

NOT TO BE LENT OUT

মোব সৌরভনী

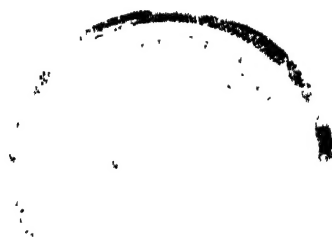
অসম প্ৰকাশন পৰিষদৰ
গোহাঞিবৰুৱা অন্ন-শতবাৰ্ষিকী গ্ৰন্থ

যোৰ সৌৱৰণী
গোহাঞিবৰুৱা বচনাৱলী
পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা

অসম প্ৰকাশন
Not to be lent out.

মোৰ সৌৰৰণী

পদ্মনাথ গোস্বামী

অসম প্ৰকাশন পৰিষদ

গুৱাহাটী-৩

১৯৭১

প্ৰকাশক
চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া
সচিব, অসম প্ৰকাশন পৰিষদ
গুৱাহাটী-৩

প্ৰথম প্ৰকাশ
২৬ নবেম্বৰ, ১৯৭১

মূল্য
দুই টকা

মুদ্ৰক
ঐশ্বৰ্য্যপ্ৰসাদ গুহৰা
ত্ৰিসৰস্বতী প্ৰেছ লিমিটেড
৩২ বাৰ্চাৰ্ণ প্ৰাইভেট ৰোড, কলিকতা-৯

পাতনি

সাহিত্য-গ্ৰাণ পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱাৰ শতবাৰ্ষিকী জন্মোৎসব উপলক্ষে অসম প্ৰকাশন পৰিষদৰ পক্ষৰপৰা তেওঁৰ এই আত্মজীৱনীখন আমাৰ প্ৰকাৰ্য্য হিচাপে আগবঢ়াইছে।

গোহাঞিবৰুৱাৰ এই আত্মজীৱনীখনি গ্ৰন্থ আকাৰে আগতে প্ৰকাশ হোৱা নাছিল। যুত্থাৰ কেইবছৰমানৰ আগতে (১৮৫৩-৫৪ শক) “আৱাহন” আলোচনীত তেওঁ “মোৰ সোঁৱৰণী” লিখিবলৈ ধৰিছিল আৰু তাৰে পিচৰ বিশেষ অংশ এটা আলোচনী আদিত প্ৰকাশ নোহোৱাকৈয়ে আছিল। ১২৪৬ চনৰ এপ্ৰিল মাহত তেওঁৰ যুত্থা হৈছিল, কিন্তু তেওঁ নিজৰ জীৱনৰ সোঁৱৰণী লিখিলে মাত্ৰ ১২২৬ চনলৈকেহে। জীৱনৰ শেষৰ এই বহুমূলীয়া হুঁচি বছৰৰ তেওঁৰ জীৱন-বৃত্তান্ত লিখি উলিয়ালে আমাৰ সাহিত্যৰ এক ডাঙৰ অভাৱ পূৰণ হ’ব।

গোহাঞিবৰুৱাৰ আত্মজীৱনীক অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিৰ অৰ্ধশতাব্দীৰ এক দীৰ্ঘ অথচ সবল ৰূপ-ৰেখাৰ আখ্যা দিব পাৰি। আন বহুত আত্মজীৱনীৰ দৰে তেওঁৰ জীৱন সোঁৱৰণীত আতিশয়াৰ স্থান নাই : সত্যনিষ্ঠাই হ’ল এই সোঁৱৰণীৰ বৈশিষ্ট্য। এই গ্ৰন্থৰ দ্বাৰা অসমবাসী পৰমভাবে উপকৃত আৰু অজুগুহীত হ’ব বুলি আমাৰ পৰম বিশ্বাস।

গ্ৰন্থখনি প্ৰকাশ কৰোতে গোহাঞিবৰুৱাৰ পুত্ৰ শ্ৰীহৰেকৃষ্ণ গোহাঞিবৰুৱাৰ পৰা যথেষ্ট পৰিমাণে সহায় পাইছে। গ্ৰন্থখনি প্ৰকাশ কৰিবলৈ অল্পমতি আৰু প্ৰয়োজনীয় ছবি আদি দি সহায় কৰা বাবে তেওঁৰ প্ৰতি আমাৰ গভীৰ কৃতজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰিলো। শ্ৰীদেওখৰ গগৈয়ে গ্ৰন্থখনি প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষভাবে যোগাযোগ কৰি আমাৰ কৃতজ্ঞতাৰ পাত্ৰ হৈছে। শ্ৰীযোগেশ দাসে গ্ৰন্থখনিৰ প্ৰথমৰ পৰা শেষলৈকে প্ৰফ আদি চাই আমাক সহায় কৰাৰ বাবে তেওঁক আন্তৰিক ধন্যবাদ জনালো।

গুৱাহাটী

২৬ নবেম্বৰ, ১৯৭১

চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া

সূচীপত্র

সর্গ	বিষয়	পৃষ্ঠা
প্রথম সর্গ	...	১
দ্বিতীয় সর্গ	ফলি-লোহা	৮
তৃতীয় সর্গ	কলিকতা যাত্রা	২০
চতুর্থ সর্গ	কলিকতীয়া কাল	২৭
পঞ্চম সর্গ	কংগ্রেচ প্রথম দর্শন...	৩৫
ষষ্ঠ সর্গ	জাতীয় উন্নতি সাধনা	৪৬
সপ্তম সর্গ	চাকরীয়া জীবনর আবর্তণ	৫৪
অষ্টম সর্গ	মোব বিয়া	৬৮
নবম সর্গ	ওলটা যাত্রা	৭৭
দশম সর্গ	তেজপুর যাত্রা	৮১
একাদশ সর্গ	তেজপুরীয়া জীবন আবর্তণ	৮৬
দ্বাদশ সর্গ	বঙ্গাল খেলোয়া পদ্মনাথ	৯২
ত্রয়োদশ সর্গ	মঙ্গলদৈতে তহচিলদারী	৯৬
চতুর্দশ সর্গ	অসম চেণ্টেল প্রেছ	১০৩
পঞ্চদশ সর্গ	“মহাবাগী” প্রণয়ন	১০৮
ষোড়শ সর্গ	বেভাবেও মিঃ এন্ডেলবে সৈতে সখিত্ব	১১৭
সপ্তদশ সর্গ	প্রথমা ভাধা বিয়োগ	১২০
অষ্টাদশ সর্গ	বাইনেও বিয়োগ	১২৩
উনবিংশ সর্গ	সেই কথাটি	১২৮
বিংশ সর্গ	দ্বিতীয়া ভাধা পরিগ্রহণ	১৩২
একবিংশ সর্গ	‘জুবনি’ প্রচাৰ	১৩৫
দ্বাবিংশ সর্গ	সন্তানৰ মুখ দর্শন	১৪০
ত্রয়োবিংশ সর্গ	তেজপুর অ. ভা. উ. সা. সভার নামঘর প্রতিষ্ঠা	১৪২
চতুর্বিংশ সর্গ	জব্বলপুর যাত্রা	১৪৯
পঞ্চবিংশ সর্গ	আমবাণী বহুত	১৫৪
ষড়বিংশ সর্গ	‘দেশী কছবৎ’ শিক্ষার আবর্তণ	১৬০
সপ্তবিংশ সর্গ	নর্দাল কুল উচ্ছয়	১৬৬
অষ্টবিংশ সর্গ	‘বন্তি’র বাব অকলশবীয়াটকৈ	১৭১
উনবিংশ সর্গ	জোলোতা জোকাবনি	১৭৭

আঠ

সৰ্গ	বিষয়	পৃষ্ঠা
জিংশ সৰ্গ	বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰশ্নকাৰ আৰু পৰীক্ষক	— ১৮০
একজিংশ সৰ্গ	'উৰা' প্ৰচাৰ	... ১৮৬
দ্বিজিংশ সৰ্গ	'হিন্দু বুৰঞ্জী'	... ১৮৯
ত্ৰয়োজিংশ সৰ্গ	পিতৃ বিয়োগ	... ১৯২
চতুৰ্জিংশ সৰ্গ	ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰত প্ৰৱেশ	... ১৯৭
পঞ্চজিংশ সৰ্গ ২০১
ষষ্ঠজিংশ সৰ্গ	পোনপ্ৰথম কাউন্সিল অভিভাষণ	... ২০৫
সপ্তজিংশ সৰ্গ	তেজপুৰত পানীকল	... ২০৮
অষ্টজিংশ সৰ্গ	ৰায় সঙ্কোচ সন্মিলনী	... ২১১
ঊনচত্বাৰিংশ সৰ্গ	পোনপ্ৰথম কল্যাণদান	... ২১৫
চত্বাৰিংশ সৰ্গ	'চাউথ বৰো কমিটি'	... ২১৯
একচত্বাৰিংশ	সাংঘাতিক টান নৰিয়া	... ২২৬
দ্বাচত্বাৰিংশ সৰ্গ ২৩২
ত্ৰয়োচত্বাৰিংশ সৰ্গ	লক্ষীমপুৰীয়া বাইজৰ আভিনন্দন	... ২৩৬
চতুৰ্চত্বাৰিংশ সৰ্গ	'ৰায়চাহাব' খিতাপ	... ২৪০
পঞ্চচত্বাৰিংশ সৰ্গ	পোন প্ৰথম সৰ্বসাধাৰণ কাউন্সিল নিৰ্বাচন	... ২৪৩
ষষ্ঠচত্বাৰিংশ সৰ্গ	তেজপুৰ অসমীয়া ক্লাব	... ২৫০
সপ্তচত্বাৰিংশ সৰ্গ	অসম এছোচিয়েশ্বনৰ বছৰেকীয়া ১৭শ অধিবেশন	... ২৫৭
অষ্টচত্বাৰিংশ সৰ্গ	বিফৰ্ম অসম কাউন্সিলৰ পোন-প্ৰথম বৈঠক	... ২৬৩
ঊনপঞ্চাশত্তম সৰ্গ	অসমত মহাত্মা গান্ধীৰ পোন-প্ৰথম পদাৰ্পণ	... ২৬৯
পঞ্চাশত্তম সৰ্গ	মিউনিচিপাল চেয়াৰমেন	... ২৭৫
একপঞ্চাশত্তম সৰ্গ	দুটি চেনেহৰ ভাগিন বিয়োগ	... ২৮৭
দ্বিপঞ্চাশত্তম সৰ্গ	পুত্ৰ লাভ	... ২৯৪
ত্ৰিপঞ্চাশত্তম সৰ্গ	পুনৰপি সাহিত্য ক্ষেত্ৰত	... ২৯৮
চতুৰ্পঞ্চাশত্তম সৰ্গ	সৰ্বো শেহৰবাৰ স্বাক্ষৰণ বৰ্ণন	... ৩১৮
পঞ্চপঞ্চাশত্তম সৰ্গ	অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ গুৱাহাটী বৈঠক	... ৩২৪
ষট্ৰপঞ্চাশত্তম সৰ্গ	হাইকোৰ্টত সাংঘাতিক গোচৰ	... ৩৩১
সপ্তপঞ্চাশত্তম সৰ্গ	অসমত কংগ্ৰেছ	... ৩৩৬

पद्मनाथ गोहाःकवच, वा

মোৰ সোঁৱৰণী

প্ৰথম সৰ্গ

মোৰ সোঁৱৰণীৰ আঁতি-গুৰি মোৰ স্বৰ্গীয়া এনাইদেউতা। তেওঁৰ কথা জিলমিলকৈ মোৰ মনত পৰে। তেওঁ শাওঁবৰগীয়া, ওপ আৰু লাহী আছিল যেন মনে ধৰে। চকুখুৰিলৈ মনত পেলাই চালে অসুখমান হয় যে তেওঁ এগৰাকী ডেজৰিনী আৰু বুদ্ধিমতী নাবী আছিল। মানব দিনত এনাইদেউতা পাট-গাভৰু আছিল বুলি তেওঁৰ সময়সীয়া বুঢ়া-বুঢ়ী মাহুহৰ মুখে শুনিছিলো। মানে হেনো তেওঁক ঘৰত অকলশৰে পাই খুঁটাতে বাজি শুংলগা বাঁহগাজেৰে মৰিয়াই মৰাখুছাকৈ এৰি যায়, তথাপি দেউতাকে পুতি থোৱা ধন-বস্তু তেওঁ দেখুৱাই নিদিলে। মাতৃ ফৈদীয়া পুখাওদেউতা বঙা কোৱঁৰ (এনাইদেউতাৰ স্বামী) অকালত ঢুকুৱাত এনাইদেউতাই দুটি জীয়েক আৰু তিনিটি পুতেকক বহু প্ৰহৰে ডাঙৰ-দীঘল কৰে। জীয়েক দুটিয়েই মোৰ “আই” আৰু “সৰু আই”। মোৰ পিতৃদেউতা ৬ঘিণাবাম বুঢ়াগোহাঞি বৰুৱা ৰংপুৰৰ (এতিয়া শিৱসাগৰ) ভাঁজিৰ পৰা আহি উঠৰ লক্ষীমপুৰত থিতাপিত হোৱাৰ পাচত, তেওঁ পোন প্ৰথমে আইক (এনাই আৰু পুখাওদেউতাৰ বৰজীয়েক) বিয়া কৰায়। তাৰ বছৰ চাৰেকৰ পাচত সৰু আইক বিয়া কৰায় (এনাইদেউতা আৰু পুখাওদেউতাৰ সৰু জীয়েক)। মই সৰু আইৰ চতুৰ্থ সন্তান।

আইৰ কথা মোৰ ভালকৈয়ে মনত পৰে। মোৰ শিশুকালতে তেওঁ চুকাই, তথাপি তেওঁৰ আকৃতি-প্ৰকৃতিৰ বিষয়ে মই স্বৰূপকৈ কব পাৰোঁ। তেওঁ বাঙলী, ওখ আৰু লাহী আছিল। তেওঁ আঙলী কোমলমতীয়া আৰু টিলা বান্ধব তিৰোতা আছিল। কিহবাত খুন্দা খাই আইৰ বাওঁভৰিৰ নাকডেওনাত ঘা লাগি শুকাই এটা দিন বৈছিল, সেই দিনটি এতিয়াও মোৰ মনত পৰে। এইখিনিৰে পৰা মোৰ সোঁৱৰণী-সোঁত, চিৰচিৰীয়া বদিও, নিছিগা ধাৰেৰে বৰলৈ ধৰে।

এনাইদেউতা আৰু আইক দেখাহে মনত পৰে। সিবিলাকৰ মৰণৰ কথা মোৰ মনত নপৰে। আচলতে মৰণনো কি, বোধকৰোঁ, তেতিয়া মোৰ বোধেই নহৈছিল। কিন্তু, আইৰ পঞ্চম সন্তান, মোৰ সমনীয়া ৬ভ্ৰসেন ককাইদেউৰ মৰণৰ কথা মোৰ অলপ-অচৰপ মনত পৰে। তেওঁৰ সেই অকাল বিয়োগৰপৰা মোৰ জ্ঞান হ’ল যে মাহুহ নৰিয়া পৰি যবে; মৰিলে নেদেখা হয়। এওঁতকৈ অলপ আগেয়ে সৰু আইৰ পঞ্চম সন্তান, মোৰ সহোদৰা ভনী এটিৰ কেচুৱাতে মৰণ হোৱা মোৰ জিলমিলকৈ মনত পৰে। এই দুটি মৰণ দেখিলোঁ, কিন্তু সেই বাবে মই শোক-বেজাৰ কৰাৰ কথা কব নোৱাৰোঁ; যাতোন, ৬ভ্ৰস ককাইদেউৰ লগ হেৰুৱাই মনত বিবাদ লগা যেন গম পাইছিলোঁ। মৰণত পোন প্ৰথমে মই বেজাৰ পাওঁ সৰু আইৰ আটম সন্তান, মোৰ চেনে-হৰ সহোদৰ ভাইটি ৬ঘিণাবাম অকাল মৃত্যুত। চকুৰে-চকুৰে চাই থাকোঁতেই চকুৰ আগতে

মাগুহ-মৰা দেখাও মোৰ জীৱনত সেয়ে প্ৰথম। ৬হলিৰাম সৰু আইৰ কোলাত চুকাই দি জীৱ
বাক হবৰ বেলিকা মই তাৰ চকুলৈ চাই আছিলো, চকু দুটি কলমতিৰাৰ ঠগতে বহি।

জন্ম পত্ৰিকা বা সৌৱৰগী

৬খিণাৰাম গোহাঞিবৰুৱা দেউতা আৰু ৬লক্ষী দেৱী আইতাৰ পৰম পবিত্ৰ মিলনৰ ফল
স্বৰূপ উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ নকাৰী মৌজাৰ নকাৰী গাঁৱত ১৭২০ শকৰ ২২ আঘোণত মঙ্গলবাৰে
মাঙ্গ-নিশা মোৰ জন্ম বুলি মোৰ সৌৱৰগী বা জন্ম পত্ৰিকাত লিখা আছে, তাতে কন্তা-
বাশিৰিত শ্ৰীপদ্মনাথ বুলি মোৰ নামকৰণ লিপিবদ্ধ হৈছে।

পিতৃ-মাতৃ

মোৰ ৬পিতৃদেউতাৰ জন্মস্থান পুৰণি বংপুৰ চহৰৰ জাঁজি অঞ্চলৰ জকাইচুক মৌজাৰ
শিমলুগুৰি গাঁও। তেওঁ খাওকৰ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ দ্বিতীয় পুত্ৰ, মৰাণ ডেকাবৰুৱা কৈদৰ
মূল মাগুহ, ৬কুনকাই (৬বৰফে বকুল) গোহাঞিবৰুৱাৰ সদৌশেহতীয়া বংশধৰ। পিতৃদেউতা
৬চমৰীয়া কালতে ঘটনাচক্ৰত উত্তৰ লক্ষীমপুৰলৈ আহি থিতাপিত হয়। সেই মহকুমাতে তেওঁ
৪ টকীয়া দৰমহাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি বিবিধ চৰকাৰী চাকৰিত সুখ্যাতি লাভ কৰে। সদৌশেহত
মোৰ জন্ম শকত তেওঁ মৌজাদাৰ বিষয়া হয়। আৰু, অন্তিম কাললৈকে বৰ প্ৰতিপত্তিয়ে
সৈতে সেই মৌজাদাৰী বিষয়-বাব ভোগ কৰি ১৮২২ শকৰ ৬শ্ৰীকৃষ্ণৰ জন্মষ্টমী তিথিত ৮০
বছৰীয়া বয়সত মোৰ পিতৃদেউতা স্বৰ্গী হয়। মোৰ ৬মাতৃদেৱী পৌৱৰ বংশজ নেওগ ফুকনৰ
ঘনৰ জীয়াৰী। এখেতৰ আঁতি-গুৰিৰ বিষয়ে ওপৰতে উল্লেখিয়াই অহা হৈছে। ১৮৪৭ শকৰ
৬শ্ৰীসৰস্বতী পূজাৰ দিনা শ্ৰীপক্ষমী তিথিত, ২১ বছৰীয়া বয়সত মোৰ মাতৃদেৱী স্বৰ্গী হয়।

আমাৰ আগৰ পৰিয়াল

মোৰ ভাললৈক মনত পৰালৈকে মোমাইদেউ তিনি গৰাকী আমাৰ সৈতে একেলগে একেটা
চকতে থোৱা একেটা পৰিয়ালৰ ভিতৰ হৈ আছিল। তেতিয়া সদৌমূলি আমি ডেৰকুৰিয়ান
মাগুহ একেটা চকতে থোৱা এটি আনন্দময় পৰিয়াল হৈ আছিলো। সেই চকৰ গৰাকিনী আৰু
ডাঙি বোদৰীহঁতৰ ওপৰত কৰ্তৃত্ব চলোৱা শাহ আছিল মোৰ “সৰু আই” আৰু সেই পৰিয়ালৰ
মূল মাগুহ আছিল মোৰ দেউতা। বৰ মোমাইদেৱ আৰু মাজিউ মোমাইদেৱৰ বিয়া মোৰ
জন্মৰ পূৰ্বেই হৈছিল, সৰু মোমাইদেৱৰ বিয়াৰ কথা অলপ-অচৰণ মোৰ মনত পৰে। কালত
লৰা-ছোৱালীৰে সৈতে সিবিলাকৰ হুকীয়া হুকীয়া পৰিয়াল শকত হৈ উঠাত, মোৰ দেউতাই
সিবিলাকক বেলেগাই ঘৰ-বাৰী কৰাই দি, তিনিওকো তিনি ঠাইত, হুকীয়া হুকীয়াকৈ
পাতিলে।

বংশ-জাঁতিগুৰি

সিমানলৈকে মোৰ পিতৃদেউতাৰ ওপৰে আমাৰ উপৰি-পুৰুষৰ বিষয়ে মই ভাললৈক জনা
নোৱাৰ্ত্ত। মাথোন, মাজে সময়ে জাঁজিৰণা কাহুৰাম গোহাঞিবৰুৱা নিচাওৱেৰ আমাৰ

ঘৰলৈ আহিলে আমি সপৰিয়ালে আনন্দ উপভোগ কৰাৰ ছেগত মই বিশেষকৈ উকলীকৃত হোৱা মোক মনত পৰে। এখেত নিচাওদেৰ মোৰ পিতৃদেউতাৰ সহোদৰ অগ্ৰজ। পাচলৈ জাঁজিবপৰা আমাৰ বংশীৰ হুটুৱাদি আমাৰ ঘৰলৈ সঘনে অহা মোৰ ঘনাই মনত পৰে। সিবিলাকৰ ভিতৰত ৬জয়ৰাম বুঢ়াগোহাঞি পুখাওদেউতা আৰু ৬মেধি গোহাঞিবৰুৱা পুখাওদেউতাই অহা-যোৱা কৰাৰ কথা মই ভালকৈ কব পাৰোঁ। ইবিলাক দুয়ো গৰাকী মোৰ দেউতাৰ দল্লাইদেৱাক হয়। 'মেধি' পুখাওদেউতা তিপমীয়া গোহাঞিবৰুৱাৰ নাতি। এখেতৰপৰাই মই পোন-প্ৰথমে আমাৰ বংশাৱলীৰ বিষয়ে আভাস পাওঁ। তেতিয়া মই মজলীয়া ছাত্ৰশ্ৰুতি শুলৰ প্ৰথম শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ। মোৰ দেউতাৰ অহুৰোধ মতে, এখেতে নিচেই শেহৰবাৰ আমাৰ ঘৰলৈ আহোঁতে আমাৰ বংশাৱলীৰ বিখন পাঁচিপতীয়া পুথি লৈ আহিছিল, তাৰপৰা মই এটি বংশাৱলী টোকা ধৰি ৰাখিছিলো। তাৰ দুকুৰিমান বছৰৰ পিচত ইং ১২১৭ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহৰ শেহ সপ্তাহত, মই শিৱসাগৰত বহা "সদৌ অসম সাহিত্য সন্মিলনী"ৰ পোন-প্ৰথম বৈয়াক্ত সভাপতিৰ বাব লবলৈ যাওঁতে, ইং ১২১৮ চনৰ ৩ জানুৱাৰী দেওবাৰে দিলিহি গোহাঞি গাৱঁত ৬তীৰ্থেশ্বৰ গোহাঞি ফুকন ডাঙৰীয়াৰ সভাপতিত্বত, বুঢ়াগোহাঞি বংশধৰসকলে পতা "বুঢ়াগোহাঞি বংশাৱলী সভা" বিপুল ব্যৱস্থাবে পতা হয়। সেই বিৰাট বংশাৱলী সভাত দুকুৰিমান বুঢ়াগোহাঞি বংশৰ ঘাই ঘাই গৃহস্থ প্ৰতিনিধিৰে সৈতে দুহেজাৰমান স্থানীয় আৰু দূৰনিবতীয়া আহোম জাতিবৰ্গ সমবেত হৈছিল। সেইদিনাই দুপৰীয়া শিৱসাগৰ গৱৰ্ণমেণ্ট হাইস্কুল ঘৰত, ঘিঘৰত পঢ়ি মোৰ ছাত্ৰ জীৱনৰ মাজছোৱা পাৰ কৰিছিলোঁ, -দীঘলীয়া মাজৰ 'হল'টোত, সেই সাময়িক সেই স্কুলৰ হেডমাষ্টাৰ পণ্ডিত শ্ৰীযুত লক্ষ্মীনাথ শৰ্মা এম, এ দেৱৰ বহুত, আৰু তেওঁৰে সভাপতিত্বত, মোক অভাৱনা কৰি সন্মানিত কৰিবলৈ বুলি এখন বিশেষ সভা ৰহিছিল। সেই সভাৰ সৰল অভিনন্দন মই বিনয় ভাৱে গ্ৰহণ কৰি, এটি কৃতজ্ঞতাসূচক চমু বক্তৃতা দি পৰম প্ৰীতি লাভ কৰিছিলোঁ। তাৰ পাচত, তাৰেপৰা বাজে বাজে ৬তীৰ্থেশ্বৰ গোহাঞি ফুকন ডাঙৰীয়াট মোক বাগীত তুলি লৈ, দিলিহি গোহাঞি গাৱঁৰ আহোম নামঘৰত উপস্থিত কৰালেগৈ। নামঘৰৰ দীঘলী পদূলিমূৰৰ পৰা বাইজে গায়নে-বায়নে আদৰি নি মোক নিকপিত আলনত বহুৱালেগৈ। তাৰ পাচত, শ্ৰীযুত মুক্তানাথ বুঢ়াগোহাঞিদেৱে উদ্বোধন কাৰ্য সমাপন কৰাৰ পাচত, সভাপতি ডাঙৰীয়াৰ অহুজা অহুসৰি এটি বক্তৃতা দি, সমবেত জাতি বাইজৰ আশীৰ্বাদ শিৰত ললোঁ। তাৰ পাচৰপৰা সন্ধিয়ালৈকে সমস্ত বেলা ব্যাপি "বুঢ়াগোহাঞি বংশাৱলী পুথি" পাঠ কৰা হয়। সেই আলমতে দুকুৰি ধৰমান বংশধৰ বংশাৱলী-টোকাসমূহ মূল বংশাৱলী পুথিৰ লগত বিজাই-মিলাই, পৰিশোধন কৰি, সমবেত জাতি সমাজৰ মাজৰ আঁঠেকুৰিমান অভিজ্ঞ জাতিৰ আকৰিত চহীৰে সৈতে সভাৰ দ্বাৰাই গৃহীত কৰাই দিয়া হয়। সেই সিদ্ধান্ত অহুসৰি পোৱা মোৰ ভাগৰখন বংশাৱলী টোকাৰপৰা তলৰ টোকাটো টুকি দিয়া হ'ল :

- ৬জিৱাৰাম গোহাঞিবৰুৱাৰ দুগৰাকী ভাৰ্য্যৰ পৰা হোৱা পুত্ৰ, কন্যা:—(১) ৬মোহনচন্দ্ৰ
(২) ৬বহুলী; (৩) ৬সকনাথ; (৪) ৬মাহিনী—৬কলানন্দ গোহাঞি ফুকনৰ ভাৰ্য্য

(৪) ৮কণনাথ, (৬) ৮ভহসেন, (৭) নীলকণ্ঠ, (৮) পদ্মনাথ, (৯) ৮নীলারতী, (১০) ৮হীৰারতী
—৮অশ্বেপথ বৰুৱাৰ ভাৰ্ণা, (১১) মৃত্তানন্দ, (১২) ৮হলিৰাম, (১৩) ৮ভোৰেশ্বৰী, ওৰফে
আইকণ—৮স্বৰ্ণকান্ত বৰুৱা বি. এ, ই. এ. চি. ব ভাৰ্ণা, (১৪) ৮নাৰায়ণী ওৰফে সোণকৈৰি
—ৰায়বাহাদুৰ ৰাধাকান্ত সন্দিকৈৰ ভাৰ্ণা।

মোৰ সন্তান

(১) শ্ৰীমতী নিৰ্মলা আইদেউ,—সিদ্ধেশ্বৰ বৰগোহাঞি এম. এ, বি-এল, ডেপুটি
কমিচনাৰ ভাৰ্ণা, (২) শ্ৰীমতী দুৰ্গা আইদেউ—৮হৰিনাথ গগৈ বি-এল উকীলৰ ভাৰ্ণা,
(৩) শ্ৰীমতী শান্তপ্ৰভা আইদেউ—৮বোহিনীকান্ত হাতীবৰুৱা, বি-এ, এম এল. চি ব ভাৰ্ণা
(৪) শ্ৰীমতী পূৰ্ণাপ্ৰভা আইদেউ,—শ্ৰীমান উত্তমচন্দ্ৰ চেটিয়া, বি-এব ভাৰ্ণা, (৫) শ্ৰীমতী
লাহৰীলতা আইদেউ,—শ্ৰীমান প্ৰেমধৰ বৰগোহাঞি দেৱৰ ভাৰ্ণা, (৬) শ্ৰীমতী গিৰিজা
আইদেউ,—শ্ৰীমান দত্তেশ্বৰ হাজৰিকা, বি-এল উকীলৰ ভাৰ্ণা, (৭) শ্ৰীমতী সুনীতি আইদেউ,
বি এ -(কুমাৰী), (৮) শ্ৰীমান হৰকৃষ্ণনাথ,—(সদৌ হুমলীয়া, একেটি পুত্ৰ সন্তান)।

থাওমুংক্লিংলুংমুঙ বৃঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া

থাওকক বৃঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া

চাওক*ডাম্ (ওৰফে থাবুক) বৃঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া

চাওখাইথুম

"

থেনলু

"

কনলুংখামপেঙ

"

(এওঁৰ ১৪ জন পুত্ৰৰ ১৪টা মাল)

আইথেক বৃঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়া

আইথোৱা

"

থকবক

"

নাওবৈচাকুকন লাইচেং

বাহুগৰীয়া আতন বা দীঘলা

"

চেনমুঙ

"

খামপেঙ

"

ধনস্তাম

"

পূৰ্ণানন্দ

"

কচিনাথ

"

কুণ্কাই ওৰফে বকুল

গোহাঞি মৰাণ ডেকাবৰুৱা

চুণখাম

"

বলিয়া

"

লাকো

"

লাহো

"

কপেশ্বৰ

"

দেবেৰা

"

আচুক

"

হৰিনাথ

"

ভুগী

"

কজেশ্বৰ

"

আজোখা

"

কিনাবাম

"

ঘিণাবাম

"

পদ্মনাথ (৮ৰ সন্তান)

শিশু কাল

মোৰ মনত পৰাৰপৰা মই মোৰ চেনেহী বাইদেউ ৬মাহিন্দ্রী দেবীৰ কোলাত। তেওঁৰ কোলাতে মই ডাঙৰ-দীঘল হওঁ। সেই আপাহতে তেওঁক মোৰ ধাইমাক বুলিছিল। আনকি পঢ়াশালিত নাম লগোৱাৰ পাচতো মই মোৰ বাইদেউৰ কোলাৰ কেঁচুৱা আছিলোঁ। তেওঁৰ মায়াত মই এনেভাৱে বন্দী হৈছিলোঁ যে ৬কৃষ্ণানন্দ গোহাঁঞি ফুকন ভিনীহিদেরলৈ তেওঁক উলিয়াই দিয়া বিয়াতো মোক মোৰ সেই মাতৃপ্ৰতিম বাইদেউৰ লগ কোনেও একবাৰ নোবাৰিলে;—কস্তাৰ দোলাত উঠি ময়ো দৰাঘৰ পালোঁগৈ; সেই আপাহতে মোক “মৌতুকত-ঘোৱা” বুলি সমনীয়াই ছেগ বুজি পেংলাই কৰিছিল। মোৰ ভাগ্যৰ বলত মই ধেনে বাইদেউ তেনে ভিনীহিদের পাইছিলোঁ। মোৰ অগ্ৰজপ্ৰতিম সেই ভোলানাথ ভিনীহিদের ৬কৃষ্ণানন্দ গোহাঁঞি ফুকন ডাঙৰীয়াৰ সবল ভ্ৰাতৃ স্নেহত মই সদায় ওপঙি ফুৰিছিলোঁ। বাস্তৱতে, তেখেতেই মোৰ জীৱন প্ৰবাহৰ ঘাই গুৰিদিওঁতা। তেখেত আৰু তেখেতৰ প্ৰিয়তম বন্ধু ৬কণিধৰ চলিহা বাঘবাহাদুৰ ডাঙৰীয়া মোৰ শিশুকালৰ আৰ্হিপুৰুষ; তেখেতসকল দুজনৰপৰা পোৱা প্ৰাথমিক শিক্ষাই মোৰ কুমলীয়া অন্তৰত জয়ে জয়ে সাহিত্যিক অনুৰাগ সঞ্চাৰ কৰে।

ল'ৰা কালৰ লগৰীয়া

নিচেই লৰাকালত চুবুৰীয়া লৰা-ছোৱালী, তাৰ পাচত গঞা গৰৰীয়া লৰা, তাৰ পাচত পঢ়াশালীয়া ছাত্ৰ, তাৰ লগত বন্ধুত্বা সমনীয়া লৰা, তাৰ লগতে চহৰীয়া চতুৰ লৰা, এই বিলাক মোৰ লৰা কালৰ লগৰীয়া আছিল। লিবিলাকৰ লগত মোৰ অপাৰ আনন্দ; সেই আনন্দতে মই সততে আপোনপাহৰা হৈ উমলি ফুৰিছিলোঁ। মোৰ সেই স্বথ-সন্মত চিন্-চাব মোৰ সৌৱৰগীৰ সেই ছোৱাত চামে চামে খাঁজ-খাই বৈছে; মোৰ মনত সেইবোৰ আজিকোপতি ফটফটীয়াকৈ অতীতৰ আন্ধাৰত জিলিকি আছে।

ল'ৰাকালৰ বং-ধেমালি

ল'ৰাকালৰ লগৰীয়াৰ লগত নানা তৰহৰ বং-ধেমালি কৰি মই সদায়ে উৰলীকৃত হৈ ফুৰিছিলোঁ। ধোৱা-শোৱা, লিখা-পঢ়া আৰু বং-ধেমালি মোৰ মনত সমান প্ৰিয়কাৰ্য আছিল; কেইওবিধ কাৰ্যত মোৰ সমভাবে বাপ চৰিছিল। ঘিলা খেলাত, লাটুম খেলাত, থলি খেলাত, কড়ি খেলাত, কবদী খেলাত, বেট বল খেলাত, ঢোপ খেলাত, লৰ ধৰাত, জঁপিয়াত, এনেবোৰ ধেমালিত মোৰ বৰ বাগি আছিল। এইবোৰ খেল-ধেমালিত মোৰ পাৰ্গতালিৰ চিন্ স্বৰূপে লগৰীয়াবিলাকে মোক সততে যেই সেই খেলত প্ৰতিযোগী এগৰক “দাই” পাতি লৈছিল। খেলৰ নিয়ম পালনত মোৰ একান্ত বতি আছিল; কোনো পক্ষই বা কোনো খেলুৱায়ে সেই নিয়ম ভাঙিলে বা তাক পালন কৰাত ত্ৰুটি দেখুৱালে মোৰ মানত সি বৰ অসম্মত বোধ হৈছিল; তাৰ বখোচিত সংশোধন বা প্ৰতিকাৰ নাপালে মই খেলকে এৰি গুছি যাওঁ।

লৰাকালৰ বাপ লগা কামলৈ ধাউতি

বৰশী বোৱা কামলৈ মোৰ বৰ ধাউতি। পুখি-ফলি লোৱাৰ ওপৰকি সময়ৰ সৰ্ব্ভাগ মই নৈ, বিল, পুখুৰীত-বিশেষকৈ পোতা-পুখুৰীত বৰশী বাওঁতে কটাইছিলোঁ, চিপত পুঠি-ড'ৰিকণা, লাচত গৰৈ, চেঙেলী ভোলা হাতৰ স্বপ্ন অহুভৱ মই এতিয়াও অহুভৱত ভোগ কৰোঁ। আন আন বিধৰ মাছ ধৰা মনোৰঞ্জন কামলৈকো মোৰ প্ৰৱল ধাউতি আছিল। আনকি চাকৰ-নাৰ্কেৰৰ আঁৰত গা লুহুৱাই পাৰ হৈ গৈ ঠুহা-চেণা পতা, আনৰ ওচৰত উমেদাৰী কৰি পল, জুলুকি বাই চোৱা সুৱদি অভ্যাসৰ পৰাও মই বাদ পৰা নাছিলোঁ। জুলুকিত অয়ে অয়ে এদিন এটা বাটমাছ ধৰি যি অপাৰ আনন্দ অহুভৱ কৰিছিলোঁ, তালৈ আজি তিনিহুৰি মান বছৰেও পাহৰা নাষ্ট। জুলুকিৰ মেৰৰ মাজত বাটমাছটোৰ সেই থল-থলনি, ফৰ-ফৰণি, চৰ-চৰণি মোৰ কাণত আজিও যেন বাজি উঠে! নৈ, বিল, পুখুৰীত লগৰীয়াৰে সৈতে সাঁতোৰা মোৰ লৰাকালৰ অহুতম, কিন্তু অত্যাশ্ৰিত প্ৰিয় কাৰ্য আছিল। চেমনীয়া আৰু চকল ডেকাকালত, তাৰ ফল স্বৰূপ মই কাছ-সাঁতৰ, চিলনী-সাঁতৰ, থিয়-সাঁতৰ, বাঘ-সাঁতৰ এই চাৰিবিধ সাঁতৰত পাঠকত হৈ উঠিছিলোঁ। দলনি পথাৰত চৰি থকা উদঙীয়া ঘোঁৰা-ঘুঁৰী ধৰি তৰা পিটিয়াই তাৰ বোঁধাৰে সৈতে লেকাম লগাই লৈ পথাৰত, গাওঁবাটত, ৰাজবাটত ঘোঁৰা মেলাই খেলালি কৰা মোৰ এটা বৰ ডাঙৰ ৰাগি বা বোগ আছিল। সেই চেমনীয়া কালত মই ঘোঁৰা চেৱাৰিত এনে পাঠকত হৈ উঠিছিলোঁ যে চাহাবসকলৰ বছেৰেকীয়া ঘোঁৰা-দৌৰ মেলা এখনত উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ সদৌ চাহ বাগিছাৰ চুপাৰিনটেন্ডেণ্ট মিঃ জন ষ্টুৱাৰ্ট 'বৰ চাহাবৰ' এটা বৰ তেজী ঘোঁৰাত 'কচোৱান' চৰি, লগৰ আন পাঁচোটা চাহাব ঘোঁৰা-চেৱাৰি পিচ পেলাই, সৰ্বপ্ৰথম হৈ আগবাঢ়ি বঁটা ধৰিছিলোঁ। গছত উঠাও এটা মোৰ অভ্যাসত অহা শ্ৰীতিক্ৰীড়া আছিল; তাৰ ফলত মই লৰি গৈ গছত উঠাত পাৰ্গত হৈছিলোঁ; আৰু ছান্দনী নোহোৱাকৈ উঠি কাকিলী গছৰ পৰা তামোল পাৰিব পাৰিছিলোঁ। বিহলৈ মোৰ বৰ ধাউতি। চ'ত-বঁহাগৰ দোমাহীৰ এপষমানৰ আগবেগৰা মোৰ গাত বিহু বিহু লাগেহি। দোমাহীৰ দিনা মাহ-হালধিৰে সৈতে নোৱাই লৈ আমাৰ ঘৰৰ আগ ফালৰ জানত বা পিচ-ফালৰ নৈত গৰু-গাই ধুৱাবলৈ নিওঁতে গৰখীয়াৰ লগ-লাগি গৈ গৰু-গা ধুউৱাৰ পাচত মুকলি পথাৰত খেদি খেদি "লাও খা, বেঙেনা খা, কেবেলা খা, মাৰ সৰু বাগেৰ সৰু, তইত হৰি বৰ বৰ গৰু"—এই গৰখীয়া মন্ত্ৰোচ্চাৰণ কৰি বিমল আনন্দ উপভোগ কৰা স্বপ্নৰ সৌন্দৰ্যৰীয়ে মোৰ হিয়া আজিও উৰলীকৃতকৈ নচুৱায়। বিহুৰ মাহ-হালধি ঘঁহি গা ধুই বিশুদ্ধ হোৱা, এসপ্তাহ মান আগৰেপৰা যুগুত কৰি থোৱা নতুন তৰা-পৰা মাহ-হালধিৰে নোৱাই তুলসীপাত লগাই তাক পবিত্ৰ কৰা, সন্ধিয়া পদূলিমূৰত আৰু গোহালি মুখত জাগ দি থৈ, হাতত মাথিৱতীৰ বিছনী আৰু দীঘলতিৰ এচাৰিৰে আগবঢ়াই আনি, গোহালিত ন-পৰা শিঙাই গৰু-গাইক বিহু-পিঠা খুউৱা আদিৰ প্ৰয়োজনত যোগ দি কি বে নিৰ্মল স্বপ্ন অহুভৱ কৰিছিলোঁ! পিচদিনা—মাহুহ-বিহুদিনা—জাতি আৰু আত্মীয় হুটুৱাদিক বিহু-জলপান খুউৱা কাৰবাৰত আলটোপান ধৰা, আবলি বেলিকা সৰু-মানিমুনি আদি বাঁহ-পাত ছিটি আনি চোতালত বৰণা পাতি থৈ

সন্ধিয়াৰ হাঁচৰি আগমন প্ৰতীক্ষা কৰাত গাৰ উচল-পাচল আৰু মনৰ উগল-খুগল ভাব, ঘৰ-বুৰা হাঁচৰিযোৰা আহি পোৱাৰ জাননী স্বৰূপ ঢোলৰ উকলীৰ গুৰ-গুৰণিত মোৰ বুকু গুৰ-গুৰকৈ বাজি উঠা, হাঁচৰি-কীৰ্তনৰ লেহেতীয়া আৰু উধাও হোৱা শব্দত মোৰ প্ৰাণ উকলীকৃত হোৱা ইত্যাদিৰ স্মৃতি সোঁৱৰণীয়ে আজিও মোক উলাহিত কৰে ! শিলিখা-তলীয়া বিহুখোলাত গঞা জীয়াবীহঁতে টকা-চাপৰিৰে পতা বিহুত ধমকা-ধমকি চেও ধৰা নাচোন চোৱালৈ আৰু তাৰ চেৰে চেৰে ভাল মিলাই গোৱা বিহু নাম গুনালৈ মনত পৰিলে আজিও কাণত স্মৃতি লাগি চকু পিৰিকিয়াবলৈ ধৰোঁ। বিহু-হাটতো মোৰ প্ৰবল পীৰিত, সাত-বিহুত সান্নিধ্যলৈ কণী-মুঁজোৱা খেলত মই উন্নত হৈ ফুৰিছিলোঁ। এই মুঁজুত হলে মোক কেৰে হৰুৱাব নোৱাৰিছিল, তাৰ চিন স্বৰূপ মোৰ হাতত কেইবাটাও সাতবিহুৰ সৈয়া কণী জমা হৈছিল। বন্ধুকেৰে চৰাই-মৰা আৰু পহু-চিকাৰ কৰা বাগিয়েও মোক মতলীয়া নকৰাকৈ এৰা নাই। ঘটনাক্ৰমে এসময়ত এদিন পিতৃ-পুত্ৰৰ জন্মভূমি জাঁজিত ৷ জয়নাথ বুঢ়াগোহাঞি পুখাওদেউতাৰ ঘৰলৈ হাতীত উঠি গৈ থাকোঁতে বাটত এডৰা চোমনিৰ মাজত এজোপা গছৰ ডালত যোৰা-পাতি পৰি থকা হাইঠা চৰাই এখুৰিলৈ টোঁৱাই বন্ধু কেৰ কৰাৰ ফলত মাইকী চৰাইটি ধুপুচ কৰে মৰি পৰিল, মতাটি বিয়ুৰীয়া হৈ অকলশৰে উৰি কৰবালৈ গুচি গলগৈ ! সেই দৃশ্যই মোৰ প্ৰাণত কি যে এটা অভাৱনীয় বিৰকতিৰ ভাব ওপজালে সেই দিন ধৰি মই আৰু চৰাইলৈ বুলি বন্ধু নধৰিবলৈ মন বান্ধিছিলোঁ। পহু-চিকাৰতো ডেকাকালত কেউবাটাও পহু গুলিয়াই মাৰিলোঁ। পিচে, এসময়ত এটা উটা-বুৰা বানপানীত আমাৰ “জয়মতী” হাতীত উঠি, উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ পানীগাওঁ ডাক-বঙলাৰ পৰা পছিমমুখীমাকৈ হাবিত সোমাই, পহু বিচাৰি গৈ গৈ এটা আখাউনি ডুবি পাৰ হৈ এখন গেজেপনি হাবিত এটা উই হাফলুৰ ওপৰত থিত লৈ থকা অথন্তৰ মাইকী পোৱালি শৰ-পহু এহালি দেখি উভাৱল হৈ অখালি-পখালিকৈ গুলিয়াবলৈ ধৰিলোঁ; ফলত পহুহালি হাফলুৰ ওপৰৰ পৰা ছয়ো ছকালে পানীলৈ ধুপুছ ধুপুছ কৈ বাগৰি বাগৰি পৰিল ! তাৰ পাচত চিকাৰ লাভত আনন্দিত হৈ ঘূৰি আহি আকৌ ডাক-বঙলা পালোঁহি। ক্ষন্তেক মান জিৰাওঁতেই ইফালে লগৰ মাছহে পহু কটা-ছিঙাৰ আয়োজনত ধৰিছে, এনেতে ওলাই আহি চাওঁ যে, সেই ভেলেঙী শৰজনী আৰু চাৰি আঙুলীয়া ছালশিঙীয়া পোৱালিটি ! তাৰোপৰি মাইকী জনীৰ পেটত আৰু এটি অতি কুপহ আৰু মোহলগা নোমাল পোৱালি ওলাল ! দেখি মোৰ চকু মুখ খাই আহিল, মই আৰু তাত সবহ পৰা বৰ নোৱাৰিলোঁ, তাৰে পহু তাতে এৰি ততালিকে আকৌ হাতীত উঠি মই অনতিপলমে ঘৰলৈ গুচি আহিলোঁ। সেই দিন ধৰি মই পহু-চিকাৰলৈ আৰু ওলোৱা নাই; এই জীৱনত আৰু ওলোৱা নহব হবলা—নহওক যেন, এই বাসনা। কিন্তু, পাচত, মই পোন-প্ৰথম অসম-কাউন্সিলত অনবেবোল মেম্বৰ হৈ থাকোঁতে, মই এটা ছনলীয়া কাৰ্টিজৱালা বন্ধু, এটা এনলীয়া ‘পিষ্টল’ আৰু এটা ছনলীয়া ‘বিভলুভাৰ’ কিনি ৰাখিবলৈ গৰ্ৱৰ্ণমেণ্টৰ পৰা অহুমতি লাভ কৰাৰ ফল স্বৰূপে প্ৰথম বিধৰ বন্ধু এটা কলিকতাৰপৰা অনাই ললোঁ। সেই আপাহতে, পাচতো সেই বন্ধুৰ লয়লাসত, মাজে-সময়ে চৰাই চিকাৰলৈ ওলাইছিলোঁ। *

দ্বিতীয় সৰ্গ

কলি-লোৱা

মোৰ সাত বছৰীয়া বয়সত পোনপ্ৰথমে মই ঘৰতে কলি লওঁ। ক-ফলা আৰু অ-ফলা মই মোৰ ৬পিতৃদেৱতাৰ মুখে মুখে আঙৰাওঁ। তাৰ পাচত মই “পখিলা কিতাপ” হাতত লৈ ৬বাইদেউৰ মুখে মুখে বাৰেমতৰা শিকোঁ। আখৰ চিনাৰ পাচত, বৰতকাইদেৱে মোক কাঠৰ ফলিত ক-ফলা লিখিবলৈ শিকায়। ক-ফলা, অ-ফলা, ১-কাৰ, ি-কাৰাদি কেই ফলা ভালকৈ লিখিব পৰা হ'লত, মাজিউ আৰু সৰু ককাইদেৱ এই দুজনৰে সৈতে লগলাগি মই কলপাতত “ভাতৰ আখৰ” লিখিবলৈ ধৰোঁ। - ভীম কলৰ পাতত কলিয়া খাগৰিৰ কাপেৰে লিখা মোৰ হাতৰ আখৰ ঠগিত হোৱাৰ শলাগ শুনি মই বৰ উলাহিত হওঁ; সেই শলাগনিত উৎসাহিত হৈ মই হাতৰ আখৰ ক্ৰমাৎ ভাল কৰি তুলিবলৈ যত্ন কৰোঁ।

পঢ়াশালিত নাম-লগোৱা

তাঃ ১৮০১ শকৰ আঘোণ মাহত ৬পানীজনাথ গগৈদেৱৰে সৈতে একেলগে একদিনাই উত্তৰ লক্ষীমপুৰ চহৰীয়া পঢ়াশালিত আমাৰ নাম লগোৱা হয়। তেতিয়াৰ সেই পঢ়াশালি এতিয়াৰ প্ৰাথমিক বা “নিম্ন প্ৰাইমেৰী” খাপৰ আছিল। মোৰ আদি শিক্ষাগুৰু ৬পুহিৰাম দেৱশৰ্মা সেই পঢ়াশালিৰ মাথোন একেজন পণ্ডিত আছিল। সেই একেজনা গুৰুৱেই সেই পঢ়াশালিত ভিন্ ভিন্ শ্ৰেণীত ভাগ লাগি বহা অশমান ছাত্ৰৰক চম্ভালি পঢ়াইছিল। ৬পুহিৰাম শৰ্মা গুৰুদেৱে বৃঢ়া বয়সৰ অৱসৰ লোৱাত, গুৱালপাৰাৰ ৬বিশ্বনাথ চৰকাৰ পণ্ডিতদেৱে তেখেতৰ বাব লয়হি। এখেত এজন পাকৈত শিক্ষক আছিল; বিশেষকৈ অঙ্ক শিকাত। সেইকালৰ স্কুল-চৰ্ভইনস্পেক্টৰ (তেতিয়া ত্ৰিযুত, পাচত ৰায়বাহাদুৰ) ৬কণিধৰ চলিহা ডাঙৰীয়াই চেক্ৰেটাৰী বা সম্পাদকৰ বাব গ্ৰহণ কৰি সেই পঢ়াশালিখনৰ অৱস্থা ক্ৰমাৎ টনকিয়াল কৰি তুলিবলৈ ধৰে। এনেতে হুশিক্ষিত বিদ্যোৎসাহী অসমীয়া ডেকা হাকিম মিঠাৰ কাশীনাথ বৰুৱা উত্তৰ লক্ষীমপুৰলৈ মুকিপ্ হৈ যায়। সেই ছেগতে এই দুজনা দেশহিঁতৈশী চৰ্কাৰী বিষয়াৰ বৃঢ়ীয়া বন্ধৰ ফলত আমাৰ পঢ়াশালিখন ক্ৰমাৎ উন্নত হৈ মাইনৰ বা “মজলীয়া ইংৰাজী” আৰু “মজলীয়া বঙ্গলা ছাত্ৰবৃত্তি” স্থলৰ খাপলৈ উঠে। সেই স্থলত “মজলীয়া ইংৰাজী ছাত্ৰবৃত্তি” আৰু “মজলীয়া বঙ্গলা ছাত্ৰবৃত্তি” দুয়োবিধৰ পৰীক্ষাগীক শিকা দিয়া হৈছিল। দেশী ভাষাৰ (vernacular) ছাত্ৰবৃত্তি স্থলৰ পাঠ্য তেতিয়া অসমৰ সৰ্বত্ৰতে বঙ্গলা আছিল। মোৰ অভিভাৱকৰ মিহা মতে মই বঙ্গলা বিভাগৰ শিকা সাং কৰিহে ইংৰাজী বিভাগত সোমোৱাটো স্থিৰ হয়। তেতিয়া বঙ্গদেশত যি স্থলৰ যি শ্ৰেণীত যি কিতাপ চলিছিল অসমতো সেই স্থলৰ সেই শ্ৰেণীত সেই কিতাপকে

চলোৱা হৈছিল। সেই অহুসৰি, অসমৰ মজলীয়া খাপৰ স্থলত এনেধৰণৰ কিতাপ পাঠ্য আছিল যেনে :—(১) সাহিত্যবিষয়ক (ক) মননমোহন তৰ্কালঙ্কাৰৰ “শিক্ষিকা” ১ম, ২য় আৰু ৩য় ভাগৰ লানি (series); (খ) ৮৮ছনাৰ চট্টোপাধ্যায়ৰ “পদ্মপাঠ” ১ম, ২য় আৰু ৩য় ভাগৰ লানি; (গ) ৮৮ছনাকুমাৰ দত্তৰ “চাকপাঠ” ১ম, ২য় আৰু ৩য় ভাগৰ লানি; (ঘ) ঈশ্বৰচন্দ্ৰ বিজ্ঞানাগৰৰ “বোধোদয়”; (ঙ) তাৰাশঙ্কৰ বিজ্ঞানৰ “বামেৰ বাজ্যাতিবেক”, (চ) হাফেজাকৃত “সম্ভাষণতক”; এইবোৰেই প্ৰকৃতপক্ষে আমাৰ অন্তৰত অসমীয়া জাতিৰ সাহিত্য চৰ্চাৰ অহুৰাগ সঞ্চাৰ কৰে। আমাৰ শিক্ষাশুভ ছুজনাৰ পৰা যি সাকৰা শিক্ষা লাভ কৰিছিলোঁহক, সেয়ে মোৰ আৰু পানীত্ৰ গগৈদেৱৰ উচ্চ শিক্ষাবো আচল ডেঁটি। সেই কালৰ বঙ্গলা সাহিত্যৰ ওচৰত আমি চিৰধৰুৱা; বিশেষকৈ তেতিয়াৰ বঙ্গলা সাহিত্য সংস্কৃতীয়া বা “সংস্কৃত সংস্কৃত” হোৱাৰ ফলত, তেতিয়াৰেপৰা ঘাই মাতৃভাষা সংস্কৃততো অলপ অচৰপকৈ আমাৰ ব্যুৎপত্তি লাভ হৈছিল, কালত সেই বঙ্গলা-সংস্কৃত সাহিত্যৰ ব্যুৎপত্তিৰ আভাসে অসমীয়া সাহিত্য চৰ্চাত আমাক বিশেষ গুণ দিছিল আৰু দিছে। অকল লিখা-পঢ়া শিক্ষা লাভেই নহয়, সেই ছেগতে অছবিখানমূলক দেশাচাৰ আৰু অজ্ঞাতভাৱমূলক কুসংস্কাৰবৰণা পোহৰলৈ মূৰ উলিৱাৰ মূলত মোৰ পূজনীয় ভিনৌহিদেৰ ৮৮ছনানন্দ গোহাঞি ফুকন আৰু পিতৃব্যপ্ৰতিম শ্ৰেয় ৮৮ছনৰ চলিহা-বৰুৱা, এই দুজন আৰ্হি পুৰুষ লাভ কৰোঁ। ৮৮পানীত্ৰনাথ গগৈদেৱ আদিবেপৰা অন্তৰ্গত উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ মজলীয়া স্থলত মোৰ সহপাঠী আছিল। দুয়ো একেলগে সেই পঢ়াশালিত নাম লগাওঁ আৰু দুয়ো একেলগে বঙ্গলা ছাত্ৰবৃত্তি মহলা দি সেই স্থলৰপৰা ওলাওঁ। তাৰ পাচত মই শিৱসাগৰ হাই স্থলত পঢ়িবলৈ যাওঁ। ৮৮গগৈদেৱ গুৱাহাটী নৰ্মাল স্থলত ভৰ্তি হয়গৈ। উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ মজলীয়া স্থলত পঢ়া কালতে ৮৮পানীত্ৰনাথ গগৈদেৱ আৰু মোৰ অন্তৰত সাহিত্যিক অহুৰাগ সাঁচে; আৰু দুয়ো তলে তলে বঙ্গলা আৰু অসমীয়াত কবিতা ৰচনা কৰাত আৰু প্ৰবন্ধাদি লিখাত হাত দিওঁ। তাৰে ফলস্বৰূপে, দুইবো দুহতীয়া একাডলি সৰু সৰু কবিতা গোটাৰি “পদ্ম-পানি” নামে এটি কবিতা বহী বান্ধিছিলোঁহক। বহীটি ৮৮গগৈদেৱৰ হাতত আছিল। তেওঁৰ অকাল বিয়োগৰ লগতে তাৰো বিয়োগ ঘটিল; বছৰ দহেকৰ পাচত মই ঘাই ঘৰলৈ যাওঁতে তাৰ বিচাৰ লৈ সন্ধান নাপালোঁগৈ। এতিয়া তাৰ আৰ্জাও মোৰ সোঁৱৰণীত নাই, মাথোন তাৰে এটি মোৰ ৰচনা বঙ্গলা কবিতাৰ আগশুৰি নোহোৱা এফাঁকি জিল্মিলকৈ কেতিয়াবা মনত পৰেহি; যেনে,—“আমাৰ যে চাঁদ হাঁয়, দুৰে দুৰে সৰে যায়, দুৰেতে পালায়; স্নহূৰ গগন যাকৈ, অগগন তাৰা বাকৈ, (হাঁয়) মম চাঁদ নাই।” অসমীয়া কবিতা আৰু প্ৰবন্ধৰ এটা দুটা অসমীয়া আলোচনী আৰু বাতৰি কাকত ওলাইছিল।

প্ৰাপ্ত প্ৰথম সন্তাপ

ইমানলৈকে সন্তাপৰ তাপ মোৰ গাত লাগিছিল যদিও, সি অল্পৰ ছুৰগৈ পৰা নাছিল। সৰু ডাই-ককাইৰ অকাল-বিয়োগে বিয়া লগাইছিল, কিন্তু সন্তাপ লগোৱা

নাই। মোৰ বুজন বয়সত, মোৰ গভীৰ ডক্টি-গ্ৰেছৰ পাত্ৰ ৮মোহনচন্দ্ৰ গোহাঞিবৰুৱা বৰককাইদেৱৰ অকাল মৃত্যুৰে পোনপ্ৰথমে মোৰ প্ৰাণত সন্তাপ লগায়। তাৰ তাপে মোৰ অন্তৰ তৰপে তৰপে ভেদিছিল, আৰু ঘৰ-ববোৱাহকে শোকাহুল কৰিছিল। প্ৰথম সন্তান বৰপুত্ৰৰ ভৰ ডেকা কালত অকাল বিয়োগ হোৱাত মোৰ পিতৃদেৱতা শোকত বিয়াকুল হৈছিল। ডিব্ৰুগড়ত কোৰ্টত চৰকাৰী চাকৰি কৰি থাকোতে, ৩৫ বছৰীয়া বয়সত হঠাৎ মাউৰত পৰি বৰককাইদেৱ আচানত ঢুকাল, ঘৰৰ আমি কেৰে দেখিবলৈ নাপাওঁ।

হাইস্কুলত শিক্ষা

শিশুসাগৰত মই এটা বিষম সময়তাত পৰিলোঁগৈ। কিয়নো হাইস্কুলত পঢ়িবলৈ নিচেই তলৰ শ্ৰেণীৰপৰা আৰম্ভ কৰিলে ওপৰলৈ ডালেমান শ্ৰেণী বগাবলৈ থাকে, অৰ্থাৎ মোৰ বয়স তেতিয়া তেনেই কমলীয়া নহয়, বহুলাংশত মোৰ বিস্তৰ সময় যায়, তেতিয়াই মই চৈধ্য বছৰীয়া; মাজৰ এটা শ্ৰেণীৰপৰা ধৰিবলৈকো ইংৰাজী সাহিত্যত মোৰ সমূলি ব্যুৎপত্তি নাই, মাথোন কথামপি কৈকাই-গেঁথাই আখৰ ছোঁটাই পঢ়িব পাৰোঁ। আনহাতে, গণিত, ভূগোল, ইতিহাস, পৰিমিতি, জ্যামিতি আৰু বহুলাংশ সাহিত্য এইবোৰ বিষয়ক শিক্ষাত মই তেতিয়া হাইস্কুলৰ ১ম শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰৰ সমন্বয়, ইংৰাজী সাহিত্যত এফেৰি অধিকাৰ বহিলেই মই নামনাচকৈ অন্ততঃ ৩য় শ্ৰেণীত তন্ত্ৰিব পাৰোঁ। এনেবোৰ দোখোৰমোৰত পৰি মই এমাহমান এনেয়ে বহি থাকিব লগীয়া হয়। তাৰ পাচত ভিনীহিদ্দেৱৰ সিন্ধাস্ত মতে, মই মাহচাৰেক ঘৰতে ইংৰাজী সাহিত্য যথাতথাকৈ শিকি লৈ, একেচিপে হাইস্কুলৰ মাজৰ খাপৰ এটা শ্ৰেণীৰ পৰা মোৰ ইংৰাজী শিক্ষা আৰম্ভ কৰাটোৱেই হিব হয়। সেই অল্পযাৱী ছমাহমান ঘৰতে ইংৰাজী সাহিত্যৰ আদি পুথিখনদিয়েক লুটিয়ালোঁ, কিন্তু তাৰপৰা ইংৰাজী বাৰেমতৰাৰ বোধ মাথোন জ্বলিল, বৰ্ণবিস্তাৰ, ব্যাকবিস্তাৰ আৰু ব্যাকৰণ বিষয়ক বিশদ জ্ঞান লাভ নহ'ল। তথাপি ভিনীহিদ্দেৱৰপৰা উৎসাহৰ বল পাই, মৰসাহ দি মই শিশুসাগৰ হাইস্কুলৰ ৩য় শ্ৰেণীত নাম লগাই লৈ একাণপতীয়া মনোযোগেৰে পঢ়িবলৈ ধৰিলোঁ। কিন্তু অনতিপলমে সেই মৰসাহৰ ফল বিষমকৈ ফলিয়ালে,—ফলিতাৰ্থত সেই শ্ৰেণীত ঠাৱৰিবলৈ মোৰ পক্ষে টান হৈ উঠিল। লগৰীয়া ছাত্ৰই চাইট। বিষয়ত যি পৰিশ্ৰম কৰে, মই মাথোন একেটা ইংৰাজী সাহিত্য বিষয়তে সিয়ান ভ্ৰম কৰিও সেই বিষয়টোত সহপাঠীৰ সমানে ৰব নোৱাৰাত পৰিলোঁ। বাৰেমতৰা শিক্ষাৰ কিতাপ (spelling book) ডালকৈ ছলুটিয়াকৈ ইংৰাজী পঢ়িবলৈ শিকাৰ ফলত বৰ্ণাণ্ডকিৰ দোষতে মই তল ধাবলগীয়া হলোঁ। তথাপি, আনবোৰ বিষয়ত সম্যক জ্ঞান থকা হেতুকে সততে সাদিনীয়া, মাহেকীয়া, তিনিমহীয়া আৰু ছমহীয়া মহলাবোৰত মুঠৰ ওপৰত ভাল নম্বৰ ধৰি মই ৩য়, ২য় আৰু ১ম ঠাই অধিকাৰ কৰিছিলোঁ। কিন্তু ইংৰাজী সাহিত্যত সহপাঠীয়ে সততে মোক চেৰ পেলোৱাৰ হেতুকে ভিতৰি ক্ৰমাৎ মোৰ মন ভান্দিবলৈ ধৰিলে।

চাৰ্ভে শিক্ষা

সেই ছেগতে উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰপৰা চৰ্কাৰী বাতৰি পোৱা গ'ল যে মই শিৱসাগৰৰ মণ্ডলী মোজাদাৰী চাৰ্ভে স্কুলত পঢ়ি তাৰপৰা মহলাত উঠি পিতৃদেউতাক মোজাদাৰী বিষয়-বাবৰপৰা অজৰাই দিবগৈ লাগে। সেই আদেশ বাতৰি পাই মই আনন্দত উৰলীকৃত হ'লোঁ। সেই শোণাময় স্বৰোগতে হাইস্কুলৰ দোখোৰমোৰ সমস্তাৰ পৰা মূৰ উলিয়াই অনতিপলমে মই চাৰ্ভে স্কুলত ভৰ্তি হ'লোঁগৈ। ভাগ্যক্ৰমে সেই সময়ত সেই চাৰ্ভে স্কুলত মাটৰ আছিল মোৰ মজলীয়া স্কুলৰ শিক্ষাণ্ডক ৬নীলকান্ত তালুকদাৰ। আগতে কৈ আহিবলৈ পাহৰিলোঁ যে এওঁ চাৰ্ভে বিজ্ঞাত এজন পাঠকত পণ্ডিত আছিল। ৬নীলকান্ত তালুকদাৰ উত্তৰ লক্ষীমপুৰ মাইনৰ স্কুলৰ হেডপণ্ডিত থাকোঁতেই তেওঁৰপৰা লাগতিয়াল চাৰ্ভে শিক্ষা লাভ কৰি ৬কণিধৰ চলিহা ডাঙৰীয়াই স্কুল চব্-ইনস্পেক্টৰী পদৰপৰা চব্-ডেপুটি কলেক্টৰ পদলৈ উঠে। মোৰ সেই পুৰণি শিক্ষকৰ তলতে মনৰ স্ব-শাস্তিৰে এবছৰ কাল চাৰ্ভে শিক্ষা কৰি সেই বছৰেৰেৰ ভিতৰতে মণ্ডলী চাৰ্ভে আৰু মোজাদাৰী চাৰ্ভে এই দুটা চাৰ্ভে মহলাত স্থাতিৰে উত্তীৰ্ণ হ'লোঁ। পিছে চাৰ্ভে পাচ হৈ উঠি চৰ্কাৰী চুক্তিমতে মোজাদাৰী বিষয়া হবলৈ বুলি উত্তৰ লক্ষীমপুৰ উদ্দেশ্যে মনে উৰোঁ উৰোঁ কৰি মোক উলাহত নচুৱাব লাগিছে, এনেতে পুৰনীয় ভিনীহিদেরো মোৰ সেই কল্পিত স্বপ্নদৃশ্য আৰু কৰি ধৰি মাজতে থিয় দিলে। অৰ্থাৎ ইতিমধ্যে পূৰ্বৰ স্থাতিৰ সমান স্বৰূপে “চাৰ্ভে পাছ” হবলগীয়া বন্ধা নিয়মৰ পৰা অব্যাহতি দি, যিমান দিনলৈ ইচ্ছা যায় সিমান দিনলৈ বিনাপাছে মোজাদাৰী বিষয়-বাব ভোগ কৰিবলৈ মোৰ পিতৃদেৱতাক গৰ্বমতে অহুমতি দিয়ে, গতিকে নিচেই চেমনীয়া বয়সত মোজাদাৰী বিষয়ৰ গুৰুতৰ বাব লোৱাতকৈ মই পুনৰপি ইংৰাজী স্কুলত পঢ়াটোহে বাঞ্ছনীয় বুলি ভাবি, মোৰ ভৱিষ্যৎ ভাবোঁতা অগ্ৰজপ্ৰতিম ভিনীহিদেরো মোক বিস্তৰ বুজনি দিলে। মোৰ পক্ষে তেখেতৰ কথা পেলোৱা অসম্ভৱ কথা। গতিকে, তেখেতৰ সেই আদেশ-উপদেশ শিৰোধাৰ্হ কৰি, মই শিৱসাগৰ হাইস্কুলৰ তৃতীয় শ্ৰেণীত পুনৰপি ভৰ্তি হ'লোঁগৈ।

পুনৰপি হাইস্কুলত

উদ্ভাবল মন গুৰুজনৰ বুজনিত শাস্ত হ'ল; মই নিশ্চিতচিত্তেৰে পুনৰপি হাইস্কুলৰ ছাত্ৰ হ'লোঁ। এইবাৰ কিন্তু আগৰ বাৰতকৈ এফেৰি পৈণত; কিয়নো চাৰ্ভে স্কুলত পঢ়া বছৰেৰকত মই সেই একেটা বিষয়তে থকা নাছিলো, তাৰ লগে লগে ভিতৰকটাকৈ ইংৰাজী শিক্ষাতো মনোযোগ দিছিলোঁ। সৌভাগ্যক্ৰমে আমাৰ সেই চাৰ্ভে স্কুলটো শিৱসাগৰ পুখুৰী পাৰৰ পূব-দক্ষিণ কোণত মিশ্ৰন টোলৰ বঙলা ঘৰ এটাত পতা হৈছিল; সেই ছেগতে সেই সময়ৰ পাণ্ডী চাহাব জনৰ লগত, বিশেষকৈ তেওঁৰ সানৰী মেম-চাহাবৰে সৈতে মোৰ ক্ৰীড়াভাৰ লাভ হয়। সিবিলাকৰ ইচ্ছা, মোৰে সৈতে অসমীয়াতে কথা-বাৰ্তা পাতি অসমীয়া ভালকৈ শিকে; মোৰ ইচ্ছা সেই স্বৰোগতে সিবিলাকৰ স্নহত মই পাৰ্থমানে ইংৰাজী শিকোঁ। পিছে উত্তৰ পক্ষৰে মনোভাৱ জনাজনি হ'লত উভয়ে উভয়ৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধি বহুপৰ

হলোঁক। ফলত উভয় পক্ষৰে উদ্দেশ্য যথায়তকৈ সিদ্ধি হ'ল। মোক কিন্তু সেইকণ লাভে বিশেষ গুণ দিলে, কিয়নো তাৰে বলতে পুনৰবাৰত মই পূৰ্ব বাৰৰ সমস্তা ভাঙি হাইস্কুলত দক্ষতাৰে সৈতে পঢ়িব পৰা হলোঁ। এইবাৰ পূৰ্বতকৈ অধিক মনোযোগেৰে পঢ়িবলৈ লাগি গলোঁ। সেই সময়ত নাজিৰা মাইনৰ স্কলৰপৰা মজলীয়া ইংৰাজী ছাত্ৰবৃত্তি মহলাত প্ৰথম বিভাগত উত্তীৰ্ণ হৈ আহি আমাৰ শ্ৰেণীত ভৰ্তি হোৱা ৬কমলেশ্বৰ বৰঠাকুৰ নামেৰে এজন চোকা ছাত্ৰ মোৰ প্ৰতিযোগী সোমালহি। স্কলৰ সাদিনীয়া, মাহেকীয়া, তিনিমহীয়া আৰু ছমহীয়া মহলাবোৰৰ কোনোটোত মই প্ৰথম তেওঁ দ্বিতীয় আৰু কোনোটোত তেওঁ প্ৰথম মই দ্বিতীয় এই অল্পক্ৰমে প্ৰতিযোগিতা বাখি, দুয়ো তৃতীয় শ্ৰেণীৰপৰা দ্বিতীয় শ্ৰেণীলৈ আৰু দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰপৰা প্ৰথম শ্ৰেণীলৈকে প্ৰথম-দ্বিতীয় হৈ প্ৰমোচনত হাইস্কুলৰ মুখৰ খাপত চৰিলোঁগৈ। তেতিয়ালৈকে আমাৰ পৰম পুজনীয় শিক্ষাগুৰুদেৱ ৬চন্দ্ৰমোহন গোস্বামী প্ৰকুৱেই শিৱসাগৰ হাইস্কুলৰ হেডমাষ্টাৰ আছিল।

৬কামাখ্যা তীৰ্থ আৰু বলিষ্ঠাশ্ৰম দৰ্শন

শিৱসাগৰ হাইস্কুলত পুনৰপি ভৰ্তি হোৱাৰপৰা বছৰদিয়েকৰ পাচত ইং ১৮৮৫ চনত, দুৰ্গাপুত্ৰাৰ বন্ধত গুৱাহাটী চাই আহিবলৈ মন গ'ল। তেতিয়া মই শিৱসাগৰ হাইস্কুলৰ দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ। সহপাঠী, লগৰীয়া, সমনীয়া বন্ধু কালীপ্ৰসাদ শৰ্মা কটকীৰে সৈতে লগ-লাগি জাহাজত উঠি গুৱাহাটীলৈ যাত্ৰা কৰিলোঁক। তেতিয়া জাহাজ দিচাংমুখ ঘাটৰপৰা তিনিদিনেহে গুৱাহাটী পায়গৈ। আমি দুয়ো বন্ধুৱে লঘোণে-ভোকে তিনিদিন দুৰাতি জাহাজত খপিয়া পৰি দুখে-ভাগৰে গুৱাহাটী ঘাটত নামি, স্থিতি স্থিতি নৰ্মাল স্কলৰ বোৰ্ডিঙত ওলালোঁগৈ। দেখিয়েই মোৰ বালাবন্ধু ৬পানীশ্ৰনাথ গগৈদেৱে উৰাত হৈ আগবাঢ়ি আহি মোক সাদৰেৰে সাৱটি ধৰিলে। তাৰ পাচত সেই বোৰ্ডিঙতে মই গগৈদেৱৰ লগত আৰু কটকীদেৱ আমাৰ শিৱসাগৰীয়া বালাবন্ধু ৬গোলাপচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য দেৱৰ (৬শিৱনাথ ভট্টাচাৰ্যৰ অল্পজ) লগত থাকি, মহানন্দেৰে গুৱাহাটীয়া পূজা উৎসৱ চাবলৈ ধৰিলোঁ। সেই প্ৰসঙ্গতে এদিন আমি ৬কামাখ্যালৈ গলোঁ; গৈ পোনেই নৰকাহুৰে একেবাৰিৰ ভিতৰতে বন্ধোৱা শিলৰ বিৰাট খটখটী ৰেখি বিশ্বয় মানিলোঁ। তাৰ ৬কামাখ্যা মন্দিৰত বিৰাট পূজা-উৎসৱ চাই, তাতে পাণ্ডাৰ ঘৰত এবাতি আলহী থাকি, কামাখ্যা নাটমন্দিৰত পতা “অভিমত্ৰা বধ” অভিনয় (থিয়েটাৰ) চাই পৰম তৃপ্তি লাভ কৰিলোঁ। “থিয়েটাৰ” দেখা সেয়ে আমাৰ পক্ষে প্ৰথম। সেই “থিয়েটাৰ” অভিনয়ে মোৰ মনত এনে ৰূপ লগাইছিল যে পিচদিনা তাৰেপৰা “অভিমত্ৰা বধ” নাটক এখন কিনি লালোঁ; আৰু শিৱসাগৰলৈ উলটি আহি ছাত্ৰবন্ধু কেইজনমানৰ সৈতে লগবাৰ্দ্ধি, মই নিজে অভিমত্ৰাৰ ‘ভাণ্ড’ লৈ আখৰা দি, সেই বছৰতে ফাকুৱা উৎসৱত ৬দীননাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ বৈঠক চ’ৰাত, নামনিমিত্তকৈ এটি থিয়েটাৰ দেখুৱালোঁ। অসমীয়া, বঙালী দৰ্শকেৰে ঘৰ ভৰি গৰিছিল; আৰু সধন চাপৰিৰে মোৰ ভাণ্ডৰ শলাগ লোৱাত বৰ উলাহিত হৈছিলোঁ। কিন্তু দুখৰ বিষয়, নাটকখন

বঙলা ; বিহেতু ডেভিয়ার্মেকে শঙ্কৰীয়া নাট কেইখনত বাজে আধুনিক থিয়েটাৰৰ উপযোগী অসমীয়া নাটকৰ সকাৰেই নাছিল, গতিকে এখন অসমীয়া নাটক ৰচিবলৈ ডেভিয়ার্মেই মই কৃতসঙ্কল্প হওঁ। সেয়ে মোৰ নাটক ৰচনাৰ কালে ধাউতিৰ আঁতিগুৰি।

তাৰ পাচত, এদিন নৰ্মাল স্কুলৰ ছাত্ৰ জনমিয়েকৰে সৈতে “বশিষ্ঠাশ্ৰম” দৰ্শন কৰিবলৈ গলোঁহক। গৈ পায়েই সেই আধ্যাত্মিক ভাবৰ প্ৰসূতী গভীৰ আশ্ৰমৰ ষাভাৰিক দৃশ্যৰ গৰ্ভত সোৱাই মই বিমোহিত হালোঁ, ভালেমান পৰলৈকে মই আপোনপাহৰা হৈ ক’ত আছিলোঁ কব নোৱাৰোঁ। তাৰ পাচত, বশিষ্ঠাশ্ৰম মন্দিৰ-পাশত শিলনিৰ বোকাচা চোৱাই কল্কলুই বৈ অহা তিনি সোঁতা সন্ধ্যা, ললিতা, কান্তা পুণ্য-স্মৃতিৰ সন্মৰ এডিঙীয়া ফুণ্ডত জাবুৰি অৱগাহি বিস্কন্ধ ভাবে স্নান কৰি উঠি, বন্ধু গোলাপ ভট্টাচাৰ্য দেৱে ৰন্ধা “খিচুৰী” বন-ভোজ্য ভোজন কৰি, যি অল্পম স্বৰ্গীয় তৃপ্তি অহুভৰ কৰিলোঁ, তাক বাক্য কৰিবলৈ ভাষা নাপাওঁ, কিন্তু সেই অপূৰ্ব অপূৰণীয়া শাস্তি উপভোগৰ সৌৰৱৰ্গীয়ে আজিও অসহনীয় সন্তাপৰ তাপতো, মোৰ প্ৰাণত অস্তৰ ওপচাই শাস্তি সকাৰ কৰে ! আজিও সেই “খিচুৰী” অন্নৰ সোৱাদলৈ মনত পাবিলে লোভৰ লালটি কোৱাৰি ভৰি বৰলৈ ধৰে !

কহিয়া যাত্ৰা

মই প্ৰথম শ্ৰেণীলৈ উঠি বহেবেক পঢ়োঁতেই মোৰ অপাৰ শ্ৰদ্ধা-ভক্তিৰ পাত্ৰ, সেই কালত অসমত ইংৰাজী বিজ্ঞাত অৰিচীয়া প্ৰগাঢ় পণ্ডিত ৬চন্দ্ৰমোহন গোস্বামী প্ৰকৃ নগাপৰ্বতলৈ কহিয়া গৱৰ্ণমেণ্ট হাইস্কুলৰ হেড্-মাষ্টাৰ পদত বদলি হৈ যায়। গোস্বামী প্ৰভুৰ অসাধাৰণ পাণ্ডিত্য আৰু উচ্চনীতিমূলক শিক্ষাদানৰ প্ৰতি মোৰ অন্তৰত অটল বিশ্বাস আৰু অচলা আসক্তি বহিছিল ; তেখেত হঠাতে বদলি হৈ যোৱাত, সেইখিনিতে ঠমকা খাই মোৰ মন ভাগিবলৈ ধৰিলে। তেখেতৰ শিক্ষাবিনে আনৰ শিক্ষাত সমূলি মোৰ মন নবহা হ’ল। সেইভাৱে মাহমিয়াক পাৰ হোৱাৰ পাচত, মই অগত্যা শিৱসাগৰ হাইস্কুল এৰিবলৈকে মনস্থ কৰিলোঁ, আৰু ৬চন্দ্ৰমোহন গোস্বামী হেড্-মাষ্টাৰৰ তলত পঢ়িবলৈ নাপালে সিমানতে মোৰ ইংৰাজী শিক্ষা সামৰিম বুলি মোৰ অভিভাৱক ৬ভিনীহিদ্দেৱ আৰু ৬পিতৃদেউতাক সেই সংকল্প ধৰ্মাসময়ত জনালোঁ। হিৰমতি স্তম্ভদৰ্শী ভিনীহিদ্দেৱে মোৰ মনৰ গতি সৰিণেৰকৈ বুজি উঠি মোৰ সেই প্ৰবল ইচ্ছাক বাট এৰি দিলে ; আৰু সততে নতুন-পুৰণিৰ সামঞ্জস্য ৰাখি চলোঁতা স্তম্ভদৰ্শী মোৰ অতি গুণী পিতৃদেৱতাদো শুদ্ধচিত্তে বৰজোঁৱায়েকৰ মততে সন্মতি দিলে। মই পৰম উলাহিত হৈ শিৱসাগৰ হাইস্কুলৰপৰা ওলাই অনতিপলমে কহিয়া-যাত্ৰালৈ সঠম হালোঁ। মোৰ স্কুল জীৱনত ই এটা লেখৰ ঘটনা।

কহিয়ালৈ যোৱা-অহা কৰা সেইকালত বৰ ঢুকহ আছিল। এতিয়াৰ দৰে ডেভিয়ার্মে নিচু গাৰ্ভৰ পৰা কহিয়া টাউনলৈকে এই ছোৱা বাট গাড়ী চলাচলৰ নিমিত্তে স্বপ্নম নাছিল, মাখন, পৰ্বতৰ কাষ কটা অকোৱা-পকোৱা চুব-চুবীয়া ঠেক বাটেদি পৰ্বত বগাব লাগে, ঠায়ে ঠায়ে অটব্য অবশ্য ভাঙি স্কন্ধা কটা উঠা-নমা বাট ধৰি শুহা পাৰ হব-লগীয়াত পৰে।

অগত্যা টানত পৰি বা বাধ্য হৈ বাৰ লগীয়া নহলে, সেইকালত ভৈয়ামৰ বাহুহে নগাপৰ্বত বগাই কহিয়া বাত্ৰালৈ আগ নাবাঢ়িছিল। তেনেস্থলত ভৈয়ামৰ ডালেমান ডাল ডাল হাইবুল এঙাই, নগাপৰ্বতৰ টিঙত কহিয়া হাইবুলত পঢ়িবলৈ ওলোৱা দেখি, কোনোৱে যোক বাতুল বুলি হাঁহিছিল, কোনোৱে আকৌ মোৰ সাহ-পিট মনৰ ডেজলৈ লক্ষ্য কৰি বিস্ময় মানিছিল। সি বি হক, তেনেকুৱা অৱস্থাত এজন উদভ্ৰান্ত বৈষ্ণৱ বন্ধালী সন্ন্যাসীক লগত লৈ, কহিয়া বাত্ৰালৈ মই মন বান্ধি ওলালোঁ। এনেতে, ইজ্জনাথ গগৈ আৰু মথুৰানাথ গগৈ নামে আৰু চক্ৰন লগলাগি মোৰ সহযাত্ৰী হ'লগি। কবলৈ পাহৰিছোঁ, মোৰ লগৰী বৈষ্ণৱ জ্ঞনৰ নাম তুতনাথ। মইয়ে সৈতে 'চাৰিনাথ' একেলগ হৈ, বথাসময়ত আমি চাৰি নৰ প্ৰাণীয়ে পদব্ৰজে কহিয়া যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলোঁহক। গোলাঘাটলৈকে আদিছোৱাত আমাৰ যাত্ৰা বৰ বিষম যেন নালাগিছিল। তাৰ পৰা নিচুগাৰ্ভলৈকে সেইছোৱা অতি দুৰ্গম বুলি শুনিওঁ, মাগুহৰ মুখে বাটৰ বৰ্ণনা শুনি পেটতে হাত-ভৰি লুকাৰ নিচিনা লাগিল। হাতী, ঘোঁৰা, গাড়ী এনেকুৱা বাহন বিনে সেইছোৱা বাট খেদা অসাধ্য, কিন্তু তেনেকুৱা বাহন যোগাৰ কৰি লবলৈ আমাৰ গাত যুগুত বল আৰু চল নাছিল। নিচুগাৰ্ভৰ পৰা ওপৰলৈ পৰ্বতীয়া বাটৰ বৰ্ণনা শুনি যে আমাৰ মানত সেইছোৱা বাট অগম্য বোধ হল, লগৰীয়া কেইজনৰ মন কৌচ-খোৱা যেন দেখা গ'ল। কিন্তু মোৰ মন নাভাগিল, মই মোৰ উদাহৰণেৰে উদগনি-দি সিবিলাকক পুনঃ আমাৰ উদ্দেশ্যৰ বাটলৈ আনিলোঁ। কি যে এক অলৌকিক প্ৰেৰণাই কেইওটাকে আশ্চৰ্যক বলবে আশুৱাই দিলে, একে উণাহতে আমি মৰগাহ দি, পদব্ৰজে আমাৰ গম্ভ্যাপথত আগবাঢ়িলোঁ। টাউনৰ পূব সীমাহ আমাৰ আলহী বহাৰপৰা এমাইল মান গৈ ধনশিৰী নৈৰ পাৰবাট পাইছোঁগৈ, এনেতে শ্ৰীযুত শশীৰ কাকতী নামে মোৰ শিৱসাগৰীয়া চিনাকী বন্ধু (গোলাঘাট লোকল বোৰ্ডৰ অভাৱচিদ্ধ্যাৰ) এজনে আমাক লগ পায়। তেওঁ আমাৰ যাত্ৰাৰ বিষয়ে আছোপান্ত শুনি লৈ, আমাক সাহায্যৰ আশ্বাস দি তেওঁৰ বহালৈ গুভোতাই লৈ আহিল। সেই বাতি আমি তেওঁৰ বহাতে বকিলোঁ। পিচদিনা বহ প্ৰবন্ধেৰে তেওঁ কেৰেয়ালৈ আমাক হাতী এটা যোগাৰ কৰি দিলে। সেই হাতীয়ে আমাক 'নিচুগাৰ্ভ' নামে নগাপৰ্বতৰ ভৈয়াম সন্মুখ দুৱাৰদলিলৈকে (হাতীৰে চাৰি দিন আৰু গৰু গাড়ীৰে ৮ দিনৰ বাট) আশুৱাই দি অহাটো দ্বিৰ হ'ল। সেই বন্ধুজনৰ নৈখ শলাগ লৈ, আমি আমাৰ যাত্ৰাৰ দ্বিতীয় চিণ্ণ আৰম্ভ কৰিলোঁ। চাৰিদিন বাটত ডালেমান অহুবিধা আৰু অভাৱনীয় দুখ-কষ্ট সহি গৈ গৈ চতুৰ্থ দিনা বাতি দুপৰ মানত 'নিচুগাৰ্ভ' পালোঁগৈ। তেতিয়া ক্লান্ত পক্ষ। সন্ধ্যাতে আন্ধাৰ। অচিনাকী ঠাই। নিদ্ৰম মাজনিশ। কলৈ বাম, কি কৰিম, এনে লাগি বিমোৰ হ'লোঁহক। সেই সময়ৰ মাজত, আপোন-হেৰোৱা অৱস্থাত, অলপমান আগতে, পৰ্বতৰ গৰ্ভপৰা ওলোৱা এটি প্ৰাণ জ্বৰ কৰা অতি স্নায়ুৰ কুল-কুল-কুল স্বৰে মোৰ ক্ৰম স্পৰ্শ কৰিলেহি। ক্ষত্ৰকৰ নিমিত্তে দুখ-ভাগৰ চিন্তা-সমস্তা সকলো পাহৰি মই বিভোল হ'লোঁ, মাউতে সৰুতত আশুৱাই নি হাতী সেই পৰ্বতীয়া নৈৰ কাষ পোৱালৈগৈ। তাতে হাতীৰপৰা নামি দেখোঁ যে কোনোবা বাটৰুৱা বৈ যোৱা গছৰ ডাল-পাতেৰে সজা বৰটাৰে

বাৰ দিয়া পজাৰৰ এটি উৰু হৈ বৈছে। হাতীটো পৰ্বতৰ নামনিত চৰিবলৈ মেলাই দি
বাতিটো সেই পজাৰ তলতে বকিলোহঁক। আহাৰ-পানী নাই, কিন্তু নৈৰ মন-মোহিনী কল-
কলনিৰে যোৰ ভোক-পিয়াহ হৰি নিলে।

পিচদিনা পুৱা মাউতে হাতী লৈ ওলোটা বিদায় ললে, চকুৰে দেখালৈকে হাতীৰ ফালে
একেধৰে চাই চাই আমি চাৰিউটি দলনিত পোনা মেলাৰ দৰে হৈ দৰু লগিলোহঁক !
হাতী নেদেখা হুলত চাত্ কৰে কি যে এটা বিদায়ৰ ভাৱে দিয়া ভেজি মথি আমাৰ চকু
চল-চলীয়া কৰি পেলালে। ভ্ৰান্ত আমি চাৰিগ্ৰাণীক ঠেকত অকলশৰীয়াকৈ পাই, ভিতৰি
এটা ভয়াবহ ভাৱে আমাৰ বুকু কঁপাবলৈ ধৰিলে, পিচ মুহূৰ্ত্ততে মই উপস্থিত সমস্তাৰ ধাৰ
বুজি উঠি, আকৌ ততালিকে সাহসতে ভেজা ললোঁ; লগে লগে লগৰীয়া কেইজনক
ঘোৱা-মেলাৰ দিহা-কাৰণ লগাই দি তৰ্কিব নোৱাৰাকৈ সিবিলাকৰ অন্তৰত উখলি উঠা
সেই ভয়াবহ ভাৱ অন্তৰতে মাৰ নিদালোঁ। তাৰ পাচত, বাকী তৃতীয় ছোৱা বাট খোৱাৰ
উপায় বিচাৰি মই ইফাল-সিফাল কৰিবলৈ ওলালোঁ; আৰু বহু প্ৰৱন্ধে, 'নিচুগাৰ্ভ'ৰ
অধ্যক্ষ দেহোৱালী জামাদাৰজনৰ জৰীয়েতে দুটা বোজা বোৱা আৰু এটা চেৱাৰী
ঘোঁৰা কেৰেয়ালৈ যোগাৰ কৰিলোঁ। ভৰহুপৰীয়া সেই চিত্তহাৰিণী পথিক সোহাগিনী
পৰ্বত দুহিতাৰ কুল-কুল-কুল মনোমুগ্ধকৰ স্নিগ্ধ স্বৰত অৱগাহন কৰি উঠি, দেৱতা-দুৰ্গত
প্ৰীতিভোজনত চাৰিউটি মুগা-মুগি হৈ বহিলোঁ,—সেই প্ৰবছৰা ভোজনৰ অমিয়াত্বপূৰ্ণ
টোপাল আজিকোপতি মোৰ সোঁৱৰণী পটৰ পাতৰপৰা টপুটপকৈ সৰে! তাৰ পাচত,
দুটা ঘোঁৰাৰ পিঠিত আমাৰ সমুদায় মাল বস্ত্ৰ বোজাই দিয়াই লগৰীয়া তিনিজনক ঘোঁৰাৰ
গিৰীজনৰে সৈতে লগ-লগাই দি, মই অচিনাকী অটব্য পৰ্বতীয়া হাবিৰ তলে তলে
অকোৱা-পকোৱা চুৰ-চুৰীয়া নগা-বাটেদি চগা-চমকাকৈ ঘোঁৰা মেলাই কহিয়া উদ্দেশ্যে
আগবাঢ়িলো। উঠা নমা কেঁকুৰী-বাট। ঠাই বুজি ঘোঁৰা মেলাওঁ, ঠাই বুজি থমাওঁ। এনে
ভাৱে লগৰীহঁতক এৰি অকলে অকলে ভালেখিনি বাট গলোঁ। তিনিঘণ্টামান সেই ভাৱেই
গৈ গৈ বৰ বহল আৰু অতি গভীৰ গুহা এটা পাৰ হব লগাত পৰিলোঁগৈ। আগ-পিচ গুপিবৰ
সময় নাট। আগলৈ কিমান বাট আছে নাজানো। পিচত কিমান বাট এৰি আহিলো
আকৌ কব নোৱাৰোঁ। কিন্তু, লগৰীহঁতক বহু দূৰণিত পিচ পেলাই আগ বাঢ়িলোঁ যে সেইটো
ভালকৈ বুজি উঠিলোঁ। ওলোটা-হোহোঁক কৰিবলৈকে সাহ যোৱা নাই। মনৰ এনে
উত্তল-ধুত্তল অৱস্থাত চকু-আঁৰি মুদি মৰোঁ-জীওঁকৈ দিলোঁ। নমাই ঘোঁৰা গুহাৰ গভীল।
কেইনলমান নামিছোঁ ৰাখোন, এনেতে শেলুৱৈ লগা শিলনিত খুৰা পিছলি ঘোঁৰাটো তল-
মূৰীয়াকৈ এবাৰমান আঁৰত পেপাকাৰি পৰিলগৈ—মই কৰ্ণাল খাই তাৰপৰা তিনিহাত মান
আঁতৰ হৈ পৰি মুছকই গলোঁ! জন-প্ৰাণীৰ সন্ধাৰ নাই। চৰাই-চিৰিকতিবো বাগবাগিনী
নাই, নিজান, নিডাল, গহীন গহৱৰ! আকাশ আৰু পাতালৰ মাজত মৰামুছ। মই, আৰু
জিভা মেলি পৰি থকা মোৰ ঘোঁৰাটো! এই হেন সঙ্কটত, অটব্য অৱশ্যৰ মাজত, গভীৰ
গুহাৰ তলিত, মোৰ আৰু ঘোঁৰাটোৰ সহায়-সাৰথি কেও নাই! এনেতে কেইমিনিট মানৰ

পাচত, গলখনত ধকধক কৰে বগা শামুকীয়া শব্দ পিন্ধা, কঁকালত চক্চকীয়া গুটি গুটি কড়ি লগোৱা টঙালি আঁটা, সোহাতে একোখন দীঘল দা-ধৰা, বাওঁহাতে এপাট বঙা তুলি লগোৱা বাঠী লোৱা ছুটা বনৰীয়া মাহুহ কৰবাৰ পৰা হাবি ভাঙি ওলাই আহি মোৰ আৰু ঘোঁৰাটোৰ মাজত থিয় দিলেহি। বনৰীয়া হলেও মাহুহ! সেই নিজানত মাহুহৰ মুখ দেখি মোৰ প্ৰাণত আঁপাৰ সকাৰ হল। মোৰ মৰা মুখত সজীৱনীৰ জীপ্ পৰিল। মই অতি আতুৰ ভাবে সিহঁতৰ মুখলৈ চালোঁ। সৰ্কেতেৰে অন্তৰৰ কাতৰ ভাব সিহঁতক জ্ঞাপন কৰিলোঁ। সিহঁতে কিবাকিবি বেৰ্কেৰ্কাই খেল্‌খেলকৈ ইহি পেলালে। তাৰ পাচত, দুয়ো ধৰি আগেয়ে ঘোঁৰাটোক, পাচত মোক মাটিৰ পৰা দাঙি তুলি লৈ, এটাই মোক আৰু আনটোৱে ঘোঁৰাটোক ধৰি ধৰি নি গুহাটো পাৰ কৰি দি মোক বাট লগাই দিলেগৈ। সেই ছেগত, সেই ঠেংৰ প্ৰেৰিত দেৱদূত স্বৰূপ সেই বন মাহুহ (নগা) ছুটিৰ প্ৰতি মোৰ হৃদয়ত যি অপাৰ কৃতজ্ঞতা উপচি পৰিছিল, তাক ব্যক্ত কৰিবলৈ ভাষা বিচাৰি নাপাই ভাবৰ ভৰীৰেই সিহঁতৰ শলাগ ল'লোঁ। সিহঁতে বুজিলেনে নাই কব নোৱাৰোঁ। তাৰ পাচত মই আকৌ ঘোঁৰাৰ পিঠিত চৰি লৈ কপালত হাত লগাই ছুইকো দুটি শলাগৰ চেলাম দিলোঁ। সিহঁতে বুজিলে কি, কব নোৱাৰোঁ, দুয়ো হাতৰ দা-বাঠী জোকাৰি, কিবিলি মাৰি, জঁপিয়াই, লক্ষিয়াই, ডেওপাৰি হাবি মহটিয়াই তুবন্তে আকৌ কববালৈ লৰ ধৰিলে! মই সেইখিনিৰ পৰা এছোৱা পোন বাট পাই আকৌ এচেকুৰ ঘোঁৰা মেলাই বাট খেদিবলৈ ধৰিলোঁ। মোৰ নগণ্য জীৱনত ই এটা মহাসকটৰ গণনা। মোৰ লিখিত জন্মপত্ৰিকা আৰু কোঙ্গীতো এই সকটৰ সৰ্কেত্ দিয়া আছে।

সেই মহাসকট এবাই আকৌ ঘোঁৰা মেলাই গৈ ছুটামান পৰ্বতীয়া পাক পাৰ হৈছে মাথোন, এনেতে—লতাই গছক মেৰোৱাৰ আহিৰে মেবাই মেবাই পৰ্বতৰ টিঙলৈ উঠা এছোৱা বাট বগাব লগীয়া হ'ল। গতিকে, তাৰপৰা মোৰ ঘোঁৰাই টুকুচ-টুকুচ কৈ মহাজনীয়া ঘোঁৰাৰ খোজ ধৰিলে। সেই ছেগতে মই পৰ্বতৰ সোঁ-পাশে নগাপামৰ শোভা ডিঙি ভাঙি ভাঙি বেঁকা চাহনিৰে চাই গৈছো—থাপি থাপিকৈ তললৈ নামি যোৱা নগাপাহাৰৰ সৰু সৰু মাটি ভৰাবোৰৰ সেউজীয়া সৌন্দৰ্য চাই চাই, আপোনপাহাৰৰ নিচিনা হৈছে, ইতিৰূপত সিটো মেৰত বাণ্ড-বাণ্ড সদৃশ তালে তালে মন নচুৱাই উল্লাহিত কৰা কঠবোল বাদন শুনি মোৰ মন চাঁত কৰে সেই ফলীয়া হল। অকস্মাৎ বনবাণ্ড যেন অসুস্থমান কৰি চমক খাই উঠিলো। বুৰঞ্জীৰ ঘটনা “খনমা বণ”লৈ মনত পৰিল। সেই কোঁতুল মটাবৰ নিমিত্তে পাখমানে খৰপোজ্জৰে ঘোঁৰা চলাবলৈ ধৰিলোঁ। মেৰটো ঘূৰি দেখিলোঁগৈ যে সেই স্তম্ভৰ বাণ্ডৰ মূলত এদল নগা কুলী-ভাৰী; সিহঁতে পিঠিত একোটা চৰকাৰী মালৰ বোজা বৈ, ছুটা ছুটাকৈ শাৰী পাতি লৈ, বচনবিহীন তালমানযুত তিনি-চাৰি প্ৰকাৰৰ কোঁ-কা ফুটোৱা কঠবোল বাণ্ডৰে আপোনা-আপুনি শ্ৰমবোধ লাঘৱ কৰি, নগৰ উদ্দেশে বাট খেদিছে। সেই গা-ভোলা গছহীন বাদনৰ চেও ধৰি, দুখ-ভাগৰ পাতলাই সিহঁতৰ পিচ ধৰি ধীৰে ধীৰে গৈ আকৌ, এনেতে এজোপা ফেৰমেলা বাটকাৰীয়া গছৰ তলত সিহঁত জিৰাবলৈ বহিল। সেই

হেগতে, নিইডৰ সত্ৰুই চাই মই ছবিলো, “জিলাইল আৰু কিয়ান বাট আছে ?” নিইডৰ মাথৰপৰা জাব সোমোৱা নগা দোভাৰী এটাই এই হুলি মাত লগালে, “আ হব নাই ; বাৰি বাৰি ; বোঁবা লগিলে তিনি বটাভ পাৰি যাই।”

ভাৰপৰা বটী বিৰেক অকোৱা-পকোৱা হাবিতলীয়া বাটেৰি কৰাং পৰ্বত বগাই উঠি গৈ গৈ সন্ধিৰাপৰত কহিয়া নগৰত সোমালোঁগৈ। মই আৰু-ডাক ছবি ছবি গৈ কাছাই, তেনেতে নগা দোভাৰী এটাই মোক লগ-লগাই নি ৮৩২মোহন গোবানী হেডমাষ্টৰ প্ৰকুৰ বহা দেখুৱাই দিলেগৈ। মই বোঁবাৰপৰা নামিয়েই ডকমেৰৰ চৰণত প্ৰসিদ্ধ কৰিলো। মোক অকৰাং দেখি বিস্ময় মানি প্ৰকুৰে এইবুলি চিঞৰি উঠিল, “হাঁ ই কি ? হাঁ ই কি—পদ্ম”। মই চৰণ এৰি বুৰ তুলি উঠি বিয় দি প্ৰকুৰ মূখলৈ চালোঁ। চাবি চলুৰ সন্মিলনত দুয়ো কতক মান ঠং লাগিলোঁক, আনন্দত দুইবো চকু চলু-চলীয়া হ’ল।—সেই কহিয়া বাজাব সন্তেদ মই ইচ্ছা কৰি মোৰ শিকাডকমেৰ প্ৰকুৰ দিয়া নাছিলোঁ এই বিস্ময়জনক দৃশ্য দেখিবৰ নিমিত্তেই।

কহিয়া হাইকুল নামত মাথোন হাইকুল। ইয়াৰ পোনপ্ৰথম হেডমাষ্টৰ আছিল হুপ্ৰথাত অসমীয়া সাহিত্যিক ৭লখোদৰ বৰা বি, এ। তেখেতে পাতি থৈ অহা মতেই তাত ডেককুৰি মান বাবে বৰগীয়া ছাত্ৰবৰে গৈতে তলৰ জেপী কেইটামান মাথোন পতা হৈছিল। নিচেই তলৰ কেইটা জেপীত নগা, কছাৰী, গৰ্খালি আৰু মেছোৱালী ছাত্ৰবৰ সংখ্যাই সবহ ; যাকে মাকে দুই-চাইটিমান অসমীয়া আৰু বঙালী ছাত্ৰবে গৈতে ওপৰৰ দুটামান জেপী (তেতিয়া ৪২ আৰু ৪৬) পতা আছিল। আমি তিনটা গৈ পোৱাত, মোৰে গৈতে ১ম জেপী, বধূৰাৰে গৈতে ২য় জেপী আৰু ইন্দ্ৰনাথৰে গৈতে ৩য় জেপী পাতি কহিয়া হাইকুলৰ গঠন সম্পূৰ্ণ কৰি গৈ হেডমাষ্টৰ ৮৩২মোহন গোবানী প্ৰকুৰে নৱ উলাহেৰে শিকা দান আৰম্ভ কৰি দিলে। তাৰ আগলৈকে প্ৰকুৰে হুলখন আগত লৈ, তাক তলৰ শিককৰ জিৰাত গতাই নি নিজে দৌম কিতাপ-কাকতাদিৰ পোক হৈ জ্ঞান গিপালা পলুৱাই সময়ৰ সময়ৰাহাৰ কৰি চলিছিল।

কহিয়া হাইকুলত আঠমাহ পঢ়িলো। তাৰ পাচত বৰা নিয়মে টেট পৰীক্ষা দি তাত উত্তীৰ্ণ হলো। শিকালে সেই কালৰ বিজ্ঞানসাহী ডেপুটী কমিচনাৰ মি: পোৰ্টিয়াৰ চাহাবৰে সৈতে গুৰুতি কৰি কহিয়াত একোঁক পৰীক্ষাৰ এটা কেন্দ্ৰ স্থাপন কৰাবলৈ হেডমাষ্টৰ প্ৰকুৰে কাৰবার কৰিবলৈ কবিলে ; ইকালে মই পৰীক্ষাৰ নিমিত্তে লাহু হোৱাত একাপগতীয়া সত্ৰাবোণেৰে লাগি গলো। পিচে এনেতে এমাহমানৰ মূৰত এই হুলি চৰ্কাৰী বাতৰি আহিল,—“কহিয়াত পৰীক্ষা কেন্দ্ৰ স্থাপন বিঘৰক প্ৰত্যাহ অতি পলব হ’ল। গতিকে কহিয়া হাইকুলৰ পৰীক্ষাৰ্থীজন ডিক্ৰগত কেন্দ্ৰত পৰীক্ষা দিবলৈ লাগিব।” সেই বাতৰি পাই হতাশ হুন্দোহক। মূৰাবুৰি সময়ত আনবাহকুল বাটকুৰি বাই, বিঘৰকৈ কহিয়াৰ পৰা পোলা-বাটীলৈকে এই হোৱাত ভীষণ বাটৰ বিবিধ অসুচল আৰু বিতৰ ছাৰ-কট নহি ডিক্ৰগত হেন দুখনিৰ কেন্দ্ৰত গৈ পৰীক্ষা দিয়াটো পাঠায়ে অসম্ভৱ হ’লিগৈ। মোৰ আৰু ডকমেৰৰ কিড

মন নাভাগিল। গুৰুদেৱ গোৰামী প্ৰকৃৱে আৰ-ভাৰ আগত এই বুলি বহুবা প্ৰকাশ কৰা
 জনিলো যে, মই কোনোমতে পৰীক্ষা দিবগৈ পাবো যদি, পাঠ্য-শিক্ষাৰ বলত নহলেও,
 সাধাৰণ শিক্ষাৰ গুণত উত্তীৰ্ণ হ'বৰ সম্পূৰ্ণ আশা আছে। সেই ভৱিষ্যদ্বাণীত উৎসাহিত হৈ,
 মোৰ প্ৰাণৰ লগৰী সেই উল্লেখ্য ঈশ্বৰ প্ৰেমিক বদালী বৈকুণ্ঠ ভকতক লগত লৈ, কহিয়াৰ
 পৰা ভিক্টৰি়া পৰীক্ষা-বাজা কৰিলো। নানা অস্থিবিধা আৰু ভালেমান অপাৰ-অমঙ্গল এবাই
 আহি থাকোঁতে সেই বাজাৰ পুৰা এপক লাগিল। বাটত পঢ়া-শুনাবে সৈতে যে সৰু নাৱেই,
 গা-মনৰ দুখ-ক্লেশৰ সীমা নাছিল। আহাজৰ ছোৱাত মাৰ্বোন ভাগো ককিলামুখৰপৰা
 যোৰহটীয়া সহযাত্ৰী পৰীক্ষাৰ্থী এবোৰা লগ পালো। সিবিলাকৰ মাজত মোৰ সন্মীয়া বহু
 অলম উপত্যকাৰ তুতপুৰ্ণ হুল ইন্স্পেক্টৰ ৰায়চাহাব শ্ৰীমুখ দুৰ্গাধৰ শৰ্মা বৰকটকী আৰু
 ৮লক্ষেশ্বৰ শৰ্মা চব্ ডেপুটি কলেক্টৰ, এই দুজনো আছিল। সিবিলাকে মঙলাকাৰকৈ আহাজৰ
 মজিয়াত বহি আগন্তুক পৰীক্ষাৰ সম্ভৱপৰ প্ৰশ্ন ধৰা-খৰি, উত্তৰা-উত্তৰি কৰে, মই আচুতীয়াটক
 আঁতৰত বহি থকাৰপৰা একাগণতীয়াটক মন পাৰি শুনি থাকোঁ। বাটত পৰীক্ষালৈ সাজু
 হোৱা মোৰ পক্ষে সিমানেই। কিন্তু তাৰপৰা যে সামান্য গুণ পালো এনে নহয়, কেইবাটাও
 পঢ়িবলৈ বাকী থকা কিতাপৰ লাগতিয়াল শিক্ষাৰ সময় সেই ছেগতে মই মোৰ মনত
 জুকিয়াই সামৰি ললোঁ। এনেদুৱা দুৰ্গশান্ত, ডিক্ৰগড়ত গৈ আলহী বহাত থাকি কোনো মতে
 পৰীক্ষাটো দি উঠিলো। তাৰপৰা উলটি আহি ৮বাইদেউ আৰু ৮ভিনীহিন্দেৱক সাক্ষাৎ কৰাৰ
 উদ্দেশ্যে শিৱনাগৰ সোমালোঁহি। আহি পোৱা মাজকে ভিনীহিন্দেৱে আগ্ৰহেৰে সুধিলে,
 “পদ্ম! পৰীক্ষা কেনে কৰিব পাৰিলি?” মই ততালিকে উত্তৰ দিলোঁ, “পাহ হ'বৰ আশা
 আছে; কিন্তু হলেও কথমপিহে।” তেখেতে হৰিষ চিত্তেৰে এইবুলি বুজনি দি কলে,
 “তোৰ অসীম সাহসিক যাত্ৰাৰ (adventurous trip) অভিপাত দুঃখ-ক্লেশ আৰু উদ্বাহ
 অপাৰ-অমঙ্গললৈ চাই, সিমানেই লাভ হলেও বহুত বুলি ভাবিম।” ফলিতাৰ্থত বাতৰতে
 সেৱে হ'ল। এণ্ট্ৰেক মহলত উত্তীৰ্ণ হলোঁ, সেই বাতৰিয়ে মোৰ পুজনীয় গুৰুদেৱ ৮চন্দ্ৰ-
 মোহন গোৰামী প্ৰকৃৱ মনতো অপাৰ আনন্দ লগালে। তেখেতে সেই আনন্দত গদগদ হৈ,
 বহুজনৰ আগত এইবুলি সন্তোষ প্ৰকাশ কৰিছিল—“পদ্ম মোৰ আটাইতকৈ ছয়লীয়া
 শিষ্যপুত্ৰ; তাক এণ্ট্ৰেক পাহ কৰোৱাৰ লগতে মোৰ শিক্ষকতাবো আখ্যা পৰিল।” তাৰ
 পাচত গুৰুদেৱ গোৰামী প্ৰকৃৱে পেকন লৈ চকাৰী চাকৰিৰপৰা অবসৰ গ্ৰহণ কৰিলে।
 কহিয়া গবৰ্ণমেণ্ট হাইস্কুলৰ এণ্ট্ৰেক পাহ কৰোঁতা মোতে আহি আৰু মোতে অন্ত
 (ইং ১৮২০ চন)।

নগাহিল জিলাৰপৰা পোন-প্ৰথমে এণ্ট্ৰেক পাহ কৰা ছাত্ৰ বুলি, মোক পৰ্বতীয়া বিশেষ
 বৃত্তি (Special Hill Scholarship) এটা দিয়াবলৈ ডেপুটী কমিচনাৰ মি: পোৰ্টিয়াৰ চাহাবে
 গবৰ্ণমেণ্টলৈ লিখা-লিখি কৰি বৰ বহু কৰিছিল, কিন্তু সেই সময়ত অলম উপত্যকাৰ শিক্ষা
 বিভাগীয় জেনেৰেল ডিপাৰ্টমেণ্টৰ লগত পৰ্বতীয়া নন-বেঞ্জলেটেড বিভাগৰ সম্পৰ্ক নথকাৰ
 হেতুকে মি: কাৰ্বড কমিৰাই হঠাৎ; গতিকে, মই বিভোৎসাহী পিতৃবৈৰ্য্যতাৰ বোণাৰ্জিত

অৰ্থৰ বৃত্তি দানেবেহে কলিকতীয়া কলেজত অধ্যয়ন কৰিবলৈ ল'গীয়া হ'ল। বোৰ উদাৰ-
চিন্তীয়া পিতৃদেউতা বড়পি ইংৰাজী জনা শিকিও লোক নাছিল, তথাপি উচ্চ শিক্ষাৰ প্ৰতি
তেখেতৰ অসাধাৰণ ধাউতি থকাৰ হেতুকে যি কলেজীয়া ছাত্ৰ জীৱনত আৰ্থিক অভাৱত
পৰিবলগীয়া নহৈছিল, তেখেতে যোঁলৈ বাহেৰীয়া জলপানী বা বৃত্তিৰ ধন পট্টভৰা নিয়মত
অকণো হেৰুৱাব ঘটাই নাছিল।*

তৃতীয় সৰ্গ

কলিকতা-ৰাজ্য

এণ্ট্ৰেক মহলাৰ ফলাফল ওলাওঁতে মই আমাৰ উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ দাই দৰঙা। তাৰ পাচত তাতে আৰু এগৰমান থাকি, তাৰপৰা মোৰ গালি ঘৰ (৮ বাইদেউ-ভিনীহিমেদৰ ঘৰ), মোৰ ছাত্ৰজীৱনৰ ক্ৰীড়াভূমি আৰু মাজছোৱাৰ কাৰ্য্যক্ষেত্ৰ শিৱসাগৰলৈ আহিলোঁ। তাত এসপ্তাহমান মনৰ উলাহেৰে কটাই, বখাসময়ত মোৰ শিৱসাগৰীয়া পুৰণি সন্মীয়া আৰু আগবহুৱীয়া ছাত্ৰবন্ধু জনমিয়েকৰে সৈতে লগবাছি হৰিষ মনেৰে এদিন শুভক্ষণত কলিকতালৈ আনন্দ যাত্ৰা কৰিলোঁ। সেই লগৰীয়া কেইজনৰ মাজত, মোৰ অগ্ৰজপ্ৰতিম ৮লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, সন্মীয়া সোৱৰলদৃশ্ ৮বসন্তকুমাৰ গোস্বামী, অতি চেনেহৰ অহুজ যেন ৮ঘাৰকেশৰ শৰ্মা এই তিনিজন মোৰ নিচেই আপোন বন্ধু। সিবিলাক তিনিৰে সৈতে আমি যেন চাৰিটি ভাই-ককাই একেঘৰৰ পৰা একেটা উদ্দেশ্যে প্ৰবাসলৈ ওলাই আহিছিলোঁহেঁক, এনে লাগিছিল। সিবিলাক তিনিজন বাতিয়েই গৰু-গাড়ীৰে সৈতে আগধৰি ওলাই গ'ল; মই সেই বাতি-পুৰাওঁতেই উৰা-যাত্ৰা কৰি হাতীৰে সৈতে সিবিলাকৰ পিচ ধৰিলোঁ। বাটত মোক অকলশৰীয়াতকৈ পাই গোটামিয়েক অপায়-অমকলে আমনি কৰিছিল। শিৱসাগৰ টাউনৰ পৰা মিচাংমুখ ঘাটলৈ বুলি তিনি ভাগৰ দুভাগ বাট আহিছোঁ, এনেতে মোক মো-চেপা বৰহুণে পালে; তাৰ পাচত ঘাটলৈ আৰু চাৰিভাগৰ এভাগমান বাট থকালৈকে আগবাঢ়িছোঁ—ইতিক্ষণত এটা আলিছিগা ডুবি পাৰ হওঁতে খাউনি নাপাই হাতী বুৰ যোৱাত মোৰ পেৰা-পেটাৰি, শয্যা-পাটি, গাৰ কাপোৰ-কানি সমুখৰ তিতি ভেপ্‌জেলীয়া হল; মই তিতি-বুৰি জুকলি-জুপুৰি হলো। সেই হেতুকে মোৰ মনত পোন প্ৰথম যাত্ৰাৰ আনন্দ উৎসাহ স্বভাৱতে মাৰ ঘাবলৈ ধৰা যেন দেখি, ঘাটত লগৰী হোৱা এজন বুঢ়া বাজীয়ে এইবুলি বুজনি দি মোৰ মন ভাল লগাবলৈ প্ৰয়াস পাইছিল,—“বপাৰ যাত্ৰা শুভ; কিয়নো বতৰৰ শুভ চিন্‌ উলিয়াই ডিৱালে, মিতিবৰ সজ চিন্‌ আগত থৈ ধালে”। এই কথা কাকিৰ তাৎপৰ্য্য মোৰ উপস্থিত ঘটনাৰ ফলাফলত খটাই চাবলৈ অলপপৰ টলকা মাৰি গুণিছোঁ, ইতিক্ষণতে সিকালে উকি মাৰি জাহাজ আহি ঘাট চাপিলেহি; আমিও তাৰ পাচত, সন্মীয়া আৰু লক বন্ধু দুজনৰে সৈতে লাগি-ভাগি মোৰ তিতা কাপোৰ-কানিবোৰ শুকাবলৈ জাহাজৰ তাঁৰভালত আৰি দি আমি তিনিও এখন বিছনা পাতি বহিলোঁ; আৰু ওচৰতে মি: বেজবৰুৱাৰো নিজৰ গাখৰি মেৰি বহিল। বহি, চাৰিও বুধ-চোৱাচুইকৈ অস্তক জিৰাইছোঁ, সেই হেপতে প্ৰথম শ্ৰেণীৰপৰা আমাৰ ফাললৈ ওলাই অহা পকা-বেকেৰা যেন বঙা বুঢ়া অলৰীয়া ভাল মাহুহ এগৰাকী দেখা পালোঁহেঁক। দেখি তেখেতৰ বিৰয়ে আমাৰ তিতবত কোৱামেলা কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। সেই কোঁৱা-মেলাৰপৰা আনিক পৰা গ'ল যে, তেখেতেই স্বনামখ্যাত অলৰীয়া সৱাগৰ ৮হৰিবিলাল আগবহালা। ৮আগবহালা ভাঙৰীয়া

সাক্ষাৎ পোতা যোব সেয়ে প্ৰথমে। তেখেতে আশাৰ কাৰ চাপি আহি ছিনিয়াৰ ছায়ে
বিঃ বেজবন্ধাবে সৈতে (তেওঁ সেই বছৰতে বি-এ পাছ কৰিছিল) খিট খিট কথাবাৰ্তা
পাতিছিলহি; আৰু যাকে যাকে আমি তিনিলৈও একো একোবাৰ কেবাহিকৈ চাইছিল।
যয়ো সেই ছেগতে তেখেতৰ নামৰ লগত মাহুৰজন বিজাই চাই যোহ গলো। বেজবন্ধাবে
সৈতে কথা-বতৰা হৈ থাকোঁতে তেখেতে যাকে যাকে যোব ওপৰত কোঁতুল। নৃষ্টি
পেলোৱা দেখা গৈছিল, কাৰণ কি বুজিব নোৱাৰিলো। তাৰ পাচত, তেখেতে নিজৰ
ঠাইলৈ উলটি বাৰৰ বেলিকা আমি ছুনিয়াৰ তিনিজনকো একো আশাৰ মাত লগাই
বাবলৈ বুলি আশাৰ আগত থিয় দিলেহি। দু-আশাৰমান কথা তিনিওৰো প্ৰতি উঠেহ-
তীৱাকৈ কৈ এঁতাই, তেখেতে কোঁতুলভাৱে যোব প্ৰতি কটাক কৰি এইবুলি হুছিলে,
“এওঁৰেই নে নগাপৰ্বতীয়া ছাত্ৰ?” মই নম্ৰভাৱে উত্তৰ দিলো—“হয়।” তাৰ পাচত যোব
মেলি দিয়া কাপোৰ-কানি পোছাকাবিটলৈ লক্ষ্য কৰি মিঠা মাত্ৰেৰে আকৌ হুছিলে, “এই-
বোৰনো কাৰ সাজপাৰ, কেনেকৈ ভিত্তিবলৈ পালে?” তত্ক্ষণাত যোব পৰা চমু
গুৰিঘটনাৰ কথা শুনি, তেখেতে সহাস্ত্ৰকৃতিৰ হাঁহি এটা মাৰি ধীৰে ধীৰে আঁতৰি বাবলৈ
ধৰিলে; বাওঁতে আপোনা-আপুনি এই বুলি গুণ-গুণাই বোবা শুনিলো, “চাহাবানি
সাজপাৰলৈ চাই, ল’ৰাটি অসমৰ জুহালতে পৈণত হৈ অহা যেন লাগে, কলিকতীয়া
কমাবশালৰ সঁজুলি সন্তহতে নিকিনিলাগেও চলিব।” যোব মনত ইও আন এটা কথাৰ
খু-হুৰনি লাগিল। আগবটোৰ কথাৰ তাৎপৰ্যৰ ভাৱনাৰ লগতে ইয়াৰ ভাৱনায়ো লক্ষ্য
পাতিলে।

চুৰাতি তিন দিনৰ দীঘলীয়া আৰু আমনি লগা জাহাজ-বাত্ৰাৰ পাচত আবেলি ৪ বজাত
গোৱালগু ঘাটত নামিলোঁপ্ৰেইক। তাৰপৰা আমাক বামেদি কলিকতালৈ নিবলৈ বুলি
বেলগাড়ী বৈ আছিল। মই লবালবিকৈ বেলগাড়ীৰ কাৰ চাপিগোঁগৈ। কিন্তু, যোব লগৰীয়া
বন্ধু ছজনে দেখোন আঁতৰি গৈ এটা কুঁজীঘৰৰ বহল পিবালিত পাৰি খোৱা কুশালনত বহি
লৈছেগৈ। কথাটো নো কি টং কৰিব নোৱাৰি মইয়ো টাত্ কৰে গৈ সিবিলাকৰ আগত
থিয় দিলোঁ। ইতিমধ্যে ভিতৰৰ পৰা এটা মাহুৰ ওলাই আহি পিবালিত লাগি-পাতি বহি
থকা সকলৰ আগে আগে একোখন পিতলৰ তৰাহি পাতি থৈ গলহি। যোব লগৰী
খোৱাকৈৰ বাপুটিৰ সৰুত মতে যয়ো এখন পাৰি খোৱা আসনত বহি গলো। ভাবিছিলো
কিবা জলপানৰ দিহা লাগিছে হব পাৰ। কিন্তু পিচ মুহূৰ্ততে দেখোঁ যে সি নহয়, চাউল
সিঁজোৱাহে। তাৰ পাচত তৰাহিৰ কোৰে-কোৰে বোলা হাঁহকণীৰ বিজল যেন ভাইলৰ পানী
একো কোবোকা, আৰু তাৰ লগতে একো লাছু কিবা পিটিকা আন এজন বিলনীয়াই বিলাই
দি গ’লহি। শুকত অকল আশাৰ কেইজনৰেই নহয়, আৰু কেইবাজনো অচিনাকী দাড়ীয়ে
শাবী পুৰাইছিল। অলপৰ পাচতে যোব আগতো এখন তৰাহি পৰিলহি। দেখিলোঁ,
তৰাহিৰ কানত ভাইলৰ কঁকাল আৰু তাৰ পিঠিয়ে-বুহুৰে চুৰা-পানী বিবিধিৰ লাগিছে!
প্ৰতি-প্ৰেৰণ চাই বোলাহাঁহকণীয়া ভাইলপানী আহি নোঁ পৰোৱাতই মই লাহেকৈ উঠি

কাবৰি কাটি আকৌ বেলগাড়ীৰ কাষত থিয় দি বসোঁগৈ। অলপৰ পাচত মোৰ বন্ধু হুজুৰে আহি হাঁহি হাঁহি মোক হুৰিলেহি, “ভুমিচোন ভাত নাখালো ?—কিয় ?”

মই অলপ বিক্ৰিণা ভাব দেখুৱাই কলোঁ, “এবা নহল খাবলৈ”। সিবিলাক হুজুৰে খলখলাই হাঁহি মোৰ প্ৰতি এইদৰে কৰলৈ ধৰিলে, “ইয়াকে বোলে ‘হোটেল’ আৰু এয়া নভলাসুখ মাখোন। ইয়াতে ইমান! কলিকতাৰ ভিতৰ সোমালেগৈ কৰিবা কি ?” মোক এইবাৰ এইটো তৃতীয় সমতাই পালে। আগৰ দুটাৰ তাত্পৰ্যৰ ভাবনাৰ লগত ইও এটা বোগ হৈ মোক তিনি কালৰপৰা তিনিবিধীয়া ভাবনাই হেঁচা-ঠেলাটক আমনি কৰিবলৈ ধৰিলে। তাপ পাচত, সন্ধিয়া সাতমান বজাত বেলগাড়ীয়ে আমাক কৌচত লৈ বিধানবদে কলিকতাৰ মুখে চুটি মেলিলে। বাতিবে বাতিটো আৰু পিচদিনা পূৰ্বা ১০ বজালৈকে লৰি-ভাগৰি অন্তত আমাক শিয়ালদহ ষ্টেচনত নমাই দি বেলে তাতে জ্বৰি ললে। আমি নামিছেই দেখোঁ যে শাৰী শাৰী ঘোঁৰা গাড়ী—ইয়ে যাতে, সিয়ে যাতে, নানা তৰহৰ হুৰিবা দেখুৱাই। পিচে, আমি মাখোন এঘোৰা, হুৰিব কেইখন গাড়ী ? যি হওক, গৈ-মাবি শেহান্তত তাৰে এখনত আমাৰ মাল-বস্তুৰ গাঁথৰি বোজা দি আমি কেইজনজন উঠি পদীত বহা মাজকে ঘৰ ঘৰকৈ গাড়ী চলিবলৈ ধৰিলে। গছ-গছনি শূন্য লঠামূৰা পকী ঘৰবোৰৰ মাজে মাজে পকীবাট ইটো এৰি সিটো ধৰি গাড়ী চলি গৈ আছে ; মাজে সময়ে মাখোন কোনো কোনোটো ঘৰৰ আগত কতক বখাই লৈ বাপুটিয়ে অসমীয়া মেচৰ সন্ধান লয়। সেইমতেই ভালেমান বাট ঘূৰা-পকা কৰা হল। কিন্তু ক’তো অসমীয়া ছাত্ৰৰ বহা পোৱা নগ’ল, পিচলৈ বাপুটিৰ মুখত বিৰক্তিবৰ ভাব বিৰিজিবলৈ ধৰিলে। মই হলে, সঁচা কথা কবলৈ গলে, পেটে পেটে বৰ বিষম পোৱা নাছিলোঁ, সেইমতে গাড়ী ঘেলাই বিচক্ষণীয়া পকী ঘৰবোৰ চাই হুৰিবলৈ পাই। সদৌশেহত মিৰ্জাপুৰ ষ্টাটৰ ৬নং ছমহলীয়া পকীঘৰৰ সমুখত গাড়ী বলহি। বাপুটিয়ে ওপৰলৈ চাই “হু, আমাৰ কোনোবা আহানে ?” বুলি কেইবাৰ মান বিজিৱাবলৈ ধৰাত, মোৰ মৰমৰ অহুজপ্ৰতিম বন্ধু শ্ৰীমান বেগুৰৰ ৰাজখোৱাদেৱে কেইজনমান আন অসমীয়া ছাত্ৰৰে সৈতে ওপৰ তলাৰ পৰা তললৈ নামি আমাক আগবঢ়াই তুলি লৈ গ’লহি।

কলেজীয়া ছাত্ৰাণ্য

কলেজীয়া ছাত্ৰৰ পাচত পুনঃ বুলিবলৈ এসপ্তাহমান থাকোতেই আমি কলিকতা পাওঁগৈ। সেই সপ্তাহৰ ভিতৰতে পাবলৈ লগীয়া বাকী আটাইবিলাক অসমীয়া ছাত্ৰ কলিকতা পালেগৈ। ইতিমধ্যে আগৰে সৈ যিও মোৰা অসমীয়া ছাত্ৰাবাস বা ‘মেচ’ কেইটাত যি ব’ত হুচল পালে সি ততে সেইমতে বিতাপিত হ’ল। তাৰ পাচত, আহিল কলেজৰ কথা। কাৰ মানত কোনটো কলেজ ভাল, কোনে কোনটো কলেজত নাম লগাব ইত্যাদি বিষয়ে মেচে মেচে কোৱা-বেলা চলিছে ; মই তাৰ উৰানিহ লৈ হুৰিছোঁ ; কিন্তু কাকো কোৱা নাই মই কোনটো কলেজত নাম লগাব। মই কোৱা নাই মোৰ হুজুৰক একো

এটা ছিব কবিত্ব পৰা নাই দেখি। কিয়নো, আটাইবোৰ কলেজত মোৰ কাৰণে লাগতিয়াল হুঁহুখা পাবলৈ নাই। কাৰণ মই সংস্কৃত নগঢ়া ছাত্ৰ। এটেক পৰীক্ষাত মই বহুলা হুঁহুখীয়া ভাৱাতহে উত্তীৰ্ণ হৈছিলো। তাৰ অপবিহাৰ কাৰণৰ সোধকী ইয়াৰ আগেয়েই কৈ যোৱা আছে। অৰ্থাৎ, বহুলা ছাত্ৰজীৱি অধ্যাপনা পিছোতেই মোৰ লবাকাল ভালেখিনি ক্ষয় গ'ল; গতিকে হাইস্কুলত ভৰ্তি হওঁতে, লাক্ষ্মাবি উঠাৰি উঠি মাজৰ ওপৰ শ্ৰেণী এটাত (৩য় শ্ৰেণী) নাম লগাই লৈ বহিছিলো। ভৰ্তি হৈ মই গণিত, ভূগোল, বুৰঞ্জী এই কেইটাত বাদে আন বিষয়ত, বিশেষকৈ ইংৰাজী সাহিত্য শিক্ষাত বিশৃংখলিতিনিগুণকৈ পৰিশ্ৰম কৰিবলগীয়া হয়। তেতিয়া বহুলা সাহিত্য এণ্ট্ৰেকুলেকে হুঁহুখীয়া ভাৱাক্ৰমে চলিছিল। সেই হুঁহুখা পাইহে হাইস্কুলত মই হুঁহুখীয়া সাহিত্য সংস্কৃত নলৈ বহুলা লৈ মোৰ ভৱিষ্য জীৱনলৈ এটা বৰ ডাঙৰ কুল কৰিলো, যি কুলে মোৰ ক্ষুদ্ৰ জীৱনৰ এটা পুৰাব নোৱাৰা ক্ষতি কৰিলে। আজিকোপতি সেই ক্ষতি পুৰাবলৈ মোৰ মনৰ প্ৰবল খাউতি গুচা নাই, জীৱনৰ এই আবেলি পৰত কি কৰি উঠিবলৈ পাবো কব নোৱাৰিছো এখোন। তথাপি হুঁহুখাজীৱি আকাজকা সঙ্কল্পৰ আলিঙ্গনেৰে সাৰটি ধৰি আছে। মোৰ পৰম পুজনীয় গুৰুদেৱ ৮শ্ৰেয়মোহন গোস্বামী প্ৰভুৱে জীৱন-সন্ধ্যাতহে সংস্কৃত শিকি তাত পৈণত হৈ উঠিছিল; মই তেখেতৰ সেই “হুঁহুখীয়া ছাত্ৰ”ই নো গুৰুদেৱৰ সেই আৰ্হি লোৱাত কৃতকাৰ্য হব নোৱাৰিম কিয়? সেই একেছেগতে বুঢ়া শালিকাই মাত লবলৈ চিপু লোৱাৰ দৰে মই আক এটা সঙ্কল্প পালিছো আহোম ভাষাটোও পাৰ্শ্বমানে শিকিবলৈ; কাৰণ তাৰ নিমিত্তে গুৱাহাটীত ‘কামৰূপ অহুসন্ধান সমিতি’ৰ উত্তমৰ কলত এটা সোণাময় ছেগে আপুনি ধৰা দিছে। সি বি হওক, হাইস্কুলত মই বহুলা সাহিত্য লোৱাৰ বাই কাৰণ এই যে সেই কালৰ ‘২-ঃ শূন্য’ সংস্কৃতীয়া বহুলা সাহিত্য চৰ্চাত মোৰ ভালকৈ অধিকাৰ বহিছিল। কিন্তু কলেজত সেই হুঁহুখাই গুণ দিব নোৱাৰিলে, কিয়নো বহুলা সাহিত্যই তেতিয়া কলেজত ঠাই নাপাইছিল। গতিকে কলেজত সংস্কৃত বা লাটীন এই দুই হুঁহুখীয়া সাহিত্যৰ এটা নললে আক মোৰ গতান্ত নাই। মই বিমোৰত পৰিলো। আমাৰ ছাত্ৰাবাসৰ ছিনিয়াৰ ছাত্ৰবৰ্গৰ সবহভাগবৰণা পৰামৰ্শ পালো লাটীন লবলৈ; কিয়নো তাৰ পাঠ্যকিতাপবোৰ ইংৰাজী আখৰেৰে ছপোৱা আক ইংৰাজীত ব্যাখ্যা থকা। মই ভাবি চালো, তাৰপৰা মই দুটা উপকাৰ পাব পাৰিম; অৰ্থাৎ লাটীনৰ ব্যাখ্যা ইংৰাজীত পঢ়ি শিকোঁতে ইংৰাজী সাহিত্যত মোৰ ব্যুৎপত্তি বাঢ়িব। আক সেয়ে হলে, অন্ততঃ আনৰ সহায় নোপোৱাকৈও নিজে নিজে পাঠ্যপুথি আগুৱাই লাটীন সাহিত্য শিক্ষাত আগুৱাব পৰা যাব। কিন্তু সংস্কৃত লবলৈ গলে তাৰ আখৰ ভিনাবেপৰা আবৃত্ত কৰিব লাগিব। গতিকে অগত্যা যয়ো সেই সবহীয়াৰ পৰামৰ্শকে মোৰ বুলিলো। তেতিয়া বিপদ কলেজতো লাটীনৰ শ্ৰেণী এটা আছিল; কলেজটোও আঁহাৰ মেচৰপৰা নিচেই ওচৰ দেখি মই তাতে ভৰ্তি হওঁলোঁ। কিন্তু কলেজত হুঁহুখীয়া পঢ়িলো। সেই পঢ়াত মই ইংৰাজী সাহিত্য আক ভাৱশাস্ত্ৰ (Logic) শিক্ষাত বৰ সোৱাদ পাইছিলো। কলেজৰ পৰাকী অৱস্থাত যাব (পাচত চাব

দুবেজনাথ বানার্জী) ইংৰাজী সাহিত্যৰ আৰু গ্ৰেণ্টাৰ-বাৰ্টাৰ পাছ কৰা এগৰাকী বৰ বিদ্বান লোক ভাষণাত্মক অধ্যাপকৰ মুখে মই শিক্ষালাত কবিতালৈ পাইছিলোঁ। পণ্ডিত আদি আনবোৰ বিবৰক শিক্ষাও ভালেই হৈছিল। সেই অহুসৰি সময়ত এক, এ, মহলাত উত্তীৰ্ণ হোৱাৰ বৰ আগন্তুক আছিল। পিচে দুখৰ কথা, দুবলীয়া সাহিত্য লাটীন শিক্ষাত মই আৰু মোৰ সহপাঠী আনবোৰ ছাত্ৰই তেতিয়ালৈকে অকণো ব্যুৎপত্তি লভিব নোৱাৰিলোঁক। নোৱাৰি, আমি গোটেই জেগীৰ ছাত্ৰ হতাশ হব লগীয়াত পৰিলোঁ, বিশেষকৈ মই। কলিতাৰ্থত এই হলগৈ যে আমি গোটেই জেগীৰ ছাত্ৰই বিগণ কলেজৰ পৰা ওলাই লাটীন শিক্ষাৰ ভাল ব্যৱস্থা থকা আন আন কলেজত ভৰ্তি হবলৈ বাধ্য হলোঁক। সেই আপাহতে মই বিগণ কলেজৰপৰা ওলাই 'চেণ্ট জেভিয়াৰ্চ' কলেজত ভৰ্তি হলোঁগৈ। সেই কলেজৰ অধ্যাপক (Fathers) সকলোটি কৰাচী ডব্ৰলোক। সিবিলাক বাস্তৱতে ডব্ৰলোক। সেই হুসভা, হুশিক্ষিত অধ্যাপক সকলৰপৰা মই ডব্ৰতা, নব্ৰতা, শিষ্টতাৰ বি নীতিশিক্ষা লাভ কৰিছিলোঁ, সি আজিকোপতি মোক নিজৰ তেজমাংসৰ দৰে গুণ দিব লাগিছে। তেতিয়া সিবিলাকৰ মাজত অধ্যাপক লাফোঁ (Father Lofou), এজন সবাতকৈ অগ্ৰগণ্য বিজ্ঞান বিবৰক অধ্যাপক আছিল। তেখেত ভাৰতৰ ভিতৰত এজন অসাধাৰণ ঐতিহাসালী অনাম্যন্ত বিজ্ঞানবিদ পণ্ডিত আছিল। তেখেতে মোক বৰ ভাল পাইছিল। হাইস্কুলৰ শিক্ষাওক ৮ম্ৰমোহন গোৰাখী প্ৰভুৰ দৰেই ৮ফাদাৰ লাফোঁক মই কলেজৰ শিক্ষাওক লাভ কৰিছিলোঁ। তেখেতলৈ মোৰ অপাৰ ভক্তি। বাস্তৱতে তেখেতৰ মুখে বি বিজ্ঞান শিক্ষা লাভ কৰিছিলোঁ, বিজ্ঞানৰ বীজ মোৰ মগজত নিমানেইহে, তাৰপৰাইহে আজিলৈকে বি অলপ বিজ্ঞান জ্ঞানৰ গৰাকী হব পাৰিছোঁ। সিবিলাক বি হওক, মোৰ আচল উদ্দেশ্য এই কলেজতো সিদ্ধি হোৱাৰ আশা বলৱতী বেন দেখা নগল। কিয়নো, লাটীন জেগীৰ আনবিলাক ছাত্ৰই প্ৰথম ছমাহতে পাঠ্যপুথি কেইখনৰ পঢ়া ইমানলৈ আগুৱালে যে মোৰ পক্ষে মই দিনে দুগুণ-তিনিগুণকৈ পুৰণি বা পিচপেলাই বোৱা পাঠ আগুৱায়ো সিবিলাকৰ লগ ধৰি তন্ত্ৰিব নোৱাৰাত পৰিলোঁ। তদুপৰি সিবিলাক সেই কলেজিয়েট স্কুলত তল-জেগীৰ পৰা লাটীন-সাহিত্য নিয়াবিকৈ শিকি অহা ছাত্ৰ। গতিকে, ছমাহমানৰ মূৰত মই আকৌ বিমোৰত পৰিলোঁ। মোৰ হিতাশী অসমীয়া ছাত্ৰবন্ধুবৰ্গে ইমানকৈ যাতোন পৰামৰ্শ দিয়ে যে তেতিয়াও, পাৰোঁ যদি, সংস্কৃত নতুনকৈ শিকি, আন এটা সংস্কৃত শিক্ষা দিয়া কলেজত মই চেষ্টা কৰি চাব পাৰোঁ। অগত্যা মই তাকে কৰিলোঁ। 'চেণ্ট জেভিয়াৰ্চ' কলেজৰপৰা অনিচ্ছাৰ ওপৰত নাম খাবিৰ কৰাই লৈ, পৰীক্ষালৈ এবছৰমান থাকোঁতে, মই "জেনেৰেল এচেৰলি ইনষ্টিটিউচন" কলেজত নাম লগালোঁগৈ।

"জেনেৰেল এচেৰলি ইনষ্টিটিউচন" কলেজত ভৰ্তি হৈ মই একাধিপতীয়া মনোবোপেৰে সংস্কৃত অধ্যয়নত লাগি পলোঁ। লাগিলোঁ বুলিও পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হোৱাৰ উদ্দেশ্যে, সংস্কৃত স্বামী ব্যুৎপত্তি লাভ কৰিবলৈ নহয়। সেই অৰ্থে সংস্কৃত সাহিত্যৰ কেওৰাপেৰী আখৰবিহি নিয়ান কোনকালে পাৰোঁ শিকিবলৈ বন্ধ কৰিলোঁ; আৰু সংস্কৃত 'কোৰ্ড' বা পাঠ্যপুথি কেইখন

ব্যাখ্যাৰি ব্যাকৰণৰ সাহায্যে শিকিবলৈ বাট নাচাই ভাব বকলা ভাঙনি আঙবাওলৈ ধৰিলো। সেই ব্যৱস্থাত মোৰ সংকৃত শিক্ষা বখাৰতকৈ পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হোৱাৰ জোখাৰে বৰ বেয়া হোৱা নাছিল; কিন্তুো সেইকালৰ সংস্কৃতীয়া বকলা সাহিত্যৰ ব্যাকৰণত আগবেগৰা মোৰ বাপু বহিছিল, আৰু ভালদৰে ব্যুৎপত্তি লাভ কৰিছিলো। সেই বলতে কেনেবেল এচেম্বলিত পঢ়াৰ আগ ছমাহত বৰ আগ্ৰহেৰে বিশেষ পৰিশ্ৰমেৰে অধ্যাপনা কৰি এক, এ মহলাৰ নিমিত্তে সংকৃত বিষয়ত বখাৰতকৈ সাজু হলো। মাহদিয়েকৰ পাচত, টেট পৰীক্ষাও পাৰ হৈ গ'ল। আনবোৰ বিষয়ত পাছ হোৱাত মই সিমান লগা নাই, কিন্তু সংস্কৃততো বে পাছ নহ'ব ধৰিব পাৰিলো। সেইবাবেহে মোৰ মনত বৰ উলাহ আৰু উৎসাহ লাগিল। কিন্তু, কি বে দৈব ছুৰিপাক! সেই উলাহৰ ধলত হতাশৰ ওভতনি মিলিল, এক, এ মহলা দিবলৈ আগবঢ়াৰ বেদিকা ইউনিভাৰ্চিটীৰ কৰ্তৃপক্ষে মোক নামছৰ কৰিলে। কাৰণ লাটীন আৰু সংস্কৃতৰ শিকাছপাত (percentage) একেটাকৈ পৰিগণিত নোহোৱাত ছবলীয়া সাহিত্যত (second language) মোৰ লাগতিয়াল পৰিমাণ percentage নবল। এই সিদ্ধান্তৰ বাতৰি পাই মোৰ মূৰত অৰগ ভাগি পৰাৰ নিচিনা বোধ হল, মই ঠব্‌ম্‌ খাই অৰাক হলো। মই আকৌ বিমোৰ লাগবৰ অথাই পানীত পৰি কক্কৰকাবলৈ ধৰিলো। কলেজৰ প্ৰিন্সিপাল মিঃ মৰিচন চাহাবে মোৰ হৈ বিস্তৰ লিখালিখি কৰিলে, কিন্তু মোৰ ভাগ্য আৰু প্ৰশ্ন নহল। মই হতাশৰ খুন্দাত মৰাপ্ৰাৰ হৈ কলেজৰপৰা ওলাই আহি “হেডোপাবাত”, “গোলদিবিত”, “লালদিবিত”, “ইডেন গাৰ্ডেনত” নিবলৈ নিৰাশ মনেৰে ঘূৰি-ফুৰি মোৰ আত্মাৰ ভবিষ্যত ভাবিবলৈ ধৰিলো।

ওপৰত উল্লেখকাৰলৈ নহল যে, মোৰ কলেজীয়া কালৰ দ্বিতীয় বছৰৰ আৰম্ভণবেপৰা বহু জনৰ বৃথি অহুসৰি মই ওকালতি ক্লাচতো (pleadershhip law class) ভৰ্তি হৈ আছিলো। জায়াত্ৰ (logic) বিষয়ত মোৰ বেছি বাপু থকা আৰু তাত ব্যুৎপত্তি লাভ হোৱাৰ চিন পাই আমাৰ মেচৰ ৮সৰ্বেশ্বৰ দাস (বৰপেটাৰ ছাত্ৰ) প্ৰমুখ্যে চতুৰ্থ বাৰ্ষিক আৰু তৃতীয় বাৰ্ষিকৰ ছাত্ৰবহু জনদিয়েকে মোক পৰামৰ্শ দিলে যে, মই এক, এ পৰীক্ষাৰ অহা চেচনলৈ বাট চাই বহি থকাতকৈ আগতকৈ ওকালতি পৰীক্ষালৈ সঠিক হোৱাটোৱেই বাঞ্ছনীয়। তেতিয়া বি, এল ক্লাচৰ লগতে স্নাতকোত্তৰ ক্লাচ এটাও লগলগাই সপ্তাহত দুদিনকৈ ওকালতিৰ আইন শিক্ষা (Law lecture) বিয়াৰ নিয়ম চলিছিল। মই সেই অহুসৰি ‘চিটা কলেজৰ’ ছবলীয়া আইন শ্ৰেণীত নাম লগাই লৈছিলো। তেতিয়া আমাৰ আইন শিক্ষক (Law lecturer) আছিল মিঃ এচ, পি, সিংহ (পাচত লৰ্ড সিংহ) আৰু প্ৰখ্যাত বাদীপুৰুষ ৮কালীচৰণ বানার্জী। পিচে, এক, এ, পৰীক্ষালৈ মোৰ বিৰুদ্ধে অলঙ্ঘনীয় অপনা দেখি, কেইদিনমান নিবলে শুনি-গাঁৰি চাই লদোনোহুত ওকালতি পৰীক্ষাৰ নিমিত্তে সঠিক হবলৈকে সংকল্প কৰি, আইন অধ্যয়নত একাগ্ৰপতীয়া হনোবোণেৰে লাগি গলো। সংস্কৃতত অলপ বহুল ব্যুৎপত্তি লাভৰ উদ্দেশ্যে তৃতীয় বছৰতে আকৌ এবাৰ এক, এ, পৰীক্ষাৰ অৰ্থে বস্ত কৰি চাবৰ ঘন গৈছিল; পিছে দুই নায়ক দুডৰি দি দুকল পাৰলৈ চাওঁতে কলিতাৰ্থত দুয়োফাল হেৰোৱাৰ ভয় দেখুৱাই মোৰ

হিতাৰ্থী বান্ধববৰ্গে মোক অকল এবিধত মাথোন ধৰিবলৈ হিউ উপদেশ দিয়াত, মই সম্প্ৰতিকৰ নিমিত্তে এক, এ পৰীক্ষাৰ কালে জলাঞ্জলি দি, অকল ওকালতি পৰীক্ষাকে আগত লৈ, তদৰ্থে লাজু হবলৈ ধৰিলোঁ। আগৰ বছৰৰ এৰা-খৰা বত্থৰ ফলত বি অলপ আইন-জান লাভ হৈছিল, তাৰ লগতে পাচৰ বছৰৰ নেৰা-নেপেৰা বত্থ চেটাব গুণত ওকালতি পৰীক্ষাৰ অৰ্থে মই বাককৈয়ে শ্ৰান্ত হৈ উঠিলোঁ। বখাসময়ত ওকালতি পৰীক্ষাৰ মাতুল ডেবহুবি টকা কলিকতাৰ আলিগুৰ কোৰ্টত শোখাই থৈ আহিলোঁগৈ। কিন্তু, বিধি কি বিড়ম্বনা—বোলে “দৰিদ্ৰ লভালৈ যায়, লভাত জুই লাগে।” মোৰ দশাতো সেয়ে কলিয়ালে। ওকালতি পৰীক্ষালৈ বোৰা বাটতো এখন ডেব নোৱাৰা অভাবনীয় অপনা থিয় হ’ল, মই হেনো তেতিয়ালৈকে ওকালতি পৰীক্ষাৰ নিমিত্তে লাগতিয়াল বয়স পোৱাটো নাই! সেই পৰীক্ষালৈ তেতিয়া অন্যান ২৩ বছৰ বয়সীয়া হব লাগে; কিন্তু এটেক চাৰ্টফিকেট মতে মোৰ বয়স ওলাল ২২ বছৰ। ঘৰৰপৰা অনতিপলমে মোৰ সৌন্দৰ্য বা জয়পত্ৰিকা নিয়াই গণনা কৰি চাওঁ যে, প্ৰকৃততে পুৰা নহলেও সেই বছৰতে মোৰ বয়স ২৩ বছৰত সোমাইছিল। তাকে দেখুৱাই কত কি যে কৰিলোঁ, কিন্তু সকলো মিছা হ’ল, সৌন্দৰ্যৰ বয়স চাই কাম কৰিবলৈ কৰ্তৃপক্ষ মান্তি নহল। এইবাৰ মোৰ মনত বৰ বিৰক্তি লাগিল। কলিকতাত আক এদিনো থাকিবলৈ মোৰ মন নোবোৱা হ’ল। কেইদিনমানৰ পাচত, ঘামকালিৰ বন্ধত ঘৰলৈ ওলটা ছাত্ৰবন্ধু অনতিয়েকৰে সৈতে মই অনতিপলমে ঘৰমুৱা হলোঁ। কলিকতাৰপৰা দেখাত শুদাহাতে উলটিলোঁ বুলিও, নেদেখাতকৈ কাৰলতিৰ তলত মোৰ মাতৃভাৰা আৰু জাতীয় সাহিত্য সম্ভাৰ কঠীয়া-টোপোলা এটি অতি সন্তপ্ৰণে লুকুৱাই লৈ আহিছিলোঁ, সেয়ে মোৰ ওৰ্বাটে হতাশত আশাৰ সকাৰ দি, উলাহিতকৈ আনিছিল। ঘৰলৈ উলটি আহি, হতাশে জঁয় পেলাবলৈ নোপাওঁতেই মোৰ সেই সাহিত্যিক টোপোলা মেলি লৈ দৃঢ়চিত্তেৰে স্বজাতীয় সাহিত্য চৰ্চাত একাগ্ৰভাৱে লাগি গলোঁ। দেখিলোঁ, সেয়ে মোৰ ভবিষ্যত জীৱন পোহৰোৱাত স্নবিমল আভাস দিবলৈ ধৰিছে।*

চতুৰ্থ সৰ্গ

কলিকতীয়া কাল

ৰাজাকালৰ উদ্বেগলৈ থিয়হৈ কৰলৈ গলে, মোৰ কলিকতীয়া কাল মিছাই গ'ল বুলিব লাগে। ছাত্ৰাধ্যাপক পেনাই কলিকতা এবিধৰ বেলা বাতৰতে সেই ভাৱে মোৰ মনত দকৈ ঠাই লৈছিল, আৰু প্ৰাণক উচুপি উচুপি কন্দুৱাইছিল। তাৰ চিন্ “বিহুলা”ত প্ৰকাশিত হোৱা মোৰ “মিছাই” শীৰ্ষক এটি কবিতা। স্বৰূপতে লিখা-পঢ়া বিবৰত মই সমূলি নাম কৰিব নোৱাৰিলোঁ, বোলে, “গ’ল কথা, আহিল কথা, খাগৰি কাটিলে তিনি কথা”; মোৰ বিছা-বেহাতো আটাইবোৰ কথা-কড়ি উঠিল। সেই কাৰণে আন্তৰিক বেদনা আৰু অহুতাপৰ তাপত মূৰ ঘমাই মই বিবাদ মনেৰে ঘৰৰ লৰা ঘৰলৈ উলটিব লগীয়াত পৰিলোঁ। মোৰ অন্তৰত আটাইতকৈ টান বা উডল। অহুতাপৰ তাপ এইবাবেহে চৰিছিল যে, মই মোৰ পিতৃদেৱতাৰ বিস্তৰ আৰ্জনৰ বিস্তৰ অৰ্থ অন্তৰ্ভুক্ত ভাঙ্গি কলিকতাত গা-ঘেলালোঁগৈ মাথোন। তেখেতৰ বাহিৰত ফল লাভলৈ মোৰ প্ৰতি বি অহুজ্ঞা আছিল, সেই লাভৰ অৰ্থে মোৰ সন্দৌৰ্জয় নিফল হ’ল। সেই কাৰণে ভয় মনোৰথ হৈ পোনে পোনে গৈ ৰাইঘৰত পিতৃদেৱতাৰ আগত ওলাবলৈ অতিশয় লাজ আৰু দিকাৰ লগা হেতুকে, মই কলিকতাবপৰা উলটি পোন-প্ৰথমে মাহদিৱেকৰ কাৰণে মোৰ পুৰণি বন্ধুত্বমি বংগুৰত (শিৱসাগৰ) থিত ললোঁগৈ। তাৰ পাচত তাৰ আত্মজিক আখ্যানৰ বিষয়ে পাচত কোৱা বাৰ, লভহতে আকৌ কলিকতীয়া কাললৈ এবাৰ স্মৰি চাওঁ।

পিচে, মোৰ কলিকতীয়া কাল সঁচাকৈয়ে “মিছাই” গ’লনে? মোৰ বিবেকে সমিচাৰ দিৱেচোন “মিছাই” নহয় বুলি;—বিবেকৰ স্মৰণত, সি বাজে বজা পৰিছিল বুলিও, ভিতৰি ভৰ ফুলবতী হৈছিল। পৃথিবীৰ আৰ্হিকৈ কলিকতাত “মিছাই” গা ঘেলাই ফুৰা গুণবচকুৰা মাহুৰবোৰ বহুদৰ্শিতাৰ ফল অলপ নহয় অলপ নোহোৱাকৈ নাথাকে। ময়ো সেই বাতাবিক ফল লাভবপৰা সমূলকৈ বঞ্চিত হোৱা নাছিলোঁ। আন নহলেও, স্বদেশহিতৈষিতা আৰু মাতৃ-ভাষাৰ প্ৰতি অহুৰাগ এই দুটি স্বৰ্গীয় গুণৰ অলপ-অচৰণ মোৰ লাভ হৈছিল বুলি মনে ধৰে। এই দুটি স্বৰ্গীয় গুণৰ ভিতৰতো মাতৃভাষাৰ প্ৰতি অহুৰাগ আগ হৈছিল। ইতিপূৰ্বতে উল্লেখ্যই বৈ অহা হৈছে যে, শিকাৰ সঁজুলিৰ গুণাহুসাৰে লভতীয়া বকলা সাহিত্যত মোৰ অলপ দকৈ অধিকাৰ বহিছিল; আনপাকে, তাৰ মানে এনেকৈ বুজিলেও তেনেই ভুল নহব যে, অসমীয়া সাহিত্যত তেতিয়ালৈকে মোৰ ভাৰ্থকৈ বাপ বহা নাছিল। স্বীকাৰ কৰোঁ পোনতে সাহিত্যিক চৰ্চাৰ কালে বাতাবিক ধাউতি হওঁতে, মোৰ এই বুৰে বৰাণী ভাষাত ভাবিবলৈ আৰু এই হাতে বকলা ভাষাত লিখিবলৈ শিকিছিল। তাৰ চিন্ স্বৰূপে আজিও মোৰ “সোঁৱৰণীত” ছুটিমান অৱচিত বকলা কবিতাৰ চাব লাগি থকাৰ নিদৰ্শন ইয়াৰ আগেয়েই দি থোৱা থাকিব পাৰ। কলিকতাতো পোন প্ৰথমে, মোৰ সেই স্মৰি বকলুৰা ভাষনা আৰু

লিখনিৰ আঁচে চেনেহী অসমীয়া ভাষাৰ মোহত মোক যবমুৰাকৈ ঘোৰ খুৱায়। কলিকতাত, মই বৰলুৱা ভাব আৰু কল্পনাবে লোকৰ আগত লুহুৱাই অসমীয়া কবিতা এটি ছুটি কৈ বচিবলৈ ধৰিলোঁ, চল পালেই অসমীয়া বচনা লিখি পাঁচিবলৈ শিকিলোঁ। ইয়াৰ মূল-সন্ধাবিগী শক্তি হৈছিল “অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতি সাধিনী সভা।” স্বৰূপতে আমাৰ পূৰ্ববৰ্তী কলিকতা প্ৰবাসী অসমীয়া ছাত্ৰ-সকলে এই “অ, ভা, উ, সা” সভাখন প্ৰতিষ্ঠা কৰি, ভঁৰ পৰিবলৈ ধৰা অসমীয়া সাহিত্যিক পুনঃ ঠন্থৰি উঠিবলৈ সজীৱনী শক্তি দান কৰে। এই সভাত মই অতি আগ্ৰহেৰে মোৰ কলিকতীয়া কালৰ পোন প্ৰথম বছৰতে যোগ দিলোঁ। মোৰ সেইকালৰ ভিতৰত এই সভাৰ এনেকুৱা এটা বৈঠক পাৰ হবলৈ নাপালে য’ত মই ‘গড় হাজিৰ’ আছিলোঁ, বা উপস্থিত নাছিলোঁ, আৰু, সততে ঠিক সময়ত সভাৰ বৈঠকত উপস্থিত হোৱাৰ বাবে মই ‘টাইমপিছ’ বিভাপ পাইছিলোঁ; স্বৰূপতে মোক সভালৈ যোৱা দেখিলেই বৈঠকৰ ঠিক সময় চাপিলহি ভাবি লগৰীয়া-সমজুৱা সকলে খৰপোচ্ কৰা হৈছিল। এই অ, ভা, উ, সা, সভাৰ এটা বছৰেকীয়া বৈঠক বৰ সমাবোধেৰে বহিছিল। তাত ৬মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা ডাঙৰীয়া সভাপতি হৈছিল আৰু কাৰ্য্যালোচনাৰ মাজ ভাগত গৈ ৬বায় গুণাভিৰাম বৰুৱা বাহাদুৰেও যোগ দিছিল। সেই বৈঠকত মোৰ অসমীয়া সাহিত্যিক বন্ধু ৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী দেৱে “অসমীয়া ভাষা” শীৰ্ষক এখন বৰ সাকৰা আৰু স্বদীৰ্ঘ বচনা পাঠ কৰিছিল। পাচত, সেই বচনা ছোৱাকৈ “জোনাকী” আলোচনী কাকতত (৩য় ভাগত) প্ৰচাৰিত হৈছিল। সেই দিনা সেই বচনাই মোৰ মনত আহোমৰ পূৰ্ব গৌৰৱ, অসমীয়া জাতিৰ ভাব, আহোম ভাষাৰ পুনৰুদ্ধাৰ, অসমীয়া সাহিত্যৰ ঐশ্বৰ্য্য, অসমৰ পুৰণি তথা-সংগ্ৰহ ইত্যাদি বিষয়ক চিন্তালোচনা দকৈ বহুৱায়। আৰু অনতিপলমে আপোনমনেৰে মই সেই সাধনাৰ সংকল্প অন্তৰস্থ কৰি আনে নজনা কৈ তাৰ তপস্তাত ধৰিলোঁ। সেই ছেগতে “জোনাকী” আৰু “বিজুলী” নামেৰে নাহকীয়া অসমীয়া আলোচনী কাকত দুখনে মোক মোৰ সেই তপস্তা কলিৱাবলৈ বিদ্যুত ধল আৰু বিস্তৰ বল দান কৰিছিল।

‘জোনাকী’-‘বিজুলী’

“জোনাকী”ৰে সৈতে মই জুলীয়া কালবেশৰা চিনাকী। শিৱসাগৰৰ হাইস্কুলত পঢ়োঁতে “জোনাকী” মই বৰ বাপ্ লগাই পঢ়িছিলোঁ। তাত প্ৰকাশ হোৱা ৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ কবিতা, ৬লখোদৰ বৰাৰ ভাবৰ হেৰ্মোলনি লগোৱা প্ৰবন্ধ, ৬লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ কুচুৰি প্ৰবন্ধ “কৃপাবৰ বৰবৰুৱাৰ কাকতৰ টোপোলা,” ৬কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যৰ গজখিনী জাতীয় পীত, ৬বৰেন্দ্ৰৰ মহন্তৰ প্ৰত্নতাত্ত্বিক প্ৰবন্ধাবলী পঢ়ি মই বৰ তৃপ্তি পাইছিলোঁ। কলিকতালৈ গৈ তাত সেই আলোচনীখন চলোৱাৰ ব্যৱস্থা দেখি, আৰু তাৰ উন্নতিকল্পে কলিকতা প্ৰবাসী অসমীয়া ছাত্ৰ সমষ্টিৰ সমূহ পুৰুষাৰ্থ লৈ মন কৰি, মই বিমোহিত হলোঁ। ক্ষুদ্ৰক মানো নিশ্চেই হৈ বৰ নোৱাৰি মই অনতিপলমে মোৰ ক্ষুদ্ৰ আৰু অনাকুমা চিন্তালোচনা তাৰ লগতে অবাচিতে যোগ দিলোঁ; স্বৰূপে আনে বৰকৈ গম নোপোৱাকৈ। স্বৰূপকৈ অসমীয়া সাহিত্য-

চট্টালৈ মোৰ মন টনাৰ আকৰ্ষণী শক্তি এই “অোনাকী” হে। তাৰ পাচত, মোৰ কলিকতীয়া কালৰ মাহ চাৰেক পাৰ হওঁতে-নহওঁতেই মোৰ অন্তৰৰ বহু ৬ক্লকপ্ৰদান দূৰবাৰ উদ্ভবত, অসমীয়া ছাত্ৰাৱাল ১৪ নং প্ৰতাপচন্দ্ৰ চাটুৰ্জি লেনৰ পৰা “বিজুলী” নামেৰে আৰু এখন অসমীয়া আলোচনী মাহে মাহে ওলাবলৈ ধৰে। সেই বাবে মোৰ মনত নথৈ আনন্দ হ’ল; আৰু ততালিকে মই সেই কাকতক সৰ্বতোভাবে সহায় কৰিবলৈ বুলি লগৰীয়া বন্ধু দূৰবাৰ ওচৰত প্ৰতিশ্ৰুত হালোঁ। সেই প্ৰসংগতে মই আৰু মোৰ অল্পপ্ৰতিম আদৰ্শ্য বন্ধু জীৱুত বেপুৰৰ বাজখোৱাদেৱে ৬৭ নং মিৰ্জাপুৰ ষ্টাটৰ মেচৰ পৰা ১৪ নং প্ৰতাপচন্দ্ৰ চাটুৰ্জি লেনত পতা অসমীয়া “মেচ”লৈ আমাৰ থকা ঠাই সলনি কৰিলোঁইক। এই “মেচ” নামতহে “প্ৰতাপচন্দ্ৰ চাটুৰ্জি লেনত” পৰে কিন্তু প্ৰকৃততে ই কলেজ ষ্টাটৰ পাৰতহে থিয়। কলেজ ষ্টাটৰ উত্তৰপাৰত মেডিকেল কলেজৰ প্ৰকাণ্ড পকী ঘৰ, দক্ষিণপাৰে আমি বাস কৰা এই দুমহলীয়া ঘৰটি। তাৰপৰা দুহুৰি নলমানৰ পূবে, ওচৰতে ষ্টাটৰ উত্তৰ পাৰে প্ৰেচিডেঞ্চি কলেজ আৰু ইউনিভাৰ্চিটীৰ চিনেট হাউচ, দক্ষিণে হিন্দু বা সঙ্ঘত কলেজ। এইখিনিতে প্ৰতাপচন্দ্ৰ চাটুৰ্জি লেনৰ চিনাকি দি থোৱাও লাগতিয়াল বোধ কৰোঁ। ৬প্ৰতাপচন্দ্ৰ চট্টোপাধ্যায় বনাম প্ৰসিদ্ধ বকীৰ সাহিত্য সম্ৰাট ৬বক্সিমচন্দ্ৰ চট্টোপাধ্যায় ৬পিড়। সেই স্বযোগ্য পুৰুষৰ ঘৰলৈকে সেই ছোৱা পকীবাটৰ নাম তেওঁৰ ৬পিতৃৰ নামেই নামকৰণ কৰা হৈছে; সেই ঘৰ চেৰাই আৰু সেই ঘৰ বাঢ়ি ধোৱাগৈ নাই; সিমানতে সি সীমাবদ্ধ। সেই ছেগতে মৌলৈকে এটি সোণাময় স্বৰ্গোগ মিলিছিল, প্ৰত্যহ সেই প্ৰতিভাশালী সাহিত্যিক পুৰুষ ৬বক্সিম বাবুৰ নৰ্মন লাভলৈ। তেওঁ তেতিয়া ডেপুটি মাজিষ্ট্ৰেট। নিতৌ ঠিক ১০। বজাত তেওঁ আদালতলৈ যাবলৈ বুলি আমাৰ মেচৰ বাৰাণ্ডাৰ তলত কলেজ ষ্টাটৰ দক্ষিণ দাঁতিত থিয় দি তেওঁৰ ঘোঁৰা-গাড়ী অহালৈ বাট চায়হি। মই ওপৰৰপৰা অলক্ষিত হৈ সেই প্ৰতিভাৰ জীৱন্ত ৰূপ প্ৰাণ ভৰি চাওঁ। তেওঁৰ মনৰ গতি ইমান চোকা যে সেই ক্ষণেককে তেওঁ যিবেৰে নিদাৰ নোৱাৰে; গাড়ী আহি পায়মানে সেই ফুটপাথৰ ওপৰতে তহলি তজবজাই থাকে; মন কিন্তু তেতিয়া গাৰ লগত লগাটক নাথাকে; কিবা ভাবত কৰবাত ভ্ৰমি ফুৰে। সি বি হওক সেই “বিজুলী” কাকতেই মোক অসমীয়া ভাষাত লিখিবলৈ বাট লগাই দিয়ে। সেই প্ৰসংগতে মোৰ পোন প্ৰথম উদ্ভব হল এখন সামাজিক ঘৰুৱা উপস্তাস লিখা, কিয়নো তেতিয়ালৈকে (ইং ১৮৯০ চন) অসমীয়া ভাষাত উপস্তাস বুলিবলৈ এখনো নাছিল। মোৰ “ভাঙ্গমতী” সেই উদ্ভবে ৰল। এই উপস্তাস প্ৰবন্ধই ছোৱা ছোৱা হৈ “বিজুলী”-পোহৰত ওলাবলৈ ধৰিলে; তাৰ লগতে মাজে মাজে এটি ছাটিকৈ মোৰ গুটিদিয়েক কোমল কবিতায়ো সেই পোহৰ পাইছিল। সেই সময়ত “বক্সিম বাবু”ৰ গল্প-প্ৰবন্ধাদি আৰু “ববি বাবু”ৰ কবিতা পঢ়াত মোৰ মনত বৰকৈ ৰাপ বহিছিল; আৰু পাচলৈ সি মোৰ যুৱত এটা বাগি হৈ উঠিছিল। আৰু, প্ৰবীণ উপস্তাসিক বক্সিম বাবুক নিতৌ অবাচিতে নৰ্মন পোৱাৰ দৰে, সেইকালৰ নবীন কবি ববি বাবুকো মাজে মাজে দেখা পাবলৈ মই ছেগ চাই ফুৰোঁ; যি সভা-সমিতি, সমাজ-মজলিচত ববি বাবুৰ উপস্থিতিৰ আগতকৰ সন্তোষ পাওঁ, সেই সভা-মজলিচ আৱিত মই লগোঁৱন কাতিকৈ থৈ

আগধৰি উপস্থিত হওঁগৈ। এইখিনিতে কৈ থব লগীয়া যে, মহাপুৰুষ ৬ইয়াৰে বিজ্ঞানাগৰৰ দৰ্শন লাভো মোৰ এটা ছেগ বুজি থবা কাৰ আছিল। সেই ছেগ কেতিয়াবা কোনোদিনা অকস্মাৎহে পাওঁ। বেতিয়াই পাওঁ তেতিয়াই মই অলক্ষিত ভাৱে সেই বিবৰ বিৰাট পুৰুষ-জনৰ পিচ লাগোঁ। কলিকতাৰ ফুটপাথ বা মাহুৰ অহা-যোৱাৰ পকী বাটেদি চটপ্-চটপ্-তালতলি বা বিজ্ঞানাগৰ ‘চটি’ ছোতাৰ শ্ৰুতিকৰ তাল দি ভেখেতে কালৈকো কটাহি নকৰি আপোন মনেৰে গৈ থাকে, ময়ো পিচে পিচে বিমানলৈকে পাওঁ নীৰবে গৈ থাকোঁ। এয়ে মোৰ অকৃত্ত বিজ্ঞানাগৰ দৰ্শন। সি বি হওক, আচল কথাত ধৰোঁ। এই “বিজুলী”য়েই মোৰ আভ্যন্তৰীণ সাহিত্যিক অহুৰাগ ক্ৰমাৎ উজ্জ্বল হৈছিল; ময়ো দুগুণ উল্লাহেৰে তাক কাৰ্যত ফলিহাবলৈ বহুপৰ হলোঁ। “বিজুলী”ক সাহিত্যৰ সমল চপাই আনি দি সহায় কৰাৰ উপৰি, তাৰ আৰ্থিক বল বঢ়াবলৈকো মোৰ বহুৰ ক্ৰটি হোৱা নাছিল। সেই অৰ্থে মই ফুৰা-চকা আভৰিৰ ক্ষণত ছেগ ধৰি কলিকতীয়া সৰু-বৰ কোম্পানী আৰু লোকানী-কাৰবাৰী আদিৰ পৰা বিজ্ঞাপন গোটেই আনি দি পাৰ্থমানে সহায় কৰিছিলোঁ, তদৰ্থে মোৰ হাতত বা ভেপত এখন “বিজুলী” সততে থাকেই। সেই কাৰ্যত মোক চাহাবী পোছাকে তেতিয়াৰ কালত বিশেষ গুণ দিছিল। সেই প্ৰসংগতে মাজে মাজে, ৬বিবিলাস আগবঢ়োৱা ডাকবীয়াই মোৰ কলিকতা যাত্ৰাৰ কালত আহাজত পোন-প্ৰথম সাক্ষাৎ দিওঁতে দিয়া তেখেতৰ ব্যৱসায়ী জ্ঞানমূলক মন্তব্য মই স্মৰি চাইছিলোঁ।

“বিজুলী”ৰ প্ৰথম বছৰটো পূৰ কৰি উঠি, দ্বিতীয় বছৰৰ প্ৰথম দুই সংখ্যা উলিয়া হৈছে মাথোন, এনেতে ৬কৃষ্ণপ্ৰসাদ ছুৱা কলিকতাৰপৰা ঘৰলৈ একেবাৰে গুচি আহিব লগীয়া হ’ল। পড়িকে, “বিজুলী” চলোৱাৰ সৰ্বভাৱ মোৰ মূৰত পৰিল। ভাবি চলোঁ, কাকতখনৰ সেই বছৰটো আখৰবাকৈ এবাটো বাঞ্ছনীয় নহয়, কিয়নো সেইদৰে এৰিলে মোৰ সেই শ্ৰিয়তম বন্ধুৰ নামত অধ্যাতি আহিব আৰু তাৰ কিকিৎমান অপৰূপে মোকো নোপাৱাকৈ নাধাকিব। এই ভাবি, “বিজুলী” চলোৱাৰ ভাৱ কানপাতি ললোঁ, আৰু ভালেমান অভাব-অভিযোগ পাৰ হৈ অতি দুখে-কষ্টে সেই আখৰবাৰ দ্বিতীয় বছৰটো পূৰাকৈ সমাপ্ত কৰি উঠি, সকাহ একেৰি পালোঁ। তাৰ পাচত, উঠিল তৃতীয় বছৰৰ প্ৰশ্ন; কিয়নো মই ওকালতি পৰীক্ষা দিয়াৰ উদ্দেশ্যে কলিকতাত মোৰ তৃতীয় বছৰটোও কটাবলগীয়া হৈছিল। কিন্তু, মোৰ এনে সামৰ্থ্য নাছিল যে, “বিজুলী”ৰ নিচিনা এখন আলোচনী কাকত চলোৱাৰ সম্পূৰ্ণ ভাৰ অকলশৰীয়াকৈ আৰু এটা দীঘলীয়া বছৰ বৰলৈ আগবাঢ়িব পাৰোঁ। পিচে, কৰোঁ কি এতিয়া? আগ-পিচ গুণি বিমোৰ হলোঁ। এই সোধোৰ-মোৰ অৱস্থাত অনা-গুণাকৈ মাজতে এমাহমান কটালোঁ, তথাপি কোনো এটা সিদ্ধান্ত উপস্থিত হবগৈ নোৱাৰিলোঁ। গৈ মাৰি শেহান্তত এই সমস্ত লৈ মই আমাৰ বয়োজ্ঞানবৃত্ত পৰৰ প্ৰত্যাশাৰ অসহীয়া সাহিত্যিক ৬গুণাভিৰাম বৰুৱা বাৰুৱাহাছৰ ডাকবীয়াৰ কাৰ চাপিলোঁগৈ; তেখেত তেতিয়া সপৰিৱালে আমাৰ ‘মেচ’ৰ পাতে লগা ৬৬নং মিৰ্জাপুৰ ষ্টীটৰ ঘৰটোতে বহা কৰি আছিল। মোকপৰা আভ্যোপাত্ত গুণি তেখেতে এটি দীঘল হুমুনিয়াহ শেলালে। হুমুনিয়াহৰ আভি-ভবি-ক’ত মই ভাবি চাবলৈ

নৌ পাওঁতেই বৰ হেঁপেহুৱা সহায়ত্বভিবে সৈতে তেখেতে মোক এইবুলি কহিলে, “পিচে, লাগে কি এতিয়া? মোৰপৰা কি উপকাৰ হব পাৰে?” মই আশাসপূৰ্ণ হৈ এই উত্তৰ দিলোঁ যে মই সেই কাৰ্খলৈ অকলশৰীয়া, গতিকে পালে আৰ্থিক আৰু সাহিত্যিক দুয়োবিধ উপকাৰ বিচাৰোঁ, নাপালে অন্ততঃ পাচৰটি হলেও এবাৰলৈ সাহ কবিব পাৰোঁ। তেখেতে মোৰ মূখলৈ চেনেহ ভৰা চকুৰে চাই এটি উৰণিৰ ইহি মাৰি এই বুলি সমিধান দিলে, “বাক, মই দ্বিতীয়বিধ সহায় বি পাৰোঁ দিবলৈ প্ৰতিশ্ৰুত হ'লোঁ।” নিয়ানতে তুই হৈ মই গুচি আহিলোঁ। আৰু, সেইদিনাই “বিজুলী”ৰ তৃতীয় বছৰৰ কাৰ্য হাতত ল'লোঁহি; কাৰণ সেই সাময়িক সাহিত্যিক চৰ্চাৰ খাউতি মোৰ অন্তৰত একত্বেকলৈকো এবিধ নোৱাৰা ৰাগি হৈ বহিছিল, বিশেষৰূপে হাতে গঢ়া “বিজুলী”ক হাততে হেৰুৱাবলৈ বৰ টান পালোঁ। কলিতাৰ্হত, মৰলাহ দি আৰু এটা বছৰলৈ সেই গুৰুতৰ কাৰ্যৰ ভাৰ ববলৈ মই একনীয়াকৈ কান পাতি ল'লোঁ।

সকলোৰো মোৰ এটা উন্নয়নী দৃষ্টি আছিল যে এবাৰ সংকল্প কৰি আগত লোৱা কাৰ্য সাধিবৰ বেলিকা মই আপদ-আহকাল একো নগমিছিলোঁ। গতিকে, মোৰ সেই সাময়িক কৰ্তব্যাবলীৰ মাজত “বিজুলী” চলোৱা কৰ্তব্য সবাতোকৈ আগ কৰি, একনিষ্ঠভাৱে মৰোঁ-জীওঁকৈ আগবাঢ়িবলৈ ধৰিলোঁ। তৃতীয় বছৰীয়া “বিজুলী”ক পোহ-পাল দিওঁতে মই আৰ্থিক আৰু সাহিত্যিক দুয়োবিধ লাগতিয়াল সমলৰ নাটনিত বিবৰমকৈ আহকাল সহিব লগাত পৰিছিলোঁ। সাহিত্যিক সমল দানত সেই সাময়িক কলিকতা প্ৰবাসী গুণাভিৰাম বৰুৱা ৰায়বাহাদুৰ ডাঙৰীয়াৰপৰা মই বি আশাতীত সহায়ত্বভূতি উপভোগ কৰিছিলোঁ, মই আজিকোপতি সেই বাবে তেখেতৰ গুণ লৈ আছোঁ। কিন্তু, এইখিনিতে এটা আওপকাৰী প্ৰমাদত পৰিছিলোঁ যে, মই তেখেতৰ পৰীয়া ফুলৰ ছাঁজ নহয় কাৰণে অসমীয়া সাহিত্যৰ গঢ় লগোৱা কাৰ্যত দুইবোৰ মাজত মতভেদ বটিছিল। কথাটো আৰু অলপ মুকলিকৈ কোৱা বাওক। সেইকালত আমাৰ আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ আৰ্জা বা আদৰ্শ পথাৰৰ মাজৰ জোপাৰ দৰে আছিল; যেনে বি কালবেপৰা পোনায়, তালৈকে সেইকালেই পোন হয়। সেই উমৈহতীয়া আৰ্জাটোৰ এটা সদৌ সাহিত্যিকৰ অহুমোদিত ধাৰা অনতিপলমে ধৰিবৰ উদ্দেশ্যে আমি সেইকালৰ অল্পবৰ্তী লেখক বিলাকে নিজ নিজ কটি অঙ্গসি সেই সাময়িক দুটা পৰীয়া ফুলত নাম লগাই লৈছিলোঁহক,—বি সকলে এতিয়া নাইলোৱা বুলি কব খোজে, সিবিলাকেও তেতিয়া কাৰ্যতঃ অনাকুৰ্মাকৈ নাম লগাই চলিছিল। সেই ফুল দুটা আছিল,—এটা “হেমচন্দ্ৰ ফুল” আৰু আনটো “গুণাভিৰাম ফুল।” অসমীয়া সেই প্ৰবীণ সাহিত্যিক দুগৰাকীক আমি আগত লৈ তেতিয়া সাহিত্য ক্ষেত্ৰত নামিছিলোঁহক। সিবিলাকৰ মাজত কোনো পিট্টিয়াপিটি মতভেদ নাছিল, মাথোন এজন নিবহনিপানী অসমীয়া লেখক, আনজন সংস্কৃতীয়া অসমীয়া লেখক; এজন উকা গদ্য লেখক, আনজন গদ্য-গদ্য লেখক, যেনে এজনে ‘হৈছে’ লিখে, আনজনে ‘হইছে’ লিখে ইত্যাদি। মই আছিলোঁ গদ্য লিখোঁতে ‘হেমচন্দ্ৰ ফুল’ৰ আৰু গদ্য বটোতে ‘গুণাভিৰাম ফুল’ৰ। পিচে, সেই কণত ঠেকত পৰি দুইটা ফুলৰ আৰ্জালৈ চকু দি চলিব লগাত

পৰিছিলো; কলিকতাত মই ছুইবো সন্ধ্যাত ঘটাই সাৰথানে আগবাঢ়িবলৈ বাধ্য হৈছিলো। সেই অক্লান্তে চলিবলৈ অভ্যাগ কৰাৰ কলত, মোৰ লিখা প্ৰণালীত দুয়োবিধৰ সমাবেশ ক্ৰমাৎ অবাচিতে ঘটবলৈ ধৰিছিল। আৰ্থিক বিঘত কিন্তু কাৰোপৰা কোনোপাকে একেবিমানো লহাৰ পোৰা নাছিলো। কলে লোকে নপতিয়াব কিজানি, এই পাকত মোক “বিজুলী”য়ে ‘নঙঠা-বৰাণী’ কৰিছিল,—পিছিবলৈ জোতা নাই, মেচৰ লগৰীয়া ছাত্ৰৰ আৰ-তাৰ কটা-চিটা বি পাওঁ এবোৰ পিছি বাহিৰলৈ ওলাওঁ, তিয়াবলৈ তিয়নী নাই, আনৰ তিয়নী তিয়াই পা খোওঁ; পোছাক বুলিবলৈ কোট-পেট নাইট-ক্যাপৰ একেটা সাজ থাকে; আবেলিৰ জলপানত ‘মিঠাই’ খোৱা এৰি এক গুইচীয়া কলাহাৰ আৰু এনেই পোৱা চাহটোপাৰ লগত আৰু এপইচাৰ ‘গৰমাগৰম’ কচুৰী তিনিটা। ইত্যাদি বৰাণী আচৰণেৰে বছৰটো কটাব লগাত পৰিছিলো। অৱশ্যে, সেই ব্ৰত ধৰোতে প্ৰাত বিমান দুখ পাইছিলো মনত তাৰ চতুৰ্গুণ দুখ অক্লান্ত কৰিছিলো। এইদৰেই সেই এবছৰীয়া কঠোৰ ব্ৰতৰ সাধনা সিদ্ধি হলগৈ,—অকলশৰীয়া মই এহতীয়াকৈ “বিজুলী”ৰ তৃতীয় ভাগ সম্পূৰ্ণ কৰিলো।

‘লাহৰী’-‘ভালুমতী’

জনম সঞ্চাৰ কালমতে আগ হ'ব লাগিছিল “ভালুমতী”, পিচে কাৰ্যত: “লাহৰী”য়েহে আগবাঢ়ি বৈদ্যকৰণ নিয়ম বাহাল ৰাখিলে, অৰ্থাৎ ব্যাকৰণৰ সূত্ৰ অক্লান্তি তাকৰীয়া আধৰৰ নাম বা শব্দ যি আগত বহিব লাগে, সেয়ে হ’ল। কিয়নো, “ভালুমতী” “বিজুলী”ৰ গৰ্ভত থাকোঁতেই ইকালে আচৰিতে “লাহৰী” পোহৰলৈ ওলাবলৈ এটি সোণাময় ছেগে আপোনা-আপুনি ধৰা দিলে। ঘটনাটো এই—মোৰ কলিকতীয়া কালৰ তৃতীয় বছৰ। ৮শ্ৰীভূৰ্গা পূজাৰ সামৰণিৰ দিন। বিজয়া দশমী। সপ্তাহকাল ব্যাপি বাজে ভিতৰে ভূৰ্গা পূজা উপলক্ষীয় বিবিধ বং-ধেমালি, “পুজাবাড়ী”বোৰত শব্দ-বচাৰ বোল, বাজ-বাড়ীবিলাকত নাচ-গান, হাট-বজাৰ, মুকলি চাপৰিত নাগৰদোলা ঘূৰণ ইত্যাদি গা-তোলা আনন্দৰ চৌ মাৰ বোৱাৰ পূৰ্বকণ্ঠ, সূৰ্য্যশত পকী বাটে বাটে দেৱী মূৰ্তি ছুবোৱাৰ শোভাযাত্ৰাত বিৰ-মি-বাট-নোপোৱা জন-প্ৰাণীৰ দলদোপ-হেদোপ-দোপ ভিৰৰ আৰু গৰ্ভাত প্ৰতিমা বিগৰ্জন দিয়া চাবলৈ চণা লাখ-লাখ লোকৰ তল-ওপৰ হেদোলনিৰ মন-নচুৱা উৎসৱৰ উল্লাহ মাৰ নিয়াই দৰ্শকবুল ঘৰা-ঘৰি হৈ ভিতৰ সোমালগৈ—হৰেক শব্দেৰে নিনাদিত সজাগ কলিকতা কণ্ঠকৰ অৰ্থে নিজম পৰিল। সন্ধিয়াৰ পাচত, আমাৰ ছাত্ৰবহাভো সেই একে চাব, একে ভাব। সেই গহীন ভাব ক্ৰমাৎ গহীনতৰ কৰি ফুলিলে দেশাচাৰমতে ঘোঁটাৰানৰ গহীন ৰাণীয়ে। ৰাতি দুডাৰমান হওঁতে আমি আটাইটি প্ৰবহুৱা ছাত্ৰ আমাৰ ছাত্ৰবহাৰ (৬৭ নং মিৰ্জাপুৰ ষ্ট্ৰীট) উত্তৰ মূৰৰ বহল ঘোঁটালিত একেঠাই হৈ থকা মেলপাতি বহিলোহিহঁক। সেই মেলত বিবিধ বিষয়ক আলোচনা আৰু নানা তথ্যৰ সূচুৰি কথাৰ জোলাতো মেলা আমি অগ্ৰদেৰী কথা-বাৰ্তা আৰু হাঁহি-ধেমালিৰ বগৰ ক্ৰমাৎ চৰিবলৈ ধৰিলে। ইতিমধ্যে, আমাৰ মাজৰ একনে এই বুলি বপহুৰে এটা প্ৰশ্ন ফুলিলে,

কলিকতা পঢ়ি থকা অৱস্থাত গোহাঁঞিবৰুৱা

কলিকাতাত পিটি থকা অবস্থাত গোহাঁঞিবৰুৱা

“আমাৰ জাতীয় সাহিত্য আজিকোপতি কোন বিষয়ত সমূলকৈ তলি উঠে ?—কোৱা বাক ?”
 প্ৰশ্নৰ পৰিণতিত অনতিপলমে উত্তৰ উঠিল—“উপহাস বিষয়ত”। তাৰ পাচত, ততালিকে
 অকৃতম প্ৰশ্ন উঠিল, “সেই জাতীয় দুৰ্ণাম গুচাওঁতা আমাৰ মাজত কোনো নোলাবনে ?”
 এচুকৰ পৰা এটি কীৰ্ত্তি অথচ গহীন হুৰৰ সমিধান আহিল, “নোলাব কিয় ? মাহুহৰ
 অসাধ্য আছে কি ?” ভেতিক্ষণে লৰালৰিৰ বেগত এই সিদ্ধান্তত উপস্থিত হোৱাটো
 হ’ল যে, সেই পূজা বন্ধৰ অন্তত কলেজ খোলাৰ আগতে (আগলৈ আৰু ২৩ দিন মাথোন
 আছিল) যদি উপস্থিত মঙলীৰ কোনো গৰাকীয়ে এখন অসমীয়া উপহাস লিখি দিব
 পাৰে, তেন্তে তেওঁৰ বচিত সেই উপহাস পুথি সেই মঙলীয়ে চান্দা তুলি সমজুৱা ধনেৰে
 প্ৰকাশ কৰিব। এনেতে, নতুনকৈ কলিকতাত প্ৰতিষ্ঠিত “ফুকন এণ্ড মজিমাৰ” নামেৰে
 এজেক্ষী কোম্পানীৰ মেনেজিং প্ৰপ্ৰাইটাৰ শ্ৰীযুত চৰ্গানাথ শৰ্মা ফুকনদেৱে অকলশৰীয়াতকৈ সেই
 খবৰ বহন কৰিবলৈ উলাহেৰে আগ বাঢ়িলে। জাতীয় সাহিত্যৰ প্ৰতি ফুকনদেৱৰ উদাৰ-
 চিত্তীয়া অনুবাগৰ নিদৰ্শন পাই উপস্থিত মঙলীয়ে আনন্দত কিৰিলি মাৰি উঠি উলাহৰ
 চাপৰিৰে সৈতে ভুৰি-ভুৰি পথবাদ দিবলৈ ধৰিলে। তাৰ পাচত আহিল ভাবী উপহাসখনৰ
 নামকৰণৰ বিষয়। ক্ষন্তেকমান চিন্তালোচনাৰ ফলত এই স্থিৰ হ’ল যে, উপস্থিত সামাজিক
 মঙলীৰ প্ৰত্যেকে একোটা নাম প্ৰস্তাব কৰি, আৰি থোৱা ফলিত লিখাৰ দৰে, সেই
 খোঁটালীৰ পকা দেৱালত এঙাবোৰে লিখি যোৱা হওক। সেইমতেই কাৰ্য কৰা হৈ উঠিল।
 দুৰ্ভাগ্যৰ দোষতেই নে সৌভাগ্যৰ গুণতেই, মোৰ প্ৰস্তাৱিত নামটোৱেই সমজুৱাৰ বাছনিত
 উঠিল; আৰু সেই অনুসৰি সংকল্পিত উপহাসখন লিখি দিয়াৰ বাব পৰিল মোৰ মূৰত।
 পিচদিনা পুৱা মই শুই নো উঠোঁতেই আমাৰ বহাৰ জনদিয়েকে আমাৰ মেচৰ নিচেই কাষতে
 থকা ‘সাম্য প্ৰেছত’ (‘সঞ্জীবনী’ ছপাখানা) পুথিখন ছপোৱাৰ বন্দবস্ত কৰিবলৈ প’ল;
 জনদিয়েকে সৰু-সৰুকৈ কেখনমান বহী বান্ধি আনি ফৰ্মা-ফৰ্মাকৈ কিতাপখন লিখি দি
 থাকিবলৈ বুলি, মোৰ হাতত দিলেহি। জনদিয়েকে আমাৰ বহাৰ মাজৰ সৰু খোঁটালীটোত
 নিৰলে নিজানে অকলশৰীয়াতকৈ বহি উপহাসখন বচনা কৰিবলৈ মোক দিহা লগাই দিলে।
 ময়ো অগত্যা বান্ধত পৰি সেই পুথি বচনাত বহি গলোঁ। কিন্তু, সিফালে ছপা বন্দবস্ত
 কৰিবলৈ যোৱা কেজন বোলে পোনতে হতাশ হব লগীয়াত পৰিছিল, কিয়নো, ছপাখানাৰ
 গৰাকীয়ে সিবিলাকৰ মুখে আত্মোপাস্ত তনি বিষয়টো এইবুলি উপলুঙাকৈ উবাই দিলে, বোলে
 “ৰাম নো ওপজোঁতেই ৰামায়ণ বচনা,” যি হওক, শেহান্তত ছপাখানাৰ অধ্যক্ষজনে এই
 চুক্তিত কাৰ্য হাতত লবলৈ মান্তি হ’লগৈ যে, যদি আমি ঠিক সময়ত সিবিলাকে পাই থকাকৈ
 ফৰ্মা ফৰ্মাকৈ হাতে লিখা কিতাপৰ পাতৰ যোগান দি থাকিব পাৰোঁক, তেন্তে সিবিলাকেও
 পূজা বন্ধৰ বাকী ২৩ দিনৰ ভিতৰত কিতাপখন ছপাই উলিয়াই দিব; কিন্তু
 যদিহে আমি নিয়ম মতে যোগান দিব নোৱাৰাৰ দোষত সিবিলাকে নিৰ্দ্ধাৰিত
 সময়ৰ ভিতৰত ছপাকাৰ্য সমাধা কৰি উঠিবগৈ নোৱাৰে, কিবা চুক্তিভঙ্গ হৈ উঠেগৈ,
 তেন্তে বন্ধৰ ভিতৰত বিশেষ বন্দবস্তেৰে কাৰ্য কৰোৱাৰ ক্ষতিপূৰণ আমি ভৰিবগৈ লাগিব।

“ফুকন এণ্ড মজিদাৰ” কোং তাতো মান্তি হল। চুক্তিৰ কথা শুনি ইফালে চুতি হেৰুৱাই মই সেই দায়িত্বৰ গধুৰ বোজাটো মূৰ পাতি লওঁতেই দোঁ খাই পৰিলোঁ। যি হওক, মৰোঁ-জীওঁকৈ একাগণতীয়া মনোবোগেৰে কৰ্তব্য সাধনত লাগি গলোঁ। পোনতে দিনে এটাকৈ, পাচলৈ দিনে দুটা-ডেৰটাকৈ ফৰ্মা লিখি দি থাকোঁ, সিফালে সেই অহুক্ৰমে ছপা হৈ গৈ থাকে। মই ফৰ্মাটো লিখি এঁতাবলৈহে পাওঁ, এজনে আহি নিলেহিয়েই, মই ওলটাই এশাবী পঢ়ি চাবলৈকো ছেগ নাপাওঁ। সেই অহুক্ৰমে ঠিক ২১ দিনৰ দিনা মোৰ উপন্যাস লিখা শেষ হল, ২৩ দিনৰ দিনা আবেলি বেলিকা বঙ্গা জিলাৰে বন্ধা “লাহৰী” এখন ‘ফুকন-মজিদাৰ’ এজেক্চিভ মেনেজিং প্ৰপ্ৰাইটাৰ ফুকনদেৱে হৰিষচিত্তেৰে আনি মোৰ হাতত দিলেহি। পুথিখনি হাতত পৰা মাত্ৰকে মই চুমা এটি পাই বুকুত সাবটি লোঁ! তাৰ পাচত, ভালেখিনি পৰলৈকে মই ক’ত আছিলোঁ, কি কৰিছিলোঁ, কব নোৱাৰোঁ, কিয়, আৰু কি ভাবত আছিলোঁ, তাকে ফুটাই কব নাজানো, মাথোন সেই মাহেন্দ্ৰ কণৰ কথা স্মৰিলে এই ক্ষুদ্ৰ প্ৰাণৰ এচমকা হিয়াত আনন্দে নধৰা হয়।

সেই “লাহৰী”য়েই অসমীয়া ভাষাত ছপা হৈ ওলোৱা পোন-প্ৰথম উপন্যাস। তাৰ আগেয়ে অসমীয়া ভাষাত উপন্যাস পুথি বুলিবলৈ নাছিল; মাথোন মোৰ “ভাৰ্জমতী” “বিলুপ্তী”ত আৰু ৩লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ “পদ্মকুমাৰী” “জোনাকী”ত ছোৱা-ছোৱাকৈ প্ৰকাশিত হৈছিল। “লাহৰী” পোহৰলৈ ওলোৱা মাত্ৰকে কলিকতা প্ৰবাসী অসমীয়া ছাত্ৰ সকলে ঔপাধিপিকৈ গায়পতি একোখনকৈ নগদ বেচ দি কিনিলে; আৰু সেই দনৰেই কিতাপখনৰ ছপা-খৰচ আধা-আধিমান উচল হ’ল, বাকীখিনি প্ৰকাশক কোম্পানীয়ে উচল কৰিলে। এই “লাহৰী”য়েই মোৰ জীৱনৰ পোন-প্ৰথম পুথি,—মোৰ সাহিত্যিক সম্ভাৰৰ লখিমী। কলিকতীয়া কাল সাং কবি ঘৰলৈ উলটি আহোঁতে কাবলতি তলত লুকুৱাই অনা মোৰ সাহিত্যসঁচৰ টোপোলাটিত “লাহৰী” বিৰিঙ্গি জিলিকি আহিছিল।*

পঞ্চম সৰ্গ

কংগ্ৰেচ প্ৰথম দৰ্শন আৰু ৬আমলুৱাম বৰুৱাৰ অন্তিম শয্যাৰ খোঁটালি

কলিকতাত মোৰ পোন-প্ৰথম বছৰতে, ১৮৯০ খ্ৰীষ্টাব্দ চনত ভাৰতীয় কংগ্ৰেচ মহাসভাৰ এটা বিৰাট বৈঠক হয়। সেই বৈঠকত সেই কালৰ পাৰ্চী সাম্ৰাজ্যিক বাঘ যেন চোকা ৰাজনৈতিক সিংহ পুৰুষ ৬কেৰোজচাহ মেহটাই (পাচত চাৰ কেৰোজ চাহ) সভাপতিৰ আসন শোভা কৰিছিল। সেই কংগ্ৰেচ বা ভাৰতৰ জাতীয় মহাসভাৰ আগন্তুক বৈঠক উপলক্ষে এমাহমানৰ আগবেগৰা বহুল-দীঘল উত্তৰণৰ দক্ষিণলৈ আৰু পূব-পৰা পশ্চিমলৈ সদৌ কলিকতাত আয়োজনৰ হেন্সালনিত তল-ওপৰ লাগিছিল, কলিকতাৰ সৰ্ব-জানিক সভা-সমিতি বিলাকৰ সঘন আলোচনাৰ লগে লগে প্ৰায় আটাইবিলাক কলেজতে অধ্যাপক সকল আৰু ছাত্ৰ মণ্ডলীৰ মাজত সহায়-সহায়ত্ব কথন-মথনেৰে তাত যোগদান কৰা বিষয়ক আলোচনা ঘন হবলৈ ধৰিলে, তাৰ মাজত বিপণ কলেজ বিশেষ, কিয়নো সেই সময়ত সেই কলেজৰ অধ্যক্ষ-অধ্যাপক আছিল কংগ্ৰেছৰ সোঁহাত (“right hand of the Congress”) আৰু বকৰ মুকুট-নিষিদ্ধ ৰজা (“uncrowned king of Bengal”) স্বয়ং “স্বৰেন্দ্ৰ বাবু” (চাৰ স্বৰেন্দ্ৰনাথ বানার্জী)। গতিকে বিপণ কলেজৰ ছাত্ৰবৰ্গ এই বিষয়ত আগবঢ়াবা হৈছিল। সেই ছেগতে, মোৰ সেই পোন-প্ৰথম কংগ্ৰেচ দৰ্শন কালত, আমাৰ অসমীয়া ছাত্ৰবৰ্গৰপৰা ময়ো আগবঢ়াবা দলৰ লগৰ এটা হৈ উকৰি ফুৰিছিলো। ইতিপূৰ্বে স্তমৰি অহা হৈছে যে ৬স্বৰেন্দ্ৰ বাবুৱে মোক বৰ মৰম কৰিছিল, বিশেষকৈ অসমীয়া বুলি। সেই আগাহতে সাহ পাই মই তেখেতৰ গা-কাষৰীয়া ছাত্ৰ-কাৰবানীৰ লেখত উঠিছিলো। সি যি হওক, পাক লাগি সেই সন্ধ্যাৰ গুণতে অসমীয়া ছাত্ৰবৰ্গৰ পৰা বাছকবনীয়াকৈ সৰু এটি দল কংগ্ৰেচ-ভলটিয়াবৰ তালিকা ভুক্ত হয়, আৰু মোৰ গাত এটি ছললীয়া নেতাৰ (section commander) বিষয়-বাৰ অধাৰিত্তে আহি পৰে। অসমীয়া ভলটিয়াবৰ দল তিনিটা বিভাগত ভুক্ত হয়: অভ্যৰ্থনা বিভাগ (reception department), পৰিচৰ্যা বিভাগ (serving department), পৰীয়া বিভাগ (guarding department), মই মাজৰ পৰিচৰ্যা বিভাগত ভুক্ত হওঁ; অহিন্দু (non-Hindu) আৰু ‘বিলাত ফেৰত’ (England returned) ‘ভেলিগেট’ সকলৰ সেৱা চলোৱা ভলটিয়াৰ দলৰ ছললীয়া নেতাৰ বাব মই বৰ লগাত পৰোঁ। এই শ্ৰেণীৰ ভেলিগেট সকলৰ কাৰণে বাহৰ পতা হৈছিল বালিগঞ্জত ৬মি: টি, পালিত বাৰিষ্টাৰৰ প্ৰকাণ্ড পকীঘৰ এটাত। তিনিদিনমানৰ আগবেগৰা গৈ আমি ভলটিয়াৰ দলে সেই বাহৰ চম্ভালি লগোঁক। তেতিয়া স্বৰহুল টোলৰে সৈতে স্বপ্ৰস্তু নিজান চাপৰিৰ বুকত সেই তথ্যগ্ৰাহী পকীঘৰটো আমি একেবাৰে জনশূন্য অৱস্থাত পাওঁ-গৈক। সন্ধ্যাৰ সমানত পতা নিচেই তলৰ মহলাত পোনুই গৈ থিয়ৈ থিয়ৈ থিত, লওঁতে

আমাৰ বংগুৰ “বংঘৰ” আৰু গড়গাঁৱৰ “কাৰেংঘৰ”লৈ মোৰ ঘূৰি কৰে মনত পৰিছিল ; কিয়নো নিজান, নিভাল আৰু গহীন ভাৱত সেই ঐতিহাসিক বিৰাট পকীঘৰে সৈতে বিজনৰ প্ৰতিবিম্ব জ্বলিঙ্গণ অঘাচিতে আহি এই বাহৰঘৰটোৰ ওপৰত পৰিছিল। সি যি হওক, ক্ষত্ৰকতে সেই সৌন্দৰণী তাতে সিমানতে এৰি উপস্থিত কৰ্তব্য স্মৰি অনতিপলমে কাৰ্যত তৎপৰ হলেইক। তাৰ পাচত, কথা প্ৰসঙ্গত জানিব পাৰিলো যে, সেই বাহৰ-মন্দিৰ বাস্তৱতে তথ্যগ্ৰাহী মন্দিৰ, বিশেষকৈ মোৰ পক্ষে। কিয়নো, সেই প্ৰসিদ্ধ আলহী আশ্ৰমতে ভাৰত-বয়, অসমৰ ধন লক্ষী-সৰগতীৰ ধৰ্মপুত্ৰ, সংস্কৃত সাগৰ মননকাৰী বিৰাট পুৰুষ ৮আনন্দৰাম বৰুৱাই অন্তিম শয্যাত পৰি শেষ নিশ্বাস পেলাইছিল! সেই হিয়া উতলোৱা তথ্যৰ সন্ধান পোৱা মাত্ৰকৈ মই ততালিকে দ্বিতীয় মহলালৈ উঠি গৈ সেই আনন্দ মহলাৰ নিৰানন্দ খোঁটালিত সোমালোঁ, য’ত “আনন্দৰামৰ” নৰিয়াপাটী পতা হৈছিল। মই সোমালোঁ অকলশৰে। সোমাই সৰহপৰ খিয় দি ৰব নোৱাৰি, কাষতে জিৰণি দিবলৈ বুকুপাতি পৰি থকা হেলনীয়া মাচিয়া এখনত চিত্ হৈ পৰিলোঁ। পৰি যাওঁতেই কি যে আকাশ-পাতাল জোৰা জাউৰি জাউৰি ডাবে মোক হেঁচি ধৰিলেহি, তাক এতিয়া স্মৰি অহুভৱ কৰিব পাৰোঁ। কিন্তু কথাবে ব্যক্ত কৰিবলৈ ভাষা নাপাওঁ। মাথোন এতিয়াও স্মৰিলে, সেইদিনাৰ দৰে চকুলো ওন্দোলাই আহে। মই যথপি স্বৰ্গীয় আনন্দৰাম বৰুৱা বিৰাট পুৰুষক তেখেতৰ জীৱন্ত অৱস্থাত সাক্ষাৎ স্বৰূপে দেখা নাছিলোঁ, তথাপি ফটোগ্ৰাফত উঠা তেখেতৰ প্ৰতিভা-শ্ৰুচক ছবিটি স্মৰি স্মৰি ৮হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী ৰচিত “আনন্দৰামৰ স্বৰ্গযাত্ৰা” কবিতাটিৰে সৈতে মনতে বিজাই চাই চাই সঘনে হুমুনিয়াহ কাঢ়িবলৈ ধৰিলোঁ। সেই প্ৰকাণ্ড আশ্ৰমৰ নিচেই উত্তৰ-পশ্চিম কোণৰ সেই খোঁটালিটিৰ পৰাই অসমবয় ভাৰত-গৌৰৱ আনন্দৰাম বৰুৱাই স্বৰ্গ-যাত্ৰা কৰিছিল! সেই বিষয়ে মোৰ সেইদিনাৰ সৌন্দৰণী সিমানেই; সিমানতে তাক সামৰি থৈ উপস্থিত কৰ্তব্যত তৎপৰ হলোঁ। সেয়ে এই জীৱনত পোন-প্ৰথম “আনন্দৰাম স্মৰণ।” তাৰপৰা মাহচাৰেকৰ পাচত, যেতিয়া ৮লক্ষ্যোদৰ নৰাই ৮আনন্দৰাম বৰুৱাৰ জীৱনী তথা সংগ্ৰহৰ অৰ্থে কলিকতাৰ ফালে পথটন কৰেগৈ, তেতিয়া তেওঁৰ আগত মই সেই বিষয়ে বিবৰি কৈছিলোঁ। সেই আলহী বাহৰত আমি একাদিক্ৰমে এসপ্তাহমান কটাবলগীয়া হৈছিল। তাৰপৰা নিতৌ কংগ্ৰেচ বৈঠকৰ কেদিনত ডেলিগেট সকলক মণ্ডপৰ নিকষিত ঠাইত আসন লোৱাই দি, আমি বৈঠকৰ বিৰাট দৃশ্য চাই পুলকিত হওঁ, ভাৰতৰ স্বনামপ্ৰখ্যাত বাঙালীপুৰুষ সকলৰ দেশহিতৈষিতামূলক স্বৱাদি বক্তৃতা শুনি চৰিতাৰ্থ হওঁকৈ। সেয়ে মোৰ প্ৰথম কংগ্ৰেচ দৰ্শন; সেই প্ৰসঙ্গতে মোৰ অন্তৰত পোনপ্ৰথমে আনন্দৰাম স্মৰণৰ ভাব জাগি উঠে। এই খাপি “মোৰ সৌন্দৰণী” আঁচোতে শিতানত আঁকা শিৰোনামালৈ চাই পাৰ্চোঁতাৰ মনত এনেহে লাগি ৰাব পাৰে যে, ৮আনন্দৰাম বৰুৱাও এজন কংগ্ৰেচ কৰ্মী আছিল; হওঁতে ঘটনাক্ৰমে সেই পাকেও ঘূৰে, ঘূৰি যাওক। কিয়নো, অন্ততম চিভিলিয়ান সাহিত্যিক ৮ৰমেশচন্দ্ৰ দত্তই, পেকনপ্ৰাপ্ত হোৱাৰ পাচত, এটা বৈঠকত এই কংগ্ৰেচ মহাসভাৰ সভাপতিৰ আসন অলঙ্কৃত কৰিছিল; ভাৰতবয় চিভিলিয়ান স্বৰ্গীয়

আনন্দৰাম বৰুৱায়ে সেই কাল পোৱাঠৈ হলে, তাক নকৰিলেহেঁতেন বুলি নো কোনে কব এতিয়া ?

জেনেৰেল বুথ্‌ স্মৰণ

ঈশ্বৰ প্ৰেৰিত ধৰ্মদূত, বিলাতী মুক্তি ফোজৰ (Salvation Army) ৰাই সেনাপতি (General) জেনেৰেল বুথৰ চিনাকী দিয়া বা সেই জগদ্বিপ্লৱ বিৰাট পুৰুষৰ অসাধাৰণ কাৰ্যকলাপৰ নিদৰ্শন দেখুৱা এই সংকীৰ্ণ “সৌৱৰণী”ৰ লক্ষ্য নহয় ; মাথোন, ভূককাত হাতী ভৰোৱাৰ দৰে এই ক্ষুদ্ৰ জীৱনৰ এচমকামান সৌৱৰণীৰ মাজত সেই পৃথিৱীবাসী মহাপুৰুষৰ বিৰাট কায়্য কিক্ৰমে প্ৰতিট হ’ল, সেই বিষয়ে উল্লেখওৱা হৈ উদ্দেশ্য। ১৮২০ খ্ৰীষ্টীয়ান চনত জেনেৰেল বুথৰ পত্নী বিয়োগ হয়। সেই অৱধি তেওঁ একেবাৰে মুকলি-মুৰীয়া হৈ, তেওঁৰ প্ৰচাৰ কাৰ্যত পৰ্বটন কৰিবলৈ ওলায়। সেই চনৰ শেহছোৱাত জেনেৰেল বুথে ভাৰতবৰ্ষত পদাৰ্পণ কৰেহি। সেই ৰাত্ৰিতে তেওঁ কলিকতালৈ আহি বহুবজাৰ ষ্ট্ৰীটত থকা ‘মুক্তিফোজৰ বেৰাক’ বা আশ্ৰমত এসপাহমান আছিল। সেই সপ্তাহটো বুথ-আগমন উপলক্ষত কলিকতা উলাহত উল্লসিত হৈ আছিল, বহুবজাৰ ষ্ট্ৰীটৰ দুয়ো ‘ফুটপাথ’ত মানুহৰ মাজত বিৰ দি বাট পাবলৈ যে টানেই, যি দিনা যি ষ্ট্ৰীটেদি তেওঁৰ ভ্ৰমণ-প্ৰগ্ৰেম ওলায়, সেইদিনা সেই ষ্ট্ৰীটৰ ফুটপাথেদি গতায়াত কৰা দুঃসাধ্য হৈছিল। তেতিয়া কিন্তু মোৰ বাউসিত অলপ অপৰিমিত বল পাইছিলোঁ ; তাতে মোৰ এই সৰুফুটীয়া সৰু কায়্যটো এফেৰিমান স্ক্ৰুডাৰ মাজেদিয়েই সৰুকাই নিবলৈ স্কুল পোৱা গৈছিল। সেইদেখি, আনবিলাক ৰাত্ৰীয়ে বাধ্য হৈ টোমত যোৱা দেখিও, মই সেই কেদিন দিনো বুথ দৰ্শনলৈ পদব্ৰজে গমন কৰোঁ ; মাজে মাজে মোৰ কোনো কোনো নিশকতীয়া বন্ধুজনকো মোৰ পিচে পিচে বাট ধৰাই দি উপকাৰ কৰি মই এফেৰি বাহাদুৰী লোৱাও মনত পৰে। সি যি হওক, দৰ্শনত লাভ হৈছিল কি ?—সাক্ষাৎ ঈশ জ্যোতিৰ কৰুণ কিৰণ অসুভৱ। বাস্তৱতে, জেনেৰেল বুথ সেই অমৰ ৰাক্ষিত পুণ্য পোহৰৰ যেন এটি ফুটন্ত ফিৰিকতি ; দৈববাণী সদৃশ তেওঁৰ মোবৰণ বক্তৃতা শুনাওঁতে, তেওঁৰে সতে ৰাৰ ভাগ্যত চাৰিচকুৰ এবাৰ মিলন ঘটিছিল তেওঁ নিজকে ধন্ত মানিছিল, মোৰ নিচেই নগণ্য এই দুই চকুৰে সেই অভাৱনীয় দৃষ্টি দিনে একাধিকবাৰকৈ লাভ কৰিছিল ; গতিকে, সেই কেদিন দিনো আগতকৈ মই এফেৰি অধিক ভাগ্যবন্ত যেন বোধ কৰিছিলোঁ। বক্তৃতা দি থাকোঁতে থাকোঁতে কেতিয়াবা যেতিয়া ঈশ-ভাবত ডগ্ৰ হৈ, ঈশ্বৰ প্ৰেৰিত বুথ দেৱদূতে নিজৰ কৰুণ নিজে চপৰিয়াই উৰাউল হৈ উঠে, তেতিয়া কোন ক’ত থাকে কব নোৱাৰোঁ। মই হলে মোত নাথাকোঁ ! বক্তৃতাৰ সামৰণিত আপোন-পাহৰা হৈ আছুতীয়াকৈ বহি পৰোঁ। সেইমৰেই সাদিনৰ পাচত, বুথ প্ৰত্যাগমনৰ বি-বিয়নি উঠিল। ভালেমান ভক্ত ভাইৰ মুখত বিঘাৰ বেষা বিবিধি উঠিল। যি যি ষ্ট্ৰীটেদি বুথ প্ৰত্যাগমন নিকপিত হৈছিল, তাৰ দুয়োপাশে অসংখ্য দৰ্শকবৃন্দ চিত্ৰাংকিত হৈ চাই থকাতে থাকিল, মুক্তি

মার্গেদি উৰি যোৱাদি গৈ মুক্তি ফৌজৰ সেনাপতি জেনেৰেল বৃথৰ বথ বথ ক্ষণত হাওৱা টেচনত উপস্থিত হ'লগৈ। মই সেইবেলা এফেৰি বৃথিয়কৰ কাম কৰিলোঁ; বাটত খাপ নিদি আগধৰি গৈ সেই বিদায়-টেচনত “হাজিৰ” হৈ আছিলোঁ, মহাত্মা বৃথে সেই বথ বা বাগীৰ ওপৰৰপৰাই লোকাৰণালৈ চাই কৰজণত চপৰিয়াই, এটি বিদ্যুৎবাণী ৰূপ ওজখিনী বকুতা শুনাই থৈ গদগদ অস্তৰেৰে বেলত উঠিলগৈ। সেইক্ষণত আগধৰি গৈ বেলৰ সেই ‘কেবিনত’ আসন লৈ থকা কেইজনত বাজে আন অনেকে জনতাৰ ভিৰ ভাজি কাষ চাপিব নোৱাৰিলে; মই কিন্তু সেই ভিৰৰ মাজেদিয়েই সবকি বেলগাড়ী এৰিবৰ নিচেই মূৰামূৰি ছেগত জাপ মাৰি উঠি, হেঁপাহেৰে হাত আগবঢ়াই দি সেই পুণ্যস্থানৰ পৱিত্ৰ কৰম্পৰ্শেৰে কৰমদৰ্শন কৰিবলৈ পাই সঁচাকৈয়ে নিজকে নিজে ভাগ্যৱন্ত ভাবি আন্তৰিক আনন্দত উখলি উঠিছিলোঁ। তাৰ পাচত, বেলে ষ্টেশ জ্যোতিকাণা লৈ দুটি মেলিলে; ময়ো ধীৰে শাঁতে বাতি দহমান বজাত বহালৈ উলটি আহি, এই কবিতা কেইশাৰী লিখি থৈ, টোপনিৰ কোলাতে লালকাল দি পৰি থাকিলোঁ; যেনে —

“ষ্টেশ জ্যোতি-কিৰিকতি উফৰি মৰ্ত্যত,

মুক্তিমৰ্গ পোহৰাই ভ্ৰম্য যেৱে ভৱ;

ওঠৰ-শ-বিদ্যাহই ঐষ্টীয় চনত,

পৰশন লাভ মোৰ কৰপদ্ম তৱ!”

ওলটা যাজ্ঞ

ইয়াৰ আগেয়ে স্মৰি থোৱা আছে, মইনো গা-মনৰ কি অৱস্থাত কেনেভাৱে কলিকতা এৰি ঘৰৰ ল'ৰা ঘৰলৈ উলটিছিলোঁ। আহোঁতে বাটত সেই গধুৰ ভাৱত যেনিয়ে চাওঁ তেনিয়েই গধুৰ গধুৰ যেন লাগি যায়। ভালেমান দিন স্বপ্নদেশৰপৰা আঁতৰি থকাৰ হেতুকে, বেল-টেচন আৰু জাহাজঘাটখিলাকত অসমীয়া মূনহ-তিৰোতা, ল'ৰা-ছোৱালী দেখা পালে মোৰ অন্তৰৰ আপোন ভাবে হেন্ডোলিয়াবলৈ ধৰে; কাষ চাপিলে মাতো মাতো যেন লাগে, কিন্তু অন্তৰৰ সেই একেটা বিৰকতি ভাবে বিবাদ লগাই নিমাত কৰি থয়। এইদৰে আহি আহি ধুৱী ঘাট পালোঁ। তাতে দুখুনী মাক-জীয়েক এহালি টালি-টোপোলাৰে সৈতে আহি জাহাজত উঠি ডিবকগড়লৈ ধাবলৈ বুলি আমাৰ সহযাত্ৰী হ'ল। দেখি ভাল লাগিল, কিন্তু মাত-বোল হোৱা নাই। পিচে, দুটামান ঘাট চেৰাই অহালৈকে মন কৰি আহিলো যে, দুখুনীইতক জাহাজৰ খালাচী-বাবুচীবিলাকে আমনি কৰি আহিছে; সিহঁতে অ'ত ঠাই লয়, তাৰপৰা খালাচীয়ে উঠাই দিয়ে, ত'ত ঠাই লবলৈ যায়, বাবুচী আদিয়ে বাধা দিয়ে! দেখি দেখি মোৰ অসহনী হ'ল, শিমানতে মোৰ মুখৰ মাত ওলাল। মই উঠি গৈ খালাচী-বাবুচীহঁতৰে সৈতে তৰ্কবাদ চলাবলৈ ধৰিলোঁ, আৰু অলপৰ পাচতে সেই কথা লৈ কোঢ়াল লাগি উঠিল। এনেতে, জাহাজৰ চাৰে আৰু ডাক্তৰ বাবুজন আহি আমাৰ মাজত সোমাল। মীমাংসাৰ কলত সেই নিৰাজ্ঞ প্ৰাণী দুটিয়ে মোৰ দাঁতিতে টালি-

টোপোলা মেলি বিছনা পাতি লৈ জিৰাবলৈ ধিত্ ললে। সিহঁতে কৃতজ্ঞচিত্তেৰে ঘনে ঘনে মোৰ মুখলৈ চায়, ময়ো মোৰ সেই সাময়িক বিবাদী ভাব ক্ষন্তেকলৈ পাহৰি সিহঁতৰ মূৰলৈ চাই মূৰ দুপিয়াই অভয়মান দি থওঁ। এই ভাৱে আৰু কেইটামান ঘাট এৰাই যোৱাৰ পাচত, জ্বানিব পাৰিলো, সেই ছোৱালীটিয়ে পঢ়িবও জানে, তাই নিম্ন প্ৰাইমেৰীলৈকে পঢ়িছিল হেনো। তুনি সন্তোষ পালোঁ, আৰু তাৰ চিন স্বৰূপে মোৰ পেটাবিৰপৰা “লাহৰী” এখন উলিয়াই দি, তাই অকলে ওঁমলা সমলৰ হাতালিগুটিৰ সৰু শিলগুটি এটি বেচ স্বৰূপে লৈ সেই মেলা পেটাৰিত ভৰাই থলোঁ, তাৰ পাচত সেই আজলী চেনেহীৰ সৰু লাভত মোৰ মনৰ বিবাদ ভাৱৰ ক্ৰমাৎ আঁতৰিবলৈ ধৰিলে, মই বতৰ ফৰকাল যেন বোধ কৰিলোঁ। পাচলৈ সিহঁতৰ প্ৰতি মোৰ মোহ অঘাচিতে আগবাঢ়ি আহিবলৈ ধৰিলে; পিচদিনা পুৱা সিহঁতক পূবমুৱাটক উজাবলৈ এৰি থৈ মই গুৱাহাটীত নামিবলৈ বৰ টান পাইছিলোঁ। জাহাজ এৰাৰ পাচত মোৰ টালি-টোপোলা মুটিয়াৰ মূৰত দি মই আকৌ গধুৰ মনেৰে দক্ষিণমুৱা হৈ গৈ গৈ পকাঘাটৰ কাষত পূৰ্বৰ পূৰণি চিনাকী নখাল ফুলৰ বোড়িঙত সোমালোঁ। দিনটো তাতে জিৰাই-শঁতাই সন্ধিয়াপৰত অকলে আহি সেই পকাঘাটৰ খটখটিত বহি বহি সেই চেনেহৰ ছবি যেন আজলী ছোৱালীটিলৈ হুমৰি হুমৰি জিৰণীয়া পখীৰ ভাবত “চেনেহী চৰাই” নামেৰে কবিতা এটি ৰচি নি মোৰ পেটাৰিত সেই শিলগুটিৰ লগতে থৈ দিলোঁগৈ।

৬/হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ সাক্ষাৎ লাভ

পিচদিনা, অৰ্থাৎ গুৱাহাটী প্ৰবাসত মোৰ দ্বিতীয় দিনা, দুপৰ ভাটি দিয়াৰ পাচত, উজান বজাৰৰ ঘাটত হঠাতে মোৰ সমনীয়া বন্ধু ৬বসন্তকুমাৰ গোস্বামীক লগ পালোঁ। তেওঁ মোতকৈ এবছৰৰ আগধৰি কলিকতাৰপৰা উলটি আহি তাতে আছিল। তেওঁক লগ পোৱাৰপৰা মোৰ বৰ লাভ হল। তেওঁৰ আগত ততালিকে মই গুৱাহাটীত নমাৰ উদ্দেশ্য ভাঙি কলোঁ। তাৰ পাচত আবেলিপৰত দুয়ো লগলাগি অসমীয়া সাহিত্য সম্ৰাট ৬হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা ওজাদেৱক সাক্ষাৎ কৰিবলৈ বুলি ওলাই গলোঁ। গৈ, এতিয়া য'ত “হেমচন্দ্ৰ স্মৃতিফলক” বহিছে, সেই টোলত এটি সৰু চৌচলীয়া ঘৰত সোমালোঁহঁক। সোমাই কাকো লগ নাগালোঁ। উলং যেন ঘৰটি নিজান-নিটাল আৰু চেঁচা যেন বোধ হল। মাজতে এখনি মেজ, ভালেমান কিতাপ আৰু কাকতৰ টোপোলাৰে ভৰা। মই একেথৰে মেজলৈ চাই চাই থব লাগি বুলোঁ। কিন্তু, মোৰ তজ্জবজীয়া সমনীয়াই ইফালে-সিফালে ঘৰৰ কেইওফালে তুমুকিয়াবলৈ ধৰিলে। কেইমিনিটমানৰ মূৰত তেওঁ বং মনেৰে এইবুলি মাতি উঠিল, “অ' সৌৱাচোন।” পিচ মুহূৰ্ততে ভিতৰৰপৰা গহীন স্বৰেৰে সমিধান দিয়া শুনিলোঁ, “অ' বাক, বহা, গৈছোঁ।” আমি দুয়ো ঠাইতে দুখন পাৰি খোৱা সৰু মাচিয়াত বহি গলোঁ। অলপ পৰৰ পাচতে সেহাই সেহাই লম্ লম্ পকাভটীয়া পকাথেকেৰা যেন বুঢ়াগিৰী এজন ওলাই আহিল। সেহাবৰ তুনি মই তেখেতৰ অৰ বুলিহে ভাবিছিলোঁ, কিন্তু মোৰ কথকী বন্ধুৱে আঘবাটতে স্মৃতি তৰ

উলিয়ালে যে, অৰ নহয়, বাতৰিৰ বিকাৰহে। তাৰ পাচত তেখেতে নিজৰ আসন লৈয়েই মোলৈ চাই স্থিলে, “এওঁনো কোন?” মোৰ লগৰীয়াই লৰালৰিকৈ মোৰ চমু চিনাকি দি ধাওঁতেই তেখেতে এটি সন্তোষৰ হাঁহি মাৰি এই বুলি মাতি উঠিল, “অ’ এওঁই পদ্মনাথনে?” মই ততালিকে ধিয় দি নয়ভাবে উত্তৰ দিলোঁ, “হয়।” গিচ মুহূৰ্ততে তেখেতে আকৌ স্থিলে, “বিজুলী কেনে চলিছে? বিজুলীৰ তৃতীয় বছৰৰ শেষ সংখ্যা পৰহি মাথোন পাই পঢ়ি উঠি বং পালোঁ।” তাৰ পাচত ‘বিজুলী’ বৃত্তান্ত মই বিবৰি কৈ নিছোঁ, এনেতে তেখেতে এটা দীঘল হুমুনিয়াহ পেলাই এই বুলি আক্ষেপ কৰিবলৈ ধৰিলে, “এৰা, আমাৰ দেশী ভাষাৰ আলোচনী কাকতৰ দশা তেনেকুৱাই! আমাৰ দেশৰ মানুহে আজিলৈকে বাতৰি-কাকতৰে মোল বুজা নাই, আলোচনী কাকতৰ মোল কি বুজিব! আমাৰ সমাজত আজিকোপতি পাঠক সমাজ (reading public) বুলি এটা বস্তুৰ সৃষ্টি নহল; আৰু কেতিয়াবা হব যে কব নোৱাৰিছোঁ এথোন।” এইবুলি তেখেতে তাহানিৰ ‘অকণোদয়’ কাকতকে আদি কৰি আমাৰ দেশী বাতৰি আৰু আলোচনী কাকত আটাইবিলাকৰ ঠিতবৃত্ত বিবৰি কৈ কৈ আক্ষেপ কৰিবলৈ ধৰিলে। আমি দুয়ো একেবাৰে সেই অধি পুৰুষৰ মুখলৈ চাই চাই বিষাদত গ্লান পৰি যোৱা যেন হলোঁ। তেনেতে, ততালিকে তেখেতে আমাৰ মুখলৈ চাই, কিবা ভাবি, কথাৰ ধাৰ লৰাই লৈ, এইবুলি আমাক উলগনি দিবলৈ ধৰিলে, “কিন্তু, চিৰকাল সমানে নাষায়; আৰু মানুহৰ অসাধা একো নাই। ঘৰোঁতে ঘৰোঁতে শিলো ক্ষয় যায়, আমাৰ নেৰানেপেৰা ভ্ৰম চলি থাকিলে আমাৰ জাতীয় উন্নতিৰ গতিত ভেটা দি পৰি থকা ডাঙৰ শিল চপৰাও যে ক্ষয় নাষাবগৈ সিও নহয়। এতেকে, আমি হতাশ হোৱাৰ সকাম নাই; কাচিপাৰি লাগিবহে লাগে। বিশেষ আমাৰ জাতীয় সাহিত্যৰ উন্নতিৰ গতিয়ে ভালৰ ফালেই ঢাল লৈছে।”

আনে তৎ ধৰিব নোৱাৰাকৈ তেখেতে কথাৰ ধাৰ সলোৱাৰ অৰ্থ কিন্তু আমি ছুবুজাকৈ নাথাকিলোঁ; বুজি বিষাদী গুচি বংমুৱা হলোঁহক। তাৰ পাচত ‘জোনাকী’ ‘বিজুলী’ত প্ৰকাশ হোৱা ৰচনাৰ চানেকি, তাৰ লিখা প্ৰণালী, লিখাৰ ঠাচ, বিশেষকৈ পথাৰৰ মাজৰ জোপাৰ নিচিনা সেই সাময়িক অসমীয়া আখৰ-জোঁটনিৰ বিষয়ে বিশদ ব্যাখ্যা দি মোক মৰমেৰে বুজাই গৈ থাকি, তেখেতে মাজতে এবাৰ হৰ্ষমনেৰে কৈ উঠিল, “এই বিষয়ত তোমাৰ পৰা আমি ভাল আশা কৰিছোঁ, কিয়নো ‘বিজুলী’ত সেই মতভেদৰ সামঞ্জস্য উদ্ভৱ তুমি দি চিনাকি দিছা, সি আমাৰ মনোমত হৈছে। আমাৰ আধুনিক ভাষাৰ অৱস্থা চাই, তাক বাৰমৰতীয়াকৈ এৰিলে সি শেহত কিবাটো হৈ পৰিবগৈ। সেই কাৰণে যিমান সোনকালে পৰা যায় আমাৰ ভাষাত উঠি অহা লেখকৰ মতভেদ চাপ খুৱাই নি একমতীয়া বা একেটা কৰিবলৈ চাব লাগে। মই স্বীকাৰ কৰো, সেইফালে মত পোনাৰলৈ তুমি বাট চোকাবলৈ ধৰিছা। আৰু এটা কথা এই সময়ত মন কৰিবলগীয়া যে, আমাৰ নতুন লিখকবিলাকে আগন্তুৰি হুণ্ডাৰ্টক মুঠিয়ে মুঠিয়ে সংস্কৃতীয়া আৰু আন আন প্ৰাদেশিক ভাষাৰ শব্দবোৰ আনি হুমুৱাই আমাৰ ভাষাক চহকী কৰিবলৈ ধৰাৰ আডাস পোৱা যায়। সেইটো সিবিলাকৰ ভুল।

বহুমূল্যক বহুলকৈ বিয়পিবলৈ এৰি দিলে, শেহান্তত ঘাই গছ জোপা যেনেকৈ ধ্বংস হয়গৈ, অপৰিমিত আন প্ৰাদেশিক ভাষাৰ শব্দক ঠাই এৰি দিলে আমাৰ ভাষাবোৰো তদুপ দশা মিলিবগৈ যে, তাত সন্দেহ নাই। এতেকে পাৰ্শ্বমানে আমাৰ ভাষাৰ নিজা শব্দেৰে আমি আমাৰ মনোভাব ফুটাবলৈ চাব লাগে, নিভান্ত নোৱাৰিলেহে আনৰ শব্দেৰে আমাৰ সামগ্ৰ্য্য ৰাখি চলা উচিত। এতিয়ালৈকে বিমানবোৰ সংস্কৃতীয়া আৰু অন্ত্যন্ত প্ৰাদেশিক শব্দ আমাৰ ভাষাত সোমাইছে, সেয়ে যথেষ্টতকৈ চৰিছে, তাতকৈ আৰু চৰিবলৈ দিব নালাগে। অৱশ্যে সেই বুলি আমাৰ ভাষাত ইয়াৰ আগেয়ে বিমানবোৰ শব্দ সোমাই নিগাজী হৈ পৰিছে, সেইবোৰ আকৌ উলিয়াই খেদিবলৈ মই বৃদ্ধি নিদিওঁ; কিয়নো এতিয়া সেই পন্থাত ধৰিবলৈ গলে আমাৰ ভাষাৰ ছাল-মঙহ গৈ জঁকাটো মাথোন বৰগৈ। এতেকে আগলৈ যেন তেনেবিলাক শব্দ আমাৰ ভাষাত নোসোমায় তাৰ কাৰণেহে আমি সাৱধান হব লাগে। আন হাতে ছেগ বৃদ্ধি দুই-চাইটাকৈ আন ভাষাৰ মূলৰে সৈতে শুদ্ধ সামগ্ৰ্য্য ৰাখি নতুন শব্দ গঢ়িবলৈকো লক্ষ্য ৰাখিব লাগে, তাৰ লগে লগে আমাৰ ভাষাৰ বিবোৰ অপ্ৰচলিত শব্দত মামৰে ধৰিছে, তাকো বাছি বাছি সংস্কাৰ কৰি লবলৈ চোৱা উচিত। কিয়নো, এইদৰে শব্দ সংগ্ৰহ নহলে আমাৰ ভাষা চহকী নহৈ এতিয়াৰ ঠাইতে ঠিহিৰা মাৰি বৰ”। ইত্যাদি জ্ঞানগৰ্ভ বৃদ্ধি তেখেতে দি গৈ আছে, মই একাণপতীয়া মনোযোগেৰে শুনি গৈ আছোঁ, কিন্তু মোৰ চটফটীয়া সমনীয়া লগৰীয়াই তাত বৰকৈ ভৃষ্টি নাপাই, মেজৰ ওপৰৰ কিতাপ কাকতবোৰ ইখন-সিখনকৈ লুটিয়াই-মেলি চাই চাই শেহত মাননীয় ওজাদেবৰঘাৰাই প্ৰণীত অসমীয়া বিয়া-পদ্ধতি (Assamese Marriage System) বিষয়ক সৰু ইংৰাজী পুথি এখন পাই, তাকে একান্ত মনেৰে পঢ়িবলৈ ধৰিলে। ইফালে মোৰে সৈতে কথা পাতি থকাৰ মাজে মাজে ছেগ বৃদ্ধি একো একোবাৰ বুঢ়া ডাঙৰীয়াই মোৰ সমনীয়াৰ ফালেও কেৰাহিটক চায়। মোৰ লগৰীয়াই সেইদৰে পঢ়ি গৈ থাকি মাজমান পাওঁতেই এবাৰ ইফালৰপৰা বুঢ়া ওজাদেৱে এই বুলি মাত লগালে, “সেইখন ঘৰলৈ নি পঢ়িবলগীয়া পুথিহে, ইয়াত এতিয়া কথাবাতী পাতিবৰহে সময়।” মোৰ সদানন্দ সমনীয়াই অলপ অপ্ৰসন্ন হৈ, পঢ়া এৰি স্নাত মন দিলে। তাৰ পাচত, আৰু ভালেমান সাহিত্যিক চৰ্চা বিষয়ক কথাবাতী চলিল। সদৌশেহত, বহুপৰৰ মূৰত, আমি উঠিবৰ বেলিকা মই বৰ আগ্ৰহেৰে ‘হেমকোষ’ অভিধানখন এবাৰ চাবলৈ ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিলোঁ। তেখেতে মোৰ অস্থবোধ বন্ধা কৰিবলৈ বুলি ততালিকে উঠি গৈ, ভিতৰৰপৰা প্ৰকাণ্ড হাতে লিখা ‘হেমকোষ’ অভিধান বহীখন বুকুত সাবটি ধৰি হেপোৰ-টেপোৰকৈ লৈ আহি মোৰ আগতে মেজত থলে। দেখামাত্ৰকে মই সেই হাতে লিখা প্ৰকাণ্ড গ্ৰন্থৰ কৰ্ত্তাজনৰ প্ৰতি মোৰ ভক্তি কৃতজ্ঞতাৰ উৎসৰ্গণ অন্তৰত উপচি পৰিল। মই হৰ্ষবিহ্বল হৈ মাতি উঠিলো, “এয়ে নেকি আমাৰ হেঁপাহৰ সেই অসমীয়া অভিধান!” তেখেতে গম্ভীৰ হৈ সন্নিধান দিলে, “হয়, এয়ে মই অগুৰুৰ পুত্ৰ, তোমালোকৰ অসমীয়া অভিধান তোমালোকলৈকে দৈ ৰাওঁ। পিচে, এইভাগেই ই ভেঁকুৰিব লগীয়া হয়গৈ নে কি কব নোৱাৰিছোঁ এখোন, মই জীয়াই থকাৰ কালত কিন্তু ই পোহৰলৈ ওলোৱাৰ সম্ভাৱনা দেখা

নাই।” তেখেতৰ সেই আক্ষেপসূচক কথাবোৰে মোৰ হিয়াত বৰকৈ বিদ্ধিলে, কিন্তু আন্তৰিক উদ্বিগ্নতা হেতুকে তাত বৰকৈ মনৈ দি বব নোৱাৰি লৰালৰিকৈ গ্ৰন্থখনি লুটিয়াই-মেলি একাগণপতীয়াকৈ চাবলৈ ধৰিলোঁ। মোক সেই অৱস্থাত মনোমতকৈ বৰলৈ হুছেগ দিয়াৰ অভিপ্ৰায়ে তেখেতে ততালিকে মোৰ লগৰীয়া গোসাঁইদেৱৰে সৈতে হাঁহি ধেমালিকৈ আন বিষয়ক কথাবাতা পাতিবলৈ ধৰিলে। দেখিলোঁ সেই প্ৰকাণ্ড গ্ৰন্থখন পাতেপতি চাৰি-পাঁচখনকৈ লগোৱা অনেক স্লিপ (slip) বা চুপী কাকতেৰে ঠাহ খোৱা। ওপৰে ওপৰে হলেও, হেঁপাহ পলুৱাই অভিধানখন লুটিয়াই চাবলৈ গলে নিচেই চমুকৈয়ো দিন-দহেকৰ নেৰা-নেপেৰা কাম। গতিকে, মোৰ সেই উড়নীয়া সাক্ষাতত সেই আশা দুৰাশা বুলি এৰি, তাৰপৰা মূৰ দাঙি গুজাদেৱক এই বুলি এটি পত্ৰ কৰিলোঁ, “পিচে, এই লিখাই লিখানে, অভিধানখনি নকল কৰোৱা হব?” তেখেতে হাঁহি হাঁহি সমিধান দিলে, “নকল কৰিব পৰা হলে কৰিলোঁহেতেন, কিন্তু নকল কৰোৱাৰ সপক্ষ মই নহওঁ।” আমাৰ খবতকীয়া গোসাঁইদেৱে মুখ পাতি ধৰিলে, “কিয়?” প্ৰশ্নোত্তৰ হল, “আনে নকল কৰাত নিৰ্ভৰ কৰিব নোৱাৰি, কিয়নো ই আন পুথি নহয়, অভিধান। অভিধানত বৰ্ণবিভাগ আৰু আখৰ-জোঁটনি এই দুটা ঘাই বস্তু; ইয়াত হেৰ-ফেৰ ঘটিলেই গোটেই মিছা হ’ব। ইও সেই ব্ৰহ্মন অভিধানৰে অন্ততম ডাঙৰখন তুল্য হ’ব! গতিকে আনৰ হাতক মই পতিয়াব নোৱাৰোঁ। এতেকে এই জীৱনত সেই কৰ্ম নহ’বগৈ বুলিয়েই ধৰিবা। আৰু অকল এইখনেই নহয়, আৰু এখণ্ড এই হাতেৰেই যুগুতকৈ খোৱা আছে।” এই বুলি ঘপহ কৰে উঠি লৰালৰিকৈ ভিতৰ খোটািললৈ সোমাই গৈ, “সংক্ষিপ্ত হেমকোষ” নামেৰে পঢ়াশলীয়া অভিধানখন আনি গুজাদেৱে মোৰ আগত থলেহি। মই দেখি মুগ্ধ হ’লোঁ। সেই হাতে লিখা অমূল্য গ্ৰন্থ দুখণ্ডৰে সৈতে তাৰ কতা সাহিত্যিক স্বয়ংজনক বিজাই চাই চাই মই বিভোৰ হ’লোঁ। মোক ভাবে ধৰি মোৰ মুখৰ মাত হেৰুৱালে। ক্ষন্তেকমানৰ মূৰত মাথোন ইয়াকে সুধিলোঁ, “কোনখন আগ?” উত্তৰ আহিল, “ডাঙৰখনতে আৰম্ভণ; সৰুখন তাৰে টোকা মাথোন।” ভালকৈ তত্ খবিব নোৱাৰি মই অলপ টলকা মাৰি বোৱা দেখি, তেখেতে আকৌ এই বুলি ভাঙি কলে, “অৰ্থাৎ আমাৰ গাঁৱলীয়া পঢ়াশালি বিলাকৰ কাৰণে এখনি সৰু অভিধানৰ প্ৰয়োজন আছে। সেইবোৰত ই চলিব পাৰিব, ডাঙৰ নোহোৱা হেতুকে ইয়াৰ ব্যয়ো তাকৰ হ’ব, এতেকে ইয়াক অনেকে কিনাৰ সম্ভৱ। সেয়ে হলে ইয়াৰ বাবে কৰা শ্ৰম আৰু ব্যয় নিৰৰ্থক নহয়। ডাঙৰখন বৰ ডাঙৰ হ’ল। গুৱেণ্টাৰৰ ইংৰাজী অভিধান তাৰ আৰ্হি। সেই পুথিকে চানেকি কৰি লিখি থাকোতে সি ইমান ডাঙৰ হৈ পৰিল যে বৰিফল্ জুচোৰ নাৱৰ দৰে তাক অকলৈ লৰোৱা অসম্ভৱ হল। আমাৰ অকল ধন নাই এনে নহয়, ছপাশিল্পও নথকাৰ নিচিনা। বৎসৰহ ভাঙি তাক কলিকতাত ছপালেও, আজিকালি আমাৰ দেশী লোকসকলৰ নিজ ভাষালৈ যিহে আদৰ, তালৈ চাই উচিত মূল্য দি তাক কিনোতা যে সৰহ ওলাব, এনে আশা কৰিব নোৱাৰি। এইবিলাক কাৰণতে সি আজিলৈকে পোহৰ দেখা নাই, ভিতৰতে ডেঁকুৰিছে। আগৰখন পাচ কৰি, পাচৰখন আগ কৰিবলৈ চোৱাৰ এয়ে ঘাই

কাৰণ।” ইতিমধ্যে ইফালে মই তেখেতৰ কথাটোকো কাণ দিছো, তাৰ লগে লগে পাচত আনি দেখুৱা অভিধানখনৰো পাত লুটিয়াইছো; আৰু দেখি মনে মনে ভক্তিমুক্ত হাঁহি উঠিছিল যে, তেখেতে মুখেৰে কোৱা কথাখিনি ঠিক আখৰে আখৰে পঢ়াশলীয়া অভিধানৰ পাতনিত লিখা পৰিছে। ইমানতে সন্ধিয়া চাপিল; তিনিঘণ্টাৰ ওপৰ সময়ৰ সাক্ষাৎ মোৰ মানত তিনি মিনিটমানহে লাগিছিল যদিও, বিদায়ৰ ক্ষণ বৃজি সন্ধানতে সোঁহাতে “হেমকোষ”ত বাওঁহাতে “পঢ়াশলীয়া অভিধানত” চুই পকা বুঢ়া সাহিত্যিক ঋষিৰ ওচৰত মূৰ দোৱাই বিদায় ললোঁ। মোৰ লগৰীয়া খবতকীয়া সদানন্দ বন্ধু ৬বসন্তকুমাৰ গোসাঁইদেৱে খৰলিপাক দি উঠি, সেই আধাপঢ়া “বিয়া-পদ্ধতি” কিতাপখনি জেপত ভৰাই লৈ বিদায়লৈ উত্তত হৈছে, এনেতে আমাৰ সাহিত্যিক মুনিয়ে দক্ষিণালৈ হাতপতাৰ দৰে হাতপাতি তেওঁক এই বুলি ধাক্কা কৰিলে, “কিতাপৰ বেছ ফেৰা?” বন্ধুৱে সেমেনা-সেমেনিকৈ তেওঁৰ হাঁচটিৰ গাখিৰ পৰা টকা এটি উলিয়াই দেখুৱাই কলে, “এ, ভুলনীয়া নাই!” “দিয়া ভুলাই দিওঁ” বুলি ওজাদেৱে টকাটো হাতপাতি লৈ হাতনি পেৰা মেলিবলৈ ধৰি মোলৈ চাই কলে, “তুমিও জানো এখন নিৰ্কনিবা?” মই গিৰিসাই উত্তৰ দিলোঁ, “মোৰ হাতত বাট-খৰছাৰ ওপৰঞ্চি পইচা এটিও নাই!” “এই টকাটোৰ পৰা কাটি লওঁ, তুমি তেওঁক পাচত দিবাগৈ” বুলি তেখেতে গোসাঁইদেৱক সিকি এটা ওকলাই দি মোক বেগাবেগিকৈ সেই বিবাহ বিষয়ক ইংৰাজী কিতাপ এখনি আনি দি, এই বুলি মোখনী মাৰি থলে, “বেয়া নাপাবাইক, এইদৰে নেবেচিলে আমাৰ দেশত কিতাপ-পুথি বেচিবৰ আন উপায় নাই”। তাৰ পাচত, আমি দুয়ো সভক্তৰে নমস্কাৰ কৰি ওজাদেৱৰ ওচৰত বিদায় ললোঁক। মোৰ ‘হেমচন্দ্ৰ সাক্ষাৎ’ এয়ে প্ৰথম আৰু এয়ে শেষ।

পোন প্ৰথম তথ্য-সংগ্ৰহ

সেই একেটা ওলোটা যাত্ৰাতে গুৱাহাটীৰপৰা আহি গোলাঘাটত সোমালোঁ। তেতিয়া গোলাঘাটত মোৰ ভনী-জোঁৱাই চন্দ্ৰশেখৰ বৰুৱা এজন আমোলা আছিল। গোলাঘাটত ভূমুকি মৰাৰ মোৰ উদ্দেশ্য তিনিটা—(১) বহুদিনৰ মূৰত মোৰ চেনেহৰ ভনী-জোঁৱাইক দেখা পোৱা, (২) মোৰ প্ৰিয়তম বন্ধু ৬কৃষ্ণ প্ৰসাদ দুৱৰাক পাকতে চাই যোৱা, (৩) চিৰিংফুকনৰ ঘৰলৈ গৈ যি পাওঁ বুৰঞ্জীমূলক তথ্য অন্বেষণ কৰা। প্ৰথম দুটা উদ্দেশ্য মোৰ প্ৰবাসৰ প্ৰথম দিনাই সিদ্ধি হল। দ্বিতীয় দিনা তৃতীয় উদ্দেশ্য আগত লৈ ৮ মাইলমান দূৰত চিৰিংপথাৰ নামে গাঁৱত ৬চিৰিংফুকনৰ ঘৰত আলহী সোমালোঁগৈ। গৈ পাই, ক্ষন্তেকমান জিৰাই-লুটাই উঠি, ঘৰৰ সেই সময়ৰ কৰ্তা চেমনীয়া ফুকনদেৱত মোৰ চিনাকি চমুকৈ দি লৈ, মোৰ উদ্দেশ্যৰ কথা ব্যক্ত কৰিলোঁ। তেওঁ শুনামাত্ৰকৈ দ্বিকল্পিত নকৰি ওপৰ-চাঙৰপৰা নমাই আনি, মোৰ আগত সৰু চালপীৰা এখন পাতি, দুখন ডাঙৰ-দীঘল পুথি ধৰলিহি। মই আগহেৰে পুথি দুখন মেলি চালো। প্ৰথমখনি মেলি চাওঁতেই মোক শোকে খুন্সী মাৰি ধৰিলে, কিয়নো মই আহোম আখৰত কথা! অকল কণাই নহয়, অক্ষ!! দ্বিতীয়খনৰ পাতদ্বয়েক লুটিয়াই-

মেলি চাবলৈ ধৰিলোঁ, কাৰণ সেইখনি অসমীয়া পুথিৰ আধৰেৰে লিখা। আৰু অলপৰ
ৰাপ লগাই পঢ়ি চাই উঠি, মই ডেকাফুকনদেৱত মোৰ অহুৰোধ জ্ঞাপন কৰিলোঁ, অহুগ্ৰহকৈ
যেন কিছুমান দিনলৈ মোক পুথিখনি ধাবলৈ দিয়ে। তেওঁ তেতিয়কণে এই সমিধান দি উঠিল
যে, সিবিলাকৰ ঘৰত থকা বুৰঞ্জী পুথিবিলাক, ঘাইকৈ মোক উলিয়াই দেখুৱা দুখন ঘৰৰপৰা
বাজ নকৰিবলৈ তেওঁৰ স্বৰ্গীয় পিতৃপুৰুষৰ অহুজ্ঞা আছে; এতেকে পাৰ্থমানে তাতে পঢ়ি চাব
পাৰোঁ, কিন্তু স্থানান্তৰ কৰিব নোৱাৰিম। গতিকে, অগত্যা যি পাৰোঁ তাতে পঢ়ি, লাগতিয়াল
টোকা ধৰি লবলৈ বুলি মোৰ জ্ঞেপৰপৰা কাঠ-পেন্সিল লগা টোকা বহী উলিয়াই লৈ, নিবিট-
মনেৰে পুথিখনিৰপৰা লাগতিয়াল তথ্য-সংগ্ৰহ যি পাৰোঁ টুকি লবলৈ ধৰিলোঁ; ইতিছেগতে
মোৰ কাৰণে জা-জলপান দিহা কৰিবলৈ বুলি ফুকনদেৱ ভিতৰ সোমাল। টোকা ধৰোঁতে
পুথিখনি পঢ়ি পঢ়ি মোৰ মন পুলকিত হৈ উঠিছিল, এবিধৰে মন নোযোৱা হৈছিল। কিন্তু
বেলি চাই সেই ঠাই এবিধৰ পৰ হল; গতিকে লবালবিকৈ গৃহস্থত বিনায় লৈ, বেগাবেগিকৈ
গুলটা-বাট ধৰিলোঁ। এয়ে মোৰ তথ্য-সংগ্ৰহৰ বতৰা বা পোন প্ৰথম উত্তম।

উলটি বংপুৰ

গোলাঘাট এৰি আহি, শিৱসাগৰলৈ বুলি নেঘেৰিটিং ঘাটত আকৌ জাহাজত উঠিলোঁ।
পিচদিনা মাজতে ককিলামুখ আৰু দিখৌমুখ এই চিনাকী ঘাট দুটা এৰি গৈ হুগৰীয়া মোৰ
অতিপুৰণি স্বথ-সৌন্দৰ্যগীৰ থল দিচাংমুখ ঘাটত নামিলোঁগৈ। নামিয়েই বাইদেৱে যতনাই
পঠিওৱা জলপান আৰু ভিনীচিদেৱে মোক নিবলৈ পঠিওৱা “বতাহী” হাতী (যিজনী
হাতীয়ে মোক কলিকতা যাত্ৰাত তিনি বছৰৰ আগেয়ে থৈ গৈছিলহি) মোলৈ বাট চাই সাজু
হৈ থকা পালোঁগৈ। দিচাংমুখ ঘাট তাহানিখনৰ মোৰ চালুকীয়া আৰু চেমনীয়া কালৰ বজ্জুৰি
ছৰাবলিৰ নিচিনা। তাত নমা মাত্ৰকে মোৰ অন্তৰত আনন্দৰ সৌন্দৰ্য উপচি পৰিল।
পুৰমুৱা হৈ আগুৱাওঁ মানে পুৰণি পুৰণি যেন লাগি যায়, আৰু আগৰ বালা লীলা-খেলাৰ কথা
অঘাচিত্তে স্মৰিবলৈ ধৰোঁ। এইভাৱে আৰু পাচমাইলমান গৈ, নিলগতে জিলিকি থকা
আকাশ-স্পৰ্শী সোণৰ কলচীৰে সৈতে শিৱদ'লৰ ত্ৰিশূলীয়া চূড়াটি দেখা পালোঁ। সেই
দেখা আৰু আগেয়ে অলেখ বাৰ দেখাৰ মাজত বিপুল প্ৰভেদ। সেই শিৱদ'লৰ গগন-
স্পৰ্শী চূড়া-দৃষ্টিয়ে যেন বংপুৰৰ পুৰণি কীৰ্তি পুৰণি গৌৰৱৰ চিৰঞ্জীৱী স্থিতি সমস্তকে
মোৰ ক্ষুদ্ৰ অন্তৰত খিত্ দিয়ালাহি, এনে লাগিল। তাৰ পাচতো পুলকিত চিত্তেৰে
গৈ গৈ অসমৰ অৰিষ্ঠীয় স্বপ্ৰশস্ত ৰজাদিনীয়া ‘ধাই আলিয়ে’দি বাট ধৰি টাউনত
সোমালোঁগৈ। সেইখিনিতে হাতীৰপৰা নামি, হাতী আগধৰি পঠিয়াই দি, মই আলিৰ
দুয়োপাশে পুৰণি চিনাকী ঘৰ-বাৰীঘোৰ চাই চাই খোজ কাঢ়ি যাবলৈ ধৰিলোঁ; গৈ গৈ
আমাৰ তাহানিৰ ছাত্ৰাবাস থকা ৩৮জ্জৈখৰ শৰ্মা মুক্তিযাৰৰ ঘৰৰপৰা আলিৰ পাকে স্থিৰ
লগীয়া হৈছোঁ, এনেতে সেই আলি মূৰত বৰগছ জোপাৰ তলত উত্তৰমুখে, গজেন্দ্ৰগমনেৰে
আহি থকা পিতামহ ভীষ্মদৃশ্, আমাৰ সমাজৰ ঘাই ধৰণী ৩৭দীননাথ বেজবৰুৱা ভাঙৰীয়াক

সাক্ষাৎ পালো। দেখি ভক্তিতে মোৰ অন্তৰ উপচি পৰিল। মই কেথোজমান আগবাঢ়ি গৈ তেখেতক সত্ৰিক্ৰমে সেৱা কৰিলোঁ। তেখেতে হৰ্ষ গদগদ স্বৰেৰে ‘কুশল কৰোক’ বুলি আশীৰ্বাদ দি স্থিলে, “কৰণবা নো ওলালীহি?” মই লাহেকৈ উত্তৰ দিলোঁ, “কলিকতাৰ পৰা।” তাৰ পাচত ছনলমান তেখেতৰ পিচে পিচে ৬দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা পেচকাৰৰ (ইতিপূৰ্বেত স্মৰি অহা মোৰ মৰমৰ বন্ধু ৬দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা ‘বাপুটি’ৰ পিতৃ) ঘৰৰ আগৰ জপনামুখ পাইছোঁগৈ, তেনেতে তেখেতে উভতি মোলৈ চাই এই বুলি কৈ সোমাই গ’ল, “মোৱা, এতিয়া জিৰণি লোৱাঁগৈ, পাচেকৈ আকৌ দেখা পাম।” মই “ভাল” বুলিয়েই উজ্জ্বল খোজৰে আগবাঢ়ি গৈ গৈ মোৰ আচল জিৰণিৰ ঠাই পালোঁগৈ। পদূলিমূৰতে ভিনীহি-দেৱক মোলৈ বাট চাই থকা দেখা পালোঁগৈ। কে’থোজমান আৰু ধৰখোজৰে গৈ, মই তেখেতক স্নেহ ভক্তিতে সেৱা কৰিলোঁ; তেখেতে মোক দানি ধৰি মূৰত স্থিতি দুপালে দুটি চুমা খাই এৰি দিয়াত পোনাচাতেই মই মোৰ চেনেহী বাইদেউৰ কোলাত আকৌ কৈচুৱা উঠিলোঁগৈ। স্বভাৱহুল ভাৱ প্ৰেমত অহুপমা মাতৃসমা স্নেহময়ী সাক্ষাৎ সৰলা চেনেহী বাইদেৱে (৬মাহিনী দেৱী গোহাঞিনী) মোৰ ডিকিত ধৰি ঘনে ঘনে চেনেহৰ চুমা দি-দিয়েই অন্ত নাপায়! হৰ্ষবিস্মলা বাউদেউৰ আনন্দাশ্ৰু দৰদৰকৈ দুখনি গালেদি ববলৈ ধৰিলে। আনন্দৰ ওপচনিত মোৰো চকু চল্চলীয়া হৈ চকুলো বৈ পৰিল। বহুদিন নেদেখি দেখি, আঁচলৰ হেৰোৱা ধন পোৱাদি পাই, মাতৃসমা বাইদেৱে আকৌ ঘনে ঘনে চুমা দি মোৰ চকুলো মচি দিবলৈ ধৰিলে; ময়ো সেই ছেগতে তেখেতৰ কেতেকীপাহী ঘনে গালেদি বৈ পৰা স্নেহাশ্ৰু মোৰ কপালেৰে মছি লবলৈ ছেগ পাইছিলোঁ। সেইদৰে দুয়ো আন্দোলা-আন্দুলি কৰি থাকোতেই মোৰ অতি চেনেহৰ ভাগিনহঁতে, শ্ৰীমতী ‘মইনি’ (শ্ৰীমতী ঘনকান্তি বৰ আইদেউ), ‘বৰ মইনা’ (শ্ৰীমান স্বৰেন্দ্ৰনাথ গোহাঞি), ‘মাজিউ মইনা’ (শ্ৰীমান মহেন্দ্ৰনাথ গোহাঞি), ‘হুমলি মইনা’ (শ্ৰীমান যোগেন্দ্ৰনাথ গোহাঞি) “সক মামা আহিলি” বুলি কিৰিলি মাৰি মোৰ গাত উবুৰি খাই পৰিলহি। আমি আটাইকিটি আনন্দৰ চৌত সেই ভাগেই তল গলোঁক! মোৰ ভোলানাথ ভিনীহিদেৱে (৬কৃষ্ণানন্দ গোহাঞি ফুকন) সমুখত থিয় দি গদগদ ভাৱে মিচিক মিচিককৈ হাঁহি সেই স্থৰ দৃশ্য উপভোগ কৰিছিল।

সেইদৰেই পুনৰ্মিলনৰ স্থখ-সন্তোষেৰে শিৱসাগৰত সপ্তাহদিয়েক কটালোঁ। ইতিমধ্যে, মোৰ পুৰণি ছাত্ৰবন্ধু সকলৰ লগতো সদায় উলহ-মালহকৈ ফুৰি-চাকি আনন্দত উতলি আছোঁ, এনেতে উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ ঘাই ঘৰপৰা এখন পত্ৰ আহিল, তাত মোৰ পৰম পুজনীয় পিতৃদেউতাই স্থিতি পঠিয়াইছিল, মই কলিকতাৰপৰা শিৱসাগৰ পালোঁহি নে বুলি। সেই পত্ৰ পঢ়া মাজকে মোক ঘাই ঘৰৰ সোঁৱৰণীয়ে আৰু মোৰ সদৌ ভক্তি প্ৰেমৰ শীৰ্ষস্থান মোৰ আইতা-দেউতাৰ চৰণ দৰ্শনৰ আকৰ্ষণী শ্ৰেণীয়াই মোৰ মন-প্ৰাণ উজ্জ্বল কৰি তুলিলে! মই অনতিপলমে ঘৰমুৱা হবলৈ সঠক হলোঁ।*

* আৱাহন, চ’ত, ১৮৫০, ৩ বছৰ ৩৪ সংখ্যাত প্ৰকাশিত।

ষষ্ঠ সৰ্গ

জাতীয় উন্নতি সাধনা

কলিকতাৰগৰা উলটি আহি মোৰ চেমনীয়া কালৰ বন্ধুত্বমি বংপুৰত (শিৱসাগৰত) মই এসপ্তাহমান আগৰ লগৰীয়া আৰু সমনীয়া বন্ধুবৰ্গৰে সৈতে মুকলিমনেৰে বং-ধেমালি কৰি ফুৰি-চাকি অকণ্ঠ তৃপ্তি উপভোগ কৰি থাকোতেই মোৰ অন্তৰত উমি উমিকৈ জলি থকা জাতীয় উন্নতিৰ কামনা আপোনা-আপুনি উদ্দীপ্ত হৈ উঠিল ; তাৰ প্ৰেৰণা-পোহৰত মোৰ অন্তৰ ফুলি পৰিল, বাহিৰত কাৰ্ণক্ষেত্ৰলৈ বাট বিচাৰি মন উদ্ভাৱল হল। সেই কামনাই মোৰ অন্তৰত কলিকতীয়া প্ৰবাসী কালৰেপৰা থিত লৈছিল। কলিকতাত স্বচকুৰে দেখি অহা চুবুৰীয়া বঙ্গালী আৰু ভিন ভিন প্ৰদেশৰ উন্নত ভাৰতবাসীৰ সমনীয়াইক মোৰ স্বপ্ৰদেশী স্বজাতীয় অসমীয়াৰ উন্নতি অনতিপলমে কেনেকৈ সাধিম, সেই ধাউতিত মোৰ মনে উৰাউল দি উঠিল। সেই প্ৰেৰণাত বৰ নোৱাৰি মই মোৰ সমনীয়া, মোতকৈ বয়সীয়া আৰু আমাতকৈ আগতীয়া জাতীয় আৰু জাতীয় বন্ধু-বান্ধৱ আৰু দেশহিতৈষী লোকসকলৰ সৈতে নানা প্ৰসঙ্গত, ছেগ বৃদ্ধি জাতীয় উন্নতিকল্পে বিবিধ-বিষয়ক আলোচনা কৰিবলৈ ধৰিলো। সেই অৰ্থে সিবিলাকৰ সহযোগিতা সূশৃঙ্খলা কৰাৰ উদ্দেশ্যে এখন-ছখনকৈ খনচেৰেক ৰাজহুৱা সভা আৰু সবাহ পাতিবলৈ উজোগী বন্ধুবৰ্গৰে সৈতে যত্নপৰ হলোঁক। মোৰ সেই উত্তমত অসমীয়া ৰাইজৰ ভালেমান উদগনি পোৱাৰ চিন পাই মই ক্ৰমাৎ অধিকতৰ উৎসাহিত আৰু উলাহিত হৈ উঠিলোঁ। কোৱাৰ সকাম নাই যে, সেইকালত শিৱসাগৰ অসমীয়া জাতীয় উন্নতি সাধনাৰ এটি ঘাই কেন্দ্ৰ আছিল। মোৰ স্কুলীয়া কালৰেপৰা মই দেখি আহিছিলোঁ, অসম-ৰাজ্যৰ পুৰণি ৰাজধানী এই শিৱসাগৰত আগৰ উজোগী দেশহিতৈষী পুৰুষ ৬দীননাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়া প্ৰমুখ্যে ৬বি. এ. জগন্নাথ (ৰায় জগন্নাথ বৰুৱা বাহাদুৰ), ৬মিঃ জি. জি. ফুকন (গঙ্গাগোবিন্দ ফুকন চাহাব), ৬পৰমানন্দ ঙ্ডালী, এইসকলে ৰাজহুৱা সভা-সমিতি পাতি কেনেকৈ দেশৰ হিত সাধনা কৰিছিল। সেই আৰ্হিৰে যেনো মোৰ নগণ্য ক্ষুদ্ৰ শক্তিয়ে সৈতে সেই মহাব্ৰত পালন কৰিবলৈ আগ বাঢ়িলোঁ। মোৰ বৰ সৌভাগ্য যে সেইকালৰ অগ্ৰগণ্য আৰু সন্মানয় দেশহিতৈষী বয়ো-জ্ঞানবৃদ্ধ লোকসকলৰপৰা মই মোৰ দেশহিতব্ৰত পালনত আশাতীত উৎসাহ আৰু সহায়ভূতি লাভ কৰিছিলোঁ ; সেইসকলৰ ভিতৰত অসমীয়া ৰাইজৰ ঘাই ধৰণী ৬দীননাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়া, আহোম জাতিৰ প্ৰধান নেতা ৬পদ্মনাথ গোহাঁঞিফুকন ডাঙৰীয়া, নতুন-পুৰণি দেশাচাৰৰ সামঞ্জস্য বন্ধক বিধান লোক ৬পৰমানন্দ ঙ্ডালী ডাঙৰীয়া, ৰাজহুৱা সভা-সমিতি সংগঠন কৰোতা আহিণুকষ মিঃ গঙ্গাগোবিন্দ ফুকন চাহাব এই কেইগৰাকী ঘাই। স্বৰূপত, সিবিলাকক ঞবিয়ালস্বৰূপে লৈ আমি চেমনীয়া আৰু ডেকাদলে আমাৰ জাতীয় উন্নতিকল্পে আগবঢ়ুৱাকৈ কাৰ্ণক্ষেত্ৰত উলাহেৰে আগুৱাবলৈ ধৰিলোঁক। ফলিতাৰ্থত, নিচেই অলপ

দিনৰ ভিতৰতে নগৰত আৰু ভালেমান ভিতৰ গাঁৱৰ কেন্দ্ৰস্থলত কেইবাখনো অসমীয়া জাতীয় উন্নতি সাধিনী সভা প্ৰতিষ্ঠিত হ'ল; আৰু তাৰ জৰিয়তে বিবিধ বিষয়ত সদৌ অসমৰ সদৌ অসমীয়া জাতিৰ হিতসাধন কৰি, স্বদেশাশুৰাগ আৰু স্বজাতীয় প্ৰেম শমিয়াবপৰা দুবুৰীলৈ নিছিগাধাৰেৰে বোৱাবলৈ অহোপুৰুষাৰ্থ কৰিলোহঁক। লগে লগে ৰাজহুৱা সভা-সমিতি আদি বিস্তাৰৰ বাবস্থাতে ধৰা হল। সেই সভা আৰু সৰ্বাসমূহৰ ভিতৰত বকটা, বেতবাৰী, অভয়পুৰ, জাঁজি, কোৱঁৰপুৰ, দিলিহি গোহাঞি গাওঁ এইবোৰ কেন্দ্ৰত পতা খনচাৰেক কানি নিবাৰিণী সভা আৰু আহোম বংশাবলী সৰ্বাসৰ কাৰ্যবিবৰণী আজিকোপতি মোৰ সৌৱৰণীত ফটকীয়াকৈ তেজা হৈ জিলিকি আছে। কিন্তু পৰিতাপৰ কথা, তাৰপৰা ডেৰকুৰিমান বছৰৰ পাচত, মই অসমীয়া সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ পোন-প্ৰতিষ্ঠাপক বৈঠকৰ সভাপতিৰ বাব লৈ শিৱসাগৰলৈ যাওঁতে আৰু সেই আদিৰপৰা দুবুৰিমান বছৰৰ পাচত, আৰু তেওঁজ বছৰত মই “জয়সাগৰ তীৰ্থ”ত “জয়মতী তিথি সন্মিলনী”ত সভাপতি হবলৈ যাওঁতে, সেই মোৰ প্ৰাণধন সভা-সমিতিবোৰৰ চিন-মোকাম একো নাপালোঁগৈ।

জাতীয় পুনৰুত্থানৰ কামনা

পূৰ্ণ কামৰূপে অসম নাম পোৱাৰ জাতিগুৰি আগৰ প্ৰবল প্ৰতাপান্বিত আহোম জাতিবৰ্গৰ জয়জয়-ময়ময় অৱস্থা ক্ৰমাৎ শোকলগাকৈ জয়গৰি যোৱা দেখি মোৰ প্ৰাণে অন্তৰে অন্তৰে কাহানিবাৰেপৰা উচুপি-উচুপি কান্দি আহিছিল; উপস্থিত সোণাময় স্বৰ্গোত্তৰে সেইফালেও দু-অনীয়া মনোযোগ দিবলৈ মই এটি উত্তম ছেগ ধৰিলোঁ। একালত স্বজাতীয় স্বতন্ত্ৰীয়া ৰাজকীয় ক্ষমতাৰ গৌৰৱেৰে জিলিকি মোৰ স্বজাতি অসমীয়া আৰু স্বজাতি আহোম কি আছিল, আৰু আজি পৰপদানত হৈ কি হৈছে, এই বিজণিৰ মূলীভূত অহু-তাপৰ তাপে সংসাৰৰ ধাৰ-নধাৰ মোৰ চেমনীয়া হিয়া তলে তলে টিকিবিভুলা বেন কৰি তুলিলে। আগৰ দিনৰ অসমীয়া জাতিৰ গৌৰৱৰ মূলশক্তি আহোম জাতিয়ে খছকাত জয় পৰা দুবৰিবনৰ দৰে পূৰ্ণৰূপে ঠন ধৰি উঠি কেনেকৈ আৰু কি উপায়েৰে মূৰ দাকি উঠিব পাৰিব, সেই বিষয়ক ভাবনা মোৰ অন্তৰত বকুবকৈ উতলিবলৈ ধৰিলে। সেই ভাবনাৰ প্ৰেৰণাত আৰু ক্ষন্তেকমানো ৰব নোৱাৰি মই অনতিপলমে তাৰ উপায় চিন্তি উলিয়ালোঁ। তদৰ্থে, ঘটনাক্ৰমে কাষতে পাই মোৰ পূজনীয় মোমায়েদেউ ঢকুৱাখানাৰ মৌজাদাৰ ৬কণনাথ গোহাঞিফুকন ডাঙৰীয়া, শিৱসাগৰৰ বয়ো-জ্ঞান-বুদ্ধ জ্ঞাতিনেতা ৬পদ্মেশ্বৰ গোহাঞিফুকন ডাঙৰীয়া, ৬হেমধৰ বৰগোহাঞি ডাঙৰীয়া, পূজনীয় ভিনীহিদেৱ ৬কৃষ্ণানন্দ গোহাঞিফুকন ডাঙৰীয়া, ৬ৰমাকান্ত গোহাঞি ডাঙৰীয়া, ৬তীৰ্থেশ্বৰ গোহাঞিফুকন ডাঙৰীয়া এইসকল অগ্ৰগণ্য সুপুৰুষৰ সমযোগ্যযোগী সহায় সহানুভূতিৰ বলেৰে সেই খছকাত ঠাৰি ছিগি জয় পৰা আহোম দুবৰিৰ শিপাৰপৰা কেঁও মেলাবলৈ মই মোৰ ক্ষুদ্ৰ শক্তিয়ে সৈতে উৰুৰি থাই ধৰিলোঁ। সেই উদ্দেশ্যে মই ৬পদ্মেশ্বৰ গোহাঞিফুকন ডাঙৰীয়াক সাৰথিকৈ লগত লৈ, “বতাহী” হাতীৰে সৈতে ভালেমান আহোম গাওঁজুৰি গাঁওৰে গাঁওৰে আৰু গোটাদিয়েক

কেব্ৰত ডেকা, আনহীয়া আৰু বুঢ়া-যেথা আহোমবৰ্গক গোটাই লৈ লাগতিয়াল বুলনি বক্তৃতা দি থৈ উলটি আহি, এদিন শিৱসাগৰ টাউনৰ ছোৱালী স্কুলঘৰত এখন ডাঙৰ আহোম সভা পাতিলোঁ ; সেই সভাত আহোমৰ পুনৰুত্থানৰ অৰ্থে ভালেমান সজ পৰা আঁচি দেখুৱাই এটি উত্কৰ্ণিত বক্তৃতাৰে সৈতে সমবেত জাতিবৰ্গৰ সৰল সহযোগিতা লাভ কৰি সেইছেগতে “আহোম সভা” এখন সেই দিনাই প্ৰতিষ্ঠা কৰিলোঁহঁক। সেইখনেই পোন-প্ৰথম “আহোম সভা”; আৰুিয়েই পাচত “অসম এচোচিয়েচনৰ” আৰ্হিৰে তাৰ ছাঁতে আশ্ৰয় লৈ “আহোম এচোচিয়েচন” নামেৰে জিলিকি উঠে। সেই “আহোম এচোচিয়েচন” প্ৰতিষ্ঠাত আদিৰে পৰা মোৰ দু-অনীয়া সমৰ্থনৰ বল নিয়োজিত হ’ল ; বাকী চৈধ্য অনীয়া সহযোগিতা “অসম এচোচিয়েচন”ৰ লগত থাকিল। সেই আদি আহোম সভা ১৮১৫ শকত প্ৰতিষ্ঠিত হয়। সেই মূলৰপৰাই উদ্ভৱ হৈ আজিকালি নানান কেব্ৰত ভালেমান আহোম-শাখা-সভা বা “ব্ৰাঞ্চ আহোম এচোচিয়েচন” স্থাপিত হৈছে। আৰু, সেই আদিৰপৰা মই ভিন্ ভিন্ কেন্দ্ৰীয়া আহোম এচোচিয়েচনবিলাকৰ জেনেৰেল চেফ্টেবলীৰ বিষয়-বাব একেবাৰে ধোৱা দুখৰি বছৰ বৈ আহিছিলো ; ইং ১৯৪১ চনৰপৰা মই “সদৌ অসম আহোম এচোচিয়েচন”ৰ নিগাজী সভাপতিৰ বিষয়-বাব বহন কৰি আছোঁ। উল্লিখিত পোন-প্ৰথম “আহোম সভাত” বক্তৃতা দি থাকোতেই অকস্মাৎ উত্তৰ-লক্ষীমপুৰৰপৰা বাতৰি “আহি পৰিল যে, মোৰ পিতৃদেৱতাৰ বৰ টান নৰিয়া ; আৰু সেই নৰিয়াপাটীৰপৰা তেখেতে মোক আৰু মোৰ অগ্ৰজ শ্ৰীযুত নীলকণ্ঠ ‘দদা’ক চাবলৈ ইচ্ছা কৰিছে। পোনেই সেই বাতৰিয়ে মোৰ উপস্থিত কতবাক ঠেলি মোৰ মনত ঠাই লব নোৱাৰিছিল ; কিন্তু সভাৰ কাৰ্য সমাধা হৈ ধোৱা মাত্ৰকে সেই বিঘম বাতৰিয়ে মোক অথালি-পথালিকৈ খুঁচি-বিক্ৰি বিহ্বল কৰি পেলালে ; মই ক্ষন্তেকমানো থিৰেৰে বব নোৱাৰি, অনতিপলমে এটা ঘোঁৰা যোগাৰ কৰি লৈ বাজে বাজে গৈ দিচাংমুখ ঘাট পালোঁগৈ। গৈ পাই দেখোঁ যে মোৰ ‘দদাই’ আগধৰি গৈ ঘাটত মোলৈ বাট চাই আছে। আমি আৰু সৰহপৰ বৈ থাকিব লগীয়া নহল, মই গৈ গোৱাৰ অলপ পাচতে ভটীয়াই অহা জাহাজ পালেহি। আমি দুয়ো লৰালৰিকৈ জাহাজত উঠিলোঁগৈহঁক। আমাৰ গাত পিন্ধা পোছাকত বাজে ওপৰৰি কাপোৰ-কানি এভোখৰো নাছিল, মাথোন দদাৰ হাতত শুকান বুটমাহ বন্ধা গামোছা এখন ওপৰৰি হৈ আছিল ; ঠেকা-কোট পিন্ধা মোৰ গাত সিমানে নাই। সি যি হওক, পিচদিনা পুৱাতে আমি কঁকিলামুখ ঘাটত নামিলোঁগৈ। নামি, দেখি বিচুতি ! ডব বাৰিষাৰ ডবপুৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰই গড়া ওপচাই ভীম গৰ্জনেৰে ঢৌ আকাশি থোকাৰথোকি লগাই প্ৰচণ্ড বেগেৰে বব লাগিছে। ঘাটৈয়ে দিনটোত কোনোমতেহে জাহি জাহিকৈ এডবা সিপাৰ কৰে। আমাক এখন গুটীয়া নাৱত তুলি লৈ উজাই গৈ গৈ একেবাৰে শালমৰামুখৰ পোনধৰি ঘাটৈয়ে থেও দিলেগৈ। সাগৰৰ মাজত এখন ক্ষুদ্ৰ ভাগনাওৰ সদৃশ আমাৰ টুলুঙা নাওখন অপাৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বুকুত ওপঙি গৈ গৈ সন্ধিয়াপৰত কমলাবাৰী ঘাটৰ চৰ্কাৰী জিৰগীয়া চান্দঙলাৰ গাত চাপিলেগৈ। ৰাতিটো আমি তাতে লঘোণে-ভোকে পৰি থাকিলোঁ ; মাথোন

গামোছাৰ আগত বন্ধা সেই শুকান বুটমাংগাল গামোছাতে তিয়াই কোমলাই তাৰে একোপালেৰে মুখ-খজুৱতি মৰা আহাৰ কৰিলোঁহক। আমি আশা কৰিছিলোঁ সেই ঘাটতে আমাক নিবলৈ পঠিওৱা হাতী পাম বুলি; কিন্তু উটা-বুৰা পানীত সোৱণশিৰী নৈত পাৰ কৰিব নোৱাৰি মাউতে হাতী লুইতৰ সিপাৰতে বাধি আমালৈ বাট চাই আছে বুলি পিছদিনা পুৱা উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰপৰা অহা এজন উকীল যাত্ৰীৰ (নগাওঁৰ ৬ঘনশ্যাম বেজবৰুৱা) মুখে শুনিলোঁ; তেওঁ হেনো সেই হাতীতে উঠি আহিছিল। তাৰ পাচত আমি কমলাবাৰীৰপৰা গডমুৰ ঘাটলৈকে সেইছোৱা সাত মাইল বাট খোজ কাঢ়ি গৈ পাওঁগৈ, দেখোন আকৌ এখন অপাৰ সাগৰ! সি যি হওক, ঘাটটোৱে আমাক সিপাৰৰ বাতৰি দি ততাতৈয়াকৈ পাৰ কৰিবলৈ এখন গুটীয়া নাও সাজু কৰিলেহি। আমাক নৈৰ মাজে মাজে উজাই নি নি থেৰকটীয়া হুঁতি আৰু সোৱণশিৰীৰ মোহনামুখৰপৰা সিপাৰলৈ থেও দি নাও এৰি দিলেগৈ। নৈৰ সমাজত কেনে-ফুটুকাৰে সেই উটা-বুৰা পানীৰ গতি দেখি দলা শঙ্কাকুল হোৱা যেন দেখিলোঁ। মোৰ অন্তৰতো যে সেই শঙ্কা নালাগিছিল এনে নহয়; সেইখিনিতে কেনেবাকৈ পাকনৈয়াত পৰি নাও বুৰিলে আমি লুইতত কেনেকৈ উঠি গৈ নেদেখা হমগৈ তাকো নভবাকৈ থকা নাই, তথাপি লুইতৰ থেৰকটীয়া হুঁতি আৰু সোৱণশিৰীৰ সন্ধনস্থলত পানীৰ মনোমোহা কলকলনিযে মোক বিভোল কৰি সেই আশঙ্কালৈ অলপ আওকণীয়া কৰি থৈছিল। সি যি নহওক, আবেলি পৰত সিপাৰ হৈ দেখি আমাৰ লঘোণীয়া শুকান প্ৰাণত জীপ আহিল আৰু মুখত হাঁহি ওলাল যে, আমাৰ লখিমী স্বৰূপা “জয়মতী” হাতীয়ে আমালৈ চাই গুবগুবকৈ মৰম জ্ঞাপন কৰিছে। তাৰ পাছত ঘৰৰপৰা আইতাই সজাই পঠিওৱা জা-জলপান খাই গা টপাই লৈ হাতীত উঠি ঘৰমুৱাকৈ যাবলৈ ধৰিলোঁহক। গৈ গৈ শেহনিশা ঘৰ পালোঁগৈ। গৈ পাই, হাতীৰ পৰা নামিয়েই চোতালৰ আগত আমালৈ বাট চাই থিয় দি থকা আইতাৰ চৰণত দুয়ো দীঘল দি পৰিলোঁগৈ, আইতাই দুয়োকো দাঙি ধৰি একেটা আকোৱালিৰে গৰা মাৰি বুকুলৈ চপাই লৈ চুমা দি আনন্দৰ চকুলো বোৱাবলৈ ধৰিলে। তাৰ পাচত ততালিকে উজ্জৱল হৈ গৈ, আমি দুয়ো নৰিয়াপাটী পৰা চালপীৰাৰ ভৰি পথানত আঁঠু লৈ পিতৃদেৱতাক সেৱা কৰিলোঁগৈ। দেউতাই আমাক দেখি হৰ্ষবিহ্বল হৈ লাহেকৈ মূৰ দাঙি নৰিয়ামুখৰ কৰ্ণ হাঁহি বিৰিঙাই উঠি বহিল। দেখি শোক-সন্তোষৰ উত্তল-থুলত আমাৰো মুখৰ মাত হেৰাল। তাৰ পাচত দিনদিয়েকৰ মূৰত পিতৃদেৱতাই ক্ৰমাৎ আৰোগ্য লাভ কৰিবলৈ ধৰিলে। আমি নিশ্চিত হ'লোঁহক। তাৰ পাচত, এসপ্তাহমান আত্মীয়-কুটুম, বন্ধু-বান্ধৱ, গঞা-চুবুৰীয়া আদিৰ সন্ধনস্থ উপভোগ কৰি উঠি মোৰ আকৌ উপস্থিত কৰ্তব্যলৈ ধাউতি হল। মই শিৱসাগৰৰপৰা লগত লৈ যোৱা ব্যৱস্থা-সমলেৰেই মোৰ জন্মভূমি উত্তৰ-লক্ষীমপুৰতো পোন-প্ৰথমে এখন ‘আহোম সভা’ প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ ওলালোঁ। সেই উদ্দেশ্যে মই সপ্তাহদিয়েক ওচৰৰ আহোম গাওঁবোৰত ঘোঁৰাৰে আৰু দূৰৈবোৰত হাতীৰে গাওঁ ফুৰি আহোম জাতিবৰ্গক সিবিলাকৰ আগৰ দিন আৰু এতিয়াৰ দিনৰ বিজ্ঞি দেখুৱাই পুনৰুত্থানৰ

অৰ্থে বহুপৰ হবলৈ উত্তৰাই ফুৰিছিলোঁ; আৰু সেই ছেগতে মোৰ শিৱসাগৰীয়া কাৰ্যৰ আৰ্হিৰে তেলাহী, বেতেৰী, কমলাবাৰী, চিনাতলী, চুটীয়াকাৰী, কদম বৰদলনি, ঘিলামৰা, ঢকুৱাখনা এইবিলাক মৌজাত বাইজক কানিৰ অপকাৰিতা বুজাই দি, কানীয়াৰ কানি পাঁন কৰা অভ্যাস একৱাবলৈ বাট দেখুৱাই খনচাবেক 'কানিনিবাৰণী মেল' পতাই দিলোঁ। তাৰ পাচত টাউনত 'উত্তৰ লক্ষীমপুৰ আহোম-সভা' নামেৰে এখন স্থায়ী সভা স্থাপন কৰাই ৭পাণীক্ষনাথ গগৈদেৱক তাৰ নিগাজী সম্পাদকৰ বিষয়বাব দিয়ালোঁ। সেই কাৰ্যত মই মোৰ পিতৃদেৱতা ৭ঘিনাবাম গোহাঞি বৰুৱা আৰু মোমাইদেউ ৭কণনাথ গোহাঞি ফুকন ডাঙৰীয়া-ষয়বৰা বিশেষ সহায় পাইছিলোঁ; কিয়নো সেই সময়ত ত'ত বিলাক দুজন ক্ৰমে জিলাত আৰু ঢকুৱাখনাত উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ প্ৰখ্যাত আৰু প্ৰতাপী মৌজাদাৰ আছিল; আৰু সেই লগতে মোৰ সৌহতীয়া ফলস্বৰূপ লগৰীয়া কাৰ্যকাৰক ৭পাণীক্ষনাথ গগৈদেৱৰ কাৰ্য-কুশলতাই মোৰ সেই কৰ্তব্য সাধনত নথৈ গুণ দিছিল।

অ, ভা, উ, সা, সভাৰ প্ৰতিষ্ঠা

আপদে সম্পদ মাতে। মোৰ পিতৃদেৱতাৰ সেই টান নৰিয়াৰ আপদে যেন য়োক চিলাই থাপ মাৰি উকুৱাই নিয়াদি নি মোৰ জন্মভূমি উত্তৰ-লক্ষীমপুৰত জাতীয় কৰ্মক্ষেত্ৰতহে নমাই দিলেগৈ। তাত নামিয়েই পোনেই মোৰ আগৰ সহপাঠী, সহকৰ্মী, লগৰীয়া সাহিত্যিক, বালাবন্ধু, অন্তৰতম কুটুম ৭পাণীক্ষনাথ গগৈদেৱৰ সজলাভ হোৱাত মোৰ অন্তৰত আনন্দ-উলাহ নধৰা হল। সেই সজলাভে মোৰ আন্তৰিক সাহিত্যিক কামনা উজাৰ খুৱাই তুলিলে। সেই প্ৰসঙ্গতে আমি দুয়ো আমাৰ জাতীয় সাহিত্যৰ উন্নতি বিধায়ক চৰ্চালোচনাত লাগি গলোঁহঁক। পোন-প্ৰথমে আমাৰ সেই ভেটিবন্ধুকে, কলিকতাৰ অ, ভা, উ, সা, সভাৰ (অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতি-সাধনী সভা) আৰ্হিৰেই উত্তৰ-লক্ষীমপুৰতো সেই নামেৰেই এখন অ, ভা, উ, সা, সভা প্ৰতিষ্ঠা কৰিলোঁহঁক। এই সভা পাতোতে উজ্জ্বল পালোতে টান পালোঁ, কাৰণ সেই কালত যথেষ্ট শিক্ষা বিস্তাৰৰ অভাৱ হেতু জনসাধাৰণে সাহিত্য সভাৰ মোল নাপাইছিল। আনকি এই সাহিত্য সভা প্ৰতিষ্ঠা কৰা প্ৰসঙ্গত গগৈদেৱ আৰু মই ইতিহাসৰ কাণটিলিকি শুনিব আৰু সহিব লগাত পৰিছিলোঁহঁক। সি আজিকোপতি মোৰ সৌন্দৰণীত টিলিক-টিলিককৈ বাজিব লাগিছে। সি যি হওক, এই জাতীয় সাহিত্য-সভাখনি প্ৰতিষ্ঠা কৰি উঠি, মোৰ স্থযোগ্য লগৰী সৰল সাহিত্যিক ৭পাণীক্ষনাথ গগৈদেৱক তাৰ সম্পাদকীয় বিষয়বাব গতাই দি নিশ্চিন্ত হলো। তাৰ পাচত এই অ, ভা, উ, সা, সভাৰ জৰিয়তে আমাৰ জাতীয় সাহিত্যৰ উন্নতি কৰে আমি কি কাৰ্য হাতত লোৱা উচিত, তাৰ আলোচনা হল; আৰু সেই আলোচনা একাদিক্ৰমে কেইবাটাও বৈঠকত উত্থাপিত হৈছিল। সদৌশেষত তাৰ ফীমাঃসাত এই প্ৰশ্ন উঠিল যে আমাৰ দেশৰ মজলীয়া আৰু ওখখাপৰ স্কুল-পঢ়াশালি-বোৰতো আমাৰ দেশী ভাষাৰ পাঠ্য পুথি নচলিব কিয়? সেই উদ্দেশ্যে আমি কি কৰা উচিত?

পোন প্ৰথম পঢ়াশলীয়া পুথি প্ৰণয়ন

সেই প্ৰথমূলক সমস্তা ডাঙৰ অৰ্থে পাণীশ্ৰনাথ গগৈদেৱে আৰু মই স্বকীয়া স্বকীয়াকৈ নানা ফালৰপৰা মতামত, উপদেশ আৰু পৰামৰ্শ সংগ্ৰহ কৰিবলৈ লাগি গলোঁহঁক। মই সেই উদ্দেশ্যে সেই কালৰ প্ৰবীণ সাহিত্যিক মোৰ সৰল হিতাশী পৰম শ্ৰদ্ধাঙ্গন ৬৭বিধৰ চলিহা ডাঙৰীয়া আৰু সেই সময়ৰ অসম শিক্ষা বিভাগৰ গুৰিখৰোঁতা ভূতপূৰ্ব স্কুল ইন্সপেক্টৰ (পাচত Director of Public Instruction, Assam) মিঃ জে, উইলচন চাহাবৰ লগত বিস্তৰ লিখা-লিখি কৰি আৰু তেওঁৰপৰা পোৱা সজ্ঞ আৰু সাক্ষৰ উপদেশ অনুসৰি গমি চাওঁ যে আমি যি ঘৰ সাজিবলৈ উৎপথপ লগাইছোঁহঁক তালৈচোন ডেটি চোন্ধোৱা হোৱাই নাই,—এইপিনিতে কবলগীয়া যে ওপৰত নাম লোৱা বিচক্ষণীয়া আগৰ স্কুল পৰিদৰ্শক দুগৰাকীৰ মই বৰ প্ৰিয়পাত্ৰ আছিলোঁ। দুয়োগৰাকীয়ে একেআমাৰে মোলৈ এই সিদ্ধান্ত দি পঠিয়ালে যে প্ৰথমে আমাৰ দেশৰ মজলীয়া আৰু ওখথাপৰ পঢ়াশালিৰ পাঠ্যৰ উপযোগী পুথি, বিশেষকৈ সাহিত্য পুথিৰ উপস্থিত অভাব গুচাবলৈ আমাৰ উদ্ভৱ হ'ব লাগে; তাৰ পাচতহে বাস্তৱ ফল লাভলৈ আশা কৰা উচিত হ'ব। আমি চালোঁহঁক, কথা সঁচা; আনৰে সৈতে ফেৰ পাতিবলৈ আমাৰ ভাষাত ঘাইকৈ ওখথাপৰ সাহিত্য পুথি এখনেই নাই। সেই কালত অসমৰ মজলীয়া ছাত্ৰবৃত্তি পঢ়াশালিত প্ৰথম শ্ৰেণীত যিকেখন বঙ্গলা সাহিত্য পুথি চলিছিল, তাৰ শাৰীত থিয় কৰিবলৈ আমাৰ ভাষাত এখনো উপযুক্ত সাহিত্য পুথি বিচাৰি নাপাওঁ। এই কথাত গগৈদেৱে আৰু মই মনে মনে বৰ লাজ আৰু মনস্তাপ পালোঁ। আৰু সেই আপাহতে আমাৰ যুটীয়া পুৰুষাৰ্থৰ বলেৰে বঙ্গভাষাৰ সেই শ্ৰেণীৰ সাহিত্য পুথিৰ শাৰী পূৰাব পৰাকৈ এখন ওখথাপৰ অসমীয়া সাহিত্য পুথি যুগুত কৰি উলিয়াবলৈ বুলি আমি দুয়ো দুইবোৰ ওচৰত প্ৰতিশ্ৰুত হ'লোঁহঁক। সেই অদ্বীকৃত যুটীয়া সঙ্কল্পৰ ফল হৈছে দুকুৰিমান বছৰৰপৰা একেবাৰে এতিয়ালৈকে মজলীয়া ছাত্ৰবৃত্তি আৰু তাৰ সমনীয়া শ্ৰেণীবোৰত চলি থকা অসমীয়া ওখথাপৰ সাহিত্য পুথি 'সাহিত্য সংগ্ৰহ'। অসমীয়া সাহিত্যত ইয়াক বৰ্তমানলৈকে অধিতীয় বা শীৰ্ষস্থানীয় পঢ়াশলীয়া পাঠ্যপুথি বুলিলে বঢ়াই কোৱা নহ'ব বোধ কৰোঁ, কিয়নো আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যত আজিলৈকে এই 'সাহিত্য-সংগ্ৰহ' পুথিৰ সমনীয়া স্কুল সাহিত্য পাঠ্যপুথি দ্বিতীয় এখন ওলোৱা নাই এথোন। অৱশ্যে ইয়াৰ নামনাটক কেইখনমান পঢ়াশলীয়া সাহিত্য পাঠ্যপুথি প্ৰচাৰিত হৈছে, কিন্তু 'সাহিত্য-সংগ্ৰহ'ত সন্নিবিষ্ট হোৱা মৌলিক (original) ৰচনাৰ চানেকি সেইবোৰত নাই। তেনেকুৱা চানেকি আজিকালি প্ৰবন্ধাকাৰে পাবলৈকো নাই। কিয়নো আজিকালিৰ অসমীয়া লেখকসকলৰ সৰহভাগেই অনুকৰণপ্ৰিয় আৰু পৰৰ ভাষাত ওলোৱা পৰৰ ভাবত ভেজনি আৰু গঢ়িলা লৈ লিখাত অভ্যস্ত। সেইবাবেই 'সাহিত্য-সংগ্ৰহ' পুথিৰ দ্বিতীয় ভাগ এটা উলিয়াবলৈ অসম শিক্ষা বিভাগীয় কৰ্তৃপক্ষৰপৰা সাংকেতিক অনুৰোধ পায়ো মই বহু প্ৰবন্ধেও-সেই বিষয়ত কৃতকাৰ্য হৈ উঠিবগৈ নোৱাৰিলোঁ। অৰ্থাৎ তদৰ্থে নতুনকৈ ওলোৱা উচ্চতৰ অসমীয়া মৌলিক ৰচনা বৰ্ধষ্ট সংগ্ৰহ কৰিবলৈ বিচাৰি নাপালোঁ। সেই কাৰণে হাইস্কুলৰ ছটা ওপৰ

শ্ৰেণীত চলাবৰ অৰ্থে কৰ্তৃপক্ষে এই 'সাহিত্য-সংগ্ৰহ' পুথিকে প্ৰথম অৰ্ধেক আৰু দ্বিতীয় অৰ্ধেককৈ দুভাগ কৰি পাঠ্য তালিকাত বিতংকৈ ধৰিছে ; মাথোন দ্বিতীয় অৰ্ধেককে দ্বিতীয় ভাগৰূপে আগবঢ়োৱাৰ উদ্দেশ্যে 'সাহিত্য-সংগ্ৰহ' পুথিৰ দশম তাঙৰণৰপৰা তাত ওপৰৰিকৈ এছোৱা বোণ দি আৰু মাজে মাজে গোটাচাৰেক পন্থ আৰু গন্থ প্ৰবন্ধ নতুনকৈ সন্নিবিষ্ট কৰি সেই দ্বিতীয়ছোৱা অলপ পুৰঠ কৰা গৈছে। আদিতেও এই 'সাহিত্য-সংগ্ৰহ' যুগুত কৰোঁতে আমি বৰ টান পাইছিলো। আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যই নতুনকৈ গঢ় লোৱা দিনৰেপৰা সেই সময়লৈকে (এতিয়াৰ পৰা দুফুৰিমান বছৰৰ আগেয়ে) পঢ়াশালিৰ পাঠ্যোপযোগী বচনা বা প্ৰবন্ধাদি বিচাৰি আমি দুয়ো পাতপাত কৰিলোঁক। তেতিয়ালৈকে প্ৰচাৰিত হোৱা বাতৰিকাকত, আলোচনী আৰু গ্ৰন্থাৱলীৰ এখনো আমি চালি-জাৰি নোচোৱাকৈ বাদ পৰি বোৱা নাছিল বোধ কৰোঁ। সিমানতো পুথিখন চকুত লগাকৈ পুৰঠ কৰি উঠিবগৈ নোৱাৰা হেতুকে মই খনদিনেক গন্থবচনা নতুনকৈ ৰচি দিবলগীয়া হৈছিল। পন্থভাগ গোটোৱাত অৱশ্যে বৰ টান পোৱা নাছিলো ; কিয়নো তাৰ নিমিত্তে মোৰ স্ব-ৰচিত কবিতা যথেষ্ট আছিল—এতিয়াও 'সাহিত্য-সংগ্ৰহ'ত যিখিনি কবিতা সন্নিবিষ্ট হৈ আছে তাৰ সমানে এভাগ মোৰ নিজা। এই বচনা সংগ্ৰহৰ সংস্কৰ্গত এটি কথা এইখিনিতে উল্লেখ্যাবৰ মন গল। 'সাহিত্য-সংগ্ৰহ' পুথিৰ সংগ্ৰাহকৰূপৰ সৰু আছিল যে সেইযুগৰ স্থলেখক সকলো লক্ষপ্ৰতিষ্ঠ অসমীয়া সাহিত্যিকৰ বচনাৰ চানেকি সংগৃহীত হব লাগে। পিচে হতাশ হব আৰু আচৰিত মানিবলগীয়াত পৰিলোঁক যে সেই সময়লৈকে সবাতকৈ সৰহকৈ অসমীয়া প্ৰবন্ধাদি লিখক এতিয়াৰ স্থনিপুণ প্ৰবীণ সাহিত্যিক বসৰাজ শ্ৰীযুত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাদেৱৰ বচনাপুঞ্জৰ মাজত পঢ়াশলীয়া পাঠ্যৰ উপযোগী বহুস্তব্ধবিয়োগ উকা বচনা এখন বিচাৰি গগৈদেৱ হাইবান হল ; তথাপি তেওঁৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধি নহ'ল ; সদৌশেষত 'জীৱনযুদ্ধ' শীৰ্ষক তেখেতৰ নিচেই শেহতীয়া (সেই সময়ৰ শেহতীয়া) বচনা এখনিত মোৰ চকু পৰিল। দুয়ো তাকে বৰ আগ্ৰহেৰে চপাই লৈ মনপানি চাবলৈ ধৰিলোঁ, চাই চাই আমাৰ হাঁহি উঠিল যে তাতো বসৰাজৰ বসময় কাপে মাজতে ছয়া কাটি গৈ, "কেৰপাই টেকেলাৰ ঘৰত শিয়াল স্মুৱাই দি টেকেলানীৰ ভাতচক লুককাই লওভও কৰাই" জীৱনযুদ্ধৰ সমৰ্থনত উদবুদ্ধ এখন লগাই দি বং চাইছে ! আমি লেখকৰ আভাৱিক ৰসিকতা অন্তৰ্বেসৈতে শলাগিলোঁ, কিন্তু কতবাব অমুৰোধত সেই ধেমেলীয়া পটন্তৰটি বাদ দি থৈ বচনাখনি 'সাহিত্য-সংগ্ৰহ' পুথিত সন্নিবিষ্ট কৰিলোঁক। তাৰ পাচত পুথিখন যুগুত হৈ উঠিলত তাক লুটিয়াই চাওঁতে আমাৰ মনত এনে ভাব হল যেন সি উভতিহে উপজিল ; কিয়নো স্থলীয়া পাঠ্যোপযোগী সাহিত্য পুথি যুগুত কৰোঁতে আমি তাক গুৰিৰপৰা খাপি-খাপিকৈ হুতুলি একেবাৰে আগবৰণা আৰম্ভ কৰিলোঁক ; আৰু তাৰে সৈতে সাহিত্য লানি (series) এটা আঁচিবৰ অৰ্থে আগবৰণা গুৰিলৈ উভতি নামি আহিব লগীয়া হলোঁক। আমাৰ মনত ইও এটা নতুন অভাব আহি পৰিল যেন লাগিল, সেই উভতিধৰা নামনাচ্ ভাগ পূৰণ কৰাৰ বাব মোৰ ঘৰতে পৰিল ; কিয়নো আমাৰ ভাষাত তেতিয়া আন আন কেইবাটাও বিষয়ক পঢ়াশলীয়া পুথিৰ অভাব জিলিকি থকাত

তাৰ ভিতৰত নিতান্ত লাগতিয়াল বিষয় ‘অসমীয়া ল’ৰাৰ ভূগোল’ এখন লিখাৰ বাব লবলৈ গঠনদেৱে মনস্থ কৰি থৈছিল ; কিন্তু তেওঁৰ দৰেই মোৰো সঙ্কল্প আছিল পঢ়াশলীয়া ভূগোল আৰু ‘অসমৰ বুৰঞ্জী’ পুথি দুখন লিখিবলৈ। গতিকে অসমীয়া সাহিত্যৰ লানিটো সম্পূৰণ কৰাৰ উদ্দেশ্যে ‘সাহিত্য-সংগ্ৰহ’ৰ পৰা তললৈ নমাই আনি আৰু তিনিছোৱা অসমীয়া পঢ়াশলীয়া সাহিত্য পুথি যুগুত কৰাৰ ভাৱ মোৰ গাত পৰিল ; আৰু তাৰো তললৈ (ক-খ পুথিলৈকে) তিনিছোৱা উলিওৱাৰ বাব গঠনদেৱে গাত ললে। সেই সঙ্কল্পৰ ফল স্বৰূপে ৬পাণীজুনাথ গঠন প্ৰণীত ‘অসমীয়া ল’ৰাৰ ভূগোল’ আৰু ‘ল’ৰা-শিক্ষা’ তিনিছোৱা আৰু মোৰ প্ৰণীত ‘নীতিশিক্ষা’ তিনিছোৱা, ‘ভূগোল দৰ্পণ’ আৰু ‘অসমৰ বুৰঞ্জী’ প্ৰচাৰিত হয়। মোৰ ‘নীতিশিক্ষা’ তিনিছোৱা আৰু তাৰ অগাপিচাকৈ লিখি প্ৰচাৰ কৰা ‘ভূগোল-দৰ্পণ’ আৰু ‘অসমৰ বুৰঞ্জী’ পঢ়াশলীয়া অসমীয়া পুথি কেইখনৰ বিষয়ে পাচত যথোচিত আকৌ স্মৰণি চোৱা যাব। ইয়াৰ পাচত মোৰ প্ৰণীত পঢ়াশলীয়া অসমীয়া সাহিত্য-পুথিৰ লানি বা ‘চিৰিঙ্গ’টো (series) গুৰিৰপৰা আগলৈ সম্পূৰণ কৰাৰ উদ্দেশ্যে যয়ো আদি পুথি তিনিছোৱা প্ৰণয়নত সঙ্কল্প আগত ললোঁ ;--তাৰ কাৰ্য্যকল হৈছে মোৰ ‘আদি-শিক্ষা’ তিনিছোৱা। এয়ে সেয়ে অৰ্থাৎ ‘আদি-শিক্ষা’ তিনিছোৱা, ‘নীতিশিক্ষা’ তিনিছোৱা আৰু ‘সাহিত্য-সংগ্ৰহ’ এই আটাইকেইখন পুথি একে কঠিকৈ ধৰি মোৰ পঢ়াশলীয়া সাহিত্য লানি বা ‘চিৰিঙ্গ’টো সাতখপীয়াকৈ সম্পূৰণ হৈ উঠাত মোৰ সাহিত্য-সাধনাৰ এভাগি লাগতিয়াল আংশিক ফল পূৰ্ণ হৈ উঠিল বুলি ভাবি প্ৰাণত এফেৰি নিৰ্মল স্মৃতি উপভোগ কৰিছোঁ।*

সপ্তম সৰ্গ

চাকৰীয়া জীৱনৰ আৰম্ভণ

বাহিৰত ৰাজহুৱা সভা-সমিতি সংগঠনাদি জাতীয় অস্থানত দেহ-মন লগাই উফৰি ফুৰিছিলো বুলিও ভিতৰি মই মোৰ সেই সাময়িক জীৱনৰ আচল কৰ্তব্যলৈ পাহৰা নাছিলোঁ ; মই ঘৰতে ছাত্ৰ হিচাপে ওকালতি পৰীক্ষাৰ নিমিত্তে সাজু হোৱাৰ অভিপ্ৰায়ে আইন-অধ্যাপনাত একাগণভীয়াতৈ লাগি আছিলো। তাৰ কাৰণে মোৰ সময় নিকুপিত আছিল। ওপৰকি সময়খিনি মাথোন মোৰ ছৱলীয়া কৰ্তব্য পালনত নিয়োজিত হৈছিল ; যেনে গুটি গুটি কবিতা ৰচনা কৰা, বাতৰি কাকত আৰু আলোচনী কাকতলৈ প্ৰবন্ধ লিখা, পঢ়াশলীয়া পাঠ্যপুথি প্ৰণয়নৰ অৰ্থে সমল সংগ্ৰহ কৰা, সভা-সমিতি আদিলৈ বক্তৃতাৰ চিন্তালোচনা কৰা, অসমীয়া ভাষাক “বঙ্গলাৰ অপভ্ৰংশ” বোলোঁতাবিলাকৰ উক্তি ওফৰাবলৈ যুক্তি জুকিয়াই লোৱা ইত্যাদি। সেই একে সময়তে মই সাহিত্যিক, সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক কাৰ্যালোচনাত সমানে মনোনিবেশ কৰি চলিছিলোঁ। এই তিনি বিষয়ত সেই কালত মোৰ মনত এনেদৰে ৰাপ বহিছিল যে সেইবোৰ বিষয়ক চিন্তালোচনাই মোৰ বং ধেমালিৰ মাজেদিও সৰকিবলৈ সক্ষম পাইছিল। সেই প্ৰসঙ্গত সেইকালত অসমীয়া ৰাইজৰ নিৰ্জু প্ৰকৃতিয়ে মোৰ মনত আনন্দও বঢ়াইছিল, বিষাদো লগাইছিল ; আনন্দ বাঢ়িছিল এইবাবে যে, সজ্ঞাট সৰলভাবে পোনাই দেখুৱালে অসমীয়া ৰাইজে আগ্ৰহেৰে সেইবাটে বাট লয়, বিষাদ লাগিছিল এইবাবে যে, বিদেশী আৰু আন প্ৰদেশী লোকৰ দমননীতিৰ সিবিলাক সহজ শৰণীয়া। বিশেষকৈ সেইকালৰ ৰঘুমলাসদৃশ বঙ্গালী প্ৰবাণীৰ সিবিলাক বৰ বশ আছিল ; আনকি বৃটিছ ৰাজ-কৰ্মচাৰীতকৈও বঙ্গালী বিষয়ালৈ সিবিলাকে অধিক ভয় কৰিছিল। আজিকালি যেনেকৈ কিছুমান ডাঙৰ দেশহিতৈষীয়ে বৃটিছ বিষয়াদিৰ আগত ‘অৰ্থশূন্য’ ‘হয়’ ‘হয়’ কৰি ক্ষুদ্ৰ স্বার্থ সিদ্ধি কৰি, গুটীয়াকৈ টনকিয়াল হবলৈ উদ্দেশ্য ৰাখি চলে, তেতিয়া বঙ্গালী বিষয়াৰ ওচৰত সেইবিধৰ অসমীয়াই সেই আচৰণেৰে সেই উদ্দেশ্যলৈ লক্ষ্য ৰাখি চলিছিল ; এনেকি বঙ্গালীৰ আগত “বঙ্গালী” বুলিবলৈকো অসমীয়াই অপৰাধ লগোৱা যেন জ্ঞান কৰিছিল। অসমীয়াই সমাজৰ তেনেকুৱা নিশ্চেজ অৱস্থাত নিজৰ জাতীয় সাহিত্যৰ উন্নতিৰ চৰ্চা কৰে কেনেকৈ ! সেই কাৰণেহে মই মোৰ শিৱসাগৰীয়া লগৰীয়া বান্ধৱবৰ্গৰে সৈতে লগ-লাগি অ. ভা. উ. সা. সভাৰ শাখা ভিন্ ভিন্ কেন্দ্ৰত বঢ়াবলৈ যত্ন কৰোঁতে কোনো কোনো অসমীয়া বৰমুৰীয়া মাহুহৰপৰাও ইতিকিং সহিব লগাত পৰিছিলোঁ ! তথাপি, তেনেকুৱা জাতীয় ছৰবহালৈকো আওকাণ কৰি মই উত্তৰ লক্ষীমপুৰত পুনৰপি থিতাপিত হোৱা সেই সময়ত মোৰ সাহিত্য চৰ্চা অৱাবিতভাবে চলাইছিলোঁ, বিশেষকৈ মোৰ সুযোগ্য লগৰীয়া সাহিত্যিক ৩পাণীজনাথ গগৈদেৱৰ সহযোগিতাৰ বলত। আচলতে ৩গগৈদেৱৰে সৈতে লগ লাগিলেই আমাৰ মাজত সাহিত্যচৰ্চা আপোনা-আপুনি আহি পৰেহি। পিচে সেইভাৱে মনৰ উলাহেৰে

ঘৰতে ছমাহমান কটাইছোঁ, এনেতে মই নগা-পৰ্বতৰ কহিমা গবৰ্ণমেণ্ট ইংৰাজী স্কুলৰ হেডমাষ্টাৰৰ পদত অৰ্ঘ্যচিতে নিযুক্ত হওঁ। ‘অৰ্ঘ্যচিতে’ বুলিছোঁ এই বাবে যে, মই কলিকতাৰপৰা উলটি অহাৰ অলপ পাচতে মোৰ সেই কালৰ ঘাই হিতাশী অসম শিক্ষা-বিভাগৰ ডিৰেক্টৰ মি: জে, উইলচন চাহাবক জনাই থোৱা আছিল যে সেই সময়ত মই ঘৰতে আইন অধ্যয়নত লাগি থাকিম; সেই আপাহতে তেখেতে মোক আগধৰি নোসোধাকৈয়ে অভিভাবক হিচাপে মোলৈ সেই পদৰ মকবলী পত্ৰ এখন আপোন মনেৰে পঠিয়াই দিয়ে। সেই মকবলী পত্ৰ পাই মই আনন্দত উকলীকৃত হলোঁ। খস্কেকলৈ মই মোৰ চিৰলগৰীয়া জাতীয় উন্নতি সাধনা বিষয়ক অহুষ্ঠানাদিলৈকো পাহৰাৰ নিচিনা হলোঁ। মোৰ সেই আনন্দ কিন্তু আচলতে মই সেই হেডমাষ্টাৰী পদটো পোৱাৰ বাবে নহয়, মোৰ মনমুগ্ধকৰ ঠাই নগা-পৰ্বতত গৈ মই পুনৰপি কিভাবে থিতু লমগৈ সেই আনন্দময় কল্পনাতহে মোৰ মন উধাও হৈ উঠিছিল। কিয়নো, সেই কল্পনা সেয়ে নতুন নহয়। আগবাৰ কহিমা এৰি অহা দিন ধৰি সি মোৰ চিৰলগৰী হোৱাত, তাৰপৰা শাস্তি স্ব্থ সততে মোৰ অন্তৰৰ পৰা নিজৰি নিজৰি বৈ আছিল। পিচে, এনেতে, সিটো শৈল শিলতৰপৰা সেই পদদানৰ সংবাদে আহি সেই সোঁতৰ লোৰত পথালি দি পৰি থকা পাহৰণৰ শিল চপৰা বগৰাই দিয়া মাজকে সেই মোৰ পৰাণ-পমোৱা উলাহৰ সোঁত আনন্দ লহৰীৰে সৈতে কল্কলুটৈ ভৈয়ামলৈ বাগৰি বৈ আহি মোক যেন ক’বলৈ চোৱাই লৈ গ’লহি!—তেতিয়াৰেই সেই স্নগহীন নামবৰ হাবি, সেই তথ্যগ্ৰাহী ডিমাপুৰৰ হিড়িম্বানগৰ, সেই পৰ্বতপাদ নীচুগাৰ্ডৰ কুল কুল নিনাদিত ৰূপালী নৈখনি, সেই কহিমা পৰ্বতমালাৰ মাজে মাজে সৌন্দৰ্যসমলেৰে বুকুভৰা দীঘলী ‘গুহাৱলী’ এইবোৰ স্বথদৃশ্য এটিৰ পিচত আনটিকৈ মোৰ সোঁৱৰণী পটত ফটকটায়াকৈ জিলিকি উঠিল, মোৰ মনে উদ্ভাবলভাৱে নগা-পৰ্বতৰ টিঙ্গে টিঙ্গে ভ্ৰমিহলৈ ধৰিলে; স্বৰূপত সেই ক্ষন্তেকৰ নিমিত্তে মই আপোন-পাহৰা হৈ পৰিছিলোঁ। কিন্তু পিচ মুহূৰ্ততে অকস্মাতে মোৰ মন আন এটা বিপৰীত ভাবৰ আকৃতিত লাগি চাত ৰবে মোকোটা খাই পৰিল; আক সেইক্ষণতে মোক সংকল্পিত ওকালতি পৰীক্ষা দিয়া ভাবে হেঁচি ধৰিলেহি। সেই দোদোৰ-মোৰত মোৰ মন উগুল-থুগুল ভাবত বিমোৰ হৈ পৰিল। এইভাবেই দিনদিয়েক পাৰ হ’ল। তাৰ পাচত মোৰ মনৰ কথা মোৰ গুৰুজন আৰু বন্ধু-বান্ধবৰ আগত মই ব্যক্ত কৰিলোঁ। তাৰ সমিধান মোৰ ৩গিত্ত্বেদবতা প্ৰমুখ্যে মোৰ অভিভাবক আৰু অপৰ বন্ধু বান্ধৱৰপৰা এই বুলি পালোঁ যে গবৰ্ণমেণ্টে উপাৰ্জি দিয়া সেই পোন-প্ৰথম বিষয়-বাবটো প্ৰত্যাহ্বান কৰা উচিত নহয়; বিশেষকৈ যি স্কুলৰপৰা মই এণ্ট্ৰেঞ্চ পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ কলিকতাৰ উচ্চ শিক্ষালৈ ছুৱাৰ মুকলি পাইছিলোঁ, সেই স্কুলৰ হেডমাষ্টাৰী পোৱাটো মোৰ পক্ষে সৌভাগ্যৰহে বিষয়। তত্পৰি সিবিলাকে মোক এই বুলি বুজনি দিলে যে সেই পদ গ্ৰহণ কৰিলেও মোৰ ওকালতি পৰীক্ষা দিয়া লক্ষ্য ভ্ৰষ্ট হোৱাৰ ভয় নাই; কিয়নো শিক্ষকতাৰ কৰ্তব্যৰ লগতে অধ্যাপনালৈকো স্থচল পোৱা যাব। ইত্যাদি বুজনিৰ স্বৰত মোৰ মন ৰ লাগিল। তাৰ অলপ পাচতে পুনৰপি আনন্দত উধাও হৈ নগা-পৰ্বতৰ উদ্দেশ্যে মোৰ মনে পাখি কোটালিবলৈ ধৰিলে।

দ্বিতীয়বাৰ কহিমা যাত্ৰা

যথাগম্যত মই নগা-পৰ্বতৰ উদ্দেশে দ্বিতীয়বাৰ যাত্ৰা কৰিলোঁ। যাওঁতে মোৰ চেমনীয়া কালৰ বন্ধুত্ব শিৱসাগৰত ভূমুকি মাৰি যাবলৈ বুলি ঠাইতে সোমালোঁ; উদ্দেশ্য মোৰ ৮৮নোহী বাইদেউ আৰু পূজনীয় ৮৮ভিনীহিদেবক সেই যাত্ৰাকালত সেৱা জনোৱা। এইবাৰ মোৰ ভোলানাথ ভিনীহিদেবে মোক নিলগতে দেখি খল্খলকৈ হাঁহি পেলালে; সেই হাঁহিৰ গল্গলনিৰ লগে লগে মোৰ অন্তৰে হৰ্ষ গদগদ হৈ ভিতৰি কল্কলাবলৈ ধৰিলে। শিৱসাগৰত মুঠেই দুদিনলৈ বৈ গৈ, মোৰ সমনীয়া লগৰীয়া বন্ধুবৰ্গৰ স্তব্ধ উপভোগ কৰি উঠি, মই প্ৰফুল্লমনেৰে কহিমা যাত্ৰা কৰিলোঁ। যাত্ৰাকালত গোলাঘাটৰপৰা নীচুগাৰ্ডলৈকে এইছোৱাত বিশেষ পৰিবৰ্তন একো দেখা নাপালোঁ, মাথোন বাটৰ দুয়োফালে ভালেমানলৈকে আগবাৰতকৈ মুকলি, উদং, বিকাৰিকা যেন লাগিছিল। নীচুগাৰ্ড গৈ পোৱা মাত্ৰকে মোৰ মনমোহিনী পুৰণি চিনাকী সেই পৰ্বত-জীয়াবী সৰু ৰূপালী নৈখনিৰ কল্কলনি শুনি মোৰ মন-প্ৰাণ কল্কললৈ ব লাগিল, তাতে মোৰ আন্তৰিক উলাহেও এটা দম ললে। কিন্তু হৃদয় কথা যে, তাৰপৰা ওপৰছোৱা পৰ্বতীয়া বাটৰ দুয়োফালে দুৰ্ঘোৰ পৰিবৰ্তনে মোৰ চকুত্পি ক্ৰমাৎ মাৰ নিয়াবলৈ ধৰিলে। পোন প্ৰথমবাৰৰ যাত্ৰাৰ সেই পৰ্বতীয়া বনবাট, সেই অটব্য অৰণ্য গৰ্ভৰ লুং-লুঙীয়া অকোৱা-পকোৱা, উঠা-নমা, জিলিয়ে জাঁ-কৰা, নিজম পথ আৰু নাই; তাৰ সলনি পৰ্বতৰ পাকেপতি ইটাগুৰীয়া বন্ধচুৱা গাড়ীবাটৰ কৃত্ৰিম শোভাই মোৰ চকুত আমনি লগাবলৈ ধৰিলে। সি যি হওক, মাজে মাজে দীঘলী গুহাৰ কানে কানে বিজুলী বেথাৰ দৰে কেঁকাৰেঁকৈ বগাই ক্ৰমাৎ ওপৰলৈ উঠি যোৱা ৰাঙলীমাৰ্গৰ লেজুভালি মোৰ চকুত এটি অভিনৱ আৰু উপাদেয় দৃশ্য যেন অন্মুল্য হবলৈ ধৰিলে। সেই লেজুৰামাৰ্গেদি খাপিখাপিকৈ স্বৰ্গাৰোহণ কৰাৰ দৰে গৈ থাকোতে হাবি স্বৰ্গভাইদি দীঘলী গুহাৰলীৰ স্তম্ভৰ তলৰ চোঁচা শোভালৈ জুমি জুমি চায়েই অন্ত নাপাওঁ, চাই চাই চায়ে আমনি নালাগে, হেঁপাহ নপলায়। তাৰ লগে লগে, সেই তিনি চাৰি বছৰৰ ভিতৰত সিমান পৰিবৰ্তন ঘটাৰ কাৰণ কি, তাৰ আঁতি-গুৰি ক'ত ইত্যাদি প্ৰশ্নাবলী মোৰ মনত উজাৰ খাই উঠিল। ভাবি ভাবি পালোঁগৈ যে, সেই কাৰণ আৰু সেই আঁতি-গুৰি ইং ১৮৯১ চনৰ মণিপুৰীয়া ভীষণ বিদ্ৰোহ। মই কলিকতাত প্ৰবহুৱা ছাত্ৰ হৈ থকা কালত মণিপুৰত এটা ৰোমাঞ্চক বিদ্ৰোহ উপস্থিত হয়। তাৰ পৰিণামত অসমৰ চীফ কমিচনাৰ অনাৰেবোল মি: কুইণ্টন আৰু পলিটিকেল এজেন্ট মি: গ্ৰীমউড চাহাব প্ৰমুখ্যে কেইবাজনো বৃটিচ কৰ্মচাৰী বলি পৰে; আৰু তাৰ অৰিহণা স্বৰূপে ইংৰাজী উন্নয়ন শক্তিকাৰ অসাধাৰণ বীৰ কেশৰী ভাৰত সন্তান কলিৰ ইন্দ্ৰজিত ৮৮টিকেজিতৰ প্ৰাণাহুতি হয়। মি: গ্ৰীমউড এজন ওখখাপৰ সৰলচিতীয়া মৰমীয়া বৃটিচ কৰ্মচাৰী আছিল; তেওঁ মোৰ লৰাকালৰ এজন দয়ালু অভিভাৱক স্বৰূপ আছিল। মই উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ মজলীয়া স্কুলত পঢ়োতে আৰু তাৰপৰা মজলীয়া ছাত্ৰবৃত্তি পৰীক্ষা দিওঁতে তেওঁ সেই মহকুমাৰ অধিপতি আছিল। সেই সময়ত তেওঁ মোক বৰ মৰম কৰিছিল; আৰু সেই মহলা দিওঁতে তেওঁ পৰীক্ষাৰ কেন্দ্ৰ তালৈকে নিয়াই দি মোৰ অগ্ৰজ

শ্রীযুত নীলকণ্ঠ গোস্বামীজীৱকৰা, মোৰ সাহিত্যিক বন্ধু ৩পাণীশ্ৰনাথ গগৈদেৱ আৰু মোক
নৈথে উপকাৰ কৰিছিল। সেই মহা আপদীয়া আৰু আহকলীয়া ভয়কৰ বিস্তোহেই সেই
নীচুগাৰ্ভ-কহিমা-মণিপুৰ-ৰোড নামেৰে গাড়ীবাটক বাটলগাই দি, মোৰ সৌৰৱণীত প্ৰতিষ্ঠিত
পূৰ্বৰ স্তম্ভ-দৃশ্যবোৰৰ চিন মাৰি, কৃত্ৰিম বন্ধচন্দীয়া দৃশ্যাবলীৰ অৱতাৰণা কৰিলে। সেই বাটে
বাটেই গৰু গাড়ীত চৰি একেবাহে তিনিদিন বাটকুৰি বাই গৈ গৈ কহিমা নগৰত প্ৰবেশ
কৰিলোঁগৈ। সেইদিনাই আবেলি বেলিকা ৩ঘাদৱচন্দ্ৰ বৰুৱা ৰায়বাহাদুৰৰ টোলত এখন
চাহখোৱা মেল পাতি টাউনবাসীয়ে মোক আদৰ-সন্মান জনায়। সেই মেলত ৩ৰায়বাহাদুৰ
ঘাদৱচন্দ্ৰ বৰুৱা, ৩কেশৱচন্দ্ৰ বৰুৱা চুপাৰিণ্টেনডেণ্ট, ৩সৌৰীনাথ গগৈ পুলিচ ইন্স্পেক্টৰ,
৩ইন্দ্ৰধৰ ৰাজখোৱা খাজাঞ্চি প্ৰমুখ্যে কহিমা প্ৰবাসী অসমীয়া সকলোটিয়ে যোগ দিছিল ;
সিবিলাকৰ মাজত ৩নবীনচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য পি-ডব্লিউ ডি একাউণ্টেণ্ট, ৩শৰৎচন্দ্ৰ সেন ডেপুটি
কমিচনাৰৰ একাউণ্টেণ্ট প্ৰমুখ্যে বঙ্গালী কেৰাণী ভদ্ৰলোক, গুৰ্থা ৰেজিমেণ্টৰ ৩অৰ্জুন ৰায়
চুবাৰাৰ মেজৰ, ৩জামালুদ্দিন আহমদ চুবাৰাৰ, জনদৈয়ক মাৰোৱাৰী ভদ্ৰলোক, ভালেমান
নগা-দোভাণী উপস্থিত আছিল। কহিমা টাউনবাসীৰ সেই সমাদৰত মই পৰম পুলকিত
হলোঁ, মোৰ ক্ষুদ্ৰ জীৱনৰ সিও এটি মহৎ ক্ষণ, মোৰ জীৱনত ৰাইজৰ আশীৰ্বাদমুচক
অভ্যৰ্থনা লাভ কৰা সেয়ে পোন-প্ৰথম।

কহিমা কাহিনী

(ক) কহিমা ইংৰাজী স্কুলৰ হেডমাষ্টাৰী—পিচদিনা ১১ বজাত বাবু ৰামেশ্বৰ সেন
হেডমাষ্টাৰৰপৰা স্কুলৰ চাৰ্জ চম্ভি লৈ তেওঁ খালি কৰি দিয়া আসন গ্ৰহণ কৰিলোঁ। সেই
আসনত উপবিষ্ট হওঁতেই মোৰ পৰম পুজনীয় শিক্ষাগুৰুদেৱ ৩চন্দ্ৰমোহন গোস্বামী প্ৰকৃতলৈ
স্বৰ্গণ হল,—এদিন সেই আসন অলঙ্কৃত কৰি সেই গুৰুদেৱে এই শিষ্টাঙ্ক শিক্ষাদান দিছিল।
স্কুলৰ চাৰ্জ মোক গতাই দি ৩ৰামেশ্বৰ বাবুৱে ‘হস্তমৰ্গনেৰে’ মোৰপৰা এই বুলি বিদায় ললে,
“আমি ত যা হওক তিন বৎসৰ পেঞ্চন খেয়ে চললাম, এখন কাজ কৰি গিয়ে, এখন আপুনি
পেঞ্চন খেতে আৰম্ভ কৰন।” কথাষাৰে মোক বিষমকৈ বিক্ৰিলে। মই ততালিকে বিনীত-
ভাৱে এই কেইআষাৰ সমিধান দি থলোঁ, “আপুনি পকি সৰিল। এই মাটিভোখৰ তিনিবছৰ
ভোগদখল কৰি ফচল জন্মাব নোৱাৰি ঘায়গৈ এতিয়া, কিন্তু আপোনাৰ পূৰ্ববৰ্তী বুঢ়া ওজা
৩চন্দ্ৰমোহন গোস্বামীয়ে দুবছৰীয়া ভোগদখলৰ কালতে, সম্প্ৰতি অনিশ্চিত হলেও, এই
অকামিলা (মোৰ গাঠলৈ দেখুৱাই) পুলি এটা গজাই থৈ গ’ল। সেই ওজাৰ ছাতৰ হওঁ যদি,
প্ৰভুপাদ ময়ো সেই খোজৰ চিনে চিনে খোজ ধৰি শিক্ষাৰ কঠীয়া সিঁচি শস্ত্ৰ গজাই গুটি
ধৰাম বুলিহে এই খেতত নামিহোঁহি, আশীৰ্বাদ কৰিব যেন অনতিপলমে মোৰ এই সংকল্প
কাৰ্যত ফলিয়াই উঠে।” অসমত চাকৰি কৰি বুঢ়া হোৱা ৰামেশ্বৰ বাবুৱে অসমীয়া কব
নাক্কানিছিল বুলিও বেচকৈ বুজিছিল; মোৰ সমিধানৰ মৰ্য বৃদ্ধি তেওঁ চকুৰ হাঁহি সন্মুখেৰে
মোৰ শলাগ গৈ স্কুলৰপৰা ভাবগধুৰভাবে ওলাই ধীৰে ধীৰে তেওঁৰ প্ৰবছৰা বহামুৱা হ’ল।

অফিচৰ কাকডে-পত্ৰে চহী লোৱা-লুইকৈ চাৰ্জ দিয়া-লোৱা হোৱাৰ পাচত মই স্কুলখনৰ বাজে-ভিতৰে চাইচিভি তাৰ অৱস্থাটো ভালকৈ বুজি ললোঁ। দেখিলো হেডমাষ্টৰক এৰি স্কুলত মুঠেই তিনিজন শিক্ষক—এজন ইংৰাজী পঢ়াওঁতা চেকেণ্ড মাষ্টৰ, এজন ভাৰ্নেকুলাৰ শিক্ষক হেডপণ্ডিত আৰু এজন নগাল'বাক আদি শিক্ষা দিওঁতা ঘিটীয় বা নগা-পণ্ডিত। ছাত্ৰসংখ্যা মুঠেই ৫০ আটেকুৰিমান, সেয়ে নগা, গৰ্খালি, দেচোৱান্ধী, মাৰোৱাৰী, বন্ধালী আৰু অসমীয়া ল'ৰা আৰু কেইটিমান ছোৱালীৰে সৈতে পূৰ্ণ। এই বিবিধ বৰগীয়া ছাত্ৰবৃন্দক হেডপণ্ডিতে বিবিধ ভাৰ্নেকুলাৰ—অসমীয়া, বন্ধালী, দেচোৱালী, গৰ্খালি, নাগেৰী ভাষাত শিক্ষা দিয়ে; চেকেণ্ড পণ্ডিতে দোডায়ীৰ দৰে নগা ল'ৰাক মিহলি বা 'খিচুৰি' অসমীয়া ভাষাৰে আদি শিক্ষা দিয়ে; চেকেণ্ড মাষ্টৰে গোটেই স্কুলতে ইংৰাজী পঢ়োৱাৰ উপৰি বন্ধালী ল'ৰাক বন্ধা পঢ়ায়; হেডমাষ্টৰে পঢ়াবলৈ নায়েই। বামেশ্বৰ বাবুৱে বোলে স্কুল-অফিচখন লৈয়ে বহি আছিল। গঠন ব্যৱস্থালৈ চাই বামেশ্বৰ বাবুৰ পেঙ্গন থোৱা কথাটো পতিয়াই মোৰ মনে মনে হাঁহি উঠিল, কিন্তু তাৰ লগে লগে স্কুলখনৰ গতি-গোত্ৰ গঢ় লগাই লোৱা কাৰ্য মোৰ মনত বৰ জটিল বোধ হ'ল। তাৰ পাচত দিনদিয়েক আলেখ-লেখ চাই লৈ স্কুলখন ভৈয়ামৰ স্কুলৰ আৰ্হিৰে সংস্কাৰৰ উদ্দেশ্যে কাৰ্য হাতত ললোঁ। সেই অৰ্থে সেই ইংৰাজী স্কুলৰ কেৱল দুটা ভাষাৰ জৰিয়তে শিক্ষা দিয়াৰ স্থিৰ কৰিলোঁ, ইংৰাজী আৰু অসমীয়া ভাৰ্নেকুলাৰ। পিচে তাৰ বিৰুদ্ধে তুৰন্তে এটা দুৰ্ঘোৰ আপত্তি উঠিল—বন্ধালী ছাত্ৰক অসমীয়া ভাষাৰ জৰিয়তে শিক্ষা দিয়াত। কিয়নো বন্ধালী অভিভাৱকে সিবিলাকৰ ল'ৰাক অসমীয়াত পঢ়ুৱাব নোখোজে, সিহঁতক বন্ধলাত পঢ়ুৱাব লাগে। তাতে চেকেণ্ড মাষ্টৰজন বন্ধালী হোৱাৰ গতিকে সেই আপত্তি ভিতৰি ঠন ধৰি উঠাৰ আভাস পালোঁ। কাৰ্যক্ষেত্ৰত নামিয়েই এই বিষয় সমস্তাত পৰিলোঁ। কিন্তু সমস্তাৰ মূলৰে সৈতে মই অচিনাকি নহয়, সেই মূল উপাৰিৱৰ অৰ্থে ছাত্ৰাৱস্থাৰপৰাই আমি অহোপুৰুষাৰ্থ আগেয়েই কৰি আহিছিলো, তথাপি তাতে গাৰ বল নখটাই বুদ্ধি-কৌশলেৰে তাক ওফৰাবলৈ মই চিন্তালোচনাত ধৰিলোঁ। সেই অৰ্থে পোনেনেই মই ডিবেক্টৰ মিঃ জে. উইলচন চাহাবলৈ সেই বিষয়ে এখন দীঘলীয়া পত্ৰ লিখিলোঁ, তাৰ পাচত তেওঁৰপৰা উত্তৰ অহাৰ আগেয়েই ডেপুটী কমিচনাৰ মিঃ ডেভিচ চাহাবৰে সৈতে মোখক আলোচনা কৰিলোঁগৈ। অকল অসমীয়া ভাৰ্নেকুলাৰ কৰাৰ উপকাৰিতা আৰু ওপৰৰি আন ভাৰ্নেকুলাৰ চলোৱাৰ অপকাৰিতা আৰু তজ্জনিত দুৰ্ঘোৰ অস্থূলৰ বিষয়ে দুয়োজন চাহাবকে বিশদকৈ বুজাই লিখা আৰু কোৱা হ'ল। তাৰ ফলত ডিবেক্টৰ আৰু ডেপুটীকমিচনাৰ দুয়ো একে স্বৰেৰে মোৰ ফলীয়া হোৱাত মই অবাধে অসমীয়া ভাৰ্নেকুলাৰ চলাই দিলোঁ। দিলোঁ, কিন্তু তাৰ অৱশ্ৰুতাবী ফল স্বৰূপ তলে তলে মোৰ বিপক্ষ দল এটা মই অযাচিত্তে সৃষ্টি কৰি ললোঁ।

(খ) **কহিমা ইংৰাজী স্কুলত অসমীয়া ভাৰ্নেকুলাৰ**—তেতিয়ালৈকে কহিমা স্কুলখনে কোনো এটা নিৰ্ধাৰিত শ্ৰেণীৰ স্কুলৰ আৰ্হি লোৱা নাছিল; ই বাহ্যিক ব্যৱস্থাত হাইস্কুল, আভ্যন্তৰিক অৱস্থাত মজলীয়া ইংৰাজী স্কুল আৰু স্বৰূপৱস্থাত ইংৰাজী প্ৰাইমেৰী স্কুল

কেইওবিধৰে আৰ্হি বা পাঁচত উঠিছিল। মই গৈয়েই তাক মজলীয়া ইংৰাজী স্কুলৰ গঢ় লগাই ললোঁগৈ। স্কুলৰ ছাত্ৰবিলাকে বাৰেউজুৰা ভাষাৰে মনোভাব ব্যক্ত কৰিছিল; সেই কাৰণে সিহঁতক অসমীয়া, বঙালী, গৰ্খালী, হিন্দী, দেচোৱালী, নগা, মণিপুৰী এইবোৰৰ বাৰমহিলি এটা বিচিত্ৰ ভাষাৰ জৰিয়তে শিক্ষা দিব লগীয়া হৈছিল। সেই বিচিত্ৰতাই মোৰ চকুত বৰকৈ চমক লগালে। দেখিলোঁ, সেই শিক্ষা-প্ৰণালী ক্ৰমাৎ শিক্ষকসকলৰো অভ্যাসত ফলিয়াবলৈ ধৰিছে; আৰু তাক সেইভাৱে এৰি দি থাকি বা শুধৰোৱাত পলম কৰি ডাঠ হবলৈ দিলে, পাচত সেই অভ্যাস শোধন কৰা টান হৈ উঠিবগৈ; সেই ভাবি মই অনতিপলমে অসমীয়া ভাৰ্নেকুলাৰ শিক্ষা দিয়াৰ বাব নিজে লৈ আন বিষয়বিলাক অস্থায়ী শিক্ষকৰ মাজত উপযুক্ততাহুসাৰে ভগাই দিলোঁ, ঘাইকৈ নগা ল'ৰাবিলাকক পাৰ্শ্বমানে নিৰ্ভীক্ৰ অসমীয়াৰে শিক্ষা দিবলৈ মই মনপাৰি লাগিলোঁ। ভৈয়ামৰ আটাইবোৰ স্কুলত তেতিয়ালৈকে অসমীয়া ভাৰ্নেকুলাৰ প্ৰচলিত হোৱা নাছিল। অসম উপত্যকা বিভাগৰ সবহ ভাগ স্কুলত বিশেষকৈ টাউনৰ স্কুলবোৰত পূৰ্ণমাত্ৰাৰে বঙলা ভাৰ্নেকুলাৰ চলিছিল। তেতিয়ালৈকে তাৰ বিৰুদ্ধে অহোপুৰুষাৰ্থ কৰিও মনোবাঞ্ছা সম্পূৰ্ণকৈ সিদ্ধি কৰিব নোৱাৰি মই মনে মনে সন্তাপ পাই আছিলোঁ; এতিয়া নিজৰ এক্ৰিয়াবত পোৱা স্কুলটিত মোৰ সেই বাঞ্ছা স্কুলমে পূৰাবলৈ মই এটা ভাল ছেগ পালোঁ। সেই উদ্দেশ্যে কহিয়া মজলীয়া ইংৰাজী স্কুলত তেনেই তলৰপৰা নিচেই ওপৰলৈকে আটাইকেইও শ্ৰেণীতে ইংৰাজী সাহিত্যত বাঞ্জে আটাইবোৰ বিষয়ক পাঠ্যপুথি অসমীয়া কৰিবলৈ ধৰি দেখো যে এটা বিষয়ত অসমীয়া পাঠ্যপুথি এখনো ওলোৱা নাই কাৰণে মোৰ সেই বাঞ্ছা সিদ্ধি কৰিবলৈ সম্পূৰণ সমলৰ অভাৱ ঘটিছে। সেই বিষয়টো আছিল ভূগোল বিজ্ঞ। তেতিয়ালৈকে অসমীয়া ভাষাত কেৰে ভূগোল বিষয়ক পুথি প্ৰচাৰ কৰা নাছিল। গতিকে সেই অভাৱে হেঁচি ধৰি মোক বাধ্য কৰি সেই বিষয়ক পুথি প্ৰণয়নৰ কাম অনতিপলমে হাতত লোৱালে। সেই অৰ্থে মই ইংৰাজী ভূগোল কিতাপৰপৰা নোট বা টোকা ধৰি এহাতে ছাত্ৰক ভূগোল বিষয়ক শিক্ষা দিওঁ, আনহাতে তাক বহলাই এখন অসমীয়া ভূগোল কিতাপ লিখোঁ। সেই অক্ৰমে মাহদিয়েকৰ মূৰত, মই “ভূগোল দৰ্পণ” নামেৰে এখন ভূগোল বিষয়ক অসমীয়া পাঠ্য পুথি যুগুত কৰি উলিয়াই বাছনিৰ নিমিত্তে “নগাঁও টেক্সট বুক কমিটি”-লৈ পঠিয়ালোঁ। ভূগোল শিক্ষাৰ অসমীয়া পাঠ্যপুথি এইখনেই প্ৰথম। বৰ সন্তোষৰ কথা “ভূগোল দৰ্পণ” সোনকালে অসম উপত্যকাৰ স্কুল-পঢ়াশালিৰ পাঠ্যপুথিকৰূপে পুথি-বছা কমিটিয়ে মঞ্জুৰ কৰি পঠিয়ালে। ময়ো অনতিপলমে তাক কলিকতাত ছপা কৰাই আনি প্ৰচাৰ কৰিলোঁ। বৰ উলাহ লগা কথা যে আৰু অলপদিনৰ পাচতে, আৰু দুখন ভূগোল কিতাপ অসমীয়া ভাষাত ছপা হৈ ওলাল; তাৰে এখন শ্ৰীযুত কণকলাল বৰুৱাৰ “ভূগোল শিক্ষা” আৰু এখন ৮পাণীজ্ঞানথ গগৈৰ “অসমীয়া ল'ৰাৰ ভূগোল।” এই দুখনো “অসম টেক্সট বুক কমিটি”য়ে মঞ্জুৰ কৰাত দুয়োখন “ভূগোল দৰ্পণ”ৰ ওপৰফ্ৰিকৈ ঠায়ে ঠায়ে অসমীয়া পঢ়াশালিত প্ৰচলিত হল। তদুপৰি আৰু কিছুমান দিনৰ পাচত “ভূগোলসাব” নামেৰে ৮নৰেশ্বৰ শৰ্মা শ্ৰেণীত আৰু এখন ভূগোল বিষয়ক পাঠ্যপুথি

অসমীয়াত ওলাল আৰু পঢ়াশালিৰ পাঠ্যপুথিৰ তালিকাত সোমাল। সেই অহুৰ্জমে এয়ে সেয়ে মুঠ চাৰিখন অসমীয়া ভূগোল কিতাপ একেসময়তে একেবোৰ পঢ়াশালিতে অবিদ্যা-অৰিষ্টে চলিবলৈ ধৰিলে। দেখি বাস্তৱতে বৰ সন্তোষ লাগিল। মোৰ সন্তোষ আৰু এটা কথাৰ বিশেষ হল যে বাট লগাই দিলেই অসমীয়া সাহিত্যিক আৰু আগলৈ উঠি অহা গ্ৰন্থকাৰে উলাহেৰে বাট লয়; আৰু প্ৰতিবন্ধকৰ ভেটা ভাঙি দিলেই কেউফালৰপৰা অসমীয়া উৎসাহৰ সোঁত কল্কলকৈ বৰলৈ ধৰে। এই কথা অকল লিখা-পঢ়া বিষয়তে নহয়, অজ্ঞাত দেশহিতকৰ বিষয়তো। তাৰ পটন্তৰ পাই মোৰ অন্তৰত আনন্দে নৰখা হৈছিল। তাৰ পাচত দহবছৰমানৰ ভিতৰত সেই চাৰিখন অসমীয়া ভূগোলৰ এখন এখনকৈ সৰি পৰি সদৌশেষত “ভূগোল দৰ্পণ” টিকি বৈছিলগৈ। পিছে চৰ্কাৰ ইচ্ছাময়ৰ ইচ্ছাত যেনে-তেনে-প্ৰকাৰে সেই বিষয়ক স্কুল পাঠ্য পুথিৰ কাৰবাৰ চৰকাৰী চাকৰিয়াৰ নিমিত্তে “একচেতীয়া” হৈ পৰিল। আগৰ সেই চাৰিখনৰ এতিয়া অস্তিত্ব আছে কিন্তু চলন্তি নাই, বন্ধকেই ডঙ্ক হিচাপে শিক্ষা বিভাগৰ গুৰিয়াল কৰ্মচাৰী সেই বিষয়ক ব্যৱসায় গৰাহ মাৰি মোৰ বুলিলে।

(গ) ‘নীতি শিক্ষা’ গ্ৰন্থখন—ভূগোল বিজ্ঞাবিষয়ক স্কুলীয়া পাঠ্যপুথিৰ অভাৱ পূৰণতে অসমীয়া স্কুলত আন সকলো বিষয়ক অসমীয়া পাঠ্যপুথিৰ অভাৱ মোৰ মনোমতকৈ পূৰ হোৱা নাছিল। মোৰ স্কুলৰ কেইও শ্ৰেণীতে বৰম মিলাই চলাবলৈ অসমীয়া সাহিত্য বিষয়ক পাঠ্য-পুথিৰ অভাৱ মই বৰকৈ অহুভৱ কৰিলোঁ। বিশেষ ইংৰাজী আৰু বঙ্গলা সাহিত্যত ওলোৱা নীতি বিষয়ক আৰু ক্ৰম শিক্ষামূলক এলানি বা এটা ‘চিৰিজ’ অসমীয়া সাহিত্য পুথি নথকাটো চাই থাকিবলৈ মই বৰ টান পালোঁ, আৰু সেই নতুন অভাৱ পূৰাবলৈ মোৰ মনত আকৌ এটা নতুন ধাউতি সোমাল। সেই আপাহতে আৰু সেই ছেগতে মোৰ সম্পাদিত আৰু প্ৰচাৰিত “সাহিত্য সংগ্ৰহ”ৰ নামনাটুকৈ অসমীয়া ভাষাত “নীতিশিক্ষা” তিনিছোৱাৰে নৈতে অসমীয়া পঢ়াশলীয়া সাহিত্য পুথিৰ লানি বা চিৰিজ এটা লিখি উলিয়াবলৈ মই মনতে সংকল্প কৰিলোঁ। কিন্তু মনৰ সংকল্প মনতে লুকাই নাথাকিল; কিয়নো সৰুৰেপৰা মোৰ এই এটা দম্বৰ আছিল যে, মই যেতিয়াই যি কৰিবলৈ মনস্থ কৰোঁ তেতিয়াই তাক আগধৰি জনসাধাৰণক জানিবলৈ দি লওঁ, মোৰ সংকল্প মনতে পোহনীয়া হৈ নোদোকা হবলৈ মই নিদিওঁ। আৰু আনপাকে মোৰ মনৰ সংকল্প বাজ কৰি বাইজক জানিবলৈ দিয়াৰ আন এটা অভিপ্ৰায় এই যে তাৰ দ্বাৰাই সেই সংকল্প কাৰ্যত পৰিণত কৰাটো অপৰিহাৰ্য কৰাৰ মানসেৰে মই নিজকে নিজে কান্ধত পেলাই লওঁ। ফলিতাৰ্থত লিখিম বুলিয়েই “নীতিশিক্ষা” এলানি লিখিবলৈ বুলি মই হাতত কাপ ললোঁ। তাৰ নিমিত্তে মই তাহানিতে ছাত্ৰবৃত্তি মজলীয়া পঢ়াশালিত পঢ়া পাঠ্য পুথি ৬মছন্থাৰ চট্টোপাধ্যায়ৰ “পঞ্চপাঠ” ১ম, ২য়, আৰু ৩য় ভাগ; ৬মছন্থকুমাৰ দত্তৰ “চাকপাঠ” ১ম, ২য় আৰু ৩য় ভাগ; আৰু হাইস্কুলত পঢ়া ৬চাৰ্ছৰ “মৰাল ক্লাচবুক”, শ্বাইলচৰ “ডিউতি” (duty) আৰু “কেৰেক্টাৰ” (character) এইবোৰ পুথি আৰ্হিবন্ধে মোৰ আগত ললোঁ। সেই উত্তমৰ ফলস্বৰূপ মোৰ কহিমা প্ৰবাসৰ দ্বিতীয় বছৰৰ মাজ ভাগত, “নীতিশিক্ষা”ৰ আদিছোৱা গ্ৰন্থিত, প্ৰচাৰিত

আৰু টেক্সটবুক কমিটিৰ দ্বাৰাই মনোনীত হৈ অসম উপত্যকাৰ স্কুলসমূহৰ পাঠ্যপুথিৰ তালিকাভুক্ত হয়; সেই একে উলাহতে “নীতি শিক্ষাৰ” বাকী দোছাদাৰ লিখাও ধৰতৰ গতিৰে চলিবলৈ ধৰিলে। এই বিষয়ে প্ৰয়োজন অহুসৰি যথোচিত ছেগ বৃদ্ধি আকৌ স্তম্ভি চোৱা যাব।

(ঘ) ‘কহিমা অ, ভা, উ, সা, সভা’ প্ৰতিষ্ঠা—মোৰ স্কলখন গঢ় লগাই লৈ তাত নিয়াবিকৈ অসমীয়া সাহিত্য শিক্ষাৰ যুগুত ব্যৱস্থা কৰি উঠি বাহিৰত জাতীয় জনসাধাৰণৰ মাজত অসমীয়া জাতীয় সাহিত্য চৰ্চা স্তম্ভ কৰাৰ হাবিগাসেৰে মোৰ কলিকতীয়া কালৰ অভিকচি খটাই ‘কহিমা অ, ভা, উ, সা, সভা’ নামেৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ আলোচনা সভা এখন মই যথাসময়ত প্ৰতিষ্ঠা কৰিলোঁ। সেই সভাৰ নিগাজী সভাপতিৰ বাব বায় দাদৰ চম্প বকৰা বাহাদুৰত অৰ্পণ কৰি মই নিজে সম্পাদকৰ বিষয়-বাব কান পাতি লোঁ। মাহচাৰেকৰ ভিতৰতে সেই সভাখনি এনেভাবে কাৰ্যকৰী হৈ উঠিল যে বিজ্ঞিত ইয়াক ভৈয়ামৰ সভা বিলাকতকৈয়ো মই টনকিয়াল দেখি মোৰ অন্তৰত উলাহ উপচি পৰিল। সেই উলাহতে উতলি মই সভাখনৰ সৰ্বতোভাবে উন্নতি সাধিবলৈ বুলি উকৰি ফুৰিছিলোঁ। অৰ্থাৎ, পুৰা গধূলি সদায় আৰু দেওবৰীয়া আজৰি দিনত কহিমা প্ৰবাসী অসমীয়াকেঘৰৰ ঘৰে ঘৰে ফুৰি, মৌখিক আৰু লিখিত পটন্তৰেৰে উদগনি দি মই সিবিলাকৰ আন্তৰিক আগ্ৰহ আহ্বান কৰি ফুৰিছিলোঁ। “অসমীয়া ভাষা বন্ধলাৰ অপভ্ৰংশ” এই জাতমৰা অপবাদটো নিৰ্মূলকৈ নখণ্ডালে অসমীয়াৰ জাতীয়ত্ব যে অনতিপলমে লোপ পাব এই বিষয়ক বৃদ্ধি বক্তৃতা মই আমাৰ এই অ, ভা, উ, সা, সভাৰ প্ৰতি বৈঠকতে তল্লয় চিতেৰে দিবলৈ ধৰিলোঁ; আৰু মাজে-সময়ে সেই বিষয়ক একোখন বচনাও পাঠ কৰোঁ। বৰ সন্তোষৰ কথা যে মোৰ সেই যত্নৰ মই আশাতীত ফল লাভ কৰিলোঁ, মোৰ সহযোগী অসমীয়া সকলোটিয়ে একেঠায়া হৈ আমাৰ জাতীয় সাহিত্যৰ উন্নতিৰ চৰ্চাত দেহে-কেহে যোগ দিবলৈ ধৰিলে। চমুকৈ একে-আধাৰে কবলৈ গলে এই বিষয়ত সিবিলাকৰ আন্তৰিক বাপু সদৌশেহত বাগিত পৰিণত হ’লগৈ। সেই জাতঘোৱা ‘অপভ্ৰংশ’ অপবাদটো খণ্ডাবলৈ অ, ভা, উ, সা, সভাৰ সমজুৱা সকলৰ যিয়ে য’তে ছেগ পায় সেয়ে ত’তে সেই ছেগত তৰ্কযুক্ত পতাত অভ্যন্ত হৈ উঠিল; ফলিতাৰ্থত মই আমাৰ সেই বিষয়ক কলিকতীয়া বণখন নগা-পৰ্বতলৈ তুলি নি তাৰ ‘খনমা-ৰণ’ৰ পুনৰাবৃত্তি কৰিলোঁগৈ যেন লাগিল। গতিকে তাৰ অবশ্ৰুজাবী ফলোদয়ৰূপ অসমীয়া বঙ্গালীৰ মাজত ঘমঘট এখন বাজি উঠিল। আনহাতে তাৰ দ্বাৰাই মই তলে তলে মোৰ বিপক্ষ বা শত্ৰুপক্ষীয় দলটো শকত কৰি তুলিলো। সেই অসম প্ৰবাসী বঙ্গালী ভাষা-সকলে দেখাই আৰু লুকাই মোৰ অহিতে আগবঢ়া মই জানিব পাৰিলোঁ। জানি ময়ো আত্মবন্ধাৰ আয়োজনৰে অগ্ৰসৰ হলোঁ। যাতো সেই সময়ত মোৰ কালে বৃহস্পতি পোন হোৱাৰ দৰে সাহিত্যাত্মবাসী মি: ডেভিচ্ চাহাব নগাহিলৰ ডেপুটি কমিচনাৰ আৰু মোৰ সৰল হিতাশী মি: জে. উইলচন চাহাব অসম শিক্ষা-বিভাগৰ ডিৰেক্টৰ আছিল দেখিহে; নহলে সেইখন বণত ঠাৱৰিবলৈ মোলৈ টান পৰিলগৈহেতেন। কিয়নো সৰহীয়াৰ মাজত

হাতে বাগি দি সবকিৰ পাবিলেও তাকৰীয়াৰ মাজত গা নেন্দেরাকৈ সাৰিবলৈ টান। গতিকে পাচলৈ আশ্বৰ্কাৰ গুপ্ত উদ্দেশ্যে মই সাম্যভাব ধৰাটো মোৰ পক্ষে বাঞ্ছনীয় বোধ কৰিলোঁ ; আৰু সেই অৰ্থে বাতে “সাপো মৰে লাঠিও নাভাগে” এই বুদ্ধি কৌশলেৰে শত্ৰুক জিনিবলৈ মই চিন্তালোচনাত ধৰিলোঁ।

কহিমা সাহিত্য সভা—এনেতে এজন বিচক্ষণীয়া দেচোৱালী ব্ৰাহ্মণ কথক পণ্ডিত মণিপুৰেদি ঘূৰি আহি কহিমাতে উপস্থিত হল। তেওঁ আহি পোনতে মাৰোৱাৰী সমাজৰ গাত গঢ়িলা ললে। সেই সমাজৰ জৰিয়তে গোটেই টাউনতে জনাজাত হল যে পণ্ডিতজন এজন স্কথক। তেওঁৰ কথকতা সমজুৱাকৈ শুনিবৰ কাৰণে এটা স্তুতিগীত কৰিবলৈ বুলি ‘বাছুচাহা’ৰ (বায়বাহাছৰ ঘাদৰচন্দ্ৰ বৰুৱা চাহাব) ওচৰত খাটনি পৰিলহি; তেখেতে ঠাইতে সেই খাটনিৰ কাৰ্ধভাৱ মোৰ গালৈ ঠেলি থলে। মই অসমীয়া, বঙালী, মাৰোৱাৰী, দেচোৱালী, গৰ্খালী, মণিপুৰী এই কেইবিধ প্ৰবহুৱা সমাজৰ মুখিয়াল লোকসকলৰ লগত কথাবাৰ্তা পাতি লৈ সূচলকৈ এঠাইত এসপ্তাহমান সেই কথকৰ কথকতা শুনাৰ যুগুত দিহা লগালোঁ। প্ৰথমতে কথকতাৰ আসন বায়বাহাছৰ টোলতে পাতিবলৈ প্ৰস্তাৱ উঠিছিল; কিন্তু মোৰ একেৰি গুপ্ত উদ্দেশ্য সিদ্ধিৰ অৰ্থে মই কৌশল লগাই সেই আসন অসমীয়া সমাজৰ কেন্দ্ৰত নাপাতি বঙালী সমাজৰ মাজত পতালোঁ। গৰকাপ্তানী (P.W.D.) অফিচৰ পূৰ্ণবাবুৰ ঘৰত তাচ-পাশা খেলৰ আড্ডাত যথা আড্ডাবেৰে সৈতে কথকতা আৰম্ভ হল। কথকজন বাস্তৱতে এজন সুপণ্ডিত। তেওঁ পোনেই শ্ৰীকৃষ্ণ আত্মলীলাৰ ব্যাখ্যা মেলাতেই তেওঁৰ কথকতাৰ আকৰ্ষণে টাউনৰ সকলো বিভাগীয় হিন্দু সমাজৰ সমজুৱাকৈ চপাই আনি ঘৰে নধৰা কৰিলে। সেই উৎসাহত একেৰাহে পুৱা এসপ্তাহ সেই কথক পণ্ডিতে ভাগৱতৰ ঘাই ঘাই কেইবাটাও আখ্যাৰ বসল ব্যাখ্যাৰে সৈতে শ্ৰোতাৱৃন্দক মোহিত কৰিলে। মোৰ এই কটন অস্তৰতো সেই কথকতাই ভগবান শ্ৰীকৃষ্ণদেৱৰ অমৰ চৰিত্ৰৰ অঙ্কৰ এটি পচাই ছুপতীয়া কৰিলে। সদৌশেহত সাদিনৰ অন্তত অবিহণা দি পণ্ডিতদেৱক বিনায়সম্ভাষণ জনাবলৈ স্থিৰ হয়, আৰু সেই উপলক্ষীয় সম্ভাষণ বক্তৃতা দিয়াৰ ভাব মোৰ মূৰত পৰে। মই সেই ছেগতে মোৰ গুপ্ত উদ্দেশ্য সিদ্ধিৰ অৰ্থে এটি উত্তম উপায় লাভ কৰিলোঁ। সেইদিনা ভিতৰত মাছুহ নধৰা হোৱাত ঠাইতে কণ্টনমেণ্টৰ বিজাৰ্ড বা আছুটীয়া চৰ্কাৰী চাপৰিলৈ (cantonment field) ওলাই সকলোটি ঘাঁহনি মুকলি মজিয়াত বহি সভাখন পাতিলোঁহক। সেই জনমণ্ডলীক সম্বোধন কৰি মই সাৰ্বজনিক ভাৱৰ দীঘলীয়া বক্তৃতা দিওঁ; সেই বক্তৃতাৰ মাজে মাজে ছেগ বুজি গমক দি মই চমুচমুকৈ আৰু উজুউজুকৈ সদৌ ভাৰতীয় ভাষাৱলীৰ উৎপত্তি, স্থিতি, বিস্তৃতি আৰু পৰম্পৰাৰ ভিতৰত সাহিত্যিক সম্বন্ধ বিচাৰৰ ব্যাখ্যাৰে সৈতে মোৰ বক্তৃতাটো অলপ ৰকমলগা কৰি তুলিব পাৰিছিলোঁ; কিয়নো মূলত তাৰ সৰল সাম্যভাবৰ ঐশ্বৰিক বলে বল দিছিল। সটাকৈ কবলৈ গলে, সেইদিনাৰ দৰে তয়্য হৈ মই বক্তৃতা দিয়াৰ উদাহৰণ মোৰ সৌৱৰণীত অতি বিবল। যি হওক “মধুৰেন সমাপয়েৎ” কৰি সন্ধিয়াপৰত সকলোটি ঘৰাঘৰি হলোঁহক। পিচে পিচদিনা পুৱাতে গৈ

সেইকালৰ কহিমাগ্ৰবাসী বঙ্গীয় সমাজৰ সমাজপতি, গৰকাপ্তানী অফিচৰ একাউণ্টেণ্ট ঊনবীনচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য মহাশয় মোৰ বহাত উপস্থিত। এওঁৰেই সেইসময়ৰ কহিমাগ্ৰবাসী বঙ্গালী সমাজৰ ঘাই নেতা। তেওঁ হঠাৎ গৈ উপস্থিত হোৱাৰ গুপ্ত কাৰণ মোৰ মনত যি গাজিছিল, তাক মনতে গুপ্ততকৈ থৈ তেওঁৰ মুখে বেকত কৰাবৰ অভিপ্ৰায়ে মই সাৱধানে আক স্নকৌশলেৰে কথাবাতী পাতিবলৈ ধৰিলোঁ। সদৌশেষত সটাকৈয়ে তেওঁৰ মুখেই ওলাই পৰিল যে সাৰ্বজনিক ভাৰতীয় সাহিত্যৰ চৰ্চালোচনাৰ অৰ্থেও আমাৰ অ, ভা, উ, সা, সভাখনিৰ নিচিনা এখন সভা কহিমাতে প্ৰতিষ্ঠিত হোৱা বাঞ্ছনীয়। মোৰ মনোভাব আৰু আন্তৰিক অভিপ্ৰায় সেইভাৱে অবাচিতে ওলাই পৰাত মোৰ অন্তৰত উলাহে নধৰা হল। তাৰ পাচত দুয়ো একেমত হৈ সেই অৰ্থে এখন সৰ্বসাধাৰণীয়া সাহিত্য সভা প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ উপায় উদ্ভাবন কৰিবলৈ বুলি চিন্তালোচনাত ধৰিলোঁহঁক। শেহান্তত এই সিদ্ধান্ত হল যে আমি দুয়ো ঘৰে ঘৰে ফুৰি কহিমাগ্ৰবাসী সম্ৰী সাম্প্ৰদায়িক লোকৰ অভিমত লৈ এদিন দেওবাৰে ‘ঘাহুচাহা’ৰ টোলত এখন সাৰ্বজনিক মেল চপাব লাগে—সেয়ে হল। সেই মেলত নবীনবাবু আৰু মই দুয়ো ক্ৰমে বঙ্গালী আৰু অসমীয়াত দুটা গা তোলা বক্তৃতা দিলোঁহঁক। ফলিতাৰ্থত এই হলগৈ যে যিমান সোনকালে পৰা যায় কহিমা টাউনত ‘কহিমা সাহিত্য সভা’ নামেৰে এখন সাৰ্বজনিক সাহিত্য সভা প্ৰতিষ্ঠিত হব লাগে। তদৰ্থে তেতিয়াই উপস্থিত জনমণ্ডলীৰ প্ৰতিশ্ৰুতিৰে সৈতে ১৫০০ ডেৰহাজাৰ টকাৰ বৰঙণি চহীত উঠিল। তাকে আগত লৈ, তাৰ লগতে আৰু ডেৰহাজাৰমান টকাৰ বৰঙণি তুলি, তাৰে দুহেজাৰমান টকা ভান্ধি এটা সাহিত্য সভাঘৰ সজাবলৈ আৰু সগৃহতে এহেজাৰমান টকা মূল্যৰ নানা ভাষাত লিখিত হৰেক বিধৰ কিতাপ-পুথি সংগ্ৰহ কৰি এটি চহকী পুথি-ভঁৰাল (library) পাতিবলৈ স্থিৰ হল। মোৰ প্ৰস্তাব আৰু সৰ্বসন্মতিক্ৰমে সেই সাহিত্যসভাৰাণী ঊনবীনচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য মহাশয়ক সেই সাহিত্য-সভাৰ সভাপতি আৰু উপস্থিত সমজুৱাৰ সন্মিলিত উম্মহতীয়া প্ৰস্তাৱমতে মোক সম্পাদক আৰু পুথি-ভঁৰালী বা লাইব্ৰেৰীয়ান মনোনীত কৰা হয়। তাৰ পাচত ষথাসময়ৰ ভিতৰত কেণ্টনমেণ্ট ফিল্ডৰ পছিমে আলিৰ কাষত এটি আহল-বহলকৈ ‘সাহিত্য-মন্দিৰ’ সজাই লৈ, আদি সভাৰ সিদ্ধান্ত অহুসৰি পুথিভঁৰাল বৰ টনকিয়াল হৈ উঠে। সেই চলতে মই ‘কহিমা অ, ভা, উ, সা, সভা’ আৰু ‘কহিমা সাহিত্য সভা’ দুয়োখন সভাৰ সম্পাদকৰ বিষয়বাব বৰলৈ পাই, অসমীয়া আৰু বঙ্গালী এই ঘাট আৰু কোবাল সমাজ ঘৰক একেগছি সাহিত্য-সূত্ৰেৰে বান্ধি সাহিত্য চৰ্চাত একেটা কৰি, মই ক্লফদেৱৰ কুপাত সেই মেলখাই অহা শত্ৰুপ্ৰসিমানতে জাপ খুৱাই থলোঁ। সি আজি আট্টেবুৰি বছৰৰ অৰ্ধ-শতাব্দীৰ আগৰ কথা। তাৰপাচত তাৰ অন্তিম আছিলনে নাই, কিম্বা আছিল যদি কি অবস্থাত আছিল মই ভালেমান বছৰ তাৰ সন্তেদ পোৱা নাছিলোঁ; পিচে ৪২২ শব্দাব্দৰ ১৭ মাঘ (জী: ১২৪০-৪১ চন) বৃহস্পতিবাৰে গুৱাহাটীৰ ‘এ, এচ, এল, ক্লাব’ৰ (Assamese Student’s Literary Club) সৌজন্যত মোৰ সাহিত্যিক জীৱন স্মৰণ উপলক্ষে অহুঠিত ‘সোণালী পদ্ম অয়তী’ উৎসৱৰ দিনা (পাচেৰৈ কথাঠাইত ইয়াৰ বহল বিবৃতি দিয়া হব) শ্ৰীমান

মাধব বেজবৰুৱাদেৱৰ সৈতে হঠাৎ উৰি আহি পৰাদি উপস্থিত হৈ, দুয়ো এই ক্ষুদ্ৰ জীৱনৰ ওলগ লৈ দুটি ওজখিনী বক্তৃতা দিয়াৰ আলমত, কহিমানিবাসী শ্ৰীমান হৰিপ্ৰসাদ গোঁথা ৰায় নামেৰে ডেকাদেৱৰ মুখে শুনিলোঁ বোলে, মোৰ সামান্য উত্তমৰ ফল সেই 'কহিমা সাহিত্য সভা'খনি অতাপি টনকিয়ালভাৱে জীয়াই আছে ; আৰু সভাৰ প্ৰতি বৈঠকতে মোৰ নামে শলাগনী আশীৰ্বাদ এজোলোকা দিয়া হয়। শুনি, পুলকিত হলো, আৰু হৰিষত উতলি মোৰ অপাকত বিন্দু বিন্দু আনন্দাশ্ৰু বিৰিজি উঠিল। কিন্তু পৰিতাপৰ বিষয়, সেই সাৰ্বজনিক সাহিত্যসভাখনিৰ অলপ আগতীয়াৰ্কে পতা মোৰ আশান্ত্বনীয় বস্ত্ৰৰ ফল, আমাৰ সাম্প্ৰদায়িক অচুচান, 'কহিমা অ, ভা, উ, সা, সভা'খনিৰ অস্তিত্ব মই কহিমা এৰি অহাৰপৰা বছৰদহেকৰ পাচতে লোপ পালে—এতিয়া তাৰ চিন-মোকাম নোহোৱা হল। ইয়াৰ ঘাই কাৰণ, সেই সাময়িক কহিমা প্ৰবাসী তাকৰীয়া অসমীয়া কেইঘৰৰ আধিক বলেৰে অ, ভা, উ, সা, সভাৰ নামে স্কীয়াৰ্কে সাহিত্য মন্দিৰ এটি চিৰস্থায়ীকৈ প্ৰতিষ্ঠা কৰি থৈ আহিবলৈ মোৰ সামৰ্থ্য নহল।*

কহিমা জুলঘৰ

ৰামেশ্বৰ বাবুয়ে চাৰ্জ দি যাওঁতে মোক যেনেটিহে বাটকুৱাৰ জিৰণি পঁজাত বহুৱাই থৈ গৈছিল তাৰ স্বৰূপ বৰ্ণনা স্মৰি চালে হাঁহিও উঠে, বেজাবো লাগে। পঁজাটো দীঘে দহহাত, পথালিয়ে আঁঠাহাত আৰু ওখই মাটিৰ পৰা টুপলৈ সাতহাতমান হব, সেয়ে যেনিবা চৌচলীয়া বঙ্গলা ঘৰৰ আৰ্হিৰ। ওপৰৰ টিন পাটৰ চাল কেইখন সঁচা সঁচি টিন বঙ্গলা সাজোতে ওপৰৰি কটা ছিঙ্গা পেৰলি যোৱা টিনৰ টুকুৰাৰে সৈতে তাপলি মৰা। বৰষুণ দিলে তাৰ যোৰাবোৰেদি উৰুখনি পৰে। সেই বঙ্গলুৱা পঁজাটো দুটা খোটাণিত বিভক্ত, এটা হেডমাষ্টৰৰ আনটো চেকেণ্ডমাষ্টৰৰ, নগা পণ্ডিতজনে পঢ়াবলগীয়া হলে বাহিৰলৈ উলিয়াই নি সমুখৰ ঘাঁহনি চোতালত বহুৱাই পঢ়ায়, বৰষুণ দিলে আটাইটি ভিতৰ সোমাই টেপাটেপিকৈ থুপখাই থিয়দি ৰয়হি। সেই ঘৰতে সেইভাবেই মাহদিয়েক কটাইছোঁ, এনেতে এদিন ভৰদুপৰত অতিপাতকৈ চামে চামে শিল বৰষুণ পৰিবলৈ ধৰিলে। নেৰানেপেৰাকৈ ডেবঘণ্টামান শিল পৰিয়েই আছিল। সেই ডেবঘণ্টাৰ প্ৰতি মিনিটটোৰেই আমাৰ মনত নাযায়-নুপুৱায় যেন লাগিল; আৰু প্ৰতি মুহূৰ্ততে ঘৰ পৰি আমাক তাতে চেপেটা লগাই মাৰে যেন দেখিছিলোঁ। কুকুৰাচৰায়ে আপদত পাখিমেলি পোৱালিবোৰ আৱৰি ধৰাৰ দৰে, ছাত্ৰবৃন্দক মাজত লৈ আমি শিক্ষক তিনিজনে তিনিও তিনিখন দুৱাৰমুখত সতৰ্ক হৈ থিয়দি আপদৰ ক্ষণ গণিবলৈ ধৰিলোঁ। মোৰ সমুখত কিন্তু আৰু এটা সমদুখৰ দৃশ্য পৰিল, শিলাবৰষুণত আশ্ৰয় বিচাৰি ঢপলিয়াই আহি পোৱালি এটিৰে সৈতে ঘূৰী এজনীয়ে আমাৰ জুপুৰীটোৰ আগত থিয়দি ৰলহি। বানে-বানে পৰা পানী-শিলৰ খুন্দাত জন্তুহালিয়ে তৰণি পোৱা নাই, তথাপি সেই অৱস্থাতে আমাৰ ফালে মুখ কৰি মনে মনে আমাতে গঢ়িলা লৈ আছে! ইফালে আমাৰো এনে দুৰ্দশা যে, সেই

আতুৰ জন্তহালিক খিৰ হবলৈ দিবলৈকো ঠাই একণ নাই! চাই চাই মোৰ প্ৰাণে কান্দিবলৈ ধৰিলে। সিহঁতক সহায় কৰিবলৈ আমাৰ উপায় নাই। বাস্তবতে, মই সেই নিৰাশ্ৰয় প্ৰাণী দুটিক সেই আপদত একেৰিয়ানো উপকাৰ কৰিব নোৱাৰি সজাপত তল গ'লোঁ। কিন্তু সিহঁতৰপৰা হলে মই বিশেষ উপকৃত হৈছিলোঁ, অৰ্থাৎ সেই আপদৰ ক্ষণত সিহঁতৰ দুৰ্গতি অশুভৰ কৰি অভিজুত হোৱাৰ ফলত, মই সেইক্ষণত নিজৰ আপদ অশুভৰ কৰিবলৈ পাহৰি গৈছিলোঁ। সি যি হক, কোনো সাংঘাতিক দুৰ্ঘটনা নঘটাতকৈ সেই যুগ যেন ক্ষণটো পাৰ হৈ গ'ল। তাৰ পাচত ভিতৰৰপৰা ভূমুকিয়াই চাওঁ যে গোটেই কেণ্টনমেণ্ট চাপৰিটো গোটেই টাউনেৰে সৈতে একেলগে যেন সুবিমল ঢৌঢৌৱা কপাহী কাপোৰে আবৰি ধৰিছে। পিচে চাই থাকোঁতেই সেই সুকোমল সুপদুম চকুতে পমি গ'ল। ইফালে ময়ো ছেগ বৃজি স্থল ছুটা দি লৈ গড়ৰ মধ্যস্থিত কাছাৰি ঘৰলৈ বাজে বাজে গৈ, ডেপুটি কমিচনাৰক সাক্ষাৎ কৰি সেই সাংঘাতিক আপদসূচক ভয়াবহ দুৰ্ঘটনাৰ আন্তো-পান্ত তেওঁৰ আগত বিবৰি কৈ উঠি, একে চিপতে মোৰ খাটাং মত এই বুলি কৈ পেলালোঁ, “আহল-বহল সুবিধাজনক ঘৰ এটা নাপাওঁ মানে মই আশু স্থল পাতিব নোৱাৰোঁ।” ডেপুটি কমিচনাৰ মিঃ ডেভিচ্ চাহাবে মোৰ কথাৰ মৰ্ম বৃজি উঠি, মোক এই বুলি সমিধান দিলে, “বাক যাওক, আপুনিও বিচাৰি চাওকগৈ, ময়ো বিচাৰোঁ, কেৰেয়াটকৈ হলেও এটা উপযুক্ত ঘৰ নোপোৱালৈকে স্থল বন্ধ ৰখাটো ময়ো বাঞ্ছনীয় বোধ কৰোঁ। এই বিষয়ে মই আক্ৰিয়িত গৱৰ্ণমেণ্টলৈ লিখিম। ইচ্ছা কৰিলে আপুনিও লিখিব পাৰে।” তাৰে ফলস্বৰূপে এটা আহল-বহল সুবিধাজনক ঘৰ মাহে ২৫ টকাকৈ কেৰেথালৈ বন্দবস্ত কৰি লৈ, এসপ্তাহমান বন্ধ ৰখাৰ পাচত, মই স্থলখন নতুন ঘৰত নতুনকৈ পতাৰ পাতিলোঁগৈ। তাৰ পাচত ডিবেক্টৰ মিঃ জে, উইলচন চাহাবেৰ সৈতে বিস্তৰ লিখালিখি কৰি কেণ্টনমেণ্টৰ ওখ চাপৰি-টোৰ পূবে তাৰ নামনিত গৱৰ্ণমেণ্টৰ খৰচত এটা ওখ ডাঙৰ পাটবন্ধলুৱা স্থলঘৰ সজাই লৈ সৰ্বাঙ্গীন পৰিপাটিকৈ স্থলখন চলাবলৈ ধৰিলোঁ। দেখি টাউনবাসীয়ে মোৰ শলাগ ললে। এতিয়া সেই স্থল-বন্ধলা আগতকৈ আহল-বহল হৈ তাতে সেইভাবেই আছে বুলি “পদ্ম-জয়ন্তী” উৎসৱত বক্তৃতা দিওঁতে ওপৰত নাম কৈ অহা সেই শ্ৰীমান হৰিপ্ৰসাদ গোৰ্খাৰায়-ডেকাদেৱৰ মুখে শুনিবলৈ পালোঁ।—সেই স্থলঘৰৰ মূল ভেটি মই চোন্ধোৱা আজি অৰ্দ্ধশতাব্দীৰ আগৰ কথা।

নগা-গেনা

গেনা মানে পৰ্ব। উৎসৱাদিকে ‘গেনা’ বোলে। নগা-গেনা হৰেক ৰকমৰ। তাৰ ভিতৰত ভৈয়ামৰ অসমীয়া বিহৰ আৰ্হিৰে তিনিটা ডাঙৰ গেনাৰ কথা উল্লেখযোগ্য। (১) প্ৰথমটো ভূই বা খেতিৰ মাটি চহাবৰ আগতে, চুৰ-চুৰীয়াটকৈ আৰু খেলবন্ধীয়াটকৈ পতা হয়; ভোজভাতত বাজে তাত বাহিৰা আড়ম্বৰ বিশেষ নাই। (২) দ্বিতীয়টো খেতি-বাতি হৈ উঠাৰ পাচত; ইখেলৰপৰা সিখেললৈ, ইটো টিলাৰপৰা সিটো টিলালৈ, ইটো পাহাড়ৰ

পৰা সিটে। পাহাড়লৈ শোভাযাত্ৰাৰে সৈতে বৰ ধুম-ধামকৈ পতা হয়। সেই যাত্ৰাৰ কালত আহল-বহল মুকলি ঠাই বুজি ঠায়ে ঠায়ে জুম বান্ধি নগা বগৰ ধেমালি যুঁজ (sham light) আৰু নগা ব্যায়ামৰ বিবিধ চকুত চমক লগোৱা খেল দেখুৱা হয়। এবাৰ খনমা টিলাৰপৰা যাত্ৰা কৰা শোভা-যাত্ৰী এদলে (অনুমানত দুহেজাৰমান) কেণ্টনমেন্ট চাপৰি পাৰ হৈ ঘাওঁতে তাত গোটাডিয়েক বিন্ধ্য লগোৱা ব্যায়াম ক্ৰীড়া দেখুৱাইছিল; তাৰে এটা বৰ বলী তেজীয়া খুলন্তৰ ল-নি ডেকা নগাই বগা চুলি লগোৱা নালেৰে চকচকীয়া হাতবাঠা এপাট হাতৰ লাচতে ওপৰলৈ মাৰি পঠিয়াই—ঘাঠাপাট তীবৰকৈ তললৈ নামি আহোঁতে লফিয়াই জপিয়াই কিৰিলি মাৰি মুখ মেলি উঠি তাৰ তীবৰ ঘেন আগটোত আগদাঁতেৰে কামোৰ মাৰি ধৰি তাক ওপৰতে ঠেৰে ঠেৰে বাৰিছিল। সেই বিন্ধ্যজনক সৌন্দৰ্যগীয়ে আজিও মোৰ বুকু চমক খুৱাই তোলে। নগা বগৰ আৰ্হিযুক্ত বা ধেমালি-যুঁজৰ গতি-গোত্ৰত বিশেষত্ব আছে। বিশেষকৈ সেই উদ্দেশ্যে ধৰা গতি-গমন (marching) শলাগিব লগীয়া। বৃটিচৰ বেণ্ড, কিংবা ভৈয়ামৰ সভাজ্ঞাতিৰ তাল-মান বন্ধা বগবাত্ত সিহঁতৰ নাই, কিন্তু মুখেৰে কোঁকা-ফুটাই উচ্চাৰণ কৰা লয় লগোৱা এটা ধাৰাবাহিক মৌখিক বাদনে সভাজ্ঞাতিৰ উন্নত বগবাত্তকো চেৰ পেলায়। এই বাদনৰ চেৰে চেৰে পাৰ পেলাই সমানে সমতালে গমন কৰি নগাইতে বগযাত্ৰা কৰে। এই বাদন নগাইতে বগত বাজেও বিবিধ সাংসাৰিক কামত লগায়, ভুঁই বোৱা, ভুঁই চপোৱা, বাটকুৰি বোৱা আদি গাত শ্ৰম লগা কামতো ভাগৰ পাতলাবলৈ নগাইতে এই বাদন ব্যৱহাৰ কৰে।

(৩) তৃতীয়টো আটাইতকৈ নগাইতৰ ঘাই গেনা। ভুঁই চপোৱাৰ পাচত ন-ধানৰ চাউল পোন-প্ৰথমে ব্যৱহাৰ কৰাৰ আপাহত এই গেনা পতা হয়। ইয়াক ভৈয়ামৰ অসমীয়া ষ্ঠেতিয়ক মাত্ৰহৰ “ন খোৱা” ভোজভাতৰ লগত বিজ্ঞাব পাৰি। বিভিন্ন ইমানেইহে যে, ভৈয়ামৰ মাত্ৰহৰ ন-খোৱা ঘৰে ঘৰে চুব-চুবীয়াকৈ পতা হয়, পৰ্যন্ত নগাইতে এই গেনা ৰাজ-হুৱাকৈ বিশেষ আডম্বৰেৰে পাতে। এই গেনা উপলক্ষে নগাইতে খেলবন্ধীয়া ৰাজহুৱাকৈ ন-চাউলৰ পিঠা খুন্দি “পিঠামধু” প্ৰস্তুত কৰি তাকে ভোজভাতৰ দৰে খাই আপোন-পাহৰা হৈ ৰং-ধেমালি কৰে। নগাইতৰ মাজত দহ-বাৰঘৰ মিলি একোটা খেল গঠিত হয়। সেই খেলপতি একো একোটা গাম বা গাওঁবুটাৰ নিচিনা বৰমূৰীয়া মাহুহ সিহঁতৰ নেতা। সেই বৰমূৰীয়াজন সদৌপাকৈ একোজন বৰমাত্ৰহ। ধনে-ধানে ঘৰে-দুৱাৰে সদৌ বিষয়তে আনবিলাকতকৈ সেই বৰমাত্ৰহজন টনকিয়াল। সেইজনৰ ঘৰৰ আগতে এখন বহল চোতাল থাকে। তাতে গোটেই খেলৰ মূনিহ-তিবোতাবিলাকে পিন্ধি-উৰি ৰমক-জমককৈ জুম বান্ধি ৰাজহুৱা পিঠা খুন্দে। সেই অৰ্থে প্ৰত্যেক ঘৰে ন চাউলৰ ধোঁগান ধৰে। তাত ঘৰ ঘৰ চাউল ঘিমান সবহকৈ খুন্দা পৰে সেই ঘৰৰ সিমান সবহ পুণ্য অৰ্জন হয় বুলি সিহঁতৰ বিশ্বাস। মূনিহ বিলাকে মূৰত বিবিধ পাখিলগোৱা কিৰীটি, গলধনত বগা শামুকীয়া শঙ্খ, কঁকালত কড়ি লগোৱা এসৰীয়া কটাবস্ত্ৰ পিন্ধি ছাতলগাই গা-তোলা নগা-গীত গাই শিলৰ খুলিত চাউল খুন্দে, আৰু তিবোতাবিলাকে তাৰ ডালে ডালে বাহ নচুৱাই

চালি জাৰি পিঠাঙৰি উলিয়ায়। সেই পিঠাঙৰিৰে সৈতে কলহে কলহে “পিঠামধু” যুগুত কৰি খোৱা হয়। তাৰপৰা দহদিনৰ মূৰত সেই মধুপানেৰে বৰগেনাৰ উৎসৱ পতা হয়। সেই উৎসৱ উপলক্ষে সকলোৱে বাছকবনীয়া সাজ-পাৰ পিন্ধি বয়ক-জয়ক হৈ ইথেলে সিখেলৰ নিয়ন্ত্ৰণ গ্ৰহণ কৰা-কৰি কৰি উঠি সদৌশেহত সদৌখেলৰ মাহুহ মিলি শাৰ্বজনীন-ভাৱে জাতীয় গীত আৰু নাচেৰে উকলীকৃত হৈ প্ৰকৃতিৰ নিৰ্ভাঁজ সন্তান নগাইতে ‘বৰগেনা’ পাতে। সেই গেনা উৎসৱত পাক লাগি ময়ো যোগ দিবলৈ পাইছিলোঁ। অৰ্থাৎ গেনালৈ খুন্দা পিঠাৰ ভাগ ময়ো পাইছিলোঁ। মোৰ নগা ছাত্ৰবিলাকে সেই পিঠাঙৰিৰ ভোজনী আগবঢ়াই মোৰ ওচৰত মোক লক্ষ্য কৰি “দেওপূজা” দিছিলহি। এনেকুৱা পূজা মই কেইবাটাও ভোগ কৰিবলৈ পাইছিলোঁ। অকল গেনা পূজাই নহয়, তাত বাজেও নগা খেতিৰ নন খেতিৰ আগভাগ মোৰ ভাগ্যত সততে মিলিছিল। কিয়নো নগা ছাত্ৰই “লিচিবাবু”ক (বিছাওক) আগভাগ নিদিয়াতকৈ নতুন শস্তাদিৰ ফল ভোগ কৰিলে অমঙ্গল ঘটিব বুলি আশঙ্কা কৰিছিল। এতিয়াৰ ভৈয়ামৰ সভ্যতাৰ বতাহে পাই নগা পোৱালিহঁতৰ সৰল অস্তৰৰ সেই পবিত্ৰ ভক্তিভাৱ কেনিবাৰি উকুৱাই নিলে নেকি কব নোৱাৰিছোঁ, কিয়নো মোৰ সেই পোনপটীয়া সৰলচিতীয়া নগা শিষ্যপুত্ৰগণৰ লগত মোৰ বিচ্ছেদ ঘটিবৰ আছি ভালেমান বছৰ হল। তথাপি চকুৰ আঁতৰ হল বুলি সেই সৰল শিষ্য সন্তানগণ আছিও মোৰ মনৰ আঁতৰ হোৱা নাই। বাজে, বিছাচু, হিচালে, বজেচু, বেংমা আৰু বংচু (শেখোক্ত দুটি কৰ্ণেল শিৱৰাম বৰা চাহাবৰ চিহ্ন নামী নাগিনী মেমৰ গৰ্ভজাত কন্যা আৰু পুত্ৰ, দুইবোৰ অকৃতম নাম সৰলা আৰু নন্দৰাম) ইত্যাদি কিছুমান মৰমৰ নাম মোৰ সৌৱৰগীত আজিকোপতি ফটফটীয়াকৈ জ্বলিকি আছে। সেইবোৰ নগা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীত বাজেও ভালেমান অসমীয়া, বঙ্গালী, দেছোৱালী, গৰ্খালী ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ নাম মোৰ সৌৱৰগীত হুমৰি চালেই পাওঁ, তাৰ ভিতৰত ৰায় যাদৱচন্দ্ৰ বৰুৱা বাহাডুৰৰ একেটি পুত্ৰ ৬জগৎ চন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু দুটি কন্যা “বৰ আইটা” শ্ৰীমতী চন্দ্ৰপ্ৰভা (শ্ৰীযুত যোগেন্দ্ৰ নাথ বৰুৱা এম-এ, বি-এল জজৰ ভাৰ্য্য) আৰু “সৰু আইটা” শ্ৰীমতী শশীপ্ৰভা, বিবি জিন্নাতৰ নিচা (ডাক্তৰ জাহাঙ্গিৰ আহমদৰ কন্যা), শ্ৰীমান নলিনীকান্ত সেন, শ্ৰীমান ৰামসিং ক্ষেত্ৰি, শ্ৰীমান গাঙ্গালাল ৰায় (এতিয়া চুবান্দাৰ মেজৰ) এইবিলাক মোৰ অতি চেনেহৰ ছাত্ৰ আৰু ছাত্ৰীৰ নাম অতাপি দুবৰিৰ আগত নিয়বৰ টোপাৰ দৰে মোৰ সৌৱৰগীত ওলমি বৈছে।*

অষ্টম সৰ্গ

মোৰ বিয়া

কহিমা ইংৰাজী স্কুলখন সৰ্বাদীন পৰিপাটীক পাতি লৈ মই মনৰ উলাহেৰে তাৰ উন্নতি সাধনত একাগ্ৰপৰীয়াই লাগি আছোঁ, এনেতে পুজনীয় পিতৃদেৱতাৰ পৰা অবাচিতে আদেশস্বৰূপ বাতৰি আহি পৰিল যে, মোৰ বিয়া। মই সেই পত্ৰ পঢ়ি উঠি বাস্তৱতে অশ্রুস্তত হালোঁ। তাৰ পূৰ্বক্ষণলৈকে মোৰ বিয়া-বাকৰ বিষয় মোৰ মন-শ্ৰুতিতো নাছিল। মোৰ আন্তৰিক উদ্দেশ্য আছিল যে স্কুলখনৰ অৱস্থা অলপ টনকিয়াল কৰি ছুটিমান ছাত্ৰক মহলাত উত্তীৰ্ণ কৰাই লৈ, আৰু 'নীতি-শিক্ষা' নামে সাহিত্য লাভি প্ৰমুখ্যে খনদিয়েক স্কুলীয়া পাঠ্য-পুথি লিখা হাতৰ আধৰুৱা কাম সমাপন কৰি উঠি অগ্ৰাণ্ত লাগতিয়াল বিষয়ত মনোযোগ দিম। গতিকে বিয়াৰ বাতৰিয়ে হঠাতে বিধি-পথালি দি ধৰি মোৰ সংকল্পত বেমেজালি ঘটালে। মই উপায়াস্তৰ হৈ, সম্প্ৰতিকৰ নিমিত্তে বিয়া স্থগিত ৰখাবৰ উদ্দেশ্যে দেউতালৈ টেলিগ্ৰাফত প্ৰাৰ্থনা জনালোঁ। কিন্তু তাৰ ফল নধৰিল, দেউতাই মোৰ প্ৰাৰ্থনা অগ্ৰাহ্য কৰি বিজুলীযোগে আদেশ দিলে যে, বিয়াৰ দিন হোঁহোঁকাব নোৱাৰি, গতিকে মই এমাহমানৰ ছুটি লৈ অনতিপলমে শিৱসাগৰত উপস্থিত হবগৈ লাগে, আৰু আইতা-দেউতা স্বয়ং সেই উদ্দেশ্যে শিৱসাগৰলৈ যাত্ৰা কৰিব লাগিছে। একে আশাৰে কিত্তিমাতে। গতিকে অগত্যা মই ততালিকে ছুটীৰ কাৰণে আবেদন কৰিলোঁ। এপমানেৰ ভিতৰতে সেই আবেদনৰ সমিধান আছিল, বিয়াৰ কাৰণে মোক এমাহৰ 'অনুগ্ৰহ বিদায়' (privilege leave) দিয়া হৈছে বুলি। ছুটীৰ হুকুম পাই স্কুলৰ চাৰ্জ চেকেণ্ড মাষ্টৰৰ জিহ্মাত গতাই দি মই লৰা লৰিকৈ শিৱসাগৰৰ উদ্দেশ্যে ভৈয়ামলৈ নামি আহিলো। এইবাৰ নামোতে কিছু গা গধুৰ, মন চিন্তাযুক্ত। মোৰ মুকলিমুৰীয়া প্ৰাণ পথীয়ে সংসাৰী সজাত সোমাই মায়াজালত বন্দী হোৱাৰ আগমুহূৰ্ত্ত গণি উৰে। মূৰোটক কমনীয়া চৰাইৰ দৰে ওপঙি ওপঙি শিৱসাগৰ উদ্দেশ্যে উৰিবলৈ ধৰিলে। আগৰ দৰে মনত বাটৰ কাহিনীৰ টোকা ধৰি যাবলৈকো পাহৰিলোঁ। মাথোন আপোন-পাহৰা হৈ গৈ গৈ ভৰম কৰে বাইদেউ ভিনীহিৰেদৰ ঘৰত ওলালোঁগৈ। গৈ পালেই দেখো যে আইতা-দেউতাও তাতে উপস্থিত! মোৰ গাত তেতিয়াহে প্ৰকৃত হ'চ আহিল। মই সভক্তিয়ে আই-দেউতাক সেৱা কৰি উঠি ভিতৰ সোমাই মোৰ ধাইমাতৃস্বৰূপা বাইদেউৰ বুকুত সোমালোঁগৈ। তাৰ পাচত ইকণ সিকাণকৈ শুনিবলৈ পালো যে জাঁজীৰ চাওদা বৰুৱাৰ ঘৰৰ জীয়াৰী এটিৰ লগত মোৰ সম্বন্ধ স্থিৰ হৈছে, আৰু পিতৃদেৱতাৰ জয়স্থান আমাৰ পূৰ্বপুৰুষ সকলৰ প্ৰীতিস্থল ৫ জয়নাথ বুঢ়াগোহাঞি পুখাও দেউতাৰ ঘৰত থাকি বিয়া পাতিবলৈ যো-জা হৈছে। শুনিবলৈ যি শুনিলো, বিয়া বিষয়ে মই আৰু কাৰো লগত কথা-বাৰ্তা নাপাতিলোঁ। মাথোন গুৰুজনৰ আদেশ পালন কৰিবলৈ সাজু হৈ থাকিলোঁ। পিচদিনা আইতা আৰু দেউতা আগধৰি

বিদ্যাস্থললৈ বাওনা হ'ল। তাৰ পিচদিনা যয়ো ডাই-ভনী আৰু বন্ধু-বান্ধবৰ মাজত সোমাই, সজাই থোৱা দৰাঘৰত সোমালোঁগৈ। ঠিক ঘৰৰ দুৱাৰ-দলি পাব হোৱা মাত্ৰকে জাউৰি জাউৰিকৈ উকলি উৰিল। শাহুৱতী, বোৱাৰী, জীয়াৰী, গাভৰু সকলে মঙলাকাৰ হৈ মোক বেৰি ধৰিলেগৈ। মই সঁচাকৈয়ে মায়া আঁচলৰ জালেৰে মেৰ খাই বন্দী হোৱাৰ নিদৰ্শন অহুভৱ কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। সন্ধ্যোখনত বুজিব পাৰিলোঁ সিবিলাক প্ৰায় সকলোটিয়েই সম্বন্ধত মোৰ পুজনীয়া আৰু মোতকৈ মানে ডাঙৰ। সম্বন্ধত শাহুৱতীৰ আটাইকেগৰাকীয়েই মোৰ বুঢ়ী-আই; বোৱাৰী প্ৰায় আটাইকেগৰাকীয়েই মোৰ আপাদেউ আৰু খুৰীদেউ, গাভৰু সকলৰ সবহ ভাগেই মোৰ পেহীদেউ, জীয়াৰী সকলৰ ভিতৰত প্ৰায় সকলোটিয়েই মোৰ বাইদেউ হয়, ভনী বুলিবলৈ দৰাঘৰীয়া হৈ শিৱসাগৰবৰপৰা যোৱা মোৰ সহোদৰা শ্ৰীমতী হীৰাৱতী আইদেউক (৮চন্দ্ৰশেখৰ বৰুৱাৰ ভাৰ্যা) মাথোন দেখা গ'ল। ই-বিলাক মহিলামণ্ডলীৰ মাজত দেখিলোঁ, মোৰ জননী মাতৃদেৱী উলাহ-আনন্দত ওপঙি ফুৰিছে। অলপ পৰৰ পাচত ভিতৰৰ সমাগমৰ ভিৰ পাতল হোৱাৰ ছেগ ধৰি এবাৰ বাহিৰলৈ ভূমুকি মাৰি চাওঁ যে মোৰ পুৰুষ কুটুম বৰ্গেও বিয়াৰ কাৰবাৰতে উতুলি-মুতুলি হৈ ফুৰিছে, সিবিলাকৰ ভিতৰত পুখাওদেৱ, দদাইদেৱ, ককাইদেৱ, পেহাদেৱ, ভিনীহিদেৱ এনে সম্বন্ধীয়জনৰ সংখ্যাই 'সবহ, ডাঙ-ভতিজাৰ লেখ নিচেই তাকৰ,— নোহোৱাৰ নিচিনাই। সিবিলাকৰ মাজত মোৰ পিতৃদেউতাক ইফাল-সিফালকৈ ক্ষুতিৰে সৈতে দিহাকৰণ কাৰ্যত তৎপৰ হৈ ফুৰা দেখি মোৰ মনত বৰ বং লাগিছিল, ভাবিলোঁ আৰু দেখিলোঁ, তিনিফুৰি বছৰীয়া বিচ্ছেদৰ পাচত নিজ জন্মস্থানত নিজ বংশ-কুটুমৰ মাজত মিহলি হবলৈ পাই পিতৃ-দেউতাই আনন্দত আপোন-পাহৰা হৈ ফুৰিছে। বিয়াৰ দিনা পুৱা ন-পুৰুষৰ শৰাধ সমাপন হোৱাৰ পাচত, দুপৰীয়া ন-পুৰুষৰ ভোজ আৰম্ভ হল। ভোজত চেমনীয়াত বাজে ন-কুৰি পৈণত ভৰত বহিছিল। সিবিলাক শিৱসাগৰ নগৰৰ পৰা যোৱা কেইজনত বাজে সকলোটিয়েই জাঁজী আৰু জাঁজীকায়ৰীয়া বংশ-পৰিয়াল আৰু আত্মকুটুম। আশীৰ্বাদ লবলৈ ওলাই গৈ সেই ভোজত বহা ন-কুৰি নিজ বংশ-কুটুমীয়া জ্ঞাতি সকলক দেখি মোৰ অন্তৰত সি আনন্দৰ হেন্দোলনি উঠিছিল তাক এতিয়া স্মৰিহে চাব পাৰিছোঁ, কাপ-মৈলামেৰে বান্ধ কৰিবলৈ ভাৰা বিচাৰি নাপাওঁ। সেইক্ষণত সেই মোৰ পিতৃপুৰুষৰ জন্মভূমিৰে সৈতে মোৰ নিজ জন্মভূমি উত্তৰ-লক্ষীমপুৰৰ স্বভাৱতে যি এটা অপূৰ্ণ বিজ্ঞানৰ ভাব মনত খেলাইছিল সিও মই আপুনি স্মৰি চাব পৰাকৈহে মোৰ সোঁৱৰণীত বৈছে। সি যি হক, এতিয়া মোৰ নোৱনিৰ পাললৈ মনত পৰিছে। টেকেলিৰ দিনৰ সন্ধিয়াবেপৰা নোৱনিৰ আৰম্ভন। পিচদিনাৰপৰা দিনে দুবাৰকৈ নোৱনি। লাজ কাতি কৈ থৈ সঁচা কথা কবলৈ হলে, মই নোৱনিৰ সেইছোৱা অন্তৰে অন্তৰে উপভোগ কৰিছিলোঁ; নামতী সকলে বেইৰ পাতলিত পেলাই লৈ বিধ-বিধকৈ জোৰা নামৰ জাউৰিৰে সৈতে মোক বাহিৰে নাকনি-কাননি কৰি মাৰিছিল, কিন্তু ভিতৰে সি মোক অল্পম আনন্দত আগুত কৰিছিল। সেই কবিতাময় স্থলিত বিয়ানামৰ স্মৰত মোৰ অন্তৰ বাস্তৱতে পমি গৈছিল,

অধিবাসৰ বাতিৰ নানা ভৰহৰ বাছকৰনীয়া গোপিনী কীৰ্ত্তন, প্ৰণাম, জোৰানাম আৰু দৈয়নৰ নাম কেইটাই আজিকোপতি মোৰ কাণত মৌ বৰষাব লাগিছে। বিয়াৰ দিনা পুৱাৰপৰা মূনিহৰ উখল-মাখল, তিৰোতাৰ উলহ মালহ আৰু ল'ৰা, চেমনীয়া, জীয়াৰী, গাভৰুৰ উত্থল-মুত্থলিলে নিৰলে লক্ষ্য কৰি মই কি যে এক অভিনৱ আনন্দ উপভোগ কৰিছিলোঁ। সিও অহুডৰৰ স্তম্ভৰণতেহে বৈছে; তাক চিহ্নাহিৰে আঁকি দেখুৱাব নোৱাৰিলোঁ। সেই বিয়াঘৰীয়া উখল-মাখল, উলহ-মালহ, উত্থল-মুত্থলিৰ বাগ আকাশলৈ তুলি মূলদীয়া গায়ন আৰু পাতাললৈ ভেদাই খুলীয়া বায়নৰ জোৰা উঠি বিয়াস্থল তল-ওপৰ লগাবলৈ ধৰিলে; ময়ো তাৰ মাজত মনে মনে মজি এবাৰ তল যাওঁ, এবাৰ ওপৰ উঠোঁ এনে হলোঁ। এনে অৱস্থাত মোক আইতাই চেলেকৰ আঁচলত ধৰি বাটবুলাই নি বেইত ঘূৰাই লৈ নোৱনী পীৰাত বহুৱাই প্ৰথম নোৱন দিয়াৰ পাচত যে আৰু কত নোৱনেৰে মোক পৱিত্ৰ কৰিলে, এতিয়া স্তম্ভৰি মই তাৰ লেখ নাপাওঁ! সেই শেষ নোৱনৰ সমাপনত বাজে বাজে নি মোক বভাৰ তলত ত্ৰাঙ্গল-সজ্জন, গুৰুজন আৰু জ্ঞাতিবৰ্গ পৱিত্ৰত আসনত বহুৱালেগৈ। তাৰ পাচত দৰাৰ সাজ-পাৰ পিন্ধোৱা হলত পুৰোহিতে মঙ্গলচক প্ৰোক উচ্চাৰণ কৰি মোৰ কপালত বগা চন্দনৰ বেঘা পিন্ধাই উঠি, মোৰ প্ৰতি চাই “এই মুহূৰ্তৰ পৰা উদ্ধাৰ ক্ৰিয়া সমাপন নোহোৱালৈ আপুনি নৰদেৱতা। নৰে জীৱনত এদিন দেৱতা হবলৈ পায়, সেইদিন আপোনাৰ আজিয়েই।” এই বুলি কৈ আঁতৰি নিজ্ঞ আসন ললেগৈ। স্থপাণ্ডিত পুৰোহিত বাপুৰ সেই দৈৱিক বাণীয়ে মোৰ দেহ-মন-অন্তৰত আচৰিতে কি যে এক অভিনৱ বিশুদ্ধ ভাৱ বিয়পাই দিলে সেই মুহূৰ্তৰপৰা গঁচাকৈয়ে মই মানৱত্বৰপৰা অলপ উধাই উঠিছিলো যেন বোধ হল। দৰাঘৰৰপৰা কন্ডাঘৰলৈ বাট অলপ দূৰৈ; গতিকে বৰ-ঘাত্ৰী অলপ সোনকালকৈ যাত্ৰা কৰিলে। বৰ-ঘাত্ৰীয়ে মাজতে কেইখনমান গাওঁ পাৰ হৈ যাওঁতে গাওঁবাটৰ দুইফালৰ পৰা গঞা জীয়াৰী-গাভৰুবিলাকে নগৰীয়া দৰা চাবলৈ মোৰ দোলাকাষলৈ ঢাপলি ধৰা দেখি মোৰ মনেও হেন্সোলিয়াই আগবাঢ়ি সিবিলাকক নিস্পৃহ আলিঙ্গন প্ৰদান কৰিছিল। গৈ গৈ যেতিয়া কন্ডাঘৰীয়া কলাপুলিৰ আদৰণী নিৰ্দেশ পোৱাটো হল তেতিয়া দৰাঘৰীয়া আৰু কন্ডাঘৰীয়া নামতীসকলৰ মাজত জোৰানামৰ অৰিয়া-অৰি লাগিবলৈ ধৰিলে; তাৰপৰা থাপি থাপিকৈ কেইবাহোৰাও আদৰণী কলাপুলিৰ সীমা ৰখানিয়মে পাৰ হৈ গৈ যেতিয়া বভা কাষৰীয়া শেহৰ যোৰা আদৰণী কলাপুলি পাওঁগৈ, তেতিয়া নামতী আই সকলৰ জোৰানামৰ অৰিয়া-অৰিৰ প্ৰকোপ ইমানকৈ চৰি উঠিল যে শেহান্তত মুখা-মুখি এৰা-এৰি হৈ চুলিয়া-চুলিলৈ ছুয়োদল ফৰি; ওফুৰাদি উফুৰিবলৈ ধৰিলে। দেখি দেখি মই আৰু বৰ নোৱাৰি হাতৰ উৰমালেৰে মুখত সোপা লৈ লুকুৱাই-হাঁহি মাৰিব লগাত পৰিলোঁ। তেতিয়া কন্ডাঘৰীয়া এজন ৰসিক ডেকাই “অ’ দৰাই হাঁহিছে” বুলি হাঁহি চাপৰিৰে কৰিলি মাৰি চকু লগাই দিয়াত জোৰানামৰ আঁউৰিয়ে চাঁত কৰে পাত্ৰ সলাই নিৰাশ্ৰয় দৰাক হেঁচি ধৰিলে। সিখন লাগি উঠা ৰণ বিহণক সিমানতে তল পৰিল। তাৰ পাচত ৰখাবিধি বিয়াৰ সন্দ্ৰদান, চকলং আদি আচল লাগতিয়াল শুভকাৰ্য নিয়াবিকৈ

সমাপন হৈ উঠাৰ পাচত পবিত্ৰ লগ্ন গাঁথিৰ বিশদ ব্যাখ্যাৰে সৈতে কত্থা লীলাবতীৰ লগত মোৰ শুভপৰিণয় সম্পাদিত হ'ল। আমি সেই বাতিয়েই বাজে বাজে শিৱসাগৰলৈ ওলটা যাত্ৰা কৰিলোঁক। জাঁজীৰ বিয়াঘৰলৈ আৰু উলটিবলৈ সুযোগ নিমিলিল। শিৱসাগৰত তিনিদিন মাথোঁ থাকি, তাৰেপৰা দৰাঘৰীয়া বিয়াদল ফাটি ছুভাগ হৈ আইতা-দেউতা প্ৰমুখ্যে ঘাইঘৰৰপৰা অহাদল উত্তৰ-লক্ষীমপুৰলৈ উলটিল, আমি বাইদেউৰ পৰিয়াল প্ৰমুখ্যে গোলাঘাট উদ্দেশে গৰুগাড়ীৰে লানি-পাতি অগ্ৰসৰ হলোঁক। এই-খিনিতে কৈ লবলগীয়া হল যে, মোৰ বিয়াৰ মাহচাৰেকৰ আগতে মোৰ পুজনীয় ভিনীহিদের গোলাঘাটলৈ কাছাৰিৰ হেডক্লাৰ্ক হৈ বদলি হৈ গৈছিল। সেই কাৰণে মোৰ ঘাইমাতৃ বাইদেউ ল'ৰা-ছোৱালী সমন্বিতে গোলাঘাটলৈকে সেইছোৱাত আমাৰ লগৰী হৈছিল। গোলাঘাটত বাইদেউ-ভিনীহিদের আৰু ভাগিনী-ভাগিনহঁতৰ (শ্ৰীমতী ঘনকান্তি, শ্ৰীমান সুৰেন, মহেন আৰু দুমলি) সৈতে এসপ্তাহমান এটি আনন্দময় পৰিয়াল হৈ কটাই আমি নৱদম্পতীয়ে গৰু-গাড়ীৰে কহিমা অভিমুখে যাত্ৰা কৰিলোঁ।

তৃতীয়বাৰ কহিমা যাত্ৰা

সুৰমণৰ আৰম্ভতে সৌৱৰণী পটলৈ আকুলিয়াই দেখুৱাব লগাত পৰিচোঁ যে এই তৃতীয় যাত্ৰাৰ কাহিনী ঔপন্যাসিক ঘটনাতকৈও ঠায়ে ঠায়ে একোখোপ চৰা। তাৰ হুবহু বিবৃতি দিবলৈ গলে সি বহুত হৈ পৰে। গতিকে সেই বিবৃতি ভবিষ্যত ঘটনামূলক, পাচত যথাসময়ত বৰ্ণিত আৰু প্ৰচাৰিত হোৱা মোৰ 'লীলা' নামক ক্ষুদ্ৰ খণ্ডকাব্যত মেলি চাবলৈ সঙ্কেত দি থৈ, সেই কথাখিনিৰ মূল কথাখিনি মাথোন কৈ থওঁ। গোলাঘাট এৰিবৰ পিছদিনা টাউনৰপৰা সাতমাইলমানৰ আঁতৰত নামবৰ বৰহাবি প্ৰবেশ কৰোঁতেই আমাৰ গাড়ীত এটা অকথনীয় আচৰিত দুৰ্ঘটনা ফলিয়ালে। আমি উঠি যোৱা গাড়ীখনৰ গৰু দুটাৰ গতি মই গুৰিৰেপৰা ভাল দেখা নাছিলোঁ। সিহঁত দুটাৰ এটাই মাজে মাজে ঠমক্কাট শুই পৰে, আনটোৱে কেতিয়াবা যুঁবলি পেলাই ছম্বাকাটি পলাব খোজে। সেইবাবে গাৰোৱানটোৱো মনত শাস্তি নোহোৱা হ'ল, সি গৰুক হুকিয়াই হাইৰাণ। তাৰোপৰি বেয়া গৰু যুটি লৈ ফাকি দি ধন খোৱাৰ বাবে মোৰপৰাও মাজে মাজে সি বকনি শুনিব লগাত পৰিছিল। এইদৰে সি মনৰ অশাস্তিত গাড়ী চলাই নি নি সন্নিধ্য নো লাগোতেই নামবৰ বৰহাবিৰ মাজেদি যোৱা গহীন বাটৰ আগছোৱা আমাক পাব কৰি নিছে, এনেতে গৰু এটা শুই পৰিল। কিমান ডৰিয়াই মৰিয়াই নেগুৰ পকাই নেগুৰ শাস্তি কৰিও গৰু দুটা তুলিব পৰা নহ'ল। সদৌশেষত গাৰোৱানটোৱে বিবুদ্ধি হৈ আন গৰু আনোৱাৈ বুলি আমি তিনি প্ৰাণীক (মই, মোৰ নিচেই কুমলীয়া চৈধ্য বছৰীয়া নতুন ভাৰ্ণা আৰু ১৪/১৫ বছৰীয়া লগুৱাটো) তাতে এৰি উলটি টাউনৰ মুখে বলিয়াৰ দৰে ভিৰাই লব মাৰিলে। মই পিচে পিচে 'নালাগে', 'নাযাবি', 'ৰবি', 'কথা শুন' বুলি এটা বিদ্বৰ বাটলৈকে খেদি গলোঁ; কিন্তু সি আৰু ঘোঁৰলৈ উলটি নাচালে, লৰিবলৈহে ধৰিলে। অগত্যা সিয়ানৰে

পৰা হতাশ হৈ ফোপাই-জোপাই উভতি আহি গাড়ীৰ কাষ পালোহি। আহি পাই হতাশত শেঁতা পৰা ই দুখনি মুখৰ লগত মোৰখনিও মিলাই তিনিও মুখ চোৱা-চুইকৈ ঠৰ লাগি বলোঁহক। চাওঁতে চাওঁতেই সন্ধিয়া চাপিল, গাৰ নোম নেদেখা হ'ল; তাৰ পিছতেই ঘোপমৰা আন্ধাৰে ছাটি ধৰিলে। আন্ধাৰত জোপাটোকে পৰ্বতটো যেন দেখি; তাতে ছয়োফালে নামবৰ বৰহাৰি। কি কৰিম, কলৈ যাম বিবুদ্ধি হৈ তিনিও গাড়ীত সোমাই-বহি গুণিবলৈ ধৰিলোঁ। সেই আসন্ন সময়ত গাড়ীখনেইহে আমাৰ একমাত্ৰ আশ্ৰয় স্থান। ভয়ত তিনিওৰো বুকু টপিং টপিং কৰিব লাগিছে, মোতকৈ সি দুটি প্ৰাণীৰ অৱস্থা শোচনীয়, একেবাৰে তাতোটক বেছি হল কোনোকালে হাবি নেদেখা মোৰ ন-কজা ভাৰ্ণাৰ ভয় বিহ্বলা প্ৰাণৰ চট্‌কটনি। এনেহেন মুখমেলা আপদৰ গৰাহৰ আগত পৰি তিনিও জাহি জাহি কৰি দুই প্ৰহৰমান বাতি কটাইছে।—কিন্তু প্ৰতি মুহূৰ্ততে সেই মেলা মুখে আমাক গিলে-গিলে যেন দেখিছে,—এনেতে সঁচাকৈ এক মহাকায় বিপদমুৰ্তিয়ে—এটা ভয়ঙ্কৰ দৈতাল হাতীয়ে নাৰ্কাঁয়া চিঞৰ মাৰি একে চোচাই গাড়ীৰ কাষত থিয় দিলেহি, গাড়ীৰপৰা কেইহাতমান আঁতৰত জলি থকা লেটাৰ্ণৰ পোহৰ লক্ষ্য কৰি এক নিমিষ-মান হাতীটো ব-লাগি বঁওঁতেই তাৰ গোটেই প্ৰকাণ্ড অঙ্গ আমাৰ চকুত পৰিল। বনৰীয়া হাতী নেদেখা ছোৱালী ভাৰ্ণাই সেইপিনেই পৰি মুছা ধোৱাদি হল। বৰুণ নামে লগুৱা ল'ৰাটিয়ে প্ৰাণহীন পুতলাৰ দৰে উদ্বাউল হৈ কঁপিবলৈ ধৰিলে। ময়ো জীৱনৰ অন্তিম ক্ষণ গণি ঠৰ লাগিলোঁ,—এনেতে গৰু দুটা চকু খাই উঠি চেয়েলনি মাৰি পিচলৈ নেগুৰৰ নিচান উকুৱাই অহাৰাটে উভতি ঢাপলি মেলিলে, হাতীটোৱে সিহঁতকে তাৰ চিকাৰ মানি লৈ মেদিনী কপাই খেদা ধৰিলে, আমি গাড়ীৰ ভিতৰত স্বৰগ পৰা মাগুহৰ দৰে জঁঠৰ হলোঁ। হাতীয়ে উলটি আহি আমাক ধৰেহি ধৰেহি যেন দেখি সেইপিনেই চেপেটা লাগি এখনমান তামোল খোৱা পৰ মই থিৰ চকুৰে চাই আছোঁ—হাতী আক হুলটিল। ক্ষন্তেকলৈ নিৰাপদ মানি উশাহ সলাই দেখো যে এইবাৰ আমি সঁচাকৈয়ে সৰ্বমুঠ অকলশৰীয়া তিনি প্ৰাণী হলোঁহক, যিবা অস্তুতম দুই প্ৰাণী গৰু দুটা লগৰীয়া আছিল সিহঁতেও এৰি গুচি গ'ল। ইতিমধ্যে মৌ-চেপা বৰষুণ এজাক আহিল। ঢেৰেকনি ধুমুহাত একোকে নেদেখা হুগুনা হলোঁ, মাখোন মাজে মাজে বিজুলীৰ চিকিমিকি পোহৰত ভালেমান দুৰ্বলৈকে সেই হাতীয়ে গৰু খেদি নিয়া পৰি থকা আপলীয়া বাটটো দেখা পাওঁ। তেনেতে আলিকাষৰৰ জোপা এটাৰপৰা ওলাই আহি ভাইনী যেন কিচ্‌ কিচ্‌ কৰে ক'লা তিৰোতা এজনী আমাৰ গাড়ীৰ কাষত থিয় দিলেহি। তাইক বিজুলীৰ চকমকীয়া পোহৰত দেখিয়েই বৰুণ বোলা চেমনীয়া লগুৱাটো আঁচাৰ খাই পৰিল, ভাগ্যে ভেতিয়ালৈকে লৌলাৰ মুছা ভগা নাছিল। মাগুহজনীয়ে চিত্‌ হৈ লৰালবিকৈ মোক কলে যে তাই আমাৰ ওচৰত বাতিটোৰ কাৰণে আশ্ৰয় লবলৈ কাষ চাপিচেহি। মই সহায়ভূতি-পূৰ্ণ অন্তৰেৰে ভাবিলোঁ, দেখি তাই নিৰাশ্ৰয়ৰ ওচৰত আশ্ৰয় বিচাৰিছেহি। আক পানীত পৰা মাগুহে কুটা এগছ পালেও সহায় যেন জ্ঞান কৰাৰ দৰে, মই ততালিকে তাইৰ আঁতুৰ

উইনশ বছৰীয়া গোহাঞিবৰুৱা

সহধর্মিণী ইণ্ডিয়ানতীৰ লগত মোহাৰীএবৰুৱা

প্রার্থনা মজ্ব কৰি তাইক গাড়ীৰ ডললৈ সোমাই বহিবলৈ সজ্জত দিলোঁ। তাৰ পাচত তাই আপোনা-আপুনি বলকি থকা কথালৈ মন কৰি বুজিব পাৰিলোঁ যে তাই এজনী কোনোবা বাগছাৰ পলৰীয়া কুলীয়নী। তাৰ পাচত আৰু কি আপদ চাপে তালৈ প্ৰতিক্ষণে ঠকি ঠকি অপেক্ষা কৰি নেৰাধ-হুপুৰায় যেন দেখা 'ৰাতিটোৰ শেহছোৱা কোনোমতে পাৰ কৰালোঁ। পোহৰ বিৰিদ্ধা যাত্ৰে কুলীয়নীজনী চাত্ৰ কৰে নেদেখা হ'ল। আমি আকৌ সেই অকল-শৰীয়া তিনিপ্ৰাণী টলটলকৈ ওলাই পৰিলোঁ। তাৰ পাচত হুপৰমানলৈকে লগৰ ছুটি প্ৰাণীক টোপনিত শঁতাৰলৈ সন্নিবিধা দি মই বখীয়াস্বৰূপে গাড়ীত বহি বহি কিবা-কিবি আকাশ পাতাল ভাবি ভাবি ইহা-কন্দাভাৱে কটালোঁ। সিমান পৰলৈকে গাৰোৱানটো উলটি নাছিল। ইফালে দেখিলো ভোকে-পিয়াহে প্ৰিয়া কাতৰ হৈ পৰিছে, লগুৱাটোৰো মুখ শুকাই চুই যেন হৈছে। কি কৰোঁ, পানী এটোপা আনিবলৈকো আঁতৰ হবলৈ সত যোৱা নাই! ইতিছেগত, ঈশ্বৰ প্ৰেৰিত দূত যেন ডাকোৱাল ছুটা খিলিখিলিকৈ নগৰৰ ফালৰপৰা আহি আমাৰ কাষ পাইছেহি। মই লাহেটকৈ গাড়ীৰপৰা ওলাই আগভেটা দি থিয় হৈ সিহঁতক অতি চমুকৈ আমাৰ বিপদৰ কথা জনালোঁ। সিহঁতে বতৰা দিলে যে পুৱাতে গৰু এহালৈৰে সৈতে গাৰোৱান এটা পিচতে আহিব লাগিছে, সিহঁতে তাক ধনশিৰী ঘাটতে পাই আহিছে। শুনি মৰাৰ মুখত জীপু আহিল। ডাকোৱালহঁতে পানীৰো সন্ধান দিলে, আৰু কেইনলমানৰ আগতে এখন নিজনি বিল আছে বুলি। সেই সন্ধানমতেই এটুপি পানীৰ যোগাৰ কৰিলৈ প্ৰিয়াক আৰু লগুৱাক আমাৰ লগত থকা জলপান অলপ খুৱাই লৈ মই উদ্বিগ্ন চিন্তেৰে বাটলৈ চাই বুলোঁ। চাওঁতে চাওঁতে আবেলি হ'লহি, গাৰোৱান নাছিল, বাট চাওঁতে চাওঁতে চকু বিৰাইছে, গাৰোৱান নাই! আকৌ সন্ধিয়া চাপেহি এতিয়া! আকৌ যোৱা ৰাতিলৈ মনত পৰিল। মনৰ এনে উত্তল-ধুত্তল অৱস্থাত তিনিও প্ৰাণী পাখি ভগা শালিকীৰ দৰে চপ্টপাবলৈ ধৰিলোঁহক। এনেতে মোৰ মনত আহিল যে তাৰপৰা ডেৰমাইল-মানৰ আঁতৰত, আলি-কেঁকুৰিত দেখি অহা সেই কেঞাগোলাখনলৈকে গৈ আমাৰ উদ্ধাৰৰ এটা উপায় কৰি আহোঁগৈনেকি? তালৈকো ইহঁত দুইক অকলে এৰি যাবলৈ সত যোৱা নাই। কি কৰোঁ, ভাবিবৰ সময় নাই। অগত্যা মোৰ মনৰ প্ৰস্তাৱটো প্ৰিয়া আৰু লগুৱাটোৰ আগত ব্যক্ত কৰিলোঁ। শুনি দুয়ো নিমাত! যাবলৈকো ক'ব নোৱাৰে, নেযাবলৈকো নকয়। ময়ো মনৰ বেগত এবাৰ আগবাঢ়োঁ, এবাৰ পিচ পৰোঁ। এইদৰে উজাই-ভটায়েই থাকি, এবাৰ চকু-আখি মুদি, 'যি কৰে ঈশ্বৰে' বুলি সেই কেঞাগোলা উদ্দেশি প্ৰাণকাতৰে লব ধৰিলোঁ। লবি লবি গৈ কেঞামহাজনজনৰ আগত মই ফোপাই ফোপাই আমাৰ দুখৰ কাহিনী যিমান পাৰোঁ চমুকৈ জ্ঞাপন কৰিলোঁ। তেওঁ দৃষ্টিৰে সৈতে ততালিকে মোৰ অন্তৰৰ অৱস্থা ফটকটায়াক দেখি তেওঁৰ চাকৰ ছুটা আৰু ওচৰতে আলিৰ কাম কৰা কছাৰী কুলী ছুটা মোৰ লগত দি কলে, "বাওক, বেগাই গৈ গাড়ীয়ে সৈতে ইফালে গুচি আহকগৈ।" মই তেওঁৰ শলাগ লবলৈ সময় নাপালোঁ; অনতিপলৰে উলটি সেই বিপদৰ ঠাইলৈ লব ধৰিলোঁ। মোৰ লগে লগে কুলীহঁত্ৰো লবিছিল, কিন্তু মোৰ সমানে

লৰিব নোৱাৰাত সিহঁত অলপ পিচ পৰিল। মোৰ ধাতু নাই, সেই হেগতে সিকালে সি ছুটি প্ৰাণীৰ কি বিলাই হৈছে ভাবিবলৈকে। উশাহ নোপোৱা হলো, আহি থাকোতে এটা আৰ্ত্তবাহনচক বিদ্ধি শুনিবলৈ “ঐ দোতা! আহিছেনেঐ!” বৰ্ণনৰ সেই বিদ্ধি শুনি গাত যি অলপ তত্ আছিল সিও হেৰাল! সেইছোৱা বাট কেনিনো আহিলোঁ কব নোৱাৰোঁ। যি হওক, মাৰুহ চাইটা আহি পোৱাত আমি তিনিওৰো গা অলপ গহীন লাগিল। তাৰ পাচত প্ৰিয়াক গাড়ীৰ ভিতৰত বহুৱাই লৈ মাৰুহৰ হতুৱাই গাড়ী টনাই নি কেঞাগোলাৰ আগত আলিৰ ওপৰতে বহালোঁগৈ। সেই সদাশয় মাৰোৱাৰী ভঙ্গলোকজনৰ তেওঁৰ গোলাৰ গানীত গৈ শুবলৈ আমাক জনাইছিল, পিচে প্ৰিয়াক অনিচ্ছা হোৱাত সেই পৰম উপকাৰী আপদৰ বন্ধুজনৰ অস্থৰোধ বাখিব নোৱাৰি তেওঁৰ অস্থমতি লৈ গাড়ীত শুই থাকিলোঁক। পিচদিনা পুৱাতে লগুৱা ল'ৰাটোক টাউনলৈ পঠিয়ালো, বাইদেউ-ভিনীহিদেরক জনাই আমাৰ নিমিত্তে অগ্ৰ উপায় যুগুতি কৰিবলৈ বুলি। ইফালে মাৰোৱাৰী বন্ধুজনৰ শুশ্ৰূষা গ্ৰহণ কৰি আমিও সকাহ পাই এফেৰি জিৰাবলৈ ধৰিলো। তাৰ পাচত আবেলি চাৰিমান বজাত আন এহাল গৰুৰে সৈতে আগৰ গাৰোৱানটোকে লগত লৈ বৰ্ণন ওলালহি। আগৰহাল গৰু চিটিকি পলাই আহি কেঞা গোলাতে বৈছিলহি; এতিয়াও সিহঁতক গোলাৰ জিম্মাতে গতাই থৈ আমি আকৌ বাট খেদিবলৈ ধৰিলোঁক। পাচত অনা গৰুহাল চোকা আৰু বলী। গতিকে সন্ধিয়া নৌ লাগোতেই আমি নামবৰ হাবি পাৰ হৈ গৈ ৰাতি এগৰমান ঘোৱাত বৰপথাৰ পালোঁগৈ। তাতে ৰাতিটো জিৰালোঁ। ইয়াৰ পাচত, ইয়াৰ নামনাচ আৰু কেইবাটাও আপদ-বিপদ এৰাই গৈ নিৰ্দ্ধাৰিত দিনতকৈ এদিন পলমকৈ কহিয়া ওলালোঁগৈ। পলম হোৱাৰ বাবে উদ্বিগ্ন হৈ বাটলৈ চাই থকা চেকেও মাষ্টৰ জ্যোতিৰ্ময় সেন বাবুৱে আগবাঢ়ি গৈ টাউনৰ সীমাৰ সিপাৰৰপৰা আমাক আদৰি আনিলেগৈ। তাৰ পাচত মোৰ বহাৰ পদূলিমূৰ পাই দেখোঁ যে কলাপুলি এঘোৰৰ চুপাশে মোৰ সমনীয়া বন্ধু খাজাফি ইন্দ্ৰধৰ ৰাজখোৱা আৰু একাউণ্টেণ্ট শৰৎচন্দ্ৰ সেন থিয় দি আমাৰ অপেক্ষাত বৈ আছে। মই দুইৰে সৈতে কোলা-কুলি কৰি দুইকো মোৰ চেনেহৰ আলিঙ্গন দিলোঁ। সেইক্ষণতে পিতৃব্য-প্ৰাতিম ৰায়বাহাদুৰ ৰাদনচন্দ্ৰ বৰুৱা, অগ্ৰজ যেন পুলিচ ইন্স্পেক্টৰ গোবিনাথ গগৈ আৰু ডেপুটি কমিশনাৰৰ কাছাৰিৰ চুপাৰিণ্টেণ্ডেণ্ট ৬কেশৱচন্দ্ৰ বৰুৱা প্ৰমুখ্যে আন আন বন্ধুবৰ্গও আহি চাপিলহি। সিবিলাক সকলোটি কাছাৰিলৈ যোৱা পোছাকেৰেই আহিছিল, কিয়নো তেতিয়া পুৱা ১১ বাজে। বাজে। সিবিলাকে লৰালৰিকৈ বিদায় লৈ আঁতৰ হোৱাত মই প্ৰিয়াক গাড়ীৰ পৰা নমাই ভিতৰলৈ লৈ গলোঁ, তাতো দেখোঁগৈ যে ৰায়বাহাদুৰৰ ভাৰ্য্য বৰুৱাণী প্ৰমুখ্যে কেইবাগৰাকীও মহিলাই কন্যাক আদৰিবলৈ সাজু হৈ আছে। মই সিবিলাকৰ হাতত এওঁক গতাই দি কস্তকলৈ আজৰি হলোঁ, আৰু সেই হেগতে ঘৰ-বখীয়া নগা চৌকীদাৰটোক বাহিৰৰ লাগতিয়াল কাম-বনত দিহা দি ললোঁ। ইতিময়ত, সিকালে চেকেও মাষ্টৰ বাবুৱে আধাঘণ্টামানলৈ স্থল ছুটি দি ছাত্ৰবৃন্দক সিহঁতৰ গুৰু ভাৰ্য্য ন-কস্তা চাবলৈ বুলি এৰি দিলেগৈ,

ক্ষত্ৰকৰ ভিতৰতে যোৰ সেই প্ৰিয় ছাত্ৰবৃন্দ আহি চোতাল ভৰি পৰিলহি। ভিতৰৰ পৰাই ল'ৰাইতক দেখা দিবৰ কাৰণে মই অশ্ৰুৰোধ কৰাতো তেওঁ নোলাল। গতিকে মই লাহেকৈ দুৱাৰ মুকলি কৰি দিয়া যাত্ৰকে ছাত্ৰবৃন্দ ভিতৰত ওপচি পৰিলগৈ। গুৰুভাৰ্য্যক হেঁপাহেৰে বেটি ধৰি অঙ্গলা বালকবৰ্গে খিলখিলকৈ হাঁহে। তেওঁ লাক্ষত আঁচলেৰে মুখ ঢাকি তলমূৰ কৰে। নগাল'ৰাইতে তেওঁৰ গাত হাত ফুৰাই মৰম জনাবলৈ চাপি যায়, তেওঁ আঁচহুৱা ভাৱত আছাৰ খাই আঁতৰি যায়। এইভাবে অলপপৰ আনন্দদৃশ্য উপভোগ কৰি উঠি ছাত্ৰবৃন্দক লগত লৈ, মই ফুলত 'হাদ্ৰিৰ' হোৱা লেঠাটো মাৰি থৈ আহিবলৈ গলোঁ।

শিক্ষাবিধি গ্ৰণয়ন

সাংসাৰিক বিষয় জ্ঞানাল বিস্তৰ বাঢ়িবলৈ নিদি, প্ৰথম ছমাহ দাম্পত্য জীৱন নিজজাল পাৰ কৰিলোঁ। সপ্তম মাহত মোৰ পূৰ্বৰ সংকল্পিত আধৰুৱা বিষয়ক ওকালতি পৰীক্ষা দিয়া চিন্তাই মনত ভূমুকিয়াবলৈ ধৰিলে। তদৰ্থে আগবাবৰত এৰা পৰাৰ পৰা দুবছৰমানৰ পাচত, আকৌ মোৰ আইন অধ্যয়নৰ বাৱস্থা কৰি লৈ কৰ্তব্যত এখোজ আগ বাঢ়িছোঁ, এনেতে ওপৰৰপৰা আদেশ আহিল যে অহা ডিপাৰ্টমেণ্টলৈ পৰীক্ষাত শিক্ষাবিধি বিষয়ত (art of teaching) উত্তীৰ্ণ হৈ মই মোৰ পদত নিগাজী হব লাগে। তেতিয়ালৈকে প্ৰথম দুবছৰ মই প্ৰবেচনাৰ হৈয়ে আছিলোঁ। তাৰ লগে লগে সেই সম্পৰ্কে মোৰ অভিভাৱক স্বৰূপ ডিৰেক্টৰ মিষ্টাৰ জে. উইলচন চাহাবৰ পৰা এখন ভিতৰুৱা পত্ৰও পালোঁ। অধিক অনা-গুণা কৰিবলৈকে চল নাপালোঁ। মিঃ উইলচন চাহাবৰ ভিতৰুৱা চিঠিখনৰ প্ৰেৰণাত মই অনতিপলমে সেই বিষয়ে সাজু হব লগাত পৰিলোঁ। গতিকে ততালিকে মই ইটো বিষয় আকৌ কাতিকৈ থৈ সিটো আগত ললোঁ। ছমাহ একাণপতীয়া মনোযোগেৰে ইংৰাজী শিক্ষাবিধি গ্ৰন্থাদি অধ্যয়ন কৰি উঠি নিৰ্ধাৰিত শিক্ষকৰ ডিপাৰ্টমেণ্টলৈ পৰীক্ষা দি শিক্ষাবিধি বিষয়ত বৰ সুখ্যাতিৰে উত্তীৰ্ণ হলোঁ। সেই পৰীক্ষাৰ ফল গেজেটত প্ৰকাশ হোৱাৰ লগে লগে ডিৰেক্টৰ মিঃ উইলচন চাহাবে আক এখনি ভিতৰুৱা পত্ৰেৰে মোক উৎসাহমূলক ধন্যবাদ দি কলে যে শিক্ষাবিধি বিষয়ক পৰীক্ষাত বৰ সন্তোষজনক নম্বৰ পাইছোঁ (১০০ নম্বৰৰ ভিতৰত ২৫ নম্বৰ)। মই সদৌ অসমত সৰ্বপ্ৰথম ঠাই অধিকাৰ কৰি সুখ্যাতিৰে উত্তীৰ্ণ হোৱাত তেখেতে নথৈ বং পাইছে, আক সেই সেই সূত্ৰেই তেখেতে সন্মত দি থলে যে অসমীয়া ভাষাত সেই বিষয়ক এই ডাঙৰ অভাৱটো গুচাবলৈ মই যত্ন কৰিব নোৱাৰোনে? সেই সন্মতত মই বিশেষ বৃত্তি ললোঁ। অলপ আগৰেপৰা অৰ্থাৎ ইংৰাজী শিক্ষাবিধি গ্ৰন্থাদি অধ্যয়ন কৰিবলৈ ধৰাৰেপৰা মোৰ মনতো সেই বিষয়ক ভাবনাই খেলাই আছিল। গতিকে সেই সোণাময় ছেগতে অসমীয়া ভাষাত এখন শিক্ষাবিধি লিখি উলিয়াবলৈ কাপ হাতত ললোঁ। এই কাৰ্যত মই বৰ টানকৈ শ্ৰম কৰিবলগীয়াও নহল, কিয়নো শিক্ষাদান বিষয়ক বিধিৰ ভেঁটি বান্ধিবলৈ মোৰ মনত যথেষ্ট আছিল-পাতিৰ সময় তেজাল হৈয়ে আছিল। তাৰ লগতে আমাৰ দেশত পূৰ্বাপৰ প্ৰচলিত থকা শিক্ষা বিষয়ক, ৰীতি-নীতিবোৰৰ সংস্কাৰ সাধি

ঠায়ে ঠায়ে ষথাত্তকৈ যোগ দিয়া হল মাথোন। ছমাহৰ মূৰত “শিক্ষাবিধি” গ্ৰন্থখন কাৰ্য্য সমাপন হল। তাৰে নকল এটা ডিবেষ্টৰ চাহাবলৈকো পঠিওৱা গ’ল। তাৰপৰা তিনি-মাহমানৰ মূৰত, নগাওঁ টেক্সটবুক কমিটিৰ জৰিয়তে সেই হাতে লিখা পুথিখন উলটি মোৰ হাতত পৰিলেহি। দেখিলোঁ টেক্সটবুক কমিটিয়ে মোৰ সেই “শিক্ষাবিধি” পুথিখন অসম উপত্যকাৰ নৰ্মাল স্কুলত পাঠ্য আৰু অসমীয়া পঢ়াশলীয়া গুৰুসকলৰ হাতৰ পুথি (guide) স্বৰূপে মঞ্জুৰ কৰি পঠিয়াইছে। দেখি মোৰ অন্তৰত আনন্দ-উলাহ উপচি পৰিল। সেই উলাহতে উচালি উঠি, মই পুথিখন অনতিপলমে ছপাই প্ৰচাৰ কৰিবলৈ বুলি দিহাকৰণত হাত দিলোঁ। “অ, ভা, উ, সা, সভা” আৰু “সাহিত্য সভা”ৰ উপদেশ আৰু পৰামৰ্শ গ্ৰহণ কৰি “শিক্ষাবিধি” কলিকতাৰ সাম্য প্ৰেচত ছপাবলৈ পঠিয়াই উঠিছোঁ মাথোন, এনেতে হুকুম আহিল যে, মোক তেজপুৰ নৰ্মাল স্কুলৰ হেড্-মাষ্টৰৰ পদলৈ বদলি কৰা হৈছে; আৰু মই সেই হুকুমপত্ৰৰ তাৰিখৰ পৰা ১৫ দিনৰ ভিতৰত তেজপুৰলৈ গৈ তাৰ নৰ্মাল স্কুলৰ সেই সময়ৰ বৰ্তমান হেড্-মাষ্টৰ (তেতিয়া শ্ৰীযুত) ৰায়চাহাব দুৰ্গাধৰ বৰকটকীক আজৰাই দিবলৈ লাগে। ভাবিব চিন্তিবলৈ সময় নাই। এপথৰ ভিতৰত কথমপিহে কহিমাৰপৰা তেজপুৰ পাবহি পাৰি। তাতে আকৌ মই সংসাৰত গুটীয়া নহয়, দুটীয়া। নতুন ঠাইলৈ বাজে বাজে লৈ নগৈ, মোৰ ভাৰ্য্যিক আমাৰ উত্তৰ-লক্ষীমপুৰৰ ঘাই ঘৰত থৈ যোৱাটো স্থিৰ কৰা হল। গতিকে আৰু এদিনো পলম কৰিবলৈ সাধ্যহীন হৈ লৰালবিকৈ চেকেণ্ড মাষ্টৰবাবুৰ জিম্মাত স্কুলৰ চাজ চম্জাই থৈ মোৰ বন্ধু-বান্ধৱ সকলৰ ওচৰত বিদায় লৈ, মোৰ অতি আদৰ্শ মানোৰঞ্জন ঠাই কহিমা এবিটলৈ সাজু হলোঁ। আহিবৰ আগদিনা “কহিমা সাহিত্য সভাঘৰত” দুয়োখন সাহিত্য সভাই (অ, ভা, উ, সা আৰু সাৰ্বজনীন সাহিত্য সভা) মিলি যুটীয়াকৈ মোক বিদায় সম্ভাষণ জনাবলৈ এখন ডাকৰ সভা পাতিছিল। কহিমাবাসী সন্দৌ সাম্প্ৰদায়িক সৰু-বৰ অনেক লোক সমবেত হৈছিল। বিদায় গ্ৰহণত মই “বাওঁ” বুলিবলৈ মোৰ মাত নোলাল। চকুলো টুকি টুকি গধুৰ মনেৰে আঁতৰ হলোঁ।*

নৱম সৰ্গ

ওলটা যাত্ৰা

সেইদিনা মোক আগবঢ়াই থবলৈ অহা মোৰ সমনীয়া প্ৰিয়বন্ধু ৬ইজ্জখৰ ৰাজখোৱা আৰু ৬শৰৎচন্দ্ৰ সেনেৰে সৈতে লগ লাগি আহোঁ নাইকৈ এপোজ আগলৈ এখোজ পিচলৈকে আহি আহি পাঁচ মাইলমান অহাৰ পাচত, সন্ধিয়া পৰত অগত্যা বিদায় দিয়া-লোৱা কৰি চকুলো টুকি টুকি তেওঁলোক দুজন টাউনলৈ উলটিল, মই সেই একে অৱস্থাপন্ন হৈ আমাৰ গাড়ীখনৰ পিচে পিচে খোজ কাঢ়ি বহুবাট আহিলোঁ। মাজে মাজে কেইবাবাৰো উলটি উলটি চোৱা-চুইকৈ তেওঁলোক আৰু মই বাট বুলিছিলো; কিন্তু অকোৱা-পকোৱা পৰ্বতীয়া বাটত ঠাইতে গা ওলায় আৰু ঠাইতে লুকাই কাৰণে, মুঠেই তিনিবাৰহে আমি নিলগৰপৰা দেখাদেখি হৈছিলোঁহঁক। তাৰ পাচত গৃহীণীৰ অহুৰোধ অহুসৰি ময়ো গাড়ীত উঠি ললোঁগৈ। গৰু খোজৰে গাড়ী ধীৰে ধীৰে চলিবলৈ ধৰিলে। মোৰ মনৰ বিচ্ছেদজনিত বিষাদ গুচাবৰ বুদ্ধিৰে তেওঁ ছেগ ধৰি ধৰি দুপাশৰ গভীৰ গুহাৰ ফালে চাই চাই ইটো কি ?—সিটো কি ? কৈ প্ৰশ্ন কৰি মোক ক্ৰমাৎ বিচ্ছেদ পাহৰাবলৈ ধৰিলে। সেইভাবে গৈ গৈ জুবজা নামে এটা আড্ডা পালোঁগৈ। সিমানতে ৰাতি দুপৰমান হ'ল। মোৰ অস্থমতি লৈ গাড়োৱানে তাতে গাড়ী থুলি ৰাতিটো জিৰাবলৈ যো-জা কৰিলে। তাৰ লগে লগে ছেগ চাই গৃহীণীয়ে আমাৰো এমুঠি ভাতৰ দিহা লগাবলৈ বুলি গাড়ীৰপৰা নামি আহি লগুৱাক লগাই কাৰবাবত ধৰিলে। সেই ছেগতে মই লাহেকৈ নামি গৈ জুবজা-জুৰি-নৈৰ বুকুত বুকু পাতি থকা এচপৰা পাথৰৰ আসনত বহি ললোঁগৈ। জোনাক ৰাতি। আকাশৰ কেনিও ক'তো মেঘ এচিকতাও নাই। চতুৰ্দশীৰ জোনে ফটফটীয়া পোহৰ মেলি চকুৰে মণিব পৰালৈকে পৃথিবীৰ সেই পৰ্বতীয়া ভাগ দিন যেন পোহৰ কৰি থৈছিল। এনেকি জুৰিটিৰ নিজনি পানীত মুকলিমুৰীয়াকৈ চৰি ফুৰা শিলঘৰীয়া মাছ আৰু তাৰ সৰু সৰু পোৱালিবোৰে পাখি মেলি মেলি নাচি ফুৰা, আৰু তাৰে পৰা পূবে কহিয়া টাউনলৈকে একেকটি দীঘলী গুহাটিৰ তলি পৰিমিত ফটফটীয়াকৈ দেখা গৈছিল। প্ৰকৃতিৰ সেই গুপ্ত শোভা চাই চাই মই আপোনপাহৰা হৈ ব-লাগি ৰলোঁ। তাৰ পাচত মূৰ দাঙ্গি পুৰাকালে চাই পঠিয়াও যে মোৰ মনোমোহা কহিয়া নগৰীখন আকৌ মোৰ চকুৰ আগতে! সেই কেটনমেণ্ট চাপৰি ব'ত এই একেকটি দীঘলী গুহাটিয়ে উজাই গৈ শিতান পাতিছেগৈ; সেই মোৰ হেঁপাহৰ সাহিত্য মন্দিৰ, যি সেই চাপৰিৰ পশ্চিম পাশত থিয় হৈ মোৰফালে ভেতিয়াও চাই আছিল; সেই ওখ কিল্লাৰ মাজত কাছাৰি ঘৰ, ব'ত মোৰ সেই অন্তৰতম বন্ধু দুজনে বিষয়-ববীয়া চৰকাৰী কাম কৰে; সেই 'বাহু চাহা'ৰ বজলা, সেই মোৰ এৰি অহা বহা; এই সবাবোপৰি, সেই কহিয়া পৰ্বতৰ টিং, ব'ত মোৰ এৰি অহা নগা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবৃন্দে বাস কৰে, ব'ত মই নগা-গেনা চাই-মেলি বিমোহিত হওঁ। আৰু ব'ত

সৰল আৰু সৰলা নগা ডেকা আৰু নাগিনী গাভৰুৱে সৈতে সততে মঠ লীলাখেলা কৰে ! সেই আটাইবোৰ দৃশ্যই লগ লাগি যুটীয়া বলেৰে মোক দাঙি লৈ উকুৱাই নি আকৌ কহিমা পোৱালেগৈ। মহাৰাজে মই ভূমিবলৈ ধৰিলো। জুবজা জুৰিৰ বুকুত পাখৰটোৰ ওপৰত মোৰ ভেলাটো মাথোন চৰগ-পৰা শৰীৰটোৰ দৰে বহি থকাতে থাকিল, মই গৈ আকৌ মোৰ সেইকালৰ লীলাভূমিত বিহাৰ কৰিবলৈ ধৰিলোঁগৈ। এনেতে চাত্ৰকে মনত পৰিল মোৰ গৃহিণীলৈ, বাটৰ কানত আমাৰ বাটকুৱা ভোজনলৈ তেওঁৰ দিহাকৰণলৈ আৰু আমাৰ বাটঘৰ সেই গাড়ীখনলৈ। চৌপনিৰপৰা থকমকৈ উঠি বাট খেপিয়াৰ দৰে মই নৈৰ বুকুৰপৰা খপৰ-জপৰকৈ উঠি আহি দেখোঁ যে আমাৰ বাট-ভোজনৰ যুগুত কৰি উঠি গৃহিণীয়ে মোলৈ বাট চাই আছে। মই কাকো একে। নকৈ ততালিকে তেওঁৰ কাম চাপি ভাতৰ পাতত বহিলোঁগৈ। তাৰ পাচত আমি পৰম তপ্তিৰে সেই বাটকুৱা আহাৰ ভোজন কৰি উঠি বাতিটোলৈ গাড়ীত উঠি শুই থাকিলোঁগৈ।

পিচদিনা উষা পোহৰতে গাৰোৱানে গাড়ী চলাই দিলে। তাৰপৰা ভালেমান বাট আহাৰ পাচতহে মই সাৰ পাইছোঁ। তাৰ পাচত টিফিমাৰপানী নামে সৰু আড্ডা এটাত অলপ পৰৰ নিমিত্তে গাড়ী বখাট লৈ তাতে আমি প্ৰাতঃকৃত্য সমাপন কৰি ললোঁ। বাটত আৰু ক'তো বৰৰ মন নগ'ল, মাথোন টিফিমাৰপানী নামে আন এটা সৰু আড্ডাত কস্তেকমান কৈ তাতে জা জলপান খাই উঠি একেবাৰে নিচুগাৰ্ড নাপাঠগৈ মানে গাড়ী আৰু নৰখাবলৈ গাৰোৱানক আদেশ দিলো। একেৰাহে গাড়ী চলিবলৈ ধৰিলে। একেচিপতে দুটা আড্ডা পাৰ হৈ আহি আহি সন্ধিয়া পৰত মোৰ পুৰণি চিনাকি নিচুগাৰ্ড আড্ডা পালোঁহি। তাতে চৰ্কাৰী জিৰণি বন্ধলা ঘৰৰ সমুখতে গাড়ী বখাট মই নামি পৰিছোঁ, এনেতে ওপৰ কিল্লাৰপৰা মোৰ পুৰণি বন্ধু ৰেক্ৰিমেণ্ট জামাদাৰ এজন দেখা পাই, বংমনেৰে আমাৰ গাড়ীৰ কাষলৈ নামি আহিল। তেওঁ আগেয়ে কহিমাত ৰেক্ৰিমেণ্টৰ জামাদাৰ আছিল, মাহদিয়েকৰ আগতে মাথোন তেওঁ নিচুগাৰ্ড কিল্লাৰ অধ্যক্ষ হৈ আহিছিল। তেওঁ বৰ আথে-বেথে আমাৰ শুশুকাৰ কাৰণে যো জা কৰিব ধৰিলে। লগত আমাৰ লগুৱাটো লৈ মোক কলে, “আপোনাসকলে সৌ জিৰণি বন্ধলাত গৈ জিৰাওকগৈ, মই আহাৰ-পানীৰ সকলো যোগাৰ কৰি দিওঁ।” সেই স্নেহগতে গৃহিণীৰে সৈতে মই হৰ্ষ বিহ্বল চিত্তে নিচুগাৰ্ডৰ খলখলাই ইহাি থকা নৈখনিৰ পাৰত থিয় দিলোঁগৈ। দেখিলো যে আমি নৱ দম্পতি হৈ অহা যাত্ৰাত যিচটা শাস্তি শিলাই চামৰ পীৰাত তোলাদি আমি দুইক তুলি ধৰি আদৰিছিল এতিয়াও সেই শাস্তি-শিলাই আসন পাতি আমাক সাদৰে আহ্বান কৰিব লাগিছে। আমি দুয়ো হাত ধৰা-ধৰিকৈ শিলনিৰ ওপৰে পানী ডাঙি গৈ গৈ সেই শাস্তি-পীৰাখনিৰ শুশুকা গ্ৰহণ কৰিলোঁগৈ। গৃহিণী গাতে লাগি থকাত যদিও মোৰ নীৰলা ভাব উলসীৰণলৈ হুচল নঘটিল, তথাপি সাংসাৰিক সুখ-সৰ্গেৰে মোৰ চিৰলগৰীয়া প্ৰাকৃতিক সুখ দৃশ্য উপভোগৰ পৰা মই বঞ্চিত হোৱা নাছিলোঁ, যাজে যাজে মাথোন মনতে এই প্ৰশ্ন উঠিছিল যে “সেয়েই নেকি মোৰ শেষ সন্তোষ ?”

হিড়িম্বা নগৰত এডুমুকি

যথাসময়ত স্মৰিবলৈ পাহৰিলো যে মোৰ কহিমা বিদায়ৰ মাহদিনেকৰ আগতে মই নগা-হিল জিলাৰ এলেকাৰ ডিমাপুৰ হাতী-মহলটো খেদা-চিকাৰ কৰাবলৈ বুলি ডাকি লৈছিলো। পিচে চৰ্কাৰী চাকৰীয়ালৈ তেনে বাৰগায় অৰ্বেদ হেতুকে, মহলটো মোৰ নামৰ পৰা খাবিজ কৰাই মোৰ বৰককাইদেউ ৬কণনাথ গোহাঞিবৰুৱাৰ নামত লগাই লৈছিলো। সেই আপাহতে তেওঁ আমাৰ উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ ঘাই ঘৰৰপৰা নিজা তিনিটা কৃষ্ণী হাতীৰে সৈতে গৈ ডিমাপুৰ থানাৰপৰা অলপ ভাটীত প্ৰৱহুৱা বহা পাতি আছিল আৰু আমি নামি আহি সেইখিনি পোৱাৰ কেইদিনমানৰ আগতে মাথোন তিনিটা বনৰীয়া হাতী ফান্দীহেতে হাবিৰপৰা ধৰি আনি বান্ধিছিলহি। আমি নামি অহাৰ সংবাদ তেখেতক দি থোৱা আছিল। গতিকে আমি আহি থানাৰ মুখ পাওঁতেই তেখেতে আমাক গাড়ীয়ে সৈতে সেই প্ৰৱহুৱা বহালৈ লৈ গলহি। তাতে দুপৰ নৌ হওঁতেই আমাৰ থোৱা-মেলা হৈ গ'ল। আৰু এঘণ্টামানৰ পাচতে আমাৰ গাড়ী আকৌ চলাই দিয়াৰ কথা আছিল। পিচে বনৰীয়া হাতী কেইটা চাই গৃহিণীয়ে আৰু ঘণ্টাদিয়েক তাতে জিৰাবৰ ইচ্ছা কৰিলে। সেই ছেগতে মই আমাৰ হাতী এটাত উঠি পুৰণি ডিমাপুৰ নগৰখনৰ ভিতৰ সোমাই চাবলৈ বুলি হাবিত সোমালো। ইয়াৰ আগেয়েও কেইবাবাৰো নগৰখন সোমাই চাবৰ মন কৰিছিলো, কিন্তু স্মৰিবা নোপোৱাত সেই অটবা হাবিৰ মাজ সোমাব পৰা নাছিলো। নগৰখন বৰ্তমান ডিমাপুৰ থানাৰ পছিমৈ নিচেই কাষতে। সোমাই দেখিলোঁগৈ যে সেই পুৰাতনীয় বাজধানী বা বাজটোলটো আহলে-বহলে বৰ্গক্ষেত্ৰাকাৰকৈ সুপ্ৰশস্ত; এটা সীমাৰপৰা আনটোলৈ কমকৈও চাৰি-পাঁচ মাইলমান হব। মই পূব আৰু উত্তৰ সীমাৰ মাথোন কিয়দংশকৈ চালো। উত্তৰ সীমাত ধনশিৰী নৈলৈ মুখ কৰি যিখন বাজতুৱাৰৰ ভগ্নাৱশেষ দেখিলোঁ তাৰ কাৰুকাৰীদিলৈ লক্ষ্য কৰি মোৰ মনত ধাৰণা হল যে, সি কছাৰী বজাদিনীয়া ডিমাপুৰ নগৰৰ চিন নহয়, তাতকৈ বহু পুৰণি কালৰহে কীৰ্তিচিন। কাৰণ, সেই ভগা তুৱাৰৰ ঢুকালে থিয় কাতি হৈ পৰি থকা শিলৰ খুটা বা তন্তু* দুটাত খটোৱা অতি মিহি আৰু বিচৰ্কাৰীয়া কাৰুকাৰ কছাৰী বজাদিনীয়া অসমৰ অন্তৰ্গত কাৰুকাৰ্যত নিমিলে; মাথোন নগৰৰ ভিতৰ ভাগত অ'ত ত'ত সিচৰিত হৈ পৰি থকা শিলাখণ্ড বোৰৰ কোনোটোত শিৱসাগৰৰ নামদাং শিলৰ সাঁকোত লগোৱা উকা আৰু শিৱদ'লত লগোৱা মূৰ্তিকটা শিলাখণ্ডবোৰৰ আৰ্হি দেখা গৈছিল, সৰ্বভাগত পুৰণি কামৰূপৰ প্ৰাগজ্যোতিষপুৰ আৰু শোণিতপুৰৰ পৌৰাণিক কাৰুকাৰ খটোৱা খনিকৰী আৰ্হি দেখা পোৱা হল। সেইবোৰ মোৰ মনত মহাভাৰতীয় যুগৰ কীৰ্তিচিন যেন লাগিল; আৰু আগৰ পৌৰাণিক হিড়িম্বানগৰৰ ভগ্নাৱশেষৰ চিন-মোকাম যেন বোধ হ'ল। সি যি হওক, যি দেখিলো তাৰে মোটামুটি টোকা এটা ধৰি লগত ললোঁ। সি এতিয়া মোৰ তথ্যসংগ্ৰহৰ টোপোলাত।

*এই শিলৰ খুটা বা তন্তু দুটাৰ কটোৱাক কৰাই নি মিষ্টাৰ (পাচত চাব) সেইটো চাহাৰে তাৰপৰা ছবি কটাই তেওঁৰ অসমৰ বুৰঞ্জীত ছপাই দিছে; আৰু তাৰে নকলী ছবি এটা তেওঁৰ অনুমতিক্ৰমে মোৰ অসমৰ বুৰঞ্জীতো দিয়া হৈছে।

তাৰ পাচত সেইদিনা ৰাতিৰ ভোজনো ককাইদেৱৰ প্ৰৱস্থা বহাতে সমাপন কৰি উঠি জোনাক ৰাতি আমি গাড়ীত উঠি আকৌ আমাৰ বাট খেদিবলৈ ধৰিলো। ৰাতিৰ ৰাতিটো আৰু দিনৰ দুপৰিলৈকে একেৰাহে গাড়ী চলি আহি আছে, ক'তো অকণো ৰখোৱা নাই; আহি আহি নামবৰ হাবিৰ মাজত আমাৰ যাত্ৰাকালৰ সেই ভয়ঙ্কৰ বাটছোৱা পালোঁহি। এনেতে মই পূৰ্ব কাহিনীলৈ সোৱৰাই দি গৃহীণীক সেই ঠাইডোখৰ আঙুলিয়াই দেখুৱালো; দেখিয়েই তেওঁ জিকাৰ খাই গাড়ীৰ ভিতৰতে মুছকিছ যোৱাদি গ'ল, আৰু লগুৱা ল'ৰাটোৱে লৰ মাৰি আহি আহি আমাৰ লগতে গাড়ীত উঠিলহি! দেখি দুইলৈকে মোৰ পুতৌ হ'ল, ভিতৰি ময়ো সেই ভয়ঙ্কৰ সাংঘাটিক কাহিনী স্মৰিবলৈ ধৰিলো। তাৰপৰা আৰু এঘণ্টামানৰ পাচত, নামবৰ হাবি পাৰ হৈ ওলাই আহি আকৌ যাত্ৰাকালৰ বিপদৰ বন্ধু সেই মাৰোৱাৰী ভদ্ৰলোকজনৰ গোলা পালোঁহি। তাতে তেওঁৰ শুশ্ৰূষা গ্ৰহণ কৰি উঠি আকৌ বাট দেখিবলৈ ধৰিলোঁহক। আহি আহি ৰাতি এপৰমানত গোলাঘাট টাউনত সোমালোঁহি। তেতিয়াও মোৰ ৩ভিনীহিঁদেৱ গোলাঘাট কাছাৰিৰ হেডক্লাৰ্কৰ কামতে আছিল। সেই ৰাতিটো আৰু তাৰ পিচদিনাও মোৰ চেনেহী ৩বাইদেৱৰ বুকুত জিৰণি লৈ ৰাতি আন এগন গাড়ীত উঠি আহি আৰ্হি পুৱা ৮ মান বজাত নেঘেৰিটিং ঘাট পালোঁহি। তাতে ১০ মান বজাত জাহাজত উঠি আবেলিপৰত কমলাবাৰী ঘাটত নামিলোঁহি। নামিয়েই গৃহীণীক ধৰি ধৰি লৈ গৈ চৰ্কাৰী জিৰণিৰ পাটবজলাত উঠিলোঁগৈ। তেতিয়া সেই বজলাৰ ওপৰত মেমে সৈতে উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ মহকুমাডিপতিজনো (মিঃ আৰু মিছেছ জেকচন) ভাটীলৈ থোৱা জাহাজলৈ বাট চাই খপীয়া পৰি আছিল। আমি গৈ উঠাত মেম আৰু চাহাবে বৰ বং পালে। মই বৰ বং মনেৰে সিবিলাকৰে সৈতে কথা-বাৰ্তা পাতিবলৈ ধৰিলোঁ। আলাপ কৰি থাকোঁতে মিছেছ জেকচনে এবাৰ আক্ষেপস্থচক আগ্ৰহেৰে এই বুলি কৈ উঠিল, “এঃ আমি এই ছুটীত অহাৰ আগতে আপুনি গৈ লক্ষীমপুৰ পোৱাটো হলে বৰ ভাল পালোহেঁতেন।” এনেতে আমাক ঘাটৰপৰা নিবলৈ আমাৰ ঘৰৰ পৰা পঠিওৱা মাগুহ আৰু গাড়ী পালেহি। আমি লৰালৰিকৈ নামি গাড়ীত উঠিলোঁ। তাৰপৰা নানান অস্থিবিধা চেৰাই আহি আহি পিচদিনা ৰাতি দুপৰমানত আমাৰ ঘাইঘৰ পালোঁগৈ। ঘৰত ৩আইতা-দেউতাৰ বুকুত আৰু এদিন-এবাতি মাথোন জিৰালোঁ। তাৰ পিচদিনা গৃহীণীক ঘাঘৰতে থৈ মই তেজপুৰ উদ্দেশ্যে আকৌ জাহাজ ঘাটলৈ ওলটা যাত্ৰা কৰিলোঁ।*

দশম সৰ্গ

ভেজপুৰ যাত্ৰা

গৃহিণীক ঘৰতে থৈ মই অকলে চাকৰ এটাৰে সৈতে ভেজপুৰলৈ যাত্ৰা কৰি পিচদিনা
আবেলি উলটি কমলাবাৰী ঘাট পালোঁহি। ঘাট পাই হতাশৰ বিষম খুন্দা এটা সহিব
লগাত পৰিলোঁ—ময়ো ঘাট পাইছোঁটো, জাহাজেও উকি মাৰি এবাই আঁতৰি গুচি গ'ল।
মই হতাশত শেঁতা পৰি মিনিটচেবেকৰ নিমিত্তে ফ্লেটৰ ওপৰত ঠব লাগিলোঁ। তাৰ
পাচত সেমেনা-সেমেটিক ভেলেস্কী শৰৰ দৰে জাহাজলৈ বাট চাই চায়ে থাকিলোঁ, জাহাজ
মোৰ প্ৰতি ইতিবাচক কৰি ফোঁচ ফোঁচাই হাঁহি হাঁহি ভটীয়াই গুচি গলগৈ। মই অগত্যা
গধুৰ মনেৰে এখুজি দুখুজিকৈ পাবলৈ উঠি আহি এজেক্ট বাবুৰ বহাত আলহী সোমালোঁহি।
তেওঁ আঁহেবেঁহে মোক ওচৰতে বহুৱাই লৈ মন ভাল লগোৱা কথা-বাৰ্তা পাতি, মাজে
মাজে এই বুলি আক্ৰমণ কৰিবলৈ ধৰিলে যে আক মিনিটদিয়েকৰ আগতে মোক দেখা পোৱা
হলে, তেওঁ জাহাজখন কেইমিনিটমানলৈ বখাই থব পাৰিলেহেঁতেন। এফেৰিমানতে
জাহাজখন এৰি গ'ল; পিচদিনা আকৌ সিমান পৰলৈকে মই অব্যবত বাট চাই ব'ব লগা
হল। তেওঁৰ সেই সৰল আক্ৰমণে মোৰ আক্ৰমণ ভিতৰি চতুৰ্গুণে বঢ়াবলৈহে ধৰিলে।
গতিকৈ তেওঁৰ কাষৰপৰা আঁতৰ হৈ মই নৈৰ বালিত গৈ অকলগৰে ইফাল-সিফালকৈ
তহলিবলৈ ধৰিলোঁগৈ। সেই ছেগতে চিন্তাই মোক অকলে পাই, কাণে কাণে ফুচফুচাই
এটা বুধি দিলে যে, যি হ'ল হ'ল, ওচৰতে আমাৰ সজ্ঞত গৈ নিজিবাওঁগৈনো কিয়? মনে
মনে বুধিটো গাঁথিত বান্ধি লৈ আহি, এজেক্ট বাবুৰ আগত মেলি দেখুৱালোঁহি। তেওঁ অলপ
বিষম বোধ কৰি এই বুলি অপৰ এটা মন্তব্য বুধি দিলে যে, বাতিটোলৈ তেওঁৰে শুক্ৰবা
গ্ৰহণ কৰি তাতে জ্বৰণি লৈ, পিচদিনা পুৱাতে বৰনৈত প্ৰাতঃস্নান কৰি সজ্ঞলৈ গৈ বেলাৰে
বেলাটো তাতে কটাব পাৰিলেহে মই ভাল তৃপ্তি লাভ কৰিব পাৰিম। তেওঁৰ বুধিয়ে
মোৰটো তল পেলালে। সেই অলুসৰি বাতিটো তাতে কটাই পিচদিনা প্ৰাতঃস্নান কৰি
অলপ জা-জলপান বা চাহ পান কৰি গৈ পুৱা ৮ মান বজাত আমাৰ আউনীআটি সজ্ঞত
সোমালোঁগৈ। সোমোৱেই পোনেই ৩খীশ্ৰীদত্তদেৱ গোৰামী আমাৰ আধ্যাত্মিক নিজ
শুদ্ধদেৱক সাঙোঙে প্ৰণিপাত কৰিলোঁগৈ। প্ৰভু ঈশ্বৰে মোক দেখা পাই বৰ সন্তোষ প্ৰকাশ
কৰিলে। তাৰ পাচত এজন্যৰ সন্মত মতে আন এজন্যই মাতি নি মোক আলহী শুক্ৰবাৰ
ঘৰত অলপ জা-জলপান কৰাই লৈ সজ্ঞৰ চাৰি হাটী ফুৰাই-চকাই ভিতৰ বাটচ'ৰাইদি
পাব কৰি নি ৰাজ বাটচ'ৰাৰ কাষত কিছুমান পৰ ব্যাণ্ড বাদন শুনালেগৈ। তাৰপৰা
এঘণ্টামানৰ পাচত মোক আকৌ নি গোসাই ঈশ্বৰৰ ওচৰত ভেটাই থলেগৈ। মই গভীৰ
ভক্তিসহকাৰে প্ৰভু ঈশ্বৰ মুখে বিবিধ বিষয়ক জ্ঞানগৰ্ভ উপদেশবাণী শুনি শুনি পৰম তৃপ্তি
লাভ কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। কথা প্ৰসঙ্গত গোসাই ঈশ্বৰে উল্লেখৰে মোক এই বুলি হুঁদিলে,

“আমাৰ সত্ৰীয়া ব্যাও-বাজনা শুনিলাগেনে?” মই সভক্তিতে উত্তৰ দিলোঁ, “ওনা হৈছে জগন্নাথ।” প্ৰভু ঈশ্বৰে ততালিকে পুনৰপি প্ৰশ্ন কৰিলে, “কেনে পালা, কেনে দেখা?” মই সেৱা এটি কৰি অতি বিনীতভাৱে এই উত্তৰ দিলোঁ, “জগন্নাথ! শুনি ভাল পালোঁ। কিন্তু কেনে দেখো তাক ভাঙি কবলৈ হলে, বৰ ভাল নেদেখোঁ। কিয়নো ঈশ্বৰ পূৰ্ণৰূপে থিয়মান প্ৰবন্ধেৰে এই ব্যাওপাটি গঠন কৰি ইয়াৰ উন্নতি সাধিবলৈ চাইছে সেই প্ৰবন্ধেৰে আৰু সেই ইচ্ছাৰে আমাৰ স্বদেশী গীত-বাদনাৰিৰ চৰ্চা কৰি তাৰ বহুল উন্নতি সাধিব পাৰেচোন? আমাৰ আগবঢ়িনীয়া বৰগীত আৰু তাৰ আত্মজ্ঞানিক বাদনাৰিৰ চৰ্চা আজিকালি ক্ৰমাৎ লোপ পাই আহিবলৈ ধৰা দেখিলে শোকে খুন্দি আনে। কোৱা বাহুল্য মাথোন যে আমাৰ সেই পুৰণি গীত-বাস্তৱ্য আমাৰ বৰ্তমান জাতীয় সাহিত্যৰ ভেটিৰূপ। আনহাতে চাবলৈ গলে, ব্যাও-বাদনাৰি বিদেশীয় আনন্দৰ আহিলাপাতি আৰু এনে বাদনাদিয়ে বণ-বিগ্ৰহাদিতহে উদগনি দিয়ে, আমাৰ সত্ৰীয়া জাতীয় উৎসৱাদিত ই সিমান গুণ দিব নোৱাৰে। সেৱকে ইয়াকে মনোভাব ব্যক্ত কৰিলোঁ; প্ৰভু জগন্নাথে নিজ গুণে দায়-দোষ মৰ্ণ কৰে যেন।” মোৰ কথা কেয়াৰ গোঁসাই ঈশ্বৰে মনপাতি শুনি থাকি, শেহান্তৰত এই বুলি সামৰি থলে, “দায় ধৰিবলগীয়া কথা তুমি একো কৰা নাই; বৰঞ্চ সম্ভাৱমূলক কথাহে কৈছা। আৰু তোমাৰ কথাকেই আমাৰ মনত ৰাখিবলগীয়া।” তাৰ পাচত ‘আমগু বিলাসিনী’ প্ৰচাৰ প্ৰমুখো ভালেমান দেশহিতকৰ কাৰ্যবফালে শুভদৃষ্টি ৰখাৰ বাবে গোঁসাই ঈশ্বৰৰ বিস্তৰ গুণ-কীৰ্তন কৰি মই প্ৰভুপদত লবানৰিতকৈ বিদায় মাগিলোঁ; কিয়নো সিকাৰে জাহাজ চাপিবৰ সময় চাপিলহি। প্ৰভু ঈশ্বৰে সন্তোষ চিত্তেৰে মোক বিদায় দিলে। ঘাটলৈ বুলি থবথোজ্জৰে উলটি আহোঁতে মনে মনে এই এটা ভাবে সন্তোষ দি আহিছিল যে, “যি কৰে ঈশ্বৰে, মাছুৱৰ ভালৰ কাৰণেহে কৰে; আগদিনা মই জাহাজ নেহেৰুৱা হলে, পিচদিনা সত্ৰত নিজগুৰু দৰ্শন আৰু প্ৰভু ঈশ্বৰৰ অমায়িক জ্ঞানগৰ্ভ আলাপন শ্ৰৱণ কৰি পোৱা সেই আপুৰুগীয়া তৃপ্তিলাভৰ সোণাময় ছেগটি হেৰুৱালোঁ:ইতেন।”

মই উলটি আহি ঘাট পোৱাৰ এখনমান তামোল খোৱাৰ পৰতে নিলগত জাহাজৰ খোঁৱা দেখা গ’ল। মই লগুৱাটোৰ সৈতে থৰথৰকৈ গৈ ‘বোট’ত উঠি লৈ জাহাজ আহি কাষ চপালৈ ডিঙি মেলি মেলি বাট চাই বৰ্ণোঠৈ। তাৰ পাচত, জাহাজে আমাকো আইন যাত্ৰীৰ লগৰীয়াতকৈ তুলি লৈ, উকিয়াই উকিয়াই আঁতৰি ভটীয়াই যাবলৈ ধৰিলে। মই ধীৰে-শান্তে দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ কেবিন বা কুঠৰী এটাত থিত্ লৈ, তাৰ সমুখত পাৰি থোৱা হেলনীয়া মাচিয়া এখনত জাহাজৰ আগমুৱাকৈ চিট হৈ পৰি লৈ, সুবহুল স্নগহীন মহান ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ হৃদ্যোপাৰৰ বিশাল মনোমোহা দৃশ্য চাই চাই উঠি যোৱাদি যাবলৈ ধৰিলো। সেই ছেগতে পৰ্বতীয়া আৰু ভৈয়মীয়া সুখদুস্তৰ পাৰ্থক্য বিজাই চাই এটি অনিৰ্বচনীয় স্থখ অহুভৱ কৰিবলৈকো মই এটি আপুৰুগীয়া স্বযোগ পাইছিলোঁ। দেখিলো স্প্ৰশান্ত ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদৰ কোনো পাকত কোনো পাৰত স্থবিতীৰ্ণ ৰাকীথেৰৰ চাপৰিয়ে নিমজ্জ সমান সোণালী পাৰি থোৱা পাটী একোখনৰ দৰে ভাগৰুৱা বাটৰুৱাক একোবাগৰ দি জিৰাই যাবলৈ আদৰেৰে আৱাহন

কৰিব লাগিছে ; কোনো পাৰত কোনো পাকত হুৰিলাল কপালী পাৰি ধোৱা কমোৱা তুলাব তুলিব দোলন শয্যা বতাহত হুকোমল ঢৌ তুলি হেনুলীয়াই অতি শান্ত পথিকক ক্লেমকমান বিজ্ঞান লৈ যাবলৈ বুলি সাৰ্বেভিক নিমন্ত্ৰণ জনাব লাগিছে , কোনো একোটা দীঘল ভঁৰিঘলীৰ কোনো পাৰত দীঘলীয়াটক শাৰী পাতি একোডৰা শিমলু পেতিয়ে মানৱৰ কপাহ খেতিৰ দৰে বিখৰেতিয়কৰ আহি পটন্তৰ দেখুৱাই এলেহুৱা কৃষক প্ৰাণক কৰ্মক্ষেত্ৰত নামিবলৈ নীৰৱে উদগনি দিব লাগিছে ; কোনো একোটা হুৰীঘৰ খেহুৰীয়া বৰনৈৰ পাকৰ কিলাহুটীয়া আঁকোৱালিত একোটা প্ৰকাণ্ড বালি চাপৰিয়ে ব'দৰ ত্ৰিলিঙ্গনিৰে তিববিৰণি তুলি একো-নাগৰ সদৃশ মৰীচিকাৰ চিত্ৰেৰে মকহুমিৰ আদৰ্শ দেখুৱাইছে। লগতে বহনিলগৰপকা দুপাণে দুপাৰী পৰ্বত দৰ্শকেও সেই সদৃশ একাণপতীয়াটক চাই চাই ব লাগি বৈছিল। ইত্যাদি ভৈয়ামৰ প্ৰাকৃতিক কপালীয়া চাই চাই গৈ থাকোঁতে দুয়োপাৰৰ লক্ষীমপুৰ আৰু শিৱনাগৰৰ এলেকা পাৰ হৈ তেজপুৰ সদৰৰ সীমাৰ ভিতৰত সোমালোঁগৈ ; সোমাই তাৰো গহপুৰ, গমিৰি, বিহালী এইকেইটা জাহাজঘাট চেৰাই গলোঁগৈ। তাৰ পাচতো গৈ গৈ আবেলি পৰত বিখ্যাত বিখ্যাত ঘাট চাপিছোঁগৈ, এনেতে দেখিলো দীঘল-ডাঙৰ ভদ্ৰলোক যাত্ৰী এজন জাহাজত উঠিছেহি। মই সেই বহাভাগেই ঘূৰী ধোৱাপোৱাত বৈ বৈ ধপাত হপি তেওঁৰ আলোখ-লেখ চাই আছোঁ, তেওঁৰ মোৰ কেবিনৰ কাষতে ইটাৰ ক্লাচ এটা পতাই লৈ নিজৰ শয্যা পাতি নিহা লগাই লওঁতে মাজে মাজে একো একোবাৰ মোৰ ধোঁৱা পানলৈ সহস্ৰ চকুৰে চাইছে , গতিগোত্ৰ দেখি বুজিলোঁ, মাহুহজন ধপতুৱা। আৰু ভাবিলো সেই তুম্বাই অনতিপলমে তেওঁক মোৰ ওচৰ চপাবহি এতিয়া। এনেভাবে থাকোঁতেই এপাকত আহি তেওঁ মোৰ ওচৰত থিয় দি মোক আধা বগলুৱা অসমীয়া মাতেৰে হুখিলেহি মইনো কলৈ যাম , মই তেজপুৰলৈ যাম বুলি সমিধান দিয়াত তেওঁ আগ্ৰহেৰে সৈতে আৰু অলপ মোৰ কাষ চাপি বং মনেৰে ক'লে যে তেওঁ। তেজপুৰতে নামিবগৈ, তেওঁ এজন তেজপুৰবাসী। সেই কথাত মই মোৰেই লাভ হল বুলি ভাবিলোঁ। কিয়নো মই আচহুৱা তেজপুৰ যাত্ৰী, গতিকে তেওঁৰপৰা সেই ঠাইৰ ভিতৰুৱা আৰ-ভাৱৰ আভাস লবলৈ হুবিধা পোৱা যাব। এই ভাবি ময়ো আগ্ৰহেৰে তেওঁক মোৰ কাষতে পাৰি ধোৱা আন এখন মাচিয়াত বহিবলৈ সঙ্কেত দিলোঁ। তেওঁ বহিল কিন্তু চকু ধপাত চিলিমৰ ওপৰত। আৰু বহি যাওঁতেই মোক প্ৰশ্ন কৰিলে মই বাহুগনে ? উত্তৰত মই কলোঁ, “নহয় মই আহোমহে।” তেতিয়া তেওঁ খলখলাই হাঁহি, এই বুলি কলে, “অ’ মই আপোনাৰ কুল-মানৰ কথা বেচকৈ জানো , উজনি অসমত কাম কৰা দিনৰপৰাই মই আহোমসকলৰ লগত বিশেষ পৰিচিত। মই কাৰুহ মাহুহ। আপোনাৰ আপত্তি নাথাকিলে ময়ো ধোঁৱাপানৰ ভাগ লব খোজোঁ।” মই একো নামাতি অলপ মিচিকিয়াই মাথোন বংমনেৰে হপি থকা ববৰ নলীভালি তেওঁৰ হাতলৈ পাৰ কৰিলোঁ। তেওঁ পায়েই বৰ হেঁপাহেৰে হপিবলৈ ধৰিলে, কেইমিনিটমানলৈ মাতবোল বহিত হল। তাৰ পাচত অলপ তৃপ্তি পলুৱাই ধোঁৱাপান কৰি লৈ মোক আকৌ প্ৰশ্ন কৰিলে, মই আহিছোঁ ক’বপৰা, তেজপুৰত নামিম কি উদ্দেশ্যে ? মই উত্তৰত চমুকৈ সেই

বিষয়ে ভাজি কলৌ। তেওঁ অলপ উগুল-খুগুলভাবে শুনি থাকি, মোৰ কোৱাৰ পাচত আগ্ৰহেৰে এইবুলি স্মিলে আৰু কলে, “অ’ আপুনিযেই তেজপুৰৰ নৰ্মাল স্কুলৰ হেডমাষ্টাৰ হৈ আহিছে ? আপুনি গৈয়েই দুৰ্গাধৰ বাবুৰ আজৰাই দিবগৈ লাগিব, তেওঁ আপোনালৈ বাট চাইহে আছে, এই সপ্তাহৰ ভিতৰতে শিলং পাবগৈ লাগিব। মই দৰং জিলাৰ স্কুলসমূহৰ ডেপুটি ইন্স্পেক্টৰ; আপোনাৰ ভাবী স্কুলখন মোৰ তাৰেদাৰৰ তলতে।” এই বুলিয়েই তেওঁ মেজাজ সলাই গহীনাই বহিলে। ময়ো তেওঁৰ মেজাজ পৰিবৰ্তনৰ মূল তত্ত্ব বুজি উঠি নিজৰ মেজাজ ঠিক ৰাখি গহীনভাবে কলৌ, “ভালেই হ’ল তেন্তে এই ছেগতে আপোনাকে সৈতে আগধৰি চিনাকি হৈ ললৌ।” তাৰ পাচত দুয়ো ভালেমান পৰলৈকে বিবিধ বিষয়ক কথা-বাৰ্তা পাতিলোহঁক। তাৰেপৰা দুয়ো ছইকো যি বুজিলো বুজিলো; মুঠৰ ওপৰত, দুয়ো ছইৰ প্ৰতি মেজাজ ৰাখি (reserved) চলিবলৈ ধৰিলোঁ। এইভাবে বিশ্বনাথৰপৰা আহি শিলঘাট পাওঁতেই ৰাতি দুপৰমান হল। বাকীছোৱা ৰাতিলৈ জাহাজ তাতে বান্ধিবলৈ আয়োজন কৰা দেখি আমি দুয়ো শেহছোৱা ৰাতিৰ কাৰণে বিদায় লোৱা-লুই কৰি নিজ নিজ শয্যাত পৰিলোগৈহঁক।

পিচদিনা পুৱা উবা পোহৰতে জাহাজ মেলি দিয়া হল। জাহাজ তেজপুৰমুৱা হৈ ভটীয়াই আহিল। মই ইতি ছেগতে শোচাচাৰাদি প্ৰাতঃকৃত্য সমাপন কৰি উঠি, তেজপুৰ গাটত নামিবলৈ বুলি সঠক হলোঁ। একেসময়তে একেদৰেই মোৰ নতুন চিনাকি ভদ্ৰলোকজনো একে উদ্দেশ্যেই সাঙ্গু হৈ উঠি ধীৰে ধীৰে মোৰ কাষলৈ আহি মোক স্মিলেহি, “আপোনাক আগবঢ়াই নিবলৈ ঘাটলৈ কোনোবা আহিবনে?” মই কলৌ, “সম্ভৱতঃ আহিব।” তাকে শুনি তেওঁ পুনঃ কলে যে নাহে যদিও, তেওঁ মোক সকলো স্মিধা কৰি দিব, তাৰ নিমিত্তে মই চিন্তা কৰিব নালাগে। মই সেইবাবে তেওঁৰ শলাগ ললোঁ। তেওঁ আন নহয়, বাবু হাৰান চন্দ্ৰ দাসগুপ্ত। দুয়ো কথা পাতি থাকোঁতেই ছইবো চকু পাৰত থিয় দি বাট চাই থকা কেজনমান অসমীয়া ভদ্ৰলোকৰ ওপৰত পৰিল। তেওঁ ব্যগ্ৰতাৰে সৈতে মাতি উঠিল, “ঐ যে দুৰ্গাবাবু!” মই লাহেকৈ উত্তৰ দিলোঁ, “ময়ো চিনিছোঁ; আৰু মই যাৰ ঘৰত আলহী হমগৈ তেওঁকো দেখিছোঁ, সোৱা বৰকটকীৰ কাষতে।” তেওঁ কলে, “ঘনকান্ত বাবুৰ কথা কৈছে নেকি!” মই কলৌ, “হয়।” শুনি তেওঁ নিজে আগধৰি নিশ্চিন্ত হৈ লৈ মোক এই বুলি আশ্বাস দিলে, “তেনেহলে আপোনাৰ কোনো চিন্তা নাই; মই সহায় নকৰিলেও হব।” এনেতে পাৰৰপৰা জাহাজৰ ওপৰলৈ উঠি আহি মোৰ সন্মুখীয়া বন্ধু শ্ৰীযুত দুৰ্গাধৰ বৰকটকী আৰু মোৰ অগ্ৰজপ্ৰতিম বয়সীয়া বন্ধু মিঃ ঘনকান্ত চলিহা আমাৰ কাষতে থিয় হলহি। দুয়ো মোক অতি চেনেহেৰে আলিঙ্গন কৰিলে, ময়ো ছইকো সেই চেনেহৰ প্ৰতিদান দিলোঁ। তাৰ পাচত হাৰান বাবুৱে সিবিলাকৰ হাতত মোক গতাই দিয়াৰ দি মোৰে সৈতে হস্তমৰ্দন কৰি বিদায় লৈ পাবলৈ নামিবলৈ খৰখৰ কৰিলে। তেওঁ নামি যোৱাৰ পাচতে, লগুৱাটোৰে সৈতে মোৰ মাল-বস্তুখিনি বৰকটকীৰ গতাই দি মিঠাৰ চলিহাই মোক তেওঁৰ বাগীচত তুলি লৈ আহি তেওঁৰ বকলাত আলহী নমালেহি। নামিয়েই ভিতৰলৈ সোমাই গৈ দেখোঁ যে,

সেইঘৰত মই আলহী নহম, পৰিহালৰ এজনহে। ইগৰাকী সিগৰাকীৰপৰা “পদ্মবোপাটি” সন্ধান জনি মোৰ প্ৰাণ শীতল হল, ভালেমান পৰলৈকে বাহিৰৰ কথা মই পাহৰি গলোঁ। অলপ পাচতে বৰকটকীদেৱৰ দিহামতে নৰ্মাল স্কুলৰ বিৰাম নামে বুঢ়া চকীদাৰে এখন গাড়ীতকৈ লগুৱাটোৱে সৈতে মোৰ বয়সন্ত আটাইখিনি ঠিকে-ঠাকে আনি মোক চম্জাই দি গলহি।

সেইদিনাই ছপৰীয়া ভোজনৰ পাচত খৰপোচকৈ গৈ বৰকটকীদেৱক দুখন বিষয়বাবৰ কান সলনি দিলোঁগৈ; এখন “তেজপুৰ নৰ্মাল স্কুলৰ হেডমাষ্টৰী” গৱৰ্ণমেণ্ট বিষয়বাব, আৰু ইখন “তেজপুৰ অসমীয়া ভাষা আলোচনী সভাৰ সম্পাদক”ৰ বাইজীয়া বিষয়বাব। সেই একেদিনাই আবেলি তেজপুৰ টাউনবাসী অসমীয়া ডব্ৰলোকসকলে এখন চাহখোৱা মেল পাতি বৰকটকীদেৱক বিদায়-সম্ভাষণ জনোৱাৰ পাচত, তেওঁক সন্ধিয়াপৰত শিলকলৈ বুলি আগবঢ়াই নি জাহাজত তুলি থৈ আহিলোঁগৈহঁক। পিচদিনাৰপৰা মই পোনেই চৰকাৰী বিষয়ববীয়া কৰ্তব্য আগত লৈ কাৰ্য আৰম্ভ কৰিলোঁ। তেজপুৰ নৰ্মাল স্কুলৰ হেডমাষ্টৰৰ আসন গ্ৰহণ কৰোঁতেই জয়জয়তে মোৰ কাণত বাজি যোৱা পোন প্ৰথম আপোৱাহ এটা শুচাই ললোঁ; ছাত্ৰ-গুৰু-বৰ্গৰপৰা মোক কোনোৱে চাব, কোনোৱে বাবু বুলি সন্ধান কৰাত মোৰ আচহুৱা কাণত সি বেজবেজাই বাজি উঠিল। কিয়নো গাঁৱলীয়া গুৰুৰ মুখত চাব শব্দটো অশোভন আৰু বাবু মাতৰাৰ আপচু যেন মোৰ বোধ হ’ল। ভাবিলোঁ অসমীয়া ব্যৱস্থাবে পূৰ্বৈপাত মোহাৰি সানি সেই পোৰণি বা বেজবেজনি তেতিয়াই ততালিকে মাৰি নললে সি অভ্যাসত সোমাই লৈ পাচত মোক সততে আমনি কৰি থাকিব; সেই কাৰণে সেই প্ৰথম দিনাই মই মোৰ গুৰু-ছাত্ৰবৰ্গক সংশোধন কৰি বুজাই দিলোঁ যে অসমীয়া স্কুলৰ অসমীয়া শিক্ষকক চাব বা বাবু বোলাটো আপচুজনক কথা; এতেকে তেতিয়াৰপৰা সিবিলাকে শিক্ষাগুৰুক “গুৰুদেৱ” বুলি সন্ধান কৰিব লাগিব। ফলিতাৰ্থত, তেতিয়াৰেপৰা তেজপুৰ গাঁৱলীয়া পঢ়াশালিবোৰত নিজ শিক্ষকক “গুৰুদেৱ” সন্ধান কৰাৰ ৰীতি প্ৰচলিত হবলৈ ধৰিলে। ইমানৰেপৰা মোৰ তেজপুৰীয়া জীৱন। তেতিয়াৰেপৰা এতিয়ালৈকে এই ক্ষুদ্ৰ জীৱনৰ প্ৰায় অৰ্ধশতাব্দী বছৰীয়া কাহিনী স্মৰিবলৈ আগলৈ আছে। ভালে কালে জীয়াই থাকোঁ যদি এই ‘সৌৱৰণীত’ এই ক্ষুদ্ৰ জীৱনৰ অন্তকাললৈকে বিবৃতি পূৰাই থৈ যাবলৈ হাবিহাস থাকিল। (ইং ১৮৯৬ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহ)।*

একাদশ সৰ্গ

তেজপুৰীয়া জীৱন আৰম্ভণ

তেজপুৰ নৰ্মাল স্কুলৰ হেডমাষ্টাৰ আৰু “তেজপুৰ অসমীয়া ভাষা আলোচনী সভা”ৰ সম্পাদক এই দুই চৰ্কাৰী আৰু সমজুৱা বিষয়বাব মূৰ পাতি লৈ ইং ১৮২৬ চনৰ ২৬ ডিচেম্বৰ পৰা মই তেজপুৰীয়া জীৱন আৰম্ভ কৰিলোঁ। তাৰেপৰা সেই চনৰ মেই মাহৰ অন্তলৈকে এই পাঁচমাহ মোৰ অগ্ৰজপ্ৰতিম বন্ধুবৰ ৮ঘনকান্ত চলিহাদেৱৰ টোলত এটা আলহী ঘৰতেই কটালোঁ। কিন্তু ইতিমধ্যে তেওঁৰ টোলৰ সন্মুখত আলিটোৰ পুৰণাৰে গোটাদিয়েক প্ৰবহুৱা ঘৰ সজাই লৈ আগন্তুক জুন মাহৰপৰা আৰম্ভ হবলগীয়া জহকলীয়া স্কুল বন্ধত ঘৰলৈ গৈ গৃহীণীকো লৈ আহি তাতে থিতাপি হবলৈ যুগুত দিহা কৰি ললোঁ। এই পাঁচমাহ মই তেজপুৰৰ গতি-গোয় আৰু আওতাওৰ আলোচ-লেখ বৃদ্ধি চাওঁতেই পাৰ হ’ল। ওপৰত উল্লিখিত বিষয়ববীয়া কৰ্তব্য পালনত বাজে, ওপৰৰি একো কৰিব পৰা নহ’ল। সেই আলোচ-লেখ চোৱাৰ ফলাফলত ইয়াকে মাথোন উপলব্ধি কৰিলো যে তেজপুৰ টাউনখন স্বৰূপত বঙ্গালী প্ৰমুখ্যে আন প্ৰদেশী প্ৰবাসীৰহে বাসস্থান, ইয়াত নিজাপী থলুৱা অসমীয়াৰ প্ৰতিপত্তি মুঠেই নাই। যি দুই-চাৰিঘৰ টাউনবাসী অসমীয়া আছিল, সিবিলাক নিচেই হোজা আৰু নিজৰ। অৰিয়া-অৰি, ফেৰিয়া-ফেৰি লগোৱা ধাতুৰ লোক সিবিলাক নহয়। গতিকে প্ৰকৃত-পক্ষে তেজপুৰ টাউনৰ প্ৰকৃত অধিবাসী সেই আনপ্ৰদেশী লোকসকলহে, সিবিলাককে আচল তেজপুৰীয়া টাউনবাসী বুলিব লগীয়া; অসমীয়া নহয়। কিয়নো অসমৰ আন আন জিলাৰপৰা আহি থিতু লোৱা যি দুই-চাৰিজন অসমীয়াই চৰকাৰী চাকৰিৰ আপাহত আন-প্ৰদেশী বাসিন্দাৰ বহা কেৰেয়াটকৈ লৈ বা নিজা প্ৰবহুৱা বহা সাজি আছিলহি, সিবিলাকহে প্ৰকৃত প্ৰবাসী। সেইবিলাক অসমীয়াৰ লগতে ময়ো এটা প্ৰবহুৱা অসমীয়া যোগ হ’লোঁহি মাথোন; মোৰ এনে বোধ হল। এনেকি সেইসময়ত তেজপুৰত বঙ্গালীৰ প্ৰভুত্ব ইমান বেচি আছিল যে অসমীয়াৰ মানত সিবিলাকহে আগতীয়া কৰ্তা যেন লাগিছিল; বৃটিচৰাজৰ প্ৰতিনিধি শাসনকৰ্তা আৰু ইউৰোপীয় ৰাজবংশধৰসকল সিবিলাকৰ পিচতহে গণ্য হৈছিল। হোজা গাঁৱলীয়া অসমীয়াই যেনেকৈ ইউৰোপীয় চাহাবক “চাহাব” বুলিবলৈ জাতত ধৰি গৰিহণা দিয়া যেন ভাবি ভয় পাই উঠে, বঙ্গালীৰ আগত বঙ্গালীক বঙ্গালী বুলিবলৈকে তেজপুৰৰ অসমীয়াই ঠক খোৱা দেখিলোঁ। দেখি দেখি মোৰ আন্তৰিক খেদ বাঢ়িবলৈ ধৰিলে; মই নিজকে নিজে পুতৌ কৰিবলৈ ধৰিলোঁ, আৰু দেখিলোঁ সেই খেদ আৰু মনস্তাপৰ পৰা নিষ্কৃতি নাপালে তেজপুৰত মোৰ থিতি অতিশয় অশান্তিকৰ হোৱাৰ আশঙ্কা। গতিকে কি উপায়েৰে সেই আগন্তুক অশান্তি নিলগতে মাৰ নিয়াব পৰা যাব তাৰ চিন্তালোচনাত মোৰ অন্তৰ তলে তলে তপত হৈ আছিল।

‘তেজপুৰ বজলা ফুল’ত অসমীয়া প্ৰচলন

আন যি কি নহওক, তেজপুৰ টাউনৰ দেশীভাষাৰ মজলীয়া ছাত্ৰবৃত্তি পঢ়াশালিখনত অবাধে বজালী ভাষাই দেশী ঠাই লৈ তিঘিল-ঘিলোৱা দেখি মোৰ গা বৰকৈ বেজাবলৈ ধৰিলে। অলপৰ আগতে মাথোন নগাপৰ্বতৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত কহিমা “একলো ভাৰ্ণেকুলাৰ” মজলীয়া ফুলত অসমীয়া ভাষা প্ৰচলন এদনীয়াতকৈ আক দহদহীয়া কৰি থৈ আহি দৈয়াম অসমৰ বন্ধফুল স্বৰূপ মাজ অসমৰ কেপ্ত্ৰফুল তেজপুৰত অসমীয়া ভাষাক কাতিকৈ থৈ বজালী ভাষাই তাৰ ঠাই গাব বলবে দখল কৰি থকাটো চাই থাকিবলৈ মই বৰ টান পালোঁ। সেই অস্থখীয়া মনৰ ভাব মনতে পুহিবলৈ ধৰিলোঁ। লগে লগে বাহিৰত তাক কেনেকৈ কাৰ্ধত ফলিয়াই তুলিব পৰা যাব তলে তলে তাৰ চিন্তালোচনাত ধৰিলোঁ, আৰু সেই মোৰ চিন্তালোচনা মাজে মাজে “তেজপুৰ অসমীয়া ভাষা আলোচনী সভা”ৰ জৰিয়তে প্ৰকাশ পাবলৈ ধৰিলে। এনেতে সৌভাগ্যক্ৰমে সেইকালৰ শিক্ষাবিভাগীয় ডিবেক্টৰ মোৰ হিতালী অভিভাৱক বিষয়া মিঃ জে. উইলচন চাহাব চফৰ ফুৰিবলৈ আহি তেজপুৰত উপস্থিত হলহি। মই ততালিকে সেই ছেগ ধৰি কাৰ্ধত তৎপৰ হলোঁ, আৰু অনতিপলমে এখন অভিনন্দন-পত্ৰ ডিবেক্টৰ চাহাবৰ হাতে হাতে দিয়াবলৈ যুগুত কৰিলোঁ। সেই অৰ্থে, সেই সময়লৈকে যি কেইজন টাউনবাসী আৰু ওচৰচুবুৰীয়া বৰমুৰীয়া ভদ্ৰলোকৰ লগত মই চিনাকি হৈ লৈছিলোঁ সিবিলাকক গোটাই লৈ সেই অভিনন্দন-পত্ৰেৰে সৈতে ৩মিঃ উইলচন চাহাবৰ কাষ চাপিলোঁ-গৈইক। সেই ডেপুটেনচনত বা প্ৰতিনিধি দলত এই কেইজন অসমীয়াৰ যোগ আছিল—১পণ্ডিত জয়দেৱ শৰ্মা, ২বৰিচন্দ্ৰ শৰ্মা বৰুৱা তহচিলদাৰ, ৩গৰ্ণানাথ শৰ্মা তহচিলদাৰ, ৪মুল্লী আলমচাহ বেভিনিউ চিৰস্তাদাৰ, ৫লক্ষীকান্ত দাস চিভিল চিৰস্তাদাৰ, ৬ধৰ্মেশ্বৰ গোস্বামী, হাইস্কুলৰ ৩য় মাষ্টৰ, ৭ঘনকান্ত চলিহা ডেপুটী কমিচনাৰৰ আমোলা, ৮নীলকান্ত বৰুৱা জেইলাৰ, বিষ্ণুপ্ৰসাদ আগৰৱালা আৰু অসমীয়া ভাষা আলোচনী সভাৰ সম্পাদক স্বৰূপে মই। মই গা দেখা দি নোলোৱাৰ অভিপ্ৰায়ে অভিনন্দন-পত্ৰখন মোৰ বন্ধু ৭বিষ্ণুপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ দ্বাৰাই পাঠ কৰালোঁ। তাৰ পাচত, প্ৰত্যুত্তৰত ডিবেক্টৰ চাহাবে দু-আবামান কথা শুনাই লৈ কলে যে তেওঁ অভিনন্দনৰ প্ৰাৰ্থনা সম্পৰ্কীয় গোটাদিয়েক প্ৰশ্ন কৰিব, তাৰ উত্তৰ দিবলৈ ডেপুটেনচনৰ মাজৰ পৰা এজন মুখিয়াল সমজুৱা (spokesman) সাজু হব লাগে। ডিবেক্টৰৰ কথা শুনি আমাৰ মাজত চকু চোৱা-চুই লাগিল। গৈহাস্তৰত ডেপুটেনচনৰ অহুমোদন যতে অভিনন্দন পাঠক ৭আগৰৱালাদেৱে উঠি প্ৰশ্নোত্তৰ বাব মোৰ মূৰতে জাঁপি দিলে। মিঃ উইলচনে মোৰ মূখলৈ চাই ধলধলকৈ হাঁহিবলৈ ধৰিলে, অৰ্থাৎ ডেপুটেনচনৰ মূলত যে মই গা লুকুৱাই ৰৈছোঁ, সেইটো তেখেতে ধৰা পেলাই দেখুৱালে। তাৰ পাচত এটা এটাকৈ কেইবাটাও প্ৰশ্নৰ উত্তৰ মই সন্তোষজনককৈ দিব পাৰিলোঁ। সদৌশেহত ডিবেক্টৰ চাহাবে মোক ডেপুটেনচনৰ প্ৰতিনিধি স্বৰূপে স্থমিলে যে দেশী ভাষাৰ মজলীয়া পঢ়াশালিৰ আটাইবোৰ শ্ৰেণীৰ জোখাবে আটাইবোৰ বিষয়তে অসমীয়া পাঠ্যপুথি যুগুত হৈ উঠিছে জানো? উত্তৰত মই কলোঁ প্ৰায় হৈছে বুলি। তেখেতে ততালিকে আৰ্কে টানি প্ৰশ্ন ধৰিলে ‘প্ৰায়’ মানে কি? মই

উত্তৰ দিলোঁ, তাৰ মানে ছটামান বিষয়ত মাৰ্খে। যথেষ্ট হবলৈ বাকী। চাহাবে ততোধিক টানকৈ এইবুলি হুখিলে, “সেই বাকী পুৰাব কোনে? তুমি পুৰাবলৈ গাত লব পাৰিবা জানো?” মই অনন্তোণায় হৈ মৰসাহ দি ততালিকে উত্তৰ দিলোঁ, “পাৰিম।” মিঃ উইলচনে আকৌ এবাৰ খলখলাই হাঁহি এইবুলি খাটাং সমিধান দিলে যে আমি যদি মজলীয়া পঢ়াশালিৰ আটাইবোৰ শ্ৰেণীত নাটনি নপৰাকৈ পাঠ্যপুথি বোণাবলৈ গাত লব পাৰোঁ, তেন্তে তেখেতে তেজপুৰ সমন্বিতে সদৌ অসমৰ মজলীয়া পঢ়াশালিত অসমীয়া চলিবলৈ হুকুম প্ৰচাৰ কৰিবগৈ। সেই সমিধানত পৰিতুষ্ট হৈ আমি কৃতজ্ঞ অন্তৰে তেখেতৰ শলাগ ললোঁ। সেই শলাগৰ শব্দই মোৰ জ্বৰিয়তেই আগবঢ়োৱা হল। তেখেতেও তাৰ পাচত বৰ হৰিষ চিতেৰে ডেপুটীচনৰ প্ৰত্যেককে হাতজোকাৰণি চেলামীৰে সৈতে বিনাম্ব দিলে। আমি উলটি আহি থাকোতে বাটত ৮বিচক্স বকৰা তহচিলদাৰে এইবুলি আনন্দেৰে মন্তব্য প্ৰকাশ কৰিছিল, “আবেদন আৰু অভিনন্দনৰ লাভালাভৰ হীন ডেটি আজি বেচকৈ বৃদ্ধা গ’ল।” তেজপুৰত এয়ে প্ৰথম অভিনন্দন।

‘নীতিশিক্ষা’, মাজছোৱা

এই ছেগতে, ইতঃপূৰ্বৰ সংকল্পিত মোৰ ‘নীতিশিক্ষা’ নামে সাহিত্য পুথিলালিৰ ‘মাজছোৱা’ৰ হাতেলিখা পুথি যুগুত কৰি উঠি, তাক নগাঁও পুথিবছা কমিটীৰ দ্বাৰাই মন্ত্ৰ কৰাই লৈ কলিকতাত ছপাই আনি প্ৰচাৰ কৰাত, সি আগৰ প্ৰাইমেৰী পৰীক্ষাৰ্থীৰ পাঠ্য হৈ চলিবলৈ ধৰিলে আৰু অগ্ৰাণু খাপৰ পঢ়াশালিবোৰতো সেই সমন্বীয়া শ্ৰেণীবোৰত (corresponding classes) ব্যৱহৃত হল। তাৰ দ্বাৰাই মোৰ প্ৰতিশ্ৰুতিও আংশিকৰূপে পূৰ্ণ হোৱাত মোৰ মনত বং লাগিল।

ইং ১৮৯৭ চনৰ ভয়ঙ্কৰ ভূঁইকঁপ

জুন মাহৰ দুই তাৰিখে জহকালিৰ জ্বৰণিৰ অৰ্থে ডেৰমাহলৈ স্কুল বন্ধ হোৱাত সেই-দিনাই মই ঘৰলৈ যাত্ৰা কৰিলোঁ। সিকালে মই যোৱাৰ বতৰা পাই মোৰ সাহিত্যিক বন্ধু ৮পাণীজনাথ ঋগৈদেৱে উত্তৰ-লক্ষীমপুৰ ‘অ, ভা, উ, সা, সভা’ৰ এটা বিশেষ বৈঠক পাতিবলৈ আয়োজনত ধৰিলে। মই গৈ পোৱাৰ এসপ্তাহৰ মূৰত, ১২ জুন তাৰিখে সেই বৈঠকৰ দিন দাৰ্ধ হয়। নিৰ্ধাৰিত দিনা আবেলি ৪ মান বজাত, সদৰ মজলীয়া ছাত্ৰবৃত্তি ভুলঘৰত পতা সেই বৈঠকত উপস্থিত হবলৈ বুলি গৈ তাৰপৰা দহনলমানৰ ওচৰত কাছাৰীঘৰৰ সমুখৰ তিনিআলিমুৰত সোঁহাতে কিলাকুটীয়া কোণৰ নাহৰ গছজোপাৰ তল পাইছোঁগৈ মাথোন, এনেতে পৃথিৱীৰ গৰ্ভবশা এটা অদ্ভুত শব্দ উঠি মোৰ হৃৎকম্প তুলি বাওঁতেই, পিচ মুহূৰ্ততে গিৰ্গিৰকৈ এটা ভয়ঙ্কৰ ভূঁইকঁপ উঠি মোক অখালি-পখালিকৈ টলাবলৈ ধৰিলে। মই বিচুতি খাই অগত্যা হাতৰ লাঠীৰে সৈতে মাটিত খোপনি পিতি ধৰি তাতে থিয়ৈ থিয়ৈ বুলো। তাৰ পাচ মিনিটত দেখোঁ যে মহকুমাধিপতি মিঃ কোহন চাহাব প্ৰমুখ্যে কাছাৰীৰ

আমোলাসকলে উধাডু খাই ওলাই আহি, সমুখৰ চাপৰিৰ ঘাইনিৰ ওপৰত লেপেটা কাৰি বহি পৰিছেহি। তাৰো পাচৰ মিনিটত দেখো যে কাছাৰীঘৰৰ পকী বাৰ-ছাল ভাগি গৈছে ঠায়ে থহি থহি পৰিছে। ভাগ্যে তাৰ আধামিনিটমানৰ আগতে কাছাৰীঘৰৰ ভিতৰৰ মাহুহ সকলোটি দিহা-দিহি ওলাই অহাত কাৰো শাৰীৰিক হানি-বিঘনি দটিবলৈ নাপালে। তাৰ পাচত তৃতীয় মিনিটত দেখো যে অ, ভা, উ, সা, সভাৰ বৈঠকত গৈ বহা সমজুৱাসকল ফিৰিকতি, উফৰাদি উফৰি ওলাই বাজত থিয় দি প্ৰাণাস্তক আপদৰ ক্ষণ গণিছেহি। মহনল-মান নিলগৰপৰা মই নিমগ্নিত সমজুৱায়ে অপৰ সৰ সমজুৱাৰ লগত একদৃষ্টিৰে ঠৰ হৈ যোগ দিছো, এনেতে চতুৰ্থ মিনিটত দেখো যে মোৰ চতুঃপাশে চকুৰে দেখালৈকে বাহিৰত 'হৰিবোল' আৰ্ত্তবাবেৰে থিয়দিয়া মাহুহবিলাক পাকযুৰণি খাই চলি চলি পৰিছে। মই কিন্তু সিমানলৈকে লাঠীৰ খোপনিতে ভৰ দি থিয় দিয়েই বৈছো, এনেতে পঞ্চম মিনিটত ওচৰৰ ডাঙৰ ডাঙৰ গছ কেইজোপামান উভালি মাটিত পৰিল, কেইওফালৰপৰা আকাশত চৰাইবোৰে উৰি ঘূৰি বমলিয়াবলৈ ধৰিলে আৰু খাজানা গাৰাঙ্গৰ আগত বাঙা মাৰি বান্ধি থোৱা চৰ্কাৰী হাতীটোৱে বান্ধ ছিঙ্গি আৰ্ত্তবাৰ কাচি ইফালে-সিফালে বলিয়াৰ দৰে ঢপলিয়াবলৈ ধৰিলে। ইতিক্ষণতে দেখো যে ঠায়ে ঠায়ে মাটি ফাটি বালীয়া নিজৰা চাৰি-পাঁচহাত ওপৰলৈ উঠি তাতে আকৌ মাৰ গৈ খাৰ-গছকাৰি পোৰাৰ নিচিনা এটা উৎকট গোন্ধ উঠি বিয়পি যাবলৈ ধৰিলে। সেই মুহূৰ্ততে পৃথিৱী বসাতললৈ ৰায় ৰায় যেন মোৰ বোধ হল, মই একান্ত মনেৰে ঈশ্বৰ চিন্তা কৰিবলৈ ধৰিলো। সেইভাবে ক্ষণেকমান থাকোতেই চাত কৰে ভূইকঁপটো এবাই গ'ল। কিন্তু তাৰ আত্মজ্ঞিক বিকাৰত মাহুহৰ মূৰ ঘূৰণি আৰু চৰাই চকতিৰ বমলিয়নি আৰু মিনিটদিয়েকলৈ থাকিল। তাৰ পাচত ঠৰ লাগি বোৱা মাহুহ বিলাকে হুচ পাই লাহে-ধীৰে লৰি-চৰি গম্ভ্য ঠাইলৈ গতি কৰিবলৈ ধৰিলে, ময়ো ধীৰে ধীৰে গৈ অ, ভা, উ, সা, সভাৰ বহিবলৈ ধৰি ভাগিব খোজা বৈঠকত যোগ দিবলৈ বুলি মজলীয়া স্থলঘৰত সোমকলোঁগৈ। মোৰ প্ৰৱেশত উপস্থিত সমজুৱাসকলে হৰ্ষ-বিবাদ-বিহ্বল হৈ আক্ৰোশ কৰিবলৈ ধৰিলে। মই সম্পাদকৰ অহুৰোধ অন্তসৰি আসন গ্ৰহণ কৰি, এই সমিচাৰ দিলোঁ যে আক্ৰোশৰ কাৰণ মই নেদেখোঁ কিয়নো দৈৱহুৰিপাক খণ্ডাবলৈ মানৱৰ বল নাই, তাক বলে নোৱাৰা শিলৰ দৰে ভাবি পবিনমক্কাৰ কৰাহে যুগুত। ঈশ্বৰৰ কাৰ্য ঈশ্বৰে কৰিলে, এতিয়া মাহুহৰ কৰ্তব্যত মাহুহ পুনঃ তৎপৰ হোৱাহে বাঞ্ছনীয়। মোৰ কথাৰ ধাৰ বুজি এজন প্ৰবীণ সাহিত্যিক সমজুৱাই ঘপহকৰে উঠি কলে যে সেই বৈঠকৰ কাৰ্য আৰম্ভ কৰিবহে লাগে, এৰিব নালাগে। সেই অহুসাৰ সম্পাদকে যথাবিধি সভাৰ কাৰ্য আৰম্ভ কৰি দিলে। সভাপতিয়ে এটি চমু বক্তৃতাৰে সৈতে মোক সমজুৱাসকলক ভেঁটাই দিয়াৰ পাচত সিবিলাকৰ সন্তোষ গ্ৰহণ কৰাৰ নিদৰ্শন দি চমুকৈ ছায়াবৰমান কবলৈ মই থিয় দিলোঁ। পিচে আমাৰ জাতীয় সাহিত্যৰ বৰ্তমান আৰু ভৱিষ্যতৰ কথা শুনি শুনি শ্ৰোতাসকলৰ আগ্ৰহ চৰি উঠাৰ চিন পাই মোৰ কোৱা ক্ৰমাৎ লেজুৱাকৈ দীঘলাই নিব লগাত পৰিলো। সেই ছেগতে তেজপূৰ্বত আমি শিক্ষা বিভাগীয় ডিৰেক্টৰ চাহাবক অভিনন্দন দি পোৱা সমিধানৰ বিষয়ে মই

বিবৰি কলৌ। আৰু তেখেতে সেই সমিধানত যে এটা ছেতু বাহিৰি দি গৈছিল তাকো ভাঙি পাতি কৈ লৈ, মজলীয়া পঢ়াশালিৰ আটাইবোৰ শ্ৰেণীত চলিব পৰাকৈ অসমীয়া পাঠ্য পুথিৰ অভাৱ অনতিপলমে গুচোৱাত সভাই, যথাসাধ্য যত্ন কৰিবলৈ দঢ়াই দঢ়াই অহুৰোধ কৰিলৌ। তাৰ পাচত তুল বন্ধৰ জিৰণি মাহুটে। ঘৰতে সোমাই থাকি নকটাই মই ইফাল-সিফালকৈ অসমীয়া ৰাইজৰ দৈহিক, নৈতিক আৰু সামাজিক বিষয়ক ৰাজহুৱা উন্নতি চৰ্চাত মনোনিবেশ কৰিলৌ। তাৰ ভিতৰত আগৰ কানি নিবাবণী অস্থানবোৰৰ অহুসন্ধানেই ঘাই। মই নিজে তত্ব লৈ জানিব পাৰিলৌ যে আমাৰ ইতঃপূৰ্বৰ উত্তমৰ ফল অহুসৰি সেই অঞ্চলত নতুন কানীয়াৰ লেখ বাঢ়িব পৰা নাই, মাথোন কদম মোজাত এটা ১৪১৫ বছৰীয়া কছাৰী ল'ৰা আৰু গাগলভূবিত গোটাদিয়েক মিৰিডেক। কানীয়া হৈছিল। মই যুগুত উপায়েৰে সিহঁতক টাউনলৈ মতাই আনি বিস্তৰ বৃদ্ধি দি মিৰি ডেকাহঁতক নিজ নিজ ঘৰলৈ বিদায় দিলৌ; কছাৰী ল'ৰাটো কিছুমান দিনলৈ মোৰ লগতে ৰাখি তাক কানি একৰাবলৈ যত্ন কৰিলৌ। সেই অৰ্থে পোনতে কেদিনমান তাক কানিৰ পৰিবৰ্তে যথাপৰিমিত মোদক খুৱাই কানিৰ বাগিটো দমাই আনিলৌ, তাৰ পাচত এপৰমানলৈ পুৰণি কুঁজী খেকেৰা মলি খুৱাই তাৰ কানি পানৰ তৃষ্ণাটোও মাৰ নিয়ালৌ। নিৰাই উঠি শেহান্তৰত তাক নিকানীয়া কৰি তাক ঘৰলৈ বিদায় দিলৌ। সেই যাত্ৰাত ঘৰত গৈ মই কৰা কামৰ ভিতৰত ঘাই এইকেইটাই। তাৰ পাচত যথাসময়ত ভাৰ্য্যক লগত লৈ আকৌ তেজপুৰলৈ উলটি আহিলৌ।

অসমীয়া 'শিক্ষাবিধি'

এই ছেগতে মোৰ 'শিক্ষাবিধি' পুথিখন কলিকতাত ছপাই অনোৱা হ'ল। এই বিষয়ক এই ধৰণৰ অসমীয়া পুথি এয়ে প্ৰথম বাবে, মই অসমীয়া সাহিত্যগ্ৰন্থাগাৰী চৰকাৰী চাকৰীয়া আৰু স্বতন্ত্ৰীয়া জন-সমাজৰ পৰা শলাগ পাই। সৰ্বসাধাৰণ সমজুৱাই মোৰ এই বিধিখন আগ্ৰহেৰে গ্ৰহণ কৰাত মোৰ অন্তৰত আনন্দে নধৰা হ'ল, আৰু তাৰ উল্লাহতে মই অগ্ৰাণ্ত বিষয়ক পঢ়াশলীয়া পাঠ্যপুথি প্ৰণয়নলৈ বিশেষ উদগনি লাভ কৰি কৰ্ত্তৃপক্ষৰ আৰু ৰাইজৰ ওচৰত কৃতজ্ঞ হ'লৌ। 'শিক্ষাবিধি' ছপা হৈ ওলোৱা যাত্ৰকে এখন কিতাপ ডিবেক্টৰ মিঃ উইলচন চাহাবলৈ এখন আগৰ্ভেটোৱা চিঠিৰে সৈতে পঠোৱা হ'ল। ডিবেক্টৰ চাহাবে বৰ সজোবেৰে গ্ৰহণ কৰি, মোলৈ ধন্যবাদ জ্ঞাপন কৰিলে। তাৰ পাচত 'শিক্ষাবিধি' সদৌ অসমৰ ভাৰ্ণেজুলাৰ শিক্ষক সকলৰ হাতৰ পুথি আৰু নৰ্মাল স্কুলৰ পাঠ্য পুথি স্বৰূপে নিৰ্দ্ধাৰিত হোৱাত 'বিধি' খনৰ প্ৰচলন অসমৰ সৰ্বত্ৰ বিস্তাৰিত হ'বলৈ ধৰিলে। সেইবাবে মই মোৰ প্ৰথম সাৰ্থক হ'ল বুলি বোধ কৰি উল্লাহিত হ'লৌ। কোৱা বাহল্য মাথোন যে এই 'শিক্ষাবিধি' মই কহিয়া গৱৰ্ণমেণ্ট ইংৰাজী স্কুলৰ হেডমাষ্টাৰ হৈ থাকোতে ইংৰাজী শিক্ষা-প্ৰণালী (art of teaching) বিষয়ত ডিপাৰ্টমেণ্টাল বিষয়ক পৰীক্ষাত সূচ্যাতিৰে উত্তীৰ্ণ হোৱাৰ অন্ততম ফল। এই অসমীয়া শিক্ষাবিধি প্ৰণয়নৰ সাক্ষৰ মই কহিয়াবেপৰা অতি সন্তুৰ্ণণে পালন কৰি আহিছিলৌ। তেজপুৰত নৰ্মাল স্কুলৰ হেডমাষ্টাৰীয়ে তাৰ শুভিত সাৰ দিয়াৰ

ফলত সি এজুপি নতুন ধৰণৰ সাহিত্য বৃদ্ধ হৈ ফলৱতী হোৱাত যোৰ অস্বৰত আনন্দ উপচি পৰিল। এই 'শিক্ষাবিধি' অসমীয়া শিক্ষকৰ হাতৰ পুথিস্বৰূপে ভালেমান বছৰ প্ৰচলিত হৈ থাকোঁতেই ডিৰেক্টৰ মিঃ জে, উইলচন চাহাব পেকনত অৱসৰপ্ৰাপ্ত হৈ যোৱাৰ পাচত অসম শিক্ষা বিভাগীয় কৰ্তৃপক্ষ আৰু এখন 'শিক্ষকৰ হাতৰ পুথি' (Teachers' Hand Book of Normal) প্ৰকাশ কৰি তাৰ প্ৰচলন কৰাত যোৰ 'শিক্ষাবিধি'ৰ প্ৰচলন ক্ৰমাৎ টুটি আহিবলৈ ধৰিলে ; এতিয়া তাৰ প্ৰচলন বহিৰ হোৱাৰ দৰেই হৈছেগৈ।

দ্বাদশ সৰ্গ

বঙ্গাল খেদোৱা পদ্মনাথ

ঘৰৰপৰা উলটি আহি বৰ উলাহেৰে মই মোৰ হাতত পৰা পঢ়াশলীয়া গুৰুগঢ়া নৰ্মাল স্কুলখনৰ উন্নতিকল্পে একাণপতীয়া মনোযোগেৰে লাগি গলোঁ। মোৰ 'শিক্ষাবিধি' পুথিখন ছপা হৈ কলিকতাৰপৰা আহি পোৱাৰ আগলৈকে ময়ো পূৰ্বত বঙ্গলা ভাষাত লিখা 'শিক্ষা-প্ৰণালী' নামে সেইকালৰ বঙ্গলা পাঠ্যপুথিৰপৰা টোকা ধৰি মোৰ গুৰু-ছাত্ৰবৰ্গক শিক্ষাদান কৰিছিলোঁ। তাৰ পাচৰপৰা মোৰ নিজৰ প্ৰণীত অসমীয়া ভাষাৰ পাঠ্যপুথি 'শিক্ষাবিধি' নিজে পঢ়ুৱাবলৈ পাই মই পৰম উৎসাহেৰে তেজপুৰ নৰ্মাল বা গুৰু-ট্ৰেইনিং স্কুলত সেই বিষয়ত শিক্ষাদান কৰিবলৈ ধৰিলো। তাৰ লগে লগে সিবিলাকক অসমীয়া সাহিত্য বিষয়ত বিশেষ ৰাপ লগাই শিক্ষা দিয়াত মোৰ বিশেষ মনোযোগ বহিল। গণিতাদি অগ্ৰাঞ্জ বিষয়ক শিক্ষাতো চকুত লগাকৈ মোৰ স্কুলখনে ক্ৰমাৎ বিশেষত্ব লাভ কৰি উঠিল। কিন্তু ফলিতাৰ্থত তেজপুৰতো কহিমাৰ দৰে স্কুলৰ উন্নতিয়ে পাক লগাই হিতে বিপৰীত ঘটোৱাৰ লক্ষণ দেখুৱাবলৈ ধৰিলে। মই সেই বিষয়ে তৎপৰতা পলম নহল। অনতিপলমে তাৰ প্ৰতিকাৰ কৰিবলৈ চিন্তালোচনাত ধৰিলো। কিন্তু কহিমাৰ নিচিনাকৈ তেজপুৰত সেই চিন্তালোচনা সহজে কাৰ্যত ফলিয়াই উঠিল, বৰঞ্চ তাতো হিতে বিপৰীত ঘটোৱাহে আভাস পোৱা গ'ল। বাহিৰত বঙ্গালী সমাজৰ মাজত মোৰ বিৰুদ্ধে ফুৎফুচুনিৰ অবৈধ চৰ্চা আৰম্ভ হ'ল। সেই সময়তে মই অসমৰ সদৌ অসমীয়া সাহিত্য সভা বিলাকক কলিকতাৰ মূল সভা 'অ, ভা, উ, সা, সভা'ৰে সৈতে একে নামী কৰি অসমীয়া সাহিত্য-চৰ্চা স্থচল কৰাৰ উদ্দেশ্যে 'তেজপুৰ অসমীয়া ভাষা আলোচনী সভা' খনবো সেই নামকৰণ কৰাই লৈ অসমীয়া সাহিত্য চৰ্চাত অসমীয়া ভাষাৰ বঙ্গসকলৰ ৰাপ আৰু উদ্যম একেকটি কৰাৰ উদ্দেশ্যে ক্ৰমাৎ তাৰ বহল উন্নতি সাধিবলৈ ধৰিলোঁ। কিন্তু সেই কাৰ্ণে চকুচৰহা বঙ্গালী এদলৰ বুকুত বিষমকৈ বিদ্ধিবলৈ ধৰিলে; সিবিলাকে তলে তলে তাৰ অযথা প্ৰতিকাৰৰ চেষ্টাত নথৰাকৈ নেৰিলে। এনেকি সিবিলাকৰ মাজত "বঙ্গাল খেদা পদ্মনাথ" নামৰ চৌ এটা তুলি দি, গুপতে মোক তেজপুৰৰপৰা খেদিবলৈ ষড়যন্ত্ৰ কৰা সন্তোদ পাবলৈকো বাকী নৰ'ল। দৰাচলতে কিন্তু মই সেই অপবাদৰ ভাগী নহওঁ, মই বঙ্গাল খেদিবলৈ কোনো ষড় কৌশলত ধৰা নাছিলোঁ, মাথোন মোৰ মাতৃভাষা বঙ্গলা ভাষাৰ অপভ্ৰংশ বোলা অপবাদ খণ্ডাবৰ অৰ্থে মোৰ ভাগৰ কৰ্তব্য মই কাৰো অহিত চিন্তা নকৰাকৈ পালন কৰিছিলোঁ। এনেতে এদিন ডেপুটী ইন্স্পেক্টৰ হাৰান বাবু মোৰ স্কুল পৰিদৰ্শন কৰিবলৈ আহে। তেওঁ মোক তু নিদিয়াকৈয়ে আহিছিল। আহিয়েই ভয়ক কৰে মোৰ গাৰ কাষত তেওঁ থিয় দিলেহি। মই কিন্তু চমক খাবলৈ নহ'ল। মই বহি থকা ভাগেই ওপৰলৈ চাই তেওঁক চকুৰে চকুৰে চেলামী জাপন কৰি মেজৰ অপৰ দাঁতিত পাতি থোৱা খালি মাচিয়াখনতে বহিবলৈ সক্ষম দিলোঁ। তেওঁ কিন্তু এজন আত্ম-

অভিমানী লোক। মোৰ সেই আচৰণত তেওঁ বিচুট হৈ বহিল। বহিয়েই পৰিদৰ্শন পিচ পেলাই থৈ, পোনেই মোক স্মিলে (অবশ্যে ইংৰাজীতে), মই কিয় যথেষ্ট সন্মান দেখুৱাও কৰিলোঁ। মই অলপ অৰাক হোৱাৰ দৰে হৈ অতি ভদ্ৰভাৱে উত্তৰ দিলো যে, মোৰ জ্ঞান বিশ্বাসত তেওঁক কোনো প্ৰকাৰে মই অসন্মান কৰা নাই। তেওঁ মাহুহজ্ঞানো মুখৰ। মুখৰ আগতে মুখি ধবলৈ তেওঁ পিচ নগৰে। তেওঁ পোনপাকেই কৈ উঠিল যে, মই বহি থকা মাচিয়াখন তেওঁক বহিবলৈ এৰি নিদিয়াটোৱেই এটা বৰ অপমানজনক কাৰ্য কৰা হৈছিল। কওঁতে তেওঁ অলপ খন্দেৰেই কৈছিল। মই কিন্তু মোৰ খং মনতে টিপি ধৰি হাঁহি মাৰি এই বুলি সমিচাৰ দিলোঁ, “সেইটো মোৰ নিজৰ শিক্ষাৰ দোষ যদি কব নোৱাৰিছোঁ, কিয়নো মোৰ ছাত্ৰাৱস্থাত সেইকালৰ অসমৰ অধিতীয় বিশ্বানলোক, অতি ওখমানৰ উচ্চ-নীতিজ্ঞ পুৰুষ মোৰ পৰম পূজনীয় শিক্ষা-গুৰুদেৱ ৮চন্দ্ৰমোহন গোস্বামী প্ৰভুৰ মুখে এনে এটা নীতিশিক্ষা লাভ কৰিছিলো যে, শিক্ষকে ছাত্ৰক শিক্ষাদান কৰি থাকোঁতে শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰবৰ্গে এনে বোধ কৰিব লাগে যেন সেই শিক্ষাদাতাজনত পৰ আন কোনো ডাঙৰ লোক নাই, তেহে তেওঁৰ শিক্ষাই শিক্ষাৰ্থীক প্ৰকৃত গুণ দিব পাৰে। সেই উক্তি যুক্তিৰে সমৰ্থন কৰাৰ অভিপ্ৰায়ে মোৰ শিক্ষা-গুৰুদেৱে সেই কথা প্ৰসঙ্গত এটি পটন্তৰো দাখি ধৰিছিল যে এসময়ত বোলে কোনোবা হাইস্কুলৰ চেকেণ্ডমাষ্টৰে মোৰ আজিৰ এই আচৰণকে আচৰিণৰ দেখি পৰিদৰ্শক স্কুল ইন্স্পেক্টৰ চাহাবে হেনো নিজে অভিমানিত নহৈ আৰু শিক্ষকজনক গৰিহণা নিদি প্ৰশংসাহে কৰিছিল। তেতিয়া মোৰ শিক্ষা-গুৰুদেৱে সেই হাইস্কুলৰে হেডমাষ্টৰ। আৰু আপুনিও এসময়ত এখন হাইস্কুলৰ হেডমাষ্টৰ আছিল বুলি সিদিনা জ্ঞাতাজন মোক নিজ মুখেই কৈছিল।” মোৰ কথা শুনি থাকি হাবান বাবু তথা লাগিল। তাৰ পাচত তেওঁ মোৰ দ্বিতীয় বাৰ্ষিক শ্ৰেণীত সাহিত্য বিষয়ৰ পৰীক্ষা লবলৈ ধৰিলে। মই সেই বহাভাগেই সাক্ষী হৈ চাই থাকিলোঁ। মাজে মাজে তেওঁ অসমীয়া সাহিত্যত পাণ্ডিত্য দেখুৱাবলৈ গৈ মোৰ ছাত্ৰবৰ্গৰ শুদ্ধ উত্তৰকো অশুদ্ধ বুলি বকালী বাখ্যা দি বুজাবলৈ যোৱা দেখি মোৰ পেটে পেটে বৰ হাঁহি উঠিছিল। সি যি হওক, যাবৰ সময়ত তেওঁ পৰিদৰ্শন বহীত মোৰ ভালেমান দুৰ্ভাষ লিখি গ’ল; আন কি অসমীয়া সাহিত্য-শিক্ষালৈ মই উপযুক্ত নহওঁ (‘not up to mark’) বুলিবলৈকো তেওঁ সাহ কৰিলে। হাবান বাবুৰ সেই মন্তব্যই মোক ধৈৰ্যৰ সীমা পাৰ কৰাই তুলিলে। মই ততালিকে তাৰ যথাযথ প্ৰতিবাদ কৰি এটা দীঘলীয়া ৰিপোৰ্ট শিক্ষা বিভাগৰ ডিৰেক্টৰ চাহাবলৈ বাজে বাজে ডাকত পঠিয়ালো। ডিৰেক্টৰ চাহাবে মোৰ ৰিপোৰ্ট পাই ভিতৰকৰাকৈ তেওঁৰ কৈফিয়ৎ তলব কৰিলে। ময়ো এটা সেই সম্পৰ্কীয় কৈফিয়ৎ দিব লগাত পৰিছিলোঁ। পিচে সদৌশেহত দুইকো দুখন ভিতৰ বিশ্বাসৰ পত্ৰেৰে (confidential letters) সাৱধান কৰি দি অভিযোগটো সিমানতে পুতি থোৱা হ’ল। তেতিয়াৰে পৰা স্কুল-ডেপুটী-ইন্স্পেক্টৰজন মোৰ স্কুলৰ প্ৰতি প্ৰকাশ্যে খঙাহও হৈ উঠিল। ময়ো শত্ৰুক পিচ লাগিবলৈ নিদি সততে তেওঁক সমুখত ৰাখি নিজ কৰ্তব্যত তৎপৰ হৈ চলিবলৈ ধৰিলো।

৮কমলাকান্ত ভট্টাচার্যৰ লগত বন্ধুতা

অসমীয়া আৰু বঙ্গলা ভাষাৰ অৰিয়া-অৰিৰ মাজত সোমাই মই একপ্ৰকাৰ বিপন্ন হৈ পৰিলোঁ, কিয়নো সেই আশেজতে তেজপুৰৰ কোবাল বঙ্গালী সমাজে মোক নানা বিভীষিকা প্ৰদৰ্শনেৰে বেৰি দৰিলে। মই অগত্যা অকলশৰীয়া অভিমুখ্য যেন হৈ সিবিলাকৰে সৈতে লৰিব লগাত পৰিলোঁ। এনেতে নামত চিনাকী ৮কমলাকান্ত ভট্টাচার্যদেৱৰে সৈতে মোৰ হঠাৎ সাক্ষাৎ হয়। মই তাহানি কলিকতাত ছাত্ৰাবস্থাত তেওঁৰ নাম শুনিছিলোঁ। এতিয়া সেই জ্ঞানন্ত 'চিন্তানল' ৰচয়িতাক সৌশৰীৰে লগ পাই মোৰ অন্তৰত আনন্দ-উলাহ উপচি পৰিল—বিশেষকৈ মোৰ উপস্থিত বিপন্ন অৱস্থাত। ৮ভট্টাচার্যৰ লগত চিনাকী হোৱাৰ লগে লগেই আমি দুইৰ মাজত অধাচিত্তে বন্ধুত্ব স্থাপিত হল। প্ৰথম দেখা-দেখিতে দুইবোৰ অন্তৰে অন্তৰক চিনি ললে। ইতি ছেগতে তেজপুৰীয়া বঙ্গালী সমাজে মোক কেনেকৈ 'বঙ্গাল খেদা' অপবাদ দি লৈ তলে তলে মোৰ প্ৰতি শত্ৰুতা আচৰণ কৰিবলৈ ধৰিছিল, সেই বিষয়ে তেওঁক বিবৰি কোৱাত তেওঁ মোৰ সৌহতীয়া সহায় হ'বলৈ তেতিয়কৈ প্ৰতিশ্ৰুত হল; আৰু সেই অৱধি দুয়ো লগলাগি আমাৰ জাতীয় সাহিত্যৰ উন্নতিকল্পে কাচি-পাৰি লাগি গলোঁক। ৮কমলাকান্ত ভট্টাচার্যদেৱক মই মোৰ লক্ষীমপুৰীয়া সাহিত্যিক বন্ধু ৮পানীজনাথ গগৈদেৱক পোৱাদি পালোঁ। তেওঁৰ বল পাই মই আকৌ মটমটীয়া হৈ উঠিলোঁ; মোৰ বিকছে উঠা স্বয়ংক্ৰম শত্ৰুদল ক্ৰমাৎ কৌচ খাই পৰিল। ইহাতে আমি দুয়ো পৰম-উৎসাহেৰে দেশহিতকৰ বিবিধ কাৰ্যত ক্ৰমাৎ আগুৱাবলৈ ধৰিলোঁ। কিন্তু তেওঁ মাজে-সময়েহে টাউনলৈ আহিছিল; যেতিয়া আহে তেতিয়াই তেওঁ মোৰে সৈতে লগলাগি দেশৰ হিতাৰ্থে কিবা এফেৰি কৰি থৈ যায়হি; আৰু সততে তেওঁ মোৰে সৈতে অসমীয়া সাহিত্য চৰ্চাতহে সৰহখিনি সময় খটাইছিল; আহোঁতে লগত তেওঁৰ দাৰ্শনিক প্ৰবন্ধাদি আৰু সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক প্ৰস্তাৱাদি লৈ আহি মোৰে সৈতে আলোচনা কৰিছিল। পিচে তেওঁৰ গাৰ সমলৰপৰা সাহিত্যৰ ওপৰকি সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক আলোচনা আন্দোলনৰ স্বৰ্গন্ধহে বেচিকৈ ওলাইছিল; সেই স্বৰ্গন্ধতে মোহ গৈ ময়ো অতৰ্কিতভাৱে সেই ওপৰকি দুই বিষয়ত তেওঁৰ সহযোগী হৈছিলোঁ—মাজে মাজে মাথোন 'কৌৱৰ চাউল খাই পাণ্ডৱৰ গুণ গোৱা'ৰ তুল্যা বোধ কৰোঁ, যিহেতু মই চৰ্কাৰী চাকৰীয়া হৈ ৰাজনৈতিক আন্দোলনত লাগিব নাপাওঁ বুলি মোৰ বিশ্বাস আছিল। সি যি হওক, পাচলৈ মই ৰাজনৈতিক আন্দোলনত অতৰ্কিতভাৱে যোগ দিওঁতে ধৰা পৰা হলোঁ; কোনো কোনোটা দেশহিতকৰ কাৰ্যৰ আন্দোলনত সহযোগিতা দিওঁতে মই আনৰ গাত আঁৰ লৈ, ঘাইকৈ ভট্টাচার্যৰ গাত বাগি দি, ৰায়তৰ নেতৃত্বও গ্ৰহণ কৰিছিলোঁ। মোৰ ইত্যাদি আচৰণে এহাতে যেনেকৈ মোক ৰাইজৰ প্ৰিয়পাত্ৰ কৰি তুলিছিল, আনহাতে তেনেকৈ শত্ৰুপক্ষক মোৰ অনিষ্ট সাধনলৈ স্বৰ্গম কৰি দিছিল। সেই আগাহত "পূৰ্বশত্ৰু মনে জানি" হাবান বাবুৱে যি কৰিব পাৰে তাক কৰিবলৈ পাহৰা নাছিল; এনেকি শিক্ষা-বিভাগৰ গুৱিয়াল আন কোনোবা এজন হোৱা হলে মোৰ চৰ্কাৰী চাকৰিৰ সিমানতে আখ্যা পৰিলহেঁতেন, যাতে মোৰ অভিভাৱক স্বৰূপ হিতাশী মি: জে. উইলচন চাহাব তেতিয়াও

অসম শিক্ষাবিভাগৰ ডিৰেক্টৰ হৈ (Director of Public Instruction, Assam) আছিল। কিন্তু সিমানতে আগন্তুক আপদৰ আখ্যা পৰা নাছিল, কিয়নো যি: উইলচন চাহাব আৰু মাহদিয়েকৰ ভিতৰতে পেকনত অৱশ্যে লৈ ঘৰলৈ যাবলৈ সাজু হৈ আছিল। মই বন্ধিও মনৰ বলত সেই আপদলৈ কটাহি কৰা নাছিলোঁ, তথাপি ঈশ্বৰ প্ৰেৰিত দূতস্বৰূপ মোৰ অন্ততম হিতাশী অভিভাবক মণিপুৰৰ পলিটিকেল অফিচাৰে মোৰ সেই দুখোগৰ সময়তে আহি অসম উপত্যকাৰ জঙ্গ কমিচনাৰৰ বিষয়বাব গ্ৰহণ কৰিলেহি। তেখেতে সেই বিষয়ববীয়া ক্ষমতা পোৱাৰ অলপৰ পাচতে চফৰলৈ ওলাই পোন-প্ৰথমে তেজপুৰলৈকে আহে, সেই মাছেজ্ঞ-ক্ষণতে তেখেতৰ অমুগ্ৰহত মই উপস্থিত সমস্তাৰ হাত এৰাই মঙ্গলদৈলৈ একটিং তহচিলদাৰ হৈ আঁতৰি যাওঁ। সেইজন সদাশয় পুৰুষ আন নহয়, মোৰ ল'ৰাকালৰ অভিভাবক চাহাব তাহানিকালৰ উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ মহকুমাধিপতি কৰ্ণেল মেক্সবেল। সেই প্ৰসঙ্গত স্মৰিব লগীয়া ভালেমান কথা পাচলৈ থাকিল। আৰু মোৰ লগত ৬ভট্টাচাৰ্যৰ সংসৰ্গও ইমানলৈকে আৰম্ভণৰ উমনি মাথোন, তাৰ ফলাফলৰ বিষয় আগলৈ স্মৰিবলৈ থকা ভালেমান কথা 'মোৰ সোৱৰণী'ৰ গৰ্ভত ব'ল। তথাপি অলপ আভাস দি থোৱা যায় যে পাচত অৱস্থাৰ ফেৰত সেই ভেজী অসমীয়া সাহিত্যিক বন্ধুজনো মোৰ বিপক্ষীয়া শত্ৰুদলৰ হাতত অন্ত হৈ আগবাঢ়িব লগাত পৰিছিল, যিহেতু ৬কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য নিজ ধৰ্মবিশ্বাস অমুখ্যাত্মিক প্ৰকাশে ব্ৰাহ্ম সমাজভুক্ত হোৱাত, তেওঁ অন্ততম অসমীয়া ব্ৰাহ্ম বৃদ্ধনেতা ৬লক্ষীকান্ত বৰ-কাকতীৰ সঙ্গী হৈ সততে তেওঁৰ ঘৰত আলহী হ'ব লগাত পৰিছিল, অথচ ৬বৰকাকতী তেখেতৰ সহধৰ্মী বঙ্গালী ব্ৰাহ্ম সমাজৰ মাজত বাস কৰি আছিল, আৰু তেওঁ 'তেজপুৰ মধ্যাছাত্ৰবৃত্তি বঙ্গবিদ্যালয়'ৰ হেডপণ্ডিত ৬গুৰুনাথ দত্ত মহাশয়ৰ জীয়েক শ্ৰীমতী টুলুৰ সৈতে তেওঁৰ বৰপুত্ৰ ৬ব্ৰহ্মানন্দ বৰকাকতীৰ বিয়া পাতি সেই বঙ্গালী পৰিয়ালৰ লগত বৈবাহিক সম্বন্ধ স্থাপন কৰিছিল। গতিকে অসমীয়া সাহিত্যিক হিচাপে মোৰ বিৰুদ্ধে তেজপুৰ প্ৰবাসী বঙ্গীয় নেতাৰ্গৰ সঙ্গত অযাচিত ভুক্ত হ'বলগীয়া হৈছিল; আন কি তেখেত ৬হাবান বাবুৰ পিৰালি-পিৰালিয়ে লগা চুবুৰীয়া (next door neighbour) আছিল। সেই আলমতে মোৰ বিৰুদ্ধে সাহিত্যিক বন্ধু ৬কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যও অতীতভাৱে সেই সাময়িক মোৰ বঙ্গালী শত্ৰুপক্ষৰ মাজত মিহলি হ'ব লগাত পৰিছিল। তেওঁৰে মোৰে মাজত সাহিত্যিক বন্ধুতাৰ শেহছোৱাত ৬কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যৰ সম্পৰ্কত স্বয়ম্ভু 'কাণ কটা ফাইল' শিক্ষা-বিভাগীয় ডিৰেক্টৰ চাহাবৰ অফিচত কি যত্নে কেনেকৈ জিলিকিবলৈ পালে সেইবিষয়ক বিবৃতি পাচত যথাঠাইত স্মৰিবলৈ থাকিল।

ত্ৰয়োদশ সৰ্গ

মজলদৈত তহচিলদাৰী

মোৰ ল'ৰাকালৰ পৰমহিতৈষী যিজন কৰ্ণেল মেক্সৱেল চাহাবৰ কথা ইয়াৰ আগেয়েই যথা ঠাইত স্মৰি অহা হৈছে, তেখেত লেফটেনেণ্ট থিতাপেৰে উত্তৰ লক্ষীমপুৰ মহকুমাৰ অধিপতি থাকোতে ফুৰাচকাত মোৰে সৈতে বংগেশ্বৰী কৰি অমায়িক স্বৰ্ণ অলুভৰ কৰিছিল। যোৱা তেখেতক নিচেই আপোন অভিভাৱক ঘন দেখিছিলোঁ। পিচে মোক বিচ্ছেদৰ বেজাৰ দি তেখেতে উত্তৰ লক্ষীমপুৰ এবিৰৰ দিন ধৰি বহুকাল ছুইবো দেখাদেখি হোৱা নাছিল। মাথোন মনিপুৰৰ পলিটিকেল এজেন্ট হৈ থাকোতে তেখেতক মাজতে এবাৰ কহিমাত সাক্ষাৎ পাইছিলোঁ। সদৌশেহত, ৰাজকীয় বিষয়ববীয়া জীৱনৰ অন্ত্যছোৱাত তেখেত অসম উপত্যকাৰ জঙ্গ-কমিচনাৰ হৈ চফৰ ফুৰিবলৈ আহোঁতে তেজপুৰত আকৌ তেখেতৰে সৈতে মোৰ সাক্ষাৎ লাভ হয়। সেই ছেগতে মোৰ শিশুকালৰ হিতৈষী কৰ্ণেল মেক্সৱেল কমিচনাৰ চাহাবে টমাক উপখাচি উপকাৰ কৰিবলৈ ইচ্ছা কৰে। সেই উদ্দেশ্যে তেখেতে মোক স্থিলে, “তুমি তোমাৰ বৰ্তমান চাকৰি কেনে পাইছা?” মই উত্তৰ দিলোঁ, “বৰ ভাল পাইছোঁ।” তেখেতে ইহি মাৰি আকৌ ক'লে, “ভাল পাইছা বোধকৰো গা-মনৰ ক্ষুতিৰে সৈতে মুকলিমুৰীয়াকৈ ডেকালি কৰিবলৈ পাইছা দেখি; কিন্তু তোমাৰ উন্নতিৰ ফালে ভাবি চাইছা জানো? মোৰ মনেৰে শিক্ষা বিভাগত থাকি তুমি উন্নতি কৰিবলৈ বহুত দিন লাগিব; গতিকে চল পালেই বেগাই উন্নতি কৰিবলৈ বাট থকা আন কোনো বিভাগলৈ বগাবলৈ চোৱা উচিত। তুমি কলেক্টৰী বিভাগলৈ পাব হবলৈ চাবা।” মই মোৰ ওচৰ ভবিষ্যত গমি চাই উলটি প্ৰশ্নমূলক এই উত্তৰ দিলোঁ, “পাৰিমনে?” তেখেতে ততালিকে সেই উত্তৰ কাটি বুজনিৰ স্বৰেৰে কলে, “কিয় নোৱাৰিবা? তোমাৰ আজন্মকাল তোমাৰ ঘৰত মৌজাদাৰী। তুমি ওপজাৰেপৰা তোমাৰ দেউতাৰক মৌজাদাৰ দেখি আহিছাচোন।” মোৰ মনৰ আচল ভাব চাহাবে হুবুজিলে। মোৰ ভাব আছিল যে শিক্ষা বিভাগত থাকি সাহিত্য চৰ্চালৈ মই যি স্থল পাইছিলো আন বিভাগত সেই চল পোৱা টান হব, তাকে গুণি মই তাত টিকিব পাৰিমনে?—বুলি মনৰ ভাব ব্যক্ত কৰিছিলোঁ। মনৰ আচল ভাব যি কি নহওক, চাহাবে বিষম পোৱাৰ আশঙ্কাত মই সেই বিষয়ে আক বহলকৈ একো নকৈ মুঠেই “ভাল, চাব লাগে” বুলি কৈ থলোঁ। তেখেতেও বংমনেৰে ‘বাক’ বুলি মোক বিদায় দিলে।

কৰ্ণেল মেক্সৱেল জঙ্গ কমিচনাৰ চাহাবৰ লগত সেই সাক্ষাৎ হোৱাৰ মাহদিনেকৰ পাচত, এদিন দৰং জিলাৰ ডেপুটী কমিচনাৰ কৰ্ণেল গ্ৰে চাহাবে মোক তেখেতৰ বহুলালৈ মডাই নি, কৰ্ণেল মেক্সৱেলৰ ‘ডেমি অফিচিয়েল’ পত্ৰ এখন দেখুৱাই স্থিলে, “তুমি মজলদৈলৈ সন্ত্ৰাতি কিছুকালৰ কাৰণে একটি তহচিলদাৰ হৈ যাবানে?” মই ভাবি চলোঁ ‘কিছুকাল’ৰ কাৰণে

মাথোন, এতেকে তাৰো জুতিটো লৈ চোৱা বাওক, মোৰ শিশুকালৰ অভিভাৱক চাহাবৰ ইচ্ছাটিও পূৰ্ণ হওক। এই ভাবি মই সেই প্ৰস্তাবত অমান্তি নহৈ “ভাল, বাব লাগে” বুলি সমিধান দি গুচি আহিলোঁ। ঘটোচৰেকৰ পাচত নৰ্মাল স্কুলত মোৰ গুৰু ছাত্ৰবিলাকক শিক্ষা দি থাকোঁতে এখন মকৰলী ‘পৰওনা’ আহি পৰিল যে মই সাম্প্ৰতিকভাৱে মক্কলন্দলৈ একটিং তহচিলদাৰ হৈ গৈ সীতানাথ চহৰীয়া তহচিলদাৰক দহদিনৰ ভিতৰত আজৰাই দিবগৈ লাগে। অগত্যা ডেপুটী কমিচনাৰৰ জৰিয়তে টেলিগ্ৰাফিক আবেদন কৰি, শিক্ষা বিভাগৰপৰা এবছৰ ছুটী মজুৰ কৰাই লৈ, মই ততাতৈয়াকৈ গৈ, মক্কলন্দ তহচিলদাৰীৰ চাৰ্জ ললোঁগৈ। স্বৰ্ঘৰ বিষয়, কেইমাহমানৰ আগতে মাথোন মোৰ অগ্ৰদ্বপ্ৰতিম বন্ধু ৬ঘনকান্ত চলিহা বকৰা কলাইগাঁও তহচিলৰ তহচিলদাৰ হৈ গৈছিল। আক তাৰো আগৰেপৰা তেজপুৰীয়া বয়োবৃদ্ধ বন্ধু ৬বানীচৰণ ভট্টাচাৰ্যদেৱ পাথৰুঘাটৰ তহচিলদাৰ হৈ আছিল। একেখন তেজপুৰৰ সদৰৰপৰা গৈ একেখন মক্কলন্দ মহকুমাৰ তিনিটা তহচিলত আমি তিনিজন লগালগিকৈ তহচিলদাৰ হৈ থাকিবলৈ পাই মোৰ মনত বৰ ৰং লাগিল। মক্কলন্দ তহচিলখন মাজতে; পূবে কলাইগাঁও আৰু পছিমে পাথৰুঘাট তহচিল। মই চফবলৈ ওলাই যাওঁতে পুৰপ্ৰান্তত চলিহাদেৱ আৰু পছিম প্ৰান্তত ভট্টাচাৰ্যদেৱৰ বহাত জিৰণি লবলৈ বঢ়িয়াকৈ চল লাগি পৰিছিল। মোৰ সেই তহচিলদাৰী বিষয়-বাবৰ আদিছোৱা ভালে ভালেই পাৰ হৈছিল। বহুদিনৰ মুৰত মই আকৌ চেমনীয়া কালৰ স্মৃতিৰে সৈতে ঘোঁৰা চোৱাৰীকৈ চফৰ ফুৰিবলৈ পাই মোৰ গা-মনত উলাহ লগা দেখা গৈছিল। গতিকে খেতি পথাৰ চোৱা আৰু পৰতাল জৰীপাদিৰ ক্ষেত্ৰত দুভাগ আৰু অফিচৰ লিখা-পঢ়া আদি কামত এভাগ মাথোন মোৰ সময় নিয়োজিত হৈছিল। এইবোৰ কৰ্তব্য কাৰ্য মোৰ মানত নতুন হোৱাতো টান যেন নালাগিছিল। কিয়নো মই ছাত্ৰজীৱনতে মৌজাদাৰী চাৰ্ভে পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ থকাৰ গুণত তহচিলৰ লাগতিয়াল জৰীপৰ কাৰ্য মোৰ পক্ষে নিচেই উজু যেন লাগিছিল; আৰু আমাৰ মৌজাদাৰী ঘৰতে চিঠা, খতিয়ান, দাগচিঠা, জমাবন্দী আদি সততে সঞ্চালন কৰি থকা অভ্যাসৰ বলত সেইবোৰ কাৰ্য পৰ্যবেক্ষণ কৰাটো মোৰ মানত এটা লাচত উঠা হাতৰ কাম যেন বোধ হৈছিল। সেইবাবে মহকুমাধিপতি লেকটেনেণ্ট প্লেফেয়াৰ চাহাবেও মোক বৰ ভাল পোৱা হৈছিল; এনেকি মোৰ বিপোর্ট বুলিলে তেওঁ চকুমুদি গ্ৰহণ কৰাদি কৰিছিল। কিন্তু সেই বিষয়ববীয়া কালৰ সময় ছোৱাত ‘হৰিণাৰ গাৰ মজহেই শজ্জ’ হোৱাৰ দৰে, এদিন একেবিমান কথাতো মই তেওঁৰ ওচৰত অপ্ৰিয় হৈ পৰিলোঁ। কথাতো এই—এদিন ধুলা চাপৰিত চেপাচী মাটিৰ পৰতাল জৰীপলৈ দুয়ো লগলাগি যাওঁতে, তেওঁৰ প্ৰস্তাৱ মতেই মোৰ ঘোঁৰা থৈ তেওঁৰ এহালি ঘোঁৰাবে দুয়ো দুটাত উঠি গলোঁ। সেই ঘোঁৰা-হালৰ মতাটো এটা বগা ওখ ‘ওৱেলাৰ’ আৰু মাইকীজনী মগী ‘টটু’। এই দুবীজনীলৈ প্লেফেয়াৰ চাহাবৰ বৰ মৰম। তেওঁৰ বিশ্বাস যে আন কোনো ঘোঁৰাই তাইক পিচ পেলাব নোৱাৰে। সেইদিনা মই মতাটোত আৰু তেওঁ মাইকীজনীত চোৱাৰী কৰি গৈছিলোঁ। পিচে উলটি আহোঁতে ধুলা চাপৰিৰ মাৰ্জেদি ঘোঁৰা তিনিমাইলমান পোন বাট ডোখৰত,

তেওঁৰ প্ৰস্তাৱত আমি দুয়ো শাৰী পাতি লৈ বেচ (race) দিলোঁ। কলত মই তেওঁক পিচ পেলাই থৈ বহুত আগ বাঢ়িলোঁ, তেওঁৰ অতিপাত উদগনিতো সেই মৰমৰ ঘূৰীজনীয়ে প্ৰাণকাতৰে চেকুৰিও মই মেলোৱা ঘোঁৰাটোৰ লগ ধৰিবহি নোৱাৰিলে। সেই কথাত তেওঁ বৰ বিমৰ্ষ হৈ পৰিল, মোক নমতাই হ'ল; আনকি ঘোঁৰাবপৰা তেওঁৰ বন্ধলাৰ আগত দুয়ো নামি বিদায় লোৱা-লুই কৰোঁতেও মোক আৰু ভালমুখে নামাতিলে। মোৰ মনে মনে হাঁহি উঠিল আৰু পেটে পেটে কিবাকিবি গুণি-গাঁথি গুচি আহিলোঁ, সেই গুণা-গাঁথৰ লগতে আন এটা ছেগত অগৰ এটা সংসৰ্গে আকৌ মোৰ সাহিত্য-চৰ্চালৈ সৌন্দৰ্যই দি মোৰ মন চকল কৰি পেলালে; ফলিতাৰ্থত তহচিলদাৰী বিষয়-বস্তুৰ প্ৰতি মোৰ ৰাপ টুটি আহিল। সেই সংসৰ্গ হৈছে মিঠাৰ (পাচত চাৰ) গেইট চাহাবৰ লগত। মোৰ স্বৰ্গীয় বন্ধু হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে সৈতে লগৰীয়াতকৈ আমি যেয়ে যি পাৰিছিলোঁ, মিঠাৰ গেইটক তেওঁৰ সেই কালৰ বুৰঞ্জীমূলক তথ্য অৱলোকনত (historical researches) সহায় কৰিছিলোঁ। মঙ্গলদৈত মই তহচিলদাৰ হৈ থকাৰ সন্তোষ পাই তেখেতে মোলৈ অৱবোধ পত্ৰ দিলে যে সেই ছেগতে মই যেন দৰজী ৰাজবংশ সম্পৰ্কীয় বুৰঞ্জীমূলক তথ্যৰ সংবাদ তেওঁক দি থাকোঁ। তেওঁৰ সেই পত্ৰৰ কাৰ্য কৰোঁতে মোৰ নিজস্ব 'অসম বুৰঞ্জী' লিখা সংকলনটো উজাৰ খাই উঠিল। মিঃ গেইটক তথ্য-সংবাদ দিয়াৰ লগে লগে মোৰ নিজলৈকে মই সমল গোটাবলৈ ধৰিলোঁ। সেই সৌন্দৰ্যীয়ে আৰু মিঠাৰ প্লেফেয়াৰৰ সেইদিনাৰ আচৰণে লগ লাগি মোৰ মন ক্ৰমাৎ বিগৰাই আনিবলৈ ধৰিলে; মোৰ সেই একটি চাকৰিৰ বাকী কেইমাহ কেতিয়া কেনেকৈ গৰা হয় তাকেহে চিন্তিবলৈ ধৰিলোঁ। কিন্তু অৱস্থাৰ কথা যে সেই বাকী কেইমাহ পূৰ হোৱাৰ পাচতো মই আৰু চাৰিমাহ বঢ়াকৈ সেই কামতে থাকিবলৈ বাধ্য হ'লোঁ। সেই ছেগতে সেই চাৰিমাহীয়া ওপৰকি কালত মোক মঙ্গলদৈয়া অসমীয়া ৰাইজৰ এটা ৰাজহুৱা অৱবোধে মেৰাই ধৰিলে। সিবিলাকে ভালেমান দিনৰপৰা আলচি থকা হাইস্কুল এখন স্থাপন কৰা প্ৰস্তাৱটো কাৰ্যত ফলিওৱাবলৈ মোক খাটনি ধৰিলে। 'মই নিজে নিজে সেই কাৰ্যত লিপ্ত হবলৈ অমান্তি হ'লোঁ; কাৰণ মোক মোৰ সাহিত্য চৰ্চাৰ ধাউতিয়ে ওভতনি গতি ধৰাবলৈ বৰকৈ উদ্দীপ্ত কৰিছিল তথাপি ৰাইজৰ অৱবোধলৈ আওহেলা কৰিব নোৱাৰি মই শিক্ষা বিভাগৰ ডিৰেক্টৰ মিঠাৰ জে. উইলচনৰ সৈতে সেই বিষয়ে লিখালিখি চলাবলৈ ধৰিলোঁ। সন্দোশেহত, তেওঁৰপৰা এই সমিধান পোৱা গল যে, মঙ্গলদৈয়ে হাইস্কুল পোৱা সময় এতিয়াও নো আছে এখন (time has not come yet for Mangaldai to get a high school)। ৰাইজৰ মুখিয়াল নেতা কেইজনে সেই কথাত বৰ বিষম পাই, সিবিলাকৰ মহকুমাধিপতি মিঠাৰ প্লেফেয়াৰ চাহাবক আছোপান্ত বিবৰি কৈ তেওঁৰ হতুৱাই গৱৰ্ণমেণ্টক সেই অৰ্থে খাটনি ধৰিবলৈ যুগুতি কৰিলে। তাৰ ফল এই হলগৈ যে মিঠাৰ প্লেফেয়াৰে তেওঁৰ বন্ধ-চোঁত অকৃতকাৰ্য হৈ বৰ লাজ পালে; আৰু সেই সম্পৰ্কত মই আগধৰি বাজে বাজে শিক্ষা বিভাগৰ ওবিলাকৰে সৈতে লিখালিখি কৰা সন্তোষ পাই মোক তেওঁ প্ৰকাশ্যে বেয়া পোৱা হল। তদুপৰি মিঠাৰ গেইটৰে সৈতে মোৰ ডেমি-অফিচিয়েল চিঠি-পত্ৰ চলি থকাৰ

গম ধৰি তেওঁ মোৰ প্ৰতি আন্তৰিক ঈৰ্ষাভাৱে চোৱা হৈছিল। কলিতাৰ্থত পাচলৈ অলপ-অচৰপ কথাত তেওঁৰে মোৰে ভিতৰত মনোবাণ ঘটি সঘনে তৰ্কবান চলিবলৈ ধৰিলে। মই কিন্তু সেইবাবে অকণো বিচলিত হোৱা নাছিলো; কিয়নো ইতিমধ্যে মই মোৰ পুৰণি কৰ্মক্ষেত্ৰলৈ উভতিবলৈ পাখি কোটালি আছিলো। সেইবোৰ যি হওক, ওপৰৰি চাৰি মাহ উকলি যোৱা মাতে মই উভতি উজাবলৈ সঠক হলো, যথাসময়ত গুৱাহাটীৰ কমিচনাৰৰ অফিচৰপৰা নতুনকৈ মকবল হৈ অহা ৬৮মাকান্ত পৰ্য্যাবকৰা চবডেপুটী কলেক্টৰক মঙ্গলদৈলৈ তহচিলৰ চাৰ্জ চমজাই দি মই তাৰপৰা অব্যাহতি ললো।

‘অসমৰ বুৰঞ্জী’ প্ৰণয়ন

মঙ্গলদৈৰপৰা মই তেজপুৰ বা আমাৰ বাহিৰৰ উত্তৰ লক্ষীমপুৰলৈ পোনাই নাহি, দক্ষিণ-পাৰৰ কেখনমান সদৰ আৰু মহকুমাত একো একোটা ভূমুকি মাৰি এটা মেৰপকোৱা উলটা যাত্ৰা কৰিলো। উদ্দেশ্য মোৰ সংকল্পিত ‘অসমৰ বুৰঞ্জী’ প্ৰণয়নলৈ তথ্য সংগ্ৰহ কৰা। এই যাত্ৰাৰ এদনীয়া উদ্দেশ্যত মই ভালেমানলৈকে কৃতকাৰ্য হলো। বিশেষকৈ গোলাঘাট, ধোৰহাট, শিৱসাগৰ আৰু ডিব্ৰুগড় ভ্ৰমণৰপৰা মই ভালেখিনি বুৰঞ্জীৰ সমল সংগ্ৰহ কৰিলো। তাৰ লগতে মোৰ পূৰ্বৰ সংগৃহীত বুৰঞ্জী সমল লগলগাই লৈ উত্তৰ লক্ষীমপুৰত “অসমৰ সংক্ষিপ্ত বুৰঞ্জী” নামে এখন পঢ়াশলীয়া বুৰঞ্জী প্ৰণয়নত একান্ত মনেৰে ধৰিলোঁগৈ। এই কাৰ্যত মোক মোৰ স্বৰ্গীয় বন্ধু ৬পাণীক্ৰনাথ গগৈদেৱে বিস্তৰ সহায় কৰিছিল; আৰু মোৰ অগ্ৰতম স্বৰ্গীয় বন্ধু হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱ আৰু সেই সাময়িক সহযোগী মিঃ গেইট চাহাবৰপৰা পৰামৰ্শ দান পাইছিলো। ইতিমধ্যে মিষ্টাৰ গেইটৰ বুৰঞ্জী-মূলক তথ্য সংগ্ৰহৰ টোকা ইংৰাজীত ছপা হৈ ওলোৱাত মোৰখন বুৰঞ্জী অসমীয়াত লিখিবলৈ মোৰ পক্ষে চল লাগি পৰিল। চমুকৈ কবলৈ গলে, মিষ্টাৰ গেইটৰ সেই তথ্য সংগ্ৰহৰ টোকা-খিনিয়েই (Gait's historical researches) মোৰ ‘অসমৰ বুৰঞ্জী’ৰ মূল ভেঁটি। এই বুৰঞ্জী লিখাত মই ভালেমান পুথি-পাজি, কাকত-পত্ৰ, তথ্য-সংগ্ৰহ, অসমীয়াত লিখা আহোম বুৰঞ্জী পুথি, তামৰ ফলি, শিল শিৰোনামা আদি অধ্যয়ন কৰিব লগা হৈছিল। সেইবোৰৰপৰা সংগৃহীত সমলেৰেই মোৰ সংক্ষিপ্ত অসম বুৰঞ্জীখন সঙ্কলিত কৰিবলৈ কাৰ্য হাতত ললো। কিন্তু মোৰ দীঘলীয়া ছুটীৰ বাকী থকা দুমাহত মই মাথোন সেই কাৰ্যৰ এটা আঁচনি (skeleton) ধৰি ললো; তেজপুৰলৈ উলটি আহি পুনঃ নৰ্মাল স্কুলৰ চাৰ্জ চমজি লোৱাৰ পাচতহে তাক কিতাপৰ আকাৰে বহলাবলৈ ধৰিলো। ইতিছেগতে মোৰ সাহিত্যিক সহ-যোগী বন্ধু ৬কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যক তেজপুৰ টাউনতে সঘনে লগ পোৱাৰ ফলত, তেওঁৰে সৈতে পতা বিবিধ বিষয়ক আলোচনাৰ মাজেদি সৰকি অহা সাকৰা সমল মোৰ হাতেলিখা-বুৰঞ্জীত সন্নিবিষ্ট কৰিবলৈ স্ৰচল পোৱা গৈছিল। তাত ব্যজেও সেই সৰু ঐচ্ছন যুগুত কৰোতে মোৰ স্বৰ্গীয় ভিনীহিৰে ৬ককানন্দ গোহাঞি ফুকন, ৬ফণিধৰ চলিহা বৰুৱা আৰু ৬পদ্মেশ্বৰ গোহাঞি ফুকন ডাকৰীয়া প্ৰমুখ্যে কেইবাজনো বুৰঞ্জীবিজ্ঞ লোকৰপৰা বিস্তৰ সহায় লাভ

কৰিছিলো। তেজপুৰলৈ উলটি অহাৰ পাচত “অসমৰ বুৰঞ্জী” প্ৰণয়নৰ কাৰ্য মোৰ কৰ্তব্যৰ মাজত অগ্ৰগণ্য হৈ উঠিল, মোৰ সেই কাৰ্যত একাগ্ৰপতীয়া মনোযোগ পৰাত অজ্ঞাত কৰ্তব্য কৰ্মত ত্ৰুটি ঘটা যেন দেখা গ’ল। সেই ছিত্ৰতে ‘পূৰ্ব শত্ৰু মনে জানি’ স্থানীয় ওপৰবালাৰ কোণ দৃষ্টি পুনৰপি মোৰ ওপৰত পৰিবলৈ ধৰিলে। তাৰ বাবে মই যিখিনি জঞ্জাল ডাঙ্গিব লগাত পৰিছিলো তাক এই সংসৰ্গত স্তম্ভবিবলৈ গ’লে সি বহুত হৈ পৰে। যি হওক, সেইবোৰ জঞ্জালৰ খনে খনে অপনা পাৰ হৈ ডেৰ বছৰৰ মূৰত মোৰ বুৰঞ্জীখন লিখি উলিয়াই অসম উপত্যকাৰ টেক্সটবুক কমিটীলৈ পঠোৱা হল। তাৰ পাচত সৰহ দিন বাট চাব লগীয়া নহল, সোনকালেই সেই হাতেলিখা বুৰঞ্জীখন কমিটীয়ে উচ্চ প্ৰাইমেৰী আৰু মজলীয়া ছাত্ৰবৃত্তি স্কুলৰ পাঠ্যক্ৰমে মঞ্জুৰ কৰি পঠিয়ালে। সেইবাবে বৰ উপকৃত আৰু উৎসাহিত হোৱাৰ উপৰি তাৰ স্তম্ভবাদে ওপৰত নাম লোৱা মোৰ হিতৈষী সহায়কাৰী লোকসকলেও বৰ সন্তোষ পালে;—সিবিলাকৰ ভিতৰত মিঃ জে. উইলচন বিশেষকৈ উল্লেখযোগ্য। পঢ়াশালিৰ পাঠ্য-ক্ৰমে প্ৰকাশিত হোৱাৰ পাচত বুৰঞ্জীখনৰ আদৰ ক্ৰমাৎ বহুল হবলৈ ধৰিলে। ময়ো সেই উৎসাহৰ বলত কৃতজ্ঞচিত্তেৰে পুথিখনৰ প্ৰত্যেক নতুন তাৰুৰণত তাৰ ক্ৰমোন্নতি সাধি আহিবলৈ ধৰিলো; তাৰ ফলস্বৰূপ বৰ্তমানত “অসমৰ বুৰঞ্জী” স্কুলীয়া আৰু সৰ্বসাধাৰণৰ পাঠ্য-পুথিখনৰ কলেৱৰ বাঢ়ি গৈ গৈ এতিয়া তাৰ উনবিংশ তাৰুৰণত সি এখন বৃহৎ বুৰঞ্জী হৈ সৰ্ব-সাধাৰণ আৰু বুৰঞ্জীবিজ্ঞ সাহিত্যিক সকলৰপৰা আশাতীত সমৰ্থন আৰু প্ৰশংসা লাভ কৰিছে।

‘বুৰঞ্জীবোধ’ প্ৰণয়ন

ভাওৰখন “অসমৰ বুৰঞ্জী” পুথি পঢ়াশলীয়া পাঠ্য পুথি হিচাপে বৰ ডাঙৰ বোধ হোৱাত, শিক্ষা বিভাগীয় বিষয়াবৰ্গৰ পৰামৰ্শমতে বিশেষকৈ অসমৰ স্কুল ইন্স্পেকটৰেচ্ মিছ গেৰেট মহোদয়াৰ অম্লবোধ অহুসৰি, বুৰঞ্জীমূলক আদি শিক্ষাৰ কাৰণে “অসমৰ বুৰঞ্জী”ৰ সংক্ষিপ্ত তাৰুৰণ এটা লিখি উলিয়াবলৈ তাৰ প্ৰণয়নৰ কাৰ্য অনতিপলমে হাতত ললো। তাৰে ফল হৈছে মোৰ “বুৰঞ্জীবোধ”। এই পঢ়াশলীয়া পাঠ্য পুথিৰ এটা বিশেষত্ব এই যে, ইয়াত মোৰ ডাঙৰখন “অসমৰ বুৰঞ্জী”ৰ লাগতিয়াল ঘটনাৱলীৰ বিস্তাৰিত বিবৃতি সংক্ষেপ কৰাৰ উপৰি, অসম প্ৰদেশৰ বাহিৰেও পৃথিৱীৰ, বিশেষকৈ ডাৰডৰ্ঘ আৰু ইংলেণ্ডৰ সমসাময়িক ঘটনা-বোৰৰ চমু টোকা ধৰি ল’বাই সহজে মনত ৰাখিব পৰাকৈ প্ৰত্যেক আধ্যায় শেষত লগাই দিয়া গৈছে। সেইবাবে এই সৰু, উজু আৰু চমু বুৰঞ্জী পুথিখনি পঢ়াশালিৰ কাৰণে বিশেষ উপযোগী বুলি কৰ্তৃপক্ষে মনোনীত কৰাত, ই অসমৰ সৰ্দো পঢ়াশালিত বহুলকৈ ব্যৱহৃত হবলৈ ধৰিলে; সেই আলমতে অলপ দিনৰ ভিতৰতে “বুৰঞ্জীবোধ” পুথিৰ কেইবাটাও তাৰুৰণ প্ৰচাৰিত হল। এতিয়া এই শিশুৰঞ্জন পঢ়াশলীয়া পুথিখনি অসমৰ সৰ্দো হাই আৰু মজলীয়া স্কুলবোৰত পাঠ্য হৈ চলি আছে।

‘নীতি শিক্ষা’ শেহছোৱা

“অসমৰ বুৰঞ্জী” গোহৰলৈ উলিওৱাৰ পাচতে মোৰ সংকল্পিত সাহিত্য লানিলৈ মনত পৰিল। অসমীয়া সাহিত্যত সেই পাঠ্য পুথিৰ লানিটো সমপূৰণ কৰিবৰ উদ্দেশ্যে মই ‘নীতি শিক্ষা’ৰ শেহছোৱা প্ৰণয়নৰ কাৰ্য অনতিপলমে হাতত ললোঁ। এইছোৱা ‘নীতি শিক্ষা’ প্ৰণয়ন কিত্ত মোৰ পক্ষে উজু বোধ নহৈছিল। মই সেই উদ্দেশ্যে ডালেমান ওখখাপৰ নীতিমূলক ৰচনা, প্ৰবন্ধ আৰু নীতিগ্ৰন্থ পঢ়ি লৈ তাৰপৰা সংগৃহীত সমল নিগাজীকৈ জীণ নিয়াই নিজা কৰি লোৱাত অত্যধিক শ্ৰম কৰিব লগাত পৰিছিলোঁ। বুৰঞ্জী প্ৰণয়নৰ পাচত যথেষ্ট জিৰণি নোলোৱাকৈ থকুৱাৰ দৰে এই শেহছোৱাখনৰ কাৰণে কঠোৰ পৰিশ্ৰম কৰাৰ ফলত মোৰ স্বাস্থ্য ক্ৰমাৎ পৰি ধাবলৈ ধৰিলে। কিত্ত তথাপিতো সেই গ্ৰন্থত সম্পূৰ্ণভাৱে মোৰ ধাউতি প্ৰবল হোৱাত, মই সেই অৰ্থে হাতে লোৱা কাপ এবিধ নোৱাৰিলোঁ; কিতাপখনৰ লিখা সমাপ্ত নোহোৱালৈকে একাধিপতীয়া মনোযোগেৰে নেবানেপেৰাকৈ সেই কাৰ্যত লাগি থাকিলোঁ। তাৰ ফলত কিতাপখন লিখি উলিয়াই টেক্সটবুক কমিটীলৈ পঠিওৱাৰ পাচত মই বৰ সাংঘাতিকৰূপে এটা শকত নৰিয়াত পৰিলোঁ। তাৰ পৰিণামত মোৰ যোৱা-থোৱা অৱস্থা ঘটিছিল। সি যি হওক, নৰিয়াৰপৰা উঠি অলপ গা টঙাই উঠিছোঁ মাথোন এনেতে “নীতি শিক্ষা” শেহছোৱা টেক্সটবুক কমিটীৰপৰা মজলীয়া ছাত্ৰবৃত্তিৰ পঢ়াশালিৰ পাঠ্য ৰূপে মঞ্জুৰ হৈ আহিল। এই স্বসংবাদজনিত আন্তৰিক আনন্দে মোৰ গা টলোৱাত আৰু গুণ দিলে। আৰু সেই সুছেগতে কিতাপখন কলিকতাত ধুনীয়াকৈ ছপা কৰাই অনা হল। এই কাৰ্যৰ সমাপ্তি মোৰ বিশেষ সন্তোষৰ কাৰণ হৈ উঠিছিল এইবাবে যে ইয়াৰ দ্বাৰা মোৰ সংকল্পিত সাহিত্য পাঠ্য পুথিখন সম্পূৰ্ণ হৈ উঠিল। যথাসময়ত হাইস্কুলবিলাকতো অসমীয়া পাঠ্য পুথি নিৰ্দিষ্ট হোৱাত মোৰ নীতিশিক্ষা লানিয়ে বহুলকৈ ঠাই পালে। তাৰ লগে লগে মোৰ দ্বাৰাই প্ৰণীত সন্কলিত “আদি শিক্ষা” তিনিছোৱা, “নীতি শিক্ষা” তিনিছোৱা আৰু “সাহিত্য সংগ্ৰহ” দুই খণ্ড, এই আঠখন সাহিত্য পুথিৰ দ্বাৰাই হাইস্কুলৰ ১নং (Class I) শ্ৰেণীৰপৰা ৮নং (Class VIII) শ্ৰেণীলৈকে অসমীয়া সাহিত্য পাঠ্য পুথিৰ লানিটো (series) সম্পূৰ্ণ হোৱা দেখি মোৰ মনত নথৈ ৰং লাগিল; সেই সময়ত মোৰ পৰম হিতৈষী মিঃ জে. উইলচন চাহাবে শিক্ষা বিভাগৰ গুৰিয়াল হৈ থাকি মোৰ ইতিপূৰ্বৰ প্ৰতিশ্ৰুতি পালন সম্পূৰ্ণ হোৱা দেখিবলৈ পোৱা হলে মোৰ অন্তৰত আনন্দে নধৰা হ’লহেতেন কিজানি। হাইস্কুলৰ আটাইতকৈ ওপৰ দুই শ্ৰেণীত (Class IX, X) ইউনিভাৰ্চিটীৰ এণ্ট্ৰেঞ্চ কোৰ্চ চলে; গতিকে ইমানতে হাইস্কুলৰ সমুদায় শ্ৰেণীত অসমীয়া পাঠ্য পুথি প্ৰচলনৰ অভাৱ আৰু অসুবিধা নিৰাকৰণ হোৱা দেখি জাতীয় সাহিত্যাগ্ৰহণী অসমীয়া সমাজেও বৰ সন্তোষ লাভ কৰিলে।

ডেকাপুৰীয়া বাইজৰ অভাৱ-অভিযোগ

ইয়াৰ আগেয়ে স্মৰি অহা হৈছে যে নিৰ্ডাঙ্গ, সবল আৰু অকৃত্ৰিম দেশহিতৈষী শ্ৰীমু্ত কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যৰ সৰু লাভত মই সাহিত্য-চৰ্চাৰ ওপৰকিকৈ স্নান্যৰ সামাজিক আৰু ৰাজ-

নৈতিক চৰ্চা আলোচনা আৰু আন্দোলনলৈকে। এটা স্বেচ্ছা লাভ কৰিছিলোঁ। শ্ৰীযুত ভট্টাচাৰ্যৰ জলন্ত উৎসাহ, উত্তম আৰু পটন্তৰে মোক অতৰ্কিতভাৱে আগবঢ়াই নি কেতিয়াবা কোনো বিষয়ত সীমা অতিক্ৰম কৰাইছিলগৈ। অৰ্থাৎ মই চৰকাৰী চাকৰীয়া হেতুকে গা দেখুৱাই যিবিলাক বিষয়ক আলোচনা আৰু আন্দোলনত যোগ দিবলৈ অপাৰগ সেইবোৰ বিষয়বোৰো কোনোটোত কেতিয়াবা লুকাব নোৱাৰি ধৰা পৰা হ'লোঁ। এই কাৰ্যে আনহাতে মোৰ অনিষ্ট-চিন্তক দলক সবল কৰিছিল যদিও অদেশহিতৈষীতা ৰাগীয়ে মোক অনেক সময়ত তাৰ প্ৰতি আওকণীয়া কৰিছিল। আনকি ৰাইজৰ অভিযোগৰ প্ৰতিকাৰ কৰাৰ উদ্দেশ্যে আৰু তিনিজন স্থানীয় লোকৰে সৈতে আমি এখন গোপনীয় মেল পাতি লৈছিলোঁ, সেই মেলত ৮মহুৰাম বৰঠানুৰ, ৮কিনাৰাম গাঁওবুতা, ৮গজানান্থ গোস্বামী পণ্ডিত আৰু মই, এই চাৰিজন মেলুৱৈ আছিলোঁ। যেতিয়াই কোনো ৰাজকৰ্মচাৰীক অত্যাচাৰী দেখোঁক, যেতিয়াই কোনো কৰ্মচাৰীক আইন বিগৰ্হিত অস্থায় আচৰণ কৰা দেখোঁক আৰু যেতিয়াই কোনো বহল ক্ষমতা-প্ৰাপ্ত ওখথাপৰ ৰজাঘৰীয়া বিষয়াই ৰাইজৰ প্ৰতি ওপৰবহুতীয়াকৈ মইমতীয়া আচৰণত ধৰা দেখোঁক, তেতিয়াই এই মেলৰ বৈঠক হয়, আৰু তাৰ সিদ্ধান্তমতে কাৰ্য হাতত লৈ সমূহ ৰাইজৰ চহী সংগ্ৰহেৰে গৱৰ্ণমেণ্টলৈ অভিযোগৰ আবেদন পঠোৱা যায়। এতিয়াও স্মৰিলে বৰ সন্তোষ লাগে যে আমাৰ সেইবোৰ অভিযোগৰ আশু প্ৰতিকাৰ লাভ হৈছিল। কিন্তু আমাৰ সেই গুপ্ত মেলৰ আলোচনা আৰু আন্দোলনলৈ সকলো সময়তে সমানে সুবিধা নঘটিছিল, কোনো কোনো গুৰুতৰ বিষয়ৰ বহল আৰু প্ৰকাশ আন্দোলন কৰিব নোৱাৰাত সেই সম্পৰ্কীয় অভিযোগ তুলিবলৈ স্থল পোৱা নগৈছিল। সেই কাৰণে সেই কথালৈ স্বাধীন আৰু মুকলিমুৰীয়া দেশহিতৈষী শ্ৰীযুত ভট্টাচাৰ্যৰে সৈতে ভিতৰুৱাকৈ আলচ পাতিবলৈ ধৰিলোঁ। তেৱেঁ সেইবিষয়ে বহুদিনবপৰা গুণা-গুণা কৰি আছিল। পিচে এই ছেগতে দুইবোৰ মনোভাৱ মিল হোৱাত, দুইবোৰ চিন্তালোচনাৰ ফলত এই স্থিৰ হল যে ৰাইজৰ অভাৱ-অভিযোগ আদিৰ প্ৰতিকাৰ সাধনৰ অৰ্থে তেজপুৰবৰপৰা এখন বাতৰিকাকত প্ৰচাৰ কৰাৰ নিতান্ত প্ৰয়োজন। সেই সিদ্ধান্ত প্ৰস্তাৱ কাৰ্যত পৰিণত কৰাৰ অৰ্থে, শ্ৰীযুত ভট্টাচাৰ্যই প্ৰকাশ্যে আৰু মই গোপনে যত্ন-চেষ্টা কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। তাৰে ফল তেজপুৰত “অসম চেণ্টেল প্ৰেছ” প্ৰতিষ্ঠা আৰু “অসম বন্ধি” প্ৰচাৰ। এই বিষয়ে পাচত সুবিস্তাৰিতকৈ স্মৰিবলৈ থাকিল। আমাৰ এইবোৰ দেশহিতকৰ কাৰ্যে শত্ৰু মিত্ৰ উভয়পক্ষৰে দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিলে। শ্ৰীযুত ভট্টাচাৰ্য টাউনলৈ আহি মোৰ লগ ধৰা দেখিলেই অপৰে ভাবি লয় কিবা এটা ৰাজহুৱা বিষয়ক আলোচনা চলিছে বুলি। আৰু সেইমৰেই আমাৰ গোপনীয় মেলৰ চাৰিজন যেতিয়া একেঠাই হওঁক তেতিয়াই ঘুৰুক-ঘানাকলৈ বাজি উঠে, কোনোজন অত্যাচাৰী বা অস্থায়কাৰী কৰ্মচাৰীৰ গাত কিবা এটি ফলিয়াবৰ আগন্তুক মিলিছে বুলি। যিবিলাকে এই মেলৰ অস্তিত্বৰ সন্বেদ পাইছিল যিবিলাকে তাৰ মেলুৱৈ চাৰিক ‘চতুৰ্গ’ নাম দি আনন্দ প্ৰকাশ কৰিছিল। সি বি হওক, এইখিনি সময়তে মই সাহিত্যিক, সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক কাৰ্যক্ষেত্ৰত সমৰায়কৈ নাযিছিলোঁ।

চতুৰ্দশ সৰ্গ

অসম চেণ্টেল গ্ৰেছ

ওপৰত স্মৰি অহা হৈছে, শ্ৰীযুত কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যদেৱৰে লৈতে যুটীয়া চিন্তালোচনাৰ ফলত ৰাইজৰ মুখপাত স্বৰূপে তেজপুৰত এখন গ্ৰেছ বা ছপাখানা প্ৰতিষ্ঠা কৰা সম্বন্ধ গ্ৰহণ কৰা হয়। সেই সম্বন্ধ দুইবোৰ অন্তৰত উমি উমিকৈ জ্বলি থকা বছৰেকমানৰ পাচত, তাক কাৰ্যত পৰিণত কৰিবৰ অৰ্থে দুয়ো তংপৰ হৈ উঠোঁটক। সেই অৰ্থে ভট্টাচাৰ্যদেৱে প্ৰকাশ্যে আৰু মই তলে তলে পোনতে তেজপুৰীয়া ৰাইজৰ ওচৰ চাপিলোঁক। আৰু সেই মহৎ উদ্দেশ্যৰ অশূন্য ভালেমান বদেশাহুবাগী সজলোকৰ সহায়ভূতি পোৱা গ'ল। তাৰ পাচত, ভট্টাচাৰ্যদেৱৰ গা-তোলা ওজখিনী বুজনিৰ প্ৰেৰণাত উলাহিত হৈ স্থানীয় মাৰোৱাৰী সমাজেও অসমীয়াৰ লগত সহযোগিতা দান কৰি আমাক মটমটীয়া কৰি তুলিলে। সেই সুযোগতে তপতে তপতে এখন বৰঙণিৰ প্ৰস্তাৱনা প্ৰচাৰ কৰা হ'ল। আমাক যিসকলে 'মৌখিক সহায়ভূতি দেখুৱাইছিল সেইসকলে স্বাক্ষৰিত বৰঙণিৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দান কৰি আমাৰ সংকল্প দৃঢ়তৰ কৰি তুলিলে। মাহদিয়েক মাথোন প্ৰস্তাৱনা কাকত প্ৰচাৰিত হোৱাৰ পাচত দেখা গ'ল যে আমাৰ আশাতীত ফল লাভ হৈছে, ৩০০০ টকাৰ ওপৰ বৰঙণি প্ৰতিশ্ৰুত হৈ উঠিছে; ইতিছেগতে প্ৰকাশ্যভাৱে অসমীয়া আৰু মাৰোৱাৰী সমাজৰ মাজত এখন ৰাজহুৱা সভা পাতি আমাৰ সংকল্পিত বিষয়টো বিশদকৈ আলোচনা কৰা হয়। তাৰ ফলত এই স্থিৰ হয় যে, অনতিপলমে কলিকতাৰপৰা এখন ছপাখানা আনি তেজপুৰ টাউনত পাতি তাৰপৰা এখন সাদিনীয়া বাতৰি কাকত প্ৰচাৰ কৰিব লাগে। তদৰ্থে প্ৰথমতে বৰঙণি তোলা হয় আৰু সেই বৰঙণিৰ ধনৰ ভঁৰাল স্থানীয় 'বৰগোলা' বা ৰায় মায়াসিং মেঘৰাজ বাহাদুৰৰ গোলাত প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়। মাহদিয়েকৰ পাচত যেতিয়া দেখা গ'ল যে বৰঙণিৰ ধন নগদ ২০০০ দুহেজাৰৰ ওপৰ সংগৃহীত হৈ উঠিলে, তেতিয়া পুনৰপি উল্লিখিত যুটীয়া সমাজ দুখনৰ সমবায়িক কাৰ্য উপলক্ষে কাৰ্যকৰী আলোচনাৰ্থে এখন ডাকৰ ৰাজহুৱা সভা পতা হল। তাত এই সিদ্ধান্ত হয় যে তেজপুৰত প্ৰস্তাবিত ছপাখানাখন প্ৰতিষ্ঠা কৰি তাৰপৰা এখন বাতৰি কাকত প্ৰচাৰ কৰাৰ কাৰ্য হাতত লোৱাৰ উদ্দেশ্যে এহাতে ইয়াত আইনসম্মতকৈ এটা কোম্পানী গঠন কৰিবলৈ দিহা কৰা হওক, আনহাতে ইতিমধ্যে কলিকতাৰপৰা এখন নতুন গ্ৰেছ অৰ্থাৎ ছপাখানা অনাবলৈ যুগুত বিধান কৰা হওক। এই সিদ্ধান্ত উপস্থিত সমজুৱাসকলে মহোন্মাদেৰে গ্ৰহণ কৰিলে; সেইদিনাৰ ৰাজহুৱা উলাহলৈ স্মৰিলে আজিও মোৰ মন-প্ৰাণ নবোন্মাদে নচুৰাই তোলে। সেই সভাত এই অৰ্থে এখন কাৰ্যনিৰ্বাহক সভা গঠিত হয়।

সভাত সিদ্ধান্ত গৃহীত হল। পিচে তাক কাৰ্যত পৰিণত কৰা যায় কেনেকৈ? এই কথাটো সভাই নিৰ্দ্দেশ্য কৰা আমি কাৰ্যকাৰককেন্দ্ৰৰ মাজত চিন্তালোচনা চলিল।

আমি প্ৰেছ প্ৰতিষ্ঠা বিষয়ত অনভিজ্ঞ আৰু কোম্পানী সংগঠিত কৰা বিষয়তো তথৈবচ। কাৰ্যকাৰক সমিতিৰ আঁৰ লৈ কাম কৰোতা মোৰ গাতেই প্ৰেছ সৰ্বস্বীয় অভিজ্ঞতা অলপ থকাৰ গম ধৰি, সমিতিয়ে প্ৰেছ অনোৱাৰ যুগুতিৰ ভাৱ মোৰ মূৰতে অৰ্পণ কৰিলে। অৱশ্যে অশ্ৰুকাণ্ডে, কাৰণ মই চৰ্কাৰী চাকৰীয়া। মোৰ মনত পৰিল মোৰ বন্ধু ৬মথুৰা-মোহন বৰুৱালৈ। তেওঁ কলিকতা, এলাহাবাদ প্ৰভৃতি ঠাইত বাতৰি কাকতৰ লগত সঘন বাখি ফুৰা-চকা কৰাৰ কথা মই ভালকৈ জানো। তেওঁ সেই সময়ত এলাহাবাদৰপৰা আহি গুৱাহাটীত আছিলহি। সেইছেগতে সমিতিৰ জৰিয়তে তেওঁক তেজপুৰলৈ মতাই অনালোঁ। তাৰ পাচত আলোচনাৰ ফলত এই সিদ্ধান্ত হয় যে, সময়ত এওঁকেই আমাৰ সংকল্পিত কাকতৰ সম্পাদক পতা যাব, সম্প্ৰতি তেওঁ কলিকতালৈ গৈ এখন ভাল প্ৰেছ কিনি পঠিয়াবলৈ যুগুত দিহা কৰকগৈ। সেই অহুযায়ী কাৰ্ধ হৈ উঠিল। ইফালে সেই মহৎ অহুঠানৰ ঘাই গুৱিয়াল মোৰ সহযোগী বন্ধু শ্ৰীযুত কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যৰ যত্নত আইন মতে কোম্পানী সংগঠন কৰা কাৰ্যত অগ্ৰসৰ হোৱা গ'ল। আৰু ইতিমধ্যে আমাৰ প্ৰস্তাৱিত প্ৰেছখনৰ “অসম চেণ্ট্ৰেল প্ৰেছ” নামকৰণ কৰা হৈ উঠিল।

ধৰাসময়ত কলিকতাৰপৰা সম্পূৰ্ণ সৰঞ্জামে সৈতে প্ৰেছ আহি তেজপুৰ পালেহি; কিন্তু তেতিয়ালৈকে ছপাখানাখন পাতিবলৈ আমি স্কুল ঠাই পোৱা নাই এথোন। সেইভাৱেই সপ্তাহচৰেক পাৰ হৈ যোৱাৰ পাচত, মোৰ প্ৰস্তাৱ আৰু ৬জয়দেৱ শৰ্মা আৰু ৬ববীজ্ঞ শৰ্মা বৰুৱা তহচিলদাৰৰ সমৰ্থনমতে পাচত প্ৰতিষ্ঠিত হোৱা বৰ্তমান অ, ভা, উ, সা, সভাৰ নামঘৰত লগা “বাণ ষ্টেজ”ৰ সমুখৰ তিনিকোণীয়া মাটিডোখৰতে ছপাখানা ঘৰ সজোৱা হিব হল। ঘৰটো সজোৱাৰ ভাৱ পৰিল বৰগোলাৰ বৰ গোমস্তা ৬চুজিৰাম বাবু আৰু মোৰ ওপৰত, সেই অহুসৰি বৰগোলাৰ বাগীত উঠি গৈ টাউনৰপৰা দুইমাইলমান দূৰৈৰপৰা শাল কাঠ কটাই আনি আৰু বৰগোলাৰপৰাই টিন, গজাল আদি লাগতিয়াল সমল যুগুত কৰি লৈ ছমাহৰ ভিতৰত ছপাখানা ঘৰ আৰু প্ৰেছৰ কাৰ্যকাৰকবিলাক থকা ঘৰ-দুৱাৰ আদি যুগুত কৰি দিয়াত ৬মথুৰামোহন বৰুৱাৰ ঘৰাই ইং ১৯০০ চনত “অসম চেণ্ট্ৰেল প্ৰেছ” প্ৰতিষ্ঠিত হল।

“অসম বন্তি”

প্ৰেছ প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ পাচত, আৰু পলম নকৰি সংকল্পিত বাতৰি কাকতখন প্ৰকাশ কৰা বিষয়ক চিন্তালোচনাত ধৰা হল। সেই অৰ্থে অনভিজ্ঞলমে কাৰ্ধনিৰ্বাহক সভাৰ এটা বৈঠক পাতি আলোচনা পতা গল। বৈঠকত সাধাৰণ সভাৰ অহুমোদন সাপেক্ষে অসম চেণ্ট্ৰেল প্ৰেছৰ পৰা এখন সাদিনীয়া বাতৰি কাকত প্ৰচাৰ কৰা প্ৰস্তাৱ ততালিকে গৃহীত হল, মাথোন প্ৰস্তাৱিত কাকতৰ নামকৰণ হ'বলৈ বাকী ব'ল। তথাপি তেতিয়াই কেজনমান সদস্যই কেইটামান নাম প্ৰস্তাৱ কৰিছিল; যেনে “প্ৰজা বন্ধু”, “বায়তৰ মুখ-পত্ৰ”, “অসম পতাকা” ইত্যাদি। কিন্তু নামকৰণ বিষয়টো সাধাৰণ সভাৰ অহুমোদন

সাপেক্ষ গতিকৈ তাৰ আলোচনা সেইদিনা লিমানতে এৰা হল; যিয়ে একো মাতিবলৈ নহল। তাৰপৰা সাদিনৰ পাচত, ‘অসম চেণ্টেল প্ৰেছ কোম্পানীৰ’ দ্বাই সভাৰ এখন সাধাৰণ অধিবেশন বহিল। তাত প্ৰেছৰ মেনেজাৰ আৰু প্ৰস্তাৱিত কাকতৰ সম্পাদক ক্ৰমে ৩৬৩১-চৰণ ভট্টাচাৰ্য আৰু ৩৭মথুৰামোহন বৰুৱাক নিযুক্ত কৰাৰ লগে লগে কাকতখনৰ নামকৰণ বিষয়ক আলোচনা পুনৰুত্থাপিত হল। ইতিপূৰ্বে কাৰ্যনিৰ্বাহক সভাৰ বৈঠকত প্ৰস্তাৱিত হোৱা কেউটা নামৰ উপৰি আৰু গোটাদিয়েক নাম প্ৰস্তাৱ কৰা হয়; কিন্তু সভাই তেতিয়ালৈকে তাৰ এটাও মনোনীত নকৰা দেখি, মই মোৰ প্ৰস্তাৱ আগবঢ়ালোঁ; আমাৰ সংকল্পিত কাকতখনৰ নাম “বন্তি” হব লাগে বুলি। নামটি তেতিয়াকৈ উপস্থিত সমজুৱাসকলৰ মনত লাগি গ’ল। সেই নামটিয়েই সৰ্বসন্মতিক্ৰমে গৃহীত হয়, মাথোন জয়দেৱ শৰ্মা পণ্ডিত-দেৱৰ প্ৰস্তাৱ অমুসৰি তাৰ লগতে “অসম” শব্দটি যোগ দি কাকতৰ পূৰ্ণ নাম “অসম বন্তি” ৰখা হয়।

তাৰ পাচত চিন্তা হল “অসম বন্তি” কাকতৰ সম্পাদকীয় কাৰ্যৰ গুৰুত্ব লৈ। কাৰণ আমাৰ নতুন সম্পাদক তেতিয়ালৈকে অসমীয়া সাহিত্য ক্ষেত্ৰত সমূলি নতুন, স্বকণ্ড তেতিয়ালৈকে তেওঁ অসমীয়া প্ৰবন্ধাদি লিখিবলৈ কাপ ধৰাই নাছিল, মাথোন তেতিয়ালৈকে তেওঁ কলিকতা, এলাহাবাদ, লাহোৰ, বোম্বাই প্ৰভৃতি ঠাইৰপৰা প্ৰচাৰিত হোৱা খনচেকে ইংৰাজী বাতৰিকাকতৰ এজন ইংৰাজী প্ৰবন্ধলেখক আছিল; আৰু সেই কামত তেওঁ স্নান লাভ কৰি উঠিছিল। গতিকে আমাৰ ভিতৰত ভিতৰুৱাকৈ কাৰ্যনিৰ্বাহক সভাৰ আলোচনা চলিবলৈ ধৰিলে। দেখা গ’ল সেই বিষয় জনাজাতকৈ সাধাৰণ সভাৰ দ্বাৰাই আলোচিত হবলৈ গলে অগ্ৰতম স্বেচ্ছা সম্পাদক এজন কাকতখনৰ অসমীয়া অংশত স্বকীয়াকৈ নিযুক্ত কৰি যুটীয়া সম্পাদক নিয়োগ কৰিবলগীয়া হয়। তাৰ নিমিত্তে আকৌ দুটা লেঠাৰ দুখন দেওনা ডেব লগাত পৰে, এটা আৰ্থিক অভাৱ, আনটো তাকৰীয়া বানচেৰে স্বেচ্যোগ্য অসমীয়া লেখক পাবলৈ টান। এই সমস্যা লৈ একেৰাহে কেইবাদিনো কাৰ্যনিৰ্বাহক সভাৰ কেইবাটাও বৈঠক বহিল, কিন্তু এটায়ো কোনো এটা সিদ্ধান্তত উপস্থিত হ’বগৈ নোৱাৰিলে। সদৌশেহত মই এটা ভিতৰ বিশ্বাসী প্ৰস্তাৱ দাখি ধৰিলোঁ। সেইটি এই—“অসম বন্তি” কাকতৰ ইংৰাজী এচিটা (চাৰিশত) পৃথকই ধৰি সম্পাদকে প্ৰকাশে স্বকীয়াকৈ সম্পাদিত কৰিব, বাকী অসমীয়া অংশৰ (২৪ শত) সম্পাদকীয় ভাগ (৬ শত) প্ৰকাশে সম্পাদকৰ নামে আৰু অপ্ৰকাশে মই সম্পাদিত কৰিম; প্ৰাপ্তনামি প্ৰবন্ধাদিৰ অংশ (৬ শত) শ্ৰীযুত কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যৰ দ্বাৰাই লিখিত হ’ব; দেশী বাতৰি, বিবিধ বাতৰি আৰু নানা তৰহৰ কথা গোপনীয় আৰু প্ৰকাশ্যভাৱে অগ্ৰাণ্ণ উপাদেয় সকলিত হ’ব। গুপ্ত আৰু প্ৰকাশ্যৰ অৰ্থ আৰু উদ্দেশ্য ভান্ধি নকলেও বোধকৰোঁ বুজোঁতাই বুজিব। মোৰ এই প্ৰস্তাৱটোৱে গমি-পিটি চাই, কাৰ্য-নিৰ্বাহক সমিতিৰ ভিতৰ বিশ্বাসৰ সৰু সমিতিয়ে আনন্দেৰে গ্ৰহণ কৰিলে। আৰু সেই অমুখীয়া সম্পাদক ৩৭মথুৰামোহন বৰুৱা, সহযোগী নেতা শ্ৰীযুত কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য আৰু মই ‘অসম বন্তি’ৰ সম্পাদকীয় কাৰ্যত যুটীয়াকৈ লাগি গলোঁহক। সম্পাদনৰ সমস্যা পাৰ হৈ

মোৰাৰ পাচত ৬শ্ববানীচৰণ ভট্টাচাৰ্য ডাকৰীয়া প্ৰমুখ্যে কাৰ্ধনিৰ্বাহক সমিতিৰ অন্ততম সমজুৱা-
সকলে প্ৰেছৰ কাম চলোৱা লাগতিয়াল ব্যৱস্থা কৰাত আৰু বস্তি প্ৰচাৰ কৰা অন্তান্ত
লাগতিয়াল বিষয়ক দিহাকৰণত একান্তমনেৰে লাগি গ'ল। সেই অৰ্থে, বস্তিৰ কামত এজন
সহকাৰী মেনেজাৰ নিযুক্ত কৰা হয়; আৰু গুৱাহাটীৰপৰা ৬তুতিৰাম মেধিক প্ৰিণ্টাৰ কৰি
আনি বহুৱাই লৈ, তাৰেপৰা আৰু জনদিয়েক অসমীয়া কম্পোজিটৰ অনাই প্ৰেছৰ ছপাকাৰ্ধত
লগোৱা হয়। ইফালে আমি তিনিমূৰীয়াটক “অসম বস্তিৰ” সম্পাদকীয় কাৰ্ধত একাণপতীয়া
মনোবোণেৰে লাগি গলোহঁক। সেই সময়ত তেজপুৰত অসমীয়া আৰু মাৰোৱাৰী সমাজৰ
মাজত কি যে এটা সমিল-মিলৰ আনন্দ অমুৰাগ সঞ্চাৰিত হৈছিল, তাক এতিয়া কথাৰ সাজ
পিছাই ৰাইজৰ আগত দাঙি ধৰিবলৈ মই অক্ষম; গতিকে অমুমানত ৰাইজে যেন অমুমান
কৰি চায়, ময়ো স্মৰি মাথোন হৰ্ষ-বিহ্বল হৈ তালৈ আজি ডেৰকুৰি দুবছৰৰ মূৰত উভতি
চাইছো। তেজপুৰত ছপাখানা স্থাপিত হল; তাৰপৰা এতিয়া বাতৰি কাকত প্ৰচাৰিত
হব এই ভাবৰ উজনি-ভাটীত উজাই উঠিয়াই সন্মিলিত অসমীয়া আৰু মাৰোৱাৰী এই দুই
সমাজ কিভাৱে উলাহিত হৈ ফুৰিছিল তাকো কবলৈ নগৈ পাঠকক গমি চাবলৈহে কওঁ,
কাৰণ কথাৰে তাৰ যথার্থ সৰ্থকতা উপলব্ধি কৰাটো অন্ততঃ মোৰ পক্ষে অসম্ভৱ নহলেও,
বৰ টান; এইদৰেই “বস্তি” জলিবৰ দিন যিমানেই চমু চাপি আহিল, সিমানেই সন্মিলিত
দুই সমাজৰ মাজত ল'ৰা, ডেকা, বুঢ়া সৰাবকে অন্তৰৰ উগল-থুগলভাৱে উদ্ভাৱল কৰিবলৈ
ধৰিলে। “বস্তি” কেতিয়া ওলাব, তাৰ ছপাকাৰ্ধ কিমানলৈ আগুৱাইছে, তাৰ সন্তোদ
লওঁতাৰ লেখ লব নোৱাৰাত পৰিল। এইভাৱেই আৰু সাতদিনমান পাৰ হোৱাৰ পাচত
১৮২১ শংকৰ মাঘসিহ সন্তোণ কৰি ১ মাঘৰ দিনা মোৰ ৰচিত “বস্তি” নামে তলত দিয়া
কবিতাটিত প্ৰথম শিতান লৈ, পোন প্ৰথম সংখ্যা “অসম বস্তি” অসম চেণ্ট্ৰেল প্ৰেছ'ৰপৰা
প্ৰকাশিত হয়—

“বস্তি”

(১)

শুভদিন ভটিয়াই, কালসাগৰত চোৱা
মাৰ দায় আঁহাৰি অসম।
আৰালত ভাগ্যালক্ষী, নীৰৱে বিনায় শুনা
প্ৰাণে শুনা, শুনাতে নিজম।

(২)

কতবাৰ চিপিয়াই নিচলা সন্তান সৰে,
জলায় পোহৰ একেবাতি;
উলাহ শলিতা পাৰি, নানা নামে নানা চাকি
ৰাখিবৰ নহল শকতি।

(৩)

সেই দেখি একেগোট ঠানবান অসমীয়া
 ঘৰ ভগ্না ঈৰ্ষাভাব এৰি
 নিচলাৰ সাঁচতীয়া পকাতেল একোটোপা
 দিছে আহি ক্ষুদ্ৰ বেহী ডৰি।

(৪)

উছাহৰ শলাকানি দিছে মেলি হৃদয়ত
 চুহি চুহি থাকা বুলি জলি ;
 বতকাল 'অসমীয়া' তুটুকাব নামগুৰি ;
 আকৰ্ষণী হেন্দোলনি মেলি।

(৫)

দুখীয়াৰ ধূপ-দীপ ক্ষুদ্ৰ ক্ষুদ্ৰ বৰজগি
 একেগছি আলো কৰি চোৱা ;
 মোকে ছেপা মাতিবীয়ে অযুত উচাহে দাঙ্গি
 জলা 'বস্তি' হাতে তুলি লোৱা।

(৬)

বস্তিৰ পোহৰ পাই ভাগ্যলক্ষ্মী মিচিকায়
 সৌভাগ্যৰ জিলিকে জেউতি ;
 পৃথিবীৰ এচুকত ভাৰতীৰ ভাগ্য জলে,
 সন্তানৰ উলাহিত মতি।

(৭)

ষেয়ে য'তে আছাইক দুখনীৰ ভাগ্যধৰ
 নিমাধিত যত নাতি পুতি ;
 অসমৰ চুকে কোণে ধৰা তুলি একোটিপে
 হাতে হাতে পুণা 'বস্তি' এটি।

(ক্ৰমশঃ)

পঞ্চদশ সৰ্গ

“মহাৰাণী” প্ৰণয়ন

১২০০ খ্ৰীষ্টাব্দটো এটা ঘটনাপূৰ্ণ চন। এই চনত পৃথিবীত সৰু-বৰ ভালেমান লেখত লবলগীয়া ঘটনা ঘটিছিল। তাৰ ভিতৰত “অসম বন্তি”ৰ জন্ম আটাইতকৈ সৰু, ‘মহাৰাণী’ ভাৰতেশ্বৰী ভিক্টোৰীয়াৰ মৃত্যু আটাইতকৈ বৰ। সৰুবেপৰা ‘মহাৰাণী’ নামত মোৰ অচলা মাতৃভক্তি আছিল। সেই নামৰ গৰাকিনী ৬মহাৰাণী ভিক্টোৰীয়াৰ প্ৰতি মোৰ ৰাজভক্তিও অচলা আছিল। গাঁৱলীয়া হোজা অসমীয়াৰ মুখত ‘মহাৰাণী’ নামটিৰ উচ্চাৰণত মোঁ বৰমে। আজিও অতি হোজা অসমীয়া ৰায়তৰ স্মৰত স্মৰ দি “মহাৰাণীৰ দোহাই” দিবলৈ মোৰ প্ৰাণে উলাহত মাতি উঠে। ‘মহাৰাণী’-চৰিত্ৰৰ গোটাদিয়েক অলৌকিকতাত অজ্ঞ সৰল অসমীয়াৰ যি অন্ধবিশ্বাস আছিল, আৰু আজিৰ জ্ঞানৰ পোহৰে ভূমুকি মাৰি আবুৰ ভান্ধিবলৈ বাকী বোৱা ঠাইত এতিয়াও আছে, সেই অন্ধবিশ্বাসৰ আন্ধাৰত নেদেখা হৈ মুগ্ধ হবলৈ এতিয়াও মোৰ মন যায়! সৰলা অসমীয়ানীৰ অনেকে প্ৰকৃত তব নোপোৱালৈকে ‘মহাৰাণী’ক অমৰ বুলি জ্ঞান কৰিছিল। নিচেই চাহিনী অসমীয়ানীয়েও আজিও সেই জ্ঞান কৰে। সিবিলাকৰ বিশ্বাস ‘মহাৰাণী’ দিনো ওপজে দিনো মৰে। উপজিপুৱাতে ‘মহাৰাণী’ ওপজে, পুৰাপৰত ছোৱালী হৈ থাকে, দুপৰত গভৰু হয়, আবেলি আদহীয়া হৈ, সন্ধিয়াৰ লগে লগে বুঢ়ী হৈ মাৰ গৈ মৰে। এনেহেন স্মৰণীয় সৰল বিশ্বাস সিবিলাকৰ। সেই বিশ্বাসত বুৰ দি জ্ঞানদন্ত জঞ্জালৰপৰা ক্ষন্তেকমান বেহাই পাবলৈ এতিয়াও মোৰ হাবিয়াস হয়। সেটোহেন জগতমাতৃ-স্বৰূপা ৬মহাৰাণী ভিক্টোৰীয়াৰ তিৰোভাৱ হয় খ্ৰীষ্টাব্দ ১২০০ চনৰ আৰম্ভৰ লগে লগে ক্ষুদ্ৰাদপি ক্ষুদ্ৰ “বন্তি”ৰ আবিৰ্ভাবত। কথাটো মোৰ হিয়াত দকৈ বহি গ’ল, আৰু মনত তাৰ বিবিধ বুৰবুৰি বৈ বৈ উঠিবলৈ ধৰিলে। সেই বুৰবুৰিবোৰ বিয়পি নিৰাকাৰ হবলৈ নিদিয়াতকৈ, অৰ্থাৎ সেইবোৰ নিজানতে লয় নোপোৱাকৈ সাকাৰ কৰি ৰাখিবৰ অভিপ্ৰায়ে মই কাপ হাতত ললোঁ। ‘মহাৰাণী’ ভিক্টোৰীয়াৰ কোমল চৰিত্ৰটি চিৰ কুমলীয়াকৈ ৰাখিবৰ অৰ্থে, মই ভিক্টোৰীয়া চৰিত্ৰ তথ্যপুঞ্জ নিকুঞ্জৰ নিচেই কুমলীয়া খুৰিবোৰ মাথোন এটি এটিকৈ দ্ৰুতি আঙুলিৰে ধৰি লাহে লাহে আলফুলকৈ তুলি আনি ‘মহাৰাণী’ৰ নামে খাপনা পতা এখনি শৰাইত থুপিয়াই ধবলৈ ধৰিলোঁ। কোৱাৰ সন্ধান নাই যে, সেই সময়ত “বন্তি”ৰ সম্পাদকীয় শৰাইখন আগবঢ়োৱাৰ বাব আছিল গোপনীয়কৈ মোৰ হাতত; গতিকে শৰাইদুখনৰ সমলৰ সানমিহলি ঘটি শেহত দুয়ো একেখন হৈ পৰিল, মহাৰাণী চৰিত “বন্তি”ৰ সম্পাদকীয়ত ছোৱা ছোৱাকৈ ওলাবলৈ ধৰিলে।

‘বন্তি মহাৰাণী’ শৰাইত “মহাৰাণী”ৰ সমলসংগ্ৰহ সম্পূৰ্ণ হৈ উঠাৰ পাচত, তাৰ প্ৰতি ৰাইজৰ আগ্ৰহ বাঢ়িবৰ দেখি, তাক স্কীয়াতকৈ ছপাই কিতাপৰ আকাৰে উলিয়াবলৈ মন

গ'ল। সেই ছেগতে 'অসম চেণ্টেল গ্ৰেছ'ৰ কৰ্তৃপক্ষৰ সহযোগিতা লাভ হোৱাত, মোৰ অতি আদৰৰ সৰু পুথি "মহাৰাগী" অতি সোনকালে পোহৰলৈ ওলাল। তাৰ পাচত তাৰ ভিতৰৰ কোমল সমললৈ চাই আৰু প্ৰত্যেকটি কুমলীয়া ধূবিৰ কুঁহি আগত স্থনীতিৰ নিয়মৰ কণা বিৰিজি থকা দেখি সেই পুথিখন ছোৱালীৰ পাঠোপযোগী ভাবি, মোৰ স্বৰ্গীয় সাহিত্যিক বন্ধু পণ্ডিত ৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱ আৰু অশ্ৰুতম সাহিত্যিক বন্ধু ৰায়চাহাব ৬জুৰ্গাধৰ বৰকটকীদেৱৰ পৰামৰ্শ অমূল্য টেক্সটবুক কমিটীৰ বাছনিৰ পৰিচালনা হয়। বৰ সন্তোষৰ কথা, কমিটীয়ে অনতিপলমে "মহাৰাগী" পাঠ্যপুথিকৈ মঞ্জুৰ কৰি পঠিয়ালে। তাৰ পাচত, ৬ভিক্টোৰীয়া মহাৰাগীৰ এই চমু জীৱন-চৰিত পুথিখন অসম উপত্যকা বিভাগৰ পঢ়াশালিবোৰত বহুলকৈ প্ৰচলিত হ'বলৈ ধৰিলে। অতি অলপদিনৰ ভিতৰতে প্ৰথম তাৰুণৰ কিতাপ সমুদায় বিক্ৰী হৈ অস্ত পৰাত তাৰ দ্বিতীয় তাৰুণ সচিত্ৰকৈ আৰু ধুনীয়াকৈ কলিকতীয়া ছপাখানাত সৰহীয়াকৈ ছপাই আনি পোৱা হল। এতিয়া "মহাৰাগী" অসমৰ অসমীয়া ছোৱালী পঢ়াশালিবিলাকত পাঠ্যপুথিকৈ চলি আছে।

কটন কলেজ

এই সময়তে চাৰি হেনৰি কটন চীফ কমিচনাৰৰ আমোলত, 'অসমত পুনৰপি এটি কলেজ প্ৰতিষ্ঠা কৰা বিষয়ক এটা বহল আৰু গভীৰ আলোচনা চলে। এই আলোচনাৰ মূলতে এই এটা প্ৰশ্ন জাগি উঠিল, "অসমত কলেজ লাগেনে কলিকতাত অসমীয়া ছাত্ৰৰ কাৰণে হোষ্টেল লাগে?"—এনে এটা গধুৰ বিষয়ক মন্তব্য দিবলৈ মোৰ মূৰত দুবিধীয়া দুটা বাব আহি পৰিল—এটা অ. ভা. উ. সা. সভাৰ সম্পাদক স্বৰূপে প্ৰকাশ্যে আৰু আনটো "বহিঃ"ৰ সম্পাদক স্বৰূপে গোপনে। বিষয়টো বাস্তৱতে বৰ গধুৰ, ইমান গধুৰ যে তদ্বিষয়ক প্ৰশ্নোত্তৰ স্বৰূপ মন্তব্যৰ বোজাটোৱে মোৰ মূৰ দৌৱাই নিলে। আলোচনাৰ নিমিত্তে অনতিপলমে সভাৰ এটা বিশেষ বৈঠক পাতিলোঁ। তাত বিস্তৰ আলোচনা হোৱাৰ পাচত সভাই স্বৰূপত মোকে অকলশৰীয়াকৈ সেইবাবৰ ভাৰ দি থলে। ইফালে "বহিঃ"ৰ সম্পাদকীয় ভিতৰৰা মেল বহিল; তাতো সেই একে ধৰণৰ ফল ফলিয়ালে—মোৰ গোপনীয় সম্পাদকীয় কাৰ্যৰ মুখে সৰ্বভাৰ অৰ্পণ কৰা হ'ল। বিষয়টো এনে গুৰুতৰ যে সি মোক বিমোহিত পেলালে। মই ছুয়োফালে লাভ দেখিলোঁ;—কলিকতাৰ নিচিনা এখন বহল কাৰ্যক্ষেত্ৰৰ মাজত থাকি আমাৰ আওহতীয়া প্ৰদেশৰ অনভিজ্ঞ অসমীয়া ছাত্ৰই লিখা-পঢ়া শিক্ষাৰ লগে লগে সংক্ষিপ্ত ভাৰত স্বৰূপ বিষয়ক বিস্তৃত কাৰ্যক্ষেত্ৰ কলিকতাত বিবিধ বিষয়ক বহল অভিজ্ঞতা লাভ কৰিবলৈ উপযাচি দিয়া গৱৰ্ণমেণ্টৰ সহায় আৰু সুবিধা দান—বিশেষকৈ তাৰ লগতে অসমীয়া ছাত্ৰক কলিকতাৰ কলেজত পঢ়িবলৈ দিয়া বিশেষ বৃত্তিদান প্ৰত্যাহাৰ কৰা বা তাৰ মায়া এৰি দিয়াটো এহাতে এটা সমস্তা; আনহাতে নিজৰ প্ৰদেশতে এটা কলেজ লাভ কৰাৰ গোঁৱৰ আৰু তাৰপৰা ভবিষ্যৎ জাতীয় উন্নতিৰ সুগম বাট অবাচিতে মুকলি হ'বলৈ ধৰোঁতে তাত গুৰু ভেঙুনা আৰু জপনা দি ধৰাটো আন এটা সমস্তা। এই দুই জটিল সমস্তাৰ মোৰ ধৰিবলৈ

কেদিনমান ভাবি-চিন্তি মই দোখোৰ-মোৰত পৰিলোঁ। সঁচাকৈ কবলৈ গ'লে সেই সময়ত সেই দুয়োটা সমস্তাই মোৰ অন্তৰত সমানে প্ৰশ্ৰয় পাইছিল, দুইবো ফালে মোৰ মনৰ খাউতি সমান আছিল। সি যি হওক, গৈ মাৰি শোহান্তৰত, অসমত কলেজ প্ৰতিষ্ঠাৰ সপক্ষে মন্তব্য দিবলৈ মোৰ চিন্তালোচনাত সিদ্ধান্ত হল। সেই অহুসৰি মই ইংৰাজীক এটা স্থগীৰ্ণ মন্তব্য লিখি অ. ভা. উ. সা. সভাৰ অহুমোদনক্ৰমে গৱৰ্ণমেণ্টলৈ বৰ্ধাসময়ৰ ভিতৰত পঠিয়ালোঁ আৰু ইফালে “বন্ধি”ৰ সম্পাদকীয়ত একাদিক্ৰমে কেইবা সংখ্যাতো বহুল ব্যাখ্যা দি তাৰ আলোচনা চলাবলৈ ধৰিলোঁ। তাৰ পাচত জানিব পাৰি বৰ সন্তোষ লাগিল যে সেই সময়ৰ অসমৰ দুজন প্ৰধান ৰাজনীতিজ্ঞ অসমীয়া নেতা ৮ৰায় জগন্নাথ বৰুৱা বাহাদুৰ, ৮মিঃ মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা এই দুজনৰো সেয়ে মত, সিবিলাকেও “অসম এচোচিয়েচন” নামে অসমৰ একেখন ৰাজনৈতিক আলোচনা সভাৰ জৰীয়তে অসমত কলেজ প্ৰতিষ্ঠাৰ সপক্ষেই সমৰ্থন মত গৱৰ্ণমেণ্টলৈ পঠিয়ালে। তাৰ পাচত শুনি আৰু সন্তোষ পালোঁ যে যোৰহাটৰ সাৰ্বজনিক সভায়ে কলেজৰ সপক্ষেহে মত দিলে। ইয়াত বাজে কলেজ আৰু হোটেলৰ সপক্ষে দিয়া মতামত ভালেমান গৱৰ্ণমেণ্টে সংগ্ৰহ কৰি লৈ, সেইবিলাক চালি জাৰি পৰ্যালোচনা কৰি চাই অসমত কলেজ প্ৰতিষ্ঠা কৰাটোকে স্থিৰ কৰিলে - তাৰে ফল বৰ্তমান গুৱাহাটীৰ ‘কটন কলেজ’। চাব হেনৰি কটনৰ অহোপুৰুষাৰ্থৰ ফলত প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাৰ বাবেই এই মহৎ অহুঠানটিৰ নামকৰণ হয় ‘কটন কলেজ’। এই সংসৰ্গতে সেই স্বনামে প্ৰখ্যাত অসমীয়া জাতীয় নেতা দুজন আৰু অসমৰ সেইকালৰ পৰম হিতৈষী শাসনকৰ্তা চাব হেনৰি কটন চাহাব বাহাদুৰৰ লগত মোৰ ঘনিষ্ঠ সঞ্চ ঘটে। তেতিয়াৰেপৰা তিনিও মোৰ প্ৰতি অলপ বিশেষত্ব ৰাখি চকু দিবলৈ ধৰিলে। সেই ছেগতে ময়ো ক্ৰমাৎ সিবিলাকৰ পৰা ৰাজনৈতিক শিক্ষা অত্যন্তভাৱে লাভ কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। তাৰ কাৰ্যকলাপ কিভাৱে তিনিওতে প্ৰতিফলিত হৈছিল তাৰ নিদৰ্শন যথা যথা ছেদত ইয়াৰ পাচত স্মৰি চোৱা যাব।

কটন বিদ্যালয়

অসমত পুনৰপি এটা দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ কলেজ প্ৰতিষ্ঠা কৰাটো স্থিৰ হল, কিন্তু তাৰ প্ৰতিষ্ঠাতা কটন চাহাবৰ আয়োজনে সি প্ৰতিষ্ঠিত হৈ উঠাটো সম্ভৱপৰ দেখা নগল, কাৰণ তেওঁৰ শাসনকাল সিমানতে সামৰিবৰ হল। সেই কাৰণে আমি ৰাইজৰ প্ৰস্তাৱৰ গাত গট্টলা লৈ গৱৰ্ণমেণ্টে সাম্প্ৰতিকভাবে গুৱাহাটীৰ হাইস্কুলৰ ঘৰতে বিশেষ বন্দোবস্তৰে নতুন কলেজ ঘৰ হৈ উঠে মানে কলেজৰ প্ৰথম বাৰ্ষিক শ্ৰেণী এটা খুলিবলৈ প্ৰস্তাৱ মেলে; কিন্তু তাৰ বিৰুদ্ধে সেই সময়ৰ অসমৰ শিক্ষা বিভাগৰ কৰ্তা ডিবেষ্টৰ মিঃ বুথ চাহাবে প্ৰচণ্ড মূৰ্তিৰে থিয় দি এই বুলি গৱৰ্ণমেণ্টৰ অভিযন্তা অগ্ৰাহ কৰিলে,—“Mr. Cotton wants to open his college under a big tree, which I can't allow.” উদ্ভাস্ত অভিযন্তা ডাক্তৰ ডিবেষ্টৰ বুথৰ বৃথৰ মইবৰ মন্তব্য পাই স্থগীৰ্ণ আৰু সদাশয় শাসনকৰ্তা চাব হেনৰি কটন চাহাবে খল্খলাই হাঁহি উকুৱাই পঠিয়ালে। ৰাইজ আৰু গৱৰ্ণমেণ্টৰ আগ্ৰহৰ গতিলৈ চাই, গুৱাহাটীৰ

গবৰ্ণমেণ্ট হাইস্কুলৰ লগতে অনতিপলমে ‘কটন কলেজ’ খোলা হয় আৰু সেই স্কুলে ‘কলেজিয়েট হাইস্কুল’ নাম পোৱাৰ এয়ে আদি কাৰণ। তাৰ পাচৰপৰা ‘কটন’ নাম অসমত ঘৰে ঘৰে হল। ল’ৰা, ডেকা, বুঢ়া সদৌ অসমীয়াই আৰু জীয়াৰী, বোৱাৰী, ঘৈণী, শিক্ৰিতা অসমীয়ানীয়ে কটন চাহাব বাহাদুৰক নামত চিনি পোৱা হল। এইবাবে অকল অসমীয়া বাইজেই নহয় সদৌ অসমবাসীয়ে চাৰ হেনৰি কটন চীফ কমিচনাৰ চাহাব বাহাদুৰক অন্তৰে সৈতে ভাল পোৱা হল। স্কুলোৰে এনে বাহা যে কটন বাহাদুৰক চিৰস্থায়ীকৈ নেপালেও আৰু এখপিয়ান পাঁচ বছৰীয়াকৈ শাসনকৰ্তা পোৱা যায়। কিন্তু নিয়তিৰ নীতিস্বৰূপ বুটিচ গবৰ্ণমেণ্টৰ বন্ধা নীতি অমুসৰি, কটন বাহাদুৰে সেই বছৰৰ ভিতৰতে অসম শাসনৰ নাকি আৰু গান্ধী এৰি অসমৰপৰা বিদায় লবলগীয়া হল। সেই বিদায় বাতৰিয়ে অসমৰ উজ্জ্বলৰপৰা নামনিলৈ সদৌ অসমবাসীক বিষমকৈ ব্যথা দিলে। কটন-বিদায়ৰ কাল যিমানেই ওচৰ চাপি আহিল সিমানেই সিবিলাকৰ সেই ব্যথা বিৰাল হবলৈ ধৰিলে। এনেতে সদৌ অসমবাসীৰ ওচৰত শেষ বিদায় মাগিবৰ উদ্দেশ্যে কটন বাহাদুৰৰ চীফ কমিচনাৰী চফৰ ফুৰণৰ নিৰ্ণট শেঘবাৰৰ কাৰণে গেজেটত প্ৰকাশিত হল। সেই নিৰ্ণট প্ৰচাৰিত হোৱা মাত্ৰে সেই অস্থায়ী সকলে ঠাইতে কটন বিদায় অৰ্থে যথাশক্তি অমুনাৰে আয়োজন হবলৈ ধৰিলে। তেজপুৰতো সেই অৰ্থে বিপুল আয়োজন হল। সেই আয়োজনত বাহিৰে একেকঠিকৈ দৰা হৈছিল যদিও ভিতৰি অসমীয়া আৰু বঙ্গালীৰ ভিতৰত নিজ নিজ সমাজৰ আগ্ৰহৰ ৰাপ চৰা কৰি দেখুৱাবলৈ অবিয়া-অৰি চলিছিল। সেই উদ্দেশ্যে বঙ্গালী সমাজৰ কটন-গুণ-কীৰ্তন সুৰেৰে নতুন গানৰ ৰচনা আৰু অভিনয় আদিৰ বিশেষ আয়োজন চলিবলৈ ধৰিলে, অসমীয়া সমাজেও দুখীৰ দুখী অৱস্থা অস্থায়ী কটন ভক্তি আৰু কটন-আসক্তিৰ চিন সূকীয়াকৈ দেখুৱাবলৈ তলে তলে যথাসম্ভৱ যুগুতি কৰিলে। সেই সময়ত “অসম বন্তি”ৰ নতুন পোহৰে অসমৰ মুখ নতুনকৈ পোহৰাবলৈ ধৰিছিল আৰু তেজপুৰৰ মুগতো অলপ বিশেষত্বৰে সেই পোহৰ পৰিছিল। সেই আপাহতে এদিন “বন্তি”ৰ অফিচতে সেই উপলক্ষে অসমীয়া সমাজৰ এখন মন্ত্ৰণা মেল বহিল। মেলত চৰ্কাৰী বিষয়া আৰু অগ্ৰাণ্ণ কৰ্মচাৰীয়েও ভাগ লৈছিল। গতিকে চিনিয়াৰ ই. এ. চি. ৬কৃষ্ণচন্দ্ৰ চৌধুৰী হাকিমিও প্ৰকাশ্যে যোগ দিছিলগৈ। সেই মেলৰ মন্ত্ৰণাত ইমানেই স্থিৰ হয় যে, অসমীয়াৰ বিশেষত্ব দেখুৱাই আগন্তুক কটন বিদায়ত বিশিষ্টভাবে যি হয় এটা কৰিব লাগে। সেই উদ্দেশ্যে কৃষ্ণচন্দ্ৰ চৌধুৰী, ৰবিচন্দ্ৰ শৰ্মাবকৰা আৰু মোৰ সৈতে এখন ‘তিনি-মুৰীয়া মেল’ অসমীয়া সমাজৰ ভিতৰ চ’ৰাত বহিবলৈ স্থিৰ হয়। সেই অমুসৰি সেই মেলৰ তিনিটা বৈঠক হৈ গ’ল, কিন্তু কোনো এটা সূদিহাকৰণত উপস্থিত হবলৈ নোৱাৰিলোঁহক। সদৌ শেহত মই সাহ দি উঠিলো যে বঙ্গালী সমাজৰ আয়োজনৰ সমান্তৰালে অসমীয়া সমাজেও সূকীয়া গীত-বাণ্ঠেৰে কটন অভ্যৰ্থনালৈ নিশ্চয় আগবাঢ়িব। সেই অৰ্থে গায়ন-বায়ন যোগাব কৰাৰ বাব পৰিল ৬ৰবিচন্দ্ৰ বকৰা তহচিলদাৰৰ গাত। অভ্যৰ্থনাৰ শোভাযাত্ৰা গঠনৰ ভাৰ পৰিল ৬কৃষ্ণচন্দ্ৰ চৌধুৰী মুক্তিপৰ ভাগত আৰু সেই শোভাযাত্ৰীয়ে এক্যতানে গাই কটন বাহাদুৰক ঘাটৰপৰা আনিবৰ কাৰণে এটা দৌলীয়াটক

(2)

(२)

(୭)

(বহু) সাধনার ফলে লভিলে অসমে
তোমাক নয়াল বজ্রা ;
পাহরি বিপত্তি পূর্ব শাসন
জিহালে দুখীয়া প্রজা ।

তব শাস্তি হাত বুজনি নামত
আছিল ঘুমটি ঘোৰ,
ভোল অসমৰ মোহ টোপনিত
নগৰে শাস্তিৰ ওৰ।

(৪)

(বহু) আশ্বাসৰ বাগী শুনালা দয়াল
পুৰাণ চাইটি তাৰ
নহওঁতে শেষ, কৰোঁ বোলা কৰা,
ছিগে যে কৰ্মৰ ধাৰ।
বিদায় কালৰ মিঠা সমিধান
আছে আক ছই চাৰি ;
বাখিছা মুঠিত বাজদন্ত লাক
দিয়া আহি আগবাঢ়ি।

(৫)

(তুমি) দয়ালু কটন দুখিতৰ মুখে
‘মহাত্মা’ মহতে মানৈ ;
দুখনী অসমে অকলে নহয়
সমস্ত ভাৰতে জানে।
নৱ ভাৰতৰ নতুন ভাৱেৰে
বঢ়িলা “নব্য ভাৰত”
নামৰ গৌৰৱ “কটন কলেজ”
জিলিকিব অসমত।

(৬)

(তুমি) আহিলা যিদিনা ইহিলে অসমে
বজত উধাও হই ;
ইহিলে এদিন কান্দিব লাগেই
স্মৰি বিদায় অ’ই।
মৰম কৰমে ইহালে এদিন
তোমাৰে স্মনাম কই ;
নিয়তিৰ নীতি আচৰি এবিলা,
আমাক শোকত থই।

(৭)

(হায়) বাবলগা তুমি, বাব খোজা এবি
 মুখত নোলায় 'মোৰাঁ' ;
 বিবহ তোমাৰ সহিব নোৱাৰা
 অজলা প্ৰজালৈ চোৱাঁ ।
 বুজিছে অন্তবে নোৱাৰি বাখিব
 সাৱটি তোমাক দেব ;
 মনে যে নামানে কৰে হাওঁ হাওঁ
 বুজনি নামানে কেও ।

(৮)

(হায়) নামাতি শুনায়ে 'মোৰাঁ' সমিধান
 ভিতৰি অগনি জলে ,
 থকা ব'তে তুমি পাওঁ যেন কুপা
 ঈশ্বৰে কুশলে থলে ।
 মন পতিয়নি লোৱা অসমীয়া
 হৰিষে বিদায় দিয়া,
 জ্বৰণিত যেন থাকে ভালে কালে
 দয়ালু কটন হিয়া ।

বৃহস্পতিবাৰ। “বস্তি” ওলোৱাৰ দিন। বাহিৰত অসমীয়া আৰু বঙ্গালী নেতা সমজুৰ। কেইজনমানৰ যত্নত কটন আদৰণীৰ কাৰণে থাপি-থাপিকৈ ‘গেট’ বা আদৰণী বাটচ’ৰা বিতোপনকৈ সজোৱা হ’ব লাগিছে। ভিতৰত ‘অসম’ চেষ্টেল প্ৰেছ’ত সোণালী আখৰেৰে “বস্তি” ছপোৱা আৰু বঙ্গালী থিয়েটাৰ মঞ্চত গান-বাঁজন আভিনয়ৰ আখৰা চলিব লাগিছে। পুৱাৰপৰা হুগো সমাজৰ মুখীয়াল জনচেৰেক কাৰ্যত তৎপৰ—সিবিলাকৰ গাত তত নাই। সিবিলাকৰ ভিতৰত বঙ্গালী ৬অতুলচন্দ্ৰ বায় এচিটেট চাৰ্জ, একাউণ্টেণ্ট ৬যোগেশ চন্দ্ৰ সেন, থিয়েটাৰৰ মেনেজাৰ বাবু নাৰায়ণ মুখাৰ্জী, বুঢ়া উকীল ৬জ্ঞানচৰণ মৈত্ৰ, ৬মহেন্দ্ৰনাথ দা, ডেকা উকীল (বৰ্তমান বায়বাহাজুৰ) মনোমোহন লাহিড়ী, স্থল ডেপুটি ইনস্পেক্টৰ ৬হাবানচন্দ্ৰ দাসগুপ্ত, হেডমাষ্টৰ ৬ৰামমোহন মিত্ৰ আৰু অসমীয়াৰ ৬পণ্ডিত জয়দেৱ শৰ্মা, ৬বায়চাহাব (পাচত) ভবানীচৰণ ভট্টাচাৰ্য, ৬বায়বাহাজুৰ (পাচত) বেথাবাম শৰ্মা, ৬বৰিচন্দ্ৰ বৰুৱা তহচিলদাৰ, ৬নীলকান্ত বৰুৱা জেইলাৰ, ৬মুলী আলমচাহ মিঞা বেভিনিউ চিৰস্তাদাৰ, ৬লক্ষীকান্ত দাস চিভিল চিৰস্তাদাৰ, ৬ধৰ্মেশ্বৰ গোস্বামী, হাইস্কুলৰ মাষ্টৰ, ৬কৃষ্ণচন্দ্ৰ চৌধুৰী মুকিপ, ৬লক্ষীকান্ত বৰকাকতী, ৬হৰিবিলাস আগবঢ়ালা, ৬কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য আৰু সিবিলাকৰ ছাতে মোকো লেখত ধৰি এইসকলৰ নাম লবলগীয়া। সিবিলাকৰ নেতৃত্বত

গোটেই তেজপুৰ টাউনৰ ল'ৰা, ডেকা, বুঢ়া সকলোৰেই কাৰ্যতৎপৰ হোৱা দেখি মন-প্ৰাণ উলাহত নাচি উঠা হৈছিল। সিবিলাকৰ সেই কাৰ্যতৎপৰতাৰ ফলত তিনি খাপিত তিনিটা (জাহাজ ঘাটত, হাই মজলীয়া নৰ্মাল স্কুল জংচন বা চাৰি আলি মূৰত আৰু টাউন হলৰ সমুখত) গেট বা আদৰণী বাটচ'ৰা অতি বিতোপনকৈ সজোৱা হৈ উঠিল। টাউন হল আৰু তিনিও স্কুল ঘৰৰ চূড়াত বাদলী নিচান উৰিল। ঠাই বৃদ্ধি জোৰা জোৰাকৈ কলপুনি খিয় হল। ইত্যাদি বাহ্যিক আড়ম্বৰ দৃশ্যত সৰু টাউন তেজপুৰ আনন্দপুৰ হৈ জিলিকিল। এনেতে ভবভূপৰীয়া, তেজপুৰ ঘাটৰ পোন খৰি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ মাজৰ ঘাই স্থতিৰপৰা চৰকাৰী জাহাজ সোণামুখীয়ে ততালিকে টাউনবাসী সৰহভাগ গৈ ঘাটত ভিৰ হৈ পৰিলগৈ। নিচানধাৰী ছাত্ৰবৰ্গে ঘাটৰ দুই বাউসিয়ে দুপৰী হৈ লানি পাতিলেগৈ, কিন্তু দুখৰ বিষয় খবালি পানীত তৰ পৰাত সোণামুখী আহি পাৰত চাপিবহি নোৱাৰিলে। গতিকে উপস্থিত বাইজে নিলগৰেপৰা 'সোণামুখী'ক আৱাহন জনাই ৰ লাগিল। কটন বাহাদুৰেও তাৰেপৰা পাৰলৈ ভূমুকিয়াই উৰমাল নচুৱাই বাইজলৈ শলাগৰ নিদৰ্শন জ্ঞাপন কৰি তাতে ঠৰ হৈ ৰ'ল, মাথোন চৰকাৰী ডাকোৱালটোৰে সৈতে ডেপুটি কমিচনাৰ আৰু "বন্তি"ৰ টোপোলা এটি কাষলতি তলত লৈ চিনিয়ৰ ই, এ, চি, কৃষ্ণচন্দ্ৰ চৌধুৰী এখন জালিঘোটত উঠি গৈ 'সোণামুখী'ত উঠিলগৈ। তাত অলপপৰ মাথোন থাকি ডাকোৱালৰ লগতে উলটি আহি চৌধুৰী হাকিম্যে পাৰৰ সমবেত বাইজক জাননী দিলেহি যে চীফ কমিচনাৰ কটন বাহাদুৰে পিচদিনাহে পাৰলৈ উঠি দুপৰীয়া টাউন হলত বাইজৰ অভিনন্দন গ্ৰহণ কৰিবহি।

পুৱাল 'পিচদিনা'। চাপিল 'দুপৰীয়া'। চাপিলহি ঘাটজুৰি বাইজ। অসমীয়া গায়নে-বায়েনে ঘাটৰ পাৰত মানসিক বাদন জুৰিলেহি। তিনিও স্কুলৰ ছাত্ৰবৃন্দে প্ৰত্যেক হাতত বাদলী নিচান লৈ শাৰী পাতিলেহি। এনেতে সন্মৰকৈ সজোৱা এখনি 'জালিঘোট'ত উঠি ওপৰি আহি পাৰত উঠি হৰ্ষ-বিহ্বল খোজেৰে হাঁহি হাঁহি কটন বাহাদুৰে সমবেত বাইজৰ মাজত সোমালেহি। তাৰ পাচত জাকজমককৈ সজাই থোৱা বাগীত উঠি কটন বাহাদুৰে সমবেত বাইজৰ হৈ ধনিত উকলীকৃত হৈ অভিনন্দন স্কললৈ শোভাযাত্ৰাৰ গতি ধৰিলে। শোভাযাত্ৰাৰ আগত গায়নে-বায়েনে মুখীয়াল নেতাবৰ্গ, মাজত কটন বাহাদুৰক লৈ আগে-পিচে ভূভাগ হৈ নিচানধাৰী ছাত্ৰবৃন্দ, পাচত সমবেত বাইজৰ দৰ্শকমণ্ডলী আৰু সদৌশেহত মই লগুৱা হৈ খোজ মিলাই খোজ ধৰিলোঁহক। সেই খোজ লোৱা মাজকে কটন বাহাদুৰৰ আগে-পিচে তিনটীয়াকৈ লানি পতা ছাত্ৰবৃন্দে ঐক্যতানেৰে আগত স্তম্বৰি অহা সেই 'কটন বিদায়' গীতটি গাই গাই গতি কৰিবলৈ ধৰিলে। কটন বাহাদুৰে উলাহত পা তুলি একোবাৰ আগলৈ চায়, একোবাৰ উভতি পিচলৈ চায়। দুয়োপাশে গছৰ পাতে গীতৰ সময়ৰ স্বৰত যেন কঁপি কঁপি ভাবত উকলীকৃত হয়, দুই পাশৰ পছমনি পুখুৰীত পদ্মফুলৰ কলিৰোৰে বাগিত যতলীয়া হৈ চলি চলি হালি-জালি নাচিবলৈ ধৰে; বহি নিচেই পিচৰপৰা সেই আনন্দ লহৰীৰ হেন্সোলনিত আপোন-পাহৰা হৈ বাইজৰ খোজে খোজে খোজ ধৰে। এইভাৱে গৈ গৈ স্কুল বাটচ'ৰা পাৰ হৈ গৈ টাউন হলৰ বাটচ'ৰাত আদৰণী ঠকাও খিয় দি নাইলভ, পুন্মামাধাৰী ৬গজানাহ শৰ্মা তহচিলদাৰে আগবঢ়াই থকা কপাহী ফুলৰ মালাধাৰি

৮নবেডেক। বৰঠাকুৰদেৱে তুলি লৈ এটি মাকলিক স্তোত্ৰেৰে কটন বাহাদুৰৰ কণ্ঠত পিন্ধাই দি বাইজৰ সমাদৰ জনালে। তাৰ পাচত ধীৰে ধীৰে গৈ কটন বাহাদুৰে টাউন হলৰ ভিতৰত বিতোপনীয়া মঞ্চত উঠি আসন লোৱা মাত্ৰে বাইজৰ হৈ ৮মহেন্দ্ৰনাথ দা বুদ্ধ উকীল মহাশয়ে সোণালী আখৰেৰে ইংৰাজীকৈ ছপোৱা অভিনন্দন পত্ৰখনি হিৰ গভীৰ স্বৰেৰে পাঠ কৰিলে। তাৰ উত্তৰত যি দুআৰাৰ সমিধান বাগী শুনাবলৈ বুলি কটন বাহাদুৰে থিয় দিছিল তাক তেখেতে স্পষ্টকৈ ফুটাৰ নোৱাৰিলে, ঘনেঘনকৈ কণ্ঠবোধ হোৱাত তেখেত চকুলো মচি বহি পৰিল। কাষতে তেখেতৰ মৰমৰ ভাৰ্গা লেডী কটনেও বহি বহি চকুলো টুকিবলৈ ধৰিলে।

পিচদিনা আহিল ভিতৰুৱা দেখা-সাক্ষাতৰ পাল (private interview)। ডেপুটি কমিচনাৰৰ বঙ্গলাৰ মজলিছ কোঠাত কটন বাহাদুৰে সাক্ষাৎ দিবলৈ বুলি বহিলগৈ। ভেটাওঁতাৰ ভাব পৰিল ৮কৃষ্ণচন্দ্ৰ চৌধুৰী হাকিমৰ গাত। তেওঁ সোমাই গৈ ওলাই অহা মাত্ৰে ডাক পৰিল ‘কটন বিদায়’ গীতি-কবিতা বচোঁতাৰ ওপৰত। মই ততালিকে গৈ মজলিছ কোঠাৰ ভিতৰ সোমোৱা মাত্ৰকে কটন বাহাদুৰে আগ্ৰহেৰে উঠি আহি সোঁ হাতে হাতে ধৰা-ধৰি কৰি বাঁওহাতেৰে মোৰ পিঠিত আদৰৰ বুলনি দি আখে-বেখে আগবঢ়াই নি সমুখত পাৰি থোৱা মাচিয়া এখনত মোক বহুৱাই লৈ তেখেতে আসন লৈয়েই এইবুলি সম্প্ৰীতি সঞ্চোধন কৰিলে, “তুমিয়েই সেই আনন্দদায়ক গীতি-কবিতাটিৰ বচোঁতা ?” মই বিনীতভাৱে লাহেকৈ ‘হয়’ বুলি উত্তৰ দি থলোঁ। তাৰ পাচত তেখেতে কবিতাটিৰ ভাব অতিশয় মনোৰংগক আৰু ৰচনা অতি সুন্দৰ হৈছিল বুলি নিজে কেইফাকি ব্যাখ্যা কৰি নিজে অঘাচিতে গলাগি এইবুলি মোক শলাগৰ সমিধান দিলে, “ইয়াৰ বাবে মই এতিয়া কি প্ৰতিদান দিম ? সঁচাকৈ কবলৈ গলে ইয়াৰ যোগ্য প্ৰতিদানৰ সমল সম্প্ৰতি মোৰ হাতত নহ’ব, তথাপি আশাকৰোঁ মোৰ পৰবৰ্তীজ্ঞনৰ হাতত সেই দানৰ অভাৱ নহ’ব। আগন্তুক শিক্ষা বিভাগীয় সংক্ৰান্তত বহুল উন্নতিৰ ধল অহা দেখা গৈছে, তাত তোমাৰ ভাগ আটাইতকৈ আগ হ’ব বুলি মোৰ বিশ্বাস।” তাৰ পাচত, মোৰ আতি-শুৰিৰ সন্মুখত লৈ, সাহিত্যিক, সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক কৰ্মক্ষেত্ৰত মোৰ কাৰ্য্যক্ৰম বিবয়ক চমু সমালোচনা কৰি কটন বাহাদুৰে আকৌ মোৰ জাতীয় আৰু জাতীয় অঙ্গবাগৰ গুণ বখানি চমুকৈ এইবুলি কৈ সামৰণি মাৰিলে, “মোৰ দৃঢ় বিশ্বাস, তোমাৰ জীৱনৰ কৰ্মফলত তোমাৰ অসমীয়া জাতি আৰু তোমাৰ আহোম জাতি বিশিষ্টভাৱে উপকৃত হ’ব, আৰু তাৰ অৱশুভাৱী প্ৰতিফলস্বৰূপ তোমাবোৰে যশস্তা অঘাচিতে বাঢ়িব।” এইভাবে পোৱা ঘণ্টামান কথা-বাৰ্তা পাতি অন্তত দুয়ো মৰ্মস্পৰ্শীভাৱে বিদায় লোৱা-লুই কৰাৰ পাচত মই ওলাই আহিলোঁ। তাৰ পাচত শোনতে এজন এজনকৈ, তাৰ পাচত দুই চাৰিজনকৈ, আৰু পাচলৈ জুম জুমকৈ দেখা-সাক্ষাৎ কৰাৰ অন্তত সন্ধিয়াপৰত বাহিবলৈ ওলাই আহি কটন বাহাদুৰে গধুৰ অন্তৰেৰে সমবেত বাইজৰ ওচৰত বিদায় লৈ চকুত উৰমাল দি ভিতৰ সোমালগৈ। গধুৰভাৱে ডলমূৰকৈ আমিও সেই একেভাৱেই এণ্ড্ৰজি দুখুজিকৈ ঘৰাঘৰি হলোঁকৈ। পিচদিনা উপজিপুৱাতে অসমহিঁতবী ভাৰতবৰ্ষ সোণামুৱা চাৰ হেনৰি কটন চাহাব বাহাদুৰক বুকুত লৈ ‘সোণামুখী’ ডেকাপুৰ বাটৰপৰা আঁতৰি ভটীয়াই গ’লগৈ।

ষোড়শ সৰ্গ

বেভাবেও মি: এন্ডেলৰে সৈতে সখিত্ব

তেজপুৰৰ এই বুঢ়া পাত্ৰী চাহাবজনৰে সৈতে অযাচিত্তে মোৰ সখিত্ব লাভ হয়। এওঁ অসমতে বুঢ়া হৈ অসমীয়াৰ আও-ভাও, ভাষা-সাহিত্য, সামাজিক নীতি-নিয়ম, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, চলন-স্থৰণ আদিৰ বিষয়ে বিশদ অভিজ্ঞতা লাভ কৰিছিল। মোৰ নৰ্মাল স্কুলত ৮ছগৰ্গাধৰ বৰকটকীদেৱে পাতি থৈ যোৱা কিতাপৰ সৰু এজেলিৰ পৰা সততে অসমীয়া পঢ়াশলীয়া পাঠ্যপুথি কিনাই নি তেওঁ মিশ্ৰন স্কুলবোৰত বিতৰণ কৰেগৈ। সেই সূত্ৰতে মোৰ নিজা ৰচিত আৰু প্ৰণীত পাঠ্যপুথি কেখনমান বিশেষকৈ “অসমৰ বুৰঞ্জী” কিতাপে বেভাবেও মি: এন্ডেলৰ মোৰ প্ৰতি অহুৰাগ আকৰ্ষণ কৰে। তেওঁ এদিন অনাড়ুৱাকৈ আহি ভয়ককৰে মোৰ স্কুলত উপস্থিত হ’লহি! মই আথে-বেথে মোৰ কাষতে পাতি থোৱা মাচিয়া এখনতে বহিবলৈ দি তেওঁৰে সৈতে কথা-বাৰ্তা হবলৈ ধৰিলোঁ। কথা প্ৰসঙ্গত তেওঁ বৰ ৰং মনেৰে কৈ পেলালে যে তেওঁ অকল চিনাকি হবলৈকে অহা নাই, মোৰ সৈতে সখি বন্ধাবলৈকো উদ্দেশ্য লৈ আহিছিল। কাৰণ তেওঁ অসমীয়া ভাষাৰ অহুৰাগী মানুহক ভাল পায়, আৰু তেনে লোকৰ প্ৰতি তেওঁৰ আসক্তি-অহুৰাগ স্বাভাৱিক; যেন্তে সেইবিধৰে এজন বুলি তেওঁক হেনো মোৰ প্ৰণীত পঢ়াশলীয়া কিতাপ খনচৰেৰে কাণে কাণে কৈ দিলে, তাৰ পাচত তেওঁ মোৰে সৈতে মোৰ “অসমৰ বুৰঞ্জী” উপযোগিতাৰ বিষয়ে ভালেমান পৰ কথা পাতি এওঁই এই বুলি মোক সন্মোদন কৰি ঘাবলৈ উঠিল, “সখি নাপাহৰিবা, মনত ৰাখিবা, আজিৰপৰা ছয়ো সখি হ’লোঁ। মই তোমাৰ ঘৰলৈকে যাম, তুমিও মোৰ ঘৰলৈ আহিবা। অহা-যোৱা কৰি থাকিলে দুইৰো প্ৰতি দুইৰো মৰম-চেনেহ বাঢ়ি যাব।” মই বৰ ৰং মনেৰে ‘ভাল’ বুলি সমিধান দিয়াত বুঢ়া চাহাবে মোৰ হাতত ধৰি খলখলাই হাঁহি বিদায় ললে। তেওঁ অসমত পাত্ৰীসকলৰ আগমন, ভ্ৰমণ আৰু ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ লগে লগে কি সূত্ৰে কেনেকৈ অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতিকল্পে যত্ন কৰিছিল সেই বিষয়ে বিশদকৈ বৰ্ণাইছিল। যেন্তে শিৱসাগৰত ছাত্ৰজীৱনত বেভাবেও মি: গৰ্ণি চাহাবৰ পৰা সেই বিষয়ে যিখিনি জানি থৈছিলোঁ, সেইখিনি বিবৰি কলোঁ। সেই কথোপকথনত বাস্তৱতে ছয়ো বৰ প্ৰীতিবোধ কৰিলোঁ। তাৰ পাচত তেওঁ সততে মোৰ বহালৈ গৈ থাকে যেন্তে তেওঁৰ বন্ধুলালৈ আহি থাকে। কেতিয়াবা মোৰ নক্সামুখৰপৰা “ও জপৰা উঠিলানে?” বুলি মোক বিজিয়াই মতা তেওঁৰ সাদৰী মাতযাৰি শুনিলে আজিও মোৰ কাণত মৌ বৰধে। তেওঁ মোক ‘জপৰা’ বুলি মৰম লগাই মাতিছিল, কাৰণ তেতিয়া মোৰ চুলিকোচা গলখনত পৰা দীঘল আছিল। এইদৰেই কুৰিবছৰমান পৰম প্ৰীতিৰে সৈতে সেই পুজনীয় পাত্ৰী বেভাবেও মি: এন্ডেল চাহাবৰ সখিত্ব উপভোগ কৰিলোঁ। তাৰ পাচত অতি বৃদ্ধ বয়সত তেজপুৰতে তেওঁ স্বৰ্গী হয়; কিন্তু তেওঁৰ সেই পৱিত্ৰ আত্মাৰে সৈতে মোৰ স্মৃতিস্বাৰ আজিও সৰহক ছিগা নাই। আৰু মোৰ পৌৰষণী আছেমানে নিছিগে।

ফুলাৰ আমোলৰ আৰম্ভণ

চাৰ হেন্ৰি কটন গ'ল, মি: ফুলাৰ (পাচত চাৰ বেৰফিল্ড ফুলাৰ) অসমৰ চীফ কমিচনাৰ হৈ আছিল। এওঁৰ লগত চিনাকি হবলৈ মোৰ পলম নহল। তেজপুৰত চফৰ ফুৰিবলৈ আহোঁতে প্ৰথম সাক্ষাততে মই তেওঁৰ স্মৃষ্টিত পৰিলোঁ, আৰু অলপ বিশিষ্টভাৱে মনত ঠাই পালোঁ। চিনাকি সোনকালে হোৱাৰ কাৰণ মোৰ অহুমানতকৈ তেওঁ নিজে বেচিকৈ জানিছিল। সি যি হওক, তাৰ পাচত চীফ কমিচনাৰ মি: ফুলাৰ চাহাব বাহাদুৰৰ লগত বিবিধ প্ৰসঙ্গত মোৰ ঘনিষ্ঠতা লাভ হবলৈ ধৰিলে। তাৰ ভিতৰত “বন্তি” প্ৰসঙ্গ প্ৰধান। তেওঁ এজন ডাঙৰীয়া বিধৰ লোক আছিল; মুখত এটা পেটত আন এটা দোষ তেওঁৰ আচৰণত দেখা নগৈছিল। তেওঁৰ আৰ্হিৰেই তেওঁৰ ওচৰত ময়ো ডাঙৰীয়াভাৱে চলিছিলোঁ। আনকি মই যে আঁৰ লৈ “বন্তি” সম্পাদনাত যোগ থাকোঁ সেই বিষয়ে তেওঁ জানিবলৈ বাকী নাছিল। বৰঞ্চ তেওঁ তাৰ সন্তোষ পাই থকাৰপৰা তেওঁৰ সৈতে মোৰ সেই ঘনিষ্ঠতা কাকতে কাপেও বাঢ়িবলৈ চল লাগি পৰিছিল। কিয়নো “বন্তি”ত আলোচনা কৰা বিষয় বিলাক প্ৰায় তেওঁৰ মনোমত বিবেচিত হৈছিল। সেই সময়ত “বন্তি”ৰ জৰিয়তে মই “মৌজাদাৰী প্ৰথা পুন: প্ৰচলন”, “মণ্ডল কাননগুসকলৰ বানচৰ উন্নতি”, “গাঁওবুঢ়াক পাৰিশ্ৰমিক একেৰি দান”, “অসমৰ পঢ়াশালিত অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰচলন বিস্তাৰ”, “ইউনিভাৰ্চিটীত অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰচলন” ইত্যাদি বিষয়ৰ “বন্তি”ৰ সম্পাদকীয় প্ৰবন্ধাৱলীয়ে মি: ফুলাৰ চাহাবৰ মনোযোগ ভিতৰি ভিৰ কৰি তুলিছিল। এইবিলাক বিষয়ক সংস্কাৰৰ সৰ্ব্বদে ছেগ পালেই তেওঁ মোৰে সৈতে আলচ পাতিছিল। মৌজাদাৰী আৰু তহচিলদাৰী উভয়তে মোৰ যি অভিজ্ঞতা লাভ হৈছিল তাৰপৰা তেওঁক মই সেই অৰ্থে লাগতিয়াল সমল শোধাবলৈ সূচল পাইছিলোঁ। মণ্ডল আৰু গাঁওবুঢ়াৰ সৰ্ব্বদেও মোৰ আজীৱন যি অভিজ্ঞতা লাভ কৰা আছিল তাৰে সৈতেও সেই উদ্বুদ্ধতা সাৰ দিবলৈ মোৰ সুবিধা ঘটিছিল। সন্তোষৰ বিষয় পাক লাগি ফলিতাৰ্থত “বন্তি”ৰ জৰিয়তে কৰা মোৰ আলোচনাত গুটি লাগিল—মৌজাদাৰী প্ৰথা পুন: প্ৰচলিত হল, মণ্ডল-কাননগুৰ বানচ ৰক্ষিত বাঢ়িল, গাঁওবুঢ়াই “আৰুখি পিছোৱা” ৰীতি আৰু ৰংসামান্ধ খাজনা বেহাই দিয়া নিয়ম প্ৰচলিত হল। অসমীয়া ভাষা কলিকতা ইউনিভাৰ্চিটীৰ দ্বাৰা মানিত হল। আজি ইউনিভাৰ্চিটীৰ এণ্ট্ৰেন্স বা মেট্ৰিকুলেচনৰপৰা আৰম্ভ কৰি এম. এ. পৰ্যন্ত যে অসমীয়া ভাষাই বিস্তাৰিতকৈ ঠাই পাইছে সি কেৱল মাননীয় চাৰ বেৰফিল্ড ফুলাৰ চাহাব বাহাদুৰৰ গুৰুচিঠীয়া আৰু একাগণতীয়া সমৰ্থন আৰু পৰিশ্ৰমৰ ফল। সেই উপকাৰৰ বাবে অসমীয়া ভাষা তেখেতৰ ওচৰত চিৰঋণী।

এবাৰ চফৰ ফুৰণত এদিন মি: ফুলাৰ চীফ কমিচনাৰ চাহাব বাহাদুৰৰ আগত তেজপুৰৰ চাৰিহুৱাৰ, নৱহুৱাৰ আৰু ছয়হুৱাৰৰ জনদহেক প্ৰতিনিধি ৰায়তে হাবিৰ বেত আৰু কাঠ কটাৰ কৰ-কাটলৰপৰা বেহাই পাবলৈ বুলি মৌখিক আবেদন কৰিছিলগৈ। তেতিয়া তাত অসমীয়া আৰু বঙালী চৰ্কাৰী কৰ্মচাৰী আৰু স্বতন্ত্ৰীয়া ডক্সলোক জনচৰেকো উপস্থিত আছিল; সিবিলাকৰ লগতে ময়ো পিচে ফুলাৰ বাহাদুৰে হাঁহি মুখেৰে ৰায়ত প্ৰতিনিধিসকলক

সুসমিধান দি নাপাহৰিবলৈ বুলি সিবিলাকক দেখুৱাই জেপৰ উৰমালৰ আগত গাঁথি এটা বান্ধি থৈ মোৰকালে চাই এই বুলি সত্বেত দিলে “Padmanath should deal this subject in Banti in an early issue”। মই চকিত হৈ তলমূৰ কৰিলোঁ ; উপস্থিত ভক্তলোককেজনেও চহু চোৱা-চুই কৰিবলৈ ধৰিলে। ভংডনীয়া ফুলাৰ বাহাজুৰে তৰ্কিব নোৱাৰি “বস্তি”ৰ লগত মোৰ সম্পৰ্ক থকাৰ কথা কৈ পেলালে। তাৰপৰা মোৰ পক্ষে লাভ আৰু লোকচান দুইটাই হল। লাভ এইবাবে যে মোৰ শত্ৰুপক্ষীয় লোকে মোৰ সেই গুপ্ত সম্পৰ্ক চৰ্কাৰৰ চকুত পেলাবলৈ বুলি খুচৰি থকা হু প্ৰৱৃতিয়ে অলপ শাম কাটিলে ; লোকচান এই হল যে মোৰ বিৰুদ্ধে তৎপূৰ্ববেপৰা কাকতে-কাপে লাগি থকা দলে শাসনৰ ঘাই কৰ্ত্তাজনৰ মুখে ওলোৱা সেই বহুস্ত ডাক্তানিত গঢ়িলা লৈ লাগিবলৈ এটা ভাল খোপনি পালে। সি যি হওক, ইয়াত বাজেও এইজনা চীফ কমিচনাৰৰ আমোলত গোটাৱিয়ক লেখত লবলগীয়া কাৰ্য মই কৰিবলগীয়া হৈছিল। কিন্তু তাৰ মাজতে এই ক্ষুদ্ৰ জীৱনত কেইবাটাও ডাক্তৰ ঘটনা ঘটিছিল কাৰণে আগধৰি সেইকেইটা ঘটনাৰ বিষয়ে সুমৰিবলৈ মাননীয় ফুলাৰ বাহাজুৰৰ সংসৰ্গত সম্পাদিত হোৱা কাৰ্য্যৱলীৰ বাকীছোৱাৰ বিবৃতি ইয়াৰ পাচৰো পাচৰ ছোৱা সোঁৱৰণীলৈ থোৱা হল।

সপ্তদশ সৰ্গ

প্ৰথম ভাৰ্য্য বিয়োগ

ইতিপূৰ্বতে উহুকিয়াই অহা হৈছিল যে ইংৰাজী কুৰি শতিকাৰ আৰম্ভণ এটা বিবিধ ঘটনাপূৰ্ণ যুগ। এই আৰম্ভণত আবিৰ্ভাৱ আৰু তিবোভাৱৰ ঘটনাবলীয়ে পৃথিৱীৰ বুকুত দঠক গোটাচেৰেক আঁচ বহুৱাইছিল; তাৰ ভিতৰত “অসম বন্তি”ৰ জন্ম আটাইতকৈ সৰু আৰু মূহাৰাণী ভিক্টোৰিয়াৰ মৃত্যু আটাইতকৈ বৰ বুলি হুমৰি অহা হৈছে। তেনেকুৱা সৰু-বৰ ঘটনাৰ চানেকি এই ক্ষুদ্ৰ জীৱনৰ সেই ছোৱাত প্ৰতিফলিত হবলৈকো বাকী থকা নাই। তাৰ ভিতৰৰে এটা জনসাধাৰণৰ দৃষ্টিত ক্ষুদ্ৰাদপি ক্ষুদ্ৰ হলেও মোৰ পক্ষে লেখত লবলগীয়া ভাঙৰ ঘটনা ঘটিছিল। মোৰ প্ৰিয় ভাৰ্য্য মলীলাৱতী দেৱীৰ অকাল বিয়োগ। ১৮২১ শকৰ দুৰ্গোৎসৱ পূজাত, সপ্তমী, অষ্টমী আৰু নবমী পূজা উৎসৱ দুয়ো হৰিষ অন্তৰে উপভোগ কৰাৰ পাচত বিজয়দশমীৰ দিনা আবেলি মই উকলীকৃত হৈ প্ৰতিমা বিসৰ্জন দিয়া শোভাযাত্ৰাত যোগ দিবলৈ বুলি ওলালো। তেওঁ ঘৰতে কেগৰাকীমান ভদ্ৰমহিলাৰে সৈতে কথা-বাৰ্তা পাতি থাকিল। মই ওলাই যাওঁতে কিন্তু মন কৰিলো কিবা কাৰণে হঠাৎ তেওঁৰ মনত এটা উদাসীন আৰু বিমৰিষ ভাব খেলোৱা যেন। মন কৰিলো, কিন্তু মোৰ আনন্দত উতলা মনে ততালিকে তালৈ পিঠি দি লগৰীয়াৰ লগত লব ধৰিলে। পিচে ঘটাদিয়েক দেৱীপ্ৰতিমা ফুৰাই-চকাই নি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বুকুত বিসৰ্জন দিবলৈ ধৰা হৈছে, ময়ো সেই নাৱতে উঠিবলৈ ধৰিছোঁ, এনেতে মোৰ লগুৱাটো লৰি গৈ ফোপাই ফোপাই মোক বাতৰি দিলেগৈ যে মোক তুবস্তুে ঘৰলৈ উলটি যাবলৈ বুলি গৃহিণীয়ে কৈ পঠাইছে, বোলে তেওঁৰ গা বিষম, হঠাতে গা বিষম হোৱাৰ কাৰণ কিন্তু মই ততালিকে বুদ্ধি উঠিব নোৱাৰিলো, কিয়নো মই ঘটাদিয়েকৰ আগতে মাথোন তেওঁক স্ত্ৰীয়া অৱস্থাত দেখি গৈছিলোঁ। সেই ভাৰি ঘৰলৈ উলটি অহাত ইত্যন্ততঃ কৰা যেন দেখি লগুৱাটোৱে উদ্বিগ্ন চিত্তেৰে মাতি উঠিলে, “দেউতাৰ গুণিবৰ সময় নহয়, বেগতে আহক, আইদেউতাৰ ভেদবাতি হৈ তৰণি নাই, আপোনাক তুবস্তুে মাতি পঠিয়াইছে।” মোৰ চাত কৰে মনত পৰিল মই লক্ষ্য কৰি যোৱা তেওঁৰ সেই উদাস আৰু বিমৰিষ ভাবলৈ। আৰু পলম কৰা নহল। অনতিপলমে বেগাবেগিকৈ আহি ঘৰ সোমাই দেখোহি যে হঠাৎ জহনীত পৰি প্ৰিয়াৰ ওষ্ঠাগত প্ৰাণ। তাৰ আক্ৰমণ ইমান সাংঘাতিক হৈছিল যে দুঘণ্টাৰ ভিতৰতে সি মাৰাত্মক হৈ উঠিছিল। পিচে উদ্বিগ্ন চিত্তেৰে মই চাপি গৈ কাষত থিয় দিয়া মাত্ৰকে, তেওঁ শয্যাৰণৰা বাগৰি অহাদি আহি মোৰ ভৰিত পৰি অতি ক্ষয়বিদাৰক কাতৰ অৱে মোৰ চকুলৈ চলচলীয়া চকুৰে চাই এই বুলি বিনাৱ মাগিলে, “হেৰি, মই সেৱকীয়ে আপোনাৰ চৰণত বিনাৱহে মাগিলোঁ; মোৰ পাচত মোৰ সেই কথাটি ৰাখিবলৈ আৰু আপোনাৰ আপত্তি নহব যেন (কথাটি পাচত হুমৰণত ওলাব)।” মই অৱাক। সন্তপ্তচিত্তেৰে তেওঁৰ শিৰ আত্মাণ কৰি আবে-বেখে ধৰি তেওঁক লাহেকৈ শয্যাত

তুলি গাব কাপোৰ-কানি আঁত লগাই দি থলশালি ল'ৰাটি আৰু পৰমিয়া গুৰু-ছাত্ৰকেজনক ল'ৰালবিতৈ দিহা-পোহা দি উঠি, মই কাষতে বহি লগুৱাটোৰে সৈতে তেওঁৰ শুক্লবাত তৎপৰ হালোঁ, আৰু ততালিকে ডাক্তৰক মাতি আনিবলৈ এজন টনকিয়াল গুৰু-ছাত্ৰক ল'বাই পঠিয়ালোঁ। আধাঘণ্টামানৰ ভিতৰতে, সেই সময়ৰ তেজপুৰৰ প্ৰধান ডাক্তৰ অতুলচন্দ্ৰ বায় এচিষ্টেণ্ট চাৰ্জন আহি উপস্থিত হলহি। মই তেওঁক একো বুজাই ক'ব নোৱাৰিলোঁ, কিন্তু তেওঁ নিজেই ভালেখিনি পৰ বোগীক বিশেষ মনোযোগেৰে পৰীক্ষা কৰি চাই উঠি মন আমোলাই পেলালে। তেওঁৰ মনৰ বাহ্যিক ভাব-গতিটলৈ লক্ষ্য কৰি আমিও বুজিবলৈ বাকী নাথাকিল যে গতি বিষম, বোগীৰ অৱস্থা ভাল নহয়। তাৰ পাচত মই সঘনে বোগীৰ অৱস্থা আৰু ব্যৱহাৰ বিষয়ে সোধো, কিন্তু ডাক্তৰে তাৰ উত্তৰ নিদি মোক কিয়াকিবি বুজনি দিবলৈ ধৰে। সেইদৰে কিছুপৰ যোৱাৰ পাচত ডাক্তৰে অলপ বিৰক্তিতাবে এই বুলি কৈ উঠিলে, “আপুনি এইদৰে আমনি কৰি থাকিলে মোৰ আৰু বোগী চোৱা নহব। আপোনালোক আঁতৰ হওক মোৰ কাম মোক নিৰলে কৰিবলৈ দিয়ক।” সেই অহুসৰি বেৰি থকা সেৱকদল আঁতৰ হল। মই কিন্তু নিভাল মাৰি কাষতে বহি থাকিলো। ডাক্তৰে দুখটামান চিকিৎসা কৰি উঠি এই বুলি মোক আশ্বাস দি গ'ল যে পোনেই আহি তেওঁ বোগীক যি সাংঘাতিক অৱস্থাত পাইছিলহি তাৰপৰা ক্ৰমাৎ ভালৰ চিন পোৱা গৈছে আৰু খামাখাই সাংঘাতিক হোৱাৰ আশঙ্কা নাই। তেওঁ লাগতিয়াল ঔষধ-পাতি লৈ আকৌ আহিবগৈ—এই বুলি তেওঁ অলপ বং মনেৰে বেগাবেগিতকৈ ঘৰমুৱা হল। ইয়াৰ পাচত তেওঁ দুদিন এলোপ্যাথিক চিকিৎসা কৰি চালে, কিন্তু তাৰপৰা উপকাৰ নোহোৱা যেন দেখি মোৰ অহুমতি লৈ হোমিওপ্যাথিক চিকিৎসা আৰম্ভ কৰিবলৈ ধৰিলে। এই চিকিৎসাৰ পৰিবৰ্তনে আৰু গুণ দিয়া যেন দেখা গ'ল, চতুৰ্থ আৰু পঞ্চমদিনা বোগীৰ অৱস্থাৰ ক্ৰমাৎ উন্নতি দেখা গল দেখি আমাৰ মনত বং লাগিল। কিন্তু ষষ্ঠদিনাৰ আবেলিৰেপৰা হঠাৎ বোগীৰ অৱস্থা বিষমকৈ পৰি বাবলৈ ধৰিলে, আৰু তাৰ গতি ইমান খৰ হল যে ডাক্তৰে বিবুদ্ধি হৈ কি কৰোঁ কি নকৰোঁ লগালে। সেইদিনা গোটেই ৰাতি উজাগৰে থাকি আমি পৰ দিলোঁহেঁ, ডাক্তৰকো কৈ-মেলি লগতে ৰাখিলো। কিন্তু সপ্তমদিনাৰ পুৱাৰপৰা বোগীৰ অন্তিম দশাই দেখা দিলে। তেতিয়াটলৈ তেওঁ সজ্ঞানে আছিল, কিন্তু মাত হেৰাল। সেই অন্তিমকালত সেহাই সেহাই ‘সেই কথাটি’ জনাই ডাঠি মোৰ মনত পেলাই দি চকুৰে চকুৰে চাই বল,— সেই চকু চোৱা-চুইতে ভৰত্ৰপৰত কৃষ্ণকৰ যিডীয়াত ৬লীয়াবতীয়ে সাংসাৰিক লীলা সামৰি চিৰকাললৈ মানবী চকু মুদি স্থাৰ্টি লীলাৰ কালসাগৰত বুৰ মাৰিলে।

‘লীলা’ ৰচনা

ভাৰ্য্য বিয়োগ তুৰ্বটনাই মোৰ ক্ষুদ্ৰ জীৱনত এটা অপূৰ্ব চমক লগালে, মোৰ মন উদাস আৰু অন্তৰ গধুৰ হৈ পৰিল। মই আগৰ দৰে সততে ছাত্ৰবৰ্গৰ দাবাই পৰিবেষ্টিত হৈ থাকিবলৈ মোৰ ভাল নলগা হল। মই নিৰলে নিৰ্জ্ঞানে থাকি ভাল পাওঁ আৰু সেই

অৱস্থাতে সংসাৰৰ লীলা-খেলাৰ কল্পনাৰ লগত ওমলি থাকে। সেই ওমলনিৰ ফলেই মোৰ ক্ষুদ্ৰ কাব্য “লীলা”। ই মোৰ সেই ভাৰ্য্য বিয়োগৰ পৰা ২১ একুৰি এদিনীয়া লীলা স্মৰণৰ বিকাশ। মোৰ সাংসাৰিক লীলাৰ লগত ভগবানৰ সৃষ্টি-লীলাৰ সমাবেশ ঘটাই এই “লীলা” বচনা কৰা হয়। “লীলা” সামৰণৰ লগে লগে ৮লীলাবতীৰ বিয়োগ বেদনাই অলপ শাম কটাই যেন অনুভৱ কৰিলো। “লীলা” সম্পৰ্কত স্মৰিবলৈ আৰু কিঞ্চিৎমান বাকী ব’ল।

অষ্টাদশ সৰ্গ

বাইদেও বিয়োগ

আহুসজিক ঘটনাবলীয়ে সাক্ষ্য দি কবই লাগিছে অং ১৮২২ শকৰ সামৰণ আৰু ইং ১২০০ চনৰ আৰম্ভণৰ সময়ভোখৰ বৰ বিপদীয়া বুলি। মোৰ পক্ষে সি বিশেষ। “লীলা” ৰচনা কৰি উঠি শোকৰ হুমুনিয়াহ পেলাই উশাহ লৈছো মাথোন, এনেতে আন এটা বুকু-ভৰা শোকৰ খুলাই উশাহ নিৰোধ কৰি পেলালেহি। অভাৱনীয় বিজুলী বাতৰিয়ে মোক চমক খুৱাই দিলেহি—মোৰ ধাইমাতৃস্বৰূপা চেনেহী বাইদেও মাহিঙ্গী দেৱী আৰু ইহ সংসাৰত নাই বুলি। এই বজ্জ বাতৰিয়ে মোক জঠৰ কৰিলে, মই ক’ত আছো কব নোৱাৰা হলো, সেই বাতৰিৰ বা লৈ মোৰ প্ৰাণপথী ৭বাইদেওৰ উদ্দেশ্যে কেনিবাৰি ক’ববালৈ উৰিল। মোৰ এই ক্ষুদ্ৰ জীৱনত এটা ভয়াবহ মহৎ ঘটনা ঘটিল। বাইদেওৰ লগত বাহিক সৰ্ব্বদা বাজেও আন্তৰিক মোৰ যি গভীৰ ভক্তি-স্নেহৰ সৰ্ব্ব আছিল, সেই বিষয়ে এই সৌৱৰণীৰ আদিছোৱাতে বিস্তাৰিতকৈ স্মৰি অহা হৈছে। যতপি ভালেমান দিনৰ আগৰেপৰা বিবিধ বিকাৰ লাগি প্ৰমত্ততা বোগজনিত নৰিয়াত তেওঁৰ স্বাস্থ্য পৰি আহিছিল তথাপি সিমান সোনকালে সেই সাংঘাতিক অকাল-বিয়োগ ঘটিব বুলি মোৰ মন-শ্রুতিতো নাছিল। আনকি তেনেকুৱা এটা কালান্তক শেহ নৰিয়াৰ বাতৰি নহাকৈয়ে বিয়োগ বাতৰি আহি পৰিল। ৭ক্লেশানন্দ গোহাঞি ফুকন ভিনীহিদেও গোলাঘাট কাছাৰীৰ হেডক্লাৰ্ক হৈ থাকোতেই তেওঁ গোলাঘাটীয়া ন-ঘৰত, সাধাৰণ জব-নৰিয়াৰ আলমতে মাহিঙ্গী দেৱী গোহাঞিয়নী বাইদেৱে দুটি কন্যা আৰু তিনিটি পুত্ৰ সন্তানেৰে সৈতে তেওঁৰ সন্তপ্ত স্বামী দেৱতাক এৰি অকালত ইহসংসাৰৰপৰা বিদায় ললে। ৭বাইদেৱৰ অন্তিম সময়ৰ মিহা অহুসৰি তেওঁৰ মাউৰা ল’ৰা তিনিটি আৰু হুমলীয়া ছোৱালীটি মাতৃবিয়োগৰ বছেৰেকীয়া ঘোৱাৰ পাচতে, ৭ভিনীহিদেৱে তেজপূৰলৈ আনি মোৰ বুকুত থৈ গলহি। বৰ আইদেওটক ইতিপূৰ্বতে উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ ঢকুৱাখনা ঘিলামৰাৰ ৭কুমুদচন্দ্ৰ চেটিয়া বৰবামেৰলৈ উলিয়াই দিয়া হৈছিল। ল’ৰা তিনিটক বহু পুৰুষাৰ্থৰে পুত্ৰতকৈ ডাঙ্গৰ-দীঘল কৰি, পঢ়াই-শুনাই তিনিওটকে গ্ৰেজুৱেট কৰি তুলিলো। সিহঁত এতিয়া—(১) শ্ৰীমান সুৰেন্দ্ৰনাথ গোহাঞি, বি. এ. এক্সাইজ চুপাৰিনটেনডেণ্ট, (২) শ্ৰীমান মহেন্দ্ৰনাথ গোহাঞি, এম.-এ, বি.-এল, এম. এল. চি, আৰু কলিকতা ইউনিভাৰ্চিটীৰ কেলো, (৩) শ্ৰীমান বোগেন্দ্ৰনাথ গোহাঞি, বি. এল, এম. এল. চি, শিৱসাগৰত উকীল। হুমলীয়া সৰু আইদেওটক নগাঁৱৰ বহিৰাল বৰবামৰ ঘৰৰ এটি শূণ্যজলৈ বিয়া দিয়া হৈছিল, পিছে বছৰ দুহেকমানৰ পাচত সেইটিৰ অকালমৃত্যু ঘটিল। এই মাউৰা ভাগিনকেইটক পালন কৰা মোৰ বিশেষকৰ্মলৈ তেজপুৰৰ বয়োবৃদ্ধ জানীলোকসকলে অলপ আচৰিতভাৱে চাইছিল; এদিন কথা প্ৰসঙ্গত ৭ভবানীচৰণ ভট্টাচাৰ্য ভাৰবীয়াই, ৭লক্ষীকান্ত চিৰভাৱাৰ (মোৰ শহুমেয়) ভাৰবীয়াৰে সৈতে কোৱা-মেলা

ক'ৰা শুনিছিলো, আমাৰ মোমাই-ভাগিনৰ সৰ্ব্ব্ব্ব সেইকালৰ এটি অপূৰ্ব আদৰ্শ বুলি। সি যি হওক, ল'ৰা তিনিটি মাছৰ কৰি তুলি উঠি মই মোৰ স্বৰ্গীয় বাইদেও-ভিনীহিদেৱৰ অপাৰ স্নেহ আৰু অশেষ উপকাৰৰ জ্ঞান পৰিশোধ কৰাৰ অৰ্থে মূলত হাত দিবলৈ অসমৰ্থ যদিও হৃদৰ এখুন্দমান শুজিলো বুলি ভাবি নিজক কৃতার্থ মানিলোঁ। বাইদেওৰ বিয়োগত বিমোৰ হোৱা দেখি, অনেকে অনেককালৰপৰা মোক বন্ধুৰ প্ৰবোধ দিছিল; তাৰ ভিতৰত মোৰ প্ৰিয়তম বন্ধু লগৰীয়া ৮পাণীজনাথ গগৈদেৱৰ প্ৰবোধবাণী আটাইতকৈ সাকৰা আৰু আশু গুণদায়ক বেন বোশ কৰিলো। তথাপি নাকান্ধিলে সজাপৰ তাপ বাজ নহয়, “লীলা”তে তাৰ প্ৰমাণ পাইছিলো। গতিকে মই মোৰ চেনেহী বাইদেওৰ বৰ্ণনাভীত মাতৃ হিয়াৰ মৰম স্মৰি স্মৰি নিবলে নীৰৱে বিনাবলৈ ধৰিলোঁ। তাৰে অকণমান চিন এই :

বাইদেও !

সৌন্দৰ্য শোকে বাজিয়ে আছিল

ভাঙ্গি মোৰ ভগ্না বৃহ্ ;

তাৰে ছেগ ধৰি বিহু কুটা পৰি

মুদালে ইবেলি চকু।

নহওঁতে শেষ শোকগীত গোৱা

নপৰোঁতে সামৰণী ;

শোক ধল উঠি আখাউনি কৰি

কৰে প্ৰাণ অসহনী।

যাৰ যতনত মাতৃকো নিচিনি

উঠিলো কোঁৱৰ প্ৰায় ;

যাৰ চেনেহত আছিলো বন্ধোৱা

বিয়াৰ ষোতুক হায়।

যাৰ শিকনিত লভি জ্ঞানজ্যোতি

লভিলো মানৱ নাম ;

যাৰ গুণ-গান গাই ঘৰে ঘৰে

কৰোঁ কৃতজ্ঞৰ কাম।

শোকৰ অকণি টিপনি হেঁচাত

স্নেহৰ নিজৰা ফুটি ;

দুগালত যাৰ নিমিষে স্মায়

শতেক অপায় উটি।

যাৰ চৰণত শোক ছখ তাপ

নিবেদি মুকলি প্ৰাণে ;

পাহৰা ক্ৰন্তক বিবাদ প্ৰমাণ
 অভয় বৃজনি দানে ।
 সেই সহোদৰা বাইদেৱে আজি
 হুণ্ডি ভাতৰ শোক ;
 গ'ল গুচি হাঁয় স্বৰ্গধামলৈ
 মৰতত এৰি মোক ।
 গলা বাক বোৱা নোৱাৰিলা নিব
 কাঢ়ি তব স্নেহবাণি ;
 তাতে বুৰ মাৰি বিয়োগ পাহৰি
 আছো মিলন প্ৰত্যাশী ।

বান্ধৱ পাণীক্সনাথ গঠৈ বিয়োগ

এইবাৰ মোৰ মূৰত বিনামেঘে বজ্জপাত ।—মোৰ ল'ৰাকালৰ লগৰীয়া সাহিত্যিক বান্ধৱ
 ৩পাণীক্সনাথ গঠৈদেৱেও ছল কৰি ইহজন্মলৈ মোৰ বুকুৰপৰা এবাই গৈ মোক অথাই শোক
 সাগৰত তল নিয়ালে । মই ককবককৈ মূৰ উলিয়াই স্মৰি চাওঁ যে সিদিনা মাথোন মোৰ
 সবলচিঠীয়া লগৰীয়াই মোক ভাৰ্য্য বিয়োগত বন্ধুৰ অহুকৰণাতীত বৃজনি দিছিল ; বৃজনিত
 তেওঁ বিজনি দি এই বুলি বৃজাইছিল, “জাপদ-বিপদত শোকাহুল হৈ অৰ্ধৈ হোৱাটো মহতৰ
 নীতি নহয় ; কিয়নো গছৰ ছাঁ জুখি তাৰ উচ্চতা নিকুপণ কৰাৰ দৰে মানুহৰ অপায় অমঙ্গল
 আৰু শত্ৰুৰ পৰিমাণ বৃদ্ধিহে তেওঁৰ মহত্বৰ প্ৰমাণ বৃজা যায় ।” কিন্তু কুবুজিলো হাঁয়, এয়ে
 তেওঁৰো বিদায়ৰ সঙ্কেত বুলি । বৃজা হলে, জনা হলে, তেওঁৰ সেই সাংকেতিক বৃজনি লবলৈ
 মই মান্তি নহলোহেতেন নিশ্চয় । মোৰ প্ৰাণপ্ৰতিম প্ৰিয়তম বান্ধৱ ৩পাণীক্সনাথ গঠৈদেৱে
 সঁচাকৈয়ে ছল কৰি মোৰপৰা দৈহিক বিয়োগ ঘটাই আঁতৰিলে, নতু, তেওঁ সেই জ্ঞানগৰ্ভ
 বৃজনি দিয়াৰ নো চাৰিদিন হওঁতেই কিয় মোৰ এনে প্ৰমাণ ঘটিব । মই সঁচাকৈয়ে দুৰ্ভাগীয়া,
 সঁচাকৈ মোৰ ভাগ্যৰ নাটনিতহে মই এনেজন অন্তৰতম সবলচিঠীয়া বান্ধৱ অকালতে
 হেৰুৱাব লগাত পৰিলোঁ । তেওঁৰ সেই অকাল বিয়োগত অকল ময়েই নহয় সদৌ অসমীয়া
 ভঁয় পৰিল, গোটেই অসম দিন দুপৰতে আন্ধাৰ হল,—অসম আকাশত এটি পৰম বয়সী
 সাহিত্যিক জ্যোতি অকস্মাৎ মাৰ গ'ল । অসমীয়া জাতীয় সাহিত্য মন্দিৰত এটি পুৰাব
 নোৱাৰা ক্ষতি হল । বাস্তৱতে পুৰাব নোৱাৰা ক্ষতি, আজিলৈকে ৩পাণীক্সনাথৰ নিচিনা
 নিৰ্ভাজ আৰু নিমজ অসমীয়া লিখক নোলাল । পাণীক্সই প্ৰবন্ধাদিৰ ৰচনা থৈ বোৱা
 নাই ; পাণীক্স প্ৰণীত আৰু ৰচিত পুথিও সবহ নোলায় ; মাথোন পাণীক্স ৰচিত গুটিনিয়ক
 ক্ৰুৎ ক্ৰুৎ প্ৰবন্ধ সেই কালৰ অসমীয়া আলোচনী কাকতাদিত প্ৰকাশিত হৈছিল । পাণীক্স
 প্ৰণীত খনচৰেক সৰু সৰু ল'ৰা-পুখি প্ৰচাৰিত হৈছিল তাতে তেওঁৰ প্ৰাঞ্জল লিখনৰ
 চিনাকি পোৱা গৈছিল । সেই ছটিমান প্ৰবন্ধই আজিকালিৰ, অল্পবাদিত আৰু পৰতাবজীৱি

হাজাৰো প্ৰবন্ধৰ সাৰগ্ৰাহী আছিল। সেই কেখনমান পুথিয়েই আজি সেই বিশ্ব শতক পুথিৰ শীৰ্ষস্থান অধিকাৰ কৰি আছে। পাণ্ডিত্যৰ লিখনৰ সবলতা, মধুৰতা, প্ৰাঞ্জলতাৰ কি চিনাকী দিম, সেই তেওঁৰ মৌ বৰষা কাপৰপৰা ওলাই “জোনাকী”, “বিজুলী”ত প্ৰচাৰিত হোৱা “আমাৰ উন্নতি নে অবনতি”, “তেন্তেনো আমাৰ উপায় কি”, “জাতীয় প্ৰেম”, “উত্তৰণি” এইবোৰ প্ৰবন্ধ আৰু অসমৰ পঢ়াশালিবোৰত অবাৰিতভাবে চলি থকা ল’ৰাৰ মনোবন্ধক পুথি “ল’ৰা-শিক্ষা” (আদিছোৱা, মাজছোৱা, আৰু শেহছোৱা), “অসমীয়া ল’ৰাৰ কুগোল” ইত্যাদিলৈকে আকুলিয়াই থও। অকল এয়ে নহয়, পুৰাণ গ্ৰন্থৰ উদ্ধাৰ কৰা প্ৰত্নতাত্ত্বিক উদ্ধাৰ চিনাকিও পাণ্ডিত্যৰ সামান্য নহয়, পাণ্ডিত্যৰে দাদশৰুদ্ধ ভাগৰত প্ৰকাশ কৰিছিল, একাদশ স্বৰ্গৰ সময় গোটেইছিল; আৰু তেওঁ আহোম ভাষাত লিখিত অসম-বৃক্ষীৰ অহুসন্ধানত প্ৰবৃত্ত আছিল। পাণ্ডিত্যৰ দুপতীয়াতে যি চিন পোৱা গৈছিল সেই লাই পূৰ্ণ বতৰত ঠন ধৰি উঠিবলৈ পোৱা হলে অসমীয়া শাকতলী কিমান যে প্ৰচুৰ হলেহেঁতেন তাক অহুমান কৰিবলৈ ধৰোঁতেই শোকে ভেটি ধৰে। এনেটি সাহিত্যিক লগৰীয়া বান্ধৱ অকালত হেৰুৱাই মই কিমান বিপন্ন বোধ কৰিছিলোঁ কি কম! একে আঘাৰে কবলৈ গলে ৮পাণ্ডিত্যৰ গঠনদেৱৰ বিয়োগে মোক কুঁহিয়াৰ চেপা দিলে। ইতিপূৰ্বৰ দুটা মাৰাত্মক চেপা ধোৱাৰ পাচত, মোৰ গা-মন সাৰ শক্তিৰ বস বাদ বাকী যি বৈছিল, গঠনদেৱৰ বিয়োগে তাকে সমূল্যে চেপি নি মোক একেবাৰে ডাবৰি যেন কৰিলে। মোৰ গা কাটিলেও তেজ নোলোৱা যেন আৰু মন কান্দিলেও চকুলো নোলোৱাৰ নিচিনা হল। মই নিজে কান্দো নিজে শুনো। মই নিজানত নিবলে নিবৰে বিনাওঁ, শুনো মই আৰু শুনে তেওঁ। সেই বিননিৰ বলকনিত ভালেমান কিবাকিবি ওলাইছিল, তাৰে অকণমান চিন এইকণ :

৮পাণ্ডিত্যৰ গঠন

চিয়াৰ অৰ্ধেক এৰা দিয়া পাছে

চেনেহৰ বাইদেৱে

মৰমৰ থালী উজুটিত নিলে

আঁতৰি একেটি ভেৰে।

বিষাদ ভাৱৰ হিয়া আকাশৰ

বৰষি পাতল ঘেঁ ,

শোকৰ ওপৰি ওপৰকি শোক

ছাতিলা পাণ্ডিত্য গই।

হৃদয়ৰ আগে সুযোগ্য বন্ধুৰ

স্বৰ্জিত বুজনি মেলি

তাপিত বন্ধুৰ দুখ পাতলাই

নবলা ছাঁৰ বেলি।

পৰিছে মনত সিদিনাৰ কথা
 পোনে দুয়ে কলি লোৱা,
 আক সিদিনাৰ সহপাঠী হই
 সমন্বৰে পাঠ গোৱা ।
 বয়সে বান্ধই কৰিলে যেতিয়া
 পুৰঠ দুইবে প্ৰাণ,
 মিলন স্বৰত দুয়ে মিলি গোৱা
 জীৱন উদ্দেশ্য গান ।
 আৰম্ভণ বেৰে মাতৃভাষা সেৱা
 সমান ব্ৰতৰ ভাগী ;
 পিচ কৰি মোক ঈপিলা জীৱন
 স্বাৰ্থৰ জোলোকা ত্যাগি ।
 বহদুৰ তুমি আগুৱালী এৰি
 পকাল ব্ৰতৰ ফল ;
 'লবাসিকা' তিনি আদি মাজ শেহ
 আজিলা পাথেয় বল ।
 অঁৱৰি উদ্দেশ্য লৰি গই মাথো
 ধৰিলো তোমাৰ সঙ্গ ;
 যুটীয়া যত্নৰ 'সাহিত্য সংগ্ৰহে'
 জাতীয় অভাৱ ভঙ্গ ।
 তাৰো পাচে পুহ লৰিলো সমানে
 সমান ব্ৰতৰ ভাৰী ;
 মিঠাফল তাৰ এটি ছুটিকৈ
 ফলিয়ালে দুই চাৰি ।
 আক কত আশা ধৰি আগলৈ
 দুখুনী অসম ধন ;
 কিয় অকালত সামৰিলা লীলা
 দিলা শোক অকথন ?

উনবিংশ সৰ্গ

সেই কথাটি

ইতিপূৰ্বত স্মৰি অহা 'সেই কথাটি'ৰ আঁতি-গুৰি এই—আমি যেতিয়া পোনপ্ৰথম তেজপুৰলৈ আহোঁ, তেতিয়া ৩৯শ্ৰীকান্ত চিৰস্তাদাৰ ডাক্তাৰীয়াৰ বাৰীতে এখন এখন বাৰীত ঘৰ-দুবাৰ সজাই লৈ আছিলোঁহি। বাৰীয়ে বাৰীয়ে লগালগিৰি সূচলতে ভিতৰ বাৰীয়েদি দুয়োঘৰৰ তিবোতাসকলৰ সমাগমৰ অৰ্থে ভিতৰুৱা বাট আছিল। সেই আলমতে মোৰ প্ৰথমা ভাৰ্ণা আৰু চিৰস্তাদাৰ ডাক্তাৰীয়াৰ মাতৃহীনা মাউৰী জীয়াবীকেইটিৰ মাজত বিশেষকৈ ছমলীয়াটিৰে সৈতে বান্ধৱী প্ৰীতি-বান্ধোন ক্ৰমাৎ আঁত খাই আহিল। পাচলৈ সেই সুস্থ ভাব ইমান ডাঠ হৈ আহিল যে সিবিলাকৰ মাজত ভিন-পৰ ভাৱ গুচি একেটা পৰিয়ালিক ভাবে নিমজ্জকৈ থিত ললে। সিবিলাকে আপোন বাই-ভনীৰ নিচিনাকৈ পৰম প্ৰীতিৰে সৈতে দিন নিয়াবলৈ ধৰিলে, ছমলীয়াটিৰে সৈতে সেই ভাৱ বিশেষ—এনেকি এওঁ তেওঁক আপোন সঁহোদৰা ভনীটি যেন দেখে,—মোৰ আগতে সত্ততে এওঁ তেওঁৰ গুণ বথানে। ৩৮শ্ৰীকান্ত ডাক্তাৰীয়াৰ সেই ছমলীয়া কথাটি দিপলিপ কাজী,— বাছকবনীয়া ফুলতী শিণিনী। সেই গুণৰ বাবেই সেই কালৰ তিবোতা সমাজৰ মাজত তেওঁৰ বৰ আদৰ, মুনিহ সমাজেও তেওঁৰ সেই গুণ বখানিলে শলাগৰ মুখেৰে কাণ পাতে—ময়ো পাতে।

এদিন জেঠমহীয়া জহত, বাতিৰ ভোজনৰ পাচত জোনৰ জোনাকত চোতালত বহি আমি জুৰ লৈ আছোঁ, এনেতে কথা প্ৰসঙ্গতে 'আহোমৰ চকলং' বিয়া ব্যাখ্যাৰ অন্তৰোধ মোৰ গাত পৰিল। শিক্ষাৰ্থীৰ আগ্ৰহ পূৰ্বাবলৈ মই সাজু। গতিকে অন্তৰোধ পৰা মাত্ৰকে গা পাতি ললোঁ। লৈ চকলংৰ আঁতি-গুৰি মাৰি বিশদ ব্যাখ্যা দিবলৈ ধৰিলোঁ। ধৰি সেই সুপৰিত্ৰ গান্ধৰ্ব বিবাহৰ প্ৰত্যেক খাপি পৰিণয় পদ্ধতিৰ তথ্য ব্যাখ্যা কৰি উঠি সাময়িকত আহোম পুৰোহিত বা বিজ্ঞ জাতিয়ে দৰা-কস্তাক যি সৃষ্টি কাহিনীৰ মূলমন্ত্ৰ শুনায় তাৰ বহুল বিবৃতি উজুকৈ বুজাবলৈ ধৰিলোঁ। সেই বিবৃতি বহুত, তাৰ নিমিত্তে এই "সৌৱৰণী"ত ঠাইৰ নাটনি পৰিব। তথাপি পাচত ঘটনা চক্ৰত "লীলা"ত তাৰ যি আভাস দিয়া হৈছে, তাৰে লাগতিয়াল শাৰী দ্বৈক তুলি দিওঁ—

“জানাতো সৃষ্টিৰ লীলা বিধিৰ হাতত

প্ৰকৃতি পুৰুষ কিবা মানৱ-মানৱী।

সৃষ্টিৰ পাতনি ৰূপে যাদ্যৰ বিকাশ,

জগতৰ সৃষ্টি পাচে আৰু জীৱগণ

স্বৰগ মৰত আৰু পাতাল নামত

ত্ৰিজগৎ নিৰমাণ ব্ৰহ্মাণ্ডৰ ভাগ।

স্বৰগত দেৱগণ উচ্চতম প্ৰাণ,
 উচ্চতম ভোগ অধিকাৰী। সেইমতে
 আবিৰ্ভাব, স্বৰগত প্ৰকৃতি গুৰু ;
 মৰতত একাকাৰ মানৱ সমাজ।
 বহুকাল ভুঞ্জি পাচে প্ৰকৃতি বিলাস,
 বাঢ়িল সংসাৰ মায়া দেৱ সমাজত।
 একাকাৰ মানৱৰ ধাৰেবোৱা স্তম্ভ
 দেখি হিংসা উপজিল দেৱতা প্ৰাণত।
 দেৱতা সেৱক নৰ। তাৰ স্তম্ভ শাস্তি
 অমৰ বাহিত। দেখি হিংসা ঘেঘ আৰু
 লাজ অপमानে দহিলে দেৱতা প্ৰাণ।
 আৰোপিলে বিধাতাত পক্ষপাত দোষ।
 চলিলে অৱিতে পাচে দেৱকুল মণি,
 নিবেদিলে দৈব খেমে বিধাতা থানত
 দেৱতা স্তুতিত হল স্তম্ভসম বিধি
 প্ৰতিশ্ৰুত সৃষ্টিকৰ্তা দেৱৰাজ পাণে,
 ঘটাব সৃষ্টিৰ পুৰুষ সংসাৰ যুগত।
 প্ৰণমি প্ৰভুৰ পদ, হৰিয় অস্ত্ৰবে,
 উলটিল দেৱৰাজ, পূৰ্ণ মনোৰথ।
 নামিলে বিধাতা পাচে হেমকূট গিৰি,
 ললেহি আসন জুৰি সৃষ্টি গুণ গান।
 প্ৰকাশিলে দিব্য জ্যোতি নৰলোক মাজে
 উন্নত মানৱকুল, উজ্জৱল চিতে
 উফৰি চলিল ঠাঁয় ঈশজ্যোতি পাশে
 —উতলা কৰিও যেন প্ৰদীপৰ মুখে।
 চাপিল যেতিয়া কাষ, নৰসৃষ্টি আহি,
 সন্মোদি বুলিলে প্ৰভু সকলক বাণী—
 “জানা পুত্ৰ নৰগণ! সৃষ্টিৰ মহিমা
 উদ্দেশ্য ইয়াৰ এক নিগূঢ় কাৰণ।
 বহুকপে তুষ্ট মঞি, বহু নাম ধাৰী,
 বহুকপী সৃষ্টি মোৰ ব্ৰহ্মাণ্ড বিয়াপী।
 মানৱক একাকাৰ নালাগে মনত,
 দেৱতাৰ অহুকপ বাহো নৰলোকে।

প্রত্যেক মানব বিধা হোৱা আজ্ঞা মোব
 একহস্তে দুই বেৰে,— প্রকৃতি পুৰুষ ।
 আজ্ঞামাত্র হল দুই প্রত্যেক মানব
 প্রকৃতি পুৰুষ সৃষ্টি মানব-মানবী ।
 সেই হস্তে অৰ্ধাঙ্গিনী প্রথম স্রজন ।
 ইকপে স্রজিলে বেৰে মানব সংসাৰ,
 আবৰিলে নব আঁখি মায়া আবৰণে ।
 অপুৰুষ লীলা এক সংসাৰ মহিমা ;
 থাপিলে নবৰ প্ৰাণে অভেদ্য কৌশলে ।
 মানব বিভোল হল, সংসাৰ বাগীত ।
 অনন্ত মায়াৰ মাজে লীলাদান নব
 লীলাবতী নাবী সতে কৰি সানমিল
 অৰ্ধ-অৰ্ধাঙ্গিনী নব-নাবী সমস্তকে
 সিচিলে চৌপাশে বিধি, আদেশি পুনৰ—
 “যোৱা এবে অৰ্ধ অঙ্গ ; নিজ অৰ্ধাঙ্গিনী
 বিচাৰি মিলিবা সবে মিলনৰ ফল
 পাবা এক অতৃপ্ত কামনা ; অন্ত তাৰ
 নাপাবা জীৱনে । পোহৰ জেউতি যেনে,
 বঢ়ায় আন্ধাৰে ; ৰূপহীৰ চৰে ৰূপ
 কৃষ্ণকেশ পাশে ; সেইৰূপ দুখ-তাপ,
 ৰোগ-শোক, ভয়-ভ্ৰম, বিবহ সন্তাপে
 চৰাব নিতকে সেই সুখৰ জেউতি ।
 ডাঙো ধাৰ মিলে স্বৰূপিণী নিজ অৰ্ধাঙ্গিনী
 সুখ-শান্তি বন্ধা তাৰ পূৰ্ণ মিলনত ;
 নতুবা অমিল ভাবে অসুখী সংসাৰ ।
 নিমিলে যতপি ধাৰ পূৰ্ণ অৰ্ধাঙ্গিনী
 নাৰাঢ়ে সংসাৰ তাৰ জানিবা নিশ্চয় ।
 পালিবা আজিৰ হস্তে সংসাৰ ধৰম ;
 --নবৰ যতেক মানে পৱিত্ৰ কৰম ।
 চলিব এই সৃষ্টি নীতি যুগ-যুগান্তৰ ।”
 অন্তৰ্ধান মহাপ্ৰভু ; চলিলে বৈকুণ্ঠ ।
 মায়া আবৰণ পিছি বিভোল মানবে
 আবৰিলে মহামেলা সাংসাৰিক লীলা ।

একাগপতীয়াটক শুনি ভাৰ্গাই এইখিনিতে হাবিয়াহ পলুৱাই এই মন্তব্য ফুটাই কলে,
 “সংসাৰত সিঁচৰিত হওঁতে অৰ্ধাঙ্গিনীৰ অঙ্গক্ষতি হোৱাবো। তেন্তে সংখ্য আছিল আৰু
 অৰ্ধাঙ্গিনী অসম্পূৰ্ণ হলে সংসাৰ নাবাঢ়ে?” কথাবাৰ মোৰ প্ৰাণত বাজি গ’ল, উত্তৰহে
 দিবলৈ নহল। নিকন্তৰ দেখি তেওঁ অগ্ৰতম মন্তব্য এই বুলি ব্যক্ত কৰিলে, “ভালেটিহে
 পূৰ্বে কেইবাগৰাকীও ভাৰ্গা গ্ৰহণ কৰিব পাৰে। পৃথিবীত তাৰ পটন্তৰৰ অভাৱ নাই;
 দশৰথ বজাৰ তিনিগৰাকী বাণী, ভগবান শ্ৰীকৃষ্ণৰ ভালেমান ভাৰ্গা, এইবোৰেই তাৰ প্ৰমাণ।
 নহয় জানো?” মন্তব্য আৰু প্ৰশ্নৰ দাৰ বুজি মই আৰু সেই বিষয়ে একো নকৈ, “ৰাতি
 হল শোওঁগৈ” বুলি লাহেকৈ ভিতৰ সোমালোঁগৈ, তেৱেঁ আপোনা-আপুনি কিবাকিবি
 কৈ কৈ পিচ ধৰিলে। সেই কিবাকিবি নতুন নহয়। তাৰ অৰ্থ আৰু উদ্দেশ্য পুৰণি।
 তেওঁ নিজে নিঃসন্তান আছিল, গতিকে দ্বিতীয়া ভাৰ্গা গ্ৰহণ কৰিবলৈ মোক ভালেমান দিনৰে
 পৰা অহুৰোধ কৰি আহিছিল। পাচলৈ ‘সেই কথাটি’ সাধাৰণীয়া গুচি আত্মলি নিৰ্দেশীয়া হৈ
 উঠিছিল; সেই নিৰ্দেশত আন নহয় তেওঁৰ সহোদৰা ভনীটা যেন অকুমাৰী কুমলীয়া বান্ধৱী
 চিৰন্তাদাৰ ডান্দৰীয়াৰ কুমলীয়া কণ্ঠাটি লক্ষিত হৈছিল। পাচে পাচলৈ সেই কথাটিলৈ
 তেওঁ মোক বৰকৈ পেৰিবলৈ ধৰিছিল। মই তেওঁৰ যুক্তিত সৈমান হৈয়ো এনেভাৱে বুজনি
 দি তেওঁকো সৈমানকৈ ৰাখিবলৈ প্ৰয়াস পাইছিলো যে, একৰ জীৱন্ত কালত অগ্ৰতম ভাৰ্গা
 গ্ৰহণ কৰিলে সংসাৰত মানুহৰ স্বথ-শান্তি নোহোৱা হয়। পৌৰাণিক প্ৰমাণ মতেও সেই
 দশৰথ বজা আৰু ভগবান শ্ৰীকৃষ্ণৰ জীৱনত অস্বথ-অশান্তি অশেষ আছিল। আধুনিক অলেখ
 প্ৰমাণৰ ভিতৰত মোৰ মাজিউ মোমাইদেৱৰ সোণাময় সংসাৰ সতিনীৰ সৰুটত পৰি বিনময়
 হোৱাৰ পটন্তৰ দি মোখনি মাৰি থৈছিলো। তেওঁ কিন্তু বাহ্যিক সৈমানৰ চিন দেখুৱাইছিল
 বুলিও আন্তৰিক ‘সেই কথাটি’ সঘতনে পুহি আছিল। এয়ে তেওঁৰ অন্তিম বাণী, এয়ে
 ‘সেই কথাটি’ৰ আঁতি-গুৰি।

আগতে অলপকৈ স্মৰি অহা হৈছে যে ভাৰ্গা, বাইদেও আৰু বান্ধৱ বিয়োগত মৰ্মাহত
 হৈ মই উদাস প্ৰাণেৰে দিন নিয়াৰ লগাত পৰিছিলোঁ। বিশেষকৈ ৩পাণীক্ৰনাথ গগৈদেৱৰ
 অকাল বিয়োগে মোৰ অৰ্ধাঙ্গবো অঙ্গক্ষত কৰা যেন মোৰ বোধ হল। সাংসাৰিক কৰ্তব্য
 সাধনত পুৰুষৰ পূৰ্ণ পুৰুষাৰ্থ খটাবলৈ মোক মই অসম্পূৰ্ণ যেন অহুৰোধ কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। চমুকৈ
 মই এডোখৰ অঙ্গক্ষত অৰ্ধাঙ্গৰূপে সংসাৰৰ কাজ-কামলৈ অকামিলা হৈ পৰিলোঁ যেন লাগিল।
 আনকি চিৰলগৰী সাহিত্যিক চৰ্চা-চিন্তায়ো মোক লগ এৰা দিবলৈ ধৰিলে। সেই কালৰ
 মোৰ অতি প্ৰিয় কাৰ্য ‘বস্তি’ৰ শলিতাৰ গুৰিত সাহিত্যিক তেল দিয়া অভ্যাসতো মামৰে
 ধৰিবলৈ ধৰিলে। এইভাৱে ভালেমান দিন গ’ল। ভালেমান দিন বাহ্যিক নিৰ্ম্মা হৈ উদাস
 প্ৰাণেৰে অনাই-বনাই ফুৰি উদ্দেশ্যবিহীন জীৱন নিয়াবলৈ ধৰিলোঁ।

বিংশ সৰ্গ

দ্বিতীয়া ভাৰ্য্য পৰিগ্ৰহণ

মোৰ জীৱন স্তম্ভৰণে মোৰ অন্তৰত জীৱন পাহৰণৰ চৌ তুলি মোক আপোন-পাহৰা কৰি কৰবালৈ উঠুৱাই নিছে। মোৰ উদাস প্ৰাণত যেনি-ভেনি ঘাবলৈ কৰ্তব্যই আপোনা-আপুনি বাট এৰি দিছে, মোৰ মনে লক্ষ্যহীন গতিৰে উজনি-ভাটা কৰিব লাগিছে, এনেতে অকস্মাৎ এদিন ৮মাতৃদেৱীৰ মৰমেৰে সনা গুটিদিয়েক বুজনি বাগীৰে সৈতে এখনি পত্ৰ আহি মোৰ হাতত পৰিলহি; মোৰ দ্বিতীয় বিবাহৰ প্ৰস্তাৱ লৈ। পত্ৰ প্ৰথমবাৰ পাঠ কৰি মোৰ বিৰাগ ভাৱত এটা হাঁহি উঠিল, দ্বিতীয়বাৰৰ পাঠে মোৰ চকু চলচলীয়া কৰিলে ৮মাতৃদেৱীৰ চকুলোৰ চিন দেখুৱাই; তৃতীয়বাৰৰ পাঠে মোক অবাক কৰিলে মোৰ কৰুণাময়ী জননীৰ সৰুৰুপ অল্পজ্ঞানচক অহুৰোধে। মই বিমোৰত পৰিলোঁ। কি সমিধান দিম ভাবি নোপোৱা হলো। গতিকে ততালিকে উত্তৰ দিব নোৱাৰি দিন-দিয়েক অনা-গুণাটক আছোঁ, এনেতে পিতৃদেৱৰ আদেশবাণীৰে সৈতে আক এখন পত্ৰ আহি পৰিলহি দ্বিতীয় বিবাহলৈ সঠম হবলৈ বুলি। এইবাৰ মই নিৰুপায়। মই পিতৃৰ আজ্ঞা লঙ্ঘন কৰা দুষ্টৰ কথা, কোনো এদিন তেখেতৰ অবাধ্য হোৱাও মোৰ স্তম্ভৰণত নাহে। তাতে পত্ৰত ইয়াৰো আভাস পোৱা গ'ল যে সিকালে পাত্ৰী পৰ্বন্ত স্থিৰ হৈ গৈছে; মাথোন বিয়াৰ দিন ধাৰ্য হবলৈ বাকী। কি কৰো মই এতিয়া? অন্তৰাত্মাই মোক এই প্ৰশ্নৰ খাটাং উত্তৰ দিব নোৱাৰিলে। 'যি কৰে ঈশ্বৰে মাহুৰৰ ভালৰ কাৰণে' বুলি ভাবি মই ইচ্ছাময়ৰ ইচ্ছাৰ সোঁতত গা এৰি দিলোঁ। ভগৱানে যি উত্তৰ দিয়ায় তাকে দিবলৈ স্থিৰ কৰি অপাৰ সমস্তাৰ সাগৰত ডাহিবলৈ ধৰিলোঁ। কৰ্তব্য-বিমোৰ হৈ মই উমানে উমানে ফুৰাৰ দৰে হলোঁ। উমানে উমানে জ্বললৈ যোৱা-অহা কৰোঁ। এইভাৱে দিনদিয়েক গৈছে এনেতে এদিন জ্বললৈ বুলি ওলাই আহি মোৰ বহাৰ বাজ হওঁতেই অকস্মাৎ ভৰদূপৰ সূৰ্য্যৰ প্ৰথৰ বন্ধি কাটি বিনামেঘে এটি বিজুলী ৰেখাৰ চমকনিত মই ঠমক খাই ৰব লগাত পৰিলোঁ। সেই চমকনি মোৰ বহাৰপৰা দেখা চিৰন্তাদাৰ ডাঙ্গৰীয়াৰ চ'ৰাৰ আগৰ আমজুপিৰ ছয়াত। চমকনিৰ জেউতি মাৰ বোৱা পিনেই মোৰ মনৰ গতিও বৈ গ'ল। মনবিহীন হৈ মই থকাতে ঠৰ লাগিলোঁ। এনে অৱস্থাত নিজকে নিজে অপ্ৰস্তুত হোৱা বেন দেখি নিজৰ মনতে নিজে লজ্জিত হৈ উলটি আকৌ ভিতৰ সোমালোহি। সোমাই ক্ষন্তেক টলকা মাৰি বহি কিবা অৰুণ লিখি লগুৱা ল'ৰাটোৰ হাতত সেই বিজুলী মাৰ বোৱা দিশলৈ ঘাচি দি পঠিয়ালোঁ। পঠিয়াই জ্বললৈ বোৱাত পলম হোৱা দেখি বেগাবেগিকৈ আকৌ বাজ হলোঁ; যাওঁতে লগুৱা ল'ৰাক কৈ গলো যে মই জ্বলবপৰা আহি পাওঁতেই সেই লিখাৰুণ সেই চমকনিৰ গৰাকিনীয়ে (তাক অৱশ্যে ভাবি কোৱা হৈছিল তেওঁ চিৰন্তাদাৰ ডাঙ্গৰীয়াৰ জ্বলীয়া কল্যাণি বুলি) পোৱাৰ চিন মোক দেখুৱাব লাগিব। বেগাবেগিকৈ গৈ নমাল জ্বল

হুৱাৰ মুখ পাওঁতে টং কৰে এক বাজিল। মই ল'ৰালবিকৈ আলন লৈ উমানে উমানে শিককৰ কৰ্ভব্যত ধৰিলোঁ। সময় বৰ লেহেম, বাকী কেইঘণ্টা নাৰায় ছপুৱায় যেন লাগিল। সি যি হওক, আবেলি খৰ খোজৰে উলটি আহি বহাৰ হুৱাৰ মুখ পাওঁতেই লওৱা ল'ৰাটিয়ে আগবাঢ়ি আহি ছ-আজুলীয়া কাকত অকণ মোৰ হাতত দিলেহি; তাত লিখা আছিল মাথোন “পালোঁ”। সেই দুটি আখৰকে পঢ়োতে কিন্তু মোৰ ভালোমান পৰ লাগিল। বাহিৰত থিয়ৈ থিয়ৈ ভালোমান পৰ ঘূৰাই ঘূৰাই পঢ়ি অস্ত পেলাব নোৱাৰি ভিতৰ সোমাই বহি লৈ আকৌ ঘূৰাই ঘূৰাই পঢ়িবলৈ ধৰিলোঁ। পঢ়ি পঢ়ি তাৰ মোকোহ চুহি যি পালোঁ তাক এই কবিতা কেইশাৰীৰে আজুলি পাতি ধৰি অনতি-পলমে সেই “পালোঁ”ৰ গৰাকিনীলৈ পঠিয়াই দিলো :

“পালোঁ”

জয়ে জয়ে ফৰমুটি চিঠি সামৰণি ;
সমিধান আশা পালিছিলো ক্ষণগণি
এপৰ দুপৰকৈ ক্ৰমে তিনিপৰ,
মনে মনে পাৰ কৰি লাগিছিলোঁ ঠৈ,
আশঙ্কাৰ গুণনিয়ে লগাই বিষম,
মুহূৰ্তক কৰিছিল অতিকৈ গলম।
ভাবিলো সিটিৰ যেন নিকৰণ চিত ;
হুবুজি কৰিলে কিবা হিতে বিপৰীত !
থাকোতে ইভাবে ইয় চাটিফুটিকৈ
স্থিৰভাবে আঁচি “পালোঁ” পঠালা বান্ধই
প্ৰথমে প'ৰে ফুলাই মুদিত পত্ৰম
‘I’-কাৰে আকুল কৰি দিলা তাত উম,
‘O’ কাৰে সাবটি ধৰি ‘ল’-ৰে কৰি লয়
শ্ৰিয়তমা ফেটি ললা প্ৰাণ বিনিময়।

এই কবিতাকণ বচি উঠি তেতিয়াই পঠিয়াই দিলোঁ যাৰ প্ৰাপ্য তেওঁ পাওক বুলি। অলপ পৰৰ পাচতে বাহকেও ওলটা বতৰা দিলেহি পালে বুলি। সেইদিনা কথা সিমানতে। তাৰ পাচৰপৰা ক্ৰমাৎ চিঠিৰ ফৰমুটিয়ে নিভোঁ হুবদি পকা আম একোটিকৈ সৰোবাই আনিবলৈ ধৰিলে। তাৰে পাচলৈ দিনে এটিৰ ঠাইত দুটি, দুটিৰ ঠাইত তিনিটি, আৰু কেতিয়াবা ততোধিক ফল লাভ হবলৈ ধৰিলে; মোৰ ভগা-ছিগা মন-প্ৰাণ আকৌ ক্ৰমাৎ জোৰা লাগি আহিল। মই আকৌ আনভাবে আপোন-পাহৰা হলোঁ, ভিতৰি বৈবাগ্য ভাবৰ ঠাই এক নতুন সাংসাৰিক ভাবে অতৰ্কিতে অধিকাৰ কৰিলেহি। পিচে এইভাৱে আপোন-পাহৰা হৈ থাকোতেই জানোবা সিকালে আভাসত বিবিধি উঠা দৰেই আন

কোনোবা পাত্ৰী স্থিৰ হৈ উঠে, সেই আগছাত পিতৃদেউতাৰ চৰণত লৰালৰিকৈ অনাই থলে যে, দ্বিতীয় বিবাহলৈ অগত্যা মান্তি হৈছে, কিন্তু পাত্ৰী বাছনিৰ তাৰ মোৰ পাত থাকিল। এই স্বধ-সমিধানত পিতৃ-মাতৃ হৰষিত হল। দুয়ো মাথোন মোৰণৰ পাত্ৰীৰ সন্ধান পাবলৈ বাট চাই ব'ল। ইফালে ভাবী ভাৰ্ষাৰে সৈতে পত্নযোগে পূৰ্ববাগ সলনা-সলনিত মগ্ন হলো। এই সজ্জাগৰ সোৱাদ মোৰ মনত অপূৰ্ব যেন বোধ হল। কিয়নো প্ৰথম বিবাহৰ পূৰ্বভাগত পূৰ্ববাগ অল্পভবলৈ ছেগ পোৱা নগৈছিল, পিতৃ আজাই মোক অনাকুৱাকৈ ধৰি নি একেবাবে বিবাহবজত বহুৱাইছিলগৈ। এই বিষয়ক বিবৃতি ইতিপূৰ্বতে বহুলকৈ স্মৰি অহা হৈছে। দ্বিতীয় বিবাহৰ পূৰ্ববাগৰ স্মৰি স্মৰণ মোৰ সৌন্দৰ্যীত অগাধি ভেজা হৈয়ে বৈছে। বৰ্তমান জুকলা বয়সত মৰিচা বন্ধ যাবলৈ ধৰিলেও অমৰণ মহীয়ে আঁকি খোৱা সাঁচতীয়া চিনে আকৌ চকচকীয়া কৰি তোলে। যি হওক, যথাসময়ত পাত্ৰীসংবাদ পিতৃ-মাতৃৰ চৰণত জ্ঞাপন কৰা হল। বৰ-কছাৰ জনক যুগলৰ মীমাংসা অল্পসৰি পাজি-পুথিৰ গণনামতে শুভ-বিবাহৰ দিন ধাৰ্য হৈ উঠিল। শুভদিনৰ শুভক্ষণত পৰম পুজনীয়া মাতৃদেৱীৰ সাক্ষাতত শ্ৰীমতী হীৰাবতী দেৱীৰে সৈতে মোৰ শুভপৰিণয় নিৰ্বিয়ে সম্পাদিত হল।

‘জুবণি’ বচনা

আগতে স্মৰি অহা হৈছে মোৰ বৰ্তমান ভাৰ্গা জীয়াৰী কালৰেপৰা এগৰাকী ফুলতী শিপিনী। বিয়াৰ পাচত স্বতন্ত্ৰী ন-ধেগী হৈ মনৰ উলাহেৰে খনে খনে তাঁত লগাই লৈ তেওঁ বিধ বিধকৈ মোহলগা ফুল বাছিবৰ দেখি মোৰো আহিল কবিতা ফুল বাছিবলৈ। বছৰদিয়েকৰ আগলৈকে লেঠাবিকৈ লগা কেইবাটাও বিসম শোক সন্তাপৰ দুখ-ভাগৰ পলুৱাই নৱদাম্পত্য অম্বাগৰ জুব মলয়াত জিবণি লওঁতে ধৰি ধৰি খোৱা কিছুমান উৰাভাৱৰ সন্তাবেৰে দুটি চাইটিকৈ অকণি অকণি কবিতাৰ গুটিফুল বাছিবলৈ ধৰিলোঁ। তেওঁ তাঁতপাটত বহি বাছকবনীয়াতকৈ কাপোৰত ফুল বাছে, মই মোৰ সাহিত্য সেৱাৰ আসনত বহি তুলাপাতত সৰু সৰু কবিতা লিখোঁ। সেই আনন্দৰ অৰিয়া-অৰিত তেওঁৰো কেইবাখনিও সোণালী গুণাৰ জকমকীয়া হুকচীয়া ফুলেৰে আশী-সুতাৰ চেলং খনিয়া আৰু মুগা-পাটৰ বিহা-মেখেলা আদি কাপোৰ বোৱা হল। মোৰো চৈধ্য, বাৰ, আঠ, চাৰি আৰু দুই শৰীয়া অকণি অকণি কবিতা এশবাই লিখা হল। কবিতাখিনি কিতাপৰ আকাৰে গোটাই লৈ চাই তাক জুব পাচত অল্পপান লোৱা জুবণি যেন লাগিল; সেই আলমতে তাৰ নামকৰণ কৰা হল ‘জুবণি’। ওপৰত স্মৰি অহা ‘পালোঁ’ কবিতাকণেই ‘জুবণি’ৰো আদিমূল—সি এতিয়াও ‘জুবণি’ৰ কৌহত সোমাই গাতে লাগি বৈছে। যথাসময়ত ছেগ বুজি কবিতুক ববিবাবুৰ ‘কণিকা’ নামে সৰু কবিতা কিতাপৰ আৰ্হিৰে ‘জুবণি’ অকণমান কিতাপৰ আকাৰেৰে পোহবলৈ উলিওৱা হল। সেই পোহৰো আগদীয়া আন্ধাৰৰ মাজেদি সৰুকিহে পৰিছিল; সেই বিষয়ে পাচত অলপ বহুলাই স্মৰি চোৱা হ'ব।

একবিংশ সৰ্গ

‘জুবণি’ প্ৰচাৰ

ইতিপূৰ্বতে কথা দি অহা হৈছিল জুবণি সম্পৰ্কীয় কথা প্ৰসঙ্গত আৰু দু-আধাৰমান কোৱা হব বুলি। সেই কথা বাণিবৰ অৰ্থে ‘জুবণি’ প্ৰচাৰ কাৰ্যৰ সংক্ষেপ বিৱৰ্তি দিয়া যায়। এই কবিতা পুথিখনৰ সামৰণি নো পৰে, এটি ছুটিকৈ কণ্, কণ্, তাত যোগ হব লাগিছে, এনেতে মোৰ জিবণি অকস্মাৎ ভঙ্গ হল। সাংসাৰিক আপদ সম্পদৰ চকৰি ঘূৰি তল পৰা আপদৰ লুটি আকৌ ওপৰ উঠিল; কলিকতাৰপৰা বৈনাইৰ বিদ্ভুলী বাতৰি পালোঁ বোলে মোৰ প্ৰাণপ্ৰতিম অমুজ শ্ৰীমান মুক্তানন্দ বোপাইৰ সাংঘাতিক নৰিয়া, বসন্ত (বব আই গুলোৱা) বেমাৰত পৰি যায় যায়! বাতৰি পাই মোৰ মূৰ ঘূৰি উঠিল, কৰ্তব্য-বিমোৰ হৈ মোৰ প্ৰাণে চাটিফুটি কৰিবলৈ ধৰিলে। কলিকতাৰ বসন্ত ৰোগৰ কথা মই ভালকৈ জানো, তাত সেই বেমাৰত তেতিয়া শতকৰা ৯০ জনৰ অপঘাত ঠাৱৰ, নিলসীয়া প্ৰবাসীৰ পক্ষে সি আৰু সাংঘাতিক। গতিকে আগ-পাচ গুণি সময় নষ্ট কৰাৰ সন্ধ্যা নাই বুলি ধৰি মই অনতিপলমে কলিকতা যাত্ৰা কৰাকে বিধেয় বোধ কৰি সেই টেলিগ্ৰাফ পোৱা দিনাই মোৰ নৱপৰিণীতা দ্বিতীয়া ভাৰ্গৱ তেওঁৰ দেউতাকৰ তত্ত্বাৱধানত গতাই থৈ উদ্ভাৱল হৈ ভটীয়া জাহাজত উঠিবলৈ সঠম হলোঁ। মই গম পোৱা নাছিলোঁ যদিও সেই সময়ত মোৰ মনৰ অস্থিৰতালৈ চাই মোক চম্ভালিব পৰা বন্ধুজন লগত নোহোৱাকৈ মই ততাতৈয়াকৈ কলিকতালৈ যাত্ৰা কৰাত মোৰ বাল্য প্ৰকৃতিৰ নৱভাৰ্গৱ অত্যন্ত কাতৰ হৈ পৰিছিল। কিন্তু ঈশ্বৰৰ ইচ্ছাত সেইদিনাই মোৰ অন্তৰতম বন্ধু ৬বিজ্ঞাধৰ বুজবৰুৱা সেই জাহাজৰে যাত্ৰী হৈ আহি জাহাজৰ দুঘণ্টীয়া জিবণিৰ ছেগ ধৰি তেজপুৰত ক্ষন্তেকমানলৈ নামিছিলহি। সেই আলমতে মোক দেখা দি যাবলৈ বুলি তেওঁ মোৰ বহাত ভূমুকি মাৰি যাবলৈ আহিছিল। তেওঁ মোৰ উপস্থিত আপদৰ বিষয়ে চমুকৈ শুনি লৈ আথে-বেথে মোক সহযাত্ৰীকৈ সামৰি ললে; তেওঁৰ মুখৰ সাদৰী আশ্বাসত বিশ্বাস মানি মোৰ চিন্তাৱিত্তা ভাৰ্গৱ একেৰি নিশ্চিন্ত হল। মোৰ বুকুৰ বান্ধৱ বুজবৰুৱাদেৱে মোক বুকুত চপাই অমায়িক চৰিত্ৰহুলত সহানুভূতিৰ বুজনিৰে সৈতে মোক শান্ত কৰিবলৈ প্ৰয়াস পালে। তেওঁৰ সেই অমায়িক আৰু অকৃত্ৰিম সহানুভূতিত মই আগৰেপৰা মুগ্ধ; গতিকে তেওঁক লগত পাই ময়ো যাত্ৰাকালত শাৰীৰিক নিৰাপদ বোধ কৰিলোঁ। বৰবাদেৱৰ ইচ্ছা হৈছিল, তেওঁ গুৱাহাটীত খন্তেকমান নামি ঘৰত ভূমুকি এটা মাৰি আহি আকৌ মোৰ লগৰীয়া যাত্ৰী হয়হি; পিচে এনেতে মোৰ তাহানিখনৰ কলিকতীয়া কালৰ এজন অন্ততম সমনীয়া অসমীয়া বন্ধু কলিকতালৈকে বুলি সহযাত্ৰী হৈ সেই জাহাজতে উঠিলহি; তেওঁক পাই নিমানতে বৰবাদেৱৰে সৈতে বিদায় লোৱা-লুই কৰি আমি ভটীয়াই গলোঁগৈ।

কলিকতা পাই দেখোঁগৈ যে মেচ বা ছাত্ৰ-বহাটো এটা এবাণবলীয়া ভয়াবহ ঘৰ। নৰিয়াক আগত লৈ মোব দুই জেঠেৰী-বৈনায়ে এটা চাকৰৰ হতুৱাই পৰিচৰ্চা কৰাব লাগিছে। আনবিলাক ছাত্ৰই ভয়ত ভগৱন্ত পলোৱাব দৰে সেই মেচ এৰি গৈ আন ঠায়ে ঠায়ে আশ্ৰয় ললেগৈ, মাখোন দুজন সাহসী ছাত্ৰই (৮হৰেশ্বৰ ৰাজখোৱা আৰু শ্ৰীযুত কমলচন্দ্ৰ কাকতি) মৰণত শৰণ দি সেই মেচতে থাকি বোগীৰ তত্ত্বাৱধানত ই দুজনক সহায় কৰি আছিল। মই গৈ পোৱাব সংবাদ শুনি বোগীয়ে এফেৰি সকাহ পালে আৰু বোগীৰ শুশ্ৰূষাত লাগি থকা আতুৰ ছাত্ৰ চাৰিজনৰ মুখত পানী আহিল। উপস্থিত ডাক্তৰজনৰ উপদেশ অনুসৰি মই পোনেই বোগীৰ ওচৰ নাচাপি অলপ নিলগৰপৰা মাত লগালো, “বোপাই”। মোৰ মাত বুজি বোগীয়ে এটি হৃদয়বিদাৰক গোঁ-গোঁৱনিৰে এফেৰি সকাহ পোৱাব চিন দেখুৱালে, কিন্তু মাত মুহুৰ্টি। ময়ো বোগীক চিনাই দিয়াতহে চিনিলোঁ, এনেই চিনিবলৈ বোগীৰ গাত আগৰ আকৃতি নাই। মুখ ওখহি মলাচক যেন হল। চকু নাক মুখ পোত গল। দেখি যাওঁতেই মোৰ গা কঁপিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু ডাক্তৰৰ অভয়দানত এফেৰি নিশ্চিন্ত হলোঁ আৰু তেওঁ মোক তেতিয়কৈ ছিটা দি নিৰাপদ কৰি লৈ বোগীৰ পৰিচৰ্চা সম্পৰ্কীয় বহুত লাগতিয়াল উপদেশ দি সেইদিনাৰ নিমিত্তে বিদায় ললে। মই গৈ পোৱাব পাচৰপৰা বোগীৰ লক্ষণে আৰোগ্যৰ কালে দ্ৰুত গতিৰে ঢাল ললে; তাৰ কাৰণ ডাক্তৰৰ মতে আন একো নহয়, মোৰ উপস্থিতিয়ে বোগীক আন্তৰিক সাহ আৰু উলাহ দিয়াত বোগীয়ে স্বাভাৱিক সকাহ বোধ কৰাটোহে। যি হওক, ঈশ্বৰৰ ইচ্ছাত, বোগী ক্ৰমাৎ আৰোগ্যৰ ফালে আহিল, আমাৰ প্ৰাণতো আশাৰ সঞ্চাৰ হল। তাৰ পাচত ভগনীয়া ছাত্ৰসকলৰ ভিতৰত দুই-চাৰিজনকৈ আহি থবৰ লবলৈ ধৰিলে, আৰু সেই ছেগতে মোকো দেখা দি সন্তোষ লগালে। সেইদৰে অহা-যোৱা হোৱাৰ মাজতে এদিন এজন কাতিক যেন থলস্থৰ ডেকাক দেখা পালোঁ। তেওঁক মোৰ ওচৰত ভেটাই দিয়া জনে তেওঁৰ চিনাকি দি যাওঁতেই এই আঘাৰ কথা কলে, “এৱো আপোনাৰ দৰেই এজন কবি; এওঁ হৃদয়ৰ কবিতা ৰচনা কৰে, পিচে বকলাতহে”। মই ততালিকে এইবুলি উত্তৰ কটি থলোঁ, “৮মাইকেল মধুসূদনে পোনেই ইংৰাজীতহে কবিতা ৰচনা আৰম্ভ কৰিছিল। পাচত মাতৃভাষাৰ অম্বৰাগে পাই তেওঁক নিৰ্ভাজ বঙ্গালী কবি কৰি তুলিলে।”—সেই সোণামুৱা হৃদয়ৰ ডেকাজন আন নহয়, দেশভক্ত বাৰিষ্ঠাৰ শ্ৰীযুত তৰুণাম ফুকন।

হৃদয়ৰ বিষয় দিনমহেকৰ ভিতৰতে বোগী উঠি বহিল। হৃদয় ডাক্তৰজনৰ চিকিৎসা আৰু আমাৰ পৰিচৰ্চাত বৰ দ্ৰুতগতিৰে বোগী আৰোগ্য হৈ আহিল। সেই ছেগত মোৰ লগত নিয়া সাহিত্যিক সমল উলিয়াই লৈ মই তাৰ আগ ভাগ ‘জুবিন’খন ‘ভাৰত মিহিৰ’ প্ৰেছত ছপাই পোহৰলৈ উলিয়ালোঁ। কিতাপখন বৰ মোহলগা দেখি মোৰ বং লাগিল আৰু কলিকতা প্ৰবাসী অসমীয়া সাহিত্যিক ছাত্ৰবৰ্গে, বিশেষকৈ প্ৰবীণ সাহিত্যিক শ্ৰীযুত ৰমাকান্ত বৰকাকতিদেৱে প্ৰশংসা কৰা শুনি মনত উলাহ লাগিল। শ্ৰীমান মুন্না ‘বোপাই’ৰ নৰিয়া চোৱা প্ৰসঙ্গত প্ৰচাৰ হোৱা আলমত ‘জুবিন’ তেওঁৰ কণ্ঠতে উছৰ্গি পিন্ধোৱা হ’ল।

বস্তি প্ৰেছৰ ব্যৱস্থা পৰিবৰ্ত্তন

বিগত আপদ-সম্পন্ন আৰু দুখ-দুখৰ তল ওপৰ তালত টাল খাই মই কৰ্তব্য-বিমোহ হৈ থকা সময়ত ‘বস্তি’ৰ সেৱা চলোৱা আৰু শলিতা বঢ়োৱা কাৰ্যতো মোৰ অৱশুভাৱী ভূটী ঘটিছিল। আগৰদৰে একাণপতীয়া মনোযোগেৰে ‘বস্তি’ সম্পাদন কাৰ্যত মোৰ অনাহাৰী খাটনি যোগ দিব পৰা নহৈছিল। তদুপৰি অন্ততম অনাহাৰী খাটনিয়াৰ মোৰ লগৰীয়া বন্ধু শ্ৰীমুত কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যদেৱেও ‘অসম চেন্‌ট্ৰেল প্ৰেছ’ৰ কাৰ্যনিৰ্বাহক সমিতিৰ আচৰণত বিতুষ্ট হৈ প্ৰেছৰ সংশ্লিষ্ট এৰি গুচি গল। মই দুহাতৰ কাম অকলশৰীয়াকৈ আৰু ওপৰকটকৈ চম্ভালিব নোৱাৰি, বেতনভোগী সম্পাদক ৬মথুৰামোহন বৰুৱাক শৰণ দিবলৈ ধৰিলো। ফলত ‘বস্তি’ ক্ৰমাৎ অনিয়মীয়া হবলৈ ধৰিলে। কেতিয়াবা প্ৰবন্ধাদিৰ নাটনিত দুই সংখ্যা একেলগে ওলাব লগাত পৰিল। আনহাতে গ্ৰাহকেও সেই চেলুকে ধৰি বৰকণি দিয়াত অনিয়ম আচৰিবলৈ ধৰিলে; কোনো কোনো আশীৰ্বদীয়া গ্ৰাহকে ‘গোপীনাথ প্ৰসাদ’, ‘বিলাসিনী’ আৰু ‘তৰা’ গ্ৰহণ কৰাৰ দৰে ‘বস্তি’ৰ পোহৰো আশীৰ্বদীয়াকৈ বিচৰা হল। মূলত কেনা লগা হেতুকেই আনহাতে তাৰ ডগন চৰি আহিল; ফলত বহুবেকমানৰ ভিতৰতে ‘অসম চেন্‌ট্ৰেল প্ৰেছ’ কোম্পানীৰ নামত ১৮০০ টকা ধাৰ লাগিল। ইয়াকে দেখি দীৰ্ঘ দৃষ্টিৰ অংশীদাৰসকল তলে তলে সশঙ্কিত হৈ পৰিল। ব্যৱসায়-জীৱী মাৰোৱাৰী অংশীদাৰসকলে এই ক্ষতিশূন্যক ব্যৱসায়ৰ সংশ্লিষ্ট এৰিবলৈ প্ৰকাশ্যে অগ্ৰসৰ হ’ল। সিবিলাকে প্ৰেছ কোম্পানী ভাঙি, আইনমতে “লিকুইডেচন”ৰ নিমিত্তে আবেদন কৰিবলৈ বুলি কাৰ্যনিৰ্বাহক সমিতিক হেঁচি ধৰিলে। সমিতিয়ে অগত্যা সাধাৰণ সভাৰ এটা বিশেষ বৈঠক পাতি উপস্থিত সমস্তা ভাঙিবলৈ সভাত প্ৰস্তাৱ দাঙি ধৰিলে। বহু তৰ্ক-বিতৰ্ক আৰু আলোচনাৰ পাচত এই সিদ্ধান্তত উপস্থিত হোৱা গ’ল যে মাৰোৱাৰী অংশীদাৰসকলে তেওঁলোকৰ স্বইচ্ছাৰে সিবিলাকৰ স্ব-সৰ্ত পৰিত্যাগ কৰি কোম্পানীৰ লগত সংশ্লিষ্ট পৰিহাৰ কৰিব, বাকী অসমীয়া অংশীদাৰসকলে ভবিষ্যতৰ আয়-ব্যয়ৰ ভাৰ গ্ৰহণ কৰি ‘অসম চেন্‌ট্ৰেল প্ৰেছ’ আৰু ‘বস্তি’ চলাই থাকিব। পিছে দুখৰ বিষয় সিমানতো ‘বস্তি’ৰ ভাগ্য প্ৰসন্ন নহল, একেদৰেই ধাৰ বাঢ়িবলৈহে ধৰিলে। ইতিছেগতে সমস্তাৰ গতি বুজি সম্পাদক ৬মথুৰামোহন বৰুৱা ছুটীত ঘৰলৈ গৈ আৰু ঘূৰি নাহিল। গুপ্তভাৱে সৰ্বভাৰ মোৰ মূৰতে পৰিছিল যদিও বিনা সম্পাদকে কাকত প্ৰচাৰ কৰিব নোৱাৰাত মাহদিয়েকৰ কাৰণে ‘বস্তি’ প্ৰচাৰ কাৰ্য বহিত হব লগাত পৰিল। এনে বিষম সমস্তাত কৰ্তব্য-বিমোহ হৈ অসমীয়া অংশীদাৰসকলেও মাৰোৱাৰীসকলে দেখুৱা বাটৰ বাটকৈ হৈ কোচাল লগাবলৈ ধৰিলে। আনহাতে বিদেশীৰ বাট মাৰিবলৈ লক্ষ্য ৰখা ‘বস্তি’ৰ বাটত শত্ৰুপক্ষে হেঁচাৰ মাৰিবলৈ উঠিপৰি লাগিল; লিকুইডেচনত আহিলে ‘বস্তি’ প্ৰেছ কিনি লৈ ‘বস্তি’ মাৰিবলৈ বুলি বঙ্গালীসকলৰ গুপ্তমেলত একেবাতিয়েই ২১০০ টকাৰ বৰকণি স্বাক্ষৰিত হল। কাৰণ তেতিয়ালৈকে ‘বস্তি’ প্ৰেছৰ ঋণ সিমানলৈকে বাঢ়িছিল। সেই গুপ্তমেলৰ গুপ্ত উদগনিতে উদগতপ্ৰায় হৈ সমূহ অংশীদাৰসকলৰ মাজত আকৌ এখন বিশেষ সাধাৰণ সভা বহিবলৈ স্থিৰ হল। এনে আসন্ন আপদত একেবাৰে গা-পেলাই নিদি

মই বিগড়জনৰ সন্মুখ চিন্তিবলৈ বহিলোঁ। সেই চিন্তাৰ মূৰ পাটোতা আৰু তিনিজন মোৰে সৈতে লগ লাগিল,—সিবিলাক ৬ৰবিচন্দ্ৰ শৰ্মা বৰুৱা তহচিলদাৰ, ৩নীলকান্ত বৰুৱা জেইলাৰ আৰু পণ্ডিত জয়দেৱ শৰ্মা। মোৰ লগতে সিবিলাকে দ-কৈ ভাৰি-চিন্তি ইয়াকে স্থিৰ কৰিলে যে, যেনেভেনে উপায়েৰে 'বস্তি'ক শম্ভৱ হাতৰপৰা বন্ধা কৰিব লাগে, পাচত যি হবলগীয়া আছে হবগৈ। সেই উদ্দেশ্যে আগন্তুক সভাত দান্ধি ধৰিবলৈ আমি এনে এটা প্ৰস্তাৱ মহাবিদা কৰি ললোঁ যে 'বস্তি প্ৰেছ' নিলাম বিক্ৰি কৰিবলৈ এৰি দি অসমীয়া জাতিৰ দুৰ্নাম অনাটো কদাপি বাহুনীয় নহয়; এতেকে অসমীয়া অংশীদাৰসকলৰ ভিতৰৰ বেয়ে কোম্পানীৰ ঋণ পৰিশোধ কৰি 'বস্তি' চলাই থাকিবলৈ গাত লব, তেওঁকে বা সিবিলাকে কোম্পানীয়ে 'অসম চেণ্ট্ৰেল প্ৰেছ'ৰ স্বত্বাধিকাৰ আৰু সৰ্বস্বত্ব এৰি দিব। সেই সংকল্পিত প্ৰস্তাৱ গৃহীত হয় যদি ৬জয়দেৱ শৰ্মা পণ্ডিতদেৱ আৰু মই যুটীয়াকৈ প্ৰস্তাৱিত ভাৰ মূৰ পাতি লব লাগিব বুলি আমাৰ ভিতৰুৱা মেলত স্থিৰ হয়। কিন্তু সিয়ো নিৰাপদ বিবেচিত নহল, কাৰণ মই চৰকাৰী চাকৰীয়াল মানুহে প্ৰকাশ্যে সেই কাৰ্যলৈ আগবাঢ়িব নোৱাৰিম। সেই কাৰণে একেলগতে ইয়াকো স্থিৰ কৰা হয় যে সেই যুটীয়া ভাৰ উত্তৰ-লক্ষীমপুৰবাসী মোৰ অগ্রজ ৬কণনাথ গোহাঞিবৰুৱাৰ নামে লোৱা যাব। যথাসময়ত সভা বহিল। ঈশ্বৰৰ কৃপাত আমাৰ প্ৰস্তাৱো গৃহীত হল। সেই সিদ্ধান্ত মতে সেইদিনাৰপৰা ৬পণ্ডিত জয়দেৱ শৰ্মাবৰুৱা আৰু কণনাথ গোহাঞিবৰুৱা 'বস্তি' আৰু 'অসম চেণ্ট্ৰেল প্ৰেছ'ৰ যুটীয়া স্বত্বাধিকাৰ হল। ৬পণ্ডিতদেৱে নিজৰ কাৰবাৰী স্তভাগমল বাবুৰ গোলাৰপৰা আনি ততালিকে ১১০০ টকা শোধালেহি, যয়ো ৬ৰবিচন্দ্ৰ বৰুৱা তহচিলদাৰ ডাঙৰীয়াৰ জৰিয়তে চগমল বাবুৰ গোলাৰ পৰা হেণ্ডনোটত এহেজাৰ টকা ধাবলৈ আনি যোগ দিলোঁহি। এয়ে মুঠ ২১০০ টকা শোধাই কোম্পানীৰ ধাৰ শুজি 'বস্তি' আৰু 'অসম চেণ্ট্ৰেল প্ৰেছ' ৬পণ্ডিতদেৱৰে সৈতে যুটীয়াকৈ কিনি লোৱা হল। তাৰ পাচত দুই পণ্ডিতে (ইয়াৰ আগেয়ে ৬জয়দেৱ শৰ্মা তেজপুৰ নৰ্মাল স্কুলৰ দ্বিতীয় পণ্ডিত আছিল) লগ লাগি 'বস্তি' পুনঃ প্ৰচাৰ কৰাত গা-মনৰ উলাহেৰে লাগি গলোঁহক। প্ৰথমতে অপৰিহাৰ্য 'বস্তি'ৰ সম্পাদনাৰ পদ পূৰ্ণ কৰি লবলগীয়া হোৱাত ৬পণ্ডিতদেৱকে প্ৰকাশ্যে সম্পাদকৰ বাবধাৰী কৰি লৈ সেই বাবৰ সমুদায় কাৰ্য গুপ্তভাৱে মই মূৰ পাতি ললোঁ। দ্বিতীয়তে ব্যয়লাঘৰ কৰাৰ উদ্দেশ্যে আগৰ কাৰ্যকাৰক দলৰ সংখ্যা কমাই দুই তিনিজনৰ কৰ্তব্য এজনৰ দ্বাৰাই চম্ভালিবলৈ বাৱস্থা কৰা হল। ফলত তাৰ বাবে মোৰ মূৰৰ কৰ্তব্যৰ পাচিটো চতুৰ্গুণে গধুৰ হৈ উঠিল। তথাপি সেই বাৱস্থাবেই 'বস্তি' আগতকৈয়ো জমকাল হৈ প্ৰচাৰিত হোৱাৰ ফলত আমাৰ ফালে বাইজৰ কৃপাদৃষ্টিও ঘন হৈ পৰিল। তাৰ পৰিণামত লাভ লোকচান নোহোৱাকৈ আপোন উৎপনেৰে সৈতে 'বস্তি' চলিব পৰা হল। দেখি কিন্তু পুৰুষজ্ঞৰ চকুপোৰণি লাগিল। সিবিলাকে সহিব নোৱাৰি 'বস্তি'ৰ বিৰুদ্ধে আকৌ নানা ভৰহৰ কন্দী পাতিবলৈ ধৰিলে। পোনেই ডেপুটী কমিচনাৰ চাহাবৰ দ্বাৰাই বিচাৰ লোৱালে যে ইংৰাজী নজনা সম্পাদকে ইংৰাজী অসমীয়া (Anglo-Assamese) স্বাক্ষৰখন কেনেকৈ সম্পাদিত কৰিছে? কিন্তু ঈশ্বৰৰ ইচ্ছাত, নিৰ্ভীক-

জয় পণ্ডিতদেৱৰ অসম সাহসিক কৈফিয়তৰ বাণেৰে সেই অভিযোগ কাটি ছিৰি ওফৰাই পঠিওৱা গ'ল। তাৰ পাচত শত্ৰুপক্ষ সোপাকে বলে নোৱাৰি আগপাকে নানা ষড়যন্ত্ৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। তাৰে এটা উদাহৰণ চমুকৈ দিয়া যায়—তেজপুৰ বেভিনিউ অফিচৰ কেলেকাৰী নামে এখন চিঠি 'বন্তি'ত প্ৰচাৰিত হয়। তাত সেই সময়ৰ বকালী চিৰভাষাৰজনৰ স্বাৰ্থপন্থতা আৰু পক্ষপাতিতা আঙুলিয়াই কিছুমান কেলেকাৰী আঁচি দেখুওৱা হৈছিল। সেইবাবে নতুন ডেপুটী কমিচনাৰ মিঃ কেমিয়েড চাহাবৰ হতুৱাই তেওঁৰ বজলালৈ সম্পাদক পণ্ডিতদেৱক মতাই নিয়াই ভয় প্ৰদৰ্শনেৰে সোধাইছিল, সেই পত্ৰলেখকজন কোন? কিন্তু নিৰ্ভীক-জয় অসম সাহসী পণ্ডিত সম্পাদকে মোৰ গুপ্ত দিহামতে ডেপুটী কমিচনাৰৰ বজলালৈ গৈ তেওঁৰ আহ্বান পালন কৰিলে। পোনতে সম্পাদকদেৱক আথে-বেথে বহুৱাই লৈ ডেপুটী কমিচনাৰে সদালাপত ধৰিলে, তাৰ পাচত আলাপৰ ছলত তেখেতৰপৰা পত্ৰলেখকৰ নাম উলিয়াবলৈ প্ৰয়াস পালে। কিন্তু চাহাবৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধি নহল, সম্পাদকদেৱে নামৰ সলনি এই সমিধান দিলে যে ডেপুটী কমিচনাৰৰ নিচিনা এজন বিজ্ঞ শিক্ষিত লোকে বাৰ্ত্তি কাকতৰ সংবাদ-দাতাৰ সন্ধান সেইভাৱে লোৱাটো নিতান্ত অবিধি হৈছিল। আৰু তেওঁৰ এনে অহুৰোধ ৰাখিবলৈ গলে সম্পাদকে ধৰ্মবিকল্প কাৰ্য কৰা হ'ব; এতেকে সেই বিষয় সন্ধানতে এৰি পেলোৱাই ভাল। সেই কথাত চাহাব কষ্ট হৈ সম্পাদকৰ প্ৰতি কঠুৰা আচৰণলৈ উত্তত হ'ল। সেই আচৰণত পণ্ডিতদেৱে বিবক্তিত বন্ধ হৈ উঠি ডেপুটী কমিচনাৰক এই বুলি সমিধান দি গুচি আহিবলৈ উঠিলে, "চাহাব! আপুনি মোক মাতি আনি এইভাৱে অপমানিত কৰাটো অভ্যাসচৰণৰ উপৰি নীতিবিগৰ্হিত কাম হৈছে; এই কথা ততালিকে মোৰ কাকতত প্ৰকাশ কৰি লৈ পাচত যথাবিহিত কৰা যাব।" চাহাব তবধ। পৰা পণ্ডিতৰ মূৰ্তি দেখি তেওঁৰ চূৰ্তি হেৰাল। শেহত মিঠা মুখেৰে বিস্তৰ অহুৰোধ কৰি পণ্ডিতদেৱক মান্তি কৰালে যে, যি হল হল, সেই বিষয়ে যেন কাকতত প্ৰচাৰিত নহয়। সদৌশেহত ৩৭পণ্ডিত জয়দেৱ গৰ্মা সম্পাদকদেৱে এই বুলি সমিধান দি গুচি আহিল, "বাক মোৰ কাকতত এই কথা প্ৰকাশ কৰা নহ'ব।" পিচে সেইদিনাই মই ইংৰাজীতে 'টাইমচ্ অব অসম' কাকতলৈ সেই বিষয়ক ছবছ বিবৰণ লিখি পঠিয়ালোঁ। আৰু যথাসময়ত সি প্ৰচাৰিত হৈ গল। তাৰ ফলত, মিঃ কেমিয়েডে কিৰূপে গৱৰ্ণমেণ্টক কৈফিয়ৎ দিব লগা হৈছিল, সেই বিষয়ে কবলৈ গলে সি বহুত হয়। বাস্তৱতে সেই কালত ৰাইজীয়া মত বা public opinion গৱৰ্ণমেণ্টে সন্ধান কৰিছিল। যি হওক, এই ঘটনাই শত্ৰুৰ মুখত ছাই পেলাই 'বন্তি'ক কিছুকাললৈ আকৌ নিজজলীয়াটক জলিবলৈ এটি বৰ ভাল ছেগ দিলে।

দ্বাবিংশ সৰ্গ

সন্তানৰ মুখ দৰ্শন

যোৰ ৩৫ বছৰ বয়সলৈকে মই নিঃসন্তান। সেইবাবে যোৰ মনস্তাপ নাছিল; কিন্তু সন্তানৰ মুখ-দৰ্শন স্থখ চাকি চাবলৈ মাজে সময়ে মনে হাবিয়াস কৰাটো অহুভব কৰিছিলোঁ। ইয়াৰ আভাস ইতিপূৰ্বতে প্ৰথম ভাৰ্ঘ্যৰ লগত অৰাচিত হোৱা সাংসাৰিক কথা-বাৰ্তাৰ আলমত স্থমৰি অহা হৈছে। সেই আভাস ক্ষণস্থবী। কিয়নো সেই সময়ৰ একাধিক কৰ্তব্যৰ ওপৰা-ওপৰি হেঁচনিত পৰি তেনেবোৰ স্থখকৰ ভাবৰ গেলা খেলিবলৈ মই আজৰি নাপাইছিলো। বিশেষ তেতিয়া ‘বিজুলী’, ‘বন্তি’ প্ৰমুখ্যে কাকতে-পত্ৰে প্ৰকাশিত হোৱা ৰচনাৱলী আৰু কিতাপৰ আকাৰে প্ৰচাৰিত হোৱা ক্ষুদ্ৰ গ্ৰন্থৱলীকে যোৰ প্ৰিয় সন্তান স্বৰূপে আগত লৈ মই অহুপম স্থখ অহুভব কৰিছিলোঁ। সেই অহুভব ছেগ বুজি কেতিয়াবা কেতিয়াবা আঁকিও চাইছিলোঁ : তাৰে এটি নিদৰ্শন এই :

“সন্তান”

ভাৱৰ অস্থিৰে গঢ়ি জকা কল্পনাৰ
সযতনে প্ৰতিষ্ঠা হিয়াত ;
চিন্তাবে তেজক মথি মাংস বহুহৰ
খাপিথুপি দিলো শৰীৰত।
মন্ত্ৰিচ্ছ মন্থন কৰি সিৰটাৰ বান্ধি
দিলো আটি বুজনিৰ স্থৰ ;
ভাষাৰ বহণ সানি পূৰ্ণ আকৃতিত
চাওঁ দেখোঁ, পূৰ্ণাকৃতি মোৰ।
কপৱন্ত জনকৰ কপহ সন্ততি
আনন্দত মাতে কোলা পাতি ,
কুকুপ সন্তান বুলি আশ্ব অশুকৃতি
দেখি শাস্তি নাপায়নে আতি ?
অপত্য চেনেহ অহ বাপতি সাহোন,
সবাবো যে সমভাগী তাৰ ;
জ্যেউতিত নিয়ে কাঢ়ি আনৰ একণ
জগতত সাধ্য এনে কাৰ ?
ভাগ্যৱন্ত নৰদেহী লভে বংশধৰ
মৃত্যুৰ পাচত ৰাখে নাম ;

অভাগ্যৰ গ্ৰন্থদেহী লাভ সন্তানৰ

সেয়ে যেন সাধে সেইকাম।

এনেতে, এনে উদাৰ উদাস ভাবত মনত ওপঙি ফুৰোঁতে, ১৭২৮ শকৰ শ্ৰীপঞ্চমী তিথিত, মোৰ প্ৰথম সন্তান সৰ্বমূলকণা জীয়াবী শ্ৰীমতী নিৰ্মলা স্তম্ভবী বৰআইদেউৰ (শ্ৰীমান সিন্ধুৰ বৰগোহাঞি, এম. এ, বি. এল. বৰ্তমান গোলাঘাট মহকুমাধিপতিৰ ভাৰ্য্য) জন্ম হয়। আইদেউৰ জন্মকণত মই ‘অসম চেণ্ট্ৰেল প্ৰেছ’ টোলত ‘বস্তি’ৰ সম্পাদকীয় কৰ্তব্যত মগ্ন হৈ আছিলো। মোৰ ভাগিন এটিয়ে লৰি গৈ মোক সেই জন্মসংবাদ দিয়াত মই উকলীকৃত হৈ অনতিপলমে ঘৰলৈ উলটি আহি সবেগে শ্ৰিয়াৰ অশৌচ কোঠাত সোমাই মোৰ ওপজা সন্তানৰ নিৰ্মল মুখ দৰ্শন কৰি পৰম পুলকিত হলো। মোৰ চতুঃপাশে মই জগৎ-সংসাৰ আনন্দময় দেখিলো। সৃষ্টিৰ সদৌ সৌন্দৰ্য জগতৰ সমস্ত কৰুণতা, সংসাৰৰ সমপূৰণ জেউতি সেই মুখখনিত মই দেখা পালো। লগে লগে অতৰ্কিতভাৱে, মোৰ সাংসাৰিক জীৱনৰ গতি অকস্মাতে পৰিবৰ্তন হোৱা যেন অনুভৱ কৰিলো। মুঠতে মনৰ উলাহত মই যেনি-তেনি স্তম্ভ-শান্তিৰ বা পোৱা হলো, মোক আজীৱন আগচি ধৰা অপায় অমঙ্গল বেজাৰ-অশান্তিয়ে একতীয়া হৈ হৈ বাট এৰি দিয়া যেন বোধ কৰিলো। বাস্তৱতে এই ক্ষুদ্ৰ জীৱনত ই এটি মহৎ কৰ্ম। মোৰ সোণামুই প্ৰথম সন্তানৰ মুখৰ জেউতিয়ে সেই কৰ্মৰপৰা মোৰ সংসাৰ সোণৰ সংসাৰ যেন কৰিলে। সেই আলমতে চালুকীয়াটি হৈ উঠাৰ পাচত মই মোৰ আপুৰুগীয়া পোনাটিক সোণ বুলি মাতিবলৈ ধৰিলো। সেই সন্ধান পাচলৈকে সোণ হৈয়ে ৰ’ল আৰু সেই আপাহতে শ্ৰীমতী নিৰ্মলা আইদেউৰ চলন্তা নাম এতিয়াও ‘সোণ’ নামেই চলিছে।

ত্ৰয়োবিংশ সৰ্গ

তেজপুৰ অ. ভা. উ. সা. সভাৰ নামঘৰ প্ৰতিষ্ঠা

মনৰ ক্ষুৰ্তিৰ লগত গাব ক্ষুৰ্তি সদায় লাগি থাকে। সেই মন ম্লান পৰিলে গাওঁ মৰা-মুজা অৱস্থাত অৱশ্যে হৈ পৰে। ইয়াৰ পৰিণাম মোৰ সাংসাৰিক সম্পদ-আপদত মই সততে অৱতৰ কৰি আছিলোঁ। এই সাময়িক সম্পদৰ ক্ষুৰ্তিত তাৰ লগৰীয়া আপদৰ মাজেদি সৰকি সামাজিক সুকাৰ্য অতিক্ৰান্তভাবে হুস্পন্ন কৰি উঠিব পাৰিছিলোঁ। অৰ্থাৎ মোক আগবঢ়োৱাকৈ লৈ মোৰ হতুৱাই বাট উলিয়াই আক মোকে হাতৰ অন্তৰ্ভূতকৈ লৈ বাটৰ জ্ঞান কাটি আমাৰ সমাজৰ গুৰিখৰা নেতাসকলে ভালেমান সমজুৱা সজ্জৰ সমাধা কৰিছিল। তাৰে এটি চিন তেজপুৰীয়া বাইজৰ দ্বাৰাই প্ৰতিষ্ঠিত “তেজপুৰ অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতি সাধিনী সভা”ৰ প্ৰকাণ্ড নামঘৰ। ইয়াৰ আঁতি-গুৰি এই—১৮২৫ শকত তেজপুৰ অবৈতনিক নাট্যসমাজৰ নাটমন্দিৰত স্থানীয় বঙ্গীয় সামাজিক লোকে এৰাতি এটা “থিয়েটাৰ” বা এখন বঙ্গালী নাটকৰ অভিনয় পাতি তালৈ অসমীয়া সমাজৰ টাউনবাসী মুখীয়াল লোকক সন্মানী টিকট দি নিয়ন্ত্ৰণ কৰিছিল। সেই নিয়ন্ত্ৰণ বন্ধা কৰিবলৈ অসমীয়া সমাজৰ গুৰিঘাল আৰু ধৰণী স্বৰূপ লোক জনচেৰেকে [৬কৃষ্ণচন্দ্ৰ চৌধুৰী ই. এ. চি, ৬বৰিচন্দ্ৰ শৰ্মাবকৰা তহচিলদাৰ, ৬ভোলানাথ দাস চবডেপুটী কলেক্টৰ, ৬নীলকান্ত বৰুৱা জেইলাৰ, ৬ডুবানীপ্ৰসাদ ভট্টাচাৰ্য (বাদবাহাছৰ), ৬লক্ষ্মীকান্ত দাস চিৰন্তাদাৰ, ৬বেথৰাম শৰ্মা (বাদবাহাছৰ), চবডেপুটী কলেক্টৰ, ৬ৰামবতন চৌধুৰী] মোক বাট লগোৱাকৈ আগত লৈ গৈ সেই নাটমন্দিৰ-দৰ্শক চ’ৰাত উপস্থিত হলগৈ। মই তেতিয়া নৰ্মাল স্কুলৰ ছেড্‌মাষ্টাৰ। আমি যোৱাত অৱশ্যে অলপ পলম হৈছিল। সোমাই দেখোঁগৈ যে দৰ্শকচ’ৰা ভৰপূৰ, নিচেই সুখৰ শাৰীত বঙ্গালী সৰু-সৰু ল’ৰা-ছোৱালী, তাৰ পিচৰ দুশাৰীত সিবিলাকৰ সমাজৰ মুখিয়াল লোকসকল আৰু তাৰ পিচৰ শাৰীবোৰ বাৰে বৰগীয়া লোকৰ দ্বাৰাই পূৰ্ণ হৈ আছে। আমি ভালেমানপৰ থিয় হৈয়ে আছোঁহঁক, কিন্তু কেৱে কটাং কৰা নাই। মই বিৰ দি বাট লৈ গৈ থিয়েটাৰৰ মেনেজাৰজনক কলোঁগৈ যে আমাৰ অসমীয়া নিমন্ত্ৰিত ভাঙ্গৰীয়াসকলক বহুৱাবলৈ এটা সুবিধা কৰিব লাগে। কিন্তু তেওঁ উপলুঙাকৈ উত্তৰ দিলে যে, “আপোনালোক অহাত পলম হৈছে, গতিকে এতিয়া আগশাৰীত আপোনালোকলৈ ঠাই নাই। ইচ্ছা হলে খালি হৈ থকা পিচৰ শাৰীত বহিবগৈ পাৰে। তাৰ উপায় কৰা ধাব পাৰে।” সেই সমিধানত মই অপ্ৰস্তুত হৈ এই বুলি কৈ উলটি আহিলোঁ, যে সন্মানী নিমন্ত্ৰণী টিকটৰ মৰ্যাদা বন্ধা পৰিব লাগিছিল। সেই ব্যৱহাৰত মোৰ লগৰীয়াসকলেও অপমানিত বোধ কৰিলে। তাৰ পাচত আমি ততালিকে ওলাই গুচি আহিলোঁহঁক। আহি ৬কৃষ্ণচন্দ্ৰ চৌধুৰী হাকিমৰ চ’ৰাত বহিলোঁহি। প্ৰকৃতপক্ষে সেইখন আমাৰ আক্ৰমণৰ মেল বহিছিল। সেই সুযোগতে মই প্ৰস্তাব কৰিলোঁ যে আমিও

স্বকীয়াকৈ এটা নাটমন্দিৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰি আমাৰ আজিৰ অপমানৰ তৰ্পণ কৰোঁক। সেই প্ৰস্তাৱ তুৰন্তে গৃহীত হল। তেতিয়াই প্ৰস্তাৱটো লিপিবদ্ধ কৰি সেই বৈঠকতে উপস্থিত নেতাকেন্দ্ৰৰ ভিতৰতে ১০২ টকাৰ প্ৰতিক্ৰতি চহী কৰা হৈ উঠিল; অকল ৮৮মৰতন চৌধুৰীয়েই ৩০০ টকাৰ বৰঙণি পেলায় আৰু সেই মেলতে মোক সেই মহৎ অমুঠানৰ সম্পাদক পাতি তাৰ আনুসঙ্গিক লাগতিয়াল কাৰ্যৰ দিহা লগাবলৈ ভাব দিয়া হয়। মই বৰ উলাহেৰে সেই বাব মূৰ পাতি ললো, কিয়নো সেই ৰণত সেই বাব গ্ৰহণ মোৰ পক্ষে অতি শ্ৰীতিকৰ বোধ হৈছিল।

মোৰ সেই সাময়িক অভিজ্ঞতাৰপৰা মই উপলব্ধি কৰিছিলো যে তপতে তপতে প্ৰস্তাৱ হাতত ললে সি সোনকালে কাৰ্যত ফলিয়ায়; বিশেষ ৰাজহুৱা কাম আৰম্ভ কৰোঁতে পলম হলে সি মলিৱাতে মৰহি যায়। সেই কাৰণে অনতিপলমে মই অ. ভা. উ. সা. সভাৰ সম্পাদক স্বৰূপে তেজপুৰ টাউনৰ আৰু টাউন কাৰ্যবীয়া অসমীয়া সমাজৰ মুখিয়াল লোক সকলক বাছি বাছি নিমন্ত্ৰণ দি মাতি আনি আৰু সৰ্দো অসমীয়া ৰাইজলৈ জাননী দি ভালেমান উৎসাহী লোক চপাই লৈ এখন ডাঙৰ সভা বহুৱালোঁ। সভাত ৮৮বিলাস আগবঢ়াল। ডাঙৰীয়া সভাপতি বহিছিল। তেখেতে ব্যৱসায় বিষয়ক কৰ্তব্যত ঘূৰি ফুৰাৰে পৰা এপাকত আহি পাইছিলহি মাথোন। সভাৰ উদ্দেশ্য ব্যাখ্যা কৰাৰ ছলতে মই উপস্থিত সমজুৱাবৰ্গক বিশদকৈ বুজাই দিলোঁ, নাট মন্দিৰৰ লগত জাতীয় সাহিত্যৰ সম্বন্ধ কি, আৰু মহাপুৰুষ শৰুৰদেৱ ৰচিত নাটকেখনৰ ডাঙনাই অসমৰ নামঘৰবিলাকত অসমীয়া সমাজ আৰু পৌৰাণিক জাতীয় সাহিত্যৰ কি মহৎ উপকাৰ সাধিছে। এতিয়াও আধুনিক কচি অমুঘায়ী ইংৰাজী থিয়েটাৰৰ আৰ্হিৰে নাট মন্দিৰাদি প্ৰতিষ্ঠিত হলে অসমীয়া আধুনিক সাহিত্যৰ বহুল উন্নতি হব। কাৰণ 'নামঘৰ' নামে অসমৰ নিৰ্ভীক ভাবত গাঁৱে গাঁৱে অসমীয়া ৰাইজৰ দ্বাৰাই প্ৰতিষ্ঠিত নাটমন্দিৰবিলাকেহে পাক লগাই সেইকালত পৌৰাণিক নাট প্ৰচাৰ কৰাই পৌৰাণিক অসমীয়া সাহিত্যৰ শ্ৰীবৃদ্ধি কৰিছিল। সেই আহিৰে আধুনিক নাটমন্দিৰেও আধুনিক নাটকাদি প্ৰচাৰ কৰাই আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ শ্ৰীবৃদ্ধি সাধিব যে তাত সংশয় নাই। কাৰণ নাটমন্দিৰ হলেই নাটকৰ প্ৰয়োজন হব; আৰু সেই প্ৰয়োজন পূৰাবলৈ আমাৰ স্নেহককসকলে ন-ন ধৰণৰ নাটক লিখিবলৈ ধৰিব। তাৰ ফলস্বৰূপ সমাজৰ বলত সাহিত্য আৰু সাহিত্যৰ বলত সমাজ ক্ৰমাৎ টনকিয়াল হৈ উঠিব। মোৰ এই ব্যাখ্যাৰ মৰ্ম উপস্থিত সমজুৱাই ততালিকে উপলব্ধি কৰিলে। সিবিলাকৰ প্ৰত্যেকৰ মুখত উলাহ আৰু উৎসাহৰ ভাব বিৰিকি উঠিল। সকলোৱে একে আধাৰে সমৰ্থন কৰিলে যে প্ৰস্তাৱিত নাটমন্দিৰ প্ৰতিষ্ঠিত হবই লাগে। সেই উপলক্ষে আৰু কেবাজনো কেইবাটিও জ্ঞানগৰ্ভ বক্তৃতা দিলে। সৰ্দো শেহত সভাপতি ডাঙৰীয়াই সভাৰ সিদ্ধান্ত গৃহীত হোৱাৰ মন্তব্য দিয়াৰ ছলত এইবুলি সজ পৰামৰ্শ জ্ঞাপন কৰে যে প্ৰস্তাৱিত নাটমন্দিৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ ভেঁটিত অসমীয়া জাতিৰ সাহিত্যৰ উন্নতি সাধন বিতাৰে হবলৈ এই সভাত সংকল্পিত হৈছে, তালৈ চাই সেই অসমীয়া জাতিৰ উন্নতি সাধিনী সভাৰ হাতত প্ৰত্যাহা দিলে সি আত ফলপ্ৰসূ হব

বুলি তেখেতে আশা কৰে। সেই কাৰণে তেখেতে প্ৰস্তাব কৰে যে প্ৰস্তাৱিত নাটমন্দিৰটি সাহিত্য সভাক অৰ্পণ কৰি, তাৰ নাম “তেজপুৰ অ. ভা. উ. সা. সভাৰ নামঘৰ” ধোৱা হওক। তাত কাৰো আপত্তি হোৱাৰ আশংকা দেখা নাযায়। কাৰণ অ. ভা. উ. সা. সভাৰ সভ্য সকলেই নাটমন্দিৰৰো সভ্য হব, আৰু আমাৰ সমাজৰ সেই একেমুঠি মানুহেই দুয়ো অস্থানৰ গৰাকী হব। বিশেষ সন্তোষ সেই শুভকাৰ্যৰ দিহাকৰণৰ ভাৱ অ. ভা. উ. সা. সভাৰ বৰ্তমান সম্পাদকৰ ওপৰতে পৰাত আমাৰ আৰম্ভণী কাৰ্য নিয়াবিকৈ সম্পাদিত হোৱাৰ সম্ভাৱনা। সভাপতি ডাক্তাৰীয়াৰ সেই যুক্তিযুক্ত প্ৰস্তাৱ মতভেদ নোহোৱাকৈ সৰ্বসন্মতিক্ৰমে গৃহীত হল। এই ছেগতে মই লাহেকৈ বৰঙ্গণি বহীখন হাতত লৈ ৰাইজৰ আদেশত প্ৰাৰ্থীৰূপে সমবেত সমজুৱাৰ কাষে কাষে ঘূৰিবলৈ ধৰিলোঁ। ফলত উপস্থিত সভাস্থলতে হাজাৰ টকাৰ ওপৰ প্ৰতিশ্ৰুতি চহী সংগৃহীত হল। সভাপতি ডাক্তাৰীয়াই সেই সংগ্ৰহ সংবাদ তেখেতৰ আসনৰ পৰা ঘোষণা কৰাৰ পাকতে আকৌ এটি ওজস্বিনী বক্তৃতা দি উপস্থিত সমজুৱাসকলৰ জৰিয়তে সদৌ অসমীয়া ৰাইজৰপৰা এই মহৎ অস্থান প্ৰতিষ্ঠাৰ উদ্দেশ্যে বৰঙ্গণি দান আহ্বান কৰে। তাৰ পাচত ভালেমান পৰলৈকে হোৱা চিন্তা-ভাৱনাৰ ফলত এই সিদ্ধান্তত উপস্থিত হোৱা গ’ল যে যেতিয়াই প্ৰতিশ্ৰুতি চহী তিনিহেজাৰ টকালৈ উঠিব, আৰু অনানু দুহেজাৰ নগদ বৰঙ্গণি সংগৃহীত হব, তেতিয়া “তেজপুৰ অ. ভা. উ. সা. সভাৰ নামঘৰ” সজোৱা কাৰ্য আৰম্ভ কৰা যাব। সেই অস্থৰি তেজপুৰৰ বৰগোলাত পূজি পাতি লৈ প্ৰতিশ্ৰুত আৰু নতুন বৰঙ্গণি তুলিবলৈ ডেকা-বুঢ়া সভাৰ সদৌ সমজুৱাই একান্তমনেৰে উঠিপৰি লাগি গল। নিচেই অলপ সময়ৰ ভিতৰতে নগদ বৰঙ্গণি আঢ়ৈ হাজাৰ টকা উঠিল; আৰু প্ৰতিশ্ৰুতি চহী তিনিহেজাৰৰ ওপৰ স্বাক্ষৰিত হোৱাত সভাৰ সিদ্ধান্ত মতে কাম আৰম্ভ কৰি দিয়া গল। ৭দিনাওন্ মিস্ত্ৰী নামে এজন মূছলমান দেছোৱালী ঠিকাদাৰে মাহদিয়েকৰ ভিতৰতে নাটমন্দিৰত লগা প্ৰকাণ্ড নামঘৰ থিয় কৰালে। নামঘৰ থিয় হল, কিন্তু খুটাৰ ওপৰত টিনৰ ছালকেখনহে; সিমানতে আমাৰ সংগৃহীত পূজি উদং হল। ইফালে টাউন আৰু ওচৰ কাষৰীয়া গাঁৱলীয়া ৰাইজৰ পৰা বৰঙ্গণি পাবলৈ বাকী নোবোৱাৰ নিচিনা হল, গতিকে দূৰৰ গাঁৱৰ পৰাও (পুবে কলাবাৰী পছমে ওৰাং) পাৰ্থমানে বৰঙ্গণি তুলিবলৈ উপযুক্ত লোক পাচিবলগীয়া হল। সেই অস্থায়ী সভাৰ উজ্জেকী ডেকা সমজুৱা আধাডজনমান গাঁও ঘূৰিবলৈ ওলাল—তাৰ মাজত ৮তাৰিগীচৰণ ভট্টাচাৰ্য অগ্ৰগণ্য।

শুভকাৰ্যত বিপুল বিধিনি। ইতিমধ্যেই হাঁৰ নিচিনা মানব সমাজ বিশেষকৈ অসমীয়া সমাজৰ গৃহকন্দল লাগি উঠিল। সভাৰ দুজন আদৰ্শীয়া সমজুৱাৰ মাজত পোনতে চুপতিৰ চেওত চুবুৰীয়া তৰ্কবাদ বাজি উঠিছিল। বৰঙ্গণি তুলিবলৈ বাওঁতে এজনে এইবুলি বন্দিয়া কথা একাধাৰ কলে, “এবা আমি খাটি মৰোঁ তোমালোকে গা খেলাই চুৰা, ভাগৰ ভাগ খাওঁতেহে মানব ডাই, পাইকৰ ককাই বোলাবাগৈ।” আনজনে পেংলাই কৰি এই বুলি উত্তৰ কাটিলে, “তোমালোকৰ গাই খাটিছে, আমাৰ খনে খাটিছে।” উত্তৰৰ উত্তৰ কাটি প্ৰথমজনে বিবস্ত্ৰিত ভাবত আকৌ এই বুলি কলে, “এনে কথা কোৱানে? আমাৰ এজনৰ

পশ্চিমা বঙ্গবীয়া গোহাঞিববুয়া

গোহাঞিবাবাৰ মাতৃদেবী

ধনে তোমালোকৰ মহজনৰ সমানচোন।” ইত্যাদি কথাৰ কিৰিদ্ধিৱে খাণ্ড দাহৰ জলন্ত অগ্নিৰ জিতা মেলাই আমাৰ বহু পৰিশ্ৰমৰ ফল সেই অৰ্থেকতে ছাই কৰাৰ উপক্ৰম দেখুৱালে। এনে কি তাৰপৰা হুজনৰ ঠাইত দুই চুবুৰি হৈ, এচুবুৰিৰে আমাৰ থিয় হোৱা নামঘৰৰ টিনৰ এছাল একৱাই নি স্ক্ৰীয়াটক চুবুৰীয়া নাটমন্দিৰ সাজিবলৈ ককালত টঙালি আটি ওলাল। এনে সমস্তাৰ পাৰ চিন্তি মই বিমোৰ হলো। পিচে সেই সময়ত তেজপুৰলৈ নতুনকৈ অহা বিচক্ষণীয়া বুদ্ধিৰ ডেকাহাকিম ক্ৰীমুত (পাচত ৰায়বাহাদুৰ) বাধানাথ ফুকনদেৱে মোৰ অহুৰোধত পৰম উলাহেৰে সেই মলাদলিৰ মাজত সোমাই লৈ শান্তিপানী ছটিয়াই দপ্পপুটক জলি অহা জুইকুৰা নিমানতে পানীকৃত কৰিলে।

ওপৰতে হুমৰিবলগীয়া আছিল যে কাৰ্য আৰম্ভ কৰিব পৰাকৈ বৰগুণি উঠাৰ পাচত আমি নামঘৰ সজাবলৈ উপযুক্ত মাটি এডোখৰৰ অভাৱত পৰিছিলোঁ। অৱশেষত ৬বিচক্ৰ বকৰা তহচিলদাৰ ডাকৰীয়াই জানিবা সেই চিন্তাৰ পাৰ পোৱালে—“অসম চেণ্টেল গ্ৰেছ” আৰু ৬ভবানীচৰণ ভট্টাচাৰ্য ডাকৰীয়াৰ বাৰীৰ মাজতে তেওঁৰ নিজা মাটি এডোখৰ নামনিমিত্ত মূল্যত অ. ভা. উ. সা. সভাক দান বিক্ৰী কৰিলে। কিন্তু আপদ অকলে নাহে। ইয়াৰ পাচত মাটিৰ সীমা লৈ উঠিল আন এটা সমস্তা। নামঘৰৰ টোলৰ পূব সীমা লৈ ৬ভট্টাচাৰ্য ডাকৰীয়াৰ লগত সীমা বিভাট ঘটি উঠিল। তাৰ অৱিয়া-অৰি ইমানকৈ উধাইছিল যে ৬মানিকচক্ৰ বকৰা আৰু ৬হৰিবিলাস আগবঢ়োৱা এই ডাকৰীয়াৰদ্বয়ে মজৰাহুলত উপস্থিত হৈ মীমাংসা কৰিব লগাত পৰিছিল। ইত্যাদি ওপৰাওপৰি জঞ্জাল উঠি আপোনা-আপুনি মাৰ বোৱাৰ পাচত নতুনকৈ সংগৃহীত বৰগুণিৰ ধনেৰে নামঘৰৰ বাকীখিনি কাম লাহে লাহে সমাধা কৰা হল। নাটমন্দিৰে সৈতে তেজপুৰ অ. ভা. উ. সা. সভাৰ প্ৰকাণ্ড নামঘৰ জিলিকি উঠিল, মাথোন বাকী বৈছিলগৈ স্ব-নামকৰণেৰে সংকল্পিত অভিনয়মঞ্চ বা “থিয়েটাৰ ষ্টেজ”টি প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ।

বাণষ্টেজ প্ৰতিষ্ঠা

নামঘৰ সম্পৰ্কীয় সমস্তা পাৰ হৈ গল। সেই ছেগতে তাৰ স্থিতি দৃঢ়কৈ ঠাবৰ কৰাৰ উদ্দেশ্যে আমি তাৰ বাকী কামখিনি সোনকালে সমাধা কৰিবলৈ কাৰ্য হাতত ললোঁক। কিন্তু সকলো কাৰ্যৰ মূলত ধনবল লাগে, আমাৰ আগত কাম হিমান পিচত ধনবল নিমান নাই। তথাপি পুঞ্জিত যি এহেজাৰমান টকা বাদবাকী বৈছিল, তাৰে সৈতেই নামঘৰৰ বাৰ, দুবাৰ আদি লগোৱা কাম শেষ কৰি উঠিছোঁ। মাথোন এনেতে উঠিল আকৌ সংকল্পিত ষ্টেজ বা নাটঘৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা মূল প্ৰশ্ন। বিশেষকৈ বিসকল সেই মূল প্ৰশ্নৰ আদিশূলবৰূপ সভাৰ সভ্য আছিল, সিসকলৰ আগ্ৰহ বৰ প্ৰবল হৈ উঠিল। তাৰ মাজত অৱশ্যে মহো এজন। মই ভাবি চালো উলাহেই উত্থানৰ মূল; সেই উলাহ মাৰ বাবলৈ দিলে সমজুৰা-সকলৰ উৎসাহ চোকা পৰাৰ আশংকা। কিন্তু আনহাতে আমাৰ পুঞ্জি উলং, মাথোন গাঁচতীয়াটক কপ তিনিশ আছতীয়া হৈ বৈছিল। অথচ এটা ষ্টেজ পাতিবলৈ নিতান্ত পক্ষেও হাজাৰ-

বাৰশ টকা নহলে নহয়। গতিকে আমাৰ সেই আগ্ৰহৰ ঘৰ আকাশত চাং পতাৰ নিচিনা হল। উৎসাহী সমজুৱাসকলৰ উলাহ সঁচাকৈয়ে মাৰ বাবলৈ ধৰিলে। এনেতে মই আকৌ মৰগাহ দি আগবাঢ়িলো,—অ. ভা. উ. সা. সভাৰ জৰিয়তে যি পাবো বৰঙণি গোটাৰলৈ বুলি ওলালো কাৰণ নামঘৰৰ নামে পুনঃ পুনঃ একেখুপি ৰাইজকে আঁজুৰিবলৈ গলে সিবিলাকক অনৰ্থক আমনি কৰা হয় মাথোন, তাৰপৰা আশাহুৰুপ গুণ পোৱাৰ আগন্তুক নাই। সেই ভাৱি অনতিপলমে অ. ভা. উ. সা. সভাৰ এটা বিশেষ বৈঠক বহুৱাই তাত “অসমীয়া সাহিত্য-উন্নতিৰ পুঁজি” নামে সাঁচতীয়া সাহিত্যিক পুঁজি এটা স্থাপন কৰাৰ প্ৰস্তাৱ দাখি ধৰিলো। সেই উদ্দেশ্যে এখন গোহাৰি-পত্ৰ লৈ ৰাইজৰ মাজত ঘূৰোতে মই যি প্ৰশংসা আৰু গৰিহণা সানমিহলিকৈ পাইছিলো, সি আজিকোপতি মোৰ সৌৰবণীত তেজা হৈ বৈছে। যি হওক, সেই উত্তম তেনেই বজা নহল, নগদ আৰু প্ৰতিশ্ৰুতিৰে সৈতে ৩০০ তিশমান টকাৰ বৰঙণি সংগৃহীত হল। সেই একে লগতে ছেগ পালেই আমি ষ্টেজৰ অভিজ্ঞতা থকা লোকেৰে আলচ পাতিছিলোহঁক, অলপীয়া ধনেৰে কেনেকৈনো যথাবতকৈ এটা ষ্টেজ প্ৰতিষ্ঠা কৰিব পাৰি। কিন্তু অতি কমেও সাতশমান টকা নহলে ষ্টেজ নামনিমিত্তকৈয়ো পাতিব নোৱাৰা-টোহে চিন্তালোচনাত পাওঁ। এনেতে স্থানীয় বজালী থিয়েটাৰ পাৰ্টিয়ে নতুনকৈ দৃশ্যপট আদি সংগ্ৰহ কৰি সিবিলাকৰ ষ্টেজটো টনকিয়াল কৰাৰ অভিপ্ৰায়ে পুৰণি ষ্টেজৰ পুৰণি দৃশ্যপট আদি কিছুমান লাগতিয়াল সঁজুলি আধামূলীয়াকৈ বেচিবলৈ মনস্থ কৰা মই গম পালোঁ। সেই সজ্জা পালেই মই মোৰ উৎসাহী বন্ধু শ্ৰীযুত সোণাৰাম দাস জেইলাৰৰে সৈতে যুগুতি কৰি সেই পুৰণি সঁজুলিখিনি আমাৰ নিমিত্তে কিনি লবলৈ তেওঁৰ হতুৱাই তলে তলে দৰভাও কৰাই ২৫০০ আটৈশ টকাত বেচা-কিনাটো ঠিক কৰিলো। তাৰ পাচত অ. ভা. উ. সা. সভাৰ আন এটা বিশেষ বৈঠকত আমাৰ সাহিত্যিক সাঁচতীয়া পুঁজিৰপৰা ২৫০০ আটৈশ টকা সেই অৰ্থে এই উদ্দেশ্যে দান কৰা হয়। যাতো আমাৰ সভাৰ নামঘৰৰ সংলগ্নত ষ্টেজ বা নাটমন্দিৰ প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাৰপৰা অসমীয়া ভাষাত নতুন নতুনকৈ নাটক ৰচিত আৰু প্ৰচাৰিত হৈ আমাৰ সাহিত্যৰ সেই অভাৱ অচিৰে গুচাবলৈ এটি সুপথ মুকলি হয়।

ষ্টেজৰ সকলো সঁজুলি সম্পূৰ্ণকৈ কিনি অনা হল, মাথোন পাতিব লাগে। এনেতে আহিল আকৌ আন এটা সমস্যা। অ. ভা. উ. সা. সভাৰ এই ষ্টেজৰ নামকৰণ লৈ। ইতিপূৰ্বে সেই কথা মোৰ মনত খেলাই আছিল; তাতে জনদিয়েক উত্তোষী সমজুৱাৰ আস্থান যোগ হোৱাত সি হেন্সুলিয়াই উঠিল। সেই উদ্দেশ্যে মই প্ৰথমতে অ. ভা. উ. সা. সভাৰ কাৰ্যনিৰ্বাহক সমিতিৰ এটা বৈঠক পাতিলোঁ। কিন্তু সেই গুৰুতৰ বিষয়ৰ মীমাংসা কাৰ্যনিৰ্বাহক সভাই কৰাটো যুগুত বিবেচিত নোহোৱাত সেই বৈঠকৰ নিৰ্দেশ অলুৱাৰী মই অনতিপলমে সভাৰ এটা বিশেষ সাধাৰণ বৈঠক বহুৱালোঁ। গিচে নিয়ম মতে সভাপতি পাতি সভাৰ কাৰ্য আৰম্ভ কৰিবলৈ নোঁ পাওঁতেই উপস্থিত সমজুৱাসকলৰ মাজত ষ্টেজৰ নামকৰণ লৈ কোৱা-মেলা চলিবলৈ ধৰিলে। অলপ পাচতে সেই কোৱা-মেলা যুক্তিভৰ্ত্ত পৰিণত হলগৈ। আৰু পাচলৈ সি শাম নকটাই হল। মই হয়হে দোহাৰি দোহাৰি সভাৰ উপস্থিত কাৰ্যৰ বিষয়ে মনত

পেলাই দিও, কিন্তু কেবে নাযানে। অৰ্থাৎ সভাৰ জাননীত সজ্জিত দিয়া মতে জনচেৰেক চিন্তাশীল সমজুৰাই ঘৰঘৰাই নিজে নিজে মনোমত নাম পাতি আহিছিল। সভাত বহি যাওঁতেই সিবিলাকে নিজ নিজ মত বৰ্ণনার্থে সমর্থনৰ বল সংগ্ৰহ বা ‘ক্যান্ডিচিং’ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰি দিলে। ফলত এই হলগৈ যে কাৰো কথা কেবে হুজুনা হল; এজনৰ মত আনজনে নবখা হল, তৰ্কৰ কোটালত কণ্ঠতাৰ কথাটো শুনোতাই কাণ দিব নোৱাৰা হল। এনে অৱস্থাত উপায়াস্তৰ হৈ মই সভাভঙ্গৰ নিদৰ্শন দি উপস্থিত সমজুৰাসকলক ক্ষান্ত হবলৈ কাকূতি কৰিলোঁ। তাৰ ফলত এজন এজনকৈ ক্ষান্ত হৈ তৰ্ক-উকমি নিজম পৰি আহিল। কিন্তু সিমানতো তাৰ জাঁই নমবিল, আমাৰ সমাজৰ সেই সাময়িক ঘাই ধৰণীস্বৰূপ হুজন সমজুৰাৰ মাজত তৰ্কবাদ চলিয়েই থাকিল; সিবিলাকৰ এজন ৬হৰিবিলাস আগবঢ়ালা, ইজন ৬ভবানী-চৰণ ভট্টাচাৰ্য। এজনৰ মতে আমাৰ ঠেজটোৰ নাম “মহাঠেজৰ নাটমন্দিৰ” হব লাগে, ইজনৰ মতে সেই নাম “ঐভবী নাটমন্দিৰ” হব লাগে। সমজুৰা দুগৰাকীৰে বেনে বনী সিবিলাকৰ প্ৰস্তাব দুটিও যুক্তিৰ বলত তেনে প্ৰবল। দুইৰো মাজত যুক্তি-তৰ্কৰ কিৰিকতি উফৰিবলৈ ধৰিছে, কিন্তু কেবে কাকো হটাৰ পৰা নাই। পাচলৈ সেই তৰ্কৰ ধাৰ সাম্প্ৰদায়িকভাবে বৰলৈ ধৰিলে; সেই অহুসৰি উপস্থিত সমজুৰা আপোনা-আপুনি ফাটি দুফাল হোৱাৰ উপক্ৰম হল। মই গতিক বিষম দেখি সম্পাদকীয় ক্ষমতাৰে সিমানতে সভাপতিলুপ্ত সভাৰ বৈঠক উঠাই লৈ সবাকে মিনতি কৰি জনালোঁ যে, সেই বিষয়ে নকৈ ভাবি-চিন্তি আহিবৰ কাৰণে এপৰ কাল সময় দিয়া গ’ল।

চাওঁতে চাওঁতেই সেই পক্ষটোৱে পাখি মেলি পাৰ হৈ গ’ল। আকৌ এখন সাধাৰণ সভা আহ্বান কৰিবলগীয়া হ’ল। এইবাৰ কিন্তু মই আগমৰি আগৰ সমস্তা খণ্ডাবলৈ যুক্তি ব্যৱহাৰে সৈতে সঠক হৈ ললোঁ। দেখিলোঁ মধ্যস্থ এটা পক্ষ প্ৰতিষ্ট নহলে আগৰ সেই দুৰ্জয় দুই পক্ষক নিলগাই নিবন্ত কৰা অসম্ভব। সেই উদ্দেশ্যে বহু চিন্তালোচনাৰ পাচত মই আন এটা মধ্যস্থ নামকৰণ পাতি লৈ গৈ সভাস্থলত আপোচভাবে কথা পাতিবলৈ ছেগ নিদি পোনেই সভাপতি প্ৰস্তাৱ কৰি দিলোঁগৈ ৬জয়দেৱ শৰ্মা পণ্ডিতদেৱক। সভাপতিয়ে সৰ্বসন্মতিক্ৰমে আসন গ্ৰহণ কৰাৰ পাচত মই সম্পাদকৰূপে সভাৰ উদ্দেশ্য ব্যাখ্যা কৰিবলৈ থিয় দিলোঁ। সেই ছেগতে বোৱাবাৰৰ সেই কোবাল বৃদ্ধ বোদ্ধা দুগৰাকীক গা দাঙিবলৈ ছেগ নিদি মই মোৰ সংকল্পিত গুপ্ত প্ৰস্তাৱৰ সপক্ষে খেও খাই পৰাকৈ যুক্তিৰ শব এটি দুটিকৈ মাৰিবলৈ ধৰিলোঁ। তাৰ দ্বাৰাই দেখা গ’ল মই অতৰ্কিতভাবে শৈৱ আৰু শাক্ত সাম্প্ৰদায়িক বিৰোধ ভাবৰ জৰুলীয়া পাখি এটি এটিকৈ সৰুদাই পেলাই সাম্যভাবৰ নিমজ পাখিৰ আৱৰণটি উলিয়াবলৈ পাৰিছোঁ; তাকে দেখি সকলোটিয়ে মোৰ কথা একাধ-পতীয়াকৈ শুনিবলৈ ধৰিলে। সেই সমজুৰা মনোনিবেশ গভীৰ হৈ উঠিছে, এনেতে মই সৱাৰৰে মন বুজি মনতে আলচি বোৱা মোৰ গুপ্ত প্ৰস্তাৱটি ব্যক্ত কৰি দিলোঁ যে, আমাৰ অ. ভা. উ. সা. সভাৰ নাটমন্দিৰটি বি পৌৰাণিক ৰাজ্যত প্ৰতিষ্ঠিত হবলৈ ধৰিছে সেই ৰাজ্যৰ অধিপতি ৰাণ বজাৰ নামেই মন্দিৰৰ নামকৰণ ‘ৰাণ নাটমন্দিৰ’ হওক। শুনাযাত্ৰকে

উপস্থিত সমজুৰাই সমৰ্থনৰ হাত-চাপৰিৰে নামকৰণৰ ভিতৰত খলক লগাই দিলে; পিচ মুহূৰ্ত্ততে আমাৰ সমাজৰ সেই ধৰণী ভাৰবীয়া দুখনে নিজ নিজ প্ৰস্তাৱ পৰিহাৰ কৰি, দুয়ো একেৰেৰে মোৰ প্ৰস্তাৱটি বথানিয়মে অহুমোদন কৰিলে। তাৰ পাচত সভাপতি ভাৰবীয়াই সৰ্বসন্মতিক্ৰমে এই সন্দোঁ শেহৰ প্ৰস্তাৱটি গৃহীত বুলি স্থিৰ পতীৰ দ্বৰেৰে ঘোষণা কৰি নিয়াত সেই ক্ষণ ধৰি “তেজপুৰ অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতি সাধিনী সভাৰ নাম দিব”ৰ সংলগত প্ৰতিষ্ঠিত হোৱা নাটমন্দিৰটিৰ নাম “বাণ নাটমন্দিৰ” হয়; আৰু পাচে পাচলৈ “থিয়েটাৰ”ৰ বতাহে পাই “নাটমন্দিৰ”ৰ অসমীয়া ছালখন উকুৰাই নিয়াত তাৰ ঠাই “ষ্টেজ” নামৰ ইংৰাজী টালিয়ে অধিকাৰ কৰিছে। এতিয়া সেই আলমতে “বাণ নাটমন্দিৰ”টি “বাণষ্টেজ” নামে জনাজাত হৈছে। নামকৰণৰ দুৰ্ব্বোৰ সময়তাৰ পাৰ পাই উঠি উপস্থিত সমজুৰাসকলে সমিল-মিলভাৱে কথা-বাৰ্তা পাতি আনন্দ প্ৰকাশ কৰি আছে, এনেতে সভাপতি ভাৰবীয়াই সভাভঙ্গ ঘোষণা কৰিবলৈ উঠোতেই, সেই সমাজৰ মাজৰপৰা এনে প্ৰস্তাৱ খণহকৰে কৰি উঠিল যে নাম চাই কাম হবলৈ সেই নামকৰণ অহুসৰি সংকল্পিত নাটমন্দিৰত অভিনয় কৰিবলৈ সেই নামৰ এখনি নাটক ৰচিত হলেহে আমাৰ বাহা সম্পূৰ্ণকৈ সিদ্ধি হব। প্ৰস্তাৱটি কাৰ মুখেদি ব্যক্ত হল তাক জানিবলৈ অপেক্ষা নকৰি সমূহ সমজুৰাই গিৰ্জনি মাৰি হাত-চাপৰিৰে সৈতে সমৰ্থন কৰিলে, আৰু সৰ্ববাদীসন্মতৰূপে ততালিকে সি গৃহীত হল। তাৰ পাচত প্ৰশ্ন উঠিল সেই কাৰ্ধলৈ আগবাঢ়ে কোন? ভালেমান পৰ আলোচনা চলাৰ পাচত সমজুৰাসকলে এবাৰ ৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱলৈ আৰু এবাৰ মোটেল চকু দিবলৈ ধৰিলে। সন্দোঁ শেহত আমাক নিমাত দেখি ‘মৌনঃ সন্নতি লক্ষণম্’ সিদ্ধান্ত দি মোৰ প্ৰিয়তম সাহিত্যিক বন্ধু ৬গৌসাইদেৱ আৰু মোৰ ওপৰত “বাণবজ্জা” নাটক এখন লিখি দিয়াৰ ভাৱ স্তুত কৰা হয়।

সিমানতে সেইদিনাৰ আলোচনাৰ সামৰণি মাৰি সভা ভঙ্গ কৰা হয়। সকলোটি ঘৰাঘৰি গল। কিন্তু মই আৰু ৬হেমচন্দ্ৰ গৌসাইদেৱ বহাভাগেই বৈ গলোঁইক। তাৰ পাচত “বাণবজ্জা” নাটকখন ৰচনা কৰা বিষয়ে দুয়ো নিৰলে আলচ পাতিবলৈ ধৰিলোঁইক। আধাৰুটোমান দুয়ো সৰলভাৱে মনোভাৱ ব্যক্ত কৰি দকৈ গমি চোৱাৰ ফলত এই স্থিৰ হল যে নাটকখনৰ ৰচনা যুটীয়া নহৈ গুটীয়াকৈ হোৱাটোহে বাঞ্ছনীয়। কিয়নো এনেকুৱা সমজুৰা কাম সজ্জালত সতকাই সুসিদ্ধ নহয়। এই ভাবি সেই ৰচনা কাৰ্ধতাৰ ইজনে সিজনৰ গালৈ ঠেলিয়া-ঠেলি কৰাৰ ফলস্বৰূপ সন্দোঁ শেহত সেই কাৰ্ধতাৰ মই অকলশৰীয়াকৈ দূৰ পাতি লবলগীয়া হ’ল।

চতুৰ্বিংশ সৰ্গ

জব্বলপুৰ ৰাজ্য

“বন্তি”ৰ অপায় আকৌ পাৰ নোহোৱা হ'ল। “পূৰ্বশত্ৰু মনে জানি” পুৰণি শত্ৰুপক্ষে “বন্তি”ৰ বিপক্ষে আকৌ হ'ল চাৰিফালৈ ধৰিলে। সেই গুপ্ত অভিসন্ধি সিদ্ধি কৰিবলৈ বুলি সেই বিপক্ষ দলৰ নেতাশ্বকপ মোৰ ওপৰবালা বিষয়াই মোৰ খোজপতি অপৰাধ যদি গণিবলৈ ধৰিলে। মই দিনে দহোটাৰ্কে কৈফিয়ৎ দি ভৰণি নোপোৱা হলোঁ। তৎ নাপাই শেহান্তত ‘নৰম-গৰম-পজ্জমিদং’ পদ্ম প্ৰণয়নত ধৰিবলৈ বাধ্য হলোঁ। তাৰ ফলত মোৰ কৈফিয়ৎবোৰ ক্ৰমাৎ আওপকীয়া হ'বলৈ ধৰিলে; আৰু সি বিপক্ষক অন্তৰে অন্তৰে ঘনাই তাত ছেগ বৃদ্ধি দ্বতাহতি বাকি সপক্ষৰ হাঁহি তুলিবলৈ ধৰিলে। সেই সপক্ষৰ সংগঠন হৈছিল ঘাইকৈ এই-কেগৰাকী অগ্ৰণীৰ অসমীয়া সুগুৰুৰ দ্বাৰাই—৷কৃষ্ণচন্দ্ৰ চৌধুৰী মুন্সিপ, ৷ৰবিচন্দ্ৰ বৰুৱা তহচিলদাৰ, নীলকান্ত বৰুৱা জেল দাবোৰা, ৷জয়দেৱ শৰ্মা ‘বন্তি’ৰ সম্পাদক, ৷লক্ষীকান্ত দাস দেৱানী চিৰস্তাদাৰ, ৷বিষ্ণুপ্ৰসাদ আগৰৱালা, ৷ভোলানাথ দাস চবডেপুটী কলেষ্টৰ, ৷ধৰ্মেশ্বৰ গোস্বামী হাই স্কুলৰ চেকেণ্ড মাষ্টৰ, ৷ভবানীচৰণ ভট্টাচাৰ্য (পাচত ৰায়চাহাব), ৷কমলাকান্ত শৰ্মাবৰুৱা (পাচত ৰায়চাহাব, পাৰ্চনেল এচিষ্টেণ্ট, ডি, পি, আই,), ৷মুন্সী আলম-চাহ কলেজৰী চিৰস্তাদাৰ আৰু মাজে সময়ে গোলোকচন্দ্ৰ ভূঞা, ৷বেধাৰাম শৰ্মা (পাচত ৰায়বাহাদুৰ), ৷ৰামবতন দাস (পাচত চৌধুৰী) ইত্যাদি। এইসকলৰ লগৰে যে যয়ো এটা, সেইটো নোকোৱাকৈয়ে লেখত উঠিব বোধকৰোঁ। সেইসকলৰ দৈনিক বৈঠক হৈছিল ৷কৃষ্ণচন্দ্ৰ চৌধুৰী মুন্সিপ ডাঙৰীয়াৰ চ'ৰাত। আটাইটি নাচাপিলেও সবহভাগ নিতৌ চাপ খাই সন্ধিয়াৰ আনন্দ-মিলন হয়। মিলনত সততে অসমীয়া সামাজিক আৰু সাহিত্যিক বিষয়ে কথা-বাৰ্তাৰ ছলতে আলোচনা চলিছিল। সেই আলোচনা চালনীৰে মোৰ কৈফিয়ৎ-বোৰ নিতৌ চলা-জৰা হৈছিল। সেই আলমতে মোৰ আওপকীয়া কৈফিয়ৎবোৰে কেতিয়াবা আউল লগায় বুলি তাক তপতে তপতে আউটি খোৱাৰ ৰীতি চলিছিল। এয়ে সেই কালৰ তেজপুৰীয়া অসমীয়া সমাজৰ গঠন আৰু সামাজিক কাৰ্য প্ৰণালীৰ নিদৰ্শন। এনেতে এদিন ঘপহ কৰে ষিলঙৰপৰা সংবাদ আহিল মই বোলে চৰ্কাৰী কামত জব্বলপুৰলৈ যাব লাগে। মই অসম উপত্যকাৰ চাৰিজন শিক্ষক তালৈ লৈ গৈ “দেশী কছৰত” শিকাই আনি সেই বিষয়ক এখন “মেছুৰেল” লিখি দিব লাগে। মোৰ মূৰত স্বৰ্গ ভাগি পৰাৰ নিচিনা হ'ল। নিঃসন্ধান মই বহুকালৰ মূৰত সন্ধান এটি(আগতে চিনাকি দি অহা মোৰ প্ৰথম) কল্পা ক্ৰীমতী নিৰ্মলা আইমেট) পাই সেই চালুকীয়াটিৰে সৈতে মোৰ মনে আপোন-পাহৰা হৈ উঠিল থাকোতে সেই নিষ্ঠুৰ বাতৰিত মই মৰ্মাহত হলোঁ। মোৰ মন গ্লান পৰাৰ লগে লগে আয়াৰ সেই সন্ধিয়া সন্মিলনীখনিও গ্লান পৰিল। ক্ষতকীয়া যদিও বিপক্ষৰ মুখত হাঁহি বিৰিজিছিল, কাৰণ ছমাহলৈ হলেও মই চকুৰ হল নিবিলাকৰ আগৰপৰা আঁতৰ হ'ম। সেই

ছেগতে সিবিলাকে হয়তো মোৰ অল্পপৰিস্থিতিত মোক অভিযোগৰ জুটিত পেলাবলৈ কাঁহ পতাত হুচল হোৱাটোও সেই হাঁহিৰ আন এটা কাৰণ।

পিচে তাৰ কেদিনমানৰ পাচতে অসমৰ শিক্ষা বিভাগৰ ডিবেক্টৰ মি: বুথ চাহাব আহি ভেজপুৰত উপস্থিত। অন্ধ বিভাগৰ পাতনি আঁচনিত বিভোল সেই অগাধ পণ্ডিত পুৰুষজনৰ ছনাই চিনাকি দিয়াৰ সন্ধ্যা নাই। এওঁৰ মূৰটো বোলে চৰকাৰে দহহাজাৰ টকাত কিনি থৈছিল। কিন্তু পুৰুষজন ভোলানাথ। অলপ অকৰা চানেকীয়া বুলিলেও বচাই কোৱা নহব হবলা। তেওঁ বেতিয়াই যি বুলি যি বাট চকু মুনি ধৰাদি ধৰে তাৰপৰা তেওঁক আনবটীয়া কৰাৰ সাধ্য নাই,—আপদ-বিপদৰ খাল-নাথ থাকিলেও জঁপিয়াই-লক্ষিয়াই তাক চেৰাই যোৱা তেওঁৰ দস্তৰ। কোনোজনকে কেনেবাঁকৈ নিজৰ ফলীয়াতকৈ তেওঁক বাট লগাই দিব পাবিলে যদি সেইজনে কৰ্ম সাধিলে বুলি ধৰিব পাৰি। তেওঁৰ উদ্দেশ্য অনায়াসে সিদ্ধি হয়। এই ধৰণৰ মনমোজী লোক আছিল ডিবেক্টৰ ডাক্তৰ বুথ চাহাব। দ্বিতীয়দিনা তেওঁ আহিল মোৰ স্কুল (নৰ্মাল) চাবলৈ। লগতে পিচ লাগি ডেপুটী ইন্স্পেক্টৰ হাবান বাবুও আহিছিল। জবৰজং ডাক্তৰ বুথ চাহাবে স্কুল সোমায়ৈ মোৰ কাৰ চাপি গৈ আঁঠুত হাতেৰে ভেজনি লৈ চাপৰি মোৰে সৈতে সমান চাপৰ হৈ লৈ জুই যেন চকুঘোৰ পৰিপূৰকৈ মেলি মোৰ মূখৰ ওচৰত মূখ দি হাঁকি মাৰি স্থথিলে, “Who you?” ময়ো হাঁকিত হাঁকি নপৰি আৰু অকপো নহটি গিৰিগাই উত্তৰ দিলোঁ, “I am Headmaster of your this school, sir.” মোৰ জবাবত তুটু হোৱাৰ চিন দেখুৱাই ৰেখ এটিমান মিচিকিয়াই (ডাক্তৰ বুথৰ হাঁহি দেখিবলৈ বিবলবো বিবল) গিৰিপ কৰে পোন হৈ পোন চাটে গৈ মোৰ সোঁহাতে পাৰি খোৱা চকিখনত হৰ্ষ কৰে বহি, এই বুলি পৰিদৰ্শন আৰম্ভ কৰিলে, “Well, Headmaster, what can I do for you?” চম্ভৱী যেনকৈ দুৱাৰদলি ৰখীয়া হৈ থিয় দি থকা ডেপুটী হাবানচক্ৰ দাসগুপ্ত বাবুৱে সেই ছেগতে চোঁচা মাৰি চাপি গৈ মেজৰ ওপৰত থকা স্কুলৰ বেজেটবী বহীবোৰৰ মাজৰপৰা শিক্ষকৰ হাজিৰা বহীখন চাহাবৰ আগত মেলি দি গুণ-গুণীয়াতকৈ হু-আবাবমান এইভাৱে কলে যে হেড মাষ্টৰে স্ব-ইচ্ছাৰে কেতিয়া আহে, কেতিয়া যায়, কেই ঘণ্টা পঢ়ায়, ইয়াৰপৰাই বুজা যাব। পৰিদৰ্শনত চাই যাওঁতেই সততে পোনেই আন্দোৱাহতহে চকু পৰে। এদিন সোনকালে স্কুল ছুটি দিয়াৰ আন্দোৱাহ ধৰি ডিবেক্টৰে মোক টান মূৰীয়াতকৈ স্থথিলে, সেইদিনা কিয় গিমান সোনকালে স্কুল এৰি গৈছিলো মই? মই ততালিকে উত্তৰ দিলোঁ, ডেপুটী কমিচনাৰে পতা দৰবাৰ মিটিং এখনত মই উপস্থিত হবগৈলগীয়া হৈছিল কাৰণে। টোঁ যেন বৰমূৰা বুথ পকি জঁকি গৰ্গৰাই উঠিল, “What business you had with Durbar!” সেই দ্বিতীয় ছেগত আৰু একেৰি উঠে পাই ডেপুটী বাবুৱে মাত লগালে, “He himself holds his Durbars every day in this room, on this table.” এই বুলি মোৰ মেজৰ ওপৰৰ ব্ৰাটি কাগজৰ ঢাকনিচটা দাঙি চাবলৈ তেওঁ সৰ্কেত দিলে। সেই অহুসৰি ডাক্তৰ বুথে ঢাকনিখনত হাত দিছে, এনেতে উপায়ান্তৰ হৈ ময়ো টান মূৰীয়াতকৈ এই বুলি মাতি উঠিলোঁ, “I take strong exception

to this sir, it is not of English etiquette.” চাহাবে মোৰ মুখলৈ নিম্বিমান ভেলেৰা লাগি চাই থাকি চকিবপৰা ঘপহ কৰে উঠি ধক্কেৰে মোক গোটাচেৰেক টান কথা শুনাই থৈ গৌ গৌ কৰে ওলাই গুচি গ'ল ; পিচে পিচে বধজয়ৰ মহানন্দত হাঁহিভৰা মুখেৰে ডেপুটী হাবান বাবুৰেও লব ধৰিলে । সেইদৰে আঁতৰি যোৱাত বন্ধা পৰিলোঁ । চাকনিখন দাঁ খোৱা হলেই 'বক্তিত'লৈ লিখি থোৱা সম্পাদকীয় টোকা গোটাডিয়েক ওলাই পৰিলহেঁতেন । কিন্তু ডিবেক্টৰৰ সেই টান কথাত মই বিবম অপমান বোধ কৰি ততালিকে কাম ইন্তফা দিবলৈ মনস্থ কৰি হাতত কাপ তুলি ললোঁ । এনেতে মোৰ থকৰ মূৰত শান্তিপানী চটিয়াওঁতা বন্ধু, সেই সময়ৰ হাই স্কুলৰ এচিটেট মাষ্টৰ ৮কমলাকান্ত শৰ্মা বৰুৱা (পাচত ৰায়চাহাব, ডিবেক্টৰ চাহাবৰ পাৰ্চনেল এচিটেট) আহি উপস্থিত । তেওঁ মোক বিস্তৰ বক্তিত দি শাস্ত কৰি লৈ এই সিদ্ধান্ত দিলে যে আমাৰ সন্ধিয়া সন্মিলনীৰ অহমোদন নোপোৱাকৈ মই সেই কাৰ্য কৰাটো যুক্তত নহ'ব । গতিকে অগত্যা ক্ৰান্ত হলো । কিন্তু বথাসময়ত সন্ধিয়া সন্মিলনীয়েও মোৰে সৈতে ভালোমান পৰলৈ যুক্তি-তৰ্ক কৰি সদৌশেহত সেই সেই বিষয়ত মোক সমৰ্থন কৰিলে । সেই সমৰ্থনৰ বল পাই মই পিচদিনা স্কুললৈ গৈয়েই লিখি লৈ যোৱা ইন্তফা পত্ৰখন ৮বিৰাম নামে স্কুল চকীদাৰৰ হাতত ডিবেক্টৰ চাহাবলৈ দি পঠিৱালোঁ । তেতিয়া তেওঁ মোৰ স্কুলৰে সৈতে একেটা টোলতে একেকটি হৈ থকা মজলীয়া অসমীয়া স্কুলৰ প্ৰথম শ্ৰেণীত এহালিচামান জোৰা পুৰণ অৰু এটা দি থৈ বিভোল হৈ বহি আছিল । ইন্তফা পত্ৰ পঢ়ি চায়েই ডাক্তৰ বুধ চমক খাই ধৰপ কৰে উঠি ঢপলিয়াই অহাদি আহি মোৰ স্কুলত মোমালাহি । সোমাই পোন-চাটেই আহি মোৰ বাউসিত ধৰি মৰমেৰে গাত হাত ফুৰাই কোমল মিঠা মাতেৰে হুঁদিলে, “Oh master, you are offended ? And why ?” মই গহীনাই উত্তৰ দিলো— “Yes sir, I am really sorry for your harsh words in presence of my worst opponent, at the cost of my self-respect, which I value far above this subordinate situation.” ভোলানাথ বুধে মোক তেওঁৰ বুকুলৈ ভিৰাই নি সাৰটি ধৰি গাত হাত ফুৰাই আকৌ চেনেহ লগাই কবলৈ ধৰিলে, “Well Headmaster, kindly excuse me—I did not know him to be your opponent ; however, rest assured, I attach no importance to his ill advice against you, if any.” মই ভাবে ধৰা হৈ নিমাত হৈ ব'লোঁ । তেওঁ কিন্তু ঘূৰি ঘূৰি উৰিয়ভাৰে মোক এই বুলি পেৰিবলৈ ধৰিলে—“My friend, say, you have excused me and withdrawn your resignation.” মই অগত্যা কওঁ নকওঁকৈ কলোঁ, “Yes sir, I withdraw my resignation.” শুনা মাজকে খলখলাই এটা আপুৰুগীয়া হাঁহি মাৰি মোৰ হাতত ইন্তফা পত্ৰখন গুজি দি ভোলানাথ বুধ ওলাই বেগাবেগিকৈ আকৌ মজলীয়া স্কুলত সোমালগৈ ।

সেই বাজাত ডিবেক্টৰ ডাক্তৰ বুধ চাহাবৰ লগত চকৰ ফুৰা কেৰাণী (tour clerk) আহিছিল তেজপুৰ নৰ্মাল স্কুলৰ পূৰ্ববৰ্তী হেডমাষ্টাৰ মোৰ সময়ীয়া ছাত্ৰবন্ধু ৮দুৰ্গাধৰ বৰকটকী (পাচত ৰায়চাহাব, অসম উপত্যকাৰ স্কুল ইন্স্পেক্টৰ) । তেজপুৰ পৰিৱৰ্তনত থকা বাকী

তিনিদিনৰ ভিতৰত দিনে হুৰাকৈ বৰকটকী মোব বহালৈ অহা-যোৱা কৰিব লগাত পৰিছিল, তেওঁৰ কৰ্তা ভোলানাথ চাহাবৰ আদেশমতে মোব মন বুজি থাকিবলৈ, মই ভেপুটচেনত জৰুলপুৰলৈ যামনে নাযাম ? আৰু যোৱাটো ঠাৱৰ হলে ভিবেক্টৰ বুথ চাহাবৰ লগতে একেখন জাহাজতে গোৱালপাৰালৈকে যাবলৈ সুবিধা হৈ উঠিব নে দূৰ্ঠ ? শেহৰ দিনা বৰকটকীক মই যোৱাটো ঠাৱৰ বুলি খাটাং মত দি উঠি, অল্পতাপৰ হুমুনিয়াহ কাঢ়ি কলৌ, “ভাই মিজৰ মুখে ভাল শব্দক শালিলা অলময়ত মোক জৰুলপুৰলৈ গৈলি।” তেওঁ সবল সহানুভূতিৰে সৈতে তেওঁৰ বাতাবিক নাবীস্থলত কোমল মাতেৰে উত্তৰ দিলে, “কি কৰিবা ভাই, হৰিণাৰ গাৰ মকছেই শব্দ। কিন্তু প্ৰকৃততে মই নহয়, সেই হুমুৰ গুৰি পোনাওঁতা বিলং অফিচৰ বজ্জাত কৰ্তাহে, ময়ো অফিচত বা বকীয়া শালৰ মাজত অকলশৰীয়া অসমীয়া শিজিহে জানিবা।” কবলৈ পাহৰিছো, সেইকালত বিলং অফিচত ভিবেক্টৰ চাহাবৰ অফিচত এচক মাটিমাহৰ আজ্ঞাত টোপাকৈ এটোপা খাৰণিৰ ছিটা ৷ দুৰ্গাধৰ বৰকটকী,—একেটি মাথোন অসমীয়া কেৰাগী আছিল।

যি হওক, জৰুলপুৰ ভেপুটচেনৰ বাতৰি পোৱা দিন ধৰি সাদিনীয়া গুণনি-ভাবনিৰ পাচত সদৌশেহত মোব আপুৰুগীয়া সন্তানটি আৰু মাউৰা ভাগিন কেইটিৰে (শ্ৰীমান সুবেন, মহেন, ছমলি গোহাঞিদেউহিত আৰু ৷সক আইদেউ) সৈতে মোৰ কোমল বয়সীয়া সংসাৰৰ ধাৰ ছবুজা মৰমৰ ভাৰ্য্যক পিতৃ দেউতাকৰ তদাৰধানত গতাই থৈ গধুৰ হিয়াৰে ঘাওঁ-নাঘাওঁকৈ গৈ, জৰুলপুৰ যাত্ৰালৈ বুলি জাহাজত উঠিলোঁগৈ।—ই মোৰ জীৱনত এটা অতি উগল-থুগলৰ ক্ষণ। শ্ৰীমান ৰতিকান্ত বৰুৱা, হৰিণৰ ৰহমান আৰু নাথুৰাম গগৈ এই তিনিজন শিক্ষাৰ্থী শিক্ষক লগত লৈ গৈ জাহাজৰ তলৰ খাপৰ মজিয়াত ভৰি দিছোঁগৈ মাথোন, এনেতে আমাৰ ভিবেক্টৰ ভোলানাথ বুথ চাহাবে ওপৰৰপৰা উকলীকৃত হৈ হাবি ভান্ধি বেগ দিয়া গজেন্দ্ৰৰ দৰে আগত পোৱা যাত্ৰী, খালাচী আদিক মহতীয়াই নামি আহি খটখটীৰ শেহৰ খাপি পাওঁতেই মোৰ মূঠলৈ চাই খলখলাই হাঁহি এই বুলি আদৰি নিলেহি, “Hallo ! you have come at last ? I am so very pleased !” বৰকটকীদেৱৰ সেই ক্ষণৰ অগায় উটাই নিয়া মিচিকিয়া মোহিনী হাঁহিটি আজিও মোৰ সৌৱৰণীত তিৰবিৰাই জিলিকি আছে।

কবলৈ পাহৰিছো, জৰুলপুৰ যাত্ৰাৰ আগদিনা মোৰ প্ৰজ্ঞাস্পদ পণ্ডিতদেৱৰ (‘বন্তি’-সম্পাদক ৷জয়দেৱ শৰ্মা পণ্ডিত) ওচৰত বিদায় লোৱাৰ কথা। সেই এদিনা মাথোন সেই সন্মানস্ব পুৰুষৰ মুখখনিত মই এটি বিবাদৰ বেধ দেখা পালোঁ। তেখেতে মনটি আমোলাই অগত্যা মোক বিদায় দি কলে, “বাক বাওকগৈ, ঈশ্বৰে ডালে-কালে আনকগৈ, বন্তিলৈ নাপাহৰিব মাথোন।” মই এটি সন্তাপৰ হুমুনিয়াহ কাঢ়ি গেথগেগীয়া মাতেৰে উত্তৰ দিলোঁ, “বন্তিলৈ পাহৰিম। নাপাহৰো, জীৱনত সৌৱৰণী আছে মানে। বেতিয়াই যি কোনো প্ৰলম্বত, যি কোনো বিঘ্নত আপুনি মোৰ পৰামৰ্শৰ প্ৰয়োজন বোধ কৰিব তেতিয়াই মোলৈ লিখিব, নাইবা অতি জৰুৰী হলে টেলিগ্ৰাফ কৰিব, মই অনতি পলমৰে তাৰ সমিধান দিম, বা পাৰ্থমানে সম্ভৱপৰ প্ৰতিবিধানৰ উপায় কৰিম।” ইমানকে কোৱা-কুই কৰি দুয়ো ছকালে এৰা-এৰি হলোঁক।

ডেকপুৰৰপৰা দুবাতি ডেৰ দিন গৈ পুৱা দহমান বজাত জাহাজ গোৱালপাৰ ঘাটত চাপিলগৈ। জাহাজৰ ওপৰৰপৰা দেখিলোঁ, ডিব্ৰুগড়ৰ চাহাবক পাৰলৈ নমাই আগবঢ়াই নিবলৈ বুলি মোৰ বহু দিনৰ চিনাকী অসমীয়া তেজীয়া ডেপুটী ইন্স্পেক্টৰ ৮শীঘৰ বৰকাকতি এখন গুলৈয়া নাৱেৰে বোটৰ কাষ চাপি আহিব লাগিছে; কাৰণ পানী ভৰাং হেতুকে পানী-ফুৰলিৰ পৰা এশ গজমান আঁতৰত জাহাজ লগোৱা হৈছিল। সেই ছেগতে মোৰ জিন্মাত জৰুলপুৰলৈ যাবলগীয়া চতুৰ্থজন শিক্ষাৰ্থী শিক্ষক শ্ৰীমান বিপিনচন্দ্ৰ পুৰকায়স্থ আমাৰ লগ লাগিলহি। গোৱালপাৰত নামিবৰ বেলিকা ডঃ বৃথ চাহাবে বাৎসল্যভাৱে মোৰ গাত ধৰি মৰম লগাই ইংৰাজীত এই বুলি বিদায় ললে, “ভালে-কালে বোৱাগৈ। ঈশ্বৰ তোমাৰ সহায় হব। কোনো কথাত ভয় নকৰিবা। মোক লাগ বুলিলেই পাবা, মাথোন টেলিগ্ৰাফ এটাৰ বন। মোৰ ঠিকনা সদায় পাই থাকিবা; সম্প্ৰতি ইয়াৰপৰা এসপ্তাহৰ ভিতৰতে মই দিল্লীলৈ যামগৈ, মহাৰাজ সপ্তম এডোৱাৰ্ডৰ অভিষেক উপলক্ষীয় দৰবাৰত উপস্থিত হবলৈ।” মোৰ সমনীয়া বন্ধু বৰকটকীয়েও এটি চেনেহৰ আলিঙ্গন দি বিদায় ললে। আমি সেই জাহাজতে গৈ গৈ দুদিন-দুবাতি এবেলাৰ পাচত সন্ধিয়া পৰত গুৱালপাৰ পালোঁগৈ। তাৰপৰা বেলেৰে গৈ পিচদিনা পুৱা দহমান বজাত কলিকতা পালোঁগৈ। তাতে ‘হিন্দু আশ্ৰম’ত এবেলা এৰাতি জিৰাই পিচদিনা আবেলি বেলিকা বেলত উঠি জৰুলপুৰ উদ্দেশ্যে যাত্ৰা কৰিলোঁ। বেল গৈ পিচদিনা পুৱাবেলিকা বিলাসীপুৰ আড্ডাত বসলৈ। তাতে বেল সলাই আন এখন বেলত উঠিবৰ কাৰণে আমি যাত্ৰীবিলাক নামি পৰিলোঁ। এবেলাৰ কাৰণে নামি ভাত-পানী খাবলৈ দিহা লগালোঁ। আৰু ইতিছেগতে গৰুগাড়ীৰ টঙাত উঠি মই বিলাসীপুৰ নগৰখন চাই আহিলোঁগৈ। ভাত-পানী খাই উঠি নানা ঠাইৰ নানা যাত্ৰী একেঠাই হৈ একেটা মুকলি ঘৰতে বহি জিৰাইছোঁ, এনেতে এঘোৰা অতি সুশ্ৰী নৱদম্পতী যাত্ৰীৰ ওপৰত চকু পৰাত মোহ লাগি দুয়োটিকে মই চাই বুলোঁ। সিবিলাক দুটিয়েও মোৰ মুখলৈ চাই বৈছে, এনেতে পি. ই. উ. বেলৰ বিজি শুনি আটাইবিলাক গিৰিপু গিৰিপুতকৈ উঠি বেলত লৰালৰিকৈ উঠিবলৈ সঠম হলোঁকৈ,—নীৰে অচিনাকী চিনাকী সেই যুগলমুৰ্তি মোৰ হিয়াতে বৈ গ’ল, আজিও আছে। তাৰপৰা আকৌ এবেলা এৰাতি এবেলা গৈ জৰুলপুৰ পালোঁগৈ। ষ্টেচনত নামিছোঁ মাথোন এনেতে এডাল হাতী ফঁই যেন দীঘল বচা দু-মূৰে দুটা চিপাহীয়ে টানি ধৰি আমাক আগচি ধৰিলে। আমি অবাৰ। পিচে অলপ পিচতে এজন ইউৰোপীয়ান পুলিচ চাহাব আহি পৰিল। তেওঁৰ পৰা জানিব পাৰিলো যে সেই অকলত স্নেহ বোগৰ প্ৰকোপ চৰা হোৱা হেতুকে নাম-ধাম লিখি নোলোৱাকৈ কাকো কলৈকো যাবলৈ এৰি দিয়া নাযায়। মই গভিক বুজি ততালিকে উত্তৰ দিলো বোলো, “আমি অসমৰপৰা আহিছোঁ, ফুলাৰ চাহাবৰ মাছহ।” বহলাই কোৱাৰ সকাহ নাই, ফুলাৰ চাহাবৰ নাম লোৱা মাতে পুলিচ চাহাবজনে আৰ্হে-বেৰ্হে আমাক লগত লৈ গৈ এটি জিবসি ঘৰত স্নানৰকৈ দিহা লগাই থলেগৈ। জৰুলপুৰত তাৰ দুতপূৰ্ব কমিচনাৰ মি: ফুলাৰ চাহাবৰ বৰ নাম।

পঞ্চবিংশ সৰ্গ

আদবালী বহুত

আমি সেই জিবনিঘৰতে প্ৰবহুৱাব ছপৰীয়াৰ ভোজন সমাপন কৰি উঠি কষ্টক কাল জিৰাইছো মাথোন, এনেতে সেই বেগৰে পুলিচ চাহাবজন আহি উপস্থিত। মই অতি চমুকৈ আমাৰ জবলপুৰ আগমনৰ উদ্দেশ্য ব্যাখ্যা কৰি, তেওঁৰ পৰামৰ্শ বিচাৰিলো আমি কি সহজ উপায়েৰে আমাৰ আগন্তুক কাৰ্যক্ষেত্ৰত নামিব পাৰিম। তেওঁ সহানুভূতিযুক্ত মূখ আমোলনিৰে সৈতে সমিধান দিলে যে উপস্থিত সমস্তাত তেওঁ আমাক সেই বিষয়ে উপায় বুধি দিবলৈ অপাৰগ, কাৰণ প্লেগ সংক্ৰামক ব্যাধিৰ প্ৰকোপত সেই সময়ত জবলপুৰ সদৰৰ অকিচ-কাছাবী, ফুল-কলেজ আদি অনিশ্চিতভাৱে বন্ধ; তেওঁ মাথোন ইমানকে সহায় কৰিব পাৰিব যে যুগুত ব্যৱস্থাৰ অৰ্থে মোক লগত লৈ গৈ ডেপুটী কমিচনাৰ চাহাবৰ আগত মোক ভেটাই দিবগৈ। সেইবাবে মই তেওঁৰ শলাগ লৈ কলৌ, যে সিমানখিনি উপকাৰ পালেও বহুত বুলি মানিম; কিয়নো মই গৱৰ্ণমেণ্ট ডেপুটেনচনত যোৱা এজন কৰ্মচাৰী, গতিকে চৰকাৰী কাকত-পত্ৰাদি জিলাৰ গৰাকীক দেখুৱাব পাৰিলেই আমাৰ কাৰ্যৰ নিশ্চয় এটা গতি লাগিব। সেই অল্পসৰি মোৰ শিক্ষাৰ্থী শিক্ষককেজনক জিবনি বহাতে ধৈ, মই পুলিচ চাহাবজনৰে সৈতে গৈ ডেপুটী কমিচনাৰ চাহাবৰ বঙলাত উপস্থিত হলোঁ। ডেপুটী কমিচনাৰ চাহাবে আখে-বেখে মোক ভিতৰলৈ মাতি নি বহুৱাই লৈ, মই লগত লৈ যোৱা চৰকাৰী কাকত-পত্ৰ পঢ়ি চাই এই বুলি আক্ষেপ কৰি উঠিল, “Oh I am so sorry, I can't help you; all offices are indefinitely closed owing to raging of plague at present. However some arrangement must be made for you!” এই বুলি তেওঁ ততালিকে কলেজৰ একটি অধ্যক্ষ অধ্যাপক বেংলাৰ মি: পি. চি. দত্ত চাহাবলৈ এখন চিঠি লিখি দি, সেই পুলিচ চাহাবৰ সাহায্যত মোক দত্ত চাহাবৰ বঙলালৈ পঠিয়ালে। আমি গৈ পোৱা মাত্ৰকে দত্ত চাহাবে অতি ব: মনেৰে কাৰ্যতৎপৰ হৈ আমাৰ লগতে সেই জিবনি বহালৈ আহি আমাক অনতিপলমে নি কলেজৰ গাতে লগা উন্ন: বোৰ্ডিঙত দিহা লগাই থলেগৈ। সেই দিহামতে আমিও আমাৰ ধোৱা-শোৱা আদিৰ স্তুবিধা-জনককৈ দিহা লগাই লোঁহক। তাৰ পাচত সেই স্তুবহল কলেজ বোৰ্ডিঙৰ চাৰিওফালে চহু জুৰাই চাই এনে লাগিল, যেন আমি এটা আহল-বহল নিজ্ঞান ফাটেকত সোমালোঁগৈ। ছপুৰামান মাটি জোৰা সেই টোলৰ দক্ষিণ সীমা জুৰি প্ৰকাণ্ড কলেজ ঘৰটো; পূব আৰু উত্তৰ সীমাত দুশাৰী ছাত্ৰ বহা বা বোৰ্ডিং আৰু পশ্চিম সীমাত এখন ধোৱা বস্তৰ গোলা আৰু এখন ছাত্ৰৰ লাগতিয়াল বিবিধ বস্ত্ৰ বেচা দোকান; তাৰ উত্তৰ-দক্ষিণ দুমূৰে দুটা কলেজৰ আৰু বোৰ্ডিঙৰ চৌকীদাৰ, চাপৰাটী আৰু অস্ত্ৰান্ত্ৰ আলম্বা চাকৰ-নাকৰ আদি থকা দীঘলীয়া ঘৰ; মাজতে প্ৰকাণ্ড চাপৰি, তাতে ছাত্ৰবৰ্গে পুৰা গধূলি বল, ফুটবল, টেনিচ,

ক্ৰিকেট, কছবং আদি ব্যায়াম অভ্যাস কৰাৰ চিন্তাৰ আছে, কিন্তু তাৰ কাৰ্য আৰু কাৰ্য-কাৰক নাই,—কেউগিনে শূন্ত ! শূন্ত !!—চাই চাই চাই থাকোতে মোৰ গৌৰৱশীত “I am monarch of all I survey” ইংৰাজী কবিতাকাকি তিববিতাবলৈ ধৰিলে, মই উদাস ভাবৰ এটা দীঘলীয়া হুমুনিয়াহ কাঢ়ি উঠি ততালিকে মোৰ মন ওমলোৱা উপায়-বুধি কাৰ্য-তৎপৰতাত ধৰিলোঁ। বি হওক, সববৰহী দস্ত চাহাবে কথা দি যোৱা অহুসৰি পিচদিনা-ৰেপৰা পুৱা-গধূলি আহি এক-আদমষ্টাকৈ মোৰে সৈতে বিবিধ বিষয়ক কথা-বাৰ্তা পাতি আমাৰ মনৰ অশান্তি শাম কটাবৰ চেষ্টাত ধৰিলে ; মই নিজেও লগত লৈ যোৱা অসমৰ এণ্টেঞ্চ পৰীক্ষাৰ প্ৰশ্নোত্তৰ কাকতৰ টোপোলা মেলি লৈ, হাতে-কামে লগা হৈ মনক দুখ-চিন্তালৈ আজৰি নিদিবলৈ উপায় উলিয়াই ললোঁ। শিক্ষাৰ্থী শিক্ষক চাৰিজনকো সেই স্বহৃদ খেলচাপৰিত অসমীয়া ৰংধেমালি আদি কৰি দিবিলাকৰ মনত উলাহ লগাই থাকিবলৈ দিহা লগাই দিলোঁ।

এইভাৱে কেদিনমান গৈছে, এনেতে এদিন এখন ‘বন্তি’ৰে সৈতে ৬জয়দেৱ শৰ্মা পণ্ডিতদেৱৰ এখন চিঠি পাই চিন্তাত তল গলোঁ। সেই ‘বন্তি’খনত প্ৰকাশিত হোৱা এখন ‘প্ৰেৰিত-পত্ৰ’ৰ কেইগৰাকীমানৰ তলত আচমৰা কথাৰে সৈতে পণ্ডিতদেৱৰ চিঠিৰ কথা বিজাই চাওঁ যে পত্ৰত ছপা হোৱা “আদৰাঙ্গী” শব্দ এটাৰ বাবে অপমানিত বোধ কৰি আৰু অত্যন্ত কষ্ট হৈ শিৱসাগৰৰ ‘ডিমচাইল্ড’ বকালী ডেকা এজনে ‘বন্তি’ সম্পাদকৰ বিৰুদ্ধে এটা মানহানিৰ গোচৰ কৰিছে। সেই অভাৱনীয় আপদত মোৰ পৰামৰ্শ বিচাৰি সম্পাদক পণ্ডিতদেৱে সেইখন জৰুৰী চিঠি মোলৈ লিখিছিল। শিৱসাগৰৰ ৬গঙ্গাগোবিন্দ ফুকন চাহাব প্ৰমুখ্যে কেইজনমান ‘বন্তি’বান্ধৰ আৰু তেজপুৰৰ জনদিয়েক ‘বন্তি’ৰ পৃষ্ঠপোষক আৰু হিতাঙ্গী ভৱলোকে পণ্ডিতদেউক পৰামৰ্শ দিছিল ‘বন্তি’ত ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা প্ৰকাশ কৰি গোচৰটো মিটমটি কৰিবলৈ, পিচে তেনেবোৰ উপযাচি দিয়া পৰামৰ্শলৈ আওকাণ কৰি তেখেতে তলে তলে মোৰ পৰামৰ্শ পাবলৈ বুলি ততালিকে মোলৈ সেই চিঠি লিখে। বিষয়টোৰ সাৰ টোকা এই—তুমি পুৰুষমান শিৱসাগৰত বাসকৰা ডিমচাইল্ড বকালী ঘোষ পৰিয়ালৰ ডেকা প্ৰাৰ্থী এজনে স্থানীয় সমান শিক্ষিত অসমীয়া ডেকা প্ৰাৰ্থী এজনক চেৰ পেলাই স্থানীয় গৱৰ্ণমেণ্ট হাইস্কুলত মাষ্টৰী চাকৰি এটা লাভ কৰাত, অসমীয়াজনে বোহ পাতি এই বুলি গৰ্গৰাই উঠিল, “উঃ একেসমান যোগ্যতাৰ প্ৰতিযোগিতাত আদৰাঙ্গী প্ৰাৰ্থীয়ে অসমীয়াক চাট পেলাই চাকৰি পায়। ই কেনে অবিচাৰ !” মই বিমোৰ হৈ ভালেমানপৰ মূৰৈ গুণি-ভাবি চাই পণ্ডিতদেউলৈ এই পৰামৰ্শৰে সৈতে সমিধান দি পঠিৱালোঁ, “ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা বাহনীয় নহয়, বৰঞ্চ আদালতৰ স্ববিচাৰ প্ৰাৰ্থনা কৰাটোহে শ্ৰেয়ঃ। মোৰ মনেৰে এইভাৱে বিচাৰকৰ আগত কৈকিয়ৎ দিলেই গোচৰ ফুচ্কা হৈ বাব আৰু অবাচিত মিটমাটৰ ফল পোৱা বাব। যেনে সেই ‘আদৰাঙ্গী’ শব্দটো প্ৰকৃততে আদৰাঙ্গী নহয় আদৰাঙ্গীহে ; ভালকৈ বগি চালেই বুজা বাব, আদৰাঙ্গী শব্দই বাকী বা সাকী ভাব বৰ্ত্তাক বা ভাষা কৰ্ত্তা দোভাবীক বুজায় ; এতেকে সেই শব্দই কাৰোবাৰ মানহানি কৰিছে বদি লেখক আৰু শুচৰীয়াৰ মান সমানে হানি কৰিছে ; সেই-

বাবে অকল এপক অকলে বিতুষ্ট হোৱাৰ কোনো হুক্তি নাই। কিয়নো সাজিভাৱৰ ভব যুটীয়া ভাৱী ছজনৰ ওপৰত সন্মান পৰে। সেই সত্য অৰ্থমূলক শব্দ প্ৰয়োগৰ বাবে পত্ৰলেখক সাম্য-ভাৱৰ বাবে প্ৰশংসনীয়হে।” সিংহৰ নিচিনা সাহী পুৰুষ ৮জয়দেৱ শৰ্মা পণ্ডিতদেৱে মোৰ সেই পৰামৰ্শকে সাৰোগতকৈ লৈ কাকো একো নকৈ আপোনমনেৰে শিৱসাগৰলৈ গৈ মেজিষ্ট্ৰেটৰ আদালতত বুকু ফিলাই থিয় দি নিতীক চিত্তেৰে ওপৰত আভাস দিয়া কৈফিয়ৎ জবাব দিলেগৈ। আমাৰ পক্ষৰপৰা চহাল-জবাবৰ কাৰণে উকীল ধৰা নাই; কিন্তু অপৰ পক্ষই সেইকালৰ নামজলা প্ৰধান উকীল ৮অক্ষয়কুমাৰ ঘোষ বি. এল. মহাপয়ক থিয় কৰাইছিল। পিচে ‘বক্তি’ৰ সম্পাদক পণ্ডিতদেৱৰ কৈফিয়ৎ শুনি অসমীয়া ভালকৈ বুজা সেই প্ৰখ্যাত বঙ্গালী উকীলজন অবাৰ হল আৰু অসমীয়া মেজিষ্ট্ৰেট হাকিমজনে ধলুখলাই হাঁহিবলৈ ধৰিলে। অভিমানত ওকলি থকা বিপক্ষল জয় পৰিল। গোচৰ ডিচ্‌মিচ্‌ হোৱাত বণজয়ী জয়দেৱ পণ্ডিতদেৱৰ বন্ধা মুখ আনন্দত সজিয়াৰ বেলি যেন বন্ধা হৈ উঠিল; আৰু অপৰ পক্ষৰ মুখ অহুতাপৰ ভাপত ডেই ক’লা পৰিল। প্ৰকাশ্য পণ্ডিতদেৱে তাৰেপৰা অনতিপলমে বিজুলী বাতৰিৰে মোক সেই বণজয়ৰ শুভসংবাদ জ্ঞাপন কৰিলে;—মই উপস্থিত কেইবাটাও সমস্তাপূৰ্ণ জ্ঞানলব মাজত একেৰি সকাহ পালোঁ।

নাগপুৰ যাত্ৰা

জৰলপুৰত অনিশ্চিতভাৱে বন্ধ থকা চৰ্কাৰী কাৰ্যালয়বিলাক কেতিয়াতকৈ খোলা হব তাৰ নিশ্চয়তা পাবলৈ বুলি সেই কলেজ টোল নিজান ফাটেকৰ ভিতৰতে উণ্ডল-খুণ্ডলকৈ দিন নিদাৰ লাগিছোঁ; কিন্তু সেই বিষয়ে কোনো সন্তোষ নাপাওঁ,—পাওঁ মাথোন দিনো ২৪ ঘণ্টাৰ ভিতৰত স্নেহ ব্যাধিত কেইশতকৈ মাহুহ মৰে তাৰ লেখটো। দিনত গড়ৰ বাহিৰৰপৰা মাহুহৰ মাত শুনিবলৈ নাই, নিজান গহীন বাতি হলো বান্ধবৰ আকুল কোঢ়াল আৰু গছৰ ভালৰপৰা নিয়তি চৰাইৰ নি-ই-ও শব্দ ইত্যাদি বুকু কঁপোৱা ধ্বনি মাথোন পৰে পৰে কাণত পৰেহি। শুনি শুনি মোৰ সাহৰ আশ্ৰয়ত বাদ কৰা পৰদেশী প্ৰৱহৰা শিক্ষাৰ্থী শিক্ষক চাৰিটিয়ে মোৰ কালে চকু থিৰ কৰি চাই চাই তবধ লাগে, মই সিবিলাকৰ ভাব-গতি বুজি মাজে মাজে গহীনাই একোটা সঁহাৰি দি, বা একেবাৰ মাত লগাই সিবিলাকৰ ভয় ভাঙি থাকোঁ। দিনত দুবেলা মাথোন সেই একেখনি মাহুহৰ শব্দ,—মিঃ দত্ত চাহাবক দেখা পাওঁ; তেখেতে পাৰ্থমানে দীঘলাই আমাৰ লগত বিপদবন্ধুৰূপে নিভেঁও বিবিধ বিষয়ক কথাবাৰ্তা পাতি আমাৰ মনত বং লগাই বুকুত সাহ দি ৰায়হি। এইদৰেই বাগিলো নাৰায়-মুপুহাই যেন ডেৰ সন্তোহমান, তথাপি একো এটা নিশ্চয়তা নাপালোঁ। সদৌশেহত দত্ত চাহাবৰে সৈতে পৰামৰ্শ কৰি ইয়াকে স্থিৰ কৰিলো, উপস্থিত সমস্তাত আমি কি কৰা উচিত। সেই বিষয়ে উপদেশ হুদি আমাৰ ডিবেক্টৰ ডাক্তৰ বুধ চাহাবলৈ টেলিগ্ৰাম কৰাটো স্থিৰ কৰা হল। তেতিয়াই দুয়ো মিলি মহাবিৰা কৰি দিল্লী দৰবাৰৰ সংযোগত থকা অসমৰ শিক্ষা বিভাগৰ ডিবেক্টৰ চাহাবলৈ এটা দীঘলীয়া চৰ্কাৰী টেলিগ্ৰাম দিলোঁ। তাৰ সন্মিধান পিচদিনা এইবুলি

গোৱা হ'ল—"Proceed Nagpur without delay, see Mr. Monro, detailed instruction follows." অৰ্থাৎ একাচেকা ভোলানাথ বুখ চাহাবে আমাৰ আগলি বাজাৰ কথালৈ মনত কৰি, মই আকৌ জঙ্গলপুৰবৰপৰা উলটি আহোঁ বুলি আশঙ্কা কৰি ততালিকে বিজুলী বাতৰিৰে এই বুলি আদেশ দি পঠিয়ালে, "অনতিপলমে নাগপুৰলৈ গৈ মিঃ মনৰো চাহাবক (Direetor General of Public Instruction, Central Provinces) লাক্ষাৎ কৰিবগৈ :: সবিশেষ উপদেশ ডাকত যাব লাগিছে।" সেই অলুসৰি আমি নাগপুৰ বাজাৰলৈ সঠম হলোঁইক। কিন্তু যোৱাৰ আগতে জঙ্গলপুৰ নগৰখন এবাৰ ভালকৈ চাই যাবৰ ইচ্ছা মোৰ মনত প্ৰবল হৈ উঠিল; মোৰ শিক্ষাৰ্থী শিক্ষক কেইজনেও সেই ইচ্ছা মোৰ আগত আগ্ৰহেৰে প্ৰকাশ কৰিলে। গতিকে মই নিজে দত্ত চাহাবৰ বজাৰলৈ গৈ তেওঁৰে সৈতে যুক্তি কৰি আমাৰ নগৰ ভ্ৰমণৰ দিহা লগাই আহিলোঁগৈ; পিচদিনা পুৱা ৭ বজাৰপৰা দহ-বজাৰলৈ আৰু আবেলি ৩ বজাৰপৰা ৬ বজাৰলৈকে দত্ত চাহাবে দয়া কৰি বোগান দিয়া ছখন বলনী টঙাত উঠি আমি নগৰখন চাৰিচুক মাৰি চাই ললোঁইক। চাই আমি বৰ তৃপ্তি লাভ কৰিলোঁ, বিশেষকৈ মই! জঙ্গলপুৰ নগৰখন বাস্তৱতে এখন মনোৰম ঠাই; ইয়াত ঠায়ে ঠায়ে ঘাইকৈ বেল ষ্টেচনৰ পাৰৰ প্ৰকাণ্ড চাপৰিটোত পৰ্বতীয়া চানেকিৰ মনোমোহা দৃশ্য দেখা পালোঁ—স্বাভাৱিক নিজম সেই সেউজীয়া চাপৰিটিত মাজে মাজে ক'লা, বগা, সেউজীয়া একোটা বৰপাচি যেন একো একোটা ধুনীয়া শিলৰ চপৰাই আগলি পাতি আলহীক জিৰাবলৈ আহ্বান কৰা যেন লাগি যায়। মই সেই আহ্বান গ্ৰহণ নকৰাকৈ থাকিব নোৱাৰিলোঁ। প্লেগে খেদি নপঠিওৱা হলে ভালদৰে আৰু কেদিনমান হেঁপাহ পলুৱাই চাবৰ মন আছিল। জঙ্গলপুৰত সেই শেহৰ দিনা ফুৰি ফুৰি আবেলি পৰত এখন চাহাবী বেহানি বেচা ডাঙৰ দোকানত সোমালোঁগৈ। তাত ভাগে ভাগে পৰিপাটিকৈ সজাই থোৱা বিবিধ বস্ত্ৰ-বেহানি চাই পাক এটা দিছোঁ, এনেতে ঠুংকু-ঠানাকু কৈ বাট বুলিব পৰা ছোৱালী এটিৰ হাতত ধৰি পুতলা বেহা কৰা এগৰাকী মেমচাহাবৰ সৈতে ভেটা-ভেটি হলোঁইক। সেইখিনিতে ঠমক খাই বৈ সেই পুতলা যেন ছোৱালীকণৰ মুখলৈ একেঠৰে চাই ব' লাগিলোঁ। মেমগৰাকীয়ে ভাবতে মোৰ অপত্য স্নেহৰ গম ধৰি সহানুভূতিৰ চকুৰে মোলৈ চাই বৈছে, এনেতে ময়ো তেওঁৰ মনৰ ভাব বুজি এই বুলি মাত লগালোঁ, "ময়ো এইকণৰ নিচিনা মোৰ ছোৱালী একণ ঘৰত মাকে সৈতে এৰি থৈ এই বহুদূৰত প্ৰবাস খাটিছোঁহি।" এইবুলি ছোৱালীকণক চুমা এটি দি এৰা-এৰি হলোঁইক। পিচদিনা পুৱা দহমান বজাত আমাক দত্তচাহাবে সেই ছাজাবাস কাটেকৰপৰা খালাচ কৰি নি নাগপুৰলৈ যোৱা বেলত অতি বতনেৰে তুলি দিলোঁগৈ। বেলে আমাক লৈ উকি মাৰি ছুটি মেলিলে; লাহে লাহে মৰমৰ দত্তচাহাবৰে সৈতে ধুনীয়া জঙ্গলপুৰবৰপৰা আঁতৰি গৈ নেদেখা-নেদেখি হলোঁইক। তাৰ পাচত বহুবুৰ গৈ আবেলিপৰত বেলে সৈতে এক অপূৰ্ব পাভাল-তলীয়া স্বৰকত (tunnel) সোমালোঁগৈ। ঘোপমৰা আন্ধাৰত উশাহ নিৰোধ হয় যেন লাগিল। কাৰো মুখ কোনেও নেদেখাকৈ সেই-ভাৱে মিনিটচেষেক বাওঁতেই চাঁত কৰে আকৌ শোহকত ওলালোঁগৈ। নিমিষতে সেই

কোভুহল ভাগি বোৱা হৰষত মন পুলকিত হৈ উঠিল। উলটি চাওঁ যে এটা প্ৰকাণ্ড পৰ্বত এৰাই আহিলোঁ—মনত হল সেয়ে বিছাগিৰি নেকি? মোৰ সেয়ে প্ৰথম টানেল (tunnel) দেখা। পিচদিনা পুৱা গোদাবৰী নৈৰ পাৰত ৰেল অলপ পৰ বৈছিল, বওঁতেই মোৰ মনত এনে ধাউতি হৈছিল, বেন নামি গৈ সেই পুৰণ প্ৰসিদ্ধ পৱিত্ৰ নৈৰ পানী এচলু মূৰত লৈ ছন্দয় শীতল কৰোঁ। পিচে তাৰ নিমিত্তে ৰেল জিৰণিৰ সময় নহলগৈ। তাৰ পাচত ৰেলত লৰি লৰি আবেলি পৰত নাগপুৰ ৰেল ষ্টেচন পালোঁগৈ। আমি ৰেলৰপৰা নামিবলৈ সঠক হৈছোঁহাঁক, এনেতে ডিবেক্টৰ জেনেৰেল মিঃ মনৰো চাহাবৰ আদেশত আগবাঢ়ি বোৱা চৰ্কাৰী চাপৰাচী ছুটাই মোৰে সৈতে ছুটা-চাইটা কথা পাতি আমাক তিনি লৈ আখে-বেখে নমাই আনি, সাক্ষৰি খোৱা ছখন বলদী টকা গাড়ীত তুলি মাল-বস্ত্ৰৰে সৈতে এটাই মোৰ শিক্ষাৰ্থী-শিক্ষককেজনক বাজে বাজে বগা ঠাইলৈ লৈ গল, ইটোৱে মোক ইখন গাড়ীৰে নি নৰ্মাল ছলৰ চুপাৰিণটেনডেণ্টৰ বদলাত উপস্থিত কৰালেগৈ। চুপাৰিণটেনডেণ্ট এজন মহাৰাজী ভদ্ৰলোক। সেইসময়ত তেওঁ ঘৰৰপৰা কস্তেকমান আঁতৰ হৈছিল; গতিকে তেখেতৰ সহধৰ্মিনীয়ে ছুতলাৰপত্ৰা নামি আহি মোক বৰ আদৰ-সাদৰকৈ তুলি নি মান লংকাৰেৰে বহুৱাই লৈ চাহ-জলপানেৰে শুক্ৰা কৰি থাকোঁতেই গৃহস্থ চুপাৰিণটেনডেণ্টজন পালেহি। তেতিয়াও সেই পৰ্দানশিনী মুকলিমনা মুকলিমুৰীয়া হুশিকিতা মহাৰাজী মহিলা গৃহিণী গৰাকীয়ে ভালোমান পৰলৈ স্থালাপ কৰি মোক মোহিত কৰি আছিল। এই ছেগতে নাগপুৰীয়া জলপানৰ স্ৰবদিৰকম একো মোৰ সোৱৰণীত কৰ্মালমাৰি লাগি ব'ল। দাক্ষিণাত্যৰ প্ৰায় সদৌ ঠাইতে ব্যবহৃত জলপানৰ চানেকিয়কপ সেইদিনাৰ নাগপুৰীয়া নতুন বকমৰ জলপানটি পৰম তৃপ্তিৰে উপভোগ কৰিলোঁ; কিন্তু আৰ্থাবৰ্তীয়া জলপানৰ সোৱাদৰ বকম তাত নাই। দাক্ষিণাতীয়া জলপানৰ সমলবোৰ কৰ্কৰীয়া, মৰ্মৰীয়া, জৰ্জৰীয়া, নীৰস, গোটা,—আৰ্থাবৰ্তীয়া জলপানৰ দৰে কৰ্কৰীয়া, লেৱা জুলীয় নহয়—অসমীয়া আৰ্থ, কড়াই, ভিলপিঠা, বৰপিঠা ইত্যাদিৰ লগত অলপ মিলে,—সন্দেশ, বগগোলা, পানতোৱা, লুচী, পুৰী তাৰ মাজত নাই। চাহ পিয়াৰ ৰীতি সেই অঞ্চলত নাই। তাৰ ঠাই মিঠা চৰবতে পুৰায়। ফলাহাৰৰ ভিতৰত কলমো আৰু মধুৰিয়াম প্ৰচুৰ। কিন্তু প্ৰথমছোৱা আলাপতে সেই সাদৰী গৃহিণী গৰাকীয়ে মোৰ চিনাকিৰ আভাস পাই থৈছিল মই অসমদেশৰ অসমীয়া মানুহ বুলি। অসম দেশ যে চাহৰ বাবেই প্ৰখ্যাত এই কথাও তেখেতৰ মুখেই ব্যক্ত হৈছিল। গতিকে চৰবত গিলাচ আগবঢ়াই দিওঁতেই তেখেতে আপোনা-আপুনি অলপ পৰ গমি চাই মোৰ প্ৰতি হাঁহি হাঁহি এই বুলি সাদৰেৰে সুধিলে, “আপুনি চাহখোৱা দেশৰ মানুহ গতিকে চাহ এটুপিবে শুক্ৰা কৰিব পাৰিলেহে বেচি তৃপ্তি পাব বোধকৰোঁ?” মই সেই সাদৰী প্ৰশ্নৰ সাদৰী সমিধান দিবলৈ নো পাওঁতেই তেখেত গিৰিসাই উঠি ভিতৰলৈ সোমাই গ'ল; আৰু এখনমান তামোল খোৱা পৰৰ পাচত এখন চকচকীয়া পাখৰৰ থালৰ ওপৰত এটা আঁচী বেন কটকটীয়া বগা কাঁচৰ বাটিৰে এবাট তৈয়াৰী চাহপানী এখনি কপৰ চামুচে সৈতে নিজহাতে আনি মোৰ আগত দাঙি ধৰিলে; মই আখে-বেখে হাত পাতি লৈ অন্তৰে সৈতে তেখেতৰ

শলাগ ললৌ। বহলাই নকলেও হব যে সেই একে সময়ত সিকালে আন এটা কোঠাত মোৰ
 লগত বোৱা শিক্ষার্থী শিক্ষক চাবিজনকো চাহ-মলগানেৰে তৃপ্তি পলুৱাই গুৰুৱা কৰা হৈছিল।
 তাৰ পাচত সেই গুৰুৱাৰ সামৰণত গৃহস্থ চুপাৰিণ্টেনডেণ্টজনে মোৰ লগতে গৈ শিক্ষার্থী
 শিক্ষক চাবিজনৰে সৈতে নৰ্মাল স্কুলৰ ছাভাৰ্ভাৰ্ড (boarding) স্কলৰটোক নিহা লগাই
 থলেগৈ।

ষড়বিংশ সৰ্গ

‘দেশী কছৰং’ শিক্ষাৰ আৰম্ভণ

পাচদিনা বাতিপুৰা মি: মনৰো ডিৰেক্টৰ জেনেৰেল চাহাব (Director General of Public Instruction, Central Provinces) নৰ্মাল স্কুলৰ চুপাৰিণ্টেনডেণ্ট আৰু নাগপুৰৰ স্কুল ইন্স্পেক্টৰ চাহাবৰে সৈতে নৰ্মাল স্কুল বোৰ্ডিঙত আমাৰ প্ৰবাসী বহাত উপস্থিত হলহি। সেই পকী বহাৰ বাৰাণ্ডাত ষথাসংকাৰেৰে বহিবলৈ দিয়াই লৈ মই সিবিলাকৰে সৈতে আলাপ-আলোচনাত বহিলোঁ। তেতিয়াই স্কুল ইন্স্পেক্টৰ চাহাবে কছৰং শিক্ষকজনকো মতাই অনালে। সিবিলাকে মোৰ মুখে আমাৰ নাগপুৰ ষাড্ৰাৰ (Nagpur Deputation) বিষয়ে আত্মোপাস্ত শুনি লৈ এই স্থিৰ কৰিলে যে সেই দিন ধৰি মোৰ শিক্ষাৰ্থী শিক্ষকেইজনে সম্পূৰ্ণকৈ কছৰত শিক্ষা লাভ কৰি মুঠালৈকে, জেনেৰেল ফিল্ডৰপৰা (General field) টুঠাই আনি নৰ্মাল স্কুলৰ বহল টোলৰ ভিতৰ ফিল্ডত কছৰত শিক্ষা দিয়া ব্যৱস্থা চলিব, যাতে মই বহাৰপৰাই চাই চিন্তি মোৰ অসমীয়া মেম্বৰেল প্ৰণয়ন কৰিবলৈ স্থল হয় আৰু ইন্স্পেক্টৰ চাহাবে অনতিপলমে তাৰ সুবিধা কৰিব। এই সিদ্ধান্ত দিয়াৰ পাচত সিবিলাকে মোৰ মুখে মোৰ দেশ অসমৰ বিষয়ে ক্ৰিষ্টিয়ান শুনিবলৈ আগ্ৰহ দেখুৱালে। মই পাৰ্থমানে চমুকৈ প্ৰকৃতি জীয়াৰী অসম মাতৃৰ প্ৰাকৃতিক, সাহিত্যিক, সামাজিক, ৰাজনৈতিক, প্ৰত্নতাত্ত্বিক আৰু বুৰঞ্জীমূলক তথ্যাদি বিষয়ে এটি বিশদ বৰ্ণনা দিলোঁ। শুনি সিবিলাক বিশেষকৈ মি: মনৰো পুলকিত হোৱাৰ চিন দেখা পালে। মহাবাটা চুপাৰিণ্টেনডেণ্টজনে অলপ আচৰিতভাৱে এইবুলি তেওঁৰ মনোভাৱ ব্যক্ত কৰিলে, “এনেখন দেশ! কিন্তু দুখৰ বিষয় অসমৰ স্থবিধ্যাত চাহ খেতিৰ বাগ্ৰিজ্যাত বাজে মই অতাপি এই স্থলভ্য দেশৰ বিষয়ে একো বুজ পোৱা নাছিলোঁ।” ইন্স্পেক্টৰ চাহাবে তেওঁৰ মনৰ কথা এইদৰে প্ৰকাশ কৰিলে, “সিদিনালৈকে যি দেশ ননৰেঙলেটেড প্ৰভিঞ্চৰ ভিতৰত পৰিগণিত আছিল, তাৰ শিক্ষা-সভ্যতানো কিমান উন্নত হব বুলি হেয় ধাৰণাহে মোৰ মনত আছিল।” ডিৰেক্টৰ জেনেৰেল মি: মনৰো চাহাবৰ অভিজ্ঞতা সিবিলাক দুজনতকৈ বহল; তেখেতে উলাহেৰে ভাটি এই মন্তব্য প্ৰকাশ কৰিলে, “অসম এখন পুৰণি-কলীয়া প্ৰখ্যাত দেশ বুলি মই আগৰেপৰা জানোঁ; ইয়াৰ প্ৰাকৃতিক বৰ্ণনাৰ বিষয়ে মই কেবাজনো পৰিত্ৰাজকৰ মুখে শুনি মোহিত হৈছিলোঁ। ইয়াৰ সাহিত্যিক, সামাজিক, ৰাজনৈতিক, বুৰঞ্জী বিষয়ক প্ৰতিপত্তিৰ সন্ধানও মই বিস্তাৰিত বৰ্ণনা পঢ়িছোঁ—কিয়, আপোনালোকে মিষ্টাৰ গেইটৰ অসমৰ বুৰঞ্জী (History of Assam by Sir Edward Gait, K. C. S. I. Retired) পঢ়া নাইনে?” এই সামৰণী আলাপে মোক বিশেষকৈ উলাহিত কৰিলে। তাৰ পাচত সিবিলাকে মোৰ সাজপাৰলৈ লক্ষ্য কৰি তাৰ ভিতৰত গোটাদিয়েক বিশেষকৈ আঙুলিয়াই মোক শিষ্টতা সহকাৰে সুধিলে সেয়েহে আমাৰ জাতীয় গোছাক? মই সমিধান দিলো মোৰ সেই সাজপাৰ আধুনিক অসমীয়া

ভদ্ৰ সমাজৰ নগৰীয়া পোছাকহে, গাঁৱলীয়া ভদ্ৰ সমাজৰ সাজপাৰৰ নমুনা চাবলৈ বুলি মোৰ শিক্ষাৰ্থী শিক্ষক শ্ৰীমান ৰতিকান্ত বৰালৈ আহুলিয়ালোঁ। সেই সময়ত মোৰ গাত এটি 'চুট' (suit) আৰু মূৰত অসমীয়া বন্ধোৱা পাগুৰি আছিল; আৰু শ্ৰীমান ৰতিকান্তই পাটৰ চুৰিয়া পিন্ধি গাত খনীয়া কাপোৰ একাচলীয়াটক লৈ মূৰত চেলেং কাপোৰৰ পাগুৰি মাৰি ওলাইছিল।

‘দেখী কছৰং’ প্ৰণয়ন

ইন্স্পেক্টৰ চাহাবৰ দিহা অহুসৰি কছৰং শিক্ষকে তৃতীয় দিনাৰপৰা মোৰ আলহী বহাৰ সমুখতে নৰ্মাল স্কুলৰ টোলৰ ভিতৰ চাপবিত পুৱা-আবেলি মোৰ জিম্মাৰ শিক্ষাৰ্থী শিক্ষক-কেজনক কছৰং শিক্ষা দিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। সেই শিক্ষাদানৰ লগে লগে ময়ো সমুখতে মাচিয়া পৰাই লৈ সততে দিনে দুবেলা দুঘণ্টাকৈ মোৰ কছৰং মেছুৱেল আঁচিবলৈ লাগি গলোঁ। সেইভাৱে ডেৰমাহমান কছৰং শিক্ষাদান চলাৰ পাচত দেখা গল, মোৰ শিক্ষাৰ্থী শিক্ষকেজনে সেই শিক্ষাদান গ্ৰহণত ভালেখিনি আগ বাঢ়িছে, আৰু ময়ো তাৰ লগে লগে মেছুৱেল প্ৰণয়নৰ আঁচনি অৰ্ধেকমান যুগুত কৰি উঠিছোঁ। কিন্তু পাচলৈ বিনা চিত্ৰে মেছুৱেলৰ কাম আগুৱাবলৈ অহুচল বোধ কৰিলোঁ; গতিকে নৰ্মাল স্কুলৰ চিত্ৰাঙ্কনত এজন পাঠকত ছাত্ৰৰ সাহায্যত আঁচনিৰ লগে লগে মই নিজে লাগতিয়াল চিত্ৰাদি আঁকি ৰাবলৈ ধৰিলোঁ। তাৰো পাচত ডন প্ৰক্ৰিয়াত কছৰংকাৰীৰ অন্তৰ্ভুক্ত বিশেষকৈ এঙামুৰি দিয়া বিষয়ক বিশদ ব্যাখ্যা চিত্ৰৰ ওপৰত চকু ৰাখিও লিখিবলৈ টান লাগিল। কিয়নো নিজৰ গাত সেইবোৰ লগাই গমি নাচালে কথাৰে তাৰ ভাৱ নিয়াৰিকৈ ফুটাই লিখিব নোৱাৰি। গতিকে মই নিজে কছৰং কৰিবলগীয়া হল। সেই অৰ্থে কৰ্তৃপক্ষক জনাই কছৰং শিক্ষকে দিনে এঘণ্টাকৈ মোক স্কুলীয়াকৈ শিকাবলৈ দিহা লগাই ললোঁ। এপক্ষমানৰ ভিতৰতে মই কছৰং অভ্যাসৰ লাগতিয়াল ডন প্ৰক্ৰিয়া কেইটা আৰম্ভ কৰি উঠিলোঁ। তাৰ পাচৰপৰা আপোন চিন্তালোচনাৰে সৈতে কছৰং মেছুৱেল লিখাত ক্ৰমাৎ আগুৱাবলৈ ধৰিলোঁ। এয়ে মোৰ কছৰং অভ্যাসৰ আঁতিগুৰি। তেতিয়াবেপৰাই কছৰং অভ্যাস মোৰ নিত্য ক্ৰিয়াৰ লেখত সোমাল। আজিলৈকে মোৰ সেই অভ্যাস চলি আছে। মই নিতৌ শোৱাপাটী এৰিবৰ আগতে আধাঘণ্টামানকৈ সেই কছৰং অভ্যাস কৰোঁ। তাৰপৰা মই শাৰীৰিক উপকাৰ ভালেমান লাভ কৰিলোঁ। এই অভ্যাসৰ গুণত মোৰ শূলা, জলসাৰ, ধ্বংকম্প, মূৰঘূৰণি, গাঁৱ বিয় ইত্যাদি ভালেমান বিকাৰ গুচিল। সি যি হওক, দুমাহমানৰ মূৰত মোৰ কছৰং মেছুৱেলৰ আঁচনি কৰি উঠিলোঁ। তাৰ পাচত দীৰ্ঘ-শীতে মই সেই আঁচনিমতে কিতাপখন লিখিবলৈ লাগি গলোঁ। ভিতৰত মই কিতাপ লিখোঁ, বাহিৰত মোৰ শিক্ষাৰ্থী শিক্ষক কেজনে পৰম উল্লাহেৰে কছৰং অভ্যাস কৰে। ইতিছেগতে মই নাগপুৰ চহৰখন ভিতৰে বাহিৰে স্তম্ভদৃষ্টিৰে চাই লবলৈ দিহা লগাই ললোঁ।

পঞ্চবটী বন দৰ্শন

মধ্য প্ৰদেশৰ (Central Provinces) চীফ কমিচনাৰ চাহাবৰ ৰাজকীয় বাগভবন (Government house) নৰ্মাল স্কুল বৰ্ডিঙৰ কাষতে এটি স্কলৰ টিলাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত ; সুপ্ৰস্তুত ৰাজআলিটোৰ ইপাৰ সিপাৰ মাথোন। সেই টিলাৰ ওপৰৰপৰা নাগপুৰ চহৰ গোটেইখন দেখি ; পূবমুখে ন-দহ মাইললৈকে মুকলি দেখা যায়। আবেলি পৰত এদিন সেই টিলাৰ ওপৰলৈ উঠি বাওঁতে দুৱাৰবন্ধীয়া চিপাহী চম্ভৰীয়ে বাধা দি মোক আগচি ধৰিলে। সিহঁতক বুজনি দিয়া নিশ্চয়োজন ভাবি মই সিমানৰেপৰা উলটি নামিবলৈ ঘূৰিছোঁ, এনেতে ওপৰৰপৰা ৰজাঘৰীয়া ৰজা চাপকন পিন্ধা অৰ্ডালি এটা নামি আহি মোক এইবুলি সন্মান সহকাৰে ওভতাই নিলেহি “হজুবকো মেমচাহাব বলাতা হেঁ।” মই ততালিকে লাচতে ঘূৰি অৰ্ডালিৰ আগে আগে বঙলাৰ মুখে টিলাৰ টিঙলৈ পৰ্বতীয়া গহীন খোজৰে উঠিবলৈ ধৰিলোঁ। সেই অকোৱা-পকোৱা বাট ভোখৰ যাওঁতে মনে মনে ভাবি গলোঁ—যি হওক, কিবা জগতৰ পৰোঁগৈ যদিও টিলাৰ টিঙৰপৰা চহৰখনৰ ওপৰত এটা সম্যক দৃষ্টি পেলাবলৈ পাম। উঠি গৈ বঙলাৰ খটখটিৰ কাষ পাওঁতেই মেমচাহাব এগৰাকীয়ে আগবাঢ়ি কেইখাপমান নামি আহি মোক আদৰি নিয়াদি নি বৈঠকী কোঠাত বহুৱাই লৈ, পোনেই এইবুলি স্থধিলে, “You are quite a stranger to us, where from you please ?” মই অসমীয়া, অসম প্ৰদেশৰ-পৰা চৰ্কাৰী কামত মোৰ প্ৰদেশৰ চীফ কমিচনাৰ মিঃ ফুলাৰ চাহাবৰ প্ৰেৰিত এজন বিষয়া বুলি আভাস দিয়াত তেখেতে ততালিকে মোৰ বন্ধুৰ আত্মোপাস্ত বুজি উঠিলে। তেখেতে আপোনা-আপুনি আলাপৰ পাতনি মেলি মোক জানিবলৈ দিলে যে মিঃ ফুলাৰ সিবিলাকৰ বৰ বন্ধু লোক। তেওঁ মধ্যপ্ৰদেশৰ জৰুলপুৰত কমিচনাৰ আছিল ; তাৰপৰাহে তেওঁ অসমৰ চীফ কমিচনাৰ হৈ গৈছে। মোক জৰুলপুৰ আৰু নাগপুৰলৈ পঠিওৱাৰ বিষয়ে তেখেতৰ আমি চীফ কমিচনাৰৰ মুখে তেওঁ কেতিয়াবাই খবৰ পাই থৈছিল। সেই সময়ত নাগপুৰত চীফ কমিচনাৰ চাহাব সপ্তাহদিয়েক নাছিল, কোনোবাফালে চফবলৈ ওলাই গৈছিল। কিন্তু মই সেইদিনা সিবিলাকৰ টিলালৈ উঠাৰ উদ্দেশ্য মোৰ মুখে শুনি মেমচাহাবে বৰ সন্তোষ প্ৰকাশ কৰি কলে, “আপুনি যেতিয়াই মন কৰে তেতিয়াই ওপৰলৈ উঠি আপোনাৰ দৃষ্টি উপভোগ কৰিবহি, সজবতঃ এগৰাকী কবি?” মই বিনয় নম্ৰতাৰে সৈতে দুআধাৰমান কথাৰে মোৰ সাহিত্যিক সেৱা-চৰ্চাৰ বিষয়ে আভাস দি থলোঁ।

তাৰ পাচৰপৰা মই নিতৌ আবেলি একোবাৰ চীফ কমিচনাৰৰ টিলালৈ উঠোঁ, দুৱাৰত চিপাহী চম্ভৰীৰপৰা হকা-বখাৰ সলনি চৰ্কাৰী চেলাম পাওঁ। টিঙলৈ উঠি উত্তৰ ফালৰ পৰা এখন মনোৰম ফুলনিৰ মাজত এচটা শিলৰ ওপৰত এঘোৰা মাহুহলৈ পাৰি থোৱা এখন বেঞ্চত নীৰলে বহি মই নাগপুৰৰ উত্তৰ প্ৰান্তৰ, বিশেষকৈ পূবফালৰ মনিব পৰালৈকে পৰ্বতীয়া দৃষ্টি চাই চাই মোহিত হওঁ। মোৰ চকুত পৰ্বতীয়া দৃষ্টি সেয়ে প্ৰথম নহয় ; তথাপি নাগপুৰৰ পূবপ্ৰান্তত সেই মোহন দৃষ্টিত মোৰ ইমান ৰাপ কিয় ? তাৰ চিৰন্তন সাম্যাকৃতিৰ

বিশেষত্বৰ বাবে। নাগপুৰ নগৰৰপৰা দহ মাইলমান অন্তৰত প্ৰকৃতিৰ চাহ বাগিচা যেন সমান নিমজ গছনিৰ আগেৰে পাতি থোৱা সুপ্ৰশস্ত এখনি শীতল পাচী দেৱতাৰ জিৰণিৰ কাৰণে যেন প্ৰতিষ্ঠিত; তাৰ সমাজত চক্ৰকীয়া বগা শিলৰ তিনিটি প্ৰতিমূৰ্তি দৃৰৈৰপৰা বিগিকি বিগিকি জিলিকি আছে; মোৰ প্ৰাণে উৰাউল দি তালৈ উৰি যাব খোজে। সেই-ভাৱেই গল এপৰমান। তাৰ পাচত এদিন নৰ্মাল স্কুলৰ চুপাৰিনটেনেণ্ডেণ্ট জনৰ লগত আলাপ কৰোঁতে জানিব,পাৰিলো সেয়ে পুৰাণ প্ৰসিদ্ধ পঞ্চবটী পুণ্যবন; তাতে শ্ৰীৰামচন্দ্ৰই সীতাদেৱী আৰু অহুজ লক্ষ্মণৰ সৈতে বনবাস খাটিছিল; সেই বিগিকি জিলিকি থকা প্ৰস্তৰ মূৰ্তি তিনিটি সীতা, ৰাম-লক্ষ্মণৰ প্ৰতিমূৰ্তি। পিচফালে যি এটা ফলমূলৰ দ'ম দেখা যায় সেইবোৰ তাহানি লক্ষ্মণে নাখাই থৈ যোৱা ফলাহাৰ। অৰ্থাৎ ফলাহাৰ ভোজনৰ সময়ত শ্ৰীৰামচন্দ্ৰই ভাগ বঁটাই লক্ষ্মণৰ ভাগ তেওঁৰ হাতত দিওঁতে 'ধৰা' বুলি কয়, 'খোৱা' বুলি নকয় কাৰণে লক্ষ্মণে সদায় তেওঁৰ ভাগৰ ফলাহাৰ হাতত লৈ পিচফালে থৈ গৈছিল হেনো। তাৰে নিদৰ্শন সেই দ'মটি। সেই ত্ৰিমূৰ্তি সমন্বিতে সেই নিমজ টিলাটিকে 'ৰামটেক' বোলে।

যি পঞ্চবটী বনৰপৰা বাহণে সীতাক হৰণ কৰিছিল, যি নাগপুৰৰ উত্তৰ প্ৰান্তেদি লফালৈ যোৱা পৰ্বতীয়া পথত লগ পাই জটায়ুয়ে সীতাহৰণত প্ৰতিবন্ধকতা জন্মাইছিল সেই পুণ্যস্থান দৰ্শন কৰিবলৈ মোৰ ধাউতিয়ে মোক ভিতৰি উদ্ভাৱল কৰিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু বৰ আক্ষেপৰ বিষয় নাগপুৰ বসতিৰ অন্তলৈকে বহুত্ব কৰিও সেই প্ৰাণৰ বাসনা পূৰাবলৈ সন্নিবিধ কৰি উঠিবগৈ পৰা নহল। পঞ্চবটী বন চীফ কমিচনাৰৰ টিলাৰপৰা চাই পঠিয়ালে তিনি-চাৰি মাইলৰ ভিতৰতে যেন লাগে, কিন্তু বাট ধৰি খোজ কাঢ়ি গলে সি ন-দহ মাইলতকৈও দূৰৈ। যাত্ৰীয়ে বলদী টপাৰে সৈতে গৈ অন্ততঃ এবাতি নখপিলে যাত্ৰাৰ সাৰ্থক কৰি আহিবগৈ নোৱাৰে। সেই অস্থলকে চেৰাব নোৱাৰা হেতুকেই, "দিনৰ পৰ্বত ৰাতিৰ জুই, তাক নেখেদি থাকিবো শুই" বোলা বোজনালৈ ঘিয়াই প্ৰাণৰ ধাউতি প্ৰাণতে মাৰ নিয়াই গুচি আহিবলগীয়া হল।

নাগপুৰীয়া হাট

নৰ্মাল স্কুলৰ বহল মুকলি চাপৰিটোৰ এডোখৰত এখন বৰ ডাকৰ হাট বহে। নানাকালৰ পৰা নাগপুৰীয়া নিজাপী প্ৰজাই বলদী টপা, গৰুগাড়ী আৰু উটৰ পিঠিত বোজা দি বিবিধ বস্ত-বেহানি বেহাবলৈ আহে, এই হাট বেহোৱা লোকৰ পক্ষে সেই অঞ্চলৰ নিজাপী লোকৰ আৱ-ভাৱ, চলন-ফুৰণ, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, আকৃতি-প্ৰকৃতি বিষয়ক চমু ধাৰণা মনত আঁকিবলৈ উজু হৈ পৰে; গতিকে হাট বহিলেই মই দিনটোৰ ভিতৰত একাধিকবাৰ হাটৰ ভিতৰত সোমাই বস্তৰ দৰ-ভাৱ স্থিতি ঘূৰি ফুৰোঁগৈ। কাপোৰ-কানি আৰু অন্তান্ত সাধাৰণ বস্ত-বেহানিৰ বেহাত বৰ বিশেষত্ব নেদেখিলেও মাছ আৰু ফলাহাৰৰ বেহাত বিশেষত্ব দেখা পাওঁ। সিমান ডাকৰ মাগুৰ মাছ সিমান সস্তা বেচত (খামোচা নোপোৱা মাগুৰ মাছ পইচাত ৩৪টাকৈ) ক'তো কেতিয়াও কিনিবলৈ পোৱা নাই। কাৰণ নাগপুৰৰ কালে মাছহৰ মাছত বাপ নাই;

বিশেষকৈ মাঙৰ আদিত। হাটৰ মাজেদি অহা-যোৱা কৰা বাটৰ দাঁতিয়ে-কাষৰে শাৰী শাৰী মধুৰিয়ামৰ আৰু কলমো পিঠাফলৰ দ'ম, কিন্তু সোমাওঁতে যিবোৰ দ'ম দেখিবা, ওলাওঁতে আৰু নেদেখা, ইতিমধ্যে আটাইবোৰ বেচা হৈ যায়। সেই অঞ্চলৰ মধুৰিয়াম আৰু কলমো পিঠাফলত ইমান বাপ! মধুৰিয়ামবোৰ একো একোটা চকলাটেজাৰ সমান। ছুটামানেই এবেলালৈ ভোক-পিয়াহ ওচায়। মধুৰিয়াম আৰু কলমোৰ এই অপৰ্যাপ্ত কাটনলৈ লক্ষ্য কৰি বামায়েগত পোৱা হনুমানজী আৰু তেওঁৰ জ্ঞাতিবংশৰ কথা লৈ মোৰ ঘনাই মনত পৰে, তাতে আকৌ বজাৰ হাটৰ আশে-পাশে আৰু চৌ আলিৰ ক্বিলাকুটীয়া একোভাগত হনুমানজীৰ প্ৰকাণ্ড শিলৰ মূৰ্তিপূজা কৰা মঠ-মন্দিৰাদি দেখি দাক্ষিণাত্যত হনুমানৰ প্ৰভুত্ব নপতিয়াই নোৱাৰি। আৰ্হাবৰ্ত্তত শিৱ মন্দিৰ যেনে, দাক্ষিণাত্যত হনুমান মন্দিৰ তেনে। ভাৰতবৰ্ষৰ সেই ভাগত বামলীলাতহে হিন্দুৰ বাপ প্ৰবল দেখিলো; কিন্তু কৃষ্ণলীলাৰ সঞ্চাবেই নাই যেন পালোঁ। তথাপি কৃষ্ণ কাহিনীত শিক্তিত সম্প্ৰদায়ৰ আসক্তিৰ অভাৱ যেন নাপালোঁ। দেৱী পূজাৰ ধুমধামো সেইফালে নাই যেন লাগিল, যদিও আমি নাগপুৰত শৰৎকলীয়া প্ৰবাসী নাছিলোঁ। ঘৰে ঘৰে বাম নাম, মঠ মন্দিৰত বামায়েগ পাঠ।

মটৰগাড়ী দেখা

আমাৰ নাগপুৰ প্ৰবাসৰ সামৰণত এদিন দেখিলোঁ দহমান বজাত চীফ কমিচনাৰৰ টিলা আৰু নৰ্মাল স্কুলৰ বড়িঙৰ মাজৰ বহল আলিবাটটোৰ দুয়োকাষে অলেখ দৰ্শকে শাৰী পাতিছে। মই তাৰ সন্মুখ লৈ লৰালৰিকৈ টিলালৈ উঠি সদায় আবিলি জুৰ লোৱা বেঞ্চত বহি ললোঁগৈ। অলপ পৰৰ পাচত দেখিলোঁ চীফ কমিচনাৰৰ টিলাৰ বাওঁফালৰ পৰ্বত শাৰীৰ মাজৰপৰা পৰ্বতীয়া জুৰি এটি বৈ অহাৰ দৰে নগৰৰ কেন্দ্ৰৰ ফালে পকী আলিবাটৰ ওপৰে বামেদি আপোন-আপুনি লৰি লৰি ধোঁৱাশূণ্য সৰু বেলগাড়ী এখন আহিব লাগিছে। দুয়ো-কাষৰ দৰ্শকে একাধিপতীয়াকৈ ঠৰ লাগি চাই বৈছে। ময়ো ওপৰৰপৰা কোতূহলযুক্ত হৈ চোৱা দেখি চীফ কমিচনাৰৰ মেমচাহাবে মোক বুজাই কলে সেইখন মটৰগাড়ী (Motor car) বুলি। সেই মটৰগাড়ী আমেৰিকাৰপৰা আহি বোম্বাই পাবৰ মাথোন কেইসপ্তাহমানহে হৈছে। তাৰ কোম্পানীয়ে গ্ৰাহক গোটাৰৰ অভিপ্ৰায়ে গাড়ীখন নগৰে নগৰে ফুৰাবলৈ দিহা দি পঠিয়াইছে। ভাৰতবৰ্ষলৈ মটৰগাড়ী অনা সেয়ে প্ৰথম নেকি কব নোৱাৰিছোঁ; কিন্তু মটৰগাড়ী দেখা মোৰ পক্ষে সেয়ে প্ৰথম। সি ইং ১৯০২-৩ চনৰ কথা।

ওলটা যাত্ৰা

চাৰিমাহমান প্ৰবাস খটাৰ পাচত আমি জব্বলপুৰ আৰু নাগপুৰত গৈ কৰিবলগীয়া কাৰ্যৰ অন্ত পৰিল। মোৰ 'দেশী কছৰং' মেম্বৰেল লিখাও সমাপ্ত হল, মাথোন তাৰ ওপৰত আকৌ হাত ফুৰাবলৈ বাকী ব'ল। আমাৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধি হোৱাত আমি বং মনেৰে ওলোটা যাত্ৰালৈ সঠম হলোঁ। আহিবৰ আগদিনা নৰ্মাল স্কুলৰ শিক্ষক আৰু শিক্ষাৰ্থীবৰ্গ, চুপাৰিনটেনেণ্ডেণ্ট আৰু

তেওঁৰ সাদৰী সহধৰ্মিণী, মিঠাৰ আৰু মিচেচ মনৰো, চীক কমিচনাৰ আৰু তেওঁৰ স্নানীলা
মেমচাহাব—এইসকলৰ ওচৰত বিদায় লওঁতে মোৰ মন কান্দো-কান্দো হৈছিল।
ডিবেক্টৰ জেনেৰেল মিঠাৰ মনৰো চাহাবে উপঘাতি মোৰ গুণ বৰ্ণাই এখনি দীঘলীয়া পত্ৰ
লিখি আমাৰ চীক কমিচনাৰ ফুলাৰ চাহাব বাহাদুৰলৈ বুলি মোৰ হাতত দি মোৰ ভবিষ্যৎ
উন্নতিৰ কামনা জ্ঞাপন কৰিলে।

সপ্তবিংশ সৰ্গ

নৰ্মাল স্কুল উচ্ছন্ন

নাগপুৰবগৰা উলটি আহি তেজপুৰ ঘাটত নামোতেই বসিক বন্ধু ৬কৃষ্ণচন্দ্ৰ চৌধুৰী মূলিপি ডাকৰীয়াৰ মুখে শুনিবলৈ বোলে মোৰ সান্দহ খোৱা বালি তল গ'ল। অসমৰ নৰ্মাল স্কুলবিলাক উচ্ছন্ন হল। মোৰ চাৰ্ভিচ বা চাকৰি তেজপুৰ হাইস্কুলৰ লগত জাপি খোৱা হৈছে। শুনি অমৃতত গৰল উঠাৰ দৰে মোৰ মনৰ হৰ্ষত বিষাদ উঠিল। বিগত ডেপুটে-চনৰ কামত সিদ্ধি লাভ কৰি মই বাস্তৱতে উৰলীৰুত হৈ উলটিছিলোঁ; ভাবি আহিছিলো মোৰ নৰ্মাল স্কুলতে আগৰ দৰেই লগৰীয়া পণ্ডিত মাষ্টৰসকলেৰে সৈতে একেলগে বহি জব্বলপুৰ-নাগপুৰ যাত্ৰাৰ কাহিনী বিষয়ক কথা-বাৰ্তা পাতি তৃপ্তি লাভ কৰিমহি, কিন্তু মাজতে বিষয়ে পথালি দিলে; দেখিলোহি নৰ্মাল স্কুলঘৰত সঁচাৰ-কাঠী লগোৱা বন্ধ। মনৰ কল্পনা-জল্পনা শূন্যত বিয়পি মাৰ গ'ল। ততোধিক টান লাগিল, হাইস্কুলত তলতীয়া মাষ্টৰী কাম কৰিবলৈ। হঠাৎ হোৱা সেই ঘটনাত মই হতাশ হলোঁ। অকল হতাশৰ খুন্দাই নহয়, ওচৰ ভবিষ্যতৰ চিন্তাই মোক হেচি ধৰিলে। মনে মনে মোৰ খঙো উঠিল, অত দুখ-কষ্ট-সহি চৰ্কাৰৰ এটা অতি লাগতিয়াল কৰ্ম সাধন কৰি অহাৰ বাবে মোলৈ এনেকুৱা বঁটাহে আগবঢ়ি খোৱা হ'ব পায়নে? সেই খঙৰ মূৰত এই সিদ্ধান্তত উপস্থিত হলোঁ যে মই আক চৰ্কাৰৰ চাকৰিকে নকৰোঁ; পৰৰ তলতীয়া হৈ হাইস্কুলৰ মাষ্টৰী কৰাটো নিলগৰ কথা। সেই মৰ্মে চীফ কমিচনাৰ মি: (পাচত চাৰ) ফুলাৰ চাহাবলৈ ভিতৰ বিশ্বাসত এখন পত্ৰ লিখিলোঁ, লগতে মি: মনৰো চাহাবৰ পত্ৰখনো একেটা লেফাফাতে ভৰাই পঠিয়ালোঁ। তদুত্তৰত সপ্তাহদিয়েকৰ পাচত জানিব পাৰিলোঁ, হাইস্কুলত মোৰ চাৰ্ভিচ সাম্প্ৰতিকভাবে ওপৰফিকৈ (supernumery) হৈ জাপি খোৱা গৈছে, আগন্তুক শিক্ষা বিভাগীয় নতুন scheme ভাৰত গৱৰ্ণমেণ্টৰপৰা মঞ্জুৰ হৈ অহা মাত্ৰকে মোক মনোমতকৈ পদোন্নতি দিয়া হ'ব। চীফ কমিচনাৰ বাহাদুৰৰ সেই ডেমি-অফিচিয়েল আশ্বাস-পত্ৰ পাই মন এফেৰি শান্ত হল, আক অসমীয়া বন্ধু-বৰ্গৰ পৰামৰ্শ অনুসৰি অগত্যা তেজপুৰ হাইস্কুলত উপস্থিত হলোঁগৈ। কিন্তু দুখৰ বিষয়, আগতে উল্লিখ্য হৈ অহা মোৰ মনৰ আশংকা অনতিপলমে কাৰ্যত ফলিয়াবলৈ ধৰিলে; বিগত গোটেই চাকৰি জীৱন ওপৰালা হৈ স্বাধীনভাৱে কটোৱাৰ পাচত এতিয়া পৰৰ তলতীয়া হৈ কাম কৰিবলৈ বাধ্য হোৱা হেতুকে ষোড়শপতি অপৰাধ ঘটি হেডমাষ্টৰ আক মোৰ মাজত অবৰ্গতাৰ ভাৱ বিৰিদ্ধি উঠিল। সেই সময়ত তেজপুৰ হাইস্কুলৰ হেডমাষ্টৰ আছিল বাবু ৰামেশ্বৰ সেন, যাক মই কহিমা স্কুলবগৰা আজবাই দিছিলোঁগৈ। সি যি হওক, সেই অবৰ্গতাৰ ভাৱ ক্ৰমাৎ বৰ্গপৰিমাণে বৃদ্ধি হ'বলৈ ধৰিলে; সদৌশেষত শিক্ষাবিভাগৰ ডিৰেক্টৰ মি: বুধ চাহাব সেই জ্ঞানলব মাজত সোমাবলগীয়া হল, আক তাৰ অপৰিহাৰ্য কৰ্মফলত মোৰ চাৰ্ভিচ সাম্প্ৰতিক-ভাৱেই বোৰহাট গৱৰ্ণমেণ্ট স্কুলত যোগ হ'লগৈ। দুই নাৰত দুই ভৰি হৈ মই পোনতে

নাৰাওঁৰেই বুলিছিলো, পাচে মোৰ অস্তবতম বন্ধু ৷হেমচন্দ্ৰ গোঁস্বামীদেৱৰ দীৰ্ঘ দৃষ্টিবৃত্ত পৰামৰ্শ মতে অলপ দিনৰ কাৰণে মাথোন (on temporary measure) বুলি অগত্যা ঘোৰহাটলৈ যাবলৈ ওলালোঁ ; কিন্তু সি মোক আৰু এচিপ অস্থচলৰ কালেহে ঠেলি দিলে।

ঘোৰহাট প্ৰবাসত

নামতহে প্ৰবাস, কামত ঘৰতকৈয়ো ঘৰ। অৰ্থাৎ ঘোৰহাটত প্ৰবাস খাটি মাটনী কৰিবলৈ গৈ মই মোৰ মৰমৰ ভনীজোৱাই যি: (পাচত ৰায়বাহাদুৰ) ৰাধাকান্ত সন্দিকৈৰ ঘৰত আছিলোঁ। খোৱা-লোৱা, থকা-মেলা সকলোবিষয়তে মোৰ তেজপুৰীয়া ঘৰতকৈয়ো সুখেৰেহে আছিলোঁ, বিশেষকৈ মোৰ অতি চেনেহৰ ভনীয়া ভনী (শ্ৰীমতী নাৰায়ণী), সোদৰ প্ৰতিম শ্ৰীমত সন্দিকৈ, সিবিলাকৰ সেই কাললৈকে হোৱা সন্তান দুটি (শ্ৰীমান কৃষ্ণকান্ত আৰু ৷চন্দ্ৰকান্ত) এই প্ৰিয় প্ৰাণী কেইটিৰ সঙ্গত মই অসীম আনন্দ উপভোগ কৰিছিলোঁ ; মাথোন তেজপুৰত মোৰ একমাত্ৰ সন্তানটিৰে (প্ৰথমা কন্যা শ্ৰীমতী নিৰ্মলা আইদেউ) সৈতে ভালকৈ সংসাৰৰ মোল হুবুজা ভাৰ্যা আৰু মোৰ জীৱন-বন্তিস্বৰূপ ‘বন্তি’খন এৰি থৈ যোৱা হেতুকেহে ঘোৰহাটত প্ৰবাস বাস যেন লাগিছিল। যি হওক, ঘোৰহাট গৱৰ্ণমেণ্ট হাইস্কুলত যোগ দিয়াৰ পিচদিনাই তিনি মাহৰ কাৰণে অস্থগ্ৰহ বিদায় (privilege leave) বিচাৰি ডিবেক্টৰ চাহাবলৈ এখন আবেদন-পত্ৰ পঠিয়ালোঁ। প্ৰাৰ্থিত বিদায় অতি লাগতিয়াল বুলি এপক্ষৰ ভিতৰতে মঞ্জুৰী পাবলৈ আবেদনত টানি লিখা হৈছিল ; পিচে এপক্ষ পাব হৈ গৈ মাহেকত পূৰ হওঁ হওঁ হোৱাতো একো এটা সমিধান নাপাই মই ডিবেক্টৰ চাহাবলৈ বিজুলী ডাকত অস্থৰোধ জনাবলৈ আৰম্ভ কৰিলোঁ। সিমানতো পলম হোৱা হেতুকে ডাকত আহিবলগীয়া সমিচাৰ নোপোৱালৈকে মই এদিন এদিনকৈ বিজুলী ডাকত তাগিদ দি আছিলোঁ। সমিধান পত্ৰত পালোঁ, অলপতে ডিবেক্টৰ চাহাব চফৰলৈ আহোঁতে ঘোৰহাটত সোমাই তেওঁ মোক এটা খাটাং সিদ্ধান্ত দিবগৈ। গতিকে মই সিমানতে নিতাল মাৰিবলগীয়া হলোঁ। কিন্তু সেই অলপতে বোলা দিন বাঢ়ি গৈ তিনিমাহত সোমাত্ত সোমাত্ত হ’ল, ডিবেক্টৰ চাহাবৰ চফৰ ফুৰা নিৰ্ঘণ্ট নোলাল। গতিকে অগত্যা মই আকৌ বিজুলী ডাকৰ সহায় লব লগাত পৰিলোঁ। এই শেহবাবৰ বিজুলীয়ে বিলং অক্ষিচত চমক লগোৱাৰ চিন পোৱা গল ; আৰু কেইদিনমানৰ পাচতে ডাকৰ বৃথ চাহাব ভমক কৰে ঘোৰহাটত ওলালহি। আহি পোৱাৰ দিনাই তেওঁ হাইস্কুলত পদাৰ্পণ কৰিলেগৈ। স্কুলৰ ভিতৰ সোমাইহে পোনেই বিচাৰ ললেগৈ এই বুলি, “Where is the Jubbalpur man ?” হেডমাষ্টৰ অৰাক ! কাৰণ তেওঁৰ স্কুলত জব্বালপুৰীয়া মাহুহ কোনো নাছিল। হেডমাষ্টৰক নিকন্তৰ দেখি চেকেণ্ডমাষ্টৰলৈ চাই ডিবেক্টৰে এইবুলি পুনৰপি বিচাৰ ললে, “Well I mean that little Assamese from Tezpur.” মই দুবাৰখনৰ ইপাৰে ওচৰতেই আছিলোঁ ; গতিকে চাহাবৰ কথাৰুইবাৰ অস্ত পৰাৰ লগে লগেই নিজে আগলৈ ওলাই গৈ এই বুলি সংকাৰ জনালোঁ, “Good morning sir,—তেওঁ ততালিকে “Yes good morning” বুলিয়েই মুখৰ ভিতৰতে মূৰবাই

কলে, “But I see, it is nearly evening”. ময়ো ভেতিকাণে উত্তৰ কাটি থলো, “It is morning to us because we are meeting after a long time sir !” ভোলানাথ বুথ চাহাবে খলখলাই হাঁহি “Right, right, thank you” এইবুলি ইবাৰ মোৰ প্ৰতি তেওঁ একাণপতীয়াকৈ লাগি পোনেই আৰম্ভ কৰিলে, “Well, you have troubled me with so many telegrams ! (ছই বাহ পূৰ্ণহতীয়াকৈ মেলি দেখুৱাই)” মই মৰম লগাই লাহেকৈ উত্তৰ দিলোঁ, “Necessity knows no bound, sir !” ভোলানাথ বুথ সেই আঘাৰতে পমি ঘোৱাৰ নিচিনা হৈ তেওঁৰ নিজৰ স্বাভাৱিক নীৰসভাবেই শেষ সমিধান দিলে, “All right, you will get your leave. But where is your manuscript of kasarati manual ?” ময়ো ছেগ চাই ঠাইতে কঠিয়া পাৰি থলোঁ এইবুলি, “Sir, it is why the leave prayed for has become so urgent.” মোৰ উত্তৰত তেওঁ পাক লাগি আপুনি বান্ধি খাই খলখলাই হাঁহি হাঁহি “Oh, no more delay. You may avail your leave from tomorrow” এই বুলি গোঁ গোঁ কৰে গৈ ডিবেক্টৰ ডক্তৰ বুথ চাহাব অফিচ কোঠাত সোমালগৈ। সিমানতে মোৰ ঘোৰহটীয়া মাষ্টৰী অভিনয়ৰো ধ্বনিকা পাত হল। সেই অলপকালৰ ভিতৰতে মই সমূহকৈ ঘোৰহটীয়া ছাত্ৰবৰ্গৰ মৰমৰ পাত্ৰ হৈ উঠিব পাৰিছিলোঁ, আৰু সিবিলাকৰ প্ৰতিও মোৰ চেনেহ বহুলকৈ বিয়পি গৈছিল। সেই প্ৰসঙ্গতে মোৰ শ্ৰীমান দেবেন্দ্ৰ শৰ্মা (এতিয়া গৱৰ্ণমেণ্ট উকীল) প্ৰমুখ্যে কেইবাজনো সাদৰী ছাত্ৰ লাভ হয়, আজিও আমাক সেই প্ৰীতি স্মৃতিয়ে এৰা দিয়া নাই। ছুটী পাই গা একেৰি গহীন হল; গ্ৰহণ (avail) কৰাত কেইদিনমান স্বইচ্ছাবে পলম কৰিলোঁ, কিয়নো সেই সময়তে মিঃ ফুলাৰ চীফ কমিচনাৰ বাহাদুৰকো সাক্ষাৎ পাবৰ সোণাময় ছেগ দেখা দিলে। সেই ছেগতে তেখেতৰ আগত জব্বলপুৰ আৰু নাগপুৰৰ কৰণ কাহিনী চমুকৈ বিবৰি কলোঁ। শুনি তেওঁ হৰষিত হল। জব্বলপুৰ নামত তেওঁৰ সদায় আনন্দ। শুনি শুনি তেখেতে পুলকিত মনেৰে মোক বৰকৈ সোধাদি হুখিলে, “তোমাক এতিয়া কি যোগ্য পূৰস্কাৰ দিম ?” ময়ো সেই সাদৰী প্ৰশ্নৰ ধাৰাৰ উত্তৰ এইবুলি দিলোঁ, “মোৰ প্ৰতি আপুনি যথেষ্ট অহুগ্ৰহ দেখুৱাইছে; জব্বলপুৰ নাগপুৰতো আপোনাৰ নামৰ গুণত মই আশাতীতৰূপে সমাদৃত হৈ আহিছোঁ। তাৰ উপৰি যদি মোক কিবা অহুগ্ৰহ দান কৰিব খোজে, তেন্তে মোৰ এই গোহাৰি, যেন আপুনি দিয়া কৰি মোৰ দুখীয়া আহোম জাতিৰ সন্তানবিলাকক বিনামাচুলে পঢ়াশালি, হাইস্কুল আৰু কলেজত পঢ়িবলৈ ছুৱাৰ মুকলি কৰি দি সেই পতিত জাতিটোৰ পুনৰুদ্ধাৰ উপায় বিধান কৰে।” ভাঙকীয়া ফুলাৰ চাহাবে একে আঘাৰে তথাস্ত বুলি মোক মৰমেৰে বিনাম দিলে। মই তাৰ পিচদিনাই তেজপুৰলৈ ওলটা যাত্ৰা কৰিলোঁ।

তেজপুৰৰ ছুটীৰ তিনিমাহ

ছুটীত উলটি আহিয়েই, সদৌ বন কাতিৰকৈ মই অধোমুখী ‘বন্তি’ক আকৌ উৰ্দ্ধমুখী কৰিবলৈ দেহ-মন লগাই খাটিবলৈ ধৰিলোঁ; আৰু তদৰ্থে সততে জয়দেৱ শৰ্মা পণ্ডিতদেৱৰ লগত

চিন্তালোচনা চলিবলৈ ধৰিলে। আমাৰ সৌভাগ্যৰ গুণে সেই সময়ত আন্তৰিক দেশহিতৈষী আশাশুধীয়া সাহিত্যিক ৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱ তেজপুৰত উপস্থিত থকাত আমাৰ সেই চিন্তালোচনাৰ সূকল সোনকালে ফলিয়াই উঠিল। কিন্তু সুখৰ দিন খৰকৈ পাৰ হয়; চাওঁতে চাওঁতেই মোৰ ছুটীৰ কাল উকলিবলগীয়া হল। কি কৰো! প্ৰিয়তম বৃদ্ধিমান বন্ধু ৬গোসাঁইদেৱেৰে সৈতে পৰামৰ্শ কৰি ইয়াকে স্থিৰ কৰা হল যে মই অনতিপলমে শ্বিলঙলৈ গৈ মাননীয় ফুলাৰ বাহাদুৰক টানি অহুৰোধ কৰিম নতুন স্কীম মঞ্জুৰ হৈ আহেমানে মোক যেন আকৌ তেজপুৰ হাইস্কুলতে বধ্য হয়। সেই উদ্দেশ্যে যথাসময়ত শ্বিলঙলৈ যাত্ৰা কৰিলোঁ। তেতিয়ালৈকে মটৰগাড়ীৰ আমদানি অসমলৈ হোৱা নাছিল, শ্বিলঙলৈ তেতিয়া ঘোঁৰাৰ টকাগাড়ীত নাইবা গৰুগাড়ীত যাতায়াত কৰা হৈছিল। টকাত চহকীয়েহে, কিয়নো ঘোঁৰা-অহাত ৩২ টকা নহলে নহয়; তাকো একোদিনৰ একো খেপত দুজনতকৈ অধিক যাত্ৰীৰ ঘোঁৰাৰ উপায় ব্যৱস্থা নাছিল। এইখিনিতে এটা লেখত লবলগীয়া কথা অঘাচিতে উপস্থিত হলহি। টকা অক্ষিচত মোৰ বন্ধু ৬বিষ্ণুপ্ৰসাদ বৰুৱাই পুৰাতে মোলৈ এখন আসন (seat) আছুতীয়া (reserve) কৰি উঠিছে, এনেতে অসমলৈ তিনিমাহৰ কাৰণে একটিং ডিবেক্টৰ হৈ অহা মিঃ প্ৰেমেশ্বৰ চাহাবো সেই টকাত এটা seat কিনিবলৈ আহিছিল; পিচে তেওঁ সন্তোষ লৈ যেতিয়াই জানিলে যে ইটো seat এজন ইণ্ডিয়ানৰ নিমিত্তে বিজাৰ্ড কৰা হৈছে তেতিয়াই “so long a journey with an Indian!” এইবুলি পিচুৱাই পৰিল। মই নিজে ঘোঁৰা নাছিলো কিন্তু শুনি আচৰিত হলোঁ, আৰু মনে মনে বিবক্তি বোধ হল যে কোনো কোনো ঠেকমনা চাহাবৰ তেতিয়ালৈকে ইণ্ডিয়ানৰ প্ৰতি তেনে হয় জান! যি হওক, ঠেকৰে যি কৰে মানুহৰ ভালৰ কাৰণেহে; মই অকলশৰীয়াকৈ দুটা seat-ৰ সুবিধা উপভোগ কৰি শ্বিলং পালোঁগৈ। শ্বিলং যাত্ৰা মোৰ সেয়ে প্ৰথম। কেৰুৰিবটীয়া পৰ্বত বগোৱা কাৰ্ছ মোৰ পক্ষে সি বিতীয়া। তাহানিতে কহিয়া যাত্ৰাত পৰ্বত বগাওঁতে যি সুখ-সৌন্দৰ্য উপভোগ কৰিছিলোঁ, ই তাতকৈ হীন নহয় যদিও মোলৈ সিমানে মোহলগা নহৈছিল; শ্বিলং নোঁ পাওঁতেই সাজ লাগিল। ৰাতি ৮ মান বজাতহে টাউনৰ ভিতৰ সোমালোঁগৈ। তাৰ পাচত ৰাতিৰ আন্ধাৰ পোহৰত কেনি কলৈ নিছে মই তৎ ধৰিব নোৱাৰা হলোঁ। অন্তত ৰাতি ৯ মান বজাত মোৰ বন্ধু ৬দ্বিজেন্দ্ৰ গোস্বামীক ৰাজকুমাৰৰ ঘৰত আলহী সোমালোঁগৈ; আলহীলৈ বতনাই খোৱা আহাৰ-পাতি পৰম সন্তোষেৰে ভোগ কৰি মই শুই থাকিলোঁ; কিন্তু টকাত থেকেচনি খোৱা ককালৰ বিষত আৰু বাটত টকা চলাওঁতাই মহ মৰিওৱা টোকোনৰ সমান শকত চুটি টাকোনৰে ঘোঁৰা কেইটাক টকনিওৱালৈ স্বৰবি ৰাতিৰ সবহ ভাগলৈ মোৰ ভাগৰৰ টোপনি ভগা-ছিগাটকহে হৈছিল। পিচদিনা দেওবাৰে পুৱা শুই উঠিয়েই ৬গোস্বামীদেৱৰ আগত মোৰ শ্বিলং যাত্ৰাৰ উদ্দেশ্যৰ বিষয়ে ভাঙি কলোঁ। তেওঁ আক্ষেপ কৰি মোক জানিবলৈ দিলে যে, মোৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধি নহব, কাৰণ পূজাৰ বন্ধৰ কেদিনত শ্বিলঙৰ চাহাবসকলক লগ ধৰা অসম্ভৱ; সিবিলাকে সেই সময়ত বং-ধেমালিত আপোন-পাহৰা হৈ থাকে। শুনি হতাশ হলোঁ। কিন্তু মই কলো, মোৰ বিশ্বাস মোৰ চিঠি পালেই চীফ

কমিচনাৰ মি: ফুলাৰ বাহাদুৰে নিশ্চয় মোক সাক্ষাৎ নিদিয়াটক নাথাকে। তেখেতে ইহি ইহি মোৰ কথা উৰাই দি কলে যে মোৰ আইভেট পজৰে নালাগে এলাপেচা চৰ্কাৰী কাকত-পজৰে সেইকেদিনত চেক্ৰেটৰী চাহাবসকলৰ ওচৰকে চাপিব নোৱাৰে, চীফ কমিচনাৰৰ কাষ চপাটো যে নিলগৰ কথা। মই মনে মনে হতাশ হলো; কিন্তু বাহ্যিক দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ হৈ কলোঁ যে তথাপি মোৰ চেষ্টাৰ জট নহব। দুপৰীয়া ভোজনৰ পাচত গোহাঞিদেৱৰ সৈতে মোৰ উদ্দেশ্যলৈ বাহিব হলোঁ। কিন্তু বহু ঘূৰি ঘূৰিও কোনো প্ৰকাৰৰ ভাল উপায় কৰিব পৰা নহল। সদৌশেষত চাহাবসকলৰ ক্লাবৰ চেক্ৰেটৰীয়ে অলপ আশ্বাস দি কলে, যদি কোনো উপায়ে মই নিজে ফুলাৰ বাহাদুৰক এবাৰ গা দেখা দিব পাৰো তেন্তে কিজানি কিবা লাভ হবও পাৰে। চীফ চাহাব ক্লাব পায়হিহে লাগে। শুনিয়েই গোহাঞিদেৱৰ ছিটিকি আঁতৰি পৰিল। মই মৰসাহ দি এখুজি দুখুজিকৈ ক্লাব ঘৰৰ মাজৰ বাৰাণ্ডাত আগবাঢ়ি গৈ আছোঁ, এনেতে ফুলাৰ চাহাব ভমক কৰে মোৰ আগতে ওলালহি। দেখাদেখিত দুয়ো চকুখাই উঠিলোঁ; কিন্তু ঠব লাগিবৰ সময় নাই, লৰালবিকৈ দু-আষাৰমান কথা পাতি তেখেতে মোক পিচদিনা পুৱা দহবজাত দহমিনিট সাক্ষাৎ দিবলৈ মান্তি হৈ চাঁত কৰে ভিতৰ সোমাল, ময়ো আনন্দত উলাহিত হৈ ওলাই আহিলোঁ। পিচদিনা নিৰ্ধাৰিত সময়ত সাক্ষাৎ কৰি শুভ সমিধান পালোঁ, মই তেজপুৰত পাকি যোৱা উদ্দেশ্য সিদ্ধি হোৱাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি পোৱা হ'ল।

তেজপুৰ হাইস্কুলত পুনৰপি

পূজাৰ বন্ধৰ পাচত স্কুল খোলাৰ লগে লগেই ডিবেক্টৰৰ অফিচৰপৰা হুকুম আহি পৰিল মোক পুনৰপি তেজপুৰ হাইস্কুলত আগৰ পদতে দিয়া হৈছে বুলি। সেই হুকুম দেখি মোৰ বিপক্ষদল বিশেষকৈ হেডমাষ্টাৰ বাবু জয় পৰিল। সিবিলাকৰ ভিতৰত আকৌ ফু-ফু-ফা-ফা চলিবলৈ ধৰিলে; মই তালৈ আগবাঢ়ি কৰি এইবাৰ গা-গহীনা হৈ কৰ্তব্যত মনপাৰি ধৰিলোঁ। সেইভাৱেই আক তিনিমাহমান তেজপুৰ হাইস্কুলত মাষ্টাৰী পদত ৰাপ লগাই কাম কৰিলোঁ। সেই সময়ৰ ভিতৰতে মই অসমীয়া আৰু বঙালী ছাত্ৰবৰ্গৰ বৰ প্ৰিয়পাত্ৰ হৈ উঠিছিলোঁ। আগৰ খেপত শ্ৰীমান অন্নকুমাৰ পদ্মপতি, শ্ৰীমান বসন্তকুমাৰ বৰুৱা, শ্ৰীমান ভূমিধৰ শৰ্মা প্ৰমুখ্যে কেজনমান, আৰু দ্বিতীয় খেপত ৬চন্দ্ৰনাথ শৰ্মা, শ্ৰীমান দণ্ডিনাথ কলিতা, শ্ৰীমান বেণুধৰ দাস, শ্ৰীমান ফণীজমোহন লাহিৰী প্ৰভৃতি জনচেৰেক প্ৰতিভাপন্ন ছাত্ৰক পঢ়াই লুখ পাইছিলোঁ, আৰু সিবিলাকেও মোৰ সাহিত্য-জীৱনৰ আৰু বিবিধ দেশহিতকৰ কাৰ্যৰ চিনাকি লোৱাৰ চিনাকি পাই সন্তোষ পাইছিলোঁ। সি যি হওক, সেই কালত মোৰ আপদ-সম্পদ গাড়ীৰ ঘিলা ঘূৰাদি তল-ওপৰ হৈ ঘূৰিছিল; তাৰ ফলস্বৰূপ মোৰ আকৌ জঞ্জাল বাঢ়িল, ষ্টিলডৰপৰা বিশ্বস্ত বন্ধুজনে ভিতৰ বিখ্যাত বাতৰি দিলে অলপদিনৰ ভিতৰতে মোক আকৌ আন ঠাইলৈ বদলি কৰা হব বুলি। গতিকে অল্প উপায় চিন্তিব লগা হল। আপদৰ বন্ধ ৬হেমচন্দ্ৰ গোঁসায়ীদেৱৰ পৰামৰ্শ মতে এইবাৰ সেই চক্ৰান্তমূলক আগন্তুক বদলিৰ হুকুম অহাৰ আগেয়েই তিনিমাহৰ নৰিয়া বিদ্যাৰ লৈ মুকলিমূৰীয়াটক সাম্প্ৰতিকভাবে আঁতৰি থাকিলোঁ।

অষ্টবিংশ সৰ্গ

‘বস্তি’ৰ বাব অকলশৰীয়াটেক

নৰিয়া বিদায় (sick leave) লৈ ফুলবপৰা এৰাই আহিলোঁ। আহি কিত্ত এমিনলৈকে জিৰণি লবলৈ আজৰি নাপালো; পিচদিনাই বস্তিবিষয়ক চিন্তালোচনাত মগ্ন হালোঁ। সেই ছেগতে জয়দেৱ শৰ্মা পণ্ডিতদেৱে তেখেতৰ ঢাকখাই থকা প্ৰস্তাৱ আকৌ নাজি ধৰিলে। তেখেতৰ প্ৰস্তাৱমতে, হয় তেখেতক অনতিপলমে অব্যাহতি দিব লাগে নহয় ‘অসম চেণ্ট্ৰেল গ্ৰেছ’ হস্তান্তৰ কৰি সেই সময়লৈকে বাঢ়ি উঠা যুটীয়া ধন ২২০০ টকাৰ ভিতৰত বি পোৱা যায় তাৰে সৈতে আংশিক ধাৰ গুজি বাকী ধাৰ আমি দুয়ো সমানে গাত লব লাগে। পণ্ডিতদেৱে একেবাহে কেইবাদিনো ‘বস্তি’ অফিচলৈ আহি সেই বিষয়ে মোৰে সৈতে পৰামৰ্শ কৰিলেহি; মই কিত্ত বিমোৰ, একো উত্তৰ দিব পৰা নাই। সৰ্শো শেহত তেখেতে অসহনীয় বিৰক্তিবোধ কৰি মোৰ আগত ভালেমান মৰ্মস্পৰ্শী কথা এইদৰে কলে,— “চাওক, মই বহুত সহিলোঁ, বহুদিন টিকিলো; মোৰ লগৰীয়া লোক আন আটাইবিলাকে সমূহীয়া আৰু এজন দুজনকৈ এই পোৱালি মেলি বাঢ়ি গৈ থকা স্থানত পেলাই আমাক এৰা দিলে। মই মুঠেই আপোনাৰ মৰমৰ বান্ধ খাই এবাৰ নোৱাৰা হৈ অতদিনে আছোঁ। কিত্ত আপুনি বিষম নাপাব; মই আৰু বব নোৱাৰিম। মোৰ মনোভাব আৰু প্ৰস্তাৱ আজি কেইবাদিনৰেপৰা আপোনাক জানিবলৈ দি আহিছোঁ। এতিয়া আপুনি কি কৰিব খোজ্জ কওক।” এইবুলি মোৰ মুখলৈ চাই তেখেত ঠব লাগিল। ময়ো কিছুপৰ ঠব লাগি নিমাত হৈ আছিলোঁ। তাৰ পিচত অত্যন্ত পৰিতপ্ত হৈ তেখেতৰ মুখলৈ চাই এইবুলি প্ৰশ্ন তুলিলোঁ, “তেস্তে আমাৰ জীৱন বস্তি হুমুৱাটোৱেই নিশ্চয় হব লাগিল নেকি?” শুনামাত্ৰে বহুমুৱা পণ্ডিতদেৱ শেঁতা পৰি গল, তেখেতৰ মুখৰ মাত হেৰাল, তেখেত নিকন্তৰ। ভালেমান পৰৰ পাচত তেখেতে কাতৰ হুৰেৰে শূন্যত সোধাদি হুপি উঠিল, “বস্তিও জলি থাকিব লাগে ময়ো অব্যাহতি পাব লাগে, এনে বাৱস্থা কোনে দিব মোক?” পিচমুহূৰ্ততে অতৰ্কিতে মোৰ মুখৰপৰা এইআবাব কথা ওলাই পৰিল, “সেই বাৱস্থা ময়েই দিবগৈ লাগিব। নহলে আমাৰ এই সমস্তা ভাঙোতা আন কোন আছে?” পণ্ডিতদেৱে উলাহিত হৈ একেচাবে কৈ উঠিল, “আপুনি অকলশৰীয়াটেক ‘বস্তি’ জলাই ৰাখিবলৈ—অন্ততঃ মোৰ জীৱন-বস্তি হুমুৱায়ন—আগবাঢ়িব পাৰে যদি মই মোৰ ভাগৰ ধাৰ (১১০০) মোৰ গাত মাৰি লৈ আপোনাক ‘বস্তি’ আৰু ‘অসম চেণ্ট্ৰেল গ্ৰেছ’ সৰ্বস্বত্ব এৰি দিব পাৰোঁ। কওক আগবাঢ়িব নে?” ময়ো ভবিষ্যতৰ ফালে চকুমুদি মৰসাহ দি কালোঁ, “বাঢ়িম আগ, বি কৰে ঈৰেবে।” পণ্ডিতদেৱে পুলকিত চিত্তেৰে এইবুলি মোৰ শলাগ ললে, “মই আপোনাৰ আশান্তৰীয়া চিত্তৰ কথা ভালকৈ জানো। আপোনাৰ সদিচ্ছা পূৰ্ণ হওক।” এইবুলি সবলচিত্তিয়া পণ্ডিতদেৱে সেইদিনালৈ বিদায় ললে। তাৰপাচত তিনিদিনৰ মূৰত, পণ্ডিতদেৱৰ চ’ৰাত

তেখেত আৰু মোৰ মাজত দুইবোৰ দুখন প্ৰতিশ্ৰুতি দলিল-পত্ৰ দিয়া-দিয়ি হ'ল। মই দিয়াখন এই মৰ্মে লিখা হ'ল, “অসম বস্তি আৰু অসম চেটে'ল গ্ৰেছৰ সৰ্বস্বত্ব স্বকীয়াকৈ লৈ প্ৰতিশ্ৰুত হ'লোঁ। যে শ্ৰীযুত জয়দেৱ শৰ্মা পণ্ডিতদেৱৰ গাত কোনো দায়িত্ব নৰখাকৈ, অকলশৰীয়াকৈ, মোৰ তৰফে মোৰ অহুজ শ্ৰীমান মুক্তানাথ গোহাঞিবৰুৱাৰ দায়িত্বত ‘বস্তি’ চলি থাকিব; যদিহে তেখেতৰ জীৱনকালত কিবা স্বৰূপে বস্তি হুমায় তেন্তে সেই অৱস্থাতে তেখেতৰ অৰ্ধেক স্বত্ব পুনৰপি প্ৰৱৰ্ত্তিব, নাইবা তেখেতে এৰি দিয়া ১১০০ টকা মই ভৰিব লাগিব।” সেই মৰ্মে পণ্ডিতদেৱেও এখন প্ৰতিজ্ঞা-পত্ৰ লিখি যোক দিয়ে। তাত খাটাকৈ কোৱা হয় যে উল্লিখিত হেতু তেখেতৰ জীৱনকাললৈহে বৰ্ত্তিব, তাৰ পাচত উক্ত স্বত্ব ত্যাগ অহেতুকী হ'ব। সেই সময়ত মোৰ ফলীয়া শ্ৰীযুত দেৱেশ্বৰ চলিহা আৰু শ্ৰীযুত চম্পাদৰ বৰুৱা (চুয়ো তেতিয়া গৱৰ্গমেন্ট হাইস্কুলৰ মাষ্টৰ) উপস্থিত আছিল। সেইদিন ধৰি ‘বস্তি’ৰ সৰ্বভাৱ মোৰ মূৰত এটা প্ৰকাণ্ড বোজাৰ দৰে উঠিল। এইখিনিতে কৈ খবলগীয়া যে মোৰ নিজৰ নামে দলিল-পত্ৰ নকৰি মোৰ ভাইৰ নামে কৰোৱাৰ অৰ্থ এই যে তেতিয়ালৈকে মই চৰ্কাৰী চাকৰীয়া, আৰু আগন্তুক পদোন্নতিৰ আশাধাৰী। কিন্তু সেই দিহাকৰণ সৰহদিন নিটকিল; মোৰ ভাই শ্ৰীমান মুক্তা বোপা কলিকতাৰ কলেজত ভৰ্তি হ'বলৈ যোৱাত মই বিপাকত পৰিলোঁ। গতিকে অগত্যা অনতিপলমে উত্তৰ-লক্ষীমপুৰৰ শ্ৰীযুত কণনাথ গোহাঞিবৰুৱা মোৰ ককাইদেৱৰ নামলৈ স্বত্বাধিকাৰৰ বাব পাৰ কৰি লৈ বৰ অস্থূলত ‘বস্তি’ চলাবলৈ ধৰিলোঁ। এই অস্থিবিধাতেই বছৰেকমান মৰি-মুজি কাকতখন টনকিয়ালভাবে চলাই আছোঁ। এনেতে মহাজন চক্ৰমল বাবুৰ সঘন তাগিদাত মোৰ গা বাজি উঠিল, মই কি যে ভীষণ ঋণ বাহৰ গৰাহত পৰিছোঁ। ঋণ আগবদৰেই ক্ৰমাৎ বাঢ়িবলৈ ধৰিলে, আৰ্জন চাই ভগনলৈ ভয় লগা হ'ল। গতিকে দুৰ্ব্বোৰ চিন্তাৰ বিকাৰত মোৰ মনোবল ক্ৰমাৎ সবেগে ক্ষয় যাবলৈ ধৰিলে, আৰু তাৰ অপৰিহাৰ্য ফলস্বৰূপ ‘বস্তি’ৰ অৱস্থা সেই অস্থূপাতে পৰি আহিল।

মগনীয়াৰ জোলোঙাভাৰী

কৰ্তব্যবিমোৰ হৈয়ো আৰু মাছচেৰেক ‘বস্তি’ জলাবই লাগিছোঁ, কিন্তু ওচৰ ভবিষ্যৎ আঁহাৰে ক্ৰমাৎ ছাটি অহা দেখি মই হতাশ হৈ পৰিলোঁ। তাৰ ফলত প্ৰত্যক্ষতে কাকত-খনৰ অৱস্থা পৰি যাবলৈ ধৰিলে। এনেতে মোৰ সেইকালৰ দেশহিতৈষিক উপদেষ্টা ‘বি. এ. জগন্নাথ’ (মি: জে. বৰুৱা, পাচত ৰায়বাহাদুৰ জগন্নাথ বৰুৱা) কিবা সন্ধ্যাত কলিকতালৈ গৈ উলটি আঙোতে তেখেতক তেজপুৰ ঘাটত লগ পালো। সেই ছেগতে মোৰ সেই বিমোৰ অৱস্থাৰ কথা বিবৰি কৈ তেখেতৰ উপদেশ বিচাৰিলোঁ। তেখেতে ‘বস্তি’ সম্পৰ্কে ভালেমান সজ্ঞা কথা কৈ অন্তত এই কেইআখৰ কথা কৈ গ'ল, “তোমাক মই ‘বস্তি’ৰ সম্পৰ্ক এৰিবলৈ নকওঁ। অগত্যা এৰিব লগাত পৰিলে, আগধৰি ‘বস্তি’ হুমাবলৈ কওঁ। কিয়নো তোমাৰ বিহনে ‘বস্তি’ জলিবৰ সম্ভাৱনা নেদেখোঁ। তোমাৰ উপস্থিত সমস্তাও বেচিদিন নিটকে। মই বিমানলৈকে মণিব পাৰিছোঁ, বাতৰিকাকতৰ প্ৰতি

অসমীয়াৰ বাপ ক্ৰমাৎ প্ৰবল বেগেৰে ববলৈ ধৰিছে। তুমি বন্ধ কৰিলে নিশ্চয় বস্তিৰ দ্বাৰাই বন্ধ লাভ কৰিব পাৰিবা। মই কওঁ ‘বস্তি’ৰ উন্নতিকল্পে তুমি মগনীয়াৰ জ্বোলোঙা লৈ বাহিব হোৱা। প্ৰথমে ঘোৰহাটলৈকে আই। তাতে তোমাৰ ভ্ৰমণ নিৰ্ধাৰণ কৰি লবাইগৈ। ময়ো ভাবি চাওঁ মোৰ দ্বাৰাই কিমানলৈ কি হব পাৰে।” উপদেষ্টা আঁতৰি গ’ল। মই সেই উপদেশ কাৰ্যত পৰিণত কৰিবলৈ চিন্তালোচনাত বহিলোঁ। কিন্তু শুভশ্ৰী শীঘ্ৰম্। সময় নষ্ট নকৰি, অমতিপলমে মই ঘোৰহাটলৈ যাত্ৰা কৰিলোঁ। মিঃ জে. বৰুৱা আৰু মিঃ সন্দিকৈৰ বন্ধা প্ৰায় লগ-লগা; গতিকে মোৰ উদ্দেশ্য আলোচনাত বৰ সূচল পালোঁ। জয়জয়তে ৰায় জগন্নাথ বৰুৱা বাহাদুৰে ১৫০ টকা বৰজণি পেলাই বাট মোকলাই দিলে। তাৰ পাচত সেইদিনাই সোমেশ্বৰ শৰ্মা বৰমহৰিদেৱে (সোমেশ্বৰ বৰমহৰি) নগদ ১০০ টকা মোৰ হাতত দান দি ‘বস্তি’ৰ উন্নতি কামনা জ্ঞাপন কৰিলে। এই দুগৰাকী সদাশয় পুৰুষৰ উৎসাহদানে মোক মোৰ গন্তব্য পথৰ আদৰ্শনিমানলৈকে আগুৱাই দিলে যেন লাগিলে। ঘোৰহাট টাউনৰ ভিতৰত এসপ্তাহমান ঘূৰি যি পালোঁ সংগ্ৰহ কৰি লৈ গোলাঘাটলৈ গলোঁ। তাত পুৰণি বন্ধু ৰায় যাদৱচন্দ্ৰ বৰুৱা বাহাদুৰৰ ঘৰত আলহী থাকি ৰায়বাহাদুৰ ঘনশ্যাম বৰুৱা আৰু তেখেতৰ অগ্ৰজ ৰায়বাহাদুৰ দণ্ডৰ বৰুৱাৰ সৌজন্মত মোৰ আশাশুৰুপ প্ৰাপ্তি লাভ হল। তাত মুঠেই তিনিদিন থাকি নগাঁওলৈ আহিলোঁ। তাত মোৰ মৰমৰ বন্ধু ৰায়চাহাব কমলাকান্ত শৰ্মা বৰুৱাই দিহাকৰণ কৰি থোৱা স্থবিধাজনক এটি ঘৰত সোমাই মোৰ অন্ততম বন্ধু ৰূপীনাথ বৰুৱাদেৱৰ আতিথ্য গ্ৰহণ কৰি মোৰ কৰ্তব্য আবদ্ধ কৰিলোঁ। তাত পোন প্ৰথমেই ৰূপী মনধন শইকীয়াই ৫০ টকা আটেকুৰি টকা মোৰ হাতত দি স্বদেশ হিতৈষিতাৰ যি কেইবাঘৰ কথা শুনাতে সি আজিও মোৰ সৌৱৰণীত তিৰবিৰাই আছে। যি হওক, তেখেতৰ সেই সবল সহায়ত্বীৰ ফলস্বৰূপেই নগাঁৱেও মোক সম্ভাৱ দি পঠিয়ালে। আনকি ঘটনাচক্ৰত ঘূৰি সেই সময়ৰ নগঞা বঙ্গালী সমাজেও মোৰ জ্বোলোঙাত টকাচেৰেক যোগ দিছিল। অৰ্থাৎ চমুকৈ কৈ থওঁ, সেই সময়ত বঙ্গৰ স্বদেশী আন্দোলনৰ ঢৌৱে অসমতো খলকনি লগাইছিল। সেই সূত্ৰতে মোৰ অহুজপ্ৰতিম শ্ৰীমান শৈলেন্দ্ৰমোহন গোস্বামীৰ (মোৰ পুজনীয় শিক্ষা গুৰুদেৱ ৰূপচন্দ্ৰমোহন গোস্বামীৰ ভ্ৰমূলীয়া পুত্ৰ) আয়োজনত মই এদিন সন্ধিয়া এটা স্বদেশী বিষয়ক বক্তৃতা দিব লগাত পৰিছিলোঁ। সিও এটা মোৰ পক্ষে অভাৱনীয় দিন। মই আগে পাচে কেতিয়াও মজলিচত বহি কথকৰ দৰে কথা কৈ পোৱা নাই; কিন্তু সেইদিনা আই সৰস্বতীয়ে কৃপা কৰি কণ্ঠত থিত দিছিল হব পায়—কি কলো মনত নাই— সভাত উপস্থিত বঙ্গ-সমাজে সিবিলাকৰ বুলিৰে মোৰ শলাগ লৈ সিবিলাকৰ ভিতৰত তোলা বৰজণি একাঁজলি মোৰ জ্বোলোঙাত ডবাই দি মৰম দেখুৱালে। এনেতে তেজপুৰৰপৰা ৰূপচন্দ্ৰ চৌধুৰী হাকিম ডাৱৰীয়াৰপৰা এখন ভিতৰ বিহাঙ্গৰ পত্ৰ পালোঁ যে আমাৰ নিজ গুৰু ৰূপী কমলদেৱ গোস্বামী আউনীআটীয়া সজাধিকাৰ গ্ৰন্থ দেখুখনা পাহাৰৰ নামনিত বাহৰ পাতি আছেগৈ; তেখেতক সেই সময়ত সেৱা জনাবগৈ পাবিলে মোৰ উদ্দেশ্য ভালমান সিদ্ধি হব পাৰে। সেই সংবাদ পাই মই অনতিপলমে উলটি তেজপুৰ পালোঁহি। চৌধুৰী

ডাঙৰীয়াৰ দিহা অহুসৰি আমাৰ গৌগাই ঈশ্বৰৰ চৰণত সেৱা জনোৱা হল। কিন্তু সেই সময়ত ৬শ্ৰীশ্ৰী কমলদেৱ ঈশ্বৰ পুৰুষ জাহাজ কিনাৰ ভাৱত অভিভূত আছিল কাৰণে, মোৰ আদ্যবেশেকৰা কথালৈ তেখেতৰ সহানুভূতি টানিব পৰা নহল। গতিকে মই তিনিদিনমান থাকি আকৌ মোৰ গন্তব্য পথৰ পথিক হৈ গুৱাহাটী পালোঁগৈ। তাত পোন প্ৰথমে মোৰ ৰাজনৈতিক শিক্ষক ৬মানিকচন্দ্ৰ বৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ আগত মোৰ সেই যাত্ৰাৰ উদ্দেশ্য ভাঙ্গি কলোঁগৈ। কিন্তু তেখেতৰ সমিধানৈ মোৰ উতলি থকা উলাহত চেচা পানীহে ঢালিলে, কাৰণ সেই বিষয়ত সহায় কৰিবলৈ তেখেতৰ আৰ্থিক আৰু শাৰীৰিক বলে হুকুলালে। তাৰ পাচত মোৰ সাহিত্যিক বন্ধু ৬সত্যনাথ বৰাদেৱৰ কাৰ চাপিলোঁগৈ। তেওঁ তীক্ষ্ণ বুদ্ধিৰে মোৰ মনোভাৱ ততালিকে বুজি উঠি সাহায্যার্থে সঠক হল; আৰু ৰূপ ২০ একুৰি মোৰ জ্বোলোঙাত ভৰাই দি মোক ৰায়বাহাদুৰ ৬ভুবনৰাম দাসৰ ঘৰলৈ লৈ গৈ মোৰ হৈ উকীল বন্ধুৱে ওকালতি ভিক্ষা কৰিলোঁগৈ। সেই আলোচনাৰ ফল এই হল, ৰায়বাহাদুৰে নিজৰ বাবে ২৫ টকা ভিক্ষা জ্বোলোঙাত ভৰাই দি মোৰ গোহাৰিৰ নকল এটা ৰাখি আশ্বাস দিলে যে, মই ভাটিফালৰপৰা উলটি আত্মহীতে দিব পৰাকৈ যি পাৰে তেখেতে সংগ্ৰহ কৰি থব। গুৱাহাটীত দুদিনমান থাকি ৬খানবাহাদুৰ আজাহাৰ হোচেন চাহাব প্ৰমুখ্যে জনদিয়েক দেশ-হিতৈষী পুৰুষৰপৰা আৰু ৭দিয়েক নগদ টকা দান লাভ কৰি মই বৰপেটী উদ্দেশ্যে যাত্ৰা কৰিলোঁ। কিন্তু জাহাজৰপৰা খোলাবন্ধা ঘাটত নামিয়েই সংবাদ পালোঁ যে মোক সহায় কৰিবলৈ প্ৰতিশ্ৰুতি দি থোৱা ৬খানবাহাদুৰ মৌলৱী মহিবুদ্দিন আহমদ মহকুমাধিপতি কিবা চৰকাৰী জৰুৰী কামত চফৰলৈ ওলাই গল, মই তেওঁক লগ নেপামগৈ। গতিকে মই বৰপেটালৈ নগৈ সেই ঘাটৰেপৰাই ভটীয়াই যাবলৈ মনস্থ কৰি, সেই বোট নথকা ঘাটতে এটা দেচোৱালী মাঝিৰ নাৱত সেই দিনাৰ বাকী ছোৱা আৰু ৰাতিটো কটাব লগাত পৰিলোঁ—ডেৰ যুগ ধেন সেই ডেৰ দিনৰ দুখৰ কথা স্মৰিলে অজিও মোৰ গা-মন অৱশ্য হৈ পৰা ধেন লাগি যায়। সি যি হওক, পিচদিনা জাহাজত উঠি যথাসময়ত গোৱালপাৰত নামিলোঁগৈ। নিৰ্ধাৰিত দিনতকৈ আগৰখি গৈ পোৱাৰ কাৰণে, গৈয়েই বন্ধুবৰ ৬প্ৰসন্নকুমাৰ ঘোষদেৱক ঘৰত নাপালোঁগৈ; তেওঁৰ পৰিয়ালৰ অগ্ৰাণ্ণ জনেহে মোক অচিনাকী আলহী সন্মিলগীয়া হল। শ্ৰীযুত ঘোষদেৱ ৰাতি আহি ঘৰ পোৱাত মোৰ উদ্দেশ্য লৈ বহু ৰাতিলৈকে ছয়ো আলোচনা কৰিলো। পিচদিনা দুপৰীয়া ভোজনৰ পাচত যিঃ ঘোষ আৰু শ্ৰীযুত হৰিনাথ মুক্তিদাৰদেৱৰ দিহামতে, যোগীঘোপা ঘাটলৈ পাৰ হৈ বিজ্ঞানী জমিদাৰীৰ সদৰলৈ যাত্ৰা কৰিলোঁ। নামিয়েই কিন্তু ঘাটৰ ওপৰৰ যোগীঘোপা টিলাটিৰ গাত চাৰিওফালে মেৰাই ২০।৩০ হাতৰ অস্ত্ৰৰত প্ৰোথিত শিলত যোগীঘোপাবোৰত দৰ্শন কৰি পৌৰাণিক কাককাৰ্ধৰ কৃতিত্ব উপলব্ধি কৰিলোঁ। তাৰ পাচত তাৰেপৰা জমিদাৰী তহচিলৰ আজ্ঞাত থকা ঘোঁৰা এটাত উঠি আবলি পৰত বিজ্ঞানী নগৰত সোমালোঁগৈ। মই তাত ডেনেই অচিনাকী; গতিকে ঘোঁৰাটোৰ লেকাম টিলাই দি তাৰ নিজমনে চিনাকী ঠাই বিচাৰি সোমাবলৈ এৰি দিলোঁ; ঘোঁৰাই নি মোক শ্ৰীযুত ভৱানী প্ৰসাদ বৰুৱা (ৰাণীৰ সহোদৰ) ভিতৰচোৱা বিষয়াৰ চোতালত থিয় কৰালেগৈ। তাৰ

পাচত বকবান্দেবৰ আদেশমতে লগুৱা পাচনি ছজনে নি মোক চৰ্কাৰী আলহী ঘৰত দিহা লগাই থৈ শুজ্জা কৰিবলৈ ধৰিলে। মোৰ লগত মগনীয়াৰ জ্বোলোঙা ব্যাগটোত বাজে একো নাছিল, কিন্তু চৰ্কাৰীকৈ আটাইবিধৰ যোগান ধৰা হল; মোৰ একোৰে অভাৱ নাথাকিল। আবেলি বেলিকা আলহী ভোজন কৰি উঠি মই ইফাল সিফালকৈ খোজ চলাই বিষয়াসকলৰ থকা-মেলা আলোখলেখ চাবলৈ ধৰিলোঁ। তাৰ পাচত বাণী নিবাসলৈ চকু পৰিল। দেখিলো তেজপুৰ বৰফাটেক সদৃশ এটা ওখ প্ৰকাণ্ড পকী গড়ৰ মাজত বাণীৰ বসতি। সেই গড়নগৰৰ ভিতৰত ক'ত কি আছে বাহিৰৰপৰা একো বুজা নাযায়। গড়ৰ ভিতৰ সোমাই বাণীক সাক্ষাৎ পাবলৈ মোৰ মনত কোঁতুহল হ'ল। তাকে ভাবি গৈ গৈ আকৌ সেই বকৰা বিষয়াৰ ঘৰত সোমালোঁগৈ। তেখেতে আথেবেথে মোৰ শুজ্জাৰ বিষয়ে হুধি মোৰ পৰিচয় আৰু উদ্দেশ্য সোধাৰ পাচত, মই বাণীৰ সাক্ষাৎ লবলৈ বাঞ্ছা কৰিলোঁ। তেখেতে বাক বুলি মোক লগত লৈ বাবু বৰদানানথ হালদাৰ দেৱান মহাশয়ৰ ঘৰলৈ গৈ তেওঁৰ অহুমতি প্ৰাৰ্থনা কৰিলেগৈ; দেৱান মহাশয়ে অহুমতি দিয়াৰ লগে লগে লগতে তেওঁৰো আহিল। আমি গৈ দুৱাৰমুখ পাওঁতেই বাটচ'ৰাত সজ্জিয়াৰ ডবা ঘণ্টা বাজি উঠিল, বাজে ভিতৰে অলপ উলাহ লগা যেন পালোঁ। ভিতৰ সোমাই দেখিলোঁ তেজপুৰ পগলাফাটেকৰ ভিতৰ ভাগৰ দৰে খনদিয়েক উজানৰ মাজত বাণী শ্ৰীযুক্তা অভয়েশ্বৰী দেবীৰ বাসভৱন। দেৱান মহাশয় ভৱনৰ ভিতৰলৈ সোমাল, আমি বাহিৰ ঘৰ এটাতে বহুপৰ বহিলোঁ। তাৰ পাচত তেওঁ ওলাই আহি আমাক ভৱনৰ ভিতৰলৈ লৈ গলহি। মাৰলৰ নিচিনা দীঘলীয়া কোঠা এটাত এখন আঁৰকাপোৰৰ সিপাৰৰপৰা দুআঘাৰ-মান মহিলা যাতে মোৰ পৰিচয় হুখিলে, যয়ো আঁৰকাপোৰখনলৈ চাই গোটাচেৰেক কথা হুধি কিবাকিবি উভৰ পালোঁ। কিন্তু কাৰ মাত কেনেকৈ কম, মাথোন হুবত অলপ বজলুৱা ঠাঁচৰ আভাস পালোঁ। সি যি হওক, গড়ৰপৰা ওলাই আহি দেৱান মহাশয়ৰ পাট বজলাত বহিলোঁগৈ। মোৰ উদ্দেশ্য ব্যাখ্যা শুনাৰ লগে লগে মোৰ সাহিত্যিক চৰ্চাৰ বিষয়ে তেওঁ বিশেষকৈ তত্ব ললে। ইতিমধ্যে অজ্ঞাত বিষয়াবৰ্গও চাপিলগৈ, মজলিচত বজলা কথা আঁথৈ ফুটিবলৈ ধৰিলে। সেই ছেগতে নগাঁৱৰ মজলিচলৈ মোৰ মনত পৰিল। চল চাই কঠোৱা পাৰিষদৰ অভিপ্ৰায়ে মই বজৰ স্বদেশী আন্দোলন বিষয়ক আলাপত ধৰিলোঁ। সেই বিষয়ে মই চাই বুজি বক্তৃতাৰ্দিও যে দিওঁ তাৰ আভাস পাই পিচদিনা দুপৰত এখন সভা পাতি সিবিলাকে মোৰ বক্তৃতা এটাও শুনিলে। তাৰ পাচত দেৱান মহাশয়ো মোৰ প্ৰতি সদয় হোৱা যেন পালোঁ। তাৰ চিনস্বৰূপ বাজভঙালৰপৰা ১০০ টকাৰ বৰদণি দক্ষিণাৰে সৈতে বিদায় দিয়াৰ হুকুম হল, কিন্তু বজৰ ফালৰ সাধাৰণ একোটাযো অৱশ্যে ৫০০ টকাৰ কম নাপালেহেতেন। তাৰ কাৰণ হৈছে শ্ৰীযুত ভবানী বকৰাত বাজে বাকী আটাইবিলাক বিষয়া বঙ্গালী।

কলিকতাত বাৰ বছৰৰ সুৰত

অসমৰ ভিত্তি বিজয়ীতে সাম্প্ৰতিকভাৱে শেষ কৰি কলিকতাৰ ফালে ভটীয়াই গলোঁগৈ। জাহাজত হঠাতে মোৰ পুৰণি বন্ধু শ্ৰীযুত গৌৰীমন্ত মিশ্ৰ পণ্ডিতদেৱক লগ পাই বৰ ভাল

লাগিল। দুয়ো বং ধেমালি কৰি গৈ পিচদিনা পুৱা দহ বজাত কলিকতা পালোঁগৈ। মই ঠাইতে হেৰিচন বোডৰ হোটেল এটাত বৈ গলোঁ; মিজদেৱ হাওৰাত তেওঁৰ শহৰ মি: বেজবৰুৱাৰ বন্ধালৈ বাজে বাজে গলগৈ। মোৰ বৰ ভাগ্য যে কাষতে আন এটা ঘৰত ৮হৰিবিলাস আগবঢ়াৱা ডাঙৰীয়ায়ো কিছুমান দিনৰপৰা প্ৰবাস খাটি আছিলগৈ। সেই ছেগতে মই পোনেই তেখেতৰ আগত মোৰ উদ্দেশ্যৰ কথা ভাঙ্গি কলোঁ। তেখেতে অতি সন্তোষেৰে উপধাচি মোক সহায় কৰিবলৈ আগবাঢ়িল। সেইদিনাই তেখেতে মোক মি: বি. বৰুৱাৰ হাওৰাৰ ঘৰলৈ লৈ গৈছিল, কিন্তু দুখৰ বিষয়, আমি গৈ পোৱাৰ অলপ আগতে আমাৰ সদাগৰ বৰুৱা ডাঙৰীয়া কোনোবাফালে ওলাই গল। পিচদিনা পুৱাতে আগবঢ়াৱা ডাঙৰীয়া নিজৰ ব্যৱসায়ৰ কামত হাওৰাৰ ফালে ওলাই গল। তেখেতৰ পিচতে তেখেতে দি যোৱা ঠিকনালৈ ময়ো দুপৰীয়া পৰত হাওৰালৈ ওলাই গলোঁ। গৈ আদৰাটতে জীৱন্ত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাদেৱৰ বন্ধলাত এটা ভূমুকি মাৰি ষাওঁ বুলি সোমালোঁ। সোমাই গৈয়ে দেখিলোঁ, বন্ধলাৰ বাৰাণ্ডাত সৰু-বৰ খাং, টোম, পাচি ইত্যাদিত পেক কৰা বিবিধ ফল বিধিবিধকৈ সজাই থোৱা আছে, তাৰ মাজত মি: বেজবৰুৱাই ইটো সিটোটক পাৰ্চেলবোৰ পৰীক্ষা কৰি চাই ঘূৰি ফুৰিছে। মোক গেটৰ মুখত দেখিয়েই তেখেতে অলপ চমকখাই উঠি আগবাঢ়ি আহি আঁতৰেৰে নি বাৰাণ্ডাত মাচিয়া এখনত বহুৱাই লৈ আক কাষতে তেখেতেও আসন লৈ মোৰে সৈতে সুখালাপ কৰিবলৈ ধৰিলে। সেই ছেগতে মোৰ উদ্দেশ্যৰ কথাও চমুকৈ ভাঙ্গি কৈ থলোঁ। এনেতে দেখিলো ভিতৰৰপৰা মোৰ বন্ধু সাহিত্যৰথী বেজবৰুৱাৰ অগ্ৰজ ৮শ্ৰীনাথ বেজবৰুৱাদেৱ ইহি ইহি ওলাই আহিছে। তেখেতে আসন লবলৈ নোঁ পাওঁতেই ইহাতে দেখিলোঁ, এটি কাষৰীয়া কোঠাৰপৰা মি: জে. বৰুৱাই (বৰ্তমান আৰ্ল ল কলেজৰ প্ৰিন্সিপাল) ওলাই আহি পোনেই মোলৈ চাই এই বুলি মাত লগালে “Mr. Barooah I recognise you at once.” সেই সূচ্ষেণৰ মিলনত মোৰ আনন্দৰ সীমা নাখাকিল। চাৰিও বহি আক অলপ পৰ কথাবাতা হোৱাৰ পাচত মই আগবঢ়াৱা ডাঙৰীয়াৰ ব্যৱসায় বহালৈ ষাওঁ বুলি উঠিবলৈ ধৰোঁতেই মি: বেজবৰুৱাই দহটকীয়া নোট দুখন (২০০) মোৰ মগনীয়া জ্বালোঙাত (চোলাজপেত) ভৰাই দি মোক বিদায় দিবলৈ ধৰিছে মাথোন, এনেতে মি: জে. বৰুৱাই “অ’ বব বব” বুলি বেগেৰে তেখেতৰ কোঠালৈ সোমাই গৈ দহটকীয়া চেক এখন আগবঢ়াই দিলেহি। মই দুয়োজনৰ সেই সাদৰ বৰঙণি দান সাদৰে গ্ৰহণ কৰি উঠি বিদায় ললোঁ।

উনত্রিংশ সৰ্গ

জোলোঙা জোকাকী

সাহিত্যিক বন্ধুগ্ৰন্থৰ মিঃ বেজবৰুৱাৰ বঙলাৰপৰা ওলাই উত্তৰমুৱা গলিৰ সৌহজীয়া পাক ছটামান, যুৰিয়েই পালোঁগৈ হৰিবিলাস আগবঢ়ালা ডাঙৰীয়াৰ বেত ব্যৱসায়ৰ উৰাল ঘৰ। ঘৰটো এটা আহল-বহল মুকলি টোলৰ মাজত; সি এটা সাধাৰণ চুছলীয়া আদপকী ঘৰ। কিন্তু দীঘলে সি চুৰিহাতমান আৰু তাকে চাই পথালি। সেইহেঁদে দীঘল ঘৰটোৰ দীঘে দীঘে ইমূৰপৰা সিমূৰলৈ জোকা এটা স্থদীৰ্ঘ বাৰাণ্ডা। মুকলি টোলটোৰ কেউপাশে দমদমকৈ ভালেমান ফলীয়া বেতৰ মেজীৰ মাজতে চোতাল অৰুণ। তাতে বহি এঘোৰা আপ আৰু বাপাই সেই বেতৰ ব্যৱসায়িক আলোচনা কৰিছে। বহিধকা বুঢ়াজনে দিহা দিছে, কাষতে ডেকাজনে থিয় থিয় এটা জেপবহীত টোকা ধৰি লিখি গৈছে। এনেতে মই বেতৰ দমবোৰৰ আঁৰে আঁৰে গৈ সিবিলাকৰ গাৰ ওচৰতে ভমককৰে ওলালোঁগৈ। মোক দেখা মাত্ৰকে বুঢ়া ডাঙৰীয়াই অলপ চমক খাই এই বুলি মাত লগালে, “অ’ আপুনি ওলালহি; ভাল বলক, যয়ো আজৰি হলো।” এইবুলি থিয় হৈয়েই ডেকাজনলৈ চাই সন্ধেত দিয়াৰ অলপ পাচতে এখন ভাড়াটীয়া ঘোৰাগাড়ী আনি হাজিৰ। সেই আপা-বোপা ঘোৰা আন নহয় ৬হৰিবিলাস আগবঢ়ালা ডাঙৰীয়া আৰু তেখেতৰ হুমলীয়া পুত্ৰ ৬গোপালচন্দ্ৰ আগবঢ়ালা। নোপাদেৱক তাতে এৰি বুঢ়া ডাঙৰীয়াই মোক লগত লৈ গাড়ীত চৰি ক্লাইব ষ্ট্ৰীটৰ “বি. বৰুৱা কোং” অফিচৰ উদ্দেশ্যে গাড়ী চলাবলৈ কচোৱানক আদেশ দিলে। পোৱা ঘটামানৰ ভিতৰতে আমি ক্লাইব ষ্ট্ৰীটৰ যথাস্থানে নামিলোহিহঁক। নামিয়েই দেখিলো, এজন হেট-পেট পিন্ধা থলুৱা ইণ্ডিয়ান চাহাবে ফুটপাথৰপৰা এগজমান আঁতৰি ষ্ট্ৰীটৰ ওপৰত থিয় দি চকু পিৰিকাই কিবা গুণিব লাগিছে। পুৰুষজনৰ আকৃতি-প্ৰকৃতি আৰু ভাবগতিলৈ লক্ষ্য কৰি মই একেঠাৰে চাই আছোঁ, এনেতে আগবঢ়ালা ডাঙৰীয়াই কচোৱানক বিদায় দি উঠিয়েই সেই পুৰুষজনলৈ চাই চকু টিপিয়াই মোক সন্ধেত জনিবলৈ দিলে যে সেইজনেই মিঃ বি. বৰুৱা। পিচ মুহূৰ্ততে পিচফালৰপৰা আহিল এখন চাৰি ঘোঁৰাৰ বাগী। চকু পচাৰতে দমদমাই বাগী আহি গা পালেহি, কিন্তু মিঃ বৰুৱাৰ তেতিয়াও চকু পিৰিকণি গুচা নাই। দেখি আমাৰ গা-মন জিকাৰি উঠিল। কথমপি বৰ ওখ-ডাঙৰ হচিয়াৰ হিন্দুস্থানী দাৰোৱান এটাই খাপ মাৰি বাউসীৰ তলে হাত ভৰাই ধৰি ফুটপাথলৈ টানি নোতোলা হলে, তেতিয়ক মিঃ বি. বৰুৱাৰ ফালে আখ্যা পৰিলহেঁতেন। তাৰ পাচতো ভালেখিনি পৰলৈকে মোৰ বুকুখন টিপিং টিপিংকৈ আছিল। যি হওক সেই আকস্মিক আপদ এবাই ধীৰগম্ভীৰভাৱে ছুতলাৰ ওপৰলৈ উঠি গৈ আমাৰ সদাগৰ ডাঙৰীয়া নিজৰ অকিচত বহিলগৈ। সেই ছেগতে আগবঢ়ালা ডাঙৰীয়াই মোক নি তেখেতৰ ওচৰত ভেঁটাই দিলেগৈ। আমাক সমাদৰে বহুৱাই লৈয়েই মিঃ বৰুৱাই আকৌ এই বুলি বিদায় দিলে, “মই অলপ পাচতে মোৰ হাওৰাৰ

বজলালৈ যাব লাগিছে, আপোনা সকলে অসুবিধা বোধ নকৰে যদি আমি তাতে লগ থামগৈঁহঁক।” সেই অহুসৰি আমি অগত্যা আকৌ হাওৰালৈ উলটিলোঁ। হাওৰা বজলাত আহি দেখো যে কটকৰ ফালৰ জমিদাৰ এজন মিঃ বি. বৰুৱালৈ অপেক্ষা কৰি বহি আছেহি। তদুপৰি দুই চাৰিজনকৈ ব্যৱসায়ী লোক আহি কোনো বৈ আছে, কোনো উলটি গৈছেহি। গতিগোজ দেখি আমাৰ উদ্দেশ্যৰ পাতনি মেলিবলৈকে ছেগ পোৱা নাযাব যেন লাগিল। তথাপি বৰুৱা ডাক্তাৰীয়াৰ কথা বাপি আমি দুয়ো অনা-গুণা কৰি ভিতৰুৱাকৈ কথাবাতা হৈ আধাঘণ্টামান বহিছোঁ, এনেতে তেখেত ওলালহি। আমি টোলৰ দুৱাৰমুখৰ কাষৰ চ’ৰাতে আগবাঢ়ি বহি থকা হেতুকে তেখেতে পোনেই আমাকে পালেহি, আৰু পোনেই আমাৰে সৈতে কথাবাতা পাতিবলৈ বহিলে। ব্যৱসায়ী লোকৰ আলাপ চুটি; গতিকে বৰুৱা আৰু আগবঢ়ালা এই সুপ্রথ্যাত প্ৰবীণ অসমীয়া ব্যৱসায়ী ডাক্তাৰীয়াৰে মোক মাজত লৈ আমাৰ উদ্দেশ্যৰ পাতনি চমু চপাই লৈ আচল কথাৰ আলোচনাত ধৰিলে, সিও বহুপৰ নহয়, আধ-ঘণ্টামান মাথোন। ফলত এই সমিধান পোৱা গল যে মই যদি কলিকতাৰ “ইংলিচম্যান”, “ষ্টেটম্যান” আদিৰ নিচিনাকৈ এখন ওখ খাপৰ ইংৰাজী দৈনিক কাকত প্ৰচাৰ কৰিবলৈ গাত লব পাৰো তেন্তে আমাৰ সদাগৰ বৰুৱা ডাক্তাৰীয়াৰো গাত লব পাৰে এখন প্ৰথম শ্ৰেণীৰ ছপা যন্ত্ৰৰে সৈতে যথেষ্ট আধিক সাহায্য দান কৰিবলৈ। সমিধান আমাৰ ধাৰণাতীত হ’ল; সিমানতে আমি আদাবোপাৰীয়ে জাহাজৰ খবৰ এৰি মানে মানে বিদায় মাগিলো। উঠিবৰ সময়ত মই ইমানকে মাথোন কৈ আহিলো, “ভাল উঠোঁহে এতিয়া, সময়ত আপোনাৰ প্ৰস্তাৱ আমাৰ সামাজ্য আকোৱালিয়ে ঢুকি পায়গৈ যদি আপোনাক জনোৱা যাব।” দুপৰ কেতিয়াবাই ভাটি দিলে; আবেলি বেলিকা উলটি আনি আমাৰ বহা হেৰিচন ৰোডৰ হোটেল সোমালোঁহিঁহঁক। দুখত আনন্দ কৰাৰ দৰে আগবঢ়ালা ডাক্তাৰীয়াই দুই-চাইটা খুটীয়া কথাৰে সৈতে দুইৰো মনৰ ভাগৰ ওচাই আকৌ আমাৰ উদ্দেশ্যৰ বিষয়ে কথাবাতা পাতিবলৈ ধৰিলে। ইতিমধ্যে তেখেতৰ লগুৱাটোৱে শুকান কোপাতৰ খোলাতকৈ “গৰ্মা-গৰ্মী” কচুৰী দুখোলা ঢুলাক মোহনভোগৰে সৈতে আনি দুইৰো আগত বহুতনাই দিলেহি। আমি তাকে বৰ আগ্ৰহেৰে উদৰস্থ কৰি তৃপ্তি লাভ কৰিলোঁ। কাৰণ আমি পুৱাৰপৰা ঘূৰাঘূৰিকৈ হুৰি থকাৰ লাভত দুপৰীয়াৰ ভাতমুঠিও হেৰুৱাই পেটৰ কলমলনিত আমি নিহি থাকিবলগীয়া হৈছিল। সেইদিনা সিমানতে; পিচদিনা বি. বৰুৱা কোম্পানীৰ কৰ্মচাৰী শ্ৰীযুত লবোৰাম শইকীয়া দেৱে মোৰ হাতত ৰূপ ২৫ টকা দি কলেহি যে সদাগৰ বৰুৱা ডাক্তাৰীয়াই সেই কেইটকা সাম্প্ৰতিকভাৱে মাথোন বাট-খৰচা দিছে। মগনীয়াৰ মাতিবৰ এজিয়াৰ নাই। গতিকে তাকে যথালভ বুলি মোনাত ভৰাই থলোঁ; বোলে সোলাৰ মুখত মাখি সোমায় সিও লাভৰ ভিতৰ। সিমানতে সেই বাজাৰ মাগন সাধন সাম্প্ৰতিকলৈ সমাপ্ত কৰি, উজনি অসমৰ বাকীছোৱা পাচলৈ ধৈ মোৰ জোলোজা জোকাৰি চাই লেখত পালো সৰ্শোঁ মিলি ২২২৫ টকাৰ দান। সূক্ষ্মদৰ্শী সুবিজ্ঞ আগবঢ়ালা ডাক্তাৰীয়াই দেখি অলপ ৰংমনেৰে, কলে, “নিচেই কম হোৱা নাই, আৰু ই আপোনাৰ ভ্ৰমণৰ জোখতকৈ চৰাও হোৱা নাই।

বি হওক মোৰ মনেৰে আপুনি এই মগনীয়াৰ জ্বলোঙাৰ ধনেৰে আগধৰি 'বস্তি'ৰ হৈ লগোৱা ধাৰখিনি শুজি লওকগৈ; তাৰ পাচত বাদবাকীখিনিৰে সৈতে নতুন আখৰ কিনি আগৰ পুৰণি আখৰবোৰ সলাই লৈ কাকতখনৰ ছপা ফটকটীয়া কৰি তাৰ জেউতি চৰাওকগৈ।"

‘বস্তি’ৰ জেউতি

মই তেজপুৰলৈ উলটি আহিয়েই বস্তি চলোৱা বাবে পোৱালী মেলা ধাৰ ১৭০০ সোতৰশ টকা শুজি নিধকৰা হৈ লৈ থাকী ৫০০ টকাৰে সৈতে কলিকতাৰ পৰা হৰেক বকমৰ নতুন টাইপ আৰু ভালেমান লাগতিয়াল সঁজুলি অনাই লৈ ‘অসম চেণ্ট্ৰেল প্ৰেছ’ৰ টাইপ আৰু সবজাম সমুদায় সলাই তাক একেবাৰে নতুন যেন কৰি তুলিলোঁ। তাৰ পাচত মোৰ অল্পপস্থিতিত টিমিক-চামাককৈ জলি থকা ‘বস্তি’গছ ফটকটীয়াকৈ জলাই গ্ৰাহক, পাঠক আৰু সৰ্বসাধাৰণ ৰাইজৰ কৰুণ দৃষ্টি আৰু সহায়ত্ব আকৰ্ষণ কৰিবলৈ পৰম উদ্যমেৰে অগ্ৰসৰ হলোঁ। অলপদিনৰ ভিতৰতে মোৰ সেই উদ্যমৰ ফল ফলিওৱাৰ আগন্তুক দেখা গ’ল; আৰু বছেৰেক মানৰ ভিতৰতে হাজাৰ-বাৰশমান গ্ৰাহকৰ “পকাতেল একোবেহী” চুহিবলৈ পাই বস্তি উজল জেউতিৰে জলিবলৈ ধৰিলে। সেই গুণতে ৰাইজ আৰু বজাঘৰ উভয়েৰে বস্তিৰ প্ৰতি আস্থা বাঢ়ি আহিল। বস্তিৰ সেই জেউতিত উলাহিত হৈ ভালেমান গুণগ্ৰাহী গ্ৰাহকে গুণ গাবলৈকো বাকী নাৰাখিলে; সেই সকলৰ ভিতৰত বস্তিৰ এই প্ৰতিপত্তি লাভৰ মূল উপদেষ্টা ৬জগন্নাথ বৰুৱা বি. এ. ৰায়বাহাদুৰ সবাভকৈ আগ আৰু প্ৰধান। সিবিলাকৰ সেই শলাগৰ উটননিৰ ময়ো আনন্দত উধাও হৈ, গা দেখা দি কাকতখনৰ উন্নতিকল্পে দেহেকেহে লাগি গলোঁ। গা দেখা দি বোলাৰ অৰ্থ এই যে আদিৰেপৰা সেই সময়লৈকে আনৰ গাৰ আঁৰ লৈহে মই বস্তি চম্ভালন কৰি আহিছিলোঁ; কিয়নো তেতিয়ালৈকে ময়ো চাকৰীয়া বান্ধোনৰপৰা মুক্ত হব পৰা নাছিলোঁ; কিন্তু সিমানতে ‘বস্তি’ৰ হৈ সেই মাজাজাল আপুনি ফালি-ছিৰি ওলাই আহিলো...মনে মনে স্থিৰ কৰিলো যে ছুটীৰ দিন উকলি গলেও আকৌ চৰকাৰী চাকৰি পদ গ্ৰহণ নকৰিমগৈ। সেইটো কিন্তু মোৰ গুপ্ত সংকল্পহে; বাহিৰত আনে বুজিব পৰা নাছিল। গতিকে মোৰ গাৰ ছাঁ যেন শৰুপক্ষে গুপ্তে আৰু ছেগ ধৰি প্ৰকাৰান্তৰে মোৰ নৰিয়া-বিদায় বাতিল কৰাবলৈ পাৰ্শ্বমানে প্ৰয়াস পাবলৈ ধৰিলে। তাৰ গম পাই ময়ো মনে মনে ফেৰ পাতি ধৰিলো বোলো, হুবুৰে মানে বাম—নৰিয়া বিদায় বিমানলৈকে বঢ়াই নিব পৰা যায় সিমানলৈকে বঢ়াই লৈ গৈ থাকিম; যেতিয়া তাৰ মুঠা মৰিবগৈ তেতিয়া বি হয় এটা কৰা যাব। সেই অভিপ্ৰায়েৰে প্ৰথম বাৰ বিদায়ৰ কাল উকলি যোৱাত ভাঙুৰী চাৰ্টিকিফেটৰ বলেৰে আৰু ছমাহলৈ বিদায় বঢ়াই লোৱা হল। চাওঁতে চাওঁতেই এই ছমাহো পাৰ হৈ যায় এনেতে তলে তলে নতুন বিধৰ উপায় বুদ্ধি খটাই আকৌ এক ছমাহলৈ পাচত ছুটি বঢ়াই পোৱা গ’ল। এইবাৰ কিন্তু ‘শেনৰ এক জাত’ এই বাবেই নিবাব যেন লাগিল। গতিকে ইতিমধ্যে ভিতৰবৰাকৈ পেন্সন লাভৰ চিন্তালোচনাত ধুৰিলোঁ; আৰু এই কাৰ্যত মোৰ প্ৰিয়তম ৬ ছু ৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী সৰ্বতোভাবে সহায় হল।

ত্ৰিংশ সৰ্গ

বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰশ্নকাৰ আৰু পৰীক্ষক

ইং ১৯০৩ চনৰপৰা বায়বাহাদুৰ ৩মাধবচন্দ্ৰ বৰদলৈ ডাকৰীয়াৰে সৈতে যুটীয়াৰৈ মই কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ এন্ট্ৰেঞ্চ আৰু এফ. এ. মহলাৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ পৰীক্ষকৰ বাব পাওঁ। বায়বাহাদুৰ ডাকৰীয়াৰ অকাল বিয়োগৰ পাচত সেইবাব বছৰচেৰেক তেখেতৰ স্মৃতিপুত্ৰ শ্ৰীযুত নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈৰে সৈতে চলাওঁ। তাৰ পাচত তাৰ উপৰিও ৩হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱৰে সৈতে যুটীয়াৰৈ বি. এ. মহলাৰ প্ৰশ্নকাৰ হৈ, ১৯৩৩ চনলৈকে প্ৰায় ডেৰকুৰি বছৰ সেইবাব বৈছিলোঁ; কিন্তু শেহৰ বছৰদিয়েকৰ আগতে ৩গোঁসাইদেৱে মোক এৰি অকলে “স্বৰ্গযাত্ৰা” কৰিলে। তেওঁৰ ঠাই শ্ৰীযুত বাণীকান্ত কাকতিদেৱে পূৰণ কৰে। ইতি-পূৰ্বতে মই পাটনা ইউনিভাৰ্চিটিৰো প্ৰশ্নকাৰ আৰু পৰীক্ষকৰ বাব পাওঁ। এই প্ৰসংগতে কলিকতা ইউনিভাৰ্চিটিৰ কেলেণ্ডাৰত মোৰ নামত বি.এ. উপাধি যোগ দিয়া হয়, মই সেই বিষয়ক ভুল আভুলিয়াই দি কেইবাবাৰো ৰেজিষ্ট্ৰাৰলৈ সংশোধনৰ কাৰণে লিখিছিলোঁ, কিন্তু তাৰ গুণ নধৰিল। সদৌ শেহত মোলৈ এইখন পত্ৰ আহে—

Senate House

The 3rd February, 1916

To

Sjt Padmanath Baruah B. A.

Dear Sir,

May I take the liberty of suggesting to you that it would appear to be desirable to have your name enroled as a Registered Graduate of university, considering that as an examiner you are in close touch with the university, and have to perform on its behalf duties of a responsible and important character. You would then give outward expression to your connection with the university and moreover place yourself in a position to enjoy its privileges and to exercise the functions of a recognised member of a university.

Yours truly

P. Bruht

Registrar

এই পত্ৰত লিখা প্ৰস্তাৱত অনিচ্ছাক্ৰমে অগত্যা ৩গোঁসাইদেৱৰ পৰামৰ্শমতে সন্মতি দি মই মনে মনে থাকিলোঁ।

সাহিত্যিক পেন্সন প্ৰাপ্তি

অসমীয়া ওখ খাপৰ সাহিত্য পুথি ‘সাহিত্য সংগ্ৰহ’ সঙ্কলন আৰু প্ৰচাৰৰ দ্বাৰাই বঙ্গলা সাহিত্যিক অসমৰ ভুল-পঢ়াশালিবৰণা বাজকৰা দিন ধৰি, মোৰ জাতীয় সাহিত্যিক সৰ্বতোভাবে সেই সতিনী সাহিত্যৰ উপৰীয়া কবিত্ব পৰা নহয়মানে মানে-সন্মানে তাৰ সমনীয়া কবি জিলিকাই ৰাখিবলৈকে মোৰ প্ৰাণৰ ধাউতি অং ১৮১৫ শক বা ইং ১৮২৪ চনৰপৰা অবাৰিত ধাৰেৰে বৈ আছিল। আপদে সম্পদৰ গুৰিত সাৰ চপোৱাৰ দৰে চাকৰি সমস্তাৰ আহুকলীয়া ভাবে মোৰ অন্তৰৰ সেই ধাউতিত অঘাচিতে সাৰ-শক্তি দিয়াৰ নিচিনা হল; এদিন প্ৰিয়তম বন্ধু ৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱৰে সৈতে বহি মোৰ পেন্সন প্ৰাপ্তিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰি থাকোঁতে আমাৰ মনত হঠাতে খেলালে যে বঙ্গলা সাহিত্যৰ শ্ৰীহৃদ্ধিৰ অৰ্থে যদি বঙ্গালী সাহিত্যিকক গৱৰ্ণমেণ্টে সাহিত্যিক পেন্সন দান কৰি সেই সাহিত্যৰ যশস্তা বঢ়াব পাৰে, তেন্তে সমনীয়া অসমীয়া সাহিত্যনো সেই মান যশস্তাৰপৰা কিয় বঞ্চিত হব? এই কথা মনলৈ অহা মাত্ৰকে দুইবোৰো অন্তৰত বিজুলী সঞ্চাবে এছাটি আশাৰ পোহৰ পৰিল; উলাহিত চিতেৰে দুইবোৰো মুখলৈ দুইয়ে চোৱা-চুইকৈ ক্ষম্ভক ঠব লাগিলোঁ। তাৰ পিচ মুহূৰ্ততে দুয়ো একে আধাবে মনোভাৱ প্ৰকাশ কৰিলোঁহঁক যে পলম কৰাৰ সকাম নাই, “শুভন্ত শীঘ্ৰম্” নীতি আচৰণ কৰি সেই উদ্দেশ্যে অনতিপলমে আগবাঢ়িবহে লাগে। সেই সিদ্ধান্ত অনুসৰি সেই বৈঠকতে সেই অৰ্থে গৱৰ্ণমেণ্টলৈ এখন আবেদন-পত্ৰ মহাবিদ্যা কৰিবলৈ ধৰিলোঁহঁক। গোস্বামীদেৱৰ পানী নসৰকা আঁঠলিৰে একোজলি যুক্তি খাপি খাপিকৈ জুকিয়াই লগাই মহাবিদ্যাখন আবেদন-পত্ৰলৈ পৰিণত কৰা হল। তাৰ পাচতে সেইদিনা ৰাতিয়েই তেতিয়াৰ তেজপুৰ চেটেলেমেণ্ট অফিচৰ দ্বিতীয় কেৰাগী শ্ৰীযুত চন্দ্ৰকান্ত বৰুৱা দেৱৰ হতুৱাই টাইপ কৰাই শোধাব পৰাকৈ যুগুত কৰি লোৱা হল। কৰলৈ পাহৰিছোঁ সেই সময়ত ৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী ই. এ. চি. তেজপুৰত এচিষ্টেণ্ট চেটেলেমেণ্ট অফিচাৰৰ পদত আছিল। সেই ছেগতে তেজপুৰে তেওঁৰপৰা ভালেমান সাহিত্যিক সম্পদ লাভ কৰে।

তেতিয়া মই মিউনিচিপেলিটিৰ ভাইচ চেয়াৰমেন। চেয়াৰমেনৰ একটি কৰিছিল ডেপুটি কমিচনাৰ কৰ্ণেল হেলিদেৰ অনুপস্থিতিত তেতিয়াৰ চেটেলেমেণ্ট অফিচাৰ মিঃ মেকচুইনিয়। বছৰদিয়েকৰ আগতে মাথোন আমাৰ অসম দেশ পূৰ্ববঙ্গৰ লগত সাজোৰ খাই “পূৰ্ববঙ্গ আৰু অসম” নামে নতুনকৈ এখন স্বকীয়া প্ৰদেশ গঠিত হৈছিল; এই নতুন প্ৰদেশৰ পোন প্ৰথম লেকটেণেণ্ট বা জুৱলীয়া গৱৰ্ণৰ চাৰ বেৰেক্চিড ফুলাৰ চাহাবে ৰাধ্য হৈ অৱসৰ লোৱাত চাৰ লেক্ণলট হেয়াৰ চাহাব তেওঁৰ গদীত বহেহি। এওঁ মাহচেৰেকৰ পাচতে ছুটাত বোৱাৰ দক্ষিণ ভাৰতৰপৰা চাৰ চাৰ্লচ বেলী চাহাব বাহাজুৰ একটিং হৈ আহে। এওঁৰ আমোলতে অসমীয়া সাহিত্য বঙ্গলা সাহিত্যৰে সৈতে সমানে শাৰী পুৰাই সাহিত্যিক পেন্সন প্ৰাপ্তিৰ সোণাময় ছেগ এটি ধৰে। চাৰ বেলীয়ে পোন প্ৰথমে শিলঙত ৰাজকীয় গদীত বহিয়েই তেজপুৰৰ ফালে চকুৰলৈ আহে। সেই ৰাত্ৰাত তেখেত তেজপুৰত একেৰাহে তিনিদিন থাকেহি। মিউনিচিপাল ভাইচ চেয়াৰমেন স্বৰূপে মই তেখেতৰ আগত

টাউনবাসীৰ হৈ অভিনন্দন পত্ৰ পাঠ কৰাৰেপৰা ধৰি কেইবাবিধৰো অভ্যর্থনা কাৰ্যত নেতৃত্ব বাব পাইছিলো, তাৰ ভিতৰত “কোল পাৰ্ক” মেবাই থকা জোন-বিবীয়া পুখুৰীত নাও খেলাৰ প্ৰতিযোগিতা আৰু তাৰ পূৰ্বপাত চেটেলেমেণ্ট অফিচৰ মণ্ডল কাননগু সকলৰ দ্বাৰাই অভিনীত “বালিবথ” ভাওনা এই দুটা প্ৰধান। দুয়োতে মোৰ উত্তম আৰু কাৰ্য-কাৰিতাৰ্হল চাব বেলীয়ে বৰকৈ মন কৰিছিল। বিশেষকৈ ভাওনাৰ স্থলত তেখেতৰ কাষতে বহি মই ভাৱবীয়াৰ বচনাদি ইংৰাজীলৈ ব্যাখ্যা কৰাৰ বাব পোৱাত অসমীয়া ভাষা সম্বন্ধে লাচতে দুই-চাৰিআবাৰ গুণ গাবলৈকো স্থচল পাইছিলো। কলিতাৰ্থত সেই অভ্যর্থনাৰ আয়োজন আৰু কাৰ্যত গড়িলা লৈ নিচেই শেহৰ দিনা মই আকৌ এবাৰ সাক্ষাৎ কৰি আমাৰ সম্বন্ধিত সাহিত্যিক পেন্সনৰ কথা তেখেতৰ কাণ ছুৰাবলৈ আগ বাঢ়িলো। মোৰ উদ্দেশ্য সফল—দুৱলীয়া গৱৰ্ণৰ চাৰ চাৰ্লচ বেলীচাহাব বাহাদুৰে বং মনেৰে প্ৰতিশ্ৰুতি দিলে যে তেখেতৰ ক্ষমতাৰে যিমানলৈকে পাৰে মোৰ উদ্দেশ্য আগুৱাই দিব। সেই দ্বিতীয় ছেগতে মই লাহেকৈ আৰু অতি নম্ৰভাৱে আমি আগধৰি যুগুতকৈ থোৱা আবেদন-পত্ৰখনি আগবঢ়াই দি তেখেতক জনালো যে তাকে মোৰ সাহিত্যিক জীৱনৰ কথা সমুদায় পাব। তেখেতে আবেদন-পত্ৰখন ভালকৈ পঢ়ি চাই ইহি মাৰি কলে, “বেচ হৈছে।” তাৰ পাচত তেখেতে ভাঙি কলে যে এই সাহিত্যিক পেন্সনৰ বিশেষ বিধান খটাব লাগিব; গতিকে ভাৰত গৱৰ্ণমেণ্টৰ জৰীয়তে গৈ বিলাতত ভাৰত মন্ত্ৰীৰ (Secretary of State for India) হাতত পৰিলেহে ইয়াৰ ফলাফল জনা যাব। পিচে সেইখিনি পোৱাবগৈ পৰাটোৱেই বৰ শকত কথা। তথাপি তেখেতে পাৰ্থমানে যত্ন কৰিব বুলি মোক ভাঠি আখাস দি সদৌশেহত কৈ থলে যে সেইসময়ৰ ভাৰত মন্ত্ৰী সাহিত্যিক ওজা লৰ্ড মৰ্লিৰ আমোলত মোৰ গোহাৰিত যে গুটি ধৰিব তাত সংশয় নাই।

চাওঁতে চাওঁতে তিনি মাহ পাৰ হৈ গ’ল; সাহিত্যিক পেন্সনৰ অৰ্থে শোধোৱা মোৰ আবেদন-পত্ৰৰ কোনো সমিধান পোৱা নগল। ইতিমধ্যে একটিং কাল উকলি যোৱাত দুৱলীয়া লাটচাহাব চাৰ চাৰ্লচ বেলী বাহাদুৰ অসম এৰি গুচি গল। নিগাজী দুৱলীয়া লাট চাৰ লেক্সলট হেয়াৰে আকৌ অসমৰ নাকী ধৰিলেহি। ভিতকৰাকৈ অল্পসন্ধান কৰি অলপ সন্দেশ পোৱা গল সেইসময়ৰ শিক্ষা বিভাগীয় ডিৰেক্টৰ মি: চাৰ্পচাহাবে বোলে তলে তলে মোৰ গ্ৰন্থালীৰ লাগতীয়াল কেখনমান জনদিয়েক অসমীয়া সাহিত্যিকৰ দ্বাৰাই পৰীক্ষা কৰাই সিবিলাকৰ মতামত সংগ্ৰহ কৰিছে। তাৰ ভিতৰত ৬সত্যনাথ বৰা, ৬ৰায়বাহাদুৰ ঘনশ্ৰাম বৰুৱা আৰু মি: আবদুল মজিদ চাহাবৰ লেখ পালো। সি যি হওক, ইফালে মোৰ শেষবাৰৰ বহিছুটাৰ কাল অন্তপৰিবলগীয়া হল, মাথোন মাজতে ডেৰমাহমান আছেগৈ। গতিকে উপায়ান্তৰ হৈ ৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱৰ সৈতে পৰামৰ্শ কৰি, অসমীয়া ভাষাৰ পৃষ্ঠপোষক অসম উপত্যকাৰ কমিচনাৰ কৰ্নেল গৰ্ডন চাহাবৰ কাষ চাপিলোঁগৈ। তেখেতে মোৰপৰা আন্তো-পান্ত জনি লৈ, সেইবিষয়ে গৱৰ্ণমেণ্টলৈ টানি লিখিব বুলি মোক আখাস দিলে। ইতিসময়ত যোৰহাটত এখন থিৰাট শিল্প প্ৰদৰ্শনী পতা হয়। তালৈ চৰ্কাৰী বিষয়াবৰ্গত বাজেও অসমৰ

অগ্ৰগণ্য লোকসকল নিয়ন্ত্ৰিত হৈছিল, আৰু প্ৰদৰ্শকবৰ্গৰ মাজত প্ৰতিযোগিতাৰ গুণাগুণ নিৰ্ণয় কৰিবলৈ কিছুমান উপযুক্ত লোক নিয়োজিত হৈছিল, তাৰ মাজত 'টাইমচ্ অৱ অসম' কাকতৰ সম্পাদক ৮বাধানাথ চাংকাকতিৰে সৈতে যুটীয়াকৈ 'অসম বন্তি'ৰ সম্পাদক হিচাপে পুথি-পাজি, কাপোৰ-কানি আৰু অসমৰ শিল্পজাত উৎপন্ন বস্তু-বস্তু আদি পৰীক্ষাৰ বিভাগত ময়ো নিয়োজিত হৈছিলোঁ। প্ৰদৰ্শনীৰ প্ৰেচিডেণ্ট হৈছিল স্বয়ং চাৰ লেকলট হেয়াৰ আৰু চেফ্টেৰী আছিল কৰ্ণেল গৰ্ডন। সেই ছেগতে কৰ্ণেল গৰ্ডনৰ দিহামতে মই দুবলীয়া লাট চাহাবৰ আগত ওপৰত উল্লিখিত অহা সাহিত্যিক পেন্সনৰ বিষয়ে পুনৰপি উত্থাপন কৰিলোঁ। সেই পৰত কৰ্ণেল গৰ্ডনো উপস্থিত আছিল, আৰু তেওঁ পাৰ্থমানে সমৰ্থন কৰিলে। ফলত সেই বিষয়ে বিশদ ব্যাখ্যা দি গৱৰ্ণমেণ্টলৈ এটা ৰিপৰ্ট কৰিবলৈ কমিচনাৰ কৰ্ণেল গৰ্ডনৰ ওপৰতে ভাৱ পৰিল। সেইক্ষণৰপৰা মোৰ আশাৰ ফল ফলিয়াবলৈ ধৰিলে।

তাৰ পাচত, অতি উদ্বিগ্নভাৱে আৰু এমাহ কটালোঁ। তথাপি পেন্সন প্ৰাপ্তিৰ বিষয়ে কোনো সঠিক সন্তোদ পোৱা নগল। ইফালে মোৰ শেষ ছুটীৰ কাল উকলিবলৈ মাহ মৰি সপ্তাহত সোমালোহি। উপায়াস্তৰ হৈ মই আকৌ কৰ্ণেল গৰ্ডনৰ কাষ চাপিলোঁগৈ। তেখেতে দয়া কৰি ততালিকে এখনঅসম গৱৰ্ণমেণ্টৰ চীফ চেফ্টেৰীলৈ আৰু এখন শিক্ষা বিভাগৰ ডিৰেক্টৰ চাহাবলৈ ডেমী অফিচিয়েল পত্ৰ লিখিলে; তাত বিশদকৈ বুজাই কোৱা হৈছিল যে, পেন্সন প্ৰাপ্তিৰ আবেদন-পত্ৰৰ ফলাফল বা সমিধান অনতিপলমে নোলালে ইফালে মোৰ নৰিয়া-বিদায় কাল অন্ত পৰি বিষম জঞ্জাল ঘটাব। পিচে ঈশ্বৰৰ ইচ্ছাত, কৰ্ণেল গৰ্ডনচাহাবৰ কৃপাত মূৰামূৰি সময়ত এখন সমিধান-পত্ৰ ডিৰেক্টৰ চাহাবৰপৰা এইবুলি পোৱা গ'ল যে মোৰ কাৰণে এটা সাহিত্যিক পেন্সন মঞ্জুৰ কৰোৱাৰ অৰ্থে অসম গৱৰ্ণমেণ্টে ভাৰত গৱৰ্ণমেণ্টলৈ লিখিছে : এতেকে ইতিমধ্যে মোৰ ছুটীৰ কাল উকলি গলেও বিশেষ জঞ্জাল ঘটাব আশঙ্কা নাই; কিয়নো আৱশ্যক বুজি ছুটা আকৌ দীঘলাই দিব পৰা যাব। সেই সমিধান পাই মই একেৰি নিশ্চিন্ত হলো, আৰু এই সংকাৰ্যৰ আচল গুৱিয়াল ৮হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱৰ অন্তৰত আনন্দ উপচি পৰিল।

তাৰ পাচতো সপ্তাহ বাগৰি মাহত পৰিল, মাহ বাগৰি বছৰত সোমাল আৰু বছৰ বাগৰি তিনি মাহ আগবাঢ়িল, তথাপি পেন্সনৰ একো সংবাদ নাছিল। সেই বাবে হতাশ হোৱা নাই যদিও মনৰ উত্তল থুঙল ভাব ক্ৰমাৎ প্ৰবল হবলৈ ধৰিলে। গোস্বামীদেৱৰ ধাৰণা মতে খাটাং সংবাদ অহাত পলম হৈ তেওঁৰ আশাত গুটি ধৰাৰ সম্ভাৱনা ডাঠ কৰিছিল মাথোন। যি হওক মই ইতিপূৰ্বেপৰা দীঘলাই নি নি উপভোগ কৰি থকা নৰিয়া-বিদায় যথা সময়ত পেন্সনৰ হুকুম নহালৈকে দীঘলাই পোৱাত মই ছুটীৰ বিষয়ে ভাবিবলগীয়া নহৈছিল। গতিকে মই মুকলিমূৰীয়া কৈ 'বন্তি' চলোৱা কাৰ্যত আৰু সাহিত্যিক চৰ্চাত লাগি গলোঁ। তথাপি পেন্সনৰ বিষয়ে এটা খাটাং সিদ্ধান্ত নোপোৱাৰ হেতুকে মনৰ উদ্বিগ্নতাই অন্তৰত অশান্তিৰ সৃষ্টি কৰি মোক ভিতৰি অস্থায়ী কৰিবলৈ ধৰিলে। এনেতে এদিন শিক্ষা বিভাগৰ ডিৰেক্টৰ চাহাবৰ সেই আশাসৰ পত্ৰ পোৱাৰপৰা এবছৰ তিনি মাহৰ মূৰত ইং, ১৯০২ চনৰ ১১ মাৰ্চ তাৰিখে

মোৰ বিশেষ সাহিত্যিক পেন্সন সম্পৰ্কীয় উলভ দিয়া গৱৰ্ণমেণ্ট কাকত-পত্ৰাদিৰ নকল দৰং
জিলাৰ ডেপুটী কমিচনাৰ চাহাবৰ জৰীয়ে মোৰ হাতত পৰিলহি—

Grant of Special Literary Pension to Sjt Padmanath Baruah.

No. 347 of 1908.

Govt. of India

Finance Department, Pension of Gratuities

To the Right Hon'ble Viscount Morley of Blackburn, C. M. His
Majesty's Secretary of State for India.

Dated Calcutta the 10th December 1908.

My Lord,

We have the honour to forward for your Lordship's consideration a letter from Government of Eastern Bengal & Assam, No. 2380, E. dated the 18th September, 1908, enclosing a copy of a letter from the Commissioner, Assam Valley Districts and of a petition from Sjt Padmanath Baruah in which he prays for the Grant of a Literary Pension to enable him to devote the remainder of his life to the advancement and development of Assamese literature.

We think that the case is worthy of consideration by Government and we accordingly recommend for your Lordship's sanction to the proposal made by the Lieutenant Governor that a special Literary Pension of Rs 25/- per mensem, to be paid from the Provincial Revenues, should be granted to the petitioner for life, in addition to whatever small pension he may earn by his service under Government.

We have etc.

(sd.) Minto	(sd.) H. Adamson
„ Kitchener	„ J. O. Miller
„ H. E. Richards	„ W. L. Harvey
„ C. H. Scott	„ G. F. Wilson.

* * *

Financial No. 12.

India office, London.

22nd. January, 1909.

To His Excellency, the Right Honourable the Governor General of India in Council.

My lord,

Having considered in council your letter No. 347, dated the 10th December 1908, I sanction your Excellency's proposal to grant to Sjt. Padmanāth Baruah a special Literary Pension of Rs 25/- a month in addition to whatever Pension he may earn by his service under Government, in recognition of his Merit as a Writer and in order that he may devote the remainder of his life to the advancement and development of Assamese literature.

I have etc.

(sd.) Morley of Blackburn.

No. 529.

Copy with a copy of the Despatch of which this is a reply forwarded to the Government of Eastern Bengal and Assam in continuation of the Home Department letter No. 2707, dated the 23rd December 1908.

By order etc.

(sd.) H. Cloughton.

Asstt. Secy. Govt. of India.

Memo No. 529. (Books)

Dated 17th February, 1909.

From the Govt. of India Home Department and enclosures.

Copy forwarded to the Commissioner, Assam Valley Districts for information and favour of communication of the substance of the order to Sjt. Padmanath Boruah, with reference to his letter No. 3005G. dated the 28th May, 1908 and in continuation of this Department Memo No. 12E. dated the 4th Jan. 1909.

By order etc.

(sd) C. Tindall

Under Secretary to Government

সিমানলৈকে (ইং ১২০২ চন) চৰ্কাৰী চাকৰি কৰা আৰু স্বজাতীয় সাহিত্য চৰ্গাত ব্ৰতী হোৱাৰ বাবে দুবিধীয়া দুটা পেন্সন স্বৰূপে বৰ্ণাৰোগ্য বঁটা লাভ কৰি নিশ্চিন্ত হৈ একান্ত মনেৰে জীৱনৰ বাকীছোৱা স্বদেশ, স্বজাতি আৰু স্বজাতীয় সাহিত্যৰ উন্নতি কৰে উহুৰ্গা কৰি হাতে কামে লগা হৈ মুকলিমুৰীয়াৰ্কে কাৰ্যক্ষেত্ৰত আগবাঢ়িবলৈ ধৰিলে।

একত্রিংশ সৰ্গ

‘উষা’ প্ৰচাৰ

সাহিত্যিক পেন্সন প্ৰাপ্তিৰ পাচত চাকৰিবপৰা অৱশৰ গ্ৰহণ কৰি উঠি মুকলিমুৰীয়াটকৈ আৰু একাণগভীৰাটকৈ সাহিত্য চৰ্চাত মনপাৰি লাগি গলো। তাৰ লগতে ‘বস্তি’ৰ অৱস্থাও টনকীয়া হৈ উঠাত মোৰ মন দুগুণে উলাহিত হল। মোৰ নিজা সাহিত্য চৰ্চাৰ লগে লগে সমনীয়া আৰু উঠি অহা সাহিত্যিক সকলৰো বাতে একে উদ্দেশ্যে ধাউতি ক্ৰমাৎ অবাচিতে আগবঢ়াব পাৰি সেই বিষয়ক চিন্তাই মোৰ মনত ছেগ বৃদ্ধি খেলিবলৈ ধৰিলে। দেখিলো সেই সময়ত সিবিলাকৰ সেই চৰ্চালৈ কাৰ্ণক্ষেত্ৰ নোহোৱা হৈ পৰাত প্ৰবীণ লেখকৰ কাপত মামৰে ধৰিছে আৰু নবীনসকলৰ কাপে ঠমক খাই বৈছে; কিয়নো আগৰ আলোচনী কাকত এখনো নোহোৱাত পৰিল,—‘জোনাকী’ৰ দ্বিতীয় খণ্ড গুৱাহাটীৰপৰা ওলাই আকৌ অকালতে মাৰ গ’ল। ভাবি চালো এনে সময়ত এখন অসমীয়া আলোচনী কাকতৰ নিতান্ত প্ৰয়োজন। এই চিন্তালোচনা লৈ মই একেবাৰে মাহচেৰেক কটালোঁ। তাৰ পাচত এদিন সেই চিন্তালোচনাৰ গুপ্ত কথা প্ৰকাশে মোৰ প্ৰিয়তম সাহিত্যিক বন্ধু ৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱৰ আগত বাক্য কৰি তেওঁৰে সৈতে সেই বিষয়ে পৰামৰ্শ কৰিলোঁ। মোৰ প্ৰস্তাৱ মুখৰপৰা ওলোৱা মাত্ৰে গোস্বামীদেৱে পৰম উলাহেৰে তাক এই বুলি সাবটি ধৰিলে, “এই দুদিনত আপুনি যদি এখন অসমীয়া আলোচনী কাকত উলিয়াবলৈ আগবাঢ়ে তেন্তে আপুনি মোৰপৰা সৰ্বপ্ৰকাৰে যথাসম্ভৱ সহায় আৰু সহায়ভূতি পাব।” গোস্বামীদেৱৰ সেই প্ৰতিশ্ৰুতিৰ উলাহত যয়ো উলাহিত হালোঁ, আৰু মনতে স্থিৰ কৰিলো যে আলোচনী এখন নিতান্তই উলিয়ায়। কিন্তু লগতে এই আশঙ্কাতো মনৰ গতিত ভেটা মাৰি ধৰিলে, জানোবা তাৰ বাবে যত চেষ্টা আৰু মনোযোগ দিওঁতে ইফালে হাতৰ ‘বস্তি’ নিস্তেজ হৈ পৰে। সেই আশঙ্কাও ভাঙ্গি আলোচনা কৰাত গোস্বামীদেৱ আৰু মোৰ আন্তৰিক প্ৰেৰণাপ্ৰসূত যুটীয়া যুক্তিয়ে তাক পানীকৃত কৰি উকুৱাই পঠিয়ালে। তাৰ পাচত মোৰ অগ্ৰতম সাহিত্যিক বন্ধুবৰ শ্ৰীযুত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, ৬সত্যনাথ বৰা প্ৰমুখ্যে জন দিয়েক প্ৰবীণ সাহিত্যিকৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি সিবিলাকৰ সমৰ্থনৰ বল পাই সংকল্পিত আলোচনীখন অনতিপলমে প্ৰচাৰ কৰা সম্ভৱ হ’ব বুলি দি নিজকে নিজে বান্ধ খুৱাই লালোঁ। কিন্তু মোৰ জীৱনত আদিৰেপৰা শুভ সংকল্পদিব আগত সততে আপদ-বিপদৰ ডেওনা-জপনা অবাচিতে আহি থিয় হয়। এই সংকল্পতো সেয়ে ঘটিল। সংকল্পিত আলোচনীৰ নাম ‘উষা’ থৈ তাৰ পোনপ্ৰথম সংখ্যা কাকত উলিয়াবলৈ সময় সংগ্ৰহ কৰি লৈছোঁ, এনেতে এটা বুকুভৰা বিয়োগৰ বিষম বাতৰি আহি মোৰ মনৰ উলাহ কেনিবা দি পঠিয়ালে,—হঠাৎ সংবাদ পালোঁ, মোৰ সাংসাৰিক উপদেষ্টা পৰম হিতাকাঙ্ক্ষী বন্ধু বি. এ. জগন্নাথ (বাৰজগন্নাথ বৰুৱা বাহাদুৰ) কলিকতাত গা চোৱাবলৈ গৈ তাতে মৰ্গী হল। এই বজ্জ বাতৰি আবেলিপৰত বস্তি অকিচত কামত ময় থাকোতে

শ্ৰীযুত বাখানাথ ফুকনদেৱৰ জৰীয়েতে পাই মই শোকত বিহ্বল হৈ পৰিলো ; অবশ হাতৰ কাপ অতৰ্কিতে সৰি পৰিল। তাৰ পাচত সতীত অধ্যাপক ৬লক্ষ্মীৰাম বৰুৱাদেৱৰ স্তব-বাচনীৰে এটি শোক-স্মৃত বচনা কৰি পিচদিনা হাইকুলৰ টোলত এখন শোকসভা সেই গীতেৰেই আৰম্ভ কৰালো। মোৰ বক্তৃতাৰ মই কি কলৌ মনত নগৰে। কিন্তু দুখাৰি চকুলো টুকি বক্তৃতা দিয়া মোৰ জীৱনত সেয়ে প্ৰথম। গীতটি এই—

পুৰবী—আড়া

বাজে ক'ত আজি বীণা বিগিকি বিগিকি হুবে

সংসাৰ সিপাৰে কোনে জিলিকি জিলিকি উবে।

পৰিছে ইপাৰে জয়, শোকত সন্তোষ লয়

মৃত্যুমুখে যশতৰা থিমিকি থিমিকি ঘূৰে।

অসম আকাশে আজি বিচ্ছেদ ডাৱৰে ঢাকি

বি. এ. জগন্নাথ বিনে বিনাইছে চকুলোৰে।

লক্ষী সৰস্বতী আই, একেলগে এৰি যায়,

অকালে এৰিলে দেখি জগন্নাথ বাহাহুৰে ॥

সেই যে থমক খাই বৰলগীয়া হলো তাৰপৰা তিনিমাহমানলৈ হাতৰ শুভকাৰ্হ হাততে ঝঠৰ হৈ ব'ল। তাৰ পাচত বন্ধুজনৰ উদগণিত কৰ্তব্য স্মৰি 'উষা' প্ৰকাশৰ কাৰ্য আৰম্ভ কৰি দিলো। ইতঃপূৰ্বৰ প্ৰতিশ্ৰুতিমতে শ্ৰীযুত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, ৬সত্যনাথ বৰা, শ্ৰীযুত সোণাৰাম চৌধুৰী ইবিলাকৰ প্ৰবন্ধাদি সমলেৰে 'উষা'ই জুৰ পোহৰ দিবলৈ ধৰিলে। সেই পোহৰে ভাৱৰৰ ভেটা ভাঙ্গি দিয়াত অসমীয়া লক্ষপ্ৰতিষ্ঠ সাহিত্যিক আৰু নতুন লেখকসকলে পৰম উৎসাহেৰে অসমীয়া সাহিত্যক্ষেত্ৰত নিজ নিজ প্ৰতিভাৰ প্ৰভা প্ৰকাশ কৰিবলৈ এটি উত্তম ছেগ লাভ কৰি আগুৱাবলৈ ধৰিলে। এই ছেগতে "কৃপাবৰ বৰবৰুৱাৰ ওভতনি"য়ে উজাই অসমীয়া সাহিত্যিক বহুস্তৰ পাৰ ভাঙ্গি বৰলৈ ধৰিলে। ৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ "শৰাইঘাটৰ ৰণ" প্ৰমুখ্যে বিচক্ষণীয়া প্ৰভুতত্বমূলক প্ৰবন্ধাদিৰ জোনাকৈ অসমীয়া সাহিত্যক্ষেত্ৰত পোহৰ দিবলৈ ধৰিলে। সত্যনাথ বৰাৰ সৃষ্টিস্থিত বচনাদিয়ে অসমীয়া সাহিত্য ৰথত সাৰথিৰ গুণ দিবলৈ ধৰিলে, শ্ৰীমান সুৰ্ধকুমাৰ ভূঞা, শ্ৰীমান অধিকানাথ বৰা, শ্ৰীমান পদ্মধৰ চলিহা, শ্ৰীমান দত্তীনাথ কলিতা, শ্ৰীমান জ্ঞাননাথ বৰা প্ৰভৃতি নবীন লিখকসকলৰ প্ৰফুল্ল সাহিত্যিক প্ৰতিভা বিকশিত হবলৈ ধৰিলে। দেখি মোৰ ক্ষুদ্ৰ হিয়াত আনন্দ নখৰা হল।

প্ৰবন্ধাদিত বাজেও বাইজৰপৰা সৰ্বপ্ৰকাৰ সহায় সহায়ত্বত পাই নিৰ্বিয়ে আৰু নিৰ্বিবাদে 'উষা'ই একাদিক্ৰমে টাবিবহুৰকাল অসম আকাশৰ পৰা জুৰ পোহৰ বিলাই পক্ষম বছৰত সোমাইছেহি। এনেতে এটা অভাৱনীয় বিপদে 'উষা'ৰ সম্পাদক আৰু বাই লেখক এজনক মেৰাই ধৰিলে। সেই সময়ত বৰীদ কণ্ঠবী বাটুবিপ্ৰৱৰ ফলস্বৰূপ বঙ্গলা আৰু অসমীয়া কাকতবিলাকে লেকাম শিল্পি আগুৱাব লগাত পৰিছিল। পিচে আমাৰ কৃপাবৰৰ উলাহত

পাৰভণ্ডা ওভতনিৰে অতৰ্কিতে সেই লেকাষ নেমানি আগবঢ়া এটা প্ৰবন্ধত বিত্ৰোহব্যঞ্জক আলোচনাত ধৰি, মোৰ কৈফিয়ৎ তলব কৰি কেদিনমান গুৱাহাটীত মোক নজৰবন্দীকৈ থোৱা আপদে পাই 'উষা'ক লটিঘটিকৈ আমনি কৰিলে। সেই সময়ত ৬মণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা ভাঙ্গৰীয়াৰ ৰাজনৈতিক বুদ্ধি-পৰামৰ্শে আমাক আপদত নথৈ উপকাৰ কৰিছিল। বিহণক, ঈশ্বৰৰ কৃপাত সেই আপদ চেৰাই 'উষা' আকৌ মুঠ গতিৰে গন্তব্য পথত আগবাঢ়িল। আনে কাপত ধৰিলে লেখা খাপ নেখায়, সি স্বাভাৱিক নহৈ অস্বাভাৱিক আৰু নিৰস হৈ পৰে। গতিকে মোৰ আৰু কৃপাবৰৰ কাপে সেই বিধৰ আহকাল সহিবলগীয়া হোৱাত আমাৰ উলাহ উৎসাহেও ক্ৰমাৎ শাম কাটিবলৈ ধৰিলে। এনেতে দেখা গল 'আসাম বান্ধৱ' আৰু 'আলোচনী' নামে দুখন অসমীয়া মাহেকীয়া কাকতৰ আবিৰ্ভাৱ হৈছে। আৰু তাৰ অলপ পাচতে 'উষা'ৰ প্ৰধান পৃষ্টপোষক মোৰ সাহিত্যিক বন্ধু ত্ৰীযুত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা ভাঙ্গৰীয়ায়ো স্বয়ং 'ৰাহী' নামে এখন মাহেকীয়া আলোচনী প্ৰচাৰ কৰিবলৈ ধৰিছে। মই দেখিলোঁ, মোৰ 'উষা' প্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধি হল। মোৰ দেশত মোৰ মাতৃভাষাত আলোচনীৰ অভাবো অন্তৰ্হিত হল। গতিকে সিমানতে পঞ্চম বছৰটো পূৰ্ণ কৰি ৰাইজক কৈ মেলি বিদায় লৈ সাম্প্ৰতিকভাৱে মোৰ অন্তৰ গগণৰ 'উষা' অন্তৰতে আবৰি থলোঁ।

দ্বাত্রিংশ সৰ্গ

‘হিন্দু বুৰঞ্জী’

আগেয়ে হুমৰিবলগীয়া কথা এটা পাকলাগি অলপ পিচ পৰিল। তাহানিয়েই এদিন জগন্নাথ বৰুৱা বাহাদুৰে কথাপ্ৰসঙ্গত মন্তব্য প্ৰকাশ কৰা শুনিছিলো যে অসমীয়াত অসমৰ বুৰঞ্জী সম্পূৰ্ণকৈ ওলোৱা নাই যদিও জনদিয়েক লেখকৰ কাপে সেই অভাৱ ভালেখিনি পূৰ কৰিছে। সেইক্ষণত মোক চকুৰ আগতে পাই তেখেতে সন্তোষৰ মিচিকিয়নিৰে সৈতে মোৰ ফালে চাই মোকো সেই জনদিয়েকৰ লেখত সন্মুখতৰে ধৰি ললে। তাৰ পাচত তেখেতে অন্তৰৰ আক্ষেপ প্ৰকাশি শ্ৰোতাকেইজনৰ প্ৰাণত লাগি ধোৱাকৈ কবলৈ ধৰিলে যে, হিন্দু বুৰঞ্জী এখনহে কিন্তু তেতিয়ালৈকে কোনো অসমীয়া কাপে আঁচিবলৈকে ধৰা নাই। মন্তব্যটি মোৰ মনত লাগি ব’ল। কিন্তু তাৰ কোনো সমিচাৰ নিদি মনতে কিবা এটা সংকল্পৰ আঁচ মাৰি থৈ মনে মনে থাকিলোঁ। গল কথা শুচিল। কিন্তু সেই সংকল্পৰ আঁচটো মচা নগল, হুণ্ডিল। সি পুৰণি হোৱাৰ লগে লগে ক্ৰমাৎ ডাঠ হৈ আহিল; যথা সময়ত সি কাৰ্যত মলিয়াই উঠি ফলিয়াবলৈ ধৰিলে। চাই চিন্তি দেখিলো অসমীয়া ‘ভাৰত বুৰঞ্জী’ পঢ়াশলীয়া পুথিত হিন্দু ৰাজত্বৰ বিবৃতি যৎকিঞ্চিৎ আছে যদিও হিন্দুৰ আত্মোপাস্ত বুৰঞ্জীমূলক বিৱৰণ তাত ধাৰাবাহিককৈ সন্নিবিষ্ট হোৱা নাই। পঢ়াশলীয়া ছাত্ৰই তাৰপৰা ভাৰতবৰ্ষত হিন্দু ৰাজত্বৰ বিষয়ে অলপ আভাস পালেও, হিন্দুৰ আঁতি-গুৰি আৰু স্থিতি-বিস্তৃতিৰ সম্যক জ্ঞান উপলব্ধি কৰিব নোৱাৰে। গতিকে, অসমীয়া ভাষাত সেই অভাৱ নেদেখা কৰাৰ প্ৰেৰণা মোৰ মনত উজ্জ্বল খাই উঠিল; তাৰ লগতে, সেই মোৰ মনত লাগি যোৱা ৩বি. এ. জগন্নাথৰ মন্তব্যটিয়ে লগ লাগি সেই প্ৰেৰণা প্ৰৱল কৰি তুলিলে। ফলত মাহচেৰেকৰ মূৰত মোৰ ‘হিন্দু বুৰঞ্জী’ পোহৰলৈ ওলাল। যাৰ মন্তব্যই মোৰ মনত এই বিষয়ক গুটি পচাইছিল, সেই ৰায় জগন্নাথ বৰুৱা বাহাদুৰৰ নামেই হিন্দু বুৰঞ্জী উছৰ্গা কৰা হল। এই পুথি নগাওঁ টেক্সট-বুক কমিটিয়ে অসমীয়া পঢ়াশালিৰ পাঠ্যপুথিকৈ গছৰ কৰিছিল কিন্তু শিক্ষা-বিভাগীয় কৰ্তৃপক্ষক স্বকীয়াকৈ আৰু চলিত ভাৰত বুৰঞ্জীৰ ওপৰক্ষিকৈ চলাবলৈ আওহেলা কৰাত ইয়াৰ আধাখিনি কাটনত শলিয়াই সহায় কৰিলে। সিকিভাগ কাটনত সৰ্বসাধাৰণীয়া গ্ৰাহক পাঠকে হাত লগালে, অৱশিষ্ট সিকি অংশ মোৰ ‘লীলা এজেকি’ৰ আলম্বাৰীয়ে মৰমেৰে সামৰি থৈছে। যি হওক যাৰ বহুত মোৰ এই ‘শাক সেন্দূৰ’ লাভ, তেওঁক তাৰে সৈতে তুট কৰিব পাৰিলো যে সেইবাবে আনে আওকাণ কৰিলেও মই আপোনাকে আপুনি ধন্য মানিছোঁ।

‘টেটোল ডাঙ্গুলি’

কিছুমান দিনৰপৰা আমাৰ ‘বানটেজত’ খেমেলীয়া নাটৰ অভাৱ অহুতৰ কৰি আহিছিলোঁ। হাতত বিকেইখন সেইবিধৰ নাট আছিল, তাৰ ভাণ্ড দি দি আমাৰ ভাৱবীয়াসকলৰ

আমনি লাগিল, দৰ্শকসকলকো সি আমুৱাবলৈ ধৰা গম পোৱা হল; অৰ্থাৎ সেই একে কেইখন নাটৰ ভাও দেখি দেখি সিবিলাকৰপৰা আগৰ দৰে হাঁহি-কিৰিলি-চাপৰি চুঠা হ'ল। অগত্যা কিবা এটা কৰি সেই শাম কাটিবলৈ ধৰা উলাহ পুনঃ উতলাবৰ অৰ্থে ভাৱৰীয়া-বৰ্গে মোক লম্বনে পেৰিবলৈ ধৰিলে। সেই সময়ত সিবিলাকৰ ইচ্ছাই মোৰ ওপৰত বৰকৈ প্ৰকৃষ চলাব পাৰিছিল। কিয়নো তেতিয়া চেক্ৰেটৰীৰ বিষয়-ববীয়া কৰ্তব্যৰ সি এটা প্ৰধান কৰ্তব্যৰ লেখত পৰিছিল। গতিকে ময়ো সেই 'কিবা এটা'ৰ আঁচনিত ধৰিবলৈ সাজু হব লগাত পৰিলোঁ। এনেতে এদিন আমাৰ চুবুৰীয়া হেডমাষ্টৰ (খ্ৰীযুত বামেশ্বৰ বৰুৱা, খ্ৰীযুত দেবেশ্বৰ চলিহা, খ্ৰীযুত চম্পকধৰ বৰুৱা প্ৰভৃতি) সকলৰ বহাত সন্ধিয়া বৈঠকত হৰ্ষলাপ উপভোগ কৰি থাকোতে আমাৰ মাজৰে এজন "গোপাল ভাঁড়" সাধু কৈ আমাক ইহুৱাই 'বাহবা' লবলৈ ধৰিলে। শুনি তৃপ্তি পালোঁ। ঘৰলৈ আহিও স্মৰি স্মৰি সেই তৃপ্তি অকলে অকলে উপভোগ কৰি আছোঁ, এনেতে এটা ভাবে ভিতৰি মোৰ মনক যোকাটা মাৰি সফেত দি স্মিলে, আমাবো তেনেকুৱা বহুতলগা বসাল সাধু নাইনে? মোৰ মনে অলপ পৰ টলক। মাৰি বৈ গিৰিনাই মাতি উঠিল—আছে, আছে, আছে, আমাৰ টেটোন তামুলি সাধুত "গোপাল ভাঁড়"তকৈ চৰা হলেও বহুত কম নহব। ততালিকে মোৰ সন্মিত 'কিবা এটা'লৈ মনত পৰিল, মই অনতিপলমে হাতত কাপ লৈ বহিলোঁ। সেই ৰাতিয়েই "টেটোন তামুলি" নাটৰ আঁচনি এখন যুগুত কৰি থৈ পিচদিনা সন্ধিয়া আমাৰ ভাৱৰীয়া-বৰ্গৰ আগত মোৰ সঙ্কল্পৰ কথা বিবৰি কলোঁগৈ। শুনি সকলোটিয়ে আনন্দত কিৰিলি মাৰি উঠিল। মোৰ মুখত কিন্তু হাঁহি ফুটিল, ভয় ভাবত মুখ ওলমিহে পৰিল। ইতিপূৰ্বেতে কোনোবা ছেগত স্মৰি অহা হৈছে যে মনৰ সঙ্কল্প বাজ কৰি আপোনা-আপুনি আগধৰি বান্ধ খাই লোৱাটো মোৰ স্বভাৱগত দোষ। এতেকে অজিত দোষৰ ফল ভুঞ্জিবলৈ অযাচিত্তে সঠক হব লগাত পৰিলোঁ। কিয়নো "চাপৰিলে মেঘ নেৰায়।" যি হওক, আই সৰস্বতীৰ ৰূপাত বানষ্টেজত মাহদিনেকৰ মূৰত মোৰ সঙ্কল্প কাধত ফলিয়াই উঠিল,—"টেটোন তামুলি" খেমেলীয়া নাটৰ ভাও চাই দৰ্শকমণ্ডলীয়ে হাঁহি-কিৰিলি-চাপৰিৰে প্ৰশংসা কৰা দেখি মই মনে মনে বিমল স্তম্ভ অহুভৱ কৰিলোঁ। তাৰ পাচত নাটখনত ষ্টেজগত কিছুমান দোষাদোষ আৰু আশোঁৱাহ ওচাই তাৰ প্ৰথম তাঙৰণ ছপাই উলিওৱা হল। "টেটোন তামুলি"য়ে বাস্তৱতে মোক আশাতীত ফল দিলে; বছেৰেক পূৰ নৌ হওঁতেই প্ৰথম তাঙৰণৰ পুথি সমুদায় বেচা হৈ যোৱাত দ্বিতীয় বছৰতে তাৰ দ্বিতীয় তাঙৰণতে তাৰ হুণ্ণসংখ্যক কিতাপ ছপাবলগীয়া হল। সেই দ্বিতীয় তাঙৰণৰ পুথিও বছৰ চেবেকৰ ভিতৰতে অস্ত পৰিল। এতিয়া হাতত তৃতীয় তাঙৰণৰ কাৰণে "প্ৰেছ কপি" এখনহে আছেগৈ। স্মৰিবলৈ পাহৰিছোঁ বাৰ "কানীয়া কীৰ্তন" আৰু "বাহিৰে বং চং ভিতৰে কোৱা ভাতুৰি" বহুতৰ পুথিয়ে জয় জয়তে ছাতৰ-শলীয়া জীৱনত মোৰ অন্তৰত খেমেলীয়া নাটৰ বীজ সকাৰ কৰিছিল, সেই প্ৰাণ্ডঃস্বৰ্গীয় ওজাদেৱ ৬৮হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা ডাকৰীয়াৰ পৱিত্ৰ নামত মোৰ "টেটোন তামুলি" উৰ্গী কৰা হয়।

‘মছলমান বুৰঞ্জী’

হিন্দু বুৰঞ্জী লিখিবলৈ মনস্থ কৰাৰ লগে লগেই ‘মছলমান বুৰঞ্জী’ আৰু ‘বৃটিছ বুৰঞ্জী’ এই দুছোৱাও লিখি ‘ভাৰত বুৰঞ্জী’ এখন তিনি ছোৱাকৈ উলিওৱাৰ সঙ্কল্প আছিল; পিচে হিন্দু-বুৰঞ্জী প্ৰকাশ হোৱাৰ পাচত সি আশাহুকসকৈ প্ৰচাৰিত হবলৈ নোগোৱাত, ই দুছোৱালৈ বাপ শাম কাটি পৰিল। তথাপি বছৰদিয়েক এই বিষয়লৈ অলপ আওকণীয়া হৈ থকাৰ পাচত প্ৰথম ছোৱা বুগুত কৰাৰ লগে লগেই সংগ্ৰহ কৰি যোৱা ষংক্ৰিৎ সমলৰ বলেৰেই মছলমান বুৰঞ্জী খনো লেখিবলৈ ধৰিলোঁ। ইয়াৰ আতিশুৰি ছোৱাৰ সমল আগধৰি অবাচিতে সংগৃহীত হৈ থকাৰ হেতুকে মাজ আৰু শেহছোৱা সামৰোঁতে এফেৰি উজু পালোঁ। পিচে লেখি শেষ কৰাতোই শেহ বুলিহে ধৰিবলগীয়া, কিয়নো আজি পৰিমিত সি পোহৰলৈ ওলাব পৰা নাই। আনকি পুথি বহা মেললৈকো (Text Book Commitee) পঠাব পৰা নাই। কাৰণ আজি-কালি বাছনিটলৈ পঠিওৱাৰ পূৰ্বতে পুথি ছপা কৰাই উলিয়াব লাগে; মেলুৱৈৰ মজি হল যদি ভালৈ, নহলে ছপা খৰচাটোও অৰাবত ব্যয় হোৱাৰ নিচিনা হয়। অৱশ্যে কোনো কোনো লেখক বা গ্ৰন্থকাৰৰ ভাগ্য মেলুৱৈ মেলৰ সম্পাদকৰ কুপাত প্ৰসন্ন হোৱাৰ পটন্তৰবো। অভাৱ নাই। অৰ্থাৎ কোনো কোনোৰ কিতাপ ছপা নোহোৱাকৈ হাতে লিখা অৱস্থাতে গৈ মেলুৱৈৰ মজুৰী লাভ কৰি আহে। আমাৰ ভাগ্য কিন্তু কাচিতে। তেনে অহুগ্ৰহৰ পোহৰত প্ৰসন্ন হোৱা নাই। যি হওক, ‘মছলমান বুৰঞ্জী’ সেই হাতে লিখা অৱস্থাতে কাৰ্যলভিৰ তলত লৈ ‘ভাৰত বুৰঞ্জী’ৰ শেহছোৱা ‘বৃটিছ বুৰঞ্জী’ খনো লিখি উলিয়াই তিনিওছোৱা একেলগে ছপাই সমানে এহিছা—একেখনীয়াকৈ আৰু ইহিছা তিনিছোৱা স্বকীয়। স্বকীয়াকৈ বন্ধাই দুয়োবিধ ষথা সময়ত অসম উপত্যকাৰ পুথিবহা মেললৈ পঠিয়াবলৈ মনস্থ কৰা হৈছে। কিন্তু জীৱন সন্ধিয়াত তালৈ সময় আটেগৈ নে নাটে কব নোৱাৰিছো এখোন, কিয়নো এই জীৱনৰ সংকল্পিত কাৰ্য সমাধা কৰিবলৈ আৰু কেইবাবিধবো কেইবাটাও বাকীৰ ঘৰত পৰি ঙ্গেৰুৰি লাগিছে।

‘মানব দিন’

এইখন খণ্ডকাব্য আঁচি থোৱা আজি ভালমান দিন হল। মোৰ স্বভাৱগত দোষত ই সংকল্পৰ সীমা চেৰাই গৈ তাহানিয়েই বিজ্ঞাপনৰ বুকুত সোমাইছিল। পিচে যি কালত এই কাব্য ৰচনাৰ উৰনীয়া ভাববোৰে মোৰ অন্তৰৰপৰা ওলাবলৈ উঠাপুটাকৈ সজি বিচাৰি থলকনি লগাইছিল, সেই কালত পঢ়াশলীয়া পুথি ৰচনা কৰাৰ প্ৰয়োজনেও বাহিৰৰপৰা মোক বেৰি ধৰিলে। আৰ্থিক অভাৱী মোৰ ওপৰত বাহিৰৰ প্ৰয়োজনৰ প্ৰভুত্ব প্ৰৱল হৈ উঠাত, ভিতৰৰ সেই থলথলাই থকা ভাবে ওলাবলৈ আৰু বাট নাপালে। ফলত কেইলগমানৰ ৰচনা হৈ উঠোঁতেই “মানব দিন”ক পিচ পেলাই থৈ কেখনমান বৰ্তমান চলি থকা পঢ়াশলীয়া পাঠ্য-পুথি আগ বাঢ়িল। সেই ৰে পিচ পৰিল, পৰিলেই, তাৰপৰা আগবঢ়াবলৈ ছেগবুজি কেইবাটাও চিপ মাৰিও আগুৱাব পৰা নাই এখোন। মন পতিয়াবলৈ মাজে-সময়ে ‘মানব দিন’ মেলি চাওঁ, কিন্তু আগেয়ে ৰচিত হোৱা তাৰ সেই সৰ্গকেইটা মোমেই ৰচনা বুলিবলৈ সন্দেহ হয়।

ত্ৰয়োত্ৰিংশ সৰ্গ

পিতৃ বিয়োগ

হাতী ব্যৱসায়ত পিতৃদেউতাৰ বৰ বাপ আছিল। মোৰ মনত পৰাবোৰ। তেখেতে হাতী ধৰাই ভাটীৰ সদাগৰক বেচা ব্যৱসায়ত অগ্ৰবৰ্ত্তন ধৰা দেখিছিলো। সেই কাৰবাবৰ কাৰণে তেখেতে গড় মৰাই আৰু খেদাচিকাৰ কৰাই বনৰীয়া হাতী ধৰাইছিল। সেই হাতী ব্যৱসায়ৰ পোন প্ৰথম লখিমী হাতী আমাৰ ‘জয়মতী’ হাতী। এই মাথুলী হাতীজনী চাৰিন (টেউৰী) অৱস্থাতে দেউতা আৰু ৭হলিৰাম বৰুৱা মুনচিপে মৰোৱা গড়ত পৰিছিল। একে খেপতে সেই গড়ত পৰা ডেবকুৰিমান হাতীৰ মাজৰপৰা সেই চাৰিন হাতীজনী হলিৰাম মুনচিপে দেউতাক বাছি দিছিল আৰু মুনচিপ ডাক্তৰীয়াই নিজৰ ‘লাচমনি’ নামে কুনকী হাতীজনীৰে সেই বনৰীয়া হাতী ‘জয়মতী’ক ঘৰচীয়া কৰাই দিছিল। পাচত বান্ধ-বলৰ উপৰিও ‘জয়মতী’ গুণত এজনী বাচকবনীয়া হাতী হৈ উঠিছিল। এনেকি ভিক্ৰগড়ৰ সেইকালৰ প্ৰখ্যাত লোক ৭সাধন চিৰন্তানাবে তেওঁৰ ‘মতিলাল’ নামে সাতহতীয়া বৰ ডাক্তৰ দৈতালটোৰ লগত আৰু দুজনী মাথুলী হাতীৰে সৈতে ‘জয়মতী’ক সলাবলৈ বিচাৰিছিল,—দেউতাই নিদিলে। দুই-চাৰি বছৰৰ অন্তৰে এটি ছটিকৈ বঢ়াই নি মথনা, মাথুলী, দৈতাল আৰু গুণ্ডাবে সৈতে দেউতাই সাতোটা কুনকী হাতী পুহিছিল। তাৰে সৈতেই তেখেতে খেদা চিকাৰত হাতী ধৰাই বছৰি সদাগৰক বেচি কাৰবাব চলাইছিল। তেতিয়া আমাৰ ঘৰত ভাটীৰ হাতী কিনা প্ৰবাস খটা সদাগৰৰ খিতি ইমান সঘন আছিল যে সিবিলাকৰ নিমিত্তে দেউতাই আমাৰ বাটচ’ৰাৰ কাষত এটা “সদাগৰী বহা” সজাই দিছিল। ডেকা কালৰেপৰা ৮৩ চাৰি কুৰি তিনিবছৰীয়া বয়সলৈকে দেউতাই হাতী কাৰবাবত একাগ্ৰপতীয়াকৈ লাগি বৈছিল। ইয়াৰ ভিতৰতে তিনিকুৰি বছৰীয়া বয়সত মোজাদাৰী বিষয়-বাৰ্বৰপৰা অৱগৰ লৈ জীৱনৰ বাকীছোৱা দেউতাই হাতী কাৰবাবতে কটালে। সদৌশেহত ৮৩ বছৰ বয়সত ইং ১৯০৬ চনত দৰং জিলাৰ হাতীমহল এটা ডাকি লৈ গহপুৰ কলাবাৰী অঞ্চলৰ উত্তৰে পৰ্বতৰ দাঁতিত হাতীগড় মৰাবলৈ আহি মোৰ তেজপুৰীয়া বহাত দেউতা দুমাহমান আছিলহি। সেই অলপীয়া কালৰ ভিতৰত পাৰিলোঁমানে স-ভাৰ্গাবে দেউতাক সেৱা-শুশ্ৰূষা কৰিলোঁ। কিন্তু হেঁপাহ নপলাল।

যথাসময়ত মোৰ বহাৰপৰা দেউতা বাজে বাজে হাতী গড়লৈ গ’লগৈ। তাত দুমাহমান থাকি সেই বছৰেকীয়া গড় মৰোৱা কাৰ্য শেষ কৰি তেখেত উলটি ঘৰ পালেগৈ। তাৰপৰা মাহচেষেকৰ পাচত আমাৰ ঘৰত দুটা অতি অমঙ্গলীয়া ঘটনা ঘটিল,—আমাৰ লখিমী জয়মতী’ৰ অকস্মাতে মৃত্যু হল আৰু বৰভৰালৰ মাজৰ ধৰণীডাল ভাগি পৰিল। পাঁচ কুনকীৰ ভিতৰত ‘জয়মতী’ আৰু পাটোটা ভৰালৰ ভিতৰত ‘বৰভৰাল’ দেউতাৰ মায়ালগা সম্পদ আছিল। সেই দুখটোনাই অতি বৃদ্ধ দেউতাৰ জীৱনৰ টিলা লৰাই পেলালে। ফলত মাহ-দিয়েকৰ পাচতে ১৮২৯ শকৰ (ইং ১৯০৭ চন) শ্ৰীকৃষ্ণ জন্মাষ্টমী তিথিত এবোলাৰ মাথোন

ভেদ বাতিৰ জৰিয়তে মোৰ পৰম পুজনীয় পিতৃদেউতা ৮০বিশাৰাম গোহাঞিবৰুৱা ডাঙৰীয়াই ৮৩ বছৰ বয়সত, শ্ৰিয়তমা বৃদ্ধা ভাৰ্গৱী, পুত্ৰ-পৰিয়াল, জী-জোঁৱাই নাতি-পুতি, আত্মীয়-কুটুম, বন্ধু-বান্ধৱক শোকাকুলকৈ এৰি সজ্ঞানে তহু ত্যাগ কৰি স্বৰ্গী হ'ল।

সেই কালৰ পেন্সনীয়া মুনচিপ ভূতপূৰ্ব কাউন্সিল মেম্বৰ অনাবেবল ৮ফগিথৰ চলিহা ৰায়বাহাদুৰৰ লিখা মতে মৰণ কালত মোৰ পিতৃদেউতা উত্তৰ লক্ষীমপুৰত আটাইতকৈ বৃদ্ধ, আটাইতকৈ চহকী, আটাইতকৈ মানী আৰু মৰমিয়াল পুৰুষ আছিল। তেখেতৰ বিয়োগত উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ সদৌ সম্প্ৰদায়ৰে জাতি-কুল নিৰ্বিণেৰে উমৈহতীয়া সমাজৰ ঘাইধৰণী ডগাৰ নিচিনা হল। লক্ষীমপুৰীয়া বাইজ জয় পৰিল। তহুত্যাগৰ পাচত ৭/৮ ঘণ্টামান দেউতাৰ পদূলিত বাজ-চ'ৰা, ভিতৰ-চ'ৰা, বুলনি, চোতাল জুৰি টোলৰ ভিতৰত হাকিম, আমোলা, নগৰীয়া, গাঁৱলীয়া, মতা-তিবোতা মাছহৰ মাজেদি বিৰদি বাট পাবলৈ নোহোৱা হৈছিল। অগ্নিসংস্কাৰৰ অৰ্থে শৱ সমাধিলৈ নিওঁতে ভালেমান ভক্ত, গুণগ্ৰাহী লোকৰ মাজত শৱশয্যা একান লৈ হেঁপাহ পলুৱালৈ কঢ়া-আজোৰা লাগিছিল। পিচে উপস্থিত মুখিয়াল ভক্তলোকৰ বিচাৰ আৰু দিহামতে আঠজন জাতিক পোন প্ৰথমে কানত লবলৈ দি তাৰ পাচত প্ৰতি নলৰ অন্তৰে নতুন নতুন ৮ জনকৈ কান সলনি দিয়াৰ নিয়ম ধৰি শৱ সমাধিলৈ নিয়া হৈছিল; যিবিলাকে শৱশয্যা ছুৰ নোৱাৰিছিল সিবিলাকে চিতাত লগাবলৈ একোডোখৰ ধৰি ৰোগান দি মন পতিয়াইছিল। সেইদিনাই আবেলি মোৰ পৰম আৰাধ্য পিতৃদেৱতা স্বৰ্গী হোৱা বিজুলী বাতৰি পাই মই মৰ্মাহত হৈ পৰিলোঁ। হঠাৎ ছত্ৰভঙ্গ হোৱাৰ দৰে ঢাকনি গুচোৱা বেঙেনা পুলিৰ নিচিনা উলংমূৰীয়া হৈ, তলত টুকি দিয়া কবিতাটিৰে বিনাই অন্তৰৰ উতলা তাপ শাম কটাবলৈ ধৰিলোঁ :

দেউতা

দেউতা ইজনমত বুলিছিলো যাক
অস্থিতীয় সন্মোদন মোৰ,
জনমত যাতপৰ নাই গুৰুজন
পাবলৈ ভক্তি উচ্চতৰ ;
যিজনে জনম লভি দিলে জন্মদান,
বক্তমাংস, অস্থি মোৰ হই ;
যিজনৰ প্ৰসাদত জীৱন অমিয়া
পান কৰি হলোঁ এটা মই
অপত্য চেনেহে যাৰ আলম্বন কৰি
তুলিলে ই জীৱগছ মোৰ
বকক গছৰ ছাঁৰে ব'দ তাপ ঢাকি
টনকীয়া কৰিলে ই গোৰ ;

বিজনৰ জীৱন্তত চিৰ লবাকাল
 আছিল কপালে মোৰ লেখা,
 সংসাৰ চিন্তাত নিজে আদহীয়া হই,
 লৰাপ্ৰাণে দেউতাক দেখা ;
 কিবে স্তম্ভ অল্পম পৰম্বে খোৱা
 নিলগত মুকলিমুৰীয়া,
 ঘৰ বুলি নাম ঘাৰ চৰণত ৰাখি
 বাহিৰত প্ৰবাসী স্তম্ভীয়া ;
 সেইদেৱে সেই স্তম্ভ কিৰণ চপাই
 অন্তাচল কৰি আৰোহণ,
 মৰ্তলীলা সাক্ষ কৰি পূৰ্ণ প্ৰতিভাবে
 স্বৰ্গধাম কৰিলে প্ৰয়াণ ।
 দেউতা জেউতি আৰু পৃথিৱীৰপৰা
 পাৰ হল,—পৰাণ আতুৰ,
 কপান্তৰ পদছাঁয়া স্বৰগৰপৰা
 পৰিছেহি হৃদয়ত মোৰ ।
 বহু কৰ্ম বহু ধৰ্ম বহু পুণ্য ভাগ
 আৰ্জনৰ ফল ভোগা এবে
 স্বৰ্গত শান্তিৰে স'তে দেৱ সমাজত
 মহানন্দে ভোগে পিতৃদেৱে ।
 পূৰ্বজন্ম পুণ্যফলে হই বংশধৰ
 মৰাণ গোহাঞিবকৱাৰ,
 জনমিলা পৃথিৱীত মহতী আশাবে,
 ৰাখিলোঁ স্তন্যম ঘৰোৱাৰ ।
 সৰুতে পথালি বিধি হল তব প্ৰতি,
 লগালে যে কুঁহিতে কেৰোণ,
 নিচিনোতে পিতৃ মাতৃ ঘটালে বিয়োগ,
 কৰি ইয় আশ্ৰয়বিহীন ।
 বয়সে বৃদ্ধ হই বৃদ্ধিলা বেতিয়া
 আপোনাৰ অৱস্থা আপুনি,
 অসামান্য প্ৰতিভাবে ভব সাগৰত
 দিলা আপ ভৱিষ্য নগণি ।

বিলায় বিপত্তিমান ক্ৰমে দূৰ কৰি
 হৃদয়ত পালা বন আৰু
 কৰিলা স্বৰ্গম পাচে জীৱনৰ বাট
 মুঠিমালা কৰ্ম প্ৰেমলাক ।
 নম্ৰ শিষ্ট সাধু হই উঠিলা জিলিকি
 বান্ধিলা সমাজ প্ৰণয়েৰে ;
 জাতি, বন্ধু, পৰিয়াল, মিত্ৰ, কুটুম্বাদি
 জিলিকিলে তব প্ৰতিভাৰে ।
 গাঁৱলীয়া হোজা প্ৰাণ মৰমতে মৰা
 তৰ গুণে মুগ্ধ চাৰি মৌজা,
 ৰাজবংশী পিতৃদেৱ পালিলা প্ৰজাক
 নৱযুগে হই গঞাৰজা ।
 সাধিলা সাধনা বত, জীৱনৰ ব্ৰত
 উদ্ধাৰিলা বংশ নাম ঘূৰি,
 'বুঢ়া' মন্ত্ৰী থাওকক পুত্ৰ কুনকাই
 গোহাঞিবকৰা আতিগুৰি ।
 তান হস্তে নামি অহা চৈধ্য পুৰুষৰ
 জনমিল পুথাও কিনাৰাম,
 তান হস্তে উধালাহা জিলিকি আপুনি
 নবোত্তম পিতৃ ঘিণাৰাম ।

২০ ভাদ, ১৮২৯ শক ।*

পিতৃ বিয়োগৰ বিজুলী বাতৰি পোৱাৰ দিন ধৰি শোক-তাপ বৃহত লৈ পিতৃ আন্ধ ব্ৰত
 ধাৰণ কৰিলোঁ । ইতিমধ্যত উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰপৰা পিতৃ অস্থি আৰু অগ্নি সংস্কাৰৰ ভস্ম
 অনাই লৈ গঙ্গাত অস্থিভস্ম লগাই আত্মপিতৃ দিয়াৰ উদ্দেশ্যে যথাসময়ত গঙ্গাবাত্ৰা কৰিলোঁ ।
 বাটতে এৰাতি কলিকতাত অসমীয়া ছাত্ৰাবাসত আচুতীয়া হৈ কটালোঁ । সেই ছাত্ৰাবাস বা
 মেচত মোৰ বৰ ভাগিন শ্ৰীমান স্বৰেন্দ্ৰনাথ গোহাঞি আৰু মাজিউ ভাগিন শ্ৰীমান মহেন্দ্ৰনাথ
 গোহাঞি আৰু ছাত্ৰ শিষ্য শ্ৰীমান বোধনাথ পট্টকীয়াও আছিল । পিচদিনা মৃতকৰ ষাশ দিনা
 পূৰ্বাতে শ্ৰীমান স্বৰেন, মহেন, বোধনাথ প্ৰমুখ্যে কেজনমান কলিকতা প্ৰবাসী অসমীয়া ছাত্ৰৰে
 সৈতে যাত্ৰা কৰি ছপৰীয়া ৮কালীঘাট পালোগৈ । তাতে কেজননাথ হালদাৰ পুৰোহিতৰ
 ৰোগে যথাবিধি গঙ্গাত অস্থিভস্ম লগাই আত্মপিতৃ দান কৰি আত্মশ্রদ্ধা ক্ৰিয়া সমাধা কৰিলোঁ ।

আবেলি ওলটা ৰাজ্যত ৬কালীঘাটৰপৰা ওলাই অহা আলিঘাটৰ ছুয়োকাবে শাৰী পাতি বহি থকা ডেৰশমান ছখীয়া মগনীয়াক একোচ ভগনীয়া অৰ্থ দক্ষিণা নিজ হাতে বিলাই দি পৰম পৱিত্ৰ স্থল উপভোগ কৰিলো।

তাৰ পিচদিনা কলিকতাৰ মেট্ৰোপলিটান ইনষ্টিটিউচন নামে শিক্ষালয়ত কলিকতা প্ৰবাসী সদৌ অসমীয়া ভদ্ৰলোক আৰু ছাত্ৰবৰ্গক নিমন্ত্ৰণ দি সমবেত কৰাই মৃতকৰ উদ্দেশ্যে জলপান কৰোৱা হল। সেই জলপনীয়া সভাত ৬ৰমাকান্ত বৰকাকতি, ৬লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা প্ৰমুখ্যে কেইবাজনো বয়সীয়া ভদ্ৰলোক আৰু সদৌ মিলি আটৈ হুৰিমান অসমীয়া কলেজীয়া ছাত্ৰ উপস্থিত আছিল। আৰু ৬লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাদেৱে সভাপতিৰ আসন গ্ৰহণ কৰি ৬পিতৃ দেউতাৰ গুণ স্মৰণৰ এটি সাকৰা বক্তৃতা দিছিল।

চতুস্ত্রিংশ সৰ্গ

ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰত প্ৰবেশ

বাইজীয়া কামত এই ক্ষেত্ৰত মই আগবেপৰা আছিলোঁ। পিচে ৰজাঘৰীয়া শাসনকাৰ্যৰ পৰ্যালোচনাত মাথোন দেখাদেখিকৈ ভাগ লোৱা নাছিলোঁ। ইমানলৈকে মই দেখাত সাহিত্য-ক্ষেত্ৰৰ সীমাৰ বাহিৰে আন কোনো ক্ষেত্ৰতে ভৰি দিয়া নাই। উদাৰ পঞ্চম ভাগৰ সামৰণি আখ্যা পেলাই উঠি তাৰ ঠাই কিতাপ পুথি প্ৰণয়নেৰে পূৰ্ণ কৰিব লগা হোৱাত সেই ছেগতে মোৰ কেইবাখনো নাটক পুথি প্ৰচাৰিত হয়। তাৰ ভিতৰত ‘জয়মতী’, ‘গদাধৰ’, ‘সাধনী’, ‘লাচিত বৰফুকন’, ‘টেটোন তামুলি’ এইকেইখন ঘাই। কিন্তু ইয়াৰ ভিতৰত প্ৰথম দুখনৰ কথা আগেয়ে কেতিয়াবাই আৰু নিচেই শেহৰখনৰ বিষয়ে অলপতে ঘোঁৰাবাৰত মাথোন স্মৰণি অহা হৈছে; মাজৰ দুখনৰ কথাও আগেয়ে উল্লেখ্যই অহা আছে যদিও তাৰ বহল বিবৃতি দিবলৈ এতিয়াও বাকী বৈছে। সি যি হওক, সাহিত্য ক্ষেত্ৰৰ এই কেউটা বন্ধন পানীতে পাখি মাৰি ঠোঁট জুৰিয়াই গা কোটালি উলাহত উৰুলাকৃত হৈ আছোঁ! এনেতে অযাচিত্তে ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰৰ অভিমুখে মোৰ ওপৰত এটা সৰ্ব্বোত্তম ডাক পৰিলহি।

পূৰ্ববৰ্ত্তন লগৰপৰা সাক্ষাৎ ছিদ্ধি অসমক আকৌ স্বকীয়াকৈ প্ৰাদেশিক শাসনৰ এক্সিয়াৰ দিয়াৰ লগতে সেই শাসনকাৰ্যৰ পৰ্যালোচনাত সহায় কৰিবলৈ এটা নতুন পদ্ধতিৰ অৱতাৰণা কৰা হয়। অৰ্থাৎ বন্ধৰ লগ এবাৰ পাচত অসমে লেফটেনেণ্ট গৱৰ্ণৰ বা ছুবলীয়া লাট চাহাবৰ ঠাইত আকৌ আগৰ চীফ কমিচনাৰ পালে, কিন্তু সেই আপাহতে অসমৰ এটি নতুন সম্ভাৱ লাভ হল এখন চীফ কমিচনাৰী কাউন্সিল বা ব্যৱস্থাপক সভা। সেইজন গোনপ্ৰথম চীফ কমিচনাৰ আছিল ৬চাৰ আৰ্চেডেল আৰ্ল, যাৰ নাম “আৰ্ল ল কলেজে” আজিও জিলিকাই ৰাখিছে। তেওঁ ইংৰাজী ১৯১২ চনৰ ১২ এপ্ৰিল তাৰিখে অসমলৈ আহে। আহি খিলঙৰ গদীত বহিয়েই অসম উপত্যকাৰ জিলা কেখনৰ গণ্যমাত্ৰ লোকসকলেৰে সৈতে চিনাকি হোৱাৰ অভিপ্ৰায়ে ভৈয়ামলৈ নামি গুৱাহাটীত কেদিনমানৰ কাৰণে থিতু লয়হি। তাতে সেই উদ্দেশ্যে অসম উপত্যকাৰপৰা মুখিয়াল আৰু অগ্ৰগণ্য লোকসকল সমবেত হলগৈ। সেই আলমতে ৬ৰায়চাহাব ভবানীচৰণ ভট্টাচাৰ্য ডাক্তৰীয়া আৰু মই নিমন্ত্ৰিত হৈ দৰং তেজপুৰ, লক্ষীমপুৰৰ প্ৰতিনিধি হিচাপে গুৱাহাটীত আদৰণী সভাত যোগ দিলোঁগৈইক। প্ৰথমদিনা গুৱাহাটীত চাৰ্কিট হাউচতে নতুন চীফ কমিচনাৰ অনাবেল চাৰ আৰ্চেডেল আৰ্ল চাহাব বাহাদুৰে সমবেত প্ৰতিনিধিৰ প্ৰত্যেক সমষ্টিকে স্বকীয়া স্বকীয়াকৈ ভিতৰুৱা সাক্ষাৎ (private interview) দি, সিবিলাকৰে সৈতে প্ৰাদেশিক আৰু সাম্প্ৰদায়িক তত্ত্বগ্ৰাহী আলোচনা কৰি চিনাকি হৈ লয়। সেই ছেগতে মই অসমৰ, বিশেষকৈ খাচ অসম উপত্যকাৰ সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু আৰ্থিক অৱস্থা, অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ আধুনিক আৰু পুৰণি কালৰ অৱস্থা, অসম বুৰঞ্জী বিষয়ক তথ্যাহুগন্ধান, এইবোৰৰ বিষয়ে পাৰ্শ্বমানে চমুকৈ এটা বিবৃতি

দিলো। বুৰঞ্জীৰ বিষয়ে উল্লেখযোগ্য হৈছিল চীফ বাহাদুৰৰ তাৰ প্ৰতি প্ৰবল অহুৰাগ দেখি অসমত বিয়ৰ্ত্তক এই বিষয়ে বহুলাই কবলৈ উৎসাহ পালো—আৰু সেই প্ৰসংগতে বুৰঞ্জীৰ পূৰ্ববৰ্তী আহোমৰাজ আৰু আহোম বুৰঞ্জী পুথি বিষয়ক আভাস দিবলৈকো সূচল পালো। তথ্য-পিপাসু বিধান পুৰুষ চাৰ আৰ্চডেল মোৰণৰ আহোম পুথিৰ সন্মুখ সন্মুখ মাথোন পাই তাৰ নমুনা চাবলৈ আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰিলে। মই বৰ বং মনেৰে তেখেতক সন্মুখ দিলো। যে তাৰ নিমিত্তে তেখেত হাৰাখুৰি খাব নালাগিব, আহোম পুথি আৰু অসম পুৰণি তথ্য সংগ্ৰহ চৰকাৰী ভঁৰাল সেই গুৱাহাটীতে প্ৰতিষ্ঠিত আছে। আজৰি বতৰত তেখেতে ইচ্ছা কৰিলেই সেই পুথি তথ্য সংগ্ৰহাদি সন্মুখৰে চাই পৰিতৃপ্ত হবলৈ পাব। লাচতে এই সন্মুখ দি থলো যে পিচদিনা অফিচিয়েল সাক্ষাতৰ সময়ত সেই পুথিভঁৰালৰ ভঁৰালী মিঃ হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী ই. এ. চি. ৰূপৰা সেই বিষয়ে বিস্তাৰিতকৈ জানিবলৈ পাব। মোৰ কথা শুনি লাহেকৈ তেখেতে মিঃ হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ নামটি টুকি ৰাখিলে। ইমানলৈকে ৰায়চাহাব ভবানীচৰণ ভট্টাচাৰ্য ডাক্তৰীয়াই শ্ৰোতাশ্ৰবকপেই আমাৰ ভিতৰত আলাপৰ ভাগ লৈ আছিল। এইখিনিতে তেখেতে মোৰ ফালে চাই চীফ বাহাদুৰক সন্মুখ দি থলে যে ময়ো এজন অসম বুৰঞ্জী লেখক আৰু ভালেমান অসমীয়া পুথিৰ গ্ৰন্থকাৰ, আৰু সেইবাবে চৰকাৰ বাহাদুৰে মোক সাহিত্যিক পেন্সন দিছে, আৰু মই নিজে এজন আহোম ইত্যাদি। ভট্টাচাৰ্য ডাক্তৰীয়াৰ মূখে এই কথা শুনি স্বভাৱতে আৰ্ল চাহাব বাহাদুৰে মোৰ প্ৰতি বিশেষ সদয়ভাৱে চোৱা যেন লক্ষ্য কৰিলোঁহক। সেই আলমতে সাক্ষাতৰ সামৰণিত তেখেতে এই বুলি সন্মুখ দি থলে, “ওচৰ ভবিষ্যতত আমাৰ মাজত সম্ভৱতঃ ওচৰ সম্পৰ্ক ঘটিবও পাৰে”। পিচদিনা বিশেষ বন্দবস্তত ৮/হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱক দীঘলীয়াকৈ বিশেষ সাক্ষাৎ দিয়া হয়। সেই ছেগতে গোস্বামীদেৱে খনচৰেৰে বুৰঞ্জী আৰু বিবিধ বিষয়ক অসমীয়া পুৰণি পুথি নি চীফ কমিচনাৰ বাহাদুৰক দেখুৱাই তাৰ বিৱৰ্ত্তি ব্যাখ্যা কৰিলেগৈ। চাৰ আৰ্চডেল আৰ্ল সেই পুথি দৰ্শন আৰু ব্যাখ্যাত বাস্তৱতে বিমোহিত হৈছিল; বিশেষকৈ হস্তীবিজ্ঞা পুথিখন পাত পাতকৈ চাই মুগ্ধ হৈ তেখেতে এই বুলি মন্তব্য প্ৰকাশ কৰিছিল, “সমস্ত ইউৰোপত এনেখন অত্যন্তম আৰু লাগতিয়াল গ্ৰন্থ বা পুথি ওলোৱাটো সন্দেহৰ স্থল।” তাৰ পাচত গুৱাহাটীত দেখা-সাক্ষাতেৰে খাচ অসমৰ প্ৰতিনিধিসকলৰ লগত চিনাকি হৈ লৈ, নতুন চীফ কমিচনাৰ বাহাদুৰ “ব্ৰহ্মকুণ্ড”ত উঠি ধুবুৰীৰ কালে ভটিয়াই গলগৈ; আমিও সেইদিনাই ডাক্তাৰাহাজত উঠি দৰমুৱাকৈ উজাই তেজপুৰলৈ উলটি আহিলোঁহক।

নতুন চীফ কমিচনাৰ বাহাদুৰে তাৰ পাচত চিলেট আৰু শিলচৰত দুটা কুৰুকি মাৰি চুৰমা উপত্যকাৰ গণ্যমান্য লোকসকলৰ লগতো চিনাকি হৈ অসম প্ৰদেশৰ সেই বিভাগৰো আগভাগ বৃদ্ধি আহি ছমাহমান আগন্তুক শাসন পৰ্যালোচনা কৰিলেহি। তাৰ পাচত অসমৰ নতুন কাউন্সিল গঠন বিষয়ক কাৰ্য আৰম্ভ কৰা হল। এই পোনপ্ৰথম অসম কাউন্সিল ২ জন অফিচিয়েল বা বিষয়ববীয়া, পাঁচজন নন-অফিচিয়েল আৰু এঘাৰজন ইলেক্টেড নন-অফিচিয়েল সদস্যৰে সৈতে পশ্চিম অসমৰ অসমৰ বাবাই গঠিত হবলৈ স্থিৰ হয়।

সেই অহুয়ায়ী বাহিৰে ইলেকটেড মেম্বৰ নিৰ্বাচন আৰু ভিতৰি নমিনেটেড মেম্বৰ বাছনিও
ডোলপাৰ লাগি উঠিল। নিৰ্বাচিত মেম্বৰ দুই উপত্যকাৰ প্ৰত্যেক লোকেল বোৰ্ড, মিউনিচি-
পালিটি, মাটিগিৰি আৰু মহলমান সমষ্টিৰপৰা আৰু চাহখেতিয়ক সমষ্টিৰপৰা অসম উপত্যকাই
ছজন আৰু চুবুৰা উপত্যকাই এজন নিৰ্বাচন কৰিবলৈ সৰ্ত পায়। নমিনেটেড পাঁচজনৰ এজন
এটা অগ্ৰগণ্য সম্প্ৰদায়ক, এজন বেলবে কাৰখানাদি চলোৱা সমাজক, এজন জমিদাৰ সমাজক,
এজন আইন ব্যৱসায়ী সমাজক আৰু এজন সৰ্বসাধাৰণ ব্যৱসায়ী সমাজক ভগাই দিয়াটো স্থিৰ
হয়। অফিচিয়েল নজন নিযুক্ত কৰাৰ বাব চীফ কমিচনাৰ হাতত থাকিল। প্ৰথমতে নিৰ্বাচনৰ
কাৰ্য আৰম্ভ হয়। তাৰ ফল—অসমৰ লোকেল বোৰ্ডৰ সমষ্টিৰপৰা ৰায়বাহাদুৰ ঘনশ্যাম বৰুৱা
বি. এল. আৰু ৰায়বাহাদুৰ সীতামোহন দাস বি. এল., মিউনিচিপাল সমষ্টিৰপৰা মি: মাণিকচন্দ্ৰ
বৰুৱা আৰু মি: কামিনীকুমাৰ চন্দ্ৰ বি. এল., মাটিগিৰিৰপৰা মি: তৰুণৰাম ফুকন বাৰিষ্টাৰ
আৰু বাবু নলিনীকান্ত ৰায় দত্তিদাৰ; মহলমান সমষ্টিৰপৰা মৌলবী চৈয়দ মহম্মদ চাহুদা
আৰু খানবাহাদুৰ মৌলবী আব্দুল মজিদ, চাহখেতিয়কৰপৰা মি: চি. টি. কাৰ্বচ্, মি: চি. এল.
প্ৰিজেল আৰু মি: ক্যাথকাৰ্ট, এই এঘাৰজন নিৰ্বাচিত হয়। তাৰ পাচত আহিল নমিনেটেড
নন-অফিচিয়েল মনোনয়নৰ পাল। ইয়াৰ নিমিত্তে পাঁচ শ্ৰেণীৰ ভিতৰত চাৰি শ্ৰেণী নিৰ্দ্ধাৰিত
হৈয়ে আছিল যেনে—বেলবে প্ৰতিনিধি মি: এ. বি. হাণ্ডকিন্স, জমিদাৰৰ বজা শ্ৰীযুক্ত প্ৰভাত-
চন্দ্ৰ বৰুৱা, আইন ব্যৱসায়ীৰ ৰায়বাহাদুৰ দুলালচন্দ্ৰ সেন, সৰ্বসাধাৰণৰ ৰায়সাহেব বাবু ৰমণী-
মোহন দাস। বাকী বৈছিলগৈ মাথোন সাম্প্ৰদায়িক শ্ৰেণীটো স্থিৰ কৰিবলৈ। এই বিষয় লৈ
গৱৰ্ণমেণ্টে ভিতৰ বিশ্বাসত বিস্তৰ অহুসঙ্কান আৰু চিন্তালোচনা কৰি শেহান্তৰত ঝুটিচৰ
পূৰ্ববৰ্তী বজাঘৰীয়া আহোম সম্প্ৰদায়ক সেই পঞ্চম ভাগটো দিয়া স্থিৰ কৰে। তাৰ পাচত
আছিল আকৌ সেই আসনৰ নিমিত্তে আহোমৰ ভিতৰত যোগ্যজনৰ বাছনি। চীফ
কমিচনাৰৰ মতে সেইজন নন-অফিচিয়েল হব লাগে; কিন্তু কমিচনাৰ চাহাব প্ৰমুখ্যে
অফিচিয়েলসকলৰ মতে এজন অফিচিয়েলৰ ঘৰাইহে পূৰ্ণ কৰিব লাগে। সেই ভিতৰুৱা
আলোচনাৰ আহুসঙ্গিক ফলস্বৰূপ চাৰ আৰ্চডেল আৰ্ল বাহাদুৰৰপৰা মোলৈ এখন ভিতৰ
বিশ্বাসৰ (confidential) পত্ৰ আহে; আৰু কৰ্ণেল গৰ্ডন চাহাবে মি: (পাচত ৰায়বাহাদুৰ)
ৰাধাকান্ত সন্দিকৈ এচিষ্টেণ্ট ডি. এল. আব. চাহাবক ডেমী-অফিচিয়েল পত্ৰ দি গুৱাহাটীলৈ
মাতি পঠিয়ায়। সেই সময়ত মি: সন্দিকৈ তেজপুৰ অঞ্চলত চহৰ ফুৰিবলৈ আহি কেদিনমান
আমাৰ ঘৰতে আছিলহি। সেই স্বযোগতে দুয়ো মিলি সেই বিষয়ক আগ-পিচ দীৰ্ঘ দৃষ্টিৰে
চাই আৰু তাৰ লাভালাভৰ বিষয়ে দঠৈ ভাবিচিন্তি এই সিদ্ধান্তত উপস্থিত হলোহঁক যে
অফিচিয়েল হোৱাৰপৰা আমাৰ দেশৰ, আমাৰ জাতিৰ, আমাৰ জাতিৰ বিশেষ লাভ একো
নহব, মাথোন অফিচিয়েল সমষ্টিক আৰু এজন সদন্তৰে শকতহে কৰা হব, গতিকে নন-
অফিচিয়েল এজন বাছনিও উঠাটোহে বাঞ্ছনীয়। সেই সিদ্ধান্তকে মি: সন্দিকৈয়ে কমিচনাৰ
কৰ্ণেল গৰ্ডনৰ আগত ভাঙি কলোঁগৈ। কিন্তু কৰ্ণেলে সেই কথা নামানি ভিত্তিজনাৰ কমিচনাৰ
হিচাপে মি: সন্দিকৈৰ নামহে পঠিয়ালে। সম্ভৱত: কমিচনাৰ চাহাবৰ সেই বিষয়ক অফিচিয়েল

পত্ৰ পোৱাত চীফ কমিচনাৰ বাহাদুৰৰ প্ৰাইভেট চেক্ৰেটাৰী চাহাবে এখন ভেৰী-অফিচিয়েল পত্ৰেৰে মোক জানিবলৈ দিয়ে যে, কাউন্সিলত আহোম প্ৰতিনিধি মেম্বৰ নিযুক্ত কৰাৰ বিষয় চীফ কমিচনাৰ চাহাবৰ বিশেষ বিবেচনাত আছে। ফলাফল সোনকালে ওলাব; ইতিমধ্যেই মই সঠিক থকা উচিত কিয়নো কাউন্সিল উদ্বোধন সভা বহাৰ দিন নিচেই চমু চাপিলহি।

পঞ্চত্রিংশ সৰ্গ

চীক কমিচনাৰৰ প্ৰাইভেট চেক্ৰেটাৰীয়ে মোক সন্মম হৈ থাকিবলৈ লিখা চিঠিৰ পাচত আকৌ কিছুমান দিনলৈ বিলং নিটাল। কোনো শুশ্ৰূষ পাবলৈ নাই। পোনপ্ৰথম কাউন্সিললৈ অফিচিয়েল আৰু নন-অফিচিয়েল মেম্বৰৰ মনোনয়নৰ বিষয়েও ঠাৱৰ থবৰ ওলোৱা নাই। ইফালে অসমৰ নতুন কাউন্সিল গঠন সৰ্ব্বদে জানিবলৈ ৰাইজ উদগীৰ হৈ আছে। বিশেষকৈ নিৰ্বাচিত মেম্বৰসকল। এইভাবেই আৰু মাহচৰেক পাৰ হল, তথাপি সেই সৰ্ব্বদে একো এটা সিদ্ধান্ত নোলাল। ইতিমধ্যে কমিচনাৰ কৰ্ণেল গৰ্ডনক একাধিকবাৰ লগ পাইছিলো। প্ৰতিবাৰতে কাউন্সিল গঠনৰ বিষয়ে সোধোঁ সোধোঁ বুলি সোধা নহল। তেখেতেও উপৰাচি তাৰ সন্তোষ মোক জানিবলৈ নিদিলে। তেখেতে ইচ্ছা কৰিয়েই সেই সন্তোষ দিয়া নাছিল বুলি মোৰ অহুমান হোৱাত ময়ো জানিবলৈ আগ্ৰহ দেখুওৱা নাছিলো; দৰাচলতে তেওঁ নিজেও তাৰ সঠিক সন্তোষ পোৱা নাছিল। এইভাবে উত্তল-খুত্তলকৈ থাকোতেই বিলং চেক্ৰেটাৰীৰপৰা এদিন মোৰ নামে এখন চৰকাৰী চিঠি আহিল। লেফাফাৰ ওপৰত মোৰ নামৰ আগত 'Hon'ble' শব্দটো দেখিয়েই ভিতৰৰ কথা আৰু বুজিবলৈ বাকী নাথাকিল। চিঠিৰ বুকুত থকা কথাৰ ভিতৰত এইকেইটাই সাৰ, "You have been appointed a member of the Assam Legislative Council representing the Ahom Community. You are hereby summoned to attend the first meeting of the Council to be held on the 2nd January, 1913, at the Council Chamber, Government House, Shillong, at 11 A. M. standard time."

আগেয়ে মই কাউন্সিলৰ মেম্বৰ হোৱা যে নায়েই, কেতিয়াও কাউন্সিল দেখাই নাই। গতিকে আগধৰি ইয়াৰ আৱতাৰ বুজিবলগীয়া হল। অকল ময়েই নহয়, নতুনকৈ ইলেকটেড আৰু নমিনেটেড হোৱা আনবিলাক মেম্বৰেও কাউন্সিলৰ বিষয়ে ভূ-ভা পোৱা নাছিল; মাথোন 'পূৰ্ববঙ্গ আৰু অসম' প্ৰাদেশিক কাউন্সিলৰ ভূতপূৰ্ব মেম্বৰ মি: মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা ভাঙ্গৰীয়াৰ সেই বিষয়ক যথেষ্ট অভিজ্ঞতা আছিল। সেই কাৰণে মই অনতিপলমে শুৱাহাটীত মি: মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ কাষ চাপিলোঁগৈ। তেখেতৰ ওচৰত মোৰ পোনপ্ৰথম সন্তোষ এই কেইআবাৰ কথাৰে, "মই আপোনাৰ ওচৰত ৰাজনৈতিক ছাত্ৰ হবলৈ আহিছোঁ; দয়া কৰি মোক বাৱস্থাপক সভা বিষয়ৰ শিক্ষা দান কৰোক।" সেই দুআবাৰেই দুইকো দুইৰ মনোভাৱ বিশদকৈ বুজালে। সেই আলমতে পোনপটীয়া ৬মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা ভাঙ্গৰীয়াই ইহি ইহি ৰং মনেৰে আগন্তুক কাউন্সিলৰ আৱত্তণত আমি কেনেকৈ চলিব লাগিব, কিভাবে পোনপ্ৰথম বক্তৃতা (maiden speech) দিব লাগিব সমুদায় পৰিপাটীক ব্যাখ্যা কৰি মোক পৰম উপকৃত কৰিলে। তাৰ পাচত শুৱাহাটীত সেই বাতিটো মাথোন থাকি তাৰ পাচদিনা ডাক

জাহাজত উঠি ভেজপুৰলৈ উলটি আহিলোঁ। অহাৰ আগতে কৰ্ণেল গৰ্ডন কমিচনাৰৰ বদলাত ভূমুকি এটা মাৰিছিলো কিত্ত তেখেতক লগ নাপালো।

গুৱাহাটীৰপৰা উলটি আহি এসপ্তাহমানৰ ভিতৰতে আকোঁ উলটি গুৱাহাটী পালোঁগৈ শ্বিলং যাত্ৰী কাউন্সিল মেম্বৰসকলক বিশেষকৈ, ৮মি: মানিকচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু ৮ৰায়বাহাদুৰ ঘনশ্ৰী বৰুৱাক লগ ধৰিবৰ কাৰণে। ১৯১২ চনৰ ৩১ ডিচেম্বৰ দিনা পুৱা ন বজাত গুৱাহাটী পাণবজাৰ মটৰ ষ্টেচনত গৈ দেখোঁ যে ৮বৰুৱাশ্বয়, কৰ্ণেল গৰ্ডন, মি: তৰুণৰাম ফুকন, মৌলবী চৈয়দ মহম্মদ চাহুৱা, খানবাহাদুৰ আব্দুল মজিদ প্ৰভৃতি দুয়ো উপত্যকাৰ ইণ্ডিয়ান আৰু ইউৰোপীয়ান কাউন্সিল মেম্বৰসকলৰ ভালেমান সমবেত হৈ আছেগৈ, মইহে সবাতকৈ পিচ। মই গৈ পোৱা মাত্ৰকৈ ৮ৰায়বাহাদুৰ বৰুৱাই বেগাবেগিকৈ মোৰ টিকেটটো কিনাই দি মোক সিবিলাক দুই বৰুৱাৰ মাজতে মটৰ গাড়ীৰ প্ৰথমখন বেঞ্চতে বহিবলৈ ঠাই নিৰূপিত কৰি দিলে। এনেতে গাড়ীত উঠাৰ আগতে কৰ্ণেল গৰ্ডনেৰে সৈতে মোৰ চকুৰে চকুৰে পৰিল। সেই দেখাদেখি হোৱা মাত্ৰে তেখেতে দুখোজ আগবাঢ়ি আহি মৰমেৰে সৈতে মোৰ হাত জোকাৰি এই বুলি সন্মোদন কৰিলে, "Good morning Padmanath, you have come to the post after all, I am so very pleased!" উত্তৰত মই মুঠেই 'Thanks Sir' বুলি তেখেতৰ মুখলৈ চাই আনন্দৰ হাঁহি এটি মাৰিলোঁ। মোৰ সেই হাঁহিয়ে কিত্ত তেখেতক হঠাতে শেঁতা পেলালে। তাৰ কাৰণ দুয়ো মনতে বুজি মনে মনে থাকিলোঁহক। তাৰ পিচ মুহূৰ্ততে মটৰে উকি মৰাত লৰালৰিকৈ আটাইটিয়ে নিজ নিজ নিৰ্ধাৰিত ঠাইত বহি ললোঁহক। কোঁ-ও-উ শব্দৰে মটৰে ছুটি মেলিলে। তাহানিতে টকাত চৰি শ্বিলং যাত্ৰা কৰাৰপৰা আজিৰ মটৰত চৰা শ্বিলং যাত্ৰাৰ উন্নতি দেখি মই মনে মনে উলাহিত হৈ মনতে ভাবি থলোঁ, অশ্ৰুতম বাৰবছৰীয়া যুগ এটাত আৰু বা কি উন্নতি হবলৈ আছে! কিজানি আকাশী যাত্ৰা কৰিবলৈ পাওঁ। সেই স্কুলতে শিক্ষা বজাই পাক ধৰি ধৰি পৰ্বতৰ গা কাষৰীয়া পকোৱাপকি পকীবাট বগাই উঠি মাজবাটৰ আড্ডা নংপুত নামি যুগুতকৈ থোৱা 'খানা'ত বহিলোঁগৈহক। সেই ছেগতে অচিনাকী মেম্বৰসকলেৰেও চিনাচিনি হৈ তাতে আনন্দৰ এঘণ্টা উপভোগ কৰিলোঁ। তাৰ পাচত শ্বিলং পথৰ দুয়ো কাষৰ, বিশেষকৈ টপা পৰ্বত পোৱাৰপৰা ওপৰছোৱাৰ আভাৱিক দৃশ্যৰ সৌন্দৰ্যত বিমোহিত হৈ গৈ গৈ এনে লাগিছিল, যেন সেই বাটছোৱাৰ অস্ত নপৰক। তাৰ পাচত সন্ধ্যা পৰত শ্বিলং পাই মোৰ বাল্যবন্ধু ৰাজকুমাৰ সিন্ধুৰ গোহাঞিদেৱৰ ঘৰত আলহী সোমালোঁগৈ। মোৰ সোৱঁৰণীত ই এটা অপূৰ্ব আনন্দৰ দিন।

পিচদিনা ১৯১৩ চনীয়া নতুন বছৰৰ প্ৰথম দিনটো জিৰাই লৈ তাৰ পিচদিনা ২ জাহ্নবাৰী তাৰিখে আগবেলা ১১ বজাত, পোনপ্ৰথম অসম কাউন্সিলৰ পোনপ্ৰথম বৈঠকত উপস্থিত হলোঁগৈহক। তেতিয়া চীক কমিচনাৰেই কাউন্সিলৰ প্ৰেচিডেণ্ট। পোনেই এজন এজনকৈ ৰখাবিধি সংকল্প ললোঁহক। নিৰ্ধাৰিত নিয়মে প্ৰেচিডেণ্টে উদ্বোধনী বক্তৃতা দিয়াৰ পাচত ইণ্ডিয়া কাউন্সিললৈ আমাৰ কাউন্সিলৰপৰা এজন প্ৰতিনিধি সদস্ত নিৰ্বাচন কৰি পঠিওৱাৰ বাৰ আহিল। তাৰ নিমিত্তে মি: মানিকচন্দ্ৰ আৰু মি: কাৰ্বচ দুজন প্ৰাৰ্থী ওলোৱাত হুটা দলৰ

মাজত অবিদ্যা-অবি লাগি উঠিল। বহুত ডৰ্কবাদ হোৱাৰ পাচত বিষয়টো আপোচ মীমাংসালৈ দিয়া হয়। ফলত আদি প্ৰাৰ্থী দুজনক দুকালে আঁতৰাই থৈ মাজতে বান্ধবাহাচৰ ঘনভ্ৰাম বকৰাক সৰ্ববাদীসম্মতিক্ৰমে ইণ্ডিয়া কাউন্সিললৈ প্ৰতিনিধি পঠিওৱাটো স্থিৰ হয়। তাৰ পাচত চাৰ আৰ্চডেল আৰ্ণ বাহাচৰব সৌজন্তত গৱৰ্ণমেণ্ট হাউচত চাহাবৰে সৈতে একে মেজ-মাচিয়াত একেলগে 'খান' খাবলৈ আপত্তি নথকা অনাৰেবল মেম্বৰসকলক ইউৰোপীয় ধৰণেৰে জলপান (luncheon) কৰোৱা হয়। সেই জলপান খোৱা মেলত চীফ কমিচনাৰৰ পত্নী লেডী আৰ্ণে মোৰ কাষতে এপাশে বহি লাঞ্চ খাবলৈ আসন লৈ মোৰে সৈতে বিবিধ বংলগা হুৱদি আলোপেৰে মোক আপ্যায়িত কৰিছিল। তেখেতে মোৰ খালৰপৰা ভাপত সিজোৱা আলুটি এটা কাটাৰ আগতে পিং দি খৰি আলাসতে ছুৰীৰে বাকলি গুছাই মোক মাতৃ মৰমেৰে খাবলৈ দিয়া তেখেতৰ অমায়িকতা মোৰ সৌৱৰণীত আজিও তেজা হৈ আছে।

কাউন্সিল সভাৰ বৈঠক অসমত নতুন। এই নতুন অস্থানৰ পোনপ্ৰথম প্ৰতিষ্ঠানত সন্দো অসমত উখল-মাখল লাগি পৰিছিল। বিলাং শৈলত বিশেষ। কিয়নো বিলঙতে ইয়াৰ বেদী। গতিকে বিলাংবাসী সৰু-বৰ, শিক্ষিত-অশিক্ষিত, মুনিহ-তিবোতা, লৰা-ডেকা-বুঢ়া সবাবে গা-মন উলাহিত হৈছিল। সভা বৈঠকৰ দিনা ভাল ডব্ললোকসকলে পোৱা যায় মানে টিকেট যোগাব কৰি লৈ ওপৰতলাত গোটেই দৰ্শক আৱনি (visitors' gallery) আৰু তলৰ তলাতো দাঁতিয়ে কাষৰে কাউন্সিল সভাঘৰ (Council chambers) দৰ্শকেৰে ভৰি পৰিছিল। কাউন্সিল সভালৈ যাওঁতে আৰু বৈঠক ভাঙি উলটি আহোঁতে বাটৰ দুপাশে দুশাৰীকৈ আৰু লৱৰি-চাপৰি আৰু গিৰ্জা চাপৰিত জুমজুমকৈ দৰ্শকবৰ্গে কাউন্সিল মেম্বৰসকলক উকলীকৃত হৈ দৰ্শন কৰিছিল। সেই দৰ্শনত ৰাইজৰ নীৰৱ অভ্যৰ্থনা অমুভব কৰিভিতৰি আমাৰো মন-প্ৰাণ আনন্দত উধাও হৈ নাচিছিল।

তাৰ পিচদিনা নগৰীয়া স্বাক্ষৰীসকলেৰে সৈতে ভৈয়াম-মুখীয়াকৈ মটৰ গাড়ীত চৰি ওলটা যাত্ৰা কৰিলোঁহঁক। আহি আহি যেতিয়া বৰপানী আড্ডাৰ কাষ চাপিলোঁহি তেতিয়া সোঁৱে বাৱেঁ দুইফালৰপৰা টপা পৰ্বতৰ সেউজীয়া সৌন্দৰ্যই মোৰ মন-প্ৰাণ উদাস কৰি উকুৱাই নিবলৈ ধৰিলে। মোৰ মনে কয় ক্ষন্তেক বৈ যাওঁ, কিন্তু মটৰে নামানে, চলিবৰ চল পাই চোঁ-চোঁ কৰে চুচৰি বেছি বেগেৰেহে নামে। এইভাবে মনৰ উগল-খুগলত আহি থাকোঁতেই দ্ৰেবৰ ইচ্ছাত কিবা স্বৰূপে গাড়ীৰ কিবা এটা কল বিগৰি যোৱাত মটৰখন থমক খাই বৰ লগাত পৰিল। সেই বল ঘে ৰলেই। কল-গাড়ীৰ সেই বিজুতি ডাঙিবলৈ অতি কমেও আদঘটামান সময় লাগিব বুলি ড্ৰাইভাৰ কিবিকি চাহাবে ঘোষণা কৰাত স্বাক্ষৰী আটাই-বিলাক নামি পৰিলোঁহঁক। সেই অভাৱণীয় দুৰ্ঘটনাত আপদ বোধ কৰি স্বাক্ষৰীৰ্গে ছিঃ ছিঃ ছাঃ ছাঃকৈ আক্ষেপ কৰিবলৈ ধৰিলে। মোৰ কিন্তু আন্তৰিক মহা আনন্দ মিলিল; মই মনে মনে ইচ্ছাময়ক শত শত ধন্তবাদ দি মোৰ মনোমত দৃষ্ট সৌন্দৰ্য হেঁপাহ পলুৱাই উপভোগ কৰিবলৈ ধৰিলো। মোৰ মনে আপোন-পাহৰা হৈ সেই স্ববিতীৰ্ণ প্ৰকৃতিৰ ৰাজহাড় যেন টপা পৰ্বতৰ টিঙে টিঙে ওকৰি ফুৰিছে, এনেতে মটৰে উকি মাৰি পুনঃ চলিবলৈ সঠম হল;

ৰাজী সকলোটিয়ে খবখবকৈ নিজ নিজ আসন লগেগৈ ; যেনো চকমক কৰে সাৰ পোৱাৰ দৰে উঠি মোৰ ঠাইত বহি লগেগৈ। তাৰ পাচত বাটত আৰু বাখা-বিঘিনি নোহোৱাকৈ নামি নংপুৰ জিৰণি বজলাত চাহ-জলপান খাই উঠি আহি আহি ভৈয়ামৰ সমথল পলোহি-ইক। সেই পাহাৰ প্ৰান্তৰপৰা গুৱাহাটী চহৰৰ মটৰ আড্ডালৈকে এই সাত মাইল পোন বাটছোৱাইছে শেহত আমনি লগালে। তাৰ পাচত গুৱাহাটীতে এবাতি খপি পিচদিনা জাহাজত উঠি তাৰ পিচদিনা উলটি ভেজালেবে ভেজপুৰ পালোহি।

ষট্‌ত্রিংশ সৰ্গ

পোনপ্ৰথম কাউন্সিল অভিভাষণ

ইংৰাজী ১৯১৩ চনৰ ২ জানুৱাৰী তাৰিখে পোনপ্ৰথম অসম কাউন্সিল বা ব্যৱস্থাপক সভাৰ উদ্বোধন বৈঠক পাৰ হোৱাৰপৰা ডেৰমাহৰ পাচত তাৰ প্ৰথম সাধাৰণ অধিবেশন পাতিবলৈ দিন ধাৰ্ঘ ঘোষণা কৰা হয়। এই অধিবেশনতে নন-অফিচিয়েল মেম্বৰ বা বে-চৰকাৰী সদস্যসকলে ৰাজকাৰ্য পৰ্যালোচনাত সহযোগিতা দান কৰাৰ অভিমত স্বীকাৰী সঙ্কেত পৰামৰ্শ আদিৰ আঁচনি সোধাবলৈ বা তদ্বিষয়ক অভিমত কাউন্সিল বৈঠকত ব্যক্ত কৰিবলৈ গৱৰ্ণমেণ্টৰপৰা অহুজ্জাসূচক অহুৰোধ পায়। সেই অহুসৰি পোনপ্ৰথম কাউন্সিল অভিভাষণ যুগুত কৰিবলৈ সদস্যসকল তৎপৰ হয়, ময়ো মোৰ অভিভাষণ যুগুত কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। তেতিয়া লিখিত অভিভাষণ কাউন্সিল বৈঠকৰ অন্তত সাতদিনৰ আগতে শোধোৱাৰ নিয়ম আছিল, নিৰ্ধাৰিত সময়তকৈ পাঠ চৰা হলে তাক চমু কৰোৱাৰ উদ্দেশ্যে। গতিকে সেই প্ৰথম অভিভাষণ (maiden speech) যুগুত কৰিবলৈ আমি মুঠেই এমাহমানহে সময় পালোঁহঁক। সেই অলপ সময়ৰ ভিতৰত এই নতুন ধৰণৰ ৰাজনৈতিক অভিভাষণ অনাভূৱাকৈ যুগুত কৰিবলৈ আনসকলে কেনে পাইছিল জানো, মই হলে বৰ টান যেন পালোঁ। তথাপি 'চাপৰিলে মেঘ নেৰায়' জানি ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰত মোৰ কল্পিতমান অভিজ্ঞতাৰ লগত দেশৰ দৈহিক, নৈতিক, আৰ্থিক, সামাজিক, সাহিত্যিক, ব্যৱসায়িক বিষয়ক অভিজ্ঞতা লগলগাই লৈ মনে পতা আঁচনিৰে মোৰ আগলি অভিভাষণ যুগুত কৰিবলৈ হাতত ললোঁ। সেই অৰ্থে মোৰ অভিজ্ঞতাই ঢুকি পোৱাৰ ওপৰকিতকৈ জনদিয়েক বিশিষ্ট বন্ধুৰপৰাও কিছুমান লাগতিয়াল সমল সংগ্ৰহ কৰি লোৱা হৈছিল। সিবিলাকৰ ভিতৰত ৰায়বাহাদুৰ শ্ৰীযুত ৰাধাকান্ত সন্দিকৈ, ৮পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, ৮ৰায়বাহাদুৰ কনিধৰ চলিহা ডাঙ্গৰীয়া, ৮ মিঃ গঙ্গাগোবিন্দ ফুকন এইসকলৰ নাম লবলগীয়া। ইত্যাদি কাৰণত অভিভাষণখন যুগুত কৰি পঠোৱাত বৰ পলম হল, কথমপি খুৰাখুৰি সময়তহে কাউন্সিল অফিচ পালেগৈ।

বি আশঙ্কা কৰিছিলো, সি কাৰ্যত ফলিয়ালে—মোৰ অভিভাষণখন "ডবল দীঘল" হোৱাৰ কাৰণে তাক চেপি চমু কৰিবলৈ বুলি প্ৰেচিডেণ্ট চীক কমিচনাৰৰ অহুজ্জা অহুসৰি কাউন্সিল সম্পাদকে মোটল ওলোটাই পঠিয়ালে। মই বৰ বিপাণ্ডত পৰিলোঁ। চেপি চমু কৰা মানে নতুনকৈ লিখা। স্বৰূপত নতুনকৈ লিখাতকৈয়ো চমু চপোৱাটো অধিক টান যেন বোধ হল; বিশেষকৈ হাতত থকা বাকী তিনি দিনৰ ভিতৰত। আৰু সেই তিনি দিনৰ খুৰত স্বয়ং ৰিলাং পাবগৈয়ে লাগিব। গতিকে ওলট-পালটকৈ চমু চপোৱাৰ জঞ্জালত হাত নিদি আগৈয়ে যুগুত কৰি লোৱা অভিভাষণকে হাতত লৈ চীক কমিচনাৰ বাহাদুৰৰ কাষ চাপিলোঁগৈ। চাৰ আৰ্ডেৰল আৰ্জ বাহাদুৰে পোনেই মোৰ মুখলৈ চাই মিচিকিয়া হাঁহি এটি মাৰি মোক হুখিলে, "কি কৰে এতিয়া? আপোনাৰ অভিভাষণ চমু চপাই নিয়মীয়া কৰা হল জানো?"

মই একে আধাৰে উত্তৰ দিলোঁ, “নাই হোৱা। হোৱা অসম্ভৱ, কাৰণ তালৈ আৰু সময় নাই।”
 তেখেতে আকৌ হাঁহি হাঁহি হুখিলে, “পিচে ?” মই ততালিকে উত্তৰ দিলোঁ, “পিচে আন
 উপায় নাই, নিৰ্ধাৰিত সময়ৰ ভিতৰত বিমানলৈকে পাবো। এইখন অভিভাষণকে পাঠ কৰিম,
 বাকীছোৱা পঠিত বুলি গৃহীত হ'বলৈ দিলেই হ'ব।” চীক বাহাদুৰে বং মনেৰে তথাক্ত বুলিলে।
 মই নিশ্চিত হ'লোঁ। পিচদিনা বধাসময়েত কাউন্সিল সভা বহিল। প্ৰেচিডেণ্ট অনাবেবল
 চীক কমিচনাৰ চাহাব বাহাদুৰে উৰোধন বক্তৃতাৰে সৈতে সভাৰ কাৰ্য আৰম্ভ কৰি দিলে।
 হাতৰ কাৰ্যতালিকা অহুসৰি সদন্তসকলে নিজ নিজ আগলী অভিভাষণ পাঠ বা পাতনি বক্তৃতা
 দিয়াৰ পাল পবিল। মই আগেয়েই পাণ্ডি থৈছিলো যে আটাইতকৈ আগেয়ে ময়েই পাঠ কৰিম,
 কাৰণ মোৰখন দীঘলীয়া অভিভাষণ আগ কৰিলে তাক পিচৰ চমু, চুটি নিয়মীয়া অভিভাষণবোৰৰ
 লগত শ্ৰোতাসকলে বিজাই আমনি বোধ কৰিবলৈ চল নাপাব, আৰু আগৰ অভিভাষণ বা
 বক্তৃতা শুনি শুনি আমুৱাৰ পাচত মোৰ দীঘলখন শুনাত শ্ৰোতাসকলৰ ধৈৰ্যচ্যুতি নহ'ব। সেই
 কাৰণে প্ৰেচিডেণ্টৰ আসনৰপৰা ডাক পৰা মাত্ৰকে পোনপ্ৰথম ময়ে থিয় হ'লোঁ। পঢ়িবলৈ আৰম্ভ
 কৰোঁতেই মন কৰিলোঁ, ম্যুটৈ প্ৰেচিডেণ্ট চাৰ আৰ্ডেল আৰু চেফেটৰী অনাবেবল
 মিঃ আক্সুল মজিদ চাহাবে উগুল-থুঙলকৈ থৰ লাগি চাবলৈ ধৰিছে। মই সেইকালে আঙুৰ
 কৰি একান্ত মনেৰে মোৰ অভিভাষণ পাঠ কৰি যাবলৈ ধৰিলোঁ; অপৰাণৰ সদন্তবৰ্গে আৰু
 ওপৰৰপৰা দৰ্শক শ্ৰোতাসকলে একাণপতীয়াকৈ শুনিবলৈ ধৰিলে। পিচে পঢ়ি গৈ মাজমান
 পাইছোঁগৈ, এনেতে প্ৰেচিডেণ্ট থিয় হৈ এইবুলি বাধা দি উঠিলে, “অনাবেবল মেম্বৰে ইতি-
 পূৰ্বেই নিৰ্ধাৰিত আধঘণ্টা সময়ৰ সীমা চেৰাই গৈছে, আৰু সময় দিব নোৱাৰি।” প্ৰেচিডেণ্ট
 উঠা মাজে মই বহি পৰিছিলোঁ। তাৰ পাচত প্ৰেচিডেণ্ট বহা মাত্ৰকে অনাবেবল মিঃ হাওকিলে
 উঠি সদন্তসকলৰ ফালৰপৰা এইবুলি মাত লগালে, “অভিভাষণখন বৰ সাকৰা, শুৱলা
 আৰু লাগতিয়াল যেন লাগিছে, অনাবেবল প্ৰেচিডেণ্টে অহুগ্ৰহকৈ অহুমতি দিয়ে যদি আমি
 শেবলৈকে শুনিবলৈ বাহা কৰোঁক।” এনেতে সদন্তমণ্ডলীয়ে সম্বৰে “হয় হয়” কৰিবলৈ
 ধৰিলে। প্ৰেচিডেণ্টে ততালিকে সমিধান দিলে যে, সভাৰ শুনিবলৈ মন গৈছে যেতিয়া
 তেখেতেও বাধা নিদিয়ে। সেই সুসমিধানত বৰ উলাহিত হৈ মই পুনৰপি থিয় দি মোৰ
 অভিভাষণৰ বাকীছোৱা ধীৰে শাঁতে পঢ়িবলৈ ধৰিলোঁ; সভাস্থ আন সকলোৱে একাণ-
 পতীয়াকৈ শুনিবলৈ ধৰিলে। সেই শেহৰছোৱা পঢ়ি অন্ত কৰোঁতে আৰু আধা ঘণ্টা লাগিল।
 পঢ়া শেষ কৰি মই বহা মাত্ৰকে সদন্তমণ্ডলীৰ মাজৰপৰা ‘উত্তম’, ‘উপভোগ্য’ এনেবোৰ
 হুৱদি মন্তব্য এজাউৰি শুনি মোৰ অন্তৰত আনন্দে নখৰা হল। মোৰ পাচত এজন এজনকৈ
 সদন্তবৰ্গে সিবিলাকৰ চমু, চুটি আৰু নিয়মীয়া অভিভাষণ পাঠ কৰিলে। কেইজনমানেহে
 সময়ৰ সীমা অলপ-অচৰণ চেৰাই গৈছিল, আৰু কেজনমানে নিজৰ টোকা চাই চাই মৌখিক
 বক্তৃতা দি কৰ্তব্য সমাধা কৰিলে। আমাৰ বুঢ়া ওজা মাননীয় ৮মাদিকচন্দ্ৰ বৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ
 শাৰীৰিক দুৰ্বলতাৰ হেতুকে থিয় দি পাঠ কৰিব নোৱাৰাত তেখেতৰ লিখিত অভিভাষণ
 পঠিত বুলি গৃহীত হল। প্ৰথমদিনা ইমানতে সামৰণি পৰিল। সভা ডগাৰ পাচত অকিচিয়েল

আৰু নন-অফিচিয়েল অনাৰেবল মেম্বৰসকলে মুখে মুখে মোৰ অভিভাষণৰ গুণাবলী বখানি মোক ধন্তবাদ দিবলৈ ধৰিলে। মূঠতে সিবিলাকৰ মন্তব্যমতে অভিভাষণখনত অসমৰ হিন্দু-মুছলমানৰ ভিতৰত অভিন্ন জাতীয় ভাব প্ৰমাণ কৰি ভাৰতৰ ভিতৰত অসমক অধিতীয়কৈ দেখুওৱা হৈছিল। দুয়ো উপত্যকাৰ সদস্যবৰ্গৰ বিশেষ আনন্দ এইবাবে যে মই বদিও আহোম সম্প্ৰদায়ৰ প্ৰতিনিধিত্বৰূপেহে নমিনেটেড্ মেম্বৰ, তথাপি মোৰ অভিভাষণৰ তিনিভাগ সৰ্ব-সাধাৰণৰ হৈ সাৰ্বজনীন ভাৱৰ আৰু এভাগহে আহোম সম্প্ৰদায়ৰ অৰ্থে স্বকীয়া ভাৱ হৈছিল। যি হওক, মই অনাজুৰাকৈ ভয়ে ভয়ে আগবঢ়োৱা মোৰ পোনপ্ৰথম কাউন্সিল অভিভাষণখন সেইভাবে সবাৰে মনোৰমক হোৱাত মোৰ অন্তৰত আনন্দে হেন্দুলিয়াবলৈ ধৰিলে। সেই আলমতে চুৰমা উপত্যকাৰ অনাৰেবল মি: কামিনীকুমাৰ চন্দ্ৰ, অনাৰেবল খান বাহাদুৰ মৌলবী আব্দুল মজিদ চাহাব (পাচত চি. আই. ই. মিনিটাৰ) প্ৰমুখ্যে মুখিয়াল মেম্বৰ জনদিয়েকৰে সৈতে মোৰ আন্তৰিক বন্ধুত্ব লাভ হল ; তেতিয়াবেপৰা সিবিলাকে সততে মোৰ প্ৰতি সম্প্ৰীতিৰ ভাবেৰে চাবলৈ ধৰিলে। মোৰ নিজা উপত্যকাৰো আমাৰ গুৰিয়াল নেতা অনাৰেবল ৬মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা ডাঙৰীয়া, অনাৰেবল মৌলবী সৈয়দ মহম্মদ চাহুজা (চাৰ চাহুজা), অনাৰেবল ৰজা প্ৰভাতচন্দ্ৰ বৰুৱা বাহাদুৰ, অনাৰেবল মি: তৰুণৰাম ফুকন, এইসকলৰপৰা আদৰ-সাদৰ লাভ কৰিলোঁ। অফিচিয়েলৰ ফালৰপৰাও চীফ কমিচনাৰ অনাৰেবল চাৰ আৰ্ডেল আৰ্ল, কমিচনাৰ অনাৰেবল কৰ্ণেল গৰ্ডন, চীফ চেক্ৰেটৰী মি: ৰীড (এতিয়া চাৰ উইলিয়াম ৰীড), চেক্ৰেটৰী অনাৰেবল কৰ্ণেল কেনেডি, কাউন্সিল চেক্ৰেটৰী অনাৰেবল মি: আব্দুল মজিদ চাহাব এইসকলে মোৰ প্ৰতি আহ্বায়ক মৰমৰ চকুৰে চাবলৈ ধৰিলে। এই গুৰুখাপৰ সজলোকসকলৰপৰা অযাচিত্তে মৰম-চেনেহ, আদৰ-সাদৰ আৰু সম্প্ৰীতিৰে সহায়ত্ব লাভ কৰি ময়ো মোৰ নতুন ৰাজনৈতিক কাৰ্যক্ষেত্ৰত পৰম উল্লাহিত হৈ আগবাঢ়িবলৈ ধৰিলোঁ।

দ্বিতীয় দিনাৰ বৈঠকত গৱৰ্ণমেণ্টৰ ফালৰপৰা গোটাৰদিয়েক লাগতিয়াল বিষয়ক আলোচনা আগবঢ়োৱা হয়। এই বিষয়তো ৬মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা ডাঙৰীয়াত বাজে, নন-অফিচিয়েল মেম্বৰ আমি আটাইবিলাকেই নতুন, গতিকে আমি অনাজুৰাকৈ মাথোন আলোচনাত যোগ দিছিলোঁইক; আচল যুক্তি পৰামৰ্শ আদি নন-অফিচিয়েলৰ ফালৰপৰা যি দিয়া হৈছিল, সেই সকলো আমাৰ বুঢ়া ওজা অনাৰেবল বৰুৱা ডাঙৰীয়াইহে দিছিল। তাৰ পাচত, অহাবছৰৰ কাৰণে এখন 'ফাইনেল কমিটি' গঠিত হয়। সেই কমিটিত চীফ চেক্ৰেটৰী মি: ৰীড, চীফ ইঞ্জিনিয়াৰ মি: চুইট, অসম উপত্যকাৰ কমিচনাৰ কৰ্ণেল গৰ্ডন, কাউন্সিল চেক্ৰেটৰী মি: মজিদ, মি: কামিনীকুমাৰ চন্দ্ৰ, মি: হাওকিল আৰু মই, এই পাঁচজন নন-অফিচিয়েল মেম্বৰ নিযুক্ত হয়। মই ৰজাবাহাদুৰ প্ৰভাতচন্দ্ৰ বৰুৱাৰে সৈতে পৰামৰ্শ কৰি, এই কমিটিত মোৰ বাবটো আমাৰ হুবিজ নেতা মাননীয় মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা ডাঙৰীয়াতলৈ পাৰ কৰিবলৈ চাইছিলোঁ, কিন্তু তেখেতে তেখেতৰ সহযোগিতাবে সৈতে সেই পদত মোকে ৰখাটোৱেই বাঞ্ছনীয় বোধ কৰিলে, যো অগত্যা তাতে মান্তি হলোঁ। ৰাজকাৰ্য পৰ্যালোচনা আৰু ৰাজত্বশালৰ অৰ্থ ব্যৱহাৰৰ দ্বি-মেলত মোৰ এয়ে প্ৰথম প্ৰবেশ।

সপ্তত্রিংশ সৰ্গ

তেজপুৰত পানীকল

ইংৰাজী ১৯১৫ চনলৈকে তেজপুৰত পানীৰ অভাৱত টাউনবাসীৰ বৰ দুখ। মিউনিচিপালিটিৰ পৰী নাদ তিনিটা আৰু পুখুৰী চাইটাই টাউনৰ ঘাই পানীৰ্ভাল। তাকবিয়াকৈ এভাগে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰপৰাও পানীৰ যোগান পাইছিল, কিন্তু সিবিলাক সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ মানুহ, যি পানীৰ অভাৱ বৰকৈ অনুভৱ নকৰে। টাউনৰ কেন্দ্ৰস্থলত বাস কৰা ভাল ভদ্ৰলোক আৰু ব্যৱসায়ী লোকৰ মিউনিচিপালিটিৰ পানীৰ্ভালত বাজে গত্যন্তৰ নাই। এই যোগানো সিবিলাকৰ পক্ষে পৰমুখ্যাপেক্ষী, দৈনিক বানচীয়া নলবৰীয়া বহুৱাব কোনোৱে এবেলা কোনোৱে ছেগধৰি হুবেল। ছুভাৰকৈ নিদিলে আন উপায় নাই। সেই যোগনীয়াৰ বানচো ককালভন্না!..... আদমোনীয়া কেবাচিন তেলৰ টিনৰ পানীৰ বেচ ভাৰে চৰতীয়া আৰু আদমহীয়া। তাকো সময়মতে আৰু নিয়মীয়াকৈ সদায় পোৱা নাযায়। গতিকে টাউনবাসীৰ ভাতমুঠি সততে সেই নলবৰীয়া বহুৱাব মজিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। বহুৱাই আজৰি নেপাই পানীৰ যোগান দিব নোৱাৰিলে কোনোদিনা কোনো গৃহস্থে লঘোণ দিবলগীয়া হয়, অফিচ, কাছাৰী, স্কুল আদিত কাম কৰা চাকৰিয়াসকলৰ কোনোৱে পানীৰ অভাৱত বাহীগাৰে অফিচাদি কৰাও বিৰল নাছিল। মুঠৰ ওপৰত পানীটোপা যোগানৰ প্ৰয়োজন ইমান প্ৰবল আছিল যে টাউনবাসীয়ে ধনৰ মোনাতকৈও পানীকলহৰ ভগনত বেচি মিতব্যয়ী হ'ব লগাত পৰিছিল। গতিকে এই উমৈহতীয়া পানীকষ্ট নিবাৰণৰ কাৰণে টাউনবাসী শিক্ষিতসকলে গৱৰ্ণমেণ্টৰ ওচৰত আবেদন নিবেদন কৰিবলৈকো পিচপৰা নাছিল। নতুন নতুন চীফ কমিচনাৰক প্ৰথম আগমনত অভ্যৰ্থনা জনাওঁতে অভিনন্দনপত্ৰত পানীকষ্টৰ বিষয়ে একোছোৱা সততে থকাৰ নিয়ম বহি গৈছিল। কিন্তু ফলত দুখ পতিয়নিৰ সমিধান মাথোন, ৰাজৰ্ভালত ধনৰ নাটনি হেতুকে ৰাইজৰ সেই দুখ নিবাৰণৰ যুগুত উপায়-যুগুতি একো কৰা নহৈছিল।

সদৌ প্ৰেহত ইং ১৯১৩ চনৰ মাজভাগত, একটিং চুপাৰিণ্টেণ্ডেণ্ট ইঞ্জিনীয়াৰ মি: মিছিল চাহাব তেজপুৰলৈ অহাত, মই ৬বাৰু চন্দ্ৰকান্ত দাস বি. এল. উকিল, বাবু চাক্ৰৱৰ্ত্তী মুখাৰ্জী বি. এল., বাবু জ্যোতিষচন্দ্ৰ বসু আৰু জনদিয়েকৰে সৈতে গৈ, তেওঁক আমাৰ পানীকষ্টৰ বিষয়ে বিবৰি কলোঁগৈইক। মি: মিছিলে আমাৰ দুখ পতিয়াই মাথোন এই সমিধান দিলে যে, অকল গৱৰ্ণমেণ্টৰ ধনেৰে সেই ডাকৰ অভাৱ শুচোৱাটো অসম্ভৱ, কিয়নো তেনেকুৱা এটা নাগৰিক অভাৱতকৈও ভালেমান প্ৰাদেশিক ডাকৰ অভাৱ আছে, যাক নিবাৰণ কৰিবলৈ গৱৰ্ণমেণ্টৰ অৰ্থবলৰ নাটনি। অৱশ্যে স্থানীয় মিউনিচিপালিটিয়ে মদত কৰিলে, প্ৰস্তাৱনা এটা গৱৰ্ণমেণ্টলৈ আগবঢ়াব পৰা যায়। তদুপৰি গৱৰ্ণমেণ্টৰ সাহায্যত পানী যোগনীয়া কল প্ৰতিষ্ঠাৰ ব্যৱস্থা হলেও তাক চম্ভালি চলাবলৈ মিউনিচিপালিটিয়ে পাত ল'ব লাগিব। সিও তেজপুৰৰ নিচিনা সৰু মিউনিচিপালিটিৰ পক্ষে তেনে সম্ভৱণৰ যেন নেদেখে। তথাপি তেওঁ আমাক সম্ভৱণৰ

গোহাঞিবৰুৱাৰ পিতৃ ঘিণাৰাম বৰুৱা

মাতৃ-বিয়োগ কালত গোহাঞিববুৱা

সৰু স্বীয় এটাৰ আঁচনিৰে সৈতে উপদেশ দিলে যে, তাকে লৈ আমি গৱৰ্ণমেণ্টক টানি ধৰি চাব পাৰোঁ, আৰু সেই বিষয়ত তেওঁ আমাক পাৰ্থমানে সহায় কৰিব। সেই স্বীয়মতে তেজপুৰত পানী বোগনীয়া কল এটা পাতিবলৈ অতি কমও ২৫০০০ টকা লাগিব, তাৰে তিনি ভাগৰ দুভাগ গৱৰ্ণমেণ্টৰ দান আৰু বাকী তিনি ভাগৰ এভাগ মিউনিচিপালিটীয়ে গৱৰ্ণমেণ্টৰপৰা ধাৰে লব লাগিব। সেই অহুসৰি আমি মিউনিচিপালিটীৰ জৰিয়তে গৱৰ্ণমেণ্টলৈ এখন মেমোৰিয়েল দিবলৈ ধোঁ-জাত ধৰিলোঁহঁক। ইতিমধ্যেতে অসম কাউন্সিলৰ শৰতীয়া বৈঠক বহিল। সেই ছেগতে মই আমাৰ প্ৰস্তাৱিত প্ৰাৰ্থনাৰ বিষয়টো অনাৰেবল চাব আৰ্চডেল আৰ্ণ চীফ কমিচনাৰ বাহাছুবৰ আগত নিজে দাখি ধৰিলোঁগৈ। প্ৰজাৰ দুখ বুজা সৰলচিত্তীয়া শাসনকৰ্তা চাব আৰ্চডেলে মোৰ অহুবোধতে সহানুভূতি বোগ দি মোকে উলটি প্ৰশ্ন কৰিলে যে গৱৰ্ণমেণ্টৰ সেই সাময়িক অৰ্থবলে মোৰ প্ৰস্তাৱ দাখি ধৰিবলৈ বুলে পাৰিব জানো? সেই কাউন্সিলৰ ফাইনেল কমিটীৰ মেম্বৰ বুলিয়েই মোৰ ওপৰত সেই প্ৰশ্ন পৰিল। মই গাত ললো যে চীফ বাহাছুবৰ অহুমতি পালে মই ফাইনেল কমিটীৰ সমৰ্থন লাভলৈ যত্ন কৰি চাব পাৰোঁ। ভাগ্যক্ৰমে সেই সময়তে ফাইনেল কমিটীৰ সভাপতি মিঃ বীড (পাচত চাব উইলিয়ম বীড) চীফ চেক্ৰেটাৰী চাহাব উপস্থিত হ'লগৈ। চীফ কমিচনাৰ আৰ্ণ চাহাব বাহাছুবে সেই স্ত্ৰোগতে মিঃ বীড চাহাবক আমাৰ আলোচ্য বিষয়ৰ ভাগ দি, সেই সৰ্ব্বদে বহলাই আলোচনা কৰিলে। শেহত এই স্থিৰ হল যে মিউনিচিপালিটীৰ জৰিয়তে বাবলগীয়া তেজপুৰ টাউনবাসীৰ মেমোৰিয়েল গৈ পালে, অসম উপত্যকাৰ কমিচনাৰ আৰু দৰং জিলাৰ ডেপুটী কমিচনাৰৰ সৈতে পৰামৰ্শ কৰি যি হয় এটা কৰা যাব। সেই অহুক্ৰমে বখাসময়ত প্ৰস্তাৱিত মেমোৰিয়েল সোধোৱা হল আৰু তাৰ তদন্তৰ কাৰণে ডেপুটী কমিচনাৰলৈ আদেশ আহিল। সেই অৰ্থে সেই সময়ৰ মিউনিচিপাল ভাইচ-চেয়াৰমেন ৰায়চাহাব মনোমোহন লাহিড়ী, মেম্বৰ বাবু গোবৰ্দ্ধন আচোৱাল, মিঃ ডি. টাভলী আৰু মই, সদৰৰ চৰ-ডেপুটী কলেক্টৰ ৰায়চাহাব বেখাৰাম শৰ্মা, একজিকিউটিভ ইঞ্জিনীয়াৰ এইসকলেৰে সৈতে ডেপুটী কমিচনাৰে এখন মিটিং পাতি বিষয়টো চালি-জাৰি আলোচনা কৰিলে। পিচে সেই আলোচনাৰ সিদ্ধান্তত এই হল যে আমি দাখিল কৰা লাখটকীয়া স্বীয় কাৰ্যত পৰিণত কৰাটো সম্ভৱপৰ নহব, গতিকে দহ হেজাৰ টকীয়া স্বীয় এটা হাতত লৈ পালচমিটাৰেৰে সৈতে মিউনিচিপাল নাদৰ পানী তুলি চাৰি আলিৰ কটাকটি হল গোটাচৈৰেকত পানীৰ পেৰা বহুৱাই পানীৰ বোগান দিয়া হওক। এই প্ৰস্তাৱত মোক এৰি বাকী আটাইকেইজন মেম্বৰ একমতীয়া হল। মই মাথোন কাৰ্যবিৰোধীত ঘোৰ অমত (note of dissent) লিখাই থলোঁ। তাৰপৰা মাহদিনেকৰ পাচত, অসম কাউন্সিলৰ বাজেট বৈঠক বহিল। সেই আলমতে মই আমাৰ মূল স্বীয়টো পুনৰপি দাখি ধৰি কলোঁ যে ডেপুটী কমিচনাৰৰ কমিটীয়ে প্ৰস্তাৱ কৰা দহ হেজাৰীয়া সৰু স্বীয়ৰপৰা একো গুণ নধৰিব। এতেকে গৱৰ্ণমেণ্টে দিয়ে যদি লাখটকীয়া ডাকৰ মূল স্বীয় অহুসৰি তেজপুৰত পানীকল (water works) দান কৰক; নহলে সৰু দহ হেজাৰীয়া স্বীয়মতে কাম কৰিলে অৰ্থৰ অপব্যয় কৰা হব মাথোন। ভালমান

ডক্টাৰালোচনাৰ পাচত সদৌশেহত এই স্থিৰ হল যে প্ৰস্তাৱিত সকলো স্বীকৰণ কাৰ্যকাৰিতা পৰীক্ষা কৰি চাবলৈ চীফ মেডিকেল অফিচাৰ অনাৰেবল কৰ্ণেল কেয়েল চাহাবক পঠিওৱা হওক। সেই অহুসৰি কৰ্ণেল চাহাব নামি আহিল। লগতে তেজপুৰলৈকে ময়ো লগৰীয়া হৈ আহিলো। তাৰ পাচত তেজপুৰত আহি ডেঙ পোনেই কাছাৰী ঘৰৰ সমুখৰ মিউনিচিপাল পৰীক্ষাদটোত পালচমিটাৰ কল বহুৱাই পানী তোলাই পৰীক্ষা কৰি দেখিলে যে ডেবৰঘটাৰ ভিতৰতে সেই নাদ তৰ পৰি তাৰ তলি উৰং হল, আৰু তাৰ দ্বাৰাই টাউনৰ চাৰিভাগৰ এভাগতো যথেষ্ট পৰিমাণে পানীৰ যোগান দিয়া সম্ভৱপৰ নহয়। গতিকে কৰ্ণেল কেয়েল চাহাবে মোৰ পৰামৰ্শমতেই সৰু স্বীমটোৰ বিপক্ষে আৰু ডাকৰটোৰ সপক্ষে তেখেতৰ অভিমত গৱৰ্ণমেণ্টলৈ পঠিয়ালে।

মাহচেষ্টেৰ পাচত ইং ১৯১৪ চনৰ বাজেটত মুঠ মুঠকৈ ধৰি খোৱা টকা ভিন্ ভিন্ কামৰ কাৰণে ভগাই দিবলৈ বুলি ফাইনেল কমিটীৰ মিটিং বহিল। সেই ছেগতে মই কৰ্ণেল কেয়েল চাহাবৰ গঢ়িলা লৈ তেজপুৰত পানীকল (Tezpur water works) দিয়া বিষয়ক লাখটকীয়া স্বীমটোৰ আলোচনা পুনৰপি আগবঢ়ালে। বৰ সন্তোষৰ বিষয়, এইবাৰ কমিটীৰ মেম্বৰ আটাইকেইজনে মোৰ প্ৰস্তাৱ সমৰ্থন কৰি সেই লাখটকীয়া স্বীমটো গ্ৰহণ কৰিলে। এই সিদ্ধান্তত চীফ কমিচনাৰ আৰ্ল বাহাদুৰে মোৰ আগত বৰ সন্তোষ প্ৰকাশি কলে যে তাৰ পাচত তেজপুৰ মিউনিচিপালিটীৰ কাৰ্যতৎপৰতাৰ ওপৰতহে বিষয়টোৰ ফলাফল ঘাইকৈ নিৰ্ভৰ কৰিব। তাৰ পাচত গৱৰ্ণমেণ্টৰপৰা ৬৬০০০ টকা দান আৰু ৩৩০০০ টকাৰ ঋণ গ্ৰহণ কৰি তেজপুৰ মিউনিচিপালিটীয়ে কলিকতাৰ চিমচন কোম্পানীক সেই স্বীমৰ কাম সমাধা কৰিবলৈ ঠিকা দিলে। ইং ১৯১৫ চনৰ ভিতৰত তেজপুৰ টাউনত পানীকল প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ বুলি সেই কোম্পানীয়ে ঠিকা লৈ কাৰ্য আৰম্ভ কৰিবলৈ সাজু হল। ~~কিন্তু দাতাই দিলেও~~ বিধাতাই নিদিয়াৰ নিচিনাকৈ, এই মহৎ কাৰ্যৰ আগত বিধি-পথালিৰ এটা অভাৱনীয় ভেটা পৰিল—সেই সময়ত ইউৰোপত জাৰ্মান মহাৰণ লাগি উঠি কেউপিনে অৰ্থ নাটনি চৰোৱাত অসম গৱৰ্ণমেণ্টে চৰকাৰী ধন ভগন সঙ্কোচনৰ পদ্ধতি অৱলম্বন কৰিবলগীয়া হল। গতিকে তেজপুৰ পানীকল স্থাপনৰ হাতত লোৱা কাৰ্য অনিশ্চিতভাৱে স্থগিত থাকিবলগীয়া হল। আমি তেজপুৰীয়া টাউনবাসী হতাশত আকৌ জঁয় পৰিলোঁক। সেই বুলি মই নিশ্চেই নহলো। ইং ১৯১৫ চনৰ কাউন্সিল বৈঠকৰ সংযোগত গৈ মই আকৌ চীফ কমিচনাৰ আৰ্ল বাহাদুৰক টানি ধৰি, এই সিদ্ধান্ত লাভ কৰিলো যে, উপস্থিত মহাৰণৰ পাচত শুভদিন আহে মানে তেজপুৰত পানীকল স্থাপনৰ অৰ্থে মজুৰ হোৱা স্বীম কাৰ্যত লগাবলৈ কিন্তু কিতিকৈ সাম্প্ৰতিকভাৱে গৱৰ্ণমেণ্টে অৰ্থৰ যোগান দি থাকিব। গৱৰ্ণমেণ্টৰ প্ৰতিশ্ৰুতি অহুসৰি আগেয়ে বন্দৰস্ত কৰি খোৱা কলিকতাৰ চিমচন কোম্পানীয়ে তেজপুৰ পানীকল প্ৰতিষ্ঠাৰ (Installation of Tezpur water works) অৰ্থে কাৰ্য আৰম্ভ কৰি দিলে। কাৰ্য আৰম্ভ কৰি দিয়াত ইতিপূৰ্বত দেখা দিয়া অন্তৰায় এটা এটাকৈ আটাইবোৰ আঁতৰ হল, বথাসময়ৰ ভিতৰত প্ৰস্তাৱিত স্বীম কাৰ্যত পৰিণত হৈ উঠিল, মোৰ অহোপুৰুষাৰ্থ সাৰ্থক হল—মোৰ জীৱনত ই এটা ডাকৰ সফলতা লাভ।

অষ্টত্ৰিংশ সৰ্গ

ব্যয় সঙ্কোচ সন্মিলনী

ইং ১২১৬ চনৰ জাৰ্মান যুদ্ধ পকি উঠিল। সেই মহাৰণৰ বোকাত লেটি লোৱা পৃথিৱীৰ ৰাজ ক্ষমতাবিলাকৰ অৰ্থ নাটনিৰ সমস্তাও তাৰ লগৰীয়াতকৈ পকিবলৈ ধৰিলে। বৃটিচ ৰাজ ক্ষমতাৰ তলতীয়া প্ৰজাস্বৰূপে আমাকো সেই সমস্তাৰ চোৱে পালেহি। অসম গৱৰ্ণমেণ্টেও ৰাজকীয় ব্যয় সঙ্কোচনৰ অৰ্থে বিবিধ ব্যৱস্থাত হাত দিলে। সেই অৰ্থে হাতত কুঠাৰ লৈয়ে গৱৰ্ণমেণ্টে দেশৰ হিতাৰ্থে হাতত লোৱা কাৰ্য ভালেমান আধা কৰাকৈয়ে এৰি পেলালে। সিমানতো ভিয়নি নোবোৱাত, চৰ্কাৰে চৰ্কাৰী চাকৰীয়াবিলাকৰ বানচ কৰ্ত্তনত কুঠাৰ ঘাপ মাৰি, সেই বিষয়ে ৰাইজৰ মতামত লবৰ কাৰণে ৰিলিং গৱৰ্ণমেণ্ট হাউচত এখন ডাক্তৰ কনফাৰেন্স বা সন্মিলনী পাতিলে। তালৈ দুয়ো উপত্যকাৰ প্ৰত্যেক জিলাৰ সদৰ আৰু মহকুমাৰ মুখীয়াল মানুহক আৱাহন দিয়া হৈছিল। সন্মিলনী সভাত অনাৰেবল চীফ কমিচনাৰ চাব আৰ্টডেল আৰ্গ বাহাদুৰ সভাপতি আৰু অসম উপত্যকাৰ কমিচনাৰ কৰ্ণেল গৰ্ডন ছবলীয়া সভাপতি আছিল। সভাপতিয়ে সন্মিলনীৰ উদ্দেশ্য ব্যাখ্যা কৰি দিয়াত সভাস্থলত নানা ঋষিৰ নানামতীয়া তৰ্কালোচনা আৰম্ভ হল। প্ৰায়বিলাক মুখীয়াল সমজুৱাই নিজৰ স্বাৰ্থ বচাই অভিমত প্ৰকাশ কৰিলে। দান-দক্ষিণাৰ উপৰিও, ব্যৱসায়ী প্ৰতিনিধি সকলে যি যেনেকৈ পাবে আৰ্থিক সাহায্য আগ কৰাতো চৰকাৰৰ গা নোবোৱা দেখি, চৰ্কাৰী চাকৰীয়াবিলাকৰ বানচ কৰ্ত্তনৰ প্ৰস্তাৱ আৰু ব্যৱস্থা আগবঢ়োৱা হয়। অলপ-অচৰপ তৰ্কবাদৰ পাচত সৰহভাগৰ প্ৰস্তাৱটো গৃহীত হল, কিন্তু প্ৰস্তাৱিত ব্যৱস্থাৰ বিৰুদ্ধে একাধাৰ কবলৈ মই থিয় হলোঁ। মোৰ মতে পাৰিত পক্ষত বানচীয়া সকলুটীয়া আমোলা-মহৰি, চাপৰাচী, চকীদাৰ, পণ্ডিত, মাষ্টৰ ইত্যাদি চাকৰীয়াক সম্পূৰ্ণ বেহাই দি বৰমুৰীয়া অফিচাৰসকলৰ গুৰিতহে কুঠাৰৰ ঘাপ পৰা উচিত;—তাতোকৈ উচিত, চাকৰীয়াৰ বানচত সঙ্কোচ কৰি এবিধ ছখীয়া বা পেটেভাতে খোৱা চৰ্কাৰী চাকৰীয়াক দুখ দিয়াতকৈ গৱৰ্ণমেণ্টৰ খনচেৰেক অলাপতিয়াল বিভাগ আৰু অফিচাদি (unnecessary links of administration) বহিত কৰিলে বা স্থগিত ৰাখিলেই উপস্থিত সমস্তা সহজে সমাধান হব; কিয়নো নিচলাৰ মুঠি মেলাই চান কঢ়াতকৈ, একো একোখন অফিচ আৰু একো একোটা ডিপাৰ্টমেণ্ট বা বিভাগৰ খৰচৰ ধন বাহি কৰিব পাৰিলে সহজে উদ্দেশ্য সিদ্ধি হোৱাৰ সভাৱনা দেখাদেখিৰ নিচিনা। মোৰ সেই প্ৰস্তাৱ প্ৰলাপ যেনেকৈ উৰাই দিবলৈ গৱৰ্ণমেণ্টৰ ফলীয়া অফিচাৰ মণ্ডলীয়ে ইতিভিঙৰ হাঁহিৰে থলক লগাই দিলে। সেই হাঁহিৰ থলকনিয়ে এভাগ “হয় হজুৰ”বো মুখত ভেলেঙ্গী হাঁহি নিবিদবোৱাকৈ এৰা নাছিল। যি হওক, সিমানতো মই মোৰ প্ৰস্তাৱটো টানি ধৰি থকা দেখি, ছবলীয়া সভাপতি কৰ্ণেল গৰ্ডনে হাঁহি হাঁহি উপলুঙাকৈ মোক স্মিলিলে, মইনো কোনবিলাক অলাপতিয়াল বিভাগ বুলি আজুলিয়াৰ

খোজোঁ। তদুত্তৰত মই এই কেইখন অফিচ আৰু বিভাগৰ নাম ল'লোঁ—(১) নতুনকৈ সৃষ্টি কৰা চুপাৰিন্টেন্ডিঙ ইং অফিচ, (২) নতুনকৈ পতা ছল ইন্স্পেক্টৰ অফিচ, (৩) দুই উপত্যকাৰ ডিভিজনেল কমিচনাৰৰ অফিচ দুখন, (৪) ফৰেষ্ট কন্জাৰভেটৰৰ দুৱলীয়া অফিচদোৰ, (৫) এচিট্টেণ্ট চুপাৰিন্টেন্ডেণ্ট পুলিচ বিষয়াবিলাক। আনবিলাক অফিচ আৰু বিষয়াৰ বিষয়ে যি কি নহওক, ডিভিজনেল কমিচনাৰৰ অফিচৰ ওপৰত সন্ধানী মন্তব্যৰ কুঠাৰ পৰাত কৰ্ণেল গৰ্ডনৰ 'ৰাজহংস জীবা' ঘোৰ খাই উঠিল, তেওঁৰ পোন্দোৱা চকু মোৰ ফালে পোন হৈ পৰিল, মই তেখেতৰ আপোনভাবমূলক সেই কষ্টচিহ্নীয়া ক্ৰোধদৃষ্টিলৈ আগুকাণ কৰি, ওপৰত নাম লোৱা প্ৰত্যেক অফিচ আৰু বিষয়াৰ অনাৱশ্যকতা যুক্তিৰে সৈতে ব্যাখ্যা কৰিবলৈ ধৰিলো। বিশেষকৈ ছল ইন্স্পেক্টৰ, চুপাৰিন্টেন্ডিঙ ইঞ্জিনীয়াৰ আৰু ডিভিজনেল কমিচনাৰ এই এজেলি অফিচ কেখনৰপৰা উপকাৰতকৈ কিমান অপকাৰ হৈছে তাৰ বহুল ব্যাখ্যা দিলোঁ। দৰাচলতে এই কেইখন যে পলমকাৰী (delaying) অফিচ সেই বিষয়ে উপস্থিত সমজুৱাসকলৰ মনত লাগি যোৱাকৈ কোৱা হল; বিহেতু ডেপুটী ইন্স্পেক্টৰ, একজিকিউটিভ ইঞ্জিনীয়াৰ, ডেপুটী কমিচনাৰ এইবিলাক দুৱলীয়া অফিচাৰ পোন-পটীয়াকৈ শিলং হেড্‌অফিচবিলাকেৰে সৈতে সম্বন্ধীয়া কৰিলে চৰ্কাৰৰ খৰচ ভালেমান কুৰিব, অথচ কাম সোনকাল হব। সন্তোষৰ বিষয়, মোৰ যুক্তিত ছমো উপত্যকাৰ স্বাধীনচিহ্নীয়া প্ৰতিনিধি সমজুৱাসকলে ডাঠি ভিৰ দি উঠিলে। গতিকে মোৰ প্ৰস্তাৱ বিবেচনাধীনকৈ গৃহীত হল। লগে লগে অফিচিয়েল মণ্ডলীৰ গৰ্গৰমি উঠিল, বিশেষকৈ কৰ্ণেল গৰ্ডনৰ। তাৰ সন্ধানত চাৰ আৰ্চডেল আল বাহাছুৰে হাঁহি হাঁহি বহুইচ লগাই কোৱা শুনিলোঁ, "Yes we find him a culprit because he had the courage of his conviction!" তাৰ পাচত মোৰ সেই প্ৰস্তাৱ কাউন্সিলত দুবাৰো উঠিছিল, কিন্তু তাৰ গুণ নধৰিল, সি বিবেচনাধীন হৈয়ে ব'ল। ইহাতে কাৰ্য্যক্ষেত্ৰত কুঠাৰ থৈ কলম-কট্টাৰী লোৱা হল, কাৰণ চাহ গছ যেন সৰু সৰু নিৰিকা, লেহুকা কেৰাগী, মহৰি, পণ্ডিত, মাঠৰ, চাগৰাচী, চকীদাৰ আদি গছ-গছনিত সন্ধানী কুঠাৰ (retrenchment axe) নবহে। তদুপৰি আমি আকুলিয়াই দেখুৱা অফিচত আৰু গোটাডিয়েক অলাগতিয়াল অফিচাৰ যোগহে হল। যেনে—এচিট্টেণ্ট ছল ইন্স্পেক্টৰ, এচিট্টেণ্ট পুলিচ চুপাৰিন্টেন্ডেণ্ট, অসম চেক্ৰেটৰীয়েটত এচিট্টেণ্ট চেক্ৰেটৰী ইত্যাদি।

মণ্টেঙ ডেপুটেচন

অসমৰ প্ৰথম কাউন্সিলৰ চাৰি বছৰ ছমহীয়া আয়ুস ইং ১২১৭ চনৰ অন্তত অন্ত পৰাৰ লগে লগেই ভাৰতক নামনিমিত্তকৈ স্বায়ত্ত শাসনৰ অধিকাৰ দান কৰাৰ প্ৰস্তাৱনা লৈ বিলাতৰপৰা ভাৰত মন্ত্ৰী মহামান্ত মিঃ মণ্টেঙ ভাৰতত উপস্থিত হলহি। প্ৰাদেশিক গৱৰ্ণমেণ্টবিলাকৰ হৈ চৈ লাগি গল। প্ৰত্যেক প্ৰদেশৰ অগ্ৰগণ্য প্ৰতিনিধি দেশনেতাসকলৰ সাক্ষ্য গ্ৰহণ কৰাৰ বিৰাট আয়োজন কৰা হল। সেই আলমতে অসমৰ ছমো উপত্যকাৰ ১৪ জন বাছকবনীয়া লোকেৰে গঠিত ছটা ডেপুটেচন কলিকতাত গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ বাস্তৱনত গৈ সাক্ষাৎ দিয়াৰ

স্থিৰ হয়। ডেপুটেনচন প্রত্যেক উপত্যকাৰ ৭ জনকৈ প্ৰতিনিধি নেতা মনোনীত হয়। অসম উপত্যকাৰ তৰফে অসম এচোচিয়েচনৰ জৰিয়তে এইকেইজন মনোনীত হয়—(১) অনাবেবল ৰায়বাহাদুৰ ঘনশ্ৰাম বৰুৱা, (২) মি: গঙ্গাগোবিন্দ ফুকন, (৩) অনাবেবল মি: তৰুণৰাম ফুকন, (৪) অনাবেবল মি: পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা, (৫) মি: চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা, (৬) মি: নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ, (৭) মি: প্ৰসন্নকুমাৰ বৰুৱা। ইং ১৯১৭ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহৰ তৃতীয় সপ্তাহত আমি আটাইটি কলিকতাত থিত ললোঁগৈক। ৰায়বাহাদুৰ ঘনশ্ৰাম বৰুৱা আৰু মই অসমৰ প্ৰখ্যাত দাস কোম্পানীৰ গৰাকীৰ নিজা ঘৰত আলহী হলোঁগৈ। মি: তৰুণৰাম ফুকন গ্ৰেট ইষ্টাৰ্ণ হোটেলত আৰু মি: জি. জি. ফুকন সমষ্টিতে আনকেজন হিন্দু আশ্ৰমত থিতাপি ললেগৈ। নিৰ্ধাৰিত দিনা দুপৰীয়া আমি দুয়ো উপত্যকাৰে ডেপুটেনচন দুটা গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ গৱৰ্ণমেণ্ট হাউচত উপস্থিত হলোঁগৈক। গৱৰ্ণমেণ্টৰ হোম চেক্ৰেটৰীয়ে আগবাঢ়ি আমাক আদৰি নি এটি বিচক্ষণীয়া অপেক্ষাৰ কুঠৰীত আবেবেধে বহুৱাই লৈ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল আৰু চেক্ৰেটৰী অৱ ষ্টেটৰ আগত ভেটাঠতে আমি কেনে ধৰণৰ আচৰণ আচৰিব লাগিব সেই বিষয়ে আগলি মন্ত্ৰেৰে লাগতিয়াল উপদেশ দি থলে। তাৰ পাচত আধাঘণ্টামান আমাক নিজ নিজ ডেপুটেনচন বিষয়ক আলচ পাতিবলৈ সময় দি চেক্ৰেটৰী চাহাব আঁতৰ হল। তাৰ পাচত বথাসময়ত চেক্ৰেটৰী চাহাবে আকৌ আহি আগবঢ়াই নি সিংহাসন কুঠৰীত (Throne room) প্ৰবেশ কৰাই দুয়ো ডেপুটেনচনক ভাগে ভাগে বহুৱালেগৈ। আমি আসন লোৱাৰ পৰা পাঁচ মিনিটৰ পাচত এজন বমক-জমক সাজেৰে সজ্জিত ৰাজ পাৰিষদে ধীৰে ধীৰে আহি গা দেখা দি নীৰৱে নিশৱদে উলটি গলহি। তাৰো পাচত দৰ্শন পোৱা গল, দুজন ৰাজপুৰুষ অগাপিচাকৈ মৰাল খোজ্বেৰে আগবাঢ়ি আহিব লাগিছে,—আগৰজন ৰাজ-প্ৰতিনিধি ভাৰতবৰ্ষৰ গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল লৰ্ড চেমচফোৰ্ড, পিচৰজন ভাৰতবৰ্ষৰ তৰফীয়া ৰাজমন্ত্ৰী চেক্ৰেটৰী অৱ ষ্টেট মি: মণ্টেগু। গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল সিংহাসনত (Throne) আৰু ভাৰত মন্ত্ৰী সিংহাসনৰ বাবে পাৰি থোৱা মন্ত্ৰীৰ আসনত (Minister's Chair) উপবিষ্ট হুৱিহি। তাৰ পাচত দুয়োগৰাকীয়ে ডেপুটেনচন অভ্যৰ্থনা কৰাৰ উদ্দেশ্যে আসন এৰি আগবাঢ়ি অহাত, হোম চেক্ৰেটৰী চাহাবে আগেয়ে আঁতৰা দি থোৱা মতে আমাক এজন এজনকৈ প্ৰথমে গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলক, দ্বিতীয়তে চেক্ৰেটৰী অৱ ষ্টেটক ভেটাই দিয়াত দুয়ো ইহি মুখে হাত জোকাৰণিৰে প্ৰত্যেককৈ অভ্যৰ্থনা কৰিলে। তাৰ পাচত গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ অহুজা অহুসৰি দুয়োটা ডেপুটেনচনৰ দুখন মেমোৰেণ্ডাম পাঠ কৰা হল; আমাৰখন অনাবেবল ৰায়বাহাদুৰ ঘনশ্ৰাম বৰুৱাই আৰু সিটো উপত্যকাৰখন অনাবেবল মি: কামিনীকুমাৰ চন্দই পাঠ কৰে। সমিধানত দুয়ো ডেপুটেনচনক যুটীয়াকৈ দুআবামান আশ্বাস বাণী গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ অহুমতিক্ৰমে চেক্ৰেটৰী অৱ ষ্টেট মি: মণ্টেগুৱে ৰাজমন্ত্ৰী স্বৰূপে শুনাই বিদায় দিয়া-লোৱা কৰিলে। সেই ধূপখোৱা মানৱ মণ্ডলীত মনে মনে মই লক্ষ্য কৰিছিলো আমাৰ আকৰ্ষণীয় পুৰুষ মি: গঙ্গাগোবিন্দ ফুকনেই সবাতকৈ ওখ-ডাঙৰ, মি: তৰুণৰাম ফুকন সবাতকৈ ল-নি পুৰুষ আৰু ময়েই (Dr. Booth's 'little Assamese') সবাতোকৈ

চুটি-চাপৰ সৰুফুটায়া হানুহ আছিলোঁ। আমাৰ পাচত যছলমান সজ্জাদাৰৰো ফুটায়া ডেপুটেচন কৰা হয়। পিচদিনা আবোলি গৰ্ণৰ জেনেবেলৰ ৰাজভৱনৰ টোলত চেক্ৰেটৰী অৱ ষ্টেটৰ সন্ধানত এখন বিৰাট চাহধোৱা মেল যহে। সেই আলহীৰ মেলত লৰ্ড চেমচকোৰ্ড আৰু মিঃ মণ্টেগুৱে প্ৰত্যেকৰ কাষলৈ গৈ সন্মানীয়া বন্ধুৰ দৰে সন্মিলন কৰি ফুৰিছিল; আৰু সিখিনি পৰন্ত ভাৰতৰ সিংহ পুৰুষ লৰ্ড সিংহ বিশিষ্টভাৱে জিলিকিছিল। এই ছুটা দিনো মোৰ সৌৱৰণীত পাহৰিব নোৱাৰা প্ৰধান দিন।

উনচত্বিংশ সৰ্গ

পোনপ্ৰথম কল্পাদান

মই কাউন্সিলত ধৰ্মাকাশীনি কটন কলেজ আৰু হোষ্টেলৰ খা-খবৰ বিশেষকৈ ৰাখিছিলোঁ। সততে কাউন্সিল বৈঠকলৈ ৰাওঁতে আৰু উলটি আহোঁতে গুৱাহাটীত এদিনমান বৈ কলেজ আৰু হোষ্টেলত একোটি ভূমুকি মাৰোঁ। মই আজীৱন ছাত্ৰবন্ধু ৰদিও, সেই কালৰ কটন কলেজৰ ছাত্ৰসকলে মোক বিশেষকৈ ভাল পাইছিল। সেই আলমতে লিবিলাকে মাজে-সময়ে মোক লিবিলাকৰ অভাৱ-অভিযোগ আদি জনাই থাকে। ময়ো ষিলঙলৈ গৈ বিভাগীয় বিষয়া সকলৰ সৈতে পৰামৰ্শ কৰি, আৰু আৱশ্যক বুলি কাউন্সিলৰ জৰিয়তে সেই অভাৱ-অভিযোগ গুচাবলৈ পাৰ্থমানে বন্ধ কৰোঁ। সেই সূত্ৰতে ইং ১৯১৫ চনত এবাৰ কাউন্সিলৰপৰা উলটি আহোঁতে কলেজ হোষ্টেলৰ টোলত সোমাই ছাত্ৰসকলৰ গোটাডিয়েক অভাৱ আৰু অভিযোগৰ বিষয়ে নিজে তদন্ত কৰি টোকা ধৰি লৈছিলোঁগৈ। ছাত্ৰসকলে মোক বেৰি ধৰি মোৰে সৈতে মুকলি মনেৰে কথা-বাৰ্তা পাতিছিল। এনেতে হোষ্টেলৰ এটি কুঠৰীৰপৰা ওলাই তিয়ঁহৰ জালি যেন গজলীয়া ছাত্ৰ এটিয়ে ক্ষন্তেকমান ভূমুকিয়াই চাই, মোৰে সৈতে চকুৱে চকুৱে পৰাত লাজকুৰীয়াভাৱে চাঁতকৰে আঁতৰি আকোঁ ভিতৰ সোমাল। কিয় কব নোৱাৰো, মোৰো মন অঘাচিতে লগলাগি সেই ভিতৰ সোমাল। তাৰ পাচত পৰিদৰ্শন সামৰি মোৰ প্ৰিয় ছাত্ৰ শ্ৰীমান চন্দ্ৰনাথ শৰ্মাৰে সৈতে ইফাল-সিফালকৈ ফুৰি দুপৰীয়া আলহী বহা পালোহি। সেই ছেগতে শ্ৰীমান চন্দ্ৰনাথৰপৰা সেই লৰাটিৰ পৰিচয় লৈ মনৰ উচপিচনি শাম কটাই থলোঁ। সেইদিনা সিমানেই। মাহদিনেকৰ পাচত, অহকালিৰ বন্ধত ঘৰলৈ আহোঁতে শ্ৰীমান চন্দ্ৰনাথে মোক সাক্ষাৎ কৰিবলৈ আহোঁতে কথা প্ৰসক্তত সেই লৰাটিৰ কথা পুনৰপি উত্থাপন কৰি, ঘপহ কৰে মোক স্থিতি উঠিলে সেই লৰাটিলৈকে মোৰ প্ৰথম কল্পা শ্ৰীমতী নিৰ্মলা বৰআইদেউক বিয়া দিয়াৰ প্ৰস্তাৱ কৰিলে কেনে হয়? সূত্ৰ দৃষ্টিৰ তীক্ষ্ণবুদ্ধি ৮চন্দ্ৰনাথে আগধৰি মোৰ মনৰ ভাৱ ঢুকি পাইছিল। তেওঁ প্ৰস্তাৱ আগবঢ়ায়েই সেই বাহিৰত শুভপৰিণয় সংঘটনৰ অৰ্থে 'ঘটকালি' বা কটকীৰ বাব উপঘাটি গ্ৰহণ কৰে। মাহদিনেক লিখা-লিখি আৰু সোধাহুখিৰ মূৰত শ্ৰীমান চন্দ্ৰনাথৰ ঘটকালিৰ ফল ধৰিল, সেই বছৰৰে আহিন মাহত ৮শ্ৰীশ্ৰীৰ্গা পুজাৰ অলপ আগতে শুভবিবাহৰ দিন পৰ্যন্ত ধাৰ্হ হৈ উঠিল, যতপি মোৰ বৰ আইদেউ তেতিয়াও অকুমাৰী। এই প্ৰস্তাবিত বিবাহৰ বিৰুদ্ধে অলপ আপত্তিও উঠিছিল, কিয়নো মই সততে বাল্যবিবাহৰ বিৰোধী; কিন্তু স্পৃহা লাভৰ স্থিতিয়াই সেই আপত্তি তল পেলালে। সেই লৰাটি আন নহয়, নগাওঁ জিলাৰ বৰগোহাঞিৰ বংশধৰ শ্ৰীমান সিদ্ধেশ্বৰ বৰগোহাঞিদেৱ, [যি এতিয়া (ইং ১৯৩৬) গোলাঘাটত মহকুমাধিপতি আৰু যি মোক জীৱনসন্ধিয়াত সৰল ধৰ্ম পিতৃভক্তিৰে অবাচিতে বৰপুত্ৰৰ অমায়িক গুণ দিব লাগিছে।] এই শুভ বিয়াত অকল মোৰ আৰু মোৰ পৰিয়াল, আত্মীয়-কুটুম্ব বন্ধু-বান্ধৱেই নহয়,

সদৌ ভেজপুৰবাসীয়ে আনন্দ উপভোগ কৰিছিল। বন্ধুজনৰ অহুৰোধত বিয়া সাদিনীয়াতকৈ গতা হৈছিল। অসমীয়া জাতীয় ঢোল-খোল, গায়ন-বায়ন, কালি, মৃদঙ্গ আদিৰ উপৰি, সাতোদিন কলিকতাৰ 'চেনাই' নামে জুবীয়া বাদনে টাউনখন পুলকিতকৈ ৰাখিছিল। ইয়াৰ বশভাঙাৰী ঘাইকৈ মোব সেই কালৰ অসমীয়া, বঙ্গালী, মাৰোৱাৰী, দেচোৱালী বন্ধু-বান্ধৱ-সকলহে আৰু তাৰ আটাইতকৈ আগৰ ভাগৰ গৰাকী মোব শ্ৰিয়তম ছাত্ৰ কৰ্মবীৰ স্বৰ্গীয় শ্ৰীমান চন্দ্ৰনাথ শৰ্মা।

পোনপ্ৰথম অসম সাহিত্যিক সন্মিলনী

সিফালে কলিকতাত মই মণ্টেগু চেম্‌চফোৰ্ড ডেপুটেন্টৰ কাৰ্যত লাগি থাকোঁতেই ইফালে শিৱসাগৰত এটি সাহিত্যিক উত্তোজনা দলৰ উত্তোগত 'সদৌ অসম সাহিত্যিক সন্মিলনী' এখন প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ ঘো-জা চলে। সেই দলটিৰ ঘাই নেতা মই জনাত এইকেইজন—(১) শ্ৰীযুত শৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামী, (২) শ্ৰীযুত কুলধৰ চলিহা, (৩) শ্ৰীযুত সিদ্ধেশ্বৰ গোহাঁই, (৪) ডঃ হৰেকৃষ্ণ দাস, (৫) শ্ৰীযুত ইন্দ্ৰেশ্বৰ বৰঠাকুৰ, (৬) শ্ৰীযুত বাধিকানাথ শৰ্মা। সেই-বাৰৰ 'অসম এচোচিয়েচন'ৰ বছৰেকীয়া অধিবেশন সেই বছৰেকীয়া বৰদিনৰ বন্ধত শিৱসাগৰত বহাটো স্থিৰ হৈ আছিল। সেই ছেগতে সঙ্ঘটিত 'সাহিত্যিক সন্মিলনী'খনো তাৰ লগতে পাতিবলৈ স্থিৰ কৰি সেই পোনপ্ৰথম অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ সভাপতি মোকৈ পাতিবলৈ অগ্ৰতিৰক্ষীয়াতকৈ স্থিৰ কৰা হয়। মণ্টেগু ডেপুটেন্ট লোৱাৰ নিৰ্ধাৰিত দিনা পুৱা কলিকতাত আলহী বহাত আমি উথল-মাথলকৈ ওলাইছো, এনেতে ইফালৰপৰা বিজুলী বাতৰি পালেগৈ বোলে আগন্তুক 'সদৌ অসম সাহিত্যিক সন্মিলনী'ত সভাপতিৰ বাব লবলৈ মই সঠক হব লাগে। অসময়ত ভয়কৰে সেই বাতৰিৰ বিজুলীয়াইয়ে মোক চমক খুৱাই তুলিলে। সেইদিনা গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ ৰাজভৱনৰপৰা উলটি আহি আলহী বহা সোমোৱাৰ লগে লগেই সন্ধিয়া লাগিল, কিয়নো তাৰপৰা বাজে বাজে ৭নবীন বৰদলৈ-দেৱেৰে সৈতে মই নিউ মাৰ্কেটৰ ফালে পাক এটা মাৰি আহিবলগীয়া হৈছিল। যিহওক, ৰাতি দহমান বজাত আমি পুৱা এৰি যোৱা কথাৰ আলোচনাত বহিলোঁক। কিন্তু বহা যি বহাহে; ৰায়বাহাদুৰ ৭নশ্ৰাম বৰুৱাই আগধৰি তাৰ মোখনি মাৰি বহি আছিল। অৰ্থাৎ মই আহি নো পাওঁতেই তেখেতে মোৰ নামে সেই সভাপতি বাচনিৰ সমিধানত "Presidentship accepted" বুলি ঘাটাইলৈ বিজুলী বাতৰি দি খতম কৰি থৈছিল। মই ভিতৰি অলপ অগ্ৰস্ত হ'লো যদিও বাহিৰে ফুটাই একো মাতিব নোৱাৰিলো, যেহেতু অহুজ বেন মই সততে ৭নশ্ৰাম বৰুৱা ৰায়বাহাদুৰৰ সন্নিহিত আছিলো। মোক চিন্তায়ুত দেখি তেখেতে এইবুলি দুআৰাৰমান কথাবে সামৰণি মাৰি বিচনাত পৰিলগৈ, "চিন্তাৰ কাৰণ নাই, আমি আটাইটি ওলাইছো, বলাইক, একেটা মণ্ডপতে ছজন সাহিত্যিকক সাহিত্যিক আৰু ৰাজনীতিক সভাপতি বহুৱাই মাতৃভূমিৰ উন্নতিকল্পে আলোচনা কৰি কৃতার্থ হওঁগৈ। বৰদিনৰ বন্ধলৈ সময় বেছি নাই। মই জেনেৰেল চেফ্টেৰী হিচাপে কাকত

পজেৰে সৈতে আগধৰি পাবগৈ লাগিব, ইয়াৰপৰা আৰু ভেৰমাহমানৰ মূৰত উলটি বাওঁতেই বাজে বাজে গুৱাহাটীত সোমাই আমাৰ এই বছৰেকীয়া ‘অসম এচোচিয়েচন’ কনফাৰেন্সৰ নিৰ্বাচিত সভাপতি মি: সভ্যনাথ বৰাক লগত লৈ যামগৈ।” কি কবিম, অগত্যা নামাতি সন্মতি দি, ময়ো গৈ বিছনাত পৰি গুণিবলৈ ধৰিলোঁ, টোপনি কেতিয়া আহিল ক’ব নোৱাৰো, সেই গুণনিৰ ফলস্বৰূপ পিচদিনা পুৱাৰপৰা সভাপতিৰ অভিভাষণ লিখিবলৈ ধৰিলোঁ, সেইদিনা বাজলৈ নোলোৱাকৈ গোটেই দিনটো লিখিলোঁ। পিচদিনাও একেৰাহে আবেলিলৈকে ধৰি এটামান কৰ্মাৰ জোখাৰে লিখি উঠি সন্ধিয়া “সাম্য প্ৰেছ”ত ছপাবলৈ দি আহিলোঁগৈ। তাৰ পাচত সেই প্ৰথম কৰ্মাৰ প্ৰফ আৰু পায়মানে দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় দিনাৰ ভিতৰত আৰু এটা কৰ্মা লিখি উঠি প্ৰেছলৈ দি পঠিয়ালোঁ; তাহানি “লাহৰী” লিখি ছপোৱাৰ দৰে, সিকালে ছপা ইফালে লিখা, এই অহুৰুমে সপ্তম দিনা মোৰ অভিভাষণ লিখাৰ সামৰণি মাৰি উঠিলো। কিন্তু, লিখি উঠি লুটিয়াই চাবলৈ আৰু সময় কৰিব নোৱাৰিলোঁ, ছাপিবৰ আগে আগে কৰ্মা-কেইটাৰ আৰ্হি-তোলা-কাকত শুধবাওঁতে মাথোন লিখাখিনিত ছনাই চকু-ফুৰাবলৈ ছেগ পাইছিলোঁ। শেহ কৰ্মাটোৰ ছপা দেখিবলৈকো নাপালোঁ, তাৰ ‘অৰ্ডাৰ প্ৰফ’ চাই দি সেইদিনাই আমি অসমলৈ ওলোটা-যাত্ৰা কৰিলোঁহক। আহিবৰ সময়ত প্ৰেছত দিহা দি আহিছিলোঁ, অভিভাষণ কিতাপবিলাক বাজে বাজে মোৰ বৰজোঁৱাই শ্ৰীমান সিদ্ধেশ্বৰ গোহাঁইদেৱ মুনচিপৰ নামে শিৱসাগৰলৈ পঠিয়াবলৈ। সেই অহুৰুবি সভাপতিতকৈ আগধৰি অভিভাষণ যথা ঠাই পালেগৈ। উঠমহতীয়া স্বাৰ্থহেতুকে “অসম এচোচিয়েচন কনফাৰেন্স” আৰু “অসম সাহিত্য সন্মিলনী” দুয়ো অহুঠানৰ কৰ্মী একেলগ হৈ উঠিল। নতুনকৈ পতা সন্মিলনীৰ প্ৰতি আগ্ৰহ অধিক হোৱাত, পুৰণি “অসম এচোচিয়েচন কনফাৰেন্স”ৰ আগতীয়াকৈ প্ৰথমদিনা সন্মিলনী আৰু দ্বিতীয়, তৃতীয় দিনা কনফাৰেন্স একেখন সভামণ্ডপতে পতা হয়। সন্মিলনীৰ দিনা ছপাবীয়া স্বেচ্ছাসেৱক দলেৰে পৰিবৃত্ত হৈ, ৬ফণিধৰ চলিহা ৰায়বাহাদুৰ ডাক্তৰীয়াই শিৱসাগৰ পুখুৰীৰ পূব পাৰত বাস কৰা মোৰ জী-জোঁৱাইব বহাৰপৰা মোক বাগীত তুলি আগবঢ়াই আনি “বিষ্ণু দৌল”, “শিৱ দৌল” আৰু “দেবী দৌল”ৰ পাদতলেদি নি সভামণ্ডপত প্ৰবেশ কৰালেগৈ, মই যথাসংকাৰেৰে নিৰূপিত আসন গ্ৰহণ কৰিয়েই সভাস্থলত বহুতো চিনাকী ডেকাদলৰ উপৰি, মোৰ ছাত্ৰজীৱনৰ পুজনীয় অভিভাৱকপ্ৰতিম লোক ভালেমানক উপবিষ্ট দেখি উলাহত মোৰ মন-প্ৰাণ নাচিবলৈ ধৰিলে। সেইসকলৰ ভিতৰত ৬মি: গঙ্গাগোবিন্দ ফুকন, ৬বসুধৰ বৰুৱা পেন্সনীয়া ভুল ডেপুটী ইন্স্পেক্টৰ, ৬ফণিধৰ চলিহা ৰায়বাহাদুৰ, ৬তুলসীচন্দ্ৰ বৰুৱা (হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ককাইদেৱক), ৬অক্ষয়কুমাৰ ঘোষ উকীল, ৬তীৰ্থেশ্বৰ গোহাঁইফুকন, ৬ৰায়চাহাব জগন্নাথ বেজবৰুৱা এইসকল মোৰ চকুৰ আগত বিশেষকৈ জিলিকিছিল। নতুন সন্মিলনীৰ নতুন অভিভাষণ; তাত বা কি ক্ৰটি ঘটে, তালৈ মই ভয় কৰি আছিলোঁ। পিচে, উপস্থিত সমজুৱাৰ উক্তিৰ ছেদত বেতিয়া ৬সভ্যনাথ বৰা বি. এল., ৬ধনন্ডাম বৰুৱা বি. এল. ৰায় বাহাদুৰ, ৬ফণিধৰ চলিহা ৰায় বাহাদুৰ, ৬গঙ্গাগোবিন্দ ফুকন চাহাব, ৬তুলসীচন্দ্ৰ বেজবৰুৱা, ৬বসুধৰ বৰুৱা, ৬অক্ষয়কুমাৰ ঘোষ, শ্ৰীমুত গুৰুজান বৰুৱা,

বি. এল., শ্ৰীযুত কুলধৰ চলিহা বি. এল., শ্ৰীযুত বাথিকানাথ শৰ্মা প্রভৃতি সমজ্জ্বাসকলে এক বাক্যে অভিভাষণখন শলাগিবলৈ ধৰিলে, তেতিয়াহে মোৰ মনৰ ভয় আঁতৰ হোৱাত একেৰি শান্তি উপভোগ কৰিলোঁ। সম্বোধনত এখন কাৰ্ণনিৰ্বাহক সভা সংগঠনেৰে সন্মিলনীৰ সাধৰণি যৰা হয়। তাৰ পাচত দুদিন ৬সন্তানাধ বৰা ডাকৰীয়াৰ সভাপতিত্বত মহা সম্বোধনৰে “অসম এচোচিয়েচন কনফাৰেন্স” বহে। তৃতীয় দিনা ভিন্ ভিন্ কেন্দ্ৰীয়া প্রতিনিধি আলহী সমজ্জ্বাসকলক লৈ পুৰণি বংপুৰ, তলাতল ঘৰৰ মুকলি মজিয়াত এখন চাহখোৱা সন্মিলনত আটাইটিয়ে মিলি আনন্দ উপভোগ কৰা হৈছিল।

চত্বাৰিংশ সৰ্গ

‘চাউথবৰো কমিটি’

ইং ১৯১৭ চনৰ সামৰণত অন্ত হোৱা ‘মণ্টেগু চেম্‌চফোৰ্ড ডেপুটীচন’ৰপৰা বহুেৰেক-মান পাব হৈ যোৱাৰ পাচত ইং ১৯১৮ চনৰ অন্ত ভাগত, ভাৰতীয় শাসন সংস্কাৰৰ সূচনা লৈ, তাৰ সপক্ষে আৰু বিপক্ষে ৰাইজৰ অভিমত সংগ্ৰহ কৰি নিবলৈ লৰ্ড চাউথবৰোৰ সভাপতিত্বত গঠিত হৈ এই কমিটি ইংলণ্ডৰপৰা ভাৰতলৈ আহে। আহি কমিটিয়ে ভাৰতবৰ্ষৰ লাগতিয়াল কেন্দ্ৰস্থলবোৰত বৈঠক পাতি স্থানীয় আৰু চুবুৰীয়া প্ৰাদেশিক ৰাইজীয়া প্ৰতিনিধি আৰু ৰাজকীয় বিষয়াসকলৰ সাক্ষ্য সংগ্ৰহ কৰি ফুৰিছিল। সেই আলমতে অসমৰ প্ৰতিনিধি আৰু বিষয়াবৰ্গৰ সাক্ষ্য কলিকতীয়া কেন্দ্ৰত গৃহীত হৈছিল।

অসমৰপৰা ৰাজকীয় বিষয়া মিঃ (পাচত চাৰ) বিটচন বেল চীফ্‌ কমিচনাৰ, মিঃ বোধাম চীফ্‌ চেক্ৰেটৰী, কৰ্ণেল গৰ্ডন অসম উপত্যকাৰ কমিচনাৰ, মিঃ মেক্‌চুইনি মাটি বিভাগৰ ডিৰেক্টৰ, মিঃ কনিংহাম শিক্ষা বিভাগীয় ডিৰেক্টৰ আৰু চুবুৰা উপত্যকাৰ কমিচনাৰ চাহাব এইসকল, আৰু অসম উপত্যকাৰ গৌৰীপুৰৰ ৰজা বাহাদুৰ প্ৰভাতচন্দ্ৰ বৰুৱা জমিদাৰৰ ভবকে, ৰায়চাহাব (পাচত ৰায়বাহাদুৰ) পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা আহোম সম্প্ৰদায়ৰ ভবকে, ৰায় বাহাদুৰ ঘনশ্ৰাম বৰুৱা অসম এচোচিয়েচনৰ ভবকে, মৌলবী (পাচত চাৰ) চৈয়দ মহম্মদ চাহুৱা মুছলীম সম্প্ৰদায়ৰ ভবকে, এইসকল ৰাইজীয়া প্ৰতিনিধিয়ে কলিকতীয়া কেন্দ্ৰত বহা “চাউথবৰো কমিটি”ৰ বৈঠকত গৱৰ্ণমেণ্টৰ খবৰত সাক্ষ্যও দিছিলগৈ।

অসমৰ ৰাজীৱী সকলোটি যোৱাৰ পাচত, সদৌ শেহতীয়াকৈ কৰ্ণেল গৰ্ডন আৰু মই একেখন জাহাজত আৰু একেখন বেলত কলিকতালৈ ৰাজীৱী কৰিলোঁ। জাহাজত বাৰ্ততে প্ৰথম শ্ৰেণীত আন ৰাজীৱী নথকা হেতুকে আমি দুয়ো মন মুকলিকৈ কথা-বাৰ্তা পাতিবলৈ সূচল পাইছিলোঁ। সেই হেগতে কথা প্ৰসঙ্গত তেখেতক খাটনি ধৰি থলোঁ, যাতে সাক্ষ্য দিওঁতে মই তেখেতৰপৰা লাগতিয়ল সহায় পাম; কিয়নো কমিটিৰ আগত কিজানি ৰোমাঞ্চিত (nervousness) হোৱাৰ বাবে মোৰ সাক্ষ্য খোলোচা (explicit) নহবও পাৰে। তদন্তৰত তেখেতে ততালিকে প্ৰত্যুত্তৰ দিলে যে, সেই বিষয়ত তেখেতে অলপো সন্দেহ নকৰে; বৰঞ্চ আন অনেক সাক্ষ্যকাৰতকৈ মোৰ সাক্ষ্য খোলোচা আৰু পৰিপাটি হোৱাটোহে ডেৰেৰ বিশ্বাস। সি যি হওক, তাৰ পাচত, আমিনগাওঁ বাটত নামি দুয়ো কলিকতালৈ যোৱা বেলত উঠিলোঁগৈ। বেলত ভালেমান সৈনিক চাহাবো উঠিল। সিবিলাকে প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় দুয়ো শ্ৰেণীতে বেয়ে বহুত ঠাই পালে উঠিলে; মই কথমপি দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ বিছনা (Berth) এখন আচুতীয়াকৈ পালোঁ। কিন্তু মোৰ সৈতে একেটা কোঠাতে ঠাই শোৱা পোৱা সৈনিক ৰাজীৱী-কেন্দ্ৰৰ লগত সহৰাজী হৈ মোৰ অকণো ভাল নালাগিল, বৰঞ্চ সিবিলাকৰ হাঁহি-খিকিন্দালি আৰু কেলেকলনি মোৰ পক্ষে অগ্ৰহণীয় বোধ হবলৈ ধৰিলে। গতিকে, অগত্যা সন্ধ্যাতে শুই

থকাটোক একমাত্ৰ উপায় দেখিলোঁ, আৰু সেই অৰ্থে দিহা লগাই লোৱা হল। কিন্তু শোৱাব আগতে গাৰ্ভজনক লগ ধৰি স্থিতি লোৱা, 'থানা' খোৱা ঠেচন কেতিয়াটক পোৱা যাব, আৰু বথাসময়ত মোক জগোৱাই দিবলৈ অহুৰোধ জ্ঞাপন কৰি থোৱা। বিছনাত শুই পৰিলোঁ কিন্তু চাহাবহঁতৰ কেলুকেৰণিত টোপনি নাহে। পিচে, দুঘণ্টা মানৰ পাচত সিহঁতে বহা ভাগেই কলয়তীয়াবলৈ ধৰিলে; কোঠাটো নিজম পৰিল, মোৰো চিলমিলকৈ এঘুমটি টোপনি আহিল। এনেতে, বাতি দহমান বজাত গাৰ্ভ জনে মোক জাননী দি জগোৱাই দিলেহি থানা ঠেচন পাইছেহি বুলি। বেল খামিল, মই নামি গৈ থানা-কোঠাত সোমালো। দেখিলোঁ, কোঠাটোৰ ইমূৰৰপৰা সিমূৰলৈকে জোৰাই দীঘলীয়াটক পতা মেজৰ দুপাশে দুশাবী সৰু সৰু মাচিয়া আৰু মেজৰ ওপৰত ডেৰকুৰিমান ভকতৰ কাৰণে থানাৰ সজুলি বতনাই খোৱা আছে। মই কোনখিনিচি ঠাই লম ভাবোঁতে কৰ্ণেল গৰ্জন মেমে সৈতে গৈ মোৰ কাষতে থিয় দি মোক কলে, “অ’ আহিছা, আই, বহি বাওঁ, সময় বেচি নাপায়, আধাঘণ্টা মাথোন।” এইবুলিয়েই এহাতে মিচেচ গৰ্জন আৰু ইহাতে মোক বহুৱাই লৈ, গৰ্জনে আমাক খাবলৈ লগাই দি নিজেও খাবলৈ ধৰিলে। এনেতে, গিৰগিৰকৈ সৈনিক চাহাবদল সোমাই দুয়ো পাশৰ আসন পুৰাই পেলালেগৈ। আমাৰে সৈতে মুখামুখিকৈ মেজৰ সিকালে এজন পৰামুৰা বুঢ়াচাহাব বহিছিল। তেওঁৰ কেচা টোপনিৰ জাল তেতিয়াও মৰা নাছিল, চকু মেলাতৰাকৈ থানা খাই থাকি প্ৰথম ডিচ আধাখোৱা হওঁতেই কাটা চামুচ খোৱাত বিজুতি হোৱা হেতুকে পিচফালৰপৰা থানচামাই ডিচ্ উঠাই লগেহি; এনেতে চাহাবে খকমকৈ ডিচখন ঠাপ মাৰি ৰাখিবলৈ ধৰোঁতেই সি থেলেলেংকৈ উফৰি মাটিত পৰিল আন আটাইবিলাকৰ পৰা হাঁহি-গিৰ্জনি উঠিল। তাৰ পাচত, আৰু এটা ডিচ্ আহিল। ‘বোষ্টৰ’; বুঢ়া চাহাবে কাটি কাটি হুই তিনি খন মান ‘প্লাইচ্’ পকটীয়াই চোবাই গিলি আৰু এক প্লাইচ্ কাটাৰে সৈতে মুখলৈ নিওঁতে এবাৰ ছুৰাকৈ তিনিবাৰ সৰি সৰি পৰিল; বুঢ়া চাহাবটিয়ে সেইটো এটা অমললৰ চিন বুলি ভাবি তাৰে থানা তাতে এৰি বেজাৰ মনেৰে উঠি গুচি গ’ল! দেখি মোৰ অন্তৰত বৰকৈ বেথা লাগিল। মিচেচ গৰ্জনেও তথা লাগি চাই আছিল। এনেতে বেলৰ উকি বাজি উঠিল, আমি আটাইবিলাকে লৰালৰিকৈ বেলত উঠি নিজ নিজ ঠাই ললোঁগৈহক। এইবাৰ লগৰীয়া চাহাবহঁতে সৰহপৰলৈ গোলমাল নকৰি ইটোৰ গাত সিটোকে ঢলি ঢলি পৰিলে; যয়ো নিৰলে বিচনাত পৰি মনে মনে বহুপৰ সেই বুঢ়া চাহাবটিলৈ পুতৌভাৱে ভাবি থাকোঁতেই টোপনি গলো।

পিচদিনা পুৱা ১০ মান বজাত কলিকতাৰ শিয়ালদহ ঠেচনত নামিলোঁগৈ। কৰ্ণেল গৰ্জন মেমে সৈতে গাড়ীত উঠি কোনোবা ফালে চৰ্কাৰী ঘৰত থাকিবলৈ গলগৈ। মই তাতে ইফাল সিকালকৈ আছোঁ, এনেতে মোক আগবঢ়াই নিবলৈ অহা আমাৰ পুৰণি চিনাকী বন্ধু গোলাঘাটৰ দাস কোম্পানীৰ গৰাকী ৮কালীবাৰু পুতেকৰে সৈতে (তেওঁৰ আচল নাম পাহৰিছোঁ, উপলুঙা নাম হ’ল) দেখা-দেখি হল। তেওঁ এখন ঘোৰা-গাড়ীৰে মোৰ মাল-বস্ত্ৰৰে সৈতে মোক তুলি লৈ সিবিলাকৰ নিজা ঘৰ পোৱালেগৈ। সেই ঘৰতে আগবাৰত

মণ্টেণ্ড ডেপুটেচনলৈ বাওঁতে ৮ৰায়বাহাদুৰ ঘনশ্যাম বৰুৱাৰে সৈতে আমি আলহী আছিলোঁ। সিবিলাকৰ শুভ্ৰবাত পৰিভূষ্ট হৈ ছুঘটামান জিৰালোঁ। পাচত আবেলি ৰাইটাৰ্চ বিল্ডিঙলৈ গৈ চাউথবৰো কমিটীৰ বৈঠকৰ অফিচত সন্দেশ লৈ জানিব পাৰিলোঁ, অসমৰ প্ৰতিনিধিৰ সাক্ষ্য দুদিনৰ পাচতহে লোৱা হ'ব; গতিকে সেই দুদিন এনেই বহি থাকিবলগীয়া হ'ল, আৰু সেই অৱসৰতে মোৰ সাক্ষ্যৰ সমলানি ভালকৈ জুকিয়াই লোঁ।

নিৰ্ধাৰিত দিনা আমি অফিচিয়েল আৰু নন-অফিচিয়েল সাক্ষ্যকাৰ সকলোটি কমিটীৰ বৈঠক ঘৰত ১২ বজাত উপস্থিত হলোঁগৈ। ষথাসময়ৰ ভিতৰত চীফ কমিচনাৰ, চীফ চেক্ৰেটাৰী আৰু কমিচনাৰ দুজনৰ সাক্ষ্য লোৱা হৈ গ'ল। তাৰ পাচত মেক্‌চুইনি চাহাবৰ উপস্থিতি অলপ পলম হোৱাত, নন-অফিচিয়েলৰ পৰা পোনপ্ৰথমে মোৰ ওপৰতে ডাক পৰিল। মই ষথাসংকাৰেৰে কমিটীৰ কোঠাত সোমাই দেখিলোঁগৈ, মাজতে এটীয়া খুৰা লগোৱা এখন মাচিয়া, তাৰ দুফালে দুশাৰী অফিচিয়েল আৰু নন-অফিচিয়েল মেম্বৰ আৰু সমুখত প্ৰেচিডেণ্ট লৰ্ড চাউথবৰো আসনত বহি আছে। সন্দেশ পাই মই মাজৰ মাচিয়াখনতে বহিলোঁ। মাচিয়াখন বহোতা জনৰ গা-ঘূৰণিৰ লগে লগে আপুনি ঘূৰি যায়। বাওঁহাতে অফিচিয়েলৰ শাৰীত কৰ্ণেল গৰ্ডন, পাতি লোৱা চৰ্কাৰীৰ তৰফৰ মেম্বৰ ৰায়বাহাদুৰ ঘনশ্যাম বৰুৱা আৰু পুৰণি লগৰীয়া কাউন্সিল বন্ধু খানবাহাদুৰ আবুল মজিদ চাহাব, আৰু সোঁহাতে নন-অফিচিয়েলৰ মাজত “বিপন কলেজ”ৰ গৰাকী মোৰ কলেজ শিক্ষা গুৰুদেৱ মিঃ (পাচত চাৰ) হুৰেক্সনাথ বানাজীক দেখা পাই মোৰ মনত আনন্দ আৰু উৎসাহ লাগিল। তাৰ পাচত মোৰ সাক্ষ্য লবলৈ আৰম্ভ কৰা হৈছে, এনেতে এখন আকাশীধান বা এৰোপ্লেন ৰাইটাৰ্চ বিল্ডিঙৰ ওপৰত উৰি উৰি ঘূৰি ফুৰিছেহি; শুনা মাত্ৰকে কমিটীৰ মেম্বৰ সকলোটি গিৰগিৰকৈ উঠি আহি কোনো চান্দৰ ওপৰলৈ উঠিল, কোনো বাহিৰলৈ ওলাই আহিল। লৰ্ড প্ৰেচিডেণ্টৰ সন্দেশ পাই ময়ো সিবিলাকৰ পিচ লাগিলোঁ। সেয়ে মোৰ পোনপ্ৰথম এৰোপ্লেন দেখা। কলিকতালৈ এৰোপ্লেন অহাও সেয়ে পোনপ্ৰথম। পাঁচমিনিটমানৰ পাচত এৰোপ্লেন ‘গড়মাঠ’ ময়দানৰ মুখে উৰি গুচি ব'ল। আধাঘণ্টামানৰ পাচত কমিটী আকৌ বহিল। মোৰ সাক্ষ্য লোৱা আকৌ আৰম্ভ হ'ল। এজন এজনকৈ মেম্বৰসকলে মোক আহোমৰ পূৰ্ব-প্ৰতিপত্তি আৰু উপস্থিত অৱস্থাৰ বিষয়ে প্ৰশ্ন কৰে, মই ষথায়থ উত্তৰ দিওঁ। লৰ্ড প্ৰেচিডেণ্টে টোকা ধৰি ধয়। সেই অহুৰুমে ভালমান প্ৰশ্নোত্তৰ হৈ যোৱাৰ পাচত, মই মোৰ লিখিত বিবৃতিৰ নথি এটা প্ৰেচিডেণ্টৰ আগত সলহুমে দাখিল কৰিলোঁ, তেখেতে নথিটোৰ পাত-চেৰেক লুটিয়াই চাই মোক হুখিলে, সেই নথিৰ ওপৰকি কপি (spare copy) আৰু কেইটা-মান আছেনে বুলি। মই উত্তৰ দিলোঁ, বোলোঁ, হাতত সম্প্ৰতি সেই একেটাইহে, লাগিলে ষথাসময়ৰ ভিতৰত যিমান কপি লাগে শোধাব পৰা হ'ব। তত্ক্ষণাত প্ৰেচিডেণ্টে কলে যে তেনেহলেও দাখিল কৰাটোৰ সমান বাহুল্যকৈ নথি ভাঙৰ নকৰি, চমু বিবৃতিৰে সৈতে সৰু সৰুকৈ নথি হুগুত কৰাহে বাঞ্ছনীয়। মই মাতি হলোঁ। কিন্তু সৰু নথি সেইদিনাই বা অনতি-পলমে পিচদিনা ডাকত দিব লাগিব। কিয়নো, কমিটী কলিকতাত মাথোন আৰু দুদিনহে

ধাৰিব। সিমানতে মোৰ সাক্ষ্যৰ সময়খিনি পৰিল। মই আশন এৰি উঠি আহিবৰ সময়ত মোলৈ ৰংমনেৰে চাই চাৰ হুবেজনাথ বানার্জীয়ে এইবুলি একেধাৰ সমিধান দিলে, “Well, what we have gathered from your deposition we fully realised your objects.” তাৰ পাচত ওলাই আহিবৰ বেলিকা কৰ্ণেল গৰ্ভনে হাঁহি হাঁহি এইবুলি শলাগি থলে, “Did I not foresee that you would be more explicit than any one else ?”

মই তেতিয়াই উলটি আলহী বহালৈ নাহিলোঁ। বাজে বাজে সেই একেটা ষ্টীটৰ মূৰতে এখন ইউৰোপীয়ান টাইপ-ৰাইটাৰ কোম্পানীৰ ডানৰ দোকানত সোমাই তাৰ মেনেজাৰ চাহাবজনক মোৰ উদ্দেশ্য বিবৰি কলোঁ। তেওঁ মোৰ হাতৰপৰা সেই ৪০ ছকুৰি পিঠীয়া নথিটো হাতত লৈ চাই হুখিলে, তাৰ কিমানলৈ আয়তন চমুৱাব লাগিব ? মই অত্যধিক ১০ পিঠি বুলি কোৱাত তেওঁ অসম্ভৱ ভাৱৰ মূৰ জোকাৰণিৰে নথিটো মোৰ হাতলৈ ওলোটাই দিলে। তাৰ পাচত মোক হতাশ হোৱা যেন দেখি, তেওঁ এটা নীৰৱা অকলশৰীয়া কোঠালৈ নি মোক বহিবলৈ দি, এইবুলি কৈ ওলাই গল “Docket your file as fast as you can. Please note that our office will be closed at about 5-30 P.M.” মই পাৰ্শ্বমানে সোনকালকৈ চমুৱাবলৈ লাগি গলো। ডেৰঘণ্টামান হল সামৰিবগৈ পৰা নাই। এনেতে মেনেজাৰ চাহাব আকৌ মোৰ কাষ চাপিলগৈ। সেই ডেকা চাহাবজন বৰ তীক্ষ্ণ বুদ্ধিৰ লোক। তেওঁ কাষতে বহি মোক docket কৰাত সহায় কৰিবলৈ ধৰিলে। তাৰেপৰা আধাঘণ্টামানৰ পাচত চমুৱনি সম্পূৰ্ণ হৈ উঠাত মেনেজাৰে টাইপ ৰাইটাৰৰ কোঠালৈ নি কেইবাজনো টাইপিষ্টক লগাই দি এঘণ্টাৰ ভিতৰত ১২ খন মান উলিয়াই দিবলৈ হুকুম দিলে। তাৰ পাচত মোক অতিশয় ক্লান্ত হোৱা দেখি, মেনেজাৰ চাহাবে তেওঁৰ টিফিন কমলৈ মাতি নি চাহ-জলপানেৰে শুক্ৰা কৰিলগৈ; সেই শুক্ৰা জীৱনত পাহৰিব নোৱাৰোঁ,—সি চাহ পান নহয়, অমৃত পান যেন লাগিছিল। তেতিয়া ছয় বাজি গ’ল, দুয়ো আকৌ টাইপ কোঠালৈ গৈ দেখোঁ যে তেতিয়ালৈকে আধাও হৈ উঠা নাই। গতিকে বিষম জানি মেনেজাৰে নিজেও সহায় কৰিবলৈ ধৰাত এঘণ্টামানৰ পাচত খনে ১২ পৃষ্ঠাকৈ ১২ খনমান সৰু নথি যুগুত হৈ উঠিল। তাৰ পাচত তাতে তেতিয়াই মেনেজাৰ চাহাবৰ সহায়ত, সৰু নথি ১২ টা ভৰল লেকাকাত ভৰাই ‘চাউথবৰো কমিটীৰ চেক্ৰেটৰী’ৰ নামে জেনেৰেল পোষ্টাফিচৰ চিঠি দিয়া বাকচত ভৰাই দি, বাতি ৮ বজাত ট্ৰাম গাড়ীত উঠি আলহী বহালৈ উলটি আহিলোঁ।

অসম এচোচিয়েচনৰ পঞ্চদশ আৰু “অসম সাহিত্যিক সন্মিলনী”ৰ দ্বিতীয় বৈঠক।— চাউথবৰো কমিটীত মোৰ সাক্ষ্য লোৱা দিনাৰেপৰা তিনিদিনৰ পাচত শুভালপাৰত অসম এচোচিয়েচনৰ পঞ্চদশ আৰু অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ ২য় বৈঠকৰ দিন ধাৰ্য হৈছিল। গতিকে, মই অনতিপলমে কলিকতাৰপৰা ওলটা বাজা কৰাটো অপৰিহাৰ্য হোৱাত সাক্ষ্য সমাপনৰ পিচদিনাই আবেলি শিয়ালদহ ষ্টেচনত হাৰ্ভিলিং অসম ডাক ৰেলত উঠিলোহি। ওলটা বাজাত মই অকলশৰীয়া। অসমৰপৰা বোৱা সাক্ষাৎকাৰ এজনকো লগ ধৰিবলৈ

নাপালোঁ। সেই আবেলিৰপৰা অকলশৰে আহি ৰাতি গোলোকগঞ্জ ষ্টেচনত ননমালৈকে কোনো চিনাকী বন্ধুৰ মুখ দেখা পোৱা নাছিলোঁ। গোলোকগঞ্জত শেহবাতি মোক চাকৰটোৱে সৈতে নমাই থৈ বেল ছুঁৱা কাটি আঁতৰি গলগৈ। মই ধীৰে-শান্তে গৈ ষ্টেচনৰ জিৰণিঘৰত সোমাই দেখোঁগৈ যে তাত জিৰণীয়া আলহীৰ নিমিত্তে কোঠা একেটা মাথোন। মাজতে এখন মেজ, তাৰ এপাশে এখন “আৰাম চেয়াৰ” আৰু আন তিনি পাশে তিনিখন মাচিয়া পৰা আছে। তাৰপৰা কেইহাতমান আঁতৰৰ বাৰৰ কাষত এখন লোৰ পালং; তাতে বিছনা পাৰি মূৰে-গাই নিহালী লৈ কোনোবা জিৰণি ভত্ৰলোক এজন শুই আছে। ঘঁট-ঘঁটকৈ নাক বাজনিটলৈ কাণ পাতি শুনি জানিলোঁ, তেওঁৰ ঘোৰ টোপনি। তেওঁৰ তেনেকুৱা স্তম্ভৰ জিৰণি ভগ্নাৰ আশঙ্কাত মই সৰহপৰ খচ্‌খচ্‌ নকৰাকৈ নীৰলে সেই আৰাম চেয়াৰখনত চিট হৈ পৰিলোঁ, কাষতে চাকৰটোৱেও আঁঠুত মূৰ গুজি কলমতীয়াবলৈ ধৰিলে। এনেতে, হঠাৎ আৰু এজন ভত্ৰলোক আহি সোমাই পোনচাতেই “বেচতো নাক ফোপোলা বাছাই আগধৰি আহি ঘঁট-ঘঁটকৈ মোক আহ্বান কৰিব লাগিছে,” এইবুলি লাক মাৰি তেওঁ শুই থকা জনৰ ওপৰত ঘোঁৰা-উঠা দি বহিল। শুই থকা জনে উচাপ খাই উঠি “ও মা, খেল-গো” বুলি চেৱাৰীয়ে সৈতে মাটিটলৈ বাগৰি পৰিল। তাৰপাচত ছয়োৰো মাজত ডবৰা-ডবৰিকৈ কোঢ়াল লাগি উঠিল। আমিও বিচুৰ্তি খাই কাৰলৈ গৈ মিট মিটকৈ জলি থকা চাকৰি পোহৰত দেখোঁ যে, ছয়ো যুদ্ধৰ আবেশে ছুইকো আক্ৰমণ কৰিবলৈ উগ্ৰত হৈছে! পিচে, মোৰ আদেশ মতে মোৰ চাকৰটোৱে চাকৰি শলিতা (অৰ্থাৎ লাটাৰ্ণৰ ফিটা) বঢ়াই দিয়াত ফটকটোৱা পোহৰত দেখোঁ যে ছয়োজন মোৰ পুৰণি চিনাকী মৰমৰ বন্ধু,—শুই-থকা জন তাহানি ব্লিং ডিম্পেনচৰীৰ চাৰ্জত থকা মোৰ বন্ধু—এচিটেট চাৰ্জন, ঘোঁৰা উঠোতাজন মোৰ ছাত্ৰপ্ৰতিম মৰমৰ বন্ধু ধুবুী চাৰ্কোলৰ একটাই ইন্‌সপেক্টৰ; এজন বঙালী, আনজন অসমীয়া। ছয়ো মোৰ মুখলৈ চাই আনন্দ ভৰা কিৰিলি মাৰি উঠি, ‘ই, কি! আপুনি! কৰপৰা? কলৈ?’ এই বুলি মোক গৰা মাৰি ধৰিলে। মই নমতা নোবোলাকৈ থৰ লাগি ৰলোঁ। দিবিলাক দুজনেও চোৱা-চুইকৈ বিস্ময় মানি অৰ্ঠৰ হল! মোৰ চাকৰটোৱেও সেই আচৰিত ধৰণৰ সন্মিলন সপোন নে দিঠকৰ দৃশ্য ঠাৱৰাব নোৱাৰা হৈ ভেৰা লাগি চাই বল। কল্‌কে মানব পাচত মই সেই সমস্তা ভঞ্জন কৰাৰ অৰ্থে ছুইকো ছুপাশে লৈ মেজৰ কাৰলৈ আহি তিনিও তিনিখন মাচিয়াত মুখামুখিকৈ ৰহি জন্ম বিবৃতি কোৱাহুই কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। তাৰ ভিতৰত ঘোঁৰা উঠোতাজনৰ বিবৃতিত একেৰি বহুস্ত আছে, সেয়ে সেই ঘটনাৰ মূল। সেই ৰাতিয়েই হেনো তেওঁৰ লগৰীয়া বন্ধু এজন তাৰ পাচত আহি তাতে তেওঁক লগ ধৰিবৰ কথা আছিল; পিচে তেওঁ পিচ নপৰি আগ ধৰি আহি শুই আছিল বুলি আনন্দৰ বেগত লাক মাৰি শুই থকা জনৰ ওপৰত ঘোঁৰা উঠি ‘তমস্তা’ কৰিবলৈ ধৰিছিল। তেওঁৰ বহল বিবৃতি শুনি আমি আটাইটিৰে হাঁহিত পেটু-নাড়ী ছিগা যেন হল। চাকৰ-চাপৰাটাইতেও কাপোৰেৰে মুখ ঢাকি থল-থলাবলৈ ধৰিলে। তাৰ পাচত তিনিও সজীৱিত সদালাপ কৰি থাকোঁতেই ৰাতি পুহাল।

পুৱা ৮ বজাত ধুবুৰীলৈ যোৱা ৰেল পালেহি। ইন্স্পেক্টৰক তাতে এৰি ডাক্তৰৰে সৈতে আমি ৰেলত উঠিলোহি। আহি থাকোতে ৰেলতে এই স্থিৰ হল যে মই ডাক্তৰৰ বহাতে চুপৰীয়া ভোজন কৰি ২ বজাত গুৱালপাৰলৈ যোৱা জাহাজত উঠিমগৈ। কাৰ্যত সেয়ে হল। আবেলি ৬ মান বজাত জাহাজ গুৱালপাৰ ঘাট চাপিলগৈ। দেখিলো পাৰত জাতীয় পতাকাধাৰী ভলটিয়াৰৰ ফৌজ এটা। সিবিলাক বেছাসেৱাৰ উদ্দেশ্যে সাজু। একে সময়তে উজনিৰপৰা অহা জাহাজো চাপিলগৈ। তাৰ পাচত ডেলিগেটসকল গিৰ-গিৰ কৈ নামি আহিল। ভলটিয়াৰবৰ্গে ফুলী-মুটিয়াৰ দৰে কানত, মূৰত ডেলিগেটসকলৰ টালি-টোপালা-বিছনা-গাঠৰি আদি মাল-বস্ত্ৰ বৈ বৈ নি পাৰৰ বালিত দম কৰিলেগৈ। আমাৰ খন জাহাজত ডেলিগেট তাকৰ; মুঠেই পাঁচজন মানহে। আমাকো সেইদৰেই নমাই নিয়া হল। তাৰ পাচত ভাগে ভাগে বখা বখা আলহী বহালৈ ভলটিয়াৰবৰ্গে পৰম উলাহেৰে মাল কঢ়িয়াবলৈ ধৰিলে। মোৰ টোপোলা-টাপলিও ভলটিয়াৰবৰ্গে তুলি লৈছিল, এনেতে মোৰ বৰজোঁৱাই গোহাঞিদেৱ মুক্তিপৰ মাথুহ পালেগৈ। তাৰ পাচত জী-জোঁৱাইৰ শুক্লবাত ভাগৰ পলুৱাই অলপ জিৰাই-শঁতাই সন্ধ্যাৰপৰা 'পেণ্ডেল' (সডামগুপ) চাবলৈ গলোঁ; আৰু গুৱালপৰীয়া ৰাইজৰ বিপুল আয়োজন দেখি প্লকিত হলোঁ।

পিচদিনা পুৱাৰপৰা সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ ২য় বছৰেকীয়া বৈঠকৰ কাৰ্য আৰম্ভ হল। পুৱা ৭ বজাৰপৰা ১১ বজালৈকে সন্মিলনীৰ বৈঠক আৰু চুপৰীয়া ১২ বজাৰপৰা বাতিলৈকে অসম এচোচিয়েচনৰ বৈঠক একেটা মণ্ডপতে বহিবলৈ স্থিৰ হৈছিল। এই সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ ২য় বৈঠকৰ সভাপতি আছিল যোৰহাটৰ শ্ৰীযুত চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা। শ্ৰীযুত শৰৎচন্দ্ৰ গোহাৰ্মী অসম সাহিত্য সভাৰ সম্পাদক আৰু শ্ৰীযুত দেবেন্দ্ৰ শৰ্মা সহকাৰী সম্পাদক আছিল। মিঃ তৰুণৰাম ফুকন বাৰিষ্টাৰ অসম এচোচিয়েচন বৈঠকৰ সভাপতি আৰু অনবৰেল ৰায়বাহাদুৰ ঘনশ্ৰাম বৰুৱা এচোচিয়েচনৰ সম্পাদক আছিল। অনবৰেল ৰায়বাহাদুৰ ফণিধৰ চলিহা প্ৰমুখ্যে উজনিৰ ভালেমান গণ্য-মান্য লোক এই দুই বৈঠকত বৰ উলাহেৰে যোগ দিছিলগৈ।

মই সেই কেইদিন পুৱাতে উঠি বথাসময়ত বৈঠকৰ মণ্ডপত উপস্থিত হৈছিলোঁগৈ। তেতিয়া পুহমহীয়া জাৰ। পুৱা ১০ বজালৈকে গুৱালপাৰ টাউনখন কুঁৱলীয়ে ছাতি হয়। মই শুই উঠা সততে পলম যদিও সেই কেদিন সোনকালে উঠিবৰ মোৰ আপত্তিলৈ ঠাই নাইকিয়া হৈছিল, ঘাইকৈ এই বাবে যে সেই জাৰত, সেই কুঁৱলী ডাকি নিতৌ এমাইল বাটৰ পৰা বুঢ়া ৰায়বাহাদুৰ ফণিধৰ চলিহা ডাঙৰীয়াই উভতি যোৱাদি গৈ আকৌ সেই বাটেদিয়েই মোক মই থকা বহাৰপৰা সডামগুপলৈ উলিয়াই আনিছিলগৈ। অসম এচোচিয়েচনৰ বৈঠকত যোগ দিবলৈ মোৰ সময় আৰু সুবিধা নহৈছিল, আৰু তাত সহযোগিতা নিদিয়াৰো এটা ডাঙৰ কাৰণ আছিল। সাহিত্যিক-সন্মিলনীৰ বৈঠকৰ শেহৰ দিনা, সাময়িকিৰ আগতে মই অসম সাহিত্য সভাৰ আৰ্থিক অৱস্থা টনকিয়াল কৰা বিষয়ক এটা উদ্দীপক বক্তৃতা দিবলৈ আহুত হৈছিলোঁ। ঈশ্বৰৰ ইচ্ছাত সেই বক্তৃতা শুনি উপস্থিত সমজ্জ্বাসকলৰ এনেদৰে গা উঠিছিল যে তেতিয়ক ভালেমানে লিখিত প্ৰতিশ্ৰুতিৰে আৰু স্থানীয় সমজ্জ্বাসকলে সভাৰ

পুঁজিৰ অৰ্থে পৰম উলাহেৰে নগদ বৰঙণি দান কৰিছিল। সভাস্থলতে নগদ ছশ (৬০০) টকা উঠিছিল। সেয়ে সাহিত্য-সভাৰ পুঁজিৰ লক্ষ্মী।

অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ সামৰণিত আগৰ কাৰ্যকাৰক আৰু বিষয়ববীয়া সভ্যসকলৰ সালসলনি ঘটে। সেই আলমতে অহা বছৰৰ কাৰণে, অসম সাহিত্য সভাৰ ঘাই সম্পাদকৰ বিষয়-বাব মোৰ গাত দি, কাৰ্ধনিৰ্বাহক সভাখন তেজপুৰত পাতিবলৈ স্থিৰ হয়। সেইবাবে উপস্থিত সমজুঁৱাসকলে হেচি ধবাত অগত্যা সেই বাব বলে নোৱাৰা সন্মুখ কান পাতি লব লগাত পৰিলোঁ।

বিদায়ৰ দিনা গুৱালপাৰ ঘাটতে উজনিয়া ডেলিগেটবৰ্গক গুৱালপৰীয়া ৰাইজৰ তৰফে এটি বালিভোজ দিয়া হৈছিল। সেই ভোজত পকা-মুৰীয়া চলিহা ডাঙৰীয়া বিশেষকৈ জিলিকিছিল। পিচে, আবেলি ভোজ সমাপন হোৱাৰ পাচতো সেইদিনা ভাটীৰপৰা আহিবলগীয়া জাহাজ নাপালেহি। গতিকে, ৰাতিটো ডেলিগেটসকলে বোটতে বন্ধিবলগীয়া হয়। পিচদিনা পুৱা ৮ মান বজাত জাহাজ পালেহি। স্নেচ্ছাসেৱক বা ভলণ্টিয়াবৰ্গে টালি-টোপোলা হাতে-কানে-পিঠিয়ে বৈ নি ডেলিগেটসকলক যথা যথা ঠাইত স্থবিধাকৈ থলেগৈ। কিন্তু, বিদায় দি উলটি নামিবৰ সময়ত সিবিলাকৰ অন্তৰৰ বিষাদ ভাব মুখত বিৰিঙ্গি উঠা দৃশ্যটি দেখি আমাৰো অন্তৰ বিনৰি গৈছিল। সদৌশেহত, পাটি পাটিকৈ বালিত দমাই ধোৱা স্মৃতিৰাৰ দলিৰে সৈতে জাহাজৰ মজিয়া ওপচাই শেষ বিদায় দিয়াৰ পাচত, উকি মাৰি জাহাজ বালি ঘাটৰপৰা এৰাই আহিল; গুৱালপৰীয়া বন্ধুবৰ্গে ঠৰ লাগি চাই থাকিল,—চাওঁতে চাওঁতে আমিও চকুৰ আঁতৰ হলোঁহঁক।

একচত্বৰিংশ সৰ্গ

সাংঘাতিক টান নৰিয়া

ইং ১৯১৮ চনৰ ২৮ ডিচেম্বৰ তাৰিখে গুৱালপাৰত বহা 'অসম সাহিত্য সভা'ৰ ঘাই সম্পাদকৰ বিষয়-বাব মূৰপাতি লৈ আহি, তেজপুৰত এখন কাৰ্যনিৰ্বাহক সভা গঠিত কৰি লৈ, সাহিত্য সভাৰ সদৌ লাগতিয়াল আলোচনা আৰু কাৰ্য সম্পাদনত একাণপতীয়া হৈ লাগিলোঁ। কিন্তু এই কাৰ্যভাৰ মোৰ মূৰত বোজাৰ উপৰি বোজা ঘেন হ'ল। কিয়নো, সেই সময়ত সাহিত্যিক, সামাজিক, ৰাজনীতিক বিবিধ বিষয়ক চৰ্চাত মগ্ন আছিলোঁ; তাৰ ওপৰৰি আন বিষয়ত মনোযোগ দিবলৈ মোৰ আহৰি নাছিল। তথাপি, কৰ্তব্যই সীমা নামানে, 'ভৰাৰ উপৰি ভৰা, মহাপ্ৰভু বন্ধা কৰা'—এই মন্ত্ৰ জপ কৰি মৰি-মুজি কৰ্তব্য চম্ভালনত প্ৰাণটাকি লাগি গ'লোঁ। এইভাবে বছৰটোৰ চাৰি ভাগৰ তিনি ভাগ পাৰ কৰিলোঁ, এনেতে চেপ্তেম্বৰ মাহৰ বিত্তীয় পক্ষত মই বন্ধ টান নৰিয়াত পৰিলোঁ; একটা সাৰিপাতিক জৰে একেবাহে সাতদিন সাতৰাতি অলপো শাম নকটাকৈ নেবানেপেৰাকৈ মোক মৰামুছা অৱস্থাত পেলালে। গতিকে বিষম আনি ঘোৱা-খোৱা অৱস্থাত মোক চাবলৈ টাউনৰ সৰু বৰ লোকজনৰ সমাগম হবলৈ ধৰিলে। কিন্তু সিমানতে ভগৱন্তে কৃপা কৰিলে; দহ দিনমানবপৰা অলপ মূৰ দাঙিব পৰা হ'লোঁ, কিন্তু তেতিয়াও শয্যা এৰিব পৰা শক্তি পোৱা নাই।

অসম ছাত্ৰ সন্মিলনীৰ ওয় বহুবেকীয়া বৈঠক

এনেতে, এদিন আবেলি মোক চাবলৈ অহা জনদিয়েক সাহিত্য সভাৰ সদস্য বন্ধু মোৰ কাষত বহি থাকোতেই অসম ছাত্ৰ সন্মিলনীৰ হৈ যি: শুকণৰাম ফুকন বাৰিষ্টাৰবপৰা টেলিগ্ৰাম আহি পৰিল, মোক বোলে অসম ছাত্ৰ সন্মিলনীৰ ডিফ্ৰগড়ত ইং ১৯১৮ চনৰ ১৯ অক্টোবৰ তাৰিখে বহিবলগীয়া আগন্তুক তৃতীয় বহুবেকীয়া বৈঠকৰ সভাপতি মনোনীত কৰা হৈছে; তাৰ নিমিত্তে নিতান্তই সাজু হ'ব লাগে; নহলে নিকপায়; ছাত্ৰবৰ্গৰ বিনীত অম্লবোধ! প্ৰস্তাৱটো পঢ়ি চাওঁতেই অসম্ভৱ ভাবি আক্ষেপৰ ভজিয়াৰে উপস্থিত বন্ধুকেজনৰ এজনৰ হাতলৈ টেলিগ্ৰামটো পাৰ কৰিলোঁ। সিবিলাক কেওজনে বেৰি ধৰি পঢ়ি চাই তবধ মানিলে। কাঁহ পৰি জীণ্-ঘোৱাৰ দৰে ক্ষন্তেক নিজম পৰিল। সিবিলাকক নিমাত হোৱা দেখি মই মাত লগালোঁ, বোলোঁ, এতিয়া কেনেকৈ কি কৰা যায়? সিবিলাকে একেদৰে উত্তৰ দিলে, "আমিনো কি দিহা দিম! আপোনাৰ নিজ শক্তি আৰু বিবেচনাৰ ওপৰতহে এনে গুৰুতৰ বিষয় ঘাইকৈ নিৰ্ভৰ কৰে।" মই আকৌ এই বুলি মোৰ মনোভাব ফুটাই ক'লোঁ যে, মাজতে পোন্ধৰ দিন মাথোন আছে, ইয়াৰ ভিতৰত মই গা টঙাই উঠিবগৈও পাবোঁ, কিন্তু সভাপতিৰ অভিভাষণ এই অলপ সময়ৰ ভিতৰত এনে অৱস্থাত কেনেকৈ শৃণুত কৰি উঠিম! মৌখিক সন্ভাষণ হোৱা হলেও এবাৰলৈ আগবাঢ়িব পৰা গ'লহেঁতেন। সিবিলাকে শুনি সহানুভূতি

সহকাৰে এই মত প্ৰকাশ কৰিলে যে লিখিত নহলে অগত্যা মৌখিকেই হ'ব লাগিব, নহলে উপায় নাই। তাৰ পিচত আৰু ভালেখিনি বাতিলৈকে আটাইটিয়ে চিন্তা-আলোচনা কৰি উঠি, সেই মৰ্মেই পিচদিনা যি: কুকনৰ টেলিগ্ৰাফিক অহুৰোধৰ সমিধান টেলিগ্ৰাফেৰে জনাবলৈ স্থিৰ কৰা হ'ল।

অসম ছাত্ৰ সন্মিলনীৰ ডিব্ৰুগড় বৈঠকত সভাপতিৰ বাব লোৱাটোৱেই স্থিৰ হ'ল। গতিকে, তাৰ দায়িত্বই মোৰ চিন্তালোচনাৰ বাই চাই অধিকাৰ কৰিলে। নৰিয়াৰ জিৰণি পাটিত পৰি পৰি সংকল্পিত মৌখিক অভিভাষণৰ বিষয়ে ভাবিবলৈ ধৰিলোঁ। বেজ-জানীয়ে মোক জিৰণি লবলৈ টানি ডাঠি আদেশ-উপদেশ দিছিল। সেই অৰ্থে মই নিবলে, নিবৰে অকলশৰীয়াই খাৰিবলগীয়া হৈছিল। কিন্তু হুবুজীলোঁ, এতিয়াও বুজা নাই, হাতে কামে নলগাকৈ কথা-বতৰা নপতাকৈ নিজানত অকলশৰীয়া হৈ থাকিলেই জিৰণি লোৱা হয় নেকি! সেই অৱস্থাই ছেগ ধৰি চিন্তালোচনাই হেচিহে ধৰেহিচোন, জিৰাবলৈ অকণো আহৰি নাপাওঁ। যি হওক, সেই সময়ত সেই অৱস্থাই মোক জিৰণিৰ সৰু নিদি মোৰ জিৰণি ভগ্ন কৰাত আনপক্ষে মোক একেৰি উপকাৰ কৰাহে হৈছিল; সেই আলমতে মই মোৰ সেই কল্পিত মৌখিক অভিভাষণ গোটেইটোৰ আঁচনি এখন মনতে আঁচি লালোঁ। তাৰ পিছত তাক মনতে জুকি-য়াই লৈ তাৰ অগা-পিছা ছেদবোৰ শৃঙ্খলাকৈ গাঁথি থলোঁ। ছাত্ৰ সন্মিলনীৰ আগন্তুক বৈঠকলৈ আৰু পাঁচদিনমান মাখোন আছে, এনেতে মোৰ মনে পতা অভিভাষণটো এবাৰ মনতে গাই চালোঁ। দেখিলোঁ, মই মনতে আঁচি লোৱা অভিভাষণৰ কথাবোৰ মাজে মাজে ওলট পালট আৰু ঠায়ে ঠায়ে আঁচনিৰ আঁটছিগি পাহৰণিৰ আঁৰত লুকাৰা যেন পাওঁ। সেই কাৰণে, মনতে আঁকা আঁচনিখন লিপিবদ্ধ কৰি লোৱাটো বাঞ্ছনীয় বোধ কৰিলোঁ। পিছে, আঁচনিৰ ছেদবোৰ সাংকেতিকভাৱে দুই-চাৰি আঘাৰ কথাৰে বান্ধিবলৈ চাওঁতে সি শেহান্তত এটা সংক্লিপ্ত বক্তৃতাৰ টোকা হৈ উঠিল। তাৰ পিচত, তাকে বহুলাই লিখি আগবাবলৈ চাওঁতে সি এটা সৰু-সুৰা অভিভাষণ আকাৰত পৰিণত হ'ল। তাৰ পিচত তাক সেইভাগেই সন্মিলনী সম্পৰ্কীয় কাকত-পত্ৰৰ টোপোলাত ভৰাই থোৱা হ'ল, নকল কৰিবলৈ সময় নহ'ল।

ডিব্ৰু ষাট্ৰালৈ আৰু তিনিদিনমান আছে; ভাবিলোঁ, গাৰ দুৰ্বল অৱস্থাত ৰেলগাড়ীৰ থেকেছনি সহিবলৈ টান হ'ব কাৰণে, তেজপুৰ ঘাটৰপৰা একেবাৰেই জাহাজেৰেই গৈ ডিব্ৰু ঘাটত নামিম। এনেতে, মোৰ প্ৰিয়ছাত্ৰ শ্ৰীমান (এতিয়া স্বৰ্গীয়) চন্দ্ৰনাথ শৰ্মাদেৱৰপৰা পত্ৰ পালোঁ, বোলে মোক লগতে লৈ যাবলৈ বুলি তেওঁ আৰু মোৰ অগ্ৰতম ছাত্ৰপ্ৰতিম মৰমৰ বান্ধৱ শ্ৰীমান সূৰ্যকুমাৰ ভূঞাদেৱ (এতিয়া বায়বাহাদুৰ ডক্টৰ পি. এইচ. ডি) ছাত্ৰ সন্মিলনীৰ সম্পাদক আৰু অপৰাপৰ ডেলিগেট ছাত্ৰবৰ্গ সমন্বিতে গুৱাহাটীতে মোলৈ অপেক্ষা কৰি থাকিব; মই মাখোন সন্মিলনী বৈঠকৰ দুদিনমানৰ আগতে গুৱাহাটী পাবগৈ লাগে। সেই অহুসাৰেই প্ৰস্তাৱ কাৰ্যত পৰিণত হ'ল।

গুৱাহাটী পাই বাতিলটো ৰাজবাবীতে জিৰণি লালোঁ। পিচদিনা পুৱা শ্ৰীমান শৰ্মাদেৱ আৰু শ্ৰীমান ভূঞাদেৱ প্ৰমুখ্যে ডেলিগেট ছাত্ৰবৰ্গেৰে সৈতে মহানন্দ ৰেলগাড়ীত উঠিলো-

গেইক। বেলগাড়ী উজনিঘূৰা হৈ চলিবলৈ ধৰিলে। মোৰ গা বেয়া কাৰণে, দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ লোৱাৰ বাৰ্ধ এখনত নিৰলানৈক মোৰ নিমিত্তে শয্যা পতা হৈছিল। সেই কোঠালীত মই অকল, মাথোন লগৰীয়া সহযাত্ৰী ডেলিগেট ছাত্ৰবৰ্গৰ দুই-চাৰিজনে প্ৰতি ষ্টেশ্বনত বেল খন্তেকলৈ বৰ্ততে একো একোবাৰ ভূমুকি মাৰি মোক চাই গৈছিলহি। ইতিমধ্যত সভাপতিৰ অভিভাষণৰ বিষয়ে সিবিলাকৰ ভিতৰত কোৱা-মেলা চলিবলৈ ধৰিলে, মই আগতে দিয়া সঙ্কেত মতে অভিভাষণ মৌখিক হ'ব বুলিয়েই সিবিলাকৰ ধাৰণা আছিল। পিছে, শ্ৰীমান শৰ্মাদেৱে এটা ছেগত মোৰ ওচৰলৈ আহি সন্তোষ লৈ জানি গ'লহি যে, লিখিত অভিভাষণ মই লগত নিহেঁ। তাৰ পিচৰ ষ্টেশ্বনত তেওঁ আমাৰ যাত্ৰীবৰ্গৰ অহুৰোধ অহুগৰি মোৰপৰা অভিভাষণ লৈ খুজি নি, মুখিয়াল জনমিয়েকৰে সৈতে পঢ়ি চাবলৈ ধৰিলে। আবেলি পৰত, শ্ৰীমান শৰ্মাদেৱৰ জৰিয়তেই মোক সিবিলাকৰ মন্তব্য জনালে অভিভাষণটি সুন্দৰ আৰু সময়োপযোগী হৈছে বুলি। মন্তব্য শুনি ৰং পালোঁ আৰু মনে মনে উলাহিত হ'লোঁ। অকল-শৰে চিন্তালগৰীয়া হৈ গৈ থাকোঁতেই বাতি হ'লহি। মই যথাততকৈ অলপ স্নাহাৰ কৰি শুই পৰিলোঁ। ভাতঘুমটি ভালকৈয়ে আহিছিল। পিছে, মাজনিশা এটা ষ্টেশ্বনত কোনোবা এজন অফিচাৰ যাত্ৰী উঠি মই থকা কোঠালীতে ঠাই ল'লেহি। অপৰখন 'লোৱাৰ দ্বাৰ্থ'ত মোৰ মাল-বস্ত্ৰবোৰ থকা বাবে তেওঁ তাৰ ওপৰৰ শিকলি লগোৱা 'বাৰ্থ'খনত তেওঁৰ বিছনা পাৰি লৈ শুবলৈ ল'লে। কিন্তু বিছনাত পৰি তেওঁ কাঁহি কাঁহি লাল্‌কাল্‌ হবলৈ ধৰিলে, ময়ো বৰ অশান্তি বোধ কৰিলোঁ। শেহত তেওঁ ওপৰ চাঙৰপৰা নামি, মোৰ মাল-বস্ত্ৰবোৰ তাত তুলি থৈ তলৰ 'বাৰ্থ'ত শয্যা পাতি লৈ শুই পৰিল। তেওঁৰ টোপনি অহাত, ময়ো পূৰ্বতী নিশাৰ ঘুমটি শান্তিৰে উপভোগ কৰিলোঁ।

পিচদিনা পুৱা আমাক তিনচুকীয়া ষ্টেশ্বনত নমাই দি বেলগাড়ী তাতে ডালেমান পৰ থামিল। ইতিমধ্যত, সেই বাতি কঁহা যাত্ৰীজনৰে সৈতে মোৰ কাষলৈ আহি, শ্ৰীমান ভূঞা বোপাদেৱে মোক চাহ খুৱাবলৈ বুলি তিনচুকীয়া চৰ্কাৰী জিৰণি বঙালৈ লগলগাই লৈ গ'ল। তাতে তিনিও বহি চাহ খাবলৈ ধৰোঁতেহে চিনাকি পালোঁ, সেই মাজনিশাৰ সহযাত্ৰীজন আন নহয়, তেওঁ শ্ৰীমান হৰিপ্ৰসাদ বৰুৱা, বি, ই, ইঞ্জিনিয়াৰ। চিনাকি হৈ বৰ ৰং পালোঁ। তাৰ পিচত তেওঁৰ যত্নতে তাতে গা দুই দুপৰীয়া ভোজন কৰি উঠি, তেওঁক তাতে এৰি, আমি ডিব্ৰুগৈ যোৱা বেলগাড়ীত উঠিলোঁহি। তাৰ পাছত আহি আহি আবেলি বেলিকা ডিব্ৰুগড় ষ্টেশ্বনত নামিলোঁহিহঁক। নমা মাজকে অভ্যর্থনা সমিতিৰ দ্বাৰাই নিয়োজিত ৰেছাৰ্চাৰেজক লৈ, ডেলিগেট যাত্ৰীসকলক যথা যথা ঠাইলৈ লৈ গ'ল; আৰু সভাপতিক আদৰি নিবলৈ সজাই ধোৱা ঘোঁৰাগাড়ীত মোক শ্ৰীমান স্বৰ্ণকুমাৰ ভূঞাদেৱ আৰু শ্ৰীমান চন্দ্ৰনাথ শৰ্মাদেৱৰে সৈতে তুলি লৈ, আগত বেণ্ড বজাই আৰু পিচত জাতীয় গীত গাই টাউনৰ কেইবাটাও বাটেদি ঘূৰাই পৰাই নি ডাকবঙলাত থলৈগৈ; ভূঞাদেৱ আৰু শৰ্মাদেৱ ক্ৰমে ৰায়চাহাব (পাছত ৰায় বাহাদুৰ) আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালা আৰু ৰায়বাহাদুৰ পৰশুৰাম খাউণ্ড ডাঙৰীয়াদেৱ ঘৰত আলহী হলগৈ। তাৰ পাছত, মই চাহ-জলপানেৰে অভ্যর্থনা সমিতিৰ শুভ্ৰা সন্তোষ

কৰি উঠোতেই ভিন্ ভিন্ ঠাইৰ ডেলিগেট ছাজবৰ্গ আৰু স্থানীয় ছাজবৃন্দ ডাকবঙলাৰ টোল ভৰি পৰিলগৈ। মই থকা ডাঙৰ খোঁটালীটোত মোক চাবলৈ চপা ছাজবৃন্দক ঠায়ে নথৰা দেখি আৰু বাহিৰে ভিতৰে বাকীবিলাকৰ হেন্সোলনিলৈ মন কৰি, মই গা দেখা দিবৰ কাৰণে বাহিৰলৈ ওলাই সিবিলাকৰ মাজত থিয় দিলোঁগৈ। তাৰ পাছত ছাজবৃন্দৰ মাজে মাজে ঘূৰিপৰি পাৰ্থমানে প্ৰত্যেকৰ গাত সাদৰৰ হাত ফুৰাই দুই-চাৰি আৰাৰ কথা পাতি বিমল স্ব্থ অল্পভৱ কৰিলোঁ; আৰু ছাজবৃন্দৰ মোৰ প্ৰতি আদৰ-সাদৰ, মৰম-চেনেহ, শ্ৰদ্ধা-ভক্তি প্ৰদৰ্শনত বিমোহিত হলোঁ। বাতি দহমান বজালৈকে ছাজবৃন্দৰ লগত মিলন স্ব্থ উপভোগ কৰি, সিবিলাকক সাদৰে বিদায় দি লৈ, যতনাই ধোৱা আহাৰ ভোজন কৰি উঠি শয্যাতে পৰি বাতিৰ শেহছোৱা টোপনিৰ কোলাত লাল্‌কাল্ দিলোঁ।

ভাৰিছিলোঁ পিচদিনা, অৰ্থাৎ সন্মিলনী বৈঠকৰ আগদিনা পুৱাৰপৰা জিৰাই শঁতাই সন্মিলনীৰ নিৰ্ধাৰিত কাৰ্যতালিকা বিষয়ক চিন্তালোচনাত ধৰিম আৰু সেই ছেগতে লৰালৰিৰ বেগত লিখি লোৱা অভিভাষণখনো আকৌ এবাৰ লুটিয়াই চাই লম। কিন্তু সি কাৰ্যত নকলিয়ালে; উপজি পুৱাতে, মই শোৱাপাটী নৌ এৰোঁতেই, মোক দেখা দিবলৈ মোৰ বৃদ্ধ বন্ধু ৰায়বাহাদুৰ পৰশুৰাম খাউণ্ড ডাঙৰীয়া গৈ উপস্থিত! তেখেতে, মোৰ শয্যাৰ কাষতে পাৰি ধোৱা মাচিয়া এখনত থস্তেকমান বহিকুশল-মদলৰ হুঁটামান কথা পাতি মোক প্ৰাতঃ-কৃত্যৰ স্তুতি দিয়াৰ অভিপ্ৰায়ে সাম্প্ৰতিকভাৱে বিদায় ললে। তাৰ পাছত, চাহ খাই উঠোতেই মোৰ পুৰণি বন্ধু “টাইমচ্ অফ্ অসম” কাকতৰ সম্পাদক ৰাধানাথ চাংকাকতী, “অসমীয়া” কাকতৰ সম্পাদক ৮চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, আদহীয়া আৰু ডেকা বন্ধু মৌলবী মফিজুদ্দিন হাজৰিকা, শ্ৰীমান ৰবীন্দ্ৰৰাম খাউণ্ড প্ৰমুখ্যে এজনৰ পাছত এজনকৈ বন্ধুবৰ্গৰ সমাগম আৰম্ভ হ’ল, দুপৰীয়ালৈকে মই সংকল্পিত কামলৈ আজৰি নাপালোঁ। তাৰ পাছত আবেলিৰ আগভাগত ভোজন সমাপন কৰি উঠি অলপ জিৰাঙতেই জনচেৰেক যোৰোপীয়ান আলহী ডাকবঙলাত থাকিবলৈ বুলি সোমালহি। বাকীকেইটা কোঠালীত সিবিলাকলৈ ঠাইৰ নাটনি পৰাত, মই থকা ডাঙৰ খোঁটালীত থাকিবলৈ বুলি সিবিলাকৰ দুজন সোমালেহি। এনেতে অভ্যৰ্থনা সমিতিৰ ছাত্ৰ কেজনমান আহি সিবিলাকৰে সৈতে তৰ্কবাদ লগালেহি। যোৰোপীয়ান ভদ্ৰলোককেজনে গতিগোত্ৰ বুজি উঠি সৈমান হৈ, আপোন মনেৰে তাৰপৰা আঁতৰি, ওচৰতে প্লেটোছ’ষ্টোৰত ঠাই ললেগৈ। সেই গোলমালতে মোৰ আবেলিৰ আজৰিৰ সময় ভালেখিনি এনেই গল। সন্ধিয়া বেলিকা “অসমীয়া” কাকতৰ সহকাৰী সম্পাদক শ্ৰীমান লক্ষ্মীনাথ ফুকনে সিবিলাকৰ কাকতত আগধৰি ছপাই উলিয়াবৰ অভিপ্ৰায়ে টানি ধৰি সভাপতিৰ অভিভাষণখন বাতিটোলৈ বুলি খুজি লৈ গলহি। সন্মিলনী বৈঠকৰ আগেয়ে অভিভাষণখনত চকু ফুৰাবলৈ মই আৰু ছেগ নাপালোঁ।

পিচদিনা দুপৰীয়া বাৰ বজাৰপৰা সন্মিলনীৰ বৈঠক আৰম্ভ হোৱাটো কাৰ্যতালিকাত বন্ধা আছিল; কিন্তু সভাপতিৰ শোভাযাত্ৰাৰ আয়োজন কৰাত অতি পলম হোৱা হেতুকে, এঘণ্টাৰ পলমেহে সভামণ্ডপত সভাপতিক উপনীত কৰোৱা হয়। সভামণ্ডপ ভিত্তগড় বঙালী

‘থিয়েটাৰ হল’ত পতা হৈছিল। ডেলিগেট আৰু অগ্ৰাঞ্জ ছাত্ৰবৃন্দ আৰু অভ্যাগত দৰ্শক আৰু নিমন্ত্ৰিত ভদ্ৰমণ্ডলী সেই প্ৰকাণ্ড হলটোৰ দীঘে দীঘে দুভাগ হৈ বহি ভৰি পৰিছিল। মাঘন জয়ধ্বনিৰে সৈতে অভ্যর্থনা সমিতিৰ সভাপতি, সম্পাদক আৰু সদস্যবৰ্গে আদৰি নি সন্মিলনীৰ সভাপতিক মণ্ডপত প্ৰৱেশ কৰোৱা মাত্ৰে সমবেত সভাস্থ মণ্ডলীয়ে আসন এৰি থিয় হৈ সন্মিলনীৰ জনাওঁতে মোৰ অন্তৰ আনন্দ উলাহত চমক খাই উঠিছিল। তাৰ পাছত, অভ্যর্থনা সমিতিৰ সভাপতিৰ অভিভাষণ পাঠ আৰু মঙ্গল আৰতিৰে সৈতে সন্মিলনীৰ সভাপতিৰ স্বাগতবিত্তি বৰণ কাৰ্যাদি সমাপন হৈ বোৱাত, সম্পাদক প্ৰমুখ্যে জনদ্বৈক ছাত্ৰ সদস্য মোক আগবঢ়াই নি সন্মিলনী সভাপতিৰ আসন দান কৰিলে।

সভাপতিৰ আসন গ্ৰহণ কৰি উঠিয়েই অভিভাষণ পাঠ কৰিবলৈ মই থিয় দিলোঁ। থিয় দিওঁতেই মোৰ আশঙ্কা হৈছিল যে, সিমান দীঘলীয়া দুশাৰী জনমণ্ডলীৰ এম্ববপৰা চিয়ঁৰি পঢ়া অভিভাষণ শিৰুৰে শুনাকৈ পাঠ কৰা সম্ভৱপৰ নহব; তাতে প্ৰোতাসকলৰ হাতে হাতে দিবলৈকে অভিভাষণ ছপা হোৱা নাই, আৰু শাৰীৰিক দুৰ্বলতা হেতু মোৰ কণ্ঠস্বৰো ক্লীণ হোৱাৰ সম্ভৱ। কিন্তু, ঈশ্বৰৰ ইচ্ছাত, মোৰ ভাগ্যক্ৰমে, অভিভাষণ পাঠ আৰম্ভ হোৱা মাত্ৰকে সমবেত ৰাইজে নিটাল মাৰি একান্ত মনেৰে শুনিবলৈ ধৰিলে, যয়ো প্ৰাণকাতৰে ডাঙৰ ডাঙৰকৈ পাঠ কৰাত সবাৰে সমানে শুনি সন্তোষ পোৱাৰ আভাস দিলে। তাৰ পাছত, বঁটা বিতৰণী আৰু তালিকাতুল্য আন আন কাৰ্য্যৱলীৰ আলোচনা আৰু সিদ্ধান্তৰ সমাপনত প্ৰথম দিনা বৈঠকৰ কাৰ্য্য সামৰণি মৰা হয়।

পিচদিনা দুপৰীয়া ১২ বজাৰপৰা সন্মিলনীৰ দ্বিতীয় দিনাৰ বৈঠক আৰম্ভ হয়। কাৰ্য্যৱলীৰ তালিকামতে প্ৰথমতে সম্পাদকে সন্মিলনীৰ যোৱা বছৰৰ কাৰ্য্যবিবৰণী পাঠ কৰে। তাৰ পাছত, বিষয় বাছনি সভাই আগ কৰি থোৱা প্ৰস্তাৱবোৰ এটি এটিকৈ তৰ্কালোচনাৰ সিদ্ধান্তমতে গৃহীত হয়। তাৰ পাছত, উপস্থিত ভদ্ৰমণ্ডলীৰ মাজৰপৰা কেইবাজনো বিজ্ঞানোকে একো একোটি সাক্ষ্য বক্তৃতাবে সৈতে সন্মিলনীৰ দীৰ্ঘজীৱন কামনা কৰি নিজ নিজ মন্তব্য প্ৰকাশ কৰে। সদৌ শেহত, সভাপতিৰ আসনৰপৰা মই চমুকৈ এটি বক্তৃতাবে সৈতে মন্তব্য প্ৰকাশ কৰাৰ পাছত আবেলি পাঁচমান বজাত ছাত্ৰমণ্ডলীৰ জয়ধ্বনিৰ মাজত সন্মিলনীৰ সেই বছৰেকীয়া বৈঠকৰ সামৰণি মৰা হয়।

সন্মিলনী সভাৰ কাৰ্য্য সামৰণৰ পাচত, জৰ্জ ইনষ্টিটিউচনৰ টোলত অভ্যর্থনা সমিতিয়ে সভাপতি আৰু অভ্যাগত ডেলিগেট আৰু দৰ্শকমণ্ডলীৰ সন্মানাৰ্থে আয়োজন কৰা চাহ-জল-পান থোৱা সভাত সদৌটি উপস্থিত হলোঁগৈইক। সিও এখন বিৰাট সভা। আগতে তাত বাগ্মীবৰ শ্ৰীযুত নীলমণি ফুকনদেৱে অভ্যর্থনা সমিতিৰ হৈ সভাপতি প্ৰমুখ্যে উপস্থিত সমজুৱা সকলৰ গুণ গাই আৰু সন্মিলনীৰ সেই তৃতীয় বছৰেকীয়া বৈঠকৰ সফলতা কীৰ্ত্তন কৰি এটি স্বদীৰ্ঘ সাক্ষ্য বক্তৃতা দিয়ে। সেই প্ৰসঙ্গতে সভাপতি হিচাপে যয়ো দুআবাৰ সমিধান-সূচক কথা কবলগীয়া হৈছিল। সদৌশেহত উপস্থিত জনমণ্ডলীক নতশিৰে অভিবাদন জনাব কৰি, মই বিদায় মাগিলোঁ। বন্ধুবৰ শ্ৰীযুত (এতিয়া স্বৰ্গীয়) চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাদেৱে

তেওঁৰ বাগীত তুলি লৈ মোক আলহীবহা ডাকবঙলাত নমাই থলেহি। তাৰ পাছত, সন্ধিয়া মোৰ সমনীয়া বন্ধু বায়চাহাব (এতিয়া বায় বাহাদুৰ) শ্ৰীযুত আনন্দচন্দ্ৰ আগবৰালাদেৱে বাতিৰ ভোজনলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰি মোক তেওঁৰ বঙলালৈ লগতে লৈ আহিলগৈ। সেই চাহাবী ধৰণেৰে দিয়া ভোজনত (Dinner) শ্ৰীমান স্বৰ্ণকুমাৰ ভূঞা, শ্ৰীমান ধীৰেন্দ্ৰনাথ আগবৰালা, হুহাই আগবৰালা আৰু মই—এই চাৰিজন মাথোন বহিছিলোঁ। বায়চাহাব আনন্দ আগবৰালাৰ সেই আনন্দ ভোজ পৰম তৃপ্তিৰে সম্ভোগ কৰি উঠি মাজনিশা আলহী বহা ডাকবঙলাত শুই থাকিলোঁহি।

মই ছাত্ৰ সন্মিলনীৰ সভাপতি হৈ যোৱাৰ ছেগ ধৰি ডিব্ৰুগড় আহোম এচোচিয়েচনেও এটা বিশেষ বৈঠক পাতিলে। সেই অৰ্থে, ছাত্ৰ সন্মিলনী সামৰণৰ পিচদিনাই আহোম এচোচিয়েচনৰ কাৰ্যকাৰকসকলে মোক ডাকবঙলাৰপৰা নি, চিৰিং চাপৰিত মোৰ স্বৰ্গীয় মোমায়েদেৱ লছোদৰ গোহাঞি ফুকন ডাঙৰীয়াৰ ঘৰত থলেগৈ। তাৰ পিচদিনা ডিব্ৰুগড় আহোম এচোচিয়েচনৰ নতুনকৈ সজা পকী সভাঘৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ সূচনাৰে পতা এটা বিশেষ বৈঠকত সভাপতিৰ বাব লৈ, এচোচিয়েচনৰ ভালেমান লাগতিয়াল কাৰ্যৰ দিহা-পৰামৰ্শ দি, নতুন সভাঘৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ শুভকাৰ্য সমাধা কৰি উঠি আবেলি বেলিকা জাতি-জলপান উপভোগ কৰি পৰম তৃপ্তি লাভ কৰিলোঁ।

পিচদিনা দুপৰীয়া মিতিৰ-কুটুম, জাতি-বন্ধুসকলৰ ওচৰত বিদায় লৈ, বেলগাড়ীত উঠি ঘৰমুৱাকৈ ওলটা যাত্ৰা কৰিলোঁ। ঘৰ এৰিবৰপৰা সাদিনৰ দিনা উলটি আকৌ তেজপুৰ পালোঁহি। আহি, ঘৰ সোমোৱেই সম্ভেদ পালোঁ ইতিমধ্যে মোৰ ককা এটিৰ জন্ম হৈছে। এইটিয়েই মোৰ ছমলীয়া সপ্তমী জীয়াৰী শ্ৰীমতী সুনীতি আইদেউ বি, এ।

দ্বাচত্বাবিংশ সৰ্গ

বৰপেটাত “অসম এচোচিয়েচন” আৰু “অসম সাহিত্যিক সন্মিলনী”ৰ ক্ৰমে ষোড়শ আৰু তৃতীয় বৈঠক—গুৱাহাটীত ইং ১৮১৮ চনৰ ডিচেম্বৰত বহা অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ ২য় বৈঠকৰ সিদ্ধান্ত অনুসৰি, প্ৰধান সম্পাদকৰ বাব লৈ অহাৰেপৰা পোটেই বছৰ তেজপুৰত এখন সুযোগ্য কাৰ্ধনিৰ্বাহক সমিতিৰে সৈতে অসম সাহিত্য সভাৰ দৈনন্দিন কাৰ্য নিয়াবিকৈ চলাই আহোঁ। এনেতে, ডিব্ৰুগড় ছাত্ৰ সন্মিলনীৰ সভাপতিত্ব কৰি আহি শতাবলৈ নোপাওঁতেই অসম এচোচিয়েচনৰ কাৰ্ধনিৰ্বাহক সমিতিৰ সিদ্ধান্ত আৰু অহুৰোধ বন্ধাৰ্থে ইং ১৯১৯ চনৰ ২৭ ডিচেম্বৰত এচোচিয়েচনৰ বৰপেটাত বহিবলগীয়া আগন্তুক বছৰেৰেকীয়া অধিবেশনৰ সভাপতিৰ বাব গ্ৰহণ কৰিব লগাত পৰিলোঁ। ইতিপূৰ্বতে কেইবা প্ৰসঙ্গতো কৈ অহা হৈছে যে, অসম সাহিত্য সভাৰ আৰ্থিক অৱস্থা টনকিয়াল নোহোৱা হেতুকে এচোচিয়েচনৰ গাভে গঢ়িলা লৈ সভাৰ বছৰেৰেকীয়া সন্মিলনী এচোচিয়েচনৰ বছৰেৰেকীয়া বৈঠকৰ আলমত একে ঠাইতে একে মণ্ডপতে অগাপিচাকৈ পতাৰ ৰীতি চলি আহিছিল; গতিকে বৰপেটীয়া বৈঠকত মই দুখন সুকীয়া অলুঠানৰ ছবিখীয়া দুটা বিষয় বাবৰ বোজা দুবৈত লৈ, সেই বছৰেৰেকীয়া বৰদিনৰ বন্ধত (Christmas holidays) বৰপেটালৈ জাতীয় যাত্ৰা কৰিলোঁ। সেই যাত্ৰাত একেলগে মোৰ তেজপুৰীয়া বন্ধু-বান্ধৱ ভালেমান গৈছিল; তাৰ ভিতৰত পৰমানন্দ আগবঢ়া, ৰায়চাহাব ডালিমচন্দ্ৰ বৰা, শ্ৰীযুতা চন্দ্ৰপ্ৰভা শইকীয়া, শ্ৰীমান দণ্ডিনাথ কলিতা আৰু জনদিয়েক ডেকা চেঙেৰা যাত্ৰী একেখন জাহাজতে একেলগে আৰু পিচদিনা সৰুপেটা ৰেলৱে ষ্টেশ্বনৰপৰা কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য প্ৰমুখ্যে আৰু জনচেৰেক তেজপুৰীয়া যাত্ৰীৰে সৈতে বাটতে অভ্যৰ্থনা সমিতিয়ে সজাই থোৱা চাহ-জলপানৰ শুক্ৰবা গ্ৰহণ কৰি মহোজ্ঞাসে গৰুগাড়ীৰ লানি পাতি শোভাযাত্ৰা কৰি গৈ আছোঁইক; এনেতে, ভবানীপুৰৰ ওচৰত কোনোবা ফালৰপৰা ঘোঁৰা মেলাই উৰি অহা দি আহি মোৰ তেজপুৰীয়া বুঢ়া বন্ধু ৰায়বাহাদুৰ বেখাৰাম শৰ্মা ডাঙৰীয়া আমাৰ লগত সহযাত্ৰী হ’ল। সন্ধিয়া সাতমান বজাত বৰপেটা টাউন সোমোৱা মাত্ৰকে অভ্যৰ্থনা সমিতিৰ সভাপতি শ্ৰীযুত লোহিত চন্দ্ৰ নায়েক প্ৰমুখ্যে মুখিয়াল মেম্বৰসকলৰ পাছত শোভাযাত্ৰা কৰি অহা ৰাইজৰ এঘোঁৰাই জাতীয় জয়ধ্বনিৰে সৈতে আমাক আদৰি নি সমিতিয়ে সষ্টমকৈ থোৱা আলহী বহাত ঠায়ে ঠায়ে থিতাপি কৰি লৈ, সংগ্ৰীতি শুক্ৰবা কৰিবলৈ ধৰিলে। কবলৈ পাহৰিছোঁ, একেখন ৰেলতে এছোৱালৈকে বন্ধুবৰ বাৰিষ্ঠাৰ মিঃ তৰুণৰাম ফুকনো জনদিয়েক গুৱাহাটীয়া বন্ধুৰে সৈতে লগ লাগি যাত্ৰী হৈ গৈছিল; পিছে, চৰাই চিকাৰ কৰিবলৈ বুলি টিহু ষ্টেশ্বনতে সিবিলাক নামি নাৱত উঠিল, ৰাতিহে ভালেমান বনৰীয়া পানীহাঁহ চিকাৰ লৈ আলহী টোলত আকৌ আমাৰ লগ লাগিলগৈ। পিচদিনা পুৱাৰপৰা বৰপেটীয়া ৰাইজৰ দলদোপ হেন্দোলদোপ। লৰা, ডেকা, আদহীয়া, বুঢ়া সৰ্বোটি আনন্দত উল্লসিত। বজা মণ্ডপ,

শোভাযাত্রা দীঘলীয়া বাট-পতুলি, মাজে মাজে আদৰণী ছবাবকেখন ডেলিগেট, চেজ্জেটবী, সম্পাদক, সভাপতি, প্রেচিডেণ্ট থকা আলহী বহাবোৰ বেৰি বেৰি স্থানীয় বাইজ জুম জুম। সাক্ষাৎকাৰীসকলক ছুটা চাইটা কথাবে সংশ্লীতি সভাখন দিয়া লোৱাৰ অন্ত নপৰে। শেহান্তত উপায়াস্তব হৈ আলহী ঘৰৰ সমুখত এডোখৰ বহল চাপৰি চোতালৰ কেন্দ্ৰত মই আসন লৈ সমবেত দৰ্শকমণ্ডলীক গা দেখা দি, সন্মিলনী সভালৈ সাজু হবৰ কাৰণে সাউৎকৰে ভিতৰ সোমালোঁগৈ। সেই কালত অসমলৈ মটৰগাড়ীৰ আমদানি হোৱা নাছিল; বৰপেটাত ঘোঁৰাবাগীও নাই। গতিকে, অভ্যর্থনা সমিতিৰ সিদ্ধান্ত মতে প্রেচিডেণ্টক চৌদোলাত তুলি শোভাযাত্রা কৰাই সভামণ্ডপলৈ নিয়াটো স্থিৰ হয়; কিন্তু তাত মোৰ ঘোৰ আপত্তি হ'ল। তাৰ কাৰণ এটা হ'ল, অত প্রজাৰ মাজত দৰাটো ধেন হৈ যাত্রা কৰিবলৈ মই অতিবিক্ত যেন বোধ কৰিলোঁ; আন এটা কাৰণ হ'ল ব্লটিচ এচোচিয়েচনৰ আৰ্হিৰ সেই কালৰ ৰাজ-নৈতিক অস্থিৰ আশায় এচোচিয়েচনৰ প্রেচিডেণ্ট হৈ ওলাবলৈ মই কাউন্সিল সভাত পিন্ধা কোট-পেণ্ট-পাণ্ডৰী পোছাকেৰেহে সাজপাৰ কৰি ওলাইছিলোঁ। গতিকে, শোভাযাত্রা বাইজে বৰকৈ পেৰাপেৰি নকৰি, মোৰ অস্থবোধ মতে, মোক পদব্রজে আগবঢ়াই নি, গগনভেদী জয়ধ্বনিৰে সৈতে আদৰণী ছবাবত উপনীত কৰিলেগৈ। তাৰপৰা অভ্যর্থনা সমিতিৰ সভাপতি আৰু সমজুৱাবৰ্গে অতি স্থূললিত নিৰ্ভাজ অসমীয়া গীত-বাগেৰে আদৰি নি মোক সভামণ্ডপত প্ৰবেশ কৰোৱা মাজকে অসংখ্যাত জনমণ্ডলীয়ে আসন এৰি থিয় হৈ সন্মান কৰোঁতে, সঁচাকৈয়ে মই চমক খাই উঠিছিলোঁ। সভামণ্ডপত প্ৰবেশ কৰি মই নিকপিত আসন গ্ৰহণ কৰাৰ লগে লগে সমবেত বাইজে পুনৰপি নিজ নিজ আসনত উপবিষ্ট হোৱাতহে মই প্রকৃতিস্থ হৈ সন্মিলনীৰ কাৰ্য্যৰত্নৰ অৰ্থে সাজু হলোঁ। ইতি ছেগতে, মিনিট দহেকমান, অভ্যর্থনা সমিতিৰ ভাগৰ কাম যুগুত হৈ উঠে মানে সভামণ্ডপ সজোৱাত খটোৱা নিৰ্ভাজ অসমীয়া কৌশল আৰু তাত লগোৱা বিতোপন সাজপাৰলৈ চকু ফুৰাই চাই মুগ্ধ হলোঁ। বভাৰ খুটাবোৰত কঠালপাত খাপি খাপিকে লগাই তাৰ ওপৰে ঢেঁকীয়াপতীয়া লতা মেৰাই দিয়াত খুটাবোৰ আপুনি গজা স্বাভাৱিক গজনীয়া গছপুলি যেন দেখা গৈছিল; ঘূৰণীয়া আৰু চৌকোণীয়া ৰভাত বেজীৰে ৰঙা চালু কাপোৰৰ ফুল বহা বিতোপন চক্ৰতাপবোৰ ৰভাৰ জোখেৰে যুগুত কৰা হৈছিল নে ৰভাৰ খোঁটালীবোৰকে চক্ৰতাপৰ জোখ লৈ সজোৱা হৈছিল, ঠাৱৰাবলৈ টান হৈছিল। বৰপেটাৰ সেই চক্ৰতাপ কেখনৰ শ্ৰেণীৰ চক্ৰতাপ মই আন ঠাইত দেখা নাই।

আদৰণী সমিতিৰ সভাপতি শ্ৰীযুত লোহিতচক্ৰ নায়কদেৱে তেওঁৰ দীঘলীয়া অভিভাষণ পাঠ কৰাৰ পাছত, সভাপতি বৰণ আৰু ৰাজনৈতিক শ্লোকা আৰু বৰগীত গোৱাৰ পাছত “অসম এচোচিয়েচন”ৰ সভাপতিস্বৰূপে মই মোৰ ছপা অভিভাষণ পাঠ কৰোঁতে ডেৰ ঘণ্টা লাগিল। মূঠৰ ওপৰত মোৰ অভিভাষণখন সমবেত বাইজৰ মনোবঞ্ছক হোৱাৰ নিদৰ্শন পাই মনত আদৰুৱা আনন্দ আৰু উলাহ লাগিল। তাৰ পাছত, নিৰ্ধাৰিত কাৰ্য্যতালিকা অনুসৰি প্ৰথম দিনা আলোচ্য বিষয়ক কাৰ্য্য ৰাতি ৮ বজাত সামৰি থোৱা হ'ল; তাৰ মোখনী মৰাৰ আগতে

সভাপতিৰ আসনবৰণৰা সমবেত ৰাইজক জ্ঞাপন কৰা হয়, পিচদিনা পুৱা ৭ বজাবৰণৰা ১২ বজালৈকে সেই মণ্ডপতে অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ বৈঠক বহিব বুলি।

পিচদিনা (২য়) পুৱা অসম এচোচিয়েচনৰ মণ্ডপতে অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ ৩য় বৈঠক বহে। সন্মিলনীৰ সভাপতি আছিল শ্ৰীযুত কালীৰাম মেধি এম.এ.। মই সম্পাদক হিচাপে আগবঢ়ি সভাৰ আগলি আয়োজনত যোগ দিলোঁগৈ, আৰু বছেৰেকীয়া কাৰ্যবিবৰণী আৰু আলোচ্য বিষয়াদি সজাই থলোঁগৈ। পুৱা ৭ মান বজাত আলহী বহাৰপৰা সভাপতিক শোভাযাত্ৰাৰে আদৰি আনি মণ্ডপত উপনীত কৰোৱা হয়। তাৰ পাছত, নিৰ্ধাৰিত নুচনা অলুসৰি সন্মিলনীৰ কাৰ্য আৰম্ভ কৰা হয়। অভ্যৰ্থনা সমিতি আৰু মূল সন্মিলনীৰ সভাপতিদ্বয়ৰ অভিবাদন দুখনি বৰ সাকৰা হৈছিল, আগবৰ্জনতকৈও পাছবৰ্জনবধন বিশেষ। তাৰ পাছত, বিষয় বাছনি সভাত আগবঢ়োৱা প্ৰস্তাৱসমূহৰ আলোচনা আৰু সিদ্ধান্ত সভাত গৃহীত হয়। সামৰণৰ আগতে, আগৰ কাৰ্যনিৰ্বাহক সভাৰ নতুন নিৰ্বাচন হোৱাত ময়ো পুনৰ্নিৰ্বাচিত হলোঁ কিন্তু তাৰ আগলিতে মই গুৱাহাটীলৈ টেলিগ্ৰাফ কৰি শ্ৰীযুত সত্যনাথ বৰা বি-এল দেৱবৰণা সন্মতি অনাই থোৱা মতে সম্পাদকৰ বিষয় বাবৰপৰা মই অব্যাহতি লৈ, সেইবাব তেখেতক দিয়াই মুকলিমুৱা হৈ ললোঁ। সেই আলমতে অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ কাৰ্যনিৰ্বাহক সমিতি ডেকাগুৰবৰণা তুলি নি গুৱাহাটীত পাতিবলৈ স্থিৰ হোৱাত, সেইমতে সবহসংখ্যক গুৱাহাটীয়া মেম্বৰে সৈতে নতুন সমিতি গঠন কৰা হয়।

সেইদিনাই (২য়) আবেলি এক বজাবৰণৰা আকৌ অসম এচোচিয়েচনৰ বৈঠক হয়। বিষয় বাবৰ সাজ সলাই পুনৰপি সভাপতিৰ আসন লৈ এচোচিয়েচনৰ আলোচ্য বিষয়সমূহৰ আলোচনা আৰম্ভ কৰাই দিলোঁ। স্থযোগ্য সম্পাদক শ্ৰীমান চন্দ্ৰনাথ শৰ্মাদেৱে নিয়াৰিকৈ সজাই থোৱা আলোচ্য বিষয়ক প্ৰস্তাৱাদি তেওঁ এটি এটিকৈ গৃহীত কৰোৱাৰ পাছত, এচোচিয়েচনৰ ভালেমান লাগতিয়াল বিষয়ক আলোচনা আৰু সিদ্ধান্তাদি গ্ৰহণ কৰা হয়। সদৌ শেহত উপস্থিত সমজুৱাৰ বক্তব্য আৰু মন্তব্য শুনি দুয়োখন সন্মিলনীৰ ভবিষ্যৎ মঙ্গল-সুচক উচ্চাৱৰণ গগনভেদী হৰিধ্বনিৰে সৈতে অসম এচোচিয়েচনৰ ষোড়শ বছেৰেকীয়া বৈঠকৰ সামৰণি মৰা হয়।

পিচদিনা (৩য়) পুৱাবৰণৰা অভ্যৰ্থনা সমিতিৰ সম্পাদক আৰু মুখিয়াল সদস্যসকলে শ্ৰীযুত বাৰিষ্ঠাৰ ফুকন, শ্ৰীযুত (পাছত জজ) কামাখ্যাবাম বৰুৱা প্ৰমুখ্যে ভালেমান মুখিয়াল ডেলিগেট সদস্যৰে সৈতে এচোচিয়েচনৰ সভাপতিক নগৰ ভ্ৰম গৰুৱালে। আমি পোন-প্ৰথমেই বৰপেটাৰ বৰ নামঘৰ দৰ্শন কৰিলোঁগৈ। নামঘৰৰ ভিতৰ সোমাই ৮শ্ৰীশঙ্কৰমাথৰৰ প্ৰকাণ্ড থাপনা শাৰীৰ সমুখতে ভালেমান নিলগত কঠ পাৰি বহি ভাগৱত পাঠ কৰা ভাগৱতীৰ আখ্যাচৰেক ভাগৱত পাঠ শুনিবলৈ দুকাষে দুশাৰীকৈ শ্ৰেণী হৈ বহি গলোঁ। পাঠান্তত প্ৰসন্নাৰি শুনি আৰু প্ৰসাদ গ্ৰহণ কৰি পৰিতুষ্ট হলোঁহক। সেই নামঘৰৰ গোটাদিয়েক বিশেষদৰ্শন মন কৰি আমি পৰম পুলকিত হলোঁ। বাস্তৱতে, তাৰ আগলৈকে মই কেতিয়াও ক'তো সিমান ডাঙৰ দুৰ্জয় নামঘৰ দেখা নাছিলোঁ। নামঘৰৰ দু'শাৰী দুই মিনিটে আকোৱালি

নোপোৱা বৰ খুটাই তাৰ গান্ধীৰ্ঘ অতিৰিক্ত চৰাইছে। তাৰ লগৰীয়া আৰু এটি বিশেষত্ব দেখিলোঁ। মণিকূটত জলোৱা বস্তিগছ আৰু তালৈ ব'হি থকা তেলৰ যোগান দিয়া ব্যবস্থাকে বস্তিগছ হেনো নামঘৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ দিনা লগাবৰেপৰা দিনে বাতিয়ে একেৰাহে জলি আছে, এনে কি, ইং ১৮২৭ চনৰ প্ৰবল ভূমিকম্পেও তাৰ ব্যতিক্ৰম ঘটাব নোৱাৰিলে। আটাইতকৈ ডাঙৰ দৰ্শন হল শ্ৰীশঙ্কৰ-মাধৱৰ হাতৰ আধৰ, তেখেতসকলৰ স্বহাতে লিখা পুথি এখন দেখি মোহিত হ'লোঁইক। সেই আলমতে আৰু এটা বিশেষত্ব দেখিলোঁ এই যে, সেই নামঘৰৰ ভিতৰত সামাজিক কাৰ্যালোচনাদি মুনিহ আৰু তিবোতাৰ মাজত সমানে চলে। তদৰ্থে সেই প্ৰকাণ্ড নামঘৰটোৰ দীঘে দীঘে দুফালকৈ বিভাগীয়া চিলিঙি বাৰ এখন দিয়া আছে; কাৰ্যালোচনাৰ সময়ত একালে তিবোতা আৰু ইফালে মুনিহ সমজুৱা সমকক্ষীয়াকৈ বহে। একে সময়তে একেটা বিষয়ক তৰ্কালোচনা দুয়োফালে চলে। আলোচনাৰ সিদ্ধান্তত মুনিহ আৰু তিবোতা সমাজৰ মাজত মতানৈক্য ঘটিলে, সাংখ্য সৰ্ত্ত গণনা কৰি, সবহীয়া ভোটাদিকাৰী দলৰ মতে সিদ্ধান্ত গৃহীত হয়। আমাক দেখুৱাবলৈকে সেইদিনা নামঘৰত এখন সামাজিক কাৰ্যালোচনাৰ মেল বহিছিল। মেলৰ স্থস্থলাত আলোচনাৰ প্ৰকৰণ আৰু যুক্তিপূৰ্ণ তৰ্কবাদেরে তাৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণলৈ লক্ষ্য কৰি বিমোহিত হ'লোঁইক।

সেইদিনা (৩য়) আবলি সভামণ্ডপৰ বভাব তলত সন্মিলনীৰ সামৰণৰ দিনাই উলটি নহালৈ আদিকা থকা ডেলিগেট আলহীবৰ্গক বৰপেটীয়া বাইজে মিঠৈ আৰু চাহ-জলপানেৰে শুজুৱা কৰি মিঠামুখীয়াকৈ বিদায় সম্ভাষণ জনালে। সেই আদৰৰ সবল শুজুৱাত পৰম পৰিতৃপ্ত হ'লোঁইক। সঁচাকৈয়ে সেইদিনা বৰপেটীয়া আঠাঠৈৰ কবাল পানীৰে পখালি গুচাব নোৱাৰি চেনিৰে ধুই গুচোৱালৈ আজিকোপতি পাহৰা নাই। বৰপেটীয়া বাইজৰ সম্ভাষণ সম্প্ৰীতি শেষ বিদায় অতৃপ্ত প্ৰাণেৰে গ্ৰহণ কৰি সেই বাতিয়েই গৰুগাড়ী শাৰী পাতি ওলটা যাত্ৰা কৰিলোঁইক। পুৱা দহমান বজাত সবভোগ ৰেল ষ্টেঞ্চনত নামিলোঁহি। তাতে সেই সময়ৰ বৰপেটাৰ মহকুমামিণতি শ্ৰীযুত বিষ্ণুপ্ৰসাদ দুৱৰা হাকিমদেৱে আগধৰি যুগুত কৰাই থোৱা লুচি-পুৰি ভাজিৰে সৈতে কাঁহী ভৰা জলপান ভোক গুচাই খাই, পৰিতুষ্ট হৈ, অন্তৰে অন্তৰে তেওঁৰ শলাগ লৈ, গুৱাহাটীমুখীয়া ৰেলগাড়ীত উঠাৰ ক্ষেত্ৰকমানৰ পাছতে, উকি মাৰি ৰেলে আমাক ঘৰমুৱাকৈ উকুৱাই লৈ আহিলে।

ত্ৰয়োচত্বিংশ সৰ্গ

লক্ষীমপুৰীয়া বাইজৰ অভিনন্দন

পোন প্ৰথম অসম কাউন্সিলৰ ৪ৰ্থ বছৰত, ইং ১৯১৬ চনৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত, বাইজৰ সাদৰী আৱাহন শিৰত লৈ, মই পোন্ধৰ বছৰৰ মূৰত, অনৰেবোল কাউন্সিল মেম্বৰস্বৰূপে, মোৰ জন্মঠাই উত্তৰ লক্ষীমপুৰলৈ গৈছিলোঁ। ইং ২০।২।১৬ তাৰিখে আবেলি, জাতি, ধৰ্ম, সমাজ নিৰ্বিশেষে বাইজৰ প্ৰতিনিধিবৰ্গে মোক টাউনৰপৰা তিনি মাইল আঁতৰস্থিত বড়া নৈৰ পহমৰা ঘাটৰপৰা সংসদীতে আদৰি আনৈগৈ। পিচদিনা ছপৰীয়া 'বহুচলা' পুখুৰীৰ পাৰৰ চাপৰিত নতুনকৈ প্ৰতিষ্ঠিত ৰাজহুৱা নাট্যমন্দিৰৰ মূলি টোলত, পূজাপাদ শ্ৰীশ্ৰীমাহৰা সত্ৰাধিকাৰ গোঁস্বামী প্ৰভুৰ সভাপতিত্বত, এখন বিৰাট ৰাজহুৱা সভাত, মোক উত্তৰ লক্ষীমপুৰলৈ গতয়াতৰ (বদতি, গড়মূৰ আৰু বড়া নৈয়েদি) স্থচল বঢ়োৱা উত্তমৰ শলাগ লৈ, সদৌ বাইজীয়া সম্ভাষণ জ্ঞাপন কৰে, আৰু সেই আপাহতে ছেগ ধৰি লক্ষীমপুৰীয়া আহোম জাতিবৰ্গই তলত তুলি দিয়া অভিনন্দন পত্ৰখনি দান কৰে :

জাতি হিতব্ৰতা স্বদেশ বৎসল জাতি শুভাকাঙ্ক্ষী সাহিত্যবথী শ্ৰদ্ধাস্পদ কৰ্মবোগ্ধ অনৰেবোল শ্ৰীযুক্ত পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা, আহোম সভাবিলাকৰ জেনেৰেল চেক্ৰেটৰী ডাঙৰীয়াৰ কৰকমলেশু!

মহাশ্বন!

আজি আমাৰ কি সৌভাগ্য আপোনাৰ নিচিনা উদাৰ স্বভাৱী, পতিত জাতিৰ উন্নতিকামী মহাশুভব মহাপুৰুষৰ সাক্ষাৎ লাভ কৰিছোঁ। আজি হৃদয়-সমুদ্ৰত আনন্দৰ যি অসীম তৰঙ্গ উথলি উঠিছে, তাক ভাষাৰে প্ৰকাশ কৰিবলৈ কথা বিচাৰি নাপালোঁ। আমি অতি দৰিদ্ৰ, অজ্ঞান আত্মাৰ অতি নামনি খাপত পৰি আছোঁ; ধন, জ্ঞান, শিক্ষা, আদি সকলো বিষয়তে আনতকৈ হীন। আপোনাৰ নিচিনা পৰম শুভাকাঙ্ক্ষী মহোপকাৰী মহৎ লোকক যিদৰে অভিনন্দন দিব লাগে, যিদৰে সাদৰ সম্ভাষণ কৰিব লাগে, তেনে সম্বল, তেনে ক্ষমতা আমাৰ নাই। আপুনি নিজ গুণে যেন আমাৰ সকলো ক্ৰুটি মাৰ্জনা কৰে, দৰিদ্ৰ জাতিবৰ্গৰ এয়ে সবল গোহাৰি।

বহু দিনৰ মূৰত আপুনি জন্মঠাই চাবলৈ আহিছে, মূৰ্ততা বজুৱা এলাহ টোপনিত লাল্কাল হৈ পৰি থকা জাতি ভাইসকলক নিজগুণে আপোনাৰ জ্ঞান জ্যোতিৰ অকণি কণা বিতৰি সাৰগৰ্ভ উপদেশ দি কৃতার্থ কৰিবলৈ আহিছে। ইয়! আমি এনে অপদাৰ্থ যে আপোনাৰ তুল্য মহোপকাৰীজনক যথাযোগ্যৰূপে সম্ভাষণ কৰিবও নোৱাৰিলোঁ।

আমি বিজ্ঞা-বুদ্ধি, ধনে-জ্ঞানে সকলোতে অতি হীন হলেও এটি বিষয়ত আমাৰ যথেষ্ট গৌৰৱৰ কাৰণ আছে। কাৰণ, ভবাদৃশ মহামূল্য বস্ত্ৰৰ এই চেলুকীয়া আত্মাৰ ঠাইতে জন্ম হৈছিল। ইয়াতকৈ আমাৰ গৌৰৱৰ কথা, আনন্দৰ বিষয় আৰু কি আছে, আপুনিৱেই আমাৰ সৰ্ব ভাৱনা।

হে মহাত্মন! আমাৰনো কি আছে, কিহেৰে আপোনাক তুষ্ট কৰিম! আছে মাথোন দৰিদ্ৰ হৃদয়ৰ অকপট ভক্তি, হিয়া ভৰা স্নেহ আৰু সৰ্বকৰ্তা। মঙ্গলময়ৰ ওচৰত সবল প্ৰাৰ্থনা। হিয়াভৰা ভক্তি প্ৰীতিৰ যৎ সামান্য উপহাৰ বনফুলৰ মালাখাৰি গ্ৰহণ কৰি নিজৰ মহামুভৱতাৰ পৰিচয় দি কৃতাত্ম কৰে যেন।

অৱশেষত, আমি সকলো জাতিবৰ্গই, পৰমেশ্বৰৰ চৰণত অতি ভক্তিভাবে কৰদোৰে প্ৰাৰ্থনা কৰোঁ, যেন দয়াময়ে আপোনাক সকলো অপায় অমঙ্গলৰপৰা বক্ষা কৰি দীৰ্ঘজীৱী কৰক। স্বজাতিৰ, বিশেষকৈ সকলো বিষয়তে পতিত আহোম জাতিৰ, স্বপ্ৰদেশৰ আৰু মাতৃ ভাষাৰ উন্নতিৰ অৰ্থে অশেষ পৰিশ্ৰম কৰিবলৈ শক্তিবান কৰক! সৰ্বশক্তিমান পৰমেশ্বৰে যেন পৃথিৱীত আপোনাৰ চিৰস্বৰণীয় অক্ষয়কীৰ্তি ৰাখি অমৰ কৰি ৰাখক, এয়ে সৰ্বকৰ্তা সৰ্ব-মঙ্গলময় জগৎপতিৰ চৰণত দৰিদ্ৰ জাতিবৰ্গৰ একান্ত প্ৰাৰ্থনা।

(১)

লক্ষ্মীমপুৰৰ আহোম সভাৰ, কিনো শুভদিন মিলিলে আহি,
স্বদেশ প্ৰেমিক জাতি বন্ধু তুমি, দিলা দৰিশন মুখত ইহি।
কিমান ভাগ্যৰ বলে সমাজৰ আঁচলৰ নিধি পালোঁ তোমাক,
কি বুলিনো আজি কৰিম প্ৰকাশ হিয়াৰ আনন্দ কৃতজ্ঞ ভাৰ,
নাই তেনে ভাষা দুখী সমাজৰ, বিত্তাবুদ্ধি সকলো হীন;
বনফুলমালা ভক্তিৰে অৰ্পিলে হোৱা হেৰা দেৱ নকৰা ঘিণ।

(২)

স্বদেশ উন্নতি জপি হৃদয়ত, সাধিলা উদ্দেশ্য মহান অতি
কৰ্ম জীৱনৰ আৰ্হি দেখুৱাই, জলালা দেৱ অসম-বস্তু।
তুখ তাপে ভৰা অসম আইৰ, ঢালিলা ইয়াত বিমল জ্যোতি,
ৰাঙলী বৰণে কাচি পুৰ কোনে উষাৰ উদয় আন্ধাৰ ভেদি।
কি আছে আমাৰ কি দিম তোমাক, কৰিম সন্তোষ হৃদয় জুৰি
কৰা চৰিতাৰ্থ, জ্ঞাতিসকলক ক্ষুদ্ৰ ফুলমালা গ্ৰহণ কৰি।

(৩)

সমাজ সংস্কাৰ, ধৰ্ম শিক্ষা নীতি আদি গুৰুভাৰ সাহেৰে তুলি,
কৰিলা পালন জীৱনৰ ব্ৰত, আপোনাৰ স্বাৰ্থ সকলো তুলি।
লভিলে আহোমে স্বকীয় আসন, দেখিলে তোমাৰ প্ৰতিভা ফুল,
সাধিলা উদ্দেশ্য অতি উলাহেৰে, তুমি সকলোৰে গোঁৱৰ ফুল।
জীৱন-নাৱৰ তুমি গুৰিয়াল, আছোঁ তোমাতেই নিৰ্ভৰ কৰি,
ঋণী সমাজক, নেৰিবা হে দেৱ, থাকিবা সজ্ঞতে দয়া বিতৰি।

(৪)

সকলো কামতে পিচপৰি থকা, এচুকীয়া এই ছখীয়া ঠাই,
জনম ইয়াতে লভিলা দুজন, অতি চেনেহৰ সজাতি ভাই।
একেলগে ছয়ো একে শিকনিকে শিকি বয়সত সাধিলা কাম,
জুৰালে আইৰ হিয়া ভৰা বুকু, তোমা ছয়োৰে শুনি সুনাম।
নিদাকণ কালে তাৰে এজনক অকালতে হাঁয় নিলে হৰি,
মনৰ দুখত দুখনী আইয়ে কান্দিলে অনেক বিননি ধৰি।

(৫)

কালৰ বিচিত্ৰ গতি ভাবি পাচে তোমাৰ মুখলৈ সততে চাই,
সকলো সন্তাপ পাহৰি পেলালে সুযোগ্য পুত্ৰৰ চিনাকি পাই।
বিভূৰ কুপাত দিনকে দিনে জ্বলিকোলা দেৱ মাতৃৰ নাম,
কতনো অমূল্য বস্তু উলিয়াই, সাধিলা জীৱন উদ্দেশ্য কাম।
জাতীয় বুৰঞ্জী জীৱন চানেকি, তুলিলা অশেষ যতন কৰি,
তুমি সাহিত্য বনৰ, সৃগন্ধি কুসুম, উৰিল মৌৰভ অসমজুৰি।

(৬)

দয়ালু ৰজাই উপযুক্ত বঁটা সাহিত্য পেঙ্গন সৰল ভাষ,
শাসন সভাৰ আহোম সদস্ত, দিলে মাননীয় সুযোগ্য বাব।
অসম বিলত হে পঢ়ম তুমি, ফুলিলা তোমাৰ জেউতি ধৰি,
মাতৃৰ নামৰ কৰিলা সাৰ্থক, নানা খিতাপেৰে ভূষিত কৰি।
কিনো মধুময়, তোমাৰ জীৱন, আদৰ্শ পুৰুষ আমাৰ জীৱন তুমি
অজলা জাতিক দিলা জ্ঞান চকু, পোহৰালা এই জনমভূমি।

(৭)

হে বিশ্বনিয়ন্তা জগত ব্যাপি পৰিছে তোমাৰ কৰুণা জ্যোতি,
অনন্ত নামৰ মহিমা স্মৰি তৰিছে অধম মানৱ জাতি।
খাটিছো তোমাক সকলো জাতিয়ে কাম-বাক্য-মনে কাতৰ কৰি,
এনে মহাত্মাক হৃদীৰ্ঘ জীৱন দিয়া যেন প্ৰভু দয়া কৰি।
জাতিৰ জাতিৰ উন্নতিৰ অৰ্থে যিজনে এৰিছে স্বার্থৰ মান,
তেনে পুৰুষক দিয়' শক্তি বল পাবলৈ তোমাৰ পৰিজ্ঞান।

(৮)

হে গোহাঞি দেৱ, মাজে মাজে যেন ছখীয়া জাতিলৈ মনত কৰি,
তোমাৰ অপাৰ কৰুণাৰ ধাৰা থাকিবা বোৱাই অসম জুৰি।

কৰিছোঁ আশীষ জয়ধ্বনি তুলি, সকলোৱে যেন লভোঁ সফল,
মঙ্গলময় মঙ্গল নামেৰে বাঢ়োক তোমাৰ বশস্তা বল ।
প্ৰীতি-ভক্তি মালা পিঙ্কাই তোমাক অপাৰ আনন্দ লভিছোঁ আজি,
কৰ্তব্য পথত আগবাঢ়া দেৱ, সততে তোমাৰ বাঢ়োক ধ্যাতি ।

বিনীত—

উত্তৰ লক্ষীমপুৰ আহোম সভাৰ
উপস্থিত জ্ঞাতিসমূহ,
উত্তৰ লক্ষীমপুৰ, ইং ২২।২।১৬ চন

চতুৰ্দ্ভাৰিংশ সৰ্গ

‘ৰায়চাহাব’ খিতাপ

ইং ১৯১৬ চনৰ শেহছোৱাত, পোনপ্ৰথম অসম কাউন্সিলৰ কাৰ্যকালৰ সামৰণিত, আহোম প্ৰতিনিধিস্বৰূপ, মোৰ “অনৰেবোল কাউন্সিল মেম্বৰ” বিষয় বাবৰ সময় অতীত হোৱাত, মোৰ শিৰোনামাৰণৰা “অনৰেবোল” খিতাপ থহনিৰ ক্ষতি পূৰণৰ অৰ্থে, মোৰ শুভা-কাজী অনৰেবোল চাক কৰ্মশূনাৰ ছাৰ আৰ্চডেল আৰ্ল চাহাব বাহাদুৰে ভাৰত-গৱৰ্ণমেণ্ট প্ৰদত্ত ‘ৰায়চাহাব’ খিতাপেৰে মোক ভূষিত কৰি, চৰকাৰী ৰীতি বিধিমতে, ইং ১৯১৭ চনৰ প্ৰথমদিনা মোলৈ এটা বিজুলী বাতৰি দিয়ে। সেইদিনা পুৱা মই মোৰ বৰ্তমান থকাঘৰ তেজপুৰীয়া “পদ্মকুটাৰ” সজোৱা ঠাইত কুলী, মিত্ৰী, ঠিকাদাৰ আৰু ৰাজমিত্ৰীৰ কাম-বনৰ দিহা দি আছিলোঁ। এনেতে, মোক দেখা দিবৰ উদ্দেশ্যে, তেজপুৰ প্ৰবাসী মোৰ পুৰণি বয়সীয়া বন্ধু শ্ৰদ্ধেয় ৰায়চাহাব দেৱেশ্বৰ শৰ্মা বৰুৱা আৰু মোৰ সমনীয়া ডেকা বন্ধু শ্ৰীমুত (পাছত ৰায়চাহাব) নাৰায়ণ শৰ্মা বৰুৱা হঠাতে মোৰ ওচৰত থিয় হ’লহি; সিবিলাকক বাট দেখুৱাওঁতা হৈ- সেই সময়ৰ তেজপুৰত স্থল চাব-ইন্সপেক্টৰ, মোৰ অহুজপ্ৰতিম শ্ৰীমান যোগেশ্বৰ শৰ্মা বৰুৱাদেৱো লগতে আহিছিল। আমি অভ্যাগত বন্ধুদ্বয়েৰে সৈতে কুশল মন্ত্ৰলৰ বা-বাতৰি সোধাস্থমিকৈ আছোঁক, ইতিপূৰ্ণতে টেলিগ্ৰাফ অফিচৰ হৰকৰাই বিজুলী বাতৰিৰ লেফাফা এটা মোৰ হাতত দিলেহি। সেই লেফাফাৰ শিৰোনামাত ‘ৰায়চাহাব’ খিতাপ দেখিয়েই মোৰ ধাৰণা হ’ল যে, সেইটো ৰায়চাহাব দেৱেশ্বৰ বৰুৱা ডাঙৰীয়াৰহে টেলিগ্ৰাম; সেই ধাৰণাতে, পুৰা শিৰো-নামালৈ মন নকৰাকৈয়ে লেফাফাটো তেখেতৰ হাতলৈ পাব কৰিলোঁ। ৰায়চাহাব ডাঙৰীয়াই মেলি চাই, উলাহৰ আনন্দ ধনি এটি উচ্চাৰি, ততালিকে টেলিগ্ৰামটো মোৰ হাতলৈ ঘূৰাই দি এইবুলি সন্তোষ প্ৰকাশ কৰিলে, “নহয়, এইটো টেলিগ্ৰাম মোৰ নহয়, আপোনাৰহে; আপোনাক গৱৰ্ণমেণ্টে ‘ৰায়চাহাব’ খিতাপেৰে বিভূষিত কৰিছে, বৰ আনন্দৰ বিষয়!” তেখেতৰ লগৰীয়া ই দুজনেও সেইদৰেই আনন্দ প্ৰকাশ কৰিলে। মই কিন্তু অত্যন্ত বিমৰ্ষ হলো। টেলি-গ্ৰামটো হাতত লৈ পঢ়ি চাই বোম চম্ভালিব নোৱাৰি মই বৰ বিৰক্তিতাবে এই বুলি কৈ উঠিলোঁ, “অঘাচিতে মোক এইদৰে লাঞ্চিত কৰা হল কিয়? মইতো খিতাপপ্ৰাৰ্থী নাছিলোঁ; এই খিতাপ মোৰ মূৰত থাপ নাথায়! মোৰ আৰ্জিত সাহিত্যিক সম্পন্নলৈ চাই দিয়া হৈছে যদি, মই কওঁ, ই চতুৰ্দ্ধাৰীয়া বিদ্ধাত ঘূৰণীয়া শলাৰ (round thing in square hole) নিচিনা হৈছে: নাইবা, শাসন সংক্ৰান্ত ৰাজকীয় কৰ্মক্ষেত্ৰত মোৰ যৎকিঞ্চিৎ কৃতকাৰ্যতালৈ লক্ষ্য কৰি এই খিতাপ দিয়া হৈছে যদি, তাৰ দ্বাৰাই মোক শলাগৰ অপাত্ৰ বুজোৱা হৈছে। মই অনতি-পলমে ঘূৰি টেলিগ্ৰাফত এই অৰ্থা দান প্ৰত্যাহাৰ কৰোঁগৈ।” এই বুলি আলহী বন্ধুদ্বয়ৰ ওচৰত বিনীতভাৱে বিদায় লৈ, উচাংঘাৰি বেগাবেগিকৈ পুৰণি বহালৈ খোজ ধৰিলোঁ। প্ৰবাসী বন্ধু হুগৰাকীয়ে কিবা বুজনি বাণী জনাবলৈ প্ৰয়াস পাইছিল, কিন্তু হেগ নাপালে।

বাশীত মাতাদেবীৰ পিন্ড দিয়া সময়ত লগাহাঞিবৰুৱা

মাণিকচন্দ্র বব্দুৰাৰ লগত গোহাঞিবব্দুৰা

পিছে, শ্ৰীমান বোগেশ্বৰ বৰুৱাদেৱে মোৰ লগ নেৰি পিছে পিছে খেদি লগতে ঘৰ পালেহি ; মই 'লীলা এজেকি' অক্ষিত সোমাই টেলিগ্ৰামৰ সমিধান লিখিবলৈ বহিলোঁ, তেৱোঁ কাষতে বহি লৈ নিটাল মাৰি মোলৈ চাই বল । মই সমিধানটো এইবুলি লিখি উঠি বৰুৱাদেৱক পঢ়ি শুনািলোঁ—“Renounced with thanks title conferred does not suit me” । পঢ়ি শুনাই তেওঁক হুখিলোঁ, “ঠিক হৈছেনে ?” তেওঁ উত্তৰ দিলে, “হৈছে, কিন্তু—।” মই মুখি ধৰি উদ্বেগেৰে কলোঁ, “কিন্তু কি আকোঁ !” তেওঁ পুৰাকৈ কলে, “কিন্তু নিয়মমতে ঠিক হোৱা নাই, কিয়নো, অসম গৱৰ্ণমেণ্টৰ প্ৰতি প্ৰত্যাহাৰ কৰাটো অৰ্বেধ হ'ব, যিহেতু খিতাপটো অসম গৱৰ্ণমেণ্টৰ নহ'ব, ভাৰত গৱৰ্ণমেণ্টৰহে ।” মই কলোঁ, “তেন্তে ভাৰত গৱৰ্ণমেণ্টলৈকে পোনহাতে সমিধান দিয়া যাওক ।” তেওঁ কলে যে, সেইদৰেও ঠিক নহ'ব, কাৰণ, তেনেহলে লোকেল গৱৰ্ণ মেণ্টক অমাগ্ৰ কৰা হ'ব । এইদৰে তেওঁ টেঙালি কৰা যেন ভাবি, মই আগবঢ়াৱেই লিখিত টেলিগ্ৰামটো দিবলৈ ওলালোঁ ; এনেতে ডেকাবৰুৱাদেৱে গিৰিপু কৰে উঠি ক'লে, “দিয়ক তেন্তে, মোৰ হাততে দিয়ক, মই বহালৈ যাওঁতে বাটতে টেলিগ্ৰাম অক্ষিত সোমাই দি যাওঁগৈ, বহুদিনমান আবেলিকৈ দি যামহি ।” এইবুলি, মোৰ হাতৰপৰা টকাটোৰে সৈতে লিখি লোৱা টেলিগ্ৰামখন ঠাপমাৰি লৈ বৰুৱা বোপাদেৱ বেগাবেগিকৈ ওলাই গুচি গ'ল । পিছে, আবেলি তেওঁ নহা দেখি, ফুৰিবলৈ ধোৱা লাচতে মই তেওঁৰ বহা পালোঁগৈ । গৈ শুনিলা, বোলে ছপৰ ভাটী দিওঁতেই তেওঁ মফলললৈ ওলাই গ'ল ; চাৰি পাঁচদিনমানৰ মূৰতহে উলটি আহিব । মই মনৰ উগল-খুগল ভাৱত মনে মনে গুচি আহিলোঁ । তাৰ পাছত দুদিনমানৰ পাছৰপৰা গুণগ্ৰাহী বন্ধুবৰ্গৰপৰা সন্তোষ জ্ঞাপক (congratulatory) টেলিগ্ৰাম আৰু চিঠি-পত্ৰাদি আহিবলৈ ধৰিলে ; তাৰ ভিতৰত Mr. (পাছত Sir William) Reid, Mr. Botham, Mr. Majid, Rai Bahadur Handique, Rai Bahadur Ghanasyam Barua—এইসকলে সিবিলাকৰ টেলিগ্ৰামত ‘Rai Sahab’ খিতাপ “First Instalment” মাথোন বুলি মোক প্ৰবোধ দিছিল । মোৰ কিন্তু একোতে ভাল নালাগিল ; মই সেই খিতাপ প্ৰত্যাহাৰ কৰি অসম গৱৰ্ণমেণ্টলৈ দিয়া মোৰ টেলিগ্ৰামকে সাব্যস্ত কৰি, কালৈকো উত্তৰ নিদিয়াকৈ কেদিনমান গুণি ভাবি নিটাল মাৰি আছোঁ, এনেতে মফললৰপৰা ঘূৰি অহাৰ পাছত এদিন আবেলি সেই বড়িঘাল ডেকাবৰুৱাদেৱে মোৰ ঘৰত মোক দেখা দি, মোৰ টকাটো ওলোটাৰ দি, হাঁহি মুখে এইবুলি কলেহি, “টেলিগ্ৰামটো দিবলৈ সত নগল, ক্ষমা কৰিবা ।” মই সেই বিষয়ে তেওঁক আৰু একো নকৈ মনে মনে থাকিলোঁ, কিয়নো, সময়ৰ সোঁতত, মোৰ মনত পোন চাতেই উতলি অহা বিৰক্তি ভাব ক্ৰমাৎ শাম কাটি আহিছিল, বিশেষকৈ যিঃ বীড চীক ছেক্ৰেটৰী চাহাবে তেওঁৰ পাছৰ চিঠিত “I hope better chance will come before long” বুলি লিখালে চাই ।

অনবেৰী মেজিষ্ট্ৰেটৰ বিষয়-বাৰ

ইং ১৯১৪ চনতে যিঃ বীড (পাছত Sir William Reid) চীক ছেক্ৰেটৰী চাহাবে অনবেৰী মেজিষ্ট্ৰেটৰ বিষয়-বাৰ মোক ৰাচি চাইছিল ; তেতিয়া মই কাউন্সিললৈ সঘনে

গৈ থাকিবলগীয়া হোৱাত, সেই বাব লবলৈ সূচল বোধ নকৰিলো। তাৰ পাছত ইং ১৯১৭ চনত কাউন্সিলত মোৰ 'নমিনেটেড অনবেবোল মেম্বৰ'ৰ বিষয়-ববীয়া কাল উকলি বোৱাত, মোক আকৌ অনবেবী মেজিষ্ট্ৰেটৰ পদ দিয়া হয়; এইবাৰ আকৰি বতৰ পাই সেই পদ গ্ৰহণ কৰা হ'ল। সেই একে সময়তে আক তিনিজন (বায়বাহাহুৰ মহীধৰ ভূঞা, পৰমানন্দ আগৰৱালা আৰু বাবু জ্যোতিষচন্দ্ৰ বহু) ভক্তলোকৰে সৈতে তেজপুৰত অনবেবী মেজিষ্ট্ৰেটৰ বেক এখন পতা হয়। তাৰ ভিতৰত অকল মোকহে ইংৰাজীতে জবানবন্দী (deposition) আৰু ৰায় (judgement) লিখিবলৈ অহুমতি দিয়া হৈছিল গতিকে, চাৰিওজন একেলগে বহি গোচৰ সোধাত অসূচল হব দেখি, মোক পৃথক কৰি স্কীয়াটকৈ বহিবলৈ দিয়া হয়। পোন প্ৰথমতে মেজিষ্ট্ৰেটৰ আসন লবৰ দিনা বন্ধুবৰ ৰায়চাহাব (পাছত ৰায় বাহাদুৰ) মনোমোহন লাহিড়ী বি. এল. উকীলদেৱে উলাহেৰে আদৰি নি এজলাচত বহুৱাই লৈ গোচৰ সোধাৰ নিয়ম-কাৰণাদিৰ আভাস বুজাই দি, মোক উপকৃত কৰিছিল। তাৰ পাছত, দুবছৰ পূৰ নো হওঁতেই মোৰ বিচাৰ কাৰ্যত সন্তোষ পাই তেতিয়াৰ ডেপুটি কমিছনাৰ মিঃ ছোমছ (Mr. Soams) চাহাবে গৱৰ্ণমেণ্টলৈ লিখি মোক দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ মেজিষ্ট্ৰেটৰ ক্ষমতা দিয়ায়। কিন্তু, সেই সময়ৰ চিনিয়ৰ উকীল তিনিজনত বাজে, বাকী জুনিয়ৰ উকীলৰ কেজনমানে মোক ভাল নাপাইছিল; কাৰণ, এজলাচত মোৰ ওচৰত সিবিলাকে অবৈধভাৱে প্ৰশ্ন নাপাইছিল। সেই আপাহতে প্ৰথমতে দুজনমানে, তাৰ পাছত জুনিয়ৰ উকীলৰ গোটেই দলটোৱে মোৰ আদালত (court) 'বইকট' (boycott) কৰে। চিনিয়ৰকেজনে অনবেবী মেজিষ্ট্ৰেটৰ কোৰ্টত ওকালতি কৰা নাছিল। গতিকে, মই বিনা উকীলে মোকদ্দমাৰ বিচাৰ নিষ্পত্তি কৰিব লগাত পৰিছিলো; আৰু সেইভাৱেই তিনি বছৰমান পাৰ হ'ল। তাৰ পাছত, সেই উকীলসকল এজন দুজনকৈ আকৌ আপোনা আপুনি চাপি মোৰ কোৰ্টত ওকালতি কৰিবলৈ ধৰাত আকৌ আমি সংগ্ৰীতিৰে গোচৰ সংক্ৰান্ত কাৰ্য চলাবলৈ ধৰিলোঁক। এইদৰেই যোৱা ২৩ বছৰ কাল উকীল মুক্তিদাৰসকলেৰে সৈতে পৰম মিলাগ্ৰীতিৰে কাম চলাই আহিছোঁ, এনেতে ২৪শ বছৰৰ আৰম্ভণত (ইং ১৯৪১ চনত) গৱৰ্ণমেণ্টে মোক প্ৰথম শ্ৰেণীৰ মেজিষ্ট্ৰেটৰ ক্ষমতা দিয়াত, জনদিয়েক উকীল মুক্তিদাৰৰ গেনা লাগিছিল, পিছে বিশেষ বিচাৰৰ ফলত সেই বিষয়ত ওজৰ-আপত্তি অসাৰ বুলি বুজি উঠি, সিবিলাকে বাৰ লাইব্ৰেৰীৰ জৰিয়তে দাখিল কৰা অভিযোগলৈ গৱৰ্ণমেণ্টে আওকাণ কৰি আগৰ ব্যৱস্থা বলবতকৈ ৰাখিলে। সেই অহুসৰি, আজিলৈকে পঁচিশ বছৰ কাল তেজপুৰত অনবেবী মেজিষ্ট্ৰেটৰ বিষয়-বাব নিয়াৰিকৈ চম্ভালি আহি আছে।

পঞ্চচত্বাৰিংশ সগ

পোন প্ৰথম সৰ্বসাধাৰণ কাউন্সিল নিৰ্বাচন

বুঢ়িছ গৰ্ণমেণ্টে ভাৰতবাসীক স্বায়ত্তশাসন ক্ষমতা দান কৰাৰ উদ্দেশ্যে যি শাসন-সংস্কাৰ সূচনা কৰিছিল, তাৰ আনুযায়িক কাৰ্যসূচক ইং ১৯২০ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহত ভাৰতবৰ্ষৰ সৰ্বত্ৰতে পোন প্ৰথমে প্ৰাদেশিক কাউন্সিল ৰাজসভা বা মন্ত্ৰী মেলালৈ প্ৰতিনিধি সদস্য বাছি পঠিয়াবলৈ সৰ্বসাধাৰণীয়া কাউন্সিল নিৰ্বাচন প্ৰথা প্ৰচলনৰ দিহাকৰণ হিব হয়। তেতিয়া সদৌ প্ৰদেশতে নিৰ্বাচনৰ ওপৰফিঠক সংখ্যালঘিষ্ঠ আৰু বিশেষ দাবীবিশিষ্ট সম্প্ৰদায়বিলাকক একো একোটাৰকৈ মনোনয়ন দান কৰাৰ নীতি বাহাল ৰখা হৈছিল। সেই ছেগতে মই সেই-বাৰৰ আহোম সাম্প্ৰদায়িক মনোনয়নৰ প্ৰতিনিধি বাব অগ্ৰতম এজন আহোম জাতিৰ কাৰণে এৰি থৈ, সৰ্বসাধাৰণীয়া নিৰ্বাচনৰ প্ৰতিযোগিতাত থিয় হ'বলৈ মনস্থ কৰিলোঁ; আৰু তদৰ্থে মোৰ জনমভূমি উত্তৰ লক্ষীমপুৰকে মোৰ নিৰ্বাচন সমষ্টি (constituency) কৰি বাছি লোঁ।

নিজৰ জনম চহৰ উত্তৰ লক্ষীমপুৰ সমষ্টিৰপৰা আগন্তুক কাউন্সিল নিৰ্বাচনত প্ৰাৰ্থী থিয় হোৱা সক্ষম সাৰোগত কৰি, সেই আপোন অঞ্চলৰ সৰ্বসাম্প্ৰদায়িক সমূহ বাইজৰ অভিমতৰ ধাতু আগধৰি বৃদ্ধি লোৱাৰ উদ্দেশ্যে, সেই স্থানীয় জনদহেক নেতা শ্ৰেণীৰ বৰমুৰীয়া মুখিয়াল লোকলৈ এমাহমানৰ আগতে সূকীয়া সূকীয়াকৈ পত্ৰেৰে মোৰ মনোভাৱ জ্ঞাপন কৰি লোঁ। তাৰ পাছত, এপষমানৰ ভিতৰতে সেই সকলোটিৰেপৰা আশ্বাসপূৰ্ণ সমিধানৰ পত্ৰোত্তৰ পালোঁ। আটাইকেখন পত্ৰোত্তৰতে উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ সমূহ বাইজৰ অভিমত ব্যক্ত কৰি মোক জানিবলৈ দিলে যে, অসম কাউন্সিল ৰাজসভাত মোক প্ৰতিনিধি পাবলৈ সদৌ বাইজে আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰিছে আৰু মোক সাদৰে আহ্বান কৰিছে। সেই অহুসৰি, নিৰ্বাচনৰ নিৰ্ধাৰিত সময়ৰ সাদিনমানৰ আগতে দৰং জিলাৰ ডেপুটী কমিশ্যনাৰৰ জৰিয়তে তেজপুৰ জেজুৰিত আগধৰি জামিনী আগধন ২৫০ টকা জমা দি, পৰম উলাহেৰে উত্তৰ লক্ষীমপুৰলৈ যাত্ৰা কৰিলোঁ। তেজপুৰ ঘাটত জাহাজত উঠি, এদিন এবাতি ব্ৰহ্মপুত্ৰইদি উজাই, সোৱণশিৰী মুখেদি সোমাই, পিচদিনা পুৱা দহমান বজাত বদতি ঘাটত নামিলোঁগৈ। নামিয়েই দেখিলোঁ, মোক নিবলৈ আমাৰ ঘাই ঘৰৰপৰা নিজৰ হাতী আহি সাজু হৈ আছে। তেতিয়াই, বাইজৰ তবক্ষৰপৰা আহি মোলৈ বাট চাই থকা দুজন ভলটিয়াৰ বা ডেকা খেচ্ছাসেবক জাহাজৰপৰা মোক সমাদৰি চৰকাৰী জিৰণি বঙালৈ নি পৰম স্তুতিৰ বক্তব্য কৰিলোঁগৈ। সেই ছেগতে, তাতে অলপ পৰ জিৰাই, হাতীত উঠি আমি আটাইটিয়ে উত্তৰ লক্ষীমপুৰ চহৰৰ মুখে গতি কৰিলোঁকৈ। গৈ থাকোঁতে মন কৰিলোঁ, বাট বৰ দুৰ্গম, নতুনকৈ বন্ধোৱা আলিৰ ওপৰত বোকা হৈ, ঠায়ে ঠায়ে মাহুহৰ যাতায়াত অতিশয় অগম্য কৰি পেলাইছে; আৰু কোনো কোনো অংশত পলছৰা বোকাতে সোমাই চকা লাগি ধৰাত গৰু গাড়ী অৱশ হৈ পৰিছে, যাতোন বোকাৰ ওপৰত পাৰি দিয়া তৰা আৰু বিবিগাৰ জাৰবিৰ ওপৰে কোঁনোমতে হুঁচৰি পাব হৈছে।

বদতি ঘাটৰপৰা বিহুপুৰীয়া থানালৈকে এইছোৱা বাটৰ অৱস্থা অতি শোচনীয়। চাই চাই গৈ থাকোঁতে মনে মনে ইয়াকে পাড়ি গৈছিলোঁ, বোলোঁ, যদিহে আগন্তুক নিৰ্বাচনত কৃতকাৰ্য হৈ কাউন্সিলত পুনৰপি প্ৰৱেশ কৰিব পাৰোঁ, তেন্তে উত্তৰ লক্ষীমপুৰলৈ যাতায়াত কৰা এই অতি আৱশ্যকীয় বাটছোৱাৰ উন্নতি বিধান কৰোৱাটোৱেই মোৰ পোন প্ৰথম উদ্দেশ্য হ'ব। এইদৰে গৈ গৈ লালুকৰ চৰকাৰী জিৰণি বঙলাত নামি ক্ষন্তেকমান জিৰাই লৈ, আকৌ যাবলৈ ধৰিলোঁহকি; যাওঁতে যাওঁতে মন কৰিলোঁ, লালুকৰপৰা বঙা নৈৰ ঘাটলৈকে এইছোৱা পুৰণি আলিবাট যদিও, ঠাই বুজি বোকা উঠি ইয়াকো যাতায়াতলৈ বেজুতি কৰি পেলাইছে। বাটৰ এই অৱস্থাই ওপৰত উল্লিখিত মোৰ সঙ্কল্প দৃঢ়তৰ কৰিলে।

মনতে আগন্তুক বিবিধ বিষয়ক অনা-গুণা কৰি গৈ গৈ সেই মোৰ ল'ৰাকালৰ সুপৰিচিত লীলাভূমি পছমৰা ঘাটত উপনীত হৈ, হাতীৰ ওপৰৰপৰাই দেখিলোঁ, সিপাৰে শোভাযাত্ৰাৰ দল এটিৰ আগত থিয় দি, জনদহেক নেতা সাজৰ ভদ্ৰমণ্ডলী মোৰ প্ৰতীক্ষাত উৎফুল্ল হৈ আছে। আমি হাতীৰপৰা নানামি হাতীৰেই নৈ পাৰ হলোঁহকি। কাৰণ, তেতিয়া নৈত হাতীয়ে খাউনি পায়। বঙা নৈ পাৰ হৈ, পছমৰা ঘাটৰ পাৰত হাতীৰপৰা নমা মাজকে সমবেত ৰাইজৰ মাত্ৰলিক উচ্চ ৰব মাৰ যোৱাৰ পাছত, চাৰিটি ছুলীয়া ছাতৰে একেৰে আদৰণী গীত গাই গাই মোৰ বিনম্ৰ কণ্ঠত চাৰিধাৰি আশীৰ্বালা পিন্ধাই অভ্যর্থনা জ্ঞাপন কৰিলে। তাৰ পাছত, সঠম হৈ থকা অসমীয়া ৰাইজীয়া গায়নে-বায়নে দেৱবাঞ্চেৰে মোক সন্মানিত কৰিলে। ইতিমধ্যে বুজিলোঁ, উপস্থিত অভ্যর্থনাকাৰী ৰাইজে মোৰপৰাও কিবা সমিধান শুনিবলৈ আন্তৰিকতাৰ আভাস দিছে। বুজিয়েই মই দু-আধাৰমান কৃতজ্ঞতাসূচক কথা কওঁ বুলি আৰম্ভ কৰিলোঁ, কিন্তু অত্যধিক মোৰ বাকশক্তিৰ অভাৱ বোধ কৰিলোঁ; ৰাইজেও বুজিলে, ময়ো গোটামিয়েক কথাৰেই মোৰ হিয়াত উপচি পৰা ভক্তিপূৰ্ণ অল্পৰাগ বিৰিঙাই দেখুৱাই ৰাইজক নমস্কাৰ কৰিলোঁ।

বঙানৈৰ পছমৰা ঘাটৰপৰা টাউনৰ বুকুলৈকে আঢ়ৈ মাইলমান বাট হ'ব। এইছোৱা মই ৰাইজৰ মাজত সোমাই খোজকাঢ়ি যাবলৈ ওলালোঁ। শোভাযাত্ৰী দলৰ নেতাসকলে মোক পুনঃ হাতীত তুলি নিবলৈ বৰকৈ পিড়ি ধৰিছিল, কিন্তু মই একোপধ্যে মান্তি নহলোঁ; অগত্যা মোক মাজত লৈ, হিবানাম গাই গায়নে-বায়নে ৰাইজে নগৰৰ মুখে গতি কৰিবলৈ ধৰিলে। গৈ গৈ নগৰৰ বক্ষস্থলত চাৰিআলি মূৰত কল পাত আৰু চালু কাপোৰেৰে সজাই থোৱা এটি বিমোহন বাটচ'ৰাত উপনীত হলোঁ, তাতে সৰহীয়া জনমণ্ডলীয়ে উচ্চৰবে জয়ধ্বনি দি, মোক অভ্যর্থনা জ্ঞাপন কৰিলে; আৰু তাতে টাউনবাসী মানী নেতা শ্ৰীযুত ৰামচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱে সন্দৌ লক্ষীমপুৰীয়া ৰাইজৰ হৈ এখন স্থলীৰ অভিনন্দন-পত্ৰ পাঠ কৰিলে। অভিনন্দন-পত্ৰত মোৰ যোগ্যতাৰ ওপৰতকৈ শলাগ লৈ ৰাইজৰ কৰুণ ভাব জ্ঞাপনেৰে মোক আগুত কৰাৰ আলমতে ৰাইজে মোৰপৰা পাবলৈ কি বিচাৰে, ফলিতাৰ্থত ৰাইজৰ হকে কাউন্সিল ৰাজসভাত মই কি কৰিবগৈ লাগিব তাৰ বিশদ আভাস দিয়া হৈছিল। সমিধানত বিনয়-নম্ৰতাৰে সৈতে মোৰ সবল কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰি, সাধ্যাহুসাৰে ৰাইজৰ অল্পজ্ঞা পালন

কবিত্বলৈ প্ৰতিশ্ৰুতি প্ৰকাশ কৰিলোঁ। তাৰ ভিতৰত সত্ত্বহতে ৰাইজৰ নিবাস স্থান মোৰ মৰমৰ জয়ভূমি উত্তৰ লক্ষীমপুৰক যাতায়াতৰ উন্নতি সাধনেৰে স্থবিধা দান কৰাই বাহিৰৰ উন্নত জগতেৰে সমভাৱে লগ লগোৱা আৰু স্থানীয় মজলীয়া ইংৰাজী স্কুলটি হাইস্কুলৰ খাপলৈ তোলাই জ্ঞান শিক্ষা বিস্তাৰ কৰা, এই দুটা কাউন্সিল ৰাজসভাত, আগন্তুক নিৰ্বাচনত কৃতকাৰ্য হওঁ যদি, মোৰ পোন প্ৰথম উত্তম হব বুলি স্পষ্ট প্ৰতিশ্ৰুতি জ্ঞাপন কৰিলোঁ ; ৰাইজে শুনি হৰ্ষ উৎফুল্ল হৈ আৰু তিনি জ্বলোকা উচ্চৰবৰ আশীষবাণী শুনাই মোক দায়িত্বগুৰ্ণ আনন্দ উলাহত উৰলীকৃত কৰিলে। অভ্যৰ্থনা অভিনন্দনাৰ সামৰণি মাৰি শোভাযাত্ৰীয়ে আৰু আধা-মাইলমান বাট মোক মাজত লৈ নি মোৰ ওপজা ভেঁটি আমাৰ ঘাই ঘৰত থৈ আহিলগৈ।

পিচদিনা, বহুলা পুখুৰী পাৰত, টাউনবাসীৰ সৰ্বসাধাৰণীয়া নাট্য-মন্দিৰৰ আহল-বহল টোলত, শ্ৰীশ্ৰীমাহৰা সজাধিকাৰ প্ৰভুৰ সভাপতিত্বত এখন বিৰাট সভা বহিল। সভাত উত্তৰ লক্ষীমপুৰ চহৰৰ সদৌ কেন্দ্ৰীয়া প্ৰতিনিধি ৰাইজ চাপি উলাহেৰে যোগ দিলেহি। নাট্য মন্দিৰৰ সেই স্থবিস্তৃত টোলত ৰাইজ নধৰা হল। জনদহেক অগ্ৰগণ্য নেতাই মোক আমাৰ ঘাইঘৰৰপৰা আগবঢ়াই আনি সভামণ্ডপত থিয় কৰোৱা মাজেক সমবেত ৰাইজে গগনভেদী উচ্চ বাৱেৰে জয়ধ্বনি দি মোৰ মন-প্ৰাণ আনন্দ-বিস্ময় কৰি তুলিলে। তাৰ পাছত, সভাপতি প্ৰভুৰ অহুজা অহুসৰি, অভ্যৰ্থনা সমিতিৰ সভাপতি শ্ৰীযুত ৰামচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱে চলজা বীতি আচৰি সমবেত ৰাইজৰ আগলৈ মোক ভেঁটাই দি সভাৰ উদ্দেশ্য ব্যাখ্যা কৰাৰ পাছত, সমজুৱাৰ মাজৰপৰা নেতা বক্তা জনদহেক উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ অভাৱ-অভিযোগ আদিৰ বিশদ বিবৃতি দি, সেইবোৰ পাৰ্শ্বমানে অনতিপলমে খণ্ডাবলৈ মোৰ শিৰত দায়িত্ব অৰ্পণ কৰি, উপস্থিত সভাৰ সেই উদ্দেশ্য ভাটি সমৰ্থন কৰিলে ; লগতে, সমবেত ৰাইজলৈকো চাই, আগন্তুক কাউন্সিল নিৰ্বাচনত সদৌৰে মোৰ নামে 'ভোট' বা সমৰ্থন মত দিবলৈ অহুৰোধ প্ৰেৰণা জ্ঞাপন কৰিলে। তাৰ পাছত, মোৰ পাল পৰিল। সমিধানৰ অৰ্থে মোৰ ওপৰত সভাপতি প্ৰভুৰ অহুজা পৰাত, ৰাইজৰ 'হৰ্ষশূচক হাত চাপৰিত ক্ষন্তেক আপোন-পাহৰা হৈ হু-আধাৰ ক'বলৈ বুলি থিয় হলোঁ। থিয় দিয়েই সভাপতি প্ৰভু প্ৰমুখ্যে সমজুৱাৰ প্ৰতি মূৰ পৌৱাই ; আগদিনা প্ৰথম অভিনন্দনত দিয়া সমিধানকে দোহাৰি বহলাই কৈ লৈ, উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ সেই সাময়িক পিচপৰা অবস্থা আন আন চহৰৰ আগবঢ়া অবস্থাবে সৈতে বিজাই দেখুৱাই ; বিশেষকৈ আদিয় অৱস্থাতে পিচ পৰি থকা দুৰ্গম গাঁওবোৰৰ দুৰৱস্থালৈ আঙুলিয়াই ; সেইবোৰৰ মূল অভাৱ-অভিযোগ আদি ক্ৰমাৎ নিলগাই গুচোৱাৰ উপায় বিধানৰ সঙ্কেত দি, ডেৰঘণ্টামান মোৰ মনৰ ভাব ব্যক্ত কৰিলোঁ, কি কলোঁ মনত নাই, কিন্তু সমজুৱা ৰাইজৰ সমৰ্থনশূচক হাত চাপৰিত সঘনে ছেদ পৰি থমকি থমকি উশাহ সলাব লগাত পৰিছিলোঁ। মোৰ সমিধানৰ সামৰণিত, সমজুৱাৰ মাজৰপৰা এজন মুখিয়াল নেতাই প্ৰস্তাৱ কৰিলে যে, মোক নিৰ্বিবাদে নিৰ্বাচিত কৰি কাউন্সিল সভালৈ পঠোৱাৰ অৰ্থে, প্ৰতিদ্বন্দ্বী শ্ৰীযুত হাবিবৰ দাস পেঞ্চনীয়া পুলিচ ইন্সপেক্টৰদেৱক তেওঁৰ নিৰ্বাচন প্ৰতিযোগিতা উঠাই লবলৈ অহুৰোধ কৰা বাওক। প্ৰস্তাৱটি সমৰ্থিত হবলৈ নো পাওঁতেই, মই ততালিকে বিকঙ্কৱাদী হৈ থিয় দি বিনীতভাৱে সভাক জনালোঁ যে সেই প্ৰস্তাৱ

উঠাই লোৱাটো বাহনীয় নহয়, কিয়নো, প্ৰতিযোগিতা নাথাকিলে নিৰ্বাচন শিক্ষাৰপৰা বাইজ বঞ্চিত হ'ব লগাত পৰিব। আৰু, বিহেতু কাউন্সিল নিৰ্বাচন প্ৰথাৰ সেৱে পোন প্ৰথম প্ৰচলন, বাইজে তাৰ আভাস পোৱাৰ নিতান্ত প্ৰয়োজন। মোৰ প্ৰতিবাদ প্ৰথাৰ সমজুৰা বাইজে হাত চাপৰিৰে সমৰ্থন কৰাত মূল প্ৰস্তাৱটি আপোনা-আপুনি এৰা পৰিল। সদৌশেহত, সভাপতি প্ৰভুৰ আশীৰ বাণীৰে সৈতে সামৰণি বক্তব্যৰ অন্তত, সন্ধিয়া লগাত, বাইজৰ গগনভেদী জয়ধ্বনিৰ মাজত সভা ভঙ্গ হয়।

পিচদিনা পুৱাতে ওলটা-বাজা কৰাৰ কথা আছিল। পিছে, পুৱাৰপৰা মোক সাক্ষাৎ কৰিবলৈ যোৱা বাইজৰ মুখিয়াল নেতা আৰু সৰু-বৰ মানুহৰ অহা-বোৱা লাগি লাগিল। জুম-জুমকৈ অহা বাইজৰ লগত পৰম প্ৰীতিৰে আলাপ-আলোচনা কৰি সিবিলাকক বিদায় দি থাকোতেই বেলি ভাটী দিলে; আবেলি পৰত ঘৰৰ হাতীত উঠি তেজপুৰলৈ ওলটা-বাজা কৰিলোঁ। পাতিছিলোঁ, সেইদিনাই, বাটতে বিহপুৰীয়া পোলিং ষ্টেশ্বনত বাতিটো খণিমেই বুলি; কিন্তু আমাৰ মথনা হাতীটো খোজত বৰ লেহেম কাৰণে লালুকৰ জিৰণি বঙলা আহি পাঠতেই বাতি ছপাৰ হল; গতিকে তাতে জিৰাই-শঁতাই বাতিটো কটোৱা হল। পিচদিনা পুৱা তাতে ভাত-পানী থাই ছপৰীয়া তাৰপৰা আহি আবেলি বিহপুৰীয়া থানা ষ্টেশ্বনত নামিলোঁ। হাতীৰপৰা নমা মাত্ৰকে নাৰায়ণপুৰৰ মৌজাদাৰ শ্ৰীমান ধৰ্মেশ্বৰ শৰ্মা বৰুৱা (মোৰ 'মিত্ৰ' বন্ধু ৮পদ্মেশ্বৰ শৰ্মা বৰুৱাৰ বৰপুত্ৰ আৰু শ্ৰীমান সৰ্বেশ্বৰ শৰ্মা বৰুৱা, বি.এল উকীলৰ ককাই-দেৱেক) প্ৰমুখ্যে ডিব্ৰুং অঞ্চলৰ খামতী আৰু আহোম বাইজৰ প্ৰতিনিধি জনদিয়েকে জনালেহি বোলে, সেই অঞ্চলৰ বাইজে মোক অভ্যর্থনা কৰিবলৈ বিপুল আয়োজনেৰে অপেক্ষা কৰিছে। সময়ৰ নাটনি বুজি মোৰ মাল-বস্তু নমাই থৈ মৌজাদাৰ বোপাৰে সৈতে মই অনতিপলমে আকৌ সেই হাতীত উঠি ডিব্ৰুং জিৰণি বঙলাৰ কাষ চাপি দেখোঁগৈ যে, বঙলাৰ সমুখত কলাপুলি পুতি ফুল-পাতেৰে সজোৱা বাটচ'ৰাৰ মুখত (gate) অসংখ্য বাইজ জুম বান্ধি আছে, আমি হাতীৰপৰা নমা মাত্ৰকে বাইজৰ গগনভেদী জয়ধ্বনিৰ মাজত বন্ধ খামতী মৌজাদাৰ ডাঙৰীয়াই আগবাঢ়ি আহি মালা পিন্ধাই অভ্যর্থনা জ্ঞাপন কৰাৰ পাছত, জিৰণি বঙলাৰ টোলত সোমালোঁগৈহেঁক, সেই স্বহল টোলত বাইজ নখৰা হৈছিল। তাৰ পাছত, সময়ৰ নাটনি বুজি, টাউনত দি অহা সমিধানকে ডিব্ৰুং অঞ্চলৰ বাইজকো চমুকৈ দি, সিবিলাকৰো জনদিয়েক নেতা লোকৰ মুখে আগন্তুক নিৰ্বাচনত বাইজৰ সম্ভ্ৰীতি সমৰ্থনৰ আৰাধা সাদৰে গ্ৰহণ কৰি উঠি, উলটি বিহপুৰীয়ালৈ বিদায় ললোঁ। ইমানতে উত্তৰ লক্ষীমপুৰত অঘাচিতে মোৰ হকে লাভ হোৱা "কেনভাচিং" উত্তম আয়োজন আদি মোৰ ক্ষয়বল্লক ৰাজহুৱা কাৰ্যৰ সামৰণি পৰিল।

পিচদিনা, ইং ১৯২২ চনৰ ২০ তাৰিখে, ভৰ ছপৰীয়াৰপৰা বিহপুৰীয়া পোলিং ষ্টেশ্বনত নিৰ্বাচন 'ভোট' দিয়া-লোৱা কাৰ্য আৰম্ভ কৰা হ'ল। তেতিয়া টিকিটত X চিন লগাই শুণ্ড ভোট দিয়া নিয়ম (ballot system) নাছিল। পোলিং অফিচাৰ আছিল চব্ ডেপুটী কলেক্টৰ শ্ৰীযুত (পাছত ৰায় চাহাব) অচ্যুতানন্দ পাঠক। তেখেতে মোক তেখেতৰ সমাজৰ "senior

member" বা বয়োবন্ধ সমজ্জ্বা বুলি সমাদৰি কাষতে আগন দিয়াত, হুচলকৈ বহি বাইজে ভোট দিয়া কাৰ্য চাবলৈ ধৰিলে। দেখিলোঁ, সদৌ বামুণ, আহোম, কাৱ্থ (শ্ৰীযুত উমাকান্ত দত্ত ফুকনত বাজে), কলিতা, কেওঁট, কোঁচ, চুটীয়া, খাম্ভী ভোটাবসকলে হৰ্ষচিহ্নেৰে মোৰ নামে 'ভোট' দিলে। মাথোন, কছাৰী, লালুং, বাগিচাৰপৰা ওলাই বসতি কৰা ন-পমুৱা 'বঙালী কুলী' আটাইবিলাকে ঐতিহ্যবী 'দাবোগা' দেৱক ভোট দিলে; ইবিলাকৰ সংখ্যা কিন্তু সামান্ত নহয়, মোৰ অহুমানত মোৰ ফলীয়া ভোটাবৰ লেখতকৈ অধিক যেনহে লাগিল।

পিচদিনা পুৱা সোনকালে উঠি, জাহাজ ধৰিবলৈ বুলি, ল'ৰালৰিকৈ বদতিঘাটলৈ গতি কৰিলোঁ। কিন্তু, দুখৰ বিষয়, আমি গৈ পাওঁ পাওঁ হওঁতেই সিকালে জাহাজ এৰি দিলেই। গতিকে অগত্যা এদিন-এৰাতি তাতে থপিবলগীয়া হ'ল। বদতিঘাটৰ চৰকাৰী জিৰণি চাঙাবলাত বহি, জাহাজ ধৰিব নোৱাৰৰ বাবে আক্ষেপ কৰি আছোঁ, এনেতে মোৰ পুৰণি বন্ধু চব্-এজেন্ট শ্ৰীযুত কৃষ্ণনাথ হাজৰিকা উপস্থিত হ'লহি। মোৰ আক্ষেপ শুনি তেওঁ হাঁহি হাঁহি এইবুলি ক'বলৈ ধৰিলে, "ভালেই হ'ল, অঘাচিতে যি হয় সি মাহুৰ ডাললৈহে। আজি মোৰ প্ৰবন্ধৰ ঘৰত আপোনাক এসাজ খুৱাই সন্তোষ পাম। আক বা কি ভাল হ'বলৈ আছে ক'ব নোৱাৰিছোঁ এখোন।" অলপ পৰ আলাপ কৰি তেওঁ আকোঁ অফিচৰ কাম সামৰিবলৈ গ'ল। মই হাতত বন্ধু লৈ, জিৰণীয়া চিপাহী এটাৰে সৈতে চৰাই চিকাৰলৈ গ'লোঁ। অলপ গৈয়ে দেখিলোঁ, বনখেৰেজু এজোপাৰ আগত থোপাথুপকৈ লাগি থকা গুটিৰ থোপাৰ দৰে, হাঁইঠা চৰাই এজাক পৰি আছে; দেখি বৰ ৰং লাগিল, এজাই মাৰিয়েই এহাল চৰাই বগবাই পেলালোঁ। চৰাই ছুটা মোৰ লগুৱাটোৱে নি এজেন্ট বন্ধুৰ ঘৰত ৰাখিবলৈ দিলেগৈ। তাৰ পাচত, দুপৰীয়া গাধুই উঠি হাজৰিকাৰ বহাত ভোজন কৰিবলৈ ওলাইছোঁ, এনেতে টাউনপৰা এখন টেলিগ্ৰাম পালেহি; সেই বিজুলী বাতৰি এইবুলি আহিছিল, "Grand success yourself elected securing 1042 votes out of 1281 votes polled." মই হৰ্ষোৎফুল্ল হৈ, হাতত টেলিগ্ৰামখন লৈ ভোজনলৈ গলোঁ। গৈ পায়েই টেলিগ্ৰামখন হাজৰিকাৰ দিয়াত তেওঁ পঢ়িয়েই জপিয়াই উঠি ক'বলৈ ধৰিলে, "Happy news indeed; মই নকৈছিলো, বোলোঁ আক বা কি ভাল হ'বলৈ আছে; ইয়াত ক্ষন্তেক বৈ যাবলগীয়া নোহোৱা হলে এই শুভ-সংবাদ আপুনি কেতিয়াবাটকহে পালেগৈহেঁতেন।" তাৰ পাছত, ৰাফনী আধাৰ কাষত হাজৰিকানীয়ে অসমীয়া বিষয়াঘৰীয়া আজ্ঞাবে সজাই থোৱা আহাৰ, হাজৰিকাৰে সৈতে মুখামুখিকৈ বহি ভাত খোৱা মেল পাতি পৰম শ্ৰীতিৰে ভোজন কৰি উঠি, আকোঁ জিৰণি বঙলাত জিৰালোঁহি।

পিচদিনা পুৱা ১০ মান বজাত বদতিঘাটৰপৰা সৰু জাহাজেৰে ভটিয়াই দুপৰ ভাটী দিয়াত সোৱণশিৰী মুখত ডাকজাহাজত উঠি ভেজপুৰৰ মুখে ভটীয়াবলৈ ধৰিলোঁ। জাহাজত সমনীয়া চিনাকি ৰাজী কোনো নাই; অকলশৰীয়াটক আপোন-মনেৰে আহি আহি আমনি লাগিছিল। এনেতে, গমিৰি ঘাটত শ্ৰীযুত দীনেশৰ আগবঢ়ালা মৌজাদাৰ সহযাজী হৈ একে জাহাজতে উঠাহি দেখি ৰং লাগিল। তাৰ পাছত, তেওঁক মোৰ 'কেবিন'লৈ মাতি আনি

বহুৱাই লৈ, বিবিধ বিষয়ক কথা-বাৰ্তা পাতি আমনি ডাঙিৰলৈ ধৰিলোঁ। কথা-প্ৰসঙ্গত মোৰ নিৰ্বাচন বিষয়ক কথা ওলাল। পোনেই মই নিৰ্বাচনত কৃতকাৰ্য হোৱা শুনি তেওঁ সৰল চিত্তেৰে আনন্দত উৎফুল্ল হল; তাৰ পাচত, মনটি অলপ আমোলাই, তেওঁ এইবুলি মনোভাৱ ব্যক্ত কৰিলে, “এই স্থল সংবাদত মোৰ হৰ্ষ-বিষাদ উদ্ভয় মিহলি।” মই মুহূৰ্তমান থমকু খাই স্থিৰলোঁ, “কিয় ? হৰ্ষৰ অৰ্থ পাইছোঁ বাক, বিষাদ কি বাবে ? মই কাউন্সিললৈ যোৱাত কিবা অপকাৰ অহুভৱ হৈছে নেকি ?” আগবঢ়ালাদেৱে ততালিকে এইবুলি প্ৰশ্ন কাটিলে, “নহয় ডাঙৰীয়া, আপুনি কাউন্সিললৈ পুনৰপি যাবলৈ পোৱাত আমাৰ অপাৰ আনন্দহে, সেইটো ৰাইজৰ ভাগ্য বুলিহে ভাবিছোঁ। আপুনি পোন-প্ৰথম কাউন্সিল সভাত চাৰি বছৰে সমূহ ৰাইজৰ হৈ, দেশৰ উন্নতিৰ হকে খাটি যিবোৰ উপকাৰ সাধি দিলে, সেইবোৰ আমি পাহৰিব নোৱাৰোঁ; কিন্তু, আপুনি কৰ্মভূমি এৰি জন্মভূমিপৰা নিৰ্বাচিত হৈ অহাৰ বাবেহে বিষাদ লাগিছে। আপুনি আপোনাৰ আচল কৰ্মজীৱন আমাৰ তেজপুৰতে পাৰ কৰিলে। সেই জীৱন ছেন্ত আপুনি আপোনাৰ কৰ্মভূমি তেজপুৰৰ উন্নতি আৰু তেজপুৰীয়া ৰাইজৰ উপকাৰৰ অৰ্থে যি কৰিলে তাৰ কীৰ্তিচিহ্ন জিলিকি বৈছে, আৰু আগলৈকো ব’ব। এইটো জনাজাত কথা যে, প্ৰথম কাউন্সিললৈ যতপি আপুনি জাহোম সম্প্ৰদায়ৰ প্ৰতিনিধি স্বৰূপেহে চৰকাৰৰ মনোনয়ন মতে ‘নমিনেটেড মেম্বৰ’ হৈ গৈছিল, তথাপি, আমি জানো, আৰু সকলোৱে স্বীকাৰ কৰে-যে, সেই কাউন্সিল সভাত আপুনি নিজ জ্ঞাতিৰ হৈ চাৰিভাগৰ এভাগ মাথোন খাটিছিল, অপৰ চাৰিভাগৰ তিনিভাগ সদৌ অসমীয়া ৰাইজৰ হকে অহোপুৰুষাৰ্থ কৰিছিল। সেই হেতুকেহে এইবাৰ আপুনি জন্মভূমিৰ প্ৰতিনিধিত্ব নলৈ, কৰ্মভূমিৰ প্ৰতিনিধিত্বেৰে নিৰ্বাচিত হোৱা হলে, বিষাদবিহীন হৰ্ষলাভ কৰিলোঁহেঁতেন।” শ্ৰীযুত দীনেশ্বৰ আগবঢ়ালা মোজাদাৰ এজন দীৰ প্ৰকৃতিৰ চিন্তাশীল সাধুলোক বুলি তেওঁৰ প্ৰতি মোৰ বৰ আস্থা; গতিকে তেওঁ গহীন-গম্ভীৰ আৰু সৰলভাৱে মনোভাৱ ব্যক্ত কৰা কথাখিনি মোৰ অন্তৰত বৰকৈ লাগিল। অলপ পৰ টলকা মাৰি বৈ মই সেই সৰল বক্তৃজনক এইবুলি সমিধান দি তেওঁৰ বিষাদ মোৰ আশ্বাসেৰে মচি পেলালোঁ, বোলোঁ, “বাক, এইবাৰেই নিবাৰ নহয়, আগলৈ আৰু বাৰ আছে; অহাৰাত মই মোৰ ‘কৰ্মভূমি’ তেজপুৰৰ প্ৰতিনিধিত্ব লৈ কাউন্সিল নিৰ্বাচনত থিয় হয়।” মোৰ সমিধানত পতিয়ন গৈ তেওঁ আশ্বস্ত হোৱা যেন লাগিল। তাৰ পাছত, বিবিধ বিষয়ক কথা-বাৰ্তা পাতি আহি থাকোতেই সন্ধিয়া লাগিল, জাহাজত বিজুলী চাকি জলি উঠিল, আমি ছয়ো জাহাজৰ মজিয়াত ইমূৰপৰা সিমূৰলৈ ফুৰণ ছলেৰে এঘণ্টামান টহলি থাকি নিজ নিজ বিছনাত পৰিলোঁগৈকৈ। পিচদিনা, ৰাতিপুৱা শুই উঠি দেখোঁ যে, জাহাজ তেজপুৰ ঘাটত লাগি আছেহি।

তেজপুৰ ঘাটত নামি পাবলৈ উঠি পোনেই মোৰ মিউনিচিপালিটীৰ শোভা দেখি (সেই সময়ত মই তেজপুৰ মিউনিচিপালিটীৰ চেয়াৰমেন) মন ফৰকাল লাগিল। বৰপুখুৰী, পছমপুখুৰী, বেলপুখুৰী, পাৰু পুখুৰীৰ শীতল দৃশ্যই মোৰ অন্তৰ শাঁত কৰিলে; চাৰি-আলি, তিনি-আলি মূৰে মূৰে মোৰ স্বকৃত তিনিকুণীয়া ফুলনিবাৰী কেইখনিয়ে অক্ৰমকীয়াকৈ

ফুলি মোৰ পুনৰাগমনত মোক সজাষণ জনালে ; যই কেদিনমানলৈ এৰি যোৱা আমাৰ
 ‘অসমীয়া ক্লাব’ ঘৰটিয়ে আগকালৰ মুকলি বুকু-দুৱাৰেদি ভূমুকি মাৰিবলৈ মাতি উঠিলে ;
 আয়োজনত হাত লগাই আৰম্ভ কৰি থৈ যোৱা আমাৰ আগন্তুক অসম এচোচিয়েশ্বন আৰু
 অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ বছৰেকীয়া বৈঠক-উৎসৱৰ ৰাজহুৱা কাৰ্য্য ধাৰতৰূপে আগুৱাই
 মোৰ প্ৰাণত উলাহ লগালে । এইভাৱে সুখদৃষ্ট অস্থল উপভোগ কৰি গৈ গৈ ডাকঘৰ আৰু
 কাছাৰী ঘৰৰ দোমোজাৰ তিনি আলি মূৰত মোৰ প্ৰতিষ্ঠিত তিনিফুগীয়া ফুলনিবাৰী
 পাওঁতেই জনদিয়েক তেজপুৰীয়া বন্ধুৰে লগ পাই মোক হৰ্ষ-সহাযুত্ব (congratulation)
 জ্ঞাপন কৰিলে । তাৰ পাছত, তাৰপৰা আৰু দহমিনিটমান ঘৰমূৱাকৈ খোজ ধৰি ‘পদ্মকুটীৰ’
 সোমালোঁহি ।

ষট্চত্বিংশ সৰ্গ

তেজপুৰ অসমীয়া ক্লাব

তেজপুৰ অ. ভা. উ. সা. সভাৰ এটা সাধাৰণ বৈঠকত মই সম্পাদক হিচাপে, বিগত অধিবেশনৰ কাৰ্যবিবৰণী পাঠ কৰি, সেই বৈঠকৰ সভাপতি বায়চাহাব শ্ৰীযুত ভবাণীচৰণ ভট্টাচাৰ্য ডাঙৰীয়াৰ দ্বাৰাই সৰ্বসন্মতিক্ৰমে গৃহীত কৰাই লোৱাৰ পাছত সেইদিনাৰ প্ৰথম নম্বৰী আলোচ্য বিষয় “তেজপুৰ অ. ভা. উ. সা. সভাৰ নামৰ আৰু তৎসংলগ্ন নাট মন্দিৰ ‘বাণ থিয়েটাৰ ষ্টেজ’ চম্ভালন সমিতি সংগঠন”ৰ আলোচনা সভাৰ আগত দাঙি ধৰাত, যথা-বিহিত বিবেচনাৰ ফলত সেই সমিতি গঠন প্ৰস্তাৱ সভাৰ দ্বাৰাই গৃহীত হল। তাৰ পাছত, সেই চম্ভালন সমিতি গঠনৰ্থে নজন সদস্য উপস্থিত সমজুৱাৰ মাজৰপৰা বাছি লোৱাৰ বিচাৰ আৰম্ভ হল। এনেতে তেজপুৰীয়া সভ্য এজনে “তেজপুৰীয়া” আৰু “নন্-তেজপুৰীয়া” সভ্যৰ মাজত ভেদভাৱমূলক দাবী আগবঢ়াই প্ৰস্তাৱ তুলিলে যে, নিজাপী স্থানীয় হিচাপে তেজপুৰীয়া সভ্য সেই সমিতিত অধিক হব লাগিব। সেই প্ৰস্তাৱ সমৰ্থিত নো হওঁতেই মই ততালিকে উঠি প্ৰতিবাদ কৰি কলৌ যে, তেনেকুৱা ভেদমূলক প্ৰস্তাৱৰ মূলতে কেনা, কিয়নো, অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতি সাধিনী সভাত সকলো সভাই সমান, ইয়াত ভেদাভেদৰ কোনো নিয়ম নাই; আৰু এনে ভেদ নীতিৰ প্ৰচলন হব লাগিলে সি অনতিপলমে বৰ সাংঘাতিক হৈ উঠিব। এতেকে, এই প্ৰস্তাৱ উঠাটোৱেই অবাহনীয়। কিন্তু, মোৰ অহুৰোধ নবজিল। তুৰন্তে আন এজন তেজপুৰীয়া সভাই প্ৰস্তাৱটো সমৰ্থন কৰি তাৰ আলোচনাত ধৰিবলৈ সভাপতিক হেঁচি ধৰিলে। সভাৰ নীতি অহুসৰি অগত্যা সভাপতিয়ে প্ৰস্তাৱটো সভাৰ আগলৈ দাঙি ধৰিলে। সেই কথাত ব্যথিত হৈ “নন্-তেজপুৰীয়া” নামে অভিহিত হোৱা দলটোৱেও গজিবলৈ ধৰিলে। ফলত, দুইদলৰ মাজত ভীষণ তৰ্কবাদ চলিল। তৰ্কস্থলত স্থল চব ইন্সপেক্টৰ শ্ৰীযুত গোলোকচন্দ্ৰ ভূঞাই (নগঞা) এইবুলি কৈ পেলালে, “সভাৰ এই চৰ্জয় নামঘৰ আৰু নাট মন্দিৰ মূলত ‘নন্-তেজপুৰীয়া’ হৈ ঘাই বল, সিবিলাকৰ আৰ্থিক বৰঙণিৰ বলতহে নামঘৰ আৰু নাট মন্দিৰৰ সৃষ্টি আৰু স্থিতি; হিচাপ-পত্ৰ বিজাই চালেই প্ৰমাণ পোৱা যাব। সেই কথাত তেজপুৰীয়া দলে এককণ্ঠে এইবুলি উত্তৰ কাটিলে, “সিবিলাকৰ ধনে খাটিছে, আমাৰ জনে খাটিছে।” তদুত্তৰত “নন্-তেজপুৰীয়া” দলে পটন্তৰ স্বৰূপে মোৰ গালৈ আঙুলিয়াই এইবুলি উত্তৰ কাটি প্ৰশ্ন ধৰিলে, “এইজনে কি খাটিছে?” তাৰ উত্তৰত অপৰ পক্ষে এইবুলি প্ৰশ্ন কাটিলে, “সেইজনে অৱশ্যে আটাইতকৈ অধিক খাটিছে, কিন্তু, ‘নন্-তেজপুৰীয়া’ যদিও তেওঁক বিষয়ববীয়া দায়িত্বই অধিককৈ খটাইছে।” তেতিয়ক, তেজপুৰীয়া সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ বৃদ্ধ স্বজন (grand old man of Tezpur) শ্ৰীযুত হৰিবিলাস আগবৰালা ডাঙৰীয়াই আত্ম প্ৰেৰণাত উত্তেজিত হৈ উঠি, এইবুলি প্ৰতিবাদ কৰিবলৈ ধৰিলে, “তেজপুৰীয়া ‘নন্-তেজপুৰীয়া’; বিহেতু মোৰ জন্মস্থান আৰু বাল্য ক্ৰীড়া-

ভূমি গমিবি-গহপুৰ কলংপুৰহে। মোৰ চেমনীয়া কাললৈকে এই অঞ্চল উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ এলেকাত আছিল, ডিব্ৰুগড় সদৰৰ অধীনত। আগীলাদি ডাঙৰ গোচৰ সংক্ৰান্তত ডিব্ৰুগড়লৈ ঘোৱা-অহা কৰাত এই অঞ্চলৰ প্ৰজাৰ মহা আহকাল ওচাবৰ কাৰণেহে তিনি কুৰিয়ান বছৰৰ আগতে গহপুৰ, কলংপুৰ, গমিবি সমন্বিতে ছয়ত্ৰাবৰ অঞ্চল শাসনৰ সূচনাৰ্থে তেজপুৰ সদৰৰ এলেকাকৃত্ত কৰা হয়; আজিকোপতি সেই অঞ্চলৰ জীয়াৰী-গাভৰুৱে বিহ হাটত টকাৰ তালত এইবুলি আক্ষেপসূচক বিহগীত গোৱা শুনা যায়, যেনে—‘গহপুৰ ঐ, কলংপুৰ ঐ, ডিব্ৰু জিলাখন কিমান দুৰৈ।’ এনে স্থলত দুকুৰি বছৰৰ আগৰেপৰা তেজপুৰত নিগাজীকৈ থিতাপি হোৱা শ্ৰীযুত পদ্ম গোহাঞি বৰুৱা যদি আজিও ‘নন্-তেজপুৰীয়া’ হৈয়ে ব’ল, তিনিকুৰি বছৰৰ আগৈয়ে তেজপুৰত থিতাপি হোৱা মইনো ‘নন্-তেজপুৰীয়া’ নহয় কিয় ?’ ইয়াৰ মাজতে তেখেতৰ বক্তব্য শেষ নোহওঁতেই, ‘তেজপুৰীয়া’ দলৰ এজন ডেকাই বহি থকাৰেপৰা মাত লগালে, ‘ঐতো, আপুনিও।’ সেই মাত শুনি, আগবঢ়ালা ডাঙৰীয়াই ইহি মাৰি এইবুলি কৈ নিমাত হৈ বহিল, “বেচ, তেনেহলে দৰদৰ বাহিৰে নিলগৰ আঁতিগুৰীয়া ব্ৰাহ্মণ, ক্ষত্ৰিয়, বৈশ্য, কায়স্থাদি সকলোৱেই ‘নন্-তেজপুৰীয়া’।”

এনেতে, মই অতি বিনীতভাৱে দুয়ো দলৰ প্ৰতি হাতযুৰি অহুৰোধ কৰিলোঁ মোক সেই বাদ-বিসম্বাদ আৰু দলাদলিৰ মাজলৈ টানি বিপাক্তত নেপেলায় যেন, কিয়নো, মই মাথোন উমৈহতীয়া কৰ্মচাৰী। কিন্তু কাৰো যুক্তি-তুতিলৈ কেৰে কাণ নিদিয়া হল; তৰ্কযুদ্ধৰ জুই ভৌ-ভৌৱাই জলিবলৈ ধৰিলে। সৰ্দোশেহত মুখামুখি এৰি হতাহতি হোৱাৰ উপক্ৰম দেখা গ’ল। এনে অৱস্থাত মই ততালিকে থিয় হৈ, সভা-সমিতিৰ নিয়ম-কাৰণৰ দোহাই দি, সভাপতিৰ অহুজা জ্ঞাপনেৰে সভা ভঙ্গ কৰাই কাকত-পত্ৰাদি লৈ ওলাই আহিলোঁ, অপৰাপৰ সমজুৱাসকলৰো এভাগক দিহাদিহি ঘোৱা দেখিলোঁ। পিছে, তাৰ পাছত, ‘তেজপুৰীয়া’ দলে আকৌ চাপি সেই ঠাইতে আকৌ এটা বৈঠক পাতি, বাজে কাগজত কাৰ্যবিবৰণী লিখি ‘নন্-তেজপুৰীয়া’ সভাসকলৰ নাম কাটি, নতুনকৈ এখন সভা গঠন কৰি গুচি গ’ল। এই নীতি-বিগৰ্হিত কাৰ্যৰ সজ্জদ পাই, অপৰাপৰ বিজ্ঞজনৰ পৰামৰ্শ লৈ, কেদিনমানৰ পাছত, অ. ভা. উ. সা. সভাৰ জৰুৰী অধিবেশন আহ্বান কৰিলোঁ, সেই আহ্বান গ্ৰহণ কৰি ‘নন্-তেজপুৰীয়া’ দল চাপিলহি, কিন্তু অপৰপক্ষ দলৰ কেৱেই নাছিল। তাৰ পাছত দেখোঁ যে সভাৰ নামঘৰৰ দুৱাৰত নতুনকৈ ডলা ছাবি লগাই সভাঘৰ বন্ধ কৰি থোৱা হৈছে। মই অগত্যা টোলৰ ভিতৰত বাহিৰতে সেই জৰুৰী বৈঠক বহুৱাই, সেইদিনাৰ আলোচ্য বিষয় পৰিপাটীকৈ আলোচনা কৰালোঁ। সেই বৈঠকৰ সিদ্ধান্তমতে, সভাৰ নামঘৰ আৰু থিয়েটাৰ ষ্টেজ চম্ভাল-নাৰ্থে লাভজন সদস্ত্ৰেৰে সৈতে এখন কমিটি গঠিত কৰি, কাছাৰিৰ হেডক্লাৰ্ক মৌলবী জোনাৰ আলি চাহাবক (বোৰহটীয়া) চম্ভালন সমিতিৰ সভাপতি, গড়কাপ্তানী অফিচৰ পেকনীয়া হেডক্লাৰ্ক কৃষ্ণৰাম দাসদেৱক (নগঞা) সম্পাদক আৰু সেই অফিচৰ বৰ্তমান হেডক্লাৰ্ক শ্ৰীযুত নাৰায়ণচন্দ্ৰ বৰদলৈক (গুৱাহাটীয়া) সহকাৰী সম্পাদক পতা হল। তাৰ পাছত, সেই চম্ভালন সমিতিয়ে, নামঘৰ পুনঃ মোকলাবৰ অৰ্থে বিবাদীয়া বিষয়টো আদালতত ভুলিবলৈ

যো-জা কৰিলে। সিবিলাকে সেই উদ্দেশ্যে উকীলৰ পৰামৰ্শ ললেগৈ। বয়োবৃদ্ধ বিজ্ঞ উকীল বাবু মহেন্দ্ৰনাথ দী মহাশয়ে ছয়োদলকে বিস্তৰ বুজাই-ববাই উপদেশ দিলে যে, সেই ঘৰুৱা সামাজিক কথা আদালতলৈ অনাটো নিতান্ত অবাহনীয়, এতেকে আপোচ কৰাই শ্রেয়ঃ, নতুবা তেওঁ কোনো পক্ষকে অৱলম্বন নকৰে; তেওঁৰ নামনাচ চিনিয়ৰ উকীল বাবু (পাছত ৰায় বাহাদুৰ) মনোমোহন লাহিড়ী উকীলেও তাকে ক'লে। বাকী উকীল আটাইবিলাক 'তেজপুৰীয়া' পক্ষৰ ফলীয়া হ'ল, অগৰ পক্ষলৈ উকীল নোহোৱাত পৰিল। অগৰপক্ষে অগত্যা চলিচিটাৰ চাহাবৰ কাষ চাপিলগৈ; সেই উকীল চাহাবে দহটকা 'বইনা' গ্ৰহণ কৰি সিবিলাকৰ ভৰফে থিয় হবলৈ বীকাৰ কৰিলে। তাৰ পাছত, উকীল চাহাবৰ উপদেশ অনুসৰি 'নন-তেজপুৰীয়া' দলেও নতুনকৈ আৰু এঘোৰ সঁচাৰ কাঠা আনি তলাৰ ওপৰত তলা লগাই, 'ডবল তলা'ত (double lock) সঁচাৰ কাঠা মাৰি নামঘৰত কোনো এদল সোমাব নোৱাৰাকৈ সদৌ কাৰ্খ অচল (dead lock) কৰি পেলালে।

উল্লিখিত সামাজিক সমস্যা ভগ্ননাৰ্থে মই সত্ৰপায় চিন্তা কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। সদায় সন্ধিয়া টাউনবাসী বিজ্ঞ লোকসকলৰ ওচৰত পৰামৰ্শ কৰিব লগাত পৰিলোঁ। পিছে, পাছলৈ সেই নিয়মে চলাত অস্থূল বোধ কুৰি, ৮মাদৰচক্ৰ বৰদলৈ ৰায় বাহাদুৰৰ পুৰণি বঙলাৰ সমুখৰ বাটঘৰ এটা ভাড়াটীয়াকৈ লৈ তাতে সদায় সন্ধিয়া সন্মিলনী এখন স্থাপন কৰিলোঁ।—সেয়ে "তেজপুৰ অসমীয়া ক্লাব"ৰ আঁতিগুৰি। সন্ধিয়া সন্মিলনৰ আলমতে বন্ধুবৰ্গৰ মন আকৰ্ষণ কৰাৰ অভিপ্ৰায়ে সেই সন্মিলনী বা ক্লাবত আলোচনাৰ উপৰি, ৰং-ধেমালিৰ অৰ্থে, তাচ, পাশা, ডবা আদিৰ খেল আৰু প্ৰতি শনিবাৰে গীতি-বাত্তৰো যুগুত ব্যৱস্থা কৰি দিলোঁ। ফলত, অনতিপলমে, সেই সৰু ক্লাব ঘৰটিত সন্ধিয়া সন্মিলনৰ মাহুহ নখৰা হবলৈ ধৰাত আমি আহকাল অহুভৱ কৰিব লগাত পৰিলোঁহঁক; আৰু সেই আহকাল গুচাবৰ অৰ্থে মই আকৌ সত্ৰপায় চিন্তিবলৈ ধৰিলোঁ। এনেতে, সেই কালৰ দ্বিতীয় মুনচীফ হাকিম (পাছত জজ) শ্ৰীযুত যোগেন্দ্ৰনাথ বৰুৱাৰ সৌজন্তৰ ফলত, আহল-বহলকৈ এটি টিনৰ ক্লাবঘৰ নতুনকৈ সজাবৰ কাৰণে, ৰাইজৰপৰা বৰঙণি তুলি ডেবহাজাৰ টকা গোটালোঁহঁক। ঘৰ সজোৱাৰ কাম হাতত লোৱাৰ জোখাৰে ধন হল, কিন্তু ভেঁটি নাই। টাউনৰ নানাকালে ঠাই বিচাৰিলোঁহঁক, কিন্তু স্থূল ঠাই পোৱা নগ'ল। সদৌ শেহত দেখিলোঁ, প্ৰথম পুখুৰীৰ পূব-দক্ষিণ চুকত এবিঘামান স্থানৰ চৰকাৰী মাটি পতিত হৈ পৰি আছে; মই অনতিপলমে সেই সময়ৰ ডেপুটী কমিশ্বনাৰ মিঃ ক্লিফ চাহাবৰ বঙলালৈ গৈ, তেখেতক আমাৰ জৰুৰী অভাৱটোৰ বিষয়ে বহলাই বুজাই কৈ, লিখিত হুকুম এটিৰে সৈতে সেই ভূমিদান লাভ কৰিলোঁ। তাৰ পাছত, সদৌৰে যুটীয়া বন্ধৰ ফলত, অলপ দিনৰ ভিতৰতে সেই ঠাইতে এটি নিয়মীয়াকৈ আহল-বহল টিনৰ আধাপকী ঘৰ এটি থিয় হৈ জিলিকিল,—এয়ে "তেজপুৰ অসমীয়া ক্লাব ঘৰ" (Tezpur Assamese Club Premises)।

নিজা-নিগাজীকৈ "তেজপুৰ অসমীয়া ক্লাব" ঘৰ যুগুত হৈ উঠাত, ইয়াৰ মূলস্বৰূপ মই পোন প্ৰথমে ভাড়াটীয়া ঘৰত প্ৰতিষ্ঠা কৰা "সন্ধিয়া সন্মিলনী"ৰ আহিলা-পাতি সমুদায় উঠাই

আনি এই নতুন ক্লাব-ঘৰত নিয়াবিকৈ পাতি দিলোঁহি। তাৰ পাছত সেই 'সম্মিলনী'ৰ সমজ্ঞাসকলেই এই ক্লাবৰ মেম্বৰ হৈ পৰম উলাহ-আনন্দেৰে ক্লাব-সম্মিলনীৰ স্ব-সন্তোষ উপকাৰিতা উপভোগ কৰিবলৈ ধৰিলে। অতি অলপ দিনৰ ভিতৰতে ক্লাবটি চকুত লগা হৈ জিলিকি উঠাত, বাহিৰপৰাও অগ্ৰান্ত সাম্প্ৰদায়িক ইণ্ডিয়ান আৰু য়ুৰোপীয়ান ভ্ৰমলোক-সকলৰ ই স্তুতি আকৰ্ষণ কৰিব পৰা হল। অফিচিয়াল আৰু নন-অফিচিয়াল টাউনবাসী সদৌৰে ইয়াৰ প্ৰতি সংপ্ৰীতিভাৱে চাবলৈ ধৰিলে। এদিন জোনাকী সন্ধিয়া ক্লাবৰ পদূলিমূৰৰ 'গেট'ত আমি জনমিয়েক মেম্বৰে থিয়ামি কৰি কথা-বাৰ্তা পাতি আছোঁহঁক, এনেতে বুঢ়া উকীল মহেন্দ্ৰ বাবু ফুৰি ফুৰি আহি, সেইখিনিতে খন্ডেক বৈ, ক্লাব-ঘৰটিলৈ চাই এইবুলি মন্তব্য প্ৰকাশ কৰিলে, "বেচ, সন্দৰ হইয়াছে, জয়গাটাৰও উন্নতি হইয়াছে, ইহা একটা নতুন ইণ্ডিয়ান অস্থান হইল। ইহাৰ মূল সেই অৱস্থিত দলাদলি গোলযোগেৰ সময় আমি তখন বলিয়াছিলাম, পদ্মবাবুৰ অৱস্থিত উত্তম বাধা দিয়া বাধা যায় না, সে পাৰ ভাঙ্গিয়া প্ৰাণিত হয়; ফলত: নতুন কিছু হইয়া থাকে। তেজপুৰে বিগত চল্লিশ বৎসৰ যাবৎ আমি ইহা লক্ষ্য কৰিয়া আসিতেছি। ভাল, হিতে বিপৰীত না হইয়া অহিতে হিত হইল।" সিমানতে মই বিনয়-ব্ৰতৰ আৰলৈ সাউত কৰে আঁতৰ হলোঁ।

আৰম্ভণৰেপৰা 'তেজপুৰ অসমীয়া ক্লাব' অতি কটকটীয়া নিয়মৰ অধীনে পৰিচালিত হৈছিল। সামাজিক কু-নীতি প্ৰৱৰ্তক, ভেদনীতি প্ৰশ্ৰয়ক, কু-অভিসন্ধিৰ লোকে যাতে ক্লাবৰ ভিতৰ বিশ্বাসমূলক আলোচনা, প্ৰস্তাৱনা আদিৰ সম্বন্ধ নাপায়, তদৰ্থে স্থানীয় য়ুৰোপীয়ান 'ষ্টেন ক্লাব'ৰ আৰ্হিৰে, আমাৰ অসমীয়া ক্লাবতো নতুন মেম্বৰ ভৰ্তি কৰা বিয়য়ত 'বগা গুটি-কলা গুটি' (white ball & black ball) প্ৰয়োগেৰে পৰীক্ষা কৰাৰ নিয়ম প্ৰচলন কৰা হৈছিল, অৰ্থাৎ এটা কলা গুটিয়ে তিনিটা বগা গুটি গুৰুৰাব পৰা নিয়মেৰে নতুনকৈ প্ৰস্তাৱিত মেম্বৰৰ নামে অভিমত চন্দ্ৰকত (ballot box) পুৰণি মেম্বৰসকলে গুপ্তে গুটি ভৰায়, পৰীক্ষাত কলা গুটিয়ে কাটিব নোৱাৰাকৈ বগা গুটিৰ লেখ ওলালে সেই প্ৰাৰ্থীক মেম্বৰ শ্ৰেণীত ভুক্ত কৰা যায়, নহলে অগ্ৰাহ্য কৰা হয়। এই স্ব-নিয়ম পালনৰ গুণত কোনো কু-অভিসন্ধি-ভাৱৰ ছদ্মবিদ্ৰৱ লোকে ক্লাবৰ হৈ সোমাবলৈ ছেগ নাপাইছিল। বিশেষ, 'তেজপুৰ অসমীয়া ক্লাব' অসমীয়াৰ কাৰণেহে, অনা-অসমীয়া মেম্বৰলৈ ইয়াত আসন পতা নহৈছিল।

এই অমুৰ্কে 'তেজপুৰ অসমীয়া ক্লাব'টি ক্ৰমাৎ টনকিয়াল হৈ অহা দেখি মোৰ অন্তৰত আনন্দ উথলিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু, আনহাতে, তেজপুৰ অ. ভা. উ. সা. সভাৰ নামঘৰ আৰু বাণ থিয়েটাৰ নাটমন্দিৰ বিঘৰক গুৰুতৰ সমস্তামূলক লেঠাৰ এঠা ক্ৰমাৎ টান হৈ কঁটাল বান্ধিবলৈ ধৰা দেখি মোৰ অন্তৰত হৰিষে-বিষাদৰ ওভতনি চোঁ হুঠাকৈও নাছিল। সেই সমস্তা কি উপায়েৰে ভঞ্জন কৰিম, তাৰ উপায় বিধান কৰিবলৈকো ক্লাবত নিতৌ ছেগ বুজি আলোচনা চলাবলৈ ধৰিলোঁহঁক। পিছে, এনেতে, এটি সোণাময় ছেগে অঘাচিতে ধৰা দিলে। জন্মৰেপৰা সেই সময়লৈকে ক্লাবটিৰ প্ৰধান গৃঠপোষক শ্ৰীযুত বোণেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা এম-এ, বি-এল, ই-এ-চি হাকিম পদোন্নতিত জজ হৈ গুৱাহাটীলৈ বোৱাৰ ঘোৰাত তেওঁক আনন্দবিদায়

দিয়াৰ উদ্দেশ্যে তেজপুৰ টাউন হলৰ টোলত টাউনৰ সদৌ সাম্প্ৰদায়িক গণ্যযোগ্য ভক্তলোকৰ মাজত এখন চাহখোৱা মেল (tea party) পাতিবলৈ আয়োজন কৰা হ'ল। সেই সময়তে লোকবল্লক পুৰণি হাকিম শ্ৰীযুত কৃষ্ণচন্দ্ৰ চৌধাৰী ডাঙৰীয়াও কেদিনমানৰ কাৰণে তেজপুৰলৈ আহিছিল। মই, সেই স্থ-ছেগতে, চৌধাৰী ডাঙৰীয়াৰ 'তেজপুৰীয়া দল'ৰ মাজত প্ৰৱেশ কৰাই, নিজে 'নন-তেজপুৰীয়া দল'ৰ মাজত সোমাই লৈ, সেই পুৰণি বিবাদ ভঞ্জনৰ্থে গুপতে কেনভাচি কৰিবলৈ লাগি গলোঁহঁক। নিৰ্ধাৰিত দিনা আবেলি সেই 'চাহখোৱা মেল'ৰ সামৰণিত সেই সদৌ দলৰ মেলৰ উদ্দেশ্য ব্যাখ্যা কৰাৰ বাব মোৰ মূৰত অৰ্পিত হ'ল। মই তেনেটি আপুৰুগীয়া ছেগ অতি সম্ভৰ্ণে অন্তৰত আঁকোৱালি লৈ, মেলৰ উদ্দেশ্য ব্যাখ্যাৰ আলমতে, তেজপুৰৰ অসমীয়া সমাজৰ মাজত এটা লাগি থকা বাদ-বিসংবাদ, দলা-দলি, ভাই-ভাই-ঠাই-ঠাই, থান-বান হোৱা মহা অনিষ্টকৰ আৰু নিতান্ত অবাঞ্ছনীয় অৱস্থাৰ চমু বিবৃতিৰে সৈতে ছয়োদলৰ প্ৰতি সাহসনয় মিনতি কৰি, সেই আনন্দৰ স্থলতে পুনৰ্মিলনৰ কামনা জ্ঞাপন কৰিলোঁ। মোৰ বক্তব্যৰ সামৰণিত চৌধাৰী ডাঙৰীয়াই 'তেজপুৰীয়া দল'ৰ মুখিয়াল নেতা জনদিয়েকক আগুৱাই আনি 'নন-তেজপুৰীয়া দল'ক আহ্বান কৰিলে; মই ততালিকে ইদলৰপৰাও জনদিয়েকক আগবঢ়াই নিলোঁ; ছয়োদলৰে সেই প্ৰতিনিৰ্ধাৰ মাজত আদৰ-সাদৰ কোলাকুলিৰে সৈতে সম্প্ৰীতি সন্মিলনৰ আভাস প্ৰদৰ্শিত হোৱাত সমবেত ৰাইজে শাস্তিসূচক জাঁউৰি জাঁউৰিকৈ আনন্দৰ হাত চাপৰি মাৰিবলৈ ধৰিলে, মোৰ হিয়াত এচমকা আনন্দ উপচি পৰিল। দিনচেৰেকৰ পাছত, অ. ভা. উ. সা. সভাৰ এখন বিশেষ সাধাৰণ অধিবেশন আহ্বান কৰিলোঁ। নিৰ্ধাৰিত সময়ত ছয়োদলৰ সভ্যসকলেৰে নামঘৰৰ টোল ভৰি পৰিল। ছয়োদলে মনোমালিন্য়নাশক আঁকোলা-আঁকুলি আদৰ-সাদৰেৰে পুনৰ্মিলনৰ পূৰ্ণ একতাৰ ভাব প্ৰকাশ কৰি সকলোটি উকলীকৃত হ'ল। ইতিছেগতে, মই ছয়োদলৰ সঁচাৰ-কাঠীধাৰী ছজনৰ হতুৱাই নামঘৰৰ দুৱাৰ মেলাই লৈ, পৰম উলাহেৰে চমুকৈ এটি উদ্বোধন বক্তৃতাৰে সৈতে কথা নিয়মে সভাৰ কাৰ্য আৰম্ভ কৰাই দিলোঁ। সেই অধিবেশনত শ্ৰীযুত হৰিবিলাস আগৰৱালা ডাঙৰীয়াই সভাপতিৰ আসন শোভা কৰিছিল। সেই বৈঠকত বিশেষ একো আলোচ্য বিষয় উত্থাপিত হোৱা নাছিল, মাথোন সভাপতি ডাঙৰীয়াৰ জ্ঞানগৰ্ভ সচুপদেশপূৰ্ণ সুদীৰ্ঘ মৰ্মস্পৰ্শী মৌখিক অভিভাষণে সমবেত সমজুৱাক বিমোহিত কৰিছিল। সামৰণিত একেদলীয়া সভ্যসকলে আকৌ এবাৰ পৰস্পৰে আদৰ-সাদৰ জ্ঞাপক সাবটী-সাবটি কৰি, সভাপতিক ধন্তবাদ দি, হঠচিতেৰে দিহাদিহি প্ৰস্থান কৰিলে। যোৱা ছমাহ একেৰাহে অহোপুৰুষাৰ্থেৰে সভ্যসকলৰ মাজত লগা সেই আপদীয়া বিবাদ-গাঁঠিৰ কেনা ভাঙি আকৌ অ. ভা. উ. সা. সভাক আগুৱাবলৈ সবল বাট লগাই দি, মই সম্পাদকীয় বিষয়-বাবৰ দায়িত্বৰপৰা অব্যাহতি লোঁ।

অ. ভা. উ. সা. সভাৰ সমস্তা ভঞ্জন কৰি উঠি, দিনদহেকমানৰ পাছত, তেজপুৰ অসমীয়া ক্লাবৰ এখন বিশেষ সভা আহ্বান কৰিলোঁ। সভালৈ ক্লাবৰ মেম্বৰসকলত বাজেও জনচেৰেক বিশিষ্ট অসমীয়া ভক্তলোকক নিয়ন্ত্ৰণ দিয়া হৈছিল। এই বৈঠকত কোনো সাধাৰণ কাৰ্য

আলোচ্য বিষয় নাছিল, মাখোন সভাৰ প্ৰচলিত নিয়মাবলী পাঠ কৰি, তৎপ্ৰতি মেম্বৰসকলৰ মনোযোগ পুনৰপি আকৰ্ষণ কৰা হৈছিল। সেই আলমতে, বিশেষ বিশেষ বিবেচনাৰ ওপৰত সভাৰ সিদ্ধান্ত অগ্ৰসাৰে, শ্ৰীযুত হৰিবিলাস আগৰৱালা ডাঙৰীয়া, শ্ৰীযুত ভবানীচৰণ ভট্টাচাৰ্য বায়চাহাব আৰু শ্ৰীযুত বেথাম শৰ্মা বায়বাহাছৰ, এই তিনিজন অসমীয়া সমাজৰ নেতা শ্ৰেণীৰ বিশিষ্ট বুদ্ধলোকক, প্ৰচলিত পৰীক্ষাৰ নিয়ম বেহাই দি, ক্লাবৰ হাৱী মেম্বৰৰূপে কুণ্ড কৰি লোৱা হ'ল; অপৰাপৰ অসমীয়াৰ কাৰণে, মেম্বৰ-পৰীক্ষাৰ ডেওনা পাৰ হৈ সোমাবলৈ ক্লাবৰ দুৱাৰ মুকলি কৰি বখা হ'ল।

আদিৰেপৰা তেজপুৰ অসমীয়া ক্লাব চঙালনৰ অৰ্থে মোৰ লগৰীয়াতকৈ একোজন অসমীয়া ই. এ. চি. মুনচীফ বা হাকিমে যুটীয়া সম্পাদকৰ বিষয়-বাব লৈছিল; যেনে, শ্ৰীযুত যোগেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা, শ্ৰীযুত বিষ্ণুপ্ৰসাদ দুৱৰা, মৌলবী জেহিকল হক, শ্ৰীযুত ঈশ্বৰপ্ৰসাদ বৰুৱা, মৌলবী আতোৱাৰ বহমান, শ্ৰীযুত জানকীনাথ নবিছ। ইবিলাকৰ সহযোগিতাৰ বলেৰে ক্লাবৰ বন্ধা নিয়ম-কাৰণ অটুট ৰাখি, ভালেমান দিনলৈ ক্লাবটি ক্ৰমাৎ টনকিয়াল কৰি চঙালি আছিলোঁ। সেই কালৰ ভিতৰত ভালেমান সামাজিক কাৰ্য সূচাকৈ সম্পাদিত হৈছিল। কোনো বিশেষ প্ৰখ্যাত বৰমাহুহ তেজপুৰ টাউনলৈ আহিলে ক্লাবত যথাযোগ্যকৈ অভ্যর্থনা কৰা ৰীতি চকুত লগাকৈ পালন কৰা হৈছিল; তাৰ ভিতৰত অসমৰ এক্টিং চীফ কমিচনাৰ কৰ্ণেল পি. আৰ. টী. গৰ্ডন চাহাব বাহাছৰক অভিনন্দিত কৰি দিয়া অভ্যর্থনা বিশেষকৈ উল্লেখযোগ্য। এই প্ৰসংগতে শ্ৰীযুত হৰিবিলাস আগৰৱালা ডাঙৰীয়াই তেজপুৰৰ ইতিবৃত্ত বিষয়ক এটি চমু বিবৃতি কৰ্ণেল গৰ্ডন চাহাবক আলাপৰ চলতে কৈ শুনাইছিল; আগৰৱালা ডাঙৰীয়াই ডেকা কালত বাণ-ৰজাৰ আচল ৰাজধানী ভালুকপুং কাৰেঙলৈ লতা-বগাই উঠি যি চমৎকাৰ দৃশ্য দেখিছিল, সেইছোৱাৰ বৰ্ণনা বিশেষকৈ শুনিবলগীয়া হৈছিল। তাৰ পাছত, আগৰ শোণিতপুৰ কিয় আৰু কেতিয়াৰপৰা তেজপুৰ নামে অভিহিত হল আৰু সেই পৌৰাণিক তেজপুৰে কিভাৱে ক্ৰমাৎ আধুনিক উন্নতিৰ বাটে আগুৱাব লাগিছে, তাৰো এটি বিশদ বিবৃতি বখানি, সেই আলমতে মোলৈ আঙুলিয়াই এইবুলি শলাগ লৈছিল, “এইজনেই তেজপুৰৰ সেই আধুনিক উন্নতিৰ এজন অক্লান্ত কৰ্মী।” কৰ্ণেল গৰ্ডনে তেতিয়কৈ এইবুলি তেখেতৰ শলাগ সমৰ্থন কৰিলে, “Well, I have had more occasions than one to express my appreciation of his merits and manifold beneficent public services—Padmanath is a real friend of the Assamese people and their language and national literature.”—তেখেতে মোলৈ চাই এটি আনন্দৰ মিচিকিয়া হাঁহি মাৰিলে; মই বিনয়-নম্ৰতাৰ ভৰত তলমূৰ কৰিলোঁ।

ইতিমধ্যে, মই কেইবাবাৰো তেজপুৰ অসমীয়া ক্লাবৰ সম্পাদকৰ পদৰপৰা অব্যাহতি লৈছিলোঁ; কিন্তু যেতিয়াই ক্লাবৰ কোনো আসন্ন অৱস্থা ঘটে, তেতিয়াই সেই বিষয়ববীয়াৰ দায়িত্ব ঘূৰত লৈ সেই আসন্ন আপদ খণ্ডাই দিওঁ। এইদৰেই কটকটীয়া নিয়ম-কাৰণৰ অধীনত ক্লাবৰ কাম-কাজ ভালেমান দিনলৈ নিৰাবৰ্তকৈ চলি আছিল; গিচে, তাৰ পাছৰপৰা, ক্লাবৰ

মেঘৰ ভৰ্তিৰ ডেওনা ডেই শোয়াব নোৱাৰা কিছুমানৰ হু-চক্ৰত, আগৰ কটকটীয়া নিয়মাবলীৰ বাহিৰে ক্ৰমাৎ টিলা-সোলোকা হ'বলৈ ধৰিলে। সেই দুৰ্বোগতে, ক্লাবৰ অন্তিম পৃষ্ঠপোষক অসমীয়া ই. এ. চি. হাকিম শ্ৰীযুত খনীজনাথ বৰুৱা এজন কোবাল মেঘৰ হৈ সোমাল। ওপৰত উল্লিখিত অপৰাপৰ মেঘৰ আৰু ননু-মেঘৰৰ মততে হৰিভৰ দি, তেওঁ মেঘৰ ভৰ্তিৰ পৰীক্ষা ডেওনা গুচাই পাৰ্শ্বমানে মেঘৰৰ সংখ্যা বঢ়োৱাৰ ফালে ভিৰ দিলে। ফলত, আগৰ বগাঙটি-কলাঙটিৰ বাছনি পৰীক্ষাৰ ডেওনা উঠাই থৈ অব্যবহিত দুৱাৰ মেলি দিয়াত, অলপ দিনৰ ভিতৰতে ক্লাবত মেঘৰ নথৰা হৈ বাঢ়িল। কিন্তু, তাৰ ফলস্বৰূপে পুৰণি বিজ্ঞ আৰু বিশিষ্ট মেঘৰসকলে এৰা দিবলৈ ধৰাত নতুন বাবেবৰগীয়া মেঘৰবিলাকে নানান্ বেমেজালিৰে ক্লাবৰ পূৰ্বৰ যশস্তা, প্ৰতিপত্তি আদি ক্ৰমাৎ মাৰ নিয়াবলৈ ধৰিলে। গতি-গোত্ৰ দেখি অগত্যা ময়ো ক্লাবৰ সংস্কাৰ এৰি বাহিৰ হৈ পৰিলোঁ। সদৌ শেহত, জকা ক্লাব ঘৰটিয়ে চিন মাথোন ৰাখিছে, প্ৰকৃততে তেজপুৰ অসমীয়া ক্লাব কংগ্ৰেছ অফিচত পৰিণত হল।

সপ্তচত্বিংশ সৰ্গ

অসম এছোচিয়েশ্বনৰ বছৰেকীয়া ১৭শ অধিবেশন

উত্তৰ লক্ষীমপুৰত কাউন্সিল নিৰ্বাচনত কৃতকাৰ্য হৈ উলটি আহি তেজপুৰত নামিয়েই অসম এছোচিয়েশ্বন সন্মিলনীৰ ১৭শ বছৰেকীয়া বৈঠক তেজপুৰত পাতিবলৈ আয়োজন কৰা বিষয়ক আধকৱাটক এৰি যোৱা কাম-বনত পুনৰপি লাগি গলোঁ। অপৰাপৰ লগৰীয়া কাৰবাবী সমজুৱাসকলেৰে সৈতে পৰম উলাহেৰে লাগি-ভাগি আগন্তুক সন্মিলনৰ কাৰণে সভামণ্ডপৰ বঙা আৰু দূৰণিবটীয়া ডেলিগেট বা নিৰ্বাচিত প্ৰতিনিধি সমজুৱাসকল থাকিবৰ কাৰণে প্ৰবন্ধৰা বহা-ঘৰ আদি ৰেলৱে পুখুৰী পাৰত নিয়াৰিকৈ যুগুত কৰি তুলিলোঁহক। তেজপুৰ অসমীয়া ক্লাব ঘৰটিকে আকৃষ্টকৰ্তৈ সজাই-পৰাই লতা-পাতেৰে বিতাপনকৈ সজোৱা এটি বাট-চ'ৰাৰে সৈতে সভাপতিৰ বৈঠক-চ'ৰাকৈ যুগুত কৰা হ'ল; তেতিয়া এই অসমীয়া ক্লাবৰ উন্নতিৰ পয়োভৰ।

সন্মিলনীৰ নিৰ্বাচিত বৈঠকৰ দিন ইং ২৬/১২/২০ তাৰিখৰ দিনদিয়েক আগৰেপৰা সদৌ অসম উপত্যকাৰ ভিন ভিন জিলাৰ ভিন ভিন কেন্দ্ৰৰপৰা প্ৰতিনিধি 'ডেলিগেট'সকল আহি চাপিবলৈ ধৰিলে; মনোনীত সভাপতি ডিব্ৰুগড়ৰ শ্ৰীযুত প্ৰসন্নকুমাৰ বৰুৱাদেৱ বৈঠকৰ এদিনৰ আগতে পালেহি। কাৰবাবী নেতাসকলৰ দিহা অহুসৰি স্থানীয় স্বেচ্ছাসেৱকবৃন্দ ডেলিগেট শুক্লবাত উৰুৱাকৃত হৈ লাগি গল। মই পুৱা, ছপৰীয়া, সন্ধিয়া তিনিও প্ৰসঙ্গতে সেৱকবৃন্দ আৰু কাৰবাবী নেতাসকলৰ সদৌ বাজহুৱা কাৰ্য্যাদি পৰিদৰ্শন কৰি তত্বাৱধান লবলৈ ধৰিলোঁ।

ইং ২৬/১২/২০ তাৰিখে আবেলি এক বজাৰপৰা অসম এছোচিয়েশ্বন সন্মিলনী বৈঠকৰ কাৰ্য আৰম্ভ হোৱাৰ আগৰেপৰা স্থানীয় দৰ্শকবৃন্দেৰে ভৰাঘৰ ভৰি পৰিল; পাছলৈ ৰেল-পুখুৰী পাৰৰ সৰু চাপৰিটিত ৰাইজ নধৰা হ'ল। ডেলিগেটসকলৰ কাৰণে বাঁহ বাজি ঠাই আচুতীয়াকৈ ৰখা হৈছিল হেতুকে সিবিলাকে আহকাল নোপোৱাকৈ কাৰ্যত যোগ দিব পাৰিছিল। নিৰূপিত কাৰ্যতালিকা অহুসৰি, সভা উদ্বোধনৰ বাব মোৰ যুৱত পৰিল। মই চমুকৈ এটি মৌখিক অভিভাষণেৰে পাতনি মেলি দিলোঁ। পোন-প্ৰথমতে মনোনীত সভাপতি শ্ৰীযুত প্ৰসন্নকুমাৰ বৰুৱাদেৱৰ গুণাৱলী ব্যাখ্যান কৰি, তেওঁ উপস্থিত সভাপতিৰ আসন শোভা কৰিবলৈ কি কাৰণে বিশেষকৈ যোগ্য বিবেচিত হ'ল, সেই বিষয়ে সমবেত ৰাইজক চমুকৈ কৈ শুনাওঁ; অৰ্থাৎ বিগত ভাৰত-শাসন-সংস্কাৰ বিষয়ক পৰ্যালোচনাৰ অৰ্থে লণ্ডনত বহা মেৰ-চ'ৰা মেললৈ (Round Table Conference) শ্ৰীযুত নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈদেৱক অসম এছোচিয়েশ্বনৰ প্ৰতিনিধি পঠিয়াওঁতে বৰুৱাদেৱে উপযাচি নিজ খবচত তেওঁৰ লগৰীয়া হৈ বিলাত যাত্ৰা কৰি দেশহিতকৰ কাৰ্যত সহায় কৰা বাবেই যে উপস্থিত সন্মিলনীৰ সভাপতিৰ আসনত উপবিষ্ট কৰি তেওঁক সন্মান দান কৰা হৈছিল, সেই কথাসমূহ ৰাইজক বুজাই কলোঁ। তাৰ পাছত, সেই আলমতে অসম এছোচিয়েশ্বনৰ আভিগুৰি ব্যাখ্যান

কবি, গৌৰীপুৰৰ জমিদাৰ বজা প্ৰভাতচন্দ্ৰ বৰুৱা বাহাদুৰক নিগাজী প্ৰেচিডেণ্ট পাতি লৈ, ফুটীয়া জেনেৰেল চেক্ৰেটৰী মিঃ জে. বৰুৱা (পাছত ৰায়বাহাদুৰ জগন্নাথ বৰুৱা) আৰু মিঃ মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা ডাঙৰীয়াৰে কৰূপে অসমৰ এই একেখন মাথোন ৰাজনৈতিক ৰাজহুৱা সভা প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে, আৰু এই এছোচিয়েশ্বনৰ জৰিয়তে দেশহিতকৰ কি কি মহৎ কাৰ্য সাধিত হৈছিল তাৰ এটি চমু অথচ বিশদ বিবৃতি ৰাইজৰ আগলৈ দাঙি ধৰি সেই দেশহিতৈষী পুৰুষ তিনিজনৰ শলাগ ললোঁ।

উদ্বোধনৰ পাছত, আদৰ্শী সভাৰ সভাপতি শ্ৰীযুত (পাছত ৰায়চাহাব) ভালিমচন্দ্ৰ বৰাদেৱে তেওঁৰ লিখিত অভিভাষণ পাঠ কৰে। তেওঁৰ অভিভাষণ চমু, কিন্তু তাত সেই সাময়িক সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক আন্দোলন বিষয়ক আৰু তেজপুৰৰ আধুনিক আৰু পৌৰাণিক ইতিবৃত্ত সৰ্ব্বদে বিশদ বিবৃতি দিয়া হৈছিল।

আদৰ্শী সভাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণৰ পাছত, প্ৰচলিত ৰীতি অনুসৰি সভাপতিক মালা পিন্ধাই বৰণ কৰা হ'ল। তাৰ পাছত, সভাপতিয়ে নিকপিত আসন গ্ৰহণ কৰি, তেওঁৰ দীঘলীয়া অভিভাষণ পাঠ কৰে। অভিভাষণখনত ভালেমান নতুন কথা সন্নিবিষ্ট হৈছিল। বৰুৱাদেৱে লগৰীয়া জনবীৰচন্দ্ৰ বৰদলৈদেৱৰে সৈতে লগুনত, অসম এছোচিয়েশ্বনৰ ডেলিগেট স্বৰূপে কি কি কৰিছিলগৈ তাৰ বিশদ বিবৃতি অভিভাষণত লিপিবদ্ধ কৰা হৈছিল। সেই আলমতে, বিলাত-যাজ্ঞ আৰু লগুন তলাতল নগৰৰ বিচিত্ৰ বৰ্ণনা শুনি বিমোহিত হৈছিলোঁইক।

পোন-প্ৰথম অসম শিক্ষক-সন্মিলনী

অসম এছোচিয়েশ্বন কনফাৰেন্সৰ তিনিদিনীয়া বৈঠকৰ মাজতে, বিত্তীয় দিনা ভাটীবেলা আৰু তৃতীয় দিনা পুৱাবেলাত বহিবলগীয়া সদৌ অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ উদ্বোধন বক্তৃতা লিখি থাকোঁতেই ২৭।২৮।২০ তাৰিখে পুৱা সদৌ অসম উপত্যকাৰ শিক্ষকবৰ্গৰ প্ৰতিনিধি-সকলৰ দ্বাৰাই গঠিত ডেপুটেশ্বন বা কটকী মণ্ডল এটি 'পদ্ম ফুটীৰ'ত চাপি মোৰ সাহিত্যিক লিখা-পঢ়া কৰা খোঁটালীত মোক আগুৰি বহিলহি। ডেপুটেশ্বনটি ডিব্ৰুগড়ৰ ৬শিৱনাথ ভট্টাচাৰ্য হেডপণ্ডিত, শিৱসাগৰৰ শ্ৰীযুত উমাকান্ত গগৈ হেডপণ্ডিত, যোৰহাটৰ শ্ৰীযুত হৰিনাৰায়ণ দত্তবৰুৱা নৰ্মাল স্কুলৰ শিক্ষক, উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ শ্ৰীযুত কণকচন্দ্ৰ লাহন হেডপণ্ডিত, গোলাঘাটৰ এজন, নগাঁওৰ এজন, গুৱাহাটীৰ এজন, গুৱালপাৰৰ শ্ৰীযুত নিমাইচাঁদ দত্তবৰুৱা হেডপণ্ডিত, বৰপেটাৰ এজন, মঙলদৈৰ এজন, তেজপুৰৰ ৬সদ্ধিৰাম শৰ্মা হেডপণ্ডিত, এই সকল শিক্ষক প্ৰতিনিধিৰ দ্বাৰাই সংগঠিত হৈছিল। অসময়ত, অৰ্থাৎ মই এটা গুৰুতৰ চিকালোচনাত য় থাকোঁতে, সাক্ষাৎকাৰী শিক্ষকমণ্ডলীৰ উপস্থিতিত ভিতৰি আহুকাল বোধ কৰিছিলোঁ যদিও, ভদ্ৰতাৰ আপাহত বাহিৰত উদ্ধাহিত হৈ, সিবিলাকক সাদৰ সন্ধ্যাৰ্ণ জনাই কথা-বাৰ্তা পাতিবলৈ সন্মত হৈছোঁ, এনেতে সেই পণ্ডিতমণ্ডলীৰ মুখিয়াল এজনে গিৰিসাই এইবুলি মাত লগালে, "আমি জানিছোঁ, আমি বৰ বিষম কলত উপস্থিত

হৈ আপোনাৰ হাতৰ গুৰুতৰ কামত ব্যাঘাত জন্মাইছোঁহি ; তহুপৰি বৰ গধুৰ এটি অহুৰোধ জনাই আপোনাক আমনি কৰাটোও আমাৰ অন্ততম উদ্দেশ্য, দয়া কৰি অহুৰোধ বাখে যদি জনাওঁ।” মই ততালিকে এইবুলি সমিধান দিলোঁ, “সঁচা, ক্ষণটি বৰ বিবম ; দেখিছেই নহয়, হাতে পুখি মৰলবাৰ ! (অভাগত মণ্ডলীয়ে গিৰ্জনি মাৰি হাঁহে) তথাপি, কণকচোন, কোনো অহুৰোধ, পাৰ্ধ্যমানে ৰাখিবলৈ চাম।” মুখিয়ালজনে মুখ পাতি ধৰি পুনৰপি কবলৈ ধৰিলে, “স্নাপুনি উত্তমাক্ষৰূপে আন কি কোনো কোনো সভা-সমিতি সন্মিলনীৰ জন্মদাতা হৈ থাকেইখন সন্দো অসম সন্মিলনীৰ পৃষ্ঠপোষকৰ ধৰ্ম-কৰ্ম পালন কৰি জিলিকি আছে, তাৰে লগবীয়াকৈ আমি নিমাখিত শিক্ষক বৰ্গেও সন্দো অসম শিক্ষক সন্মিলনী নামেৰে এটি অহুঠান পাতিবলৈ আগবাঢ়িছোঁ ; আপুনি তাৰে গুৰি ধৰিব লাগে।” মই পৰম উলাহেৰে কটকীমণ্ডলীৰ প্ৰস্তাৱ এইবুলি সমৰ্থন কৰিলোঁ, “বৰ ভাল কথা ; অতি সজ প্ৰস্তাৱ ; মই সাদৰে সমৰ্থন কৰিছোঁ। কোৱা বাহল্য মাখোন, চৰ্চা আলোচনাই উন্নতিৰ মূল ; সেই মূল পচোৱাৰ আদি ভূমি শিক্ষক মহলীয়া খেত, সেই খেতৰ উৎকৰ্ষ সাধনৰ সমান মহান্ কাৰ্য্যহুঠান আন একোৱেই হব নোৱাৰে। আপোনাসকলৰ এই সৃষ্টিস্তিত সাধু সংকল্প অনতিপলমে কাৰ্য্যত ফলিতা দেখিবলৈ হাবিয়াস কৰাটো মোৰ স্বভাৱধৰ্মৰ প্ৰবৃত্তি।” কথকী পণ্ডিতে ততালিকে এইবুলি মুখ পাতি ললে, “তুনি পৰম শ্ৰীতি লাভ কৰিলো। আপোনাৰ সেই স্বভাৱহুল প্ৰবৃত্তি উপলব্ধি কৰিহে সাহ কৰি কাৰ্য্য চাপিছোঁহিহঁক। এতিয়া দয়া কৰিলেই সেই ‘অনতিপলম’ সংঘটিত হব পাৰে ; তদৰ্থে আমি অসম এছোচিয়েশ্বন কনফাৰেন্স আৰু সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ উপস্থিত আয়োজনৰ মাজতে সোমাই আমাৰ সংকল্পিত অহুঠানটি প্ৰতিষ্ঠা কৰিব খোজোঁ।” মই এইবুলি উত্তৰ কাটিলোঁ, বোলোঁ, “মাজত সোমাবলৈ সন্ধি নাই ; সেই দুই সন্মিলনীৰ কাৰ্য্য-তালিকা অহুৰায়া সময় নিৰূপণ হৈ গৈছে।” তহুত্তৰত, কটকী মণ্ডলীয়ে একেদৰে মাত লগালে, “সেই ভাবনাত আপোনাক নেপেলাওঁ, আমি তাৰ দিহা লগাই লব পাৰোঁ যদি,—” বাক্য সম্পূৰণ নোহওঁতেই মোৰ মত ব্যক্ত হল, “ভাল, তেন্তে মোৰ সম্পূৰ্ণ সহায়কৃত্তি গ্ৰহণ কৰিব।” সেই ছেগতে মুখিয়ালগৰাকীয়ে হাঁহি হাঁহি মৰম লগাই এই বুলি ডেপুটেশ্বনৰ আচল উদ্দেশ্য ব্যক্ত কৰিলে, “ভাল, তেন্তে এতিয়া আমাৰ অহুৰোধ ৰক্ষা কৰক ; আপুনিৱেই পোন-প্ৰথম সভাপতিৰ আসন শোভা কৰি, সন্দো অসম শিক্ষক সন্মিলনীৰ প্ৰাণ প্ৰতিষ্ঠা কৰক।” মই উচাপ খাই উঠি ততালিকে সমিধান দিলোঁ, “সেইটো কেনেকৈ সম্ভৱ হব পাৰে ? দেখিছেই, বৰ্তমান একে সময়তে দুখন ডাঙৰ সন্মিলনীৰ গুৰুতৰ কাৰ্য্যভাৰত মোৰ মূৰ কিভাৱে দৌ-খাই আছে। আগধৰি ভাবি-চিন্তি অভিভাষণ লিখি লবলৈ সময় নোপোৱাকৈ আপোনাসকলৰ সঙ্কল্পিত সন্মিলনীৰ সভাপতিৰ দায়িত্বপূৰ্ণ বাব মই কি সাধ্যে বহন কৰিম !” তুনি, কটকীমণ্ডলীয়ে পুনৰপি একেদৰে মাতি উঠিল, “আপোনাৰ পক্ষে ই একো অসাধ্য নহয় ; আমি আপোনাৰ সাহিত্যিক প্ৰতিভাৰ প্ৰচাৰক ৰূপৰ দৰেই বাস্তৱতা প্ৰকাশক ৰূপৰ পৰিচয় পাই আছোঁহঁক ; আমাৰ দৃঢ় বিশ্বাস, মৌখিক অভিভাষণেৰেই আপুনি আমাৰ বাহা সিদ্ধি কৰিব পাৰিব। আপুনিতো আন নহয়, আমাৰেই এজন পূৰ্ববৰ্তী

পথ প্ৰদৰ্শক প্ৰবীণ শিক্ষক ; শিক্ষকতাৰ অতুল অভিজ্ঞতা আপোনাৰ আছে।” এই বিষয় সম্ভাৰ পাৰ পাৰলৈ বুলি মই আকৌ কিছুমান যুক্তি-তৰ্ক প্ৰয়োগ কৰি চালোঁ, কিন্তু কটকী-মণ্ডলীয়ে একোপধ্যে নেৰে ; গতিকে, ‘চাপৰিলে মেঘ নেৰায়’ জানি আক মোৰো ইফালে মহা সময় বাহি কৰাৰ প্ৰবল উৎসেগত অগত্যা পণ্ডিতমণ্ডলীৰ অহুৰোধ মূৰ পাতি লোঁ।

শিক্ষকসকলৰ নেৰা-নেপেৰা অহুৰোধ এৰাব নোৱাৰি অভাৱনা সমিতিয়ে নিৰ্ধাৰিত কাৰ্য-তালিকা আৰু নিৰূপিত সময়ৰ লৰচৰ ঘটাই, অসম এছোচিয়েশ্বনৰ তৃতীয় দিনৰ বৈঠকৰ কাৰ্য দ্বিতীয় দিনাই সমাপন কৰাই তৃতীয় দিনাৰ পুৱা বেলাটো সদৌ অসম শিক্ষক সন্মিলনীৰ বৈঠকৰ কাৰণে নিৰূপণ কৰি তৃতীয় দিনাৰ আবেলি আৰু চতুৰ্থ দিনাৰ পুৱা বেলাটো সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ বৈঠকৰ কাৰণে স্থিৰ কৰিলে। সেই অহুসৰি, এছোচিয়েশ্বনৰ দ্বিতীয় দিনীয়া কাৰ্য-তালিকা বৰ গধুৰ হৈ উঠিল। সন্ধিয়াৰ পাছতো দুঘণ্টামান খাটিহে বিজলিউচন বা প্ৰেতাৱিলাক গৃহীত কৰাই উঠি, আনন্দ-উলাহৰ জয়ধ্বনিৰ মাজত অসম এছোচিয়েশ্বন কনফাৰেন্সৰ ১৭শ অধিবেশনৰ কাৰ্যতালিকাৰ সামৰণি মৰা হ’ল।

কনফাৰেন্স সামৰণৰ পাছত আমি ঘৰাঘৰি আহিবলৈ আজৰি পোৱা নহ’ল ; সেই বহি থকা ভাগেই সভামণ্ডপত সদৌ অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ বিষয় বাছনি সমিতিৰ কাৰ্যালোচনা আৰম্ভ কৰি দিলোঁহিক। সমিতিৰ সেই বৈঠকত তৰ্কালোচনাৰ কোব বৰকৈ চৰিছিল ; গতিকে ৰাতি দুপৰ মানতহে বিষয়-বাছনি সমাপন কৰি ঘৰাঘৰি হলোঁহিক।

পিচদিনা (ইং ১৮।১২।২০) পুৱা ৭ মান বজাত, অসংখ্যাত ছাত্ৰবৃন্দেৰে পৰিবেষ্টিত হৈ শিক্ষকবৰ্গৰ শোভাযাত্ৰা ‘পদ্মকূট’ৰ সমুখত সমবেত হলহি ; ‘কূট’ৰ সমুখীন আলিবাটো (পাছত “Padmanath Road”) জুৰি যাত্ৰীবৃন্দে লাঙ্গী পাতিলে। ইতিমধ্যে বাহিৰত সিবিলাকে মোৰ নিজা বাগীখনকে ফুল-পাত-লতা আদিৰে সৈতে সজাই সজ্জিত কৰে মানে, ভিতৰত মই ল’ৰালৰিকৈ প্ৰাতঃকৃত্য সমাপন কৰি, চাহ-জলপান খাই উঠি, সষ্টম হৈ ওলাই আহিলোঁ। কঠিন-কোমল কণ্ঠৰ সন্মিলিত স্বৰৰ উচ্চৰৱৰ তিনি জাউৰি জয়ধ্বনিৰ হেন্ডেলনিৰ মাজত আৱাহন মালা পিন্ধাই বাগীত তুলি লৈ শোভাযাত্ৰা মণ্ডপৰ অভিমুখে উলাহী ধোজৰে আগুৱাবলৈ ধৰিলে ; পুৱা আঠমান বজাত, সভামণ্ডপত সমবেত হৈ থকা ৰাইজৰ লগত লগ লাগিলোঁহিক।

ব’বৰ সময় নাই। আমি গৈ পোৱা যাত্ৰকে এটি মাত্ৰলিক গীতেৰে সন্মিলনীৰ কাৰ্য আৰম্ভ কৰি দিয়া হ’ল। তাৰ পাছত আদৰ্শী সমিতিৰ সম্পাদক ৬সন্ধিয়াম শৰ্মা হেডপণ্ডিতদেৱে তেখেতৰ সাৰগৰ্ভ শ্ৰৱণা অভিভাষণ পাঠ কৰি, সমবেত ৰাইজৰ আগত সন্মিলনীৰ উদ্দেশ্য ব্যাখ্যা কৰিলে। অভিভাষণখনি বৰ গভীৰ গবেষণামূলক আৰু ভালেমান লাগতিয়াল সাময়িক বিষয়ক বিবৃতিৰে পৰিপূৰ হৈছিল। তাৰ পাছত, প্ৰচলিত ৰীতি অহুসৰি সভাপতি বৰণ মালা শিৰ দৌৱাই পিন্ধি বন্ধঃস্থ কৰি উঠিবৰ মোৰ পাল পৰিল। আগতে উলুন্ধিয়াই অহা হৈছে, সভাপতিৰ অভিভাষণ লিখিবলৈ অকণো সময় নিদিয়াকৈ, বাটত পোৱা কমাৰৰ হতুৱাই দা গঢ়াই লোৱা আসন্ন ৰীতি অহুসৰি বোৰ সভাপতিৰ বাব লবলৈ

বাধ্য কৰা হৈছিল। গতিকে, লিখিতৰ ঠাইত যৌথিক অভিভাষণেৰে সমবেত বাইজৰ সভাখন জনাই মোৰ বক্তব্য ব্যক্ত কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। এই কৰ্তব্যপালনত মই ডেৰঘণ্টামান থিয় দিবলগীয়া হৈছিল। কিনো কৈছিলো, হুবহু কৈ মনত নাই; শিক্ষকমণ্ডলীৰ মাজত খবৰছীয়া জনদিয়েক কৈ যোৱাৰ লগে লগে মোৰ বক্তৃতাৰ টোকা ধৰি লিখি গৈছিল, সেয়ে ফুল্‌দাপ কাগজৰ দহ-বাৰ পিঠিমান হ'ব। বক্তৃতা ভাল-বেয়াৰ বিষয়েও বিশেষ বোধ হোৱা নাছিল, মাথোন ছেদে-ছেদে শ্রোতা বাইজৰ সঘন হাত চাপৰিৰ হৰ্ষধ্বনি শুনা মনত পৰে।

হাতত সময় তাকৰ। গতিকে, আগকৰা বচনাবোৰ পাঠ কৰিবলৈ নিদি পঠিত বুলি গ্ৰহণ কৰা গ'ল। সেই হেতুকেই সেইদৰেই গীত আৰু দৃশ্যবৃত্তিৰ ছটিমান মাথোন বাছি লৈ বাকীবোৰ বাদ দিয়া হ'ল। এঘাৰ বজালৈকে বন্ধা সময়ৰ ভিতৰত সামৰণি মাৰিব পৰাকৈ সভাৰ কাৰ্য চমু চপাই লোৱাৰ অৰ্থে, উপস্থিত সমজুৱাৰ মাজৰপৰা বাছি জনদিয়েক বিশিষ্ট বক্তাক মাথোন আহ্বান কৰা হৈছিল।

সদৌ শেহত, সন্মিলনীখনৰ গঠনমূলক বিষয়ক পৰ্যালোচনা আগত লোৱা হ'ল। এই সৰ্ব্বক্ষে কেইবাটাও স্থিতিস্থিত সাকৰা প্ৰস্তাৱ গৃহীত হয়। তাৰ পাছত, "সদৌ অসম শিক্ষক সন্মিলনী" নামে সভাৰ নামকৰণ কৰি, তাৰ ভবিষ্যৎ পৰিচালনাৰ অৰ্থে এখন কাৰ্য-নিৰ্বাহক সভা গঠন কৰি দিয়া হ'ল। এই সভাত অসমৰ সদৌ জিলাৰ সদৰ, মহকুমা, মৌজা আৰু লাগতিয়াল কেন্দ্ৰবোৰৰপৰা একোজন প্ৰতিনিধি শিক্ষক সমজুৱা বাছি লবলৈ দিহা দিয়া হল। যোৰহাট নৰ্মাল স্কুলৰ শিক্ষক শ্ৰীযুত হৰিনাৰায়ণ দত্তবৰুৱাদেৱক সাম্প্ৰতিকভাৱে সেই কাৰ্যনিৰ্বাহক সভাৰ সম্পাদক পাতি দিয়া গ'ল। আৰু কাৰ্যনিৰ্বাহক সভাৰ তলে কাৰ্যকৰী সমিতি (working committee) এখনো পাতি লবলৈ নিৰ্দেশ দিয়া হ'ল। সেই স্তৰত সমিতিখনৰ কাৰ্যকুশলতাৰ গুণত সদৌ অসম শিক্ষক সন্মিলনী ক্ৰমাৎ টনকিয়াল হৈ উঠিল; এতিয়া সেই শিক্ষক সন্মিলনী অসমৰ অপৰাপৰ সন্মিলনীবিলাকেৰে সৈতে কানে-কান ঘঁহাই সমানে শাৰী পাতি আগুৱাব দেখি মোৰ অন্তৰত আনন্দ উপচিপৰা হৈছে।

নিৰ্ধাৰিত সময়ৰ ভিতৰত ঠিক এঘাৰ বজাত, ছাত্ৰ, শিক্ষক আৰু সমবেত বাইজৰ সন্মিলিত কৰ্ত্তব্যৰ গগনভেদী জয়ধ্বনিৰ হেন্দোলনিৰ মাজত "সদৌ অসম শিক্ষক সন্মিলনী"ৰ প্ৰাণ প্ৰতিষ্ঠা কৰি, সেই পোন-প্ৰথম বৈঠকৰ কাৰ্যৰ সামৰণি মৰা হ'ল। সদৌ শেহত, 'কোল পাৰ্ক'ত, সমবেত শিক্ষকমণ্ডলীয়ে সভাপতিক কেন্দ্ৰস্থ কৰি আৰু ছাত্ৰবৃন্দেৰে পৰিবেষ্টিত হৈ এখন শ্ৰুতি ফটোগ্ৰাফ তোলোৱাৰ পাছত, ভাটবেলাৰ কৰ্তব্য স্তম্বি সকলোটি ঘৰাঘৰি হলোইক।

“সদৌ অসম সাহিত্যিক সন্মিলনী”ৰ ৪ৰ্থ অধিবেশন

লভাবৰ সন্ধি নাই। ১১। বজাৰ পৰা ১ বজালৈকে এই ডেৰ ঘণ্টাৰ ভিতৰত গা ধুই খাই সটম হৈ যথা সময়ত আকৌ সভা মণ্ডপত উপস্থিত হ'লোঁটে। গৈ পায়হে, সভাপতিক বাহৰৰ পৰা আগবঢ়াই আনিবলৈ আদৰ্শী সমিতিৰ জনদহেক বিশিষ্ট সঙ্গতক ছাত্ৰবৃন্দেৰে পৰিবেষ্টিত-কৈ গায়নে-বায়নে এটি শোভাযাত্ৰী গঠন কৰি পঠিয়ালোঁ। তেজপুৰ টাউনৰ সম্বুৰুৱেদি ঘাই

আলিবাট জুৰি অহা শোভাবাজাই গায়ন-বায়নৰ সুললিত গীত-বাজেৰে মুগ্ধকিত কৰি সাহিত্যিক প্ৰতিভাৰ জেউতি চৰাই প্ৰকৃত্যাত্মিক পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱক সন্মান আৰু সন্মানপূৰ্ণ বাটচ'ৰাত উপনীত কৰালেহি; তাৰেপৰা মই তেখেতক আদৰি আনি নগুণায়মান সমবেত ৰাইজৰ মাজেদি নি নিৰূপিত আসনত বহুৱালোঁগৈ। এটি মাজলিক বৰগীতেৰে সন্মিলনীৰ কাৰ্য আৰম্ভ কৰা হ'ল। মই মোৰ উদ্বোধন অভিভাষণ পাঠ কৰিবলৈ থিয় দিলোঁ। সময়ৰ অভাৱ হেতুকে অভিভাষণটো চমু কৰা হ'ল। সন্মানেৰে স্থপৰিচিত প্ৰকৃত্যাত্মিক সাহিত্যিক পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱক প্ৰচলিত ৰীতি অনুসৰি সমবেত ৰাইজৰ আগলৈ ভেঁটাই দিয়াৰ ওপৰকৈকৈ সদৌ অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ জয়, স্থিতি আৰু বিজয়ৰ বিশদ বিবৃতি মাথোন উদ্বোধন অভিভাষণত লিপিবদ্ধ হৈছিল।

উদ্বোধনৰ পাছত, ষাণ্মাৰ্গিত গুণগনি গীতেৰে সভাপতি বৰণ হৈ যোৱাত, অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী বিধাৰন সুলেখক পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী সভাপতি ডাঙৰীয়াই জাউৰি জাউৰি হৰ্ষধ্বনি আৰু চাপৰিৰ উলাহ ভেদি তেখেতৰ লিখনসুলভ সৃষ্টিস্থিত সাৰগৰ্ভ অভিভাষণ পাঠ কৰিবলৈ ধৰিলে। নকলেও হয়, তেখেতৰ গভীৰ গবেষণা আৰু বহুল অভিজ্ঞতামূলক সেই অভিভাষণ কিমান শুভলা, সাকৰ। আৰু বহুমূলীয়া হৈছিল; অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীমূলক তেখেতৰ বিবিধ প্ৰবন্ধাৱলীয়ে তাৰ বহুল চিনাকি দি থৈছে। সেইবোৰ 'জোনাকী', 'বিজুলী', 'উবা', 'বন্তি' প্ৰভৃতি আলোচনী আৰু বাতৰি-কাকতত প্ৰচাৰিত হৈ গৈছে। অভিভাষণ পাঠ ডেৰঘণ্টামান সমবেত ৰাইজে একাগ্ৰপতীয়াকৈ তৃপ্তি পলুৱাই মনপাৰি শুনিছিল। তাৰ পাছত, গোটাৰদিয়েক দৃষ্টান্ত আৰু এটি বৰগীতেৰে সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ প্ৰথম দিনাৰ বৈঠকৰ কাৰ্য সিমানতে সমাধা কৰি থোৱা হ'ল।

পিচদিনা পুৱা সাত বজাৰপৰা সদৌ অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ চতুৰ্থ অধিবেশনৰ বাকীছোৱা কাৰ্যৰ পৰ্যালোচনা আৰম্ভ কৰা হয়। এইছোৱাত ভালেমান তৰ্কালোচনাৰ ফলত কিছুমান লাগতিয়াল প্ৰস্তাৱৰ সিদ্ধান্ত গৃহীত হয়। সময়ৰ নাটনি পৰাত, আগবঢ়োৱা ৰচনাবোৰ পাঠ কৰা নহ'ল, পঠিত বুলি গ্ৰহণ কৰা হয়। উপস্থিত সমজুৱাৰ মাজৰপৰা কেইবাজনো সুবক্তাই অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ উন্নতি বিধায়ক সাকৰ। বক্তৃতা দিছিল। সদৌশেহত সভাপতি প্ৰমুখ্যে সদৌ কৰ্মীবৰ্গৰ মাজত শলাগ লোৱালুই কৰি এটি জাতীয় সন্ধীতেৰে সভা ভঙ্গ কৰা হয়।

অষ্টচত্বিংশ সৰ্গ

বিফৰ্ম অসম কাউন্সিলৰ পোন-প্ৰথম বৈঠক

জিৰণিলৈ আজৰি নাই। অসম এছোচিয়েশ্বন কনফাৰেন্স, শিক্ষক সন্মিলনী আৰু সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ তেজপুৰীয়া বৈঠকৰ উৎসৱ পাৰ কৰি উঠিয়েই বিফৰ্ম কাউন্সিলৰ পোন-প্ৰথম বৈঠকলৈ সঠক হ'ব লগাত পৰিলোঁ। এই নতুন ধৰণৰ নতুন কাউন্সিল আগৰ ২৫ জন সদস্যৰ ঠাইত ৫৩ জন সদস্যেৰে গঠিত হয়; তাৰ ভিতৰত গৱৰ্ণমেণ্টৰ তৰফীয়া এজন প্ৰেচিডেণ্ট আৰু দুজন একজিকিউটিভ মেম্বৰ আৰু বাইজৰ তৰফীয়া এজন ডেপুটী প্ৰেচিডেণ্ট আৰু দুজন মিনিষ্টাৰ নিয়োজিত হয়। প্ৰেচিডেণ্ট, একজিকিউটিভ মেম্বৰ আৰু মিনিষ্টাৰ এই কেইজন গৱৰ্ণমেণ্ট বা গৱৰ্ণৰ মনোনয়ন মতে নিযুক্ত হয় আৰু ডেপুটী প্ৰেচিডেণ্টজন কাউন্সিল সভাত সদস্যসমূহৰ দ্বাৰাই নিৰ্বাচিত হয়। আগৰ চীফ কমিশ্বনাৰ প্ৰেচিডেণ্টৰ ঠাইত গৱৰ্ণৰে অধ্যক্ষৰ বাব লয়। দৰমহা গৱৰ্ণৰে ৫০০০ হেজাৰ টকা, একজিকিউটিভ মেম্বৰ দুজন আৰু মিনিষ্টাৰ দুজনৰ প্ৰত্যেকে ৩৫০০ শ টকা, প্ৰেচিডেণ্টে ১০০০ হেজাৰ টকা, আৰু ডেপুটী প্ৰেচিডেণ্টে ২৫০০ টকাকৈ পোৱাৰ নিয়ম হয়। গৱৰ্ণমেণ্টৰ চীফ চেফ্টৰী আৰু লিগেল বিমেমব্ৰেকাৰ (আইন মেম্বৰ) এওঁবিলাক দুজনেই একজিকিউটিভ মেম্বৰ দুজনৰ বিষয়-বাব চম্ভালিব লাগে।

ইং ১৯২১ চনৰ ফেব্ৰুৱাৰীৰ মাজভাগত বহিবলগীয়া বিফৰ্ম কাউন্সিলৰ পোন-প্ৰথম বৈঠকলৈ যাত্ৰা কৰি গুৱাহাটীত নামিহোঁগৈ, এনেতে শ্ৰীযুত যোগেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা জজৰ মুখে শুনিবলৈ, বোলে, মনোনীত মিনিষ্টাৰ ৰায়বাহাদুৰ ঘনশ্ৰাম বৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ প্ৰস্তাৱমতে ডেপুটী প্ৰেচিডেণ্ট পদলৈ যোক প্ৰাৰ্থী থিয় কৰোৱা হব। সেই সন্তোষদেৱে গঁটিলে লৈ, ময়ো তাতে তদৰ্থে পেঞ্চনীয়া মুনচীফ শ্ৰীযুত কৃষ্ণচন্দ্ৰ চৌধাৰী, পেঞ্চনীয়া জজ খানবাহাদুৰ মহিবুদ্দিন আহমদ প্ৰমুখ্যে জনদিয়েক মোৰ পুৰণি বন্ধুৰ জৰিয়তে কেনভাচিং চলাই দিলোঁ। পোন-প্ৰথম কাউন্সিলত মোৰ সমনীয়া আৰু লগৰীয়া সদস্য চুৰমা উপত্যকাৰ খানবাহাদুৰ নলিনীকান্ত ৰায় দস্তিদাৰ, ৰায়বাহাদুৰ ৰমণীমোহন দাস, মনোনীত মিনিষ্টাৰ খানবাহাদুৰ মৌলবী আকুল মজিদ চাহাব প্ৰমুখ্যে কেইবাজনো সদস্যৰপৰা সমৰ্থনৰ প্ৰতিশ্ৰুতি পোৱা হল। কাউন্সিল বৈঠকৰ আগতে ষিলঙত বাট্ট হৈ গল ময়ে ডেপুটী প্ৰেচিডেণ্ট নিৰ্বাচিত হম বুলি। পিছে, মাহুহ চিনা টান, কৃষ্ণচন্দ্ৰ চৌধাৰী, ডালিমচন্দ্ৰ বৰা, লোহিতচন্দ্ৰ নাথক, মনোমোহন লাহিড়ী, ধৈৰ্ঘ্যনাথ বৰা প্ৰভৃতি কিছুমান পেট-কপটীয়া লোকৰ কুটকৌশলৰ ফলত মই নহৈ খানবাহাদুৰ মৌলবী মহিবুদ্দিন চাহাবহে ডেপুটী প্ৰেচিডেণ্ট নিৰ্বাচিত হৈ উঠিল। সেইবাবে মই ব্যথিত হোৱাতকৈ কিছুমান মাহুহৰ বিশ্বাসঘাতকতা আৰু চকুলাজবিহীন আপচু আচৰণতহে অধিক আচৰিত মানিলোঁ।

পিচদিনাৰপৰা বাজেট চেচনীয়া ৰাজকাৰ্যৰ পৰ্যালোচনা আৰম্ভ হল। আগৰ দিনীয়া সংখ্যা

২৫ জন মেধবৰ ঠাইত ৫০ জনৰ প্ৰস্তাবনা বক্তৃতা (maiden speech) শুনিবলগীয়া হয়; তাৰ ভিতৰত নিৰ্বাচিত আৰু নমিনেটেড্ ন-মেধব ডেবকুবিদ্যন মেধবৰ লিখিত বক্তৃতা (বচনা!) পাঠ আৰু এক ডজনমান পুৰণি (মোৰে সৈতে) সদন্তৰ চুটি-দীঘল মৌখিক বক্তৃতা শুনিবলগীয়া হয়; ১২ বজাৰপৰা ৫ বজালৈকে একেবাহে পাচ ঘণ্টা বক্তৃতা শুনি শুনি আমি ভাগব লাগিল। ইতিমধ্যে আমি পুৰণি মেধব কেজনমানৰ ভিতৰত কোৱা-মেলা চলিছিল নতুন মেধবসকলৰ ভাবগতি, বক্তৃতাৰ স্বৰ, গা-গুটীয়া অভিমত, পৰস্পৰ আচৰণ ইত্যাদি বিষয়ে; পোন-প্ৰথম কাউন্সিলত অনবেবোল মেধবসকলৰ মাজত মিলা-প্ৰীতিৰ যি কাৰ্ষপক্ষতি আছিল, বিৰ্ম্য কাউন্সিলৰ উকা মেধবৰ নতুনবিলাকৰ মাজত সেই পক্ষতি নাই। আগৰ কাউন্সিলৰ মেধবসকলৰ মাজত হিন্দু-মুছলমান, অসমীয়া-বঙালী, ইণ্ডিয়ান-য়ুৰোপীয়ান, ইটো ভেলী সিটো ভেলী ইত্যাদিৰ পাৰ্থক্য বৰ্জিত যি একতা সূত্ৰেৰে যি কাৰ্ষপক্ষতি বন্ধা আছিল, সেই একতাৰ পক্ষতি এই নতুন বিৰ্ম্য কাউন্সিলৰ মেধবসকলৰ মাজত নাই, সিবিলাক গা-গুটীয়া, পেটে উৰাল। ফলত, আগৰ কাউন্সিলত তাকৰীয়া বিজলিউচনবিলাক যিদৰে নিয়াবিকৈ গৃহীত হৈছিল, পাছৰ বিৰ্ম্য কাউন্সিলত আগবঢ়োৱা সবহীয়া বিজলিউচনবিলাকৰ সবহভাগেই সমৰ্থনৰ অভাৱ আৰু প্ৰতিবাদৰ কৌবত উফৰি বাৰ্থ আৰু অগ্ৰাহ হৈছিল। বাজেট আলোচনা কেইবাদিনীয়াকৈ চলিছিল; তাৰ মাজতে মই শিক্ষা বিভাগৰ হৈ জনসাধাৰণৰ মাজত জেৰ্নেৰেল আৰু টেকনিকেল শিক্ষা বিস্তাৰৰ অৰ্থে দহ হেজাৰ টকা আছুতীয়াকৈ খবলৈ এদিন এটা বিজলিউচন উত্থাপন কৰি টানি ধৰিছিলোঁ, কিন্তু নতুন মেধবসকলৰ তৰ্কবাদৰ কটাকটিৰ মাজত খণ্ড-বিখণ্ড হৈ সি বাৰ্থ হল।

বিৰ্ম্য কাউন্সিলখন সদন্তৰ সংখ্যাৰে শকত, কিন্তু ওজনত লঘু দেখা গল। দিনক দিনে সেই লঘুতা বাঢ়িবলৈ ধৰিলে। ৰাজকাৰ্যৰ পৰ্যালোচনাত ছাত্ৰসভাৰ তৰ্কবাদৰ মজলিছ (students' debating club) যেন হৈ “কাউন্সিল চাৰ্চাৰ্চ” টো কোঢ়ালালয়ত পৰিণত হবলৈ ধৰিলে। প্ৰত্যেক বৈঠকতে ডজন ডজনকৈ বিজলিউচন উত্থাপন কৰা হয়, কিন্তু তৰ্কজালত আউল লাগি আটাইবোৰ এৰাই যায়। পাছলৈ গৱৰ্ণমেণ্ট ফৈদে ৰাইজৰ প্ৰতিনিধি ফৈদৰ প্ৰস্তাৱাদিত বৰ আহকাল বোধ কৰি তাৰ প্ৰতি অৱজ্ঞা প্ৰকাশ কৰিবলৈকো কৌচ নোখোৱা হ’ল। দেখি দেখি পোন-প্ৰথম কাউন্সিলৰ পুৰণি সদন্তদলেও ইতিকিং নকৰাকৈ ৰব নোৱাৰা হ’ল। আগেয়ে বিজলিউচনৰ সংখ্যা অলপ, কিন্তু মূল্য অধিক আছিল; প্ৰতি চেচনত অৰ্থাৎ বছৰি দুটা তিনটামান মাথোন আগবঢ়োৱা হৈছিল আৰু স্থিৰ পৰ্যালোচনাৰ ফলস্বৰূপে সেইবোৰ অবাধে গৃহীত হয়, কেতিয়াবা কেনেবাকৈহে কোনোটো পিছলি পৰে।

উত্তৰ লকীমপুৰ ৰাস্তাত (Communication)

দ্বিতীয় চেচনত অৰ্থাৎ প্ৰথম বিৰ্ম্য কাউন্সিলৰ দ্বিতীয় বছৰেকীয়া অধিবেশনৰ বাজেট বৈঠকত ময়ো এটা প্ৰস্তাৱ আগবঢ়াইছিলোঁ, যোৰ কন্ট্ৰিটিউৱেকি উত্তৰ লকীমপুৰলৈ ৰাস্তাত স্থগম কৰাৰ অৰ্থে ডাৰপৰা অহা-যোৱা কৰা ঘাই ৰাজ আলি (trunk road)

চুটাব উন্নতি সাধনৰ্থে আধা লাখ টকা মজুৰ কৰাই আছুতীয়াটক ধোৱাবলৈ। ইয়াৰ বিকল্প-বাদী অবিয়া-অবি কুটতৰ্ক জাউৰি জাউৰিকৈ উঠিছিল, ইয়ে বোলে মোকো লাগে, নিয়ে বোলে তেওঁবো দৰ্কাৰ; এঘোৰাই কয়—আগুহতীয়া মহকুমা এটাৰ কাৰণে একেচাবে অতটকা ভগন কৰাটো অবিধেয়, আন ঘোৰাই কয়—সিমান টকাৰ গ্ৰাণ্ট কেইবাকালেও ভগাই দিয়া উচিত ইত্যাদি। পিছে, মোৰ পুৰণি বন্ধু সদন্তসকলৰ সমৰ্থন আৰু বিষয়-ববীয়া মেধববৰ্গৰ, সৰল সহায়ভূতিৰ বলত মোৰ প্ৰস্তাৱটি গৃহীত হ'ল। সেই গ্ৰাণ্ট সেই বছৰৰ ভিতৰতে কাৰ্যত লগোৱাৰ অৰ্থে গড়কাপ্তানী বিভাগৰ ঘাই বিষয়াজনক টানি ধৰাৰ ফলত, বদতি-উত্তৰ লক্ষীমপুৰ আৰু কমলাবাৰী গড়মুৰ-লক্ষীমপুৰ এই ঘাই ঘাই ৰাজআলি চুটা গুথকৈ বন্ধাই আৰু খনচেৰেক দলং লোৱা পকী কৰাই সেই গ্ৰাণ্টৰ সংকাৰ কৰা হয়; আৰু তাৰ ফলস্বৰূপেই লক্ষীমপুৰ যাতায়াতৰ বহুল উন্নতি হল।

উত্তৰ-লক্ষীমপুৰ গৱৰ্ণমেণ্ট হাইস্কুল

বিষ্ণু কাউন্সিলৰ দ্বিতীয় বছৰেকীয়া অধিবেশনৰ মাজ ভাগৰ বৈঠকত মই আৰু এটা প্ৰস্তাৱ বা ৰিজলিউচন আগবঢ়াইছিলো “উত্তৰ-লক্ষীমপুৰ গৱৰ্ণমেণ্ট হাইস্কুল” নামেৰে। এইটি মোৰ পুৰণি প্ৰস্তাৱ। পোন্-প্ৰথম অসম কাউন্সিলত উত্থাপন কৰাৰপৰা মোৰ এই প্ৰস্তাৱ কাৰ্যত পৰিণত কৰাবলৈ মই নেৰানেপেৰাটক গৱৰ্ণমেণ্টক সযুক্তিৰে পেৰি আছিলো। তাৰে পৰা বিগত ৩৪ বছৰ কাল সেই কালৰ শিক্ষা বিভাগীয় ওবিয়াল অনৰেবোল মিঃ জে. কনিংহাম, অসম পাব্লিক ইনষ্ট্ৰাকশ্যন চাহাবৰে সৈতে সেই সন্ধে private, D. O. আৰু official চিঠি-পত্ৰেৰে বিস্তৰ লিখা-লিখি চলাই আছিলো। উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰ সাহায্যকৃত মজলীয়া ইংৰাজী স্কুলটি অনতিপলমে গৱৰ্ণমেণ্ট হাইস্কুল কৰোৱাৰ অৰ্থে ভালেমান অকাটা যুক্তি প্ৰয়োগ কৰি, মোৰ প্ৰস্তাৱৰ পাতনি মেলা মাত্ৰকে, সেই বিষয়ে সদন্তমণ্ডলীয়ে তৰ্কালোচনা কৰিবলৈ ছেগ নিদিয়াটক অনৰেবোল মিঃ কনিংহাম ডিৰেক্টৰ চাহাবে মোৰ ৰিজলিউচনটি গ্ৰহণ কৰি সমিধান দিলে, বোলে, প্ৰস্তাৱকাৰৰ (mover of the resolution) সাক্ষৰা যুক্তি-দিহা সাৰোগত কৰি, গৱৰ্ণমেণ্টে অতি পলম নোহোৱাকৈ উত্তৰ-লক্ষীমপুৰৰ এইডেড্ মজলীয়া ইংৰাজী স্কুলটো গৱৰ্ণমেণ্ট হাইস্কুল খাপটলৈ তুলিবলৈ গৱৰ্ণমেণ্টৰ বিবেচনাধীন কৰা হ'ব; এতেকে, প্ৰস্তাৱকাৰীয়ে ইচ্ছা কৰিলে, তেওঁৰ ৰিজলিউচন উঠাই লব (withdraw) পাৰে। গৱৰ্ণমেণ্টৰ বিষয়-ববীয়া প্ৰতিনিধি সদন্ত শিক্ষা বিভাগীয় ডিৰেক্টৰ চাহাবৰ মুখে সেই সমিধান পাই, মই ততালিকে মোৰ ৰিজলিউচনটো সাম্প্ৰতিকভাৱে উঠাই ললো। তাৰ পাছত, আকৌ মোৰ পুৰণি বন্ধু মিঃ কনিংহাম চাহাবৰে সৈতে সেই বিষয়ে বিস্তৰ লিখা-লিখি চলাবলৈ ধৰিলো; শেহৰখন পত্ৰৰ উত্তৰত তেখেতে এইবুলি খাতাং সমিধান দিলে, “My dear Mr. Gohain Borooah, believe me please, I shall not leave a stone unturned to turn your pious proposal into account.” ফলত, সেই বছৰৰ ভিতৰতে North Lakhimpur Aided Middle English Schoolটি North

Lakhimpur Government High School নামে অভিহিত হ'ল। তাৰ পাছত সেই নতুন হাইস্কুলটিৰ ক্ৰমোন্নতিয়ে মোৰ চকুত চমকু লগাবলৈ ধৰিলে; এতিয়া তাৰ টনকিয়াল অৱস্থা দেখি মোৰ অন্তৰত আনন্দ উপচি পৰিছে।

ডেপুটী প্ৰেচিডেণ্টৰ শূণ্ণ আসন পূৰণাৰ্থে পুনৰপি নিৰ্বাচন

বিৰ্মা কাউন্সিলৰ তৃতীয় বছৰেকীয়া বৈঠকৰ আৰম্ভণত ডেপুটী প্ৰেচিডেণ্ট বিষয়াৰ আসন লৈ আকৌ অৱিহা-অবি লাগি উঠিল। দুবছৰৰ আগেয়ে নিৰ্বাচিত হোৱা ডেপুটী প্ৰেচিডেণ্ট খানবাহাদুৰ মৌলবী মহিবুদ্দিন আহমদ চাহাবৰ অকাল মৃত্যুত সেই পদ আকৌ ৰালি হয়; আৰু সেই শূণ্ণ আসন পূৰ্ণ কৰাৰ অৰ্থে পুনৰপি প্ৰাৰ্থী নিৰ্বাচনৰ ছেগ অৰ্হাচিত্তে আহি পৰিল। সেই ছেগতে, মিঃ নীলমণি ফুকন, ৰায়বাহাদুৰ শিবপ্ৰসাদ বৰুৱা প্ৰমুখ্যে কেজনমান ডেকা বন্ধুৰ প্ৰস্তাৱ আৰু অহুৰোধত মই আকৌ প্ৰাৰ্থী থিয় হবলগীয়া হ'ল। কিন্তু, এইবাৰ অসম উপত্যকাৰ কেইবাজনো প্ৰাৰ্থী ঈৰ্ষা আৰু ইচ্ছাৰ প্ৰেৰণাত প্ৰতিদ্বন্দ্বী উঠাৰ আগন্তুক দেখা গল,—তাৰ ভিতৰত বৰপেটাৰ শ্ৰীযুত লোহিতচন্দ্ৰ নায়কক অত্যধিক উদ্ভাৱল দেখা গল। গতি-গোত্ৰ দেখি, মই মোৰ নিৰ্বাচন উঠাই লবলৈ আগবাঢ়িলোঁ; পিচে, প্ৰস্তাৱক আৰু সমৰ্থকসকলে ভিতৰুৱা মেল পাতি আলোচনা কৰি, এই সিদ্ধান্ত দিলে যে, যিহেতু শ্ৰীযুত নায়কৰ সমৰ্থন ভাগ্য (chance) অতি ক্ষীণ, অথচ মোৰ সকলতাৰ সম্ভাৱনা অত্যধিক, সেই হেতু নিৰ্বাচন প্ৰচেষ্টা মিঃ নায়কে মোৰ হকে এৰি দিব লাগে। সেই সিদ্ধান্ততে ৰাতিটো পাৰ হবলৈ ৰাখোন বাকী। শ্ৰীযুত লোহিত নায়ক, ৰায়চাহাব মনোমোহন লাহিড়ী, শ্ৰীযুত ডালিমচন্দ্ৰ বৰা, বাবু হীৰালাল বসু (মঙলদৈৰ মুক্তিযাৰ), বাবু বিৰাজমোহন দত্ত (ধুবুৰীৰ) আৰু মই সেই ৰাত্ৰাত এটা হিন্দু আশ্ৰমত একেলগে আছিলোঁগৈ; মই অকলশৰীয়াতকৈ এটা স্কুৱীয়া কোঠাত আৰু সিবিলাক আন এটা ডাঙৰ খোঁটালিত একেলগে। ৰাতিটোৰ ভিতৰত কি যত্না চলিল কব নোৱাৰোঁ, পিচদিনা দুপৰীয়া কাউন্সিল চেম্বাৰত সদৌ সদন্তবৰ্গে আসন লোৱাৰ পাছত, ডেপুটী প্ৰেচিডেণ্ট বিষয়াৰ আসন পূৰাবৰ কাৰণে প্ৰাৰ্থী মনোনয়ন আহ্বান কৰা মাজকে হীৰালাল বাবুৱে মনোমোহন বাবুৰ অহুমোদন আৰু বিৰাজমোহন বাবুৰ সমৰ্থনেৰে তেওঁৰ মনোনয়ন শ্ৰীযুত লোহিত নায়কৰ নামে দাখিল কৰিলে; তেতিয়ালৈকে গুৱাহাটী মটৰ কাৰখানাৰ অধ্যক্ষ য়ুবোপীয়াৰ মেঘৰজনে তেওঁৰ প্ৰস্তাৱ মিঃ নীলমণি ফুকনৰ অহুমোদনেৰে সৈতে মোৰ নামে দাখিল কৰিলে; ইতিমধ্যে, হঠাতে চাহকৰ (tea planters) সম্প্ৰদায়ৰ এটনি প্ৰতিনিধি ডিক্ৰগড়ৰ মিঃ ৰকি চাহাবে অপৰ এজন য়ুবোপীয়াৰ মেঘৰৰ অহুমোদনেৰে সৈতে সেই সমাজভুক্ত সদন্ত ৰায়বাহাদুৰ শ্ৰীযুত শিবপ্ৰসাদ বৰুৱাৰ নামে মনোনয়ন দাখিল কৰিলে। সিফালৰপৰা সিটো উপত্যকাৰ (Surma Valley) হিন্দু-মুছলমান সদৌ সদন্ত একেমুঠীয়া হৈ, খানবাহাদুৰ বখ্ত্ মজুমদাৰৰ নামে তৃতীয়জন প্ৰাৰ্থীৰ মনোনয়ন ছেগ বৃদ্ধি দাখিল কৰা হল। এনেদৰে ফলাফল কি হব, আগধৰি জানিব পৰা হল। এই প্ৰসঙ্গত, নিৰ্বাচনত গুপ্ত মত (ballot) লোৱা নিয়মৰ আৰ লৈ এজন

অসমীয়া মুছলমান মেম্বৰে “এক চুণাৰি, তিন বেণাৰী” ভাও দি ধৰা পৰিছিল। নিৰ্বাচনত ভোট-গণনাত নাম্বৰৰ নামে ৪টা, বৰুৱাৰ নামে ৬টা, মোৰ নামে ১৮টা আৰু মজুমদাৰৰ নামত ২১টা ভোট পোৱা গৈছিল; গতিকে সবহীয়া ভোটৰ বলত চুৰমা উপত্যকাৰ খানবাহাছৰ মজুমদাৰ চাহাব ডেপুটী প্ৰেচিডেণ্ট নিৰ্বাচিত হ’ল। ফলাফলত মই অকণো বেয়া পোৱা নাছিলোঁ, মাথোন আমাৰ অসম উপত্যকাৰ ৰাডী-আদৰাডী বাবেবিধীয়া মেম্বৰ কিছুমানৰ কুচুটীয়া কপটীয়া আৰু বিশ্বাসঘাতকীয়া চৰিত্ৰ আৰু আচৰণলৈ লক্ষ্য কৰিহে আচৰিত মানিলোঁ। আৰু মনে মনে সেইবাবে সিবিলাকলৈ পুতৌভাবে চালোঁ। অৱশ্যে, অসম ডেলিৰ দুজনৈ মহোটা ভোট নষ্ট নকৰা হলে, মোৰেই জয় ঠাবৰ আছিল।

উত্তৰ-লক্ষীমপুৰ জুকাইয়া সদৰ জিলা কৰাৰ প্ৰস্তাৱ

এই বৈঠকৰ মাজ ভাগতে, মোৰ সমষ্টিৰ (constituency) ৰাইজৰ উপকাৰ সধা আৰু আহকাল গুচোৱাৰ উদ্দেশ্যে উত্তৰপৰীয়া উত্তৰ-লক্ষীমপুৰ মহকুমাক দক্ষিণপৰীয়া ডিব্ৰুগড় সদৰৰ পৰা সাঙোৰ ছিঙি নতুনকৈ এখন জুকাইয়া জিলা পাতিবৰ কাৰণে, এটা নতুন ধৰণৰ প্ৰস্তাৱ (resolution) উত্থাপন কৰিলোঁ। মোৰ প্ৰস্তাৱৰ পাতনিখন দীঘলীয়া হৈছিল; কাৰণ উত্তৰ-লক্ষীমপুৰৰ ভৌগোলিক অৱস্থিতিৰ বিবৃতি, শাসন সংক্ৰান্ত ঐতিহাসিক ইতিবৃত্ত, লক্ষীমপুৰ ডিব্ৰুগড়ৰ মাজত ঘাতাত্মকৰ দুৰ্গম ব্যৱস্থা সেইবাবে লক্ষীমপুৰীয়া ৰাইজৰ দুৰ্ঘোৰ আহকাল ইত্যাদি বিষয়ক বিশদ বৰ্ণনাৰে সৈতে মোৰ বিজলিউচনটো সদৌ সদস্তই সহজে বুজি উঠিব পৰাকৈ মুকলি কৰি দিয়াৰ বিশেষ প্ৰয়োজন দেখা গৈছিল। বিশেষ, বৃটিছ শাসনৰ আদিছোৱাত যে বৰ্তমানৰ উত্তৰ লক্ষীমপুৰ মহকুমাত পূবে ধল-ধেমাজি আৰু পশ্চিমে ধল-ধামাজি এইবোৰ অঞ্চল ডিব্ৰুগড়ত অন্তৰ্ভুক্ত আছিল, তাৰ মেপ ঝুৰিয়াই দেখুৱাবলগীয়া হৈছিল। এতিয়া ধল-ধামাজি ছিঙি নি আৰু গহপুৰ কলংপুৰ কাটি নি তেজপুৰত লগ লগোৱাৰপৰা শাসন সংক্ৰান্ত সামান্য সূচললৈ চোৱাৰ ফলত লক্ষীমপুৰীয়া ৰাইজৰ আহকাল বাঢ়িছে মাথোন। তদুপৰি, লক্ষীমপুৰৰ আগৰ সীমা পুনৰূপী সংৰক্ষণ কৰিলে, ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ পাৰে এখন হৃদীৰ্য সদৰ-জিলা পাতিবলৈ যথেষ্ট পৰিস্থিতি দেখা যায়; প্ৰয়োজন হ’লে, পূবে-পশ্চিমে পুনৰূপী লগলগোৱা অঞ্চলেৰে দুখন সৰু সৰু মহকুমাও পাতিব পৰা যায়, নাইবা নগাওঁ জিলাৰ নিচিনাকৈ মহকুমাবিহীন লক্ষীমপুৰ জিলা এখনি নতুনকৈ পাতিলেও বৰ শোভন হব। লক্ষীমপুৰ জুকাইয়া জিলা হলে, ডিব্ৰুগড় সদৰৰ লগত আশে-পাশে আৰু ঠাই বোগ দি, তাৰ নাম লক্ষীমপুৰ জিলা গুচাই ডিব্ৰুগড় জিলা কৰিলে, নাম আৰু স্থানৰ সৰু ওচৰ চাপিব। ইত্যাদি আৰু ভালেমান গধুৰ যুক্তিৰ বান্ধনি দি মোৰ বিজলিউচনটি কাউন্সিল সভাৰ পৰ্যালোচনাৰ অৰ্থে দাঙি ধৰা হ’ল। দীঘলীয়া যদিও প্ৰস্তাৱৰ পাতনিখিনি সদস্তসকলে মনপাৰি গুনিছিল, ফলত: দুয়ো উপত্যকাৰ কেইজনমান মুখিয়াল সদস্তই বিজলিউচনটি বৰ সাকৰা আৰু তাত প্ৰয়োগ কৰা যুক্তি অকাটা বুলি মন্তব্য প্ৰকাশ কৰি সমৰ্থন কৰিছিল; মাথোন তেজপুৰ সমষ্টিৰ প্ৰতিনিধি মেম্বৰ ক্ৰীমুত ডালিমচন্দ্ৰ বৰাই তেজপুৰৰ পূৰ্বাংশ পুনৰূপী ছিঙি নিয়াৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিবাদ কৰি হু-আবাবমান

কৈছিল। সৰ্বো শেহত, গৱৰ্ণমেণ্ট তৰফৰপৰা প্ৰথম একজিকিউটিভ মেম্বৰ মিটাৰ ডবলিউ বীড্ (পাছত ছাব উইলিয়াম বীড) চাহাবে এইবুলি সামৰণি মন্তব্য দিলে যে, যত্বেপি বিজলিউচনটো বৰ লাগতিয়াল আৰু তাৰ সমৰ্থনত প্ৰয়োগ কৰা যুক্তি অকাট্য যেন বুজা গৈছে, তথাপি শাসন পদ্ধতিৰ লগত মিলাই ইয়াৰ গুৰুত্ব বিচাৰ কৰিবলৈ গৱৰ্ণমেণ্টক যথেষ্ট সময় লাগিব। গতিকে, প্ৰস্তাৱকে (mover) ইচ্ছা কৰিলে, বিজলিউচনটো এই অৱস্থাতে (present stage) সাম্প্ৰতিকভাৱে উঠাই লব পাৰে। লগতে, মোৰ বন্ধু সদন্তকেগৰাকী-মানেও সেই পৰামৰ্শকে দিয়াত, গৱৰ্ণমেণ্ট প্ৰদত্ত আশ্বাসত বিশ্বাস মানি মোৰ বিজলিউচনটি মই সন্তোষেৰে উঠাই ললোঁ।

উনপঞ্চাশত্তম সূৰ্গ

অসমত মহাত্মা গান্ধীৰ পোন-প্ৰথম পদাৰ্পণ

মহাত্মা মোহনদাস কৰমচাঁদ গান্ধীজীৰ কীৰ্তি-কাহিনীৰ কথা ভালেমান দিনৰপৰা যুহুং-বানাকৈ শুনি আছিলোঁ। দক্ষিণ আফ্ৰিকাবাসী ভাৰত সন্তানৰ দুখ-নিৰ্ধাতন মোচন আৰু অভাৱ-অভিযোগ নিৰাকৰণৰ অৰ্থে গান্ধীজীৰ অসাধাৰণ কাৰ্য-কলাপ আৰু কৃতিত্বৰ বিষয়ে পঢ়ি-শুনি তেখেতৰ প্ৰতি আন্তৰিক শ্ৰদ্ধা-ভক্তি মোৰ অন্তৰত উপচি পৰিছিল। কিন্তু, তেতিয়ালৈকে তেখেতৰ জন্মভূমি ভাৰতবৰ্ষত নিজ জাতীয় ভাৰতবাসীৰ অন্তৰত সেইবোৰ কাৰ্য-কলাপ আৰু কীৰ্তি-কাহিনী বিষয়ক অল্পভূতি বহলকৈ বিৰিড়ি উঠা দেখা নগৈছিল; মাথোন দূৰ-দূৰৈ বিদেশ আমেৰিকাৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰত গান্ধীজীৰ মহামানৱিক কাৰ্য-কলাপৰ বহুল আলোচনা আৰু সমালোচনা চলিছিল। বিশেষ, আমেৰিকাৰ ঐটিয়ান মিচনাৰী সম্প্ৰদায়ে গান্ধীজীৰ মানৱজাতিৰ মঙ্গলার্থে কৰা অলৌকিক আত্মোৎসৰ্গত বিস্ময় মানি তেখেতক অশেষ প্ৰশংসা কৰিছিল; এনে কি, সেই সম্প্ৰদায়ৰ পুৰোহিত পাট্ৰীসকলে মহাত্মা গান্ধীজীক অৱতাৰী মহাত্মা বীণুঐঠতকৈও ওপৰ খাপত আসন দিয়ালৈ লক্ষ্য কৰি স্তুতিত হৈছিলোঁহক। এনেতে মহাত্মা মোহনদাস কৰমচাঁদ গান্ধী জন্মভূমি ভাৰতবৰ্ষলৈ উলটি আহে। আহিয়েই তেখেতে পৰাধীন স্বজাতি ভাৰতবাসীৰ উদ্ধাৰৰ অৰ্থে বিবিধ বিষয়ক নৈতিক, দৈহিক, সামাজিক, ৰাজনৈতিক দেশহিতকৰ কাৰ্যত আত্মনিয়োগ কৰে। সেই আলমতে গান্ধীজীয়ে সেই কালৰ ভাৰত-গৱৰ্ণৰ-জেনেৰেল লৰ্ড ৰীডিং চাহাবলৈ ভাৰতবাসীৰ হৈ এখন বৰ দীঘলীয়া পত্ৰ লিখে। সেই পত্ৰত, গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলক 'Dear Sir' বুলি সম্বোধন কৰি, 'Your Excellency'ৰ ঠাইত উকাটক অকল 'Your' বুলি লিখা স্বাধীনচিতিয়া কথাবোৰ পঢ়ি বিস্ময় মানিব লগাত পৰিছিলোঁহক, বাস্তৱতে তেতিয়ালৈকে কোনোজনে ভাইচৰয় আৰু গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলক সেইভাবে উকাটক সম্বোধন কৰা চিঠি-পত্ৰ-কাৰ্ধ্যাদি মোৰ চকুত পৰা নাছিল। তেতিয়াৰপৰাই মহৎমনা স্বাধীনচিতিয়া মহামানৱ মহাত্মা মোহনদাস কৰমচাঁদ গান্ধীজীৰ দৰ্শন লাভৰ ধাউতি মোৰ মনত খৰতৰকৈ বাঢ়িবলৈ ধৰিলে আৰু মনে মনে সেই ধাউতি নিবৃত্তিৰ অৰ্থে ছেগ চাবলৈ ধৰিলোঁ। এনেতে, মহাত্মা গান্ধীজী ভাৰত পৰ্যটনলৈ গুলোৱাৰ সন্মত পাই, সেই ছেগ ধৰিবলৈ সংকল্প কৰি উদগ্ৰীৱভাৱে বাট চাই বুলোঁ। তাৰ পাছত শুনিলোঁ, বোলে, গান্ধীজীৰ সেই পৰ্যটন একে ৰাজ্যতে অসমলৈকো বিস্তৃত হ'ব; আহিয়েই পোন-প্ৰথমে এদিন এবাতিলৈ গুৱাহাটীত মিষ্টাৰ তৰুণৰাম ফুকন চাহাবৰ বঙলাত সদলে আলহী হ'ব। শুনি বং পালোঁ; আৰু মিঃ ফুকনলৈ লিখি, গান্ধীজীৰ অসম ভ্ৰমণৰ তালিকা এখন অনাই লালোঁ।

ইং ১৯২১ চনৰ ২১ আগষ্ট তাৰিখে দেওবাৰে পূৱা ৮ বজাত গান্ধীজী তেজপুৰ ঘাটত নম্বাৰ কথা। সেই অহুসৰি, আমি তেজপুৰবাসীয়ে তিন দিনৰ আগৰেপৰা গান্ধীজীক

আদৰিবৰ অৰ্থে জাহাজঘাটত সমবেত হ'বলৈ সঠক হ'লোঁক ; সেই উদ্দেশ্যে, গান্ধী আগমনৰ বাৰ্তা ভেজপুৰ সদৰৰ সদৌ মৌজা, গাঁও আৰু লাগতিয়াল কেন্দ্ৰস্থানবোৰ স্থ-বহুলকৈ প্ৰচাৰ কৰিলোঁক। নিৰ্ধাৰিত দিনা পুৱা ৬ বজাৰপৰা আৰম্ভ কৰি ৮ বজাৰ ভিতৰত ভেজপুৰ জাহাজঘাটত সমবেত ৰাইজ নখৰা হ'ল, টাউনৰ আলিবাটত বিৰ-দি-বাট পাব নোৱাৰাত পৰিল। কিন্তু একেৰি আহকালৰ বিষয় এই হ'ল যে, সেইদিনা উপজি পুৰাৰেপৰা বতৰৰ বিপাক ঘটিল, মেঘে নেবানেপেৰাকৈ ধাৰাসাৰে বৰষুণ দিৰলৈ ধৰিলে। তথাপি, ৰাইজ অকণো হতাশ হোৱা নাছিল, বতৰৰ আহকাললৈ আওকাণ কৰি ভিত্তি-বুৰি জুকলি-জুপুৰি হৈ হাজাৰ-বিজাৰ ৰাইজে ঘাটৰপৰা একেথৰে উজনিমূৱা জাহাজ অহালৈ উদ্গ্ৰীৱভাবে নিৰীক্ষণ কৰিবলৈ ধৰিলে। অলপ আচৰিত মানিবলগীয়া যে, সেইদিনা জাহাজ অহাতো ভালেমান পলম ঘটিল। আমনি অহুভৱ কৰা নাছিল যদিও, একেথৰে চাই থকা ৰাইজে গা-মনৰ উচ্চপিচনিত চকু পিৰিকিয়াবলৈ ধৰিলে। ইফালে মৌচেপা বৰষুণ ধাৰাসাৰে পৰিবই লাগিছে, কিন্তু সমবেত উৎকণ্ঠিতচিতিয়া ৰাইজে তালৈ কটাহি কৰা নাই, তিতা তিতিছেই, আধা তিতাবিলাকে গান্ধী তিতা কাপোৰ চেপি লবলৈ বুলি জাহাজৰ বোট, অকিচ আৰু কাবৰ বেলৰ অফিচ, মালগাড়ী ইত্যাদিত আশ্ৰয় লৈছেগৈ ; মই অগত্যা ঘাটৰ ক্ৰান্ত খালী হৈ বৈ থকা মটৰ গাড়ী এখনত সোমাই আশ্ৰয় লবলৈ বাধ্য হ'লোঁ। এনেতে ভালেমান দূৰৈত বিগিকি বিগিকি জাহাজৰ ধোঁৱা দেখা গ'ল, দেখি উদ্গ্ৰীৱ ৰাইজ উকলীকৃত হৈ উঠিল ; আৰু চাওঁতে চাওঁতে ডেৰখটামানৰ মূৰত, ২৮ বজাত গান্ধীভাৰী জাহাজ ঘাট চাপিলহি।

জাহাজঘাটৰ বন্ধা বোটত ভিৰাই এচটা চিৰি লগাওঁতেই মই সবাতকৈ আগেয়ে লৰা-লৰিকৈ জাহাজত উঠিলোঁগৈ ; আৰু মি: ফুকনে আঙুলি নিৰ্দেশেৰে দেখুৱাই দিয়া মাজকে মই গান্ধীজীক নমস্কাৰ জনালোঁ। সাক্ষাৎ হোৱা মাজে, চকুৰ আগত গান্ধীজীৰ শাৰীৰিক অবয়ব সম্পৰ্কীয় মোৰ কল্পিত আৰ্জাৰ পৰিবৰ্তন ঘটিল ; দেখিলোঁ, গান্ধীজী মই কল্পনা কৰাৰ নিচিনা এজন ওখ-ডাঙৰ শকত-আৱত পুৰুষ নহয়, তেখেত মোৰ দৰেই চুটি চাপৰ এগৰাকী সৰুফুটীয়া মানুহ। কল্পিতকমান মই তেখেতৰ আপাদমস্তক ঠৰ লাগি নিৰীক্ষণ কৰি থাকোঁতেই, মি: ফুকনে এইবুলি গান্ধীজীৰ ওচৰত মোক ভেঁটাই দিলে, “এখেত এজন ভেজপুৰৰ আগৰপুৰা দেশহিতৈষী অসমীয়া নেতা,—বায়চাহাব পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা।” শুনিমই গান্ধীজীয়ে জিকাৰ খাই উঠি ইংৰাজীতে এইভাবে ক'লে, “আচৰিত, বায়চাহাব খিতাপধাৰীয়ে গান্ধীক আদৰিবলৈ আহে।” মি: ফুকনে ততালিকে চমুকৈ বুজাই কলে যে, আচলতে মই ৰাইজৰহে “বায়চাহাব”, যাচি দিয়া চৰ্কাৰী বায়চাহাব খিতাপ পিন্ধিও মই সততে সৰ্বতোভাবে ৰাইজৰ ফলীয়া হৈ কাৰ্যক্ষেত্ৰত আগবাঢ়োঁ। ফুকনৰ মুখে কৈকিয়ৎ শুনি সিয়ানতে সেই বিষয়ে এইবুলি সামৰণি মাৰি গান্ধীজীয়ে মোলৈ চাই কৈ থলে, “বিহুওক, আশাকৰোঁ, খিতাপৰ কিবীটিয়ে পাক খুৰি খুৰাই আপোনাক ৰাইজৰ প্ৰতিকূলমুখীয়া নকৰক যেন।” মই মূৰ দোৱাই সোমাম হ'লোঁ। তাৰ পাছত, গান্ধীজীয়ে সহযাত্ৰী মৌলানা মহম্মদ আলি চাহাবৰ ওচৰত মোক ভেঁটাই দিয়াত, ছয়ো মোৰে সৈতে ‘স্বৰাজ’ বিষয়ক ছই-

চাইটা কথা পাতি থাকোঁতেই, মোৰ সাজ-পাৰৰ ওপৰত সিবিলাকৰ চকু পৰিল। মই সেইদিনা অসমীয়া পাটৰ চুবুৰীয়া, অসমীয়া পাটৰ কুৰ্তাচোলা পিন্ধি গাত আশী নম্বৰী সূতাৰ ঘৰত বোৱা চেলেং চটিয়াই লৈ গৈছিলোঁ। সিবিলাক ছয়োগৰাকীয়ে মোৰ চোলা-চুবুৰীয়া শলাগি উঠি, গাৰ চেলেংখনৰ একাচল গান্ধীজীয়ে হাতত লৈ গিটিকি চাই মোক স্মৃতিলৈ সেই চেলেং কাপোৰৰ সূতা স্বদেশীনে? মই উত্তৰ দিলোঁ, বোলোঁ—“সূতা ঘৰত কটা নহয়, দোকানৰপৰা কিনি আনি ঘৰত বোৱা কাপোৰহে।” গান্ধীজীয়ে শুনি নিৰানন্দমুৱা হৈ মোৰ মুখলৈ চাই এইবুলি কৈ ধলে, “এই চান্দৰৰ সূতা বিদেশী—বিলাতী! আশাকৰোঁ, আপোনাৰ চোলা-চুবুৰীয়াৰ দৰে চান্দৰো অনতিপলমে সম্পূৰ্ণে স্বদেশী হয় যেন।” সেইক্ষণতে তেজপুৰৰ সবাতো বৃদ্ধ টাউনবাসী বাবু মহেন্দ্ৰ নাথ দা উকীলে কাষ চাপি গৈ গান্ধী আৰু মোলানা মহম্মদ আলি চাহাবক নমস্কাৰ জনালগৈ। তেতিয়াও বৰষুণ এৰা নাই, একেৰাহে ধাৰাসাৰে ভৰাপিটাকৈ পৰিয়েই আছে। এনেতে, গান্ধীজীয়ে মাত লগালে, “নামিবৰ নৌ হয় নে? বলী, পাৰলৈ উঠোঁক।” মিঃ ফুকনে উত্তৰ দিলে, “আৰু ক্ষত্বেকমান অপেক্ষা কৰক, বৰষুণে অলপ শাম কাটক।” গান্ধীজীয়ে উচাং মাৰি অলপ উধাও হৈ ক’লে, “অ’ সেই বাবেহে ইমান পৰ অপেক্ষা কৰা হৈছে নেকি?—মই ভাবিছিলোঁ বোলোঁ আহাজ ভিৰোৱা কাম শেষ হোৱা নাই বাবেহে আমি নামিব পৰা নাই। বৰষুণৰ বাবে আমি কিয় অপেক্ষা কৰিম? মেঘৰ কাম মেঘে কৰি আছে, আমাৰ কাম আমি কৰোঁগৈ।” এইবুলি একে চোচাই আমি আহি গান্ধীজী সদলে পাৰত উঠিল। তেতিয়া সজাই থোৱা বাগীচ মহাত্মা গান্ধী আৰু মোলানা মহম্মদ আলি চাহাবক সমাদৰে তুলি লৈ, ঘোঁৰাৰ সলনি স্বেচ্ছাসেৱক দলৰ মাছুহেৰে টনাই শোভাযাত্ৰা আৰম্ভ কৰি দিয়া হ’ল; আগ-পিছে শোভাযাত্ৰীয়ে লোকাৰণ্যকৈ আগুৱাবলৈ ধৰিলে। আচৰিত, শোভাযাত্ৰা দহ কদমমান আগুৱাওঁতেই বৰষুণে শাম কাটিবলৈ ধৰিলে, ডাৱৰমুৰীয়া আপুৰুগীয়া ব’দ কাঁচলিয়ে চাটুকৰে বতৰ মুকলি কৰি তুলিলে, আমি শোভাযাত্ৰীদলে টাউনৰ ঘাই আলিবাটৰ ছয়োকাষ ব্যাপি লানি পাতি নিৰূপিত আলহী-বহা ৬হৰিবিলাস আগবঢ়া ডাঙৰীয়াৰ “পকীকুঠী”ৰ অভিমুখে, জাতীয় সঙ্গীতৰ তালে তালে পাৰ পেলাই উকলীকৃত হৈ আগুৱাবলৈ ধৰিলোঁক। ধীৰ-গম্ভীৰ মৰাল-খোজৰে গতি কৰি আদ্যচটামানৰ মূৰত শোভাযাত্ৰী দল “আগবঢ়া পকী”ৰ জগনা-মুখত (gate) উপনীত হোৱা মাজকে, তাৰপৰা আদৰণী সমিতিৰ গোপিনী সদস্যসকলে জাউৰি জাউৰিকৈ মঙ্গল উকলি দি মহাত্মা গান্ধীজীক আদৰি নিলেহি; আৰু তাৰেপৰা মোলানা মহম্মদ আলি চাহাবক বৃদ্ধ উকীল মহেন্দ্ৰ বাবুৱে তেখেতৰ ঘৰত আলহী শুক্ৰঘালৈ আদৰি লৈ গ’ল। ইকালে আমি গান্ধীজীক স্তম্ভিত পকীঘৰৰ ভিতৰলৈ আগুৱাই নি, আলধৰা সমিতিক গতাই দিলোঁগৈক।

ভিতৰত আলধৰা সমিতিয়ে যতনাই থোৱা ছাগলী গাখীৰেৰে সৈতে জা-জলপান কৰাই গান্ধীজীক আলপৈচান ধৰিছে, বাহিৰত বজাৰ ৰোড আৰু পকীঘৰৰ সুবহল টোলত দৰ্শক ৰাইজ নথৰা হৈছে আৰু ক্ৰমাৎ বাঢ়িবই লাগিছে, সমুখৰ আলিবাটত চলাচললৈ সন্ধি

নোহোৱাত পৰিছে; বুজালেও বাইজে আঁতৰি নাযায়, নেতাৰ্গৰ বুজনি নামানে। শেহান্তৰত সেই বাব মোৰ মূৰত পৰিল; মই বিবিধ বিধানেনে বুজাই-বৰাই চালোঁ, কিন্তু মোৰ চোঁটো মিছা হ'ল, বৈ থকা নৈক বালি ভেটা দি বখাবলৈ চোৱাৰ নিচিনাহে পালোঁ; মহাত্মা গান্ধীজীৰ দৰ্শন নাপায় মানে বাইজ নাভাগে। গতিকে, অগত্যা এটা উপায় উলিয়াব লগাত পৰিলোঁ। জাবি-চিহ্নি ইয়াকে স্থিৰ কৰিলোঁইক যে, গান্ধীজীক পকীঘৰৰ চাদলৈ তুলি নি আসন দিয়া হওক, তেতিয়া হ'লে সমবেত বাইজে নিলগৰপৰা সমভাৱে দৰ্শন পাব। সেই অহুসৰি, মহাত্মা গান্ধী চাদৰ ওপৰলৈ উঠি উদং গাৰে কুৰুভকীৰে থিয় দিলেগৈ; উদগ্ৰীৰ বাইজে হেঁপাহ পলুৱাই থৰ লাগি গান্ধী দৰ্শন উপভোগ কৰিবলৈ ধৰিলে। সেই সন্মোহিনী মূৰ্তিৰে পোৱাণটামান 'পকী'ৰ ওপৰত পৰমানন্দে দৰ্শকক দৰ্শন দি, মহাত্মা গান্ধীজী আনন্দত আপুত হৈ, অন্ধভাৱে সৈতে প্ৰণাম-সম্ভাষণ জ্ঞাপন কৰি বাইজৰপৰা সাম্প্ৰতিকভাৱে বিদায় লৈ আকৌ তললৈ নামি আহিল। সমবেত দৰ্শক বাইজ অতৃপ্ত অন্তৰেৰে ধীৰে-শাঁতে দিহাদিহি ঘৰাঘৰি গ'ল।

আলহীক জিৰাবলৈ আহৰি দি আবেলি কেইঘণ্টামানৰ কাৰণে আমিও ঘৰাঘৰি হলোঁইক। তাৰ পাছত সূক্ষ্মা সাত বজাৰপৰা 'পকী'ৰ সমুখত বহল ঘাঁহনি চোতালত দলিচা, সতৰক্ষি, ত্ৰিপাল, নগাটাৰি পাৰি মজলিচ্ বৈঠক পতা হ'ল। নিৰ্ধাৰিত কাৰ্যতালিকা অহুসৰি, টাউনৰ গণ্যমান্য লোকসকল, দূৰৈৰপৰা আহি অভ্যাৰ্থনাত যোগ দিয়া বাইজৰ নেতা-শ্ৰেণী, বাইজৰ এভাগ আৰু টাউনবাসী সৰ্বসাধাৰণ মানুহ চাপি ধীৰে-শাঁতে যথাযোগ্য ঠাইত আসন ললেহি। এইখিনিতে উহুকিয়াই থবলগীয়া যে, মোতবাজে আন কোনো চৰ্কাৰী চাকৰীয়া, পেন্সনীয়া আৰু গৱৰ্ণমেণ্ট খিতাপধাৰীয়ে সেই মজলিচত যোগ দিয়া নাছিল। ৭। মান বজাত গান্ধীজী জিৰণি কোঠাৰপৰা ওলাই আহি থিয় দিয়া মাত্ৰকে সমবেত সমজুৱাই একেচাবে উঠি থিয় দি তেখেতক সন্মান জনালে। তাৰ পাছত, আগেয়ে দিহা লগাই থোৱা সৰু চালপীৰা এখনৰ ওপৰত পিচ্ গাক দিয়া আসনত মহাত্মা গান্ধীজী আমাৰ অহুৰোধ অহুসৰি উপবিষ্ট হ'ল। তেখেতে আসন গ্ৰহণ কৰিয়েই হিন্দী-গুজৰাটী ভাষাত, তেখেতৰ ভাৰত ভ্ৰমণৰ উদ্দেশ্য ব্যাখ্যা কৰি স্বগভীৰ সাকৰা বক্তৃতা দিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে; সমবেত বাইজে একাগ্ৰপতীয়া মনোযোগেৰে শুনি ৰাপ লগাই উপভোগ কৰিবলৈ ধৰিলে। সেই বক্তৃতাৰত গান্ধীজীয়ে 'স্বৰাজ' আৰু 'অসহযোগিতা (non-co-operation)' এই জটিল বিষয় দুটা বিশদকৈ বুজাই দিয়ে;—তেজপূৰত সেই দুই বিষয়ক সেয়ে পোন-প্ৰথম বক্তৃতা। সেই বক্তৃতা আঠ বজাৰপৰা দহ বজালৈকে পুৰা ছুঘণ্টা একেৰাহে খণ্ডা নিছিগাকৈ দিয়া হৈছিল; আৰু শ্ৰোতাৰ্গে নীৰবে নিৰিষ্টমনেৰে শুনিছিল। বক্তৃতাৰ অন্তত, পিচদিনাৰ কাৰ্যতালিকাৰ আভাস দি, গান্ধীজীয়ে বিনীতভাবে উপস্থিত বাইজৰ ওচৰত বিদায় লৈ ভিতৰ সোমালগৈ; আমিও সকলোটি দিহাদিহি ঘৰমুৱা হলোঁইক।

পিচদিনা পুৱা আঠ বজাৰপৰা এঘাৰ বজালৈকে স্থানীয় বিশিষ্ট লোকসকলক গান্ধীজীয়ে সাক্ষাৎ দি স্বকীয়া স্বকীয়াকৈ আলাপ আলোচনা কৰিছিল। সেই ছেগতে নয়ান বজাত ময়ো

গান্ধীজীক সাক্ষাৎ কৰিলোঁটে। মই গৈয়েই মোৰ প্ৰিয় ছাত্ৰ শ্ৰীমান চন্দ্ৰনাথ শৰ্মাদেৱক (বিহুৱৰি) মহাত্মাজীৰ কাষতে ভকত বহনেৰে বহি থকা পালোঁটে। স্বকীয় সাক্ষাৎ হিচাপে মোলৈ কিবা অস্থূল হয় বুলি গান্ধীজীয়ে আমি ছইবো প্ৰতি ধৰ্মাবিহিতলৈ চকুৰে চকুৰে সংকেত দিলে। মই ততালিকে এইবুলি সমিধান দিলোঁ, “মোলৈ একো অস্থূল নহব ; কিম্বো, চন্দ্ৰনাথ আন নহয়, মোৰ এটি প্ৰিয়তম ছাত্ৰ ; দেশৰ হিতকৰ ৰাজহুৱা বিষয়ত তেওঁ সততে মোৰ কথাৰ ভাগ পায়।” মোৰ কোৱা শেষ হওঁতে-নহওঁতেই শ্ৰীমানে মুখ চাতি ধৰি, মোৰ সাহিত্যিক জীৱন আৰু সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক কাৰ্যক্ষেত্ৰত আশাশুধীয়া দেখহিতৈষিতা, সত্যাগ্ৰহত নিৰ্ভীকতা ইত্যাদি বিষয়ে এটি চমু বিবৃতি দি, এইবুলি কৈ থ’লে, “মই আন নহয়, তেখেতৰে এটি বিশ্বস্ত অহুগামী মাথোন।” শুনি, গান্ধীজীয়ে পুলকিত হৈ ক’লে, “সঁচা, গুৰু-শিষ্যৰ চিনাকি কাৰ্যৰ পটন্তৰে ভালকৈ দিছে।” কৈয়েই, তেখেতে মোৰ বয়সৰ কথা সুধিলে। মই ৫১ বছৰত সোমাইছোঁ বোলাত, গান্ধীজীয়ে হাঁহি মাৰি কলে, “মই তেন্তে আপোনাৰ সমন্বীয়া, বয়সত দুয়ো একেবছৰীয়া।” কথা প্ৰসঙ্গত মই দক্ষিণ আফ্ৰিকাত গান্ধীজীৰ ব্যক্তিত্বৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰি সেই সম্পৰ্কে তেখেতৰ নিজ মুখৰ চমু বিবৃতি শুনিবলৈ আগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰাত তেখেতে কলে যে, সেই বিষয়ে কবলৈ গ’লে, সি বহুত, এতিয়া কবলৈ সময় নহব ; ইত্যাদি স্থালাপেৰে আধাঘণ্টামান সাক্ষাৎ উপভোগ কৰি, মই বিদায় ললোঁ ; শ্ৰীমান চন্দ্ৰনাথ ভকত-বহনেৰে বহাতে থাকিল।

সেইদিনাই আবেলি তিনি বজাৰপৰা তেজপুৰ গেমখেলৰ সুবহল চাপৰিত সৰ্বসাধাৰণ ৰাইজৰ এখন বিৰাট সভা বহিল। সেই ৰাজহুৱা সভাত কুৰি হাজাৰমান ৰাইজ গোট খাইছিল ; সমবেত ৰাইজে প্ৰকৃতিয়ে পাৰি থোৱা ঘাঁহনি দলিচাৰ ওপৰত উলাহেৰে আসন পাতি বহি নিৰলে নীৰৱে গান্ধীজীৰ আগমন প্ৰতীক্ষা কৰিছিল। এনেতে, নিৰ্ধাৰিত সময়ত গান্ধীজী সদলে গৈ উপনীত হোৱাত, সেই বিৰাট জনমণ্ডলীয়ে একেচাবে উঠি থিয় দি, মহাত্মা গান্ধী প্ৰমুখ্যে অভ্যাগত দলক অভ্যর্থনা জ্ঞাপন কৰিলে ; দৃশ্যটি বাস্তৱতে অতি ৰোমাঞ্চক আৰু হৃদয়-বল্লক হৈছিল। তাৰ পাছত, সুসজ্জিত সৰু বভাঘৰৰ চাঙত পাতি থোৱা ওখ আসনত উপবিষ্ট হৈ মহাত্মা গান্ধীজীয়ে হিন্দী-গুজৰাটী-ইংৰাজী মিহলি ভাষাত তেখেতৰ জ্ঞানগৰ্ভী মৰ্মস্পৰ্শী সন্মোহিনী বক্তৃতা দিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। বক্তৃতাটি এনে চিত্তাকৰ্ষক হৈছিল যে, সেই অপ্ৰশস্ত চাপৰিত স্থিৰভূত হৈ বহা বিৰাট জনমণ্ডলীয়ে একাগ্ৰপতীয়া মনোযোগেৰে শুনি তাৰ সাৰমৰ্ম ৰূপ লগাই উপভোগ কৰিছিল। গান্ধীজীয়ে একেৰাহে অক্লান্তভাৱে দুঘণ্টামান বক্তৃতা দিয়াৰ অন্তত, অন্ততম অভ্যাগত দেশনেতা মোলানা মহম্মদ আলি চাহাবেও ইংৰাজীতে চুটিকৈ এটি বক্তৃতা দি শিকিত জনমণ্ডলীক উলাহিত কৰে। তাৰ পাছত, মহাত্মাজীৰ অহুজা অহুসৰি, সদৌ গাঁৱলীয়া আৰু আন প্ৰদেশী ভাষা বুজা অসমীয়া ৰাইজক বক্তৃতাৰ সাৰাংশ অসমীয়ালৈ ভাঙি বুজাই কবলৈ স্বযোগ্য কথক বাৰিষ্টাৰ মিঃ তৰুণৰাম ফুকনৰ ওপৰত ভাৰ পৰাত তেওঁ গান্ধীজীৰ গভীৰ আৰু জটিল ভাৱৰ বক্তৃতাটি প্ৰায় হৰহৰকৈ অসমীয়া ভাষাত সৰলকৈ ভাঙি বুজাই দিলে ; বাস্তৱতে, ফুকন চাহাবৰ প্ৰভাৱপ্ৰসন্নমতি আৰু প্ৰতি-স্বতি

আত্মত্যাগী কবিৰ পৰা কমতাই সমবেত বাইজক চমকু লগাই তুলিছিল। স্বৰূপতে অনিশ্চিত জনমণ্ডলীয়ে তেতিয়াহে বিশদকৈ বুজিব পৰিলে ‘বিশ্ববীৰ্য বৰ্জন’, ‘অহিংসামূলক অসহযোগিতা’ (non-violent non-co-operation) নো কি, আৰু তাৰ ফলস্বৰূপ ‘স্বৰাজ’ নো কেনেকৈ লাভ কৰিব পাৰি।

সদৌ শেহত, বিশ্ববীৰ্য বৰ্জনৰ আহুতি আৰম্ভণৰ পটভূমিস্বৰূপ উপস্থিত বাইজৰ গাৰপৰা বিশ্ববীৰ্য বজ্জাদি পাৰ্থক্যে সংগ্ৰহ কৰি এটি কাণোৰৰ মেজী পতা হল; গান্ধীজীয়ে বিশ্ববীৰ্য সূতা বুলি আঁসোৱাহ ধৰা মোৰ ধুনীয়া চেলেংখনিও তাৰ মাজত জাপি দিলে। মহাত্মাজীয়ে স্বহস্তে সেই মেজীত অগ্নি-সংস্কাৰ কৰি সমবেত বাইজক উৎসাহিত আৰু উল্লাসিত কৰিলে।

সেইদিনাই সন্ধিয়া ছয় বজাৰপৰা ‘তেজপুৰ মহিলা সমিতি’ৰ সৌজন্যত এখন ডাঙৰ মহিলা সভা পতা হয়। সভাত সদৌ তেজপুৰ টাউনৰ অসমীয়া, বঙালী, দেচোৱালী, মাৰোৱাৰী প্ৰভৃতি বিবিধ সামাজিক ভালেমান তিবোতা গোট খাইছিল। নিৰ্ধাৰিত সময়ত মহিলা সমিতিৰ প্ৰতিনিধি তিবোতা এদলে মহাত্মা গান্ধীক আলমী-বহাৰপৰা বিহিত বিধানেন্বে আদৰি নি, অসমীয়া নিকুপিত আসনত উপবিষ্ট কৰালৈগৈ। গান্ধীজীয়ে আসন গ্ৰহণ কৰিয়েই সমবেত মহিলামণ্ডলীক অতি বিনীতভাৱে সম্ভাষণ জনাই লৈ, তেখেতৰ বক্তব্য ব্যক্ত কৰিবলৈ ধৰিলে। সেই বক্তৃতাত মহিলাবৰ্গক বিশদকৈ বুজাই দিয়া হৈছিল যে, সংকল্পিত ‘স্বৰাজ’ লাভে তিবোতা সমাজৰ উদ্ভৱৰ ওপৰতহে ঘাইকৈ নিৰ্ভৰ কৰিছে। কিয়নো, স্বদেশী বস্ত্ৰ ব্যৱহাৰেই সেই ‘স্বৰাজ’ গঠনৰ আচল আদিমূল সমল আৰু প্ৰথম চিন; সেই সমল উৎপাদনই তিবোতাৰ হাতত। অৰ্থাৎ স্বদেশী কাপোৰ-কানি বোৱা-কটাৰ বাব চম্ভালিবলৈ তিবোতা সমাজে অধিকতৰ উপযুক্ত। গতিকে, সেই কাৰ্য তিবোতাসকলে হাতত লোৱাটো একান্ত বাঞ্ছনীয়। অসমত অসমীয়া তিবোতাৰ বোৱা-কটা বিষয়ত পাৰ্গতালি প্ৰশংসা কৰি, গান্ধীজীয়ে সৰল বাহ্য ব্যক্ত কৰি কয় যে, ভাৰতৰ আন আন প্ৰদেশৰ তিবোতা সমাজে অসমীয়া তিবোতাৰ আৰ্হিৰে শিপিনী হবলৈ শিকক। এই প্ৰসঙ্গত গান্ধীজীয়ে নেওঠনী আৰু ইতৰৰ ব্যৱহাৰেৰে কপাহৰ সূতা কটা আৰু অসমীয়া ধৰণেৰে এৰি, মুগা, পাট আদি বহুমূলীয়া আৰু বিতোপন সূতা কাটি অসমীয়া তাঁতশালৰ নিচিনা স্বদেশী বস্ত্ৰেৰে স্বদেশী বস্ত্ৰ উৎপাদন কৰিবলৈ সমবেত তিবোতামণ্ডলীক টানি অহুৰোধ কৰে। ইত্যাদি তিবোতাৰ উপযোগী বিবিধ আলোচনাৰ পাছত, জাউৰি জাউৰি মজল উকলিৰে উকলীকৃত কৰি মহাত্মা গান্ধীজীক মহিলামণ্ডলীয়ে বিদায় দিয়ে।

সেইদিনাই আগৰাতি আঠ-ন বজাৰ ভিতৰত মহাত্মাজীয়ে সদলে শিলঘাট-নগাৰেদি উজনি অসম পৰ্যটনৰ অৰ্থে তেজপুৰবাসীৰপৰা বিদায় গ্ৰহণ কৰে। আশাভাৱীয়া দেশহিঁতৈয়ী ভকত শ্ৰীমান চন্দ্ৰনাথ শৰ্মা নৰিয়া গাৰেই শিলঘাটলৈকে গৈছিল; তাৰপৰা ৰাজহীদলে বুজাই-বৰাই ভকতক ঘৰলৈ ওভতাই পঠিয়ালে; আৰু চন্দ্ৰনাথৰ দেশহিঁতৈয়িতা সদৌ দেশহিঁতৈয়ীৰ আদৰ্শ হোৱা বাঞ্ছনীয় বুলি কৈ মহাত্মাজীয়ে সংশ্ৰীতি বিদায় ললে।

পঞ্চাশত্তম সৰ্গ

মিউনিচিপাল চেয়াৰমেন

তেজপুৰত মিউনিচিপালিটি সৃষ্টি হবৰেপৰা ভালেমান দিনলৈ তাত অসমীয়াৰ সংশ্লিষ্ট নাছিল। তাৰ পাছত, মিউনিচিপাল বোৰ্ডত ছেগ বৃজি একোজনকৈ অসমীয়া নমিনেটেড মেম্বৰ বা কমিচনাৰ সোমাবলৈ বাট মুকলি হল; কিন্তু মেম্বৰ (পাছত কৰ্ণেল) হেলিডে ডেপুটী কমিচনাৰৰ আমোললৈকে নমিনেটেড আৰু ইলেকটেড দুজনতকৈ অধিক অসমীয়া কমিচনাৰে আসন পোৱা নাছিল। সেই কালত সেই দুজনৰে এজন কমিচনাৰ ময়ো হলো। তেতিয়া অফিচিয়েল চেয়াৰমেন ডেপুটী কমিচনাৰ নামত হে, কামত নন-অফিচিয়েল ভাইচ-চেয়াৰমেনেই সৰ্বেসৰ্ব। সেই ভাইচ-চেয়াৰমেনৰ বিষয়-বাব তেতিয়ালৈকে বঙালী সম্প্ৰদায়ে এনদোৱাটক উপভোগ কৰি আহিছিল; পিচে, উক্ত আমোলতে মই নিজ কাৰ্য-কৌশল খটাই বহু প্ৰবন্ধেৰে ভাইচ-চেয়াৰমেনৰ বিষয়-বাব লাভ কৰাৰ আলমত তেজপুৰ মিউনিচিপালিটিৰ চন্ডালন পোন্-প্ৰথমে অসমীয়াৰ হাতলৈ আহে। সেই বিষয়-বাব মই তিনি বছৰলৈ দক্ষতা আৰু সূচ্যুতিৰে সৈতে চলোৱাৰ পাচত, ভাইচ-চেয়াৰমেনৰ পদ আকৌ বঙালী সমাজৰ হাতলৈ যায়; মোৰ পাছত বাবু (পাছত ৰায় চাহাব, তাৰ পাছত ৰায় বাহাদুৰ) মনোমোহন লাহিড়ী উকীল ভাইচ-চেয়াৰমেন হয়, মোৰ আগেয়ে বাবু শ্ৰামা চৰণ মৈত্ৰ উকীলে সেই বিষয়-বাব চলাইছিল। মোৰ আমোলত তেজপুৰ মিউনিচিপালিটিৰ বাজে-ভিতৰে ভালেমান উন্নতি হৈছিল বুলি বছৰি অফিচিয়েল ৰিপোৰ্টত প্ৰচাৰিত হৈছিল; তাৰ ভিতৰত গণেশ ঘাট, জাহাজ ঘাট, কোল-পাৰ্ক, বৰ পুখুৰী, পদ্ম পুখুৰী, পাৰ্ক পুখুৰী ইত্যাদিৰ সংস্কাৰ আৰু হেলিডে-পাৰ্ক প্ৰতিষ্ঠা এইবোৰ লেখত লবলগীয়া।

ইং ১৯১২ চনত, যেতিয়া পোন্-প্ৰথমে অফিচিয়েলৰ ঠাইত নন-অফিচিয়েল চেয়াৰমেন হোৱাৰ নিয়ম প্ৰবৰ্ত্তিত হয়, তেতিয়া তেজপুৰ মিউনিচিপালিটিৰ ভাইচ-চেয়াৰমেন মনোমোহন লাহিড়ীয়েই চেয়াৰমেনৰ গাদীলৈ উঠিল, মাথোন বাবু চন্ডকান্ত দাস উকীলক নতুনকৈ ভাইচ-চেয়াৰমেন পতা হল; অৱশ্যে ভাইচ-চেয়াৰমেনৰ বিষয়-বাব লবলৈ উপযুক্ত অসমীয়া নোলাল; মোক ৰাচিছিল, কিন্তু মই সমনীয়া বঙালী এজনৰ তলতীয়া বাব লবলৈ ইচ্ছা নকৰিলোঁ। ৰাচি দিয়া ভাইচ-চেয়াৰমেনৰ বাব প্ৰত্যাহাৰ কৰিলোঁ, কিন্তু অবাচিতে স্বয়ং চেয়াৰমেনৰ আসন লবলৈ স্তুপ্ত সক্ষম ৰাখিলোঁ।

নতুন নিয়মে নতুনকৈ নিৰ্বাচিত হোৱা চেয়াৰমেনৰ তিনি বছৰীয়া বিষয়-বাবৰ কাল অন্ত হোৱাৰ আগৰেপৰা মই তলে-তলে কাৰবাৰ কৰি আছিলোঁ তেজপুৰ মিউনিচিপালিটিত কেজনমান সৰহকৈ কমিচনাৰ বা মেম্বৰ নিৰ্বাচিত আৰু নমিনেটেড কৰাবলৈ। বৰ সন্তোষৰ কথা, মোৰ সেই উদ্ভম সক্ষম হল; নতুনকৈ গঠিত হোৱা বোৰ্ডত মোৰে সৈতে তিনিজন নিৰ্বাচিত আৰু এজন নমিনেটেড হৈ মুঠ চাৰিজন অসমীয়া মেম্বৰ সোমাল। মোৰ ওপৰকিতকৈ

বি ছজন অসমীয়া প্ৰাৰ্থী (শ্ৰীযুত ডালিমচন্দ্ৰ বৰা আৰু শ্ৰীযুত বজ্জনীকুমাৰ পদ্মপতি) নিৰ্বাচনত কৃতকাৰ্য হৈ উঠিল, তাত খটোৱা মোৰ কাৰ্য-কৌশল দেখি বঙালী সমাজ অবাৰ হৈছিল ; সেই আপাহতে, সেই কাৰ্য-কৌশল “অবাৰ-জলপান” বুলি তেজপুৰত বাত্ৰ হয়।

তাৰ পাছত, দুমাহমানৰ মূৰত আহিল চেয়াৰমেন আৰু ডাইচ-চেয়াৰমেন নিৰ্বাচনৰ অবিয়া-অবি-ৰণ। কমিচনাৰ ইলেকচনত অভাবনীয় সেকা পাই সতৰ্ক হৈ থকা বঙালী সমাজে মিউনিচিপাল চেয়াৰমেন বাব লাভৰ অৰ্থে বাজে-ভিতৰে উঠি-পৰি লাগি সেই আগলি দুমাহ নথৈ যত্ন কৰিছিল ; ইয়াত ময়ো পাৰ্শ্বমানে তদৰ্থে যত্ন কৌশলৰ ক্ৰটি কৰা নাছিলো। পিচে, সদৌ শেহত, বুজা গল যে চেয়াৰমেন ইলেকচনৰ ফলাকলৰ মূল-মোচোৰা হলগৈ য়ুবোপীয়ান কমিচনাৰ দুজন। মিউনিচিপাল বোৰ্ডৰ মুঠ মেম্বৰ ১২ জনৰ ভিতৰত ২ জন য়ুবোপীয়ান (কৰ্ণেল বিচি চিভিল চাৰ্জন আৰু মি: আৰ্মচন ষ্টীমাৰ কোম্পানীৰ জইণ্ট এজেন্ট), ছয়জন বঙালী, নমিনেটেড এজনৰে সৈতে (শ্ৰীযুত পাছত ৰায়বাহাদুৰ মহীধৰ ভূঞা) অসমীয়া মুঠই চাৰিজন হল। গতিকে য়ুবোপীয়ান দুজনৰ এজনক হাত কৰিব পাৰিলেই যে বঙালী দলৰ জয় অনিবাৰ্হ সেইটো ধুকপকৈ বুজা গল। সেইবাবে বঙালী সমাজ আনন্দত উকলীকৃত হল, কাৰণ মি: আৰ্মচন চাহাবক সিবিলাকৰ ফলীয়াটক লেখত লৈ সিবিলাক নিশ্চিন্ত হৈছিল, কিয়নো অসমীয়াশূন্য ষ্টীমাৰ অফিচৰ কেবাগী দলৰ হাতৰপৰা সেই অফিচৰ অধ্যক্ষজন এবাই যোৱাটো আটায়ে অসম্ভৱ বুলি ধৰিছিল। সেই দেখি সিবিলাকে গহ কৰি আছিল ; আৰু অফিচিয়েল মেম্বৰজনৰো ওচৰ চপা নাছিল। সেই বিষয়ৰ সন্দেশ লৈ, মই সেই সুযোগতে এদিন মি: আৰ্মচনক তেওঁৰ বঙলাত লগ ধৰিলোঁগৈ ; আৰু সেই ছেগতে তেজপুৰত অসমীয়া-বঙালীৰ মাজত সততে অবিয়া-অবি লাগি থকাৰ বিষয়ে আত্মোপাস্ত পৰিপাটীকৈ বিবৰি তেওঁক বুজাই কলোঁ, বিশেষকৈ তেজপুৰত বঙালী প্ৰবাসী বাসিন্দা আলহীস্বৰূপ হৈয়ো, থলগিৰী নিজাপী গৃহস্থস্বৰূপ অসমীয়াক বাজ কৰি আলহীকৈ ৰাখিছে আৰু তেজপুৰ মিউনিচিপালিটীখন সিবিলাকৰ এদনীয়া সম্পদ কৰি লৈছে, সেই বিষয়ে তেওঁৰ হিয়াত লাগি যোৱাটক ভাঙি কলোঁ। মি: আৰ্মচন এজন প্ৰশস্তমনা আৰু উদাৰ প্ৰকৃতিৰ লোক আছিল। তেওঁ মোৰ কথাত সহানুভূতি প্ৰকাশ কৰাৰ আভাস পাই, মই ততালিকে এই অহুৰোধ কৰিলোঁ যে, আগন্তুক চেয়াৰমেন নিৰ্বাচনত মই তেওঁৰ সমৰ্থন বল পাওঁ যেন। তেওঁ তেতিয়কৈ প্ৰশ্ন কৰিলে মই নিজে চেয়াৰমেন পদৰ কাৰণে প্ৰাৰ্থী হৈছোঁনে ? মই ‘হয়’ বোলাত, তেওঁ একেচাবে কৈ উঠিল, “অ: তেনেহলে আপোনাৰেই জয় হ’ব আৰু হোৱা উচিত ; কিয়নো অসম লেজিচলেটীভ কাউন্সিলত আপুনি বৰ নাম কৰি আহিছে। ময়ো বোগ্যজনকহে ভোট দিম ; আপুনি মোৰ ভোট সমৰ্থন আপোনাৰ সপক্ষে লেখত লব পাৰে।” মি: আৰ্মচনৰ সেই প্ৰতিশ্ৰুতি লাভ কৰি মই বৰ আনন্দিত আৰু উলাহিত হলোঁ। ভজলোকৰ, বিশেষকৈ য়ুবোপীয়ান চাহাবসকলৰ কথা বা ‘জবান’ অখণ্ডনীয় ভাৰি নিশ্চিন্ত হৈ, তেওঁৰ ওচৰত সাম্প্ৰতিকভাৱে বিদায় ললোঁ। এজন য়ুবোপীয়ান মেম্বৰৰ সমৰ্থনৰ প্ৰতিশ্ৰুতি মই লাভ কৰাৰ সন্দেশ পাই ইজনক হাত কৰিবৰ অভিপ্ৰায়ে মনোমোহন বাবু ততালিকে

ইজনৰ কাষ চাপিলগৈ। তাৰ সন্তোষ পাই পিচদিনা ময়ো অনতিপলমে চিভিল চাৰ্জন কৰ্ণেল বিচি চাহাবক দেখা কৰিলোঁগৈ। মি: আৰ্মচনক কোৱা কথাখিনিকে কৰ্ণেল বিচিৰ আগতে দোহাৰি কলোঁ। এওঁ এজন মুকলিমুখীয়া মানুহ। ভাল পাওক বা বেয়া পাওক তালৈ নাচাই তেওঁ পেটৰ কথা যাৰে তাৰে মূখৰ আগত কৈ পেলায়। মোৰ মূখৰ কথাখিনি মন পাৰি শুনি লৈ, তেওঁ ঘপহকৰে কৈ পেলালে যে, সেই বিষয়ে অলপতে মনোমোহন বাবুৱেও তেওঁক টুকুৰিয়াই চাইছিলগৈ, কিন্তু তেওঁ তেওঁৰ আগত একো খাতাং মত প্ৰকাশ নকৰিলে। আচলতে তেওঁক ভোট দিবলৈ তেওঁৰ মন নাই। তাৰ পাছত, কৰ্ণেলে মোক এইভাৱে সমিধান দিলে যে, তেওঁ গৱৰ্ণমেণ্ট তৰফীয়া নমিনেটেড মেম্বৰ হেতুকে, গৱৰ্ণমেণ্টৰ নীতি (policy) অহুসৰি যোগাজনৰ হকহে সমৰ্থন কৰিব। গৱৰ্ণমেণ্টৰ নীতি মতে ৰাজকীয় বা ৰাজহুৱা বিষয়-বাব পাল বাটি (by rotation) পাব লাগে; গতিকে, একাদিক্ৰমে বহু বছৰ সেই বিষয়-বাব এদুনীয়াৰকৈ ভোগ কৰি থকা বঙালী 'কমিউনিটী'ক তেওঁ ভোট নিদিয়। তেজপুৰ মিউনিচিপালিটীত অসমীয়া, বঙালী, মাৰোৱাৰী আৰু য়ুৰোপীয়ান কমিউনিটীৰ দাবী প্ৰৱল। মাৰোৱাৰী কমিউনিটীত চেয়াৰমেন হ'বলৈ উপযুক্ত লোক নাই, গতিকে তেওঁ এইবাৰ অসমীয়া প্ৰাৰ্থীৰ সপক্ষেহে ভোট দিব, নহলে য়ুৰোপীয়ান কমিউনিটীৰ প্ৰতিনিধি মেম্বৰ মি: আৰ্মচনক প্ৰাৰ্থী হ'বলৈ প্ৰস্তাৱ কৰিব। এই সমিধানত উলাহিত হৈ মই গিৰিসাই কৈ পেলালোঁ যে ইতিমধ্যে মি: আৰ্মচনে মোক চেয়াৰমেনৰ কাৰণে প্ৰাৰ্থী প্ৰস্তাৱ কৰিবলৈ প্ৰতিশ্ৰুতি দিয়ে থৈছে। সেই কথাত কৰ্ণেল বিচিয়ে বৰ বং মনেৰে কৈ পেলালে যে, তেনেহলে তেওঁ অতি আনন্দেৰে মি: আৰ্মচনৰ প্ৰস্তাৱ সমৰ্থন কৰিব, কিয়নো তেওঁ বেচকৈ জানে যে গৱৰ্ণমেণ্টৰ ঘৰত মোৰ বৰ নাম, বিগত কাউন্সিলত মোৰ কৃতিত্বৰ কীৰ্তি জিলিকি আছে; গতিকে মিউনিচিপাল চেয়াৰমেনৰ বিষয়-বাব যে মই দক্ষতাৰে চম্ভালিব পাৰিম তাত সংশয় নাই, ইত্যাদি।

দুয়োজন য়ুৰোপীয়ান মেম্বৰৰ সমৰ্থন প্ৰতিশ্ৰুতি লাভ কৰি মোৰ জয়লাভৰ আশা আৰু টনকিয়াল হৈ উঠিল। কিন্তু সিমানতো নিশ্চিন্ত হ'ব নোৱাৰিলোঁ। কিয়নো, য়ুৰোপীয়ান দুজন মোৰ ফলীয়া হোৱাত উভয় পক্ষৰ সমৰ্থন ভোট সমান সমানেহে হ'ব, গতিকে নিৰ্বাচন সভাত (election meeting) বহা প্ৰেচিডেণ্টজনৰ একটীয়া ভোটৰ (casting vote) ওপৰতহে ফলাফল নিৰ্ভৰ কৰে। সেই বিষয়ত দুয়োপক্ষ সচকিত। সিপক্ষে সিবিলাকৰ মাজৰ এজনক প্ৰেচিডেণ্ট প্ৰস্তাৱ কৰিবলৈ সঠিক হৈ আছে, ইহাতে ময়ো আমাৰ ফলীয়া এজন কোৱাল মেম্বৰক প্ৰেচিডেণ্ট প্ৰস্তাৱ কৰিবলৈ মনে মনে পাণ্ডি আছোঁ। এনেতে চেয়াৰমেন ইলেকচন মিটিঙৰ বৈঠক আৰম্ভ হল। পূৰণি চেয়াৰমেন মনোমোহন বাবুৱে যথাৰীতি নিজৰ আৰু পূৰণা বোৰ্ডৰ মেম্বৰসকলৰ পদ ইত্যাদি দি আসন এৰি দিয়া মাত্ৰকে সিপক্ষে ডকিব নোৱাৰাকৈ মই ততালিকে মি: আৰ্মচনক প্ৰেচিডেণ্ট প্ৰস্তাৱ কৰিলোঁ; তেতিয়কৈ কৰ্ণেল বিচিয়ে সেই প্ৰস্তাৱ সমৰ্থন কৰিলে। গতিকে দেখি বিপক্ষ দল অবাৰ হল। সেইভাৱে কেই-মিনিটমান চকু চোৱা-চুইকৈ নিটাল মাৰি বোৱাৰ ছেগতে মি: আৰ্মচন প্ৰেচিডেণ্টৰ আসনত

উপবিষ্ট হ'লগৈ। তাৰ পাছত চমুকৈ এটি উদ্বোধন বক্তৃতা (opening speech) দি লৈ, একে উপায়েতে নিজৰ গা-গুটীয়া (individual) ভোটৰ সৰ্ত্তেৰে যি: আৰ্থচনে মোক আগন্তুক মিউনিচিপাল বোৰ্ডৰ কাৰণে চেয়াৰমেন হ'বলৈ প্ৰস্তাৱ দাঙি ধৰিলে আৰু কৰ্ণেল বিচিয়ে ততালিকে সেই প্ৰস্তাৱ সমৰ্থন কৰা মাজকে মোৰ ফলীয়া সদন্তসকলে হাত চাপৰিৰে সৈতে অহুমোদন জ্ঞাপন কৰিলে। কাৰ্যৰ গতি-গোত্ৰ দেখি আৰু ইলেকচনৰ অৱশ্যস্তাবী ফলাফললৈ গমি চাই মনোমোহন বাবুৰ সংকেত অহুসৰি তেওঁক প্ৰাৰ্থী কৰা প্ৰস্তাৱ উত্থাপিত নহ'ল। গতিকে মই চেয়াৰমেন ইলেকটেড হোৱাৰ সিদ্ধান্ত প্ৰেচিডেণ্টে বীতিমতে ঘোষণা কৰি দিলে (তাং ৪ নৱেম্বৰ; ১৯২২ চন; ১৮ কাতি, ১৮৪৪ শক)। তাৰ পাছত, মই চেয়াৰমেনৰ আসন গ্ৰহণ কৰি, ভাইচ-চেয়াৰমেনৰ ইলেকচন আহ্বান কৰাত, সৰ্বসন্মতিক্ৰমে বাবু জ্যোতিষচন্দ্ৰ বসু নিৰ্বাচিত হ'ল।

ভেজপুৰ মিউনিচিপালিটিৰ চেয়াৰমেন ইলেকচনৰ ফলাফলত অসমীয়া সমাজ উকলীকৃত হৈ উঠিল; আৰু সেই অহুক্ৰমে বঙালী সমাজ হতাশত জঁপ পৰিল। আৰু বঙালী বন্ধুবৰ্গৰ অন্তৰত সেই কোভ ক্ৰমাৎ দৰ্শক বহিবলৈ ধৰিলে। মোৰ মনত কিন্তু কোনো ভিন্‌ভাব নাই, মই অসমীয়া, বঙালী, মাৰোৱাৰী, দেচোৱালী, য়ুবোপীয়ান, হিন্দু, মুছলমান, খ্ৰীষ্টিয়ান প্ৰভৃতি সদৌ ৰেট-পেয়াৰ টাউনবাসীৰ প্ৰতি সাম্যভাব অটুট ৰাখি মোৰ ৰাজহুৱা কৰ্তব্য পালন কৰিবলৈ আৰু চেয়াৰমেনৰ গুৰুতৰ বিষয়-বাব ৰাইজৰ মনোৱঞ্জনকৈ চম্ভালিবলৈ একাং-পতীয়াই লাগি গ'লোঁ। পুৱা, দুপৰীয়া, আবেলি, গধূলি কেউ প্ৰসক্ত মিউনিচিপালিটিৰ ৰাজ-হুৱা কাম-বন পৰিদৰ্শন কৰি মই চেয়াৰমেনৰ বিষয়-বাব মন পাৰি চম্ভালন কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। সেই আশান্তখীয়া খাটনিটো মন কৰি টাউনৰ সদৌ সামাজিক ৰেট-পেয়াৰবৰ্গে মোৰ গুণ গাবলৈ ধৰিলে; আন কি, বঙালী সমাজৰো গুণগ্ৰাহী লোকসকলে মোৰ কৰ্তব্যপৰায়ণতা লক্ষ্য কৰি শলাগ লবলৈ পিচ নপৰিলে। কিন্তু, বঙালী সমাজৰ প্ৰধান প্ৰতিনিধি সেই বিকৃত মেধৰ জনদিয়েকৰ অন্তৰত সেই শলাগনিৰে ঈৰ্ষা-জুই জলাবলৈহে ধৰিলে; সিবিলাকে হকে-বিহকে বাটে-অবাটে মোৰ কৃত কাৰ্যৰ আগত মেধাদেখিকৈ বিধি-পথালি দিবলৈ ধৰিলে। প্ৰত্যেক মিউনিচিপাল বোৰ্ডৰ মিটিঙত অসক্ত আলোৱাহ ধৰি মোক আহকাল কৰিবলৈ লাজি-পাৰি সিবিলাক দলবদ্ধ হৈ আহে। বিশেষকৈ বজেট মিটিঙত ভোট সংখ্যাৰ বলেৰে ব্যৱ সৰ্ব্বোচ্চ ঘটাই লাগতিয়াল কাৰ্য সমাধানত ব্যাঘাত জন্মায়; চেয়াৰমেনৰ ক্ষমতাসীল ভগনেৰে মাথোন গাব বলেৰে অতি লাগতিয়াল কাৰ্যভাগ চম্ভালি বাওঁ। পাচে পাচলৈ মই মিটিঙত মেধৰ মতামতলৈ আওকাণ কৰি, অগত্যা আইনৰ আশ্ৰয় লৈ আগুৱাবলৈ ধৰিলোঁ; বিপক্ষ দলৰ হেজাৰ অত্যাচাৰেও মোক বিচলিত কৰিব নোৱাৰিলে। শেহান্তত, মোৰ মইমতীয়া আচৰণৰ বাবে মোৰ প্ৰতি অনাস্থা প্ৰকাশ কৰাৰ উদ্দেশ্যে বিপক্ষলৈ বিকুইজিচন দি (requisition) এখন জৰুৰী মিটিং আহ্বান কৰালে। সেই মিটিঙত সিবিলাকৰ উগ্ৰ মতিয়ে মোক উতলাব নোৱাৰিলে; মই ধীৰ স্থিৰভাৱে আৰু মিঠা মুখেৰে সিবিলাকৰ অভিযোগ এটা এটাকৈ গুৰাবলৈ ধৰিলোঁ। সদৌ শেহত, উপায়ান্তৰ হৈ, মিছা ৰোহ পাতি

সিবিলাক সদলে ওলাই গুটি গল। কিন্তু, ভাগ্যক্রমে, ক্ষত্বেকমানৰ পাছতে, পলমে অহা ছজনমান মেধৰ আহি উপস্থিত হোৱাত, সিবিলাকৰ সৈতে সভাৰ মূল (“কোৰাম”) পাতি সভাৰ কাৰ্য সামৰি থলোঁ। সেই কথাই বিপক্ষ দলক আৰু বিমোৰ কৰি পেলালে। অন্ত্ৰোপায় হৈ সিবিলাকে ডেপুটী কমিচনাৰৰ ওচৰত আপত্তি জনাই তেওঁৰ হতুৱাই পুনঃ বিহুইজিচন দিয়ালে সেই সভা পুনৰপি পাতিবলৈ; কিন্তু সেই বিষয়ত ডেপুটী কমিচনাৰৰ হাত নাই বুলি মই তুৰন্তে অগ্ৰাহ্য কৰিলোঁ। সেই বাবে বিষয় পাই, বিপক্ষ দলৰ উচৰ্চনিত উত্তেজিত হৈ ডেপুটী কমিচনাৰে সেই মিটিং পতাৰলৈ বুলি মোলৈ আৰু ছটা স্লিপ দি সাতবাৰে নিবাব কৰিলে; মই এইবুলি সমিধান দিলোঁ, “I take strong exception the administration of a Local Body” এই সমিধান পাই তেওঁৰ চেতন উদয় হল, ডেপুটী কমিচনাৰ মিঃ ডাউচনে ততালিকে এইবুলি মোলৈ ধন্যবাদ দি পঠালে “...I sincerely appreciate the courage of your own conviction ...thank you.”

কিন্তু সিয়ানতো চক্ষীদলৰ প্ৰচেষ্টা শাম নাকাটিলে; সিবিলাকে আওপাকে লাগি বোৰ্ডৰ অপৰাপৰ মেধৰবিলাককো মোৰ বিৰুদ্ধবাদী কৰি ভঙাবলৈ ধৰিলে; আন কি, অসমীয়া মেধৰ-কেজনকো এফলীয়া কৰি তুলিলে। সেই আলমতে মোৰ গুণগ্ৰাহী পুৰণি ছাত্ৰ বাবু জ্যোতিষ-চন্দ্ৰ বহুৱেও সামাজিক পাকচক্ৰত পৰি ভাইচ-চেয়াৰমেনৰ বিষয়-বাব অনিচ্ছাসংঘেও ইন্তকা দিলে। এই কাৰ্ধে মোক অলপ খোৰা কৰিলে সঁচা, কিন্তু মোৰ উত্তম তীক্ষ্ণতৰহে কৰিলে, মই যুবোপীদান মেধৰ ছজনৰ সহায়-সহায়ত্ব আৰু বুদ্ধি-ভৰসাৰ বলেৰে উদ্ধীপ্ত হৈ আগুৱাবলৈ ধৰিলোঁ। মাহচেৰেক বিনা ভাইচ-চেয়াৰমেনেৰে মই চেয়াৰমেনৰ বিষয়-বাব চম্ভালিবলগীয়া হৈছিল, কিন্তু মিউনিচিপালিটীৰ অফিচ আৰু বাহিৰৰ কামত ক্ৰটি ঘটিবলৈ নাপাইছিল। আগতে উলুৱিয়াই অহা হৈছে যে, মোৰ আশাশুধীয়া খাটনি আৰু সাম্যভাবৰ কাম-কাজৰ মোহত মনে মনে মোক ভালপোৱা বঙালী সমাজৰো শুদ্ধচিতীয়া লোকৰ সমষ্টি এটি তলে তলে গঠিত হৈছিল; সেই সমষ্টিটিৰ সৌজম্যত, মোৰ অন্ততম ছাত্ৰপ্ৰতিম মিউনিচিপাল কমিচনাৰ ডাক্তৰ হেমচন্দ্ৰ দাস ভাইচ-চেয়াৰমেনৰ পদত অভিবিস্ত হ'ল। মই অলপ পৰলৈ উপাহ সলাই একেৰি সকাহ লবলৈ এটা ছেগ পালোঁ। কিন্তু, এই ছেগ নিচেই ক্ষত্বেকীয়া। শ্ৰীমান হেম ডাক্তৰে দুমাহমানো টকিব নোৱাৰিলে; বঙালী সমাজৰ সেই কালৰ কোবাল নেতা মনোমোহন বাবুৰ আদেশ এবাৰ নোৱাৰি, তেওঁ দুমাহ নৌ হওঁতেই বিনা-কাৰণে ভাইচ-চেয়াৰমেন পদ বাধ্য হৈ ইন্তকা দিলে। এইবাৰ এই বিষয়ত হতাশ হ'ব লগাত পৰিলোঁ, কিয়নো, বাকী ইণ্ডিয়ান মেধৰবিলাকৰ মাজত মোৰ বিশ্বাসযোগ্য লোক এজনো নোহোৱা হ'ল। অগত্যা, মই আকৌ বিনা ভাইচ-চেয়াৰমেনেৰে মিউনিচিপাল বোৰ্ডৰ চেয়াৰমেনৰ গুৰুতৰ বিষয়-বাব চম্ভালিব লগাত পৰিলোঁ। ইমানেও মোক অচল কৰিব নোৱাৰিলে, মই চতুৰ্গুণ উলাহ, উত্তম আৰু একাধিপতীয়া খাটনিৰে মোৰ কৰ্তব্য কেনা নলগাকৈ পালন কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। এইভাবে মাহচেৰেক পাৰ হোৱাৰ পাছত, অসম উপত্যকাৰ কমিচনাৰ চাহাব চকৰ ফুৰিবলৈ আহোঁতে বিপক্ষদলে ত্ৰুত্থেতৰ ওচৰত গোচৰ দাখিল

কবিলৈগৈ মই বিনা ডাইচ-চেয়াৰমেনেৰে মিউনিচিপালিটীৰ শাসন (administration) চলোৱাটো অবৈধ হৈছে বুলি। পিচে, কমিচনাৰে মুখে মুখে একো সমিধান নিদি, গুৱাহাটীৰপৰা গৱৰ্ণমেণ্ট উকীলৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি, এই সিদ্ধান্ত দি পঠিয়ালৈগৈ যে, বিনা ডাইচ-চেয়াৰমেনেৰে চেয়াৰমেনে মিউনিচিপালিটীৰ সৰ্বো কাৰ্যভাৰ নিজে বহন কৰি administration চম্ভাল কৰাটো অবৈধ হোৱা নাই, যিহেতু সেই বিষয়ক সৰ্বো দায়িত্ব চেয়াৰমেনৰ ওপৰতহে; তেওঁৰ কাৰ্যভাৰ লাঘৱ কৰিবৰ অৰ্থে সেই দায়িত্বৰ কোনো কোনো তেওঁৰ ইচ্ছাধীন অংশ অপৰ এজন কমিচনাৰলৈ হস্তান্তৰ কৰি (delegate) এজন ডাইচ-চেয়াৰমেন ইলেকটেড কৰাই লয় মাথোন। এই অফিচিয়েল সিদ্ধান্ত অহাত বিগন্ধল জন্ম পৰিল। মই পৰম উলাহেৰে আৰু অদম্য উত্তমেৰে মিউনিচিপালিটীৰ চেয়াৰমেনৰ বিষয়-বাব চম্ভালিবলৈ লাগি গলোঁ।

বিনা ডাইচ-চেয়াৰমেনেৰে মিউনিচিপাল বোৰ্ডৰ পৰিচালনাৰ কাৰ্য নিয়াৰিকৈ চম্ভালন কৰা ছমাহ পাৰ হল। এইভাৱে কৰা মোৰ কাৰ্য দেখি অফিচিয়েল, নন-অফিচিয়েল নেতাৰ্গ আৰু সমূহ ৰাইজে মোৰ মনোবল আৰু কাৰ্যক্ষমতা শলাগিবলৈ ধৰিলে। সেই শলাগণিত মই যথেষ্ট উদগনি পাইছিলোঁ; কিন্তু মই ক্লান্ত হোৱা নছিলোঁ যদিও, ডাইচ-চেয়াৰমেনৰ আসন শূন্য থকাত মোৰ আৰু ভাল নালাগিল, বোৰ্ডৰ অন্ধকৃত যেনহে বোধ হল। গতিকে, সেই আসনত বহিবলৈ এজন স্বযোগ্য লোক মই মনে মনে বাছিবলৈ ধৰিলোঁ। এনেতে ৪ নং ওৱাৰ্ডত (যি ওৱাৰ্ডৰপৰা মই নিৰ্বাচিত হৈছিলোঁ) এজন কমিচনাৰৰ পদ খালী হল। সেই ছেগতে সেই পদ এজন ডাইচ-চেয়াৰমেনৰ যোগ্য লোকৰ দ্বাৰাই পূৰ্ণ কৰিবলৈ মই মনে মনে বিচাৰিবলৈ ধৰিলোঁ; আৰু বিচাৰত মোৰ মনোমত এজন পালৌগৈ,—তেওঁ ডাক্তৰ হুৰেন্দ্ৰনাথ সেন। হুৰেন ডাক্তৰ এজন স্বাধীনচিতিয়া ছিলোঁ ভৱলোক। তেওঁক যেয়ে সেয়ে সহজে ভিৰাব নোৱাৰে। বিশেষতঃ ভ্ৰাতৃপথত তেওঁ পিছলি পৰা লোক নহয়। সেই আলমতে তেওঁৰে সৈতে মই ভিতৰ বিখাসৰ আলচ পাতিলোঁ। তেওঁ যদি নিৰ্ভীক আৰু স্বাধীন চিত্তেৰে ডাইচ-চেয়াৰমেনৰ বিষয়-বাব লবলৈ কৃতসঙ্কল্প হয়, তেন্তে তেওঁক আগন্তুক উপ-নিৰ্বাচনত উত্তীৰ্ণ কৰিবলৈ মোৰ বহু কৌশল খটাবলৈ মই প্ৰতিশ্ৰুতি দিলোঁ; তেওঁ সেই মৰ্মে মোক ওলটা প্ৰতিশ্ৰুতি দিলে। ফলত, মোৰ কাৰ্যকৌশল খটাই শত্ৰুপক্ষৰ চকুত ধূলি দি সেই উপনিৰ্বাচনত শ্ৰীযুত হুৰেন্দ্ৰনাথ সেন ডাক্তৰক ওপচনি ভোটৰ বলেৰে উত্তীৰ্ণ কৰালোঁ, আৰু আমাৰ পূৰ্ব প্ৰতিশ্ৰুতি অহুসৰি তেওঁ ডাইচ-চেয়াৰমেনৰ পদত অভিষিক্ত হল। শত্ৰুপক্ষৰ পক্ষে ইও এটা “অবাক জলপান”। ফলাফলত সিপক্ষ জঁয় পৰিল কিন্তু তাৰ বিৰুদ্ধে সিবিলাক পুনৰপি টঙালি আটি আগ বাঢ়িল। কিন্তু বুৰে পতি শেলুক লাভ নহল, সিবিলাকৰ সৰ্বো চেষ্টা-প্ৰচেষ্টা ব্যৰ্থ হল, হুৰেন ডাক্তৰ অটল। ইয়াৰ পাছত, বিপক্ষ দলৰ মটমটনি ক্ৰমাৎ টুটি আহিল, মই একেৰি সকাহ পাই, মিউনিচিপালিটীৰ উন্নতিৰ অৰ্থে নিঃসঙ্কোচভাৱে চিন্তালোচনা আৰু কাৰ্যপৰিচালনাত মন পাৰি লাগি গলোঁ।

শ্ৰীযুত হুৰেন্দ্ৰনাথ সেন ডাক্তৰক মোৰ মনোমত ডাইচ-চেয়াৰমেন পাই, তেওঁক কিছুমান দুৱলীয়া অফিচৰ কাম-কাজৰ ভাৰ দি, মোৰ ঘূৰৰ ভাৰ পাতলাই লৈ, মই মিউনিচিপালিটীৰ

বাহিৰ ভাগৰ উন্নতি সাধিবলৈ ওলালোঁ। সেই অৰ্থে, প্ৰথমতে মই কিছুমান মৌলিক কাৰ্য (original work) হাতত ল'লোঁ। এই উন্নতিবিধায়ক কাৰ্যৰ সূচনাই প্ৰতিপক্ষৰ প্ৰতিবাদ-সূচক বাধা-বিধিনিষ ডেওনা-জপনা আহ্বান কৰিলে; সিবিলাকে দ্বিধাশীত হৈ পদে পদে বিধি পথালি দিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। মই দৃঢ়চিতিয়া আৰু টানমুখীয়াকৈ সেইবোৰ প্ৰতিবন্ধক চেৰাই ক্ৰমাৎ আগুৱাবলৈ ধৰিলোঁ। সেইভাৱে হৃদয়িক কৰা মৌলিক কাৰ্যৰ ভিতৰত এইবোৰ ঘাই, যেনে :

(১) মিউনিচিপাল বোৰ্ডৰ নামকৰণ

তেজপুৰ মিউনিচিপালিটীৰ সীমাৰ ভিতৰত চৰ্কাৰী আলিবাৰ্টবোৰৰ স্কীয়া নাম নথকাড, প্ৰত্যেক ওৱাৰ্ডৰ প্ৰত্যেক বোৰ্ডৰ বাসিন্দা দাঁতিয়লীয়া বাসিন্দাবৃন্দৰ ঘৰ-দুৱাৰ-টেক্স আদিৰ হিচাপ লওঁতে অফিচৰ বৰ আছকাল হয়; আৰু সৰ্বসাধাৰণে সেইবোৰ ঠাইৰ বিষয়ে কৈ যাওঁতেই বুদ্ধি উঠিবলৈ উজু নহয়। গতিকে, সেই আছকাল আৰু অসুবিধা গুচাবৰ অভিপ্ৰায়ে মই, কলিকতা কৰ্পৰেচনৰ আহিৰে, তেজপুৰ মিউনিচিপালিটীৰ প্ৰত্যেক বোৰ্ডৰ স্কীয়া নাম-কৰণ কৰিবলৈ দিহা লগালোঁ; প্ৰত্যেক বোৰ্ডৰ দুমূৰে দুচটা কাচৰ ফলিত নাম ছপোৱা নামকলি (name board) লগোৱাই খুটা পোতাৰ্হি দিয়ালোঁ। এই মৌলিক কাৰ্যৰ বিৰুদ্ধে বিপক্ষ দলৰ বিস্তৰ প্ৰতিবাদ উঠিছিল, কিন্তু সেইবোৰ মই অগাৰ আৰু যুক্তিহীন ভাবি গাৰ বলেৰে ওফৰাই পঠিয়ালোঁ; সেইবাবে বোৰ্ডৰ মিটিঙত মই গৰিহণাৰ সলনি শলাগহে লাভ কৰিলোঁ, আজিকোপতি সেইবাবে সৰ্বসাধাৰণে মোৰ গুণ গোৱাহে শুনে।

(২) তিনি-আলিমুৰীয়া জিভুজীয়া ফুলনি

মই প্ৰত্যহ পুৱা-গধূলি দুবাৰকৈ মিউনিচিপালিটীৰ সীমাৰ ভিতৰ ভাগ পৰিদৰ্শন কৰা নিয়ম বান্ধি লৈছিলোঁ; পুৱা নিজৰ বাগীত চৰি আৰু গধূলি মিউনিচিপাল ছফ্ৰাৰ বগুসিং চেজীক লগত লৈ খোজ কাঢ়ি ফুৰি সেই দৈনিক কৰ্তব্য পালন কৰিছিলোঁ। সেই আলমতে, এদিন সন্ধিয়া মোৰ চকুত পৰিল, গোটাচেৰেক তিনি-আলিমুৰীয়া জিভুজীয়া ঘাঁহনিত একোদ'ম জাবৰ থুগিয়াই খোৱা হেতুকে সেই ধুনীয়া ঠাই কেঁড়ুখৰিৰ সৌন্দৰ্য নাশ কৰা হৈছে। দেখি, ততালিকে মোৰ মনত খেলালে যে, এটা বিশিষ্ট বিপৰীত ব্যৱস্থাবে সেই সৌন্দৰ্য বঢ়োৱাহে বাঞ্ছনীয়। বগুসিং ছফ্ৰাৰ দাবাই তুৰন্তে 'অৰ্ডাৰ' (হুকুম) জাৰি কৰাই দিয়া হল সেই ঠাইত সেইভাৱে জাবৰ জমা নকৰিবলৈ আৰু অভাৱচিয়াৰক নিৰ্দেশ দিয়া হল ঘাই ঘাই ছখন তিনি-আলিমুৰীয়া জিভুজীয়া ঠাই ধুনীয়াকৈ জেওৰা দি বেৰি ছখন ফুলনি পাতিবলৈ। অনতিপলমে সেই আদেশ-নিৰ্দেশ কাৰ্যত পৰিপত্ৰ হল। কলত, তেজপুৰ মিউনিচিপালিটীৰ বুকুৰ আঁচলত সৌন্দৰ্যৰ চকুমণি যেন ছপাহ মনমোহা ফুল জিলিকিবলৈ ধৰিলে; দেখি বিপক্ষ দলেও নশলাগি নোৱাৰিলে।

(৩) পুখুৰী সংস্কাৰ

আগৰ পুৰণি পণ্টন টোলৰ পূব দাঁতিত এটি আগৰদিনীয়া পুখুৰী আছিল ; তাৰ পাৰ নথকাত চাৰিওকাষ খিচনি বোকাঘৰ বদিও, মাজৰ কেদুহুলৰ পানী কটিকৰ দৰে বেন কটকটীয়া নিজনি, সম্ভৱতঃ ই আগৰদিনীয়া বহু-চলা পুখুৰী আছিল। মই মিউনিচিপালিটীৰ ধন খৰচেৰে পুখুৰীটোৰ চাৰিওকাষৰ উহনি, পিভনি, খিচনি বোকাবোৰ গুচোৱাই নটক আৰু নটক খনাই, ওখকৈ পাৰ বন্ধাই, চাৰিওপাৰে লেচু-কলম (ডালধৰা লেচু-পুলি) কই দি, ‘পণ্টন পুখুৰী পাৰ্ক’ নামে তাৰ সংস্কাৰ কৰি দিলোঁ। তাৰ পাছত, সেই পুখুৰীৰ পানী দাঁতি-কাষৰীয়া মাহুহে খোৱা পানীৰূপে ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। একে ছেগতে কেঞাপটি মৃত ‘ধুবী পুখুৰী’ নামৰ পুখুৰীটোও নটক খনোৱাই, ওখকৈ পাৰ বন্ধাই তাৰ পাৰতো ‘লেচু-কলম’ বা ডালধৰা লেচু-পুলি কই দি, তাতো এটা সৰু পাৰ্ক-পুখুৰীত পৰিণত কৰাই দিলোঁ। পুখুৰী-পাৰ্ক দুটি কালত জপজীয়া ‘লিচি গাৰ্ডেন’ (লেচুবাৰী) হৈ জিলিকি উঠিল ; এতিয়া তাৰপৰা মিউনিচিপালিটীৰ বহুবি ডালেমান উৎপন্ন হয়। একে আলমতে তেজপুৰ টাউনৰ মুখ পাতনিত ‘বৰ-পুখুৰী’, ‘পদ্ম-পুখুৰী’, ‘পাৰ্ক-পুখুৰী’, ‘ৱেল-পুখুৰী’ এইকেইটা পুখুৰীৰো লাগতিয়াল সংস্কাৰ সাধি চকুত লগা কৰাই দিলোঁ ; আৰু প্ৰত্যেকটোতে চৰ্কাৰী খেল নাও যুগুত কৰি নিয়াত টাউনবাসী ডেকাগৰুৱে আবেলি নাও বাই ব্যায়াম অভ্যাস কৰিবলৈ এটা বিশিষ্ট ব্যৱস্থা লাগি উঠিল। ব্যায়াম প্ৰত্যাশী টাউনবাসীয়ে ইয়াৰ ফল উপভোগ কৰি প্ৰতিষ্ঠাতাৰ গুণ গাবলৈ ধৰিলে।

(৪) গণেশ ঘাট সংস্কাৰ

এটা ভৰ বাৰিষাত গণেশ ঘাটটো গ্ৰাস কৰিবলৈ ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদে পূব-দি ধৰি থহাই নি গণেশৰ গা পালেহি ; অতীজৰ কীৰ্তিস্তম্ভৰূপ ৬গণেশ দেৱতাৰ প্ৰকাণ্ড মূৰ্তি খোদিত থকা প্ৰকাণ্ড শিলটোৰ আশে-পাশে কিলাকুটীয়াকৈ ঘূৰি যোৱা মিউনিচিপাল ৰোডটোৰ সৰহভাগ ধৰি গলেই ; শিলটোও তলি খানি পেলায় পেলায় হল। এনে অবস্থাত সেই বাটটোৰে সৈতে ঘাটটো কেনেকৈ উদ্ধাৰ কৰি ৰক্ষা কৰোঁ তাৰ উপায় চিন্তাত মই তল গলোঁ। এনেতে তেজপুৰ টাউনবাসী সৰ্দো ৰাইজে, বিশেষকৈ অসমীয়া, বঙালী, মাৰোৱাৰী আৰু মেচোৱালী সমাজে মোৰ ওচৰত মিউনিচিপাল চেয়াৰমেন হিচাপে এখন বৰ দীঘলীয়া ‘মেমোৰিয়েল’ বা আবেদন-পত্ৰ দাখিল কৰিলে গণেশ ঘাট উদ্ধাৰৰ অৰ্থে। মই সেই আবেদনকে গঢ়িলা লৈ, ২০০০ পাঁচ হেজাৰ টকাৰ ‘গ্ৰাণ্ট’ এটা পাবলৈ গৱৰ্ণমেণ্টলৈ জৰুৰী লিখা-লিখি (urgent correspondence) চলাবলৈ ধৰিলোঁ ; আৰু ইফালে মিউনিচিপাল বোৰ্ডকো হেচি ধৰিলোঁ ২৫০০ পাঁচ হেজাৰ টকাৰ ‘গ্ৰাণ্ট’ এটা মঞ্জুৰ কৰিবলৈ। বোৰ্ডে মোৰ প্ৰস্তাৱ মঞ্জুৰ কৰিলে, কিন্তু সেই টকাৰ ঘোৰা মাৰি লোৱাৰ ভাৰ মোৰ গাতে বোজা দি থলে। মই সেই বছেৰেকীয়া বজেটত ডালেমান কাটকুট কৰি কোনোমতে আট্ট হেজাৰ টকা উলিয়াই ললোঁ। পিচে, গৱৰ্ণমেণ্টে মোৰ প্ৰস্তাৱ পুৰাই নিদি ২৫০০ পাঁচ হেজাৰ টকাৰ ‘গ্ৰাণ্ট’ এটা মাথোন দান কৰিলে। মই বখা লাভ মানি, সেই দুটা গ্ৰাণ্ট গোটাই মুঠ পাঁচ হেজাৰ টকাৰ পুঁজি

এটা হাতত লৈ, বিষম সাহেবে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পৰাহৰপৰা গণেশঘাট উদ্ধাৰ আৰু বন্ধা কৰিবলৈ আগবাঢ়িলোঁ। তদৰ্থে, খেজুগনা পৰ্বতৰ ডাঙৰ শিলবোৰৰ চপৰা ভঙাই আনি দ'ম কৰাবলৈ ধৰিলোঁ, আৰু ওচৰৰ পৰ্বতীয়া ঢালা ছুটাৰপৰা মাটি কটাই অনাই, তাৰে সৈতে 'গণেশ বোড'টো পুনৰপি বন্ধাবলৈ দিহা লগালোঁ। এইখিনি আয়োজন কৰোতেই খৰালি পালেহি। আমি পোটা বাঁহৰ গৌজ পোতাই বান্ধ দিয়াই মাটি ভৰাই বাটটো আগতকৈও বহলকৈ বন্ধাই উঠোমানে ব্ৰহ্মপুত্ৰ শুকাই খৰালিৰ সীমনা পালেগৈ। থুহাই নিয়া কুলামুখীয়া ঘাটটো এচামনি বালিঢাকনিৰে ওলাই পৰিল। সেই ছেগতে সেই বালি চাপৰিটোৰ ওপৰত শিল-চপৰাবোৰ পাৰি এটা হেলনীয়া পকীগড়া বন্ধাই দি, ঘূৰি বাৰিবা নৌহওঁতেই অনতিপলমে গণেশ ঘাট উদ্ধাৰ কৰি পুনৰপি মটমটীয়াকৈ বন্ধাই দিয়ালোঁ। এই মহৎ কাৰ্যৰ সমাধানত পৰিতুষ্ট হৈ সমূহ বাইজে মোৰ শলাগ লৈ মোক আশীৰ্বাদ দিবলৈ ধৰিলে।

(৫) পানীকল সংস্কাৰ

আগতে কৈ অহা মতে, অহোপুকবাৰ্থৰ ফলত যি পানীকল প্ৰতিষ্ঠিত হৈছিল, সেই কল ক্ৰমাৎ বিগৰিবলৈ ধৰাৰ চিন পাই, আকস্মিক আপদৰ বাট মাৰি বন্ধাৰ উদ্দেশ্যে, তাৰ লগবীয়াকৈ আৰু এটা কল নতুনকৈ বহুৱাবৰ সঙ্কল্পেৰে মই মিউনিচিপালিটীৰ চেয়াৰমেন হিচাপে গৱৰ্ণমেণ্টৰ লগত লিখালিখি চলাই আহিলোঁ। মোৰ প্ৰস্তাৱ আছিল যে, গৱৰ্ণমেণ্টে মিউনিচিপালিটীক আদিত্তে দিয়া ঋণ পৰিশোধ যি বাকী বৈছিলগৈ তাৰ লগতে আৰু ৫০,০০০ আধা লাখ টকা ঋণ দিয়ে যদি তাৰে সৈতে আৰু এটা পানী কল অনাই প্ৰতিষ্ঠা কৰি ওচৰ ভৱিষ্যতৰ বিপদ নিবাৰণ কৰি থব পৰা যায়। বহু লিখা-লিখিৰ ফলত, গৱৰ্ণমেণ্টে আৰু ৩৩,০০০ টকা ধাৰে দিয়াটো স্থিৰ হল। তাৰে সৈতে যোৰা মাৰি আৰু এটা পানী কল অনাই বহুৱাবলৈ কলিকতাৰ যেছাৰ্ছ চিমচন কোম্পানীৰ লগত লিখা-লিখি চলিল। পিচে এনেতে আগৰ পুৰণি কলটো হঠাৎ অকামিলা হৈ পৰিল, টাউনত পানীৰ যোগান বন্ধ হব-লগীয়া হল। উপায়ান্তৰ হৈ মই তেজপুৰ-বালিপাৰা ৰেল কোম্পানীৰপৰা সিবিলাকৰ ওপৰকি কল এটা ধাবলৈ অনাই লৈ বহুৱাবৰ আয়োজন কৰিলোঁ আৰু ইতিমধ্যে গাড়ীৰে পানী কঢ়িয়াই ৰেটপেয়াৰৰ ঘৰে ঘৰে যোগান দিয়াৰ ব্যৱস্থা দিলোঁ। ছমাইল বাট ছিড়ি পাৰি মাহুহেৰে ঠেলাই ৰেল কাৰখানাৰপৰা জুইৰে চলোৱা কলটো (fire engine) অনাই পতাই লোৱাত যি খাটনি খাটিবলগীয়া হৈছিল সি বৰ্ণনাতীত। যি হওক, সেই ব্যৱস্থাবে ছমাহমান কাম চলোৱাৰ পাছত কলিকতাৰপৰা আৰু এটা পেট্ৰোল তেলেৰে চলোৱা কল আহি প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাত এটা বৰ ডাঙৰ আপদৰপৰা নিস্তাৰ পোৱা গল। তেতিয়াৰেপৰা টাউনত পানীৰ যোগানৰ কাৰ্য সূচাৰুৰূপে চলিবলৈ ধৰিলে। দুটা পানীকলৰ স্তুৰিা লৈ, ঠাই বুজি কিছুমান আলিকাৰীয়া পানীকল আৰু ঘৰলৈ পানী নিয়া নলা (house connection) বঢ়াই দিয়ালোঁ। এই কাৰ্যৰ ফলত উপকৃত হৈ পানী-আকলুৱা বাইজৰপৰা আশীৰ্বাদ লাভ কৰিলোঁ।

(৬) পদ্ম-পার্ক

পৌৰাণিক উষা-নগৰৰ দক্ষিণ সীমানা “অগ্নিগড়” পৰ্বতৰ বৰ্তমান ছিগা-ছিগা টীলাবোৰৰ মাজত আটাইতকৈ ওখ টীলাটো (চিভিল চাৰ্জৰ আৰু এক্সিকিউটিভ ইঞ্জিনিয়াৰৰ বঙলা থকা টীলা দুটাৰ মাজৰটো) হাবি-বনে ছাটি খোৱাত, সি বাঘৰ ঘূলি হৈ আছিল। সেই বাঘে সততে টাউনত উপদ্ৰৱ কৰিছিল ; ৰাতি ঘৰ ফুৰি ছাগলী, দামুৰি আদি মাৰিছিল আৰু সন্ধিয়া সেই পাহাৰতলীয়া বাটেদি ঘোৱা-অহা কৰা মানুহকো ছেগ বুজি আক্ৰমণ কৰিছিল। সেই কাৰণে, তিব্বোভাহে নালাগে মূনিহেও অকলশৰীয়াকৈ সেই বাটেদি যাতায়াত কৰিবলৈ ভয় কৰে। ভালেমান বছৰৰ আগেয়ে তেজপুৰ টাউনৰ চতুঃপাশৰ দৃশ্য আঁচিবৰ অৰ্থে এই টীলাটোৰ সবাতকৈ ওখ টিঙত কম্পাচ বহুৱাই ফটোগ্ৰাফিক যন্ত্ৰেৰে দৃশ্য-ছবি তোলা হৈছিল। আৰু সেই আপাহতে টীলাটোৰ নাম তেতিয়া “Observatory Hill” হৈছিল। কিন্তু তেতিয়াৰে পৰা তাৰ চিন-মোকাম হাবিতলীয়া হৈয়ে ৰল, সি কোনো ব্যৱহাৰত অহা নাছিল। মই মিউনিচিপালিটীৰ মানুহ লগাই এটা স্ক্ৰুঙা বাট কটাই লৈ, এদিন সেই টীলাটোৰ ওপৰলৈ উঠিলোঁ। উঠি দেখোঁ যে, কি মনমোহা মহান দৃশ্য!—পূবে ভৰলী (ভৈৰবী) নৈ, ভৈৰবী দেৱালয় আৰু ‘ভোমোৰাগুৰি’ পৰ্বত, দক্ষিণে শিলঘাটৰপৰা আৰু পশ্চিমলৈ গোটেই ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দক্ষিণ পানী-ঘূৰলি সীমানা জুৰি শ্ৰাম বৰগীয়া পৰ্বতৰ শাৰী, মেঘখনা-গুপ্তৰ টীলাৰপৰা হাজৰা পুখুৰীপাৰলৈকে পুৰণি কীৰ্তি চিনৰ মাজত এখনি স্তম্ভৰ খেত-পথাৰ, উত্তৰে হাজৰাৰ উত্তৰ-পাৰৰপৰা মহাভৈৰৱ মন্দিৰ বুকুত লৈ মৰাভৰলী নৈ, এই চতুঃসীমাৰ কেন্দ্ৰস্থলত প্ৰকাণ্ড ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদৰ পাৰত ধুনীয়া তেজপুৰ নগৰখনি! দেখিলেই প্ৰাণ জুৰাই যায়, মুকলি চৌপাশৰ-পৰা ৰিষ্-ৰিষ্-মলয়াই গা-মন শীতল কৰি দিয়ে। অহুভৱ কৰি চালোঁ, ই এখনি আচল জিৰণিৰ ঠাই আৰু স্বাস্থ্যৰ থলী। এনে এখনি বিতোপন ঠাই বনৰ আৰম্ভত বাঘক ঘূলি পাতিবলৈ এৰি নিদি, ইয়াক মানুহৰ জিৰণি-উত্থানত পৰিণত কৰাহে বাহনীয়। এই ভাবি, তাতে ততালিকে মিউনিচিপাল অডাৰচিয়াৰক নিৰ্দেশ দিলোঁ যে, এপৰৰ ভিতৰত সেই ‘অগ্নিগড়’ থও ছফা কৰাই মোকলাব লাগে, তাৰ পাছত ইয়াত এখনি উত্থান (park) পাতিবৰ অৰ্থে টীলাটিৰ চৌপাশ মেৰাই স্তম্ভিৰা পুলি, ডালধৰা লেচু পুলি আৰু বিবিধ স্তম্ভাঙ্ক ফুলৰ পুলি ইত্যাদি কই, ওপৰৰ সমতলৰপৰা নামিযোৱা দুৱলমান বহল হেলনীয়া মাটিত চৌপাশে মেৰাই বিবিধ জাতীয় ফুলৰ এখনি ফুলনিবাৰী পাতি, তাৰ সমমাজৰ ওখ টিঙত এটি এটুপীয়া জিৰণি মন্দিৰ সজাই, তাৰ চৌপাশে মেৰাই ছববিন বোৱাই তাৰ আগ ঘাঁহকটা কলেৰে (lawn mower) সততে চিকণাই নিমজকৈ থব লাগে। মাহচেবেকৰ পাছত দেখা গল, মোৰ সেই দিহা অহুযায়ী কাৰ্য নিয়াবিকৈ সমাধা কৰা হৈছে, দেখি মোৰ অন্তৰত আনন্দ নধৰা হল। তাৰ পাছত টাউনবাসী লোকসকলে, বিশেষকৈ স্বাস্থ্য প্ৰত্যাশীসকলে সততে এই নতুন পাৰ্কৰ উপকাৰিতা উপভোগ কৰি হৰিব অন্তৰেৰে মোৰ গুণ গাবলৈ ধৰিলে। তাৰ পাছত, আহিল পাৰ্কটিৰ নামকৰণৰ আলোচনা। মিউনিচিপাল মিটিঙত কেইবাবিধৰো প্ৰস্তাৱৰ ভিতৰত (১) “অগ্নিগড় পাৰ্ক” (২) “পদ্ম পাৰ্ক” আৰু (৩) “অবজাৰভেটৰী পাৰ্ক” এই তিনিটা নামৰ এটা

বাছিবলৈ হিব কৰি ভোটঃ প্ৰথাৰে মেঘৰসকলৰ মতামত লবলৈ দিহা কৰা হল। মই মোৰ স্কীয়া ভোট (১) নম্বৰী নামৰ সপক্ষে আগধৰি দি ললোঁ। কিন্তু ভোট গণনাত ১২টা ভোটৰ ভিতৰত ৪ চাইটা (১) নম্বৰী, ৩ ছটা (২) নম্বৰী আৰু ২ ছটা (৩) নম্বৰী নামৰ সপক্ষে পোৱা গল। গতিকে, সবহীয়া ভোট অংশসমূহ নতুন পাৰ্কটিৰ নাম “পদ্ম-পাৰ্ক” ৰখাটোকেই হিব কৰি সিদ্ধান্ত গৃহীত হল। তাৰ পাছত, ষথাসময়ৰ ভিতৰত সেই নাম কাঠৰ ফলিত আৰু লোৰ ফলিত খোদাই আৰু লিখাই পাৰ্কৰ আগতে খুটা পুতি আৰু বাটৰ মুখত গছত আৰি লগাই দিয়া হল; আৰু ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ ফালে পাৰ্কৰ হেলনীয়া গাত এটা ডাঙৰ শিলৰ ওপৰত এই শিৰোনামা খোদিত কৰি থোৱা হ’ল,—“On this historic ‘Agnigarh’ laid out the ‘Padma Park’ by the Municipal Chairman Rai Saheb (পাছত ৰায় বাহাদুৰ) Padmanath Gohain Borooah in 1924”। এতিয়া সেই অগ্নিগড়ৰ টিং বাঘৰ মূলি গুটি নৰ-নাৰীৰ উপভোগ্য স্বাস্থ্যকৰ জিৰণি মন্দিৰত পৰিণত হল, মুনিহৰ অগম্য ঠাইত তিবোতাৰ সমাগম হল; আৰু কেতিয়াবা নিলগৰ ভ্ৰমণকাৰী লোক-জনেও “পদ্ম-পাৰ্ক”ত ক্ষন্তেক জিৰণি লৈ ভাগৰ পলুৱা জুৰণি উপভোগ কৰি প্ৰতিষ্ঠাতাক শলাগি আন্তৰিক আশীৰ্বাদ দি যোৱা হল। একে আলমতে অফিচিয়েল চেয়াৰমেন ডেপুটী কমিচনাৰ কৰ্ণেল কোল আৰু কৰ্ণেল হেলিডে চাহাবসকলে আঁচি থৈ যোৱা পাৰ্ক দুখন সিবিলাকৰ নামে নামে ক্ৰমে “কোল-পাৰ্ক” আৰু “হেলিডে-পাৰ্ক” নামকৰণ কৰি তাৰ বিস্তৰ উন্নতি সাধন কৰা হল।

অগ্নিগড় ৰোড

অগ্নিগড়ৰ ছিগাখণ্ড ঔণ্ডৰি দেহুখনাৰ পাদপ্ৰান্তৰপৰা আৰম্ভ কৰি, ৰেল ষ্টেচন আৰু জাহাজ-ঘাটৰ গাইদি, চাৰ্কিট হাউচ, ফৰেষ্ট বঙলা, চমেৰি বঙলা, গণেশ টালা, মিশ্ৰন টোল, একজিকিউটীভ ইঞ্জিনিয়াৰৰ বঙলা, ডেপুটী কমিচনাৰ বঙলা, পদ্ম-পাৰ্ক, চিভিল চাৰ্জেনৰ বঙলা থকা অগ্নিগড়ৰ টালা খণ্ডবোৰ কিলাকুটীয়াটক মেৰাই, কলিবাৰীঘাট ৰোডৰ মূৰেদি পলিং ষ্টেচন ৰোডত লগাই পানীকললৈকে দুমাইল বাট একেকঠাকৈ, পুৱা-গধূলি সৰ্বসাধাৰণে ফুৰা-চকা কৰিবলৈ স্কচলৈকে “অগ্নিগড় ৰোড” নামে পৰ্বতীয়া ৰঙা মাটিৰে এটি সেন্দূৰী আলি বন্ধাবলৈ কাম হাতত লোৱা হয়। কিন্তু, এই কল্পিত স্তম্ভৰ আলিবাটটি চোঙাই উলিয়াই লওঁতেই আৰু তাৰ যুগুত সংস্কাৰ সাধি সম্পূৰ্ণ কৰিবলৈ নৌ-পাওঁতেই মোৰ চেয়াৰমেনী বিষয়-বাবৰ কাল উকলিল, বাবেণে স্বৰ্গলৈ জখলা লগোৱা সংকল্পৰ দৰে, সেই কল্পিত “অগ্নিগড় ৰোড” কল্পনাতে মৰহিবলগীয়া হল; পৰবৰ্তী চেয়াৰমেনসকলৰ আওকাণত তাৰ আচলছোৱা হাবিতলীয়া লুংলুঙীয়া বাট হৈ পৰি বৈছে !

লোকেল বোৰ্ড মেম্বৰৰ পদত

ইং ১৯০৫ চনৰপৰা ১৯৩৫ চনলৈকে ডেৰকুৰি বছৰ একেবাহে মই ডেপুটী লোকেল বোৰ্ডত গৱৰ্ণমেন্ট নমিনেটেড আহোম প্ৰতিনিধি মেম্বৰ আছিলোঁ। মোৰ জ্ঞানবিশাল মতে

এই অনবৰী বিষয়-বাব চম্ভালনত মই আশান্তধীমাকৈ কৰ্তব্য পালন কৰিছিলোঁ ; তেজপুৰ সদৰৰ সন্দোঁ বিষয় উন্নতিবিধায়ক কাৰ্যৰ পৰ্যালোচনাত মোৰ চিন্তালোচনা নিৰ্ভীকভাৱে লগাইছিলোঁ। গাঁৱলীয়া ৰাইজৰ হক মাৰি চাহ-বাগিচাৰ উন্নতিৰ হকে টনা চাহকৰ ঘূৰোপীড়ান সকলৰ লগত সততে মই ঠকাঠক তৰ্কবাদ কৰিছিলোঁ, “হয় হকুৰ” মেঘৰৰ লগৰীয়া হৈ মই ‘চাহাব’ক বাট এৰি নিদিছিলোঁ। সেইবাবে অফিচিয়েল চেয়াৰমেন ডেপুটী কমিশ্যনাৰ প্ৰমুখ্যে ঘূৰোপীড়ান মেঘৰবিলাকে পেটেপেটে মোক ভাল নাপাইছিল ; কিন্তু ভ্ৰাতৃ বিচাৰৰ লগতে নিজ জ্ঞান-বিশ্বাসমতে অবিচলিতভাৱে থিয় দিয়া মোৰ সংসাহ (courage of my own conviction) সিবিলাকে নশলাগি নোৱাৰিছিল। উল্লিখিত ডেবকুৰি বছৰৰ ভিতৰত তেজপুৰ সদৰৰ গাঁৱলীয়া বাট-ঘাটৰ উন্নতি, খোৱা পানীৰ পুখুৰী আৰু পকীনাৱৰ সংখ্যা বঢ়োৱা, প্ৰাইমাৰি পঢ়াশালিবোৰৰ শ্ৰীবৃদ্ধি আৰু আদিশিকা বিস্তাৰ কৰা ইত্যাদি গাঁৱলীয়া ৰাইজৰ হিতকৰ অমুঠান প্ৰতিষ্ঠা কৰাবলৈ বোৰ্ডক সততে টানি ধৰিছিলোঁ। ফলত, চাহুৱাৰ, নতুৱাৰ আৰু ছয়তুৱাৰ অঞ্চলত বেহা-বেপাৰৰ স্ফুৰ্ত্তে নতুন নতুন আলিবাট বন্ধোৱা আৰু ঠায়ে ঠায়ে নৈ-জান আদিৰ ওপৰে গাড়ী চলাচল কৰিব পৰাকৈ বাঁহ-কাঠৰ দলং ডালেমান বাঢ়িল। বছৰি বজেট মিটিঙত গাঁৱৰ উন্নতিবিধায়ক আচুতীয়া পুঞ্জি শক্ত কৰিবলৈ বোৰ্ডক টানি ধৰা মোৰ অভ্যাস শুচাবলৈ চাহাবসকলে তলে-তলে ফন্দি পতাৰ সন্তোষ পাই, ময়ো ইহাতে দেশী মেঘৰবিলাকৰ দ্বাৰা সমৰ্থন লাভ কৰি শক্ত হবলৈ যুগুত ব্যৱস্থা কৰি লৈছিলোঁ। ইত্যাদি দেশহিতকৰ কাৰ্যত নিৰ্ভীকভাৱে আগবঢ়ুৱা হোৱা বাবেই পাচলৈ অফিচিয়েল চেয়াৰমেন, ডেপুটী কমিশ্যনাৰসকলে দেখাদেখিকৈ মোক বেয়া পোৱা হল ; ফলত, মোৰ নমিনেটেড পদ লাভ ৰহিত হল।

একপঞ্চাশত্তম সৰ্গ

ছটি চেনেহৰ ভাগিন বিয়োগ

সন্দিকৈ তনয় যুগল ৬চন্দ্ৰকান্ত আৰু ৬ইন্দ্ৰকান্ত ছটি বায়বাহাহুৰ শ্ৰীমুত বাধাকান্ত সন্দিকৈ আৰু মোৰ হুমলীয়া সহোদৰ। ৬নাৰায়ণী আইদেউৰ দ্বিতীয় আৰু চতুৰ্থ পুত্ৰ-সন্তান। চন্দ্ৰকান্তই (ওৰফে 'মাজিউ') এম-এ পাছ কৰি উঠি, অসম প্ৰাদেশিক চিভিল চাৰ্ভিচৰ প্ৰতিযোগিতা পৰীক্ষা দি আহি, দেউতাকৰ 'তিবোৰাল' চাহ বাগিচা চম্ভালনৰ অৰ্থে যোৰহাটৰ চিনামৰা বাগিচাৰ মেনেজাৰ চাহাবৰ সৌজন্যত 'ট্ৰেইনিং'-শিক্ষা কৰিছিল; ইন্দ্ৰকান্ত (ওৰফে 'চিচি') কটন কলেজৰ আই-এ শ্ৰেণীৰ কলেজ ছাত্ৰ আছিল আৰু সন্মত বিদ্যাত পাৰ্কেত হৈ উঠিছিল। দুয়োটি পিতৃ-মাতৃৰ বৰ আলহুৱা সন্তান আৰু মোৰ অতি চেনেহৰ ভাগিন; দুয়োটিয়ে স্বভাৱ-চৰিত্ৰ আৰু ৰূপ-গুণেৰে আমাক বৰ দৰ্চক মোহ লগাইছিল আৰু সৰ্বত্ৰতে জন-সমাজৰপৰা আদৰ-স্নেহ লাভ কৰিছিল। মোৰ দ্বিতীয়া কণ্ঠাদানৰ আয়োজনৰ সময়ত পোনাইতে কলিকতা আৰু গুৱাহাটীৰপৰা উলটি যোৰহাটলৈ যাওঁতে, তেজপুৰত সোমাই এপষমান এই ঘৰত থাকি আমাক অতিৰিক্ত মোহ লগাই গৈছিল। চিচি মইনাই বুলু বাইদেৱেকৰ (মোৰ দ্বিতীয়া কণ্ঠা) আগন্তুক বিয়াত বাঁহী-বেহেলা বজাই কেনেকৈ ৰং-ধেমালি কৰিবহি তাৰ আভাস দেখুৱাই আমাক বিমোহিত কৰি গৈছিল। কিন্তু কি যে বিধি-বিড়ম্বনা, চিচি মইনাই আলচা পুখুৰীৰ পানী খাবলৈ নাপালে।

তেজপুৰৰপৰা যোৱা মাথোন মাহদিয়েক হৈছে, এনেতে যোৰহাটৰ ঘাই ঘৰত এপষকাল সনিপাত জ্বৰত (typhoid) পৰি থাকি হঠাতে চিচি মইনা ঢুকাল! যোৰহাটত হাহাকাৰ লাগি উঠিল; তাৰ ধনিয়ে তেজপুৰকো কঁপাই পেলালেহি। মই শোকত বিহ্বল হলোঁ। শ্ৰীমুত সন্দিকৈ আৰু শ্ৰীমতী সোণফেৰি (৬নাৰায়ণী আইদেউ) সন্তাপ তাপত অস্থিৰ হৈ পৰিল। তদুপৰি, ততোধিক সাংঘাটিক ঘটনা আৰু এটা ঘটিল; ৬চিচি মইনা (ইন্দ্ৰকান্ত) নৰিয়াত পৰি থাকোতে চেনেহৰ সৰু ভায়েকৰ প্ৰাণ ৰক্ষাৰ্থে শ্ৰীমান মাজিউ মইনা (৬চন্দ্ৰকান্ত) আপদত আতুৰ হৈ সেই এপষকাল একেবাহে নবীয়াৰ গাতে লাগি পৰিচৰ্যা কৰি থকাৰ ফলত, ইটিও সেই একে নৰিয়াতে পৰিল। ঘৰত হাহাকাৰ লাগি উঠিল। পিতৃ-মাতৃৰ গাত হ'চ-নোহোৱা হল। পৰিয়ালৰ আনবিলাক আৰু ওচৰ-চুবুৰীয়া মিটিৰ-ফুটম, বন্ধু-বান্ধৱ সকলোটি উৰুৰিখাই পৰি বেজ-জানী, ভাতুৰ-কবিৰাজ সন্দৌ বিধৰ চিকিৎসাৰে সৈতে নবীয়াৰ প্ৰাণ ৰক্ষাৰ্থে যত্ন কৰিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু, অতি পৰিতাপৰ বিষয়, সেই চিকিৎসাৰ একোৱেই গুণ দিব নোৱাৰিলে, সন্দৌ চেষ্টা ব্যৰ্থ হল, ঠিক এপষৰ অন্ত কালত মৰমৰ মাজিউ পোনা কালপ্ৰাপ্ত হল! পিতৃ-মাতৃ শ্ৰীমুত সন্দিকৈ আৰু শ্ৰীমতী সোণফেৰি মাটিত পৰি মুৰ্ছা গল, ঘৰ-ঘৰোবাহে বিননিভ গছৰ পাত সৰুৱাৰ দৰে হল, গোটেই যোৰহাট জঁয় পৰিল! টেলিগ্ৰাফত সেই মাৰাত্মক বাতৰি পাই মই ঠৰ্মৰ-খাই পৰিলোঁ, ভিতৰত কান্দনৰ কোঢ়াল উঠিল। মোৰ

শোকৰ উমান্ লৈয়ে সন্তপ্ত পিতৃ-মাতৃৰ শোক-সন্তাপৰ গভীৰতা অহুভৱ কৰি, সিবিলাকক কি বুলিনো বুজনি দিম ভাবি নোপোৱা হলো ; মাথোন গীতা পাঠ কৰি নিজৰ ভাৰ্যাকো শুনাই ছয়ো সন্তাপ সাগৰৰ পাৰ দেখিবলৈ বুলি শ্ৰীযুত সন্দিকৈলৈ এখনি পত্ৰ দিলোঁ। মোৰ “গীতাসাৰ” প্ৰণয়নৰো এয়ে আতিশুৰি।

এপৰৰ ব্যৱধানত এনে দুটি সাদৰী ভাগিন হেৰুৱাই মই শোক-তাপত নষ্ট হলোঁ আৰু উতলা অন্তৰক তলত দিয়া বিননি হুৰেৰে এফেৰি শান্ত কৰিলোঁ :

“চিচি” (ইন্দ্ৰকান্ত) আৰু “মাজিউ” (চন্দ্ৰকান্ত) সন্দিকৈ সোদৰণয় (“অসম-বন্তি”, ৬ আহিন, ১৮৪৫ শক)।

“চিচি” মইনাই ছল কৰি মোক

দেখা দি সিদিনা অই !

পাকতে পলালি ‘আহোঁগই’ বুলি

‘বাইদেউ বিয়ালই’।

চাওঁতে চাওঁতে হেৰালি থিতাতে

নাহিলি চাবলৈ বিয়া

“বু” বাইদেউৰ, —বাজনা বজাই—

বিয়া নাম হুৰ দিয়া।

তোৰ অবিহনে বুঢ়া ‘নিচাদেৱে’

‘চিচি’ বোলে আজি কাক ?

গুচি যে গলিগৈ শান্তিধামলই

পৰিলে যেতিয়া ডাক্।

চিচিয়ে ইদৰে কিয়নো ছলিলে,

কি দায় লগালোঁ তাক,—

তাকে গুণি-গাঁথি, আছোঁ মূৰ ঘামি,

—কোনে কব, সোধোঁ কাক ?

এনেটো ছেগতে কিয়নো শালিলি

‘মাজিউ’ মইনা তই ?

বজ্জলম শেল বুকুৰে-পিঠিয়ে

সৰকাই নিয়াকই !

শক্তি নাই সহোঁ শক্তিশেল প্ৰায়

বিয়াল বিকন তাৰ ;

সংজ্ঞা মাথোঁ সাৰ, মৰা-মুছা প্ৰাণ,

জীৱন্তে জঠৰ ডাৰ !

জালিভিহঁ যেন নিষুণী পোনাটি ;
 সন্ধানন্দ শুদ্ধ মন ;
 জীৱ-লীলা তোৰ সাজ হল হেনো !
 —নাহে মোৰ পতিয়ন !!
 গচাটক মাজিউ ! ব্যথা দিয়া তোৰ
 নপৰে মনত মোৰ ;
 কিয় তেস্তে তই অকালতে গই
 তুলিলি এহুৱা হোৰ ?
 ভাইটি কাৰণে ভাৰন্ত তুলিলি
 প্ৰাণকো উছৰ্গি চালি ;
 তথাপি সোদৰ নোৱাৰি বখাব,
 গলি তয়ো পিচ-লাগি !
 চেনেহী 'মামা'ক (মোক), কোন্ সতে হুয়ে
 এৰি গলি স্বৰ্গ পিনে ;
 নাচালি উলটি 'দেউতাৰ'লই
 —কি গতি তইত বিনে !
 সংসাৰৰ পাপে নোপোৱা আতমা,
 পৱিত্ৰ পৰাণ যুৰি
 অহা বাটে বাটে গুচি গুচি গলি
 ঘৰৰ বখত চৰি ।
 পৃথিৱীত কাকো নাপালি আগোন,
 কাকো হিয়া নিবিলালি ;
 প্ৰেমৰ আধাৰ পৰম আতমা
 স্বৰ্গত বিচাৰি গলি ।
 ইচ্ছাময়, ইচ্ছা তব পূৰ্ণ বোল-অনা,—
 তোমাতে বিলীন ছুটি অশৰীৰী পোনা !
 চিৰস্থ চিৰশান্তি দেৱ-সমাজত,
 ভাগে ভাগে ভূজি হুয়ে ভ্ৰাতৃ-বন্ধনত,
 জলি থাক পুণ্য আত্মা,—স্বৰগৰ তৰা—
 নব মই, থাকোঁ চাই, মৰতৰ পৰা ।

—পোনাইন্তৰ সন্তপ্ত নিচাওনেউ

এই অভাবনীয় দুৰ্ঘটনাই মোৰ মানত যোৰহাট “অগ্নিকূণ” বেন কৰিলে। তাৰপৰা ১২ বছৰ কাল মই যোৰহাটলৈ বুলি খোজ লব নোৱাৰা হৈ আছিলোঁ। তাৰ পাচত, উত্তৰ লক্ষীমপুৰত সন্দো অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ দ্বাৰাই অভিনন্দিত হৈ যোৰহাট ঘাই অসম সাহিত্য সভাৰ সন্মান শিৰোভাৰ্য কৰাৰ উদ্দেশ্যে নিমন্ত্ৰিত হৈ বাওঁতে “চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ সাহিত্য মন্দিৰত” প্ৰৱেশ কৰিবলগীয়া হলোঁ; তাতে সেই সভাৰ দিনা, সন্তপ্ত পিতৃ শ্ৰীযুত ৰাধাকান্ত সন্দিকৈ ৰায়বাহাদুৰে পুত্ৰ স্বত্বিকূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰা সাহিত্য মন্দিৰত ৬চন্দ্ৰকান্তৰ পূৰ্ণাকৃতিৰ চিত্ৰ-পটটি থিয় কৰি থোৱা দেখি বিহ্বল হৈ পৰি বাবলৈ ধৰিছিলোঁ, সম্পাদকদেৱৰ গাত ভেজনি লৈহে কথমপি বুলোঁ।

দ্বিতীয়া কক্সা দান

মোৰ দ্বিতীয়া কক্সা শ্ৰীমতী দুৰ্ভাষ্মবী আইদেউক (ওৰফে বুলু আইদেউ) বিয়া দিবৰ উপযুক্ত সময় উপস্থিত হোৱাত, মই ভলে-ভলে এটি উপযুক্ত বৰ সন্ধান কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। ইয়াৰ সন্ধান মোৰ বৰজোঁৱাই গোহাঞিদেৱৰ (৬সিদ্ধেশ্বৰ গোহাঞি এম-এ, বি-এল, ই-এ-চি, পাছত ডেপুটী কমিশ্বনাৰ) বাজে আন কেৰে গম নাপাইছিল। এনেতে, এদিন আবেলি এটি পকা খেৰেৰা বেন বগা স্নুশ্ৰী থলন্তৰ চেমনীয়া ডেকা আমাৰ ঘৰত উপস্থিত হৈ বাহিৰ-বাৰাণ্ডাত পাৰি থোৱা বাহ-বেতৰ দীঘলীয়া আউজা মাচিয়া এখনত বহিলহি। মই আগৈয়ে তেওঁক দেখা নাই, নাম মাথোন আনোঁ। চিনাকি বিচাৰি মই তেওঁক ‘কোন’ বুলি সোধাত, ডেকা-ল’ৰাটিয়ে ততালিকে এইবুলি আপোন-চিনাকি দিলে—“মোৰ নাম হৰিনাথ গগৈ; মই গুৱাহাটী কটন কলেজৰ তৃতীয় বাৰ্ষিক শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ; মোৰ ঘৰ শিৱসাগৰ নগৰৰ কোঁৱৰপুৰ মৌজাৰ হাতীমূৰীয়া গোহাঞি গাঁওত।” এই চিনাকি দিয়া মাজকে তেওঁক সৱিশেষকৈ মই চিনি উঠিলোঁ;—তেওঁ মোৰ সন্ধানিত বৰৰ ভিতৰৰে এজন। তাৰ পাছত আদৰ-সাদৰকৈ চাহ-জলপান খুৱাই সতৃষ্ণ চকুৰে বিদায় দিলোঁ। সেইদিনা সন্ধানই; মাথোন উলটি যাওঁতে, ভিতৰৰ পৰা জুমি চোৱা মোৰ ভাৰ্ঘাই মোক আথে-বেথে স্মিলে, “বৰ শুৱনি, মহাজনৰ ল’ৰা বেন ৰূপহ ডেকাটি! কিয়নো আহিছিল?” মই তেওঁক এইবুলি আশ্বাস দি থলোঁ, কিয় আহিছিল স্মিৰলৈ নহল, সম্ভৱতঃ মোক সাক্ষাৎ কৰিবলৈ আহিছিল; বাক এতিয়া ধাওক, পাচেকৈ এই বিষয়ে বহুলাই কথা-বাৰ্তা পাতিম।” পাছত, তত্ব লৈ জানিব পাৰিলোঁ, ল’ৰাটি ষাটমাউৰা, সৰুতে গিফু-মাতৃ চুকাল, সহোদৰ নাই, সহোদৰা বুলিবলৈ বিয়া দিয়া জীয়াৰী এটি মাথোন বৰ্তমান; আৰু নিচাওদেৱাক একমাত্ৰ অভিভাবক। আপোন পৈত্ৰিক সম্পত্তিৰ উপাৰ্জনৰে মেট্ৰিকলৈকে পঢ়ি হৰিনাথে প্ৰথম বিভাগত স্নাত্যভিবে উত্তীৰ্ণ হৈ চৰ্কাৰী বৃত্তি ধৰি কলেজত পঢ়িছেগৈ। ল’ৰা বৰ চোকা, আই-এ পৰীক্ষাতো প্ৰথম বিভাগত উত্তীৰ্ণ হল; বছৰেকৰ পাছতে গ্ৰেজুৱেট হোৱাতো সংশয় নাই। ল’ৰাটিৰ ৰূপ দেখি আৰু গুণৰ সম্বন্ধ পাই মই মোহ গলোঁ। বিশেষকৈ, বৰজোঁৱাই গোহাঞিদেৱৰ দৰেই, এজোপা বাঁহৰ এডালি মাথোন গজলীয়া গাজ বেন গগৈদেৱৰ প্ৰতি অঘাটিতে মোৰ অন্তৰত

অপত্য জেহৰ উত্তৰ হল ; মনে মনে ভাবিলো, লাভ হয়গৈ যদি, এইটি মোৰ দ্বিতীয় ধৰ্মপুত্ৰ হব। তাৰ পাছত, অনতিপলমে এই বিষয়ে মোৰ প্ৰথম ধৰ্মপুত্ৰ বৰজোঁৱাই গোহাঞিদেৱলৈ লিখি পঠালো। গোহাঞিদেৱে মোৰপৰা সবিশেষ সন্মত পাই, ততালিকে গগৈদেৱৰ লগত লিখালিখিকৈ আমাৰ প্ৰস্তাৱিত বিয়া-বিষয়ক আলোচনা আৰম্ভ কৰিলে। ফলত এই স্থিৰ হল যে, গগৈদেৱে বি-এল পাছ কৰাৰ পাছত, বি-এল পৰীক্ষালৈকে খৰচ-পাতি দি পঢ়াবলৈ প্ৰতিশ্ৰুতি পালেই তেওঁ আমাৰ প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ কৰিবলৈ প্ৰস্তুত হব। গোহাঞিদেৱে মোৰে সৈতে আলচ কৰিবলৈ বাট নোচোৱাকৈয়ে সেই হেতু (condition) গ্ৰহণ কৰি উঠি মোক জানিবলৈ দিলে। শুভম্ভ নীত্ৰম ভাবি উভয়পক্ষৰ প্ৰতিশ্ৰুতি অমুবাৰীকৈ অনতিপলমে শুভ বিয়া পাতিবলৈ স্থিৰ কৰা হল। ১৮৪৫ শকৰ ৬ ফাগুনত ইং ১৯২৩ চনৰ ১৮ ফেব্ৰুৱাৰী তাৰিখে, উভয়পক্ষৰ সকলো খৰচ-পাতি মই নিজে বহন কৰি, তেজপুৰত বিশিষ্ট আড়ম্বৰেৰে বিয়া পাতি মোৰ দ্বিতীয়া সন্তান শ্ৰীমতী দুৰ্গা আইদেউক শ্ৰীমান হৰিনাথ গগৈদেৱৰ হাতত কন্যা-দান কৰা হল।

বিয়াৰ পাছত, বছৰেকৰ ভিতৰতে গগৈদেৱে বি-এ পাছ কৰাত, পূৰ্ব প্ৰতিশ্ৰুতি অমুসৰি, গোহাঞিদেৱে সদৌ খৰচ-পাতি দি তেওঁক বি-এল পঢ়াবলৈ ধৰিলে। এই লেঠাই মোক চুবলৈ নাপালে, কিয়নো, ওখ মনৰ শুদ্ধচিত্তীয়া মোৰ বৰজোঁৱাই গোহাঞিদেৱক যিদৰে মই সদৌ খৰচাদি বহন কৰি এম-এ আৰু বি-এল পাছ কৰাই পোনহাতে মুখিপৰ পদ লাভ কৰি দিছিলোঁ সেইদৰেই তেওঁ সেই ঋণ পৰিশোধ কৰাৰ আপাহেৰে স্বইচ্ছাবে উলাহিত হৈ খৰচ-পাতি দি গগৈদেৱক বি-এল পঢ়াবলৈ আগবাঢ়িছিল। দুয়োকে কন্যা দান কৰা দিন ধৰি, দুয়ো ১ম আৰু ২য় ধৰ্মপুত্ৰৰূপে মোৰ এই ঘৰকে নিজা ঘৰ জ্ঞান কৰি মোৰে সৈতে একেটা পৰিয়ালভুক্ত হৈ চলিছিল। দুইবোৰ কেইবাটিও সন্তান (মোৰ নাতি-নাতিনী) এই ঘৰতে জন্ম হয়। সেই আলমতে, বি-এল পঢ়ি থাকোঁতেই শ্ৰীমান হৰিনাথ গগৈদেৱৰ প্ৰথম পুত্ৰসন্তান শ্ৰীমান খগেন্দ্ৰনাথৰ (ওৰফে মাখনটি) এই ঘৰতে জন্ম হয়।

বি-এল পাছ কৰি আহি শ্ৰীমান গগৈদেৱে এই ঘৰতে একেটা পৰিয়ালভুক্ত হৈ থাকি তেজপুৰত ওকালতি কৰিবলৈ ধৰিলে। গগৈদেৱৰ ওখ মন, শুদ্ধ চিত্ত, সবল অন্তৰ, মোৰ প্ৰতি পিতৃপ্ৰতিম ভক্তি, নিৰ্মল চৰিত্ৰ, নম্ৰতা, বাধ্যতা ইত্যাদি অমায়িক গুণে মোক ক্ৰমাৎ দৰ্শক মোহ লগাবলৈ ধৰিলে ; আৰু তেওঁৰ তীক্ষ্ণ বুদ্ধি, কৰ্তব্যপৰায়ণতা, দায়িত্বজ্ঞান আৰু সাহিত্যিক অমুবাগৰ ধানিকা থকাৰ চিন পাই মই সদৌ সাংসাৰিক বিষয়ত, বিশেষকৈ মোৰ সাহিত্যিক কাৰ্য পৰিচালনাত প্ৰয়োজন বুলি তেওঁৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব পৰা হলোঁ। মই পুত্ৰহীন পিতৃয়ে এনে দুটি ১ম আৰু ২য় ধৰ্মপুত্ৰ লাভ কৰি নিজকে ভাগ্যবান ভাবিলোঁ। প্ৰথমটিয়ে (গোহাঞিদেৱ) ৰাজকীয় বিষয়াৰ বাব লৈ সততে ঠাই সলাই আঁতৰি থাকিবলগীয়া হোৱাত মোৰ বিবিধ বৈষয়িক কাৰ্য চম্ভালনত মোক সহায় কৰিবলৈ ছেগ ধৰিব নোৱাৰে ; কিন্তু দ্বিতীয়টিয়ে (গগৈদেৱ) স্বাধীনভাবে ওকালতি কৰি আৰু একেলগে থাকি মোক সদৌ বিষয়ত সৰ্বতোভাবে সহায় কৰিব পাৰে। গতিকে মই এটি-এটিকৈ মোৰ জীৱনৰ বাই বাই কৰ্মবাব

গোটাৱৈয়কত গঠনদেৱক অভ্যস্ত (trained) কৰিবলৈ মনস্থ কৰিলোঁ। সেই উদ্দেশ্যে প্ৰথমতে মোৰ সাহিত্যিক সমল কিতাপৰ কাৰবাৰ (লীলা এজেক্টিভ) আৰু ছপাখানা ('বন্তি'প্ৰচাৰৰ কাৰ্য) এইকেইটা বিষয়ৰ চম্ভালনত মই তেওঁৰ সহযোগিতা লবলৈ ধৰিলোঁ। সেই আলমতে গঠনদেৱে মোৰ সাহিত্যিক তথ্য সংগ্ৰহৰ টোপোলাবোৰ (literary records) তয়-তয়কৈ বাছি নিজৰ আয়ত্তাধীন কৰি নিজৰ মনোমতকৈ তথ্য টোপোলাৰ আলমৰিড চিহ্নিত কৰি সজাই লৈছিল। তদুপৰি কিতাপৰ দোকানৰ মেনেজাৰী আৰু প্ৰেছৰ কাম-কাজ চম্ভালিবলৈকো ধৰিলে। বিশেষকৈ লীলা এজেক্টিভ (কিতাপৰ কাৰবাৰী দোকান) মেনেজাৰৰ বিষয়-বাব লৈ তৎসম্পৰ্কীয় বাৰতীয় কাৰ্য-পৰিচালনা কৰিবলৈ একাণপতীয়াকৈ লাগি গল; এই আলমতে কলিকতাত মোৰ কিতাপ আদি ছপোৱা "সাম্য-প্ৰেছ" লগত বিবাদ লাগি উঠাত "সাম্য-প্ৰেছ"ৰ গৰাকীয়ে কলিকতা হাইকোৰ্টত মোৰ ওপৰত এটা দেৱানী গোচৰ দাখিল কৰি মোক কেইবাবছৰলৈকে কেনেকৈ জলাকলা কৰি অভাবনীয় আহকালত পেলাইছিল, সেই বিষয়ে যথা ঠাইত স্মৃকীয়াকৈ বিবৃতি দিয়া হ'ব।

ওপৰত উল্লিখিত নিয়মে বছৰদ্বৈয়ক তেজপুৰত দক্ষতাৰে ওকালতি কৰাৰ পাছত, নিজৰ প্ৰাপ্তিৰ উন্নতি আৰু নগৰীয়া জাতিৰ অহুৰোধ বন্ধাৰ অৰ্থে বিত্তীয় জোঁৱাই-শ্ৰীমান হৰিনাথ গঠনদেৱে এই বাই ঘৰতে পুত্ৰ-পৰিয়াল থৈ অস্থায়ীভাৱে নগাঁৱত ওকালতি কৰিবলৈ মনস্থ কৰিলে। এই বিষয়ত মোৰ অহুমতি বিচৰাত, মই তেওঁৰ সন্মতি কাৰ্যৰ গতিৰ আগত থিয় নিদি, ততালিকে সন্মতি দিলোঁ। সেই অহুমতি, গঠনদেৱে নগাঁৱত বছৰদ্বৈয়ক ওকালতি কৰিছেগৈ, এনেতে সিকালে হাইকোৰ্টত "সাম্য প্ৰেছ"ৰ মেনেজাৰে আমাৰ ওপৰত চলোৱা দেৱানী গোচৰটোৰ সম্পৰ্কত চলিচিটাৰ আৰু বাৰিষ্ঠাৰ লগত পৰামৰ্শ কৰিবলৈ তেওঁ কলিকতালৈ যাবলগীয়া হল। কিয়নো, সেই মাৰাত্মক আপদীয়া গোচৰটোৰ মূল "লীলা এজেক্টিভ"ৰ হিচাপৰ গোলমাল সঘন্ধে সকলো লিখা-লিখি এজেক্টিভ মেনেজাৰ হিচাবে তেওঁহে চলাইছিল। যি হওক, সেই অৰ্থে কলিকতালৈ গৈ তাত এপৰ্য্যন্ত থাকি, চলিচিটাৰ আৰু বাৰিষ্ঠাৰ গোচৰৰ ভিতৰুৱা কথা পৰিপাটিক বুজাই দি, উলটি নগাওঁ পালেহি।

কলিকতাৰপৰা উলটি অহাৰপৰা এপৰ্য্যন্ত পাছত, গঠনদেৱে, সচৰাসচৰ মাজে সময়ে ঘৰলৈ আহি থকাৰ নিয়মে, তেজপুৰলৈ আহি যাবলৈ স্থিৰ কৰিলে; এনেতে হঠাৎ তেওঁৰ ভীৰূপে জৰ উঠি অহাত সেইদিনা অহাটো স্থগিত ৰাখি জৰে অলপ শাম কাটিবলৈ বাট চালে। সেইভাৱে কেদিনমান পাৰ হল, কিন্তু জৰৰ প্ৰকোপ ক্ৰমাৎ চৰিহে আহিল। ইতিমধ্যে শ্ৰীমান উমাকান্ত গোহাঞিদেৱে ডাক্তৰৰ হতুৱাই চিকিৎসা কৰাবলৈ ধৰিলে। পাছত বুজা গল যে, জৰ সাধাৰণ নহয়, আই ওলোৱাৰ আগলি উপক্ৰমহে; ডাক্তৰী ঔষধ পান কৰাত বিকাৰ বিপৰীত গতিৰে প্ৰকোপিত হৈ উঠিল। তেতিয়া শ্ৰীমান উমা গোহাঞিদেৱে মোলৈ টেলিগ্ৰাম কৰিলে। মই উপায়ান্তৰ হৈ ততালিকে ঘৰপৰা ছজন ডেকা ল'ৰাক সন্মতি আগবঢ়ি পঠিয়াই দিলো, ভাল চিকিৎসাৰ কাৰণে গোহাঞিদেৱৰ নামে ডেকাবুৰি টকা টেলিগ্ৰাফিক যশি অৰ্জীৱ কৰি শ্ৰীমতী বুলু আইদেউক (গঠনদেৱৰ ভাৰ্য) লৈ

পিচদিনা পুৱা নগাওঁলৈ নিজে ঘাবলৈ বুলি মনস্থ কৰি ডাকঘৰবপৰা ঘৰলৈ উলটি আহিছো, এনেতে পিচে-পিচে খেদি আহি পিয়নে টেলিগ্ৰাম এটা মোৰ হাতত দিলে। মন উত্তল-পুত্তল, হাত থৰক্-বৰক্, লৰালবিকৈ টেলিগ্ৰাম মেলি চাওঁ যে, সাংঘাতিক সংবাদ, 'Gogoideu expired this morning' ! মই থৰমথ্ খাই খাইবৰ কালে হলি পৰোঁ। পৰোঁ হওঁতেই হঠাৎ মিউনিচিপাল অডাৰচিয়াৰ অজিত বাবুৱে পিচকালবপৰা আহি মোক ধাপ মাৰি ধৰি বাখি গাত আউজাই লৈ ধৰি ধৰি আনি ঘৰত থৈ গলহি। মই চিঞৰি চিঞৰি কান্দি অহিব হৈ পৰিলোঁ, তিতবত কান্দোনৰ কোঢ়াল লাগি উঠিল, মোৰ গাত হ'চ্ নোহোৱা হল !

মোৰ প্ৰাণপ্ৰতিম অতি চেনেহৰ মাজিউ জোঁৱাই, মোৰ পৰমভক্ত দ্বিতীয় ধৰ্মপুত্ৰ ৬শ্ৰীমান হৰিনাথ গগৈদেৱ নিলগত আচানত ঢুকাল, সন্তপ্ত পৰিয়ালৰ আমি কেৰে দেখিবলৈ নাপালোঁ ! সেই সাংঘাতিক অকাল মৃত্যুৰ পূৰ্বক্ষণত তেওঁৰে সৈতে আমাৰ গোটেই পৰিয়ালৰ ছবি তোলা ফটোগ্ৰাফ এটা বুকুত সাৱটি ধৰি আছিল হেনো। মোৰ বাছা সঁচাকৈয়ে ঢুকাল, আমাৰ “মাজিউ” আৰু এই সংসাবত নাই ; কিন্তু, সেই ৩৩ ডেজিশ বছৰীয়া ভব-ডেকা কালৰ থলস্তব পুৰুষ, স্বাস্থ্যৰ জলন্ত মূৰ্তি (perfect picture of health) মোৰ প্ৰাণাধিক গগৈদেৱ ‘আৰু এই সংসাবত নাই’, বোলা হৃদয়বিলাকৰ কথাৰ পতিয়ন মোৰ মনলৈ আজিও আনিব পৰা নাই ; সঘনে সপোনত দেখাৰ উপৰি, সেই আৰ্জাৰ বঙা সুপুৰুষ ডেকা ইয়াময়াকৈ দেখিলেও মোৰ ভ্ৰম হয়,—এদিন এজন চোলা-চুৰিয়া পিন্ধা থলস্তব বঙামুৱা পঞ্জাবী ডেকা ‘বস্তি’-প্ৰেছ-অফিচৰ আগেদি যোৱা দেখি তেওঁকে মোৰ ‘মাজিউ’ বুলি ভ্ৰম হৈ কলিবাৰী ঘাটলৈকে তেওঁৰ পিচ-লাগি খেদি গৈ আছিলোঁ।

মোৰ অতি চেনেহৰ মাজিউ জোঁৱাই পৰম ভক্ত দ্বিতীয় ধৰ্মপুত্ৰ ৬হৰিনাথ গগৈদেৱে তিনিটি আমাভিমা সন্তানৰে সৈতে গাভৰু ভাৰ্যাক অনাথকৈ মোৰ বুকুত এৰি থৈ, ৩৩ বছৰীয়া ভব ডেকা কালত ভুৰু কৰে সিপুৰীলৈ উৰি গুচি গল ! মোৰ সাহিত্যিক সমল, ‘অসম চেণ্ট্ৰাল প্ৰেছ’, ‘লীলা এজেক্টি’, ‘অসম-বস্তি’ সমন্বিতে এই ঘৰ-দুৱাৰ পুত্ৰ-পৰিয়ালৰে সৈতে এই সংসাৰ তেওঁক গতাই দি ঘাবলৈ যি সঙ্কল্প কৰিছিলোঁ, সি ‘আকাশ কুহুম’ত পৰিণত হল ! ক’ত বুঢ়াৰ ভাৰ কান পাতি ল’ব, এতিয়া ডেকাৰ সংসাৰ বোকোচাত ব’বলগীয়া হলোঁ !—বিধি-বিড়ম্বনা ! অদৃষ্টৰ লিখন অলঙ্ঘনীয় !—এয়ে মোৰ দ্বিতীয়া কত্তা দানৰ ফলাফল।

দ্বিপঞ্চাশত্তম সৰ্গ

পুত্ৰ লাভ

অপুত্ৰক মই। মোৰ ৫৫ বছৰ বয়সলৈকে পুত্ৰ লাভ নহল। ইতিমধ্যেই মই ৭টি কন্যাৰ পিতৃ হালোঁ। দ্বিতীয়াৰপৰা সপ্তমোলৈকে প্ৰত্যেকটি কন্যাৰ জন্মকক্ষত এটি পুত্ৰৰ জন্ম মই কামনা কৰিছিলোঁ, কিন্তু সেই বাহা সিদ্ধি নহল। সৰ্মো শেহত, হিন্দু সাধনাৰ নীতি অনুসৰি, সিদ্ধিদাতা ‘হৰ’ আৰু পালনকৰ্তা বিষ্ণু-কলা ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ আৰাধনা কৰি মই যোগস্থিত হালোঁ,—গুহ্যতম প্ৰক্ৰিয়াৰে; লগে লগে গৰ্ভধান বিধানৰ এখন জ্যোতিৰীয়া পুথি আওৰাই তাত লিপিবদ্ধ প্ৰক্ৰিয়া পালন কৰা অভ্যাসত ধৰিলোঁ। সেই জ্যোতিৰ শাস্ত্ৰ পুথিত লিপিবদ্ধ গৰ্ভধান নীতিৰ মূলস্ৰুত্ব এইকেইটা :

- (১) দ্বিতীয়া, চতুৰ্থী, আৰু অষ্টমী তিথিত পুত্ৰ সন্তানৰ গৰ্ভধান সঞ্চাৰ হয়।
- (২) জীৱ ঋতুস্নানৰ চতুৰ্থী আৰু অষ্টমীৰ বাতি স্বামী সহবাসত পুত্ৰ-সন্তানৰ বীজ সংৰক্ষিত হয়।
- (৩) ঋতুস্নানৰ পঞ্চমী, সপ্তমী আৰু নবমী বাতিৰ সন্মত কন্যা-সন্তানৰ গৰ্ভধান সঞ্চাৰ হয়।
- (৪) আগবাতি বা ভাতঘুমতিৰ আগেয়ে হোৱা সন্মত সচৰাচৰ গৰ্ভধান নহয়; হলেও স্ব-সন্তান নহয়।
- (৫) স্ব-পুত্ৰ-সন্তান লাভৰ অৰ্থে সন্মতকক্ষত জী-পুৰুষ উভয়েই পুত্ৰ-কামনাত একাগ্ৰচিত্তীয়া হব লাগে।

উল্লিখিত সাধনাত যোগস্থিত আৰু শাস্ত্ৰোক্ত গৰ্ভধান নিয়ম পালনত অভ্যস্ত হোৱাৰ ফলত বথাসময়ত মোৰ এটি স্ত্ৰী আৰু স্তলক্ষনীয়া অষ্টম গৰ্ভজাত পুত্ৰ-সন্তান লাভ হয়।

পুত্ৰটিৰ জন্মতিথি, বাৰ, কণ আৰু তাৰিখ: পঞ্চমী তিথি, সোমবাৰ, সন্ধ্যাৰ পাছত সাড়ে আঠ বজাত, ২৩ আহাৰ, ১৮৪৬ শক, ইং ৭ জুলাই ১২২৪ চন। সন্তান ভূমিস্থ হোৱা মাত্ৰকে সন্তানৰ প্ৰথম ক্ৰন্দন ধ্বনিৰ লগে লগে পুত্ৰলাভ ঘোষণা ধাত্ৰীৰ শব্দদেৰে (মিডউবাইক শ্ৰীমুতা কনকলতা ঘোষ) শুনি মই আনন্দত গদগদ হালোঁ আৰু পৰিয়ালৰ মাজত হৰ্ষাভিনয় হবলৈ ধৰিলে। পিচদিনাৰপৰা স্থানীয় আৰু নিলগৰ মিত্ৰ-সুত্ৰুৰ বন্ধু-বান্ধবাদিৰ সংগ্ৰীতি সহায়ভূতিজ্ঞাপক শুভবাৰ্তা আহিবলৈ ধৰিলে। হৰ আৰু কৃষ্ণ আৰাধনাৰ ফললাভ ভাবত পুত্ৰটিৰ নাম “হৰকৃষ্ণনাথ” ৰখা হল; সৌৱৰণী বা জন্মপত্ৰিকাত পণ্ডিত শ্ৰীমুত লক্ষীকান্ত মিত্ৰ ভাগৱতীদেৱৰ গণনা মতে ল’ৰাৰ নামকৰণ শ্ৰীমান মুনীন্দ্ৰনাথ গোহাঞিবৰুৱা বুলি লিখিত হল; আৰু ল’ৰাটিৰ চলন্তা আদৰ্শক নাম “দেউতাকণ” হল। মোৰ এই পুত্ৰলাভত আটাইতকৈ অধিক আনন্দ উপভোগ কৰিছিল মোৰ পৰম পুজনীয়া গৰ্ভধাত্ৰী মাতৃদেৱীয়ে; তেখেতে ভালেমান দিনৰপৰা মোৰ পুত্ৰলাভ কামনা কৰিছিল।

শ্রীমান দেউতাকৰ মোৰ কোলাত আপুৰুগীয়া এটি আলাসৰ-লাক যেন হল। এখন্তেকলৈকে তাক এৰি মই মন স্থিৰকৈ বব নোৱাৰা হলোঁ ; মই সাহিত্যিক চৰ্চাৰ লিখা-পঢ়াত মন থাকোতেও তাক মোৰ আগত আনে কোলাত লৈ থাকিলেহে মই স্থিৰচিত্ত হব পাৰোঁ। তাক এৰি যাবলগীয়া হয় বুলিয়েই মই তেজপুৰ এৰি আন ঠাইত বহা সভা-সমিতিৰ বাজহবা অহুঠানত যোগ দিবগৈ নোৱাৰা হলোঁ। এইভাবেই মই তাৰ মায়াত মোহ গলোঁ।

শ্রীমান, দেউতাকৰ কেঁচুৱা, চালুকীয়া আৰু শিশুকালত তিনিটা বৰ শঙ্কাৰূপ বিষ্ট পাব হল। প্ৰথমতে তাৰ ছমহীয়া কেঁচুৱা কালত এটা বৰ টান নৰিয়া হয়, সেই নৰিয়াত সি মোৰ হাততে হেৰায় যেন লাগিছিল ; গতিকে, সেই আশয় অবস্থাত মই নবীয়াক কোলাত লৈ দিনে-ৰাতিয়ে “জীৱন বন্ধক মহাস্তব” পাঠ কৰিছিলোঁ। আৰু সেই আপাহতে এবাতি মাজনিশা মই অবিচ্ছেদ্য কামনাৰে “মিলন মহন্ত” শীৰ্ষক এটি কবিতা কৰিছিলোঁ ; সেই কবিতা ষথাসময়ত কাকত-কিতাপ আদিত ছপা হৈ প্ৰচাৰিত হোৱাত, সি সাহিত্যিক সম্প্ৰদায়ৰ দ্বাৰাই আদৃত আৰু প্ৰশংসিত হৈছিল, এতিয়াও কবিতাটিয়ে মোৰ ‘ফুলৰ চানেকি’ত এপাহ ‘পাৰিজাত’ যেন হৈ ফুলি আছে। সি বি হওক, এই যাজ্ঞাত মই এটা মহা চিন্তাৰপৰা নিস্তাৰ পালোঁ।

বিতীয়তে, শ্রীমান দেউতাকৰ চাৰি বছৰীয়া বয়সত, ইং ১৯২৮ চনৰ ২৫ ডিচেম্বৰত বহিবলৈ স্থিৰ হোৱা “সন্দো অসম আহোম সন্মিলনীৰ” ৭ম বৈঠকত জেনেৰেল চেফ্ৰেটৰীৰ বিষয়-বাব চম্ভালিবলৈ আৰু সভাপতিৰ আসন লোৱাৰ অৰ্থে মই গুৱাহাটীলৈ বাধ্য হৈ যাবলগীয়া হয় ; গতিকে শ্রীমানক এৰি যাবলৈ টান পাই, ঘৰৰ ঘৰোৱাহকে লগত লৈ গুৱাহাটীলৈ যাজ্ঞা কৰি বৰজোঁৱাই শ্রীমান সিদ্ধেশ্বৰ গোহাঞিদেৱৰ লগত তেওঁৰ নতুনকৈ সজা বঙলা দ্বৰত থাকিলোঁগৈ। পিচদিনাৰপৰা ‘ৰাজবাৰী টোল’ত মহা সমাৰোহেৰে আহোম সন্মিলনীৰ কাৰ্য সমাধা কৰি উঠি, পিচদিনা সপৰিয়ালে গৈ ৬কামাখ্যা তীৰ্থ দৰ্শন আৰু ভক্তি তৰ্পণ কৰি আহিলোঁ। তাৰ পিচদিনা দুয়ো পৰিয়ালৰ সন্দোটি “বশিষ্ঠাশ্ৰম তীৰ্থ” দৰ্শনলৈ গলোঁহক ; লগত মোৰ মৰমৰ ভাগিন শ্রীমান কমলাকান্তও (৬কমলাকান্ত বৰুৱা বি-এল, ই.এ.চি, মোৰ মাজিউ সহোদৰা ভনী ৬আইকণ আইদেউ আৰু মোৰ সোদৰপ্ৰতিম বৈনাই ৬সুৰ্যকান্ত বৰুৱা ই.এ. চি.ৰ একেটি পুত্ৰ) গৈছিল। বশিষ্ঠাশ্ৰম মন্দিৰৰ ভেঁটিৰ গাইদি বৈ বোৱা সন্ধ্যা, ললিতা আৰু কান্তা নামে পুণ্যসলিলা ত্ৰিসৌতাৰ সন্ময় স্থল তীৰ্থভূগুত শ্রীমান দেউতাকৰক মই নিজ হাতে ধৰি অৱগাহন কৰাই লৈ আমি সকলোটিয়ে স্নান কৰি, পৰম বিগুহভাৱে ভব দুপৰীয়া তীৰ্থ ভোজন কৰি উঠি উলটিবলৈ সন্মত হলোঁহক ; কিন্তু বশিষ্ঠাশ্ৰম মন্দিৰৰ ভিতৰত কিছুমান লাগতিয়াল প্ৰত্নতাত্ত্বিক তথ্যৰ টোকা লিখি লওঁতে মই অলপ পিচ পৰিছিলোঁ, এনেতে মোক মটৰ গাড়ীত উঠা নেদেখি শ্রীমান দেউতাকৰে কান্দি ধলক লগাবলৈ ধৰিলে ; মই অগত্যা লৰালবিকৈ ওলাই আহি গাড়ীত উঠিলোঁ। মোৰ প্ৰতি তাৰ অমায়িক আৰু স্বাভাৱিক আসক্তি দেখি সকলোটিয়ে তথা লাগিছিল। বশিষ্ঠাশ্ৰমৰপৰা উলটি অহাৰ পাছত, আবেলি দেউতাকৰ তীৰ কপে জৰ উঠি আহিল। সন্ধিয়াৰপৰা অৰব

প্ৰকোপ চৰিবলৈ ধৰিলে। মোৰ প্ৰাণত শান্তি নোহোৱা হল। নৰীয়াক বুকুত লৈ চাটিফুটকৈ কোনোৱতে বাতিটো পাব কৰিলোঁ। পুৱাবপৰা নৰিয়াৰ গতিক ক্ৰমাৎ বিষম হবলৈ ধৰা দেখা গল; জ্বৰ লগে লগে কৰম বিকাৰত নৰীয়াই সঘনে বেছ' টানিবলৈ ধৰিলে। মোৰ প্ৰাণত ভৰণি নোহোৱা হল; গুৱাহাটীত থাকি নৰীয়াক পতি কৰাটো সাংঘাতিক বোধ কৰি মই তুৰন্তে তেজপুৰলৈ উলটিবলৈ সঠম হ'লোঁ। অপৰাপৰ সকলোটিয়ে সেই আসন্ন সময়ত নৰীয়াক স্থানান্তৰ কৰাটো অবাহনীয় বুলি হাক দিছিল, কিন্তু মোৰ মনে নামানিলে, মোৰ ধাৰণা হল, উলটি তেজপুৰ পালেগৈয়ে এই আপদৰপৰা উদ্ধাৰ হয় বুলি। গতিকে, ল'ৰালবিকৈ সপৰিয়ালে জাহাজত উঠিলোঁহি। মোৰ গাত তত নাই, জাহাজত বাতিটো কেনেকৈ পাব হৈছে ক'ব নোৱাৰোঁ, মাথোন 'চিকেনব্ৰথ' যুগুত কৰাই লৈ অলপ অলপ এচিপকৈ খুৱাই চুৰল নৰীয়াৰ গাত বল সঞ্চাৰ কৰাবলৈ ধৰিলোঁ। পুৱা বেলি ওলোৱাৰ লগে লগে নৰীয়াই চকু মেলিলে, মোৰ প্ৰাণত এফেৰি আশাৰ সঞ্চাৰ হল, মই নৰীয়াক কোলাত লৈ জাহাজৰ টিঙৰ প্ৰথম শ্ৰেণীৰ আগত জিৰণি লোৱা মুকলি মজিয়াৰ এখন হেলনীয়া মাচিয়াত নৰীয়াক বুকুত লৈ বহি ললোঁগৈ। বেলি উঠাৰ লগে লগে তেজপুৰ ঘাট বিগিকি-বিগিকি দেখা গল। মই আতুৰ কৰ্ণেৰে 'তেজপুৰ পলোঁহি' বুলি কোৱাত নৰীয়া পোনাই চকু মেলি চাই আন্তৰিক আনন্দৰ চিন দেখুৱালে। তাৰ এঘণ্টামানৰ মূৰত তেজপুৰ ঘাটত নামি ঘৰ পালোহিহঁক। পিচদিনাৰপৰা জ্বৰে শাম কাটিবলৈ ধৰিলে। এসপ্তাহমানৰ ভিতৰত নৰীয়াই আৰোগ্য লাভ কৰিলে। এইটো শ্ৰীমান দেউতাকৰ জীৱনৰ দ্বিতীয় বিঠ পাব হল।

তৃতীয়তে ১২ বাৰ বছৰীয়া বয়সত শ্ৰীমান দেউতাকৰ সাংঘাতিক গ্ৰহণী ৰোগত পৰিছিল। পোনতে ৰোগ সাধাৰণ বিধৰ যেন বোধ হৈছিল; পিচে, সাদিনমানৰ পাছত, তেজ গ্ৰহণী হৈ তাৰ বিকাৰ ভীষণ হৈ উঠিল। এপৰ্যমানৰ পাছত লগে লগে জ্বৰ উঠিবলৈ ধৰাত, মোৰ প্ৰাণত আতঙ্ক উপস্থিত হল, কিয়নো, জ্বৰ আৰু গ্ৰহণী ৰোগৰ ঔষধ-পাতি বিপৰীত গুণদ্বায়ক, জ্বৰৰ ঔষধে গ্ৰহণীৰ বিকাৰ টান কৰে, আৰু গ্ৰহণীৰ ঔষধে জ্বৰ টান কৰে। এনে নৰিয়াত ডাক্তৰী ঔষধে গুণ দিব নোৱাৰে, বিশেষ ডাক্তৰী চিকিৎসাত মোৰ আস্থা নাই; গতিকে মই দ্ৰব্যগুণবিশিষ্ট অসমীয়া বনদৰবৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰি চলিছিলোঁ, কিন্তু হতাশৰ খুন্দাত মোৰ অন্তৰ ভাগি-ছিগি ধাবলৈ ধৰিলে। যি হওক, পুৱা এপৰ্যৰ পাছত মোৰ বনৌষধিয়ে গুণ দিয়াত নৰীয়াই ক্ৰমাৎ সকাহ পাবলৈ ধৰিলে; আৰু এসপ্তাহমানৰ মূৰত জ্বৰ-গ্ৰহণী দুয়োটাৰ মূঠীয়া সাংঘাতিক আক্ৰমণ এবাৰি গল। এইটো শ্ৰীমান দেউতাকৰ জীৱনৰ তৃতীয় বিঠ পাব হল।

অপুত্ৰকৰ পুত্ৰ হল; একেৰি নিশ্চিত হ'লোঁ। চালুকীয়া ল'ৰা চলক-ভলককৈ উঠি অহা দেখি মোৰ অন্তৰ শীতল আৰু মন উলাহিত হবলৈ ধৰিলে। এনে অৱস্থাত মই ল'ৰাৰ তৰিহাত ভাবিবলৈ ধৰিলোঁ। ভাবিলোঁ মোৰ ৫৫ বছৰীয়া বয়সত এই একোটি পুত্ৰ লাভ; ইয়াক হুশিক্ষিত কৰি তুলিবলৈ মোৰ জীৱনে আটিবগৈনে? নাটে যদি, পুত্ৰ লাভৰ উদ্দেশ্য সিদ্ধি নহ'ব কিয়নো অশিক্ষিত সন্তানে অপৰাধ অনাৰ উপৰি, মোৰ স্বৰোগ্য উত্তৰাধিকাৰী হ'ব

নোৱাৰিবলৈ, বিহেতু মোৰ স্বাৰৰ ভূ-সম্পত্তি বাজে যুগমীয়া অৰ্থ-সজ্জতি হৈছে সাহিত্য সমল : এই সমল চম্ভালিবলৈ অসম্ভৱতঃ গ্ৰেজুৱেট হোৱাৰ বিশেষ প্ৰয়োজন। ইত্যাদি গুণা-গুণা কৰি, ৭ বছৰীয়া বয়সত শ্ৰীমান দেউতাকক 'তেজপুৰ কাৰ মেমৰিয়েল' পঢ়াশালিত নাম লগাই দিলোঁ ; একেলগে একেনিনাই মোৰ মৰমৰ মাউৰা নাতি-পোন। শ্ৰীমান মাখনটিকো সেই পঢ়াশালিতে ভৰ্তি কৰাই দিলোঁ। ইয়াতকৈও আগ বয়সতে ৫ বছৰীয়ামানত পঢ়াশালিত শিক্ষা আৰম্ভ কৰাবৰ মন আছিল, কিন্তু শ্ৰীমান দেউতাক নিতান্ত অজলা আৰু আলস্য কাৰণে তাক ঘৰৰপৰা বাজলৈ ওলাবলৈ দিবলৈ মোৰ সত্ৰ নগৈছিল। ইমানতো টানি মানি পঢ়াশালিলৈ পঠিয়াই, নিতৌ আবেলি ঘৰৰ লগুৱাৰ যোগে দুয়োটিকে জা-জলপান খুৱাই পঢ়াশালি ছুটী হোৱাৰ এঘণ্টামানৰ আগতে অনোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰি দিয়া হৈছিল। এই প্ৰাইমেৰি পঢ়াশালিত তিনি বছৰ অকল অসমীয়া শিক্ষা সাজ কৰাই উঠি, শ্ৰীমান মাখনটি আৰু শ্ৰীমান দেউতাকক তেজপুৰ গৱৰ্ণমেণ্ট হাইস্কুলৰ ৩য় মান শ্ৰেণীত (Class III) নাম লগাই দিলোঁ। দুয়োটিয়ে স্কুলত চোকা বুদ্ধিৰ চিনাকি দিবলৈ ধৰিলে। বয়সৰ হিচাপে দুয়ো ১২ বছৰীয়া বয়সৰ ভিতৰতে মেট্ৰিকুলেচন (আগৰ দিনৰ এণ্ট্ৰেঞ্চ) পৰীক্ষা পাৰ হৈ যাব লাগে। নাতিটি পুত্ৰটিকৈ বয়সে ছমাহৰ ডাঙৰ। শ্ৰীমান মাখনটি সৰুৰেপৰা শাৰীৰিক সবল আৰু বৰ স্বাস্থ্যবান ল'ৰা; সি যোৱা বছৰত মেট্ৰিক পাছ কৰি গুৱাহাটী কটন কলেজত আই এছ টি শ্ৰেণীত পঢ়িছেগৈ। শ্ৰীমান দেউতাক এতিয়া মেট্ৰিক পৰীক্ষাৰ্থী (ইং ১৯৪৩ চন)। ইয়াৰ পাছত আৰু মোৰ সন্তান হোৱা নাই, নহবও।—শ্ৰীমান হৰকৃষ্ণ মোৰ সৰ্বো হৃদয়লীয়া সন্তান,— একেটি পুত্ৰ।

ত্ৰিপঞ্চাশত্তম সৰ্গ

পুনৰপি সাহিত্য কেন্দ্ৰত

ইং ১৯১২ চনৰ মেই মাহত পোন-প্ৰথম অসম কাউন্সিললৈ আহোম প্ৰতিনিধিস্বৰূপে নমিনেটেড অনবেৰোল মেম্বৰ হৈ যোৱাৰপৰা ইং ১৯২৪ চনৰ এপ্ৰিল মাহলৈকে পুৰা ১২ বাৰ-বছৰীয়া যুগ এটা মই লেখক হিচাপে মোৰ সাহিত্যিক কেন্দ্ৰত নাই; বহুপি ইতিমধ্যে সাহিত্য সভা, সাহিত্যিক সন্মিলনী, সাহিত্যিক অহুসন্ধান সমিতি প্ৰভৃতি অহুঠান সম্পৰ্কীয় বিবিধ জাতীয় উন্নতিমূলক কাৰ্যৰ পৰ্যালোচনা আৰু পৰিচালনাত মই নেতৃত্ব বাৰ চম্ভালন নকৰাকৈও থকা নাই। এই যুগটোত মই এদনীয়াকৈ ৰাজনৈতিক কেন্দ্ৰত মোৰ দেশৰ হৈ, মোৰ জাতিৰ হৈ, মোৰ জাতিৰ হৈ আশান্তৰীয়াকৈ খাটি এই ক্ষুদ্ৰ জীৱনৰ ক্ষুদ্ৰ কৰ্তব্য পালন কৰিছিলোঁ। দেখিলোঁ, মোৰ এই ষৈত জাতীয় সেৱাই ফলত: মোৰ প্ৰতি আমাৰ সদৌ সামাজিক লোকৰ ছবিধে ছবিধ ধাৰণাৰ চকুৰে চাবলৈ ধৰিলে; এবিধে ৰাজনৈতিক কেন্দ্ৰত জাতীয় উন্নতিকল্পে মোৰ একাৰ্গপতীয়া আৰু একাগ্ৰচিতিয়া সেৱাত পৰিতুষ্ট আৰু আশাহিত হৈ মোৰ গুণ গাবলৈ ধৰিলে,—সিবিলাকৰ ভিতৰত ৬মি: মানিকচন্দ্ৰ বৰুৱা, ৬ মি: আৰ্দ্ৰুল মজিন চাহাব, ৬ৰায়বাহাদুৰ ঘনশ্ৰাম বৰুৱা, ৬ৰায়বাহাদুৰ ফণিধৰ চলিহা, ৬ মি: গঙ্গাগোবিন্দ ফুকন এইসকল প্ৰধান; ইবিধে মোক সাহিত্য কেন্দ্ৰৰপৰা এৰা-ধৰাকৈ ৰাজ হোৱা দেখি মনে মনে আক্ষেপ আৰু আশঙ্কা কৰিবলৈ ধৰিলে যে, তাৰ ফলত আমাৰ জাতীয় অসমীয়া সাহিত্যৰ বিস্তৰ ক্ষতি হৈছে আৰু হব; সিবিলাকৰ ভিতৰত ৬ পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, ৰসিক লেখক ৬লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, ৬ প্ৰবীণ সাহিত্যিক সত্যনাথ বৰা, ৬ ৰায়বাহাদুৰ আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালা, ৬ ৰায়বাহাদুৰ কণকলাল বৰুৱা, দাৰ্শনিক লেখক ৬অগ্নিকবি কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য, শ্ৰীযুত বেগুধৰ ৰাজখোৱা, ৬ৰজনীকান্ত বৰদলৈ এইসকল ঘাই। নামনাছ ডেকা সম্প্ৰদায়ৰ মাজতো ঠিক সেই ধাৰণাৰ দুটা দল সৃষ্ট হৈছিল, এদল (১নং) ৰাজনৈতিকৰ ফলীয়া আৰু ই দল (২নং) সাহিত্যিকৰ ফলীয়া; ১ নম্বৰী দলৰ ভিতৰত ৬ বাৰিষ্টাৰ মি: তৰুণৰাম ফুকন, বাগ্মীপ্ৰবৰ মি: নীলমণি ফুকন, মৌলবী ছৈয়দ চাহুজা চাহাব প্ৰভৃতি প্ৰধান; ২ নম্বৰী দলৰ মাজত শ্ৰীযুত ফুলধৰ চলিহা, শ্ৰীযুত নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ, ডক্টৰ স্বৰ্ধকুমাৰ ভূঞা, ৰায়-বাহাদুৰ মৌলবী মফিজুদ্দিন আশ্ৰাদ হাজৰিকা, শ্ৰীমান কেন্দ্ৰধৰ বুঢ়াগোহাঞি, শ্ৰীযুত শৰৎ চন্দ্ৰ গোস্বামী (ভূতপূৰ্ব স্কুল ইন্সপেক্টৰ) এইসকল আগৰণুৱা; এনেকি মোৰ সাহিত্যিক পেঞ্চনৰ বাট চিকণাওঁতা ৬পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱে আগধৰি দি থোৱা সন্তোষ মতে, শ্ৰীমান ফুলধৰ চলিহাদেৱে এদিন খোলাখুলিকৈ মোক ভয় দেখুৱাইছিল যে, মই অনতিপলমে ৰাজনৈতিক কেন্দ্ৰৰপৰা ওলাই সাহিত্যিক কেন্দ্ৰলৈ প্ৰত্যাবৰ্তন নকৰোঁ যদি মোৰ সাহিত্যিক পেঞ্চন বহিত কৰাবলৈ অসম কাউন্সিলৰ জৰিয়তে অসম গৱৰ্ণমেণ্টক সিবিলাকে সেই সাময়িক সমস্তবৰ্গে অহুৰোধ কৰিব। কথাটো শুনি পেটে পেটে মোৰ হাঁহি উঠিল, মই ভয়বিহ্বল নহৈ,

প্ৰকৃত্তে হাঁহি হাঁহি ডেকাদেৱক এইবুলি সমিধান দিলোঁ, “বাক, মোৰ সাহিত্যিক পেকন বহিত কৰোৱা তোমালোকৰ প্ৰচেষ্টাৰ মূল্য বুজা গৈছে, বিহেতু এই পেকনত প্ৰাদেশিক গৱৰ্ণমেণ্টৰ কোনো অস্তিত্ব নাই, বিলাতৰ ঘাই গৱৰ্ণমেণ্টৰ মন্ত্ৰী মতে, ভাৰত মন্ত্ৰী (Lord Morley, Secretary of State for India) ৰাৰাই প্ৰদত্ত পেকন ভাৰত সম্ৰাটৰ সেই ঘাই গৱৰ্ণমেণ্টেহে গুৰুত্ব পাবিব। সি বি হওক, এই নিঃকিনে দুই ডজনৰ ওপৰ (তেতিয়ালৈকে মোৰ প্ৰণীত ২৬ খন কিতাপ প্ৰচাৰিত হৈছিল) কিতাপ লিখি উঠি, এটা যুগ মাথোন (১২ বছৰীয়া) আংশিকৰূপে নিবত্ত হওঁতেই যে তোমালোকৰ পাত পোৰণি লাগিছে, কিন্তু সিদিনা মাথোন এজন অসমীয়া গ্ৰন্থকাৰে (মোৰ বন্ধু মৌলবী মফিজুদ্দিন আক্কাৰ হাজৰিকা) জীৱনত মুঠেই এখন কবিতা পুথি (‘জ্ঞান মালিনী’) প্ৰচাৰ কৰিয়েই শ্ৰীমান সদানন্দ ছৰৰা ৰায়বাহাদুৰ প্ৰমুখ্যে তোমালোক অসমীয়া ভাষাৰ হিতাশী কাউন্সিল সদস্যবৰ্গৰ অহুমোদনৰ ফলস্বৰূপ অসম প্ৰাদেশিক গৱৰ্ণমেণ্টৰ ৰাৰাই প্ৰদত্ত অন্ততম সাহিত্যিক পেকন উপভোগ কৰালৈ চাই থাকি তোমালোকৰ অঙ্গ আৰু অন্তৰাঙ্গ শীতল হৈ আছে কেনেকৈ ? ” মোৰ সেই যুক্তিযুক্ত প্ৰশ্ন আৰু সমিধানে কিস্তি মাং কৰিলে যেন পালোঁ, ডেকা চলিহাদেৱ ‘জক’ হৈ নিস্তক হল। তথাপি, তেওঁক মই সবল চিত্তেৰে বুজাই দিলোঁ যে, বি উদ্দেশ্য সাধন মোৰ জীৱনব্ৰত, যি উদ্দেশ্য উদ্দেশি মোৰ প্ৰাণৰ ধাউতি অবাধিত গতিৰে বৈ আছে, সেই মোৰ মাতৃভাষা আৰু জাতীয় সাহিত্যৰ উন্নতি সাধন মহাব্ৰত অকালত অসময়ত আদৰ্শবাটত এৰি মই ছয়া কাটিব পাৰোঁনে? মোৰ এই মহাব্ৰত পালনত আনৰ উদগনি বা ভয়-প্ৰদৰ্শনীও নাখাটে; মই আত্ম প্ৰেৰণাত উলাহিত হৈ স্বইচ্ছাৰে আগুনাবাটো যানে মোক আনে হেঁচুকি সাহিত্য-চৰ্চালৈ প্ৰত্যাবৰ্তন কৰাব নোৱাৰে। ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰত জাতীয় উন্নতিৰ অৰ্থে যত্ন কৰি কেনে সোৱাদ পোৱা যায় তাৰ জুতি চালোঁ মাথোন; ঘৰৰ ল’ৰা ঘৰলৈ উলটি অহাৰ দৰে, মই অনতিপলমে মোৰ আজীৱন কৰ্মব্ৰত স্তম্ভি পুনৰপি সাহিত্য-চৰ্চাত ধৰিম বুলি চিন্তা স্থিৰ কৰিছোঁ। ইমানতে তুই হৈ ডেকা চলিহাদেৱে বিদায় ললে।

“লাচিত বৰফুকন” প্ৰচাৰ

ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰৰপৰা ওলাই হাত ধুই পুনৰপি সাহিত্য ক্ষেত্ৰত সোমোৱাৰ পাছত, ৰাণ সলাই পুনঃ চিন্তা স্থিৰ কৰি লওঁতে দুমাহমান লাগিল। তাৰ পাছত ভাবনা উঠিল, সেই সময়োপযোগী কেনে বিধৰ কি পুথি প্ৰচাৰ কৰাটো বাইজৰজক হব। ভাবি পালোঁ, সেই সময়ত মহাত্মা গান্ধীৰ স্বৰাজ আৰু স্বাধীনতাসূচক শিকা-লীকা যন্ত্ৰে ভাৰত সন্তানৰ মন-প্ৰাণ উজ্জ্বল কৰি তুলিছে; আৰু তদৰ্থে জাতীয় প্ৰেমমূলক দেশোদ্ধাৰক বীৰৰ আদৰ্শ অভিনয়ৰ প্ৰয়োজন হৈছে। গতিকে, সেই সিদ্ধান্তৰ প্ৰেৰণাত অহুপ্ৰাণিত হৈ, পুৰণি অসমৰ স্বদেশ-প্ৰাণ অসমীয়া স্বজাতি আৰু স্বজাতিৰ হিতাৰ্থে আত্মোৎসৰ্গ কৰোঁতা, আহোম বীৰ, হুপ্ৰখ্যাত “শৰাইঘাট ৰণ”ৰ নায়ক, ঘাই সেনাপতি মহাবীৰ লাচিত বৰফুকনৰ অসাধাৰণ চৰিত্ৰৰ স্ত-আৰ্হি অভিনীত হোৱা বাহনীয় বোধ কৰি ১৮৪৬ শকৰ শেহছোৱাত ‘লাচিত বৰফুকন

নাটক' প্ৰচাৰ কৰা কাৰ্য মই স্টেটিভেৰে আৰু উলাহেৰে হাতত লওঁ। এই নাটকখন বুৰঞ্জীমূলক প্ৰকৃত ঘটনাৰ ভেঁটিত থিয় কৰোৱাটো মোৰ আদৌ লক্ষ্য আছিল। গতিকে, মই নিজে জনাখিনিৰ ওপৰকিটকৈ সেই বিষয়ক বুৰঞ্জীমূলক তথ্য সংগ্ৰহ কৰাৰ অৰ্থে খনচৰেৰক পুনৰি বুৰঞ্জী পুথি অধ্যয়ন কৰি লৈছিলোঁ। তাৰ পাছত, ১৮১৬ শকত ইং ১৮২৪ চনত সেই সংগৃহীত সমলেৰে এখন নিৰ্ভীক আঁচনি আঁচি লৈ, নাটকৰ ৰচনা আৰম্ভ কৰা হৈছিল, মাথোন একেছৰীয়া আখ্যানৰ দৃশ্যবৃত্তিত দৰ্শকৰ আমনি নলগা কৰিবৰ উদ্দেশ্যে ছেগ বুজি মাজে মথ্যে একো-একোটা উপাখ্যানমূলক কৰণ আৰু বসাত্মক চৰিত্ৰৰ অৱতাৰণা কৰা হৈছিল।

'লাচিত বৰফুকন' নাটক হাতে লিখা অৱস্থাতে ভালেমান দিন পৰি আছিল; উদ্দেশ্য তাত খুঁত ধৰিবলৈ বাইজক বথেট সুযোগ আৰু সুছেগ দিয়াটো। সেই উদ্দেশ্যেই নাটকখন কেইবাবাৰো নিজৰ ষ্টেজত (বাণ ষ্টেজ) নিজে আখৰা দিয়াই অভিনীত কৰাইছিলোঁ; তাৰে এটা অভিনয় ইং ১২১২ চনত, সলো অসম ছাত্ৰ সন্মিলনীৰ সভাপতি হৈ আহোঁতে ছাৰ পি. চি. ৰায়ৰ সন্মানত পতা হৈছিল। সেই অভিনয় দেখি হৰ্ষোৎফুল্ল হৈ প্ৰফুল্ল ৰায় আচাৰ্যদেৱে এইবুলি ওলগ লৈছিল, "এসময়ত অসমত লাচিত বৰফুকন হেন মহাবীৰ (৬তুনখা পটলীয়া ভাৱৰীয়া) আৰু ৰমণী গাভৰু হেন (৬গুণানন্দ শৰ্মা ভাৱৰীয়া) বীৰাঙ্গনাই জয়গ্ৰহণ কৰিছিল! আজিৰ অসম, আজিৰ ভাৰতে এই জলন্ত পটন্তৰ আগত লৈ আগবাঢ়িবলৈ চোৱা উচিত।"

‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ প্ৰণয়ন

'ৰাম-কৃষ্ণাখ্যান মোৰ আজন্ম শ্ৰুতি-স্মৃতি। আধ্যাত্মিক অহুত্বিত মোৰ অন্তৰত উদ্বেক হোৱাৰ লগে লগে 'ৰামচৰিত' আৰু 'কৃষ্ণচৰিত' এই দুই অৱতাৰী চৰিত্ৰবিষয়ক কথন-মখন মোৰ শ্ৰুতি আৰু স্মৃতিগোচৰ হয়। ৰামায়ণত শ্ৰীৰামচন্দ্ৰ চৰিত্ৰ আৰু মহাভাৰত, ভাগৱত আদিত শ্ৰীকৃষ্ণ-চৰিত্ৰ বিষয়ক পাঠ আৰু কথন মই বৰ বাণ লগাই শুনা সৰুৰেপৰা মোৰ স্বভাৱতে অভ্যাস আছিল; আৰু সেই শুনা কথা মনত এনেদৰে দকৈ বহি গৈছিল যে, পাছত সেই কথা মই হুবহুকৈ স্মৰিব পাৰিছিলোঁ। সেই দুই আখ্যানৰ ব্যাখ্যানত সংলগ্ন অলৌকিকতাই লৌকিকতাৰপৰা ওপৰ খাপত সেই দুই মহামানৱৰ চিত্ৰ-পট মোৰ অন্তৰত বিচিত্ৰভাৱে চিত্ৰিত কৰি ৰাখিছিল। এই দুই মহাচৰিত্ৰত বাজেও বীশু-চৰিত, মহম্মদ-চৰিত আৰু বুদ্ধ-চৰিত এই তিনিটি অসাধাৰণ চৰিত্ৰ-চিত্ৰ মোৰ চিত্তপটত তিৰবিৰাই আছিল। এইবোৰেই মোৰ অন্তৰত অৱতাৰী অহুত্বিতৰ আঁতিগুৰি। আগেয়েই যথা ঠাইত উল্লেখ কৰা হৈছে যে, কাৰ্য্যৰম্ভৰ আগতে সংকল্প প্ৰচাৰ কৰি দিয়াটো মোৰ প্ৰচলিত দস্তৰ; তাৰ দ্বাৰাই নিজকে নিজে প্ৰতিশ্ৰুতিৰ বাধ্যকৰীয়ে মই বান্ধ খুৱাই লওঁ। সেই অহুত্বিত, 'শ্ৰীৰাম-চৰিত', 'শ্ৰীকৃষ্ণ-চৰিত', 'বীশু-চৰিত', 'মহম্মদ-চৰিত' আৰু 'বুদ্ধ-চৰিত' এই পাচোটা মহা-চৰিত মই ৰচনা কৰি প্ৰচাৰ কৰিবলৈ বুলি মোৰ সংকল্প মোৰ 'বন্ধি'ৰ পোহৰেৰে ৰাইজৰ আগত আগবঢ়ি পোহৰাই ধৰিলোঁ।

‘শ্ৰীকৃষ্ণ’, আভঙ্গীনা

সংকল্পৰ ‘ক্ৰমিক-নথৰ’ অমুসৰি, ‘শ্ৰীৰাম-চৰিত’ সবাতকৈ আগ হব লাগিছিল, কিন্তু বামাৱতাৰ ব্যাখ্যান-বিবৃতি বামাৱণত বাজে আন আন পৌৰাণিক আৰু আধুনিক গ্ৰন্থ-শাস্ত্ৰ কিম্বা তথ্য সংগ্ৰহ সমালোচনানিত বিশদ আৰু বিস্তাৰিতকৈ পোৱা নাযায়; তদুপৰি, বাম-চৰিত্ৰৰ অলৌকিকতা কৃষ্ণচৰিত্ৰত প্ৰমুখ্যে অপৰাণৰ চৰিত্ৰৰ অলৌকিকতাতকৈ অধিকতৰ জটিল। ‘আনহাতে, কৃষ্ণ-কাহিনী সৰ্ব্বদে মহাভাৰত, হৰিবংশ-ভাগৱত পুৰাণাদি ভালেমান শাস্ত্ৰ আৰু আধুনিক মৌলিক গ্ৰন্থাদিত বিস্তৰ বিবৃতিৰ বিশদ ব্যাখ্যান পোৱা যায়; আৰু কৃষ্ণ-কাহিনীত সংযোজিত অলৌকিকতা লৌকিকতালৈ ভাঙিবলৈ বামাধ্যানত নিহিত অলৌকিকতাৰ ভাঙনীতকৈ উজু হব যেন বোধ হয়। গতিকে, কোমলৰপৰা কঠিনলৈ আগবঢ়া হুৱীতি অমুসৰণ কৰি, ‘শ্ৰীৰাম-চৰিত’ পাছলৈ থৈ ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ আগধৰি হাতত লোৱা হয়। হাতত লোৱা মানে কাপু লোৱা নহয়, লিখিবলৈ সমল সংগ্ৰহ কৰাহে।

সমল সংগ্ৰহৰ আৰম্ভণত পোন-প্ৰথমে শ্ৰীমদ্ভাগৱতৰ কেইও স্বল্প গোটাই লৈ, তাৰ মূলৰ বঙলা ব্যাখ্যাৰ সহায়েৰে মৌলিক তথ্য অধ্যয়ন কৰিবলৈ লাগি গলোঁ; লগে লগে সেই স্বাক্ষৰলীৰ যি যি ভাগত শ্ৰীকৃষ্ণ কাহিনীৰ য’ত যি বিবৃতি লিপিবদ্ধ হৈ বৈছে, সেইবোৰ চিন লগাই লোৱা হয়। তাৰ পাছত, টীকা সহ বঙলা অমুবাদৰে সৈতে পণ্ডিত প্ৰসন্নকুমাৰ বিজ্ঞানবৰুৱাৰ ঘাইই অনুদিত মূল মহাভাৰত সম্পূৰ্ণকৈ আৰু তন্ন-তন্নকৈ অধ্যয়ন কৰি, তাত সন্নিবিষ্ট শ্ৰীকৃষ্ণতত্ত্ব সমুদায় ক’তো অকণো নেৰাকৈ আঁচি লোঁ। এই দুই মহাগ্ৰন্থৰ আনুযায়িক বঙলা ভাষাত পয়াৰ ছন্দত ৰচিত সমস্ত ভাগৱত আৰু সম্পূৰ্ণ মহাভাৰত মন পাৰি পঢ়ি, তাৰপৰা কৱিতা-কাল্পনিক অলৌকিক অলঙ্কাৰবোৰ বাদ দি, প্ৰাকৃতিক আৰু লৌকিক সাৰাংশৰ লাগতিয়াল ভাগ টুকি লোঁ। ইয়াৰ পাছত, পুৰাণ-ইতিহাসৰ গৰ্ভত শ্ৰীকৃষ্ণ সংবাদ অমুসন্ধানত লাগি গলোঁ। সেই উদ্দেশ্যে, মহামুনি বেদবাস্য প্ৰণীত পুৰাণ সংহিতা আৰু তৎপ্ৰসূত তাৰ শাখা-প্ৰশাখাৰ ১৮খন বঙ্গামুবাদ পুৰাণ গ্ৰন্থ সংগ্ৰহ কৰি লৈ তাৰ গৰ্ভত নিহিত শ্ৰীকৃষ্ণ কাহিনীৰ সাৰ সমল কি পোৱা যায় তাক বিচাৰি লবলৈ বুলি, এখন-এখনকৈ একাদি-ক্ৰমে পুৰাণসমূহ যথা (১) বিষ্ণুপুৰাণ, (২) মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণ, (৩) ভাগৱত পুৰাণ, (৪) ব্ৰহ্ম পুৰাণ, (৫) পদ্ম পুৰাণ, (৬) লিঙ্গ পুৰাণ, (৭) বৰাহ পুৰাণ, (৮) নাৰদ পুৰাণ, (৯) গৰুড় পুৰাণ, (১০) ব্ৰহ্মাণ্ড পুৰাণ (১১) বায়ু পুৰাণ, (১২) ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত পুৰাণ, (১৩) ভবিষ্য পুৰাণ, (১৪) বায়ণ পুৰাণ, (১৫) স্বন্দ পুৰাণ, (১৬) অগ্নি পুৰাণ, (১৭) মৎস পুৰাণ, (১৮) কুৰ্ম পুৰাণ—এই ১৮খন পুৰাণ ছালি-জাৰি চাই যি পালোঁ সেইবোৰ সমল গোটাই লোঁ। তাৰ পাছত ‘হৰিবংশ’ অধ্যয়ন কৰিলোঁ। ‘হৰিবংশ’ মুঠেই একেখন গ্ৰন্থ; ইয়াৰ গৰ্ভত ভালেমান আন গ্ৰন্থত নথকা সমল পোৱা হয়। এইবোৰ পৌৰাণিক হিন্দু সাহিত্যৰ বাশি বাশি মূল গ্ৰন্থৰ ভিতৰত ঘাইকৈ মহাভাৰত, হৰিবংশ আৰু ২খন মাখন পুৰাণত কৃষ্ণ-আখ্যান আৰু কৃষ্ণ উপাখ্যানৰ বিপুল তথ্য বিচাৰি পালোঁ; কিন্তু কোনো এখনতো ধাৰাবাহিককৈ শ্ৰীকৃষ্ণ-কাহিনী লিপিবদ্ধ হোৱা নাপালোঁ। মহাভাৰতত যিছোৱা বিস্তাৰিতকৈ ‘আছে হৰিবংশত সেইদৰে নাই;

হৰিবংশত যিছোৱা হু-বিত্তাৰিতকৈ আছে, মহাভাৰতত সেইছোৱা সমূলকৈ নাই; আৰু পুৰাণত যি যি অংশৰ বহুল বিবৃতি আছে, মহাভাৰত আৰু হৰিবংশত সি সেই-ভাৱে নাই, ভাগৱতৰ স্বৰূপোৰত আগৰ স্বৰূপ ঘটনা আৰু পাছৰ স্বৰূপ আগৰ ঘটনা বেমেজালিকৈ লিখিবলৈ হৈছে। ইত্যাদি হেতুকে হিন্দু গ্ৰন্থাদিত কথিত ত্ৰীকৃষ্ণ কাহিনী তথ্যৰ সামঞ্জস্য মিলাবৰ অৰ্থে মই বহু পৰিশ্ৰম কৰিবলগীয়া হ'ল; আৰু এই সামঞ্জস্য সমাধানত ভালেমান দিন লাগিল। হিন্দু শাস্ত্ৰ-গ্ৰন্থাদিবৰণা ত্ৰীকৃষ্ণ আখ্যানৰ বিস্তৰ সমূল সংগ্ৰহ কৰি লৈ উঠি, বিদেশী পণ্ডিতগণ, যুৰোপীয় পণ্ডিতসকলৰ ত্ৰীকৃষ্ণ সম্পৰ্কীয় সমালোচনাসূচক মতামত আৰু আধুনিক ভাৰতীয় তথ্যগ্ৰাহী পণ্ডিতবৰ্গৰ ৰচিত আৰু প্ৰণীত 'ত্ৰীকৃষ্ণচৰিত্ৰ' গ্ৰন্থ আৰু প্ৰবন্ধাদি বিচাৰি বিচাৰি পঢ়ি লৈ সেইবোৰৰ লগত মোৰ নিজা অভিমতৰ সামঞ্জস্য মিলাবলৈ চিন্তালোচনাত ধৰিলোঁ। সেই পণ্ডিতসকলৰ ভিতৰত পাক্ষাত্য পণ্ডিত অধ্যাপক মেক্স মুল্লাৰ (Max Mullar), পণ্ডিত ওৱেবাৰ (Weber), পণ্ডিত উইলচন (Wilson), পণ্ডিত গোল্ডষ্টুকাৰ (Goldstucker), পণ্ডিত কোলব্ৰুক (Colebrooke), পণ্ডিত এলফিনষ্টোন (Elphinstone), পণ্ডিত উইলফোৰ্ড (Wilford), পৰিত্ৰাজক মেগেস্থিনিজ (Megasthenes), আৰু ভাৰতীয় স্থলেখক ৮বক্ষিমচন্দ্ৰ চট্টোপাধ্যায়, মিঃ ধীবেক্ৰনাথ পাল এইসকলৰ নাম বিশেষকৈ লবলগীয়া। উল্লিখিত বাশিকৃত গ্ৰন্থাৱলী আৰু তথ্য-তথ্যাদি সংগ্ৰহ কৰি লৈ, তন্ন-তন্নকৈ মন পাৰি পঢ়ি লৈ জিন নিয়াই নিজা কবি লওঁতে তিনি বছৰমান সময় লাগিল।

ওপৰত লেখ দিয়া সংগৃহীত সমূল নিজা চিন্তালোচনাৰ ঘোঁটনীৰে ঘূটি নিয়াবলৈকৈ বোৱাই লৈ, ১৮৫০ শকৰ ত্ৰীকৃষ্ণাষ্টমী তিথিৰ শুভকণ্ঠত 'ত্ৰীকৃষ্ণ'ৰ আঙুলীলা খণ্ড লিখিবলৈ চিন্তা স্থিৰ কৰি কাপ্ ধৰিলোঁ। সেই সেই কামৰে আৰম্ভণ আৰু সামৰণ টান। গতিকে, আৰম্ভণত 'ত্ৰীকৃষ্ণ' প্ৰণয়নৰ সাহিত্যিক-কাৰ্যত ক্ষতগতিৰে আগুৱাব পৰা নাছিলোঁ। মোৰ অপৰাপৰ সদৌ সাহিত্যিক-চৰ্চা একলীয়াকৈ থৈ সমস্তদিন ব্যাপী খাটনিৰে কথমপি দিনে একো আখ্যা মাথোন লিখি উলিয়াব পাৰিছিলোঁ; কোনো কোনো দীঘলীয়া আখ্যা সামৰোঁতে দুই-তিনি দিনকৈও লাগিছিল। এইদৰে গতি কৰি, যেতিয়া এই আঙুলীলা ৰচনাৰ মাজমান পালোঁগৈ, তেতিয়া অৰাচিতে মই মজি গলোঁ; তাত মোৰ ৰাপ্ এনে দৰকৈ বহি গল যে, পাছলৈ দিনে দহ ঘটাকৈ একেবাৰে লিখিও মোৰ আমনি নালাগিছিল, ভাগৰ নালাগিছিল আৰু মই সেইবাবে পৰিশ্ৰান্ত বোধ নকৰিছিলোঁ। ফলিতাৰ্থত, 'ত্ৰীকৃষ্ণ' প্ৰণয়নৰ কাৰণে মোৰ দৈনিক সময়ৰ নিৰ্ধৰ্ট লৰাই পেলালে; পুৱা ২ বজাৰপৰা ১২ বজালৈ, আবেলি ৩ বজাৰপৰা ৬ বজালৈ আৰু ৰাতি ১০ বজাৰপৰা ২ বজালৈ মই 'ত্ৰীকৃষ্ণ' ৰচনাত মগ্ন থাকোঁ, তাৰ পাছৰপৰা পুৱা ৮ বজালৈকে ৭ ঘটী শুই উঠি আকৌ সেই একে কামতে ধৰোঁ; ২৪ ঘটীৰ বাকী ৭ ঘটী মাথোন খোৱা-লোৱা, ফুৰা-চকা, আলাপ-আলোচনাদি অপৰাপৰ দৈনিক কৰ্তব্য কামত নিয়োজিত হ'ল। এই সময়-নিৰ্ধৰ্টৰ পৰিবৰ্তনে মোক পাচে পাছলৈ সৰ্বসাধাৰণৰ ওচৰত অগ্ৰিয় কৰি পেলাইছিল; এনেকি, কোনো কোনো মোৰ সহযোগী আৰু সহকৰ্মী দেশহিতৈষী দেশনেতাই সেইবাবে মোৰ বিৰুদ্ধে ৰাইজীয়া অভিযোগ আনিবলৈকো বাকী থোৱা নাছিল; কিয়নো, সিবিলাকে

কোনো গুৰুতৰ বাস্তৱতা বিষয়ৰ আলোচনা কৰিবলৈ মোক লগ ধৰিব নোৱাৰাত পৰিছিল। সেই অল্পক্ৰমে একাংশভাৱীয়া মনোবোগেৰে অবিচলিত চিত্তেৰে লিখনীৰ গতি চলাই নি, পুৰা ছবছবৰ মূৰত ১৮৫২ শকৰ শ্ৰীকৃষ্ণাষ্টমী মহাতিথিৰ তিথিৰ দিনা 'শ্ৰীকৃষ্ণ আত্মলীলা' খণ্ডৰ সামৰণি মাৰিলোঁ।

'শ্ৰীকৃষ্ণ' আত্মলীলা খণ্ড লিখি উলিয়াই মোৰ মনত এটা অসাধা সাধন কৰা বেন লাগিল; আৰু সেই সাধনা সিদ্ধিজনিত পৰম বিমুক্ত স্বৰূপ অহুভবে মোক দিনমহেকমান হৰ্ষবিহ্বল কৰি পেলাইছিল। কিন্তু মনৰ সেই অৱস্থাক অতিচাৰকৈ প্ৰশ্ৰয় দিয়াটো অযুগুত জানি, অনতি-পলমে মই সেই হাতেলিখা পুথি লুটিয়াই চাই তাৰ সম্ভৱপৰ শুধৰণিত হাত দিলোঁ। সেই শুধৰণি সমাধানত তিনিমাহমান লাগিল। তাৰ পাছত ভাবি চালোঁ যে, এই নতুন ধৰণৰ পুথিখন পোহৰলৈ উলিওৱাৰ আগেয়ে তাৰ প্ৰতি জনমত আহ্বান কৰা উচিত; বিশেষতঃ এই পুথিৰ আলোচ্য বিষয় শ্ৰীকৃষ্ণ-চৰিত জগতৰ, বিশেষকৈ বৈষ্ণৱ জগতৰ উন্মেষতীয়া সমল; ইয়াৰ প্ৰতি নানা পণ্ডিতে নানাভাৱে চায় আৰু ইয়াৰ ওপৰত নানা ঋষিৰ নানা মত। ময়ো গোৱৰ্ধন গিৰিত প্ৰসিক্ত একো একো চপৰা প্ৰকাণ্ড অলৌকিক পাথৰ ভাঙি গুৰি কৰি নিজৰ মনোমতকৈ পিহি মোৰ ধাৰণা অল্পধাৰীকৈ লৌকিকতাত যিভাৱে পৰিণত কৰা হৈছে, তাত নিশ্চয় ভালেমান হীন-ডেড়ি ঘটাব সম্ভৱ। গতিকে পোহৰলৈ উলিওৱাৰ পাছত, সম্ভৱপৰ দোষাদোষৰ বাবে বাইজৰ গৰিহণা খাই হতাশ হোৱাতকৈ আগধৰি তাৰ ওপৰত সমালোচনাৰ বিচনীৰ বা দিয়াই লোৱাটো বাঞ্ছনীয় বোধ কৰিলোঁ। সেই ভাবি, তদৰ্থে মনে মনে সমালোচক বিচাৰিবলৈ ধৰিলোঁ। ছপা পুথি হোৱা হলে, সেই সাময়িক আলোচনী আৰু বাতৰি কাক-তলৈ একোখন কিতাপ পঠিয়াই সেই উদ্দেশ্য সিদ্ধি কৰিব পৰা গলহেঁতেন; কিন্তু মোৰ বহু সাধনাৰ ফল সেই একেখন হাতে লিখা পুথি যাবে তাৰে হাতলৈ পাব কৰাটো নিৰাপদ নেনেধিলোঁ। এইভাৱে কিছুমান দিন গুণা-গঁথা কৰি থকাৰ পাছত, মোৰ বিশ্বাসবোগ্য এজন স্মৰণ্য সমালোচক বিচাৰি পালোঁগৈ,—তেওঁ আন নহয়, মোৰ প্ৰিয়তম সমনীয়া সহযোগী প্ৰত্নতাত্ত্বিক সাহিত্যিক পণ্ডিতপ্ৰবৰ ৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী। মনত এই সিদ্ধান্ত উদয় হোৱা মাজকে 'শ্ৰীকৃষ্ণ' আত্মলীলা খণ্ডৰ বহী বন্ধা পুথিখন হাতে লিখা অৱস্থাতে গুৱাহাটীলৈ ডাকত ৰেজিষ্টাৰীকৈ অনতিপলমে বন্ধুবৰ ৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱলৈ পঠিয়াই দিলোঁ। ৬গোস্বামীদেৱে পুথি-বহীটো পোৱামাজকে পৰম উলাহেৰে মোলৈ প্ৰাপ্তি-স্বীকাৰ পত্ৰোত্তৰ দি, পুথিখন সমালোচনা চকুৰে চাবলৈ আৰম্ভ কৰিলে; একেৰাহে তিনিমাহমান সূক্ষ্মদৃষ্টিৰে মনপাৰি পঢ়ি চাই, এই চমু মন্তব্যটিৰে সৈতে তেওঁ বহীটি মোলৈ ডাকত ওলোটাৰ পঠিয়ালে,—“প্ৰিয়তম গোহাঞিবন্ধুদেৱ! আপোনাৰ লিখ হাতেৰে লিখা 'শ্ৰীকৃষ্ণ' গ্ৰন্থৰ আত্মলীলা খণ্ড আহি মোৰ হাতত পৰা দিনাবেপৰা আজি তিনিমাহে একেৰাহে মনপাৰি পঢ়ি চাই পৰম শ্ৰীতি লাভ কৰিলোঁ। পুথিখণ্ডৰ শুণাশুণৰ বিষয়ে হেঁপাহ পলুৱাই কবলৈ গলে সি বহুত হয়; চমুকৈ কওঁ, আপোনাৰ দ্বাৰাই প্ৰস্তুত এই 'শ্ৰীকৃষ্ণ' বৈষ্ণৱ সাহিত্যত এখন নতুন ধৰণৰ পুথি, ই অসমীয়া সাহিত্য-উদ্যালত অমূল্য সমল আৰু আপোনাৰ সাহিত্যিক জীৱনৰ ই এটি সুগমীয়া কীৰ্ত্তিত্ব

(monumental work)। আপোনাৰ ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ত ‘পুতনা-বধ’, ‘কালীদ-দমন’, ‘গোবৰ্দ্ধনধাৰণ’ আদি কৃষ্ণ কাহিনীৰ গাৰপৰা আপুনি বিহৰে অলৌকিকতাৰ অলঙ্কাৰ ধৰাই লৌকিকতাৰ সাজ-পাৰ পিন্ধাইছে, সেইদৰে সেই অসম সাহসিক কাৰ্যত হাত দিবলৈ অজ্ঞাপি কোনো ভাষাত আন কোনো সাহিত্যিক-শিল্পীয়ে সাহ কৰিব পৰা নাই, অথচ সেই কাৰ্যত আপুনি বিশিষ্টভাৱে সিক্ত হৈছে। আন্তলীলাৰ দৰেই মধ্যলীলা আৰু অন্ত্যলীলা খণ্ডও সুগঠিত হৈ গলোৱা দেখিবলৈ পাওঁ যেন, এই কামনা। জীয়াই থাকো যদি, আপুনি ইচ্ছা কৰিলে, সম্পূৰ্ণ ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ পানত মোৰ ভূমিকা এখন পাৰি দিবলৈ বাহা থাকিল। ইতি—শ্ৰীহেমচন্দ্ৰ গোস্বামী।”

গোসাঁইদেৱৰ সবল উদগনিমূচক সমিধান পাই পৰম পুলকিত হলোঁ। আৰু, ইয়াৰ পাছত ৮শ্ৰীমান লক্ষ্মীধৰ শৰ্মা, শ্ৰীমান ডিছেশ্বৰ নেওগ, শ্ৰীমান দণ্ডিনাথ কলিতা, শ্ৰীমুত (পাছত ৰায়বাহাদুৰ) দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা, শ্ৰীমান (পাছত ৰায়বাহাদুৰ ডক্টৰ) সুৰ্ধকুমাৰ ভূঞা, এইকেজন নবীন আৰু প্ৰবীণ সাহিত্যিকৰপৰাও মন্তব্য পোৱা গল; পূৰ্ববৰ্তী প্ৰবীণ সাহিত্যিক পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱৰ অভিমতেই সিবিলাকৰো অভিমত। ইমানকে সৰ্বসাধাৰণ জনমতৰ নিদৰ্শন বুলি মানি লৈ নিশ্চিত হলোঁ। কিন্তু, অতি হৃদয় বিদাৰক বিষয়, ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ৰ ভূমিকা লিখাৰ আগেয়েই ৮গোসাঁইদেৱৰ জীবনী ভূমিকা লিখিবলগীয়া হল !!

‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ আন্তলীলা খণ্ডৰ প্ৰতি নবীন আৰু প্ৰবীণ সাহিত্যিকসকলৰ আদৰ আৰু অহুকুল অভিমত লাভ কৰি পৰম উলাহিত আৰু উৎসাহিত হলোঁ। সেই উৎসাহতে ভৰ দি পুথিখন অনতিপলমে ছপাই পোহৰলৈ উলিওৱা বিষয়ক চিন্তালোচনাত ধৰিলোঁ। সেই অৰ্থে পোনৈ চিন্তা কৰি চালোঁ, ১৫ ১৬ কৰ্মাৰ সেই পুথিখন ডাঠ এটিক কাগজত সচিহ্নকৈ ছপোৱাত অহুমান কিমান খৰচ পৰিব। মহাবিলা হিচাপ আঁটি দেখিলোঁ যে, ৰাইজৰ মনোৰঞ্জনকৈ নতুন নতুন চিত্ৰেৰে চিত্ৰিতকৈ ছপালে ডাকবকৈও হাজাৰ বাৰশ টকা লাগিব। পিচে, চিন্তা লাগিল, হঠাৎ ইমান টকা মই ক’ত পাম! এই নিচিনা বাজে পুথি (পঢ়াশালিত নচলা কিতাপ) এখন চখত ছপাই উলিয়াবলৈ দুখীয়া অসমীয়া সাহিত্যিকৰ আৰ্থিক বল নাই! গতিকে, জাতীয় সাহিত্য হিঁতৈবী কোনো সদাশয় চহকী বা ধনীলোকৰ ওচৰত অৰ্ধভিক্ষা নকৰিলে আন উপায় নাই। ইয়াকে ভাবি, পোন-প্ৰথমে সদৌ অসম সাহিত্য সভাৰ ওচৰত ভিক্ষাঞ্জন পাতিলোঁ, বিহেতু সেই সময়ত অসম সাহিত্য-সভাই কেইবাখনো অসমীয়া নাটক, উপজ্ঞান আদি সভাৰ পুঁজিৰপৰা খৰচ কৰি ছপাই উলিয়াবলৈ কাম হাতত লৈছিল। সেই অৰ্থে, মই ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ আন্তলীলা পুথি-বহীখনি বুকুত ৰাখি লৈ, বহু দুখ-কষ্টেৰে যাত্ৰা কৰি নগাওঁ টাউনত ৮ৰজনীকান্ত বৰদলৈদেৱৰ সভাপতিত্বত বহা অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ বৈঠকত উপস্থিত হলোঁগৈ। সেই বৈঠকৰ আলোচ্য বিষয়সমূহৰ তালিকাত ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ ছপোৱা বিষয়ক আলোচনা ভুক্ত কৰাবলৈ নথৈ বন্ধ কৰিলোঁ, কিন্তু সেই অন্তঃসাধনশূন্য কোঁপোলা বৈঠকৰ আলোচনাত সোমাবলৈ সি বাট নাপালে! গতিকে বিকল মনোৰথ হৈ উলটি আহিব লগাত পৰিলোঁ। সেই যাত্ৰাত, সেই নগঞা বৈঠকত অপৰাপৰ বিষয়ো বঁজা হোৱা দেখি হতাশ হব লগাত পৰিছিলোঁহেঁক। আনকি, সেই

Fuslee—Bhadrapada, 1347.
Samvat—Bhadrapada (Budee), 1997.

Mus — Rajab, 1359.
Beng.—Bhadra 1347.

28 Wednesday [24]—[25]

Fms.—11 Bhadrapada.

da. *Sam.*—10 Bhadrapada (B.).
Benq.—12 Bhadra, *Dasami*, 5-41 d.

Mus.—23 Rajab.

சிவசீ சிவானி கார்த்த । உலக கார-கார
 ஸ கார்த்த । "அருகதிக" ௨௩ கருக கரு
 மான சிவ கரு கருக சிவ । சிவகரு கரு-
 கருகருக கருக கரு கருக கருக சிவகரு ।
 கரு கருகருக சிவ-கருகருக கருகருகருக
 கருகருகருகருகருகருகருகருகருகருகருகருக
 கருகருகருகருகருகருகருகருகருகருகருகருக
 கருகருகருகருகருகருகருகருகருகருகருகருக

29 Thursday [242—124]

Fus.—12 Bhadrapada.

la. *Sam.*—11 Bhadrapada (R.)
Benq.—13 Bhadra, *Ekadasi*, 5-8 d.

Mus.—24 Rajab.

'ശബരൻ' എന്ന് പേരുള്ള ഒരു വാഴ് വൃക്ഷം
 ഉണ്ട്. അത് പലതരം വിവിധ-വർണ്ണ,
 രുചി മാറ്റം വന്നു. വിവിധ മരുന്നുകൾ
 ഉണ്ടാകുന്ന പല പലതരം വെളിച്ചം. രുചി-
 യും പലതരം വെളിച്ചം ഉണ്ട്. അതി-
 ന്റെ പലതരം ; പലതരം രുചി-
 യും വിവിധ വിവിധതരം. അത് പലതരം.

30 Friday [243—123]

Fus.—13 Bhadrapada

Sam.—12 Bhādrapada (B).
Benq.—14 Bhādra, *Divādasi*, 4-6

Mus.—25 Rajab.

[illegible]

विनीत,
श्री १२ नमः महादेव महाराज,

From

Rai Bahadur Komanath Pokain Borvoh, M. R. A. S.
Special Library Pioneer & Hon. Magistrate.

আলমত বহা আহোম এচোচিয়েন্ডনৰ অধিবেশন এটাও বঁজা পৰিছিল। তাৰ পাছত, সেই সময়ৰ খনদিয়েক টনকিয়াল কিতাপ-পুথি বেচা-কিনা-প্ৰকাশ কৰা এজেকি বা বাবসায়ীৰ লগত আলচ পাতি চালোঁ, কিন্তু দিবিলাকৰপৰাও কোনো আশ্বাস নাপালোঁ। তথাপি, মোৰ মন নাভাগিল। সদৌশেহত, মোৰ নিজ দীক্ষাগুৰুদেৱ শ্ৰীশ্ৰীহেমচন্দ্ৰ দেৱ গোস্বামী আউনীআটীয় সত্ৰাধিকাৰ প্ৰভুৰ চৰণলৈ মূৰ দৌৱালো। বৈষ্ণৱ সাহিত্যাহুবাগী কৃষ্ণপ্ৰাণ গোসাঁই ঈশ্বৰে এই ভক্ত শিষ্যৰ আশাশুধীয়া গোহাৰি শুদ্ধ-দ্বষ্ট-সকল চিত্তেৰে গ্ৰহণ কৰিলে। দিনদেহেকৰ মূৰত, ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ আত্মলীলা খণ্ড ছপাই প্ৰকাশ কৰাৰ অৰ্থে, সত্ৰৰ মজিন্দাৰ শ্ৰীযুত প্ৰেমধৰ বৰুৱাদেৱৰ মাফ্ ২ নং ১০০০ এহেজাৰ টকা প্ৰভু-ঈশ্বৰে মোলৈ আশীৰ্বাদ দান দি পঠিয়াই মোক অসাধ্য সাধনত সহায় কৰিলে। মোৰ পৰম পুজনীয় দীক্ষাগুৰুদেৱ প্ৰভু ঈশ্বৰৰ এই আশাতীত আৰ্থিক আশীৰ্বাদ সভক্তিয়ে শিৰপাতি লৈ পৰম পুলকিত প্ৰাণেৰে অনতিপলমে কলিকতাৰ মেছাৰ্ছ সাত্তাল কোম্পানীৰ “ভাৰত মিহিৰ” প্ৰেছত ছপাই প্ৰকাশ কৰিবৰ অৰ্থে ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ আত্মলীলা খণ্ডৰ হাতে লিখা পুথি-বহীটো বেজেষ্টৰীকৈ ডাকত পঠিয়াই দিলোঁ। লগতে অতি উৎকৃষ্ট এষ্টিক কাগজ কিনিবলৈ আৰু লাগতিয়াল ছবি গোটোচেৰেকৰ ব্লক প্ৰস্তুত কৰাবলৈ আগধন ৫০০ পাঁচশ টকা মণি অৰ্ডাৰকৈ পঠোৱা হল; চুক্তি থাকিল, ছমাহৰ ভিতৰত পুথিখন ছপাই দিব লাগিব।

‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ মধ্যলীলা খণ্ড

আত্মলীলা খণ্ড ছপাই পোহৰলৈ উলিওৱাৰ অৰ্থে শ্ৰীশ্ৰীআউনীআটীয় সত্ৰাধিকাৰ গোস্বামী প্ৰভু ঈশ্বৰৰ আৰ্থিক দান নিৰ্মালিয়ে মোৰ প্ৰাণত যি প্ৰেৰণাৰ সঞ্চাৰ কৰিলে, সেই প্ৰেৰণাৰ স্বাভাৱিক উত্তেজনাতে উদ্দীপ্ত হৈ, মই একে উচ্ছাহতে ‘শ্ৰীকৃষ্ণ মধ্যলীলা’ প্ৰণয়নৰ অৰ্থে পৰম উলাহেৰে কাপ হাতত লালোঁ। এইখিনিবেপৰা ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ প্ৰণয়নত মোৰ মানসিক আৰু শাৰীৰিক পৰিশ্ৰম দুগুণকৈ চৰি উঠিল, যিহেতু, ইফালে ‘মধ্যলীলা’ খণ্ডৰ লিখাকাৰ্য চলি থাকোতেই সিকালৰপৰা ‘স্বাত্তলীলা’ খণ্ডৰ ‘প্ৰকৃ’ বা ছপাৰ আৰ্হি-তোলা কাকত আহি পৰে, গতিকে সেই একে সময়তে সমান্তৰালভাৱে লিখা আৰু প্ৰকৃ চোৱা দুয়োবিধ কাৰ্য দিনে-ৰাতিয়ে দ্ৰুত গতিৰে আগুৱাব লগাত পৰে। ফলিতাৰ্থত, ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ প্ৰণয়ন কাৰ্য চম্ভালনত মই দৈনিক দহ ঘটৰ ঠাইত বাৰ ঘটাকৈ, ওপৰকি দুঘণ্টা কঠোৰ পৰিশ্ৰম কৰিব লগাত পৰিলোঁ। এই অশুক্ৰমে, অতিচাৰকৈ নেবানেপেৰা শ্ৰম কৰাৰ ফলত, মোৰ স্বাস্থ্য ক্ৰমাৎ পৰি বোৱা যেন গম পালোঁ। কিন্তু শাৰীৰিক সবলতা পৰি বোৱাৰ লগে লগে মানসিক প্ৰথৰতা চৰি উঠাটোহে অশুভৱত বুজিব পৰিলোঁ। তদুপৰি, গাৰ গতি যি কি নহওক, মনৰ গতি ঠাবলৈ মই অসাধ্য মানিলোঁ; মনৰ অৱস্থা প্ৰেৰণাই মোক গাৰ ফালে আঙকলীয়া কৰি দ্ৰুততৰ গতিৰে আগুৱাই নিবলৈ ধৰিলে।

‘শ্ৰীকৃষ্ণ মধ্যলীলা’ প্ৰণয়ন কাৰ্য আগুৱাই নি মাজমান পাঠতেই ইফালে ‘শ্ৰীকৃষ্ণ আত্মলীলা’ খণ্ড ছপা হৈ ওলাল। ওলোৱামাজকে পোন-প্ৰথমে এই আত্মলীলা খণ্ডৰ দুখন পুথি

মোৰ নিজ দীক্ষাগুৰু, ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ গোহৰলৈ উলিওৱাৰ মূলত হেজাৰটকীয়া আৰ্থিক সাহায্য দানৰ দাতা, আৰু প্ৰকাশক শ্ৰীশ্ৰীহেমচন্দ্ৰ দেৱ গোস্বামী আউনীআটীয়া সত্ৰাধিকাৰ প্ৰভুৰ দুখানি চৰণত পৰম সন্তৰ্পণে অৰ্পণ কৰিলে। তাৰ পাছত, ‘সদৌ অসম সাহিত্য সভা’, শ্ৰীযুত চুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা, শ্ৰীযুত শৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামী, শ্ৰীযুত নগেন্দ্ৰনাৰায়ণ চৌধুৰী অমিদাৰ, শ্ৰীযুত বেণুধৰ বাজখোৱা, শ্ৰীযুত দেবেন্দ্ৰ চলিহা প্ৰভৃতি সাহিত্যিক নেতাবৰ্গলৈ আৰু সেই সাময়িক অসমীয়া আলোচনী আৰু বাতৰি কাকতবোৰলৈ একোখন ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ উপহাৰ পঠোৱা হ'ল। সিবিলাকে পুথিখন মন পাৰি পঢ়ি চাই, নিজ নিজ অভিমতে সৈতে মোলৈ যিবোৰ শলাগ পত্ৰ পঠিয়ালে, সেইবোৰে মোক আৰু এচিপু ওপৰলৈ উলাহিত আৰু উৎসাহিত কৰিলে। সেইবোৰ সমুদায় তুলি দিবলৈ গলে বহুত হয়, গতিকে তাৰে খনদিয়েকৰ চমু টোকা মাথোন তলত তুলি দিয়া গ'ল:

(১) **শ্ৰীশ্ৰীআউনীআটীয়া সত্ৰাধিকাৰ গোস্বামী প্ৰভুৰ আশীৰ্বাদ**: “...শ্ৰীকৃষ্ণ আঙুলীলা খণ্ড পাই সম্ভাষণ পোৱা হ'ল। ...এই বহুমূলীয়া পুথিৰ বাকী কেইখণ্ডও যেন সোনকালে পোহৰলৈ ওলায়, এই আশীৰ্বাদ।”

(২) **‘অসম সাহিত্য সভা-পত্ৰিকা’**: “...অসমীয়া সাহিত্যৰ গুৰিঘাল, সাহিত্যিক পেকনাৰ, ৰায়বাহাদুৰ শ্ৰীযুত পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা প্ৰণীত ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ গ্ৰন্থই যে অসমীয়া সাহিত্যক এটি লাগতিয়াল অলঙ্কাৰস্বৰূপে স্থশোভিত কৰিছে তাক কোৱা বাহুল্য মাথোন। ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ মানৱ জীৱনী সঙ্কলন কৰা বাবে-তাৰে কাম নহয়; বৰ্তমান সাহিত্য ক্ষেত্ৰত শ্ৰীযুত গোহাঞিবৰুৱাকৈ যোগ্যতৰ লোক এই কাৰ্যৰ কাৰণে বিৰল। ...আউনীআটীয়া সত্ৰাধিকাৰ গোস্বামী প্ৰভুৱে ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ প্ৰকাশৰ বাব লৈ, গুণীয়ে গুণৰ সমাদৰ কৰাৰ পৰিচয় দিছে। ...‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ৰ ভাষা বিতোপন; এনে ভাষা আৰু বাক্যবিভাগৰ সংযোগ গোহাঞি বৰুৱাৰপৰা নাপালে অসমীয়াই আৰু কাৰপৰা আশা কৰিব? ...বুৰঞ্জীৰ ভেঁটিত শ্ৰীকৃষ্ণক থিয় কৰাত গ্ৰন্থকাৰ কৃতকাৰ্য হৈছে। সকলোৱে জনা কথাকে স্থনিপুণভাৱে বৰ্ণনা কৰাত লিখকে কৃতিত্ব লাভ কৰিছে। পুৰাণাদিত বৰ্ণিত চিত্ৰবিলাকৰ অলৌকিকতা ভাঙি লৌকিক আখ্যা দিব পৰা যেই সেই লিখকৰ কাম নহয়। শ্ৰীকৃষ্ণ ভক্ত শ্ৰীযুত গোহাঞিবৰুৱাই গোৱৰ্ণন ধাৰণৰ নিচিনা আখ্যানৰ লৌকিক আখ্যাবে সৈতে শ্ৰীকৃষ্ণক ঐতিহাসিক অস্তিত্ব দি, ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ ভক্তসকলে চুকি পোৱাকৈ ভক্তি কৰিবলৈ নিশ্চয় স্বাভাৱিক উপায় দিলে; এনে বাখ্যা দি গোহাঞিবৰুৱাই কেৱল ভগৱন্তৰ অস্তিত্বৰ প্ৰমাণ কৰিছে,—ইও তেখেতৰ ভক্তিৰ জোখ প্ৰকাশ কৰিছে মাথোন।”

(৩) **‘আৱাহন’**: “ৰায়বাহাদুৰ শ্ৰীযুত পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা প্ৰণীত ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’। শ্ৰীশ্ৰীআউনীআটীয়া সত্ৰাধিকাৰ গোস্বামীৰ দ্বাৰাই প্ৰকাশিত। অসম সাহিত্য-উৰালত এনে ধৰণৰ কিতাপ এয়ে প্ৰথম। লিখকে শ্ৰীকৃষ্ণ-চৰিত্ৰ সম্বন্ধে নানা পুথি-গ্ৰন্থৰপৰা সমল গোটেই এই অমূল্য গ্ৰন্থ ৰাইজৰ আগত দাঙি ধৰিছে। এই কিতাপৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য শ্ৰীকৃষ্ণক বুৰঞ্জীৰ ভেঁটিত আসন দিয়া। গ্ৰন্থকাৰে সেই অৰ্থে অকল ভাগৱত পুৰাণাদি আৰু আধুনিক ভাৰতীয় গ্ৰন্থাদিৰ আশ্ৰয় লৈছে এনে নহয়, পৰন্তু পাশ্চাত্য ঋষিসকলৰ বিৰুদ্ধ মতবিলাকো বিশেষকৈ

আলোচনা কৰি তেওঁৰ সপক্ষে প্ৰমাণস্বৰূপ থিয় কৰিছে; তেওঁ নিঃসন্দেহে প্ৰমাণ কৰিছে, শ্ৰীকৃষ্ণ-চৰিত উপক্ৰান্ত বা উপাখ্যান নহয়, ই প্ৰকৃত আখ্যান। ধ্যানবলিক প্ৰবীণ সাহিত্যিক গোহাঞিবৰুৱাৰ সৃষ্টিস্থিত আৰু সৃষ্টিস্থিত লিখা-ভাষাৰ বিষয়ে অসমৰ শিক্ষিত সমাজক নকৈ চিনাকি দিবৰ আবশ্যক নকৰে।”

(৪) চেচন জজ ৰায়বাহাদুৰ শ্ৰীযুত দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা বি-এলঃ : “‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ সম্বন্ধে আমাৰ ভাষাত কোনো প্ৰণালীবদ্ধ কিতাপ নাই। সাহিত্যিক পেন্থনাৰ ৰায়বাহাদুৰ শ্ৰীযুত পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা ডাঙৰীয়াই যেনেকৈ সবল ভাব আৰু প্ৰাজ্ঞ ভাষাৰে পৈণত বয়সত অনেক তথ্য আৰু সমালোচনাৰে ঠাহ খুৱাই, সকলো অধিকাৰীয়ে উপভোগ কৰিব পৰাকৈ এই ভাগৱত কাহিনী প্ৰণয়ন কৰি প্ৰচাৰ কৰিছে, তাৰপৰা আমাৰ সমাজৰ, বিশেষকৈ আমাৰ ভাষা আৰু সাহিত্যৰ কিমান যে সম্পদ বাঢ়িছে তাক কৈ মই অস্ত কৰিব নোৱাৰিম। গোহাঞিবৰুৱাৰ ভাষা আৰু ৰচনা-কৌশল তেখেতৰ নিজা সম্পত্তি, সি অহুকৰণৰ অতীত। আমি অনেকে অসমীয়া লিখোঁ, কিন্তু গোহাঞিবৰুৱাৰ মৌ-বৰষা কাপৰপৰা ওলোৱা ৰজিতা ধোৱা ৰচন-বিজ্ঞাসেৰে অসমীয়া ভাষাত ৰচনা কৰিব পৰা কাপ দ্বিতীয় নাই। গোহাঞিবৰুৱাই যেনেকৈ এহাতে পাণ্ডিত্য দেখুৱাই, ইহাতে অতি ভক্তিভাবে এই কৃষ্ণ-কাহিনী ৰচনা কৰিছে তাৰপৰা যদি আমাৰ সমাজত আৰু প্ৰত্যেকৰ অন্তৰত ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ ‘পৰাভাব’ অলপো জাগ্ৰত হয়, তেও আমাৰ হৃদয় বহল হব, জ্ঞান ওখ হব, বিজ্ঞান ফুলি পৰিব আৰু জীৱন মধুময় হব, বাদ-বিসংবাদ নিলগ হব।”

(৫) ব্ৰজেন্দ্ৰনাথ সৰ্দৌ অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ সভাপতি শ্ৰীযুত নগেন্দ্ৰনাথ ৰায়গ চৌধুৰী জমিদাৰ : “শ্ৰদ্ধেয় ৰায়বাহাদুৰ শ্ৰীযুত পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা ডাঙৰীয়াই তেখেতৰ প্ৰণীত ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ ওলগ-সম্ভাৱনৰূপে পঠিওৱা পুথিখনি সন্মিলনীৰ আগত দাঙি ধৰিবলৈ পাই পৰম সন্তোষ পাইছোঁহঁক। ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ গোহাঞিবৰুৱাৰ আজীৱন সাহিত্য সাধনাৰ চিনস্বৰূপ এই পকা বুদ্ধ বয়সত অসমবাসীলৈ এৰি থৈ যোৱা এটি মহা দান। ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ৰ ভাব, ভাষা আৰু ৰচনা অতুলনীয় হৈছে; ই অসমীয়া সাহিত্য মন্দিৰত এপাহি অপূৰ্ব পাৰিজাত ফুলৰূপে সম্পদ সোমাল। আমাৰ বিশ্বাস, শ্ৰীকৃষ্ণই অসমৰ গোঁৱৰ সাহিত্যৰ গৰ্ভটি স্পৃষ্ট কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ উৰাল আশাতীতৰূপে চহকী কৰিছে।”

সেই আলমতে সৰ্দৌ অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ নিৰ্দেশ অনুসৰি, সৰ্দৌ অসম সাহিত্য সভাই শ্ৰীকৃষ্ণ মধ্যলীলা খণ্ড ছপাবৰ কাৰণে উপৰাচি ২৫০০ টকা মোটলৈ অৰ্থ-সাহায্য-দান মণি-অৰ্জাৰকৈ পঠিয়ালে।

সৰ্দৌ অসম সাহিত্য সভাৰ দান ২৫০০ আটেন টকা আৰু ইতিমধ্যে ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ আত্মলীলা বিক্ৰী কৰি পোৱা ধনৰপৰা ২৫০০ আটেন টকাৰে সৈতে মুঠ ৫০০০ পাঁচশ টকা কাগজৰ কাৰণে আগধনৰে সৈতে কলিকতাৰ ‘ভাৰত মিহিৰ’ প্ৰেছত ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ মধ্যলীলা খণ্ড পৰম উলাহেৰে ছপাবলৈ পঠিয়ালোঁ। ফলত: ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ প্ৰণয়নত মোৰ মানসিক আৰু শাৰীৰিক পৰিশ্ৰম দুগুণতকৈও চৰিবলৈ ধৰিলে, কিয়নো, ইফালে মধ্যলীলা খণ্ডৰ শেহছোৱাৰ নতুন ৰচনা চলি

থাকোতেই তাৰ আগছোৱাৰ ছপা কাৰ্যৰ প্ৰফ আহি পৰে; গতিকে একে সময়তে দুহাতে দুবিধ কামত ধৰাৰ নিচিনা হয়। যি হওক, সেইভাৱেই লিখা আৰু ছপা কাৰ্য ক্ৰমগতিৰে চলাই নি, মধ্যালীলা খণ্ড লিখাৰ সামৰণি মাৰি উঠি, তাৰ ছপা কাৰ্য চাৰিভাগৰ তিনিভাগ চলাই নিছো, এনেতে ‘হাৰ্ণিয়া’ নামে এটা নতুন ব্যাধিয়ে সাংঘাতিকৰূপে মোক পোতকামাৰি ধৰাত সেই চলিত কাৰ্য হঠাতেই বহিত হবলগীয়া হল!

হাৰ্ণিয়া নৰিয়া

ইং ১২১৭ চনৰপৰাই ডেজপুৰত মই অনবৰী মেজিষ্ট্ৰেট। সপ্তাহত দুদিনকৈ মোৰ আদালত বহে। ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ প্ৰণয়নৰ কালত সেই মেজিষ্ট্ৰেটৰ ১৪ চৈধ্য বছৰীয়া ভৰ-বয়স। ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ মধ্যালীলা খণ্ডৰ ৰচনা শেষ কৰি, তাৰ ছপা কাৰ্য শেষ কৰিবলৈ চাৰি ভাগৰ এভাগ মাথোন বাকী থাকোতে, ইং ১২৩১ চনৰ ৪ মেই তাৰিখে, সোমবাৰে, কাছাৰিত দুটামান জঞ্জলীয়া শকত মোকৰ্দ্দমাৰ সোধ সামৰি আবেলি ৪ মান বজাত ঘৰলৈ উলটি আহি থাকোতে বাটতে জেইল কম্পাউণ্ডৰ পূব-দক্ষিণ কোণৰ কেতুৰি আলি খণ্ড ঘূৰোঁতে হঠাতে মোৰ তলপেটত এটা চিৰিল্পতিপৰা বিষ উঠি মোক অচল কৰি তললৈ ভিৰাই নিলে, মই খোজকাটি আগ বঢ়াহে নালাগে পোন হৈ ৰব নোৱাৰা হলোঁ। বাটত অগা-পিচাকৈ কেও নাই। মই অকলশৰীয়াকৈ তাতে পৰি নগৈ টানি মানি কুঁজাকুঁজকৈ আৰু অলপ মাথোন দূৰৈত ঘৰ পাবলৈ বুলি ধাউতি মেলি আগুৱাইছো, এনেতে হোৱস কৰে পেটৰপৰা হাৰ্ণিয়া নাড়ী-ভুক ওলাই অহাত অণ্ডকোষৰ মোনা ফিম্বাখাই পৰিল। মই ধুৱলি-ধুৱলি দেখিলোঁ। তথাপি, সেই অৱস্থাবেই চুচৰি অহা দি আহি ঘৰ পাই হেলনীয়া বিজ্ৰামী মাচিয়াত চৰাই-মৰাই চিতখাই পৰি মুৰ্ছা বোৱাৰ নিচিনা হলোঁ। ভিতৰপৰা আৰ্ত্তৰাৰ কাটি ভাৰ্ধা-পুত্ৰ-কন্তাদি সপৰিয়ালে আহি উবুৰিখাই পৰি ক্ৰন্দনৰ কোঢ়াল-লগাই দিলে। চুবুৰীয়াও জনচেৰেক চাপিলহি। ‘বন্তি’ গ্ৰেছৰ প্ৰিণ্টাৰ শ্ৰীমান ভদৰামে উধাতুখাই গৈ টাউনৰ ডাক্তৰ আটাই-কেইজনক ধবৰ দিলেগৈ। পোৱাঘণ্টামানৰ ভিতৰত ডাক্তৰ স্ববেজনাথ সেন প্ৰমুখ্যে টাউনৰ ডাক্তৰ চাৰিজন উপস্থিত হলহি। সিবিলাকে মোক ডাংদোলাকৈ নি বিছনাত শুৱাই ললেগৈ। তাৰ পাছত, এজন এজনকৈ চাৰিওজনে হাতৰ মোহাৰণি আৰু হেঁচনিৰে হাৰ্ণিয়া হেঁচি ভিতৰ সন্মুৰাবলৈ পাৰ্শ্বমানে ষড় কৰি চালে, কিন্তু সকলো বিফল হল। টনটননি বিষত মোৰ প্ৰাণ যায় যায়! ডাক্তৰকেজন বিমোৰ! এনেতে কাছাৰিৰপৰা হাকিম, মুঞ্চিপ, উকীল, আমোলাসকল আহি ঘৰ ভৰি পৰিলহি। অপৰাধৰ লোকজন চাপি ‘পদ্মকুটীৰ’ৰ টোল ভৰি পৰিলহি। মই মাথুহ চিনিব নোৱাৰা হলোঁ, মাথোন মোক বিছনাত বেৰি বহা ৬মনোমোহন লাহিড়ী ৰায়বাহাদুৰ, বৰহাকিম মৌলবী ফুকন আলি খানবাহাদুৰ, ৬আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালা ৰায়বাহাদুৰ, শ্ৰীযুত বৰীজ্জৰাম খাউণ্ড মুঞ্চিপ প্ৰমুখ্যে কেজনমানৰ চিন্তায়ুত জ্ঞান মুখ মণিব পাৰিছিলোঁ। তাৰ পাছত, মোক ক্ৰোৰকৰ্ম দি লৈ, ডাক্তৰ-কেজনে আকৌ পাৰেমানৈ চেষ্টা কৰি চালে হাৰ্ণিয়া হেঁচি মোহাৰি বহুৱাবলৈ, কিন্তু

এইবাবে বিকল হোৱাত সকলোটি হতাশ হল। এনে অবস্থাত ডাক্তৰকেজন আৰু শ্ৰীমুখ খাউণ্ড মুকিপ্ৰমুখো উপস্থিত ডেকা বন্ধুবৰ্গৰ পৰামৰ্শৰ ফলত মোক আশ্পাতাললৈ নি তাত ‘অপাৰেচন’ বা অস্ত্ৰ-চিকিৎসা কৰোৱাটো স্থিৰ হল; আৰু নিবলৈ বায়বাহাদুৰ আগবঢ়ালাৰ মটৰ গাড়ীখন অনাই সাজু কৰা হল। কিন্তু, ওপৰত নাম লোৱা বায়বাহাদুৰ আৰু খান-বাহাদুৰ বুঢ়া তিনিজন সেই প্ৰস্তাৱত কোনোমতেই মান্তি নহল। সেই সময়ত চিভিল চাৰ্জেন আৰু ডেপুটী কমিষ্টনাৰ মঞ্চচলত। ইনচাৰ্জ ডেপুটী কমিষ্টনাৰ হিচাপে খানবাহাদুৰ ফুকন আলি চাহাবে চিভিল চাৰ্জেন কৰ্ণেল ৰিচি চাহাবলৈ জৰুৰী (urgent) টেলিগ্ৰাম দিলে তুৰন্তে আহিবৰ কাৰণে। তেতিয়া চিভিল চাৰ্জেন কৰ্ণেল ৰিচি চাহাব মঙলদৈত। মোৰ সময়ীয়া বুঢ়া বন্ধু তিনিজনৰ যুক্তিমতে দিয়া reply prepaid urgent telegram-ৰ উত্তৰত চিভিল চাৰ্জেন চাহাবে মঙলদৈৰপৰা ৮ বজাত এইবুলি বিজুলী-বাতৰি (telegraphic reply) দিলে,—“just starting expect Tezpur before 12”। দহ বজাত এই উত্তৰ পাই সিবিলাক একেৰি আশানত নিশ্চিন্ত হোৱা দেখিলোঁ, কিন্তু মোৰ প্ৰাণান্তক বিবেশাম নাকাটিলে। তাৰ পাছত, ডাক্তৰ স্বৰেন সেনৰে সৈতে বায়বাহাদুৰ আগবঢ়ালাক মোৰ ওচৰত পৰ দিবলৈ বুলি ধৈ, বায়বাহাদুৰ লাহিড়ী আৰু খানবাহাদুৰ ফুকন আলি চাহাব ভাত খাই আহিবলৈ বুলি ঘৰলৈ গল; এছিছটেণ্ট চাৰ্জেন শ্ৰীমান দিবাকৰ হাজৰিকা ডাক্তৰ চাহাবৰ বঙলাত কৰ্ণেল ৰিচিৰ প্ৰত্যাগমনলৈ অপেক্ষা কৰি বহিলগৈ। এই ব্যৱস্থাত মৃত্যুমুখী মই চাটফুটকৈ দুঘণ্টামান পৰি আছোঁ, এনেতে ১২ বাৰমান বজাত কৰ্ণেল ৰিচি ডাক্তৰ চাহাব আহি মোৰ নৰিয়া বিছনাৰ কাষত উপস্থিত। মই বেহঁচ, মাছহ চিনিব নোৱাৰোঁ, তথাপি কৰ্ণেল ৰিচিৰ মুখৰ চিনাকি মাত আঘাৰি মোৰ কাণত আশাসবাণী প্ৰৱেশিল। কৰ্ণেলে মোৰ মুখলৈ চাই থিয়ৈ থিয়ৈ সম্বোধন কৰিলে, “How do you feel Mr. Borooah?” মই অতি কাতৰি উত্তৰ দিলোঁ, “Thank you colonel, I am dying!” তেওঁ ততালিকে প্ৰত্যুত্তৰ দিলে, “Oh no, don’t you be despired, I am just restoring you to normal position.” এইবুলি বহি তেওঁ জেপৰপৰা পাউডাৰ এণুৰীয়া উলিয়াই নিজৰ হাতৰ তলুৱাত ঘঁহি লৈ, ধীৰে-শাঁতে হাৰ্ণিয়াই ফিম্খুৱাই খোৱা অণুৰোষ মোহাৰিবলৈ ধৰিলে আৰু মাজে মাজে লাহে লাহে একোহেঁচা দি হাৰ্ণিয়া ভিতৰ স্ফুৰাবলৈ স্ফুৰোশলেৰে বত্ৰ কৰিলে। সেইদৰে পোৱাঘণ্টামান মালিচ কৰাৰ ফলত, অলপ অলপকৈ বিবেশাম কটাত যেন মই অল্পভৱ কৰিছোঁ, এনেতে তলপেটৰপৰা কাঁউট কৰে এটা শব্দ ওলাল আৰু তাৰ লগে লগে হাৰ্ণিয়া পেৰপেৰ কৰে ভিতৰ সোমাবলৈ ধৰিলে; কৰ্ণেল ৰিচিয়ে আনন্দত এই বুলি চিঞৰ মাৰি উঠিলে, “Well, Doctor Suren, I am successful!” ডাক্তৰ স্বৰেন সেন প্ৰমুখো আনকেজন ডাক্তৰেও আনন্দত কিৰীলি মাৰি উঠিল, বুঢ়া বন্ধু তিনিগৰাকী প্ৰমুখো পৰ-দিয়া ডেকাসকলো উলাহত উধাও হল, গোটেই ঘৰোৱাহৰে মুখত সকাহৰ পানী আহিল। হাৰ্ণিয়া বহি যোৱামাজকে মই আৰোগ্য বোধ কৰি নতুন জীৱন পোৱাদি পালোঁ। অল্পবত উপচি পৰা কৃতজ্ঞতা ভাব বৈ পৰা দুখাৰি চকুলোৰে মই কৰ্ণেল ৰিচি চাহাবৰ মুখলৈ

খৰ্গাগি চাবলৈ ধৰিলোঁ, তেখেতেও আনন্দত উছলি অহা ছলছলীয়া চকুৰে মোৰ মুখলৈ চাই ব' লাগিল। অহ, সেইক্ষণত দুইবোৰ চাৰি চকুৰ মিলন! কি যে সুবিমল সুমিলন জাপক দেৱ দৃষ্টি! আজিকোপতি মোৰ সৌন্দৰ্যগীত সেই অমিয় দৃষ্টি ফটুকটীয়া হৈ বৈছে, জীৱন্তে ফটুকটীয়া হৈ ব'ব, নমৰোঁমানে নাপাহৰোঁ!

মৰাৰপৰা জীয়াই লৈ, চিভিল চাৰ্জন, এছিছটেণ্ট চাৰ্জন আৰু আনকেজন ডাক্তৰে সবতনে বেণ্ডজ কৰি, মোক চিংকৈ শুৱাই থৈ, পৰবৰ্তী চিকিৎসা বিষয়ক আলোচনা কৰিবলৈ ধৰিলে। সৰ্দোশেহত, ডাক্তৰ স্বৰেন সেনক পৰীয়া থৈ, চিভিল চাৰ্জন আৰু আনকেজন ডাক্তৰ শেহ ৰাতিটোলৈ বুলি ঘৰাঘৰি গল। যাবৰ বেলিকা কৰ্ণেল ৰিচিয়ে এইবুলি আদেশ উপদেশ দি গল, “ৰোগী ঠিক এই ভাজেই পৰি থাকিব লাগিব, ইকাটি-সিকাটি হবলৈ দিব নালাগে; আমি কাইলৈ পুৱাতে আকৌ চাপি যি হয় পৰবৰ্তী ব্যৱস্থাৰ দিহা কৰিমহিঁক।” সেই অহুসাৰে, পিচদিন পুৱা ৮ বজাত ডাক্তৰসকল চাপি আলোচনাত বহিল। সিবিলাকে অতি সাৱধানে বেণ্ডজ মেলি চাই দেখিলে যে, কাপোৰৰ বেণ্ডজে ৰখাৰ নোৱাৰিব, বহিলেই হাৰ্ণিয়া পুনঃ বাহিৰ হোৱাৰ ভয়; ‘ট্ৰাষ্ট’ নিষিদ্ধালে নহব; গতিকে শ্ৰীমান ললিত ডাক্তৰে ততালিকে বজাৰ-দোকানত বিচাৰি গুটীয়া ট্ৰাষ্ট এটা কিনি আনিবলৈগৈ। সেই ট্ৰাষ্ট লগুৱোৱাত দেখা গল যে, সি ভাল গুণ দিয়াৰ সম্ভাৱনা নাই; কিয়নো, একে লগতে সোঁ-ফালেও কৰঙনৰ চুকত আৰু এটা হাৰ্ণিয়া উঠি অহাৰ চিন দেখা যায়, ইফালৰ হেঁচাত সিকালৰ হাৰ্ণিয়া ভোঁহৰি ওলোৱাৰ আশংকা, অথচ স্থানীয় দোকানত যুৰীয়া ট্ৰাষ্ট পাবলৈকো নাই। গতিকে, চিভিল চাৰ্জনৰ সিদ্ধান্ত মতে, অনতিপলমে কলিকতাৰপৰা এটা যুৰীয়া অত্যন্তম ট্ৰাষ্ট অনোৱাটো স্থিৰ হল; আৰু তদৰ্থে হাৰ্ণিয়াৰ ওপৰেদি নি কঁকালৰ ঘোৰা মেৰাই ঠিকঠাক মাপ-জোখ লৈ কৰ্ণেল ৰিচি চাহাবৰ দিহামতে ডাক্তৰ স্বৰেন সেনে ডবল হাৰ্ণিয়া প্ৰতিবন্ধক এটা যুৰীয়া ট্ৰাষ্টৰ কাৰণে তেতিয়াই টেলিগ্ৰাফিক অৰ্ডাৰ কলিকতীয় কোম্পানী এটালৈ পঠিয়ালে। যাবৰ সময়ত চিভিল চাৰ্জন চাহাবে আদেশ দি গল যে, কলিকতাৰপৰা ট্ৰাষ্ট নাপায়হি মানে ৰোগীৰ position লৰচৰ হব নোৱাৰে, একে ভাজেই চিং হৈ পৰি থাকিব লাগিব। সেই আদেশ অহুসৰি যুৰীয়া ট্ৰাষ্টৰ প্ৰতীক্ষাত মই শোৱাপাটীতে পৰি থাকিবলগীয়া হল; মাথোন দিনে পুৱা ডাক্তৰ স্বৰেন সেন আহি শোঁচাচাবাদি কৰাই দি বেণ্ডজ পৰীক্ষা কৰি ষাওঁতে অলপ-অচৰপ লৰচৰ হবলৈ পাওঁ।

একেভাজে একেথৰে একেৰাহে বিছনাতে মই চিং হৈ পৰি থকা এপঘৰ মূৰত কলিকতাৰ পৰা সেই যুৰীয়া ট্ৰাষ্ট ভি: পি: ডাক্তৰ তেজপুৰ পালেহি। ডাক্তৰ স্বৰেন সেনে আমাৰ ঘৰৰ পৰা ডেৰকুৰি টকা লৈ গৈ, পাৰ্চেল ডেলিভাৰি লৈ, চিভিল চাৰ্জন কৰ্ণেল ৰিচি চাহাবৰে সৈতে আহি ছমো ধৰি-মেলি অতি বতনেৰে বেণ্ডজ মেলি আগৰ গুটীয়া ট্ৰাষ্ট গুচাই নতুন যুৰীয়া ট্ৰাষ্ট মোক পিন্ধাই দিলে। ট্ৰাষ্টটিয়ে ঠিকঠাককৈ ৰখা ঠাইত কাপুখাই ধৰিলে। দেখি, ডাক্তৰ সকলৰ মনত বং আৰু মোৰ অন্তৰত সাহসৰ সঞ্চাৰ হল। সৰ্দোশেহত, ডাক্তৰসকল ঘৰাঘৰি হোৱাৰ আগতে চিভিল চাৰ্জন কৰ্ণেল ৰিচি চাহাবে এইবুলি টানি আদেশ দি গল,—“এই

সাংঘাতিক হাৰ্ণিষা ব্যাধি উৎকট মানসিক শ্ৰমৰ অৱশ্যত্বাবী কল মাথোন। মই জানোঁ, ইয়াৰ আগলৈকে বোগীয়ে কিভাৱে কি পৰিমাণে সাহিত্যিক-চৰ্চাত (literary work) লেলেটীয়াকৈ লাগি কঠোৰ মানসিক শ্ৰম কৰিছিল। সেইটো তেওঁৰ অন্তৰত এটা স্বাভাৱিক বাগী বহিছিল; তাৰ নিচাৰপৰা তেওঁ অব্যাহতি লব লাগিব, অন্ততঃ উপস্থিত মাৰাত্মক ব্যাধিয়ে সম্পূৰ্ণে শাম নাকাটে মানে সকলোবিধৰ টান লিখা-পঢ়া সাহিত্যিক-চৰ্চাৰপৰা বিৰত ববলৈ মই তেওঁক টানি আদেশ দিওঁ। যাতে অগ্ৰথা নহয়, তদৰ্থে আমি ডাক্তৰ স্বৰেন সেনক সেই দায়িত্বৰ ডাৰ দিলোঁহঁক।” এই শেষ সিদ্ধান্ত দি ডাক্তৰসকল ঘৰাঘৰি হল। তাৰ পাছত, ডাক্তৰ স্বৰেন সেনে চোৰাংকৈ ছেগ ধৰি সততে মোৰ সাহিত্যিক-চৰ্চাৰ বিষয়ে আলোচনাত বৃজি যায়হি। যি হওক, সেই আসন্ন অৱস্থাৰপৰা ৰক্ষা পৰিলোঁ, কিন্তু এই আগচু ব্যাধিয়ে মোক জীৱনৰ বাকী ছোৱালৈ ঘূৰিয়া কৰিলে; আজিকোপতি মই টাট নিপিকাটকৈ টোলৰ বাজ হবলৈ অক্ষম!

মই উভয় সৰুটৰ দোমোজাত পৰিলোঁ। জীৱন-তৰীত ডেলাভাহী হৈ মই ইকাটি হলেও মৰো, সিকাটি হলেও বুৰোঁ। ডাক্তৰৰ আদেশ নামানিলেও নহয়, সাহিত্যিক-চৰ্চাৰ প্ৰেৰণাত ভাহি নগৈও নোৱাৰোঁ। বিশেষকৈ ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ মধ্যলীলা খণ্ডৰ বাকী থকা চাৰিভাগৰ এভাগ মাথোন ছপোৱাই পুথিখণ্ড পোহৰলৈ উলিয়াব নোৱাৰি মই বৰ নোৱাৰাত পৰিলোঁ। গতিকে অগত্যা মোৰ প্ৰিয়ছাত্ৰ আৰু সাহিত্যিক অহুগামী শ্ৰীমান দণ্ডিনাথ কলিতা বোণাৰ সাহায্য লব লগাত পৰিলোঁ; তেওঁ ছপাৰ আৰ্হি-তোলা কাকতত প্ৰথম ‘প্ৰফ’ চাই দিয়েহি, মই দ্বিতীয় বা ‘প্ৰিণ্ট অৰ্ডাৰ প্ৰফ’ চোৰাংকৈ চাই ‘ফাইনেল কৰেকচন’ কৰি কলিকতাৰ প্ৰেছত ছপাবলৈ পঠিয়াওঁ। এই অহুক্ষেমে ছপাকাৰ্য আগুৱাই তিনিমাহমানৰ মূৰত ‘শ্ৰীকৃষ্ণ মধ্যলীলা’ পুথিখণ্ড সম্পূৰ্ণকৈ ছপোৱাই পোহৰলৈ উলিয়াই একেৰি সকাহ পালোঁ। ‘মধ্যলীলা’ খণ্ড ওলোৱামাত্ৰকে ‘অন্তলীলা’ খণ্ডৰ ‘অৰ্ডাৰ’ৰ লগতে তিনিও খণ্ডলৈ বুলি ‘অৰ্ডাৰ’ দি থোৱা গ্ৰাহকসকলেই একোখন পৰম উলাহেৰে ভিঃ পিঃ ডাকত পঠোৱা হল। তাৰ পাছত, অসমীয়া আলোচনী আৰু বাতৰি-কাকতৰ সম্পাদকসকল আৰু বহু বহু কেজনমান বিশিষ্ট সাহিত্যিক আৰু পৰম পুজনীয় শ্ৰীশ্ৰীআউনীআটীয় অধিকাৰ গোস্বামী প্ৰভুলৈ একোখন ‘শ্ৰীকৃষ্ণ মধ্যলীলা’ প্ৰীতি উপহাৰ পঠোৱা হল। পঠোৱা পুথি খণ্ড পাই, গ্ৰাহক-পাঠক সকলোৱেই একবাক্যে অশেষ প্ৰশংসা কৰি মোৰ শলাগ ললে; এই আলমতে ‘শ্ৰীকৃষ্ণ অন্তলীলা’ খণ্ড উলিয়াবলৈকো সদৌ অসম সাহিত্য সভাই আকৌ ২৫০ টকা দানৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিলে, কিন্তু দুখৰ বিষয়, সি কাৰ্যত নকলিয়ালে।

‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ অন্তলীলা খণ্ড

বোলে, “সীতালৈ চালেও মৰোঁ, বামলৈ চালেও ভৰোঁ”, সীতাৰ বনবাস প্ৰতিপাদনৰ বেলা লক্ষণ উভয় সৰুটত পৰাৰ দৰে, মই আকৌ পাৰ-নোপোৱা মহা সৰুটত পৰিলোঁ। ‘অন্তলীলা’ খণ্ড লিখি উলিয়াই ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ সম্পূৰ্ণ কৰিবলৈ ভিতৰি প্ৰাণৰ অদম্য প্ৰেৰণাত ডেউপৰি মৰোঁ, বাহিৰে বেজজানী ডাক্তৰৰ মানাহিলৈ মনত পৰিলেও ভৰোঁ! নিজৰ গাৰ অৱস্থালৈ চালেও

কোচ খাই পৰোঁ। এইবোৰ সৰুটৰ মহাসমভাৱ পৰি মই 'কিংকৰ্তব্যবিমূঢ়' হলো। এই-ভাৱেই মাহিমিয়েক মনৰ অশান্তিত পাব হল। দেখিলোঁ, আন্তৰিক প্ৰেৰণাই আনবোৰ সদৌ সৰুটক চেৰ পেলাই মোক উজ্জ্বল কৰি তুলিছে। আৰু ব'ব নোৱাৰিলোঁ, মৰণত শৰণ দি, 'শ্ৰীকৃষ্ণ অন্ত্যলীলা' খণ্ড প্ৰণয়নৰ অৰ্থে মৰোঁজীওঁক কাপ হাতত ললোঁ। কোৱা বাহুল্য মাথোন, এই কাৰ্যত মই চোবৰ বৃত্তি অৱলম্বন কৰিব লগাত পৰিছিলোঁ। তদৰ্থে, দিনত বাহিৰত, সাহিত্যিক-চৰ্চা আৰু লিখা-পঢ়া কৰা অফিচ কুঠৰী এৰি, ভিতৰত শোৱা কোঠাত গুপুতকৈ 'শ্ৰীকৃষ্ণ' ৰচনাৰ কাম চলাবলৈ ধৰিলোঁ। কিন্তু সিমানতো চোৰাংচোৱাৰ চোকা দৃষ্টিৰপৰা সাৰিব নোৱাৰিলোঁ, এদিন মোৰ গা-চোৱা ডাক্তৰ স্বৰেন সেনে হাতে-হাতে ধৰা পেলালেহি। ধৰা পেলাই তেওঁ দুখিত হৈ আৰু বিস্ময় মানি মোক ককৰ্থনাৰ বুজনিৰে বিস্তৰ বকিলে, মই ধৰা পৰি তলমূৰ কৰিলোঁ। তাৰ পাছত, মোৰ প্ৰাণৰ প্ৰেৰণা মাৰ নিওৱাটো অসম্ভৱ যেন দেখি, তেওঁ অগত্যা এটা দৈনিক বন্ধা-সময় বান্ধি দি গল। ডাক্তৰৰ সেই আদেশ-উপদেশ অহুসৰি, মই পুৱাবেলা ৮ বজাৰপৰা ১১ বজালৈ তিনি ঘণ্টা, আবেলি ৩ বজাৰপৰা ৫ বজালৈকে দুঘণ্টাকৈ দিনত মুঠ ৫ ঘণ্টা, ৰাতি সন্ধিয়াৰ ফুৰণৰ পাছৰপৰা ১২ বজাৰ ভিতৰ মুঠেই দুঘণ্টা, এই সেই সদৌমূলি দৈনিক সৰ্বমুঠ ৭ সাত ঘণ্টা মাথোন সাহিত্যিক-চৰ্চাত খটাবলৈ মই নিয়ম লগাই ললোঁ; ইয়াৰ দ্বাৰাই ইতিপূৰ্বৰ ১২ ঘণ্টাৰ ঠাইত ৭ ঘণ্টা কৰি মূঠৰ ওপৰত ৫ পাঁচ ঘণ্টা বেহাই দিয়া গল। কিন্তু, ৰাতি ১২ বজাৰ পাছত কাচিহঁতো কামত নধৰিবলৈ ডাক্তৰৰ টান আদেশ।

গা-চোৱা ডাক্তৰৰ আদেশ-উপদেশ শিৰোধাৰ্য কৰি মই আকৌ আগৰ উলাহেৰে 'শ্ৰীকৃষ্ণ অন্ত্যলীলা' খণ্ড প্ৰণয়নৰ কামত একাগ্ৰপতীয়াকৈ লাগি বুলোঁ। 'অন্ত্যলীলা' কেইআখ্যমান আঙুৱাইয়েই 'গীতা-সৃষ্টি' আখ্যা পালোঁগৈ। এইখিনিতে উলুকিয়াই থৈ যাবৰ আৱশ্যক হৈছে যে 'শ্ৰীকৃষ্ণ' ৰচনাৰ আদিৰেপৰা ইমানলৈকে মোৰ জীৱনত ভালেমান সৌন্দৰ্যৰ লেখত উঠিবলগীয়া ঘটনা ঘটিছিল, সেইবোৰৰ ঘাই-ঘাই কিছুমানৰ বিবৃতি ইয়াৰ পাছত লিপিবদ্ধ কৰা যাব, তাৰো ভিতৰত বিয়োগ-বেদনা গোটাচেৰেক ঘাই, যিবোৰ উপস্থিত 'গীতা-সৃষ্টি' আখ্যা গুথনিয়াই লৈ তাক পুনৰপি সমান কৰি লৈ, মৰণা-মাৰি দেখুৱালে। এই আলমতে আৰু সেই ছেগতে গীতা-আখ্যা লিখা সমাপ্ত হোৱা মাজকে সেই আখ্যা বা অংশটো বিতংকৈ লৈ, 'শ্ৰীকৃষ্ণ'ৰ সেইছোৱা 'গীতাসাৰ' নামে ছপাই এখন হুকীয়া পুথি প্ৰচাৰ কৰিলোঁ, যাতে ইয়াৰ দ্বাৰাই মোৰ দৰেই জনসাধাৰণে প্ৰিয়জন আৰু আত্মীয়-বিয়োগ-সন্তাপ শাম কটাবলৈ এটি আপুৰুগীয়া মহৌষধি পান কৰিবলৈ স্ফুল্ল ঘটে।

‘গীতাসাৰ’

হুকীয়াকৈ পুথিৰ আকাৰে প্ৰচাৰিত হোৱা মাজকে 'গীতাসাৰ'-এ চাৰিওফালৰপৰা গ্ৰাহক-পাঠক আকৰ্ষণ কৰিলে; আৰু এই পুথিৰ বিক্ৰী-কাৰ্টন আশাতীতৰূপে বাঢ়িবলৈ ধৰিলে, বছৰেকৰ ভিতৰতে প্ৰথম তাড়বৰণৰ সমুদায় কিতাপ অন্ত হল। বাস্তৱতে, মোৰ ৰচিত,

প্ৰণীত, প্ৰচাৰিত আন কোনো এখন পুথিয়ে এনেদৰে লাভ ধৰি উৎসাহ দিয়া নাই। আৰু, স্বৰূপাৰ্থত, এই লাভেই মোক ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ৰ অন্ত্যলীলা খণ্ড পোহিবলৈ উলিয়াবলৈ একেৰি সাক্ষাৎ আৰ্থিক বল দান কৰে।

‘গীতাসাৰ’ সাহিত্যিক সমাজৰো আদৃত হোৱাত, মোৰ মনে আৰু একেৰি উঠে পাই অন্ত্যলীলা প্ৰণয়নত মোক উদগনি দিলে। সাহিত্যিক-পাঠক ভালেমানৰপৰা ছুৰি ছুৰি প্ৰশংসা-পত্ৰ মোৰ সাহিত্যিক-চৰ্চাৰ কাকতৰ টোপোলাই নধৰা হৈছিল; তাৰ ভিতৰৰ কেখনমান তুলি দিয়া গল; যেনে—

(১) সহযোগী সমসীয়া সাহিত্যিক **শ্ৰীমন্তীনাথ বেজবৰুৱাৰ** অভিযন্ত : “বায়-বাহাদুৰ গোহাঞিবৰুৱাৰ ‘গীতাসাৰ’ পঢ়ি বৰ সুখ পালোঁ। কিতাপখনত গীতাৰ সাৰ কথাবোৰ সংগ্ৰহ কৰি সকলোৰে আগত যোগোৱা হৈছে। গোহাঞিবৰুৱাৰ এইটি মউ-চাক। অসমীয়াই ইয়াৰপৰা আনন্দেৰে মৌ পান কৰক। গোহাঞিবৰুৱা ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ কিতাপ প্ৰণেতা। এইবাৰ শ্ৰীকৃষ্ণৰ মুখৰ বাণী গীতাৰ সাৰ গোটেই তেওঁ ‘গীতাসাৰ’ ৰচনা কৰিছে। ইয়াৰ ওপৰত আৰু একো নাই। ‘স্ববুদ্ধিসকলে সন্তোষে পান কৰক।’ গোহাঞিবৰুৱাৰ ভাষা বিতোপন; পাঠ সুশোভন; ব্যাখ্যা সুগম; প্ৰণালী সুঠাম। অসমীয়া সাহিত্য ভঁৰাললৈ ই এটি মহৎ দান।”

(২) ভগবদ্ভক্ত বৈষ্ণৱ সাহিত্যিক **বায়বাহাদুৰ শ্ৰীমুখ দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা, বি-এল ডেপুটী কমিশ্যনাৰ** অভিযন্ত : “পৰম শ্ৰদ্ধাম্পদেয়! গীতাৰ বিষয়ে বহুতে বহুতভাৱে আলোচনা কৰিছে, কিন্তু আপোনাৰ ‘গীতাসাৰ’খনৰ এটা বিশেষত্ব আছে। গীতা পদ্মনাভৰ মুখে ওলোৱা কথা। আপুনিও সকলোধিনি কথা শ্ৰীকৃষ্ণৰ নিজ মুখৰ কথাকেই ৰাখি, কেৱল কথাক পংক্তিবিলাক বোৰা দিবলৈ আপোনাৰ নিজ কথাবে মিডালি জৰী লগাই সাঙুৰি দিছে, তেনে জৰী আৰু অইন আলোচনাৰ ভিতৰত দেখা নাই। আপুনি ভক্ত, ভক্তিভাৱেৰে গীতাৰ ওচৰ চাপিছে; আৰু ভগৱানে আপোনাকে সফলতা দান কৰিছে। এনেকুৱা তত্ত্বকথাৰ সাহিত্য আমাক আৰু লাগে,—যেন বঞ্চিত নকৰে।”

(৩) অসমীয়া ‘দৈনিক বাতৰি’ কাকতৰ **মন্তব্য** :—“বায়বাহাদুৰ গোহাঞিবৰুৱা ডাঙৰীয়াই ‘শ্ৰীকৃষ্ণ চৰিতৰ’ উপসংহাৰৰূপে ‘গীতাসাৰ’ প্ৰচাৰ নকৰা হলে, তেখেতৰ ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ অসম্পূৰ্ণ হৈ বলহেঁতন। গোহাঞিবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ অসুখত মূল গীতা নজনাকৈয়ে অসমীয়া ভাষাৰ জৰিয়তে গীতাৰ ভাব ৰাজ্যত প্ৰৱেশ কৰিব পৰা হ'ল। গোহাঞিবৰুৱাৰ ৰচনা-নীতিৰ অসমীয়া ৰাইজক ক'ব লাগিছেনে? আমি আটায়ে অসমীয়া লিখিবলৈ কাপ ধৰিছোঁক; কিন্তু গোহাঞিবৰুৱাৰ গুণই বিমৰে পঢ়ুৱৈৰ মন লগে লগে লকবাই নিব পাৰে, তেনেকুৱা ৰজিতাখোৱা ৰচনা নাই বুলিলেই হয়। ছপা, কাগজ আৰু বন্ধা চাই, বাহিৰেও পুথি খনি চকুত লগা হৈছে। অসমীয়া মানুহে গীতাৰ শিক্ষা লভিবলৈ ডক্টৰ এনী বেচণ্টৰ ইংৰাজী অনুবাদ কিম্বা আন কোনো ভাষাৰ অনুবাদ পঢ়িব নালাগে আৰু।”

(৪) অসমীয়া ‘**আৱাহন**’ আলোচনীৰ **মন্তব্য** : “আজীৱন সাহিত্যসেৱী গোহাঞিবৰুৱা অসমীয়া সাহিত্য-ক্ষেত্ৰত যোগাচাৰ্য। ৮৫ বছৰীয়া বৃদ্ধা যোগে ১৬ বছৰীয়া চেঙেৰা

ডেকাৰ দৰে ধুত আৰ্ণৱ টকাৰ দি ঘূৰি ফুৰিছিল ; বৃদ্ধবয়সতো আমাৰ সাহিত্যচাৰ্য গোহাঞি বৰুৱাৰ লিখনি যুৱকৰ হাতত চলা দি পূৰ্ণ উত্তমে চলিব লাগিছে। গোহাঞিবৰুৱাৰ ‘গীতাসাৰ’ তেখেতে ‘শ্ৰীকৃষ্ণ দত্ত মহোদয়’ পান কৰাৰ ফল। গোহাঞিবৰুৱা কৃষ্ণভক্ত ; তেখেতে ভক্তি চকুৰে গীতাক প্ৰধানকৈ চাইছে। সকলো ভক্তই ‘গীতাসাৰ’ পান কৰি সোৱাদ পাব। এই ভগৱত-সত্তাৰে আমাৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ শৰাই বিশেষকৈ শোভন কৰিছে।”

‘গীতাসাৰ’ বচনাৰ আঁতিগুৰি হৈছে, মোৰ দুটি অতি চেনেহৰ ভাগিন সন্দিকৈ তনয়বয়ৰ (বায়বাহাদুৰ ৰাধাকান্ত সন্দিকৈ আৰু মোৰ প্ৰাণপ্ৰতিম হুমলীয়া সহোদৰা ভনী ৬নাৰায়ণী আইদেউৰ মাজিউ আৰু হুমলী পুত্ৰ) অকাল মৃত্যু দুৰ্ঘটনা ; আৰু অল্পবৰ্তী দুটা দুৰ্ঘটনা, মোৰ দুটি চকল ডেকা তৃতীয় আৰু দ্বিতীয় আদৰৰ জোঁৱাই ৬বোহিগীকান্ত হাতীবৰুৱা, বি-এ, এম-এল-এ, আৰু ৬হৰিনাথ গগৈ বি-এল উকীলৰ অভাবনীয় অকাল বিয়োগ। ভাগিন দুটিৰ আকস্মিক মৃত্যুৰ বিষয়ে ইতিপূৰ্বে ‘সৌন্দৰণী’ৰ ৪খা ঠাইত লিপিবদ্ধ কৰা হৈছে। কাললৈ উঠি অহা সেই চেমনীয়া ভাগিন দুটি (৬চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ, এম-এ, আৰু ইন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ, আই-এ ছাত্ৰ) এপৰ মাথোন অন্তৰত ‘টাইফয়দ’ বা সন্নিপাত জ্বৰত পৰি হঠাতে ঢুকুৱাত মই বিনা-মেঘে বজ্জাঘাত পোৱাদি পাই ধৰ্মম্ খাই পৰিলোঁ। মোৰ গেম্ৰক-বিহ্বলতাৰ উপৰি, মৃতকৰ অতি চেনেহৰ পিতৃ-মাতৃ উল্লিখিত দম্পতীৰ দুৰ্ভাগ্যৰ পৰিমাণ অসুমান কৰি সেই ভাবনাত তল গলোঁ ! এনেকুৱা প্ৰাণান্তক দুৰ্ঘটনাত পৰি সন্তাপীয়ে সন্তপ্তক কি বুজনি দিম ! তথাপি সন্তাপহাৰী কৃষ্ণদত্ত মহোদয় ‘গীতা-পাঠ’ পান কৰিবলৈ মই নিজেও নিবিষ্টচিত্ত হালোঁ, সন্তপ্ত জনক-জননীলৈকে মোৰ এই আন্তৰিক বুজনি-উপদেশ লিখি পঠিয়ালোঁ। সেই আপাহতে, ‘গীতাসাৰ’ পোহৰলৈ উলিয়াই সেই সন্তপ্ত দম্পতী, মোৰ অতি আদৰৰ বৈনাই ৰায়বাহাদুৰ সন্দিকৈ আৰু অতি চেনেহৰ হুমলীয়া ভনী ৬নাৰায়ণী সন্দিকৈয়নীৰ (সোণফেৰি আইদেউ) নামে উচ্চৰ্গা কৰা হল।

‘গীতাসাৰ’ মহোদয় পান কৰি সন্তপ্ত সন্দিকৈ দম্পতীয়ে শোকত একেৰি সকাহ বোধ কৰিলে। ফলত ৬সোণফেৰি আইদেৱে কৃতজ্ঞ চিন্তেৰে ‘গীতাসাৰ’ ছপোৱা খৰচত যোগ দিবলৈ বুলি ২০০- ছশ টকা উপঢ়াচি প্ৰতিদান পঠিয়ালে। এই প্ৰতিদান যথাসময়ত পোৱাত ই বিশেষ গুণ দিলে ; যিহেতু, ইতিমধ্যে ‘গীতাসাৰ’ৰ বিক্ৰী ধনৰ লগত এই দান যোগ দি, পুথিখন ছপোৱাৰ খৰচৰ বাবে কলিকতীয়া প্ৰেছক দিবলগীয়া দেনা উচলকৈ পৰিশোধ কৰা গল। আৰু, তাৰ পাছতো ‘গীতাসাৰ’ পুথিৰ বিক্ৰী ক্ৰমাৎ বাঢ়িবলৈ ধৰিলে ; আৰু তাৰপৰা উৎপন্ন হোৱা ধনেৰে ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ৰ অন্ত্যলীলা খণ্ড ছপাবলৈ আৰম্ভ কৰাই দিলোঁ।

‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ অন্ত্যলীলা খণ্ড যি অংশ লিখা হৈছিল, সেইখিনি প্ৰেছলৈ পঠিয়াই, মই আকৌ দুহতীয়াকৈ দুগুণ শ্ৰম কৰিব লগাত পৰিলোঁ ; এহাতে পুথিৰ নতুন অংশ লিখোঁ, ইহাতে কলিকতাৰ ‘প্ৰেছ’ বা আৰ্হিতোলা কাকত আহি পালেই তাৰ ‘কৰেকচন’ বা সংশোধনত ধৰোঁ। এই অল্পক্ৰমে, অন্ত্যলীলা খণ্ডৰ লিখা আৰু ছপা কাৰ্য সমান্তৰালভাৱে চলাবলৈ ধৰিলোঁ। মনৰ খাউতিত গালৈ মন কৰা নাই যদিও, সেই অতিচাৰ খাটনিৰ ফলত মোৰ ভগ্না স্বাস্থ্য ক্ৰমাৎ

বিদৰিবলৈ ধৰিলে ; হাৰ্ণিয়া ব্যাধিৰ উপৰি মেলবীয়া জৰে শৰীৰত বাহ ললে । পুৱা-গধূলি নিভো উমি-উমি জৰত কেঁকাই-গেঁথাই পৰোঁ, আবেলি আৰু আগবাতি হাতৰ সাহিত্যিক খাটনিত ধৰোঁ । তত্পৰি, শ্ৰীকৃষ্ণ অন্ত্যালীলা খণ্ডৰ ৰচনা আশ্চ আৰু মধ্যলীলা দুখণ্ডকৈ কঠিনতৰ আৰু গভীৰতৰ চিন্তালোচনা সাপেক্ষ বোধ হল ; গতিকে, ইয়াৰ গতি আগৰ দৰে আশ্চৰ্য্য নোৱাৰাত পৰিলোঁ,—মনৰ গতি আগবাতি যায়, হাতৰ কাম পিচ পৰি বয়, এনে হবলৈ ধৰিলে ।

শ্ৰীকৃষ্ণ চৰিতত প্ৰোথিত অলৌকিকতা উচ্ছেদ কৰি তাৰ ঠাই লৌকিকতাৰে সৈতে পূৰ্ণ কৰাটোও মোৰ ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ ৰচনাৰ অগ্ৰতম লক্ষ্য । কিন্তু, আশ্চলীলা আৰু মধ্যলীলাৰ অলৌকিকতাৰ দৰে অন্ত্যালীলাৰ অলৌকিকতা কোমল আৰু সবল নহয় ; অন্ত্যৰ অলৌকিকতা অতি কঠিন আৰু জটিল, ইয়াক সহজে ভাঙিব নোৱাৰি । আগৰ দোছোৱাত দৈহিক আৰু শেহৰ ছোৱাত আধ্যাত্মিক ভাৱৰ সমাবেশ । গতিকে, অন্ত্যছোৱাৰ ভালেমান গৃহতম অলৌকিকতা ওফৰাব নোৱাৰি, তাৰে কিছুমান সেইভাগেই এৰি তৎপ্ৰতি সভক্তিৰে মূৰ দোৱাব লগাত পৰিলোঁ । গীতা ব্যাখ্যাৰ যি যি অংশত আধ্যাত্মিক তত্ত্বৰ অলৌকিকতাই অৰ্জুন হেন বিজ্ঞতম মহামানৱক অৰাক কৰিছিল, সেই অংশৰ সেই অলৌকিকতাৰ ঠাই লব পৰা লৌকিকতা আমাৰ নিচিনা ক্ষুদ্ৰ মানৱৰ সংকীৰ্ণ অন্তৰে আয়ত্ত কৰিব নোৱাৰে । জৰা নামক ব্যাধক জৰা ব্যাধি নাম দি থোৱাটোও এটা স্ককীয় মনোবলৰ কথা ; এই বিষয়ত ‘নানা ঋষিৰ নানা মত’ হোৱাটো অসম্ভৱ নহয় । ৰাম-কৃষ্ণৰ স্বৰ্গপ্ৰয়াণৰ অসাধাৰণ ব্যৱহাৰতো অলৌকিকতাৰ অধিকাৰ অলপীয়া নহয় । ধৰ্মৰাজ্য সংস্থাপনৰ অৰ্থে ‘ধৃত্বংশ ধ্বংস’ সাধনৰ মূলত মহামানৱ বিৰাট পুৰুষ শ্ৰীকৃষ্ণ স্বয়ং কাৰণ হোৱা অসামান্য আধ্যাত্মিক বহুশূত্ৰ বিষয়তো অলৌকিকতাৰ প্ৰাধিক্ত্য হুই কৰিব নোৱাৰি । আত্মসংযমৰ মূলধাৰ, আত্ম-প্ৰেৰণাৰ অভূত পটন্তৰ, চিন্তা-স্থিৰতাৰে সমাধিস্থ হৈ ইচ্ছামৃত্যু সংঘটন কৰা ৰাম-কৃষ্ণৰ মৰ্ত্যালীলাত যি অলৌকিকতা বিৰাজ-মান, তাত লৌকিকতাৰ বহণ লগোৱাটো অস্বাভাৱিক । ইত্যাদি গৃহতম বিষয়ক গভীৰতম চিন্তালোচনাৰ ফলত শাৰীৰিক অস্থিত্যৰ উপৰি মোৰ মানসিক দুৰ্বলতাৰ লক্ষণ অবাৰিত-ভাৱে লক্ষিত হবলৈ ধৰিলে । এনে অৱস্থাত মই বিমোৰ হলোঁ, এৰিবও নোৱাৰি, ধৰিবলৈকে। শক্তিৰ নাটনি ! মোৰ স্বাস্থ্যৰ এই অবনতিলৈ লক্ষ্য কৰি, বেজজানী, বন্ধু-বান্ধৱ, আত্মীয়-কুটুম্বাদিয়ে মোক হাতৰ সাহিত্যিক কাৰ্যৰ উৎকট পৰিশ্ৰমপৰা ক্ৰান্ত হবলৈ পৰামৰ্শ দি সেই কাৰ্যালোচনা সাম্প্ৰতিকভাৱে পৰিহাৰ কৰিবলৈ টানি অহুৰোধ কৰিলে । কিন্তু, সেই মূৰামুৰিৰ ঘোৰ আত্মসংকটত সিবিলাকৰ সেই সত্বপ্ৰদেশ আৰু সাদৰী অহুৰোধ ৰক্ষা কৰিবলৈ অক্ষম হৈ মই এইবুলি কাতৰি সমিধান দিলোঁ যে, মোৰ বৰ্তমান মহাত্ৰত ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ প্ৰণয়ন সমাপন পিচ পেলাই, জীৱন ধাৰণ ত্ৰত আগ কৰাটো মোৰ পক্ষে অসম্ভৱ হৈ উঠিছে ; জীয়াই থাকোতেই মৰণত শৰণ দি এই মহৎ মাথনা সিদ্ধি কৰি নললে, সি অসিদ্ধ হৈয়ে ৰব ; মোৰ অবিহনে কোনোৱে সেই কাৰ্য হাতত ললেও মোৰ মনোমুৰ্তকৈ তাৰ সামৰণি নপৰিব । বিশেষতঃ, বিগত সূৰ্য্যকাল অহোপুৰুষাৰ্থ কৰি ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ তিনি খণ্ডৰ প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় ছোৱাৰ প্ৰণয়ন

সমাপন কৰি, তৃতীয় ছোৱাৰো তিনিভাগ চম্ভালি নোৱাৰ পাছত এই একেবিমান এক-তৃতীয়াংশ বাকী পেলাই থোৱাটো যুগুত বিবেচনা নকৰে। এতেকে, মৰোজীউক হাতৰ কাম আগুৱাই নি, মোৰ সাধনাৰ সিদ্ধি সম্পূৰ্ণ কৰিবলৈ মই দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ, এই প্ৰতিজ্ঞাবৰণা মোক একোৰে বিচলিত কৰিব নোৱাৰে। হাতে-কামে লাগি থাকোতেই জীৱন অস্ত হওক তাকো মানোঁ, কিন্তু জীৱন্ত অৱস্থাত 'শ্ৰীকৃষ্ণ' প্ৰণয়ন কাৰ্য অসম্পূৰ্ণকৈ এৰিবলৈ মনে নামানে। এই ভীষ প্ৰতিজ্ঞাবে মৰকামোৰ দি ধৰি, আৰু তিনিমহীয়া লেকাট লগা উৎকৃষ্ট পৰিশ্ৰমৰ ফলত 'শ্ৰীকৃষ্ণ'ৰ অন্ত্যলীলা খণ্ডৰ ৰচনা সমাপন কৰি উঠি, আশাতীত সকাহ অহুভৱ কৰিলোঁ, মোৰ মূৰৰণা গোৱৰ্ণন গিৰি যেন কৰ্তব্যৰ বলে নোৱাৰা গধুৰ বোজাৰ পাচিটো নমাই আগত থৈ মহাভাগৰৰ নিশ্বাস সঘনে সলাবলৈ ধৰিলোঁ। তাৰ পাছত, দুহতীয়া কাম এহতীয়াকৈ টুটাই ধৰি, আৰু তিনি মাহৰ মূৰত, বাকীছোৱাৰো ছপা কাৰ্য শেষ কৰাই উঠি, অন্ত্যলীলা পুথি খণ্ড পোহৰলৈ উলিয়াই লৈ অল্পম শাস্তি উপভোগ কৰিবলৈ ধৰিলোঁ, 'শ্ৰীকৃষ্ণ' প্ৰণয়নৰ সাধনাত যথায়তকৈ সিদ্ধি লাভ কৰি একেৰি নিশ্চিত হলোঁ।

সংকল্প স্মৰণ আৰু পৰিতাপ :— 'শ্ৰীকৃষ্ণ' সম্পূৰ্ণ হল, কিন্তু মোৰ সংকল্প অসম্পূৰ্ণ হৈয়ে বল। আৰম্ভণতে মই সংকল্প লৈ ওলাইছিলোঁ 'শ্ৰীৰাম-চৰিত', 'শ্ৰীকৃষ্ণ-চৰিত', 'মহম্মদ-চৰিত', 'বুদ্ধ-চৰিত', আৰু 'খীণ্ড-চৰিত' এই চাৰিখন চৰিতাৱলী প্ৰণয়ন কৰিম বুলি। কিন্তু অতি পৰিতাপৰ বিষয়, ইমানতে মোৰ দৈহিক আৰু মানসিক শক্তিয়ে বল দিব নোৱাৰা হল, 'শ্ৰীকৃষ্ণ' ৰচনাই মোৰ স্বাস্থ্য মধ্যমূৰকৈ ভাঙিলে। গতিকে, সেই সংকল্প কাৰ্যত ফলিৱাবলৈ অপাৰগ হৈ, আন্তৰিক পৰিতাপৰ পোৰণিত মই আকোঁ অধিৰ হৈ পৰিলোঁ। মনে টানিলেও গাই নাটানে। 'শ্ৰীকৃষ্ণ' ৰচনাত প্ৰাণৰ প্ৰেৰণাই যি অলঙ্ঘ্য বিধিৰি লঙ্ঘন কৰাই হাতে-কামে মোক আগুৱাই নিছিল, উপস্থিত স্বাস্থ্যৰ শিথিলতা তৈলিবলৈ প্ৰেৰণাৰ সেই বল নোহোৱাত পৰিল। মূৰৰণা উল্লিখিত বোজাৰ পাচিটো নমাই লগতেই ভাগৰে-এলাহে হেঁচি ধৰি মোক বিবশ কৰি পেলালে। পুনঃ মূৰ দাঙিবলৈ পুনঃ পুনঃ প্ৰয়াস পায়ে বিফল হওঁ। এই ছেগতে, মোক আগতে আক্ৰমণ কৰা মেলেৰীয়া জৰে বিবমকৈ পীড়িবলৈ ধৰিলে। কামত লাগি থাকোতে যি জৰ জাপত সোমাই বৈছিল, কামৰ বিবৰতিত সন্ধি পাই সেই জৰে নতুন কামলৈ বাট ভেটি ধৰিলে। তথাপি, দুৰ্বাক্ৰম্ভাৰ প্ৰেৰণাত মৰগাহ দি সংকল্পিত শ্ৰীৰাম-চৰিত ৰচনাৰ ৰামায়ণ আগত লৈ, তাৰ জকা আঁচিবলৈ ধৰিছিলোঁ; কিন্তু অলৌকিকতাক লৌকিক কৰা মোৰ মুখ্য লক্ষ্যৰ আগত 'দশমুণ্ড কুৰিহস্ত' ৰাৱণৰ ভয়ঙ্কৰ মূৰ্তিৰ নিচিনা কিছুমান পৰ্বতাকাৰ প্ৰকাণ্ড প্ৰতিবন্ধক শিলে ভেটা দি ধৰিলে, যি শিল ভাঙি পিহি মহী কৰি লৈ কাপ তিয়াবলৈ শ্ৰীকৃষ্ণ-চৰিত্ৰত প্ৰোথিত অলৌকিকতা-শিল ভগাতকৈও টান যেন পালোঁ; উপস্থিত স্বাস্থ্য দুৰ্বলতাত সেই দুঃসাধ্য সাধনাত ধৰিবলৈ গা-মন আগুৱাব নোৱাৰাত পৰিল। গতিকে, অগত্যা সেই বাসনা সাম্প্ৰতিকভাৱে ত্যাগ কৰিবলগীয়া হৈ ৰাইজক জনাবলৈ বাধ্য হলোঁ। সেই সাময়িক এক সংখ্যা 'বস্তি'ত এই সৰ্ব্বদে এটি মৰ্মস্পৰ্শী নিবেদন প্ৰচাৰ কৰিলোঁ। তাত মোৰ শাৰীৰিক আৰু মানসিক শোচনীয় অৱস্থাৰ বিষয়ক বিবৃতিৰে সৈতে মোৰ সংকল্পৰ বাকী

চাৰি ছোৱা ('শ্ৰীৰাম-চৰিত', 'মহম্মদ-চৰিত', 'বীৰ-চৰিত', আৰু 'বুদ্ধ-চৰিত') প্ৰণয়ন কৰিবলৈ মোৰ অপাৰগতা অনতিপলমে ৰাইজৰ ওচৰত জ্ঞাপন কৰিলোঁ। তাৰ উদ্দেশ্য এই যে, মই সংকল্প লয় আপুনি দি আৰু কৰি ধৰা সেই আপুৰুগীয়া চৰিত্ৰকেইখনি উদযাই দিলে অপৰাগৰ স্ন-লেখকসকলৰ ভিতৰত কোনো-কোনোৱে সেই মহৎ কাৰ্য সম্পাদন কৰিবলৈ আগ বাঢ়িব পাৰিব। লগতে এনে প্ৰতিশ্ৰুতিও দিয়া হল যে, মোৰ বৰ্তমান পতিত স্বাস্থ্যৰ যদি পুনৰপি উন্নতি হয় আৰু এই জীৱনে আটোৱা যদি, মোৰ সংকল্পিত সেই অৱশিষ্ট মহৎ কাৰ্য সমাধানত মোৰ যুক্তি-বুদ্ধি আৰু তথ্য-সংগ্ৰহৰ সমলেৰে আগন্তুক স্ন-লেখকক সহায় কৰিবলৈকো মই আগ্ৰহেৰে আগবাঢ়িম। ফলতঃ, দেখি সন্তোষ পাইছোঁ যে, মোৰ সেই গোহাৰিত গুটি ধৰাৰ আগন্তুক মিলিছে; ইতিমধ্যে 'মহম্মদ-চৰিত' আৰু 'বুদ্ধ-চৰিত' অসমীয়া ভাষাত জনদিয়েক সাহিত্যিকৰ দ্বাৰাই ৰচিত হৈ প্ৰচাৰিত হৈছে; 'শ্ৰীৰাম-চৰিত' আৰু 'বীৰ-চৰিত' বটোতা আৰু প্ৰচাৰ কৰোঁতাও সময়ত নোলাবগৈনে ?

চতুঃপঞ্চাশত্তম সৰ্গ

সদৌ শেহবাবৰ মাতৃ-চৰণ দৰ্শন

‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ বচনা আৰম্ভণবপৰা সামৰণলৈকে এইছোৱা মোৰ সৌৱৰণীৰ মাজত ভালেমান ঘটনা ঘটিছিল; ‘শ্ৰীকৃষ্ণ’ আখ্যান একেঠিকৈ পাঠকে পঢ়িবলৈ হুচল কৰাৰ অৰ্থে সেইবোৰ পিচ পেলাই থৈ এই মহৎ আৰু শকত গ্ৰন্থ প্ৰণয়নৰ কাৰ্য আগ কৰা গৈছিল। এতিয়া, সেই ঘটনাৱলীৰ ঘাই-ঘাই গোটাচেৰেকৰ মাথোন চমু বিবৃতি ‘সৌৱৰণী’ৰ পাতত আঁচি থোৱা হল:

মোৰ অতি বৃদ্ধা আইতাই, ২৩ বছৰীয়া বয়সত, অতি আৰ্থৰ অৱস্থাত তেখেতৰ নিলগত থকা সম্ভান তিনিক চপাই লৈ এবাৰ চাই লবলৈ তেখেতে ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিলে। সেই ইচ্ছা অমূসৰি, তেখেতৰ সদৌ হুমলীয়া জীয়েক শ্ৰীমতী সোণকেৰি আইদেৱে (ৰায়বাহাদুৰ ৰাধাকান্ত সন্দিকৈৰ ভাৰ্গৱাণী আইদেউ) বোৰহাটবপৰা ততালিকে উত্তৰ লক্ষীম-পুৰলৈ গৈ, মাতৃ-চৰণ দৰ্শন কৰি আহিল, বাকী আহিলোঁ আমি দুই, শ্ৰীমতী আইকণ আইদেউ (৬শ্ৰীকান্ত বৰুৱা, বি-এ, ই-এ-চিৰ ভাৰ্গৱাণী আইদেউ) আৰু মুই। ইতিমধ্যে মোৰ মাজিউ সহোদৰা ভনী শ্ৰীমতী আইকণ আইদেৱে গুৱাহাটীবপৰা প্ৰত্যৰ কৰি মোলৈ লিখিলে যে, আইদেৱে জাহাজেৰে উজাই আহি তেজপুৰ সোমাই মোৰে সৈতে লগলাগি লক্ষীমপুৰলৈ যাব। সেই সময়ত মোৰ গাৰ অৱস্থা বৰ বিষম—মেলেৰীয়া জ্বৰত পৰি জুৰুলা। তথাপি, মাতৃৰ আস্থানত, মাতৃ-চৰণ দৰ্শন পলম কৰিব নোৱাৰি, অনতিপলমে লক্ষীমপুৰ যাত্ৰালৈ ময়ো সাজু হলোঁ। সেই সময়ত, মিউনিচিপাল চেয়াৰমেনৰ বিষয়-ববীয়া কৰ্তব্য পানীকল সংস্কাৰৰ ব্যৱস্থাত মই বৰ ব্যস্ত, তদুপৰি, অনবেৰী মেজিষ্ট্ৰেটৰ আদালতত সোধ কৰিবলগীয়া গোটাদিয়েক বৰ জৰুৰী মোকদ্দমা আছিল; কিন্তু মাতৃ-চৰণ দৰ্শন ধাউতিৰ আগত সেইবোৰ চিন্তালোচনা টিকিব নোৱাৰি তুৰন্তে উঠি গল। তাৰ পাছত, ১৯২৪ চনৰ ৯ অক্টোবৰ তাৰিখে দুপৰীয়া আইকণ আইদেউৰে সৈতে বদতি ঘাটেদি লক্ষীমপুৰলৈ যাবলৈ বুলি জাহাজত উঠিলোঁগৈ। জাহাজ গৈ বিশ্বনাথ ঘাট নৌ-পাওঁতেই মোৰ তীৰ-কঁপে জ্বৰ উঠি আহিল; জ্বৰৰ প্ৰকোপ দেখি আইদেউ আৰু আন সহযাত্ৰী বাহুৰ কেইবাজনো বিচুৰ্তি হল। মই কিন্তু হতাশ আৰু বেহঁচ হোৱা নাছিলোঁ, পাৰ্শ্বমানে মনোবলেৰে জ্বৰ শাম কটোৱাৰ ভাবত বুলোঁ; সেই ভাবতে যুগুত ব্যৱস্থা কৰাই লৈ, মই বিছনাৰপৰা উঠি গৈ, দীঘলীয়া ‘টাৰ’ বা টিনৰ চৰিয়াত এচৰিয়াকৈ তপত পানী ঢলাই লৈ, তাত দীঘল দি পৰি ডিঙিৰ গুলিলৈকে বুৰাই, মূৰত ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ চোঁচা পানী অজপ্ৰ ঢলাবলৈ ধৰিলোঁ। মই ডাক্তৰী ঔষধ অগ্ৰাহ্য কৰি এই আনুৰিক ব্যৱস্থাত ধৰা দেখি সহযাত্ৰীবৰ্গ আচৰিত হৈছিল কিন্তু ফলত সেই সাংঘাতিক জ্বৰে ক্ৰমাৎ শাম কাটি আহিবলৈ ধৰিলে। এনেতে বিশ্বনাথ ঘাট পাওঁ-পাওঁ হওঁতেই, বালি-চটত লাগি হঠাতে জাহাজখন থমকাখাই ব’ল, আমি পানীৰ মাজতে ডেৰ দিন ৰব লগাত পৰিলোঁ। তাৰ পাছত তৃতীয়দিনা বদতি ঘাটত নামি সন্ধিয়া দুখন

গক-গাড়ীৰে সৈতে টাউনলৈ পাৰ্শ্বমানে বেগাই যাবলৈ ধৰা হল ; গৈ থাকোতে মোৰ জব আকৌ স্ৰতিপাতকৈ চৰি উঠাত মই বেহঁচ হৈ পৰিলোঁ,—আইকণ আইদেৱে মোক হাততে হেৰুৱায় যেন বোধ কৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে। সেই আচানত মৰণ নঘটিবৰ অৰ্থে আকৌ হঁচ ধৰি মই মনোবল খটাই গাড়ী বিমান পাৰে বেগাই চলাবলৈ আদেশ দিলোঁ। সেই দিহামতে, বাতি পুৰাওতেই লালুক-জিৰণি বঙলা পালোঁগৈ। ভাগ্যক্ৰমে সেই বঙলাতে মোৰ পুৰণি বন্ধু তেজপুৰত আগেয়ে থকা একজিকিউটিভ ইঞ্জিনিয়াৰ মিঃ কাৰ্মক চাহাবে জিৰণি লৈ আছিল। মোৰ শাৰীৰিক অৱস্থা দেখি, তেওঁ বৰ যত্ন-চিত্তাবে মোৰ পৰিচৰ্যাত ধৰিলে। সেই বাতিটোলৈ তাত থকা হল, পিচদিনা পুৱা তেওঁ মোক সৰু এচিচা কুইনাইন পিল দি, আমাৰ গাড়ী বিশেষ সুবিধাকৈ ৰাওনা কৰাই আগবঢ়াই দিলে। সন্ধিয়া নৌ লাগোঁতেই আমি আমাৰ ঘাইঘৰ পালোঁগৈ ; গাড়ী গৈ চোতাল পোৱামাত্ৰকে খৰক-বৰকৈ ৬আইতা ওলাই আহিল, আমি দুয়ো মাতৃ-চৰণত দীঘল দি পৰিলোঁ।

৬আইতাৰ শাৰীৰিক অৱস্থা দেখি মোলৈ মই পাহৰি গলোঁ। তেখেতৰ সেই আধৰ অৱস্থাত মাতৃ-সেৱা শুক্ৰবালৈ প্ৰাণৰ ধাউতিয়ে মোৰ গাৰ জব-বিষ অহুভৱ কৰিব নোৱাৰা কৰিলে। ৬আইতায়ো মোৰ শাৰীৰিক জুৰলা অৱস্থালৈ মন কৰি, অপত্যস্নেহত আগুত হৈ, উলটি মোক শুক্ৰবা কৰাৰ ধাউতিত নিজৰ গাৰ অস্থিৰ অৱস্থালৈ পাহৰি গল। সেইদৰে পাহৰা-পাহৰি হৈ, দুইকো দুয়ে আনন্দ-বেজাৰেৰে শুক্ৰবা কৰাত কেদিনমান তৰ্কিব নোৱাৰাকৈ পাব হল। তাৰ পাছত, মোক আকৌ এৰি পঠিয়াবলৈ টান পাই, ৬আইতাই মোৰ লগতে তেজপুৰলৈ আহিবলৈ খদমদম লগালে। সেই অভিশ্ৰায়ে তেখেতে নিজৰ জীৱন লগৰীয়া সোণৰ থাকোৱাৰ আনি মোৰ টাৰত ভৰাই দি, দুদিনৰ পাছত, মোৰ লগত তেজপুৰ যাত্ৰালৈ সঠম হল। সেই আয়োজন দেখি, ঘৰ-ঘৰোৱাহেই বিষাদত জঁম পৰিল ; ৬মাজিউ মোমাইদেৱে ৬আইতাক সাৱটি ধৰি তিবোতাৰ দৰে চিঞৰি চিঞৰি বিনাবলৈ ধৰিলেহি। তদুপৰি, ৬আইতাৰ সেই সময়ৰ শাৰীৰিক অৱস্থা এনে সাংঘাতিকৰূপে জুৰলা হৈ পৰিছিল যে, তেখেতক বদতি ঘাটলৈকে সেই ২৮ মাইল বাট গক-গাড়ীত বা আন কোনো উপায়েৰে অনাটোৱেই বিপদজনক আৰু অসম্ভৱ যেন দেখা গল। মই নিকপায় হৈ বিমোৰ হলোঁ। আৰু ভাবি চালোঁ যে, ৬আইতাৰ জনম-ভূমি, বিশেষকৈ যি ঠাইত ৬পিতৃ-দেউতাৰ পৰম পৱিত্ৰ দেহা অগ্নিসংস্কৃত হৈ সমাধিস্থ হৈ বৈছে, সেই পুণ্যভূমি সেই পৱিত্ৰ ঠাইৰপৰা আঁতৰাই নি, মোৰ প্ৰবহুৱা নতুন ঠাইত ৬আইতাৰ স্থপৱিত্ৰ দেহাৰ সমাধি স্থাপন কৰাটো বিধেয় নহব বুলি মোক বিবেকে আন্তৰিক বোধ দিলে। গতিকে, সদৌশেষত, আগ-পিচ সকলো গুণি-ভাবি চাই সেই যাত্ৰাত ৬আইতাৰে সৈতে আকৌ এৰাএৰি হৈ মই উলটি অহাটোকে অনিচ্ছাসত্ত্বেও টানিয়ানি স্থিৰ কৰিব লগাত পৰিলোঁ। তাৰ পাছত, অবুজন শিশুক বুজনি দিয়াৰ দৰে, বুজাই ববাই শাস্ত আৰু কান্ত কৰি, মোৰ অৱিতীয়া অতুলনীয়া চেনেহী গৰ্ভধাৰিণী পৰমাবাধনীয়া মাতৃদেৱীক তেখেতৰ সেই জীৱন লগৰীয়া সোণৰ থাকোৱাৰেৰে সেই ঘাইঘৰতে এৰি থৈ ৬আইকণ (৬সুৰ্যকান্ত বৰুৱাৰ ভাৰ্য্য) আইদেউ আৰু তেওঁক সৰু সৰু ল'ৰা-ছোৱালী দুটিৰে

সৈতে (পাছত ৬কমলাকান্ত বৰুৱা, বি-এ, ই-এ-চি আৰু শ্ৰীমান যোগেশ্বৰ গোহাঞি বি-এ, এম-এল-এৰ ভাৰ্য) অতীব সন্তুষ্ট প্ৰাণেৰে তেজপুৰলৈ ওলটা যাত্ৰা কৰিলোঁ।—এয়ে মোৰ সৰ্বো শেহতীয়া মাতৃ-চৰণ দৰ্শন !

মাতৃ-বিশ্ৰোগ—সেইবাবৰ লক্ষীমপুৰ যাত্ৰাত উজাই বাওঁতে লগত লাগি যোৱা মোৰ গাৰ জৰ-বিষ-ব্যাধি-বিকাৰাদি উজনিতে এৰি উলটি তেজপুৰ পালোঁহি। যাত্ৰাকালত আদৰ্শবাক্য এৰি থৈ যোৱা অনবৰ্তী মেজিষ্ট্ৰেটৰ কোৰ্ট আৰু মিউনিচিপালিটীৰ চৰকাৰী কাম হাতত লোঁহি। তদুপৰি, সেই সাময়িক বিবিধ গুৰুতৰ কাৰ্যত মনোনিবেশ কৰাৰ উপৰি কেইবাখনো ৰাজহুৱা সভা-সমিতি আৰু সম্মিলনীৰ লাগতিয়াল বৈঠকত সভাপতি হৈ, শিৱনাগৰ, নগাওঁ আৰু গুৱাহাটীলৈ যোৱা-অহা কৰিবলগীয়া হৈছিল; সেইবোৰৰ বিবৃতি পাছত যথা ঠাইত লিপিবদ্ধ কৰা যাব। ইতিমধ্যে, নৰীয়া গাৰেই ৰাজহুৱা কাৰ্যোপলক্ষত ইফালে-সিফালে ঘূৰি ফুৰোঁতে স্বাস্থ্যোপযোগী বায়ু-পানী সঘনে সলনি হোৱাৰ ফলত, মোৰ শাৰীৰিক ৰোগ-ব্যাধিৰ বিকাৰাদিয়ে ক্ৰমাৎ শাম কাটি আহিবলৈ ধৰিলে। এইদৰেই দুবছৰমান পাৰ হল। কিন্তু, সিফালে আমাৰ ঘাই ঘৰত ৬আইতাৰ আখৰাৱস্থা দিনক-দিনে আখৰতৰ হৈ গৈ একেবাৰে স্থবিৰ হৈ পৰিল। মই মাজে-সময়ে বাতৰি পাওঁ আৰু সময় মতে তেখেতৰ শুভকাৰ্যৰ্থে খৰচৰ ধন পঠিয়াই থাকোঁ। সেই নিয়মে, নিচেই শেহৰবাৰৰ খৰচ পঠিৱাৰ লগতে ৬আইতাই জাৰত পিন্ধিবলৈ বুলি গৰম বনিয়েন এটিও ডাকত পাছেলৈকে পঠোৱা এসপ্তাহমান হৈছে, এনেতে হঠাৎ এটা টেলিগ্ৰাম পালোঁ যে, ৬আইতাৰ বোলে টান, আৰু বাচিবৰ আশা নাই, মোক চাবলৈ বিচাৰিছে। সেই বিজুলী বাতৰি পাই মই অধিৰ হৈ পৰিলোঁ। সেই সময়ত উজনিৰ মোৰ জাহাজ তিনি-চাৰি দিনৰ আঁতৰিহে আহে; বামেদ্বিও তেজপুৰৰপৰা লক্ষীমপুৰলৈ যোৱাটো সুগম নহয়, খোজকাঢ়ি বা গৰুৰ গাড়ীৰে গলেও তিনি-চাৰিদিন লাগে। গতিকে, কোনো বিধৰ উপায় বিধান কৰিব নোৱাৰি বিমোৰ হৈ অগত্যা জাহাজ অহালৈকে বাট চাব লগাত পৰিলোঁ। ইতিমধ্যে নিতৌ পুৱা, দুপৰীয়া, আবেলি, সন্ধিয়া টেলিগ্ৰাফ অফিচলৈ গৈ, “চিগনালৰ লগ” ব্যৱস্থাৰে কথাবাৰ্তা পতাৰ ছেগ ধৰাই লক্ষীমপুৰৰপৰা ৬আইতাৰ অৱস্থাৰ বাতৰি সঘনে অনাই লবলৈ ধৰিলোঁ; প্ৰত্যেকটো প্ৰত্যুত্তৰতে অৱস্থা ক্ৰমাৎ আশাহীনভাৱে পৰি যোৱাৰ সংবাদ পাই মই চাটিফুটিকৈ আছোঁ, এনেতে ইং ১৯২৬ চনৰ ১৮ জানুৱাৰী তাৰিখে, শ্ৰীপদ্মী তিথিত, ৬শ্ৰীৰম্ভতী পূজাৰ দিনা, পুৱা দহ বজাত বিজুলী-বাতৰি পালোঁ যে, মোৰ পৰম পুজনীয়া অতুলনীয়া চেনেহী ৬আইতা আৰু এই সংসাৰত নাই; সেই পুণ্যাত্মাই পুণ্যতিথিৰ আপুৰুগীয়া ছেগ ধৰি, ৯৫ বছৰীয়া বয়সত স্বৰ্গপ্ৰৱেশ কৰিলে! মই বিফল মনোৰথ হৈ খৰমৰ খাই পৰিলোঁ। এই বিশ্ৰোগত মই শোকবিহ্বল যদিও, নিয়তিৰ অখণ্ডনীয় নীতি খণ্ডনেৰে মোৰ ৬মাতৃদেৱীৰ জীৱনকাল আৰু দীঘলাই পাবলৈ বাহা কৰা নাছিলোঁ, বৰঞ্চ আৰু অধিক আখৰ অৱস্থাৰ ক্লেশ তৃপ্তিৰ লগীয়া হোৱাতকৈ সন্মানতে অৱিনশ্বৰ পুণ্যাত্মাই নশ্বৰ দেহা এৰি স্বৰ্গী হোৱাত সৌভাগ্য বুলিহে ভাবিবলগীয়া; কিন্তু মই পাহৰিব নোৱাৰা পৰিতাপ এইবাবেহে যে, অন্তিমক্ষণত

মই দুৰ্ভাগীয়াই মোৰ মাতৃ দেৱীৰ অতুল চৰণ-পদ্মত এটি অভগন সৌৱৰণী-সেৱা অৰ্পণ কৰাৰপৰা বঞ্চিত হ'লোঁ। কেইদিনমানৰ পাছত, মই ৬আইতাৰ কাৰণে ডাকত পঠোৱা টকা আৰু পাৰ্ছেল উলটি হাতত পৰিলহি ; সেই বস্তু দান-দক্ষিণাত অৰ্পণ কৰা হল।

মোৰ স্বৰ্গীয়া আইতাৰ হিন্দুধৰ্মত বিশেষ আসক্তি আছিল। হিন্দু-শাস্ত্ৰাহুযায়ী পূজা-সেৱা আৰাধনাদিত ৬আইতাই নিম্নাৰিকৈ নীতি-নিয়ম পালন কৰি চলিছিল। সেই কথালৈ মন কৰি মই ততালিকে মাতৃ-বিয়েগ-ব্ৰত ধাৰণ কৰিলোঁ, তেতিয়কৈ বিৰূপন হৈ, অতি নিৰীহ নিস্পৃহ নিমাত্তিতৰূপে ভূমিশয্যা শায়িত হৈ দ্বিবন্ধাৰী আৰু নিৰামিমাহাৰী হৈ, এমহীয়াতকৈ কঠোৰ ব্ৰত আৰম্ভ কৰিলোঁ। এই ব্ৰত পালনত মোৰ পৰম পুজনীয়া স্বৰ্গীয়া মাতৃদেৱীৰ পুণ্যাশ্ৰম উদ্দেশে পুত্ৰোচিত্তিত্তি-ভক্তি-স্মৃতি পৰম সন্তৰ্পণে অৰ্পণ কৰাৰ উপৰি, মোৰ আত্মতুষ্টিৰ প্ৰেৰণাত প্ৰৱল হৈ উঠিছিল। সেই কাৰণে, মই নিজৰ বিশ্বাস আৰু আচৰণ তল পেলাই ৬মাতৃদেৱীৰ বিশ্বাস আৰু আচৰণ ওপৰ কৰি বাৰদিনীয়া ব্ৰতৰ পৰিবৰ্তে মাহেকীয়া ব্ৰত নিৰীহ নিপানীতকৈ পালন কৰিবলৈ ধৰিলোঁ ; আৰু এই ব্ৰত সমাপ্তিৰ অৱস্থাতে এই স্তুতি তৰ্পণটি ব্যক্ত কৰি থোৱা হল :

মাতৃ স্তুতি :

জনম-জঠৰ ধাতৃ আই-মাতৃ মোৰ
স্তনদাতৃ জীৱনৰ দীপ্-প্ৰদায়িণী,
পৃথিৱীৰ মানৱীৰ প্ৰথম মুখানি
প্ৰথম দৰ্শনে ঘাৰ, পালোঁ প্ৰাণ জুৰ ;
মৰতত স্বৰগৰ স্নেহ-উপভোগ
জয়ে-জয়ে ঘাৰপৰা লাভ সংসাৰত,
পীযুষীয়া হিয়া চুমি জন্ম-ভাগৰত
জুৰণি অমৃত পান প্ৰথম সন্তোগ ;
ঘাৰ স'তে চাৰি চকু পোনে মিলা-প্ৰীতি,
জগতীৰে কথা পতা চকুৱে-চকুৱে,—
সংসাৰৰ স্নেহ-দুখ, গুপ্ত ৰীতি-নীতি,
মায়া-মোহ, বিকাশিলে নিমাত্তীৰ ৰবে,
সেই মোৰ মায়াময়ী মোহিনী প্ৰস্তুতী—
নমো নমো মাতৃ মোৰ নমো পদ্মপাৰে।

ইতিমধ্যত উত্তৰ লক্ষীমপুৰৰপৰা স্বৰ্গীয়া আইতাৰ অবিদ্যায় পুণ্যাশ্ৰম নথৰ দেহাৰ অগ্নি-সংস্কৃত অস্থি-ভস্ম অনাই লৈ কামৰূপ অৰক্ষাক্ত তীৰ্থকুণ্ডৰ পৱিত্ৰ সলিলত অৰ্পণ কৰি সেই পুণ্য পীঠৰ পাৰত ৬মাতৃদেৱীৰ আন্তঃশ্ৰাদ্ধ সম্পাদনৰ উদ্দেশে সঠক হ'লোঁ। সেই আলমতে মোৰ সহোদৰা মাজিউ ভনী ৬আইকণ আইদেৱেও (৬স্বৰ্ধকান্ত বৰুৱা মুক্তিপৰ ভাৰ্য্যা ৬ভোষেধৰী আইদেউ) ৬মাতৃ-শ্ৰাদ্ধ তৰ্পণত যোগ দিবলৈ উল্লিখিত হৈ পৰম আগ্ৰহেৰে আগবাঢ়ি মোক গুৱাহাটীলৈ আহ্বান কৰিলে। সেই অল্পসাময়ত মই গুৱাহাটীত উপস্থিত হ'লোঁগৈ। মই গৈ

পোৱাৰ আগতে ৬আইকণ আইনেৰে শ্ৰদ্ধা লাগতিয়াল উপকৰণাদিৰে সৈতে সকলো আয়োজন কৰি থৈছিল ; সেই আয়োজনৰ বলেৰেই মই শুভকাৰ্যত যোগ দিলোঁগৈ।

৬আইতাৰ আভ্যন্তৰীণ : ১৮৪৮ শকৰ ৪ ফাল্গুন, ইং ১৯২৬ চনৰ ১৬ ফেব্ৰুৱাৰী তাৰিখে ৬লজোদেৱী আইতাৰ আত্মশ্ৰাদ্ধ উপলক্ষীয় তিবোতাৰ তিথি। সেইদিনা পুৱা ৮ বজাত গুৱাহাটী উজানবজাৰ ঘাটৰপৰা নাৱেৰে ৬উমানন্দৰ পাদেদি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বুকুত ওপঙি ভটীয়াই গৈ 'আৰ-পৰ্বত' আৰলত অশ্ৰুজন্ত পুণ্যতীৰ্থ কুণ্ডৰ তীৰত আত্মীয়-কুটুম্ব আৰু জাতিবৰ্গৰে সৈতে (মহিলা জাতি শিৱসাগৰ মেচাগড়ৰ প্ৰখ্যাত ৬হেমধৰ বৰগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰ বিধৱা সহধৰ্মিনী, ৰাজবাৰী টোলৰ এগৰাকী বিশিষ্টা ৰমণী আৰু ৬আইতাৰ সৰু মাজিউ জীয়েক ৬আইকণ আইনেউ ; পুৰুষ জাতিৰ ভিতৰত ৬আইতাৰ আদৰৰ সৰু মাজিউ জোঁৱায়েক ৬সুৰ্যকান্ত বৰুৱা মুকিপু, তেওঁৰ পুতেক ৬কমলাকান্ত বৰুৱা মুকিপু, শ্ৰীমান হুৰেন্দ্ৰনাথ বুঢ়াগোহাঞিৰ প্ৰমুখ্যে সাতজন কলেজীয়া আহোম ছাত্ৰ, এজন বৈষ্ণৱ ভকত, এগৰাকী বৈষ্ণৱী ভকতনী, লগুৱাদি) তীৰ্থযাত্ৰীস্বৰূপে উত্তীৰ্ণ হলোঁগৈহঁক। সিকালে আগধৰি নিয়োজিত হৈ থকা, ৬শ্ৰীশ্ৰীকমলদেৱ গোস্বামী আউনী-আটীয় সত্ৰাধিকাৰ প্ৰভুৰ জিৰণি আশ্ৰমৰ আশ্ৰমী পণ্ডিত ব্ৰাহ্মণ পুৰোহিতজনে যোড়শোপচাৰ যুগুত কৰি লৈ শ্ৰাদ্ধক্ৰিয়া আৰম্ভগলৈ সঠক হৈ অপেক্ষা কৰি আছিল। আমি গৈ পোৱা মাত্ৰকে তেখেতে শুভকাৰ্য আৰম্ভ কৰি দিলে। পোন-প্ৰথমতে মোৰ মণ্ডনক্ৰিয়াদি সমাপনৰ পাছত, মোক অশ্ৰুজন্ত তীৰ্থ কুণ্ডত অৱগাহন কৰাই বিমুক্ত কৰি লৈ, পুণ্যলোক মল্লোচ্চাৰণ কৰাই, পুনৰপি পূৰ্ণ অৱগাহনত মোৰ ঘাই উভয় হাতেদি ৬মাতৃদেৱীৰ পৱিত্ৰ অস্থি আৰু ভষ্ম পুণ্য সলিল ৬অশ্ৰুজন্ত তীৰ্থ কুণ্ডত পৰম সন্তৰ্পণে অৰ্পণ কৰালে। তাৰ পাছত, পুৰোহিতদেৱে ধ্যানদৰ্শন শ্লোক মল্লোচ্চাৰণ কৰাই মোক নিৰ্দেশ দিয়া অহুসৰি, মই পুনৰপি অৱগাহিত হৈ, কুণ্ড গৰ্ভত সমাধিস্থ ক্ষণত মোৰ ৰসময়ী ভক্তিৰ পাত্ৰী, মোৰ দহমাহ-দহদিনীয়া জঠৰ ধাৰিণীমাতৃ ৬আইতাৰ জলন্ত দেৱীমূৰ্তি জীৱন্তভাৱে দৰ্শন কৰি পৰম পুলকিত হলোঁ। অহ, সেই অপত্যস্নেহপূৰ্ণ অহুপমা মাতৃমূৰ্তি মোৰ সৌৰবণীত আজিও পুণ্যপ্ৰভাৰ স্বৰ্গীয় জ্যোতিৰে জেউতি চৰাই জিলিকি আছে! তাৰ পাছত, তীৰলৈ উঠি তিয়নী সলাই, বিমুক্তভাৱে যোড়শ-উপচাৰেৰে হুসজ্জিত শ্ৰাদ্ধবজা আগত লৈ, স্থিৰচিত্ত হৈ কুশাসন গ্ৰহণ কৰিলোঁ। যথাবিধি পিণ্ডদানক্ৰিয়া আৰম্ভ হল। সেই পণ্ডিত পুৰোহিতদেৱৰ বিশদ বিমিণাঠ আৰু শ্ৰাদ্ধ মল্লোচ্চাৰণ এনে বিশদ আৰু সুস্পষ্ট হৈছিল যে, তেখেতৰ মুখৰ প্ৰতি শব্দকে নিভাঁজকৈ আওবাই মই অহুসৰণ কৰিব পাৰিছিলোঁ। সেই অহুক্ৰমে, ভৰ-ভুপৰীয়া পূৰ্ণ পয়োভৰকৈ মোৰ পৰম আৰাধনীয়া ৬লজোদেৱী আইতাৰ পুণ্যস্মাৰ উদ্দেশ্যে এই অভাজনৰ পুত্ৰোচিত পিণ্ডদানক্ৰিয়া সমাধা কৰি উঠি পুলকিত প্ৰাণেৰে অহুপম শান্তি উপভোগ কৰিলোঁ।

আত্মশ্ৰাদ্ধ পিণ্ডদানক্ৰিয়া সমাপনৰ পাছত, মুকলিমূৰীয়া হৈ গৈ অশ্ৰুজন্ত পাদত প্ৰতিষ্ঠিত ৬শ্ৰীশ্ৰীকমলদেৱ গোস্বামী প্ৰভুৰ পুণ্য বিপ্ৰাম আশ্ৰম প্ৰদক্ষিণ কৰি, পুৰোহিতদেৱৰ পৰ্ণহুতীৰত কস্তক বহি গুৱাপানেৰে মুখ্যাদি পৰিতৃপ্ত কৰি উঠি, সকলোটি অশ্ৰুজন্ত ঘাই মন্দিৰত

আমাৰ নিয়োজিত ঠাকুৰ পাণ্ডাসকলে যুগুত কৰা ভোজ-ভাত ভোজনৰ অৰ্থে সেই পুণ্যশৈলৰ ওপৰলৈ উঠি গলোঁক। উঠি গৈ, পোনেই সেই প্ৰখ্যাত অশ্বক্ৰান্ত মন্দিৰৰ শৈলদ্বাৰৰ স্প্ৰশস্ত প্ৰকাণ্ড খটখটি দেখি আৰু আৰোহন কৰি বিমোহিত হলোঁ। আমি গুৱাহাটীৰপৰা আগধৰি পঠিয়াই থোৱা চাউল-দাইল, মাছ-মাংস, শাক-পাচলিৰে সৈতে ঠাকুৰ পাণ্ডাসকলে স্নানৰকৈ ভোজ-ভাত বান্ধি যুগুতকৈ থৈছিল ; আমি গৈয়েই হাত-মুখ ধুই ভোজনত বহিলোঁ-গৈক। 'সেই স্নগম্ভীৰ মন্দিৰৰ সমুখীন স্নদীৰ্ঘ মুখ চ'ৰাৰ নিমজ্জ মজিয়াত দুশাবী হৈ ভাগে ভাগে ভোজনত বহি গলোঁক। সেই দুশাবীত, বৰ্ণবিভাগ অমুসৰি, পুৰোহিতদেৱ প্ৰমুখ্যে ব্ৰাহ্মণ-সজ্জন, বৈষ্ণৱ ভকত-ভকতনী, সাধু-সাধক তাপসী আৰু আমি শ্ৰাদ্ধযাজীৱৰ্গেৰে ডেৰ-কুৰিমান ভকত বহিছিলোঁক। ভোজনান্তত পৰম পবিত্ৰপু হৈ সকলোটিয়ে বিদায় লোৱালুই কৰিলোঁক। তাৰ পাছত, শুক্লা চতুৰ্গীৰ জোনাকত আকৌ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বুকুৱেদি উজাই আহি ৰাতি দহ বজাত ঘাটত নামি, পৰম শান্তিৰে শুই থাকিলোঁগৈ। মোৰ সৌৱৰগীত ই এটি মহিমাম্বিত মহাদিন।

পঞ্চপঞ্চাশত্তম সৰ্গ

অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ গুৱাহাটী বৈঠক (১ম)

ইয়াৰ আগতে “মোৰ গৌৰৱণী” পটত চিত্ৰিত হোৱা ঘটনাৰ বছৰদিয়েকৰ আগতীয়াকৈ গোটাচেৰেক উল্লেখযোগ্য ঘটনাৰ বিবৃতি অঙ্কিত হ'বলগীয়া আছিল; তাৰ ভিতৰত অসম সাহিত্য সন্মিলনীৰ গুৱাহাটী বৈঠক (১ম) বিশেষ। এই বৈঠকৰ তিনিমাহমানৰ আগৰেপৰা মোৰ কেইবাখনো নতুন আৰু পুৰণি কিতাপৰ নতুন নতুন তাঙৰণ কলিকতীয়া প্ৰেছত ছপোৱা কাৰ্যৰ ভিৰ বৰ ভাৰী হোৱা হেতুকে এইবাৰ সন্মিলনীৰ বৈঠকত উপস্থিত হ'বগৈ নোৱাৰিম বুলিয়েই ভাবি আছিলোঁ। পিচে, মূৰকত দেখিলোঁ যে, এই বৈঠকৰ কাৰণে মোৰ সহযোগী সাহিত্যিক বন্ধু ৩লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা সভাপতি নিৰ্বাচিত হৈছে আৰু সেই আলমতে ৩হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱ প্ৰমুখ্যে কেইবাজনো গুৱাহাটী নিবাসী অসমীয়া সাহিত্যিক বন্ধুৱে মোক টানি আহ্বান কৰিছে, গতিকে সেই আহ্বান অস্বীকাৰ নকৰি মোৰ নোৱাৰি, বিশেষকৈ বহুদিনৰ মূৰত সন্মিলনী সাহিত্যিক বন্ধু বেজবৰুৱাদেৱৰ লগত দেখা দেখি হোৱাৰ লালসাত মোৰ হাতক-সেই গুৰুতৰ কাম কাতিকৈ থৈ, গুৱাহাটী ৰাজ্যলৈ খৰ্খৰকৈ সন্মত হ'লোঁ।

ইং ২৫।১২।২৪ তাৰিখে পুৱা দহমান বজাত গুৱাহাটী উদ্দেশে মই জাহাজত উঠিলোঁগৈ। অলপ পৰৰ পাছতে দেখোঁ যে, মোৰ ‘কেবিন’ৰ কাষতে ঠাই লই মোৰ প্ৰিয় ছাত্ৰ শ্ৰীমান দণ্ডিনাথ কলিতা বহি আছে; দেখি মোৰ মনত বৰ ৰং লাগিল; আৰু তেওঁ একে উদ্দেশ্যেই মোৰ সহযাত্ৰী হোৱাৰ সন্দেশ পাই পুলকিত হ'লোঁ, ভাবিলোঁ, বোলোঁ, আগন্তুক সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ বৈঠকত আলোচনা কৰিবলগীয়া বিবিধ বিষয়ক লাগতিয়াল কথাবাতা পাতি জাহাজত আমনিলাগা সময়খিনি ৰংমনেৰে পাৰ কৰিব পাৰিম। এই ভাবি, সাজপাৰ সলাই, গা ধুই, মুকলিমনা হৈ, ওলাই আহি শ্ৰীমানৰ আগত থিয় দিলোঁ; তেওঁ আথে-বেথে তেওঁৰ পাৰি থোৱা বিছনাতে মোক বহিবলৈ ঠাই দিয়াত, তাতে ৰংমনেৰে বহি দুয়ো কথাবাতাৰ আলমত মই পাণ্ডি লোৱা সাহিত্যিক আলোচনা আৰম্ভ কৰিলোঁ। সেই সাহিত্যিক চৰ্চ্চাৰ ভাবত বিভোল হৈ, দিনৰ ১২ বজাৰপৰা ৩ বজালৈকে একেৰাহে দুয়ো একে বৈঠকতে বিবিধ আলোচ্য বিষয়ক প্ৰস্তাৱনা ভবি আছে, এনেতে অকস্মাৎ কুৰুৱাৰ কুঁজিবাৰিৰ কুঁজটোৰ পোন ধৰি, বালিচটত খুন্দা খাই জাহাজখন লাগি ৰ'ল! জাহাজৰ চাৰেং, খালাটী আৰু অন্ত্যন্ত কৰ্মচাৰীবিলাকে জাহাজ একদাবৰ কাৰবাৰত হেঁচৈ লগাই দিলে; যাত্ৰীবিলাকেও গিৰগিৰকৈ উঠি নামি ডেকৰ দাঁতীত লানী পাতিলেগৈ। সেই আপাহতে আমিও ধানডঙ্গ হোৱাৰ দৰে হৈ আগন্তুক আপদৰ পৰিস্থিতিৰ ক্ষণ গণিবলৈ ধৰিলোঁহঁক। চাৰেং, মিল্লি, খালাটীহঁতে পাৰ্শ্বমানে যত্ন-চেটী কৰিও একো কৰিব পৰা নাই, জাহাজ লাগিল যি লাগিলেই; লবচৰেই নহয়। সদৌ যাত্ৰীয়ে, বিশেষকৈ আমি সাহিত্যিক যাত্ৰী দুজনে একান্তমনেৰে আৰু উন্মিষ্ট অন্তৰেৰে চাই চাই হতাশ হ'লোঁহঁক, জাহাজ নেৰায়! সদৌশেহত, ৰাতি দহমান বজাত নিৰাশ

চিত্তেৰে বিছনাত পৰিলোঁগৈইক, কিন্তু আনৰ কথা কব নোৱাৰোঁ, মোৰ হ'লে চমুত টোপনি নাই, কাণ পাতি শুনি আছে, বহু-চেঁটাৰ ক্ৰটি হোৱা নাই, বাতিৰে-বাতিটো নানা কলকৌশল খটাই জাহাজ একবাবলৈ কাবাব চলিছে, কিন্তু একোপধ্যে জাহাজ লৰচৰ নহয়। মাজ নিশা এখন উজাই অহা বৰজাহাজেও টনাটনি কৰি চালে কিন্তু তাৰ একো ফল নখৰিলে। সেই একেদৰেই পিচদিনাৰ আগবেলাটোও পাৰ হল, কিন্তু আপদৰপৰা উদ্ধাৰৰ আশা ক্ৰমাৎ লেৰেলি ধাবলৈহে ধৰিলে। সদৌপেহত অতি উদ্গীৰ্ণভাৱে মই জাহাজৰ ডাক্তৰ বান্ধুজনৰে সৈতে পৰামৰ্শত ধৰিলোঁ, সেই আপদ সময়ত আমি কি কৰা বাছনীয়। তেওঁ মোৰ মুখে আমাৰ উদ্দেশ্যৰ বিষয়ে আদ্যোপান্ত শুনি লৈ সহায়ত্ব দি দেখুৱাই মাথোন এইবুলি সমিধান দিলে যে, পিচত আহিবলগীয়াখন জাহাজ আহি পালেই আমি ইখন সলাই সেইখনত উঠি গতি কৰাত বাজে আৰু আন উপায় তেওঁ নেদেখে। সেইদৰে গলেও সেইদিনা দহমান বজাত বাতিহে গুৱাহাটী ঘাটত নামিবগৈ পৰা হ'ব। সিকালে, আমি গৈ পোৱাৰ আগেয়েই সন্মিলনীৰ ১ম দিনাৰ কাৰ্য শেষ হৈ যাব, আমি পিচদিনা অৰ্থাৎ ২য় দিনাৰ কাৰ্যতহে যোগ দিবলৈ পোৱাটো আশা কৰিব পাৰি। ইয়াকে ভাবি-চিন্তি হতাশ মনেৰে শ্ৰীমানৰে সৈতে কোৱা-মেলা কৰি আছোঁ, এনেতে উজাই অহা সেইদিনীয়া ডাক জাহাজখন আমাৰ কাৰ চাপিলহি। আহি পালেই লাগি থকাখন জাহাজ একবাবলৈ উজনিমুৱাখনে টনাটনি আৰম্ভ কৰিলে। এঘণ্টামান সেইদৰে টনাটনি কৰাৰ ফলত চাঁতকৰে জাহাজখন এৰাই আহিল; আমি মৰাৰ মুখত জীপ্পানী পোৱাৰ দৰে হলোঁইক।

সেইদিনাৰ ভটীয়াই অহা ডাক জাহাজখন কুৰা বালি যি পৰত পাবহি লাগিছিল, তাৰ ডেৰঘণ্টামানৰ আগতে উজাই অহা খনে আমাৰ লাগি থকাখন জাহাজ একবাই দিলেহি, গতিকে ডাক্তৰবাবুৱে অহুমান কৰা সময়তকৈ দুঘণ্টামানৰ আগেয়েই, অৰ্থাৎ সন্ধিয়া ৮ মান বজাত আমি গুৱাহাটী ঘাট চাপিলোঁগৈ। বোটত ছিড়ি লগোৱা মাজকে ১০।১২ জনমান ৰেছাৰ্চৰকে বা ভলটিয়াৰে বেৰি ধৰি হাতে হাতে আমাৰ মালবস্তু লৈ আমাক যথা সমাদৰেৰে পাবলৈ নমাই আনিলে। তাৰ পাছত, কোন ক'ত থাকিবগৈ তাৰ তত্ত্ব লৈ পূৰ্বৰ দিহা অহুসৰি, কেজনমান ভলটিয়াৰে মোৰ লগুৱাটোৱে সমন্বিতে মাল-বস্তু মোৰ ভনী-জোঁৱাই বা বৈনাই শ্ৰীমান সূৰ্যকান্ত বৰুৱা, বি-এ, ই-এ-চি, মুষ্টিপৰ বঙলালৈ আৰু শ্ৰীমান দণ্ডি বোপাৰ মালামাল সন্মিলনীৰ আলহী বাহৰলৈ লৈ গল; বাকী কেজনমানে পিচ পৰি আমাক সন্মিলনৰ প্ৰথম দিনাৰ কাৰ্যৰ চমু বিৱৰ্তিত শুনাই লৈ, নিৰ্ধাৰিত আলহী-বহালৈ নিবলৈ বুলি সাজুকৈ থোৱা এখন ঘোঁৰাগাড়ীৰ কাষলৈ আগবঢ়াই নিলে। চমু বিৱৰ্তিৰপৰা জানিব পাৰিলোঁ যে, সেই সন্ধিয়াতে সিকালে বিষয়-বাছনি সমিতিৰ (subjects committee) বৈঠকৰ আলোচনা চলিব লাগিছে; গতিকে মই উদ্গীৰ্ণভাৱে আমাৰ ইচ্ছা জ্ঞাপন কৰিলোঁ যে, আমাক আগধৰি বা পোনপ্ৰথমে বাজেবাজে বিষয়-বাছনি সমিতিৰ বৈঠকতহে উপস্থিত কৰাবগৈ লাগে। আমাৰ ইচ্ছাহুৱাৰী কাৰ্য কৰা হল। ভলটিয়াৰকেজনে আমাক গাড়ীত তুলি লৈ গোনচাটে নি লভা-শিল অসমীয়া থিয়েটাৰ হলত বহা সেই বৈঠকত উপস্থিত কৰালেগৈ। দেখিলোঁগৈ, সভাৰ

ভৰপূৰ, বিৰ্ দি বাট পাবলৈ নাই ; ডলষ্টিয়াৰকেজনে মোৰ নাম লৈ অহুৰোধ কৰাত আমাক টানিমানি সোমাবলৈ সন্ধি লগাই দিলে। ভিতৰ সোমোৱা মাত্ৰকে উপস্থিত ভদ্ৰমণ্ডলীয়ে গিৰ্গিৰকৈ থিয় দি সমাদৰ জনোৱাত সমবেত ৰাইজক মই ঘোৰহাতে নমস্কাৰ কৰিলোঁ। তাৰ পিচ মুহূৰ্ত্ততে ওখ আসনৰপৰা হাঁহিমুখে থিয় দিয়া শ্ৰিয়তম বন্ধু শ্ৰীযুত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা সভাপতিদেৱক দেখামাত্ৰকে আজি কুৰি বছৰৰ মূৰত দেখাদেখি এইবুলি মই উদ্ভাৱলভাৱে চোচা লৈ তেওঁক সাৰট মাৰি ধৰিলোঁগৈ ; তেৱোঁ গদগদ চিতেৰে মোক আঁকোৱাল মাৰি ধৰিলে ; সেই অৱস্থাতে দুয়ো হৰ্ষবিহ্বল হৈ ক্ষন্তেকমান থৰ লাগিলোঁইক, কাঁহ পৰি জিম্ ঘোৱাৰ দৰে নগায়মান জনমণ্ডলীও নিজম পৰিল ! সেই বৰ্ণনাভীত ক্ষণৰ বিবৃতি এতিয়া সৌৱৰণীত আঁচিবলৈ উগল-থুগল ভাব আছে, কিন্তু ভাষা নাই, ভাবি নাপাওঁ ! কিছুমান দিনৰ পাছত মাথোন, বাতৰি কাকতত (Times of Assam) সেই সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ বিবৃতিৰ বুকত সেই ক্ষণটিৰ বিজুলী চমকীয়া আৰু মৰ্মস্পৰ্শী বাণীৰে বৰ্ণোৱা দুজন প্ৰবীণ সাহিত্যিকৰ (veteran literature) মধুমিলন দৃশ্যৰ পুনৰাবৃত্তি পঢ়ি পৰম তৃপ্তি উপভোগ কৰিলো ; কিন্তু সেই দৃশ্য আটোতাজন কোন কব নোৱাৰোঁ, সম্ভৱতঃ সেই কালৰ ডেকা স্ন-সাহিত্যিক শ্ৰীযুত শৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱ হব পাৰ।

পিচদিনা দুপৰীয়া ১২ বজাৰপৰা সন্মিলনীৰ ২য় দিনাৰ কাৰ্য্যৰম্ভ হল। মই গৈ সভাপতিৰ কাষতে মোৰ কাৰণে আচুতীয়াকৈ থোৱা আসন লোৱা মাত্ৰকে সভাৰ এজন কৰ্মচাৰীয়ে মোৰ আগত মেজত এজাপ কাকত-পত্ৰ থাপি থৈ গলহি ; মই মেলি-তৰি চাই দেখো যে, তাৰ মাজত বিষয়-বাহিনী সমিতিৰ অহুমোদিত প্ৰস্তাৱাবলীৰ তালিকা এখন আৰু আগদিনা পাঠ কৰা সভাপতিৰ ছপা অভিভাষণ এখন ; তালিকাতুক্ত প্ৰস্তাৱ স্থটীৰ ভিতৰত মোৰ নামেও দুটা প্ৰস্তাৱ দাঙি ধৰাৰ বাব পৰিছে আৰু আগদিনা মই শুনিবলৈ নোপোৱা হেতুকে ছপা অভিভাষণখনি মোক দিয়া হৈছে। অভিভাষণ দেখি ৰং পালোঁ আৰু উপকৰাকৈ চকু ফুৰাই লৈ পাছত ভালকৈ পঢ়ি চাবলৈ বুলি সামৰি থলোঁ। মোৰ ভাগত পৰা প্ৰস্তাৱ দুটা অলপ গধুৰ আৰু গুৰুতৰ, নভবা-নিচিন্তাকৈ তাৰ পাতনি মেলা টান ; গতিকে চোঁতে খৰ মাৰি সেই অলপ সময়ৰ ভিতৰতে তাৰ কাৰণে মনে মনে কথা জুকিয়াবলৈ ধৰিলোঁ। ইকালে, সভাপতিৰ অহুজা অহুসৰি মাজে মাজে গীত আবৃত্তি আদিৰে সৈতে সভাৰ অপৰাপৰ আলোচ্য বিষয়ক কাৰ্য চলিবলৈ ধৰিলে ; তালিকাৰ ক্ৰম অহুসাৰে এটি-এটিকৈ সেইদিনাৰ কাৰ্যালোচনাৰ সমাধান হৈ উঠাৰ পাছত, সন্ধিয়া ৬ বজাত, ২য় দিনাৰ বৈঠক ভঙ্গ কৰা হল। আমি দিহাদিহি সভামণ্ডপৰপৰা ওলাই বাবলৈ ধৰিছোঁ, এজনে ব্যগ্ৰভাৱে কাষ চাপি মোৰ হাতত এখন ৰাজহুৱা সভাৰ জাননী কাকত বা নোটচ দিলেহি ; তাত এইবুলি লিখা আছিল, “আজি সন্ধিয়া ৭ বজাৰপৰা ‘কাৰ্জন হল’ত সদৌ অসম সাহিত্যিক সন্মিলনীৰ সমবেত ‘ভেলিগেট’ বা প্ৰতিনিধিবৰ্গ আৰু সমূহ ৰাইজৰ সংপ্ৰীতি সভা বহিব ; সভাপতি শ্ৰীযুত জ্ঞানদাভিৰাম বৰুৱা, বাৰ-এট-ল, আৰ্গ আইন কলেজৰ প্ৰিন্সিপাল। সন্মিলনে উপস্থিতি নাদৰে আহ্বান কৰা হৈছে।”

প্ৰস্তাৱিত ৰাজহুৱা সভাৰ জাননীখন পঢ়ি জেপত ভৰাই থৈ ভাবিবলৈ ধৰিলোঁ, সিমান অলপ সময়ৰ ভিতৰত বহালৈ গৈ চাহ-জলপান খাই উঠি কেনেকৈনো নিৰ্ধাৰিত সময়ত সভাত উপস্থিত হওঁগৈ। কিন্তু, নগলেও নহয়, চাপৰিলে মেঘ নেৰায়, ভাবিবৰ সময় নাই; বেগা-বেগিটক বহালৈ গৈ লৰালৰিকৈ চাহ-জলপান খাই, শ্ৰীমতী আইকণ আইদেৱে (মোৰ সহোদৰা ভনী, শ্ৰীমান স্বৰ্ধকান্ত বৰুৱা মুকুণ্ডৰ ভাৰ্য্য) তুবন্তে দিহা লগাই দিয়া সিবিলাকৰ মটৰগাড়ীত অকলশৰীয়াকৈ চৰি পূবপাৰৰ চেনিফুঠীৰপৰা ওলাই, দীঘলীপুখুৰীৰ দক্ষিণপাৰেদি ঘূৰি পশ্চিম পাৰৰ কমিগুনাৰ চাহাবৰ অফিচৰ শাৰীত স্থিত ‘কাৰ্জন হল’ৰ সমুখত নামি, মটৰগাড়ীখন ওভতাই পঠিয়াই, ‘হলৰ’ ভিতৰ সোমাই চাওঁগৈ দেখোন, তাত মাহুহ-দুহুহ চপা নাই; মাথোন জনচেৰেক পাঠকে বাতৰি কাকত পঢ়ি আছে। দেখি মনতে বং লাগিল, ভাবিলোঁ মোৰ অহাত পলম হোৱা নাই, সভালৈ সমজুৱা অহাই নাই; এই ভাবি, উপলুঙাকৈ হাঁহি, পাঠক ভদ্ৰলোককেজনলৈ চাই শৃংগে শৃংগে হুখিলোঁ, “ক’তা, সভা এতিয়াও বহা নাইচোন?” কাৰ্জন হলৰ লাইব্ৰেৰিয়ানজনে অলপ তথা লাগি এই বুলি সমিধান দিলে, “ক’তা, ইয়াতচোন আজি কোনো সভা বহাৰ কথা নাই, থকা হলে মোক আগধৰি জাননী দিয়া হলেহেঁতেন।” মই বিচুৰ্তি খাই বিবুদ্ধি হলোঁ। ভাবিলোঁ, সম্ভৱতঃ ইতিমধ্যে তাই সলাই, সন্মিলনীৰ সভামণ্ডপতে ‘সংগ্ৰীতি সভা’ পাতিবলৈ স্থিৰ কৰা হৈছে। এই ভাবি, ততালিকে ওলাই আহি দেখো যে, মোৰ আদেশ অনুসৰি গাড়ীখনো গলগৈ, খোজ কাঢ়ি যাওঁতে পলম হব এতিয়া। এইদৰে উণ্ডলখুণ্ডলকৈ বেগাবেগিকৈ দীঘলীপুখুৰীৰ উত্তৰপাৰ পাইহোঁগৈ এনেতে বিপৰীতমুৱাকৈ জনদিয়েক বৃজন ছাত্ৰ পশ্চিমমুৱাকৈ ঢপলিয়াই অহাদি আহিব লাগিছে; মোকো উধাতু খাই বিপৰীতমুখে বেগাবৰ দেখি অলপ বিস্ময় মানি তাৰে এজনে কোতুহলযুত হৈ হুখিলে, “এইমুখে আপুনি কলৈ যায়?” মই গৈ থকাভাগেই উত্তৰ দিলোঁ,—“সভামণ্ডপলৈ।” আন এজনে মূখ পাতি ধৰিলে, “কিয়? মণ্ডপততো এতিয়া কেও নাই।” মই বিমোৰ হৈ হুখিলোঁ, “কিয়, তাত এতিয়াও শ্ৰীতি-সভা বহা নাইনে কি?” শুনি তৃতীয়জনে উত্তৰ দিলে, “মণ্ডপততো নহয়, কাৰ্জন হলত হে বহিছে সেই সভা।” মই তেওঁৰ কথা উপলুঙাকৈ উৰাই দি ‘কাৰ্জন হল’লৈ আঙুলিয়াই কলোঁ, “এইমাত্ৰ মই তাত সভা বহা নাগাইহে মণ্ডপলৈ বেগু ধৰিছোঁ।” মোৰ কথা শুনি, তিনিওটিয়ে সহামুভূতি দেখুৱাই একেদৰে কবলৈ ধৰিলে, “নহয়, নহয়, নতুন কাৰ্জন হলত নহয়; সোৱা পুৰণি ‘কাৰ্জন হলত’হে সভাত ৰাইজৰ ভীৰ হৈছে। আহক, আমাৰ লগতে আহক, আমিও সেই সভালৈকে আহিছোঁ।” লৰাইতৰ কথা শুনি মই অপ্ৰস্তুত হলোঁ। পিচ মুহূৰ্ত্ততে অলপ প্ৰকৃতিস্থ হৈ গমি চালোঁ, সেই কক্ষণত যোক ‘পকৰা’ই পাই ছলিবলৈ চাইছিলহে নেকি! যিহওক, গমিবৰ সময় নাই, ছেগ বৃজি ততালিকে লৰাইতৰ লগৰীয়া হলোঁ। সভাবৰৰ কাষ চাপি দেখোঁগৈ যে ৰাজে-ভিতৰে দৰ্শক-সমজুৱা ভৰি পৰিছে, বিৰ দি বাট পাৰলৈ নাই; লৰাইতে, মোৰ নাম লৈ, ভিৰ ভাঙি বাট উলিয়াই কোনোমতে মোক ভিতৰ হুহুৱাই কাৰ্জন হলৰ উত্তৰ মূৰত, (দক্ষিণ মূৰত সভাপতিৰ আসনৰ বিপৰীতে) এজন সদাশয় সমজুৱাই অহুগ্ৰহকৈ এৰি দিয়া এখন সৰু চকিত বহুৱালৈগৈ নি। তাৰ পিচ মুহূৰ্ত্তত একেৰি সকাহ লৈ

দেখো যে, সভাপতিৰ আসন আমাৰ ভোলানাথ ডেকা মি: জ্ঞানদাভিৰাম বৰুৱা, আৰ্গ ল কলেজৰ প্ৰিন্সিপাল বাৰিষ্টাৰদেৱে সন্মোহিত কৰিছে, আৰু সন্মিলনীৰ সভাপতি শ্ৰীযুত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাদেৱে তেওঁৰ অভাৱস্থলত খুচুটীয়া ভাৱে বক্তৃতা দি সমবেত সমজুৱাক উকলীকৃতকৈ হৈহাৰ লাগিছে। বেজবৰুৱাৰ বক্তৃতাৰ সামৰণি পৰাত, উপস্থিত সমজুৱাৰ মাজৰপৰা কটন কলেজৰ প্ৰিন্সিপাল মি: চুডমাৰ্চন, পণ্ডিত শ্ৰীযুত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, প্ৰবীণ সাহিত্যিক শ্ৰীযুত সত্যনাথ বৰা, ডক্টৰ বাণীকান্ত কাকতি প্ৰভৃতিয়ে সভাৰ উদ্যোক্তা ছাত্ৰবৰ্গৰ নামকৰণ নিৰ্দেশ অহুসৰি নিজ নিজ মন্তব্য প্ৰকাশক বক্তৃতা দিয়াৰ পাছত, ছাত্ৰমণ্ডলীৰ মাজৰপৰা সমন্বৰে এইবুলি শেহ নিৰ্দেশ উঠিল, “আমি সাহিত্যিক পেঞ্চনাৰ গোহাঞি-বৰুৱাৰপৰাও একাধাৰ শুনিবলৈ বাহা কৰোঁহঁক।” শুনি মই চক খাই তলমূৰ কৰিলোঁ। সভাস্থলত ‘গোহাঞিবৰুৱা’ক বিচাৰি কেইওফালে সমজুৱাসকলে চকু ফুৰাবলৈ ধৰিলে, মই বহি থকা ভাগেই ক্ষন্তেক নিটাল মাৰি আছোঁ, এনেতে বিপৰীত মূৰৰপৰা সভাপতিদেৱে মোক আঙুলিয়াই দেখুৱাই থলথলাই হাঁহি কবলৈ ধৰিলে, “সোঁটি দেখোন ধানপুৰীয়া কঁঠাল গোহাঞি বৰুৱা পাতৰ তলত লুকাই আছে।” ততালিকে বাট লগোৱা উদ্যোক্তা ছাত্ৰ এজনে সিমূৰৰপৰা ইমূৰলৈকে সমজুৱাসকলৰ সম্মাজেদি অহা-যোৱা কৰিবলৈ বখা শুকঙা বাটেদি মোক আঁতৰেবেথে আগবঢ়াই নি সভাপতিৰ আসনৰ সোঁ-পাশে থিয় কৰালেগৈ। অহুগামী হৈ গৈ থাকোতে মই এইবুলি ভোৰ-ভোৰাই গৈছিলোঁ, “এই যাত্ৰাত মোক বিপদে নেৰা হল।” ছাত্ৰমণ্ডলীৰ মাজৰপৰা হৰ্ষ-সমিধান আহিল, “এই যাত্ৰাত আপোনাক এনে বিপদত পেলাই ৰং চোৱাটোৱেই আমাৰো উদ্দেশ্য।” মই ভাবেধৰা হৈ ক্ষন্তেক নীৰৱে বোৱা দেখি কেইও-ফালৰপৰা মোৰ ওপৰত উদ্ভিগতাৰ চকু পৰিবলৈ ধৰিলে। মই অগত্যা অৱস্থা বুজি ব্যৱস্থা কৰিবলৈ বুলি, পোনেই তেজপুৰ এৰিবৰ দিনাৰপৰা উপস্থিত কণলৈকে মোক মেৰাই ধৰা বিপদাৱলীৰ বিবৃতি কৰিবলৈকে আৰম্ভ কৰিলোঁ। আগছোৱাৰ বিপদে মোক সন্মিলনীৰ প্ৰথম দিনাৰ উৎসৱ উপভোগৰ পৰা বঞ্চিত কৰা বিবৃতি শুনি সমজুৱা মণ্ডলে ভাবে-ভঙ্গীৰে সহানুভূতি দেখুৱাইছিল; একে উশাহতে আৰু গোটাদিয়েক লগৰীয়া বিপদৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা দি, সদৌশেহতীয়া বিপদৰ হুবহু স্বৰূপ বিবৃতি দিবলৈ ধৰি এইবুলি আৰম্ভ কৰিলোঁ, “বিপদ অকলে নহে, মোক অলপৰ আগতে, এই সভালৈ আহোতে বাটতে ‘পকুৱাই পাই’ ছলিবলৈ ধৰিছিল।” বৰ্ণনাটো পুৰাবলৈ নৌপাওঁতেই সদৌ সমজুৱা বৰ্গে গিৰ্জনিমাৰি হাঁহিৰ থলকনিত তল-ওপৰ লগাই দিলে। তাৰ পাছত, নিজম পৰাত, সেই ‘পকুৱাই পোৱা’ আপদৰ আতি-শুৰি ‘কাৰ্জন হল’ সমস্তাৰ বিবৃতি দিওঁতে কৌতুকাকুল সমজুৱা ৰাইজে বহুস্তোদীপক বাণীত উকলীকৃত হৈ হাঁহি থলকনি লগোৱাত মই ক্ষন্তেকমান থমকুৱাই ৰব লগাত পৰিছিলোঁ, তাৰ পাছত, কাঁহ-পৰি জিম বোৱাৰ দৰে নিজম পৰাত, আকোঁ এফেৰি প্ৰকৃতিস্থ হৈ, বিবিধ বিষয়ক গবেষণামূলক কথাৰ অৱতাৰণা কৰি, কটন কলেজ প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাৰপৰা তাৰ বৰ্তমান উন্নত অৱস্থালৈকে বৰ্ণাই ভালেমান তথ্যগ্ৰাহী অতীতৰ কাহিনী দাঙি ধৰি বিশিষ্ট অধ্যাপক অসম হিষ্টেৰী মি: চুডমাৰ্চন প্ৰিন্সিপাল চাহাবৰ শলাগ লৈ বক্তৃতাৰ সামৰণি মাৰিলোঁ; এই

শেষহোৱা বক্তৃতাবো মাজে মাজে সমজুৰামণ্ডলীৰ মাজৰপৰা সঘনে হাত চাপৰিৰ শলাগণি উঠিছিল, কিয় কিন্তু কব নোৱাৰো। সভা ভঙ্গৰ পাছত, সেই ‘কাৰ্জন হল’ সভাঘৰ আৰু কমিশ্যনাৰ চাহাবৰ অফিচৰ মাজৰ চাপৰিটোৰ মাজেদি পোনাই সন্মিলনীৰ মণ্ডপৰ মুখে আহি আছো, এনেতে কেইহাতমানৰ অন্তৰে পিচে পিচে আহি থকা ৬শ্ৰীমান লক্ষ্মীধৰ শৰ্মা প্ৰমুখ্যে জনদিয়েক ডেকা সাহিত্যিকে এইদৰে কোৱাকুই কৰা শুনি আহিব লগা হৈছিল, “গোহাঞিবৰুৱাৰ বসিকতা আজিৰ বক্তৃতাৰ অতি মনোৰঞ্জককৈ ফুটি ওলাইছিল; বাস্তৱতে তেখেতে খুঁটীয়া ভাষাৰে এনে হাস্যোদ্দীপক বহুশৃঙ্খনক সাৰুৱা বক্তৃতা দিয়া ইয়াৰ আগেয়ে শুনা নাছিলোঁকৈ।”

পিচদিনা আবেলি ৩। বজাৰপৰা সভামণ্ডপত ‘টী-পাৰ্টী’ৰে সৈতে এখন শ্ৰীতিসন্মিলন বহিল। তাত অসমৰ বিবিধ কেন্দ্ৰৰপৰা ঘোৱা ডেলিগেট বা প্ৰতিনিধিবৰ্গ আৰু স্থানীয় ভালেমান নবীন আৰু প্ৰবীণ সাহিত্যিক সমবেত হৈছিল। সন্মিলিত সমজুৰাসকলে মুকলি মনেৰে মনোভাব সলনাসলনি কৈ মিলাগ্ৰীতিৰে কথা-বাৰ্তা হৈ আন্তৰিক আনন্দ উপভোগ কৰিছিল। সেই আলমতে মোৰ সমনীয়া সহযোগী সহকৰ্মী বয়সীয়া বিশিষ্ট প্ৰবীণ সাহিত্যিক কেজন (যেনে—৬লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, ৬হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, ৬সত্যনাথ বৰা, ৬কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য, ৬ৰজনীকান্ত বৰদলৈ, শ্ৰীযুত চন্দ্ৰধৰ বৰুৱা, শ্ৰীযুত কালীৰাম মেধি, শ্ৰীযুত বঘুনাথ চৌধাৰী, ৬সোণাৰাম চৌধুৰী, ৬কমলচন্দ্ৰ বৰুৱা, শ্ৰীযুত নগেন্দ্ৰনাৰায়ণ চৌধুৰী জমিদাৰ প্ৰভৃতি) আৰু নবীন সাহিত্যিকসকল (যেনে—শ্ৰীমান দণ্ডিনাথ কলিতা, শ্ৰীযুত শৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামী, শ্ৰীমান স্বৰ্ণকুমাৰ ভূঞা, শ্ৰীমান সৰ্বেশ্বৰ কটকী, মিঃ জ্ঞানদাভিৰাম বৰুৱা, শ্ৰীযুত প্ৰতাপচন্দ্ৰ গোস্বামী, ৬জলটিৰাম লহকৰ, ৬লক্ষ্মীধৰ শৰ্মা প্ৰভৃতি) এই সাহিত্যিক মণ্ডলীৰ মাজত বহি মুখ চোৱাকুইকৈ মন-জুৰলগা হৰিষ ভাৱৰ কথা-বাৰ্তা পাতি চাহ-জলপান খাই উৰলীকৃত অন্তৰেৰে যি হৃদয়বজক আনন্দ উপভোগ কৰিছিলোঁ সি আজিকোপতি মোৰ সৌৱৰণী পটত ফটকটীয়াতকৈ জিলিকি আছে। চাহ-জলপানৰ পাছত, মুহুৰি মুখত লৈ, সবাতো উঠি মণ্ডপৰ আগে-পাশে ঘূৰি-পকি ঘোৰাঘোৰাকৈ তহলিবলৈ ধৰা হল। মই মোৰ মিঠামুখীয়া সমনীয়া বন্ধু ৬হেম গোসাঁইদেৱৰে সৈতে ঘোৰপাতি তহলনিত যোগ দিছিলোঁ; এনেতে সভাপতি বেজবৰুৱাৰ জীয়াৰী শ্ৰীমতী ৰত্না আইদেউৰ ওপৰত মোৰ চকু পৰাত তেওঁৰে সৈতে দু-আধাৰ কথা পাতিবলৈ মোৰ মন গ’ল। তীক্ষ্ণমনা গোসাঁইদেৱে মোৰ মনোভাৱ বুজি উঠি, মোক আইদেউৰ ওচৰত ভেঁটা দিবলৈ তেওঁৰ দেউতাক বেজবৰুৱাক কথাব লাচতে কৈ পেলালে; বেজবৰুৱাই জীয়েকক বাওঁহতীয়া আকোৱালিৰে ধৰি মোৰ কাঁথলৈ চপাই আনি, এইবুলি চিনাকি কৰি দিলে, “এইজনেই সাহিত্যিক পেঞ্চনাৰ শ্ৰীযুত পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱা, এখেতেই বৰ্তমান আমাৰ সভাতকৈ আগৰণুৱা সাহিত্যৰথী; তুমি এখেতৰ প্ৰতি প্ৰণাম জ্ঞাপন কৰি চৰিতাৰ্থ হোৱা।” সেই অল্পসৰি, আইদেৱে কৰণুটে প্ৰণাম জ্ঞাপন কৰাত, মই হৰ্ষগদগদ হৈ হৰিষ অন্তৰেৰে এইবুলি আশীৰ্বাদ দিলোঁ, “স্বযোগ্য সাহিত্যৰথীৰ স্বযোগ্য জীয়াৰী হৈ চিৰজীৱী হোৱা।” তাৰ পাচত, দুয়ো মুকলি মনেৰে থকা স্বৰ্ণদীপক অসমীয়া কথাৰে কন্ঠক কথা-বাৰ্তা পাতি পৰম শ্ৰীতিলাভ কৰিলোঁ।

সদৌশেহত, চাপিল বিদায় লোৱা-লুইৰ অতৃপ্ত আলিঙ্গনৰ ক্ষণ। গাৰ-নোম-নেদেখা সন্ধিয়া আৰু বাতিৰ সন্ধিক্ষণত আমি সদৌটি সানমিহলি হৈ ইটিয়ে সিটিয়ে সাৰটা-সাৰটিকৈ বিদায় লোৱা-লুই কৰিলোঁহঁক। নিচেই সামৰণি ক্ষণত সমনীয়া সাহিত্যিক বন্ধু ৬বেজবৰুৱা আৰু মই দুয়ো সাৰটা-সাৰটিকৈ ছুইকো। দুয়ো প্ৰেমালিঙ্গন দিয়াদিয়িকৈ ছুইবো। ওচৰত দুয়ো শেষ বিদায় লোৱা-লুইক গধুৰ অন্তৰেৰে আঁতৰা-আঁতৰি হলোঁহঁক। পিচদিনা পুৱা ৮ মান বজাত মোৰ আলহী বহা-বঙলাত মোৰ অতি চেনেহৰ মাজিউ ভনী ৬আইকণ আইদেউ আৰু সহোদৰপ্ৰতিম মাজিউ ভনী-জোঁৱাই ৬স্বৰ্ণকান্ত বৰুৱা, বি-এ, ই-এ-চি, 'বৰমইনা'ৰপৰা বিদায় লৈ, জাহাজত উঠি তেজপুৰ অভিমুখে ওলটা-যাত্ৰা কৰিলোঁ।

৬বেজবৰুৱাৰ ওচৰত সঁচাকৈয়ে সেয়ে মোৰ শেষ বিদায় হল; তাৰ পাছত বাকী কুৰি বছৰৰ ভিতৰত তেওঁৰ লগত আৰু সৌণৰীবেৰে আমাৰ দেখাদেখি নহল। ইতিমধ্যে ডিব্ৰুগড়ৰ শ্ৰীমান ৰোহিণীকুমাৰ বৰুৱা বোপাৰ লগত শ্ৰীমতী বত্ৰা আইদেউৰ বিয়া হৈ গল। সেই শেষ বিদায়ৰপৰা ঠিক কুৰি বছৰৰ পাছত বত্ৰা-ৰোহিণী জী-জোঁৱাইৰ ঘৰত ৬লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা বন্ধুপ্ৰবৰৰ জীৱন, সামৰণ হোৱা বিজুলী-বাতৰি পাই থবম্, খাই এই কেইআধাৰ কবিতা-বাণীৰে সম্বন্ধ হৈ বলোঁ :

কান্দো-কান্দো মন-প্ৰাণ কান্দন ওলাই নাহে,
শোকাশ্ৰ উপচি পৰি চকু-লো বাগৰি আহে !
ঘনেঘন নিখাসত ভগাবুজু ভাগি যায়,
দীঘলীয়া হুমুনিয়া,—অৰ্থ তাৰ অন্ত নাই !
মৰ্মস্থল মৰ্মিৰ কৰি কিহে অসাঠন,
কৰে এনে বিচাটন পোৰা দেহ-প্ৰাণ-মন !
নেদেখাত দেখি থকা প্ৰিয়তম লগৰীয়া,
সহধৰ্মী, সহযোগী, সহকৰ্মী, সমনীয়া,
তহুত্যাগী হল বুলি বিজুলী-বাতৰি আহে !
অকলশৰীয়া ভেলা মোৰ বিষাদত ভাহে !
নামানে যে মনে মোৰ নাহে প্ৰাণে পতিয়ন,
খুছটীয়া 'বসবাজ' স্বৰ্গী হোৱা বিজ্ঞাপন !
ৰাজ-বেজ বৰুৱাক বধে কোনে,—সাধ্য কাৰ ?
মৰিও অমৰ তেওঁ লেখনীৰে আপোনাৰ ।

'অসমীয়া ভাষা' নাম আছেমানে জগতত,
'ৰূপাবৰ' লক্ষ্মীনাথ অমৰ ই মৰতত ।

ষট্ৰপঞ্চাশত্তম সৰ্গ

হাইকোৰ্টত সাংঘাতিক গোচৰ

ইয়াৰ আগতে ৫১শ সৰ্গৰ ২য় ছেদত, দ্বিতীয়া কহাদান আৰু দ্বিতীয় জোঁৱাই ৬হৰিনাথ গগৈদেৱৰ অকাল-বিয়োগ বিষয়ক বিবৃতিৰ মাজতে কলিকতা হাইকোৰ্টত 'সাম্য প্ৰেছ'ৰ স্বত্বাধিকাৰী ৬কৃষ্ণকুমাৰ মিত্ৰ মহাশয়ৰ নামে মোৰ ওপৰত কৰা সাংঘাতিক দেৱানী গোচৰৰ কথা উল্লেখ কৰি অহা গৈছে। তাতে স্মৰি অহা হৈছে, কি উদ্দেশ্যে কেনেভাৱে মোৰ সেই দ্বিতীয় ধৰ্মপুত্ৰ ৬গগৈদেৱক মোৰ সাহিত্যিক আৰু অন্যান্য সাংসাৰিক সৰ্বো বিষয়বসীয়া উত্তৰাধিকাৰী পাত্ৰিত্বৰ সংকল্পে শিক্ষাত (training) অভ্যস্ত কৰাইছিলোঁ। সেই আলমতে "লীলা এজেন্সী"ৰ মেনেজাৰী ক্ষমতাবে সৈতে মোৰ সেই কিতাপৰ ব্যৱসায় চলাবলৈ সম্পূৰ্ণ এক্সিয়াৰ তেওঁত অৰ্পণ কৰা হৈছিল। সিকালে কলিকতাত সাম্য প্ৰেছ আৰু "সঞ্জীৱনী" কাকতৰ প্ৰপ্ৰাইটৰ বা স্বত্বাধিকাৰী বৃদ্ধ ৬কৃষ্ণকুমাৰ মিত্ৰ মহাশয়েও তেওঁৰ একমাত্ৰ পুত্ৰ-সন্তান বাবু স্কুমাৰ মিত্ৰ বি-এ, ডেকাৰ হাতত উক্ত প্ৰেছ আৰু কাকতৰ মেনেজাৰী বাবু গতাই নি ব্যৱসায়ী কাৰ্য্যভাৰ পাতলাই লৈ বহিছিল। এই উভয়পক্ষীয়া ব্যৱস্থাত ইফালে "লীলা এজেন্সী" আৰু সিকালে "সাম্য প্ৰেছ" এই দুই ব্যৱসায়ৰ বাৰতীয় কাৰ্য উক্ত ডেকা মেনেজাৰ দুজন বাবু স্কুমাৰ মিত্ৰ বি-এ আৰু ৬হৰিনাথ গগৈ বি. এলৰ দ্বাৰাই পৰিচালিত হৈছিল; দুয়ো প্ৰপ্ৰাইটৰৰ প্ৰতিনিধিকপে স্বাধীনভাৱে লিখা-লিখি কৰি নিজ নিজ ব্যৱসায় চম্ভালি চলিছিল।

সেই সময়ত মোৰ "অসমৰ বুৰঞ্জী" আৰু "জীৱনী সংগ্ৰহ" এই ডাঙৰ গ্ৰন্থ দুখন "লীলা এজেন্সী"ৰপৰা "সাম্য প্ৰেছ"ত ছপোৱা হৈছিল। সেই প্ৰসঙ্গতে দেনা-পাওনাৰ হিচাপ (আমাৰ মতে, আগধন বা এডভান্স বাদে প্ৰেছক মুঠেই ১৫০০/- দিব লাগে; প্ৰেছৰ মতে ২০০০/- পাব লাগে, মুঠতে ৫০০/- টকাৰ গড়মিল) আৰু উক্ত গ্ৰন্থ দুখন ছপা কাৰ্যৰ বেমেজালি বিষয়ক মতানৈক্য ঘটি দুইৰো মাজত লিখা-লিখিৰ তৰ্কবাদ চলিবলৈ ধৰিলে। তলে-তলে সেই তৰ্ক-বাদ গুৰুতৰ হৈ উঠি সি বিবাদত পৰিণত হয়। লিখা-লিখিৰ অবিয়া-অবিত কেৱে কাকো বাট এৰি নিদিয়া হেতুকে সেই বিবাদ অনতিপলমে অগ্নিৱত প্ৰজলিত হৈ উঠিল। আমি দুই বুঢ়াই কিন্তু তেতিয়ালৈকে তাৰ অলপো সন্তোষ পোৱা নাছিলোঁ। ডেকা মেনেজাৰ দুজনৰ মাজত "মুখামুখি ছেড়ে শেষে হাতাহাতি" হোৱাৰ উপক্ৰম ঘটিল। তাৰ পৰিণামত, এদিন অভাবনীয়ভাৱে "Krishna Kumar Mitra, versus, Padmanath Gohain Boaooh" বুলি এখন দেৱানী গোচৰৰ চমন কলিকতা হাইকোৰ্টৰ Original Sideৰ জজৰ ছাব-মোহৰে সৈতে হঠাৎ মোৰ ওপৰত জাৰি হ'লহি; চমন পাই মই বিচূৰ্তি। তাৰ পাছত, ৬'মাজিউ'ৰপৰা (৬হৰিনাথ) সেই বিষয়ক আত্মোপাস্ত সন্তোষ লৈ, দিনদিয়েক দোৰোঁৰ চিন্তালোচনাত মূৰ ঘমাই, শেহত আইন ব্যৱসায়ী উকীলৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি; অনতিপলমে বাবু অভয়নাথ দাস,

বি-এল নামক এজন কলিকতা হাইকোর্টৰ চলিচিটাবক নিযুক্ত কৰি গোচৰটো তয়নাং কৰিবলৈ লগাই দিলোঁ। সেই অক্সপৰি, ইং ২০।৭।১৯২৭ চনৰপৰা এই সাংঘাতিক গোচৰ চলিবলৈ ধৰে।

আৰম্ভণত গোচৰৰ গতিকে ডালেই বুলিব লাগে। চলিচিটাৰে বৰ উলাহেৰে কাৰ্য হাতত লৈ, গোচৰ সংক্ৰান্ত কাকত-পত্ৰ চাই-চিহ্নি মোলৈ লিখি পঠালে যে, এই গোচৰৰ ভেঁটি উতহুৱা, ইয়াৰ ওপৰত ঘৰ তুলিবলৈ নো পাওঁতেই তেওঁ তাক টিলিকিতে উকুৱাই দিব; চলিচিটাৰৰ ক্ষিজে সৈতে খৰচ মাখোন পাচশ টকামান পৰিব, সোনকালে পঠিয়াব লাগে। মই সেইমতে ততালিকে পাচশ টকা যদি অৰ্ডাৰকৈ পঠিয়াই সাম্প্ৰতিকভাৱে নিশ্চিন্ত হালোঁ। সিপক্ষেও সিবিলাকৰ ব্ৰাহ্ম বন্ধু বাৰিষ্টাৰ এজনৰ দ্বাৰাই গোচৰ তয়নাং কৰাবলৈ ধৰিলে। এই আৰম্ভণিতে বছৰদিয়েক পাৰ হৈ গল, কিন্তু সিফালে গোচৰ 'শ্বজু' হৈয়েই মুঠে! মাজে-সময়ে মাখোন আমাৰ চলিচিটাৰে গোচৰ সংক্ৰান্ত তথ্য বিচাৰি চিঠি-পত্ৰ দিয়ে আৰু তাৰ লগে লগে ২০০।৩০০ কৈ টকা খুজি পঠিয়ায়! এইভাৱেই তিনি বছৰমানৰ ভিতৰত গোচৰৰ খৰচাদি ব্ৰাবদ চলিচিটাৰলৈ মুঠতে ডেৰ হাজাৰমান টকা পঠিওৱা হল; আৰু চতুৰ্থ বছৰত গোচৰটো যথা নিয়মে দাখিল কৰা হৈ উঠিল। ধন ভগনৰ গতি-গোত্ৰলৈ চাই আৰু ভবিষ্যতৰ ফলাফল ভাবি সিমানতে গোচৰটো মিটমাট কৰাৰ অভিপ্ৰায়ে তৃতীয় এক পক্ষৰ হতুৱাই সাম্য গ্ৰেছৰ প্ৰগ্ৰাইটৰ বাবু কৃষ্ণকুমাৰ মিজলৈ ভিতৰ বিশ্বাসত লিখা-লিখি চলাই বুজিব পাৰিলোঁ, তেওঁৰো সেই মত, ধাৰ্মিক দেশহিতৈষী ৮ মিত্ৰ মহাশয়েও, অনর্থক ধনভগনতকৈ মিটমাট হোৱাটোকে বাঞ্ছনীয় বোধ কৰি, আমাৰ হিচাপমতে দিবলগীয়া ১৫০০. শ টকাকে লৈ গোচৰটো উঠাই লবলৈ সন্মতি প্ৰকাশ কৰিছিল। এনেতে ডেকা মেনেজাৰ ছুজনে তাৰ সন্তোষ পাই মিটমাটৰ বিৰুদ্ধে মটমটীয়াকৈ থিয় দিলে; তাতে ধনলোভী কলিকতীয়া উকীল-বাৰিষ্টাৰ-চলিচিটাৰ দলৰ উচটনিৰ বতাহ পাই ছয়ো বুকুমিন্দাই ফেৰ পাতি ধৰিলে, আমি বুঢ়া গৰাকী বা প্ৰগ্ৰাইটৰ ছুজনৰ সেই প্ৰস্তাৱ কেনিবা কৰবালৈ উবি গল, গোচৰ পয়োভৰে চলি থাকিল।

এইভাৱেই আৰু ছবছৰমান পাৰ হৈ গল, কিন্তু গোচৰৰ পাৰ দেখা নগল। ফলতঃ গোচৰৰ গতি-গোত্ৰ ক্ৰমাৎ জটিলহে হবলৈ ধৰিলে। এনেতে, চলিচিটাৰৰপৰা বাতৰি আহিল, বোলে বাদীৰ লগত ইতিপূৰ্বত চলি থকা কাৰবাবৰ আঁতিগুৰি আৰু লেন-দেনৰ সবিশেষ সন্তোষ নাপালে বিবাদী পক্ষৰ 'জবানবন্দী' আদি মহাবিদা কৰিব নোৱাৰি; গতিকে তদৰ্থে মোৰ উপস্থিতিৰ প্ৰয়োজন। ইফালে ইতিমধ্যে মোৰ শাৰীৰিক সাংঘাতিক অবস্থা। ইয়াৰ আগেয়ে যথা ঠাইত উহুকিয়াই অহা হৈছে যে সেই সময়ত 'ডবল হাৰ্ণিয়া' ব্যাধিৰ বিকাৰত মই জঠৰপ্ৰায়; ডাক্তৰৰ মানাহি চেৰাই মই ডেকাপুৰৰ সীমা এৰি কলৈকো খোজ এটাকে বাজ হব নোৱাৰোঁ। তদুপৰি, বাৰিষ্টাৰ নহলে বোলে জজৰ আগত চলিচিটাৰে কোনো যুক্তি-তৰ্ক কৰিব নোৱাৰে; সেই কাৰণেই বাদীৰ পক্ষে আদিবেপৰা গোচৰটো বাৰিষ্টাৰৰ দ্বাৰাই তয়নাং কৰাইছে; গতিকে আমাৰ তৰফৰপৰাও এজন বাৰিষ্টাৰ লগাব

লগাত পৰিছে ; বাৰিষ্টাৰৰ বানচ নিচেই ডাকবটকৈ ৩০০ টকা। এই বাতৰি পাই মই বিবুদ্ধি হলোঁ। উপায়ান্তৰ হৈ, অগত্যা মোৰ সলনি শ্ৰীমান ‘মাজিউ’কে (৬হৰিনাথ গগৈ) কলিকতালৈ পঠোৱাটো স্থিৰ কৰিলোঁ। কিয়নো ‘সাম্য প্ৰেছ’ৰ লগত ‘লীলা-এজেক্‌চি’ৰ বিগত কাৰাবাৰৰ বিষয়ে মোৰ বিহনে ‘মাজিউ’ত বাজে আন কেৱে বিশদকৈ নাজানে। সেই সময়ত শ্ৰীমান নগাওঁত আছিল। তাৰেপৰা বাজে বাজে কলিকতালৈ ঘাবলৈ বুলি খবচাদিৰ কাৰণে ১০০ টকা মণি অৰ্ডাৰ কৰি পঠিয়াই শ্ৰীমানক আদেশ দি ইফালে বাৰিষ্টাৰৰ ফিজ বাবদে চলিচিটাবলৈ ৩০০ মণি অৰ্ডাৰ কৰিলোঁ। আদেশ পোৱা মাজকে মোৰ একান্ত বাধ্য দ্বিতীয় ধৰ্মপুত্ৰ শ্ৰীমান হৰিনাথ গগৈদেৱে অনতিপলমে কলিকতালৈ যাত্ৰা কৰি, তাত এপৰমান থাকি গোচৰ সংক্ৰান্ত লাগতিয়াল সন্ত্ৰেদাদিৰ যোগান দি চলিচিটাৰক যুগুত দিহা লগাই দি আহিলগৈ। হায়! আহিলগৈ, কিন্তু মোক আক দেখা দিবলৈ নাপালেহি! নগাওঁতে হঠাৎ ‘আই’ ওলাই অকস্মাৎ মোৰ সোণাই অকাল মৃত্যুৰ গৰাহত পৰিল।

মোৰ শোকবিহ্বল অৱস্থাতে আক এবছৰমান পাৰ হৈছে, বাহিৰে ব্যাধিৰ বিকাৰ, ভিতৰি অসহনি মনস্তাপ। এনেতে, আকৌ চলিচিটাৰৰপৰা বাতৰি আহি পৰিল, বোলে, বিবাদীয়ে (মই) স্বয়ং উপস্থিত হৈ জজৰ আগত জবানবন্দী নিদিলে নচলে, নতু গোচৰৰ ফলাফল ‘একতৰফা’ ডিক্ৰি! মই বিবুদ্ধি! ভাবিলোঁ, এইবাৰহে নিগমে ডুবিলোঁ! তথাপি যি এটা মাথোন অল্পতম উপায় (alternative means) কমিচন (deposition commission) পাতি তেজপুৰতে মোৰ জবানবন্দী লিপিবদ্ধ কৰি পঠিওৱাটো বাকী বৈছিল, তাকে অৱলম্বন কৰাৰ অৰ্থে ৩০০ মান টকা খৰচ কৰি চলিচিটাৰৰ যোগে মজুৰ কৰাই অনোৱা হল। যথা সময়ত মোৰ “বস্তি”-অফিচতে কমিচন বহিলহি। দুদিন বহাৰ পাছত, বাদীৰ পক্ষৰ কল-কৌশলত বস্তি-অফিচৰপৰা উঠাই নি কাছাৰি-ঘৰত কমিচন পতা হল। তাতে তিনদিনমান বহি কমিচনে কাম শেষ কৰিলে, কিন্তু মোৰ মনত আশঙ্কা বৈ গল। ফলাফল অদৃষ্টৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি বাট চাব লগাত পৰিলোঁ।

সন্নিহান আক উদ্বিগ্ন চিত্তেৰে আক মাহচেৰেক কটাইছোঁ, এনেতে চলিচিটাৰৰপৰা জৰুৰী জাননী আহিল, বোলে, কমিচনে লিপিবদ্ধ কৰি পঠোৱা জবানবন্দী বৰ বিষম; আগন্তুক ফলাফল মাৰঘাট, তুবন্তে মই কলিকতালৈ গৈ মিটমাটৰ দিহা নলগালে বাদী পক্ষৰ জয় ঠাৱৰ। এই বাতৰি পাই মই খৰমৰ খাই পৰিলোঁ! ভাবিলোঁ, এইবাৰহে সমূলকৈ বুৰিলোঁ! ভাবিলোঁ, কিন্তু বৰৰ সময় নাই, গোচৰৰ ‘বায়’ শুনাবলৈ ধাৰ্হ হোৱা দিন অল্পপাৰে মাজতে মুঠেই এপৰ মাথোন বাকী। ভাবিব-চিন্তিবৰ আক সময় নাই, আপদৰ চোঁতে খৰ মাৰি, মিতিবৰ ঘৰৰ চেঙেৰা লৰা এটক (বৈনাই শ্ৰীযুত বাধিকাকান্ত হেড ক্লাৰ্কৰ পুত্ৰ শ্ৰীমান বোহিনীকান্ত ওৰফে থুহু) গা-চোৱাকৈ (body guard) লগত গৈ, ডাক্তৰৰ মানাহী চেবাই মৰোঁজীওঁকৈ অগত্যা কলিকতালৈ বিপদমুখীয়াকৈ যাত্ৰা কৰিলোঁ। ডেবদিনৰ মূৰত কলিকতা পাই, হেৰিচন ৰোড আক আমহাষ্ট ষ্টাটৰ জংচনত অসমীয়া সদাগৰৰ দ্বাৰাই প্ৰতিষ্ঠিত ‘Royal the Hotel’ নামে আলহী বহাত থিত ললোঁগৈ। কিন্তু জিবাৰ সময় নাই,

সেইদিনাই সন্ধিয়া ততালিকে মোৰ পুত্ৰপ্ৰতিম বাহুৰ শ্ৰীমান জ্ঞাননাথ বৰা বি-এল 'এডভোকেট' আৰু শ্ৰীমান অম্বিকানাথ বৰা এম-এ দেৱকে (৩য়ত্যা বৰাৰ পুত্ৰস্বয়) লগ ধৰি সিবিলাকৰ পৰামৰ্শ লগোঁগৈ। পিচদিনা পুৱা ১১ বজাত হাইকোৰ্টৰ কাষতে থিতাপিত চলিচিটাৰজনৰ অক্ষিচত উপস্থিত হৈ, তেওঁৰে দৈতে গোচৰ সংক্ৰান্ত আলোচনাত লাগি গলোঁহঁক।

গোচৰৰ নথী তন্ন-তন্নকৈ পৰীক্ষা কৰি, ছেদে ছেদে চলিচিটাৰৰ ব্যাখ্যা শুনি, ১১ বজাৰ পৰা ৪ বজালৈকে দুইবোৰ ভিতৰত তৰ্কালোচনা চলাই দেখিলোঁ আৰু বুজিলোঁ চলিচিটাৰ নিতান্তে কু-ফলৰ ফলীয়া, শুভফলৰ কথা তেওঁৰ মুখত নোলাল; আৰু তেওঁ যিবোৰ কুট-তৰ্ক কৰিলে সেইবোৰ বিপক্ষৰ অহুকুলীয়াহে। দেখি-শুনি তেওঁৰ ওপৰত মোৰ চোভা জয়িল, ভাবিলোঁ সম্ভৱতঃ বাদীয়ে গুপুতে কিবা চেলেকাই তেওঁক হাত কৰি লৈছে; ইয়াকে ভাবি মই তেওঁক প্ৰশ্ন কৰিলোঁ, বোলোঁ, তেওঁ যিবোৰ কুট-তৰ্ক কৰিলে সেইবোৰ প্ৰকাশে আমাৰ প্ৰতিকুলেহে যায়, ইয়াৰ কাৰণ কি? তেওঁ ততালিকে উত্তৰ দিলে যে, আমাৰ প্ৰতিকুলেহে তেওঁ বিবৰি দেখুৱাইছে। - শুনি, মই কলোঁ, তেন্তে তেওঁ তাৰ পাছত মোক আমাৰ অহুকুলীয়া পথ দেখুৱাওক। তদন্তৰত তেওঁ তুৰন্তে একেধাৰে কৈ পেলালে, সেইটো একেধাৰে অসম্ভৱ! মই অবাক! ক্ষন্তেকমান থৰলাগি বৈ, আকৌ হুঁদিলোঁ, বোলোঁ, তেন্তেনো উপায় কি? তেওঁ ততালিকে উত্তৰ দিলে যে, মিটমাটত বাজে আন উপায় নাই। মই হতাশ হলোঁ, বিৰক্তির উত্তেজনাত ঘামি গলোঁ! তথাপি, মনৰ বেগ মনতে মাৰ নিয়াই বাহিৰ খৰিভাৰে কলোঁ, বোলোঁ, এনে ব্যৱস্থাতোনে আদিত্তে কৰিব পৰা গলহেঁতেন্ত। মিছাতে অজ্ঞান ধন ভগন কৰাই আজি ৭ বছৰ তেওঁ এই লেলটীয়া গোচৰ সংক্ৰান্ত লেলাট ভুজাই মাৰিলে কিয়? শুনি, সেমেনাসেমেনিকৈ তেওঁ এইবুলি উত্তৰ দিলে, "কলিকতা হাইকোৰ্টৰ (Civil, Original side) গোচৰ এনেকুৱাই!" ইমানতে কিস্তিমাট! উপায়ান্তৰ হৈ, সদৌশেহত মই মিটমাটৰ প্ৰস্তাৱকে অগত্যা গ্ৰহণ কৰিলোঁ।

পিচদিনা উভয়পক্ষৰ বাৰিষ্টাৰ আৰু চলিচিটাৰৰ আলোচনা আৰু মীমাংসাৰ ফলাফল মোক মোৰ চলিচিটাৰে জ্ঞাপন কৰিলে; সেই অহুয়ায়ী বিবাদীয়ে বাদীক তেওঁৰ আদি দাবী (original claim) বাবদ ডেৰ হাজাৰ টকা দিব আৰু বাদীয়ে বিবাদীৰ সমুদয় ব্ৰক ফেৰং দিলে বিবাদীয়ে তেজপুৰত দাখিল কৰা ২২২ টকাৰ গোচৰটো উঠাই লব; বাদীৰ খৰচাদি বাবদ যি দিয়া-লোৱা হব সি উভয় পক্ষৰ বিবেচনাধীন হৈ থাকিব। এই সিদ্ধান্ত কাৰ্ণত পৰিণত হলেই বাদীয়ে গোচৰটো উঠাই লব আৰু আইন অহুয়ায়ী মিটমাট হৈ যাব। ভৱিষ্যৎ জঞ্জালৰ আপদ এৰাবৰ অভিপ্ৰায়ে মই অগত্যা সেই প্ৰস্তাৱতে মান্তি হলোঁ। এসপ্তাহমানৰ পাছত তেজপুৰলৈ উলটি আহি দাতব্য ডেৰ হাজাৰ টকা ডাকত পঠোৱা হল; গোচৰটো মিটমাট হৈ গল।

গোচৰ মিটমাট হল। তাৰ বিয়াক্ত বিষদাত উভালি পেলোৱা হল। কিন্তু, "সাপ মাৰি নেগুৰত বিঘ এৰা" নিচিনা হল; ব্ৰকবোৰ গুলোটাই দিয়া আৰু গোচৰ সংক্ৰান্ত খৰচাদি

আদায় কৰা এই দুই বিষয়ক জইন্‌ নমৰাত গোচৰৰ নেগৰ কেৰ্মেৰায়ে ব'ল, সেইভাৱেই আৰু তিনি বছৰ পাৰ হল। ইতিমধ্যে, কলিকতা হাইকোৰ্টৰ এডভোকেট শ্ৰীমান জ্ঞাননাথ বৰা বি-এল প্ৰমুখ্যে কেইবাজনো মোৰ ফলীয়া বান্ধৱ কটকীৰ জৰিয়তে গোচৰৰ সেই জইন্‌ মাৰিবলৈ বহুপুৰুষাৰ্থ কৰিলোঁ, কিন্তু সাম্য প্ৰেছৰ মেনেজাৰ স্কুমাৰ মিত্ৰ বাবুৰ কাৰ্চাজিত সি সেইভাৱেই থিহিৰা মাৰি ব'ল। গতিকে ভবিষ্যৎ ভাবি তাৰ বিকাৰ উক্‌ দিয়াৰ আশঙ্কাত, সেই আপদীয়া গোচৰ সংক্ৰান্ত অশান্তি মোৰ মনত উমাই উমাই জলিয়েই থাকিল।

এনেতে, স্কুমাৰ বাবুৰ পিতাক, সাম্য প্ৰেছৰ গৰাকী, প্ৰখ্যাত “সঞ্জীবনী” কাকতৰ সম্পাদক বৃদ্ধ কৃষ্ণকুমাৰ মিত্ৰ বাবু বৰ টান নৰিয়াত পৰিল। একেৰাহে কেইবামাহো সেই নৰিয়াত পৰি থাকি, সদৌ শেহত তেওঁ নিজৰ অন্তিমকাল গণি, তেওঁৰ যাৱতীয় সাংসাৰিক লেঠা মাৰি, নিষ্পৃহভাৱে ইহলোক এৰিবলৈ সঠম হল। সেই অৰ্থে এই সংসাৰৰ সমুদায় ‘দেনা-পাওনা’ আদি ‘নিকাশ’ কৰি, সাংসাৰিক শৰীৰ পথালি নিকা হৈ লবলৈ তেওঁ হাবিয়াস ব্যক্ত কৰিলে; আৰু সেই উদ্দেশ্যেই, যাক যি দিবলগীয়া আছিল সমুদায় পৰিশোধ কৰি, যাৰপৰা যি অলপ-অচৰপ প্ৰাপ্তি আছিল তাকো নিষ্পত্তিকৈ এৰি পেলালে। সেই আলমতে কৃষ্ণকুমাৰ মিত্ৰ আৰু মোৰ নামে চলা সেই আপদীয়া গোচৰৰো সমূলকৈ শিৰা ছিগি নিমূল হল, মই নিশ্চিন্ত হালোঁ। ৬কৃষ্ণকুমাৰ মিত্ৰ এজন নিষ্বাৰ্থ নিৰ্ভাজ দেশহিতৈষী আৰু পৰম ধাৰ্মিক পুৰুষ আছিল; তেওঁৰ দ্বাৰাই চালিত আৰু সম্পাদিত “সঞ্জীবনী” কাকতৰ জৰিয়তে তেওঁ অসমৰ বাগিচাৰ কুলীৰ দুৰ্ভাগ্যও কিয়ং পৰিমাণে প্ৰসন্ন কৰি তুলিছিল। তদৰ্থে তেওঁৰ ওলগ লোৱাৰ আভাসেৰে, মই ৬কৃষ্ণকুমাৰ মিত্ৰ মহাশয়ৰ চমু-জীৱন-চৰিত এখন আঁচি মোৰ “নীতিশিক্ষা” মাজছোৱাত সন্নিবিষ্ট কৰি থলোঁ।

পিতৃ-বিয়োগৰ পাছত উত্তৰাধিকাৰী স্কুমাৰ বাবুৱে বছৰচৰেক পূৰ্বৰ ব্যৱসায় চলাই আছিল; মোৰপৰাও গ্ৰাহক হিচাপে যথেষ্ট সহায়-সহায়ভূতি পাই আছিল। ইতিমধ্যে মোৰ ব্লকবোৰ চম্‌জি লবলৈ কেইবাবাৰো তেওঁ মোক জনাইছিল, মইহে সন্নিবিষ্ট কৰি উঠিব নোৱাৰিলোঁ; এতিয়া তেওঁৰ ব্যৱসায় লোপ পোৱাৰ লগে লগে মোৰ সেই ব্লকবোৰৰো সন্ধান নোপোৱাত পৰিছে।

সপ্তপঞ্চাশত্তম সৰ্গ

অসমত কংগ্ৰেছ

ইং ১৯২৬ চনৰ ছেপ্টেম্বৰ মাহৰ আগপৰ্বত এদিন আবেলি বেলিকা শ্ৰীমান বোহিগীকান্ত হাতীবৰুৱা “পদ্মকুটাৰ”ত আলহী সোমালহি। মুখলৈ চাই ঘাওঁতেই ডেকাজন এজন ভাগৰুৱা বাটকুৱা যেন বোধ হল। মই নমস্কাৰ গ্ৰহণ কৰি তেওঁক মোৰ সাহিত্যিক চৰ্চাৰ কোঠাৰপৰা আৰ্থে-বেৰ্থে মাতি নি বৈঠক কোঠাৰ এখন মাচিয়াত বহিবলৈ কলোঁ; তেওঁ মাচিয়াত (চকি) নবহি, বিনয়-নম্ৰতাৰে সৈতে মোৰ হেলনীয়া জিৰণি-মাচিয়াৰ একাষে পাৰি থোৱা এখন আউজা-বেঞ্চৰ এমূৰে চুচুক-চামাককৈ বহিল। মই থিয়ৈ থিয়ৈ ‘ক্ষন্তেক বহি জিৰোৱাঁ, মই আহোঁ’ এইবুলি ভিতৰ সোমালোঁ, সোমাই আলহী শুক্ৰবাৰ দিহা দিলোঁগৈ। সেই ছেগতে, ভাগৰ পলুৱাই, চাহ-জলপান খাই, জিৰণি লবলৈ তেওঁক সুবিধা দি মই আকৌ সাহিত্যিক চৰ্চাৰ কোঠাভৰাই, এটা বাক্য আধালিখাকৈ এৰি যোৱা আধকৰা ছেদ এটা লিখি পূৰাই সাম্প্ৰতিকলৈ সামৰি থলোঁহি।

আধাঘণ্টামানৰ পাছত, মই আকৌ বৈঠক কোঠাত সোমাই জিৰণি মাচিয়াত বহিলোঁগৈ। বহি লৈ, ধীৰে-শান্তে আলহী হাতীবৰুৱাদেৱক কুশল-মঙ্গলৰ বা-বাতৰি সুধি, তেওঁৰ আগমনৰ উদ্দেশ্যৰ সন্ত্ৰেদ পাবলৈ সক্ষম জ্ঞাপন কৰিলোঁ। ততালিকে তেওঁ এইবুলি আগমন-উদ্দেশ্যৰ ব্যাখ্যা দিবলৈ ধৰিলে,—“মই এটা জগৰত পৰিহে আপোনাৰ কাষ চাপিছোঁহি। আকবেলি (ইং ১৯২৫ চন) কাউনপুৰ বৈঠকত মই এই বছেৰেকীয়া (১৯২৬ চন) কংগ্ৰেছ বৈঠক অসমলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰি আহিছিলোঁ। মোৰ অপৰাধ এই হল যে, ততাতৈয়াকৈ নিমন্ত্ৰণ জ্ঞাপন কৰিবলগীয়া হোৱাত আপোনাৰ সৰল অগ্ৰগণী দেশনেতাৰ সম্মতি লবলৈ ছেগ ধৰিব নোৱাৰিলোঁ, মাথোন শ্ৰীযুত নবীন বৰদলৈ আৰু মিঃ তৰুণৰাম ফুকনৰ সমৰ্থন পাইছিলোঁ। এতিয়া জোৰ পুৰি হাত পালেহি, অহা ডিচেম্বৰ মাহত বৰদিনৰ বন্ধত পাতিবলগীয়া কংগ্ৰেছ বৈঠকৰ আয়োজন কিমানলৈ আগ বাঢ়িছে তাৰ সন্ত্ৰেদ বিচাৰি জেনেৰেল ছেক্ৰেটৰীয়ে মোলৈ তাগিদ পত্ৰ লিখিছে। মাজতে তিনিমাহমান মাথোন আছে, এই অলপীয়া সময়ৰ ভিতৰত কেনেকৈ কি কৰোঁ উপায়-বুদ্ধি বিচাৰি আপোনাৰ কাষ চাপিছোঁহি।” মই অলপ গমি চাই, এইভাৱে মোৰ মনোভাৱ ব্যক্ত কৰিলোঁ, ই একো জগৰৰ কথা হোৱা নাই, বৰঞ্চ অসমক নিজগৰীয়া কৰাৰহে উপায় বিধান হৈছে; ইমান দিনে, প্ৰায় অৰ্ধশতাব্দীৰ কালত, দুহুৰি এটা বৈঠক হৈ যোৱাৰ পাছতো এটা বৈঠক পাতিব নোৱাৰি অসমে কংগ্ৰেছৰ ওচৰত জগৰীয়া হৈছে আছিল, তুমি তোমাৰ দেশক সেই জগৰৰপৰা মুক্ত কৰিবৰ অৰ্থে মৰসাহ দি কংগ্ৰেছৰ আগন্তুক বৈঠক অসমলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰাৰ বাবে শলাগৰহে পাত্ৰ। ছৰাশাৰো কাৰণ নাই, কাৰণ ৰাইজে নথ জোকাবিলে নৈ বয়, তিনিমাহ বথেই সময়, ইয়াৰ ভিতৰত গা দি উজোক্তা সকল ঘূৰিলে যে উদ্দেশ্য সিদ্ধ হব সি ধুকপ। মোৰ সমিধান শুনি হাতীবৰুৱা ডেকাদেৱৰ

মুখত আনন্দ-উলাহৰ জেউতি বিৰিঙি উঠিল ; তেওঁ বৰ সন্তোষ আৰু সভক্তিবৰে এই বুলি কৃতজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰিলে, “এনে উৎসাহপূৰ্ণ সমিধান নাপাম বুলিহে ভাবিছিলোঁ, আপোনাৰ উপদেশ শিবত লৈ আমি উজ্জ্বল কৰ্মীবৃন্দ অনতিপলমে কাৰ্য্যথলীত নামিমগৈইক।” তাৰ পাছত, ‘পদ্মকুটীৰ’তে আৰু তিনি চাৰি দিনমান আলহী থাকি, তেজপুৰৰ চৌপাশে ঘূৰি-পকি আৰ্থিক সাহায্যৰ প্ৰতিশ্ৰুতি সংগ্ৰহ কৰি লৈ শ্ৰীমান বোহিণীকান্ত হাতীবৰুৱাদেৱে অগ্ৰত্ৰ গতি কৰিলে।

শ্ৰীমান হাতীবৰুৱাদেৱে তেজপুৰত ভূমুকি মাৰি ঘোৱাৰ ডেৰমাহমানৰ পাছত, নৱেম্বৰ মাহৰ আগপৰ্য্যত, এদিন পুৱা দহমান বজাত, হঠাৎ মিঃ তৰুণৰাম ফুকন ‘পদ্মকুটীৰ’ত উপনীত হ’লহি। মিঃ ফুকনক ভালেমান দিনৰ মূৰত সাক্ষাৎ পাই হৰ্ষবিহ্বল হৈ সাৱটি ধৰি বৈঠক কোঠালৈ, আদৰি নি বহুৱাই বহিলোঁগৈ। কুশল-মন্ত্ৰাদি সোধা-জুখি হোৱাৰ পাছতে, চাহাবী দস্তাবেৰে ফুকন চাহাবে (যতপি খাদৰৰ এঙা কুৰ্তা চোলা-চুৰিয়া পিন্ধা কংগ্ৰেছী সাজেৰে বিভূষিত) ততালিকে মোক এই বুলি সন্বাদন কৰিলে, “আন কথা পাছত, পোনেই মোৰ আগমনৰ উদ্দেশ্য জনাওঁ, শুনক। আপুনি জানিছেই হ’ব পায়, আমি তিনিজন মাথোন দেশ-সেৱকে (বোহিণী, নবীন আৰু তৰুণ) মৰসাহ দি, মিঃ হাতীবৰুৱাৰ মুখে আগন্তুক কংগ্ৰেছ বৈঠক অসমলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰিছিলোঁইক। সেই বৈঠক গা পালেহি। ইতিমধ্যে যথাতথাকৈ ধন-বৰঙনি তুলিবলৈকো আৰম্ভ কৰা হৈছে। এতিয়া আপোনাসকল বিজ্ঞ আৰু পৈণত দেশ-নেতাৰ্গৰ বুদ্ধি-পৰামৰ্শ বটলিবৰ অৰ্থে ঘূৰিছোঁইক। সেই অৰ্থেই আপোনাৰ কাৰ চাপিছোঁহি। আপুনি অৰ্থবল আৰু বুদ্ধিবলৰ সাহায্য দান কৰাৰ উপৰি, কংগ্ৰেছ কৰ্মীবৰ্গৰ এজন নায়কৰ বিষয়-বাব গ্ৰহণ কৰিব বুলি আশা কৰিলোঁ।” মিঃ ফুকনৰ অহুৰোধ ততালিকে গ্ৰহণ কৰি মই সমিধান দিলোঁ, বোলোঁ, মোৰ পৰানো কি সহায় পাব, মোৰচোন গা-বল আৰু সময়ৰ বৰ অভাৱ। মিঃ ফুকনে তুৰন্তে এই বুলি মোক মুখি থ’লে, “সাময়িক সজ পৰামৰ্শাদিৰ সহযোগেই আমি কৰ্মীবৰ্গে যথেষ্ট বল পামইক, ওৱেলিংটনৰ নামৰ দৰে আপোনাৰ নামেই দেশসেৱক কৰ্মীবৰ্গক নথৈ উল্লগিব বল দিব। আপুনি আগন্তুক অসম কংগ্ৰেছ বৈঠকত এটা অগ্ৰগণ্য নেতৃত্বৰ বাব ল’বই লাগিব। ভাল, উঠোঁহে এতিয়া।” এই বুলিয়েই বগদৰে উঠি হাত জোকাৰণিৰে মোৰপৰা বিদায় লৈ মিঃ ফুকন লগৰীয়া কৰ্মীকেজনৰে সৈতে আঁতৰ হ’ল।

মিঃ তৰুণৰাম ফুকন আহি ঘোৱাৰ এপৰ্য্যন্তৰ পাছতে, ডিচেম্বৰ মাহৰ প্ৰথম সপ্তাহত এদিন দুপৰ-ভাটা-দিয়া বেলিকা মই দৈনন্দিন উপাসনা সমাপি গোসাঁইঘৰবপৰা ওলাই দুৱাৰ জপাইছোঁ, এনেতে শ্ৰীযুত নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈদেৱ দলে বলে আহি ‘পদ্মকুটীৰ’ৰ ‘গেট’ৰ মুখত উপস্থিত। সিবিলাকে মোৰ ‘অফিচ-পাৰ্টিকো’ আৰু ‘বৈঠক-পাৰ্টিকো’লৈ চাই ভূমুকা-ভূমুকি কৰোঁতেই মোৰ ওপৰত চকু পৰাত বৰদলৈদেৱে মৰমৰ মাতেৰে মাতি উঠিল ‘সোটিচোন, গোসাঁইঘৰৰ দুৱাৰদলিত!’ মই দেখি সাদৰে ‘আহক-আহক’ বুলি আৰ্হান কৰাত আটাইটি চাপি বৈঠক কোঠাত সোমালহি। সিবিলাকক আসন ল’বলৈ অহুৰোধ কৰি বহুৱাই লৈ, মই সমুখতে থিয় দি বৈ জুখিলোঁ, সকাম কি? শুনি বাহঁতেই শ্ৰীমান লক্ষ্মীধৰ শৰ্মাদেৱে

মাত লগালে, “সকামৰ সম্ভেদ সম্ভৱত: পাইছেই, আমি আগন্তুক অসম কংগ্ৰেছ বৈঠকৰ কাৰণে বৰঙণি তুলিবলৈ ভ্ৰমি ফুৰিছোঁ।” তেওঁৰ কথা তল পেলাই বৰদলৈদেৱে ঘপহ কৰে কৈ পেলালে, “হয়, আপোনাৰ নিজৰ বৰঙণিৰ কাৰণেও কৌচ পাতিছোঁ।” মই মিঠা মাতেনে সন্নিধান দিলোঁ, বোলোঁ, কৌচৰ যোগ্য যে নায়েই, আজলিৰ যোগ্যও নাই, হাতৰ মুঠিতে মোৰ সামান্য দান লুকাব, কোৱা বাহুল্য মাথোন যে, “Literary men are proverbially poor ! বাক, কেৰেকটুবাৰ বাঁহ পাত সম্ভাৰৰ দৰে মোৰ এমাহৰ সাহিত্যিক পেঞ্চন পঁচিশ টকাকৈ শুকুচিতেৰে আগ বঢ়াইছোঁ।” এই বুলি, মোৰ অফিচ-পৰ্টিকোটলৈ আহি আলম্বাৰি মেলি ৰূপ পঁচিশ টকা নি বৰদলৈদেৱৰ হাতত দিলোঁগৈ। তেওঁ আথেবেথে হাতপাতি বৰঙণিৰ টকা কেইটা লৈ, এই বুলি হৰ্ষোন্মাদেৰে কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলে, “এই পৱিত্ৰ বৰঙণি পঁচিশ টকা আমি পঁচিশ লাখ টকা বুলি লৈছোঁ, যিহেতু আপোনাৰ পঁচিশ টকীয়া পেঞ্চন-বৃত্তিটি পঁচিশ লাখ টকীয়া জাতীয় গৌৰৱ বুলিহে আমি অসমীয়া জাতিয়ে মানোঁইক। ক্ষমা কৰিব, আমি অসময়ত আমনি কৰিলোঁহি।” ইমানতে কংগ্ৰেছ কৰ্মীদলক সাদৰে বিদায় দি, এসন্ধীয়া মধ্যাহ্ন ভোজনৰ অৰ্ধমই ভিতৰ সোমালোঁহি।

মি: তৰুণ ফুকনক আশ্বাস দি পঠিয়াইছিলোঁ কংগ্ৰেছ বৈঠকৰ এগৰমান আগতে—মই গুৱাহাটীলৈ গৈ অপৰাপৰ কৰ্মীসকলৰ লগত যোগ দিমগৈ বুলি, তাৰ পাছত, শ্ৰীযুত নবীন বৰদলৈকো প্ৰতিশ্ৰুতি দি পঠিয়ালোঁ। অস্তুত: এসপ্তাহমানৰ আগতে কংগ্ৰেছ নগৰত উপস্থিত হৈ কৰ্মীদলৰ লগ লাগিমগৈ বুলি; পিচে সেই শেহ সপ্তাহৰো দুদিন পাৰ হৈ গ’ল, তথাপি হাতৰ সাহিত্যিক কামৰপৰা ক্ষন্তেকো আজৰি নোপোৱা হেতুকে, গুৱাহাটীলৈ গা লৰাব নোৱাৰি আপোনা-আপুনি লাজত পৰিলোঁ। যি হওক, হাতৰ কাম আধৰুৱাকৈ এৰি, অগত্যা বৰদিনৰ বন্ধ আৰম্ভ হোৱাৰ আগদিনা ‘কংগ্ৰেছ নগৰ’ উদ্দেশ্যে গুৱাহাটীলৈ যাত্ৰা কৰিলোঁ। গৈ পায়েই দেখিলোঁ, বন্ধত তেজপুৰ-ঘৰলৈ আহিবলৈ শ্ৰীমান গোহাঞিদেৱ (৬সিদ্ধেশ্বৰ গোহাঞি, তেতিয়া গুৱাহাটীত ই-এ-চি) সপৰিয়ালে সাজু হৈ আছে; মই তেওঁ থকা ঘৰত থাকি কংগ্ৰেছত যোগ দিব পৰা নহ’ব। গতিকে, ‘ৰাজবাড়ী’ত মিতিবৰ ঘৰত (৬গোহাঞিদেৱৰ বৈনায়ক ৬নবীনচন্দ্ৰ ফুকনৰ ঘৰ) আলহী হৈ, দিনো দুবেলাকৈ পাণ্ডুঘাটত প্ৰতিষ্ঠিত ‘পাণ্ডৱ নগৰ’ত (কংগ্ৰেছ নগৰ) উপস্থিত হ’ব পৰাকৈ দিহা লগাই ললোঁ। পিচদিনা, মোৰ অগ্ৰজপ্ৰতিম পুৰাতনীয়া বন্ধু শ্ৰীযুত বিনন্দচন্দ্ৰ বেজবৰুৱাদেৱেও (শ্ৰীমান মাধৱ বেজবৰুৱাৰ পিতৃ দেউতাক, ৬লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ অগ্ৰজ সহোদৰ) একেখন ‘ৰাজ-বাড়ী’তে বজাঘৰৰ পুজাৰী বাপু শ্ৰীযুত চন্দ্ৰনাথ শৰ্মাদেৱৰ ঘৰত আলহী সোমাই মোৰ লগৰী হোৱাত মোৰ মনত বৰ ৰং লাগিল; তিনদিনীয়া কংগ্ৰেছ বৈঠকৰ লগৰীকৈ চতুৰ্থ দিনা হিন্দু-মহাসভা বৈঠকৰ সামৰণলৈকে ছয়ো দিনো ৰেলত উঠি পাণ্ডুঘাটলৈ যোৱা-অহা কৰি ৰং পাইছিলোঁইক।

পোন-প্ৰথম দিনা ‘পাণ্ডৱ নগৰ’ সোমায়োঁ চকু-মনত এনে চমক লাগি গ’ল, যেন সেইখন ঈশাৰচিহ্নেই পৌৰাণিক পাণ্ডৱনগৰ, চাই বাওঁতেই তাত নতুনতৰ আধুনিক চিন্ একো

নেদেখিলোঁ ; পাণ্ডুঘাটলৈ যোৱা আধুনিক আলিবাটটো নতুন নগৰৰ ভিতৰ কৰি তাৰ আশে-পাশে লগলগাই বাট-পহুলিবোৰৰ দ্বয়ো পাশে দোকান, বজাৰ, পোহাৰ আদি এনেদৰে পৰিপাটিকৈ সজোৱা হৈছিল যে, সেইবোৰ পূৰ্ণি প্ৰতিষ্ঠিত হাট-বজাৰ আৰু নাগৰিক কাৰাবাৰৰ কেন্দ্ৰস্থল যেন মনত লাগি যায় ; পূৰ্ণি পাণ্ডু-আলিৰ বাওঁ-হাতে প্ৰতিষ্ঠিত প্ৰকাণ্ড তাম্বু-বভাই দুপুৰামান মাটি জুৰি জিলিকি 'পাণ্ডু নগৰ'ৰ চিনাকি দিছে, সোঁ-হাতে অসমীয়া বিবিধ বস্ত্ৰ-বাহানি, এৰি, মুগা, পাট, মেজাৰী, কপাহী আৰু খন্দৰৰ কাপোৰ আদিৰ বিৰাট প্ৰদৰ্শনীৰ স্বৰূপ টোল, নগৰৰ ভিতৰত ঠায়ে ঠায়ে স্বাভাবিক ধৰণৰ গছ-গছনি, ফুলনি, বিশেষকৈ কংগ্ৰেছ মণ্ডপ আৰু বিষয়-বাছনি আলোচনা বহাৰ মাজত বিতোপনকৈ পতা ঘূৰ্ণিয়া মনমোহা ফুলনিখনি, চাই বাওঁতেই মন-প্ৰাণ জুৰাই যায় ! পাণ্ডুঘাটৰ পূবে-পশ্চিমে দুয়ো পাশে ব্ৰহ্মপুত্ৰ মুখীয়াকৈ দুশাৰী সভাপতি প্ৰমুখ্যে নানা অঞ্চলৰ বিশিষ্ট 'ডেলিগেট' প্ৰতিনিধি-সমজুৱাসকলৰ কাৰণে সজাই থোৱা বাহৰ ঘৰ,—পশ্চিম শাৰীত সভাপতি শ্ৰীযুত শ্ৰীনিবাস আয়েংকাৰ, মহাত্মা গান্ধীজী, পণ্ডিত মদনমোহন মালব্য, শ্ৰীযুতা সৰোজিনী নাইডু প্ৰমুখ্যে বিশিষ্ট 'ডেলিগেট'সকলৰ বাহৰ, আৰু পূব শাৰীত মোলানা মহম্মদ আলি, মোলানা চৌখণ্ড আলি, মিঃ হান্নিমান (চোলা, চেলেং, চুৰিয়া পিন্ধা) মিছেছ নেলী সেদগুপ্ত (শাৰী পিন্ধি মূৰত ওপৰী লোৱা), মিঃ জে. এম. সেদগুপ্ত (কুৰ্তা, চেলেং, চুৰিয়া পিন্ধা) প্ৰভৃতি বৰমুৰীয়া মুখিয়াল ডেলিগেটসকলৰ কাৰণে 'টিকিট' মাৰি চিন্ লগাই থোৱা বাহৰৰ লানীয়ে আহুত আলহীক আহ্বান কৰি জিলিকি আছে। এনে বিতোপন ব্যৱস্থা দেখি, এইবোৰ মনমোহা কাৰ্ণাৱলীৰ গুৰিঘাল কৰ্তা আৰু অভ্যৰ্থনা সমিতিৰ মূল সভাপতি মিঃ তৰুণৰাম ফুকনক ইফালে-সিফালে ভূমুকিয়াই বিচাৰি লৈ হৰ্ষবিস্মল হৈ সাৰটি ধৰি সবল-ভাৱে শলাগিবলৈ ধৰিলোঁ। মিঃ ফুকনে বিনয়নত্ৰভাৱে তলমূৰকৈ এই বুলি সমিধান দিলে, "এইবোৰ আপোনাসকলৰ সহযোগিতাবে ফল, মই মাথোন হাতৰ অস্ত্ৰ।" শুনি, মোৰ অন্তৰত বাজি গ'ল, মইনো কিয় আৰু আগধৰি আহি যথাসময়ত কাৰ্যকৰী প্ৰকৃত সহযোগিতা দিব নোৱাৰিলোঁ ! তাৰ পাছত, তেওঁ মোক সেই প্ৰকাণ্ড তাম্বু-বভাৰ ভিতৰলৈ স্তম্বুৰাই নি, তাত ভাগে ভাগে নিয়াৰিকৈ পাতি থোৱা আগন্তুক কাৰ্যব্যৱস্থাৱলীৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰিবলৈ ধৰিলে ; মই দেখি শুনি বিমোহিত হলোঁ।

টাউনৰপৰা প্ৰত্যহ যোৱা-অহা কৰি দিনদিয়েক কংগ্ৰেছ নগৰত কংগ্ৰেছ কৰ্মীসকলৰ লগত সহযোগিতা যোগ দি আছোঁ, এনেতে আহিল কংগ্ৰেছ বৈঠকৰ প্ৰথম দিন (ইং ২৬/১২/২৬)। সেইদিনা আগৰ কেদিনতকৈ সোনকালে 'কংগ্ৰেছ নগৰ'ত উপস্থিত হলোঁগৈ। আমি কংগ্ৰেছ কৰ্মীবৰ্গে 'ডেলিগেট' প্ৰৱেশ দুৱাৰমুখত লাগতিয়াল কাম-বনৰ দিহা-পোহা কৰি থাকোঁতেই নিৰ্ধাৰিত সময়ৰ (১ বজাত) মিনিট দহেকৰ আগতে নেতৃস্থানীয় বিশিষ্ট ডেলিগেটসকলে শাৰী পাতি মণ্ডপ টোলত প্ৰৱেশ কৰিলেহি, সবাৰবে আগত মহাত্মা গান্ধীজী (শ্ৰীযুতা সৰোজিনী নাইডুৰে সৈতে ভিদ্ধিধৰাধৰিকৈ) আৰু পিচতে লানী পাতি আনসকল বিশিষ্ট নেতৃস্থানীয় ডেলিগেটসকলে তাম্বু-মন্দিৰৰ ভিতৰ সোমাই বেদী মণ্ডপৰ ওপৰত খন্দৰেবে পাবি

ধোৱা নিৰ্ধাৰিত আগন গ্ৰহণ কৰিলেহি, আটাইতকৈ আগশাৰীত সম-মাজতে মহাত্মা গান্ধী আৰু তেখেতৰ সোঁফালে গড়মূৰীয়া সত্ৰাধিকাৰ গোস্বামী, বাওঁপাশে পণ্ডিত মদনমোহন মালব্য, দ্বিতীয় শাৰীত মিছেছ নেলী সেনগুপ্ত, ত্ৰীমূতা সৰ্বোজিনী নাইডু গ্ৰন্থখেৰে কেইগৰাকীমান মহিলা ডেলিগেট, তৃতীয় শাৰীত মিঃ মহেশ্বৰ আলি, মৌলানা সৌখণ্ড আলি, জে. এম. সেনগুপ্ত, মিঃ হানিমান শ্ৰদ্ধতি বথাক্ৰমে বহি বোৱাত কংগ্ৰেছ মণ্ডপ জিলিকি উঠিল। প্ৰকাণ্ড তাম্বুৰভাৰ উত্তৰ (বেদী মণ্ডপৰ পিছতে) আৰু পশ্চিম দাঁতিত খাপি-খাপিকৈ পতা সাত খপীয়া ক্ৰমোচ্চ আউজা বেঞ্চ (gallery) দুলানীত ঠাই খাই বহা অসংখ্যাত দৰ্শক মণ্ডলী নীৰৱে তথা লাগি চাই থকৈ থকা লাগি ব'ল। ইয়াৰ আগতে ভিন ভিন প্ৰাদেশিক প্ৰতিনিধি 'ডেলিগেট'বৰ্গে খাপি খাপিকৈ দৰানৰে খন্দৰেৰে পতা নিকপিত আসনত উপবিষ্ট হৈ আছিলহি। মুঠতে, সেই প্ৰকাণ্ড তাম্বুৰভাৰ ভিতৰত অকণো ফাঁক নথকাটকৈ লোকাৰণ্যৰ হৃদয়গ্ৰাহী গম্ভীৰ দৃশ্য এটি বিকশিত হৈছিল।

তাৰ পাছত, সেই নীৰৱ গহীনতা ভেদি সমবেত বাইজৰ উকলীকৃত অন্তৰৰ আনন্দ উচ্চৰবৰ মাজত উলাহৰ ধোজৰেৰে আগবাঢ়ি অভ্যৰ্থনা সমিতিৰ সভাপতি শ্ৰীমত ভকণৰাম ফুকনদেৱে বক্তাৰ বেদীলৈ (বোষ্টাম) উঠি তেওঁৰ সাক্ষী আৰু সূত্ৰাৰ্য্য অভিভাষণৰ পাঠ আৰম্ভ কৰিলেগৈ। মিঃ ফুকনৰ স্পষ্ট আৰু সূত্ৰপাৰিত কৰ্ণধ্বনিৰে পঠিত সুললিত অভিভাষণৰ পৰিবৃত্ত শ্ৰোতামণ্ডলীয়ে অনিমিলিত আঁখিৰে আৰু নিবিষ্টমনেৰে একাগ্ৰপতীয়াকৈ শুনিবলৈ ধৰিলে। চমু অথচ বিশদ অভিভাষণৰ সৰল আৰু মৰ্মস্পৰ্শী ভালেমান কথাত শ্ৰোতাবৰ্গে বিমুগ্ধভাৱে পাঠৰ ছেদে ছেদে শলাগ সমৰ্থনৰ চাপৰি ধৰিছিল।

অভ্যৰ্থনা সমিতিৰ সভাপতিৰ অভিভাষণ পাঠৰ সামৰণি পৰাত, শ্ৰীমত অধিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰীদেৱৰ সৌজন্তত সজোৱা পৌৰাণিক ধৰণৰ গায়ন-বায়নৰ দল এটিয়ে তাল-খোল, মৃদং-পেঁপা-বাঁহী-মুকলী-ৰামটাল-খুটাটাল-নেপুৰ আদিৰে ঐক্যতাল-মানেৰে বন্ধা সন্মিলিত-সূত্ৰাৰ্য্য বাজেৰে এটি হৃদীৰ্ঘ অসমীয়া গীতি গাই মুখৰিত কৰাৰ পাছত, অভ্যৰ্থনা আৰু আদৰণী সভাৰ হৈ শ্ৰীশ্ৰীগড়মূৰীয়া সত্ৰাধিকাৰ গোস্বামী প্ৰভুৱে এটি মজলাচৰণ শ্লোক উচ্চাৰণেৰে মালা পিন্ধাই বথাবিধি বৰণ কৰাত শ্ৰীমত শ্ৰীনিবাস আয়েজাৰ মহোদয়ে উপবিষ্ট আসন এৰি, সভাপতিৰ আসন গ্ৰহণ কৰি, সমবেত বাইজৰ উকলীকৃত উলাহৰ উচ্চৰবৰ আৱাহনত অৱগাহি তেওঁৰ হৃদীৰ্ঘ আৰু সাক্ষী অভিভাষণ গম্ভীৰ স্বৰেৰে পাঠ কৰে। মিঃ আয়েজাৰৰ অভিভাষণ যথেষ্ট দীঘল হৈছিল, পিচে দীঘল চাই পুতল আৰু উঠন চাই পোতন নহ'ল বেন লাগিল; আগেয়ে শুনা মিঃ (পাছত ছাৰ) কিৰজচাহ মেহটা, বাবু (পাছত ছাৰ) স্বৰেন্দ্ৰনাথ বানার্জি, পণ্ডিত মদনমোহন মালব্য, মহাত্মা গান্ধী এইসকলৰ অভিভাষণৰ নিচিনা সূত্ৰশণ্ড আৰু সৰ্বমুখী বেন নালাগিল। তথাপি আয়েজাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণ সময়োপযোগী হৈছিল।

তাৰ পাছত, প্ৰথম দিনৰ কাৰ্যতালিকা অহুসৰি, এজন এজনকৈ কেইবাজনো বিশিষ্ট নেতা-নেত্ৰীয়ে নিজ নিজ মন্তব্য প্ৰকাশ কৰি কেইবাটিও শুৱলা বক্তৃতা দিছিল, তাৰ ভিতৰত মহাত্মা গান্ধী, পণ্ডিত মদনমোহন মালব্য আৰু শ্ৰীমূতা সৰ্বোজিনী নাইডুৰ বক্তৃতাই সমবেত বাইজৰ

মনোযোগ বিশেষকৈ আকৰ্ষণ কৰিছিল। অসমীয়া নেতৃবৰ্গৰ হৈ শ্ৰীযুত নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ-দেবেও চমুকৈ এটি সাক্ষাৎ বক্তৃতা দিছিল। বক্তৃতাৰ ছেদে ছেদে একো-একোটি জাতীয় সন্ধীভেবে সভাক মনোবহুল জিৰণিৰ বিৰতি দিয়া হৈছিল। সন্ধিয়া ৭ মান বজাত দ্বিতীয় দিনৰ কাৰ্যতালিকাৰ আলোচ্য বিষয় ঘোষণা কৰাৰ পাছত সিমানতে প্ৰথম দিনৰ বৈঠকৰ কাৰ্যৰ সামৰণি মৰা হয়।

পিচদিনা পুৱা বেলাটো বিষয়-বাহনি সমিতিৰ আলোচনাত পাব হয়। এই বৈঠকৰ কাৰণে সূকীয়াকৈ এটা আচুতীয়া বহাত আসন পতা হৈছিল; তাৰ ভিতৰলৈ কাৰ্যনিৰ্বাহক সভাৰ সদস্যত বাজে আন বাজে লোকৰ প্ৰৱেশ নিষেধ আছিল, মাথোন কোনো কোনো বিশিষ্ট লোকে টিকিট লৈ সোমাব পাৰিছিল, সেই ব্যৱস্থাৰ অহুৰতী হৈ ময়ো সোমালোঁ। সোমাই দৰ্শক হিচাপে দেখিলোঁ, প্ৰত্যেক প্ৰস্তাৱৰ প্ৰস্তাৱক, সমৰ্থক আৰু এজনৰ অহুমোদন অহুসৰি আলোচিত হ'ব লাগিছে। আলোচনা আগত লোৱাৰ পাছত তাৰ সপক্ষে আৰু বিপক্ষে মতামত প্ৰকাশ কৰি নিয়াবিকৈ ফঁহিয়াই আলোচ্য বিষয়ৰ গুণাগুণ বিচাৰ কৰা হৈছে, সদৌ শেহত প্ৰস্তাৱ গ্ৰাহ্য আৰু অগ্ৰাহ্য কৰাৰ শেষ-সিদ্ধান্ত সভাপতিৰ মুখে ঘোষণা কৰা নীতি চলিব লাগিছে; কিন্তু যতপি সিদ্ধান্তাৱলী যথাৰীতি সভাপতিয়ে ঘোষণা কৰিছিল, প্ৰকৃতপক্ষে প্ৰত্যেক সিদ্ধান্ত মহাত্মা গান্ধীজীৰ অহুমোদন সাপেক্ষ হৈ ঘোষিত হৈছিল। বিষয়-বাহনি সমিতিৰ এই ৰীতি-নীতি মই আন্তৰিকতাৰে সৈতে লক্ষ্য কৰি মনে মনে বৰ সন্তোষ পাইছিলোঁ। ভৰতপৰীয়া ১২ বজাত বিষয়-বাহনি সমিতিৰ কাৰ্য সামৰি সদস্যসকল নিজ নিজ আলহী-বহামুখীয়া হল।

ভাটীবেলা আবেলি ২ বজাৰপৰা ঘাই তাম্বু-বভাৰ তলত মুকলি বৈঠক বহিল। এই বৈঠকত, বিষয়-বাহনি সমিতিয়ে বাছি দিয়া প্ৰস্তাৱ বা ৰিজলিউচনবিলাক এটা-এটাকৈ সমবেত ৰাইজৰ আগলৈ দাঙি ধৰা হয়; এই আলমত প্ৰস্তাৱক আৰু সমৰ্থকত বাজেও অপৰাপৰ সমজুৱাই নিজ নিজ অভিমত অৱাৰিতভাৱে প্ৰকাশ কৰিবলৈ সুবিধা পাইছিল আৰু সদৌশেহত সবহীয়াৰ যুক্তি প্ৰাধিক্ত অহুযায়ীকৈ প্ৰস্তাৱবোৰ গ্ৰাহ্য আৰু অগ্ৰাহ্য হৈছিল। সমবেত সমজুৱাসকলক সূকীয়াকৈ বক্তৃতাৰ বাট লগাই দিয়াৰ উদ্দেশ্যে প্ৰত্যেক প্ৰস্তাৱৰ তৰ্কালোচনাৰ আলমত প্ৰস্তাৱক আৰু সমৰ্থকৰ ওপৰফিকৈ বাবে মন যায় সেয়ে মনোভাৱ প্ৰকাশ কৰিবলৈ ছেগ পাইছিল। এই বিধানেৰে ধৰি নিৰ্দ্ধাৰিত প্ৰস্তাৱাৱলীৰ সমালোচনা সন্ধিয়া সাত বজালৈকে চলিল, সিমানতো তাৰ সামৰণি নপৰাত আদিকা থকা প্ৰস্তাৱ গোটাচেবেকৰ আলোচনা পিচদিনাৰ পুৱা বেলালৈ থৈ সিমানতে দ্বিতীয় দিনাৰ বৈঠক স্থগিত ৰখা হয়।

পিচদিনা পুৱা ৮ বজাত মহাত্মা গান্ধীয়ে কংগ্ৰেছ-প্ৰদৰ্শনী টোলৰ দুৱাৰ মুকলি কৰে। সেই আলমতে মহাত্মাজীয়ে 'স্বদেশী গ্ৰহণ আৰু বিদেশী বৰ্জন' বিষয়ক এটি সাক্ষাৎ আৰু ক্ষম্যগ্ৰাহী বক্তৃতা দিছিল; প্ৰোতাবৰ্গে দুবৰি ঘাঁহনিভ লেপেটাকাৰি বহি একান্ত মনেৰে শুনিছিল, তাৰ মাজতে ময়ো আছিলোঁ। এই প্ৰসঙ্গতে মহাত্মা গান্ধীয়ে বিশদ বুজনি দিছিল,

‘স্বৰাজ’ নো কি আৰু কি উপায়েৰে লাভ কৰিব পাৰি। তেখেতৰ মতে স্ব-সমলৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি টিকিব পৰাটোৱেই ‘স্বৰাজ’; তাকে আৰ্জিবলৈ আমাৰ দেশবাসী পৰিবৃত্ত হ’ব লাগে। তাৰ পাছত, গান্ধীজীক আগত লৈ আমি সকলোটিয়ে সেই সুবহল প্ৰদৰ্শনী টোলৰ ভিতৰত নিম্নাবিৰ্কে সজাই থোৱা বিবিধ স্বদেশী উৎপনৰ সমল পৰিদৰ্শন কৰিবলৈ ধৰিলোঁহক। সেই প্ৰদৰ্শনী-সমলৰ মাজত আচল ঘাই সমল স্বদেশী বস্ত্ৰাদিয়ে গান্ধীজী প্ৰমুখ্যে দৰ্শকবৰ্গৰ সতৃষ্ণ দৃষ্টি বিশেষকৈ আকৰ্ষণ কৰিছিল; এৰি, মুগা, পাট, কপাহী, মেজাৰুৰী আৰু খন্দৰৰ বস্ত্ৰাদি বৰ আগ্ৰহেৰে লিৰিকি বিদাৰি চাই স্বদেশী লেংটি মৰা মহাআজীয়ে এটি আপুৰুগীয়া হৰ্ষবিহ্বল ৰূপ ধাৰণ কৰিছিল! অসমীয়া এৰি, মুগা, পাট, মেজাৰুৰী আৰু কপাহী কাপোৰৰ উৎকৃষ্টতা নৈধ শলাগি পণ্ডিত মদনমোহন মালব্য, শ্ৰীযুতা সৰোজিনী নাইডু প্ৰমুখ্যে আন প্ৰদেশী নেতা-নেত্ৰীসকলে গৰাকীবিলাকৰ হাততে ধন দি সেইবোৰ কাপোৰ-কানিৰ কিছুমান কিনি লৈছিল; আৰু তাৰ লগে লগে সিবিলাকে এইবুলি আক্ষেপসূচক মন্তব্য প্ৰকাশ কৰিছিল, “আমাৰ অসম দেশজাত এনেবোৰ বিতোপন স্বদেশী বস্ত্ৰাদি উৎপনৰ উন্নতিলৈ আওকাণ কৰি আমি জাপানী, বিলাতী, জাৰ্মানী, মাকিঞ্জ বস্ত্ৰাদিৰ বংচঙত মোহ গৈছোঁহক!” মনে মনে যেনো মূৰ ছুগিয়াই থলোঁ।

ভাটীবেলা আবেলি ২ বজাৰপৰা ঘাই ৰভা-মণ্ডপত মুকলি বৈঠকৰ কাৰ্য আৰম্ভ কৰা হয়। পোন-প্ৰথমতে, আগদিনাৰ বাকী থকা প্ৰস্তাৱাদিৰ আলোচনা আগত লৈ তাৰ সমাপতিৰ মোধনি মাৰি থোৱা হয়। তাৰ পাছত আগন্তুক বছৰেৰেকীয়া বৈঠকৰ কাৰণে লাগতিয়াল বিষয়ক আগতীয়া আলোচনাৰ সমাধান কৰি উঠি, পুৰণি সমজুৱা আৰু বিষয়ববীয়া সদস্য-সকলৰ পদভাগী ‘ইন্তুফা’ গ্ৰহণ কৰি নতুনকৈ নিৰ্বাচিত নতুন সদস্যৰে সৈতে নতুন কাৰ্যনিৰ্বাহক সভা গঠন কৰা হয়; এই নিৰ্বাচনত সদৌ প্ৰদেশী সমজুৱাই উদাৰভাৱে আৰু অতি উলাহেৰে মি: তৰুণৰাম ফুকনৰ নামে সমৰ্থনৰ ‘ভোট’ দি তেওঁকো এজন সদস্য পতা দেখি মই বৰ সন্তোষ পাইছিলোঁ।

সদৌ-ভাৰত হিন্দু-মহাসভাৰ অসম বৈঠক

কংগ্ৰেছ বৈঠকৰ সদৌ শেহৰ দিনা পুৱাৰপৰা আবেলি ২ বজালৈকে পৰ্যালোচনাৰ পাছত গুৱাহাটী কংগ্ৰেছ অধিবেশনৰ কাৰ্যৰ সামৰণি পৰা মাত্ৰকে মছলমান ডেলিগেটসকলে দিহাদিহি ওলটা-যাত্ৰাৰ কাৰণে সঠম হোৱাৰ অৰ্থে লবালবিকৈ বিদায় লৈ মণ্ডপ এৰি আঁতৰ হ’ল; কিন্তু নানা ঠাইৰপৰা অহা হিন্দু ডেলিগেটসকল আৰু দৰ্শকবৃন্দ আগন্তুক ‘হিন্দু-মহাসভা’ৰ অসম বৈঠকৰ কাৰ্য্যৰূপৰ প্ৰতীক্ষাত স্থিৰচিত্তে বহাভাগেই বৈ গ’ল।

কংগ্ৰেছ বৈঠকৰ সামৰণৰপৰা ডেৰঘণ্টা মানৰ পাছত, সদৌ ভাৰতীয় হিন্দু-মহাসভাৰ বৈঠকৰ কাৰ্য আৰম্ভ কৰা হ’ল। পোন-প্ৰথমেই অযোধ্যা প্ৰদেশী এগৰাকী সুপণ্ডিত, স্ব-গায়ক স্মৃতি হিন্দু নেতাই, পুৰণিকলীয়া হিন্দু-হিন্দী গীত-বাতৰে সৈতে মঞ্চাচৰণ আৰম্ভ কৰে। আমি দেখি-ভনি পুলকিত প্ৰাণেৰে হৰ্ষবিহ্বল হৈ থব লাগিলোঁহক। খোল, যুদ, খজৰী,

ভোৰভালৰ ভাল-মান মিলাই, বেহেলা, চেতাৰ, তানপুৰা, পেঁপা, মুকলী, খৰুৰী আদি সন্মিলিত বাদনৰ ঐক্য স্বৰৰ চেৰে চেৰে গমক দি সেই থলন্তৰ নমন্ত পণ্ডিত গায়ক গৰাকীয়ে গভীৰ আধ্যাত্মিক ভাবৰ বিমোহন গীত গাই তাৰ কলি সামৰণৰ ছেদে-ছেদে “ৰাম-ৰাম” নামৰ মোধনী লগাই, সমবেত ৰাইজক দোহাৰিবলৈ দি, কি যে এটি মৰ্মস্পৰ্শী হৃদয়গ্ৰাহী সমজুৰা ভাবৰ হেন্সোলনি তুলিছিল, সেই বিষয় স্বৰূপকৈ বৰ্ণাবলৈ কথা বিচাৰি নাপাওঁ। কিন্তু স্থমৰি চালে সি আঞ্জিকোপতি মোৰ মন-প্ৰাণ ৰসময়ী ভক্তিভাবত তন্নয় কৰি তোলে।

মঙ্গলাচৰণ গীত-বাগ্ৰৰ সামৰণৰ লগে লগে বিৰাট সভা মণ্ডপ ক্ষন্তেক নিজম পৰিল। তন্নয়ী আনন্দ উপভোগৰপৰা সাৰ পাই ধৰ্মপ্ৰাণ ভক্ত জনমণ্ডলীয়ে আনন্দাশ্ৰু টুকিবলৈ ধৰিলে। সেই ছেগতে, অসম হিন্দু-মহাসভা বৈঠকৰ আদৰণী সভাৰ সভাপতি ত্ৰিভীৰুভূম্বাৰী সত্ৰাধিকাৰ গোস্বামী প্ৰভুৰে বেদীপাৰ্শ্বস্থ আসনৰপৰা উঠি হুগভীৰ মৰাল গতিৰে অগ্ৰসৰ হৈ স্থসজ্জিত ওখ বক্তৃতা-ভেটিত থিয় দি সসব্ৰমে তেখেতৰ জ্ঞানগৰ্ভ অসমীয়া অভিভাষণ স্থলিত স্বৰেৰে পাঠ কৰিবলৈ ধৰিলে। ভিন্ ভিন্ প্ৰদেশী সেই বিৰাট জন-সমাজৰ মাজত ভালেমানে অসমীয়া ভাষা হুবুজা হেতুকে, সভাপতিৰ অভিভাষণৰ প্ৰতি বাক্যৰ পাঠৰ ছেদে-ছেদে তাৰ ইংৰাজী তৰ্জমা শুনাই যাবলৈ বুলি এজন বিশিষ্ট গ্ৰেজুৱেট বক্তা নিয়োগ কৰা হৈছিল; কিন্তু তেওঁৰ কঠম্বৰ ক্লীণ আৰু তৰ্জমা খবতৰ আৰু নিয়াৰি নোহোৱা হেতুকে, মোৰ প্ৰস্তাৱ অহুসৰি, সেই কাৰ্যৰ বাব মিঃ তৰুণৰাম ফুকন বাৰিষ্টাৰ চাহাবৰ ওপৰত অৰ্পিত হয়। প্ৰত্যাংগপন্নমতি স্বৰূপ-অহুবাদক উচ্চকণ্ঠী স্ববক্তা ফুকনদেৱে সমবেত শ্ৰোতা ৰাইজে বিশদকৈ শুনাকৈ শুৱলা ইংৰাজী ভাষাত স্থম্পষ্ট উচ্চাৰণেৰে পাঠৰ লগে লগে বাক্যৰ ছেদে-ছেদে বিৰতি নোহোৱাকৈ সেই গভীৰ আধ্যাত্মিক ভাবৰ অভিভাষণটিৰ সৰল ব্যাখ্যা দি যাবলৈ ধৰিলে। শ্ৰোতা মণ্ডলীয়ে একাণপতীয়াকৈ মনপাৰি শুনি শুনি তন্নয়ভাবত বিমোহিত হোৱা প্ৰত্যেকে দেখা গৈছিল। ডেৰঘণ্টামান পাঠ কৰি সেই আৱাহন-সমিতিৰ সভাপতিৰ অভিভাষণৰ সামৰণি মাৰি সভাপতি গোসাঁই প্ৰভুৰে পুলকিত চিন্তেৰে বক্তৃতামঞ্চৰপৰা নামি নিকপিত নিজাসনত পুনৰপি উপবিষ্ট হ'লহি।

আৱাহন-সমিতিৰ সভাপতিৰ অভিভাষণ পাঠৰ সামৰণি পৰাত, সমবেত ৰাইজৰ নিস্তকতা ভাঙি, জাউৰি-জাউৰি হাত চাপৰিৰ আনন্দধ্বনিৰ উলাহত আগুত হৈ হিন্দু-মহাসভা বৈঠকৰ নিৰ্ধাৰিত মূল সভাপতি হিন্দুশাস্ত্ৰবিশাৰদ ভাৰত-ভাস্কৰ সুপ্ৰখ্যাত পণ্ডিত মদনমোহন মালব্য মহোদয়ে হাতত সভাপতিৰ অভিভাষণ লৈ ধীৰ-গভীৰ গজেন্দ্ৰ-গমনেৰে গতি কৰি বক্তৃতা মঞ্চত সনম্ৰ নমঃকাৰেৰে জিলিকি উঠিলগৈ; সমবেত ৰাইজৰ উকলীকৃত উচ্চৰৰ মাৰ গৈ কাঁহপৰি জিম্বোৱাৰ সদুশে ক্ষন্তেকমান নিজম পৰিল।

সভাৰস্থলত কোকিলকণ্ঠীয়া স্বৰেৰে বয়োজ্ঞানবৃদ্ধ পৰম প্ৰদেয় পণ্ডিত মালব্যদেৱে সভাপতি-অভিভাষণৰ পাতনি ধীৰ-গহীন-গভীৰ স্বৰেৰে পাঠ কৰিবলৈ ধৰাত সমবেত ৰাইজে একাণ-পতীয়া মনযোগেৰে শুনিবলৈ ধৰিলে।